

መረብ ምላሽ

*****

(ብ ነጀው መረብ)

መረብ ምላሽ

*****

(ብ ነጀው-መረብ)

ብ

ሩፊሎ ፐሪኒ

(ገብረ-ንጉስ)

ፊረንጽ-ኢጣልያ -1905 ዓ.ም.

ትርጉም: ቪቶርዮ-ሮንካሊ

ቶሪኖ-ኢጣልያ -1997 ዓ.ም.

Roberto Chlaramonte
Editore

መስላ ድርሰት ዝተሓለወ እዩ።

All rights Reserved

1ª Edizione

Finito di stampare Giugno 1997

Chiaramonte Roberto Produzioni Grafiche

© CHIARAMONTE ROBERTO - Torino

Printed in Italy

Tutti i diritti riservati

መተሓሰቢ

አብቲ አቅዲመ «ኤርትራ፡ካብ ኦዲሲስ ንናጽነት» Eritrea : da Adulis all'indipendenza» ብዝተባላ ኤርትራቲ ብቋንቋ-ጥልያን ዘዓለኸም ቀዳማይ ጽሑፊይ ዝርከቡ ፍሉይት ምዕራፋት ኣተኮረ ብሰፊሑ ምዝርዝርም ዝወሰነኩም ኣድሽ መደብ፡ ኣድሓይ ናይ ታሪኽ ኤርትራቲ ኣብ ግብእ መሰርዖም ብመልክዕ ስነ-ጽሑፍ ምቕራብ እዩ ዝክበረ ዕላማይ።

ብዛዕባ ጥንታዊ-ታሪኽ ኤርትራ ተገዲሶም ካብ ዝደረሱ ደረሰቲ እተረኸበ ውጽኢት ናይቲ መጽናዕቲ፡ ምስ'ዚ ሎም ከም ትርጉም ዝቐርብ ዘሎ ጽሑፍ ተዛማዲ ምዃን ብዝተገንዘብኩ፡ ክለዓሉን-ክትንከፉን ዝገበእኹም ናይ ታሪኽ ገለጻታት እውን ክብድ ዝበሉ ብምዃኖም፡ ሻራ-ጸግዒ ዘይሓዘ መጽሓፍ ክኸውን ምእንቲ፡ ከመይ ኣቢልካ ተቐርቦ ? ዝበል ናይ እገባብ ሕቶ እዩ ተረፉ ዝክበረ።

ስለ'ዚ እየ'ውን ነዛ ጥንታዊት «መረብ/ምላሽ» ምትርጓም መረጸ።

ፋፌሎ-ፕሪኒ እተባህለ ኢጣልያዊ-ደራሲ፡ ኣብ ናይ መጀመርያ እዋናት መግለጺ-ኢጣልያ እዩ ኣብ ኤርትራ ነበሩ። ምእንት'ዚ፡ብዛዕባ'ቲ ናይ ሽቦን-ቅድመኡን ዝጸ-ንሐ ኩነታት/ናይ ታሪኽ ፍጻሜታትን ዝሓክል ኣበረታ ክሰንቕን-ከመዝግብን ዕድል ዝረኸበ እዩ።

ነዚ፡ ብተገዳስነት ተበጊሶሉ ጥራሕ ዘይኮነ ብውሕልነት እውን በቂዕም ብስነ-ጽሑፍ ኣቢሉ ኣመሓላሊፉልና ይርከብ።

ከም ወዮ ባዕሉ ዝበሎ ድማ ነዚ መጽናዕት'ዚ ኣብ ምድላው፡ ትርፌ-ጊዜ እናተጠቐመ ዘዋህለሎም ኣበረታ ብምዃኖም፡ተጽዕኖ ኩነ ጸግዒ ክኹንም ካብ ዝኸለሉ ኣይልታት-ጽልዋታት ነጻ ኩይኑ እዩ ኣኪብዎም። ሰዓቡ ከም ዝግለጽ ድላ፡ እቲ ጽሑፍ ተፈጺመሱ 10 ዓመት ዝሓክል ተዓቲቡ ከይተሓትመ ምጽናሑ፡ ንደራሲ ዝጠምም ጸገማት ወይ ናይ ዲፕሎማሲ-ሸለል፡ ርእይቶኡ -ርእይቶ ናይቲ ስርዓት ከም ዘይክበረ ንምርዳእ ዝሓክል እዩ።

ብኣንጻሩ ግና ግዳይ ናይቲ ወራር ዝክበረ ህዝቢ-ኤርትራ ኣድሓይ መልክዓት ታሪኽ ከምዚ'ሉ ተዓቲቡ ብምጽናሑ፡ ሎሚ ብመጽሓፍ ኣቢሉ ክግንጽሎ እንከሎ፡ እቲ ዝፈለጠ ክዘኻኸር -ዘይፈለጠ ድማ ከመሃር ዝለመሰለ መኽሰብ እዩ ውርሻኡ።

ብሕልፊ እቶም ብድሕሪ ናይ ኢጣልያ ዝሰነቡ መግለጺታት፡ ታሪኽ ህዝቢ-ኤርትራ ምስራዝ ኣብ ዝብል እኪይ ፖሊቲካዊ-ሚላ ተዋፊርም፡ ብወለዶ ኣቢሎም እውን ከህስስዎ በቂዖም ምንባሮም ተገንዚብካ፡ ሃገራዊ ሰልፊ ኤርትራ ናይ ታሪኽ መለዝናት ብቃልሲ አቕኒዑ ሃገራዊ-ናጽነት ተጓናጺፉ ኣብ ዘሎ እዋናት፡ ታሪኽባ ብሰፊሑ ምፍ-ላጥን/ ንሰፊሕ ምግላጽን ካብ ኩነ ኣደ-ጭልፋ ናይቲ መድረኽ ዝሓቶ መኸተ።

ኣብዚ ሚዳ'ዚ ተዋፊርም ዝርከቡ ኤርትራውያን-ደረሰትን/ተገደሰትን ብዙሓት ምዃኖም ብምጥንቃብ፡ እዛ ንእሽቶ ኣበርክቶ እውን ብግደእ ኣደ-ሕጡብ ናይቲ ዝህንጽ ዘሎ ኣዳራሽ ክትከውን እዩ ደገፋ።

ኣብ መወዳእታ ድማ ከተሓሰቦ ዝደለ፡ ሓቦ ድላ'ምበር ናይ ስነ-ጽሑፍ ክእለት ስለ ዘይመለኸኩ፡ ኣድሓይ ናይ ምትርጓም ጉድለታት ኣይሰለጉን። ነፍሰ-ወከፍ ኣንባቢ ኣሪሙ ኣበረታኡ ክበርክት፡ መሰሉ እተሓለወ እዩ። ትሕዝቶኡ ንዝምልከት ድማ፡ እቲ መጽሓፍ ከም ዘለዎ እዩ ተተርጉሙ። በልዮም ዝተረሰው መልእክ-ሞት ዘዘኻኸሩ ኣድሓይ ኣረጋጎት ንወገን ገዲፍና ድማ፡ ብዓይኒ ደራሲ እተራእየ ታሪኽ/ መልክዕ ሕብረተሰብ- ኤርትራ ከመይ ከም ዝክበረ እዩ እቲ ዋና ዕላሉ።

አተርጓሚ።

መረብ ምላሽ

(ብ ነጀው መረብ)

ደራሲ፡ ን "ሲቪላዊ-ኮሚሳርዮ" አብ ኤርትራ ልኡል ፈርዲናንዶ ማርቲኒ
ንምስጋና ዘቕረቦ ጽሑፍ።

አተርጓሚ፡ ን... ሚካኤል-አሰት-ማላዊት-ረምሃ-ዳናይት-ዮሃና-ሻም. አተባህሉ
ዕምበባ መንእሴት ኤርትራ- በዓል፡ምዓል መሓዘኑምን ዘበርከቱ ጽሑፍ።

ፍላጅ ምስጋና፡ ነቲ ወርትግ ሞራላዊ-ደገፍ አበርክቲ ዘበራት፡ሽን ብርሃን-
ግርመ (ካመሎ)

ክቡር አንባቢ

አብቲ ከም አዛቢ ስርዓት ሰራዊት ደቀ'ባት ተመዲበ ካብ ወርሒ ሕዳር 1888 ክሳብ መስከረም 1894 ዓ.ም. አብ ኢርትራ ዝጸናሕኩ እዋናት፡ ኩነታት ሰራሕ ከም ዝፈቐደ፡ ትርፌ ጊዜ እናተጠቐምኩ እዩ አብዚ ብእና (ኢጣልያ) ክሳብ'ዚ ቀረባ እዋን «ከባቢ ሰብ-አስመራ»፡ ብቋንቋ ደቀ'ባት ድማ «ነጀው-መረብ» ወይ «መረብ/ምላሽ» ዝበሃል መሬት ዝቐመጡ (ዝነበሩ) ሓደ ክፋል ህዝቢ ኢርትራ ዝምልከት ታሪኽ- ባህሊ- ልምድን ክጥርጥሩ ክኢለ።

ስለምንታይ እዚ ጽሑፍ'ዚ ?

ናይ መጽናዕተይ ዕላማ፡ እቲ ንምብራቕ-አፍሪቃ ዝምልከት ብ ቪርኒር-መዚንገር እተጸ- ለወ ብቐፅ ጽሑፍ፡ ብዝተኻለለ መጠን ምስ'ዚ ንሓደ ክፍሊ-ኢርትራ ዝምልከት ወገን፡ ምዝማድን- ምሉእ ምግባርን እዩ'ቲ መደብ።

እቲ በዚ ሊቅ- ፈላጥ- መስተውዓልን ዝኾነ ሹመይና እተገብረ መጽናዕቲ፡ ብመደብ ናይቲ ንሱ ዘገልግሎ ዝኸበረ መንግስቲ-ግብጺ እዩ ተኻይዱ። ስለ'ዚ እውን ነቲ ሰዲቡ አብ ትሕቲ ግዝአትና (ኢጣልያ) ዝሓተወ ብግብጺ ተወኒኑ ዝጸንሐ መሬት፡ ማለት ን ግማም ባሕርን/ መሬት ሓባብ-መንሳዕን/ ነቲ ሰዲቡ አብ ሰብ-ክረን እተጠቐለለ ክፋል/ ንዓድታት ብንዓምርን ናይ ክሳብ-ምድርያ/ እዩ ብዚያ ዝምልከት ነይሩ። ነቲ አብ ጎረቤቱ ዝርከብ ሰሚናዊ ክፍሊ፡ ማለት ነቲ ብደቡባዊ-ደብ፡ ብመስመር ወሓይዛት መረብ- በለሳ- ሙና ዝውሰን ኢትዮጵያዊ ክበሳ ዝምልከት ግና፡ ሕልፍ-ሕልፍ እናበለ እዩ ጠቐስዎ።

ነቲ ግብጺውያን አብ ምብራቕ-አፍሪቃ ዝውንንዎ ከም እጆኽ ተተኪሉ ዝሳቐ ወገን እዩም ድማ ደቀ'ባት፡ «ነጀው-መረብ» ወይ «መረብ/ምላሽ» ኢሎም ዝሰምዶም።

አብዚ ክፍል-ወገን አፍሪቃ ግና ኢጣልያ ንግብጺ ምስ ተካእና፡ መረብ/ምላሽ ነቲ አብ ከባቢኡ ዝርከብ መሬት እጆኽ ካብ ምዃን ተሪፉ፡ ምሳኡ ተጠቐሊሉ፡ ሓይልን ዓንድ- ሕቕን ኩይንዎ ይርከብ። ምክንያቱ ድማ፡ መረብ/ምላሽ ብጀግራፍያዊ-ቅርጺ ኩነ ብጸዕቂ ስለ እተዛዘበን፡ ህዝብታቱ ድማ ምንም'ኳ ናብ " ባርባርነት " እንተተመልሱ፡ ጥንታዊ ስልጣን እም ዓቲቦም ነቶም አብ ሃይማኖት ምስልምና ኣሚናም ካብ ምንጭታት ፊለማ ዓሊገዶ ክሳብ ሰጣሕቲ ባርካ ኣሳጊጦም ብመጓሰ ዝነበሩ ህዝብታት፡ ኣዘዮም ጸብለል ስለ ዝብልዎምን እዩ።

ብርእይቶይ፡ ግዝአት ከምስራትን-ክመሓደርን ምስ ዝድለ፡ ልክዕን-ደቂቕን ኣፍልጦ ናይ ዝቐመጥዎ ህዝብታት ምጽናዕ፡ ቅድም'ቲ ስእለ-መሬቱ ክሰራዕ ዝግብኦ ኩነት እዩ። መንፈስ ደቀ'ባት ምስ ተመልከ እዩ ድማ ከም መቐጸልታ-መደምደምታኡን፡ ወራር ከምደብ ዝከኣል።

ንቑድም መሬት፡ ሰዲቡ ድማ ህዝቢ ምግባእ ዝብል ግልቡጥ ስነ-ሞት ግና፡ ሕማቕ ሳዕቢን-ጣዕሳን እዩ መፈጸምታኡ።

ነዚ ኣገባብ ተኹሉን ናብዚ ዕላማ ንምብጻሕን እዩ ድማ ንመጽናዕታት ቪርኒር መዚንገር ምስ ህዝቢ መረብ/ምላሽ ከወሃህዶ ፈቲነ። ናይ መጽናዕተይ ውጽኢት ድማ፡ እዚ ብ 1893 ዓ.ም. እተፈጸመ ጽሑፍ እንሆ።

ኣገባብ ኣሰራርዓኡ

አብ ስለስተ ወገን ይኸፈል። ቀዳማይ ክፍሉ፡ ንጥንታዊ ሕጽረ-መሬት መረብ/ምላሽን፡ ብመሰረት እንዳ/ ቀቢላ/ ህዝቢ/ ነዚ መሬት'ዚ ዝነበርዎ ህዝብታትን ይምልከት። ካልኣይ ክፍሉ፡ ታሪኻዊ ባህሊ ናይቲ ሰብ ዝጽፍ ልምድን-ያታ ህዝብታቱን ይጠቐስ። ኣብ መወዳእታ ድማ ሳልሳይ ክፍሉ፡ ንማሕበራዊ መንባብሮ ናይቲ ህዝቢ ዘላዩ ምልክታን- ሓበረታን ተጠርኒፎም ይርከብዎ።

ብከመይክ ተማሊኡ ?

ሓፈሻዊ መደብን ሓድራዊ ክፍልታት ናይዚ ጽሑፍ 'ዝንጸመሓዳሪ ንዝነበረ «ጀነራል ባራቲየሪ»ኩን፡ እብ ግዝእትና አዛዚ ሰራዊት ንዝነበረ «ጀነራል አሪሞንዲ» ብዘቐረ-ብኩሉም፡ አወንታዊ ርእይቶ ምግላጽ ጥራሕ ዘይኩን፡ ነዚ ጽሑፍ 'ዚ እብ መፈጸምታ ከብጽሕ ብሓቂ ምትብባዕ ዝበሩለይ። ካብዚ ሓሊፉ 'ውን፡ አመሓዳሪ ኤርትራ (ጀነራል ባራቲየሪ) እቲ ንሕጽራ-መሬት ዝምልከት ቀዳማይ ክፍል ናይዚ ጽሑፍ 'ዚ፡ እብ ናይ «ኢጣልያ ወታዦይራዊ መጽሓት» ክከተም እውን ብዘኩ ጽዒሩ።

አዛዚ ሰራዊት ዝነበረ ጀነራል-አሪሞንዲ እውን ብወገኑ፡ በዚ ንኤርትራ ዝምልከት ጽሑፊይ ተጠቒሙ እዩ ነቲ «ምልክታ ብዛዕባ 'ቶም እተገዘቡ ዓድታት እብ ኤርትራዊ ግዝእትና» ዘርእስቱ ድርሰት ከሰናዱ ክኢሉ። ስለዚ 'ውን ንክልቲኦም እብዚ ኢጋ-ጣም 'ዚ ብትሕትና ይዝከሮም።

ብዘይካ 'ቲ ንዋንነት መሬት ዝምልከት ሓድራዊ ሓበረታ ብተገዳስት ዝነበረ ሚኒስትር (ሚኒስተር) ለኦፖደይ ፍራንኮቲ ብ 15 ሰኔ 1893 ዓ.ም. እብ «ንዎቭ አንቶኦጂያ» እተባህለ ቅጂ "ዋንነት መሬት እብ ሰራዊ" ዘርእስቱ ጽሑፍ፡ ዝተረፈ ወገን ናይዚ ሉም ዘቕርቦ ዘለኹ መጽሓፍ፡ ሃገረት ከይተሓትመ ተፃቂቡ እዩ ጸኒሑ።

ናይ ምሕታመ ጸገማት።

ብዘይካ 'ቲ ዘሓብን- ብቑዕን ደገፍ ክበር ፊርዲናንዶ ማርቲኒ -ናይ ኤርትራ ልሉል ሲቪላዊ አመሓዳሪ- እዚ ጽሑፍ 'ዚ ምናልባት ክሳብ ዕለት ሉሚ ከይተሓትመ ምተ-ረፈ። ተስፋ እብ ምቕራጽይ እዩ ብሳላ ደገፍ እዚ ንዊሕ እዋን እተመነኸዎ ሃንቀውታ ክትግበር ተኻሊሉ።

ምንም 'ዚ አገባብ ኢታሊያትማኡ አዕገዚ፡ ካብ ትሕዝቶኡ ግና ለጠቕ ዝበለ ኩይኑ እንተቐረበ (ከም ወዮ ባዕሉ ክበር ማርቲኒ ዝበሉን/ እን 'ውን ዝሰማምዓሉን)፡ ንጽቡቕ ተብዛይን-ሕያዊይ ልቦናኡ ንሲይዳረጎ እዩ። ብሳላ ጽቡቕ ድልዩቱ እዩ ድማ ንብልሚ፡ እዚ ጽሑፍ 'ዚ ብምሉኡ ክከተም ተኻሊሉ።

ጽሑፍ ዘማልእ ጥቕሚ።

እዚ ጽሑፍ 'ዚ ተፈጺመሰ ከይተሓትመ እንካብ ዝእርከብ፡ ዳርጋ 10 ዓመት አበሉ ሓሊፉ 'ሉ። ስለዚ 'ውን ዝህልዎ ግብራዊ ጥቕምስ ክሳብ ክንድ 'ቲ ኣይከውንን። እብ ከምዚሉ እተናወሐ እዋን ድማ፡ እቲ እን ከም ፈላሚ ዝዳህሰስከዎ ነገራት፡ ነቶም ሰዲሶም ብካልእት ደረሰቲ እተደርሱ ጽሑፋት መድረኽ ኩይኑ፡ ትሕዝቶኡ ድሮ ተቐባልነት ዝረኸበ እዩ። ብዝኹን ግና፡ እዞም ድሓር እተዳለው ጽሑፋት እውን ከምኡ፡ ሃገረት ስለ ዘይተሓትመ፡ እዚ ብኣይ ዝቐርብ ዘሎ ነቶም ብድሕር-ሕጂ ንኤርትራ ዝምደቡ ዚጋታትና ብዝሓከል መራኽቢ ክኸውን ተስፋ ይገብረሉ።

ረብሓ ንዘርከቦ ግዝላተ-መሬት/ ስልጣን ኩን ናይ ቀዳምነት ተገብሉን/ ነቶም እብ መጻእ 'ውን ዘይተርፉ እብ ሞንጎ እተፈላለዩ ነገዳት ንሓድሕዶምን- እብ ሞንጎምን መግዛእታዊ መንግስትን ክለዓሉ ንዝኸለሉ ነገር ዝሓልን ዝሕብርን/ ናይ ታሪኽ ሰነድ ክኸውን እውን ይምነዩሉ።

እዚ ዕዮ 'ዚ፡ ነቲ ካብ ዕለት ናብ ዕለት ብሃገራዊ ደረጃ ዝረአ ዘሎ ናይ ህዝብን- ኢንዱስትሪያዊ ፍርያት ዝቐበባ፡ መፍትሒ-ሸግር ኩይኑ፡ ዘይሓሰመ ዕዲጋ ንምንዳይ ጠቐሚ ክኸውን እውን ዝድግፍ እዩ። ዓይነት ትሕዝቶኡ ብዘገደሰ ድማ፡ ንዝመጽ ብጸትና፡ ብዛዕባ 'ቶም ከምዘኑን-ክልከውን ዘይከላሉ ክኸሶም ንዓለም ዝመርሖ ሞራ-ላውያን ሓይልታት እዕሚቕም ኣጽኒዖምን- ተመራሚርምን፡ ነቲ ድሮ ወጋሕታኡ ዝረአ ዘሎ መግዛእታዊ-ፍጻሜ እብ ምዓላ ከውዕሉ ደራኺ ከም ዝኸውን እውን ኣይጠራ-ጠረሉን።

ጽሑፍ ዘመልክቶም ዘመናትን ትሕዝቶ ናይ ዝርከብዎ ኣበረታታን።

ኣብዚ ጽሑፍ'ዚ ሰፊሮም ዝርከቡ ናይ ታሪኽ ኣበረታ-ጸብጻብን፡ካቲ ክሳብ መጀመርታ 1893 ዓ.ም. ዘሎ ለዋናት ይምልከቱ።

ኣብቲ ለዋን'ቲ፡ ድሮ ኤርትራ ነቲ ክሳብ ሎም ብግብርን- መሰልን ዓቂብዎ ዝርከብ ዳርጋ ንምሉእ መሬቱ ዘጠቓልል ዶባት ኣንጺጹ እዩ ጸኒሑ።

ነቲ ሸዑ ዝሰነቐክዎ ኣበረታ-ጸብጻብን፡ ብዝተፈላለዩ ምኽንያትን/ባህርን፡ ለውጢ ከምጽላሉ ኣይበልኩን። ምኽንያቱ ድማ፡ ባህርያት ናይዞም ኣብ ዓሕረዋይ እዋን እተኻየዱ ፍጻሜታት ንምስፋሕን-ምሉእነት ንምግባርን፡ ኣብ ብተዘዋዋሪ ዝርከቡ ኣበረታ ምምርኪስ ምኹን ግዴታሉ። እዚ ድማ ምስቲ ኣቐዲመ እተጠቐምኩሉ ኣገባብ ኣጣራንፋ ኣሳብ፡ ዘይሳነ እዩ። ከመይሲ-ንሽማግሌን-ሹማምንትን ደቀ'ባት እናተወከሰኩ እዩ ርእይቶኦም ኣመዛዚን፡ ንዝሰማምዕሉ ናይ ታሪኽ ፍጻሜ እናጠርገኩ ነቲ ዘይሰማምዕሉ ድማ ደቂቕ መጽናዕቲ ኣሰንዩ ኣብቲ ዝዩዓ ናብ ኣቂ ዝቐርብ ኣሳብ ከጽጋዕ ጸኒሑ።

ብከምዚ ከጥርገፎ ዝሽላልኩ ኣበረታ፡ ካብ እተፈላለዩ ወገን-ምንጭታትን እተረኽቡ፡ ብውድዓውነትን-ዘይሻራን ተመዚኖምን-ተጸርዮምን ብምዃናም፡ ናብ ኣቂ-ገጽም ከም ዝቐርቡ ይእምን። ዝተዓወትኩ እውን ይመስል። ከም ዝእምኖ ድማ፡ ምናልባት ኣድ-ኣደ ካብቶም እተወከሰኩዎም ሰባት፡ ብሰለን ፍጻሞ/ ካብ ዘይምዝከር/ ተጸራሪ ነገድ ብምዃን/ ወይ ድማ፡ ንኣደ ነገር-ይኹን/ታሪኻዊ ፍጻሜ፡ እተፈላለዩ ሰባት፡ ኣደ ዓይነት ርእይቶ ኣይህብሉን፡ካብ ዝብል ባህርያዊ-ሕገ(ፍቕዲ ሰባት ብዘዩገድስ)ዶኹን ? ተደናጊሮም ይኹኑ'ምበር፡ማንም ካብቶም ኣብ መሕትት ዝእተው ዜጋታት፡ብፍጻሞ ካብ ኣቂ ዝረኣቐ ኣዩን፡ፈንን። ጥቕሚ ስለ ዘይነበሮ።

ኣብ ዘካየድክዎም መጽናዕትን-ምርመራን፡ ንመንግስታዊ-ሰራሕ ወፊረ እንተዝኸውን፡ ምናልባት ንረብሓ፡ እቲ ኣቂ ተጠምዚቡ ቀሪቡ ምተባህለ። ብካልእ ወገን ድማ፡ ኣብዚ 10 ዓመት ዘሎ ጋግ ከመልእ ዝበለ፡ ብተገዳስነትን-ጽቡቕ ድልዩትን ምስ ዝቐርብ፡ ብቐሊሉ ከማላእ ዝሰለፈ ጉዳይ እዩ። ብሕልፊ'ኳ ድኣ ከምዝ'ሕጂ ኤርትራ ብምሉእ ኣብ ትሕቲ ፍጻሜታቱ ዝከታተልን- ድፍኢት ዝኹኖን ኣደ-መንግስቲ ተጠርኒፉ ታሪኻዊ መስርሖ ተቐላጢፉ ኣብ ዝርከበሉ እዋን።

እተገብረ መወሰኽታ።

እዚ ጽሑፍ'ዚ ብምልሉ ይሕተመሉ ኣብ ዘሎ እዋን ግና፡ እቲ ኣብ ናይ «ኢጣልያ ወታዕደራዊ መጽሔት» ድሮ ተሓቲሙ ዝቐረበ ኣብ ቀዳማይ ክፋል ሰፊሩ ዝርከብ ንመረብ/ምላሽ ዝምልከት ኣፈሻዊ ርእይቶ፡ ሰፊሑን ተወሃሂዖን ቀሪቡ ኣሎ። እዚ ድማ፡ ኣንባቢ ነቲ "ኢትዮጵያ ተባሂሉ ዝሰመ ዞባ፡ እንታይ ምዃኑን- ኣብ ሕሉፍ እዋናትኩ ምስ ንጉሰ-ነገስት ናይቲ ንግስነት ኩነ ምስቶም ሎሚ ኤርትራ ተባሂሎም ብባሕሪ-ነገስታት ክመሓደሩ ዝጸንሑ ዓድታት፡ ከመይ ዝበለ ዝምድና ከም ዝነበሮን ንምርዳእ እዩ ተገይሩ።

ጆግራፊያዊ ስእሊ።

ብድሕር ብዙሕ ምጥርጣር-ሲጋእን፡ ነቲ ቀዳማይ ክፋል ካልእ ምምሕያሽ'ውን ተዘራርሖ።

እቲ ኣብ «ወታዕደራዊ መጽሔት» ዝወጸ ሕታም፡ ብ "ትልንቲ ኣዞሊኖ ኡቐሊ" ብሰነላ(ስኪይል) 1/500.000 ተጠርኒፉ እተንድፈ ጆግራፊያዊ-ስእሊ እውን ተሰንዩ እዩ ወጺኡ ዝነበረ። እዚ ማ.ፓ'ዚ(ማፕ) ከወሃሃድ ዝሽላለ፡ካብቲ ብግብጣን ቺኩዲኮሞ ነቶም ብሰሚናዊ-ወገን ወሓይዛት መረብ-በለሳ-ሙና ዝምልከቱ ዓድታት ተነዲፉ

ዝጸንሐ ሰለልን/ ካብቲ "ግብግን ጀንቲላ" ንቆሒይን ዝምልከት/ ትልንቲ ጃርጂኖ ድማ ን ደቃ-ተስፋ/ ዝገበርዎ ሰለላዊ መጽናዕታት ተዋጺኦ እዩ።

እዞም ሎሚ ብብልጫ ኣብ ክብ ዝበለ መግርግን-ሓፋኝነትን ተሸይሞም ዝርከቡ ሕያ-ዎት ብጸትና፡ ብሊጋስ-መንፈስ እዮም ንዓይን(ደራሲ) ን"ትልንቲ-ኡቸሊ" ዕዮታቶም ኣበርኪቶምልና። ብኣና(ብኣይን- ብትልንቲ ኡቸሊ) እተሰለለ ማፓ፡ ብዝተኻለለ ምሉእን- ምስ ትሕዝቶ ናይዚ ጽሑፍ ብዝሰነ መንገድን መታን ክኸውን ድማ፡ ኣድላይ ምምሕያሽን-መወሰኺታን ተገይርሉ እዩ ቀሪቡ ዘሎ። ዓቢ ጥቕሚ ዘለዎም ምልክታን- ኣበረታን ድማ ቦቶም ሽቡ ትልንቲ/ ሎም ማና ኣብ ደረጃ ግብግን ክብ ኢሎም ዝርከቡ "መላጺ" - "ፉዞ" እተባህሉ ዚጋታት'ውን ተወፍዮልና እዩ።

ትልንቲ ኡቸሊ፡ ኣብ ዝገበርናዮ ናይ ሓባር ጉዕዞን-ኩለላን እናሰላለ፡ዓቢ ጀግራፍያዊ-ዕዮ እዩ ኣለኪሉ። ኣብሉ ተመልኪቶም ዝርከቡ ቦታታት፡ ልክዕነት ስለ ዝነበሮም ድማ፡ ንብዙሕ ዓመታት እቲ ዝበለጸ ኩይኑ ተረኪቡሱ፡ ንሰራዊትን- መግዛእታዊ መንግስትን ዘድሊ ኣገልግሎት ኣወፍዩ እዩ።

እዚ ብዓቢ ክእለት እተነድፈ ጀግራፍያዊ-ሰለሊ፡ ብተገዳስነትን- ቁጠባዊ ደገፍ ናይ ኢጣልያ ወታዦደራዊ መጽሔትን፡ ብናይ ውግእ ሚኒስተር ናይ ሰለሊ ላቦራቶሪኦ (ላቦራቶሪ) እዩ ተባዚሑ ነይሩ። እዚ ጽሑፍ'ዚ ቦቲ ሰለሊ 'ቲ ክማላእ ብምሕሳብ፡ ንናይ ሽቡ ናይቲ መጽሔት ሓፋሪ "ኮሚሻኒዮ ኮሎኔሎ ቺዞቲ" ብዛዕባ ናይ ምጥዛሖ ተኸለሎ ተወከስኪዎ። ኣብዚ ኢጋማም'ዚ ዘመስግኖ ኮሎኔሎ ቺዞቲ ብዓቢ ሕያውነት ፍቓዱ 'ኪ እንተገለጸለይ፡ ኣድላይ መሳርሒታት ብምስኣን፡ምጥቃሶም ዘድሊ እተፈላለዩ ጸገማት ንጠመና። እዚ ማሕለኻ'ዚ ንምስጋር፡ ሓድሽ ጀግራፍያዊ-ሰለሊ ምድላው መረጽኩ። ንምፍጻሙ ድማ፡ቦቲ ብሰነ-ፍልጠታዊ ልክዕነት ሎሚ ብዛዕባ መረብ/ምላሽ ተመሊኹ ዝርከብ ኣበረታ ዘሰናደወ ወታዦደራዊ-ኢስቲቲዩቶ(ኢንስቲትዩት) ዘበርከቶ መጽናዕቲ እዩ ተጠቒመ።

ካብዚ እተዋጽኦ ማፓ(ማፕ)፡ ንጀግራፍያዊ ሰለሊ ማያት/ ኣገደስቲ ዝበሃሉ መራኽቢ መስመራት/ ነቶም ኣብ ኩርናዕ ፊለግ መረብን-ማይ በለሳን ዝርከቡ ጉልትታት ኣክለ-ጉዛይ/፡ ብልክዕነት ይገልጸም።

ብእዋኑ፡ ትልንቲ ኡቸሊ ካርታኡ ኣብ ዝሰለለሉ ጊዜ፡ እዚ ሎሚ ቀሪቡ ዘሎ ምሉእ ኣበረታ፡ ብእተፈላለዩ ምኽንያታት(ናይ ፖሊቲካ እውን ዘይተሳለኖ) ክፍለጥ ኣይከኣልን ዝነበረ።

ትልንቲ ኣህሊኖ ኡቸሊ ብጅግንነት ኣብ ዓድዋ እዩ ሞይቲ።

እስታት ሰለስተ-ዓመት ዝኸውን ኣብ መስርዐይ ተሰሊፉ ብምንባሩ፡ ሞቲ ከመይ ዝበለ ክሳራ ምኽኑ ብልክዕ ክርዳእ ይኸኣል። ንትስፍው-መጻኢ መንእሲይ ወታዦደር ዘነጽሩ ከም -ፍጥነት- ሓይሊ- ጠባይ- ፍልጠት- ልቦና- ዝኣመሰሉ ጠባያት ብምሉእቶም እተዓደለ እዩ ነይሩ። ምእንት'ዚ'ውን ኣኸቢረዮን-ኣፍቂረዮን። ዕውት ድኣ ይኹን- 'ምበር፡ ኣብ ሰዊት-ዕድመኡ ብሞት ምፍላዩ፡ ዓቢ-ሓዘን ይሰመዓኒ። ዕዮኡ ምስቲ ናተይ ተወሃሂዱ ክቕርብ እዩ ነይሩ ትምኒተይ። ብዛዕባ መግዛእታዊ-ዋንነትና ተመሳሳሊ ርእይቶ ስለ ዝነበረና፡ ኣብ ጽሑፋተይ ዓቢ ተገዳስነት ዝነበሮ እዩ። በዚ ተዋጢረ እዩ እውን፡ ኣብዚ ኣርእስት'ዚ (ሰለሊ ንዝምልከት) ብዙሕ ሰጋእ ዝበልኩ። ብዝኹን ግና ኣብ ከምዚ ዝኣመሰለ ኩነታት፡ ንሱ'ውን በዚ ባዕሉ ብሰራሖ ኣቢሉ ዘቀላጠፈን- ዘመሓየሸን(ምኽንያቱ፡ናይ ጀግራፍ-ኢስቲቲዩቶ በዚ ንሕና ዘዋህለልናዮ ኣበረታ ተጠ-ቂመ፡ ቀጻሊ ሕታማት እውን ኣቲመ እዩ) ሓድሽ-ካርታ ምተጠቐመ ካብ ዝበል እምነትን- ብዝኹን ድማ ከምቲ ኣቐዲመ እተጠቐሰ፡ እቲ ብኣና ተሳናድዩ ዝጸንሐ ናይ ቅድም ጀግራፍያዊ-ሰለሊ'ውን ምሕታሙ ስለ ዝጸገመ- እዩ ነዚ ምስ እዚ ጽሑፍ ተተሓሔዙ ዝቐርብ ዘሎ ካርታ፡ ብ ሰነዳ (ሰከይል) 1/500.000 ተሳኢሉ ቦቲ ሰነ-ፍልጠት ሰለሊ-መሬት ዝመለሽ ኣቶ ኣልፍሪዶ-ፊሽተር ተደጊፈ ከሰለሎ ዝወሰነኩ።

ኣብ ምስላሉ፡ ነቶም ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት እተረኸቡ ኣበረታ ንምኽሳብ፡ እቲ ካብልዮረ-ምያኖ (ዓርኪይን/ ግብግን ጠቐላሊ-እዚ) ዝሰለሎ ብሉጽ ኮሚግራፍያዊ-ሰለሊ ኤርትራ ኢና ተጠቒምና። ንጽቡቕ ፍቓዱ'ውን ሎሚ የመስግና።

ጽሑፊ-ቃላት / አስማትን ደቀ'ባት።

እነዚህ ጽሑፍ'ዚ ሰፊሮም ዝርከቡ እተፈላለዩ ቦታ ዝሕብሩ አስማት ንምጽሓፍ፡ ብዘተኻእለ መጠን፡ ንቕድም ትርጉምም እናተረጎሙ ሰዲበ ድማ ከም ናይ ጽሑፊት አገባብ፡ ቦቲ ብኣይ እተጻለው «ክልሰ-ሓሳባውን/ ግብራውን ሓባሪ መጽሓፍ ቋንቋ ትግረ» ዝብል ጽሑፊይ እየ ተጠቒመ። ስለዚ ድማ፡ እቲ እነዚ 'ውን ካብ አውራጃ ናብ አውራጃ -ወረ'ውን ካብ ዓዲ ናብ ዓዲ- ዝልውጥ አገባብ አደማምጸ ዘኸትሎ ምጥርጣራት ብቐሊሉ ከሰግሮ ክኣለ።

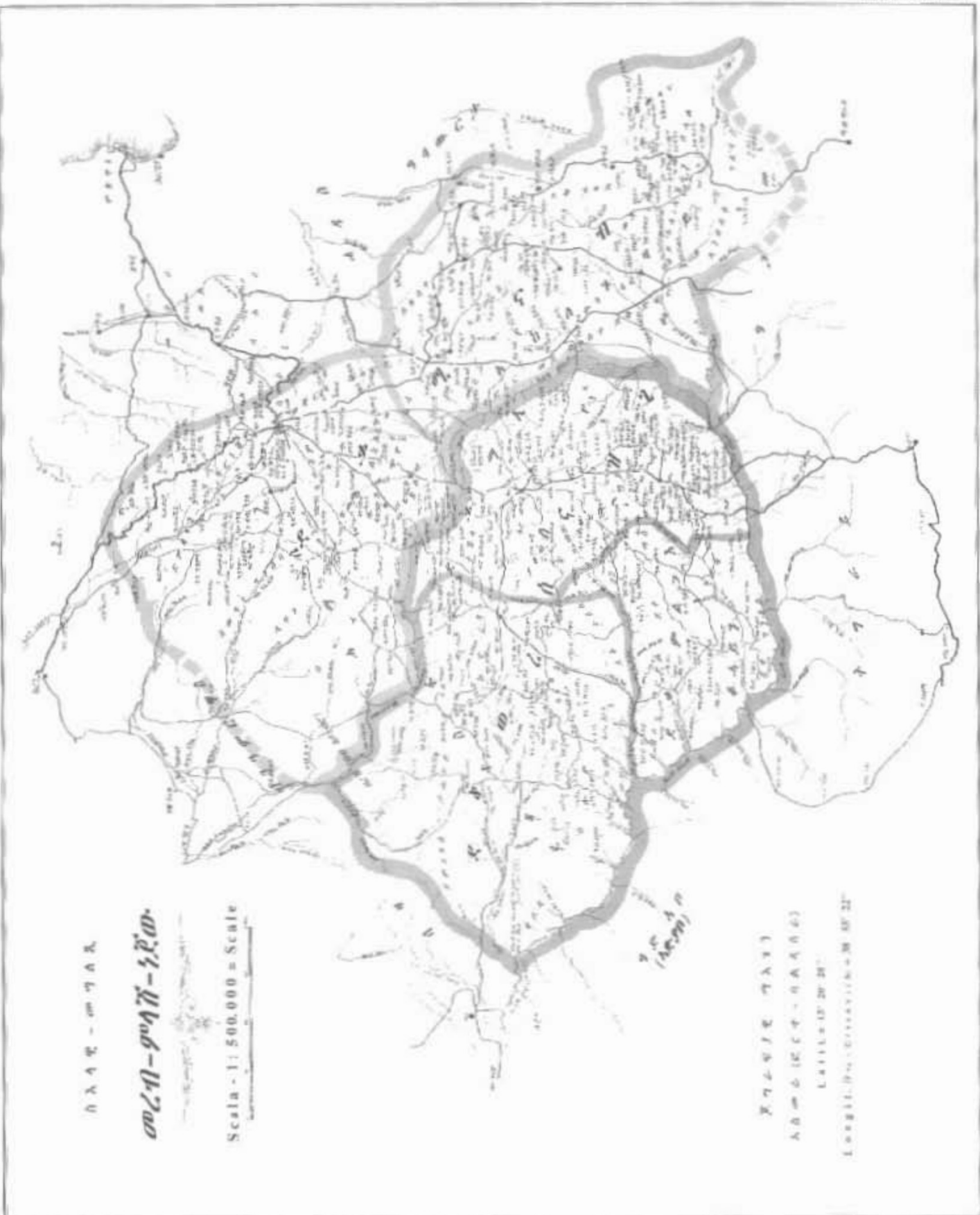
እቶም ትርጉምም ክርዳእ ዘይከኣልኩ ብዙሓት አስማት፡ ምናልባት ካብ ናይ ትግረኛ- አምሓርኛ-ወይ ናይ ግእዝ ቃላት ርሒቐ አመዝጊቦም ይኸውን፡ እዚ ግን፡ ንአደማምጸ ህዝቢ ናይቲ ወረዳ፡ ብፊደላትና ከም እተረጎሉክዎ ገይረ እየ ጽሑፊየ።

እተጻሕፉ አስማትን- ደቀ'ባት ዝጥቀምሉ አገባብ አደማምጸ'ውን ሓድ-ሓድ ጊዜ ፍልልይ ዘለዎም መሰሎም ክቐርቡ ይኸእሉ እየም። እዚ ድማ ካብቲ አባና'ውን (ኢጣልያ) ዝዘውተር አገባብ ኣሕጺርካን- ብተግዋዋሪ ናይ ምዝራብ ልምድን- ዝመጸ እየ። እብኒታት ንምጥቃስ፡ ኣብ ክንዲ «እንዳ ኣቡና ዮናስ» ዝበሃል፡ ኣሕጺርካ እንዳ- እኒናስ ይበሃል። ከምኡ'ውን ኣብ ክንዲ «ድባርዋ»፡ ዶዋርባ...ወ.ዘ.ተ.።

ኣብ መጥባሕትኡ ወገናት ናይዚ ጽሑፍ'ዚ፡ ክልቲኡ አስማት ተጠቒሱ ይርከብ። ኣብ ጌጋ ከመርሕ ካብ ዝኸለል አገባብ አደማምጸ ንምግልጋል ድማ፡ ትርጉሙ ብምስትውዓል እየ እቲ ስም ተመዝጊቡ ዘለ።

ናይ ሓባር ፊደል ብዘይምህላውና፡ አደማምጸ ደቀ'ባት ብልኸው ምስትውዓል ዘይከኣል እየ። ምስ ደቀ'ባት ኣብ 'ትዛረበሉ ግና፡ አስማት ናይቶም ንሶም ዘመልከትዎ ቦታ ምፍላጥ፡ ግዴታ እየ።

*****

መቼድም።

ዓድ ሓበሻ / ኤርትራን።

§. 1- መሰረታዊ አምር ብሄራውነት።

ትሕዝቶች እዚ ጽሑፍ'ዚ ብግቡእ ንምርዳእን፡ ነቲ ኣብ ሞንጎ ዓድ-ሓበሻን / ኤርትራን ዝጸንሐ ጥንታዊ ዝምድና ምንጻር ኩነ፡ ብዛዕባ'ዞም ክልተ-ሃገራት ዘሎ ሓፈሻዊ ሓበረታ፡ ከም መቼድም ምቕራብ፡ ዘይሰገር ቅድመ-ኩነት እዩ።

ዘስዕቡ ሓፈሻዊያን መግለጽታት ናብ ሓደ ፖሊቲካዊ-ምውህሃድ ዘምርሑ፡ ንኤርትራ እውን ኣብ ትሕቲ ዓድ-ሓበሻ ዝብል ጀግራፍያዊ ኣጸዋውዓ ዘጠቓልሉ'ዚ እንተመሰሉ፡ ንዓድ-ሓበሻ ከም ሓደን/እተወሃሃደ-ሃገርን፡ንዝቐመጥዎ ህዝብታት ድማ ከም ጥርኑፋት ኣባላት ናይዚ ሃገር'ዚ ምውሳደም፡ ብመሰረቲ ናብ ጌጋ ዘምርሑ አምር እዩ።

እቲ ንሃገርና (ኢጣልያ) ብብሄራውነት ኣቢሉ ናብ ሃገር ከሲጋግረና ዝኸለለ መድረኻት፡ ኣብዚ ከም ዓድ-ሓበሻ ዝፍለጥ ከባቢ ከማላእ ስለ ዘይተኻለለ፡ ዝፍተን ዓይነት ምንጽ-ጻር፡ ዘይመማዝንቲ እዩ።

ሃገር ተባሂሉ ዝሰመ፡ብዘይካ'ቶም ናይ ዝላ-ርእሱ ተምሳልን-መላልዮን ኣልቢሶም ካብ ናይ ከባቢኡ ሃገራት ዝፈልይዎ ባህርያውያን ናይ ጀግራፍ-ዶባት (ባሕርታት- ሰንሰለት ኣኸራናት- ዓበይቲ ኣፍላጋት- ምድረ በዳታት) ንዝቐመጥዎ ህዝቢ ዝጥርንፍ፡ ናይ ሓባር መበቐል (ነገድ) / ናይ ሓባር ቋንቋ- ሃይማኖትን / ታሪኻዊ ባህልታት / ዝሓለፉ ዓወታት / መጻኢ ተስፋታት / ፖሊቲካዊ ምውህሃድ / ኣብ ናይ ሓባር ቁጠባዊ-ጥቕሚ እተነድቀ ሓድነት /፡ ዝኣመሰሉ ረቂቃታት እውን ከማልእ ይግባእ።

እዚ መሰርሓት'ዚ ምስ ዝማላእ እዩ'ውን እቲ ሃገር ተወሃሂዶ ልሉላውነቲ ዘመሰከር።

ብውሽጣዊ-ግርጭት ዘይኩነ፡ ብግዳማዊ-ረጽምታት ተገዲዶ፡ ሓደ ካብ'ዞም እተጠቐሱ ረቂቃታት ምስ ዘይማላእ፡ ልክዕ ከምቲ ብባህሪ ወይ ተፈጥሮ ንውልቀ-ሰብ ተባሂሎም ዝውሰኑ ናይ ሓርነት መሰላት (ናይ ኣካል / ሰነ-ኣእምሮ / ሞራል....) ሃገር'ውን እተ-ሓለወ መሰሉ ክጠልብ ግድን እዩ።

ብስም'ዚ መሰላት'ዚ እያ'ውን ኢጣልያ ኣብ ሓድነት ሰሚራ፡ ካብ ባዕዳዊ-መግዛእቲ ሓራ ክትከውን ክኣላ።

ሓድ-ሓደ እዋናት፡ ኣብቲ ንዓበይቲ ብሄራት ዝውሰኑ ዶባት፡ እዞም እተጠቐሱ ኩነታት ዘይተማልኡ ክኾኑም፡ ምትሕብባር ደቅ-ሰብ ማዕቢሎም፡ ሰላማውያን-ሕጋውያን መንግ-ስታት ክቐሙ ይኸእሉ እዮም። እዞም ብናይ ሓባር ፖሊቲካውን-ቁጠባውን ኣምራት / ናይ ሓባር ባህል / ንጹር ጀግራፍያዊ-ዶባት ዝሕብሩ እትኖግራፍያዊ ምውህሃዳት /፡ ንሃገር ከም ባህርያዊ ትርጉሙ ኣነጺሮምን ኣማዕቢሎምን ምስ ዝርከቡ፡ እቲ ተደላይ (ideale: ideal) ተባሂሉ ዝሰመ ብሄራውነት ናይዞም ሃገራት፡ ቅቡልን-ቅዱስን ይኸውን። ምክንያቱ፡ እቲ ንብልጽግናን-ምዕባለን ዘረጋገጽ ኣብ ነጻ ምርጫ ዚጋታት እተመርኩሰ ስርዓት፡ መባእታውን እኹልን ዕላማ ናይ ዝኹን ይኹን ሕብረተ-ሰብ ብምዃኑ እዩ።

ኣብ ዓድ-ሓበሻ እዞም እተጠቐሱ ረቂቃታት ስለ ዘይተማልኡ፡ ነዚ ቦታ'ዚ ብባህሪ ይኹን ወይ ብተደላይ መልክዑ፡ ሃገር ኢልካ ምስማዩ ኣይክኣልን።

አብ ልዕል 'ቶም ዓድ-ሓበሻ ተባሂሎም ዝሰመዩ ጆግራፍያዊ-ቦታታት እተኻየዱ ዘይብ-ቑዓት መጽናዕቲ/ዘይእኹል አፍልጦ ብዛዕባ ኢትዮጵያ-ታሪኽን ናይ ዝቐመጥዎ ህዝብታት እዮም ናብ ጉጉይ ኢተሓሳስባን መደምደምታን ክመርሑ ክኢሎም።

እቲ ንክጥዕም ተባሂሉ«ዓድ-ሓበሻ»ወይ አብዚ ቀረባ እዋናት ቦቲ ዓቃባዊ አጸዋውዓኡ «ኢትዮጵያ» ተባሂሉ ዝሰመ ናይ ምብራቕ-አፍሪቃ ክፍለ ወገን፡ ብጆግራፍያዊ አቀዋውማ ዝላለ አብ ፍሉይትን-ንጹራትን አውራጃታት ይኸፈል። ብመንጽፋ ድማ፡ ዝቐመጥዎ ህዝብታት እውን ብዓሊት/ቋንቋ/ሃይማኖት/ቁጠባዊ ረብሓታት/ ይፈላለዩ እዮም።

ብርግጽ ሓድ-ሓድ እዋናት ከምዝ'ሕጂ (ኢጣልያ ንወራር ይዳለወሉ ዝበረ እዋናት)፡ ብሃጺያት ዮሃንስ ወይ ተድሮሱ ገለ ክፍሊ ህዝቢ አብ ትሕቲ ወታሃደራዊ ስልጣን ተመሊኹም ጸኒሖም እዮም። አብ ከምዚ ዝአመሰለ ናይ ደቀ'ባት ስልጣን ግን፡ ዋላ'ውን ንርሑቕ ክትምነዮ ዘይከኣል፡ ብምውሃድ-ደም ይኹን ብስልጣኡ አቢሉ ዝሓለፈ ምምዕባል ሓድ ናይ ሓበሻ ብሄርሲ ይትረፍ፡ መባእታዊ ናይቶም ህዝብታቱ ተቐባልንት ስለ ዘይህሉ፡ ከምቲ አብ ኢውሮጳዊ እምባታት (Alpi: Alpes) ብክፍለ-ዘመናት አቢሉ እቲ ተደላይ (Ideale: Ideal) ተባሂሉ ዝሰመ ብሄራውነት ከምዕብል ዝኸለለ፡ አብ እምባታት ኢትዮጵያስ እዚ አይተማልእን።

§. 2 - ጆግራፍያዊ ቅርጺ ዓድ-ሓበሻ።

ክብታዊ ቅርጽ-መሬት ዓድ-ሓበሻ ምስ እንምልከት፡ አብ ሰለስተ ንሓድሕዶም ዝተረ-አኣሱ መድረኻት ከም ዝኸፈል ንግንዘብ።

እቲ ናብ ቀይሕ-ባሕሪ ገጹ ዘብል፡ ናይ ጸድፊ መልክዕ ዝሓዘ ክኸውን እንከሎ፡ እቲ ብወገን ፈለግ «ኒል» ዝዘርጋሕ እምባታት፡ ልምሉም አዋድቓ ዘለዎ እዩ። ናብዚ ገጸም እዮም'ውን መብዛሕትኦም ወሓይባት ዓድ-ሓበሻ ዝውሕዙ።

ከምዚ'ሉ እውን እቲ ዞባ፡ ካብ ጽፍሒ-ባሕሪ ክሳብ 4.600 ሜትሮ ንላዕሊ (ክሳብ በረኽቲ ሰሜን)፡ አብ ሰለስተ መድረኻት ይኸፈል፡

-አብ ታሕቲ፡ ካብ ጽፍሒ-ባሕሪ ክሳብ 900-ሜ. ክብ ኢሉ ዝርከብ መሬት፡ "ቆጥ" ተባሂሉ ክሰመ፡ እቲ ካብ 900 ክሳብ 2.500-ሜ. አብ ሞንጎ ዝርከብ ቦታ፡ ፍረ-ወይኒ ዝበቐሎ ኩይኑ "ወይን-ደጋ" (ዋላ'ውን አብዚ እዋናት'ዚ ዘገማዊ መልክዕ እንተሓዘ፡ ፍረ-ወይኒ አብዚ ቦታ'ዚ ተዘረኡ ዝዓምበበን-ዝበርከተን ተኸሊ እዩ ነይሩ።)፡ እቲ ካብኡ ክብ ኢሉ ክሳብ «በረኽቲ ሰማልጦ» ዝርከብ ሳልሳይ ተደራቢ መድረኽ ድማ፡ "ደጋ" ተባሂሎም ይኸፈሉ።

ንጋድም እንተተመልከትናዮ፡ እዚ ብመድረኻት ተተራኣኢሉ ዝርከብ ክፍለ-መሬት፡ ብዓበይቲ ነቓዓት ተጨንዲሉ፡ ናይ ወሓዚ-ጠባያት ዝሓዙ አፍላጋት፡ ጃሕ-ጃሕ ይውሕዝዎ። ስለ'ዚ'ውን አብ ዓድ-ሓበሻ ዝርከቡ አፍላጋት፡ አብ ክንዲ አብ ሰፋሕቲ ጐላጉል ዝሰጥሉ፡ አብ ዝፍቲ ቋቕራታት ሰጢሞም፡ አውራጃታትን/ ህዝብታትን/ ዝፈልዩ ብቐሊሉ ዘይሕለፉ ደባት ይኸኑ።

አብ መብዛሕትኡ ቦታ ናይ እተጠቐሱ ቋቕራታት፡ ከውሒ ዝኸኑ ነጸላ-መንደቕ ሃልይዎ፡ ጥውይዋይ መንገድን- ስፍሕ ዝበለ ንእድን ዘለዎም ወሓይባት፡ ንእተፈላለያ ባህርያውያን-አውራጃታት ዓድ-ሓበሻ ቀኒቶም፡ አብ ፍሉይት ደሴታት ይኸፋፍልዎ።

አብዚ ሰፋሕቲ ጐዳጉዲ፡ ብእዋናት ቀውዒ ዘይምሕር ሕማም-ዓሶ ይርከቡ። እብቲ ካብ ወርሒ ግንቦት ኣትሒዞ ክሳብ መስከረም ዝፍዋሕ እዋናት ክረምቲ ድማ፡ ሓያላት ወሓይባት እና'ንከራረው፡ ሓደገኛ ዝኸኑ ዘራጊቶ-ማይ ፈጢሮም ካብ ሩባ ናብ ሩባ'ኳ ምስጋር ይኸልኡ። ብተወሳኺ፡ እዚ ከምዚ'ሉ ዝፍጠር ደሴታት ወይ ናይ ተፈጥሮ-አውራጃታት፡ ንነፍስ-ወክፊን ዘጽር ፍሉይ ጆግራፍያዊ-ቅርጺ ዘልብስን ኦሮ-ኢድሮ-ግራፍያዊ ስርዓት'ውን ዘለዎ እዩ።

ሳቦቢን ናይዚ ብትኹልን- ጋድምን ዝረእናዮ ቅርጽ-መሬት እዩ 'ከሰ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ኣሸሓት ዓመታት ዝኣከል ጐረባብቲ ኩይኖም ንዝጸንሑ ህዝብታት፡ ኣብ ሓደ-እሃዱ ንክይጥርነፉ ዝግብኦ ረቂቁ። ዋላ'ውን ክርስትና ከም ዓብላሊ መንግስታዊ ሃይማኖት/ ናይ ኣስገዳድ ወግዓዊ ቋንቋ/ ናይቲ ብይሓድ-ይብዛሕ ካብ 900-ዓመት ቅ.ል.ክ. ከሳብ መፋርቕ 19 ክፍለ-ዘመን ኣብ ልዕል'ቲ ሃጺያዊ-ሰርወ ዝጸንሑ ኣምልኾት ብዘየገድሱ።

ታሪኽ ዓድ-ሓበሻ ከጽንዕ ንዝብገስ ተመራማሪ፡ ኣቐዲሞም ካብ እተሃንጹ ኣምራት ኩነ/ከም ቅድመ ኩነት ካብ ዝቐርቡ ክልሰ-ሓሳባት ነጻ ከይኑ፡ ንእተኻየዱ ፍጻሜታት ብግቡእ ምስራሕ ምስ ዝደሊ፡ እቲ ታሪኽ፡ ቁጠባዊ-ረብሓ ዝፅላማኡ ታሪኽ ውሽጣዊ ቃልስታትን/ ቀጻሊ ኩነት ናይ ሓደ-ጭፍራ ኣንጻር እቲ ሓደ ምዃኑን፡ እቲ ንዚ ዝወሰነ ብልጫ ድማ፡ ናይ ብረት ጸብለልትነት ጥራሕ ከም ዝነበረን ምርጻጽ ኣየሸ-ግርን።

እቲ ጸብለልትነት፡ ከዘም ዕድልን- ብልሕን- ቆራጽነትን- ናይ ሓድ ሓደ መራሕቲ (ውዲታት/ ስምዒታት/ ባህላዊ ዝምባሊታት/ ግዳማዊ ሓገዛት...እውን ዘይሰኣንም)፡ ካብ ሓደ-እውራጃ ናብ ካልእ እውራጃ እዩ ከሰጋገር ጸኒሑ። ብዝኾነ ግና እቲ መንቀሊ ምኽንያት፡ ህያው ትሕዝቶ ዘለዎ ወይ ናብ ብሄራውነት ዘምርሕ ዕላማ ኣይኩነን ዝነበረ። ምናልባት ካብዚ ፍልይ ኢሉ ክረእ ዝኸለል እቲ ንሃዊሕ እዋን ኣንጻር ንግስነት-እዳል/ ኣንጻር ኣሕመድ ግራኝ እተኻየደ ኩነት ክኸውን ምኽኣለ። እዚ ግን፡ ሃይማኖታዊ ኩነት ብምንባሩ፡ ዓድ-ሓበሻ ተጣባቂ ክርስትና ከይኑ ኣንጻር ምስልምና ስለ እተላዕለ፡ ናይ ፖርቱጋላ (Portogallo: Portugal) ሓገዝ እውን ነይርዎ እዩ።

ኣብ እተኻየዱ ቀጻሊ ቃልስታት ግና፡ ጆግራፍያዊ ቅርጽ-መሬት እዩ ወሳኒ ተራ ተጻ-ዊቲ።

ስለዚ እዩ'ውን እቲ ኣብ መላእ ገማግም-ባሕሪ ዝርከብ ቦታታት፡ ማለት እቲ «ቆላ» ተባሂሉ ንዓድ-ሓበሻ ቀኒቲ ዝሕዝ ሸንኻት ቀይሕ-ባሕሪ (ወሽመጥ ዓደን- ህንዳዊ ውቅያኖስ)፡ ካብ ከበሳታት ዓድ ሓበሻ ፈጺሙ ተነጸሉ፡ እቲ ንኣርባዕተ ክፍለ-ዘመናት መመላእታ ኣብ እምባታት እተኻየደ ፍጻሜታት፡ ንገማግም ባሕሪ ጽልዋኡ ከሕድረሉ ዘይከኣለ።

እቲ ገማግም፡ መንቀሊኡ ካብ ከባቢታት ባጽዕ ከይኑ፡ ንደቡብ ገጹ እናተጋፍሐ፡ ካብ ገማግም ወሽመጥ ዓደን ድማ- ክሳብ እምባታት ሸዋ ስለ ዝዘርጋሕ፡ ዘሎ ራሕቂ ነዊሕ ብምዃኑ፡ ሰብ ዘይነብረሉ በዱ-እውራጃታት (ብዘይካ ሃረር) ኣብ ሞንጎ ስለ ዝርከቡን፡ ትግራይ እዩ ኣብ ጥቓ-ባሕሪ ሰፊሩ፡ ብዝቐለለ መንገዲ፡ ብረት/ ሰንቂ/ ኣማኸርቲ/ ገንዘብ/ እናሰነቐ፡ ጸብለልትነቱ ከረጋግጽ ከኢሉ።

ምናልባት'ውን ንሕና (ኢጣልያ) ንሸዋ ኣርቢሕና ንትግራይ እንተዘይጓጸቐዉ፡ እቲ ጸብለል ከምኡ ኢሉ ምቐጻለ ነይሩ።

ኣብ ካልኣይ ደረጃ ዝሰርዑ ፍጻሜታት ንወገን ገዲፍካ፡ ብድሕር ብዙሕ ፈተነታት እዩ እቲ ብወገን ደቡባዊ-ምዕራብ ዝርከብ ክፍለ ሃገራት ዓድ-ሓበሻ፡ እኹል ናይ መከላኸሊ መስመር ስለ ዝሰኣነን/ ጆግራፍያዊ ቅርጽ-መሬት እውን ስለ ዝፈቐደን፡ እቲ ካብ ሰለስተ ክፍለ-ዘመናት ንገደው ኣትሒዞ ብ «ጋላ» እተባህሉ ሓድሽ ኢትዮግራፍያዊ-ባሊታ ዝመጸ ድፍኢት፡ ንቕርጽን-ኣቃውማን ናይቶም ኣብ ምዕራብ ናይቲ ሃገር ዝርከቡ እውራጃን-ህዝብታትን ክልውጦ ክኢሉ።

§. 3 - ኢትዮግራፍያዊ ባእታታት ዓድ-ሓበሻ።

ኣብ ልዕል'ቲ ጸሊም ዝካሊ ጥንታዊ ህዝቢ (ጽሩይ ኣሰራቲ፡ ኣብ ባርያን-ባዦን፡ ብሓፈሻኡ ድማ ኣብቶም ሓበሻ " ሻንቅላ " ኢሎም ዝሰምደዎም ኣብ ምዕራባዊ ወገናት ዝነብሩ ቀቢላታት)፡ ሰለስተ ወረርቲ ህዝብታት እዮም ተመሳቂሎምን ምሳኡ ተሓና-ፈጸምን። እዚእም ድማ፦

1) -ሐማውያን አገው፣ አብ ምዕራብ ንግስነት-ጎጃም ዝርከቡ መሬት ላሰታ- አገው ምድር ጥራሕ እዮም ከይተዳቕሉ ጸርዮም ዝተረፉ።

2) -ሐማውያን ግእዝ፣ አብ ንግስነት ትግራይ፣ ብቀንዱ ድማ አብ ምድረ-ባሕሪ ማለት አብ ኤርትራ ዝርከቡ።

3) -ጋላ፣ መበቆሎም አጸቢቂ ዘይተነጸረ እዩ። ምናልባት፣ አብ "አኳቶር" (ቅናት-መሬት) ካብ ዝርከቡ ቀላያት መጺኦም እዩ ዝበሃል። ቋንቋኦም እውን እተመሓላለኹ እዩ። ንኢትዮጵያ ካብ ዝወረርሉ እዋናት ኣትሒማ፣ ዛጊት ርእሱ ዝኸለለ መንግስቲ ከቑሙ ኣይከኣሉን። ሓይሊ ደሊዮም ብብዝሒ ውን ምስ ተላኻኸቡ፣ ንውሱን ጊዚ ርእሶም ኣመሓዲሮም፣ አብ ወሎ-ጋላ ሰፊሮም፣ ኣካል ንግስነት-ኢትዮጵያ ከይኖም ነይሮም እዮም። እቲ ሰዒቡ ዝመጸ ዘርእም ግና፣ ከም ታሕተዋይ-ደርቢ ተቐጺሩ፣ ግብሪ እናዝበረ እዩ ዝናበር ነይሩ።

እዞም ሰለስተ ህዝብታት፣ ብዝተፈላለዩ መንገዲ አብ ዶቡባዊ-ወገናት ፈለግ-ተኸዘ፣ ተሓዋዊሶምን-ተሓናፊጾምን፣ ርእሶም-ዝኸለሉ ክልተ-ንግስነት ኣቐሙ።

እቲ ቀዳማይኛይ አገው-ዘርኢ ዝካብሉሎ"ንግስነት-ጎጃም" ክኸውን እንክሎ

እቲ ካልኣይኛይ አምሓራ-ሰልጣነ ዝመሰረቱ ናይ "ሸዋ-ንግስነት" ድኣ ይኹን ምበር፣ መትንታቲስ ብደም-ጋላ እተካብለለ እዩ።

እቲ አብ ከባቢ ቀላይ-ጻና፣ ማለት እቲ አብ ሞንጎ ኣፍላጋት ተኸዘ ብሰሚን/ ኣባይ ብምዕራብ/ ብሸሎ ብደቡብ/ ምብራቕዊ ደንደስ ከበሳ ጽሓጽሮ ወገን ብምብራቕ/ ዝርከብ ማእከላይ-አውራጃ፣ ብእተደባለቑ ህዝብን-ነገድን ዝተካብለለ ብምዃኑ፣ ኣብዚ እዩ እቲ ዓረብ ንምድብላቕን-ምትሕንፋጽን ህዝብታት ዝሕብር "ሓበሻ" ኢሎም ንኢትዮጵያ ዝወሰንም ስም፣ መረዳእታ ዝርከቡ።

ኣብዚ ቦታ'ዚ፣ ብዘይካ'ቶም ጥንታውያን ባእታን/ እተጠቐሱ ሰለስተ ወረርቲ ህዝብ-ታትን/፣ ኣመጽጽኢኦም ዘይንጹር "ሓበሻ" እተባህሉ እብራይስጥን፣ ወነንቲ እንዳታት ከበሳ ካብ ዓድታቶም ርሒቐም ብዘኮዩዎም ወራራት ተማሪኹም ዝመጹ ጊላታት'ውን ከም ተወሳኺ ህዝቢ ይድረብዎም እዮም።

እዚ ማእከላይ-አውራጃ እዩ ድማ ግዝእት ወይ ንግስነት-አምሓራ ተባሂሉ ጐንደር ርእሰ ከተማኡ ዝነበረ። ኣብዚ እዩ ውን ንክፍለ-ዘመናት ዝኣከል፣ ሕጋዊ-መንበሪ ንጉሰ-ነገስት ቆይሙ ነይሩ ዝበሃል። ክሳብ'ቲ ካብ ዘመነ ወራር-ጋላ ኣትሒዙ ዝኣተወ ፋሉላዊ ስርዓት እውን (ማለት ክሳብ መፋርቕ 18° ክ. ዘመን)፣ከምኡይሉ እዩ ጸኒሑ።

ካብዚ ከንግንዘቦ ዝጸናሕና ታሪኽ እምበኣርከስ፣ ንግስነት-ኢትዮጵያ ዘገርም ምትሕውዋስ ናይ እተፈላለዩ ባእታታት ምዃኑ፣ ብቐሊሉ ክርዳእ ይከኣል።

እቶም ምስ ንግስነት-ኢትዮጵያ ፖሊቲካዊ ምትእስሳር ዘይነበሮም ግንክ ግብሪ ዝኸፍ-ሉን-አብ ታሕተዋይ ደረጃ ዝሰርፁ መንግስታትን እንተድኣ ተደሚሮም ድማ፣ እቲ ሕንፍሽፍሽ ዝያዳ እተመሓላለኹ ይኸውን። ከም ኣብነት፡

አብ ደንከል ዝነበሩ ዓፋር፣ ናይ ገዛእ-ርእሶም ቋንቋን አብ ምስልምና ዝኣመኑን፣ አብ ንግስነት-አውሳ ዝጽምበር ናይ ባዕሎም "ፈደራላዊ" ፖሊ-ቲካዊ-ስርዓት ዘለዎም እዮም።

አብ ሃረር፣ አብ ደቡብን/ምዕራባዊ ደቡብን ዝርከቡ ንኡሳን-ንግስነታት ጋላ፣ ገሊኦም ን"ንግስነት-ሸዋ"፣ ገሊኦም ድማ ን"ንግስነት-ጎጃም" እዮም ግብሪ ዝግብሩ። አብ ምዕራባዊ ወገናት ከበሳ-ኢትዮጵያ ዝርከቡ አብ ምስልምና ዝኣመኑ ሃገራት ጋላ'ባት/ ሻንቅላ/ ብሓፈሻኡ ከጥቀሱ ይከኣሉ።

ዘይሰነ-ፍልጠታዊ ኣገባብ/ ዘይውድዓዊ መጽናዕቲ/ እተፈላለዩ ረብሓ/ ቅድመ-ኩነት....ንወገን ገዲፍካ፣ ነቶም ብጥምዓዊ ኣገባብ ባዕሊ-ባዕሊ ጥራሕ ብዛዕባ'ዚ ኣገዳሲ ሃገር'ዚ እተመራመሩ ሰባት፣ እዞም ዝሰቡ ሰለስተ ረጅሒታት እዮም ንኣድንታዊ ተምሳል ኢትዮጵያ፣ ከም ጭቡጥ ፍጻሜ ኣምሲሎም ዘቐረቡ። እዚኦም ድማ፡

ሀ) - ፖሊቲካዊ ስርዓት-

ለ) - ህላዊ ወግዓዊ ቋንቋ-

ሐ) - አብዲ ግዝእት ዝቐመጡ ህዝቢ፡ ብብዝሒ ሰዓብቲ ሃይማኖት ክርስትና ስለ ዝኹኑን እዩ።

እተጠቐሱ ስለሰቡ ረጅሒታት እምበኣር፡ ኢሕጺርናን-ፈላሊናን ንመልክት።

§. 4 - ፖሊቲካዊ ስርዓት።

ዝእመን መልክዓት'ውን ክህልዎ ዝኸለል ናይ ኢትዮጵያ ጥንታዊ ባህሊ ከም ዝሕብሮ፡ እስታት ሓደ-ኸሕ ዓመት ቅ.ል.ክ. አቢሉ ይኸውን፡ ግእዝ እተባህሉ ሰማውያን ህዝብታት፡ ቀይሕ-ባሕሪ ሰጊሮም ንሰሜናዊ ወገናት ከበሳ ክሳብ ፈለግ-ተከዘ ዝከለም፡ ሳባዊ-ሃይማኖቶም ብሃይማኖተ-ሙሴ ተክሉ።

ንግስቲ ናይዚ ሃገር፡ ምስ ናይ እስራኤል ንጉስ-ሰሎሞን ብዝዘበረቀ ሲጋዊ ምርኻብ፡ ቁልዓ ተወሲዖ/ስርወኡ ተኸሉ/ ንናይ ህዝቢ እስራኤል ዝመስል ሕግታት ምስ ሰርዐ፡ ካብ እስራኤል'ውን ሓገዝን-ምትብባዕን ረኺቡ. ንደቡብ ገጹ ደፊሉ አብቲ ቦታ ንዝነበሩ ህዝብታት ወረረ።

ዝሰዓበ ዘርኡ፡ ነቲ ወራራት ቀጸሎ'ሞ፡ ደፋኒ እናበለ ሓያል ወታሃደራዊ-ግዝእት መስረተ።

ቅዱስ-መበቆሉ ቅቡል ኩይኑ፡እቲ ሰርወ ከቢሩ፡ ዝበርትዐ ሓይልን-ዝለዓለ ጫፍ ስልጣን ግዝእቲን ዝደለበ፡ አብ ሞንጎ ቀዳማይ ክፍለ-ዘመን ቅድሚ ልደተ ክርስቶስን/ ሻውዓይ ክ. ዘመን ድ.ል.ክ. አብቲ ብስም "ንግስነት-አኸሱም" ዝፍለጥ መዋእል እዩ።

እቲ ግዝእት፡ ካብ «ወሽመጥ በረኒቸ» ክሳብ «ሶፋላ»/ ካብ «ኒል» ክሳብ «ፋርሳዊ ወሽመጥ» ዝርጋሐ ሃልይዎ፡ ምስ ቶሎመይ እተባህሉ ሰርወ-ግሪክ አብ ግብጽን፡ ምስ ሮማውያን እውን ዝምድና ዝነበሮ እዩ። ቀጺሉ'ውን አብ ንግስነት-ቢዛንጽዮ ብዘመነ-«ጁስቲኖ»፡ እንጻር ፋርሳውያን ንምኽታት፡ «ንግስነት-አኸሱም» ኣድላይ ተሓባባሪ «ንግስነት-ቢዛንጽዮ» ኩይኑ ተረኸበ።

አብ ራብዓይ ክፍለ-ዘመን፡ ንግስነት-አኸሱም አብ ክርስትና ኣመነ። ውድቀት ናይዚ ንግስነት ክቀላቐል ዝጀመረ፡ አብ ሃገር-ዓረብ ዝነበረ ግዝእቲ ብዘጥፈለ፡ አብ ሻውዓይ ክፍለ-ዘመን እዩ። ነዚ ዘቀላጠፈ ድማ፡ ናይቶም አብ አውራጃታት ቆላ ንከበሳ ከቢቦም ዝነበሩ ህዝብታት ንሃይማኖት ምስልምና ዝሃብዎ ሰፊሕ ደገፍ እዩ። ብሓጺሩ፡ እቲ ከበሳታት እዩ ምድያቡ ጸንኪሩ፡ አብ ትሕቲ ንግስነት-ኢትዮጵያ ጸኒሑ።

መንቀሊኡ ዘይፍለጥ ካብ ውሽጢ ብእተላዕለ ናዕቢ መስረት፡ አብ ታሽዓይ ክፍለ-ዘመን ህዝቢ ኢትዮጵያ፡ ናብ እምነት ሕገ-ሙሴ ተመልሰ። «ሰሎሞናዊ-ስርወ» ዓንዩ፡ ብሓድሽ ሰርወ ተተክለ። ሓደ ክፋሉ ግን፡ አብ ሸዋ ተዓቕቡ ጸኒሑ ይበሃል።

ብንጹር ድኣ ኣይፍለጥን እምበር፡ አብ መሪሕነት እዚ ሓድሽ ሰርወ እውን፡ «ዮዲት» ወይ «ኣስቲር» እተባህለት ቓል-ኣንስተይቲ እያ ዝነበረት። ሓይልን-ብርታዕ ስምዒታን ንምሕባር፡ «እሳት» ዝብል ሳን እተሞህበ፡ ነዛ ንግስቲ እዚ እዩ።

ናብ ሕግታት ሙሴ ምምላስ ግን ዕድመኡ ሓጺር ኩይኑ፡ እዚ ሓድሽ-ስርወ እውን ኣማኒ ሃይማኖት ክርስትና ድኣ ኩነ። ልክዕ ከምቲ አብ እተወልደሉ ከባቢታትን ሰሚንን አብ "ላሲታ" እውን ሰፊሕ ደገፍን እሙናት ሰዓብትን ስለ ዝረኸበ፡ እዚ ቦታ'ዚ ከም «ማእከል» ናይቲ ንግስነት ክኸውን ተመርጸ።

መበቆሎም ዘይተነጸረ ፋላሻን- ኣማውያን ኣገውን፡ ምናልባት ካብ ኣርዑት ናይቶም አብ ትግራይን/ምድረ-ባሕርን ዝነበሩ ኣግኣዚያን ሓራ ንምውጻእ ኩነ ሕሉፍ ታሪኽ ንምድምሳስ ዝነበሮም ሃንቀውታ ንምትግባር፡ ሓጺሮም፡ ንዝነበረ ጥንታዊ ሃይማኖት

ከመልሱ እውን ፊትኖም እየም። እቲ ነገር ግን ብዙሕ አይጸንሐን። ድሮ ከም እተጠቐሰ፡ እቶም ብስም «ሰርወ-ዛጔ» ዝፍለጡ ናይ እሳት ዘርእ፡ ኣብቲ ህዝብታት ኢትዮጵያ (ምናልባት ብተፈጥሮ) ምስፍሕፋሕ ምስልምና ንምቅዋም ከም መከላኸል ዕርጂ ዝእምንዎ ሃይማኖት ክርስትና ድኣ ጸንዑ።

ሰርወ-ዛጔ፡ ሰለስተ ክፍለ-ዘመናት ዝኣክል ኣብ ስልጣን ምስ ጸንሐ፡ ተሰሚዑ ብዘይ-ፍለጥ ኣገባብ እዩ ህላዌኡ ኣብቲ።

ከምቲ ኣቐዲሙ እተባህለ ኣደ ክፋል ናይቲ ሰሎሞናዊ-ሰርወ ኣብ ሸዋ መዕቆቢ ረኺቡ ድሕር ምጽናሕ፡ ፈርዩ ምስ ሰሰነ፡ ሰርወ-ዛጔ ብፍታው እዩ ያኢ፡ ነቲ ሕጋዊ ዝበሃል ናይ ሰሎሞን-ዘርእ ንግስነት ኣረኪቡ።

ካብ 13° ክሳብ 15° ክፍለ-ዘመን ኣብ ዘሎ እዋን፡ ታሪኽ ኢትዮጵያ ኣብ ዓሚቑ ጸላም ተዋሒጡ ናይ ዓረብ-ቱርክን ወራራት እውን ምስ ተወሰኹ፡ እቲ ሃገር፡ ምዕቡል ካብ ዝበሃል ክፍለ-ዓለም ተጎጂሉ ተረፈ። እቲ ብ «ፖርቶግዛውያን» ኣብዚ ቦታ'ዚ እተገብረ ድህሰሳ ብርሃን ምስ መለሰ እዩ ኢትዮጵያ፡ ልክዕ ከም ኢውሮጳ ኣብ ዘመነ ማእከላይ-መዋላል (Medio Evo : Middle Age) ኣብ ብዙሓት እተፈላለዩ ወረዳን-ርእሶም ዘመሓድሩ ኣውራጃታትን ተኸፊላ ትርከብ።

ኣብ ኣድሕዶም ዝነበረ ዝምድናን-ምትእስሳርን፡ ኣሳባዊ (Ideologico : Ideological) / ሃይማኖታዊ ወይ ንዝኸረ ናይቲ ሕሉፍ(ነበር)ሰርወ ኩይኑ፡ ልሕሉሕ እዩ ዝነበረ።

ነዚ ብዝያዳ ዘነጽሮ፡ ኣብ ልዕል'ቲ ሃሚናዊ-ፍልስፍናታት ዝነበረ እምነት እናተዳኸመ ከይዱ ምጥርጣራት ሰፊኑ ጥራሕ ዘይኩነ፡ እቲ ውርሻ ስልጣን እውን ንባዕሉ፡ ስሩዕ-ኣገባብ ኣይኸተልን ዝነበረ።

ውርሻ፡ ብቀጥታዊ ኣድጊ መስመር ቦኸር-ውላድ ምዃኑ ተረፉ፡ መስፍናዊ-ደም ዝነበሮም ኩሎም (ኣባላት ንጉሳዊ ቤተ-ሰብ) ኣብ ኣደ እምባ ተጨውዮም ብኣለዋ እናተናበሩ፡ እቲ ኣብ ስልጣን ዝጸንሐ ንጉሰ ኣብ ዝሞተሉ፡ እቶም ዓበይቲ ናይ ቤተ-መንግስቲ ሹማምንትን/ ዓበይቲ ናይ ወረዳ ኣለፍትን/ ኣብ ጉባኤ ተኣኪቦም፡ ንኣደ ካብቶም " እሱራት " መሳፍንቲ ንስልጣን ይበቅዕ (ወይ ንዓኡም ዝጥዕም) ዝበልዎ፡ ባዕሎም ይመርጹ ነበሩ።

እዚ ኣገባብ'ዚ ዘኸተሎ ሳብናት ውሽጣዊ ኩናትን- ቀጻሊ ናዕብን- ካብ ማእከላይ ስልጣን ምንጻል-ዘይዓርፍ ናይ ኣርነት ዝምባለ ናይቶም መራሕትን-ሰራውር እናተኸለ፡ እቲ ዝለዓለ መዝነት ሹማምንቲ፡ ብውርሻ ዝመሓላለፍ ስልጣን ኩይኑ፡ መስፍናዊ ዝመስል ሰርዓት ተተኸለ።

ኣብቲ እዋን'ቲ እዩ ኣብዚ ሎሚ /ታጅራ/ ዘይላ/ ሃረር-ከባቢ ዓድታት/ ተባሂሉ ዝሰመ ቦታታት ወሽመጥ-ዓደን፡ ንግስነት-ኣዳል እተባህለ ኣያል እስላማዊ-ግዝኣት ቆይሙ ዝነበረ። ኣይሊ ንግስነት-ኣዳል፡ ብኣገዝ ኣብ ምስልምና ዝኣመኑ ሃገራት-ዓረብን/ ብናይቲ ኣብ ዝለዓለ መድረኹ ዝነበረ ንግስነት-ቱርክን እዩ ጸብለልትነቲ ከረጋግጽ ክኢሉ።

ነቲ ብቱርኪ ዝለኣኸ ዝነበረ ሽዑ እተማህዘ ናይ ኣዊ-ብረት፡ ትብዓት ኢትዮጵያውያን ከምክቶ ኣይከኣለን።

ፖርቶጋሎ (Portogallo : Portugal) ብኢትዮጵያ ኣገዝ ተሓቲቲ፡ ንረዳት 500 ወታሃ-ደራትን/ናይ ኣዊ-ብረትን/ ምስ ለኣኸ እዩ፡ ብድሕር ነዊሕ-መሪርን ኩናት ንግስነት-ኣዳል ፈጸሙ ተዳኺሙ ንውድቀቱ ዘንቁልቁለ።

ምስ'ዚ ናይ " ፖርቶጋሎ " ሰራዊት ኣቢሮም ንዓድ-ኣበሻ ዝመጹ «ጀዙዊቲ» እተባህሉ ሃይማኖታውያን ድኣ፡ ኣኸብሮት ብዝገደሎ ኣገባብ-ውዲታትን- ንኢትዮጵያ ኣብ እምነት ሃይማኖት-ካብኢክ ከእትውን ንባዕሎም ድማ ዝእቲ ኩይናም ክኸብሩን፡ ላዕልን-ታሕትን በሉ። ንኣጲር እዋን ኣብ መደቦም ድሕር ምዕዋት፡ በቲ ኣብ ውሽጢ ዝፈጠርዎ ዘይምቅድዳውን/ ዝፈጸምዎ ዘሰክሑ ዝበናት/ ኣብ ልዕሊ መንፈስን-ባህልን ደቅ-ሃገር ብዘርእይዎ ንዕቀትን/ ብዘሕንኽ ኣገባብ ተሰጉጉም፡ ኣብ ልዕሊ ኢውሮጳውያን ኩነ-ሃይማኖት ካብኢክ፡ ሕማቕ ዝኸረ ኣትሪፎም ብምኻዶም፡ ኢትዮጵያ ከም እንደገና ካብ ስልጣኔ (ምዕቡል ካብ ዝበሃል ዓለም) ተጎጂሉ፡ ዘይእቶ ሃገር ኩነ።

ካብቶም ኣብ መበል 18 ክፍለ-ዘመን ንኢትዮጵያ ክኣትው ዝኸለሉ ዳህሰቲ-ገደ። ጀይምስ ብሩስ ኣተባህሉ ተወላድ " ስኮትላንድ " እዩ ኣገደሰቲ መዘከራት ክጽሕፍ ክኣሉ። እዚ ኣብ መግዛእታዊ ወራር ኢጣልያ ብዙሕ ክሕግዝ ዝኸለል ዝነበረ ጽሑፋት ግና፡ ዋላ'ውን ነቶም መንቀልትን-ደገፍትን ናይቲ ፍጻሜ'ቲ ዝነበሩ ዜጋታት ኢጣልያ፡ ተሰዊርዎም ድኣ ኣለፈ።

ብሩስ ከም ዝገልጽ፡ ኣብ መፋርቕ 18 ክፍለ-ዘመን፡ ጐንደር ኣብ ዓድ-ኣምሓራ እዩ ርእሰ-ከተማ ናይቲ ንግስነት ዝነበረ።

እቶም ነጋውስ፡ ቦቶም ካብ ደቡባዊ-ምዕራብ ደፊእም ንደቡባዊ ወገናት ናይቲ ንግስ-ነትን/ነቲ ከም «ኣምሓራ» ዝፍለጥ ማእከል-ሃገርን/ ዝወረሩ መራሕቲ ህዝብታት-ጋላ ተመሊኹም፡ ንጉሳዊ ክበሃል ዝከኣል ህይወት ኣይነበሮምን። እዞም " ሹማምንቲ ህዝብ-ታት ጋላ "፡ ነቶም ኣብ ፈረንሳ (France) ብ " ዘመነ-መሮቪንጂ " ዝነበሩ ኣለፍቲ ቤተ-መንግስቲ እዮም ዝመስሉ ነይሮም። ከመይሲ፡ ሽመት/ ክብሪ/ መልክዓዊ ንግስነት/፡ ነቶም ነጋውስ ገዲፎም፡ ብግብሪ ባዕሉም ኣመሓደርቲ ኩይኖም ጥቕሞምን- ጥቕሚ ህዝቢ-ጋላን እናማልኡ፡ ነተን ኣብ ቀረባ ከባቢ ዝነበራ ወረዳ፡ ብዘይንሕሰያ ይራሰዩ ነበሩ።

እዚ ነገራት'ዚ እዩ ድማ ነቲ ክሳብ ሎም ኣብ ፖሊቲካዊ-ህይወት ኢትዮጵያ ስምብ-ራቲ ዝረኣ መሰረታዊ ለውጢ ኣኹቲሉ።

ነቶም ካብ " ፈለግ-ተክዘ " ንሰሜን ዝርከቡ ሃገራት፡ እቲ ካብ ውሽጢ-ከርሶም ዝዓምበበ ጥንታዊ-ሰርወ፡ ከምኡይሉ ሃሲሱን-ተዳኺሙን ምትራፉ፡ ብዙሕ ኣጉሃዮም። ምክንያቱ፡ እቲ ካብ ምምስራት ንግስነት-ኢትዮጵያ ኣትሒዙ፡ ብኣእም ዝመሓደር ዝነበረ ጸብለል-ትነት (ብዘይካ'ቲ ናይ ዛጅ-ሰርወ ዝነገሰሉ፡ ኣብ ሞንጎ ዘሎ እዋን)፡ ናብዞም ንሶም ከም /ኣደሱቲ ህዝቢ/ ባዕዳውያን/ ዘይማዕበሉ/ ትሑት ዓሊት/ ኢሎም ዝግምትዎም ህዝብታት-ጋላ ምስጋሩ፡ ነውራ ኢሎም ስለ ዝኹንንዎ። ስለዚ ድማ፡ ብዝኸበረ ናይቲ ክቡር ሰማዊ-መበቆሎም/ሕሉፍ ፖሊቲካውን-ወታሃደራውን ዓወታቶም/ብኣእም ተዘር-ጊሑ፡ ብሕልፊ'ውን እተኸላኸለሉ ልኡል ሃይማኖት/ግእዝ እተባህለ ብጥንታውነቱን-ልኡላውነቱን ዝኸበረ ቋንቋ (ኩይኑ ድኣ ኣብ ወግዓዊ-ርክባት እዚ ቋንቋ'ዚ፡ ኣምሓርኛ ብእተባህለ ኣድሽ-ቋንቋ ድኣ ይተካእ እምበር፡ ኣምሓርኛ ንባዕሉ ስኡን ቋንቋ ብምዃኑ ቦቲ ካብ ልምዳዊ-ኣዘራርባ ተኣጊዱ፡ ኣብ ቤተ-ክህነት ተወሲኑ ዝተረፈ ጥንታዊ ግእዝ እዩ ዝድገፍን-ዝምራሕን) / ኣብ መወዳእታ ድማ፡ ጸብለልትነቶም ኣብ ውሽጥ'ቲ ግዝኣት ብዘኸተሎ ጭቡጥ-ረብሓታት ተዘኻኺሮም፡ ነዚ፡ ከም እንደገና ምምላስ ወሰኑ።

ንዝነበረ ናይ ምስቀርቋር ስምዒታት ወዲቡን- መራሐን፡ ሚካኤል ሰሑል እተባህለ "ተምህሮ" እዩ ኣንጻር ጋላ ኩቲቲ ምስ ሰዓርም፡ ካብ ጐንደር ሰጉጉ ንዝነበረ ጥይ ሓባር-መደብ ኣብ መፈጸምታ ኣብኢሑ፡ ንባዕሉ " ራእሲ-ቢትወደድ " ዝብል መዓርግ ተሰሊሙ፡ ንትግራይ ድማ እቲ ሃንቀው ዝብልዎ ዝነበሩ ጸብለልትነት ከረጋግጹሎም ክኣሉ።

ኣብቲ እዋን'ቲ፡ «ኢዮኣስ» እተባህለ ንጉስ እዩ ኣብ ስልጣን ዝነበረ። እዚ ንጉስ'ዚ፡ ንተራር ኣገባብ ኣተሓሕዞ ናይዞም ኣደስቲ ጐይቶት ምስ ተገንዘበ፡ ነቲ ቦቶም ቀዳሞት (ጋላ) ዝፍቀዱ ዝነበረ ኣመሳት ኩነ- ናይ ብልጭልጭ ህይወት ተዘኻኺሩ፡ ብሕቡእ ምስ ጋላ ውዲት መኸረ።

ሚካኤል ሰሑል ነዚ ሰሚዑ፡ ንንጉስ 'ዮኣስ ንማሕንቕቲ ፈሪዱ፡ኣብ ቦታኡ ካልእ መስ-ፍን ሸመ።

ብተመሳሳሊ ምክንያት ግና፡ ነዚ'ውን ኣቕቲሉ ብካልእ ንጉስ ተክእ። ኣብ መወዳእታ ድማ ነዚ ኣድሽ እውን ካብ ስልጣን ኣውራዳ-ቀንጢጡ፡ ንባዕሉ ፍጹም-ገዛእ ናይቲ ንግስነት ኩይኑ ተረፈ።

ሚካኤል ሰሑል ኣብ እርግናኡ፡ ቦቶም ቂም ኣኪቦም ዝጸንሑ ተጸረርቲ ንትግራይ ምስ ተደፍኡ፡ ኣብኡ እዩ ዓረፉ።

እቲ ከሰብ'ቲ እዋን'ቲ አምልኮታዊ-ኩባሪ ዝጸንሖ ሕጋዊ-ስርወ (ዋላ'ውን ስልጣኑ ምስ ደኸመ)፡ ብእድሚካል ስሑል ከምኡ ኢሉ ምስ ጠፍኦ፡ ኣብ ዝነበሮ መዓርግ ከምለሰ'ኳ እንተጸዓረ፡ ዳግም ምትንሳእሲ ኣይተኻእለን።

ኢትዮጵያ ንግለ-ርእሳ ኣብ ፍጹም ርእሶም-ምኽእል ዝመለሱ ክፍለ-ሃገራት ተመቻቸሉት፡

ኣብ ሰጂዖ፡ ግዝኢታት እስባጋዲስ/ ውብ ክቐመ እንከለው -

ኣብ ማለስል፡ ግዝኢታት ጉግሳ/ ዓሊ -

ብደቡብ ድማ፡ ንግስነት-ሸዋ ናይ ገዢ-ርእሱ መሳፍንቲ ኣቐሙ ነቲ «መርእድ-ኣዝማች» ክበሃል ዝጸንሖ ሽመቶም ኣብ«ንጉስ» ዝብል ለዊጦም፡ ካልእ ትርጉም ኣልበስዎ።

ዝነበረ ንግስነት (እምበራጦርያ- *ፍሉይ ምልክታ ኣተርጓሚ*) እንደገና ንምጽጋን ብዙ-ሓት ፈተነታት'ኳ እንተተኻየዱ፡ ቅዱስ ክበሃል ዝጸንሖ ባህላዊ-ሰረቱ ጠፊኡ ብምንባሩን/ሓይልን-ጸብለልትነትን ናይ ገለ ኩባለልቲ ስለ ዝዓብለለን/ኣተረኸበ ዓወት፡ ጊዚያዊ እዩ ዝነበረ።

ከምዚ'ሉ ድማ፡

- ንግስነት ተድሮስ ናይ ደምን-ረጽምን ግዝኢት እዩ ነይሩ።

- ንግስነት ዮሃንስ እውን፡ ካብቲ ናይ ተድሮስ ዝሓሸ ሰብኣዊ-ሓልዮት ድኣ ዩዘውትር እምበር፡ ንሱ'ውን ከም ናይ ረጽሚ ግዝኢት ይዝከር።

ነዚ ዘመስከሩ ኣብነታት፡ እቶም ኣብ መረብ ምላሽ/መራት ጎሻምን ዝርከቡ ዓድታት ብብእዋኑ ዘላዕልዎ ዝነበሩ ናዕብታትን/ብረጽሚ ተደቑሶም ክነሶም፡ እንደገና ከይተሓለሉ ንተቻውሞ ምትንሳእም ምጥቃስ፡ ኣኻሊ እዩ። ብዘይካ'ዚ፡ ምንሊክ ንባዕሉ ብዙሕ ጊዚ ምሕረት ተዝርሖ ከበቅዕ ኣንጻር ሃጺይ-ዮሃንስ ብረት ካብ ምቅናዕ ኣይዓረፈን። እዚ ብሓይል ምትሕብባር መንግስቲ ኢጣልያ ኣብ ስልጣን ዝርከብ ንግስነት-ምንሊክ እውን- (ኣብቲ እዋን)፡ ሓደ እዩ መላለዮሉ።

ኣብ ዝነበረ ንግስነት-ኢትዮጵያ፡ ሓደ'ኳ ካብዞም ኣተጠቐሱ መሳፍንቲ ሕጋዊ ውርሻ ዘመስከር ጭብጢ ኣይርከቦን።

ተድሮስ፡ ካብ ታሕተዋይ ደርቢ ኣብ«ቋራ» እዩ ተወሊዖ። ኣብ መጀመርያ እዋናት ንእስኑ ድማ፡ ኣገልጋሊ እዩ ዝነበረ።

ዮሃንስ፡ ዘርእ እንዳ ሚካኤል ስሑል ኩይኑ ቅሩብ ካብ ዝበለ ትውልዲ ድኣ ይሃልዎ እምበር፡ ካብ ሕጋዊ-መሰል ንጉሳዊ ኩባርስ ኣዝዩ ዝረሓቐ እዩ ነይሩ።

ምንሊክ፡ ጊላ ካብ ዝነበረት«ጋላ» ይውለድ። ዋላ'ውን ብርሑቕን-ዘይተ-ነጸረን መስመር-ኣደ ምስ ሰሎሞናዊ-ስርወ ይዛመድ እዩ እንተተባህለ፡ ንሱ'ውን ሕጋዊ ወራሲ ክኸውን ኣይከኣልን። ምኽንያቱ ድማ፡

1) -ከምቲ ንሕና ኢጣልያውያን "ሳሊካዊ-ሕጊ" ዝመሰረቱ ልምዳዊ መስመር ውርሻ እንኹተል፡ ኣብ ኢትዮጵያ እውን፡ ከምዚ ዝኣመሰለ ልምዲ ነይሩ-ኣለን እዩ።

2) -ብከምኡ እንተዝኸውን፡ ተመሳሳልን- ካብኡ ንላዕልን መሰል ዝግባእም ሰባት ኣብ ኢትዮጵያ ብኣሸሓት ይፍቀዱ።

3) -ኣብ መወዳእታ ድማ፡ ጭብጢ ብዝርከቦ፡ ኣብዚ እዋን'ዚ ኣባታውን-ሕጋዊ መስመሩ ዝኹተልን ሓድጊ ወይ ዘርእ ናይቲ ጥንታዊ ሰሎሞናዊ-ስርወ ዘለዎም ተባዕታይ-ጸታ፡ ኣብ ጉንደር ተደቢቐዎ፡ ዛጊት ናይ ህዝቢ ተቐባልነት ሃልይዎም ብፍንው ህዝባዊ ኣገባብ ሃጺይ ተባሂሎም ዝጽውዑን-ዝፍበሩን ሕጋውያን-ወረሰቲ ኣለው። ኣብ ልዕሊ ናይ ሰለስተ-ሸሕ ዓመት ብሓይልን ክብርን ዝሓለፈ ዘመናት ካብ ዝብገስ ምስጢራዊ ናይ ህዝቢ ኣኹብሮት።

§.5- ወግዓዊ ቋንቋ።

ቋንቋ፡ ቅርጽን-ፍላጎትን ሓደ ብሄር ዘረጋግጽ ረጅሒ እዩ። እብ ሓደ ሃገር ወትሩ ሓደ ቋንቋ ምስ ዝዝውተር፡ እቲ እብኡ ዝኾነበር ህዝቢ ሓደ ዝመበቀሉ ወይ ብክፍለ-ዘመናት ኣቢሉ እብ ሓደ ስድራ-ቤት/እብ ሓደ ስነ-ሓሳብ ምስ ዝጥርን፡ ኣባል ናይቲ ዝኾነበረሉ ሃገር ምዃኑ ምእማን እየሸግርን።

እብ ኢትዮጵያ፡ ከምዚ እብ ሓደ እተጠቐሰ ኩነት ፈጸሙ ኣይርከብን። ብዝሒ ቋንቋታት ሃልዩ (ልምዓዊ ናይ ኣዘራርባ ቋንቋ ዘይኩን፡ ርእሱ ዝኸለለን ካብ መሰረቱ እውን ዝፈላለ ቋንቋታት) ቁጽሪ ናይቶም ከም ኦሮምኛን- ትግራይን ዝበሃሉ ቋንቋታት ዝሃረቡ ህዝቢ፡ ካብቶም ኣምሓርኛ ዘዘውትሩ ይዛይድ።

ቋንቋ ኣምሓርኛ (ኣመጽጽኣኡን/ ነቲ ቅድም እብ ማሕበራውን-ፖሊቲካውን ጉዳያት ይጥቀሙሉ ዝበሩ ቀጺሉ ግን እብ ቤተ-ክህነት ተወሲኑ ዝተረፈ ቋንቋ ግእዝ፡ ከመይሉ ከም ዝዓለለሉን ጠቐስናዮ ነይርና) ወግዓዊ ቋንቋ ጥራሕ እዩ። ዋላ'ውን ሓሓሒናኝ ገለን ብትምህርቲ- ገለን ብዘልማድ (ብሕልፊ ኣብቶም እብ ዓድ-ሓበሻ ንቕሕ-ደርቢ ዝበሃሉ " ደብተራ ") ቋንቋ ኣምሓርኛ ይዝውተር እንተኾነ፡ መብዛሕትኡ ጊዜ ካብ ዓድ-ኣምሓራ ወጻኢ፡ ዘይርዱእ ቋንቋ እዩ።

"እብ ኢርትራ" ፥ ክልተ መሰረታውያን ቋንቋ ይዝውተሩ። ትግራይ(ትግርኛ) - ትግረ ይበሃሉ። ክልቲኦም ካብ ግእዝ ስለ ዝውለዱ፡ብርግጽ ሰማዊ-ቋንቋ እዮም። ብዘይካእም፡ ዓይነቶምን-ኣመጽጽኣኡምን ዝፈላለ /ዓፋር/ ሳህ/ ቢልን/ ባርያ/ ባዛ/ ሃደንደዋ/ ዝበሃሉ እብ ካልኣይ ደረጃ ዝሰርፁ ቋንቋታት'ውን ይዝውተሩ።

"እብ ትግራይ"፥ ቋንቋ-ትግራይ እዩ ዓብላሊ።

"እብ ሳስታ"፥ ትግራይ/ ሓማዊ ዝመበቀሉ ኣገውን ይዝውተሩ።

"እብ ወሎ-ጋላ"፥ ብሓፈሻኡ ድማ እብ ኩሎም ህዝባታት ጋላ-ኢትዮጵያ፡ ኦሮምኛን- እቶም ካብኡ ዝመንጨው ልምዓውያን-ቋንቋታትን ይዝረብ።

"እብ ሳጃም"፥ ኣምሓርኛ/ ኣገው/ እዮም መሰረታውያን ቋንቋ።

"እብ ሸዋ"፥ ኣምሓርኛ/ ኦሮምኛ/ ይዕብልሉ።

እዚ ክበሃል እንክሎ ግን፡ዋላ'ውን እብቲ ሓደ-ቋንቋ ንውልቁ ዓብላሊ ኩይኑ ዝቐርበሉ ኣውራጃታት ናይ ግእ-ርእሶምን እተፈላለዩ ቋንቋ ዘዘውትሩን ህዝባታት፡ ኣይሰኣኑን። ብሕልፊ እብ ዓድ-ኣምሓራ።

ቅርጽ-ኣዋድቻ ናይዚ ወግዓዊ ዝበሃል ቋንቋ(ኣምሓርኛ) ሰማዊ ክነሱ፡ ኣደማምጽኡስ ዘይተነጸረ እዩ መሰረቱ። እብ ደቡባዊ-ክፍሊ ዓድ-ሓበሻ፡ ኣምሓርኛ ብዚያዳ ስለ ዝዘውተር እዩ ምናልባት፡ነቲ ጉጉይ እምነት ናይ ኣምሓርኛ ከም ሃገራዊ-ቋንቋ ኢትዮጵያ ምዃኑ ከእምን ክኢሉ።

§. 6 - ሃይማኖት።

ሃይማኖት ንዝምልከት፡ ህዝቢ ኢትዮጵያ ብብዝሒ፡ እብ ክርስትና ዝእመኑ ኩይኑ፡ ተኸታል ናይቲ ከም "ሞኖፊኒታዊ" ዝፍለጥ እብ ሓድነታዊ ባህሪ ክርስቶስ ዝምርኮስ ስነ-ሓሳብ እዩ። እዚ እምነት'ዚ፡ ብናይ ቫቲካን-ካቶሊክ፡ እተወገደ እዩ።

እስላም፡ እብ ዝኾነ ብብዝሒ ይፍቀዱ። እብ«ወረዳ-ሰሜን»ክኣ "ፋላሻ" እተባህሉ እስ-ራኢኣውያን ይርከቡ። እብቶም እብ ኣገው-ምድር ዝርከቡ ኣገው፡ጣኦት ዘምልኹ ህዝቢ ይበዝሑ። ህዝባታት ጋላ፡ ዝውሓዱ እብ ክርስትና ዝእመኑ ኩይኖም፡ መብዛሕትኦም ብባህሊ ዝመጽ ኣምልኹት እብ ባህርያውያን-ሓይልታት ወይ ድማ እብ ምስልምና ዝእመኑ እዮም።

እዚ ከበሃል እንከሎ ድማ፡እቶም " ሞኖፊዚታውያን " ዝበሃሉ ክርስትያን ብኹሉም ኣብ ሓደ ሃይማኖታዊ ስነ-ሓሳብ ኣይጥርነፉን። ብእንጻሩ፡ኳ ድኣ ከም ኣብዚ ናይ መው-ዳእታ እዋናት እተጋህደደም እተፋሰሰሉ ውሽጣዊ ምግምማግዓት ብዓቢኡ ይኸፋፍሉም።

እቶም ናይ ኢውሮጳውያን ካቶሊክ ወይ ናይ ኮሲሻ ሚስዮናት ከይጸብጸብካ፡ እዞም ሞኖፊዚታውያን ዝበሃሉ ክርስትያን፡ ኣብ ሰለስተ ጉጅል ይኸፈሉ። ብዛዕባ ሓድነታዊ-ባህሪ «የሱስ-ክርስቶስ» ንኹሉም ሞኖፊዚታውያን ብሓባር ዝፈሊ ሃሚናዊ ኣረኣእያ ዝመሰረቱ ምምቕቓል ንወገን ገዲፍካ፡ እዞም ሰለስተ ጉጅል፡ ካራ-ሃይማኖት/ ቅብኣት/ ተዋህዶ/ ተባሂሎም ይፈላለዩ።

ሰዓብቲ ካራ-ሃይማኖት፡ " ኣቡናውያን " እውን ተባሂሎም ኣብ ትግራይን/ኣብ ሓድሓደ ቦታ ዓድ-ኣምሓራ/ኣብ ሸዋ/ ይርከቡ።

" ቅብኣት " እተባህለ ካልኣይ ክፋል፡ ኣብ ጎጃም/ላሲታ/ኣብቶም ክርስትና ዝኣመኑ ዓድታት ኤርትራ ይዝውተር።

እቲ ሳልሳይ ኣካል ወይ " ተዋህዶ "፡ መካከሊትኡ ህዝቢ ሸዋ ዝኣምኖ ሃይማኖት እዩ።

ሃጺይ-ተድሮስ ንሰዓብቲ፡ ኣመንቲ ሃይማኖት ጎጃም ክኸውኑ የገድድ ነበረ። ሃጺይ-ዮሃንስ ንናይ ትግራይ ኣቡናውያን ተጣበቐ። ከልቲኦም ብሓባር ጥና ኣብ እተወልድሉ ኣውራጃታት፡ ነዚ ፖሊቲካዊ-መኸሰብ ዝነበሮ ዕላማታት ንምርግጋጽ፡ ብፍላይ ድማ ነቲ ብሓይሊ-በረት ኣቢሎም ኣብ ልዕሊ ጉልበት ደቅ-ሰብ ዘረጋገጽዎ ጸብለል፡ ብሃይማኖት ኣቢሎም "መንፈስ" እውን ከገዝኡ ምእንቲ፡ ዘሰከሕ ጃምላዊ ቅትለት/ ኣካላት ምጉዳል/ ካልእ ኣረሚናዊ ግፍዕታትን ካብ ምፍጻም ዓፂ ኣይወዓሉን።

§. 7- ባህርያውያን ኣውራጃታት ዓድ-ሓበሻ።

ከም እተገንዘብናዮ እምበኣርከስ፡ ግብሪ ዝግብሩ ሃገራት ንወገን ገዲፍካ፡ ዓድ-ሓበሻ ካብ ሰሜን-ንደቡብ ምስ እንምልከቶ፡ ኣብዞም ዝሰዕቡ ሃገራት ክኸፈል ምተኻእለ፡

- 1) - ምድረ-ባሕሪ ናይ ሎሚ ኤርትራ፡ካብ ፈለግ-መረብ ንሰሜን ዝርከብ ሃገር-
- 2) - ትግራይ፡ ኣብ ሞንጎ ፈለግ-መረብ/ ፈለግ-ተከዘን ዘሎ ሃገር-
- 3) - ባሲታ፡ ኣብ ሞንጎ ፈለግ-ጸላሪ/ ፈለግ-ተከዘን ዝርከብ ሃገር-
- 4) - ኣምሓራ፡ ኣብ ሞንጎ ኣፍላጋት /ተከዘ/ ኣባይ/ በሽሎን ገማግም ከበሳን ዝርከብ ማእከላይ ኣውራጃ የጠቓልል-
- 5) - ጎጃም፡ ፈለግ ኣባይ ዝቕንቶ ሃገር'ዩ-
- 6) - ወለ-ጋዳ፡ ኣብ ሞንጎ ኣፍላጋት /በሽሎ/ባንሸት/ ዝርከብ መሬት-
- 7) - ሸዋ፡ ኣብ ሞንጎ ኣፍላጋት /ባንሸት/ ኣዋሽ/ ዘሎ ሃገር እዩ።

እዞም ሸውዓተ ኣውራጃ ወይ ሃገራት፡ ብተፈጥሮኣዊ ዶባትን- ጆግራፊያዊ ቅርጽን፡ ኣጸቢቕም ንጹራት እዮም። ዝቕመጥዎም ህዝብታት'ውን ብተዛማዲ፡ ብባህሊ- ቋንቋ-ሃይማኖት- ጥቕሚ- ይፈላለዩ እዮም።

§. 8- ምድረ-ባሕሪ።

ብጥንቲ፡ ምድረ-ባሕሪ ብዘይካ'ቲ ኣብ ሰሜናዊ-ወገን መስመር ውሓይዛት መረብ-በለሳ-መና/ዝርከብ ክፋል ከበሳ፡ ምሬት መንሳዕ/ቦንስ/ማርያ/ሰምሃር/ምጽዋዕ/ ዓድ-ሓባብ/ ደሲታት ዳህላክ/ ብምዕራብ ድማ ክሳብ ፈለግ-ኣጥባራ ዝርከብ መሬት'ውን እዩ ዘጠቓልል ነይሩ።

ስፍሐት ናይዚ መሬት'ዚ እንተተመልከትና፡ ነቲ ወረዳ-ከሰላን/ብሰሜን ሓባብ ድማ ክሳብ ሰዋኪን ዘሎ መሬት ጸንቢርካን፡ ብግብሪ ነቲ ሎሚ ሊርትራ ዝበሃል ስፍሐተ-መሬት እዩ ዝምልከት ነይሩ።

ካብ መላእ ዓድ-ሓበሻ ድማ እዚ ሞባ'ዚ ብፍላይ ኣብ ገምገም-ባሕሪ ስለ ዝርከብ፡ «ምድረ-ባሕሪ» ተባሂሉ ክሰመ፡ ብሓቂ ትርጉሙ ኣይሰሓተን። ኣሰራብና ኣብዚ ጽሑፍ'ዚ ከም እንምልከቶ ድማ፡ እቲ ካብ "እስያ" ዝመጸ ሰማዊ ዝነገዱ ህዝቢ-ግእዝ፡ ካብቲ ኣብ መላእ-ኣፍሪቃ ዝርከብ ቦታታት፡ ነዚ ሞባ'ዚ እዩ ንቕድም ወረዳ።

ናይ ንጥፊታቱ-መደበር ኣብዚ ብዘቐመ ድማ፡ በብቐሩብ ንደቡብ እናደፍእ፡ ንቕድም «ንግስነት-ኣኸሱም» መሰሪቱ፡ ንምሉእ እምባታት ኢትዮጵያን-ባህርያውያን ግዝኣቱን/ክሳብ ደሴት መርወ-ኒል ጸዕዳን ብወገን ምዕራብ/ ክሳብ ህንዳዊ-ወቕያኖስ ንደቡብ/መሊኹ፡ ዝለዓለ ሓይሊ ኣብ ዝደለበሉ እዋናት ድማ፡ ንደቡባዊ-ክፍሊ ሃገር-ዓረብ ከይተረፈ፡ ኣብ ትሕቲ ግዝኣቱ ክጽንብር ከኣለ።

ምድረ-ባሕሪ፡ እቶም ንኣፍሪቃ ዘሳገሙ «ኣግኣዚያን» ንመጀመርያ ዝሰፈርዎ-ዘመሓደርዎን ቦታ ኣብ ርእሰ-ምንባሩ፡ ኣብ ገምገም-ባሕሪ ዝርከብ ምቹእ ባይታ ብምኻኑ እውን፡ ንህዝቢ ግእዝ ምስ ጥንታዊ-ሃገሮምን ምስቶም ኣብቲ ሓደ ገምገም ቀይሕ-ባሕሪ ወይ ባሕሪ-ኤርትራ ዝተረፉ ኣሕዋቶም እውን ዝምድና-ርክቦምን ምቕጻል ስለ ዝፈቐደ፡ ዋላውን ኣግኣዚያን ናይ ደቡብ ምስፍሕፋሖም ኣብ መፈጸምታ ኣብዚሖም ንግስነት-ኣኸሱም መሰሪቶም፡ ዝለዓለ ጫፍ ስልጣኑ ብዘረጋገጹ፡ ምድረ-ባሕሪ፡ ኣብ ዳርጋ ኩሉ እዋናት፡ ፍጹም ርእሰ-ምምሕዳሩ ዓቲቡ ይነብር ነበረ።

ምኽንያቱ ድማ እዚ ቦታ'ዚ፡ ዕብዩት-ሓይሎም ዘበገሰሉ መንገደ (ሰለል)፡ ባህሎም ዝዓቀብሉ ቅዱስ-ቦታ ብምንባሩን፡ ካብተን ካልኣት ኣውራጃታት ናይቲ ንግስነት፡ ዝለዓለ ክብርን-ቀዳምነትን ስለ ዝኣመንሉ እዩ።

§.9- ባሕረ-ነጋሲ።

ንግስነት-ኣኸሱም ቅድሚ ምምስራቱ ኣብ ዘሎ ዘመናት፡ ፖሊቲካዊ-ሰርዓት ምድረ-ባሕሪ ከመይ ከም ዝነበረ ምፍላጥ፡ ኣይከኣልን። ብባህሊ ከም ዝዘረበሉ ግን፡ ልክዕ ነቲ ጥንታዊ ሰማዊ-መንፈስ ብዝመሰል መንገድን-ኣገባብን፡«ኣባታዊ-ሰርዓት» እዩ ዝነበረ። ነዚ ዘረጋገጽ፡ እቲ ኣብ መጀመርያ እዋናት ናይዚ ሓዝናዮ ዘለና መዋእል፡ "ንግስነት-ኣኸሱም" ጽውጽዎይ ምዃኑ ተረፉ ኣብ ታሪኽ ምስ ኣተወ፡ ዝነበረ ሕጋዊ-ምምሕዳር ምድረ ባሕሪ እዩ።

እቲ ነዚ ተልእኮ'ዚ ከምልእ ዝምዘዝ በዓል-ስልጣን፡«ባሕረ-ነጋሲ» ተባሂሉ፡ ብምርጫ ዝሰየም ኣኸባረ-ሕጊ እዩ ዝነበረ። ን «ንጉስ-ነገስት ዘኢትዮጵያ» ልኡላውነቱ ፈሊጡ፡ ለጠቐ ዝበል ግብሪ እናኸፈለ፡ ካብኡ እዩ'ውን እቲ መዝነት ዝጥበቐሉ ነይሩ።

እቲ ምርጫ ከመይሉ ይፍጸም ምንባሩ ምፍላጥ እውን ኣጸጋሚ እዩ። ከምቲ ኣብዚ ጽሑፍ'ዚ ቀጺልና እነብርህ ግና፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ካብ ዝርከቡ ናይ ታሪኽ-ባህልን ኣሰራት ከም ዝሕብርዎ፡ ባሕረ-ነጋሲ፡ በቶም ርእሰ-ነገድ «እንዳታት ኣግኣዚያን ምድረ-ባሕሪ» ቀዳምነት ካብ እተፈልጠሉ ሰድራ-ቤት፡ ነዚ መዝነት ይበቅዕ ካብ ዝበሃል "ቦኸር-ገዛ" እዩ ዝምረጽ ነይሩ። ዝብል ሰርወ-ሓሳብ (Ipotesi : Hypothesis) ምቕራብ፡ ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይከውንን።

ኣብ መላእ'ቲ ንግስነት ዝጸንሐ መስመር ውርሻ-ስልጣን እውን ንባዕሉ፡ ነዚ ዝመሰል ኣገባብ ይኸተል ምንባሩ፡ ንዝቐረበ ሰርወ-ሓሳብ ዝያዳ ተደጋፊ ይገብሮ።

ባሕረ-ነጋሲ ዝብል መጽዋዕታ፡ ኣብ ትሕቲ ስልጣኑ ዝነበረ ሃገር ካብ ዝነበሮ ጀግራ-ፍያዊ-ኣቀማምጣ ዝቐለን- ንዓኡ ዝሕብር ትርጉምን እዩ ነይሩ። ካብ መላእ ኣውራ-ጃታት ኢትዮጵያ ድማ፡ እቲ ኣብ ጥቕ ገምገም-ባሕሪ ዝርከብ ቦታ ኩይኡ፡ ጊዚኡ ካብ ዘይውሰን እዋን፡ ነጋዶ ዝኸተልዎ መስመር ኣታውን-ሰደድን ሃገር፡ በዚ እዩ ዝመሓለፍ ዝነበረ።

ንክምኒዚ ዝበለ "ነጋሲ" ወይ "አመሓዳሪ-ባሕሪ" እተዋህበ ሸመት፡ ብልክው እተገብአ እዩ ነይሩ። ምኽንያቱ፡ ብዘይካ'ቲ ኣብ ምድረ-ባሕሪ ዝነበሮ መዝናን፡ ኣብ መላእ ገማግም ምብራቕ-አፍሪቃ፡ ካብ "ወሽመጥ-በረኒቶ (24° L. N.)" ክሳብ "ጸንፊ ቀመማት ወይ ንርዳፋይ" / ኣብ ገማግም ህንዳዊ-ውቅያኖስ ድማ፡ ካብ "ጸንፊ ቀመማት" ክሳብ "ገማግም ሶፋላ (20° L. S.)" - (ማለት ክሳብ'ቲ ብዙሓት ሊቃውንቲ ኣብዚ እዩ ዝብልዎ ምስጢራዊ "ዓድ-አፊር"፡ እቲ ንግስቲ-ሳባ ሰሎሞን ንምብጻሕ፡ ንዩሩሳሌም ከተምርሕ፡ ክሳብ ወደብ "እግጽኑን-ጋብር" ዘኸተልኦ መራኽብ ነቐለናሉ ዝበሃል ቦታ) - እዩ ዝርጋሖ ስልጣኑ ዝነበረ።

እቲ መበቆል-አግኣዚያን ዝኹን ሃገር-ዓረብ ኣብ ሞንጎ 4°ይን - 6°ይን ክፍለ-ዘመን ንግዝ ርእሱ ኣብ ትሕቲ ግዝኣት ኢትዮጵያ ምስ ኣተወ፡ ዝነበረ ስልጣን ባሕረ'ጋሲ ከመይ ዝበለ ዕብዮት ከም ዝደለበ ብቐሊሉ ንርዳእ።

እተጠቐሱ ናይ ሓፈሻ ኩነታት ከም ዝሕብርዎ፡ ኣብ ንግስነት-ኢትዮጵያ፡ ስልጣን ባሕረ'ጋሲ ብዝነበሮ ልኡል ግምት፡ ደረጃ ክብሩስ፡ ደድሕር'ቲ ናይ ንጉሰ-ነገስት እዩ ዝሰራዕ ዝነበረ። ካብዚ ሓሊፉ'ውን፡ ኣብ ሞንጎ ንጉሰ-ነገስት/ ባሕረ-ነጋሲን፡ ዘይምቅዳውን-ውድድርን ብብእዋኑ ይጋጥሙ ነይሮም ጥራሕ ዘይከኑ፡ ንጉሳዊ-ግምቢ ካብ ኣኸሱም ንጉንደር ግዲዙ፡ ሰሎሞናዊ-ስርወ ግእዛዊ ባህሉ ተዳኺሙ ብጋላ ምስ ተዓ-ብለለ፡ እቲ ዝጸንሖ ግርጭቶም ኣብ ዝለዓለ መድረኹ ኣትዩ ኣብ ረጽምን-ምፍልላይን እውን ተበጺሑ እዩ።

ባሕረ-ነጋሲ፡ ብክረምቲ ኣብ ባጽፅ/ ብሓጋይ ድማ ኣብታ ብዙሓት ኣብ መበል 16 ክፍለ-ዘመን ንዓድ-ሓበሻ ዝበጽሑ ገያሾ ኣብ ጽሑፋቶም ዝጠቐስዎን፡ ብእዋኑ ክብርትን-እድንቕት ዘትረፈትን ከተማ ድባርዋ፡ እዩ መናበሪኡ ዝነበረ።

§.10 - ብዛዕባ ምድረ-ባሕሪ ዝቐርብ ሓበረታ።

እቲ "ፕሊንዮ ኢል ናቲራሊስታ" እተባህለ ሮማዊ-ፍላስፋ፡ ብዛዕባ'ቲ ሎም ከተማ-ባጽፅ ዝርከበሉ ገማግም፡ «ኢዶ ዲ ባራጋዛ»⁽¹⁾ ኢሉ እናሰመየ፡ ህላዌ ናይ ከም ባሕረ-ነጋሲ ዝእመስለ በዓል-ስልጣን ካብ መጀመርያ ክፍለ-ዘመን ናይ ዘለናዮ መዋእል ኣትሒዞ እዩ ዝነበረ ኢሉ ዝሕብሮን- ካልኦት ድማ፡ የለን፡ እመጸጽኦ ናይቲ ስም፡ ካልእ'ዩ መበቆሉ ዝብልዎ ክርክራትን፡ ኣብዚ ምምርማር ኣድላይ ኣይከውንን።

ጭብጥታት ካብ ዘይርከቦም ሓበረታ ተበጊስና ናብ ጌጋ ከይንምርሕ፡ ኣብ ርሑቕ ሕሉፍ-ዘመናት ከየድሃብና፡ ኣብቶም ንመጽናዕትና እኹላት ዝኹኑ ብ 16 ክፍለ-ዘመን እተጸሕፉ ማእሊያ ዘይብሎም ዶኩመንታትን እንተተመልከትና፡ ልክዕ ነቲ ኣብ ማእከላይ-መዋእል (Medio Evo : Middle Age) ኣብ ኢውሮጳ ብመሳፍንቲ ይግዝኡ ዝነበሩ ወረዳን-አሃዱታትን ምስቲ ማእከላይ-ስልጣን ዝነበሮም ዝምድና ብዝመስል ኣገባብ፡ ብቐድሚ 500 ዓመት ኣቢሉ ይኸውን፡ መላእ ምድረ-ባሕሪ ርእሱ-እናአመሓደረ፡ ምስ ንግስነት-ኢትዮጵያ ክልሰ-ሓሳባውን ናይ መጻዋዕታን ድኣ'ምበር፡ ግብራዊ ዝኹን ምትእስሳር ከም ዘይነበሮ ንርዳእ።

«ሃጺይ-ዳዊት ሳልሳይ» ኣብ ስልጣን ዝነበረሉ እዋናት (1507-1540 ዓ.ም.) ንዓድ-ሓበሻ ካብ ዝኣተው "ፖርቶግዛውያን-ካህናት" ዘመሓላለፍዎ ጽሑፋት ከም ዘረጋግጹ፡ ኣብ ሰሚናዊ-ክፍሊ ንግስነት-ትግራይ፡ ባሕረ-ነጋሲ እተባህለ በዓል-ስልጣን ዘመሓደሮ «ምድረ ባሕሪ» እተባህለ ሃገር ከም ዝነበረ ይጥቀስ⁽²⁾።

ምስ ስርዓት ካቶሊካዊ-ሚስዮን ኣብ ዓድ-ሓበሻ ዝተኣሳሰሩ ፍጻሜታት ምስ እንምልከት፡ ባሕረ-ነጋሲ ይስሓቕ ዝነበሮ ዓቢ ተራ ንግንዘብ።

ባሕረ-ነጋሲ ይስሓቕ፡ ናይቶም ከም "ማሕበረ-የሱስ" ዝፍለጡ ካህናት ስርዓት «ጀዙዊቲ» ዕሱብ ድዩ ዝነበረስ ? ወይሲ ብኣኦም ተጠቂሙ ካብ ልኡል ንጉሳዊ-ስልጣን ፍጹም ሓራ ኩይኑ፡ ግዝኣቱ ክኒው-መረብ ምስፋሕ ዝእመስለ ዕላማ ምኹታሉ፡ ብርግጽ እዚ'ዩ ክበሃል ኣይከኣልን። ብታሪኽ ግና ብ 1559 ዓ.ም. ኣብ ድባርዋ⁽³⁾ ኣብ ዝነበረ ቤተ-መንግስቲ፡ ነቲ ብንጉስ "ፖርቶጋሎ" (Portogallo : Portugal)

ንኢትዮጵያ እተላለከ " አንድረአ ዶ ሺዶ " እተባህለ አቡን፡ ድሙቕ እንግዶት ከም ዝበረሉ ይፍልጥ።

«አንድረአ ዶ ሺዶ»፡ ምስሉን ተባሂሉ ናብ«ሃጺይ ግላውዴዎስ» እዩ ተላኢኹ ዝበረ። እቲ ሃጺይ ብወግዲ'ኳ ንዘተ እንተቐረበ፡ ነቲ ብድሮ ብ ቤተ-ክህነት ኣብ ትሕቲ ናይ ሮማ ቤተ-ክርስቲያን ምቕያድ ዝወሃቦ ዝበረራ ኣበረታ ሕጂ'ውን ምስ ነጻገ፡ ዶ-ሺዶ በዚ ተቐይሞ ንጉሳዊ ቤተ-መንግስቲ ለቂቄ ወጸ። ባሕረ-ኒጋሲ ይስሓቕ ድኣ፡ ሰፊሕን-ድሙቕን እንግዶት ዝሊሩ ተቐበሎ።

ተቐውሞ ባሕረ'ጋሲ ንንጉሳዊ-ስልጣን ግና ኣብዚ ጥራሕ ኣይኮነን ዝውሰን።

ብድሕር ሞት ሃጺይ-ግላውዴዎስ፡ ሚናስ ኣው ብስም «ኣዳም-ሰገድ» ኣብ ስልጣን ብዝመጸ (1559-1563 ዓ.ም.)፡ ብግዞድ ኣንጻር ወጸእተኛታትን እቲ ንሱም ንኢት-ዮጵያ ከተኣታትው ዝህቅኑ ዝበረሩ ኢውሮጳዊ ምዕባለን ስለ እተላዕለ፡ ሚስዮናውያን፡ ንባሕረ'ጋሲ እዮም ኣገዝ ኣቲዮም። ጽቡቕ ፍቃዱ ኩይኑ ድማ፡ ደገፋ ምርግጋጽ ጥራሕ ዘይኮነ፤ ንዝኹን ምስ ንጉሰ-ነገስት ኣሲርዎ ዝጸንሐ ዝምድና'ውን ቦተኹ።

ካብዚ ኣሊፋ'ውን፡ እቲ በቶም«ጀዙዊቲ» እተባህሉ ሚስዮናውያን ብዙሕ ጊዜ መብጽዓ እተገብረሉ ካብ " ጎሞ " ከመጽእ እተባህለ ኣገዝ ምስ ተደናጉዮ፡ ባሕረ-ኒጋሲ ይስሓቕ ምስቶም ኣብቲ እዋን'ቲ ንባጽዕ ዝወረሩ እስላም ተሓባቢሩ፡ ንኣዶ ዓርኩ ሃጺይ ኢሉ ሸይሙን- ምሳኡ ኣሰሊፋን፡ ብረት ኣልዓሉ ብ 20 ሚያዝያ 1563 ዓ.ም. ኣንጻር ኣዳም-ሰገድ ብርቱዕ ኩናት ከቲቱ ምስ ሰዓሮ፡ እቲ ሃጺይ ንበይኑ ከብሊሉ ኣብ ስደት እዩ ሞይቲ።

ኣብቲ እዋን'ቲ እተኻየዱ ፍጻሜታት ብደቂቕ 'ከይተኸተልና፡ ኣብ መፋርቕ ናይቲ ዝሰዓበ ክፍለ-ዘመን፡ " ጃኮሞ-ባራቲ " እተባህለ ኢጣልያዊ፡ ኣብ ዓድ-ኣበሻ ከይኑ ዞካየዶ መጽናዕቲ፡ ብ 1655 ዓ.ም. ኣብ ዘውጽኦ ሕታም፡ ን«ባሮናጋሶ» ምስ ንግስ-ነታት ዓቢ ንጉሰ ዓድ-ኣበሻ ይሰርዖ።

እቲ ብቋንቋ-ጣልያን ዝወጸ ጽሑፍ፡ ኢጋጣሚ ጠፊኡ እዩ። ውሑድ ቅዳሓቲ ግን፡ ብቋንቋ ጀርመን-እንግሊዝን ተተርጉሙ ይርከብ።

እዚ ጽሑፍ'ዚ ከም ዘቐርቦ ኣበረታ፡ ብድሕሪ ባሕረ-ኒጋሲ ይስሓቕ እውን እንተኸነ፡ ምድረ-ባሕሪ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ሃጺያት-ኢትዮጵያ ተመሊሱ ከብቅዕ፡ ርእሱ-ምምሕዳሩ ገና ከም ዝቐጸለ የረድእ።

ኣባል ናይቲ ከም «ማሕበረ-የሱስ» ዝፍለጥ ትኣል፡ " ጂሮላሞ-ሎቦ " እተባህለ ካህን፡ ብቋንቋ-ፖርቱገዝ ዝሰኣሎ ማፓ (ማፕ) «ለ-ግራንድ»እተባህለ ፈረንሳዊ ድማ፡ ብ-ቋንቋ-ፈረንሳይ ኣተርጉሙ ብ 1728 ዓ.ም. ኣብ ፓሪስ ኣቲሙ ዝዘርግሑ ከም ዝሕብሮ፡ ኣባ-ሎቦ ኣብ ሞንጎ 1624-1634 ዓ.ም. ኣብ ዓድ-ኣበሻ ዝበረሉ እዋናት፡ ንምክትል-ንጉስ፡ ባሕረ-ኒጋሲ ኢሉ እናሰመየ፡ ሰፍሓት ምድረ-ባሕሪ ከመይ ከም ዝበረ ብንጹር ይገልጽ።

ነዚ ጆግራፍያዊ-ስእሊ ኣገዳሲ ዝገብሮ ድማ፡ ኣማሊን ከም " ሪፐብሊክ " ይመሓደር ምንባሩን/ «ድባርዋ» ድማ፡ መናበሪ ቦታ ባሕረ-ኒጋሲ ከም ዝበረን ምሕባር ጥራሕ ዘይኮነ፡ ዶቡባዊ-ዶባት ምድረ-ባሕሪ፡ እቲ ን መረብን/ተከዘን ዝፈላለ ማያት ምጂኑ ስለ ዝጠቅስን እውን እዩ።

-እዚ ኣገዳሲ መዳያት ዘማልእ ጆግራፍያዊ-ስእሊ፡ ንኣንባቢ ብ " ሰኳላ(ስክይል) " 1/500.000 እዩ ቀሪቡ ዘሎ። እቲ ቀንዲ ሕታሙ ግና፡ ብግምት 1/4.000.000 እዩ ዝበረ።-

ሕጋውነት ዘይብሉ፡ ኣብ ዘይናትካ ምእታው ድኣ ከይከውን እምበር፡ እዚ ኣበረታ'ዚ ኣቂ ዘንጸባርቕ ከይኮነ ኣይተርፍን። ምኽንያቱ ድማ፡ ኣብቲ ፋሉላዊ ዝበሃል ዘመናት፡ ግዝእት ምድረ-ባሕሪ ኣድሓደ እዋናት፡ ንደቡብ ገጽ'ውን ይደፍእ ነይሩ እዩ።

እቲ ብዛዕባ ምብራቕውያን ሃገራት-ዓለም መጽናዕቲ ዘእከለ «ሉዶልፍ» እተባህለ ጀርመናዊ፡ ንጉዳያት ኢትዮጵያ ብተገዳስነት ኣጽኒዑ ን «ንግስነታት ዓድ-ኣበሻ»

በፍቅዱ እናቅረበ፡ አብ ሳልሳይ ምዕራፍ ናይቲ «ሂስቶርያ ኦትዮፒካ» ዝብል ብ 1681 ዓ.ም. ኣብ ፍራንክፊርት ኦተዘርገሐ ጽሑፍ፡ ከምዚ ዝስዕብ ይጠቅስ፡

«...ትግራይ፡ ነቶም ንኢትዮጵያ ብሰሚናዊ ክፍሉ ዝኣትው በጻሕቲ፡ እቲ ቀዳማይን-ኣኸብሮት ዝግበኦን ሓደ ካብቶም ንግስነታት እዩ። ብዋንቲ፡ ነገስታት-እኸብሮት ዝክበሩ ሃገር እዩ። እቲ ከብሪ ዘለዎ ክፍላቲ፡ ኣብ ጥቓ ቀይሕ-ባሕሪ ይርከብ። ምድረ-ባሕሪ ተባሂሉ ድማ፡ ሰለስተ ኣውራጃታት የጠቓልል።

እቲ ነዚ ዘመሓደር በዓል ስልጣን፡ ባሕረ-ኒጋሲ ተባሂሉ ኣብ ድባርዋ እዩ መናበሪኡ። ኣብ ትሕቲ ስልጣን ባሕረ-ኒጋሲ ዝርከቡ ምምሕዳራት፡

1) - ባክላ፡ ዝቐመጥዎ ህዝብታት ንሶት ብምጂኖም፡ ብሓጋይ-ክረምትን እናሳገሙ ቦታ ለዊጦም ይናበሩ።

2) - እገላ፡ (ኣከለ ጉዛይ)።

3) - ሓማሴን፡ ስለስተ ምድሪ ሃልይዎ ንንጉስ ዓድ-ሓበሻ እውን ይምእዘዝ እዩ። ከይኑ ግና፡ ኣመሓደርቶም ባዕሎም እናመረጹ ልክፅ ከም ሓደ «ንኡስ-ረፑብሊክ» ብናይ ዝላ-ርእሶም ሕግታት ይመሓደሩ። ብልምዲ፡ ካብ ግዳም ንዝመጹ ስደተኛታት ብርሀራሂ ዑቕባ ይፈቕዱ.....»

ካብዚ ቃላት'ዚ ክንርዳእ ከም እንክእል፡ ዋላ'ውን ኣብቲ እዋን'ቲ ምድረ-ባሕሪ ከም ክፋል ንግስነት-ትግራይ ኩይኑ'ዚ እንተቐረበ፡ ናይ ዝላ-ርእሶ ሓራ ዝኸነ ስርዓት ሃልይዎ፡ ከም ናይ ሓማሴን ብዝመስል፡ ቀዋሚ ህዝቢ ዝኸብሮ "ፈደራላዊ-ረፑብሊክ" እዩ ዝመስል ነይሩ።

ጀይምስ ብሩሎ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ነዚሩ ብተገዳስነት'ውን ካብ 1768 ክሳብ 1773 ዓ.ም. መጽናዕቲ ኣካይዱን፡ ነቲ ኣብ ትሕቲ ስልጣን ባሕረ-ኒጋሲ ዝመሓደር መሬት፡ ካብዚ ኣቐዲሙ ኦተጠቐስ መግለጺ ዚያዳ ሓበረታ ይህበሉ።

ኣብ ሳልሳይ-ቅጂ ገጽ 116 ናይቲ "Voyage en Nubie et en Abyssinie" (መገሻ ንጉብያ ዓድ-ሓበሻን) ዘርእስቲ ጽሑፍ፡ ባሕረ-ኒጋሲ ዘመሓደሮ ወረዳ፡ ምድረ-ባሕሪ ተባሂሉ ይስመ ኢሉ ምስ ደገመ፡ ውሓዚ "በለሳት" ካብ ዓድ-ሸሕ ኣብ ትግራይ ተበጊሱ ሓጺር ጉዕዞ ውሓዞ ምስ መረብ ምስ ተጸንበረ፡ ቦቲ ወገን'ቲ ሃገራዊ-ዶብ ባሕረ'ጋሲ የመልኮት ነይሩ ይብል (እዚ ኩነታት'ዚ፡ ክሳብ'ቲ ሽዑ ብህይወቱ ዝክበረ ራሲ ሚካኤል-ሲሑል ወራር የካይደሉ ዝክበረ እዋናት፡ ከምኡይሉ ከም ዝቐጸለ ይጥቀስ)።

ኣብ ገጽ 129 ድማ ከምዚ እናበለ ይቐጽል፡ «...ፈለግ መረብ፡ ትግራይን/ ሃገራት ባሕረ-ኒጋሲን ዝፈለ ወሰን እዩ።....»።

ኣብ ኢጣልያ፡ ክሳብ'ዚ ናይ መወዳእታ እዋናት፡ ኩሉ'ዚ ሓበረታ ኣይፍለጥን ዝክበረ።

ብድሕር'ቲ «ኣባ-ሎቦ» እተባህለ ካህን ዝክበረሉ ዘመን'ውን እንተኸነ፡ እቲ ናይ ምድረ-ባሕሪ ርእሰ-ምምሕዳር ኣየቋረጸን። ብሓቂ'ውን፡እቲ ባሕረ-ኒጋሲ ዝብል ስልጣን፡ ብውርሻ ምምሕልላፍ ተለምደ'ዎ ኣብቲ ቦታ ዝጸንሐ«ኣባታዊ-ስርዓት» ክገኽም ጀመረ። እዚ ግን፡ ብፍንው ምንቅስቓስን-ምርጫን ህዝብታቲ እዩ ዝኸነ። ምክንያቱ ድማ፡ ካብቲ ንዓድ-ሓበሻ ኣዋጢርዎ ዝክበረ ናይ ፋሉልነት ህብባሳ ንምክልኻል፡ ብዚያዳ ናይ ስምረትን-ጥርናፊን ኣድላይነት ተራእዩ፡ ንጸላእቲ ሓርነት-ነጻነቶምን ብዝበለጸ ምምካት እዩ ተገይሩ።

ምእንት'ዚ'ውን ሓደ መስፍናዊ-ግዝኣት (Principato : Principality) ዝመስል ቅርጺ ከም መሪሕ-ኣሃዱ ኣቐሙ'ዎ፡ መሪሕነቱ ድማ፡ ሓያል «እንዳ-ጸዓዚጋ» ተረከቦ። እዚ ዝኸነሉ ድማ፡ እዚ እንዳ'ዚ፡ ካብቶም ኣብ መረብ/ምላሽ ዝክበሩ ነገዳት፡ እቲ ቦኸሪ ተባሂሉ ዝጸዋዕን- ኣብ ሕሉፍ'ውን ብዙሓት ባሕረ-ነገስታት እተመርጽሉ ለጌዳ ብምንባሩን እዩ።

«እንዳ-ጸዓዚጋ» ክሳብ መፋርቕ 16 ክፍለ-ዘመን ብመውሰዕ ድቅ-እንስትዮሉ ኣበሉ፡ ምስቲ ሰሎሞናዊ ዝበሃል ስርወ፡ ተዛሚዱ እዩ ጸኒሑ። እቲ ዝለዓለ ዝናኡ ግና፡ ብ

ዘመነ ደረደረ-ገብረክርስቶስ አብ እዋን ንግስነት ሃጸይ-በካፋ (1719-1729 ዓ.ም.) እዩ ኣረጋጊጹ።

ደረደረ-ገብረክርስቶስ ምስ ደቁ ሓቢሩ፡ ዝነበረ ግዝእቱ ከሳብ ፈለግ-ተኸዘ እዩ ኣሰፊሕዎ ዝነበረ። ውሩያት ካብ ዝበሃሉ ደቁ ድማ፡ እቲ ዕውት ወራራቱ ከሳብ ወልቃይት- ኪኖኡን ዘብጽሑ ደረደረ-ማሙ፡ ከምኡ'ውን እቲ ብጅግንነት ኣንጻር ጋላ እናተዋግኦ ዝሞተ ደረደረ-ርእሰሃይማኖት ይዝከሩ።

ንደረደረ-ገብረክርስቶስ ወራሲኡ ማንብር-ውላዱ ደረደረ-ተስፋጽዮን እዩ። ንሱ'ውን ኣብ ንእስነቱ ሓደ ወራሲ ውላድ ኣብ ዕሽሉ ገዲፉ እዩ ሞይቲ። ምእንት'ዚ፡ እቲ ስልጣን በቶም ኣሕዋቱ (ደረደረ ማሙ/ ደረደረ ርእሰሃይማኖት) ከመሓደር ጸኒሑ፡ እቲ ሰሎሞን እተባህለ ህጻን ዕድመኡ በቛፁ ብድሕር ሞት ርእሰሃይማኖት፡ባሕረ-ኒጋሲ ተባሂሉ ምምሕዳራዊ-ስልጣን ተረከበ።

ኣቦን- ሓወቦታትን ባሕረ'ጋሲ ሰሎሞን፡ ተግባቶቲ ንጉሳዊ-ስልጣን ብምንባሮም እዮም ከንድ'ዚ ዕብየትን-ሓይልን ከድልዩ ከእሎም። ብዘይካ'ዚ እውን፡ በቶም ግእዝ ዝሙ-በቆሎም ኣብ ናይ ጥንቲ ወረዳታት ኢትዮጵያ (ትግራይ/ምድረ-ባሕርን ብፍላይ) ዝኩ-በሩ ህዝብታት፡ኣንጻር ናይ ኣምሓራን-ጋላን ዕብላላ ዝተንሰኣ ስራዕ ተቐውሞ ዝመርሑ፡ ንሶም እዮም ዝነበሩ።

ኣምሓራን-ጋላን፡ ነቶም ክብራት ሰሎሞን-ዘርእ ዝበሃሉ ኒጋውስ፡ ከም ድላዮም ከጥቀሙሎም-ከብለጹሎምን እውን በቛም ነይሮም እዮም።

እቲ ስርዓተ-ሕገ ንምምላስ ዝተንሰኣ መደብ፡ ዝተዓወተ ይመስል። ምኸንያቲ፡ ንግስነት ሃጸይ-ዳግማይ እያሱ(1729-1753 ዓ.ም.-ባሕረ'ጋሲ ሰሎሞን ኣብ ስልጣን ዝነበረሉ እዋናት-)፡ ከም ዘመነ ሰላምን-ፍትሕን ስለ ዝነበር። እቲ ንጉስ ኣብቲ እዋን'ቲ ዝኣወጀ ማዕረን-ፍትሓውን ዝኹነ ስርዓት ኣከፋፍላ ግብረ-መሬት እዩ፡ ንሰብ-ነገር ህዝብታት ዓድ-ሓበሻ፡ ኣቢት ዝበሃለሉ መጽውዒ ሕገ-ስርዓት ኩይኑ ዝመሓላለፍ።

ባሕረ-ኒጋሲ ሰሎሞን ግና፡ ከምቶም ዝቐደሙ ቤተ-ሰባ፡ ናይ ኩናት ተውህቦ ኣይተ-ዓደሎን።

ኣብ «ላስታ» ዝተንሰኣ ዕግርግር ንምህጻን፡ ኣንጻር'ቶም እንደገና እተላዕሉ ጋላ ንምኽታትን ንጉስ-ነገስት ንምርዳእ ሰራዊት ክልእኹ ዕድመ ብዝተገብረሉ፡ ኣብ ከንዲ ባዕሉ ሰራዊቱ ኣኹቲቱ ናብቲ ኩናት ዘምርሕ፡ ነቲ ድሮ እተጠቐሰ ሚካኤል-ስሑል እተባህለ ማእራሪ ወድ-ትግራይ፡ ኣዛዚ ናይቲ ሰራዊት ሸይሙ ለእኹ።

ኣቦን- ሓወቦታትን ባሕረ'ጋሲ ሰሎሞን ይመርሕዎ ኣብ ዝነበሩ ናይ ኩናት ስርሒታት እዩ ሚካኤል ስሑል ብወታሃደራዊ ክእለቱ ከብርን-ዝናን ኣትሪፉ " ብላታ " ወይ ኣማኸሪ «እንዳ-ጸዓዚጋ» ተባሂሉ ነዚ እንዳ'ዚ ከገልግል ጸኒሑ።

ሓደሰቲ ዓመታት እንደገና ኣመዝጊቡ፡ መዝነት ኣዛይዱ፡ ሚካኤል፡ ኣባላት ደቅ-ትግራይ ዝዓብለልዎን ብኣኡ ዝምራሕን ግዙፍ ሰራዊት ኣቐመ። ነዚኦም ኣኹቲቱ ድማ ንዓድ-ኣምሓራ ኣትዩ፡ ኣብ ተደጋጋሚ ግጥማት ኣብ ላስታ-ዳሞት ንዝተንሰኡ ተቐውምቲ ሰዓፍ፡ ንእስላም-ጋላ ፋዞግሉ እውን ደፍኦም።

ብድሕር'ዚ ዓመታት፡ ሚካኤል ስሑል " ራእሲ-ትግራይ " ዝብል ሽመት ደለበ። ብናይ ደቅ-ዓዱ ደስ-ደስ ድማ፡ ባዕሉ " ተግባቶ-ንግስነት " ዝብል መጽዋዕታ ንባዕሉ ደረበሉ።

ከንድ'ዚ ዝኣከል ሓይሊ ራእሲ-ሚካኤል ግና፡ ን «ሃጸይ-ዮኢስ» ቅንኢ ኣሕደረሉ። ንዓኡ ምዕጋት እውን እቲ ሃጸይ ብሕቡእ ምስ ጋላ ውዲት መኸረ። ራእሲ ሚካኤል፡ እቲ ብድሕረኡ ዝኸደ ዝነበረ ስምምዕ-ውዕላትን ተረዲኡ ንሃጸይ ዮሐንስ ካብ ስልጣኡ ኣውራዳ-ቀንጢጡ፡ ንማሕንቐቲ ፈረዶ (1768 ዓ.ም.)።

ብ ነጀው-መረብ ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ብድሕር ሞት ባሕረ'ጋሲ ሰሎሞን፡ ቦኸሩ እተባህለ ውላዱ እዩ፡ ወራሲ ተባሂሉ ዝነበረ። «ባሕረ-ኒጋሲ» ተባሂሉ'ውን ነዚ ጥንታውን-ክቡርን መዓርግ ናይ መወዳእታ ዝለበሰ፡ ባሕረ-ኒጋሲ ቦኸሩ እዩ።

ከም ዝመስሎ፡ ቦኸሩ እውን፡ ንዕብየት-ስልጣን ናይቲ ቀደም ኣገልጋሊ ስድራ-ቤቱ (ቤተ-ሰብ ጸዓዚጋ) ዝነበረ ራእሲ ሚካኤል፡ ኣይኣመነሉን። ብውሕዱ፡ ነቲ ኣገባቡ

አይተቸበሉን። ራእሲ ሚካኤል ነዚ ተረዲሉ፡ እንጻር ቦኸሩ ከተተ። እብ ኩናት ንጢሙ'ውን ምስ ሰዓር፡ ካብ መዝኑቲ አውራጃ ነቲ ምልክት ስልጣኑ ዝነበረ «ነጋሪት» ቀንጠጦ። ብዘይካ'ዚ፡ ነቲ እብ ሞንጎ ተከዘ-መረብን ብ «እንዳ-ጸዓዚጋ» ከመሓደር ዝጸንሐ መሬት'ውን፡ እብ ትሕቲ ምልክ እለተዎ።

እብሓት ዓመታት ዝዕድመኡ ከብሪ ባሕረ-ነገስታት ብዘይጠቅም ከምዚ'ሉ ምስ ተደፍረ፡ እቲ ሽመት ከንቱ ከይኑ ተጸዋዒ ዘይብሉ ተረፈ። ነዚ ድማ ደራሺ ከይኑ ዘቀላጠፈ ረቂቲ፡ ቱርኪ ንባጽዕ ወረሮም እብ ዝነበርሉ እዋናት፡ እብ ገማግም-ባሕሪ ዝነበሩ ህዝብታት እብ ምስልምና አሚኖም ነቲ ብቱርኪ እብ "ሕርጊጎ" ዝቐመ ናይ «ናይባት-ስልጣን» ምስ ተቐበሉ፡ ባሕረ-ነገስታት ካብቲ ምስ ገማግም-ባሕሪ ዝነበሮም ምትእስሳርን-ዝምድናን ተጎጂሎም ብምጽናሖም እውን፡ ዓቢ ግደ ተጸዊቲ እዩ።

"ምድረ-ባሕሪ" ከምዚ'ሉ ምስ ተበታተነ፡ እቶም መራሕትን/ሃይማኖታዊ እምነትን ለዊጦም ካብቲ ምስ ኢትዮጵያ ዝጸንሐ ምትእስሳር ንመጀመርያ እተፈለዩ ህዝብታት፡ እቶም ንጥንታዊ ቋንቋ-ግእዝ ዝወሓደ ለውጢ ገደሮም ብዚያዳ ዝጎብኩሎም ትግረ ዝዛረቡ ህዝብታት እዮም። ብግብር'ውን ቋንቋ-ትግረ ብቀረባ ምስ ቋንቋ-ግእዝ ስለ ዝዛመድ፡ እብ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ካህናት ከይተረፉ፡ እብ ሓባብ-መንግሥት፡ ኮታ እብቶም ካብ ከበላ ወጸኢ እብ ሰሚን ዝቐመጡ ህዝብታት እናመጹ-እናተመላለሱን እዮም ነቲ ሃይማኖታዊ-ቋንቋ ክፈልጡን ከመልኩን ጸኒሖም።

§. 11 - መረብ/ምላሽ።

ካብቲ በብቐሩብ እናተዳሸመ ዝመጸ ጥንታዊ ምድረ-ባሕሪ አስዲብና ከም እንርድኦ (ዋላ'ውን ብ ከምቲ እተጠቐሰ አገባብን-ብዘይድልየቲን፡ ብተወሳኺ እውን ብዘይካ'ቲ ዝውንኖ ገማግም-ባሕሪ ከነብር ስለ ዘይክእለን)፡ ብስምዒት/ ቁጠባዊ ጸገማትን ተዋጢሩ፡ መረብ/ምላሽ እዩ ንውልቁ አካል ናይ ኢትዮጵያ ፖሊቲካዊ-ስርዓት ከይኑ ዝተረፈ።

ውድዓዊ ምክንያት ናይዚ ጽሑፍ'ውን ንባዕሉ፡ ንሱ እዩ አርእስቲ፡ መረብ/ምላሽ።

እብ ሞንጎ እንዳታት «ጸዓዚጋ» «ሃዚጋ» ናይ ዝምድና ምትእስሳር ድኦ ይጽናሕ'ምበር ሓያል ውድድር'ውን ስለ ዘይተሳለፈ፡ ራእሲ-ሚካኤል ስሑል ምስ ከንቲባይ-ቀለቲ በዓል-ሃዚጋ ሓቢሩ እዩ ንባሕረ'ጋሲ ቦኸሩ ጸሚድዎ።

ጀይምስ ብሩስ ከም ዝገልጽ፡ ራእሲ-ሚካኤል አስዲብና ንደቅ'ቶም ናይ ቀደም ጉይቶቲ (እንዳ ጸዓዚጋ) ውርሻ አቦታቶም ስለ ዝፈለጠሎም፡ ነቲ እብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ለንዳ ዝጸንሐ ምትእስሳር እብ ዘይወጽእ ጽልኢ አስጊርዎ ከም ዝጸንሐ ይጠቅስ።

ከምቲ እብ ካልኣይ-ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ አስዲብና እነብርሃ፡ ብስንኪ እዚ ጽልኢ'ዚ እዩ መረብ/ምላሽ ደጊም፡ በዞም ክልተ-ለንዳ ተመራሖ እብ ክልተ ዓውዲ ምስ ተሸፍላ (ዋላ'ውን ናይ ባዕዲ ሓገዝ ዘይተሳለፍ)፡ እብ ሕሱም ኩናት ሓድ-ሕድ እድ-ሂቡ።

እተባህለ ውሽጣዊ ምስሕሓብ ግን፡ ግብጺ፡ «ከረን» ኩነ «ዓድ-ቦጎስ» ከወርሮ ድኦ ደገፈ እምበር ነጻነት ሃዘር በቶም ብ "ክኒው-መረብ" ዝነበሩ ህዝብታት ክድፈርሲ ከቶ እይፈቐደን።

ንኣብነት፡ ብ 1875 ዓ.ም. ራእሲ-ወልደሚካኤል በዓል ሃዚጋ (እቲ ተጸራሪኡ ዝነበረ ደጊዶት-ሃይሉ በዓል ጸዓዚጋ ብዝሞተ) ጉይታ መረብ/ምላሽ ተሰምዩ፡ አለው ካብ ዝበሃሉ ደቅ-ሃዘር ጠርኒፉ፡ ምስ ሰራዊት-ግብጺ ሓቢሩ እብ ጉራቕ እንጻር ሃጸይ-ዮሃንስ ብጅግንነት ከም ዝኸተተ ይፍለጥ። ሰራዊት ግብጺ ምስ ተሳዕሩ'ውን፡ ራእሲ ወልደሚካኤል (ወለንኪኤል) ነቲ «ኹም-ነጋሪት» ተባሂሉ ወታሃደራዊ-ኣዛዚ እብ መረብ-ምላሽ ተሸይሙ ሃጸያዊ-ሰራዊት ዝመርሖ ዝነበረ ራእሲ-አሉቲ ብዘይ ዕርፍቲ እዩ እብ ናይ ድባይ-ኩናት ጸሚድዎ።

እዚ ዕርፍትን-ቦታን ዘየላወበ ቃልሲ፡ ንሃጺያዊ-ሰራዊት ዘኸተሎ ከሳራ ንምርዳእ፡ ብወግዓዊ ሰነዳት ከም ዝግለጽ፡ እቲ ሃጸይ ን"ጎርዶን-ፓሻ" (ጠቐላሊ ኣመሓዳሪ ሱዳን)

ንራእሲ ወለንኪአል እንተድኣ ኣብ ኢዳ ኣስተሊምዎ፡ መሪቲ ኣማሲን ብምሉኡ ንግብጺ ከወፍዮ ምዃኑ ዝብል ኣሳብ ከም ዘቕረበሉ ይፍለጥ። (4)

ነቶም ብ " ክኔው-መረብ " ዝኾቡ ህዝብታት ግን፡ «ኣማሲን» ከበሃል እንከሉ፡ እንታይ ምዃኑ ትርጉሙ ኣስዲብና ክንርዳእ ኢና።

ራእሲ ወለንኪአል፡ ኣብ ልዕሊ ዝሕፈሰ ዝነበረ መጻወድያ-ውዕላትን ተገንዚቡ፡ ወለቕ-ዘለቕ ፖሊቲካ-ግብጺ እውን ስለ ዘጠራጠር፡ ብራእሲ-ኣሉኣ ኣቢሉ ምልኪ ሃጸይ-ዮሃንስ ንምእማን፡ ኢድ ምንሳእ መረጸ። ተበግሶኡ ቅቡል ምስ ተባህለ ድማ፡ ኩሉ ምጥርጣራት ንወገን ገዲፉ፡ ኣለዋ ዘንጊዑ፡ ኣብቲ ንምትላሉ በዓል-መስቀል ንምብዓል እተገብረሉ ዕድመ ኣኸቢሩ ብምዃድ፡ ባዕሉ ኣብ ኢድ ንጉስ ተረከበ።

ከምዚ 'ሉ ራእሲ ወለንኪአል ብረቱ ተቐንጢጡ ተመቐሩ 'ውን ብ 1879 ዓ.ም. ኣብ ኣደ እምባ ተሓየረ።

ኣብታ መዓልቲ እቲ ኣደ ድማ፡ ወራሲ ናይቲ ጥንታውን-ዕውትን ምድረ ባሕሪ ዝኹን መረብ/ምላሽ ርእሰ-ምምሕዳሩ ኣብቲዑ፡ ንዓርርተ-ዓመት መመላእታ (ማለት ከሳብ ወርሒ ነሐሴ 1889 ዓ.ም. ሰራዊት-ኢጣልያ ኣስመራ ዝኣተወሉ እዋን) ወራር ትግራይን- መግዛእቲ ናይቲ ንወለንኪአል ከዲዑ ራእሲ እተሸመ ኣሉላን፡ ከጸወር ተገዲዱ።

ኢጣልያ ንመረብ/ምላሽ ብከመይ ከም ዝወረረ ኣድቂቕና ንምምርማርን- መንፈስ ናይቶም ግዝእት-ኢጣልያ እተቐበሉ ህዝብታት፡ ብቕኑዕ ኣገባብ ክንመዝን-ክንርዳእን እውን ኣድላይ ኣስተምህሮታት ዘበርከት ታሪኽ ብምዃኑ፡ ኣብዚ፡ ኣንሳብ ምዕራፍ ኣድላይ ይኸውን።

ሃጸያዊ-ስልጣን፡ ግዝእቲ ኣብ መረብ/ምላሽ ንምርግጋጽ ከቢድ ዋጋ ድኣ ይኸፈል እምበር፡ ህዝቢ ናይዚ ሃገርሲ ነቲ ኩነታት ትም ኢሉ ኣይተጸወድን። ንኣብነት፡ በላም-በራሰ-ክፍለየሱስ ኣደ ካብ ተኸተልቲ ራእሲ ወለንኪአል፡ ውሑዳትን-ጀጋኑን እሙናት ወታሃደራት ኣኹቲሉ፡ ካብ ኣርዑት ትግራይ ከምልጥ ክኢሉ፡ ኣብ ህዝቢ-ኣባብ እዩ ተዓቕሞ ጸኒሑ። ከምኡ 'ውን እቲ ኣብ ኣከለ ጉዳይ ዓቢ ዝና ዝሸበሮ ደረጃት ባህታ ኣገብሩ።

ኣብቲ እዋን 'ቲ እዩ ሃጸይ-ዮሃንስ ንኩሉም 'ቶም ብ«ኒጀው-መረብ» እተመለኹ ህዝብታት፡ ሰዓብቲ ናይቶም " ኣቡናውያን " ዝበሃሉ ጉጅለ ሃይማኖት-ተዋህዶ ከኹኑ ዘገድድ ኣዋጅ ኣዊጃ። እዚ ንኹሉ ዘቐየመ ትእዛዝ ግን፡ ነቶም ብብዝሒ ኣብ ሰራየ-ኣማሲን ዝኾቡ ኣብ ምስልምና ዝእመኑ ጀበርትን ኣብ ኣከለ ጉዳይ ዝኾቡ ካቶሊክን እዩ ብሕልፊ ጐዲኡ።

እቲ ካብ ጥንቲ ተለሚዱ ዝጸንሑ ሃይማኖታዊ ኣርነትን-ኣብ ኣእምነትካ ምጽውዋርን ዝእመሰሰ ስርዓት ከምዚ 'ሉ ምስ ተደፍረ፡ ገለን ዓድታቶም ለቂቖም ኣብ ገማግም-ባሕሪ ምዕቲብ እንከመርጹ፡ ገለን ድማ እምነቶም ዝለወጡ ንምምሳል፡ ምልክት ናይቲ ብኣስገዳድ ኣደሰቲ-ጐይቶት እተዋህቦም ሃይማኖት ዝሕብር «ሰማያዊ-ማዕተብ» ኣብ ከሳዶም 'ኪ እንተኣሰሩ፡ ብመንፈስ፡ ሃይማኖቶም ዓቲቦም ምስቶም ነዚ ዝደፈሩ፡ ዘይወጽእ ጽልኢ ኣሕደሩ። ብተወሳኺ 'ውን፡ ኣብ ልዕሊ ብባህሉ ኣባታውን-ደሞክራ-ሲያውን ዝጸንሑ ሃገር፡ ኣብ ንዕቀት-ኣስገዳድ-ያዕያዕን እተመሰረተ ዘሰክሕ ባዕዳዊ ወታሃደራዊ-ግዝእት ምትእትታው፡ ነቲ እተተኸለ ጽልኢ፡ ካብ መዓልቲ ናብ መዓልቲ ኣጸበቦ።

ንተጸራርነት ናይዞም ክልተ-ህዝብታት እንደገና ከም ባህርያዊ ሳብን መመሊሱ ዘኸረረ ድማ፡

- 1) - እቲ ንንጉስ ተባሂሉ ዝኸፈል ግብረ፡ ካብ ዓቕን ንላዕሊ ምውሳኹ -
- 2) - ቀለብ ወራር-ሰራዊት ዝኸውን «ፈሰስ» እተባህለ ተወሳኺ ግብረ፡ ደቁ 'ባት ከጸወርዎ ስለ እተገደዱ -

3) - ናይ ሕገ-ብልሽውና ምትእትታው -እዮም ንህዝብታት መረብ/ምላሽ ምስቶም ብኪኖኡ ዝመዝኡ ህዝቢ-ትግራይ፡ ከም ደቅ-ዓዲ ወይ ከም ደቅ-ሃገር ከይሓብሩን- ከይወሃሃዱን ዝግብኩ ጠንቅታት።

ድምር ናይዝኩሉ ረጅሒታት እዩ'ውን ነቲ ን«ከረን»ገጹ ኩነ/ ናብቲ ብግብጺ ተወራሩ ዝጸንሐ ገማግም-ባሕርን ዘምረሐ ሰደት ደራኽም።

ኢጣልያ፡ ንግብጺ ተኪእም ባጽዕ ብዝሓቡ፡ እቲ ዋሕዚ ሰደት ከሰፍሕ ድሕሪ ምጽናሑ፡ ነቲ ብራእሲ-አሉላ ዘጋጠሞም ሰፊረት ተደግሊ "(ዶጋሊ) ሕነ ክፈድዩ ኣብ ዝተበገሰሉ እዋን፡ እቲ ጉዳይ ሰደት ኣብ ዝለዓለ ጫፋ እዩ ጸኒሑ። ካብዚ ንባጽዕ-ገጹ ዝውሓዘ ህዝቢ መረብ/ምላሽ እዩ ነቲ ኣኹቲሉ ዝሰጸበ ናይ ኢጣልያ ምስፍሕፋሕ ዓቢ ደገፍ ዘበርከተ ትካል ክቐውም ክኢሉ። ብዛዕባ'ቶም ኣብ ጉላጉል ሕጡምሎ እተኸትቡ ሰራዊት ደቀ'ባት (ዓሰከር) እዩ ዝጥቀስ ዘሎ።

እቲ ነዚ ተርእዮ'ዚ ብሰፊሕ ኣረእኒ/ልዩ/ናይ ህዝብን-ሃገርን ኣፍልጦ መሊኹ ዝመሃዘ፡«ጀነራል-ባልዲሰራ» እዩ። ብደሰታን-ክኢላ ምትሕብባርን-ዘይደክም ኣልዮትን፡ ኣብ ግብሪ ዘውግል ድማ፡ ናይ ሽዑ ማጀረ ሎም ግን " ጀነራል " ዘበለ «ዲ-ማዮ» እዩ።

ጀነራል-ባልዲሰራ፡ ውሩያት ዳህሰቲ ካብ ዝጸሓፍዎ ጽሑፋት፡ ዝኣክል መጽናዕትን- ምርመራን ብምክያዱ፡ ብዛዕባ ኩነታት ናይዚ ሃገር፡ እኹል ኣፍልጦ ዝመለኸ እዩ። እዚ ጽሑፋት'ዚ ግና፡ ነቶም ኣብ ጉዳይ-ኢርትራ ዓቢ ተራ ዝበሮምን- ባልዲሰራ ኣመ-ሓዳሪ (ሃሽርናቶሪ) ኣብ ዝሰበረሉ እዋናት ድማ ብዙሕ ማሕለኻ ዝፈጠሩን ሰበ-ሰልጣን ኢጣልያ፡ ተሰዊርዎም እዩ ዝሰበረ።

ባልዲሰራ፡ እቲ ናይ «ሓበሻ-ብሄራውነት» ዝብል ኣምር፡ ግሩም ጽውጽዎይ ምንባሩ ኣይሰሓቶን። ስለዚ'ውን፡ ትዕቢት ሃጸይ-ዮሃንስ ኣብ ዕርድታት " ሰሓጢት " ምስ ፈሸለ እቲ ዝበረሰ ኩባሪ ድማ፡ ብቐሊሉ ኣብ ልዕሊ «ድርቡሽ» ክርከብ ካብ ዝኸለል ዓወት ንምርግጋጽ፡ ንምዕራብ-ገጹ ምጉያይ መሪጹ ንመረብ/ምላሽ ለቕቑ ምስ ወጸ፡ ባልዲሰራ ከይዘንግዐ እዩ ነቶም ሰደተኛታት ኣብ ትሕቲ-ጽላል ባንዴራ ኢጣልያ ጠርኒፍዎም።

እቶም ብረት ምልዓል ንበቅዕ ኢና ዝበሉ ኣደ ክፋል ህዝቢ-መረብ፡ ኣንስቶምን- ደቆምን ኣኹቲሎም ኣባና (ኢጣልያ) ምስ መዝ፡ ንወታሃደራዊ-ስርሒት ኩነ/ ኣብ ከበሳ ንዘድሊ ሰለያ ኣብ ዝወፈርሉ፡ ብእምነት እዮም ቤተ-ሰቦም ዘማሕጽኑ ነይሮም። ብዘይካ ፍታው ደቀ'ባት ድማ፡ ካብዚ ዝበልጽ ኣገባብ ህዝባዊ ምርጫ፡ ብትምኒት'ውን ክርከብ-ክረጋገጽ ኣይምተኻእለን።

ካልእ ክርሳዕ ዘይግቦእ ነገር፡ ጊዚኡ ኣኼሉ ንከበሳ ምድያብ ኣድላይ ምስ ተባህለ፡ እዞም ኣደ እዋን ንጉላጉል-ሕጡምሎ ሕብርን ምልኣትን ዘልበሱ ኣሹሓት ሰባት እዮም ቅድመ-ግንባር ከይኖም መሪሖም ኣትዮም። ብኣወንታ ይኹን ብኣሉታ ክግመት ዝከኣል (ኣነ ግን፡ ኣወንታዊ ዝብሎ)፡ ዋላ'ውን ሰድራ-መሬት ንምርግጋጽ፡ ሓንቲ ጥይት'ኳ ትኹን ከም ዘይተኩስና ንጥቕምና (ኢጣልያ) ክንርስዩ ዘይግባእ ሓቂ እዩ።

ወራራትና ብብረት ኣይኩንን ተኻይዱ። ብፍትሕን- ሰብኣዊ ርህራሃን- እቲ ምዕቡል ናይ ኢውሮጳ ሰልጣን ብዘቐደሞ ኣስተምህሮታት እዩ ክኸውት ክኢሉ።

ኣብ መረብ/ምላሽ፡ ሰላም- ስርዓት- ምትእምማን- ንምውሓስ፡ ከም ኢሕዋት- ፈተውትን ኢና ኣቲና። ደቀ'ባት'ውን ነቲ ኣደገኛ ኩነታት እናተጸወሩ እዮም መሪሖም። ስለዚ ድማ፡ ኩነታት ክባብን- ባዕላዊ ድልየት ደቀ'ባትን እዮም ንዶባት ግዝኣትና ክሳብ ደረት ወሓይዛት መረብ- በለሳ- ሙና ክበጽሑ በቑዮም።

እዚ እንተዘይከውንከ ? ተወሃሂዱ ዝጸንሐ ሃገር ከመይሉ ኣብ ክልተ ምተመቐለ ? ዝብል ሕቶ'ውን መልሲ ዝሓትት እዩ። ካብዚ ኣሊፋ'ውን ነቲ በቶም ኣብ ትሕቲ ንጉላዊ-ሰልጣን ክኣቱ እተባህለ በዚ ወገን'ዚ ዝርከቡ ህዝቢ ብተደጋጋምን- ግሉጽን ዝቐረበ ተቐውሞታት ኩነ/ ንዝላ ርእሱ ነቲ ወታሃደራዊ ወራር-ናይ ሓይሊ ምልክን፡ ትም ኢልካ ምዕዛብ ምኹን ነገሩ።

ብመሰረት ናይቲ ብ 1892 ዓ.ም. ካብ ሮማ ዝመጸ ትእዛዝ፡ ኣብ ኩዶፈላሲ ዓራዱ ዝሰበረ ፀጠሎኒ ደቀ'ባት ይሓሓብ ምስ ተባህለ፡ እንታይ ከም ዘኸተለ ዘይርሳዕ ዝኸረ

እዩ። እቶም አብ ትሕቲ ትእዛዝ «ማጆረ- ቦስኮ ዲ ሩፊኖ» ንዳርጋ ሓደ-ዓመት ዝኸውን አብኡ እተመደቡ ሰራዊት ደቀ'ባት ዝሃጽዎም አባይትን-ዘልምዕም መሬትን ንሕልሚ እውን ድስኩል ዝኾነ ሓንጎል ክርእዮ ዝኸለለ ሰጣሕ ጐላጉል ለቂቕም ምስ ወጹ፤ እቲ ቦታ ብኡንብኡ እዩ ምድረ-በዳ መሲሉ። እቶም ደቅ-ሃገር፤ ውሑድ ናውቶምን-ጥሪቶምን ጠቐሊሎም፤ እንደገና ንሰደቶም፤ ንውሽጢ ናብቲ አብ ሞንጎ ሰለ ዘርከብ፤ ፖሊቲካውን-ስትራቴጂያውን ውሕስነት ዝበሮ ስሉስ-ኩርናዕ አሰመራ- ባጽፅ-ከረን ድኣ ተገደዙ።

እው፡ አብ ክንዲ መግዛእቲ ናይቶም ብ« ክኔው መረብ» ዝመጹ አብ ኢውሮጳ ድማ ብጊጋ አሕዋት ወይ ደቅ ሓደ-ሃገር እዮም ተባሂሉ ዝእመን ዝበረ፡ እቲ ህዝቢ፡ ሰደት እዩ መሪጹ (5)።

§.12 - ርእሰ-ምምሕዳር መረብ/ምላሽ

ከመይ'ሉ ምዕቃቡ ተኻኢሉ ?

ታሪኻዊ አመጸጽኣ ናይ ፖሊቲካዊ ሓድነትን- ርእሰ ምምሕዳር ናይዚ ዞገን፡ ብዝአክል ተመሰኪሩ እዩ። እቶም ነዚ ተርእዮ'ዚ መንቀሊ ዝኾኑ ኩነታት፡ ከም ፍሉይ ኣርእስቲ አብዚ ምዝርዛሮም'ኳ እንተ ዘይተኻለለ (ካብ ዕላማ ናይዚ ጽሑፍ ከይነርሕቕ ንማለት) ንዝሰፊሱ ኣርእስታት ብግዞኡ ንምርዳእ ሰለ ዝድግፉ፡ ብሓጺሩ ምጥቃሶም ከድሊ እዩ።

ብርእይቶይ፡ንመረብ/ምላሽ ፍሉይ እንታይነት ኣልቢሶም ካብ ዝበሃሉ ረጅሒታት፡ እዞም ዝሰፊሱ ሰለሱት እዮም ወሳኒ ግደ ተጻዊቶም፡

1) -ካብ መላእ'ቶም አብዚ ከባቢ ዘርከቡ አውራጃታት ዝፈሊ፡ ጆግራፍያዊ ሰረት ምህላው -

2) -ብሓቲ ይኹን ብሃሚን ዝእመን፡ ዓሊታዊ-ሓድነት ናይ ዝቐመጥሎ ህዝብታት -

3) -አብ ጥቅ-ባሕሪ ሰለ ዘርከብ ድማ፡ እዚ ዞገ'ዚ ብቐጸሊ፡ ርክቡ ምስ ካልኦት ህዝብታት ብፍላይ ድማ ምስ ህዝብታት ኢውሮጳ ብዘይምቀራጹ እዩ።

እቲ ቀዳማይ ነጥቢ፡ ኣንባቢ ነቲ ምስ'ዚ ጽሑፍ'ዚ ተተሓሕዞ ቀሪቡ ዘሎ ጆግራ-ፍያዊ-ሰለኢ ወይ ድማ ንመሬት ከረን ኩነ/ ንገማግም ባሕሪ ዝምልከቲ ካልእ ሰለ-መሬት ምስ ዝምርምር፡ እዚ ኣርእስት'ዚ ከላብ ክንድ'ቲ ምግላጹ አድላይ ከም ዘይ-ኩነ ብቐሊሉ ይርዳእ። ምክንያቱ፡ ካብኡ ከም እንግንዘቦ፡ እቲ ብጥንቲ መረብ/ምላሽ ተባሂሉ ዝሰመ መሬት፡ ንበረኽቲ ሰለሱት-አፍላጋት ማለት መረብ- ባርካ- ዓንሰባን/ ንምሉእ ጉዕዞ ፈለግ-ዓሊገዶን እዩ ዘጠቐልል።

ምንጭታት ወይ ዓይን-ማይ ናይ እተጠቐሱ አፍላጋት፡ እተቐራረቡ ከይኖሩ፡ አብቲ ሓማሊን ዝበሃል ማእከላይ-እውራጃ ይርከቡ። አብዚ እዩ'ውን እቲ ልምዳዊ መናበሪ-ቦታ ናይቲ ዝለዓለ " ፈደራላዊ-ሰልጣን " ዝበረ።

ዓሊታዊ ሓድነት ህዝብታት መረብ/ምላሽ ንዝምልከት'ውን፡ ሰዓቡ ብዝያዳ ክበርህ ሰለ ዝኹነ፡ ንዝዚኡ ብዙሕ ከዩናዊሕና፡ ኣገደስቲ ነጥብታቱ ንመልከት፡

-ሓቅነቲ እዚ እዩ'ኳ ከበሃል እንተዘይተኻለለ፡ መብዛሕትኡ ህዝቢ መረብ/ምላሽ፡ ካብ'ቶም ንሃጸይ-ምክሊክ ወድ-ሰሎሞን/ ንግስቲ ኣዚብን፡ አብ ንእስነቲ ሰርዓተ-ትምህርቲ ንምክታል፡ ናብ ንግስነት-አቦኡ ተላኢኹ ድሕሪ ምጽናሕ ንኢትዮጵያ እንኪምለስ ካብ ዘሰነይም " እብራይስጥ " ምጂኑ ነገዱ ይኣምን።

ሓቅነት ናይዚ ዛንታ'ዚ ብዘየገድስ፡ በቶም ህዝብታት ብሓባር ሰለ ዝእመን/ ዞብአዊ ምክፍፋል ኣውራጃታትን/አብ ሞንጎ ወረዳታት ንሓድሕዶም ኩነ- አብ ሞንጎ ዓድታት ዘሎ ዝምድና/ በዚ ተመራሖን ተቐይዩን ሰለ ዝውሰን፡ ከዓቕኖ ዘይግብእ ዛንታ እዩ።

እዚ አሰር'ዚ ተኸተሎም፡ ብኸተሎም ህዝብታት ናይዚ ዞባ፡ ንዝኸረ ናይቲ ዓሰርተው-
ክልተ ነገድ-እስራኢል ዝፈረየ፡ ብ «ደቃ-ያቆብ» ዝብል ናይ ሓባር መጻዕዕታ ምልላይ
ይመርጹ።

ብዝኸነ ከኣ፡ ካብ ዘዘውትርዎ ቋንቋ ኩነ/ ዝኸተልዎ ሃይማኖት/ ዝበዝሐ ማሕበራዊ
ትካላቶም/ነጻሩ ከም ዝርእ፡እማን-ብእማን ሰማውያን-ህዝብታት ምዃናም እየጠራ-
ጥርን።

እዚ ግን፡ ንመረብ/ምላሽ ጥራሕ ዝምልከት ፍሉይነት እይኩን። እብ ሞንጎ መረብን-
ተኸዘን ዝርከብ መብዛሕትኦ ህዝቢ'ውን፡ ተመሳሳሊ እዩ መበቆል። እቲ ንመረብ/ምላሽ
ፍሉይ ዝገብሮ ግና፡ ሓበንን-ዝኸረን ናይዚ መበቆል'ዚ፡ ብዘይምቀራጽ ስለ ዝዘረበሉ
እዩ። እብ ዘዋግዕሉ'ውን፡ ናይ ብሓቂ እንተድኣ ኩይኑ፡ ነዚ 3000 ዓመት ኣቢሉ
ዝኸነ ዛንታ፡ ከም ቀረባ-ሕሉፍ ገይሮም የዕልልዎ።

ከምዚ'ሉም፡ እብ ማእከል ሓማሲን እብ ገማግም " ማይ-በላ " ብጸዕዳ-ክርስትያን
ዝሓልፍ ሓደ ካብቶም ምንጭታት ፈለግ-ዓንሰባ (ዓይኒ-ሳባ)፡ ንግስቲ-ሳባ ወይ ኣዚብ
ንምኒሊክ ወድ-ሰሎሞን ዝወለደትሉ ቦታ የመልከቱ።

ከምዚ'ሉም ድማ እቶም ቀንዲ «እንዳታት» ዋላ'ውን ብናይ ፈጠራ ፍቕዲ-ወለዶ፡
ከሳብ'ቶም ጽሑፍ ሕገ-መሰራሪ ሓዘም ካብ የሩሳሊም ንኢትዮጵያ መጸእም፡ ነቲ እብ
ልዕል ዝበል (ኣርወ) ዝኸረ እምነት፡ ብናይ " ኣሃዱ ኣምላክ " ተኪእም ዝበሃሉ ደቅ-
ያቆብ ምጽብጸብ እየሸግሮምን።

እዚ ከም ክውን ዝውሰድ ናይ ሓባር መበቆል፡ ካብቲ ንብዙሓት ጉዳያት ኢውሮጳ
ዝጸሉ ናይ«ላቲን» ዓሊት ኢና ዝብሉ ሃገራት፡ እይፍለን ጥራሕ ዘይኩን፡ እቲ እምነት
እብዚ ኣዘዩ ጥንታዊ ብምዃኑ፡ ብዘያዳ እብ ግምት ክኣቱ ዝግብኦ እዩ።

እብ መወዳእታ ድማ እቲ ሳልሳይ ነጥቢ፡

እብ ገማግም-ባሕሪ ስለ ዝርከብ፡ ብእንጻር'ቲ ንካልእ ክፍልታት ኢትዮጵያ ዚጋጠመ
ምንጻል፡ መረብ/ምላሽ ካብቶም ንመላእ ዓሊት ወድ-ሰብ ዘንቀሳቕሱን ዝመርሑን
ዓበይቲ ፍልስፍናታት ኩነ/ ካብቲ ምዕቡል ዝበሃል ክፍለ-ዓለም ዝምድናኡ ዝበተኸሉ
እዋን ኣይዝክርን።

ሃይማኖት-እስላም፡ዋላ'ውን እቲ ናይ ምዝውታሩ ኣገባብ ብናይ "መካ-ሸኽት" ዘይ-
ድገፍ እንተተኸነ፡ እብዚ ዞባ'ዚ፡ እመናት ሰዓብቲ ይርከብዎ። ሃይማኖት ካቶሊክ
እውን፡ ብሕልፊ እብ ኣከለ ጉዛይን/እብ ህዝቢ ቦጎስን፡ ብእዋኑ እዩ ተዘርጊሑ።

ኢውሮጳውያን-ዳህሰሰቲ፡ እብዚ ቦታ'ዚ ገይሾም፡ ጸገም እይረኽቡን ጥራሕ ዘይኩን፡
ሓድ-ሓደ ካብታቶም ንኣብነት ከም ኢጣልያዊ " ሪጽ " ዝኣመሰሉ፡ እብ ዘመነ-ደጊያት
ውቤ/ ደጊያት ንጉሰን፡ ስልጣን ተዋሂብዎም፡ ሹማምንትን/ ሓለፍቲ ህዝባውያን እብ-
ያተ-ጽሕፈትን ዝዳረጉ መዓርግ ተፈቂዱሎም እዩ።

ስለዚ ኩሉ ረጅሒታት እምበኣርክስ፡ እብ መረብ/ምላሽ፡ ምቁር ባህልን- ንኢውሮ-
ጳውያን ብእንጻርነት ዘይምርእይን ንልኡል ስልጣኦም'ውን ብእኸብሮት ምእማን፡ እብ
መወዳእታ ድማ ሃይማኖት ንዝምልከት፡ ኣብነታዊ ምጽውዋር ዝኣመሰሉ ክብርታት ከም
ልምዲ ምዝውታርም፡ ዘገርም እይከውንን።

ኩሉ'ዚ ረጅሒታት እዩ 'ከስ እብዚ ሃገር፡ ንትዕቢት-ሓርፋፍ ጠባያትን ህዝቢ ትግራይ
ኩነ/ ነቲ ብናይ " ነሮን " (ጥንታዊ ንጉስ ሮማ) ዝመስል ኣገባብ ተድሮሱ- ዮሃንስ
ዘውጽእዎ ኣዋጃት መሰረት ኣቢሉ ኣብቶም ህዝብታት " ክኤው መረብ " ዝተኣታተወ
ሃይማኖታዊ ድርቅና፡ ከም ተጸላእን- ዘይጽወርን ገይሩ ዘረሓሓቑ።

ስለዚ እዩ'ውን እብ መጀመርታ፡ ህዝቢ መረብ/ምላሽ ብናይ ሃጸይ-ዮሃንስ ናይ
ምስፍሕፋሕ ሀርፋን፡ ነጻነቱ እብ ሓደጋ ምእታው ምስ ተገንዘበ፡ ምምሕዳር መንግስቲ-
ግብጺ መሪሖ። ግብጺ ድማ ከይተደናገዩ ነቲ ጠለብ ተቐቢሉ ን ወለንዲኦል በዓል
ሃዘጋ «ራእሲ» ዝብል ሽመት ሸይመ- ግዝእቱ እብ መረብ/ምላሽ ኣማኑ- ወርቂ
እኸሊል ከም ምልክት ስልጣን ኣወፈዩሉ።

ስዒቡ'ውን ግዝእት ግብጺ ብዘብቅዕ፡ መረብ/ምላሽ ኣባና እብ ኢጣልያ ኣበለ።

አቅዲምና ከም ዝጠቐስናዮ፡ ኣብ ጥንቲ እቲ ገማግም-ባሕሪ ኣስዲቡ ድማ እቲ ሎሚ ኣብ ምምሕዳር ከረን ዝርከብ መብሃሕትኡ ክፍለ-መሬት፡ ብ ባሕሪ-ነገሲታት ዝመሓደር ኣካል ምድረ-ባሕሪ ከም ዝበረ ተገንዚብና ነይርና።

ምስፍሕፋሕ ምስልምና- ባዕዳዊ መግዛእቲ- ምትእትታው ሓደስቲ ህዝብታት-፡ ኣብ ባህርን/ጠባያትን ናይዚ ሃገር'ዚ ብዘኸተልዎ ለውጥታት፡ እቲ ገማግም-ባሕርን/ መሬት ከረን፡ ምስ መረብ/ምላሽ ዝበረም ሞራላዊ-ምትእስሳር ተዳኺመ- ድኣ ይበሃል እምበር እቲ ዝምድናስ ፈጺመ- ኣይተበትከን። ካብ ኩሉ ድማ ኣብ ተጻራርነት ኣይሰገረን።

ኣብዚ ብብዝሒ ሃይማኖት-ክርስትና ዝነበለሎ ሃገር ዝነበሩ ህዝቢ፡ መነባብርእም ቅውም ከይኑ፡ ኣብ ማሕረስ እዩ ዝምርኮስ። ቋንቋኦም፡ ትግርኛ ይበሃል። ማሕበራዊ-ቅርጺ ናይዚ ዞባ'ዚ፡ ካብቶም ኣብ ምስልምና ዝእመኑ ኣብ ገማግም-ባሕሪ/ ከባቢ ከረን ዝነበሩ ህዝብታት፡ እተፈለየ እዩ።

ኣብዘን ስዒብን እተጠቐሳ ክልተ ኣውራጃ ዝርከቡ ህዝቢ፡ እናሳገሙ ብመጓሰ ይነብሩ። ልምዳዊ-ቋንቋኦም፡ እቲ ብዚያዳ ንጥንታዊ-ግእዝ ዝዛመዱ፡ ቋንቋ-ትግሪ እዩ።

ሎም ግን፡ ካብ ጥንታዊ መጽዋዕታ ናይቲ ባሕሪ-ነገሲታት ዘመሓደርዎ ዝነበሩ ባሕሪ-ኢርትራ፡ እቲ ብሉጽ ምዕራባዊ-ወረዳ «ታካ» ወይ "መሬት ከሰላ" ከነ/ እቲ ካብ «ራስ-ቂሳር» ከሰብ «ስዋኪን» ዘሎ ክፍለ-ሃገርን/ ብዘይግባእ ተገሚዖም ድኣ ይትረፉ'ምበር- ኢርትራ ተባሂሉ፡ ፖሊቲካዊ-ሓድነት ምድረ ባሕሪ፡ ዳግም ኣብ ህንጻ ይርከብ።

መግዛእቲ-ኢጣልያ ዘውሕሶ ክብርታት /ሰላም/ ፍትሒ/ ምዕባለ/፡ ምስቲ ምእንታና እናተዋግኡ ፍታዎም ዝገለጹልና ናይ ሓባር ድልየት ደቀ'ባት ተዛሚዶ፡ ሞራላዊ-ሓድነት ናይዚ ሃገር'ውን፡ እንደገና ከህጽ ምዃኑ ኣየጠራጥርን።

ከምዚ'ሉ፡ ኣብ ክፋል ከበሳታት-ኢትዮጵያ/ ኣብ ከባቢ ኣስመራ/ ማለት ኣብቲ ኣፍላጋት- ባርካ- ዓንሰባ- መረብ- ዓሊጊዶ-ዝምንጭውሉ በረኽቲ፡ ካብቲ ቅድሚ 30 ክፍለ-ዘመናት ኣቢሉ ኣብቲ ንሕና ኢርትራ ኢልና እንሰምዮ ሃገር-ባሕሪ ወይ ምድረ-ባሕሪ ናይ ዝነበሩ ህዝብታት ርእሰ-ነገድ ዝኾነ "ህዝቢ ግእዝ" ዝወልዖ መብራህቲ፡ ካብኡ ዝያዳ ዘብርህ-ሽግ ዳግም ክንውልዕ፡ ግዴታና እዩ።

ምልክታት

(1) - ባራጋዛ፡ ዘይቅንዕ እጽሓፊቲ ባሕሪ-ኣግላዚ ከይኩነ ኣይተርፍን።

(2) - "ኣልቫረጽ" ከም ዘገኝትዎ፡ ብ 16 ሚያዚያ 1520 ዓ.ም. ሓደ ግዙፍ ናይ «ፖርቶጋሎ» ሰራዊት ኣብ ባጽዕ ምስ ዓረፈ፡ «ባርናጋሶ» ጉይታ-ባሕሪ፡ ብዙሓት ሰብ-ሰልጣን ኣኸቲሉ ኣብ ፈረስ ተወጢሉ ምስ መራሒ ናይተን መራኽብ ከም እተራኸበን፡ ባርዎ ወይ ባራ፡ ርእሰ-ከተማ ባርናጋሶ ከም ዝነበረ'ውን ይጥቀስ።

(3) - ድባርዎ ዝብል ስም፡ ን «ዶባ-ኢርዋ» ዝብል መጽዋዕታ ንኡስ ለውጢ እተገብረሉ መሲሉ፡ ኣብ ጥንቲ፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ሓማውያን ህዝቢ ሰፈሮም ከም ዝነበሩ ይሕብር። ብቋንቋ ኣገው "ኢርዋ" ማለት፡ እትቐመጠሉ ወይ ማናበረኻ ቦታ ማለት እዩ።

«ዶባ ኢርዋ» ወይ ብከምዝ ሕጂ ዝድመጽ ድባርዎ ተተኪኡ፡ ዶባ ዝነበረሉ ቦታ ምኹነ ትርጉሙ።

ብዛዕባ'ዚ ቅድሚ ምስፍሕፋሕ ኣግኣዚያን ዝነበረ ሓማዊ-ህዝቢ ዝሕብሩ ኣሰራት፡ ብብዝሒ ኣብ ወጀራት ይርከቡ።

(4) - ኣብ «ፖራዕ» ምስ ራእሲ-ወለንዲኦል ሓሰሮም ኣንጻር ሃጺይ-ዮሃንስ ካብ ዝኸተቱ መራሕቲ ሰራዊት -ሰብኣይ ጌላ ንራእሲ-ወለንዲኦል ልጅ-ተስፋ በዓል ደቃ-ሶኸሪ/ ኣይተ-ፍሳሃ በዓል መራጉዝ/ ልጅ-ንጉስ በዓል ኩዶፈላሲ/ ልጅ-ተሰማ በዓል ዳንደር ኣብ ዓድ-ሞንጎንቲ፡ ካልኣትን ይጥቀሱ።

ልጅ-ማሪ/ ልጅ-አግዛው እተባህሉ ሰብ-ኩዶፈላሲ ግን፡ ምስ ንጉስ-ዮሃንስ እዮም ተሰለፈዎ።

(5) - ንዓመታኡ፡ ኣብ መንደፊራ ቅውም-ዕስክርና ምስ ተጀመረ፡ እቲ ህዝቢ እንደገና ብብዝሒ ኣባና (ኢጣልያ) ውሓዘ።

ቀዳማይ ክፋል

«ዮታኒዊ ሕጽረ-መሬት»

መሰረታዊ አምር።

አብ ከባቢ አስመራ ዝነበሩ ህዝብታት፡ ንሃገርም መረብ/ምላሽ ኢሎም ይሰምዶም። ትርጉም ናይዚ ክልተ ቃላት ንባዕሉ፡ ክልተ መሰረታዊያን ፍልልያት የጠቓልል። ብቋንቋ'ቲ ሃገር ብትግርኛ (ቋንቋ-ትግራይ) ማለት እዩ፡ ብ ኒጀው ወይ ክኒው መረብ ዝኣመሰሉ ትርጉም የማልእ። ስለዚ ብመላኡ እዚ መሬት'ዚ፡ «ኒጀው መረብ» ወይ «መረብ ምላሽ» ተባሂሉ ክስመ ዝምተገብእ፡ እቲ ካብ መስመር ውሓይዛት "መረብ-በለሳ-ሙና" ንደቡብ ገጹ ዝርከብ መሬት ድማ፡ «ክኒው መረብ» ምተባህለ።

እዚ ቃላት'ዚ ግን አብ ዕለታዊ አዘራርባ ስለ ዘይዝውተር፡ መረብ/ምላሽ ክበሃል እንክሎ፡ እቲ ካብ ነሐስ 1889 ዓ.ም. አስመራ ብዝወረርና (ኢጣልያ)፡ አብ ትሕቲ ምምሕዳር ዝኣተወ ካብ እተጠቐሱ ውሓይዛት (መረብ/በለሳ/ማይ-ሙና) ንሰሜን ዝርከብ ክፍሊ ከበሳ ኢትዮጵያ እዩ ዝምልከት።

አብ መረብ/ምላሽ ዝዝውተር ምክፍፋል-መሬት፡ ከምቲ አብ ኢውሮጳ ፖሊቲካውን-ማሕበራውን ዕላማታት ከማልእ ተባሂሉ እተገብረ ፍጻሜ ኣይኩነን። ከም ዝኣምኖ'ውን፡ ነዚ ዝመስል ኣገባብ እተዓዳድላ-መሬት፡ አብ መረብ/ምላሽ ጥራሕ ዘይኩነ፡ አብ መላእ ዓድ-ሓበሻ ጥቓኡ ዝቀራረብ ኣተሓሳስባ'ኳ ኣይርከብን።

ኣብዚ ሃገር'ዚ፡ ብሓደ ልኡል ማእከላይ-ስልጣን እተመዘዙ ሹማምንቲ/ ኣኸባረ-ሕጊ ወይ ወኪላት ዝርከቡሉ፡ ን/ወረዳ/ ከባቢ/ ኣሃዱ/ ዘንጽር ኣተዓዳድላ መሬት የለን።

ምድሪ ዝብል ኣጸዋውዓ፡ ካብ ጥንታዊ ናይ ኢትዮጵያ ቋንቋ ዝመጸ ከወይን፡ ብዝኸነ ታሪኻዊ ፍጻሜ ወይ ባህርያውያን ኣጋጣምታት (ናይ ክሊማ/ ዝባን-መሬት ወይ ተመሳሳልቲ) ፍሉይ መጽውዒ እተዋህበ ዓቢ ይኹን ንኡስ ስፍሓተ-መሬት ዘመልከት ኣምር እዩ። ስለዚ መብዛሕታኡ እዋን ምድሪ ክበሃል እንክሎ፡ ምስቶም ዝቐመጥዎ ህዝብታት ከነ/ ምስቲ አብ ሞንጎላም ዝህሉ ናይ መሬት ኣከፋፍላ፡ ምትእስሳር ወይ ዝምድና ዘይብሉ፡ ጆግራፍያዊ ኣጸዋውዓ ጥራሕ እዩ ዝሕብር።

ብመሰረት ዝምድና ናይ ዝቐመጥዎ ህዝብታት እንተዝርእ ግና፡ እቲ «ደቃ»/«ደቂ» ዝብል ኣጸዋውዓ እዩ ዝያዳ ልክዕነት ዝህልዎ። ምክንያቱ፡ ከከም'ቲ ኣከፋፍላ መሬት-እንዳ ወይ ሰድራ-ቤት/ ነገድ ወይ ወለዶ/ ዝኣመሰሉ ትርጉም ስለ ዘማልእ።

አብ ከምዚ ዝኣመሰለ ኩነታት'ውን፡ ካብቲ ናይ ኢውሮጳ ብዝፍለ ኣገባብ፡ እቲ መሬት ዘይምጡን ወይ ዘይመሳሰል ኣገባብ ኣከፋፍላ ክህልዎ ስለ ዝኸለል፡ እዚ ደቃ/ደቂ ዝብል ኣጸዋውዓ፡ ሓድሓድ ጊዜ ንኣዝዩ ስፍሕ ዝበለ- አብ ካልእ ድማ ንኣዝዩ ንኡስ ዝኸነ ትሕዝቶ መሬት ዝሕብር መጽውዒ ይኸውን።

እዚ ኣበሃህላ'ዚ'ውን ንባዕሉ አብ ካልእ ጸገም ዘምርሕ እዩ። ከመይሲ፡ መብዛሕትኡ ጊዜ ሓደ ካብዞም ደቃ/ ደቂ/ ዝበሃሉ ማሕበራዊ-ጉጅለ፡ ካብ ቀንዲ መናበሪኡ ቦታ ርሒቐ አብ ካልእ ምድሪ ተፋርዮ'ውን ክርከብ ይከኣል እዩ። ወይ'ውን ብመሬት ካልኣት ደቃ/ ደቂ/ አብ እተኸበበ መሬት ወይ ዓድታት ተወሲኑ ክነብር ይኸኣል። ከምዚ ዝኣመሰለ እተንጸጸለ ፖሊቲካዊ-ደሴታት አብ ጀርመን ንኣብነት ውሑድ ኣይኩነን።

እዞም ደቃ/ደቂ ዝበሃሉ ህዝብታት ወይ ነገድ፡ ከከም ምዕባይን-ምንኣስን ስፍሓት ናይቲ ዝነብርሉ መሬትን-ኣገዳስነቱን፡ አብ ብዙሓት ጉልታት እተኸፍለ ምድሪ እዩ መናበሪኡም።

"ጉልቲ" ክበሃል እንክሎ፡ አብ ትሕቲ ምምሕዳር ንብልጫ እተዋህበ ውልቀ-ሰብ ወይ አብ ምምሕዳር ሓደ ማሕበረ-ሰብ ወይ ምራሃዊ ትኳል ዝርከብ ስፍሓተ-መሬት እዩ።

ግብ-እን-መሰልን ናይዞም እተጠቐሱ እመሓደርቲ፤

1) - መሬት ኩሓርሱን/ከሕርሱን -

2) - ንዓኦምን ብስም ንጉስን ግብረ-መሬት ምስግዳድ -

3) - ናይ ስልጣን መዝነቶም፤ ብቁጥታ ኣብ ትሕቲ ንጉስ ወይ ወኪሊኡ ዝኹነ ሹመ-ይና ይኸውን - ዝእመሰሉ ቀይድታት የጠቓልሉ።

ስለዚ፡ ጉልቲ፡ ንጥቕመ-ውዕለት ተባሂሉ ዝውሰን ከፍለ-መሬት ማለት እዩ።

እቲ ኣዋድቓ ወይ ኣተዓዳድላ መሬት፡ እተፈላለዩ ኣገባባት ይኹተል፤

ሀ) - ንውሱን ጊዜ ዝምረጽን/ደግሞ እተባህለን ውልቀ-ሰብ ዝሰላዕ -

ለ) - ብቀዋሚ፡ ንሓደ-እንዳ ኩነ/ነገድ ዝሕብር ደቃ-ደቂ ዝፍለ -

ሐ) - ብመልክዕ ህያብ፡ ን " ቤተ-ክርስቲያን " ወይ " ደብረ " ዝውሰን።

እቶም ንውልቀ-ሰብን/ ኣቢያተ-ክነትን ዝውሰኑ ጉልቲ፡ ንውሱን ጊዜ ስለ ዝምደቡን፡ ምስ ምልውዋጥ ስልጣን እውን ዋንኹም ክጥበቑን-ክቕንጠጥን ስለ ዝኸለል፡ ኣገዳ-ሰነቶም እተወሰነ እዩ።

እቶም ንሓደ " ነገድ " ወይ " እንዳ " ተባሂሎም ዝውሰኑ ጉልቲ ግና፡ ብዘይካ ብከቢድ ዝበን ወይ ኣድላይ ንዘበሃል ልሕል ህዝባዊ ጸጥታ፡ ከልዕሎም ወይ ከልውጦም ዝኸለል ማንም ስልጣን የለን። ስለዚ፡ እዞም ጉልታት እዚእም እዮም ህያው ወይ ኣቀኛ ዝኹነ ስርዓት ኣከፋፍላ-መሬት ከሕብሩ ዝኸለሉ ጭብጥታት።

ነዞም እተጠቐሱ ኣምራት ምልኣት ንምሃብ፡ብዛዕባ«ዓዲ» እውን ኣበረታ ምሃብ ከድሊ እዩ።

«ዓዲ» ከበሃል እንክሎ፡ ኣካል ናይ ሓደ ጉልቲ ዝኹነ መሬት ዝውንን ጽብብ ዝበለ እንዳ ወይ ሰድራ ዝዋርንፍ ኣሃዱ ማለት እዩ። እተጠቐሰ እንዳ ወይ ሰድራ፡ ምስቶም ኣብ ካልእ ዓድታት ናይቲ ጉልቲ ዝኸበሩ ህዝባታት፡ ዝምድናዊ ምትእስሳር ኣለዎ።

ስለዚ፡ «ዓዲ» ንናትና(ኢጣልያ) "ኣሃዱ" ክመሰል እንክሎ፡«ጉልቲ» ንሓደ-ከባቢ "ወረዳ" ወይ "ንግስነት" ይመሰል።

ሓድ-ሓድ እዋናት እቲ ህዝቢ ከዓብን-ከሰፋ-ሕፍሕን እንተድኣ ዘይከኢሉ ወይ ድማ ኣዝዩ ንኡስ-መሬት እተፈቐደ ምስ ዝኸውን፡ ሓድ-ዓዲ ንውልቁ፡ ጉልቲ ተባሂሉ ከቐ-ውም ይኸለል እዩ።

ንጥራ-ወከፍ ዓዲ ኩነ-ጉልቲ ዘመሓደር፡ መብዛሕትኡ ጊዜ ካብ «የኸር-ጨንፈር» ሓድ-እንዳ "ወራሲ" ተባሂሉ ዝምረጽ ሓድ መራሕ ይርከቦ። እዞም መራሕቲ ብሓፈሻኡ «ሹም-ጉልቲ» ወይ «ሹም-ዓዲ» ይበሃሉ።

"ሹም-ጉልቲ"፡ ብዘይካ እዚ መጽዋዕታ'ዚ፡ ኣይተ/ ከንቲባይ/ ባሕረ ነጋሲ-ዝእመሰሉ ሽመት'ውን የሰንዮም እዩ። "ሹም-ዓዲ" ግና ብናይ ንዕቀት ኣበሃህላ፡ ጭቃ ዝበል እዩ ናይ ኣባር መጽዋዕታእም።

እዚ ስም'ዚ ንድግሲ፡ ኣብቲ ነዊሕ ናይ ፋሉልነት ዘመናት ሃዘር ዘባደሙን-ዘሰክሉን ወራራት ኣብ እተኸየደሉ ጊዚያት እዩ ተጠሚቕዎም። እቶም ወረርቲ፡ በዞም ጭቃ እተባህሉ ትሑታን-ሹማምንቲ ተጠቒሞም እዮም ነቲ ህዝቢ ይምዝምዝዎን-ይሳቕይዎን ዝነበሩ።

ናይ ትግራይ ዕብለላ ኣብ ዝነበረሉ ጊዜ፡ ብልዕል ሹም-ጉልቲ፡ ሰጊልን-ወታሃደራውን መዝነት ዝጥቕልሉ፡ ሹም-ኒጋሪት እተባህሉ ፍሉያት ብንጉስ ዝለእኹ ሹማምንቲ እውን ተራእዮም እዮም።

ሹም-ኒጋሪት፡ ናይ ኩናት ኒጋሪት ወይ ከበሮ እተረከቡ ሹማምንቲ ኩይኖም፡ ከከም መዝነቶም ብፍላይ፡ደግሞት/ ራእሲ...ወ.ዘ.ተ. ዝበሉ መሰነይታ-ስም እውን ይወሃቦም ነበረ።

ሃጸያዊ-ሰልጣን ናይ ምውካል ተኸለሎ ወይ እቲ ሹም-ነጋሪት ዝበሃል መዝናኛት፡ ሓድሓድ እዋን ነቶም ባህርያውያን ኣሕሎቕ ናይ እተፈላለዩ ነገራት ከፍተኛ/ዓበይቲ ጉልቲ ዘመሓደሩ ሹማምንቲ እውን፡ ይወሃቦም ነይሩ እዩ። ከምዚ 'ሎም ንሰሙ ወይ ንማለቲ ድኣ ኣብ ትሕቲ ልኡላዊ ሰልጣን ንጉሰ-ነገሰት ይመሓደሩ ይበሃል እምበር፡ ብግብርስ ንባዕሎም ንኡሳን-ነጋውስ እዮም ዝከበሩ።

ኣብ መረብ/ምላሽ፡ እቲ ነዊሕ እዋን ዝጸንሐ "መኰንናዊ እንዳ-ጸዓዚጋ" ከፍተኛ፡ ሰዒቡ ድማ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት እዚ ቦታ'ዚ ርእሱ ዘመሓደረሉ ዝከበረ ጊዜ፡ ንባዕሉ "ራእሲ-ወለንኪአል" ቦዓል ሃዚጋ፡ ከምዚ ዝበለ ሰልጣን እዩ ዝከበሮም።

ኣብ ኢትዮጵያ፡ ብዛዕባ እዚእምን-ከምዚእምን ዝኣመሰሉ መስፍናውያን-ኣሃዱ ኣብ ዝዘረበሉ ግን፡ ኣንባቢ ምስቶም ብተመሳሳሊ ኣብ ኤውሮጳ ዝከበረ ናይ መሳፍንቲ-ግዝኣት ኩነ/መንግስቲ- ከነጸጽሮም ኣይግባእን። ከመይሲ ኣብዚ ቦታ'ዚ ነፍሰ-ወክፍ እንዳ ወይ ነገድ፡ ናይ ግዚ ርእሱ ልምዲ ከፍተኛ ባህሊ ሃልይዎ፡ ኣብ ሞንጎ ደቅ-ዓዲ ይኹን ደቃ-ጉልቲ፡ ከምኡ'ውን ኣብ ሞንጎ እተፈላለዩ ጉልታትን-ዓድታትን ዝህሉ ዝምድና፡ ብልምድን-ባህልን እዩ ዝቕየድ።

ሹም-ዓዲ / ሹም-ጉልቲ / ሹም-ነጋሪት / ኣብ መምሕዳራቶም ዝከበሮም ቀንዲ ተልእኮ፡ ኣብ ልምዳዊ ሕግን(ሕጊ እንዳ'ባ) / ፍትሓ-ነገሰትን ተመርኩሶም፡ ኣብ ትሕተእም ብዘርከቡ ባይቶ-ሹማምንትን/ሓለፍትን ተሰንዮም፡ ጸጥታ- ሰላም- ፍትሒ- ምውሓስ እዩ ዝከበረ። ስለዚ እቲ ህልዊ ዝበሃል ሕግን- ውሽጣዊ ምምሕዳርን፡ ኣይመሳሰልን ጥራሕ ዘይኮነ፡ ነፍሰ-ወክፍ ዓዲ ብናይ ግዚ-ርእሱ ልምዳዊ ሕግታት እዩ ዝመሓደር ዳርጋ'ውን ከበሃል ምተኻእለ።

ብቕድሚ ራእስታት ወልደሰላሴ- እስባጋዲሱ ማለት ብቕድም'ዚ ዘለናዮ ክ. ዘመን፡ ኣክለ ጉዛይ ግብረ'ክይከፈለ፡ ንልኡል ንጉሳዊ ሰልጣን ተቐቢሉ ማለት፡ ሓደ-ምንጻፍን/ ሓደ-ጠበንጃ / ንዓመት ከም ህያብ ምብርካት እዩ ዝከበረ ግዴታኡ።

ከምኡ'ውን ህዝብታት ቦንስ፡ ህያብ ንሃጸይ ተባሂሉ ዝኸፍልዎ ዓመታዊ ግብረ፡ ሱሳ(60) ኣሓ እዩን ዝከበረ። እዚ ድማ ምስቲ ኣብቲ እዋን ዝከበረ ብልጽግናን ናይ ጥሪት ሃብትን ክረእ እንክሎ፡ ኣዝዩ ትሑት ሚዛን ዝከበሮ ዋጋ እዩ።

ከምዚ ከንድ ዝኹነ፡ ኣቐዲሞም ባሕረ-ነገሰታት ሰዒቦም ድማ እንዳ መኪንንቲ ጸዓዚጋ ኣብዚ ሰፊሕ ኣውራጃ፡ ልኡላን ሰብ-ሕጊ ወይ ዳዖኑ ተባሂሎም ምተሰመዩ።

እቲ ዝከበረ ሓድነት፡ ብጥቕምን ናይ ደም ዝምድናን እተረጋገጸ «ፈደራላዊ ሓድነት» ድኣ'ምበር፡ ብስርዓትን- ማእከላይ ሰልጣን ብዝመረጸም ሹማምንቲ ዝቕየድ፡ ቅውም መንግስታዊ ቅርጺ ኣይከበሮን። ኣባታዊ-ስርዓት ዘዘኻኸር ኣዝዩ ሓራ ዝኹነ ኣወዳድባ እዩ ዝከበረ። ስለዚ እዩ'ውን ሓድሓድ ጊዜ ፋሉልነት ኣብ ዝነበሉ እዋናት፡ ኣብ ደም እተባጽሐ ረጽምታት ዘይተሳለኹ። ካብዚ ሓሊፉ'ውን፡ ሰልጣኖም ክብ ዘበሉ ዘይሰ-ላማውያን ጉረባብቲ፡ ገለ ክፍለ-መሬት ከመልኩን- ክራሰዩን ተራእዮም እዮም። ከም ኣብነት፡ ኣውራጃ ኣክለ ጉዛይ ብዘመነ ወልደሰላሴ- እስባጋዲስ- ውቢ- ክጥቀስ ምተኻእለ። ካብ መሰረቱ ግን፡ ነቲ ብ «ክፌው መረብ» ዝካየድ ዝከበረ ኩነታት ተመልኪትካ፡ ኣብ መላእ ዓድ-ሓበሻ ብስፍሓት ኩነ ኣገዳስነቱ፡ ን መረብ/ምላሽ ዝመሰል ካልእ ኣውራጃ ኣይርከብን።

ምውሃዱን-ሓድነቱን ኣመስኪሩ ከም መቐጸልታ ናይዚ'ውን ነዊሕ እዋን ነጻነቱን/ ርእሱ-ምምሕዳሩን ምዕቃብ ዝኸኣለ፡ «መረብ/ምላሽ» እዩ ንውልቁ።

መበቆል ናይ ዝከበረዎ ህዝብታት ተመልኪትካ፡ ናይ ሎም መረብ/ምላሽ ወይ ከባቢ ኣስመራ፡ ኣብ ክልተ ዓበይቲ ኣውራጃታት ምተኸፍለ።

እቲ 1ይ፡ ጥቓ ገማግም ከበሳ፡ ኣብ ሰሜናዊ-ምብራቕ ዝርከብ «ደቃ-ሚናዝ» ይበሃል።

እቲ 2ይ፡ ኣብ ምሉእ መጠዋውዮ ፊለግ መረብ ተሓቕሩ ብደቡባዊ-ምዕራብ ናይቲ ቀዳማይ ዝርከብ ድማ፡ «ደቃ-ወረሰናዝጊ» ተባሂሉ ይሰመ።

ንከጥዕም " ወረዳ " ተባሂሎም እንተዝሰመዩ፡ «ደቃ-ሚናብ» ኣብ ክልተ ወገን ተኸፊሉ ን ወረዳ-ኣማሲን/ ወረዳ ኣክለ-ጉዛይ የጠቓልል።

ብተመሳሳሊ «ደቃ-ወረሰናዝጊ»፣ ሰራዩ/ ቆሓይን/ ደቃ-ተስፋ/ ኣብ ዝበሃሉ ሰለስተ ወረዳ ምተኸፍለ።

ኣብ መቐጸልታ ናይዚ ጽሑፍ፡ ብቐድም'ቲ ናይ ኢጣልያ ወራርን/ ብቐድመኡ ድማ ንዓሰርተ ዓመት ዝጸንሐ መግዛእቲ ትግራይን፡ ኣብዚ ሃገር ዝጸንሐ ፖሊቲካውን-ማሕበ-ራውን ስርዓት ዝያዳ ንምርዳእ፡ ናይ ነፍስ-ወከፍ ኣውራጃን- ወረዳን- ሓፈሻዊ ሓበረታ ክወሃብ እዩ። በዚ ተደጊፍና'ውን ዝምድናዊ ምትእስሳር ናይቶም ኣብዚ ቦታ ዝነብሩ ነገዳት (ጃንዳ) / ፖሊቲካዊ ኩነታቶም / ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ድማ ብ ጉልትን- ዓድን ዝሰራሐ ክፍሊት ህዝብታቱን / እቲ ነፍስ-ወከፍ ወገን ብመሰረት እዋጅ ሃጺይ ዳግማይ እያሉ ክኸፍሉ ዝግደድ ዝነበረ ግብርን፡ እጸቢቕና ክንግንዘቦ ንክእል።

*****

ኣውራጃ ደቃ-ሚናብ ።

ኣቐዲሙ ከም እተጠቐሰ፡ ሓድሓደ ኢትዮግራፍያዊ-ደሊታት ንወገን ገዲፍኪ (ብዛዕባኡ እውን ኣብ መቐጸልታ ናይዚ ጽሑፍ፡ መብርሂ እነቐርበሉ) ብመሓሉ ህዝቢ መሪብ ምላሽ፡ «ሰማዊ» እዩ ነገዱ። ብዘይካ'ዚ፡ መብዛሕትኡ ክፋል ህዝቡ፡ ናይቶም ን «ቀዳማይ ምኅሊክ» (ወድ ኣዚብ ወይ ሳባ/ ንጉስ ሰሎሞን) ከሰንዩ ዝመጹ - "እብራይስጥ" ዘርእ ኢና፡ ዝብል ጠለብ-ተገብኦ ከም ዘቐርቡ ተመልኪትና ጸኒሕና።

ኣብ ኣማሲን ኣክለ ጉዛይ፡ ዛጊት ህያው-ውዕውዕን ዝኹነ ባህሊ ወይ ዛንታ ከም ዝገልጽ፡ ምኅሊክ፡ ን " ሚናብ " ካብ «ነገደ-ብንያም» እዩ መራሕ-ሰራዊቱ ክኸውን መሪጹ። ካብ ዝነበሩ " እብራይስጥ " ድማ፡ ሓይልን-ትብዓትን ዘመስከረ ብምዃን እዩ፡ እዚ ቀዳምነት'ዚ ተፈሊጦሉ። ዘርኡ እዩ'ውን ን «ደቃ-ሚናብ» ዝፈረየ።

ደቃ-ሚናብ ማለት፡ ነገድ ወይ ዘርእ ሚናብ ማለት እዩ።

እዚ፡ ከመይ'ሉ ከም ዝኹነ ንመልከት።

እቶም ንምኅሊክ ከሰንዩ ዝመጹ እብራይስጥ ወይ ደቃ-ያቆዝ እዚ ዘይበሃለሉ እዋን፡ ኣቐዲሞም ኣብ መሪብ/ምላሽ እዮም ሰፈሮም። እዚ ዝኹነሉ ምክንያት እቲ ባህሊ'ኳ እንተዘይገለጸ፡ ሰነ-ሞጎት ከም ዝሕብሮ፡ እቶም ብ «ክኤው መሪብ» ዝነበሩ ህዝብታት ምስ'ዞም ሓይስቲ ባእታ ምቕዳው ስኢኖም፡ ተጻራርነት ስለ ዘርእዩ ይመስል።

ኣብዚ ናይ ጣኦት ኣምልኾ ዝጸንሐም ሃገራት ክኤው-መሪብ፡ መበገሲ ናይቲ ተቓውሞ ኩይኑ እተረኸበ ኣርእስቲ ድማ፡ ምትእትታው እምነትን/ሕገ-መሲን፡ ክኸትሉ ዝነበሮ ዓሚቶን-መሰረታዊ ለውጥን እዩ ነይሩ። ዋላ'ውን እታ ንግስቶም ብ ኣድንቕት የሩሳለም-ንጉሳን እንተተመሰጠት፡ እቲ ክሰራጮ ዝነበሮ ሓይስቲ ኣምራት፡ ብዘይ ሓደ ተቓውሞ ቅቡል ክኸውን ኢልካ ምትስፋው፡ ክእመን ዘይከእል መጉት እዩ።

ብዝኹነ ግና እቲ ዛንታ ከም ዝገልጽ፡ "ነገደ-ሩብን" ኣብቲ ሎም ከም ሎጎ-ጭም ዝፍለጥ ክፍሊ-ኣማሲን ሰፈረ።

"ነገደ-ለዊ"፡ ኣብ ድምዘዛን/ ኣብቲ ሎም እንዳ-ባርግላ ሓዞምዎ ዝርከቡ መሬትን- ዓድታት ገረምን/ ዓድ-ኣበይቶ/ ቆሓደግ-ካርነሽም/ ሰፈረ። ብዘይካ'ዚ እውን፡ ነቶም ኣብ እምባ-ደረሃ('ካርነሽም) / ኣስመራን ካልኦት ከባቢታት ኣማሲን ዝነበሩ «ኣም» እተባህሉ ነገድ እውን ዝፈረየ እዩ።

"ነገደ-ዮሴፍ" ዝኹነ እብራይስጥ፡ ኣብ ሊባን ሰ-ኣርቲ ተፋረዩ።

"ነገደ-ይሁዳ"፡ አብ ሰራዊ።

"ነገደ-ንፍታሊ"፡ ብእዋኑ ንትግራይ ስለ ዝሓለፈ፡ ብ ነጀው-መረብ ሓድጊ ኣይገደፈን። ፍቕዲ ናይቶም ንምኣሊክ ከሰንዩ ዝመጹ «ህዝብታት-እብራይስጥ»፡ ከምዚ 'ሉ ይማላእ። እቲ ባህሊ ከም ዘዘንትዎ እውን፡ ን "ሸድሸተ ነገደ-እስራኤል" ወኪሎም ዝመጹ፡

ነገደ-ብጌም (ሚናብ ብተመሳሳሊ) / ነገደ ርቢል / ለዊ / ይሁዳ / ዮሴፍ / ንፍታሊ / እዮም ዝነበሩ።

ውሑድ ናይ ኣደማምጸ ለውጢ ድላ ይሃልዎ እምበር፡ እዚ ኣሰማት'ዚ፡ ናይ ሸድሸተ ካብቶም ዓሰርተው-ክልተ ርእሰ ነገዳት እስራኤል ምዃኑ፡ ብቐሊሉ ዝርዳእ እዩ።

ወረ'ውን እቲ ህዝባዊ ያታስ (ከምቲ ልሙድ ናይ ሓፋሽ- ባህልን ኣበሃህላን)፡ ጊዜን-ሰባትን እናፈለየ፡ ንባዕሎም / ብጌም / ርቢል / ለዊ / ይሁዳ / ዮሴፍ / ንፍታሊም / እዮም ንምኣሊክ ከሰንዩ ንመረብ/ምላሽ መጺእም ዝብል።

እቲ ዛንታ እናቐጸለ፡ እቶም ዘርኢ ናይዞም ሸድሸተ ደቅ-ደቆብ፡ ንምኣሊክ ኣብቲ ኢትዮጵያ ንምምላሽ ዘኮየዶ ወራራት ከም እተኹተልዎ እናገለጸ፡ ይሁዳ ኣብ ሰራዊ ሓድጊ ገዲፉ፡ ንዓድ-እምሓራ ሓሊፉ ኣብኡ ከም ዝሞተ፡ሚናብ'ውን፡ "ጌም እተባህለ ውላድ ሓዲጉ፡ ኣብኡ፡ ኣብ ዓድ-እምሓራ ከም ዝሞተ ይጠቅስ።

ጌማ'ውን ተባዕ ተዋጋይ እዩ ዝነበረ። ንሱ'ውን ኣብ ዓድ-እምሓራ ኣብ ዓውደ-ውግእ እዩ ሞይቲ።

እቲ ካብዚ ዛንታ'ዚ ዝርከብ ኣበረታ ከም ዘረድኦ እምበኣርከስ፡ ሰሎሞናዊ-ስርወ ሰልጣኑ ከኣ ሕግታት መሲ ኣብ ኢትዮጵያ ንምትእትታው፡ ዓበይቲ ጸገማት ከም ዝገጠሞን፡ ጸብለልትነቲ ድማ ብሳላቶም ካብ ሰሜን ዝመጹ ባእታ ከም ዘረጋገጸን ንግንዘብ።

ጌማ፡ «መረዊ» እተባህለ ውላድ ነበሮ። ንሱ፡ ንዓድ-እምሓራ ለቂቹ ብወልቃይት ኣቢሉ ብዓድታት ባርያን-ጉሳጉል ጉንዳበርቲ (ዓንሰባ) ሓሊፉ፡ ንመረብ/ምላሽ ተመልሰ። ብልክዑ እውን ኣብቲ ሎም ከም ድምዝሃን ዝፍለጥ መሬት። ኣብኡ'ውን ፈረየ።

መረዊ፡ ፋሉቕ- ማሉቕ- ሚሉቕ እተባህሉ ሰለስተ-ደቂ ነበርዎ። ፋሉቕ፡ ኣብ ቤት-አቦኡ ተረፉ ኣብ ድምዝሃን-ካርነሽም ብዙሓት ዓድታት መስረተ። ነገዱ እዩ'ውን ሰዲቡ ኣብ ሓማሲን ኣዝዩ በርኪቲ፡ ነቶም ብተጥታዊ-መስመር ቦኸር ውላድ እናተ-ባራረዩ ኣብ ናይ ሓድሕድ ግጭት ጸሚዶም እተራባረቡ እንዳታት ጸዓዚጋ-ሃዚጋን ዝፈረየ።

ማሉቕ፡ ንደቡብ ገጹ ተሰዲዖ ንሱን ዘርኡን ነቲ ሰዲቡ ኣክለ-ጉዳይ እተሰመየ መሬት ሃዘበ። ነዚ መሬት ብዚያዳ ዝፈረዩ ድማ፡ ኣብ ሳልሳይ-ወለዶ ዘርኢ ማሉቕ ዝውለዱ ኣክለ- ጉዳይን እተባህሉ ክልተ ኣሕዋት እዮም።

ሚሉቕ፡ ኣብ ጸጋማዊ-ወገን ናይቲ ፈለግ መረብ ጉዕዞኡ ዝጅምረሉ፡ ማለት ኣብቲ ብሓፈሻኡ እዚ ፈለግ'ዚ ካብ ሰሜን ንደቡብ ዝውሕዘሉ ቦታታት ሰፊሩ፡ ርእሰ-ነገድ ህዝብታት መረታ እዩ።

ነዚ ናይ ትውልዲ-መስመር ብእምነት እንተድኣ ተኸቲልና፡ መብዛሕትእም ህዝቢ ሓማሲን-ኣክለ ጉዳይ፡ ናይ ደም-ምትእስሳር ኣለና ካብ ዝብል እምነት፡ «ደቃ-ሚናብ» ብዝብል ናይ ሓባር መጽዋዕታ ይሰመዩ።

ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ መብዛሕትኡ ህዝቢ መረብ/ምላሽ፡ ንከምዚ ዝእመሰለ ሰማዊ-መበቐል ዝእምነሉ 'ኳ እንተኹን፡ ካልኦት ድማ፡ ካብዚ እተፈልየ መበቐል ኣለና ዝብል እምነት ኣይሰእኖምን። ክኸውን እውን፡ ከምዚ ዳሕረዊ ዝእመሰለ እምነት፡ ካብ እንዳ ደቃ-ወረሰናዝግስ፡ ብዚያዳ ኣብ ደቃ-ሚናብ ይዝውተር። እዚ ፍሉይነት'ዚ'ውን ኣብ መቐጸልታ ናይዚ ጽሑፍ-ኣብ ቦታኡን፡ ብዝግባእ መግለጺ ዝወሃቦ እዩ።

ፖሊቲካዊ ገለጻ ናይቶም ኣቐዲሞም እተጠቐሱ "ኢትዮጵያዊ-ደሲታት"፡ ውህጡ-ጉልቲ እዩ።

ውስጡ-ጉልቲ፣ ብመሬት ሓደ ስፍሕ ዝበለ ጉልቲ ተሸቢቡ ዝርከብ ንኡሳ-መሬት ኩይኑ ምምሕዳሩ፣ ካብ ምምሕዳር ናይቲ ከቢብዎ ዝርከብ ጉልቲ፣ ነጻ እዩ። ታሪኻዊ መቐሎም እውን ይፈላለ። ገሊኦም ጥንታውያን ኩይኖም፣ ሓደ-እንዳ ዝባደመ ወይ እተለቐቐ መሬት ረኺቡ ከም ዝሰፈሮም ይሕብሩ። ገሊኦም ድማ ኣብ ቀረባ ጊዜ እተ-መሰረቱ ኩይኖም፣ ተዋጋእቲ ህዝብታት ዝበለጸ ቦታ ንምንዳይ፣ ተሰዲዶም ዝወነንዎ-መሬት ይመስሉ። ሓደ-ሓደ ውስጡ-ጉልቲ ድማ፣ ከምቲ ናይ ጥንቲ-ሮማውያን መግዛእቶም ምቕባል ዝኣበዩ ህዝብታት ከመልኩ ዝጥቀሙ ዝነበሩ ኣገባብ ብዝመስል፣ ናይ ብሓቂ ንኡሳን-ንግስታት ይመስሉ። እቶም ብብዝሒ ኣብ ምድሪ ናይ እተሓናፈሩ ህዝብታት ርእሶም ከኢሎም ዝነበሩ ዓድታት'ውን፣ ተመሳሳሊ እዩ ኩነታቶም። ብዛዕባ እዚ እምነት'ውን በብውልቂ ሓበረታ ዝወሃበሉ እዩ።

እተጠቐሱ ውስጡ-ጉልቲ፣ ብሃጽያዊ-ወኪል ማለት ብሹም-ነጋሪት ዝውክሉ ድኣ'ምበር፣ ብዝሹነ ናይ ሓባር መራሒ እይመሓደሩን። እዚ ድማ ከምቲ ድሮ እተጠቐሱ፣ ነቲ ኣብ ሞንጎ እተፈላለዩ ዓድታት ብመነባብሮ ይኹን- ልምዲ- ባህሊ- ስርዓት ኣባታዊ ሕጊ- ከህሉ ንዝኸለል ፍልልያት ምድናይን/ምውሓስን፣ ንፍትሒ እዩ ተገይሩ።

ኣብ ግዝኣትና (ኢጣልያ)፣ ካብ መረብ/ምላሽ ርሒቑም ዝነበሩ ነገድ-ሚናብ ዝኹኑ ካልኣት ህዝብታት እውን ይርከቡ እዮም። ንኣብነት፣ እቶም ካብ ዓድ-ንፋስ (ከርነሽም) ንሰሚን ተሰዲዶም ብብዝሒ ኣብ በጃካ/ ኣብ ሓባብ/ ዝነበሩ ህዝብታት ከጥቀሱ ይክኣሉ።

ወረዳ ሓማሲን።

እዚ ወረዳ'ዚ ኣብ ህይወት መረብ/ምላሽ ዝጸንሖ ኣገዳስነት ከሓብ ከንደይ ምዃኑ ኣቐዲሙ ተጠቒሱ እዩ።

ቱርኪ ብ 1527 ዓ.ም. ባጽዕ ቅድሚ ምውራሮም ኩነ/ ግብጻውያን ኣብ ህልዊ ክፍለ-ዘመን መግዛእታዊ ፅብልኣኦም ኣብ ሰንሒት ቅድሚ ምድልዳል/ ሓማሲን ኣብ ማእከል ምድረ-ባሕር ስለ ዝርከብ፣ ኣቐዲሙ ብ«ባሕረ-ነገስታት»፣ ሰዲቡ ድማ ብመኪንንቲ-«እንዳታት ጸዓዘጋ-ሃዘጋ» እዩ ከመሓደር ጸኒሑ።

መሬት-ሓማሲን፣ ኣብ ዝለዓለ ጫፍ ናይቲ ንመረብ/ምላሽ ዝድርት ስሉስ-ኩርናዕ ይርከብ።

እቶም ነዚ ስሉስ-ኩርናዕ ዝሓጽሩ ስለስተ-መስመራት ድማ፦

- 1) - ምብራቓዊ ገማግም ከበሳ -
- 2) - ሰብ ዘይነብሮ መታሕት-ባርካ ብምዕራብ -
- 3) - መሰረት ናይቲ ስሉስ-ኩርናዕ ዝኸውን ድማ፣ መስመር ወሓይዛት መረብ-በለሳ-ማይ ሙና እዮም።

ዕብዮትን-ኣገዳስነትን ወረዳ ሓማሲን ግብጻውያን ቦታኡ ክረከብ ዝኸለል፣ ኢጣልያ ከተማ-ኣስመራ ብድሕር ምሓዝና እዩ። ከምቲ ሓድሓደ ናይዚ ጉዳያት'ዚ ክኢላታት ዝበሃሉ እተተሰፈውዎ ድማ፣ እዚ ፍጻሜ'ዚ ዘኸትሎ እምነት፣ ኣዝዩ ርሒቑ ኣብ ዘይኩነ እዋን ኣስመራ፣ ሓቀኛ ርእሰ-ከተማ ኢርትራ ከም እትኸውን የረጋግጽ።

ሓማሲን ዝብል ስም፣ ከምቲ ልምዳዊ ኣበሃህላኡ፣ ካብ ሓደ ዘደሰት ዛንታ ዝመጸ እዩ ታሪኹ።

¹-ኩሉ ከም ዝፈለጠ፣ ሓደ ካብቲ ብ ከዘር «ማርቲኒ» እተመሓደረ ግዛእት መንግስቲ-ኢጣልያ ካብ ዝመሲሩም ተዳሞት ሰጉምቲታት፣ ርእሰ-ከተማ ናይቲ ኣብ ኢርትራ ዝርከብ ግዛእትና፣ ካብ ባጽዕ ናብ ኣስመራ ከም ዘሰጋገረ'ውን ይዝከር።

አብ ጥንቲ፡ ብግምት፡ውን እዋኑ እዚ እዩ እንተዘይተባህለ፡ አብቲ ሎሚ «ፎርተ-ባልዲሰራ» ዝርከበሉ በረኹቲ፡ " ቢት-መኻእ " አብ እተባህለ ቁሽት፡ ስማ እውን ተረሲዑ ዝመጸ፡ አብ ምስልምና እትእምን እዝያ ሃብታም ዝኹነት ካብ ነገደ-በለው (ማለት፡ ነገድ ናይቶም አብ ሞንኩሎ ዝርከቡ ናይባት) እትውለድ ሰበይቲ ነበረት።

እቲ ዛንታ፡ ስም በዓል-ቢታ ይኹን/ ስም ሓንቲ ዝበረት ንሓ፡ አይጠቅስን። ነዚላ ግን፡ ሕሰን ንእተባህለ እስላማይ ካብ ነገደ-በለው፡ ንመውሰድ ከም ዝሃበት ይፍለጥ።

ሕሰን፡ ንሓማቲ ክንድ'ዚ ዝእክል ተፈላጥነት ዘውሃበ ካብ ኩነ፡ አኸብሮትን-መዓርግን ዝነበሮ ሰብእይ ከይኩነ አይተርፍን። ብግብሪ እውን «ሓማሲን» ማለት፡ ሓማት-ሕሰን ናይ ዝብል ስም አቋራጭ ኩይኩ፡ ብቋንቋ ትግሪ ይኹን-ብቋንቋ ትግራይ (ትግርኛ)፡ ንሕሰን ሓማቲ ማለት እዩ።

እተጠቐሰት ሰበይቲ፡ ተቐባሊት ኢጋይሽን በዓልቲ ልቦናን ብምንባራ፡ በጸሕቲ-ገደፍ-ጽጉማት ዘበሉ- አብ ቢታ ይፅንገሉ ነበሩ። ዝኹነ ካብ ነዊሕ መገሻ እናተመላለሰ በዚ ወረዳ'ዚ ዝሓለፈ ገደፍ፡ እንዳ መን ከም ዝዓረፈ ተሓቲቲ፡ ብብዝሒ «እንዳ ሓማት ሕሰን» ኢሉ ይምልስ ብምንባራ፡ ንቐድሞ እቲ ዓዲ፡ ስዒቡ ድማ እቲ ቀረባ ከባቢ፡ ሓማሲን ብዝብል መጽዋዕታ ምስማይ ተጀመረ። እቲ ስም በብቐርብ ደፋእ እናበለ አብ ግማም መረብን ኪኖኡን ብምስጋራ፡ ዝናን ዕብዮትን ናይዛ እተጠቐሰት ሰበይቲ ክሳብ ክንደይ ምንባራ ምርዳእ እየሸግርን። ምኽንያቲ ብተደጋጋሚ ከም ዝሰማዕኩዎ፡ ዋላ'ውን አብ የማናዊ ወገን ፈለግ-ተከዘ ዝርከቡ ዓድታት-እምሓራ ዝኸብሩ ህዝቢ፡ በዚ ስም'ዚ እዮም ንመላእ መሬት ሰሚናዊ ክፍሊ ኢትዮጵያ ዝሕብሩ። ምናልባት'ውን ነዚ ስም'ዚ ክሳብ ክንድ'ዚ ዝሰፍሐ ትርጉም ንምልባስ፡ ከምቲ አብ ካልእ ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ እተገልጸ፡ ግዝእቶምን-ዕውት ብረቶምን ክሳብ ፈለግ-ተከዘን ኪኖኡን ዘብጽሑ ናይ ሓማሲን መኪንንቲ ከም ደገፍ፡ መወሰኹታ ኩይንዎ እዩ።

ብተመሳሳሊ፡ ካብ ናይ ኢትዮጵያ ዓድታት ብዙሕ ከዩርሓቕና፡ «ንግስነት-ትግራይ» ከበሃል እንክሉ፡ ዋላ'ውን ከም ሸረ- ዓጋመ- ዓራማት...ወ.ዘ.ተ. ዝእመሰሉ ፍሉይት ወረዳ ዝምልከት'ዚ እንተኹነ፡መበቐላዊ-ስሙ ካብ ወረዳ/መሬት ዓድዋ-እኹሉምን እዩ መበሃሲኡ።

እዞም ዝሰዕቱ ክልተ ፍጻሜታት ከም ዝሕብርዎ ግን፡ ህዝቢ-ንግስነት ትግራይ ንብ-ምሉኡ እቲ ብ ኒጀው ፈለግ-መረብ ዝርከብ መሬት እዮም «ሓማሲን» ኢሎም ዝሰምዮዎ።

አብ እዋናት ጽድያ 1889 ዓ.ም.፡ " ደበብ " አብቲ እዋን'ቲ ምስ «ራእሲ-መንገሻ» ጽቡቕ ዝምድና መስራቲ ጸኒሑ ምሳኡ መኪሩ'ውን አብ አኸሩር ምስ ወኪላትና (ወኪላት ኢጣልያ) አብ ዝገበሮ ርክብ፡ ካብ ኢጣልያ ሓገዝ ንምኸላብ፡ ብሰላም መሬት-ሓማሲን ከውንኡ ከም ዝኸለሉ አፍለጠም። ወኪላት ኢጣልያ፡ «ሓማሲን» ክብል እንክሉ እንታይ ማለቲ ከም ዝኹነ አብ እተወከሰዎ፡ እቲ ዶቡባዊ-ዶቡ ብወሓዚ በለሳን- ናይ ጉንደት መረብን ዝውሰን ክፋል-ከበላ ማለቲ ከም ዝኹነ ገለጸሎም።

ኢጣልያ ንዓመታኡ ካብ " ዓድዋ " ብዝተመልሱ፡ ምሳሊክ ሎም-ጽባሕ ክመጽእ ተባሂሉ ምምጺኡ'ውን ምስ ዘንግዐ፡ መግዛእታዊ-መንግስቲ ኢጣልያ ምስ ዝምልከቶም ወገናት ዘተ-ዕርቂ ምክያድ አድላይነት አብ ዝረአየሉ፡ ብሓለፍቲ መኩንናት ሰራዊት-ኢጣልያን/ ወኪላት ራእሲ-መንገሻን ዝቐመት ሽማግሌ ተመርጸት።

ወኪላት ኢጣልያ፡ እቲ መግዛእታዊ-መንግስቲ ዝጠልቦ ዶብ፡ መስመር አፍላጋት መረብ-በለሳ-ሙና ምኺኡ አብ ዝሓበርሉ፡ እቶም ብወገን ትግራይ እተመዘኩ ወኪላት፡ እዚ፡ ማዕረን- ባህርያዊ ዶብ ምኺኡን ስለ ዝእመኑ፡ ብዘይካ ተቐውሞ እዩ አብ ናይ ሓባር ስምምዕ ተበጺሑ።

ንዝዝብታት ትግራይ «ሓማሲን» ማለት፡ እቲ ካብ መስመር እተጠቐሱ አፍላጋት ንሰሚን ገጹ ዝርከብ መሬት ክኸውን እንክሉ፡ ብካልእ ወገን፡ ንኣብነት ብሰራዩ፡ ሓማሲን ዝበሃል እቲ ብሰሚን ናይቲ ከም«ምዝፃው-ቆሎ» ዝፍለጥ ሰንሰለት አኸራናት ዝርከብ ክፍለ-መሬት እዩ።

አንባቢ፡ በቲ ምስ'ዚ ጽሑፍ'ዚ ተተሓሔዙ ቀሪቡ ዘለዎ ጆግራፍያዊ-ስእሊ (ማፓ-ማፕ) ክርዳእ ከም ዝኸለል፡ ሰንሰለታዊ-አኸራናት «ምዝፃው-ቆሎ» እዩ ብደቡባዊ ወገን፡ ባህርያዊ-ዶብ ወረዳ ሓማሲን ዝውስን።

እብ ካልእ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ከም ዝረእናዮ፡ ህዝብታት ሓማሲን ኣቕዲሞም እብ «ረፒብሊክ» ይነብሩ ምንባሮምን፡ ኣስዲቦም ድማ ኣባታዊ-ስርዓት ዝኸተል መንግስቲ፡ ከም ዝሰገሩን ተገንዚብና ነይርና።

ከም ቦኸር-ነገድ ተፈሊጡ'ውን፡ እንዳ-ጸፃዚ፡ እዩ ምምሕዳር-ሰልጣን ተረኪቡ ዝነበረ። እዚ ጸብለልትነት'ዚ በቶም ካልኣት እብ መረብ/ምላሽ ዝርከቡ ወረዳ እውን ቅቡል እዩ ነይሩ።

*****

ተመልከት፡

ኣዞም ሰዲቦም ንመርኢያ ክሕግዙ ተባሂሎም ቀሪቦም ዘለው ሰሊዳታት፡ ብዛዕባ፡

- ጉልትን/ ዓድታት ናይዚ ወረዳ'ዚ ኩነ -

- እብ ታሕሳስ 1892 ዓ.ም. ዝነበረ ገምጋም ፍቕዲ-ህዝቢ -

- ብመሰረት ኣዋጅ «ሃጺይ ዳግማይ እዩሱ» ነፍስ-ወከፍ መሬት ክኸፍሎ ዝግባእ ግብርን፡ ኩሉ'ቲ ንእተፈላለዩ ከባቢታት ምፍላጥ-ምርዳእን ክሕግዝ ዝኸለል ሓበረታ ከወሃብ እዩ።

- ርእሶም ዝኸለሉ ዓድታት፡ በብ'ቲ ዝርከብዎ ምድሪ እዮም ክጥቀሱ -

- እቶም ንውስጡ-ጉልቲ ዝምልከቱ ሓበረታ ግና፡ እብ መወዳእታን-ንበይናምን እዮም ክቕርቡ። እዚ ዝኹነሉ ምክንያት ድማ፡ እዞም ርእሶም-ዘመሓድሩ ዓድታት፡ ሹም-ጉልቲ ብዘይምህላዎም፡ ነገር ንዝምልከት ጉዳያቶም፡ ብቀጥታ ብሹም-ነጋሪት ስለ ዝዳነዩ እዩ ተገይሩ። እቲ ነፍስ-ወከፍም ክኸፍሎ ዝግባእ ግብሪ ኣቕዲሙ'ኳ ዝውስን እንተኹነ፡ ነገዶም እተፈለየ ብምዃን፡ ካብቲ ዝኸበረዎ ጉልቲ ተፈልዮም፡ ንበይናም እዮም ግብረ-መሬት ዝኸፍሉ። ውስጡ-ጉልቲ ዝኸፍሎ ግብሪ፡ ካብ ናይ ጉልቲ ብዝፍለ ኣገባብ፡ ብዘይ ኢድ-ኣዞር (ኣመሓላልፍ) እብ ማሕፉዳ-ንጉስ ስለ ዝሓቱ፡ ነቲ ብፈረሰኛታት ተጓጂቡ በብዓመቱ እብ ነፍስ-ወከፍ ምድሪ እናኹለለ ግብረ-መሬት ዘዋጽእ ምስለን ወይ "ምስለኛ" እዩ ዘርከብ። እቶም ዓድታት እዮም ድማ ሞያ ናይዞም ሹማምንቲ ዝኹቱ።

እብ ዝቕጽል መግለጺታት፡ እቶም ውሑዳት ህዝቢ ዝነበርዎም ዓድታት ኩነ/ እቶም ባዲሞም ጸኒሖም እንደገና እተሃዘቱ፡ ብ (*) ዝእመሰለ መመልከቲ ከምመልከቶም እና። እቶም ፈጺሞም ተለቂቑ ሰብ ዘይነብሮም ዓድታት ድማ፡ ብ (**) እዮም ከምልከቱ።

ነቶም ግብረ ብጥረ-ነገር (ባህርያዊ-ነገራት) ዝኸፍሉ ዓድታት ዝምልከት፡ ናይ ትግርኛ «ዝበታ» ናይ ትሕዝቶ መለክዒ ኩይነ፡ «38 ሊትሮ» ኣቢሉ ከም ዝግመት ምፍላጥ የድሊ።

8 ዝበታ ድማ ብትግርኛ «ኣደ-እንጥላም» ከበሃል እንኳሉ፡ ብቋንቋ-ኣምሓርኛ "ዳውላ" ዝበሃል እዩ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ሸውዓተ	ደቅ-ዳንሸም	1) - መቐርካ/2) - ዓድ ዳንሸም ወይ ደቃ ዳሽም እውን ይበሃል እዩ። አልጋታ - ማይ ጸሩ - ማይ ምዃን - እተባህሉ ቁሽት እውን ይርከብዎ።
ዓንሰባ	ደቅ-ሸሓይ	1) - ምውቃፅ ምራን/2) - ጸጋ ጸልሚ/ 3) - ዝባን 4) - ዓድ ናይል/ 5) - ዓድ ህብተሰ/6) - ዓድ - ፍንጃይ/7) - ዓድተኸሎይ/8) - ዓድ ዘክርስቶስ 9 - ዓድ ሓጋይ 10) - ዓድ ሓይሊት። ተመልከት፡ ናይ ሓዊ-ባርፅ ዘጥፍአም፡ ቆሽያቆን/ ደምበ-ሸቶል/ እተባህሉ ክልተ ዓድታት እውን ነይሮም እዮም። እዚ ጉልት'ዚ፡ ዋሕስ ደምበ/ በርቅሸሊኖ (እብ ደቅ-ዓንዱ) እተባህሉ ክልተ ቁሽት'ውን ይርከብዎ።
	ሞለዛናይ	1) - ጸቕጽሓ/ 2) - ምጽቃጥ ነብሪ/ 3) - ሸዋ/ 4) - ሞለዛናይ።
	ደቅ ንእምን	1) - ዓድ ንእምን/ 2) - አብራሽቆ ወይ አብራሺቆ/ 3) - ዝባን ደቃ-ዘርእ። እብ መሬት ናይዚ ጉልት'ዚ፡ ጉዳጉዲ/ አፈቃ/ እተባህሉ ክልተ ቁሽት እውን እትዋት እዮም። እቲ ቀዳማይ፡ ናይ ድምበዛን እዩ። እቲ ካልኣይ ድማ ናይ ደቅ-ዘርእይ።
	ዓድ ዮሃንስ	1) - ዓድ 'ሓንስ/ 2) - ደብር 'ሓንስ።
	ደርሰይ	- ደርሰይ/ እብ ከባቢ ዓንሰባ «ጋሞ» እተባህሉ እስኣም ዘበዝሕዎ ቁሽትን።
	ደቅ ዓንዱ	1) - ደቅ-ዓንዱ/ 2) - ምስባር ዓራት/3) - ድቡር/ 4) - ኢጋ'ሓ። እዚ ጉልት'ዚ እብ ህልዊ እዋን እብ ዞብ-ከረን እዩ ተጠቐሊሉ።

ህዝቢ፡

ከምቲ ባህል ናይዚ ቦታ'ዚ ዝገልጽ፡ ህዝብታት ደቅ-ዳንሸም/ ደርሰይ፡ እብ አክል ነብይ እዩ መበቆሎም። ህዝብታት ደቅ-ንእምን/ ዓድ ዮሃንስ/ ሞለዛናይ፡ እብ እምሓራ። ህዝብታት ደቅ-ሸሓይ፡ እብ ዓሳውርታ - እብ መወዳእታ ድማ ደቅ-ዓንዱ እብ ትግራይ እዩ መሰረታቶም።

ግብረት ብመላእ እቲ ምድሪ ብድምሩ 700 ቅርሺ-ባጠራ (ግርያ ተረሃ) ንዓመት እዩ ግብረ-ንጉስ ዝኸፍል ዝነበረ። «ሹም-ጉልቲ» እዩም ድማ ነቶም ኣብቲ ምድሪ ዝኾነ ለተፈላልዩ ህዝባታት፡ ምቅሊት ግብረ-መንግስቲ ዝውሰኑ። «ባይቶ ሹም-ጉልታት»፡ ኣብ ዓድ-ጉላምን -ኣብቲ ኣብ ሞንጎ ደቅ ሻሓይ/ ደቅ ዳሽም ዝውሕዝ "ወሓዚ ድዋ" ዝርከብ ኦም-ዳዕሮ- እዩ ዝውሰል ነይሩ። ጉልቲ-ዓድ-ኣንስ፡ ን «ደብረ እንዳ ስላሰ ጸዕዳ እምባ» ስለ ዝግብር፡ ኣብ ክፍሊት ግብረ-ንጉስ ኣይሳተፍን እዩ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም።
ድምበዛን	ሓደ ጉልቲ እዩ ንውልቁ	<p>1) - ዓድ ተክለዛን/ 2) - ደቅ ምሓረ/ 3) - ዋራ/ 4) - ደቅ ገብሩ/ 5) - ድቕ ድቕ/ 6) - ደቅ ዘርኡ/ 7) - ገሽፍሽም/ 8) - ሓዩሎ/ 9) - ጉረታይ/ 10) - ዓደኩሎም/ 11) - ሽማንጉስ-ታሕታይ/ 12) - ሽማንጉስ ላዕላይ/ 13) - ጭንገረሺ/ 14) - ኣፍደይ/ 15) - መቐርካ/ 16) - እምባደርሆ/ 17) - ዛንገረም።</p> <p>ዛንገረም፡ በ«ከንቲባይ-ሻውሽ» በዓል ቦጎስ ኣብዚ ቀረባ እዋን እተመሰረተ ዓዲ እዩ።</p> <p>እዚ ጉልታት'ዚ ኣብ ምድሩ፡ ደምባቕርበት/ ዕድ ማይ/ ይክላሎ/ ሽሕንደዋ/ - ኣብ ጉልቲ ደቅ ንእምን ድማ "ጉዳጉዲ" እተባህሉ ዓድታት ይውገን።</p> <p>ስብ ሓልሓል ዝኸኑ ቤት-ተዓቁ፡ ኣብዚ ከባብ'ዚ እዩ መበቆሎም። ክብዚ እዩም'ውን ብቐድሞ ዓሰርተው-ሰለስተ ትውልዲ፡ ንስደት ኣምራሖም።</p>

ህዝቢት

ህዝቢ ናይዚ ከባቢ ክልተ ቋንቋ የዘውትር፡ ትግረን-ትግርኛን። ካብ ክልቲኦ ግን፡ ትግረ እዩ እቲ መሰረታዊ ቋንቋ ዝመስል።

ኣብ ሞንቲ ዘመናት፡ ሓደ ናይ እገው ጉጅለ ናብዚ ዓድ'ዚ ኣቢሉ ተሰዲሖ'ውን ይበሃል እዩ።

ኣብ ህልዊ እዋን፡ ኣብ መላእ መረብ/ምላሽ ብዘይርከብ ኣብነት፡ ህዝቢ ድምበዛን ኣብ ክልተ-ደርቢ ተኸፊሉ ደርኩብ። ርኹብ- ሰኡን (ዓብታም-ድኻ) ዘነጸፍ ከይኖም ድማ፡ ብቋንቋ'ዚ ሃገር-ሹማግለ/ ትግረ ወይ ማኪታይ ይበሃሉ። ምድርን/መራትን ዝውገኑ ግና፡ እዞም ዳሕረዎት እዮም።

እቲ ሃብታም ደርቢ (ሹማግለ)፡ በቲ ኣብ ሞንጎ ዓድ-አለ-ስ/ዓድ ክፍሎም/ዓድ ተክለሃይማኖት ዝበሃሉ ሰለስተ ዓበይቲ-እንዳታት እተተኸለ ጽልኢ፡ ዘይሰመረን-እተኸፍለን ደርቢ እዩ።

እተጠቐሱ ሰለስተ-እንዳታት፡ ሓደ እዩ መበቆሎም። ኣብ ሞንጎእም ግን፡ እዚ ዘይበሃል ድም ፊሲሶ፡ ብጽልእን- ሕማቕ ኒሕ ጸሚዶም፡ ዘይፈጸምዎ ዓይነት ዝበን ኣይርከብን።

ዓድ ተክለሃይማኖት፡ በዚ ቃልስ'ዚ ጸኒቲ ህላወኡ ተዳኺሙ እዩ። ብሰንክ'ዚ ውሽጣዊ ቅልውላዋት እዮም'ውን ዓድ-አለ-ስ፡ ኣባና ኣብ ኢጣልያ ኣቢሎም። ካብዚ እንዳ'ዚ ዝውሰድ ሓድጉ'ንበሳ (ሓድገንበስ)፡ ብሳላ ሓገዝና እዩ (ሓገዝ ኢጣልያ)፡ ንዓና ዝምእዙ፡ 300 ሰብ-መዘንጃ ኣኸቲሉ፡ መራሒ ናይዚ ዞባ ክኸውን በቐዕ። ሰዲሶ ግና፡ እዚ ብዘይተጸበዩ ኢጋጣሚ ዝረኸቦ ዕብዮትን-ዝና፡ ኣብ ትዕቢት-ትምክሕቲ-ጭነኑ-ብሕጊ ዘይምቕደድ- ዝእመስሉ ዝምባል ኣድሃበሉ'ሞ፡ መንግስቲ-ኢጣልያ ካብ ዝነበሮ ሓላፍነት ቀንጢጡ፡ ኣብ ዓሰዝ ክሕድር ተገደደ።

ርእሰ-ኮማ ናይዚ ከባቢ፡ ዓድ ተክለዛን እዩ። ኣብ ሞንጎ ከረን-አሰመራ/ ከረን-ባጽፅ ብማልዲኦ ኣቢሉ ዝተኣሳሰር መስመር፡ በዚ ብ «ዓድ ተክለዛን» ኣቢሉ ስለ ዝሓልፍ፡ እዚ ዓድ'ዚ-

ስትራቴጂያዊ-ኑሹጣ እዩ። ምእንት'ዚ እዩ ድማ፡ ከለዓሉ ንዝኸለሉ ናይ ራዕድን-ሽበራን ፍጻሜታት ንምዕጋት ኩነ/ ናይቶም ከም ፊትወራራ ንብሩን-ተሓባበርቲን፡ ኣብ በረኻ ኩይኖም ክፍጽምዎ ዝጸንሑ ናይ ሕን-ግፍፅታት ምቁዳጃርን/ምክልኻልን፡ እዚ ቦታ'ዚ ኣብ ትሕቲ ወታሃደራዊ-ትእዛዝ፡ ክመሓደር ጸኒሑ።

ግብሪ፡

ድምበዛን ንዓመት ዝኸፍሎ ንጉሳዊ ግብሪ-መሬት፡ 750 ቅርሺ-ባጠራ (ማርያ-ተረዛ)፡ እዩ ዝኸበረ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም።
ካርነሽም	ሓደ ጉልቲ	<p>1)- እምባደርሆ/ 2)- በለዛ/ 3)- ኪዚን/4)- ዓድ ዓዚን/ 5)- ገረሚ/ 6)- ዛግር/ 7)- ወኪ/ 8)- ኪንደባ/ 9)- ደፈረ/ 10)- ደቕሰብ/ 11)- ዓድ ሸኻ/ 12)- ደቅ ጸጥርስ/ 13)ጸሓፍላም/ 14)- መስፍንቶ/ 15)- ዓድነጉዳ/ 16)- ዓድ ኣረጊት።</p> <p>ዓድ-ንፋስ እውን፡ ኣብ መሬት እዚ ጉልት'ዚ እዩ ዝሓቲ።</p> <p>ህዝቢ ሓብብ፡ ካብ ዓድ-ንፋስ እዩ መበቆሉ።</p>

ህዝቢ፡

መበቆል- እመጻጽእን ህዝቢ ካርነሽም፡ ናይ እተፈላለዩ ነገዳት ምትሕንፋጽ እዩ። ህዝባታት ገረሚ/ ኪዚን/ ክፋል ህዝቢ እምባደርሆ/ ዘርኢ-ለዊ ምዃኖም ይኣምኑ። ዓድ-ንፋስ (ውስጠ-ጉልቲ፡ ተባሂሉ ካብቲ ከባቢ 'ኪ እንተተፈለየ) ኩነ/ካልእ ቦታን (ክፋል እምባደርሆ'ውን ምሳእም)፡ ዘርኢ-ሚናብ እዩ ፈራይእም።

እዚ ዘርኢ'ዚ፡ ብቕድሚኡ ክልተ-ክፍለ ዘመን ፈረቓን፡ ብምኸንያት ውሽጣዊ ምስሕሓብን/ ናይ ሓድሕድ ቃልስን፡ ተጻኪሙ እዩ። እዚ እዩ'ውን ንናይ «ሓባብ» ኩነ/ ከም ዝመስሎ'ውን ናይ «በጃ-ክ» ስደት ኣንቲሉ።

እዚ ሃገር'ዚ፡ ካብ ግዳም ናይ ዝመጹ ህዝባታት ሓድሽ-ደም እውን ተሓዊስዎ እዩ። ንኣብነት፡ «እዛር በዓል ሸረ» እተባህለ ኣባሓንኡ ን ደጊያት-ስባህቲ፡ ምሳእም ይጥቀስ።

ግብሪ፡

ካርነሽም ዝኸፍሎ ግብሪ፡ 1500 ቅርሺ-ባጠራ እዩ ዝኸበረ።

ተመልከት፡

ኣብዞም ክልተ ዓበይቲ ጉልቲ ድምበዛን- ካርነሽምን ዝምረጹ ሹም-ጉልቲ (ስለዚ ብኣእም ኣቢሉ እውን እቲ መንግስቲ) ኣብ ጉዳያት ሹም ወይ ጭቃ-ዓፂ ኢድ ንምእታው፡ ካብቶም ካልኣት ኣብዚ ሃገር'ዚ ዝርከቡ ሹም-ጉልቲ፡ ፍላይ-መስል ዘለዎም እዮም። ብግብሪ እውን፡ እቲ «ጭቃ» ዝብል መዝናን፡ ንዘይተወሰነ እዋን ዝምደብ፡ ብናይ ሓባር ስምምዕ መራሕትን-ተመራሕትን እዩ።

ስምምያም ፈረሱ ጭቃ-ዓፂ ኣብ ዝቕንጠጠሉ ድማ፡ ሹም-ጉልቲ እዮም ከም ላዕለዋይ-ስልጣን፡ ብምሉእ ሓሳናንት፡ ይግብኡ ንዝበልዎ ዚጋ፡ ዝመርጹ ነይሮም። እንተኾነ ግና፡ ኣብዚ'ውን ከም ሓፈሻዊ ኣገዛዝ፡ እዚ ሓድሽ ዝምረጽ ጭቃን-እቲ ብቕድሚኡ ዝጸንሐን፡ ሰብ ሓደ-እንዳ ክኹኑ ይግባእ።

ምድሪ

ጉልቲ

ስም ዓድታት በብክፍለ-ም።

ደቃ ተሸም

ፖለቲካዊ ክንታት
ናይዚ ጦገ ከም ህሕብሮ
እኩም ሰለሰተ ምድሪ፡
ደቃ ተሸም ብዝብል
መጽዋዕታ፡ ሓደ ጉልቲ
እኩም ዘቐመ።
ከከም ክነታቲ ግና፡

- 1) - ጸዕዳ ክርስቲያን/ 2) - ዓድ ሰጉዶ/ 3) - ወኪድባ
- 4) - ዓዕሮ ጳውሎስ (ወይ ቃውሎስ) / 5) - ጉዳይፍ/
- 6) - ቱሸት/ 7) - (***) ገጅረት / 8) - ጸዕዳ እምባ/
- 9) - ዓድ መሳ።

እዚ ዓድ 'ዚ (ዓድ-መሳ)፡ እብዚ ናይ መወዳእታ
እዋናት ምስ ታክለ-ዓገባ እዩ ተጸምቢሩ።

(***) እቶም ቀንዲ ተወላዶ ገጅረት፡ እብ ጉዳይፍ
እዩ መናበሪአም።

ደቃ ዘርአይ

ነፍሰ-ወከፍ ምድሪ
ሓደ ጉልቲ ሰለ ዝኸውን
እብ ሰለሰተ ጉልቲ
ተኸፈለ-ም እውን
ይመሓደሩ እኩም ።

- 1) - ሃዚጋ/ 2) - ዓድ እብነይ/ 3) - ሽምጅምዕ
- 4) - ዓደስፈዳ/ 5) - ዓድ ሃብስሉስ/ 6) - ዓድሸማግለ
- 7) - ዓድ መርዓዊ/ 8) - (***) ዓድ ያቆብ/
- 8) - ዓድ እበይቶ ወይ እይበቶ።

ዓድ ዚደል/ ዓመጺ/፡ እተባህሉ ክልተ ዓድታት፡ ነዊሕ
እዋን ርእሶም ከመሓደሩ ጸኒሖም፡ ብራእሲ ወለንኪአል
እብ ትሕቲ ምምሕዳር ሃዚጋ ከም ዝሓትው ተገይሩ እዩ።

ዓድ እበይቶ፡ ርእሱ ዝኸለለ ዓዲ እዩ።

(***) ህዝቢ ዓድ ያቆብ መሬቲ ለቐቐ፡ እብ ሃዚጋ
ይነብር። ንማሕሪሱ ግን፡ እብ መሬቲ ይምለስ።

ታክለ ዓገባ

- 1) - ጸዓዚጋ/ 2) - ዓድ ገበሩ/ 3) - ዓድ ተኸላይ/
- 4) - ዓድ ጃንጺ።

ብጅግራፍያዊ አረእኒያ፡ ውስጠ-ጉልቲ እስመራ/ ቤት-
መኻእ/፡ ምስ 'ዚ ከበቢ እዩ ፍቕዶም። እቶም እብዚ
ዝነብሩ ህዝብታት ግና፡ ብዓይኒ-ከበላ፡ ባዕዳውያን
ይበሃሉ።

ቤት-መኻእ፡ ናይ በለው ግዝኒት ብምኽኒ፡ ንነዊሕ እዋን
በቶም እብ ሞንኩሎ ዝርከቡ «ናይባት» እዩ ዝመሓደር
ነይሩ።

ናይ ታሪኽ ሓበረታ፥

እዚ ምድር 'ዚ፡ እብ መላእ መረብ/ምላሽ፡ ወረውን እብ ታሪኽ መላእ ኢርትራ፡ ዓቢ እገዳሲት ዘለዎ እዩ።
ነዊሕ እዋን ዝኣክል እብዚ እዩ እቲ መናበሪ-ቦታ ላዕለዋይ ሰልጣን ዝነበረ። ብዘይካ 'ዚ እውን፡ እቲ እብ
ሞንጎ እንዳታት «ጸዓዚጋ» «ሃዚጋ» እተራእየ ናይ ሓደሕድ-ኩናት፡ እብዚ እዩ ዝነበረ ዓውዱ።

እቲ ብዙሕ ዝዕለሉ እገዳሲ ፍጻሜ ምውላድ ቀዳማይ-ምነሊክ እውን፡ እብዚ ምድር 'ዚ እዩ ዝኸነ። እቲ
ባህሊ ከም ዘዘንትዎ፡ ቀዳማይ-ምነሊክ፡ እብ ማይ-በላ ጥቓ ጸዕዳ ክርስቲያን እዩ ተወሊዱ ይበሃል።

ግብረ፥

ሰለስቲኦ እዚ ምድርታት ብሓባር፡ 1500 ቅርሺ-ባጠራ እዩ ግብረ-ንጉስ ክኸፍል ጸኒሑ። ካብዚ ድማ፡ 750 ቅርሺ ደቃተኸም ንበይኑ ክጻወር እንክሉ፡ እቲ ዝተረፈ፡ ኣብ ሞንጎ ደቅ-ዘርእይ/ታክል ዓገባ ብማዕረ እዩ ዝምቀል ነይሩ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሉም።
ላምዛ	እዞም ዓድታት'ዚኦም ርእሶም ስለ ዘመሓድሩ በብውልቶም እዮም ግብረ-መሬት ዝኸፍሉ።	<p>1) - ላምዛ (20 ቅርሺ ባጠራ) /</p> <p>2) - ዓድ ቀይሕ (2 ቅ. ባጠራ) /</p> <p>3) - ዓድ ብዘማት (30 ቅ. ባጠራ) /</p> <p>4) - ዓድ ሃክፋ (30 ቅ. ባጠራ) /</p> <p>5) - ዓድቀ፡ ዝቤተ-ክርስቲያን «እንዳ-ማርያም» ክኖሊ ስለ ዝግደድ፡ ግብረ ኣይክፍልን ዝከበረ።</p> <p>6) - ዓድ ጸናፍ (30 ቅ. ባጠራ) / 7) - ጉርባዓቲ (10 ቅ. ባጠራ) ።</p> <p>ዓድ ጸናፍ / ጉርባዓቲ /፡ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት፡ ግብረ-መሬት ን «ምሰሊን ደቃተኸም» እዮም ዘረኽቡ ነይሮም።</p>

ሓበረታ፥

ጳምዛ ን «ደብር-ቢዘን» ድኣ ግብረ ይኸፈል እምበር፡ ኣብዚ መሬት'ዚ እዩ ዝኣቲ። ከምኡ'ውን ዓድ ቀሺ/ መርሓኖ/ "ወስጠ-ጉልቲ" ተባሂሉም፡ ኣብዚ መሬት'ዚ እዩ ናቕዶም። መብዛሕትኦም ኣብዚ መሬት'ዚ ዝኸበሩ ህዝብታት፡ ዘርኢ ነገደ-ይዕዳ ኢኖ ይብሉ። ኣብ ሞንጎኦም ግና፡ ዘይተጎጸሩ ካልኣት ባእታ እውን ይርከብዎም።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሉም።
ጉንድ'ውሊዕ ወይ ከበሳ-ጭዋ	ርእሶም ዘመሓድሩ ዓድታት ብምኽርም በብውልቶም እዮም ግብረ መሬት ዝኸፍሉ	<p>1) - ሰላዕ ዳዕሮ (30 ቅርሺ) 2) - ዓድ ጉንበሎ (5 ቅ.)</p> <p>3) - ዓድ ራእሲ (15 ቅርሺ) 4) ምስጓጉ (15 ቅ)</p> <p>5) - ዓድ ኪኩይ (15 ቅርሺ) 6) - ክትሞውሊዕ (30 ቅርሺ) / 7) - እባርዳእ (30 ቅርሺ) /</p> <p>8) - ዓድ ብነገር (4 ቅርሺ፡ ወይ ክልተ-ፈርጊ/ወይ ድማ ሓንቲ ላሕሚ፡ ከከም ምርጫ ዓዲ።</p> <p>9) - ዓድ-ሓሙሽተ (4-ቅርሺ/ክልተ-ፈርጊ/ወይ ሓንቲ ላሕሚ) / 10) - ዓድ ንዕዳድ (20 ቅርሺ) /</p> <p>11) - ዓድ-ላጉን (ምስ ጸዕዳ-ክርስቲያን ሓቢሮም ይግብሩ) ።</p> <p>እቲ ብመሰረት ኣዋጅ «ሃጸይ ዳግማይ እያሱ» እተወሰነ ግብረ፡ ምፍላጡ ስለ ዘይተኻለለ፡ እተጠቐሱ ግብረ-መሬት፡ ን ዘመን ሃጸይ-ዮሃንስ ይምልከቱ።</p>

ምድሪ

ጉልቲ

ስም ዓድታት በብክፍለ-ም።

ለጎ-ጭዋ

እዚ ኮብብ'ዚ፡ እብ
ክልተ ፍልጾት ወገን
እተሸፍሉ እዩ ነይሩ፤
ዛውል ክልከልቲ/ ጽልግ።

ነፍሰ-ወክሩ ዓፂ
ርእሱ ስለ ዘመሓደር፤
በብወልቶም ግብሪ ይሸፍሉ

ሀ) -ዛውል ክልከልቲ

- 1) -ዓድ-ዛውል (30 ቅርጺ) / 2) - (**) ዓድ-ሃሉ (5 ቅርጺ) / 3) -ዓድ ሰልጻይት (5-ቅርጺ) / 4) -ዓድ-ገብራይ (60-ቅርጺ) / 5) -ሕምብርቲ (70-ቅርጺ) / 6) - ዓድ ከፈለት (60 ቅርጺ) / 7) - ዴዳ (25 ቅርጺ) / 8) - ሓበላ (50 ቅርጺ) / 9) - ገረመጉዳ (25 ቅርጺ) / 10) - ጽላለ (30-ቅርጺ) / 11) - ዓድ ጸፍል (30 ቅርጺ) / 12) - ሸረፈቶ (30-ቅርጺ) / 13) - ዓድ-ሓዮ (10-ቅርጺ) / 14) - ሸክተ (150-ቅርጺ) / 15) - ዓድ ክልከልቲ (50 ቅርጺ)።

ለ) -ጽልግ

- 1) - ድባርዋ ወይ ዶዋርባ (155 ቅርጺ) / 2) - ዓድ ሉጎ (ሰለስተ-ዝታ ክል ንእንጠረግታት ንጉስ ተባሂሉ ን "ዓድዋ" ይልእኹ) / 3) - ዓድ ላምዛ (ምስ ድባርዋ ሓቢሩ ይግብር) / 4) - ዓድ በዙሓንስ (30 ቅርጺ) / 5) - እምኒ ጸሊም (60 ቅርጺ) / 6) - ዓድ ነጥሶ (25 ቅርጺ) / 7) - ዓድ ባር (60-ቅርጺ) / 8) - እማድር (50 ቅርጺ) / 9) - ህርጉድ (25-ቅርጺ) / 10) - ዓድ 'ርሓ (20 ቅርጺ) / 11) - ዓድ ጽንዓይ (50-ቅርጺ) / 12) - ዕዲጋ ዳሕና (15-ቅርጺ ን «ደብሪ ወገርሕቆ» እዩ ዝሸፍሉ ዝበረ።) / 13) - (**) ጽንዕቶ (15 ቅርጺ) / 14) - ዓድ ገዳ (ን«ሰብሽ ጊዮርጊስ» እተባህለት ባል ሃጺይ-ፋሲል እተዋህበ ገዞፒ ተባሂሉ፡ ፍሉይ ዋነንት ናይቲ ሃጺይ እዩ ዝበረ።) / 15) - ዓድ ገረድ (30 ቅርጺ) / 16) - ቃቕብዳ (30 ቅርጺ) / 17) - ዓድ ብዛገ (10-ቅርጺ) / 18) - ኩኒኢል (15 ቅርጺ) / 19) - ዓድ በሊኡ (10 ቅርጺ)

ዝባደሙ ዓድታት (**)፡

- 1) - ዓድ 'ገልግል / 2) - ተማጅላ / 3) - ዓድ 'ሕንን / 4) - ዓድ ሓጋርዳብ። ዝተረፈ-ህዝቢ፡ እብ ዓድ-ባር ሰፊሩ ኣብኡ ውን ይሓርስ።

ተመልከት፡

እቲ ብመሰረት ኣዋጅ «ሃጺይ ዳግማይ-እያሱ» እተወሰነ ግብረ-መሬት ምፍላጹ ስለ ዘይተነገረ፡ እተጠቐሰ ግብረ፡ ዝመነ «ሃጺይ-ዮሃንስ» ይምልከት።

ብሁሓት ዓድታት ብጥረ-ነገር ይግብሩ። ንኣብነት፡ ዓድ ገብራይ / ዓድ ከፈለት / ነፍሰ-ወክሩም 20 እንጥላም-ሰንም እዩ ግብረ-መሬቶም። ዓድ ክልከልቲ፡ 15 ቅርጺ-ባጠራን / 12 እንጥላም-ሰንምን። ሓበላ፡ 10 እንጥላም-ሰንምን / 5 ዝታ-መዓር። ዴዳ / ገረመጉዳ / ነፍሰ-ወክሩም 5 እንጥላም-ሰንም / 2 ዝታ-ፈረቆን መዓር ይግብሩ ነይሮም። ሸክቲ፡ 60 ቅርጺ / 30 እንጥላም-ሰንምን።

ብዘይካ'ዚ፡ ነፍሰ-ወክሩ እጉዳ ን«ደብሪ ኣብ-መጣዕ» ሓድ-ቅርጺ ብተወሰነ ይሸፍሉ ነበረ። ድባርዋ / ግዛ-ላምዛ / በዚ ቦታ'ዚ ንዝሓልፉ ሰብ-ሰልጣን፡ መፅለሉ ህያባትን ከበርከቱ ይግደዱ። ዓድ ሉጎ፡ ከም ዝረእናዮ፡ 3 ዝታ-ክሰል እዩ ክሸፍሉ ጸኒሑ።

እቲ ብባህርያዊ / ወይ ብጥረ-ነገር ዝሸፈሉ ዝነበረ ግብረ፡ ናብ ገንዘብ እንከሊፈወጥ፡ ካብ መጀመርታ ናይ ዘለናዮ ክዘመን ኣትሒዙ፡ ማእከላይ-ዋጋ 1 እንጥላም-ሰንም። 3 ቅርጺ / 1 ዝታ-መዓር ድማ። 4 ቅርጺ ከም ዝነበረ ይፍልጥ።

ብላጽ ህዝብታት ከበላ-ጭዋ / ሎጎ-ጭዋ።

አብዞም ክልተ-ከባቢ ዝኾነሉ ህዝብታት፡ ዝተሓናፈሩ እዮም። ህዝብታት ከበላን / ሎጎን፡ ካብ ነገደ-ሚናብ ከኹኑ እንክልው፡ " ጭዋ " ኃላ እዩ መበቆሎም። ያታእም ከም ዘዘንትዎ ድማ፡ እዞም ዳኢረዎት (ጭዋ)፡ ብዘመነ «የጸይ-ሰሰንዮስ» ወይ «መልአክ-ሰገድ» (1605-1632 ዓ.ም.) እዮም ኣብቲ እዋን ኣብ ሃገሮም ካብ ዝጸዓቑ ጥሚት-ሕማም ከምልጡ፡ ካብ ዓድ-ኣምሓራ ኣሳጊሞም መጺእም ይበሃል። ኣብ እግረ-መንገዶም ንዝረኹብዎ ሃገር እናዘረፉ ድሕር ምምጻእ፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ክቕሙ ዘገደዶም፡ ድኻምን- እቲ ደድሕረኦም ዝሰበረ መልአክ-ሞትን እዮም።

ኣብዚ እዋን'ዚ ግን፡ " ጭዋ " ፈጸሞም ደቀ'ባት ከብዮም፡ ኣብቲ ዝጸንሐ ህዝቢ ተሰትዮም፡ ካብኡ'ውን ኣይፍሰዩን። ባህሊ ወይ እንዳዊ ዝኾረታት እንተዘይኩይኑ፡ ፈሊኻ ምንጻርም ዘይከኣል እዩ።

ኣብ ዝኹተሉ ዓድታት ዝጥቀሱ ህዝቢ፡ ብፍላይ እቶም «ነገደ-ሚናብ» ዝበሃሉ እዮም።

1)-እባርዳለ / 2)-ዓድ ሎጎ / 3)-ዓድ ጸንዓይ / 4)-ዓድ ሸረፈቶ / 5)-ዓድ ኣዮ / 6)-ዴዳ / 7)-ሓበላ / 8)-ዝላለ / 9)-ዓድብዛገ / 10)-ዓድ ሃሉ።

ኣብዞም ቀጺሎም ዝሰበሱ ዓድታት ግና፡ «ህዝቢ-ጭዋ» ይብላልሉ።

1)-ዓድ በዝሓንሰ / 2)-ዓድ ገረድ / 3)-ኣማድር (ኣብዚ፡ ውሑዳት ካብ ነገደ-ሚናብ ዝውሉዱ ህዝቢ እውን ይነበሩ እዮም) / 4)-ተማጅላ (ከም እተጠቐሰ፡ ዝተረፉ ሰብ-ዓድ'ዚ፡ ኣብ ዓድ-ባሮ እዩ ናብራለም) / 5)-ባሮጉድ / 6)-ሰላሳ ዳሮ / 7)-ቃቕብዳ / 8)-ክትሞውሊዕ (ምስ ውሑዳት ኣብ ዓድ-ቐንጺ ዝውሉዱ) / 9)-ዓድ ራሳሲ / 10)-ዓድብነገር (ምስ ውሑዳት ኣብ ጸዕዳ ክርሰትዮን ዝውሉዱ) 11)-ዓድ ቀሺ / 12)-ዓድ ሰልዓይት።

ኣብዞም እተጠቐሱ ዓድታት፡ እቲ ካብ ጥንታዊ ነገደ-ኣማሲን ዝፈረየ ውሑድ ህዝቢ፡ መሬት ዘይውንን እዩ። ጭዋ እዮም ንብምሉእ'ቲ መሬት ወነንቲ።

ኣብቶም ዝተረፉ ዓድታት ናይዚ ክልተ-ከባቢ ዝኾነሉ ህዝብታት፡ ዝተሓናፈሩ ብምዃናም፡ ኣድ-ኣድ እዋን ክልተ-ኹም ወይ ጭቃ-ዓዲ (ማለት ኣድ ንፍሰ-ወከፍ ዓሊት) ኣብ ምምሕዳር ኣድ-ዓዲ ከጋጥሙ ሰሕቲ፡ እይክውንን። ኣብ ካልእ እዋናት ድማ፡ ካብ ገዲም ኩነ / ካብቲ ኣድሽ ነገድ እናተባራረዩ፡ ኣድ ንምሉእ ዓዲ ዘመሓደር ጭቃ ይምረጽ ነበረ። እቲ ነዚ ዝውሰን ረጅሓ ግና፡ ብዝሒ ወይ ዕብላል ናይ ኣድ-ነገድ ዶ ? ወይሲ ካልእ ምክንያት ምንባሩ፡ ከፍለጥ ኣይከኣልን።

ንኣብነት፡ ካብ ነዊሕ እዋን ብዝመጸ ልምዲ፡ ኣብ "ሸኩቲ" ዝምረጽ ጭቃ-ዓዲ፡ ካብ ወገን ጭዋ ከኸውን ይግባእ ነበረ። ጭቃ «ዓድ-ክልክልቲ» ኣብ በዓል-መስቀል ብማሕበር ዓዲ ተመረጹ፡ ንኣድ-ዓመት ኣብ ስልጣን ይጸንሑ። ኣብ ሰላሳ-ዳሮ እውን፡ ጭቃ-ዓዲ ብምርጫ ይሰየም። ካብ ጥንቲ ብዝጸንሐ ባህሊ ግና፡ ንኣድ ወርሒ እዩ ጥራሕ ዘገልግል።

መጠነሕትኡ ህዝቢ ዓድ-ዛውል/ዓድ-ክልክልትን፡ካብ ነገደ-ሰለባ እዩ ትውልዱ።ምስ ወኪ (ካርነሽም) ዝምድና ሃልዶም ድማ፡ ዘርእ-ለዊ ምዃናም ይኣምኑ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት ብብክፍሎም።
ወቕርቲ	ኣድ ጉልቲ	1)-ወቕርቲ / 2)-ዝባን መንገብ / 3)-ዓድ ዛምር /
ሰሓርቲ		1)-እምበይቶ / 2)-ዝግብ / 3)-ዓድ'ርዓዳ / 4)-ጸሎት / 5)-ዓድ'ሕደሮም / 6)-ዓድ ኣውሻ 7)-ቆዳዱ።

ህዝቢ^ቲ ህዝቢ ወቕርቲ፡ካብ እምባ'ሰይቲ ኣብ ትግራይ እዮም መጺእም። ህዝቢ-ሰሓርቲ «ነገደ-ዮሴፍ» እዮም ዝበሃሉ።

ግብሪ^ቲ እዚ ጉልት'ዚ ዝኸፍሎ ዓመታዊ ግብሪ፡ 500 ቅርሺ-ባጠራ እዩ ዝነበረ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍለ-ም።
ሊባን	ሓደ ጉልቲ	<p>1) - ወገርሕቆ። እብ ስለሰተ እኩብ ይኸፈል።</p> <p>ሀ) - ዓድ-ሳዕላይ/ሰ) - ዓድ-ታሕታይ/ሐ) - ደብረ። እብዚ «ደብረ» እተባዘለ-ዓዲ፡ ቤተ-ክርስቲያን/ውሑዓት-እባይትን ይርከቡ።</p> <p>2) - ግራት ገብሩ። እዚ ጉልት'ዚ ብወገን 'ባርኻ' ሰፊሕ መሪት ይውገን። ካብዎም ንሶት/ሓረስቶትን ዝገብርዎም ተጀታት፡ «መቐሕ» ክጥቀስ ይከኣል።</p>

ህዝቢ፥

መብዚሕትኦ «ዘርኢ-ዮሴፍ» ኢና ዝብል እምነት'ኳ እንተሃለም፡ ካብ ብጾት ገብረ-ታረቀ ርእሰ ነገድ ህዝቢ ቦጎስ እብዚ ምስ ቆሙ ዝሓደግዎ ዘርኢ፡ ሕዋስ እገው እውን ይርከብዎም እዮም። ለ-ም ግን፡ ፈጺሞም ምስቲ ህዝቢ ተሓዋዊሶም፡ ትግርኛ እዩ ቋንቋእም።

ግብሪ፥

500 ቅርጺ-ባጠራ (ማርያ ተረዛ) እዮም ዝግብሩ ነዶሮም።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍለ-ም።
ሰፍኣ	ሓደ ጉልቲ	<p>1) - ዓድ ፈለስቲ/ 2) - ጣላ/ 3) - ዓድ ናህባይ ሳዕላይ/ 4) - ዓድ ናህባይ ታሕታይ/ 5) - ዓድ-ሜዓት/ 6) - ዓድ ጉላ/ 7) - ዓድ'ሕፈራ/ 8) - ባምቡቆ/ 9) - ቢት ገብርኤል/ 10) - ምዕራፍ ታቦት/ 11) - ዓድ'ንጸላ።</p> <p>እዚ ጉልት'ዚ'ውን ብወገን 'ባርኻ' ሰፊሕ መሪት ይውገን። ካብታቶም ድግ፡ ንሶት/ ሓረስቶትን ዝገብርዎም ተጀታት፡ ኣርጋይል-ደምበ ወድ ግዕዝ-አምባራ-ዓድ'ኣሊ- ክጥቀስ ይከኣል።</p>

ህዝቢ፥

እዚ ህዝብ'ዚ «ዘርኢ-ሩባን» እዩ ዝበሃል።

ግብሪ፥

ብመሰረት እዋጅ «ሃጺይ ዳግማይ እያሰ» እዚ ምድሪ ክኸፍሎ ዝግባእ ግብሪ፡ 500 ቅርጺ እዩ ዝብረ። «ሃጺይ-ዮሃንስ» ግን፡ ክሳብ 700 ቅርጺ-ባጠራ ኣስጊርዎ ጸኒሑ።

አገደስቲ ቦታ፥

እቲ እብ መሳእ ምድሪ-ሓማሴን ብዙሕ ኣኹብሮት ዝግበረሉ ቤተ-ክርስቲያን «ደብረ እንድርያስ»፡ እብዚ ከባብ'ዚ ይርከብ።

ማይ-አልቦ ዝበሃል ሰፊሕ ዓድ'ውን፡ እብዚ ምድር'ዚ እዩ። እዚ ዓድ'ዚ፡ ብቐድሚ 20 ዓመት በቲ ዠኖ ብወይወቱ ዘሎ (ሸቡ) ናይቲ ዓዲ ኣመሓዓሪ «ኮንቲባ-ማና» እዩ ተመስሪቱ።

ከንቲባ-ማኖ ምስ ሓድሓድ ዓድታቶም ዘለቐቐ ሰባት ተሓባቢሩ እዩ፡ እብዚ ምድረ-በዳን/ማዳይ-ዝረፋ ብሂረ-ባርያ ኩይኑ ዝጸንሐ ፍርያምን-ስቡሕን መሬት፡ ነዚ ዓድ'ዚ መስሪቲ።

ማይ-እልቦ ብቋንቋ ትግርኛ፡ማይ ዘይርከቦ ቦታ ማለት እዩ። ብሓቱ'ውን፡ከንቲባይ-ማኖ እብ ከውሒ'ኸዲቲ ብሉጽን- ንመላእ ዓዲ ዘርውን ማይ ቅድሚ ምፍልፋሉ፡ እብዚ ቦታ'ዚ ማይ እይርከብን ዝነበረ።

ማይ-እልቦ፡ እብቲ ንባርካ ገዱ ዘበል ናይ መወዳእታ ገማማም ዶብ ምድረ-ሰፍላ'ኳ ዝርከብ እንተኹን፡ ውስጠ-ጉልቲ ተባሂሉ ካብ ምድረ-ሰፍላ ምንጸል እዩ ትምኒቲ።

ሓማሴን ዝኸፍሎ ግብረ-መሬት፡ ብድምሩ

ማእከላይ ገምጋም ዋጋታት ብመሰረት ናይቲ ካብ መጀመርታ ናይዚ ክፍለ-ዘመን ዝጸንሐ ናይ ፅዲ ክብን-ለጠቕን ተገማሂቲ፡ እቲ ግብረ-ንጉስ ተባሂሉ ብጥረ-ነገር እውን ዝኸፈል ዝነበረ ግብረ እብ ቅርሺ ተለዊጡ፡ ወረዳ-ሓማሴን ብጠቕላላ፡ 7.300 ቅርሺ-ባጠራ ዝግመት ገንዘብ እዩ ክግብር ጸኒሑ።

ውስጠ-ጉልቲ ወረዳ ሓማሴን

ምድሪ	ጉልቲ	ሓበረታ
አስመራ	ደቃ'ተሽም	<p>ዝኸፍሎ ግብረ 50-ቅርሺ ኩይኑ፡ በቶም አስመራ-ጎረቶም-ሰረንሰራ- እተባህሉ ሰለስተ-እንዲታት እዩ ብምልኡ ዝኸፈል ነይሩ።</p> <p>ጽላለ እተባህለ ራብዓይ-እንዳ ዝኸፍሎ ግብረ ድማ፡ ሓይ-እንጥላም ሰገም ነፍሰ-ወከፍ ፅድመኡ ዘፍቅዶ ሰብአይ እዩ ዝነበረ።</p>
ቤት-መኻእ	ደቃ'ተሽም	<p>እቶም እብዚ ዝከብሩ ህዝብታት፡ ነገድ-በለው እዮም። ሰለ'ዚ እዩ እዚ ዓዲ ክሳብ'ዚ ቀረባ እዋናት፡ ጉልቲ ናይቶም ርእሰ-ነገድ ዝበሃሉ «ናይባት ሞንኩሎ» ኩይኑ ጸኒሑ።</p> <p>እተጠቐሱ ናይባት፡እብ ካልእ ቦታ ኢትዮጵያ'ውን ካልእ ጉልታት ይውንኑ እዮም። ከም ኢትዮጵያ፡ እምኒ-ጸሊም/ጋብላ ቀላይ እተባህለ እብ ጥቓ ድባርዋ ዝርከቡ መሬት/ዓድ ሓረ ዝበሃል እብ ጥቓ ዓድ-ወግራ/ ካልእ መሬት እብ ከባቢ ኸርባርያ/ መሬት-ዓድታትን እብ ደቃ-ተሰፋ/ ክሳብ እንትሮ- ሰረሮ እውን ከይተረፈ፡ ከጥቀሱ ይክእሉ።</p> <p>ቤት-መኻእ፡ እብቲ ሎም «ፎርተ-ባልዲሰራ» ዝርከበሉ በረኽቲ እዩ ነይሩ ቦታኡ። እቶም እብኡ ዝከብሩ ተቐማጦ፡ ነዚ ናይ ኢጣልያ ወታዓደራዊ-ዕርዲ ቦታ ንምግዳፍ፡ እብ መጀመርያ ወርሒ ኑሓስ 1889 ዓ.ም. ካሕሳ-ተኻሒሶም ካብኡ ለቒቐም፡ እብ ምዕራባዊ-ወገን ናይቲ "ፎርተ" ለጠቐ ኢሉ እብ ዝርከብ ቦታ፡ ስም ከይለወጡ፡ ሓድሽ ቁሽት መስሪቲ።</p> <p>ቤት-መኻእ፡ እብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ዝኸፍሎ ዝነበረ ግብረ፡ 5 ቅርሺ እዩ ነይሩ።</p>

ዓድ አበይቶ

ደቅ ዘርአይ

ነፍሱ-ወክፍ ዕድመኡ በጸሐፊው እተባህለ ሰብአይ፡ ሓደ-
እንጥላም ስገም፡ እዩ ዝግብር።

እቲ ህዝቢ፡ «ዘርአ-ለዊ» ምዃኑ ይእምን።

ዓድ ቢደል

ደቅ ዘርአይ

ዓድ ቢደል 20 ቅርሺ/ ዓመጺ 12 ቅርሺ እዮም ግብረ
ዝኸፍሉ ነይሮም።

እቲ ህዝቢ ካብ ድምበዛን ዝመጸ ኩይኑ፡ እባል ናይቶም
ከም «ጠንቀ-ጸምፋይ» ዝፍለጡ ህዝቢ እዩ።

ዓመጺ

ጠንቀ-ጸምፋይ፡ ምስቶም ካብ ድምበዛን ዝመጹ ቤት-
ታዓቤ እውን ይዛመዱ እዮም።

ዓድ ንፋስ

ካርነሽም

ዝኸፍሉ ግብረ-መሬት፡ 30 ቅርሺ እዩ ነይሩ።

እዚ ዓድ 'ዚብቲ ንህዝቢ-ሓባብ እውን ዝፈረየ «እስገደ»
እተባህለ ካብ ዘርአ-ሚናብ እዩ ተመስሪቱ።

ዓድ ቀሺ

ላምዛ

30 ቅርሺ እዩ ዝኸፍሉ ነይሩ። ዝኸፈነሉ ህዝብታት
ጋላ-ጭዋ እዮም።

ዓድ ገዳ

ጽልማ

ከፋል ናይቲ ን «ሰዘን-ጊዮርጊስ» ዓል ሃጸይ-ፋሲል
እተዋህበ ገዝሚ ብምዃኑ፡ ናብ ዘውደ-ዝፋን እተመልሰ
ብሕታዊ-ዋንነት እዩ።

መርሓኖ

ላምዛ

20 ቅርሺ እዩ ግብረ-መሬቱ።

ዝኸፈነሉ ህዝብታት ጭዋን ካብ ጸዓዘጋን ብዝመጹ ህዝ-
ብታት እተሓናፈጸ እዩ። ጭዋ እዮም ግን ወንንቲ መሬት።

*****

አብ መፈጸምታ 1902 ዓ.ም. አብ ሓማሴን ብገምጋም ይነብሩ ነይሮም ዝበሃሉ ተቐማጦ ህዝብን/ ፍቕዲ ጥሪት ኩባትን/ ጠለ-በጊታን።

	ቍ. እንዳታት	ኩባት	ጠለ-በጊታ
ሸውዓተ ዓንሰባ	176	299	915
ድምበዛን	1200	2151	6406
ካርናሸም	954	836	3589
ደቀተሰብ	175	378	1427
ደቀ ዘርአይ	200	338	895
ታክለ ዓገባ	170	215	789
ሳምዛ	128	195	520
ከበሳ-ጽዋ	135	264	917
ዛውል ከልክልቲ	340	821	1654
ጽልማ	249	475	1031
ወቐርቲ	35	34	128
ሰሓርቲ	149	150	515
ሊዛን	78	137	440
ሰፍላ	63	65	166
ማይ አልቦ	25	76	110
አስመራ (ህዝቢ ክርስቲያን)	148	246	792
አስመራ (አብ ቁሽት ብርሃኑ ዝነብሩ እስላም) (1)	85	30	30
አስመራ (አብ ፅዳጋ ደቀተባት ዝኾኑልሉ) (2)	150	30	30
ዚት-መኻእ	10	46	100
ዓድ ንፋስ	73	252	620
ዓድ አበይቶ	26	98	305
ጠቐላሊ ድምር....	4.219	7.006	21.349

(1) - መብዛሕትኦም እብዚ ቁሽት'ዚ ዝነብሩ እስላም፡ ሸቃሎ እዮም።

(2) - አብ ንኡስ-ግድ ዝዋፈሩ ዚጋታት።

ብዛዕባ ውሽጣዊ ስርዓት ሓማሴን

ኢጣልያ ከባላ ብዙአተና፡ ብዙይካ እብ ሓድሓደ ብፍላይ ሓበረታ እተዋህዐም ምድሪ ዝጸንሑ ሹም-ዓዲ/ ሹም-ጉልትን፡ ብርግጽ ብመስመር ውርሻ እተመርኹ ሹማምንቲ እዮም እብ ምምሕዳር ጸኢሑም። ሹም-ዓዲ ግና፡ብዙይካ ሹም-ጉልቲ ዘጽደቑ ፍቶትን-ይጠበቅልካን፡ እዚ ስልጣን'ዚ እይፍቶዶን ዝክበረ።

ሹም-ዓዲ፡ ብሹም-ጉልቲ ይቐየድ። ሹም-ጉልቲ እውን ብወገኑ፡ ብፍቓድ-ሓፍንትን ንጉሰ-ነገስት ወይ ንዓኡ እብ መረብ/ምላሽ ዝውክል ሹም-ኒጋሪት እዩ መዝኑ፡ ዝጸ-ድቑ።

መኪንንቲ ደቀ'ባት እብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት፡በፀም«ሹም-ኒጋሪት»እተባህሉ ሰብ-ስልጣን እዮም ተተኪሉም።

ኩሉ ከም ዝፈልጦ፡ ሹም-ኒጋሪት መረብ/ምላሽ፡ " ራእሲ-እሉላ " እዩ ዝክበረ። ራእሲ-ቢትወደድ (ምስሉን) ተባሂሉ ምስ ተላእከ ድማ፡ እቲ ንንጉሰ-ነገስት ብፍላይ ዝውሰን ዝክበረ መስል ህፃንን-ሞትን ደቅ-ሰብ እውን ከይተረፈ፡ ከም ሓሰፋ ተዋሂብዎ እዩ ጸኢሑ።

ርእሶም ናይ ዘመሓድሩ ዓድታት ኩነ/ ውስጠ-ጉልቲ ዘመሓድሩ ሹም-ዓዲ ዝሰይም፡ ሹም-ኒጋሪት እዩ።

ንክልተ ከምዚእም ዝእመሰሉ ዓድታት ዝምልከቱ ናይ ነገር ጉዳይ ኩኑ ወይ ንሓደ ከምዚእምን(ርእሱ ዘመሓድር ዓዲ/ውስጠ-ጉልቲ) አባል ሓደ ዓቢ ጉልቲ ዝኹን ዓድን ዚጋጥሙ ጸገማት፡ ብራእሲ ይዳንዩ። ከምኡ'ውን እብ ሞንጎ ክልተ-ሰርዓት ጉልቲ ዝሰዓሉ ነገር፡ ራእሲ እዩ ዳይናኦም።

ብእካል ምጉዳል ዝውሰኑ መቐጸዕቲ ኩነ/ ናብ ምዝራዕ ገጸም ዘምርሑ ነገር ሕጉ-ዝገናት (ፕሪላ) ይግባይ እብ ዝበሃሉም፡ ናብ ራእሲ ይቐርቡ። እቶም ብፍርድ-ሞት ዝቐጽዑ ዝካፍት ግና፡ ድሮ እብ ተዳማይ-ደረጃ፡ ራእሲ ይውስኖም።

እብ ትሕቲ ምምሕዳርም ዝርከብ መሬት ናይ ዝክበሩ ህዝብታት ሕጉ-መዝገብ-ዝር(ፒቪላ)ይኹን፡ ናይ ምእራም-ሰጉምቲ ንዝምልከት ጉዳያት፡እብ ዘተሓተ ደረጃኡ ብ ሹም-ዓዲ/ ይግባይ እብ ዝበሃሉ፡ ብሹም-ጉልቲ፡ ክልቲኦም ግን ብባይቶ-ዓዲ ተሰንዮም ይፍረዱን-ይዳንዩን።

እዚ እገባብ'ዚ ፍጹም እዩ ዝክበረ። ከምዚ'ሉ ዋላ'ቲ ዘይጠቅም እብ ሞንጎ ዚጋታት ክልተ እተፈላለዩ ዓድታት ዚጋጥም ዘይምርድዳእ፡እብ ቢት-ፍርዲ ሹም ጉልቲ ይቐርብ።

ሰብ-ነገር፡ አባላት ናይ ክልተ ፍሉያት ጉልቲ ምስ ዝኹኑ፡ ሹም-ኒጋሪት ይጸዋዕ። ናይ ጊዚን-ፕንዘብን ክሳራ ንምእጋድ ግና፡ ተገደስቲ ወገናት ብስምምዕ፡ ነገርም ብማእከላይ-ሽማግሌ ከዳንይዎ ይፍቶድ። ርእይቶ ዳይና(ዳኛ)፡ ይግባይ እይብሃሉን።

እቲ ብባይቶ-ዓዲ ዝውሰን ንውስጠ-ጉልቲ ዝምልከት ምቕሊት ግብረ-መሬት፡ ብሹም-ጉልትን/ ሹም-ዓድን ተእኪቡ፡ ን ሹም-ኒጋሪት ይመሓላለፍ።

እብቶም ሕውስዋስ-ህዝቢ ዝካብርዎም ምድሪ ናይ ዝርከቡ ዓድታት ዝውሰን ዓመታዊ ግብረ፡ ሓንሳብን-ንሓዋሩን ብሃጸያዊ-ስልጣን ይውሰን። እቲ ከምዚ'ሉ ዝእከብ ግብረ ድማ እብ እዋኑ፡ ሃጸያዊ ወብል ተባሂሉ ንዝለኣሽ «ምስልኛ» ወይ «ምስሉን» ኢኻ ተረክቦ።

እብቲ መማከላቲ-ትግራይ ንዓርርተ ዓመት ዝጸንሓሉ እዋናት፡ እዚ ወረዳ'ዚ ብዘይካ ንጉሳዊ-ግብረ፡ቀለብ መማከላታዊ-ሰራዊት ተባሂሉ ብጥረ-ነገር ዝወሃብ«ፈሰስ» ምብር-ካት እውን፡ ግዴታኡ እዩ ዝክበረ።

ፈሰስ፡ ብሹም ወይ ጭቃ-ዓድን " ኪደረ " ምስ ዝበሃል እቲ ጭቃ ባዕሉ ዝመርጽ ተሓባባርን፡ ይውህላል።

ተመልከት፤ አብ ዝሰዕቡ ሓበረታ፤ አብ ነፍስ ወከፍ ክፍሊ-ምድርታት ሓማሲን ዝርከቡ ሓላፍቲ ወይ ሹም፤ ዝሰርጹም ደረጃ-ሰልጣን ክጥቀሱ እዮም።

1) - ሸውዓተ ዓንሰባ፤

አብ ሸውዓተ-ጉልቲ ይኸፈል። ጉልቲ ዓድ'ሃንሰ ን «ገዳም ሰላሲ ጸዕዳ እምባ» ግብሪ እናኸፈለ፤ ብመስመር-ወርሻ ዝምረጹ ክልተ-ሹም፤ ሓደ አብ ዓድ'ሃንሰ እቲ ካልኣይ ድማ አብ ደብር'ሃንሰ ይርከብዎ።

መዝቶም፤ ብሓላፊ ናይቲ ገዳም ይጸድቕ። ባይቶ-ዓዲ፤ አብ ዓድ'ሃንሰ ይውዕል። ሹም ናይዚ ዓዲ እዩ'ውን ከም ኣቦ-መንበር ዝመርሖ።

ጉልቲ ደቅ ዳሸም፤ ሰለሰተ ብወርሻ ዝምረጹ ሹም ይርከብዎ። ክልተ ካብኣቶም ድማ፤ ሰብ ዓድ-ዳሸም እዮም። ዓድ-ዳሸም፤ ገዛ ዓድ-ህብተስ/ገዛ ዓድ-ዕንቁር/ አብ ዝበሃሉ ክልተ ንጹራት ወጥን ይኸፈል።

እቲ ላልሳይ-ሹም፤ ናይ መቐርካ እዩ።

«ባይቶ» አብ ዓድ ዳሸም ይእከብ። ዝመርሖ ሹም ድማ በዓል ገዛ ዓድ-ህብተስ እዩ።

ጉልታት ደቅ-ሻሒይ/ ሞለዛናይ/ ዘመሓድሩ፤ «ከንቲባይ» እተባህሉ ብመስመር-ወርሻ እተመርጹ ክልተ ሹም-ጉልቲ እዮም። ብዘይካእም ድማ፤ ካልእ ሹም ወይ ጭቃ እደር-ከቡን።

ንመላእ ጉልቲ ደቅ-ገዳምን ዘመሓድር እውን፤ ሓደ «ከንቲባይ» እዩ። ነፍስ-ወከፍ ዓዲ ግን፤ በብዓመቲ ዝምረጽ ሰለዚ'ውን «ሓሊቕ-ዓመት» ዝበሃል ሓላፊ ይርከብ። ሓሊቕ-ዓመት፤ አብቲ አብ መወዳእታ ወርሒ መስከረም እቢሉ ዝውዕል በዓል-መስቀል ይምረጽ። ምርጫኡ ብከንቲባይ ምስ ጸደቐ ድማ፤ ሰልጣኑ ወግዓውነቲ ይለብስ።

እኸራናት ዝጸዓቕዎ-ሃብታም እውን ዘይበሃል ጉልቲ ደርሰኔይ፤ ብወርሻ ዝምረጽ ሓደ ሹም ይርከብ።

2) - ድምዝሃን

በቶም "ሹማግለ" ወይ "ልኡላን" ዝበሃሉ ደርቢ ዝምረጽ «ከንቲባይ» እዩ ዝመሓደር ዝበረ። አብዚ ከብብ'ዚ ዝፍቀድ ሰልጣን ግን፤ ብወርሻ ኣይከውንን ዝመሓላለፍ። አብ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን፤ (አብ መጀመርያ እዋናት መግዛእቲ-ኢጣልያ ምዃኑ እዩ) አብ ድምበዛን፤ ብውዲት/ ናዕቢ/ ቅትለት/ እዩ ወትሩ እቲ ናይ ምምሕዳር-ሰልጣን ዝረጋገጽ።

እተጋህዱ ሰንሰለታዊ-ቅትለታት፤ ብከንቲባይ-ተድሮስ በዓል ዓድ-አሎስ እዩ ጀግሩ። ከንቲባይ-ተድሮስ፤ ነቲ ብትውልዲ ኣባል እንዳ ዓድ-ክፍሎም ዝኹንን/ አብ ሰልጣን ዝጸንሑን ከንቲባይ-ዕሻል ቀቲሉ ክብሩ ምስ ዘረፈ እዩ ድማ፤ ነገርም ተላዲሉ።

ዓድ-ክፍሎም፤ ቦኸር-ጨንፈር እንዳ-ገብረሰላሲ እዮም። እቶም ዘመናት ብዝወሰደ ውሽጣዊ-ቃልስታት ተዳኺሞም ዝተረፉ ዓድ-አሎስ ኩን/ ዓድ-ተኸለሃይማኖት እውን፤ ካብዚ እንዳ'ዚ እዩ መበቐሎም።

ነቲ ብዘረፋ፤ እመሓዳሪ እተሸመ ከንቲባይ-ተድሮስ፤ ሓው መዋቲ ከንቲባይ-ዕሻል ከንቲባይ-ልጃም በዓል ዓድ-ክፍሎም እዩ ተኪእዎ። ከንቲባይ-ልጃም፤ ተኸታሊ ደጊዮት-ውቢ ብምንባሩ፤ ብኣኡ ብውቢ እዩ'ውን እቲ ሓላፍነት ተረኪብዎ።

ንልጃም ግን፤ ከንቲባይ-ጊለት እተባህለ በዓል ዓድ-አሎስ ድኣ ተጸረሮ። ከንቲባይ-ጊለት ብግደኡ፤ ተኸታሊ ሃጸይ-ተድሮስ ብምንባሩ፤ ምስ ዓውት ናይቲ ሃጸይ እዩ ሰልጣኑ ኣረጋጊጹ። ስለ'ዚ ደጊዮት-ውቢ ምስ ተሳፅሪ እዩ ከንቲባይ-ልጃም መዓርጉ ተቐንጢጡ።

ከንቲባይ-ጊለት፤ ክእመን ዘይከኣል ጨካን እዩ ተፈጥሮኡ። ንመቐጸዕቲ ናይቲ ኩሉ ዝፈጸመ ዝነበረ እዩ ድማ በቶም ኣሕዋት ዝኹኑ ራእሲ-ወልደንኪኣል/ ደጊዮት-መር-እድ/ ተቐቲሉ።

ሓደ ካብቲ ዝገንተዎሉ ግፍፅታት ከንቲባይ-ጊለት፡ ብፍላይ ነገም ሕገ-ዝፈደዩ ክልተ ኢሕዋት እዩ ዝምልከት ነይሩ። ወላዲቶም ንበዓል ራእሲ-ወለዝኢል -ደቃ ካብ ዓዲ ኣርሒቕም ኣብ ዝበርሱ- ምስ ክልተ ደቅ-ደቃ (ሓደ ወድ-ራእሲ ወለዝኢል እቲ ካልኣይ ድማ ወድ-ደጊያት መርእድ) ኣብ ቤተ-ክርስቲያን ተዓቕቦ ከተብቅዕ፡ ከንቲባይ ጊለት ኣንጻር «እንዳ-ሃዚጋ» ብዘልግሎ ሕገ፡ ንሰለሰቲአም ካብ ቤተ-ክርስቲያን ኣውጺኡ ብሞጂትን-ጽምእን ክሞቱ ፈረዶም። እዚ ክደላኸለ፡ ኣብ ዘሰከሕ ጸዕረ-ሞቶም እንጊራን-ማይን ብዝሓተቱ፡ ባሜ እውን ከዩናሕሰዩ፡ ዲባ-ሸንትን ይልእከሉም ነበረ።

ንከንቲባይ-ጊለት፡ከንቲባይ-ናሽሕ ወድ ከንቲባይ-ልጃም በዓል ዓድ-ከፍሎም እዩ ተኪ-እዎ።

ከንቲባይ-ናሽሕ፡ብእሞኑ ኣብ መሳርዕ ሃጸይ-ዮሃንስ ተሰለፉ፡ ምሳኡ ሓቢሩ ኣብ ኩሉ ቲ ኣብ ዝፋን-ንግስነት ዘበጽሖ ሰርሒታት ስለ ኡተሳተፈ፡ ብሃጸይ-ዮሃንስ እዩ «ከንቲባይ» ተባሂሉ።

ነዚ ንምጽራር እዮም ዓድ ኣሎሱ፡ ሓድጉ ንበሳ (ሓድጉንበስ) ብእተባህለ ወድ-ከንቲባይ ጊለት ተመራሖም፡ ኣባና (ኢጣልያ) ተጸምቢሮም።

1890 ዓ.ም. ኣብ መጀመርታኡ፡ ከንቲባይ-ናሽሕ ካብ መጻርርቲ ንምምላጥ ኣብ ባጽዕ ተዓቕቡ ድሕር ምጽናሕ፡ ኣብኡ ውን ምስ ሞተ፡ ሓድጉ ንበሳ 300 ጠባቢ ሓብ ኢድ እመናት ሰዓብቲ ኣሰለፉ (መብዛሕትአም ኣዝማዳ)፡ መወዳደርቲ ዘደርከቡ ኣብ መላእ ድምበዩን ዝፍራሕ ሓሊቑ ኩነ።

ብላዕለዋይ-ጽፍሒ ዝወገበ ትእዛዛት ብዘይምቕያዱን/ እቲ በብእሞኑ-እናላዛዩን ዘቕርቦ ዝነበረ ናይ ዕብላላ ጠለቡን/ እናዛዩ ዝመጸ ናይ ነጻነት ዝምባሊታቲ/ ክሳብ ኣብ ልዕሊ ደቅ-ሰብ እውን ናይ ህፃናት-ሞትን መሰል፡ ብትዕቢት ክጥቕልል ምፍታኑ (ኣብቲ ዝኸፍኦ ፋላዊ-ዘመናት'ኳ ኣብ ኢትዮጵያ ተሰሚዑ ብዘይፍለጥ ኣገባብ) / ስለዚ እውን ከም ዝበሃል፡ "በሪ" ንእተባህለ ዘመድ ከንቲባይ-ናሽሕ ኣቕቲሉን፡ ብርግጽ ድማ፡ ዘመዱ ከኤውዮሉ ንዘይከእለ ሓኪም ወደባት፡ ዝነኛ ኢሉ ፈረዱን-ኣቕቲሉን።

በዚ ምክንያታት'ዚ እዩ ድማ መንግስቲ-ኢጣልያ ብረቲ ቀንጢጡ፡ኣብ ዓሰብ ሓደርዎ።

3) - ካርናሽም፤

እቲ ኣብዚ ህዳሕ ዞግ'ዚ ዝኾበር ህዝቢ፡ መበቐሉ'ኳ እተፈላለዩ እንተኾነ፡ ብቕድሚ ሽድሽተ ወይ ሸውዓተ ወለዶ ኣበሉ ይኸውን፡ ካብ ሸረ መጺኡ ኣብዚ ዓዲ ዝቐመ እንዳ እዩ ዘመሓደሮ።

ብዙሓት ዚጋታት ናይዚ እንዳ'ዚ፡ሰብ-ቅውም ነገር ተባሂሎም፡ በቶም "ነበር" ዝበሃሉ ደቅ-ዓዲ፡ ብዙሕ ኣኸብሮት ዘትረፉ እዮም። ከምዚ'ሉ እዩ ንኣብነት«በኪት» ኣብ መሳርዕ ደጊያት-ሃይሉ ተሰለፉ ጸኒሑ ብጅግንነት ስለ እተሞግእ፡ ደጊያት-ሃይሉ ባዕሉ፡ ከንቲባይ-ካርናሽም ኢሉ ሰምዩ፡ ብሃጸይ-ተድርስ እውን ከም ዝፍለጥ፡ ነቲ ስልጣን ኣጽዲቑ።

ንከንቲባይ-በኪት፡ «ሰባህቲ» እተባህለ ቦኸር-ውላዳ እዩ ወራሲ እዩ። ሰዲቡ ውን ሃጸይ-ዮሃንስ፡ ንምምሕዳር ከንቲባይ-ሰባህቲ ኣጽደቑን-ተቐበሎን። ስለ'ዚ ዓቢ ግምት እዩ ድማ፡ ሃጸይ-ዮሃንስ ንከንቲባይ-ሰባህቲ፡ ልብሲታት-ሃሪ/ ናይ ክብራ-ብረት/ ብሉጻት ኣፍራስ/ ዝእመሰሉ ህያብ ከም ልምዲ ከወፍዮሉ ጸኒሑ።

ራእሲ-ኣሉላ እውን ኣብተን ምምሕዳር መሪብ/ምላሽ እተፈለጠሉ ኣርባዕተ ናይ መጀመርያ-ዓመታት፡ ንከንቲባይ-ሰባህቲ ዓቢ ግምት እዩ ከዘቦ ጸኒሑ። ሰዲቡ ግን፡ ከጸቕጦን-ክንጽሎን ፈተነ። ነዚ ምጽዋር ምስ ሰኣነ እዩ ከንቲባይ-ሰባህቲ ብኢጋ፡ ሓደ ካብቶም ኣባና (ኢጣልያ) እተሰለፈ ኣመሓዳሪ ኩይኑ፡ ብብዝሒ ብረት ተሞሂብዎ። ብዘይካ እዚ'ውን፡ «ደጊያት» ዝብል ልሉል ወታሃደራዊ-መዓርግ ምስ ተፈልጠሉ፡ እቲ ከንቲባይ ዝብል "ሲቪላዊ-መጽውዒ" ንቦኸር-ውላዳ ተመሓላለፈ። ካልኣይ ውላድ ደጊያት-ሰባህቲ፡ «በላምበራስ» ዝብል ወታሃደራዊ-ሽመት እዩ መዓርጉ።

4) - ደቃተሽም/ ደቅ ዘርአይ/ ታክል ዓገባ/፤

ድሮ ከም እተጠቐሰ፡ እዚ ሰለስተ ምድር'ዚ፡ ከከም'ቲ ዝፍጠር ፖሊቲካዊ-ኮነታት ከምቲ ብሕጉ ከኹሩ ዝግባእ፡ ሓንሳብ ኣብ ሰለስተ እተፈላለዩ ጉልታት ተመቐሉ ጸኒሑ፡ ኣብ ካልእ እዋን ድማ ሓደ-ጉልቲ ኩይኑ፡ ብናይ ሓባር መጻዋዕታ «ደቃተሽም» እዩ ክፍለጥ ጸኒሑ። ሓተሽም እዩ'ውን ነቶም ኣብዚ ከባብ'ዚ ዝነበሩ ህዝባታት፡ ወላዲእም።

ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ኣብ ሞንጎ እንዳታት ጸፃዚ/ሃዚ/ን እተካየዱ ቃል-ሰታት፡ መኖም ተዓዊቲ ነዚ ሰለስተ ምድር'ዚ ይውንን እዩ ነይሩ ዋና-ጉዳዩም።

ታሪኽ ናይቶም ሽዑ እተካየዱ ፍጻሜታት ኣብዚ ጽሑፍ'ዚ ምቕራብ፡ ብጽማቕ'ኳ ኳ ኣይምተካእለን። ዘርኢ ሃይሉ ኩነ/ ዘርኢ ወለንኪእል ነፍስ-ወከፎም ምምሕዳር ናይዚ ምድር'ዚ ንምርግጋጽ፡ ኣባና (ኢጣልያ) መጺኦም ሓገዝ ምሕታትን፡ ንጠለባቶም ሸለል ምባልና ተገንዚቦም ድማ፡ ኣብቲ ዓድታት ሰዓብቲ ስኢኖም፡ ከተግብርዎ ዝሃቡ ናይ ናዕቢ ፈተነታት ዘይምዕዋቲን ምጥቃስ፡ ኣካሊ እዩ። «ኣበራ» እዩ'ውን ካብ ዘርኢ-ሃይሉ፡ ናይቲ ዋዕ-ዋዕ'ቲ መራሒ ዝነበረ። ከም ዝለቐቐ ተገይሩ ግን፡ ሎሚ ብዛዕባኡ ድሃይ ኣይርከብን።

5) - ላምዛ/ ከበሳ-ጭዋ/ ሎጎ-ጭዋ/፤

እቶም ኣብዚ ዝነበሩ ህዝባታት ዝተሓናፈሱ ብምዃኖም፡ እዚ ሰለስተ ምድርታት'ዚ፡ ናብ «ጉልቲ» ምስግጋር ኣይተካእለን። ስለዚ'ውን ሓደ ናይ ሓባር ተጻዋዲ ኣይ-ርከቦምን። ግብረ-መራት ንዝምልከት ጉዳያት፡ ኣብ ሃጺያዊ-ምስሉ/ሕግን-ፍትሕን ንዝምልከት ድማ፡ ኣቐዲሞም ብኣብያተ-ፍርዲ መኪንንቲ ሓማሲን፡ ሰኢቡ ድማ ዕብለላ ትግራይ ኣብ ዝነበረሉ እዋናት፡ ብሹም-ኒጋሪት እዩም ክዳዩ ጸኒሖም።

6) - ወቐርቲ/ ሰሓርቲ፤እዚ ክልተ-ምድር'ዚ፡ ብሓደ ከንቲባይ ዝመሓደር ሓደ-ጉልቲ እዩ። ነፍስ-ወከፍ ዓዲ ድማ ናይ ባዕሉ ሹም ነይርዎ።

7) - ሊባንዲሓደ ብመስመር ውርሻ ዝምረጽ ሹም እዩ ዝነበሮ።

8) - ሰፍኣ፤እዚ ጉልታት'ዚ ብመላኡ፡ ብመስመር-ውርሻ ተመራጹ ባሕረ'ጋሲ ተባሂሉ ብዝሰመ መራሒ ይመሓደር። ነፍስ-ወከፍ ዓዲ ድማ፡ ናይ ገዛእ-ርእሱ ሹም ይርከቦ።

እቲ ባሕረ'ጋሲ ዝብል ዕውት መጻዋዕታ ንሓደ ማእከላይ-መራሒ ናይ ከምዚ ዝበለ ንኡስ-ከባቢ ምስያም፡ ከገርም ዝግበኦ ነገር ኣይኩነን። ከመይሲ፡ ኣብቲ ብራእሲ-ሚካኤል እተጀመረ ናይ ፋሉልነት እዋናት፡ ልዕልነት-ትዕቢት ኣብ ዓድ-ሓበሻ ደረት እዩ ተላኢንዎ ዝነበረ። ማንም ካብቲ ሓፋሽ-ህዝቢ ኣብ ማሕበራዊ-ደረጃኡ ክብ ኢሉ እተቐልቀለ፡ ብኢደ-ወኑ ዝለዓለ ሸመታት ንባዕሉ ክስይም እዩ ጸኒሑ። ብሕልፊ እቲ ወታሃደራዊ-መዝናታት። እቲ " ሲቪላዊ " ግን ብኣንጻሩ፡ ተላማንነት/ሰዓብቲ ስኢኑ ተዳኸመ።

ስለዚ እቲ «ባሕረ-ኒጋሲ» ዝብል ሸመት፡ ካብቲ ኣቐዲምና ዝረእናዮ ኣብነት መሊሱ ሓሲሩ፡ ሕሉፍ-ሓሊፉ'ውን እቶም ኣመጺጽኣኦም ዘይፍለጥ- ቊጽሮም ግን ዝበርከተ ደጊዖታት (ጠቐላሊ ኣዛቢ-ሰራዊት)፡ ንእሙናት ኣዝማይም በዚ መጻዋዕታ'ዚ -ባሕረ ኒጋሲ- እናበሉ ክሰምዩ እውን ተራእዮም እዮም።

ሃይማኖት።

መብዛሕትኡ ህዝቢ-ሓማሲን ኣብ ክርስትና ይእምን። ዝኹተሎ ስርዓት ድማ፡ እቲ ከም «ሞናፊዚታዊ» ዝፍለጥ ሃይማኖት-ተዋህዶ እዩ።

ኣብ ኣሰመራን-ቀረባ ከባቢ ዝርከቡ ዓድታት፡/ጉዳይፍ/ኣባርዳ/ዓድ-ጓዕዳ/ ሕምብ-ርትን ኪኖኡ ኣብ ሸውዓተ-ዓንሰባን፡ ብዙሓት ጀበርቲ (ኣብ ምስልምና ዝእመኑ ደቀ'ባት) ይርከቡ።

ደረጃት-ሃይሉ ስለ ዘሰራጨዎምን-እተጣበቅሉምን ድማ፡ ብሰም " እስላም-ደገዝማቲ " ይፍለጡ።

ሚስጥናውያን-ሽወደን ብዙተኢታተውዎ አስተምህሮ፡ አብ ሓማሲን፡ ናይቲ ከም «አውጉስታ» ዝፍለጥ ስርዓት ምእመናን-ከኒሻ ዝኾተሉ ዚጋታት እውን ይርከብዎም። አብ አስመራ/ጸዓዚጋ/በለዛ-ከርንሽም/ዝርከቡ ሰለስተ መደበሮም ብሓባር (አውሮጳውያን ገዲፍካ)፡ አስታት 200 ዝኹኑ ተኸተልቲ ይኸውን ፍቕዶም። እዚ ፈቂድ፡ ሰብአይ-ሰበይቲ-ጎበዝ-ህጻን- አጠቓሊልካ እዩ።

አብ ሓማሲን፡ ብዘይካ ንወታሃደራዊ-አገልግሎት ኢሉም ካብ ካልእ አውራጃ ዝመጹ ዓስከርን/ እቶም ብሳላ ጽዓት " ረቢረንዶ-ቦኖሚ " (ሓላፊ ካቶሊካዊ ቤተ-ክርስቲያን አስመራ) ብዘይ ብቑዕ መስርሕ-ትካልን እተወደቡ ውሑዳትን፡ ሃይማኖት ካቶሊክ ዝኾተሉ ደቀ'ባት አይርከቡን።

*****

ወረዳ አከለ ጉዛይ።

መበቆል ህዝብታቱ፡

ያታለም ከም ዘዘንትዎ፡ ኣብዚ ብሉጽ ወረዳ ዝኾነብሩ ህዝቢ፡ ዘርኢ ኣክለ-ጊዮን/ታክለ-ጊዮን ኣተባህሉ ክልተ-ኣሕዋት ካብ ዘርኢ ማሉቕ ወድ-ሚናብ መራሕ-ሰራዊት ቀዳማይ ምክሊክ ምዃናም ይፍለጥ። ስለዚ እውን መብዛሕትኦ ህዝቢ ናይዚ ወረዳ'ዚ፡ ምስቶም ሓደ እዩ መበቆልና ዝብሉ ህዝቢ-ሓማሲን፡ ዝምድና ምህላው ይእምን።

እቲ ዛንታ ብዛዕባ ኣከለ ዝወለዶም ኣይጠቅስን። ታክለ ግን፡ ጉዛይ/ሸመዛና ኣተባህሉ ክልተ-ደቂ ከም ዝኾነዎ ይገልጽ።

እዚ ወረዳ'ዚ፡ ብምውሃድ ኣስማት ኣከለን- ቦኸር ውላድ ታክለን እዩ ተሰምዖ። እዚ ግን ከመይ'ሉ ከም ዝኾነ ምፍላጡ ኣይከኣልን።

ካልእ ፍሉይ-ዛንታ ከም ዘዘንትዎ ድማ፡ ኣክለን-ጉዛይን፡ ክልተ-ኣሕዋት እዮም ንባዕሎም። ሸመዛና ግና እሙን ኣገልጋሊኦም ብምንባሩ፡ ንካሕሳ እምነቲን/ኣገል-ግሎቲን ከም ናይ እውነት-ሓው ተገሚቲ፡ ኣብ ምህብ'ቲ ሃገር፡ እቲ ብሰሙ ዝፍለጥ ደቡባዊ-ክፍሊ ተዋህቦ።

ክብረት ናይዚ ዳሕረዋይ-ገለጻልክዕ ከምቲ ቀዳማይ'ኳ እንተኾነ፡ መብዛሕትኦ ህዝቢ ኣከለ-ጉዛይ፡ ብሕልፊ ድማ ህዝቢ ሸመዛና ኣይቅበልዎን እዮም። ሕልሚ ናይ ሓድሓደ ተንክለኛታት ጐረባብትን/ሰሰዕ ናይቶም ንሸመዛና ክመልኩ ዝደለዩ መራሕቲ-ዓጋመን፡ ስለዚ እውን፡ ንመደባቶም መንገዲ ምጽራግ፡ ነቲ ኣብ ሞንጎ ህዝብታት ናይዚ ክብብን- ዝተረፉ ኣብ ኣከለ-ጉዛይ ዝኾነሩ ኣሕዋቶምን፡ ምጥርጣራት ኣሕዲርኩ- ምፍልላዮም፡ ተባሂሉ እተገብረ እከይ፡ ምዃኑ ይእምኑ።

ግብረ-መሬት፡

ንጉሳዊ ዝበሃል ግብረ፡ ካብቲ ኣብ ሓማሲን ዝረእናዮ ብዝፍለ፡ ኣብ ኣከለ-ጉዛይ ካብ እዋናት «ሃጸይ ዳግማይ እያሱ» ኣይኩንን ዝብዛኑ። ብዘመነ-ደጊዮት ውብ ማለት ካብ መፋርቕ ናይ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን ዝኣተወ እዩ። ክሳብ'ቲ እዋን'ቲ፡ እዚ ወረዳ'ዚ ንልኡል ስልጣን ንጉሰ-ኢትዮጵያ'ኳ እንተኣመነሉ፡ ዘበርክቶ ዝነበረ ዓመታዊ ህያብ፡ ሓደ-ጠበንጃ/ ሓደ-ምንጻፍ/ እዩ ዝነበረ።

ኣከለ ጉዛይ፡ ግዳይ ወራራት-ራሲያን ናይቶም ቅድሚ ደጊያት-ውብ ኣብ ትግራይ ክገ-ዝኡ ዝጸንሑ ራእሲ-ወልደሰላሲ/ናይ ዓጋመ ራእሲ-እስባረዳስ/ ኩይኑ'ኳ እንተጸንሑ፡ ንዕብላኣምሲ ኣሚን ኢሉ ዝኣመነሉ እዋን ኣይዝከርን።

ብርግጽ ሰራዊት እስባረዳስ ነዚ ወረዳ'ዚ ክመልኩ፡ ካብ መሬት-ዓጋመ ወፊርም እዮም። ህዝቢ ኣከለ ጉዛይ ግን ኣብ ዓድ'ዳ (መረታ-ሰበነ) ብዘይርሳዕ ተዓዊቱሉም እዩ። ብድሕር'ዚ እውን ኣከለ ጉዛይ ብሰራዊት ደጊያት-ውብ ንበለሳ ገጸም ተደፊኦም እቲ ወረዳ ተመሊኹ'ኳ እንተተባህለ፡ ሰፍሓቲን/ኣገዳስነቲን/ናይ ተቐውሞ ሓይሉን/ ምስቲ ሃጸዊ-ባህሪ ናይቲ ወራር ተመሳዚኑ፡ እቲ ክኸፍሎ ኣተባህሉ ናይ ኣስገዳድ ግብረ ኣዝዩ ምጡን እዩ ዝነበረ።

ትሕዝቶ ናይቲ ኣብዚ ሃገር'ዚ " ኣሸሕ " (ናይ ሸሕ ረባሕታ) ዝበሃል ግብረ ድማ፡ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ ነይሩ፡

- 1) - ሸሕ ቅርሺ-ባጠራ፡ ንደቅ'ክለ (ሰለስተ ወደ'ክለ) ወይ እቶም ሰለስተ-እንዳታት ኣከለ ዘቑሙ ህዝብታት ማለት /ጸንዓደግለ/ ደቅ-ድግና/ ሓደግቲ/ ይውሰን።
- 2) - ሸሕ ቅርሺ-ባጠራ፡ ንደቅ-ጉዛይ ወይ ዘርኢ ጉዛይ ማለት ነቶም ዘርኡ ዝኾኑ- ሓሙሽተ-እንዳታት (ሓሙሽተ ደቅ-ጉዛይ)። ኣብ ላዕለዋይ/ታሕተዋይ ደቅ-ጉዛይ ተኸፊሎም፡ ብሓጺሩ «ደ-ጉዛይ» እውን ይበሃሉ።

3) - ሽሕ ቅርጺ-ባጠራ፡ ሽመዛና-ከባቢ ዓድታትን፡ ማለት /መስሐል ወደ'ከለ/ አኸራን ወደ'ከለ/ ይገደዱ።

4) - እገላ ሓጺን/ ተድረር/ መረታ/ እገላ ጉራፅ/ እገላ/ ብወገኖም ብድምር 2000-ቅርጺ እየም ከኸፍሉ ጸኒሐም።

ሰለ'ዚ፡ ከም ሳዕቢን ትእዛዝ ደጊያት-ውብ እከለ ጉዛይ ከኸፍሉ ዝገደድ ግብረ-መሬት ብጠቕላላ 5000 ቅርጺ-ባጠራ (ማርያ ተረዛ) እዩ ዝሰበረ።

እቲ ንነፍስ-ወክፍ ዓዲ ዝበጽሖ ምቅሊት ግና፡ ምስ ፍቕድን-ሃብትን ናይቶም ዝብርዎ ህዝብታት ተግሚቲ፡ ይፈላል እዩ። ነዚ'ውን በብዓመቲ፡ ሹማምንቲ ከባብን/ ቱሸትን/ ብፍላይ ነዚ'ሉም ተእኪቦም፡ እብ ማሕበር-ዓዲ ይውሰንዎ።

እቲ ቀለብ መግቢታዊ-ሰራዊት ተባሂሉ ከም «ፈሰስ» ዝፍለጥ ብጥረ-ነገር ዝኸፈለ ተወሳኺ ግብረ፡ ከከም ውልታዊ-ዊንታ ናይ ዝበሩ ገዛእቲ ይእዘዙ። እብ ትሕቲ "አሉ" ድማ፡ ካብ መጠን ንሳዕሊ እዩ ከብ ኢሉ ጸኒሐ። ከምኡ'ውን እቲ ንጉሳዊ-ግብረ በብቕሩብ እናወሰነ እብ እተፈላለዩ መሬት እከለ ጉዛይ፡ እዚ ዝኸተል ትሕዝቶ እዩ ጸኒሐዎ።

- 1) - ሰለስተ ወደ'ከለ (ሓደግቲ- ጸንዓደግለ- ደቅ ድግና-)..... 1000 ቅርጺ
- 2) - ሓመሽተ ደቅ-ጉዛይ (ዓረት- ዝባውንቲ- ደቅ ዘርእስናይ- ደረጨን- ሃዳድሞ- መጽሐን-)..... 1000 "
- 3) - እገላ ሓመስ (ኸርባርያ- ጉራፅ- አውሊፅ ጸሩ-)..... 1500
- 4) - እገላ ሓጺን 750
- 5) - ተድረር ወይ ሰለስተ ደቅ ድራር (ዓኸረን-መጉኖእ-ሃውንቲ) .. 750
- 6) - መረታ (ሰበነ- ቀያሕቲ) ..... 750 "
- 7) - ሽመዛና 500
- 8) - አኸራን ወደ'ከለ (ወይ ወደ'ከለ አኸራን) 200
- 9) - መስሐል ወደ'ከለ (ወይ ወደ'ከለ መስሐል) 500
- 10) - ሎጎ ሳርዳ 750
- 11) - ደወን ..... 200 "
- 12) - ቢት መግቢ፡ በብዓመቲ ሰለስተ-መስእ መዓርን (ሓደ-መስእ= ርብዒ ዝታ እዩ) ከከም እቶቲ ድማ፡ ከልተ ወይ ሰለስተ ዝታ-መሸላ ን «ደብረ ሊባኖስ» እዩ ግብረ-መሬት ከኸፍል ነይሩ።

ሰለዚ ብዘይካ «ፈሰስ» ከምኡ'ውን እቶም ኢሕሉቕ ንብሕታዊ-ጥቕምም ዝእዘዘዎ ኢሰንዳድን፡ እቲ እብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ዝጸንሖ ትሕዝቶ እከለ ጉዛይ ከኸፍሉ ዝገደድ ንጉሳዊ-ግብረ ብጠቕላላ፡ 7.900 ቅርጺ እዩ ነይሩ ድምሩ።

አብ ወረዳ-እከለ ጉዛይ-ዝነብሩ እተፈለዩ ነገድ።

እቲ ንመላእ እዚ ወረዳ'ዚ ስሙ ዘመሓላልፈ እከለ-ጉዛይ ዝብል መጽዋዕታ ከም/ዝሕ-ብሮ፡ እዚ ነገድ'ዚ፡ እቲ ንመጀመርያ ነዚ ዞግ'ዚ ዝሃዘበ ወይ ድማ አብ ርሑቕ-ዘመናት ከም ዝወረሮን፡ ሰለዚ'ውን ነቶም ብቕድመኡ ዝጸንሖ ህዝብታት ተረሲዖም ከም ዝተርፉ ገይሩ ዝዓብላለን ምዃኑ የረድእ።

እቶዲሙ ከም እተጠቕሰ፡ አ/ለገ-ጉዛይን እተባህሉ ክልተ-ኢሕዋት፡ ከምቲ መብዛሕትኦ ህዝቢ መረብ/ምሳሽ ዝሕዘቡ ዘርእ፡ " ሰማዊ " እዩ ነገድም። እብዚ ዳሕረዋይ-እዋናት ግና፡ እቲ ጥንታዊ ዓወታት ፈጺሙ ተረሲዑ፡ምስ ናይ «እስራኤል-ነገዳት» ዘሎ ናይ ደም-ዝምድና እዩ እቲ ብዓብላሊ ሓበን ዘቕርብዎ መጉተ።

ያታለም ከም ዘመልከቶ፡ እቶም «ዘርኢ-አክለ» ዝበሃሉ ህዝቢ ዝኾነበርዎም ምድርታት፡ ሰለስተ ወደ 'ክለ/ ወደ 'ክለ አኸራን/ ወደ 'ክለ መስካል/ ቤት-መጣዕ/ እዮም።

ህዝብታት ሓመሽተ ደቅ-ጉዛይ ኩነ ሽመዛና፡ «ዘርኢ-ጉዛይ» እዮም። እብ ዞባ-ሽመዛና ዝኾነ ህዝብታት ግና፡ ካብ ሽመዛና ኣይኩነን ዘርኦም።

ህዝብታት መረታ ከምቲ እቕዲሙ እተጠቐሰ፡ «ዘርኢ-ጫሎቕ» ወደ ሚናብ እዮም። ስለዚ 'ውን ምስ ሓማሲን ኩነ/ ምስ ዘርኢ ኣክለን-ጉዛይን ይዛመዱ።

ህዝቢ ሎጎ-ሳርዳ፡ ምስ ሎጎ-ሓማሲን እዩ ፍቕዱ። ካብዚኦም ዝፈልዮ ግን፡ ምስ ጋላ-ጭዋ ዘይምትሕንፋዱ እዩ።

ብዛዕባ ህዝቢ ደገዐን፡ ንዱር-ሓበረታ ድኣ ኣይሃሉ'ምበር፡ መበቆሎምሲ ተመሳሳሊ እዩ።

እብ እገላ-ሓመስ/እገላ-ሓጺን ዝኾነ ህዝብታት፡ ካብ ትግራይ ዝመጹ እዮም። ዛጊት እብ ደብር-ዳሞ፡ " እገላ'ለሰቲ " እተባህለ ጨንፈር-ነገዶም ይነብር። ከም ዝመስሎ ድማ ናይ ዲያት/ ሂዳ/ ዓሳውርታ፡ ምስ'ዞም «እገላ» ዝበሃሉ ህዝቢ፡ ናይ ሓባር እዩ መበቆሎም።

እብ መወዳእታ ድማ ህዝቢ-ተድረር፡ ምስቶም እብ ሓባብ እውን ዝርከቡ " ጸውራ " እተባህሉ ህዝቢ ተመሳሳልነት ሃልይዎ፡ ሓማዊ እዩ ዝመስል ዓሊቱ። «ኣሕመድ-ሰዓዳ» እተባህለ ኣቦኡ ን «ድራር» እዩ'ውን ከም ርእሰ-ነገዶም ዝፍለጥ።

ድራር ብወጥ፡ ሰለስተ-ደቂ ነበርዎ፡ ንሶም ድማ፡ ዓሽራን-መጥኖእ-ሓወንታ-ይበሃሉ። ካብዚኦም እዩ'ውን እቲ ህዝቢ ዝኸፈለሉ ሰለስተ-ጨንፈር ኩነ/ እቲ ንሶም ዝቐመጥዎ (ዝነብርዎ) ከም ሰለስተ-ደቅ ድራር(ሰለስተ እንዳ-ድራር) ዝፍለጥ መሬት፡ ዛጊታኡ ጀሚሩ።

ቋንቋ - ሃይማኖት።

ኣብዚ እውን ከም እተጠቐሰ፡ ኣብቲ ህዝቢ ናይ መበቆል ኣፈላልያ ድኣ ይሃሉ'ምበር፡ ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒም ፈጺሞም ተዋሃደዎም፡ እብ ቋንቋ-ሃይማኖት እውን ይመ-ሳሰሉ እዮም።

ቋንቋኦም ትግርኛ(ቋንቋ-ትግራይ) ኩይኑ፡ እብ ኣክለ ጉዛይ ካብ እብ ካልእ ቦታታት መረብ ምላሽ፡ ኣዘዩ ድማ ካብቲ እብ ትግራይ ዝዘረብ፡ ብዝፍለ ቅርጽን-ኣደማምጸን ይዝውተር።

ሃይማኖት ንዝምልከት፡ ካብ ነዊሕ ክፍለ-ዘመናት ኣትሒዙ፡ ዛጊት ክርስትያን-ተዋህዶ እዩ ዓብላሊ።

ካብ 16° ክፍለ-ዘመን ኣትሒዙ ሚስዮናውያን-ፖርቶገዚ፡ «ነኣፊታውያን» እተባህሉ ሰዓብቲ ጠርኒፎም፡ -ምትእትታው ፋሉላዊ ዘመናትን/ኣሽካዕላል መራሕቲ ትግራይ ብዘየገድስን ድማ-ፍቕዶም እናበርከተ እዩ መጺኡ። ኣብዚ ኣርእስት'ዚ እውን እዚ ወረዳ'ዚ፡ ኣንጻር'ቶም ሓርኑቲ ዝደፈሩ ባዕዳውያን እተዓጥቀ ይመስል። ምኽንያቱ፡ ፍቕዲ ሰዓብቲ ሃይማኖት-ምስልምና እውን ከምኡ፡ እናማዕበለ እዩ መጺኡ።

እብ ስዒቡ ዝቐርብ ዝርዝር ዓድታት ወረዳ-ኣክለ ጉዛይ፡ እቶም ተኸተልቲ ሃይማኖት-ካቶሊክ ዝኹኑ ህዝብታት፡ ብድሕር ስም-ዓዲ፡ ብምልክት(++) ክጥቀሱ እዮም። እቶም ሰዓብቲ ሃይማኖት ካቶሊክ-ተዋህዶ ሕውስዋስ ዝኹኑ ዓድታት፡ ብ(+) ከፍመ-ልክቶም ኢና። እቶም መመልከቲ ዘይተገብረሎም ዓድታት(ንዱር መመልከቲ ምስ ዘይህልዎም)፡ ብምሉእቶም ሰዓብቲ ሃይማኖት ተዋህዶ ምዃናም ይዝከር።

ማሕበራዊ ስርዓት

ዘርኢ ኣክለን- ጉዛይን እዮም በቶም ካልኣት ህዝብታት ናይዚ ወረዳ ፍሉይን-ልኡልን መበቆሎም ተኣሚኑ፡ ወትሩ ቀዳምነት ዝወሃቦም።

ምስቲ ህዝቢ ዘዘውትርዎ ርህራሃ/ እኹብሮት መሰል ወድ-ሰብ/ ሕውነት/ ዝእመሰሉ ክብርታት እዮም'ውን ነዚ ቀዳምነት'ዚ እጽዲቆምዎ። ብግብር'ውን እክለ-ጉዛይ ንነዊሕ እዋን፡ ናይ ትሕትና ባህልን-አባታዊ ስርዓትን እዩ ክኹተል ጸኒሑ። ነፍስ-ወክፍ እንዳ ኩነ ቀበላ፡ ክሳብ ደረጃ ውልቀ-ሰብ እውን ከይተረፈ፡ ኣብ ጉዳዩ ድኣ'ምበር፡ ኣብ ዘይምልኮቶ ጉዳይ ጉረቤት'ዚ ጣልቃ ኣይኣትውን።

ዶባት ግዝእቶም ምስፍሕ ዝሕልኑ መራሕቲ ደቀ'ባት፡ ኣብዚ ወረዳ'ዚ ኣይርከቡን።

ነፍስ-ወክፍ ህዝቢ፡ ባዕለ-ምሕዳር እዩ። ከወይኑ ግን፡ ነጻነትን ናይ ሓባር ሓርነትን ንምዕቃብ፡ ምስቶም ካልኣት ህዝቢ እክለ-ጉዛይ ብመልክዕ «ኮንፈደረሽን» ዝሓበረ እዩ። ሓደ ክብ ህዝብታቱ ናይ ወራር ሓደጋ ብዘጋጥሞ፡ ብመለኸት¹ «ክተት» ምስ ተባህለ፡ ዕድመኡ ዓቕሙ-ብረት ዘእክለ ጎበዝ ኩሉ፡ ብተወፋይነት ይምልሽን-ይዳለ-ወሉን።

እቲ ህዝቢ ተባዕ-ሓያል፡ እቲ ሃገር ድማ ንምክልኻሉ ምቹእ ቦታ ስለ ዝኹነን፡ እዚ ምውህሃድ'ዚ እዩ ንነዊሕ እዋን ድሕነት እክለ ጉዛይ ዘረጋገጸ ረጅሒ።

እቲ ክተት እተባህለሉ ኣብ ሓደጋ-ወራር ዝሓተወ ክባቢ፡ ነቶም ረዳት ኢሎም ዝመጹ ሰብ-ብረት፡ ስንቂ ከውሕስ ድኣ'ምበር ካልእ ተገብእ ኣይነበሮን።

ኣብዚ ወረዳ'ዚ ካብ ጥንቲ ኣትሒቱ፡ "ፖሊቲካዊ" ዝበሃል መዝነት ኣይፍለጥን።

ማሕበራዊ-ጉዳያቱ ንምምሕዳር፡ ነፍስ-ወክፍ ዓዲ በብዓመቱ ኣብ ማሕበር-ዓዲ (ባይቶ) እዩ ሓደ «ነባሪ» ወይ «ነባሮ» ወይ ድማ «ሓሊቑ-ዓመት» እተባህለ መራሒ ይመርጽ። እዚ ግን ኣቦ-መንበር ናይቲ ባይቶን/ ናይቲ ማሕበር-ሰብ ኣፈኛን ድኣ-ምበር፡ ተግባራዊ መዝነት ዘማልእ በዓል-ስልጣን ኣይኩነን ዝነበረ።

እዚ ኣገባብ ምምሕዳር'ዚ ግን፡ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ሰዊጡ እዩ።

ብድሕሪ ወራራት ደጊዶት-ወብ፡ እቲ ንመላእ ኢትዮጵያ ዘዕነወ ናይ ትዕቢት ሕማቕ ተኸሊ፡ ኣብዚ ክሳብ ሸዑ ከይሓሰመ ዝጸንሐ መራት እክለ-ጉዛይ እውን፡ ሰራውር ተኸሊ ኣብዚ እውን እቲ መላእሶ ሰብ-መዚ ዝኹነ«ቀሚሽ-ሃሪ» ዝለበሱ፡ ስለዚ'ውን «ሰብ-ቀሚሽ» ዝበሃሉ ዜጋታት (ብሕልፊ ካብ ዘርኢ እክለን-ጉዛይን) ኩነ/ሹም-ግራ'ዝማቲ ከንቲባይ-ራእሲ...እውን ከይተረፈ ዝበሃሉ ሽመት ክቀላቐሉ ጀመሩ።

እቲ ኣብ እዋኑ ንናይ ሓቂ ስርዓት-ምምሕዳር ዝገልጽ«ባሕሪ-ነጋሲ» ዝብል ጥንታዊ-ሓላፍነት፡ ኣብዚ'ውን ሓሲሩ ኣብ ኣዝማድ ናይ እተጠቐሱ ሓሊቑታት፡ ኣዝዩ እተዘ-ውተረ እዩ ከወይኑ። እቶም በዚ መጸዋዕታ'ዚ ዝሰመዩ ሰባት ግና፡ «ቀሚሽ-ሃሪ» ምልባስ ብቑዓት ስለ ዘይበሃሉ፡ እቲ ኣብ ግምባሮም ዝእሰርዎ «ጋማ» እተባህለ ጽሩራ ወይ «ጨርቂ-ሃሪ» እዩ ዘላልዮም።

ብሓቁ ግና፡ እዚ ኩሉ ሽመት መብዛሕትኡ ጊዜ፡ ትሕዝቶ ኣይነበሮን። ምክንያቱ፡ እቲ ሃገር ብተፈጥሮ፡ ዓሚቕ ደሞክራሲያዊ-ባህሊ ስለ ዝጸንሐ፡ ኣብ ቅድም'ዞም ሓደስቲ-ጉዳያት፡ እይተምበርከሽን። ከምኡ'ውን ንሳቶም እቶም ሰብ-መዚ፡ ሃሪ ለቢሶም ወይ ጨርቂ-ጋማ ኣብ ግንባሮም ኣሲሮም- ኣብ ፈረስ ተወጢሕካ ጭጉራፍ ምውዝዋዝ-ኣኻሊ ከወይኑ ስለ እተሰምዖም፡ ኣብ ደቅ-ዓዶም ናይ ጸቕጢ-ህያባት ኩነ/ ናይ ኣኹብሮት ግዴታ፡ ኣይሓተቱን።

ወረ'ውን ሓድሓደ እዋናትሲ፡ ምስቶም ሓያላትን-ትዕቢተኛታት መሳፍንቲ ትግራይ፡ ማዕረ-ንማዕረ እናመገቡ፡ ጥቕሚ ዓዶምን- ደቅ ዓዶምን ስለ ዘማልኡ፡ ሰብ-ምያ ከወይኖም ተረኺቦም እዮም። እተጠቐሰ ዝምድና'ዚ ግን፡ ምስቶም ኣመሓደርቲ ሹማምንቲ ደቀ'ባት እምበር፡ ነቶም ብባዕዲ ተላእኹም ዝመጹ ሓለፍቲ ኣይምልከትን።

መንግስቲ-ኢጣልያ ኣብዚ ቦታ'ዚ ቅድሚ ምምጺኡ፡ ዳርጋ ኣብ መላእ'ዚ ወረዳ ዝጸንሑ ሹም-ዓዲ ኩነ ሹም-ጉልቲ፡ ብምርጫ እዮም ዝሰዩሙ ነይሮም። ሹም-ዓዲ፡ ብማሕበር/ ሹም-ጉልቲ ድማ ብባይቶ ሹም-ዓድታት፡ እዮም ከምረጹ ጸኒሖም።

1- እቲ ንዓበይቲ መራሕቲ ሰራዊት ዘላሊ «ነጋሪት» (ናይ ኩናት-ከበሮ) ኣይነበረን። ኣብ መረብ/ምላሽ፡ ኣቕዲሞም ባሕሪ-ነገሲታት፡ ስዒቦም ድማ መኪንንቲ ኣገዳ-ጸግሪን እዮም ነጋሪት ዝፍቀዶም። «መለኸት»፡ ብዕንጸይቲ እተሰርሐ ትኽ ዝበለን-ብቐርቦት እተሸፈነ ነዊሕ ጥሩምባ እዩ።

ብሓፈሻኡ ግን ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ እቲ ኣገባብ፡ ብሕገ ቦኸር - መስመር ስለ ዝፍጸም፡ ወትሩ ንሶም እዮም እቶም ብምድግጋም ዝምረጹ ዚጋታት። እቲ ምርጫ ግን ዓመት-ዓመት እዩ ዝካየድ ነይሩ። ምእንት'ዚ'ውን ዝምረጹ ሹማምንቲ፡ «ሓሊቑ-ዓመት» ይበሃሉ።

ብዘመነ ተድሮስ/ዮሃንስ፡ እዚ ናይ ምርጫ ኣገባብ እናተጋህሰ ጸኒሑ፡ እቲ ሹም-ጉልቲ ዝበሃል መዝነት፡ ብውርሻ ዝመሓለፍ ብሕጋዊ-ስልጣን ከይኑ፡ መብዛሕትኦም «ከንቲባይ» ተባሂሎም፡ ኣብ ደረጃ "ሰብ-ቀማሽ" እዮም ተመሓለፎም። ካብ ሽቡ ኣትሒዙ እዩ'ውን መዝነት ሹም-ዓዲ (ነባሮ/ሓሊቑ-ዓመት/ጭቃ)፡ ብሹም-ጉልቲ ከውስን ተፈቂዱ። ካብዚ ሓሊፉ'ውን ሹም-ጉልቲ ነቶም ንኡሳን-ሹማምንቲ ከም ዊንታኡ ክቐንጥ መሰል ስለ እተዋህቦ፡ ባይቶ ከም እንደገና ኣኪብካ ሓድሽ-ምርጫ ምጽዋዕ እውን ተለምደ። ከይኑ ግን፡ ማሕበር ወይ ህዝባዊ-ባይቶ እውን ብግደኡ፡ ኣይበቅዕን ንዘበሎ ሹም-ዓዲ ክትክእ፡ መሰሉ እተሓለወ እዩ።

ምርጫ ሹም-ዓዲ፡ በብዓዱ'ዚ ዝፈላለ እንተኾነ፡ መብዛሕትኦ ጊዜ፡ ኣብ መዓልቲ በዓላት ክኸውን ድማ፡ ኣብ በዓል-መስቀል ወይ ቅዱስ-ዮሃንስ እዩ ዝውዕል ዝከበረ።

ብጉልቲ ዝፍጸም ኣከፋፍላ-መሬት

ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ኣብዚ ወረዳ ዝጸንሐ ኣከፋፍላ-ጉልቶን፡ እቲ ነፍስ-ወከፍ ሹም-ጉልቲ ዝከበሮ መዝነትን፡ ከምዚ ዝስዕብ እዩ ዝከበረ፡

1) - ሰለስተ ወደ'ከለ - ኣደግቲ/ጸንዓድግለ/ደቅ-ድማና/ ኣብ ዝበሃሉ ሰለስተ-ጉልቲ ተኸፊሉ፡ ብሓደ «ከንቲባይ» ይመሓደር።

2) - ኣመ-ሸተ ደቅ-ጉዛይ - ኣብ ሽድሽተ ጉልቲ ይኸፈል፡ ዓረት/ ዝባውንቲ/ ደቅ-ዘርእስናይ/ ደረጨን/ ሃዳድሞ/ መጽሐን/ ይበሃሉ።

ዓረት፡ ካብቲ ነቲ ጉልቲ ዝሃዘ-ነገድ እተመዘዙ፡ ሰብ ሓደ-እንዳ ዝኹኑ «ክልተ-ከንቲባይ» የመሓደርዎ።

ዝባውንቲ፡ እንዳኡ ካብ ወሳንስን/ባዕዳዊ ዝነገዱ፡ ራእሲ-ኣሉላ ዝሸሞ፡ "ሳህለ" ብእተ-ባህለ «ከንቲባይ» ይመሓደር።

ደቅ-ዘርእስናይ፡ ክሳብ'ቲ መግባእቲ-ኢጣልያ ዝእተወሉ እዋናት፡ ናጻ ከይኑ፡ በቶም ብባህሊ ዝመጹ «ነባሮ» እዩ ክመሓደር ጸኒሑ።

ደረጨን፡ ኣባላት ሓደ-እንዳ ዝኹኑ «ክልተ-ከንቲባይ» የመሓደርዎ። ነገዶም ድማ ምስ ህዝቢ ናይቲ ጉልቲ ሓደ ክኸውን ይግባእ። እተጠቐሱ ክልተ-ከንቲባይ፡ ሓዲእም ኣብ "ተገረን"፡ እቲ ካልኣይ ድማ ኣብ "መዓርታ" ይነብሩ።

ሃዳድሞ/መጽሐን፡ ብመስመር ውርሻ እተመርጸ ሓደ «ከንቲባይ» እዩ ክመሓደርም ጸኒሑ።

3) - እገላ ኣመሰ - ኣብ ሰለስተ ጉልቲ ይኸፈል። ነፍስ-ወከፍም ድማ፡ ወራሲ ተባሂሉ ብዝምረጽ «ባሕረ'ጋሲ» ይመሓደር። እዞም ሰለስተ ጉልቲ ግና፡ መሬት ናይቲ ርእሱ ክኢሉ ኣብ ሓደ-ጉልቲ ተጠርኒፉ ዝጸንሐ ጥንታዊ ዋንነት እተፈላለዩ-ነገድ ዓድታት "እንገና" እውን ተማሲሑም እዮም።

4) - እገላ ኣጺጎ - እቲ ምድሪ ኣብ ሸውዓተ-ጉልቲ ተኸፊሉ፡ ንነፍስ-ወከፍም ሓደ ብመስመር ውርሻ ዝሰየም «ባሕረ'ጋሲ» የመሓደር።

እቶም ጉልታት፡ ዓድጋሃድ/ዓድጐይ/ቀላይ በዓል ጢዐት/መንበሮ/መብረድ/ ሰርሐ/ ዓድ-ባሪን/ ይበሃሉ።

5) - ተድረር - ዓኹረን/ መጥኖእ/ ኣወንታ/ እተባህሉ ሰለስተ-ጉልቲ የጠቓልል። እቲ ካሊኦም ዝውክል ኣመሓዳሪ፡ ቅድም ከም "ግራ'ዝማቲ" ቀጺሉ ድማ ከም «ከንቲባይ» ዝፍለጥ ሓደ ተጸዋዒ እዩ ዝከበረ።

6) - መረታ - አብ ክልተ ጉጅለ ይኸፈል፡ መረታ-ሰበን/መረታ-ቀያሕቲ/ ይበሃሉ። መረታ-ሰበን፡ አብ " ዳብር " ዝኾበር ሓደ-ከንቲባይ የመሓደር። መረታ-ቀያሕቲ፡ እቐዲሞም ብባሕረ'ጋሲ አሰዲቦም ድማ ብከንቲባይ እተባህለ ሓላፊ ይመሓደሩ።

7) - ሸመዛና - መብዛሕትኡ እዋን፡ እንዳ-ዳሽም/እንዳ ጽላብዝጊ/አብ ዝበሃሉ ክልተ-ጉልቲ እዩ ተኸፊሉ ጸኒሑ። ነዚ እም ዘመሓደሩ ድማ፡ «ክልተ-ከንቲባይ» እዮም ዝበሉ። ኩይኑ ግን፡ ሓደ-ሓደ እዋናት ንመላእ'ቲ ምድሪ ዘመሓደር ሓደ ከንቲባይ'ውን ይመርጹ እዮም።

8) - ወደ'ክለ አኸራን - ሓደ ጉልቲ ብምዃኑ፡ ሓደ ከንቲባይ እዩ ከመሓደር ጸኒሑ።

9) - ወደ'ክለ መስሓል - ደቅ ዘርኢ ሞሲ/ወደ'ክለ መስሓል/ አብ ዝበሃሉ ክልተ-መሬት ተኸፊሎም፡ ሓደ ጉልቲ እዮም። ብሓደ «ከንቲባይ» እውን ይመሓደሩ። መጠራ እተባህለ ዓድን- እቲ አብ ሕሉፍ እዋናት ገባር «አቡና አረጋዊ ደብር-ዳሞ» ዝበረ «ደጊዐን-ወገራ» ዝበሃል ከባቢኡን፡ ምስ'ዚ ዞባ'ዚ እዩ ፍቕዶም።

አብ ከባቢ-መጠራ ዝርከቡ ህዝብታት፡ ምስ ህዝቢ ደገፀን ይባመዱ እዮም። ስም ናይቲ ከባቢ ንባዕሉ ነዚ ዝምድና የንጽር።

10) - ሎን ሳርግ - ሓደ ባሕረ-ኒጋሲ ዘመሓደር ሓደ ጉልቲ እዩ።

11) - ደገፀን - አብ ክልተ ጉልቲ ይኸፈል። "ዓድ-ጉልቲ" እተባህለ ቀዳማይ፡ ንደብረ-ቢወን/ "ዓቃብ-ሰዓት" እተባህለ ዳሕረዋይ ጉልቲ ድማ፡ ንደብረ-ሊባናስ ይግብሩ። ክልቲኦም ደብርታት ድማ ነዚ ክልተ-ጉልቲ፡ ብወኪላቶም የመሓደርዎ።

12) - ቢት መጣፅ - ብመሰረት ናይቶም ቀንዲ አብዚ ምድር'ዚ ዝርከቡ ክልተ ዓድታት፡ «እንበሰት-ገለባ» እውን ይበሃል እዩ። ሓደ ጉልቲ ኩይኑ ድማ፡ ቦቲ አብቲ መሬት ዝኾበር " አባቲ ደብረ-ሊባናስ " ይመሓደር። እተባህለ ሓላፊ፡ ብእሞኑ፡ አብቲ ዓድታት ኩነ/አብ ምሉእ ከባቢ፡ እዞዩ አኸብርት ዝበረ ወኪል እዩ ነይሩ።

ፍትሕን/ አብያተ-ፍርድን

ሰርዓተ-ሕጊ ንዝምልከት፡ ወረዳ እክለ-ጉዛይ ብፍትሓ-ነገስት ተደጊፉ፡ ብሕጊ-እንዳ'ባ እዩ ኩነ ጸኒሑ።

አብ ሞንጎ ዚጋታት ሓደ-ዓዲ ንዚጋጥሙ ናይ ዕለት-ነገር፡ ባይቶ ነፍሰ-ወከፍ ዓዲ ይዳንዮም። ከብድ ዝበሉ ጉዳያት ኩነ/ አብ ሞንጎ ዓድታት ሓደ-ጉልቲ (ሰለዚ እውን ህዝብታቶም አባላት ሓደ-ነገድ ዝኹኑ) ዝለዓሉ ጠንቅታት ግና፡ ባይቶ-ኹማምንቲ ናይቲ መላእ ጉልቲ ይዳንዮም። አብ እተፈላለዩ ጉልታት ክለዓሉ ንዝኸለሉ ምስሕሓባት እንተኹነ (ብሕልፊ'ውን ናይ ደምን- መበቆልን ፍልልይ ምስ ዝህሉ)፡ አብ ጥንቲ፡ ዝምልከቶም ወገናት አብ ቤት-ፍርዲ «ባሕረ-ኒጋሲ» እዮም ዝቐርቡ ነይሮም። አሰዲቦም፡ ብ«መኪንንቲ ሓማሲን» ከዳነዩ ጸኒሑም። አብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ድማ፡ ቢት-ፍርዲ ንጉሰ ወይ ንዓሉ ብ ነጀው-መረብ ዝውከል ራእሲ-ቢትወደድ እዩ ነዚ ሓላፍንት'ዚ ከማልእ ጸኒሑ።

ፖሊቲካዊ አሰላልፋ

ህዝቢ እክለ-ጉዛይ፡ ነቶም ሰላምን-ጸጥታን ናይዚ ወረዳ ዝሓለው ጥንታውያን ነጋውስ፡ ብአኸብርት ይዝከሮም። ናይቶም ሰዲቦም፡ አብቲ ብራእሲ ሚካኤል-ሴሉል ጀሚሩ/ አብዚ ቀረባ እዋናት ብደበዝ እተፈጸመ ነዊሕ ፋሉላዊ-ዘመናት፡ ብኸው-መረብ ዝመጹ ደጊዶታት/ራእሲታት ወይ ነጋውስ ግን፡ ሕማቕ ዝኸረ እዮም አትራፎም።

አብዚ መረብ/ምላሽ ብውሽጣዊ ቃልስታት ይባላፅ ዘሎ ናይ መርገም እዋናት (ብዘ-መነ-ወራር ኢጣልያ)፡ ዝበዝሐ ህዝቢ እክለ-ጉዛይ ምስ እንዳ-ሃዚጋ እዩ ሰልፋ። እዚ ዝኹነሉ ምኽንያት ድማ፡ እቲ ህዝቢ ተረዲእዎ ከም ዝጸንሐ፡ እቲ ብመኪንንቲ-ጸዓዚጋ

ምስ ሃጺያት ዓድ-ሓበሻ ከፍጸም ዝጸንሐ ስምምዓት፡ ውዲሉ-ሓዲሩ ንርእሱ-ምምሕዳር መረብ/ ምላሽ ኣብ ሓደጋ ዘእቱ ምዃኑ ጥራሕ ዘይኮነ፡ እቲ ንሃይሉን/ዘርኢ ሃይሉን ከፍቀድ እተባህለ ሓርነት ኣብ ግብሪ ምስ ዝውፅል፡ ከምቲ ኣብ ክኔው-መረብ ካብ ነዊሕ እዋን ተተኺሉ ዝጸንሐ ሓይል መስፍናዊ-ስልጣን፡ በዚ ወገን'ዚ እውን ምትካሉ ከም ዘይተርፎ ስለ ዘይሰሓትዎ እዩ።

ተመልከት፦

ኣብዚ ንኮባዚ ኣክለ-ጉዛይ ምንጻር ሰዲቦም ዝቐርቡ ጸዋራ-ሰሊዲታት፡ ከምቲ ናይ ሓማሲን እቶም ውሑድ-ህዝቢ ዝርከብዎም ዓድታት፡ ብ(*) ከተመልከቶም ኢና። እቶም ፈጺሞም ተለቂቆም ሰብ-ዘይነብሮም፡ ብ(**) እዮም ዝምልከቱ።

እዚ ኣገባብ ደጊም፡ ነቶም ዝተረፉ ዓድታት ኣብ ነጸረሉ 'ውን ከዝውተር እዩ።

*****

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍለ-ም
ሰለስተ ወደ 'ከለ	ሓደግቲ	1) -ማዕረግ/ 2) -ዓድ ተባር(++) / 3) -ዓድ 'ኸሳ/ 4) -ድግራ - መረቶ/ 5) -ዓድ - ቀይሕ(+)/ 6) - ሆነት(+)/ 7) -ዓድ 'ንስቲ(++)።
	ጸንዓደግለ	1) -ሰንይቲ(++) / 2) -ድግራ - ልብሂ(++) / 3) -ዓድ እንገፍም(++) / 4) -እኹር(++)፣ ካቶሊካዊ ሚስቴን ይርከቡ። 5) -ለማምለ(++) / 6) -ሐፀ(++) / 7) -ዓድ ፍንፅ(++) 8) -(*)ማይ ሂሳ(++) / 9) -(*)ዓድ ቆንጺ።
	ደቅ-ድግና	1) -ድግሳ/ 2) -ማይ ፅማኸ/ 3) -ዓድ ሓዲድ/ 4) - ሓድሽ ዓዲ/ 5) -ዓድ 'ውሐ፣ እዚ ዓድን-መሬቱን/ ምስ መረታ፣ መሬት ፍርቂ እዩ። እዚ ጉልት'ዚ ብጥንቲ፣ ን «ቤተ-ክርስቲያን አኸሰም» እዩ ዘግብር ነይሩ። ሃጸይ-ዮሃንስ እዩ ናብ ዋናታቲ መለሰም።
ሓመሽተ ደቅጉዛይ ወይ ሓመሽተ ደ'ጉዛይ ወይ ድማ ደጉዛይ ይበሃል እዩ።	ዓረት	1) -ሓላይ(++) / 2) -ደርዓ/ 3) -ጽምዲ/ 4) -ማይ ሓረሳት/ 5) -አውሕነ/ 6) -መዓርድእ(+)/ 7) - ቡርሕነት/ 8) -መንደፈራ/ 9) -አዋጽኡ/ 10) -እንዳ አባ ሰላማ/ 11) -ዓድ መግራ/ 12) -ዓድ ቋንጣ/ 13) -እምበይቶ። «አውሕነ» እተባህለ ዓዲ፣ እብ ትሕቲ መንግስቲ-ንጉሱ፣ ን ደብረ-ቢሃን እዩ ዘግብር ዝበረ።
	ዝባውንቲ	1) -ተኸንዳፅ/ 2) -ዓድ ቀይሕ(+)/ 3) -መሳልሕ/ 4) -ምናፅ/ 5) -ዝባን ጸገብ። እብ ዓድ-ቀይሕ ዝበረ ካቶሊካዊ ቤተ-ክርስቲያን፣ ብትእዛዝ ሃጸይ-ዮሃንስ፣ ብሓዊ ነዲፋ እዩ።
	ደቅ ዘርእሰናይ	1) -እንቶ/ 2) -ማይ - ጸዕዳ/ 3) -ዕረት/ 4) - ቆንጠጠፈ/ 5) -አሮማ/ 6) -ዓድ - ለቲ/ 7) -ቀርኒ መዓር። እዞም ብ «ደረጨን» ዝነበሩ ክልተ-ጉልቲ (ዝባውንቲ/ደቅ ዘርእሰናይ)፣ ራእሲ-አሰላ ን" ዝባውንቲ " ከም ብሕታዊ-ዋንቲ ነቲ ዝእምኖ «ሳህል» ከፀረዘ፣ እንክሰ፡ ሓደ-ህዝቢ ዝጎበኖም

ሳዓ/
5)-

-ዓድ
ስዩን

+))

4) -
ምስ

እዩ

-ማይ
7) -
-እንዳ
ንግ/

ስ፡ ን

ሠሕ/

ትእግዝ

4) -
-ቀርኒ

ቲ/ ደቅ
-ዋንነቱ
ነብርም

ደረጃ
ወይ
ደረጃ

ዓድ እደም
ወይ
ሜዳሎ

መጽሐፍ

እገላ ሓመስ

እገላ ጉራዕ

ደቅ ገብረ

እውሊዕ ጽሩ

ጉልቲ ኩይናም፡ ዘባን-ቡር ብዘብል ናይ ሓባር መጽዋዕታ
እዮም ዝፍልጡ ነይርዎም።

1) -ተገረን/2) -እምባ-ቀላይ/3) -ዓድ-ገብላ/4) -ዓድ-
ምቲ/5) -መዓርታ/ 6) -ዓ.ጋመተን/ 7) -ማይዝጊ 8) -
ክልተ ፍልሓ/ 9) -ዓድ ቫንት።

1) -ፍርቂ' ብዓ/እቲ ካልእይ-ፍርቂ ምስ«ደገዐን» ይጽ-
ምበር-
2) -እምባ ሎሎት/ 3) -ኩይ-ብዝሐ/ 4) -የና-ዓንደም
5) -እምበር-ዓንዲ/ 6) -ዓድ-ሜዳ/ 7) -ዓድ-ጎብሽ/
8) -(*)ዓድ-ከረን/9) -(**)ዓድ-ገዳለ/9) -ዓድወሒ/
11) -ገምባብእ።

1) -ኩዓቲት(+)/2) -ዓድ-ወፊርቲ/3) -ዓድ ውድቀት/
4) -ዓድ'ውሒ/ 5) -ምርጋጽ ማዕዶ ፍብ/ 6) -ንዕልቶ/
7) -እምባ-ኪኺት/8) -ዓድ-ኩታ/9) -ብርከቶ/10) -
ምንቀብ/ 11) -(*)እንዳ ቂሽ።

1) -ጉራዕ/ 2) -ትኹል/ 3) -እናደቆ ወይ እንዳ-ደቆ/
4) -ምእቆ/5) -ዓድ-ንፋስ/6) -ውጦሕ/7) -ጉደይቲ/
8) -ዓድ-ጉልጉል/9) -ዘባን-ሰራው/10) -(**)ዓድ-
ምሕጽን/ 11) -እንዳ ስላሲ፡ ውሑዳት ካህናት እዮም
ዘነብርዎ።

«ጉደይቲ» ከምኡ'ውን እቲ እብ ዘሰዕብ ጉልቲ ደቅ-ገብሩ
ዘፍቀድ «ዓድ-ገና»፡እብ ትሕቲ ንጉሳዊ-ምምሕዳር፡ ገ ደብሩ-
በዛገ እዮም ዘነብሩ ነይርዎም።

1) -ገርባርያ/ 2) -ዓድ ገና/ 3) -ሓድሽ ዓዲ።

1) -ድንግል/2) -እምሐር/3) -ዓረቆ/ 4) -ዓድ ቀረጽ።

እዞም ክልተ-ጉልቲ ብሓባር፡ «እብሩሕቀ» እዮም ዘበሃሉ
ነይርዎም።

እውሊዕ ጽሩ፡ ከም " ደቅ-እድመቾም " እውን ይፍለጥ ነይሩ
እዩ።

ብዓዕባ "ዓድ-ገና"፡ እቶኢው እተባህለ ተመልኮት።

እንጋንኦቶ እገላ-ሐመስ፡ እብ መመዳከታ እዋናት ናይ ሕጻንሐ ንግስነት፡ ነቲ ከም «እንጋንኦ» ዝፍለጥ መሬት ዘፈፋ፡ ነቶም እብዚ ዝበሩ ዓድታት፡ እብ ሞንጎቶም ስለስተ እተጠቐሱ ጉልቲ ተማጂልምም እዩ ነይሩ።

ከምዚ 'ሉ፡ እገላ ጉራዕቲ አፈልባ/ቀይሕ ሹር- እተባዛሉ ዓድታት እንከማላሕ-

ደቅ ገብሪ ፡ ዓድ ደቅ-መሓረ/ደቅ ናጼ/እተባዛሉ ዓድታት በጺሕም (ደቅ ናጼ፡ እተለቀ ዓዲ እዩ)።

አውሊፅ ጸሩቲ ድማ እብ መመዳከታ፡ ሰባ እተባዛሉ ዓዲ እዩ ተማሊሑ።

እዚ ነገር'ዚ ከመይ'ሉ ከም እተፈጸመ ዘገርም እዩ። ምኽንያቲ፡መበቐል ህዝቢ እንጋንኦ፡ ካብቲ ናይ እገላ-ሐመስ ኩነ/ ካብ ናይ መላእ ህዝቢ አክላ-ገዳይ እተፈለየ እዩ። ህዝቢ እንጋንኦ፡ ነቶም እብ ሰራዮ እብ ጉልቲ-ጉንደት ዝካብሩ ኩነ ነቶም እብ ዓይላ-ቆሓይን ዝካብሩ ህዝባታት እዩ ዝመስል። ወረ'ውን፡ ብኩሎም ነገዳት ንግስነት-እትዮጽዖ ወኪላቶም ዝለእኹሉ ካብ ዓድ-ሓበሻ ናይ ዝመጹ ወታዕደራት ማእከላይ-መደበር እዩ ዝመስል ነይሩ። ስለዚ'ውን ህዝባታት እገላ ሐመስ፡ ነዚ ወታዕደራዊ-መደበር ምድምሳሽን- ጥንታዊ ሞንጎት መሬት ምምላሽን እና ንጉልቲ-እንጋንኦ ተማሊሕናኹ ዝብል ምኽንያት እንተዘቐርቡ፡ ከገርም አይምተገብእን። እዚ ግን ሰርወ-ሓሳብ ድላ'ምበር፡ ጭቡጥ ኣበረታ ዘይርከቦ እዩ።

ብቐድም'ቲ እተኸፍለሉ እዋናት፡ ቅርጺ ጉልቲ-እንጋንኦ ከምዚ ዝሰፊዐ እዩ ዝበረ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
እገላ ሓጺን	እንጋንኦ	1)-ሰሰሓ/ 2)-ቀያሕ ሹር(++)/3)-ዓድ ደቅመሓረ 4)-ደቅናጼ/ 5)-አፈልባ(++)
	ሓደ ጉልቲ	1)-ዓድ ጋዳድ/ 2)-ዓድ ቡቕባእስ/ 3)-ክልተ ሰርሐ 4)-ዓድ ጉዶ/ 5)-ዓድ መረብ/ 6)-ዓድ ባሪን/ 7)-መንበር ከልእ/ 8)-ኩዶ ጸላም/ 9)-ቀላይ በዓል ጥጌት/ 10)-(*)ዓድ ቀሺ/ 11)-(**)ዓድ ጸባ/ 12)-ዓድ ምሲን።

ተመልከት፡

እዚ ምድር'ዚ ውሑድ እዩ ህዝቡ። ዋሕዲ ምህርቲ- ተደጋጋሚ ናይ አንበሳ ወራር- ዝረፋ ሳዞ- ብደቡብ እተኸዩሩ ራሲያታት- እዮም ነይሮም ዋና ጸገማቲ።

እቲ ህዝቢ፡ ካብዚ ሃገር'ዚ ኣንሳብ ምስ ለቐቑ፡ ዛጊት አይተመልሰን።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ተድረር ወይ ሰለስተ ደቅ ድራር	ሰለስተ እንዳ እዮም እብ ሓደ ጉልቲ ተጠርኒፎም	1)-ገንኢ ላባ/ 2)-መዓሐዮ/ 3)-ዓድ መኸዳ 4)- መርበት/ 5)-ዓድ ነብሪ/ 6)-ኸርጨቕምጠ/ 7)-ዓድ ጉልጉል/ 8)-አጉልዓ/ 9)-ሓዳስ/ 10)-እንዳ ዮሃንስ፡ ቤተ-ክርስቲያን ኩነ ውሑዳት አባይቲ-ካዘናት ይርከብዎ። 11)-ሀርጠ/ 12)-እምባ'ርባዓ/ 13)-መሓረት ላም/ 14)-ሃባናት/ 15)-ቅናፍና/ 16)-ሓድሽ ዓዲ። ሓድሽ-ዓዲ፡ እስታት ሚኒቲ ዓመት አቢሉ ካብ ገንኢ-ሳባ ብዝመጹ ሰባት እዩ ተሃኒዱ። ካብቲ መላእ ምድሪ

ፍልጥ
እዩ

ብዘወሓዱ ህዝብታት ሻዓ'ይሉ በርኪቲ ድማ፡ ዓብን-እዝዩ እተሃዘበን ዓዲ እዩ።

ኣብዚ ምድር'ዚ ካብ ነዊሕ እዋን እተለቐቐ (ሰለዚ'ውን ዘይተጠቐሰ) ካልኣት ዓድታት'ውን ነይሮም እዮም።

ገላ-
ኣብ
ሎም
ደበር
ንታዊ
ገርም

ናይ ታሪኽ ሓበረታ፦

እብቲ ኣክለ-ጉዛይ ንምምላሽ ብ ደጊዖት-ወብ እተፈጸሙ ናይ ወራር-ኩናት (ህዝቢ ሰራዊ'ውን ተሓባባሪ ደጊዖት-ወብ ኩይኑ እተረኸበሉ) ምድራ-ተድረር ብዘወረደ ራሲያን- ሓርነቲ ኣብ ኣዲጋ ምእታውን- እቲ ዝያዳ እተሃሰየ ክፍሊ እዩ።

ወብ፡ ሰራዊ ዘበርከተሉ ሓገዝ ንምኽሓስ፡ ንምድራ-ተድረር ከም መስፍናዊ-ዋንነት እወፈየሉ።
ምንም'ኳ ሃጸይ-ተድሮስ ናብ ኣክለ-ጉዛይ እንተመለሰ፡ ራእሲ ኣሉላ ብዘቐረበ ሓሳብ፡ ሃጸይ-ዮሃንስ እንደገና ናብ ሰራዊ መለሰ።

መሓሪ

ሰርሖ
ባሪን/
በዓል
ጸባ/

ደቡብ

4)-
)-ዓድ
)-እንዳ
ክህናት

ላም/
፡
ነኢ-ሳባ
ምድሪ

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
መረታ	መረታ ሰበን	1)-ዳብር/ 2)-ፍሉሕ/ 3)-(*)ሰስቦ/ 4)-(*) ተኸላ ዓቢ/ 5)-እምበይቶ/ 6)-ጸዓረ/ 7)-ቤት ህበይ 8)-እናፈርሐ/ 9)-እንገላ/ 10)-ዓድ ሰታ/ 11)-ዓድ በን/ 12)-ዓድ ኢዳ/ 13)-ማይ ኣሓ/ 14)-በራቂት ዓባይ(+)/ 15)-በራቂት ንእሽቶ(+)/ 16)-(*)ዓድ መርወይ/ 17)-ታውሮ/ 18)-ሓሊዞ።
	መረታ ቀደሕቲ	1)-ገርገራ/ 2)-ገደለ/ 3)-ኣሮን/ 4)-ዓድ ንፋስ/ 5)-ጐቂት/ 6)-ዓድ ፍኝዕ/ 7)-ፋግያይ ኣሓ። እቶም ካብ ነዊሕ-እዋን እተለቐቐ ዓድታት፡ ኣይተጠቐሰን።
ሽመዛና	እንዳ ዳሽም	1)-ቢሓት/ 2)-ጉቦ/ 3)-እምባ'ቕጸዓ/ 4)-ወግሪ ማንታ/ 5)-በረቓ/ 6)-ቆዳዳ/ 7)-በራቂት/ 8)-ዓድ'ጣል/ 9)-እንጠጥሎ/ 10)-ዓድ ዋጦት/ 11)-እዝጊ ጸራ/ 12)-እምባር ሓጎዳ/ 13)-መኖቕ ጸሃይቲ 14)-ፍያሽያ/ 15)-ዓድ ሰራው።
	እንዳ ጸኣብዝጊ	1)-ፈጊእ/ 2)-ኣረሞ/ 3)-እሕፍሲ/ 4)-ማይረ/ 5)-መሳርዓ/ 6)-ዝባን-ዛግፈት/ 7)-ጨንር/ 8)-ዓድ'ንቁርቲ/ 9)-ዓድ-ዓባስ/ 10)-ማይራ-ደቂ/ 11)-ጨፋ/ 12)-ማይ-ቀይሕ/ 13)-ጸላእ/ 14)-ጭዓ/ 15)-ኣጐርፍ/ 16)-ዓድ-በግዕ/ 17)-ክሳድ እምባ/ 18)-ዝቕሎ/ 19)-እምባላኻ/ 20)-ዓድ'ጣል/ 21)-ሳሎዳ/ 22)-መንገድ'ርጢ/ 23)-ዓጋብ ቆርጸ/ 24)-ዓድ ሕዘ/ 25)-በዲለ/ 26)-ሕጓ ዮና/ 27)-ቀልቀል ምላሽ/ 28)-ዓድኸራ።

ተመልከት፦

እዚ ከባብ'ዚ፡ ብጸዕቂ እተሃዘበ እዩ። እቲ ግዙፍን-ብዙሕ ህዝቢ ዝነበሮን ሰንዓፊ እተባህለ ዓዲ፡ ምስ'ዚ ምድር'ዚ እዩ ፍቕዱ። ኣብ ምስልምና ዝእመኑ «ሳዞ» እዮም'ውን ዓብላሊ ቊጽሪ።
ሰንዓፊ፡ ግብሪ ከይከፈለ፡ ንመራሕቲ ሽመዛና ብጥረ-ነገር ዝቐርብ ህደባት እዩ ከበርከት ጸኒሑ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሉም
ወደ'ከለ አኸራን	ሓደ ጉልቲ	1)-ገርገራ/ 2)-ዓድ'ርባዕተ/ 3)-እንኮ'ውሊዕ/ 4)-ጸሊም - ቀላይ/ 5)-ዓሳሱ/ 6)-ዓድ - ሽላ/ 7)-ሓድሽ ዓዲ/ 8)-ቀነቶ/ 9)-እንጉብጦ/ 10)-ቀንሕን/ 11)-ዓድ ሽሑ/ 12)-መስሐል አኸራን/ 13)-እንግ

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሉም
ወደ'ከለ መስሐል	አብ ክልተ ፍሉያት ከባቢ እተኸፍሉ ሓደ ጉልቲ እዩ።	<p>ሀ)-ደቅ ዘርእ ሞሲ፥</p> <p>1)-ማይ - ጉንዲ/ 2)-(*ዓሳዳር/ 3)-ቀርኒ ማይጫዖ/ 4)-በርቃ ነይነይ/ 5)-ዓሰታ/ 6)-እቡሕ/ 7)-ቁሸት/ 8)-ዓድ ሃንስ/ 9)-ማይ ሩባ/ 10)-ነጠባ/ 11)-ጸዕዳ በዓቲ።</p> <p>ለ)-ወደ'ከለ መስሐል (ብቐንዱ)</p> <p>1)-ዓድረፋይ/ 2)-ዳዕሮ - ግመ/ 3)-እንዲጋብር/ 4)-ምሽጋእ።</p> <p>እዞም እርባዕተ ዓድታት ብፍላይ እዮም ንቲ ከም «ኸኸባይ» ዝፍለጥ ዝበረ ምድሪ ዘቐሙ ነይሮም።</p> <p>5)-ኮሳድ ብርቓ/ 6)-ጸተን/ 7)-ማይ የጉሊ/ 8)-ዓድ መስሐል/ 9)-ግሳሱ/ 10)-ዓድ ካሪው/ 11)-ዓድ ሓዞ/ 12)-ሰገለት/ 13)-ዓድ ሉሓ/ 14)-ዓድ አጣል/ 15)-ሐጸ/ 16)-ሰርዓ/ 17)-እምባብይሓን/ 18)-ዓድ ማይ ጸዕዳ/ 19)-ምራራ/ 20)-ዝባን አውሊዕ/ 21)-ዓድ ባኸር/ 22)-(*ዓድ ደብዳድ/ 23)-ዓድ ነግዲእ/ 24)-ጉርጉር/ 25)-መንበሮ/ 26)-ጸዕዳ ሹርሲ/ 27)-ረቐይቶ።</p>

ተመልከት፡

ደቅ ዘርኡ ሞሲ ጽቡቕ ምህርቲ እብ ዘእትወሉ ዓመታት፡ካብቲ ንመላእ ጉልቲ ዝገበኦ ግብረ-መራት፡ ሓደ-ሰላስ(1/3) እዮም ዝኸፍሉ ነይሮም። እቶት እብ ዘይረገጠሉ እዋን ግን፡ ሓደ-ርባዕ(1/4) እዩ ክኸፍል ጸኒሑ።

ቤት-ፍርዲ ናይቲ መላእ ከባቢ፡ እብ ዓድ-መስሐል እዩ ዝውዕል ነይሩ። እብዚ እዩ'ውን እቲ ንነዊሕ እዋን መራሒ ኩይኑ ዝጸንሐ ውሩይ ሰድራ-ቤት «እንዳ ፍሉሕ» መናበረኡ ዝበረ። እቲ ዓዲ'ውን ንባዕሱ ብስም'ቲ ጥንታዊ አባሓን፡ ከም «እንዳ ከንቲባይ ፍሉሕ» እዩ ዝፍለጥ ነይሩ።

መጠራ ኩነ እቲ ድሮ እብ ሓፈሻዊ-ሓበረታ ናይቢ ወረዳ'ዚ እተወቐሰ ደገዐን-መገራ እተባህለ ከባብን፡ እብ ምድሪ ወደ'ከለ መስሐል እዩ ፍቓዶም።

ህዝቢ ወደ'ከለ መስሐል ምስቲ ሰዓቡ ዝቐርብ ህዝቢ ከባቢ ደገዐን፡ ተመሳሳሊ እዩ ባህርያቱ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ሎጎ ሳርዳ	ሓደ ጉልቲ	1)-ዓድ ሓመድ/ 2)-ሰቁም/ 3)-ምራራ/ 4)-ሳጸ/ 5)-ምንጻፍ ልማ/ 6)-ግርባብ ጸልእ/ 7)-ሳርዳ/ 8)-እግሙእ/ 9)-ዓይባታ/ 10)-እንፍጾ/ 11)-ማይ ጨና/ 12)-ደባር ክስታን/ 13)-ዓድ ሓማየ

ተመልከት፦

ጠይካ አብ «ሳርዳ» እተባህለ ዓዲ፡ አብዚ ጉልት'ዚ ፎቲዮግፕ ይገብሩ።
 «ግርባብ-ጸልእ» እተባህለ ቁሽት፡ ፈጺሞም ዘይግብሩ አብ ምስልምና ዝእመኑ "ሳዞ" እዮም ዚገብሩ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ደገዐን	ዓድ ጉልቲ	1)-ፍርቃታብዓ፡ እቲ ካልኣይ-ፍርቃታ ከም ዝረእናኹ አብ ጉልቲ ዓድ-እድም ዝእቲ፡ ዋንኑት ደ'ጉዛይ እዩ። 2)-ዓድ ወርሐ/ 3)-ማይ ውራይ/ 4)-ዓድ ጉዞ/ 5)-በዓ'ጣቕ/ 6)-ባዓት ጽሑም።

እዚ ጉልት'ዚ፡ ገዢ «ደብረ-ቢዝን» እዩ።

ዓቃብ ሰዓት

- 1)-ቤት ሸማቲ/ 2)-እምባ ባርያ/ 3)-በዓቲ ሓም/ 4)-በዓቲ/ 5)-ሓድሽ ዓዲ።

እዚ ጉልት'ዚ፡ ን «ደብረ-ሊባኖስ» እዩ ዝግብር።

ተመልከት፦

ክልቲኦም ደብርታት አብ ነፍስ-ወክፍ ጉልቶም ሓደ ካህን እዮም ከም ወካሊ ዝመርጹ። እተመርጸ ካህን እዩ ደማ ነቲ አብዚ ጉልት'ዚ «ነባራ» ተባሂሉ ዘመሓደር መራሒ ክስይም- ክረጋገጽ መሰል ዝከበር።
 አብ መላእ ደገዐን ዝውዕል ናይ ሓባር ፅዲጋ ኩነ ቤት-ፍርዲ፡ አብ እግሪ "እምባ-ጉዛዞ" ዝርከብ «ጉልጉል-ምጽላይ» እተባህለ ቦታ እዩ ዝኸደ ነይሩ።
 ደብረ-ቢዝን፡ ካብ "ዓድ-ጉልቲ" ዘዋጽኦ ግብረ፡ ምስ ንጉስ ንፍርቃታ እዩ ዝማቕሎ። ደብረ-ሊባኖስ ግን፡ መላእ ግብረ "ዓቃብ-ሰዓት" ንባዕሉ እዩ ዘውዕሎ ዝከበረ። ዓድ-ጉልቲ ግን «ፈሰስ» ካብ ምቕራብ ነጻ ከኸውን እንክሎ፡ ጉልቲ ዓቃብ-ሰዓት ብ «ፈሰስ» ይግደድ እዩ።

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ቤት መጣዕ ወይ አንበሳት ገለባ	ሓደ ጉልቲ እዩ	1)-አሕዝ/ 2)-ደባር እስላም፡ አብ ምስልምና ዝመኑ ዓድ-ሳዞ እዩ። ከምዝ ሎም ከይደኽመ፡ ዓቢ/ሃብታም- እዝዩ እተሃዘዘን/ ዓዲ እዩ ዝከበረ። 3)-ሓም/ 4)-ጭዓናዳቕ/ 5)-ምትኪስ/ 6)-ታርታ 7)-ዓድ መረታ/ 8)-ጾና'ለስቲ/ 9)-ዓድ ተላ/ 10)-መግራቦ/ 11)-ፋሐ/ 12)-ኣረገን/ 13)-ምጉላ/ 14)-እንክስት/ 15)-ገለባ።

ተመልከት፦

እዚ ከባብ'ዚ ውሑድ እዩ ህዝቡ። እብዚ ምድር'ዚ ዝኾነበር ሓላፊ ደብረ-ሊባኖስ እዩ ድማ ከም ሹም-ጉልቲ ዘመሓደር። ስል'ዚ ድማ፡ ከምቲ እብ እውሮጳ እብ ማእከላይ-መዋእል፡ ብ «እበምገየት» ወይ ሓላፊ ደብረ ዝመሓደሩ ዋንነት፡ መስፍናዊ-ምምሕዳር እዩ ዝበለ።

ውስጠ-ጉልቲ ወረዳ አክለ ጉዛይ።

ዓዲ	ምድሪ	ሓበረታ
ሓሺራ	ደ'ጉዛይ	እዞም ዓድታት እዚእም ን«ወይዘሮ ኩሳሳይት» እተባህለት ንል ሓደ ሰሙ ክፈልጥ ዘይክእልኩ ንጉሱ፡ ገዝግጒ ተባሂሉ ሎም እተገንዘ ዓድታት እዮም።
ጸዳ	ደ'ጉዛይ	እቲ ጉልቲ፡ ዋንነት ናይቶም እብ ትግራይ ተረፎም ዝበገሉ ዘርእ ናይዛ ንል-ንጉሱ ኩይኑ እዩ ጸኒሑ።
መሲሓም	ደ'ጉዛይ	
አሳንጉ	ተድረር	ዋንነት ጉልቲ-ኩይፈላሲ እዩ ዝበለ።
እንዳ'ባ ሽቐንዶ	ተድረር	ምንም'ኳ ንመኖም ካብ ጉልታት-ሰራዩ ብልኸዎ ከም እተዋህበ ድኣ እይፈለጥ እምበር፡ እዚ ምድር'ዚ ንወረዳ-ሰራዩ ከም እተመሓላፈ ይገብር። ከም ዝመሰሎ ድማ፡ ን «ዓድ-ምንጎንቲ» ክይኩን - አይተርፍን።

ትዕዝብታዊ ገምጋም ህዝብታት ናይዚ ወረዳ።

እብ ወረዳ አክለ-ጉዛይ በብወገኑ ዝቐርብ ሓበረታ፡ ምስቲ እብ ካልእ ክፍለ-ወገኖት መረብ/ምላሽ ብርግጽ ዝፍለጥ ገምጋም ምስ ዝመዛዘን፡ ከም ዝመሰሎ፡ እብ መወዳእታ 1892 ዓ.ም. ፍቕዲ-ህዝቢ ወረዳ አክለ-ጉዛይ ብኹሉ፡ ካብ 50 ክሳብ 60 ሽሕ-ህዝቢ ይነበርዎ ተባሂሉ ይግመት። ካብዚእም ድማ፡ አሰታት 7000 ዝግመቱ፡ ካብኡ ክኹኑ እንክለው፡ 500 ሚእቲ እዚሉም እሰላም ይፍቀዱ። ዝተረፉ፡ ተዋህዶ-ሞኖፊዚታውያን-ክርስትያን ምዃናም ይፍለጥ። ካብኲካውያን፡ እብ ሰሚናዊ-ክፍሊ «ሰለሰተ ወደ'ክል» ክጥርንፉ እንክለው፡ እሰላም ብደቡብን/እብ ሰንዓፈ/ እብ ሓድ-ሓደ ቦታ ሽመዛና፡ ብሕልፊ ድማ፡ እብ ጉልቲ "ቢት-መጣፅ" ይርከቡ።

*****

ጉልቲ
ሓላፊ

አውራጃ ደቃ-ወረሰናዝጊ።

ብህልት

ሃሉ

ፊ

ሳ -

/ምላሽ
ፊቅዲ-
።
ቢሉም

ቡብን/
ጎብ።

አብ ሰራየ/ቆሓይን/ደቃ ተስፋ፡ ብዛዕባ " ሰማዊ-መበቆል " ህዝብታት መረብ/ምላሽ
ዘዘንትውም ዛንታ፡ አብ ደቂቕ ወገናቱ ካብቲ ናይ ደቅ-ሚናብ እተፈለየ እዩ።

አብዚ፡ አብ አውራጃ ደቃ-ወረሰናዝጊ፡ እቲ ህዝቢ ቁሩብ ናይ ልዕሊት ዝምባለ ሓዊሱ፡
ብዛዕባ'ቶም ንቀዳማይ-ምኡሊክ አብ ንእሱቱ ክሰንዩ ዝመጹ ሽድሽተ-ደቅ ያቆብ
አይጥቀስን። እንታይ ድኣ፡ ብዛዕባ ይሁዳ-ለመንግስት/ለዊ-ለሊቅነት/ብንያም-ለጦር
ማለት፡ ይሁዳ-ንንግስት/ ለዊ-ንክህንነት/ ብንያም-ንብረት/ ተባሂሉ ይዝረብ።

ብመሰረት'ዚ ድማ አብ ደቃ-ወረሰናዝጊ፡ ዘርኢ ይሁዳ/ለዊ/ብንያም/ እዩም ልኡላን
ርእሰ-ነገድ ዝበሃሉ። ብዝተረፈ፡ ዘርኢ'ቶም ዝተረፉ ደቅ-ያቆብ ብድኸነት ተናጊቆም
አይዝከሩን። እዚ ግን፡ ናይ ትዕቢት ኣዘራርባ ድኣ'ምበር፡ አብ ሞንጎ'ቶም ሹማግለ-
ማኪታይ ዝበሃሉ ዓሊት'ሲ ሕጋዊ ፍልልይ አይነበረን።

እቲ ዛንታ እናቐጸለ ከም ዝገልጽ፡ ን «ብንያም ወይ ሚናብ» እቲ ሉም ከም ኣክለ-
ጉዛይ ዝፍለጥ ወረዳ እዩ በጺሕዎ። ን «ለዊ» ሓማሲን። ን «ይሁዳ» ድማ ሰራዩን
እቲ ንባርካ ገጹ ዘብል መሬትን እዩ ብጽሒቶም።

ይሁዳ፡ ነቲ ምኡሊክ ብ " ክኔው-መረብ " የካይዶ ዝነበረ ወታዕደራዊ-ወፍርታት
ንምስታፍ ቅድሚ ዝመጸሉ፡ አብቲ ንዓኡ እተዋህበ መሬት ዝቐመጡ ሰለስተ-ደቂ
ነበርዎ። ወረሰናዝጊ እተባህለ ሓይ ካብ ዘርኡ ድማ፡ ማኢ- ምልጋእ- ተስፋ እተባህሉ
ውላድ ወለደ። ብድሕር ሞት ወላዲኦም ግና ስኒት ስለ ዝሰለጹ፡ ተስፋ እቲ ምንእሶም፡
ነሕዋቱ ተቐውመ። ክልተ-ኣሕዋት ብሓባር ኣንጻሩ ተላዕሉ'ሞ ምስ ሰዓርዎ፡ ንዓኡን
ሰዓብቱን አብቲ ናብ " ፈለግ-ሶና " ገጹ ዘብል በረኽትን-አጻድፍን ምዕራብ ከበሳ
ደፍእዎም።

እዚ አብቲ እዋን'ቲ ሰብ ዘይነብረሉን፡ ቀጺሉ ግን ብስም መስራቲኡ እተፈልጠን-
እተሰመየን ወረዳ፡ ካብቲ ሰለስተ ደቅ-ወረሰናዝጊ ዝነብርሉ ካልእ ወረዳታት፡ እቲ
ምዕራባዊ-ቦታ ዝሓዘ ወገን እዩ።

አብ ምቕሊት ውርሻ እቦኦም፡ ንማኢ እቲ ሰራዩ እተባህለ ዝበለጸ ክፋል፡ ንምልጋእ ግን
ቆሓይን እኪ እንተበጽሖም፡ ማኢ-ምልጋእን ብስኒት እዩም ነቢርዎ።

እቲ ሰዒቡ ዝመጸ ወለዶ ደቅ-ወረሰናዝጊ፡ ነቲ ሕሉፍ ናይ አባሓታት ጽልእን-
ምምቕቓልን፡ መፈጸምታ ዝገበረሉ ይመስል። ከም ዝዘንተወሉ እውን፡ እቲ ንሶም
ዝነብርሉ ሰለስተ-ወረዳ አብቲ ዝሰዓበ እዋናት፡ ሓይ «ኮንፈደራላዊ» ዝመስል ስርዓት
አቐሙ ንዊሕ-ዘመናት ከይለወጠ፡ ብሰላም- ፍትሒ- ስኒት- ነቢሩ ይበሃል።

እቲ አብ ሞንጎኦም ክለዓል ዝኸለል ዝነበረ ፍልልይን-ምስሕሓብን፡ ብፍንው መልክዕ
ወይ ብባህሪ እዩ አብ አቢያተ-ፍርዲ፡ ዓረዛ/ ማይ ሓሓም/ ማይ መንዐ/ ማይ ጊፍ/
ዓድ ሞንጎንቲ/ ኩዶፈላሲ/ ከምኡ'ውን ስሙ ክፈልጦ ዘይከእልኩ ሓይ-ዓድን፡ ክዳን
ጸኒሑ። አብቲ " ኮንፈደራሲዮን " ብስም «ሸውዓተ ዓድ-ሕጊ» ተፈለጦም ድማ፡
ፈራዲ-አካል፡ ብናይ ሓባር ስምምዕ ናይ ዝምልከቶም ወገናት እዩ ዝምረጽ ዝነበረ።

ከምዚ'ሉ እቲ ውሽማዊ-ግርጭታት ደረት ይግበረሉን፡ አንጻር ምፍርራሕን-ግዳማዊ
ረጽምን ድማ፡ ልክዕ ከምቲ አብ ኣክለ-ጉዛይ ብዝረእናዮ አገባብ፡ ኩሉም'ቶም አብቲ
"ኮንፈደራሲዮን" ዝነበሩ ብረት-ምልዓል ዝበቐዙ ዚጋታት፡ አብ ፍሉይ ቦታ ተኣኪቦም
«ክተት» ይብሉ ነበሩ።

እቲ ስግእት ብወገን ትግራይ ምስ ዝኸውን፡ «ክተት» አብ ቤት-ገብርኢል ይእወጅ።
አንጻር ባርያ-ባዛ፡ አብ ዓረዛ ክተት ይበሃል። ንምናልባት ብሰሚን ወይ ምብራቕ
ዝቐልቀሉ ጸላእቲ ድማ፡ አብ ኩዶፈላሲ እዩ እቲ ናይ ክተት ምጥርናፍ ዝእከብ
ዝነበረ።

አብቲ እዋን፣ ቲ፣ እቲ ሃገር ልክዕ ከምቲ አብ ደቅ-ሚናብ ብዘረአናዮ እገባብ፡ አባታዊ-ቅርጺ እዩ ዝበረ። ከም ዝመስሎ ግና፡ እብ ደቃ-ወረሰናዝጊ እቲ ሹም-ዓዲ/ሹም ጉልቲ ዝብል መዝነት፡ ከምቲ እገባብ ዋንነት-መሬት፡ ብእዋኑ እዩ መትከል-ወርሻ ተኸቲሉ። ብግብረ እውን እብ ደቃ-ሚናብ፡ መሬት ነፍሰ-ወከፍ ዓዲ፡ ሓባራዊ-ዋንነት ናይቲ ዓዲ ተባሂሉ፡ ማሕበር ሽማግሌ-ዓዲ ድማ፡ እቶም ደቅ-ዓዲ ንውሱን-ጊዜ ከሓርሰዎን-ከጥቀምሉን (ብዝኹን ካብ ሸውዓተ-ዓመት ዘይነውሑ) እዩ ዘዋድቕ ነይሩ።

እብ ደቃ-ወረሰናዝጊ (ዋንነት-መሬት ንዘይ ደቅ-ዓዲ ኣይግባእን ዝብል መትከል እኒ እንተሃለወ)፡ ካብ ኣዝዩ ነዊሕ-እዋን ኣትሒዞ፡ ኣብ መላእ ሰራዩ ኩነ ኣብ ዝተረፈ ክልተ ወረዳ፡ እቲ መሬት ሓንሳብ ኣብቶም ደቅ-ዓዲ ምስ ተዋደቑ፡ ንተባዕታይ-ዘርእዎ ከም ወርሻ ምምሕልላፍ ዘፍቅድ ተኸለሎሉ፡ ጸኒሕዎም እዩ።

ብዘመኑ፡ መላእ ደቃ-ወረሰናዝጊ ኣባል «ምድረ-ባሕሪ» እዩ ዝበረ።

ቀጺሉ፡ ውን ስልጣን "እንዳ-ጸዓዚ፡" ኣሚኑ፡ መብዓሕትኡ ህዝቢ ተኸታሊእዎ ኩይኑ እዩ ጸኒሑ። ልክዕ ከም ኣማሲን እውን፡ ሕጋዊ ግብረ-መንግስቲ፡ ኣብቲ ከም ዘመነ-ፍትሒ/ሰላም/ሪህዋ/ዝኸዘር እዋን ንግስነት «ሃጺይ ዳግማይ ኢያሱ-1729-1753 ዓ.ም.» እዩ ክኸፍል ጀሚሩ። እቲ ጊዜ ቲ ድማ፡ "እንዳ-ጸዓዚ፡" ዝለዓለ-ጫፍ ዕብዮት ስልጣኑ ኣረጋገጽሉ ዝበረ እዋናት እዩ። ብ "ክኒው-መረብ" ንትግራይ ዝሒኑ፡ ኣብ ዓድዋ ዝቐመጥ ኣመሓዳሪ ኣቑሙ ነበረ። ብ "ተከዘ" ኪኖሉን ደፊሉ፡ ኣብ "ወልቃይት" ከይተረፈ፡ ብተባዓት መኪንንቲ ደቅ-ደጊዮት ገብረክርስቶስ ዝምርሖ ሰራዊት ነይርዎ እዩ። ንሳቶም እዮም ድማ ንዕምባባ መንእሰያት መረብ-ምላሽ/ትግራይን ኣሰ-ሊፎም፡ ነቶም ኣብ ብልሽውና ዘምረሑ ኒጋውስ-ኢትዮጵያ መሊኹም ናይ ሓቲ ጉይ-ቶት ኩይኖም ዝጸንሑ ህዝብታት-ጋላ፡ ከወግሱ ዝለኣኹ ዝበሩ።

ከምኡ፡ ውን፡ ንዝተረፈ ክፍለ-ወገናት ኢትዮጵያ ስልጣኑ ጥንታዊ «ምድረ-ግእዝ» ዘመሓለፈን፡ ኣብ ካልእ ወገናት ናይዚ ሃገር'ዚ ክርከብ ብዘይሕሰብ ኣገባብ ድማ ስርዓት/ሰላም/ፍትሒ/ ከውሕስ ዝኸለለ፡ መሎንናዊ እንዳ-ጸዓዚ፡ ምዃኑ ክዝንጋዕ ኣይግባእን።

ንከም'ዚ ዝእመሰለ ስርዓት እዩ፡ ውን ትዕቢት ራእሲ-ሚኒስቴር ሴሑል፡ መፈጸምታ ዝረሒሉ።

ብእኩ፡ ብሚኒስቴር-ሴሑል እዩ፡ ውን እቲ ነቶም ብ"ነጀው-ተከዘ" ዝርከቡ ሃገራት ዘናዓበ ዘመነ-ፋሉልነት/ ሽበራን/ ጀሚሩ።

እቲ ስቅያት፡ ካብ ዝኹን ወረዳ መረብ/ምላሽ፡ ነቲ ኣብ ቅድሚት ተሰሪዑ ብልጽግናኡ ድማ ንራሲያ ዝዕድም ወረዳ-ሰራዩ እዩ ብዝያዳ ኣደራሶ ኩይንዎ።

ወረዳ ሰራዩ

ስም ናይዚ «ሰራዩ» ዝብል ብልጽ ወረዳ መረብ/ምላሽ (ወረዳውን ካብ ግዝእትናስ-ግዝእት ኢጣልያ- እቲ ዝበለጸ ዝበሃል ወረዳ) ካበይ ምዃኑ መብቐሉ፡ ካብ "ሰራሕ" ዶ? ካብ "ሰራይ" ? ዝብሉ ቃላት ቋንቋ-ትግራይ (ትግርኛ)፡ መሰረቱስ እዚ'ዩ ክበሃል ኣይከእልን።

እቲ ቀዳማይ ምስ ዝኸውን፡ ሰራዩ ማለት "ዓድ-ሰራሕተኛታት" ምኹን ትርጉሙ። እቲ ካልኣይ ድማ፡ "ሰራይ" ብቋንቋ-ጣልያን ተተርጉሞ "መድሃኒት" ማለት እዩ። ስለዚ እቲ ዓዲ፡ ዓድ-ጥዕና ምመሰል ገለጻሉ።

ብዛዕባ እዚ ወረዳ'ዚ ኣፍልጦ ዝመለሽ ሰብ ከም ዝርድኦ፡ እዚ ክልተ ትርጉም፡ ተማላእይ እዩ። እዚ ሎም ሰፊኑ ዝረከ ድንግርግርን ናይ ስደት መልክዓትን ንወገን ገዲፍካ፡ ፈቐድኡ ዝርከብ ኣሰራት ከም ዝሕብር፡ ኣብ ዘመኑ፡ እቲ መሬት ብጥንቃቄ ይሕረስ ምንባሩን፡ ብዝሒ ናይቶም እተለቐቁን-ዝባደሙን ዓድታት ኩነ/ብዝሒ ዝኸበሩ

ህዝብን ተገንዝብካ፡ ማንም ንሰራዊ ዝበጽሖ ሰብ፡ ብእዋኑ እብዚ ወረዳ ዝኸበሩ ህዝቢ፡ ብብልጽግና ይነብሩ ምንባሮም ኣይሰሕቡን።

ጥዕና ናይዚ ወረዳ ንዝምልከት 'ውን ተቓውሞ ኣይቀርቦን። ብሕልፊ ምስቲ ብሰለስተ ወገናት ቀኒቲ ዝሕዞ ቆላታትን- ምስቲ ብሰሚኑ ናይ ዝርከብ " ኣማሲን " ድፍቕ-ኣየርን እንተድኣ ተመዝኪኑ፡ኩነታት-ኣየር (ክሊማ) ወረዳ-ሰራዊ፡ ጥዕና ዘለዎን-ተፈታውን ከብይኑ ወትሩ ጽድቅ እዩ።

ወረዳ-ሰራዊ ኣብ 'ትበጽሓሉ፡ ኢውሮጳዊ-ጉልበት ብዙሓርሶ መዓልቲ፡ እንታይ ዝበለ ምርኢት ምኹን ውጽኢቲ ዝበል ኣሳብ ይምስጠካ።

ብቐድሞ 'ቲ ፋሉላዊ-እዋናት፡ ወረዳ-ሰራዊ ኣብ ሰለስተ-ጉልቲ እዩ ዝኸፈል ነይሩ። ህዝብታቲ ድማ፡ ደቅ ኣደ-ነገድ ክነሰም፡ ኣብ ሰለስተ-ጨንፈር ይኸፈሉ።

እቶም ጉልታት፡

1) - ጉልቲ ተሸላ -

2) - ጉልቲ ማይ-ጸዕዳ (ጫዕዳ ወይ ጸዓዳ ከከም ኣደማምጸኡ)

3) - ጉልቲ መራጉዝ ወይ ክፋል ናይቲ ሰራዊና ብደቂቕ እንምልከቶ መሬት ነገደ-ማሊ እዮም ዝነበሩ።

ከምቲ ኣብ ካልእ እተጠቐሰ ሕጂ 'ውን ንምዝኸኸር፡ ጀግራፍ (ቅርጽ-መሬት) ናይቲ «ምድሪ» ዝበሃል ኣጸዋውዓ፡ ነቲ ኣብዚ ሃገር 'ዚ ፍጹም ትርጉም ዝወሃዩ ብነገድ/ብሄር-ህዝቢ/ ዝፍጸም ዞብኣዊ-ምክፍፋል፡ ኣይመሳሰልን እዩ። ስለ 'ዚ እኹቲልና ከም እንርእዮ፡ ብዛዕባ -ቆላይን- መራጉዝ- መግለጺ ኣብ እንህበሉ፡ ኣደ-ክፋል ነገደ ምልጋእ እውን ከም ዝነበሮ ከንምልከት ኢና። ስለዚ ምድሪ-መራጉዝ ክበሃል እንክለ። ኣብ ክልተ-ከባቢ ይኸፈል ማለት እዩ፡ ኣደ ን «ደቅ-ማሊ»/ እቲ ካልኣይ ድማ ን «ደቅ-ምልጋእ» ይብጽሖም።

መበቐል-ስም ናይዞም ኣብ ላዕሊ እተጠቐሱ ሰለስተ-ጉልቲ፡ንትርጉም መጽዋዕታ ናይቲ መላእ-ወረዳ ይገልጸን/ ዘደስት ርእይቶ ይህበሉን። ምክንያቲ፡ ተሸላ ማለት፡ ዓድ-ተኸልቲ ወይ ኣትክልቲ ማለት እዩ። ማይ-ጸዕዳ ከም ስሙ ጽሑይ ማይ። መራጉዝ ድማ ን " መርጉዝ " ዝበል ቃል ለውጢ ተገደርሉ፡ ሃብታም ማለት ከብይኑ፡ ንፍር-ያምነት ናይቲ መሬትን- ዝኸተል ብልጽግና ህዝብን ይገልጽ።

እዞም ሰለስተ-ጉልቲ፡ ተምሳል «ኣባታዊ-ስርዓት» ዝኸተል መንግስቲ፡ ኣቶሞም፡ ኣብ ነፍሰ-ወከፍ ሹም ጉልቲ፡ ምስቲ ዝበሃሉ ሹም-ጉልቲ ክበርዎም። መናበሪእም ድማ፡ ሹም-ጉልቲ ተሸላ፡ ኣብ ታሺታ ጥቓ ተራእምኒ እዩ። ሹም-ጉልቲ ማይ ጸዕዳ፡ ኣብ ደርዓንቶ ማይ-ጉረጺ ይነበር። ሹም-ጉልቲ መራጉዝ ድማ፡ ኣብ ኣርግጽና እተባህለ ዓዲ።

ነፍሰ-ወከፍ ሹም ጉልቲ፡ ምስቶም ዘመሓድሮም ህዝቢ ኣደ እዩ ነገዳ። ከም ወኪል ናይቲ ጥንታዊ ናይ ኣባር ስድራ-ቤት ድማ፡ ኣብ ልዕለእም ዝነበሮ ናይ ጸብለል መዝነት፡ " ቦኸሪ " ናይ ምዃን ድኣ'ምበር ካልእ ምክንያት ኣይነበርን።

ከምኡ 'ውን እንዳታት ሹም-ጉልቲ ናይዞም ሰለስተ-ወረዳ፡ ብዝምድናን/ናይ ኣባር መበቐልን፡ ይተሓሳሩ እዮም።

ከብይኑ ግና፡ ኣብ እንዳታት «ጉልቲ ማይ ጸዕዳ» ስኒት ኩነ/ ዘቢታዊ-ስርዓት፡ ከምኡ እውን እቲ ብታሪኽ ወድ-ሰብ ን'ንዳ-መኪንንቲ ኣይሊ ዘደልብን/ ስልጣን ዘረጋ-ግጽን/ መትከል ሕገ-ቦኸሪውነት ነጂሱ ኣይፈልጥን። ውሽጣዊ ዘይምስናይ ናይዚ እንዳ እዩ 'ውን፡ መንቀል-ምክንያት ናይቲ ንነዊሕ እዋን ንማይ-ጸዕዳ ብፍላይ፡ ንመላእ ሰራዊ ድማ ብዓቢኡ ዝሰቐየ ግርጭታት ከብይኑ ተረኪቡ። ምስሕሓብ ናይዚ እንዳ 'ዚ ድማ፡ ንመላእ ኣብቲ ወረዳ ዝጸንሐ ዘይምስናይ ስለ ዘንጸባርቑ፡ ኣፈሻዊ-መብርሂ ክወሃቡ ናይ ግድን ይኸውን።

ኣብ ታሪኽ ኣዚና ድሕሪት እንክይተመለሰና (ዕዮኡ ከቢድ- ነዚ ምጡን ጽሑፍ እውን ስለ ዘይዳረጎ)፡ ኣብ ናይ መወዳእታ እዋናት ንግስነት «ሃጺይ ዳግማይ እያሱ» ጥራሕ

ምስ እንምልከት፡ " እንዳ-ማይ ጸዕዳ " አብ ክልተ መሰረታዊያን ጨናፍሮ ተመቺሉ ንረኸቦ።

እቲ ዋና/ ቀዳማውን፡ ተኸሊት- አዝማች ዑቕባት ብዝበሃሉ ክልተ-ኣሕዋት ዝውከል ጨንፈር ክኸውን እንክሉ፡ እቲ ካልኣይ፡ ዘርኢ ኣይተ-ስምረት እዩ።

ስዒቡ ድማ፡ ምኽንያቱ'ኳ ብርግጽ ዘይፍለጥ ናይ ሓድ-ሕድ ዘይምቅድዳው፡ መሬት ማይ-ጸዕዳ እንደገና አብ ሰለስተ ንኡሳን-ጉልቲ ተኸፍላ ። (ብቐድሞ' ዘን፡ቅድሚ ብዙሕ-ወለዶን፡ ኣገዳስነቱ'ኳ ውሉን እንተኹን፡«እግሪ-ምኽእል» እተባህለ ጉልቲ ተፈንጨሉ ጸኒሑ እዩ) -

ብመሰረት'ዚ ድማ፡ ን " ተኸሊት " ጉልቲ ዓድ-ጂላ እንኪኸውን ክፍሊቲ፡ " አዝማች ዑቕባት " አብቲ ካብቲ እዋን ኣትሒዞ ብስሙ ዝፍለጥ ጉልቲ እንዳ'ዝማች ዑቕባት ተወሰነ። ዘርኢ " ኣይተ-ስምረት " ድማ ኣብዚ ሉም ከም /ኣሰገር/ ዓድ-ባሕር/ጋሊላን/ ዝፍለጡ ጉልቲ ሰፈረ። እዞም ዳሕረዎት፡ ክሳብ'ቲ እዋን'ቲ ሓድ-ጉልቲ ኩይኖም ጸኒሖም፡ ብስም ወዱ ንኣይተ-ስምረት ከም «እንዳ'ዝማች ዮሃንስ» እዮም ዝፍለጡ ነይሮም።

አብ ሞንጎ ኣባላት እዚ እንዳ'ዚ ግን ካልእ ጽልእን-ውድድርን ከሕቂን ጸኒሑ፡ አብቲ ናይ ፋሉልነት-ዘመናት ገንፈሉ፡ብኣያል ጽልኢ አብ ክልተ-ዓውዲ ተኸፈሉም ብብረት እውን ከይተረፈ ሓድ ኣንጻር'ቲ ሓድ ተላዕሉ።

«ኣይተ-ካፍለት» እተባህለ ወድ-ተኸሊት ከም ዝረእናዮ ጉልቲ ዓድ-ጂላ ተዋሂብዎ ምስ ሓንቲ ባል መኪንንቲ-እንዳ ጸዓዘጋ (ባል ደጊያት-ዓምደሃይማኖት) እዩ ተዋሲቡ ጸኒሑ። ካብዚ'ውን፡ ገብረልኡል/ገብረድንግል/ኣሰራት/ተኸሊ - ኣባል / እተባህሉ ኣርባዕተ ደቂ ክበርዎ።

ኣይተ-ሚካኤል (ሚካኤል ሴሑል) ራእሲ ትግራይን/ ተጠባቂ ንግስነት-ኢትዮጵያን/ ምስ ተባህለ፡ ነቲ ክሳብ " ኣመሓዳሪ ዓድዋ " ዝብል መዓርግ ከብ ዘበሉን ከም ወድ-ግእ እውን ዝኹሰኩሶ እንዳ-ጸዓዘጋ ንተቐውሞ ምስ ተላዕሉም፡ ደጊያት-ዓምደሃይማኖት እዩ ሰራዊት ኣኹቲቲ፡ እንጻር ሚካኤል ሴሑል ተላኢኹ።

"ተኸሊ ኣባል"፡ እቲ ዝኣለን-ጉብዝናኡ ዘይዓበን ኩተት ካብ ደቅ ኣይተ-ካፍለት፡ ምስ እኖ-ሓጎኡ ተሰሊፉ ንትግራይ ሓለፈ። ብኸለለትን-ጀግንነትን ድማ እንጻር ሚካኤል-ሴሑል ተዋግኦ። እቲ ኩናት ግን፡ አብ ዕላማኡ ኣይተዓወተን።

ዓምደሃይማኖት ምስ ተላዕረ፡ ወድ-ባሉ ጠሊምዎ ጉልቡቲን-ኣገልግሎቲን ን ኣይተ-ሚካኤል ሴሑል ከወፈ ተቐላጠፈ። እዚ ድማ፡ ብሰናይ ተቐቢሉ አብቲ ካብ ዓወት ናብ ዓወት እናተሳገረ አብ መዓርግ ራእሲ-ትግራይን/ ኣብቲ ባዕሉ ንባዕሉ ደረት ብዘይብሉ ስልጣን " ተጠባቂ-ንግስነት " ተባሂሉ ከስመን ዘበጽሖ ወታዕራዊ-ሰርሒታት፡ ወትሩ ንተኸሊ ኣባል አብ ጐኑ እዩ ኣሰሊፍዎ።

ራእሲ-ሚካኤል ዕብዮቱ ብዘረጋገጸ፡ ንኩሉም'ቶም ምሳኡ ዝወፈሩ፡ ግቡእ ካሕሳም-ምያእም ፈለጠሉም።

ንተኸሊ ኣባል ኣገዳሲ መሳርሕቲ ኩይኑ ስለ እተረኸበ፡ ንዝኹን ሕጊ/ ባህሊ/ ልምዲ/ ብዘቐይሞ ኣገባብን/ ብንዕቀት ናይቲ ብኣኸብሮት ከዝውተር ዝጸንሖ እንዳዊ ምትእ-ስሳርን፡ ግዝእት ምሉእ ማይ-ጸዕዳ ኣረከቦ። ምእንታኡ'ውን ብኹሉ ማይ-ጸዕዳ አብ ሓድ ጉልቲ ተጠርነፈ። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ዳርጋ ናይ መላእ-ሰራዊ ምምሕዳርን/ ሓድ ዕስራት (1/10) ግብረ-መንግስቲ ንባዕሉ ክሰልፅን ተፈቐደሉ።

እዚ ንዝኹን ናይ ማዕርነት ስምዒትን- ዘበታዊ ልምድን ጥሒሱ እተበጽሖ መዓርግ ግን፡ ንመጻኢ እዋናት ኣሉታዊ-ኣብነት ድኣ ኩነ።

ዘርኢ ተኸሊ ኣባል፡ ገረመድህን ብእተባህለ ሓድ-ውላዱ ምስ ጠፍሖ፡ ኣይተ-ገረ-ማርያም/ኣይተ-ክፍለማርያም/እተባህሉ ክልተ ደቅ-ሓው (ማለት ደቅ ገብረል-ኡልን/ገብረድንግልን ሓሓዲእም) አብ ልዕል'ዚ ጽጉም ዓድ'ዚ ዕብለላን-መሪሕነትን ንምርግጋጽ፡ ንሓድሕዶም ብጭካኔ ተሃላለኹ። ጽልእም ዝበእሰ ድማ ብድሕር ሞት ኣይተ-ክፍለማርያም፡ ኣይተ-ክሕሶ እተባህለ ሓው ኣብቲ ነገር ምስ ተተክኦ እዩ።

አብ መጀመርያ እዋናት ናይዚ ሓዘናዮ ዘለና ክፍለ-ዘመን (19 ክ-ዘመን) ወልደሰላሴ ናይ " ትግራይ-ራእሲ " ተሰምዮ ንዓድዋ ብዘመጸ፡ እይተ-ገረማርያም ተቐላጢፉ እድ ከሰለላ ሓደ-ሸሕ ቅርሺ-ባጠራ ህያብ ሓዘ፡ ናብኡ ቀረበ። ብልጫ ናይዚ ድማ፡ እቲ ብልምዲ መስመር ቦኸር-ዝ ብሕጊ ዝበጽሖ ጉልቲ ዓድ-ኺላን/ ግዝእት መላእ ማይ-ጸዕዳ ብተወሳኸን ተፈቐደሉ።

እይተ-ካሕሱ እዚ ሰሚዑ፡ ተቐላጢፉ ንዓድ-ኺላ እተወ። እብዚ 'ውን (ድሮ ገረማ-ርያም ካብ ዓድዋ ተመሊሱ ብምጽናሉ) ሓያለይ ሰባት እኹቲቲ፡ ህዝቢ እብ እተእከበሉ ዕዳጋ ማይ-ላፎ ብርቲዕ ውግእ ከፊቱ ንገረማርያም ተዓወተሉ። እብቲ ኩናት ግና፡ ብክልቲኦም ወገን ብዙሓት ሰራዊት ተወጊኦም እንኪወድቁ፡ሓደ'ኳ ካብ መራሒ ናይ- 'ቶም ክልተ-ሰድራ እይተጉድእን።

ብድሕር'ዚ ቀጺሉ፡ ሕጂ 'ውን እብ ከብድ-ዓዲ፡ እብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ወገናት እንደገና ሓያል ውግእ ተኸፍተ። እብዚ ግን፡ ብሓደ 'ካብ ወታሃደራት እይተ-ተሰፉ (ወድ እይተ ገረማርያም) እተወርወረት ኩናት ተወጊኡ፡ እይተ-ካሕሱ ተቐትለ።

እቲ ሰዓቡ ዝመጸ ዘርእ'ዞም ተካላት አዝማድ፡ ሸቡ ኩነ አብ ዝቐጸለ እዋናት፡ እላሽ ከይተባህለ እብ ጽልኡ ሰመረ።

ንሕና (ኢጣልያ) እውን ንሰራዮ ብዝእተና፡ ብዘይበሊ ቅርሕንቲ ተመቐሎም እብቲ ተኸሊት እተባህለ አባሓጎኦም ዘጽናሓሎም ውርሻ ጉልቲ ዓድ-ኺላ ተሓናፊጾም ንረኽቦም።

እቲ ምትሕውዋስ እተመሓላለኸ ኩይኑ፡ ዳርጋ ፍርቂ ዓዲ ንዘርእ ካሕሱ፡እቲ ካልእይ-ፍርቂ ድማ ንዘርእ ገረማርያም ይብጽሖም። መብዛሕትኡ ዓድታት ናይዚ ከባቢ፡ እብ ከምዚ ዝበለ ድንጉር ኩነታት ይነብር።

እሉኽ ነገሮም ንምልዓል፡ ብዝኹነ አጋጣሚ ይጥቀሙ ምባል፡ አጋንኖ አይከውንን። ብጥንቃቄ፡ ዝኹነ ባህርያዊ መላዓሊ ነገር የናድዩ። እብ ዝሰለን ድማ፡ ብ ጉርሒ/ ውዲት/ ናይ ተንኩል ክእለት፡ ኩነ ኢሉም ይምህዝም።

እዚ ጠባያት'ዚ ግና፡ ንዘርእ-ተኸሊት አይኩነን ፍላይ ዝምልከት። ወለዶ አዝማች-ዑቕቢት ኩነ እይተ-ሰምረት፡ ከምኡ እዩ ዛንታኦም። ስለዚ እዩ ድማ እቲ ብእዋኑ ሰፊሕ ዝነበረ ጉልቲ ማይ-ጸዕዳ፡ እብ ዓሰርተ ንኡሳን-ጉልቲ ተኸፊሉ፡ እቲ ዝጸንሐ ናይ «ተወራረስ አባታዊ-ሕጊ» ቡባቕሩብ እናሃሰሰ፡ ናብ " መስፍናዊ-ስርዓት " ገጽ ጠምዚዞ።

ጉይታ ሓደ-ጉልቲ ከበሃል ዝጸንሐ ሓደ-እንዳ፡ እብ መራት-ዓድን ካልእ ጉልታት እውን ግዝእተይ ከሰፍሕ ዝብል ቅዲ፡ እብዚ እዋናት'ዚ እዩ ተለሚዩ። መብዛሕትኡ ጊዚ ድማ እቲ «ይብጽሓኒ» ዝብል ጠለብ፡ እብ ዝነበረ ድኹም ዕብለላ ናይ ዝሓለፉ አባሓጎታት ወይ ጨንፈር ሓደ-እንዳ፡ እብ ልዕል'ቶም መንቀሊ ሞገጦት ዝኹኑ መራት ወይ ዓድታት እዩ ምርኩሳኡ ዝነበረ። ብዝኹነ ድማ፡ እቲ ዕብለላ ምስ ምዕዋት ፖሊቲካዊ-ወገኖም ዝመጸ ወይ ድማ፡ እብቲ ንሓደ ክፍለ-ዘመን ፈረቓን ዝእከል ነዚ ሃገር'ዚ ዘናወጸ ፋሉላዊ እዋናት፡ ምስ ገለ ኩብለልቲ ብምትሕብባር ዘረጋገጽዎ ዋንነት እዩ ዝነበረ።

ከምዚ ዝእመሰሉ ዝምባሉ፡ ብዝእሰ ደረጃ ድላ ይኹን'ምበር፡ እብቶም ካልእት ክልተ ዓበይቲ ጉልቲ-ተኸላ/ መራጉዝ/ እውን ይረእዩ ነይሮም እዮም።

ራእሲ-ሚካኦል ስሑል ንጉልቲ-ተኸላ እብ ክልተ ንኡሳን-ጉልቲ ማለት /ኦዶፈላሲ-ዓድ ምንጎንቲ ኢሉ ምስ ከፈሎም እዩ ድማ እቲ ምምቕቓል ጀሚሩ። ሸቡ እዩ 'ውን መራጉዝ ተበታቲኑ ብትእዛዝ እተጠቐሰ ራእሲ፡ " ጉንደት " ካብ መራጉዝ ተፈልዩ እብ ትሕቲ "ሕድሩ" ወይ ሕድራይ እተባህለ መራሒ ዝመሓደር፡ ካብ ፈቐዶኡ እብ ዓድ-ሓበሻ እተላኻኸበ ኩብላሊ ጭፍራ-ሰራዊት ዝእከብ መደበር ይኹን ተባሂሉ።

እዚ ፍጻሜ'ዚ፡ ንጊዚኡ ወታሃደራዊ-ወራር መሲሉ እዩ ቀሪቡ። ቀጺሉ ግና ከምቲ እብ ዓድ-ሓበሻ ዘሎ ልምዲ፡ አንስትን-ህጻናትን/ ንሰብኡትን-አባታትን ምስ ሰዓቡ፡ አባይቲ ተሃንጹ'ሞ፡ ቁሸታት ተመስረቲ። ማሕረስ- ምፍራይ ኩብትን- ምስ ተጀመረ ድማ ወዮ ወታሃደራዊ እተባህለ መደበር፡ እብ ናይ ሓቂ ግዝእት ተለወጠ።

ከምዚ 'ሉ ብድሕር ሞት ሕድሩ፡ "ዓቕላስ" እተባህለ ውሓዱ መራሒ ምስ ኩነ፡ እብ ሞንጎ እቶም ሕጋውያን ወንጉቲ መሬትን/ እቶም ዝመጹ ሓደስትን፡ ምስሕሓብ ተፈጥረ። ንጥንታውያን ወንጉቲ-መሬት እዩ ግና ከፊእምም። ከመይሲ፡እቲ እተሰራጨወ መማከላታዊ ማሕበረ-ኩም፡ እናስፋሕፋሕ መጸኢ፡ ብዘመነ-ደጊያት ውቤ ድማ (1830-1855 ዓ.ም.)፡ ወዱ ን "ዓቕላስ" ካብ እጌጋን 150 ሰብ-ጠበንጃ ተላእኹል፡ ነቶም ዝጸንሑ ጥንታውያን ሰብ-መሬት ፈጸሙ ኣባሪሩ፡ ንመላእ ጉልቲ-ጉንደት ኣብ ትሕተኡ መለኸ።

እዞም ንመረብ/ምላሽ "ባዕዳውያን" ዝበሃሉ ህዝብታት፡ ወትሩ ደገፍቲ ራእስታትን- ነጋውስን ዓድ-ሓበሻ እዮም ዝኸበሩ። ካብኣቶም እዩ'ውን ሓገዝን- ይጠበቕልካን- ቀዳምነትን- ዝወሃቦም ዝኸበረ።

ሃጹይ-ተድሮሕ ነዚ ኣብ ጉልቲ-ጉንደት እተፈጥረ ሓድሽ ኩነታት፡ ተቐቢልዎን-ሕጋዊ ዝበሮን። ዮሃንስ ድማ፡ ብ 1875 ዓ.ም. እቲ ምድሪ ብስርዓቱ ተሸፊሉ ከም ባህሉ ብእገባብ ብማዕረ ክዋደቕ ምስ ፈቐደ፡ እቲ ጉዳይ ህ ኢልካ ከም ሓድሽ እዩ ተበጊሱ።

ኣንጻር ወረዳ-ሰራዩ ብጭካነ እተላዕለ ግና፡እቲ ብድሕር ራእሲ-እስባጋዲስ መንግስትን ትግራይ ዝወረሰ "ደጊያት-ውቤ" እዩ።

ውቤ፡ ግዝእቲ ብ «ነጀው-መረብ» ምስፋሕ ዝኸበረ ትምኒት ንምርዋይ፡ ነቲ ሓይሉ ደሽመ ብመንፈስ እውን እተራሓቐ ሰራዩ (እኹል ከበሃል ዝከኣል ተቐውሞ ከይገጠሞ)፡ ተመላሊሱ ብምውራር፡ ኣብ ሓጺር እዋን ነዚ ብሉጽ ወረዳ፡ ምድረ-በዳ እዩ ለዊጥዎ። እቶም እተወረሩ ህዝብታት ኣብ ክቱር ድኽነት ብዝወደቁ፡ ናውቲ-ማሕረስ ጠንጢኖም ምስቶም ወረርቲ ሓቢሮም፡ ዝበኣሰ ናይ እክይ-መሳርሒ ኣብ ልዕል'ቲ ዝተረፈ ህዝቢ ኩይኖም ተረኸቡ።

ደጊያት-ውቤ፡ ኩሉ ኣብ ቅድመኡ ከምብርክኹን- ብሰሙ ክርዕድን፡ ኣብ ኣክለ-ጉዛይ እዩ ሓያል ተቐውሞ ገጢዎም። እዚ ወረዳ'ዚ ብድሮ፡ ንሓይልን-ትዕቢትን ናይቲ ቅድሚ ውቤ ዝኸበረ ዝኣኢ መኪቲ ኣብ ዓድ-ኢዳ እተገብረ ሓያል ኩነት ተግዊትሉ ብምጽናሉ፡ ዳግም እውን ኣብ ውቤ ከውዕሎ እዩ ተስፋኡ ዝኸበረ። እዚ ልኡል ተስፋ ግና ኣብ ምዓላኡ ኣይወዳለን። ከምቲ ኣብ ካልእ-ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ እተጠቐሰ፡ እዚ ክሳብ ሸው ነጸን-ሓራን ኩይኑ ዝጸንሐ ደሞክርሲያዊ-ወረዳ እውን፡ ብውቤ ተመሊኹ እዩ። እቲ ነዚ ውጽኢት'ዚ ከረጋግጽ ዝኸኣለ ብሉጽ መሳርሒ ድማ፡ ወረዳ-ሰራዩ ዘበርክተሉ ጭፍራ-ሰራዊት እዩ ዝኸበረ።

ኣብ ሞንጎ ህዝብታት ናይዚ ክልተ-ወረዳ፡ ኣብ ሕሱም ጽልኢ ዘይሰገረን/ ዝመጸ ሰልጣን ኩነ- ሰርዓት ዘየሕወዮን (ዘይዳነዮ)፡ ብዘመታ ኩብትን- ያዕያዕን.....ወ.ዘ.ተ. እተላዕለ፡ ካብ ድሮ ዝመጸ ምፍሕፋሕ ጸኒሑ እዩ። በዚ ተጠቒሙ እዩ ድማ ደጊያት-ውቤ፡ ስምዒታት ናይዞም ሓደስቲ ተሓባበርቲ ደቅ-ሰራዩ ኣረሳሲኑ፡ ከምቲ ኣብ ዝኹነ ውግእ ሓድ-ሕድ ዝዘውተር ትዕቢትን-ጭካኔን ብዝእክል ምስ እስኻቶ፡ ንውድቀት ኣክለ-ጉዛይ ከቀላጥፍ ከኢሉ።

እቲ ኣብዚ እዋን'ዚ እናተደሸመ ዝመጽእ ዘሎ ኣብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ወረዳ ዝጸንሐ ሕሱም ጽልኢ፡ ካብዚ እክይ ተግባራት'ዚ እዩ መበገሲኡ። ብተወሳኺ፡ ክሳብ'ዚ ንሕና (ኢጣልያ) ዘለናሉ ወቕቲ፡ ነገሮም ተሓጉዱ ክጸንሕ ዝደገፈ ረጅሒ፡ ዋንነት ናይቲ ከም ሰለሰተ ደቅ-ድራር (ወይ ከከም ዞብእዊ ኣጸዋውዓ- ተድረር/ ተደረር/ ተድራር) ዝበሃል መሬት ንዝምልከት እዩ።

እዚ ብእጋማይ ደረት ፈለግ-መረብ ዝርከብ ጉልቲ፡ ምጉት ብዘደልዮ ኣብ መሬት ኣክለ ጉዛይ እዩ ዝርከብ። ክሳብ ሸው ድማ፡ ወኒንዎ እዩ ጸኒሑ። ኩይኑ ግና፡ ደጊያት-ውቤ እዩ ንዝተፈላለዩ ጉልታት-ሰራዩ ዓዲልዎ። እቲ ምክፍፋል ንባዕሉ፡ ዘይተመዘዘ እዩ ዝኸበረ። ከመይሲ፡ እቲ ዝዓበየን-ዝበለጸን ወገናቱ (ምስቲ ሓድሽ-ዓዲ እተባህለ ዝዓበየ ክፍሉ)፡ ንማይ-ጸዕዳ እዩ ተዋሂበዎ።

ንደጊያት-ውቤ ድማ፡ ካብ ማይ-ጸዕዳ እዩ ዝዓበየ ሓገዝ ተወፍዶሉ ዝኸበረ።

ነዚ ኣብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ወረዳ መጻልኢ ኩይኑ ዝጸንሐ መሬት፡ ሃጸይ-ተድሮስ ናብ ኣክል-ጉዛይ መሊሰዎ ክብቅዕ፡ "ራእሲ-አሉላ" እንደገና ንሰራዊ ኣረከቦ። በዚ'ውን እቲ ሕጎ- ምትህንጂትን፡ ናብ ዝኸፍኦ መልክዑ ሰገረ።

ኣብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ወረዳ ካብ ዝጸንሐ ናይ ነዊሕ ምስሕሓብ፡ እቲ ብ 1859- ዓ.ም. ኣብ «ኣናቢታ» እተባህለ ቦታ እተገብረ ደማዊ ናይ ብረት-ግጥም፡ "መዚንገር" ብክምዚ ይዝክር፡

«.....ጸላሊ፡ ብዙሕ ናይ ሓዊ-ብረት/ 12 ሸሕ ዝግመቱ ሰባትን ኣሰሊፉ፡ ንሰራዊ ገጹ ኣተወ። ህዝቢ ማይ-ጸዕዳ፡ 8 ሸሕ ሰባት-ብርቱዕ ናይ ፈረሰኛ ማእከል-ሰራዊትን ኣሰሊፉ፡ በይኑ እዩ ጸኒሕዎም። ኣብቲ ኩናት ድማ፡ ማይ-ጸዕዳ ተጠቒሞ 400 ሰባት ዝእኸሉ ክምትዎምን- ብዙሓት ቁሸት እንኳይኡን፡ ካብቲ ዝሰዓረ ወገን'ውን 800 ሬሳ ኣብ ዓውደ-ወግእ ወዲቆም።.....»።

ብዘመነ መግዛእቲ ደጊዖት-ወብ፡ ኣብ ሰራዊ ካልኣት ኣንደስቲ ለውጥታት'ውን ተራእዮም እዮም።

ኣመሓዳሪ ናይቲ ምሉእ-ወረዳ ተባሂሉ፡ ሓደ ትግራዊ ወታዕደራዊ-መራሒ (ሹም- ነጋሪት) ሓያል ጭፍራ ኣኸቲሉ፡ ኣብ ከባቢ «ደብረ እንዳ'ባ መጣዕ» ዓሰከረ። ኣቐዲሙ ከም እተጠቐሰ ድማ፡ 150 ካብ ለጌጋጋላ ዝመጹ ሰብ-ጠበንጃ ዝሓዘ ጭፍራ ምስ ሰድራ-ቤቲነቲ ድሮ ካብ ዘመነ ራእሲ-ሚካኤል ኣትሒዞ ኣብ ጉንደት ተሰራዊዩ ዝጸንሐ «ወታዕደራዊ ግዝኣት» ንምድልዳል ተላኢኹ እዩ ጸኒሑ። ብኣንጻር'ዚ ግና፡ ኣብ ጥንታውያን ጉልታት-ሰራዊ ዝጸንሐ ምምቕቓል፡ ከምኡይሉ ድላ ቀጸለ። ንኣብነት መራጉዝ ክጥቀስ ይከኣል። እዚ ጉልታት'ዚ፡ መላእ ጉልቲ-ጉንደት ተሰሊዖም ክብቅዕ፡ እንደገና ኣብቶም ሎም'ውን ህልዋት ዝኹኑ ጉልቲ-ያቐብ/ ጉልቲ-ኣከሎም ዝበሃሉ ተኸፍለ።

ወብ ተሳዒሩ ምስ ተቐትለ እዩ ቅሩብ ሰላም ክርክብ ተኸኢሉ። ኣብዚ ብዙሕ ዘጥፍኦ ወረዳ-ሰራዊ፡ ካብ እተፈላለዩ ቦታ (ካብ ትግራይ እውን ከይተረፈ) ህዝቢ ውሒዞ፡ ዝሕረስ መሬት ሓቲቲን- ተዋሂቡን። እቲ ዋሕዚ ሰደት ብብዝሒ፡ ናብቲ ግዳይ ሕሉፍ ታሪኹ ዝኸነን/ዝያዳ እተሃሰየን/ህዝቡ'ውን ዝኸሰረን/መሬት ማይ-ጸዕዳ እዩ ውሒዞ።

እተረኸበ ሰላም ግን፡ ውሑድ ጊዜ እዩ ጸኒሑ። ምክንያቱ ድማ፡ ሃጸይ-ተድሮስ ኣብ ስልጣን ብዘመጸ፡ «ንጉሳ» እተባህለ ወድ-ሓው ንወብ፡ ንተቓውሞ ንግስነት-ተድሮስ ኣብ ትግራይ ተላዕለ።

ብ 1856 ዓ.ም. ንጉሱ ሰራዊቱ ኣኸቲቱ ንመረብ/ምላሽ ኣትዩ ምስ ወረደ፡ ንደጊዖት-ሃይሉ ሰዒሩ (ደጊዖት-ሃይሉ፡ ኣብ ህዝብታት ማርያ ክቆብ ተገዲዖ)፡ ንደጊ-ያት-መርእድ በዓል ሃዘጋ እዩ መራሒ-ሓማሲን ሸይምዎ። ደጊዖት-መርእድ፡ ነቲ ሰዒቡ ራእሲ ተሰምዩ ብዙሕ ዝና ዘትረፈ «ወልደሚካኤል (ወለንኪኤል)»፡ ሓው ምዃኑ እዩ።

ንጉሱ እውን ከምቶም ብቐድመኡ ዝሓለፉ ማእረራን ደቅ-ትግራይ፡ ንደቃ-ወረሰናዝጊ ኣብ ትሕተኡ መሊኹ፡ ባዕሉ ብዝሸሞም ሹም-ነጋሪት ገይሩ ኣመሓደሮ።

ንጉሱ ከመይሉ ብሻዓ ኣብ ስልጣን ከም ዝመጸን፡ መንግስቲ-ፈረንሳ ድማ ክድግፎ ዝነበሮ ተስፋን፡ እተፈልጠ ምስጢር እዩ። ነዚ ንምጽባይ እዩ ድማ ንሱን ሰዓብቲን ኣብ ጥቓ ገማግም-ባሕሪ ምጽናሕ፡ ንመረብ/ምላሽ ሓሊፎም። ብልክዑ'ውን፡ ኣብ ከባቢ «እንዳ'ባ መጣዕ» እዮም ዓሪዶም። እቲ ዘሰከሐ ናይ ኩናት ኩነታትን፡ ንዓኡን ሰራዊቱን ምቕላብ፡ ንሰራዊ ዘኸተሎ ክሳራ ክሳብ ክንደይ ምዃኑ፡ ብቐሊሉ ዝግመት እዩ።

ሃጸይ-ተድሮስ ብዝሞተ፡ ስልጣን ንምውራስ፡ ኣብ ሞንጎ ዮሃንስ/ናይ ዋግ-ሹም ጉብዚን ዝነበረ ቃልሲ፡ ደጊዖት-ሃይሉ በዓል ጸዓዘጋ ንሰራዊ ኣኸቲሉ፡ ራእሲ-ወለንኪኤል በዓል ሃዘጋ ድማ ንኣከለ ጉዛይ፡ ህርኩት ተሳታፍኑት እዩ ዝነበሮም።

ኣብቲ ብዓወት ሃጸይ-ዮሃንስ እተዛዘመ ነዊሕ ውድድር፡ እዞም ክልተ-ዓውዲ ወትሩ ኣብ ተጻራሪ ወገን'ዚ እንተጸንሑ፡ ብቐሊሉ እዮም ከከም ኩነታቱ ካብ ሓደ ሰልፊ ናብቲ-

ሓደ ዝለዋወጡ ነይሮም። በዚ ምዕልባዊ'ዚ ምስ ደኸመ እዩ'ውን ሃጸይ-ዮሃንስ፡ በብ-ወገኖም ከኸፋፍሎም መዲቡ።

ወለንኪአል እዩ ግን ኣብቲ ኣንጻር ብ «ኮሎኒል-ኣረንጅናፕ» እተመርሖ ግብጻውያን ኣብ "ጉዳ-ጉዳ" ዝወግሉ ኩናት (1875 ዓ.ም.) ብትብዓት ተዋጊኡ ፍቶት ናይቲ ንጉስ ከኸበብ ከኢሉ። እቲ ሃጸይ'ውን ነዚ ምኹሓስ፡ "ደጊያት" ኢሉ ሸይሙ ግዝእት ሓማሲን ክሳብ «ምኹዓው ቆሎ» ኣወፈየሉ። ብዘይካ'ዚ'ውን፡ ሰሜናዊ-ይባት ኢትዮጵያ ናይ ምክልኻል መዝናን/ ነቶም ዓመት ብቐድመኡ ብግብጺ ተወረሮም ዝጸንሑ ህዝቢ-ቦጎስ ናይ ምምላስ ሓላፍነትን ተዋህቦ።

ምናልባት ዮሃንስ ንወለንኪአል ሓላፊ ሓማሲን ኢሉ ምስማዩ፡ ነቲ ዝበለሰ ኣንጻር ግብጺ ይዳለወሉ ዝበረ ኩናት ምቅርራብ፡ ምቕላ-ባይታ ንምፍጣር ዝሓለፍ መደብ እዩ ዝበረ። ብሓቁ ድማ፡ ዮሃንስ ንናይ ዋግ-ሹም ጉበዚ ምስ ተዓወተሉ፡ ንመኪንንቲ ደቀ'ባት ሓማሲን ኣሲሩ፡ ነዚ ወረዳ'ዚ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ናይቶም ንሱ ዝመረጸም ሹም-ኒጋሪት ቆሪኑ፡ ኣደዳ ውርደት-ሓሳርን ገይርዎ ከም ዝጸንሑ ኣይዘንግዮን።

ምትእምማን ስለ ዘይነበሮን፡ እቲ ናይ ነጻነት-መንፈስ መረብ/ምላሽ ከይግንፍሎ ፈረሖ ግን፡ ንሰራዩ እዚ ልግስ'ዚ ኣይተገብረሉን። ዋላ'ውን ብውሽጣዊ ምስሕሓብ ተዋጢሩ ኣብ ዝነበረሉ፡ ነዚ ምትእምማን ዘየሕደረሉ ወረዳ፡ብራዕዲ ምዕቃቡን/ ሓለዋ መስመር-መረብ ንምርግጋጽን/ ኣብ ሰራዩ እቲ ናይ ትግራይ ወታዕደራዊ-መግዛእቲ ከምኡይሉ እዩ ቀጸሉ። ካብኡ ሓሊፉ'ውን፡ኣደ ካብቶም መራሕቲ-ወታዕደራቲ ምስቶም ደቀ'ባት ሓሲሩ ነጻነቲ ከይእውጅ ብምፍራሕ (ከምቲ ልሙድ ናይ ዓድ-ኣበሻ ባህሊ) ንኣድ-ሕዶም ክተሓላለው ንማለት፡ ሰለስተ «ሹም-ኒጋሪት» መረጹ ከመሓድሮ ወሰነ። በዚ'ውን እቲ ወረዳ ብኸሳራ ተዋሪዳ እዩ።

ዮሃንስ ግን፡ ከምቲ ዝሓሰበ ኣይኮነሉን። ምክንያቱ ድማ፡ ወለንኪአል ንሃገሩ ብዝተመልሰ፡ ምስ ግብጺ ዝምድና-ምቅርራብ መረጸ። እዚእም'ውን ግዝእት ምሉእ መረብ/ምላሽ ክኣምንሉ ተመባጺሖም፡ ንጊዚኡ "ራእሲ" ኢሎም ሰይሞም ወርቂ-ኣኸሊል ህያብ ኣበርክትሉ።

ህዝቢ መረብ/ምላሽ ብወገኑ፡ ከይዘንግዐ ሻዓ'ይሉ ሰዓቦ። ኣብ«ጉራዕ» ኣንጻር ሃጸይ-ዮሃንስ፡ ምሳኡ ተሰሊፉ'ውን መኮተ። ግብጻውያን ተሳዒሮም ምውጻእም ብዘየገድስ ድማ፡ እቲ ህዝቢ ምስ ወለንኪአል ሓሲሩ፡ ኣብቲ ነዊሕን-ዕርፍቲ ዘይነበሮን ናይ ድባይ-ኩናት፡ ኣንጻር ሰራዊት-ንጉስ ተቐለሰ።

ኣብዚ እዋናት'ዚ እዩ'ውን ሃጸይ-ዮሃንስ፡ ተጻራራ-ወለንኪአል ንዝበረ ደጊያት-ሃይሉ ካብ ማእሰርቲ ለቐቐ፡ ኣንጻሩ ዘሰለፎ። ወለንኪአል ግን፡ ኣብቲ ኣብ ከባቢ-ወኪደባ ብ 1877 ዓ.ም. እተኸየደ ደማዊ ኩናት ሰዓሮ'ሞ፡ ደጊያት-ሃይሉ ኣብኡ ህይወቱ ጠፋእ።

ኣብቲ ሰዓቡ ዝመጸ ዓመት፡ ሃጸይ-ዮሃንስ ነዚ ጸገም'ዚ ንምፍታሕ፡ እቲ ተባዕተ-አማንን «ባርያው በዓል በዓላ (ራእሲ-ትግራይ)» ዝመርሖ ዓሰርተ-ሸሕ ዝኣባላቱ ሰራዊት ኣኹቲቲ፡ ኣንጻር ወለንኪአል ለኣኹ። ባርያው እውን ተሳዒሩ፡ ኣብቲ ብ መጋቢት 1878 ዓ.ም. ኣብ ኣስምራ እተገብረ ኩናት፡ ንሱ'ውን ኣብ ዓውደ-ውግእ ወደቐ።

እቲ ሃጸይ ብድሕር'ዚ፡ ምስ ግብጻውያን ውዕላት ምክያድ መረጹ ንወለንኪአል ምስ ዘረክብዎ፡ መራት-ሓማሲን ከወፍየሎም ተመባጸዐ።

ራእሲ-ወለንኪአል ግን ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ እዚ ውዲት'ዚ ተረዲሉ፡ ምስቲ ንጉስ ውዕል-ሰላም መረጸ። ኣብዚ'ውን ብክሕደት ተማሪኹ ኣብ ኣደ-እምባ ምስ ተእስረ፡ መላእ መረብ/ምላሽ መራሒ ሰሊኑ፡ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ናይቲ ሃጸይ ኣተወ። ኣመሓዳሪ ናይዚ ወታዕደራዊ-ግዝእት ተባሂሉ ድማ ራእሲ-ኣሉላ ተላእከ።

እዚ ኩነታት'ዚ፡ክሳብ መጀመርያ ወርሒ ነሐሴ 1889 ዓ.ም. ሰራዊት-ኢጣልያ ንከበላ ዝኣተወሉ፡ ን ዓሰርተ-ዓመት ዝኣክል፡ ከምኡይሉ እዩ ጸኒሖ።

ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ-ትግራይ ንሰራዩ ዝላቐቁ ፍጻሜታት፡ ማእለያ ዘይርከቦም'ዚ እንተኹን፡ ኣብ ቀዳማይ ዝሰራዕ፡ እቲ ብመሰረት ኣዋጅ ንጉስ-ዮሃንስ ካብ ሎም-

ንጽባሕ አብ ግዝእቲ ዝርከቡ ህዝቦታት፡ ሰዓብቲ ናይቲ እተፈንጨለ ሃይማኖት-ተዋህዶ ክኹኑ ዘገድድ ትእዛዝ እዩ ዝኸበረ። ሳዕቢን ናይዚ አዋጅ፡ ብዙሓት ብሰራሕ- ቅንዕናን ዝፍለጡ አብ ምስልምና ዝእመኑ ጀበርቲ ሰራዊ፡ ሰደት ስለ ዝመረጹ፡ እቲ ወረዳ ደኺሙን- ህዝቡ ውሒዱን እዩ።

*****

እዞም ብሓፈሻኡ ጠቓሰናዮም ዘለና አብ ሰራዊ እተኻዩዱ ፍጻሜታት፡ ሓደ/ሳዕቢን እቲ-ሓደ ዝኹኑ ክልተ ናይ አሉታ-አሰራት እኹቲሎም፤

እቲ ቀዳማይ፡ ዋሕዲ-ህዝቢ ክኸውን እንክሎ/ እቲ ካልኣይ ድማ፡ እቶም ሹም-ጉልቲ፡ መስፍናውያን-ጉዳዮት ናይ ምኺን ዘሕደርዎ ዝምባለ- አገባብን፡ ምትእትታው እዩ።

ቦቲ አብ ሞንጎ እንዳታቶም እተተኸለ ቃልስታት፡ ካብ ባህልን/ አባታዊ-ስርዓት ርሒቆም፡ ስልጣን አብ ክንዲ ነቲ ብሕጊ-እንዳ'ባ ዝበጽሖ በዓል-መሰል፡ ነቶም ብሓይሊ/ ጉርሒ/ ዕድል/ ዘረጋገጽዎ ሰብ-ዕለት እሚን ኢልካ ምቕባል ተለምደ። ስለዚ'ውን፡ እቲ ቅድም ብዝምድናዊ-ምትእስሳር/ ሓርነት/ ንጥቕሚ-ኩሉን/ ቅቡል ዝበሃል ዝኸበረ ምምሕዳር፡ ከም ብሕታዊ-ሞንጎ ክዋፈር ጀመረ።

እዚ አገባብ'ዚ ሰራዊ ዝተኸለ፡ አብቲ ውሒድ ናይ ሰላም-ጊዜ፡ ካብ ግዳም ዝመጹ ሰደ-ተኛ መሬት ብዝሓተቲ፡ እቲ እከፋፍላ አብ ክንዲ ብመሰል-ንሓራ ሰባት ዝኸውን፡ ከም ድላይካ ክትጥቀመሎም ንዝፈቐዱ አገልገልቲ እዩ ዝዕደል ዝኸበረ።

ንሕና (ኢጣልያ) ከበሳ አብ ዝአተናሉ፡ አብ ሰራዊ ዝጸንሖ ማሕበረ-ፖለቲካዊ ስርዓት፡ ከም'ዚ ዝስዕብ እዩ ዝኸበረ፤

1)- እቶም ሰለስተ ጥንታውያን ዓበይቲ ጉልታት፡ አብ ብዙሓት ንኡሳን-ጉልቲ ተኸ-ፊሎም፡ እቲ ምምቕቓል፡ ንደቡብ ገጽካ ጥቓ መረብ ምስ ትቐርብ፡ ዝያዳ ይብርክት።

2)- ነቶም ካብ ጥንታዊ ጉልቲ-ተኸላ ብዘመነ ራእሲ-ሚካኤል፡ ጉልቲ-ኩዶፈላሲ/ ጉልቲ-ዓድ ምንጎንቲ/ ተባሂሎም እተኸፍሉ ክልተ-ጉልቲ፡ ደጊም ኣርባዕተ-ጉልቲ ተደረብዎም። እዚአም ድማ፡ ደቃ-ቅንጹብ/ ዓድ'ድከመ/ ገብረ-መራዒት/ ያና መናዕ'ላ/ ይበሃሉ።

እዚእቶም፡ ካብቶም ቀዳሞት እተጠቐሱ ክልተ-ጉልቲ ንእስ ዝበሉ ከይኖም፡ እቲ ጉልቲ ዝበል መጽዋዕታ፡ ካብቶም አብ መሬቶም ዝርከቡ ኣርባዓን-ኣርባዕተን ዓድታት ዝመጸ እዩ። እዞም ሽድሽተ ጉልቲ-ተኸላ ንሓድሕዶም ስለ ዘይራኽቡ፡ በብወገኖም እዮም ግብረ መሬት ዝኸፍሉ።

3)- መራጉዝ፡ ሰፍሓቶምን-ቁጠባዊ ትሕዝቶኦምን እተደላደለ፡ ያቆብ/ አከሎም/ አብ ዝበሃሉ ክልተ-ጉልቲ ይኸፈል።

3000 ቅርሺ-ባጠራ ግብረ ክኸፍሉ ስለ ዝግደዱ፡ አቢሉ-አቢሉ አብ ሞንጎእም ምትእስሳር ኣይሰእንን እዩ። እተጠቐሰ ጠቐላሊ ግብረ-መሬት፡ ቀደም መሬት ጉንደት ከይተሰልዐ፡ እቲ ጥንታዊ-ጉልቲ ዝኸፍሎ ዝኸበረ ግብረ እዩ ዘመልከት። ጉንደት ካብኡ ምስ ተፈለየ እውን፡ መራጉዝ ዝኸፍሎ ግብረ-መሬት ከምኡይሉ ኣይለወጠን። ሃጸይ-ተድሮስ ንጉንደት ፍሉይ ጉልቲ ኢሉ ምስ ነጸሎ ድማ፡ጉንደት ንባዕሉ 600 ቅ.ባጠራ እዩ ክግብር ጸኒሖ።

4)- ማይ-ጸዕዳ፡ አብ ዓሰርተ ንሓድሕዶም እተወታተፉ ጉልታት ይኸፈል። አብዚ ዝርከቡ ዓድታት ድማ፡ ኣባላት ናይ ክልተ ወይ ሰለስተ እተፈላለዩ ጉልታት'ውን ክኹኑ ይኸእሉ እዮም።

ማይ-ጸዕዳ ካብ ምድሩ ወጸኢ፡ ንኣብነት ከም ኣብ ተኸላ/መራጉዝ መሬት-ዓድታትን እውን ይውንን እዩ።

ኣብ ምሕንጻጽ ዶባቲን- ዝሰፍርዎ ህዝብን ዘሎ ሕልኸልኸ ንባዕሉ፡ እዚ ምድር'ዚ ክንደይ ቃልሰን- ውሽጣዊ ምስሕሓብን ከም ዘሕለፈ ዩረድእ።

ንጉልታት ማይ-ጸዕዳ ኣሲሩ ከሕዞም ዝኸኣለ ሓደ ረቂቒ፡ እቲ 3000 ቅ. ባጠራ ግብረ-ንጉስ ናይ ምኽፋል ዝነበሮም ግዴታ እዩ። እዚ ግብር'ዚ፡ ንመላእ'ቲ ምድሪ ስለ ዝምልከት፡ ክፍሊቱ ኣብ ኣኸባ መራሕቲ እዩ ዝውሰን። እዚ ጉዳይ'ዚ ንባዕሉ፡ መንቀሲ ሓደስቲ ጠንቅታት እዩ ዝኸውን ዝነበረ።

እቶም ዝያዳ ኣኸብሮት ዝወሃዎም ጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቕቢት/ዓድ-ኪላን ንበይ-ኖም፡ ዳርጋ ፍርቂ ናይቲ መላእ ምድሪ ይመልኡ። ኣብዚ ምድርታቶም ፍሉይ ዕብለላ ንምብሓት ግና፡ እዞም ክልተ-ጉልቲ እውን፡ መዋዳድርቲ እዮም።

5) - መብዛሕትእም ኣብ ሰራዩ ዝርከቡ ዓድታት፡ ሰብ ዘይነበሮም እተለቐቐ እዮም። ዝርከቦም ድማ፡ ውሑድ እዩ ፍቕዲ ህዝቦም።

ኣብ ጥንቲ እዚ ወረዳ'ዚ 300 ፍርያምን- ጽዑቕ ህዝቢ ዝነበሮምን ዓድታት ከም ዝነበሮም ይፍለጥ። ሎም ግን መላእ ህዝቢ-ሰራዩ ካብ 1500 ክሳብ 1600 ኣቢሎም ዝግመቱ "እንዳ" እዩ ፍቕዱ። ስለ'ዚ ቍጽሪ ናይ ዝቕመጥዎ ህዝቢ ምስቲ ሰፍሓት-መሬቱ እንተድኣ ተመቐሉ፡ ነፍስ-ወከፍ ዓዲ ካብ 5 ክሳብ 6 "እንዳ" ዘይበዝሑ ይነበርዎ ማለት እዩ። በቲ ዝተሓተ ግምት ከም ዝእመን ግና፡ ኣብቲ ራህዋ ዝነበረሉ እዋናት፡ ኣብ ነፍስ-ወከፍ ዓዲ ካብ 150 ዘይውሕዱ "እንዳታት" ከም ዝነበሩ ይግምግም።

6) - ዝወሓደ ህዝቢ ዝርከቦ ጉልቲ፡ ጉልቲ-ጉንደት እዩ። ነፍስ-ወከፍ ዓዲ፡ 3 እንዳ ይነበርዎ። እቲ ዝያዳ እተሃዘበ ጉልቲ ድማ፡ ማይ-ጸዕዳ እዩ። ኣብ ሓደ-ዓዲ፡ ክሳብ 11 "እንዳ" እውን ይፍቀድዎ።

7) - ኣብ ጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቕቢት- ዓድ ኪላን ዝነበሩ ህዝቢ መብዛሕትእም፡ ማእረራን ወይ ኣብዚ ቀረባ እዋናት እተሰራጨው እንዳታት እዮም። ስለ'ዚ እውን መብዛሕትኡ እቲ ህዝቢ፡ እተፈለየ መበቐልን-ኣመጸጽኣን ዘለዎ እዩ። ካብቲ ጥንታዊ ነዚ ጉልት'ዚ ዝመስረተ ነገድ፡ 9 ወይ 10 ዝኹኑ "እንዳታት" እዮም ዝርከቦም።

8) - ብዘይካ'ቲ ድሮ እተገልጸ መበቐል ሹም-ጉልቲ ጉንደት፡ ኩሎም'ቶም ዝተረፉ ሹም-ጉልታት፡ ኣባላት ናይቲ ብጥንቲ ንሰራዩ ዝሃዘበ ነገድ ወይ'ውን ወረሮም ምስቲ ኣብኡ ዝጸንሐ ህዝቢ ፈጺሞም እተወሃሃዱ ህዝብታት እዮም።

እዚ ወረዳ ዘሕለፎ ኩናት/ ወራራት/ ብደዐ/ ትምክሕቲ/ ኣብ ግምት ምስ ዝኣቱ፡ እዚ ኣቐዲሙ እተጠቐሰ ክውንነት፡ ዓቢ ግምት ክወሃቦ ዝግባእ ክብሪ እዩ።

9) - እቲ ብስም "እንዳ-ሰላሲ" እውን ዝፍለጥ ጉልቲ-ዳምባ፡ ገባር ደብረ-መንቀርዖስ እዩ ዝነበረ።

10) - ጉልቲ-ዓድልገስ፡ ብውርሻ ዝሰየም ሹም ኣይነበሮን። ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ንጉስ ስለ ዝጸንሐ፡ ናብኡ እዩ ግብረ-መሬቱ ዘመሓላልፍ።

11) - ኣብ ሞንጎ ሰራዩን- ጉልቲ ደምበላስ ታሕታይ (ደቃ-ተስፋ)፡ ብዛዕባ ጉልቲ-ዳምባ ወይ እንዳ-ሰላሲ፡ ክፉት ሞጉት ኣለ። ደምበላስ-ታሕታይ ግን፡ ነዚ ይግባእኒ ዝብሎ ሞንጎት፡ መሰረታውያን-ጭብጥታት ከቕርበሉ ኣይክእልን።

12) - ብዙሓት ጉልቲ-ሰራዩ፡ ኣብ ምድርታት ተድረር/ መረታ/ ዝርከቡ መሬት-ዓድታትን ይውንኑ። እዚ ብህዝቢ ኣክል-ጉዛይ ከም ሲቓይ-ጽዮፍን ዝረኣ ሞንጎት፡ ብዘመነ ደጊዖት-ውቢ ምስ ጀመረ፡ ሃጸይ-ተድሮስ ኣስዲቡ ናብ ዋናታቱ መሊሰዎ ዝነበረ እዩ። ዮሃንስ-ኣሉላን እዮም እንደገና ንሰራዩ ኣረኪቦምዎ። እቲ ዝበለጸን-ዝዓበየን ክፍለ ወገን ናይዚ ከባብ'ዚ (ተድረር-መረታ)፡ ማይ-ጸዕዳ ይውንኖ።

13) - ኩሉም ህዝብታት ሰራዊ፡ ተኸፊሉም-ብላንጾርነት ይነብሩ። ናይ ሓባር-ሰልጣን ብዘይምህላው ድማ፡ ኩሉ ነቲ ጥንታዊ " ኮንፈደራሽን " ከመሓደር ዝጸንሐ ዝምድና'ውን፡ ተቡቲኹ እዩ።

ሰለዚ'ውን ኣብ ህይወት መሪሳ/ምላሽ ከዘውትር ዝኸለል ጽልዋታት ድኹም ኩይኑ፡ ከከም ዕድሉ፡ ምስቲ ዝኣየለ ወገን ክሰለፍ ይግደድ።

*****

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ተኸላ	ኩዶፈላሲ	<p>1) - ኩዶፈላሲ / 2) - ተራእምኒ / 3) - (**) ዓድ - ደቅ - ሰዩ - ምቲ / 4) - ገና - ባዕል / 5) - (**) ገዛ - ደቦ / 6) - (**) ዓድ ገደላ / 7) - ዓድ ቅድሞ / 8) - ሓገማ / 9) - ዓድ - ሹም - ዓንዲ / 10) - ዓድ - ጉልቲ / 11) - ዓድ - ሃብጸናች / 12) - ዓድ - ቀሺ / 13) - ዓድ ብግዲ / 14) - (**) ዓድ ቅንጹብ / 15) - (**) ዓድ ደቀ ግሥት /</p> <p>16) - (**) ማርያም መድሐኒት / 17) - (**) ዓቢ ዓዲ 18) - (**) እንዳ'ባ - ፅሽ / 19) - (**) ዓድ ሹም / 20) - (**) ዓድ ጸና / 21) - (**) ዓድ - ኩራይ / 22) - (**) ዓድ ዓዳ / 23) - (**) ዓድ - ሰከሕ / 24) (**) ጥረ - መኸረም / 25) - (**) አረጊት - መኸረም / 26) - (**) ጸበላ / 27) - (**) ዓድ - ሳቅማ / 28) - (**) እንዳ - ሚካኤል / 29) - (**) ዓድ - በላይ / 30 (**) ዓድ - ከሎም / 31) - ማይ - ምጭንጋዓት / 32) - (**) - ዓድ ዓቅይሎ / 33) - ማይ ሻኻ / 34) - ገዛ - ነጻ / 35) - ዓድ ጸባ / 36) - እንዳ'ባ - ዓብዱ / 37) - ታሕተዋይ - ዓድ - ጽናሕ / 38) - ጠርቦ / 39) - (**) ምልፋዕ - ልብሶ / 40) - (**) - ክብታ / 41) - (**) ክሳውድቲ / 42) - (**) ቁሸት / 43) - እንዳ'ባ ብሩሽ / 44) - ገዛ ጎሹ።</p> <p>እዚ ጉልት'ቢ ካብ መሪቲ ወጸኢ፡ ከም ውጽኢት - ሳዕቢን ናይቶም ድሮ እተጠቐሱ ቀልሲ - ውግኣትን፡ ብርግጽ ንእተወሰነ ጊዜ ኣብ ትሕቲ ማዘኢቲ ዝበሰሩን / ይበጽሑኒ ኢሉ ዝምጉቶም ዓድታትን፡</p> <p>- ዓድ ጋርፋ ኣብ መሪቲ - - ደብሪ ኣብ ቆሓይን - - ጦርዓት ኣብ መሪታ - - ኣሳንጉ / ፍጫኻ / ቀይሕ - ዓዲ / ኣብ ተድረር እዮም።</p> <p>እንዳ'ባ ብሩሽ፡ ገዳም - መነኩሳት እዩ። እቲ መሪት ከም ሓቁ ኣብ ማይ - ጸዕዳ እዩ ዝሓቱ። እቲ ገዳም ግን፡ ኣብ ትሕቲ ጉልቲ - ኩዶፈላሲ እዩ ዝበረ።</p> <p>ዓድ - ጉልቲ / ዓድ ጽናሕ / ክሳውድቲ / እንዳ'ባ ዓብዱ / ዓድ ጸባ / ቁሸት / ዓድ ብግዲ - ኣብ ቆላ ዝርከቡ፡ ኣዝዮም እተሃበዉ ዓድታት እዮም ዝበሰሩ።</p>
	ዓድ ሞንጎንቲ ወይ ማይ ኢታኸልቲ	<p>1) - ዓድ - ሞንጎንቲ / 2) - (**) ዓድ - ኣብርሃም / 3) - (**) ዓድ - ጉላ / 4) - ታኸታ / 5) - (**) ዓድ - ሹም - ህብ - ቲይ / 6) - (**) ዓድ - ኢጋራይ / 7) - ዓድ - ኣሳብሕ / 8) - (**) ጉማር / 9) - (**) ዓድ - ጋቡል / 10) - ኣይቃበጹ / 11) - (**) ዓድ - ጸንፋ / 12) - (**) ዓድ - ኢታይ / 13) - ዓቢ ዓዲ / 14) - (**) ኣባ'ሕጎ / 15) - (**) ዓድ ግራት / 16) - ምውቕ ዝባን / 17) - ዓድ ኣብሻ / 18) - (**) ዓድ በላይ / 19) - (**) ዓድ ጋሃድ / 20) - (**) ዝባን ዶና / 21) - ዓድ ወግሪ /፡ ዓድ - ወግሪ፡ እተለቐቐ ዓዲ እዩ። ኣብ ቦታኡ፡ ብትእዛዝ «ክቡር - ኣመሓዳሪ ባራቲዮር» ብ 1893 ዓ.ም. ንቀዳማይ</p>
	ጉልቲ ናይ ኣርባዓን ኣርባዕተን ዓዲ	

የ-
ድ-
የዲ/
ሺ/
የዲ
-
)
)-
-ዳድ
ሕ/
)-
3)-
ነበረን
መሰነ
ተቶም
ሓቁ
ተሐቲ
ዳድ
ማዘዙ
)-
ዳድ
ነረ/፤
እዋዝ
ማይ

ደቃ-ትንቢት

ከፍለ-ሰራዊ 4ይ-ቦጠሎኒ ደቀ'ባት ዘገለግል ዕርዲ እየተተኪኦ።

22)-(**)ዳድ-ሐረ/23)-(*)ዳድ-አቡና/24)-(*)ዳድ-ግሩ/25)-(*)ዳድ-አርባ/26)-(**)ታሕታይ ዳድ-ግሩ/27)-(*)ዳድ-ቤት-ንጉስ/28)-(**)ዳድ ማይ-ነወጃች= ዳድ-መሳቸል እውን ይባላል እየ።
29)-(**)ዳድ-ዕንቋር/30)-(**)ዳድ-ጠቆስ/31)-ሐድሽ-ዳድ/32)-እንዳ-የሰሰ/33)-(**)ብገኛ/34)-(*)ዳድ-በረከቲ/35)-(**)ዳድ-ሸርኪታይ/36)-ዳዕሮ-ቆሐናት/37)-ዳድ-በግዞ/38)-ሸባካ/39)-(**)ዳድ-ኩተዮ-ታሕታይ/40)-(**)ዳድ ኩተዮ-ላዕላይ/41)-(**)ዳድ-ሐምቢ/42)-(**)ዳድ-ጣል/43)-(**)እንዳ'ርባዓንሳዕ/44)-ኩዶ'ንበሳ/45)-(**)ዳድ ዋጦት/ 46)-(**)ጠናቡች።

እዚ ጉልት'ዚ፡ ዳድ ጸጸር/ ዓቢ ዓዲ/ ዳድ ሰጉዶ/ ደንዝት/ ዳድ-ባሮ/ እተባህሉ ዳድታትን፡ ውሑዳት አባይቲ ሓረስቶት ዝርከብዎም መሬትን አብ በራቹት (ደቃ-ምልጋእ)፡ ይብጽሑኒ ዝብል'ኳ እንተኹነ፡ ሓያል ተቻውሞ ይቆርቦ እየ።
ዳድ ጠቆስ/ዳድ ቤት-ንጉስ/ ዳድ ዕንቋር/ ዳድ ማይ-ነወጃች/ ብገኛ/ ዳድ-በረከቲ/ ዳድ-ሸርኪታይ/ ሐድሽ-ዳድ/ እተባህሉ ዳድታት፡ አብ መሬት በራቹት እኳ ዝርከቡ እንተኹነ ርጉጽ ተቻውሞ ስል ዘየቸርቡ እየም እብዚ ጉልት'ዚ ተፈቂዶም ዘለው።
ዳድ'ርባዓ/ ዳዕሮ-ቆሐናት/ ዳድ-በግዞ/ ሸባካ/ ክልቲኦም ዳድ ኩተዮን/፡ አብ ምድሪ ማይ-ጸዕዳ እየም ዝኣትው።

ብዘይኳ ዳድ'ርባዓ (ፍሉይ ዋንነት ዳድ-ምንጎንቲ ብምኽኑ) ኩሎም'ዞም አቐዲሞም እተጠቐሱ ዳድታት፡ ምስቲ አሰዲብና እንምልከቶ ጉልቲ-ደቃ ቦኸሪ፡ ንፍርቲ እየም። ደቃ-ቦኸሪ ግን፡ ንዳድ-ምንጎንቲ ብዛዕባ ዋንነት ኩዶ'ንበሳ/ ዳድ-ሐምቢ/ ዳድ ዋጦት/ ዳድ'ጣል/ ጠናቡች/ እተባህሉ ዳድታት፡ ይምጉቶ እየ። እተጠቐሱ ዳድታት ግን አብዚ እዋን'ዚ፡ ባዲሞም እየም።
አይቃበጹ/ ዳድ ጸንፋ/ እተባህሉ ክልተ-ዓዲ፡ አብ ቆላ እየም። እዚ ጉልት'ዚ፡ መሃያ/ ሻዓ/ እተባህሉ ዳድታት አብ ለገሓ ዳድ ራእሲ ድማ አብ መረታ ይብጽሑኒ በሃላይ እየ። እዚኦም ግን፡ ብቐድሚ ደጊዶት-ውብ፡ ዋንነት እክል ጉዛይ ብምንባርም፡ እዚ ወረዳ'ዚ ይምጉቶም እየ።

1)-ዳምባ ምጭ/ 2)-(**)ዳድ ዋጦት/ 3)-(**)እንዳ'ባ-ድንክል/4)-(**)ዳድ-ሳዓሳብ/5)-(*)-ዳድ ገንደፈር/6)-(**)ዳድ-ላምዛይ/7)-(**)ዳድ-ጨና-ውቲ።

ነፍስ-ወከፍ ዓዲ፡ በብውልቁ ግብረ-መሬት ይኸፍል።
እቶም አብ ድሓር እተጠቐሱ ስለሰተ-ዳድታት፡ አብ ቆላ እየም።

ዓድ አድከመ

- 1)-ዓድ አድከመ/ 2)-ሰምዓሰም/ 3)-ጸምር/
- 4)-(*)ዓድ ብሻዓ/ 5)-ዓድ ደቃ ተኸላ/
- 6)-ዳንደር/ 7)-(*)ዓድ ጉዳኢት/ 8)-(*) ሰረት
- 9)-(**)ዖና/ 10)-ክላድ ዳዕር/ 11)-(**)ደቅ
- ወራሲ/ 12)-እንዳ'ባ መጣዕ/ 13)-(**)ሓካሳ

እዚ ጉልት'ዚ፡ ነዋሕ-ዘባን እተባህለ ዓዲ እብ ተድረር/ ደቅ-ወራሲ እብ ቆላን፡ ይብጽሑኒ እሉ ይምጉቶም እዩ።

ተመልከት፡

እዚ ጉልት'ዚ፡ ፍርያምን-ማይ ዘበዝሐ ቦታን ብምኽኒ፡ እብ ጽበለጸ ወገን-ሰራዩ ይርከብ።
እንዳ'ባ መጣዕ፡ ዘገርም ደብሪ እዩ።

ገብረ መራዒት

- 1)-(*)ዓድ ሕርዋ/ 2)-(**)ዓድ ገደና/
- 3)-(*)ዓድ ሹም አከለ/ 4)-(*)ዓድ ደቅ አርባዓ/
- 5)-ድርቆ/ 6)-ላዕላይ ድርቆ/ 7)-(**)ዓድ ባዓረግ
- 8)-(*)እንዳ ገብርአል/ 9)-(**)ገሞ።

ጋሞ፡ እብ ማይ-ጸዕዳ እዩ።

እዚ ጉልት'ዚ ዘውገኛ መራት፡ ምስ አከለ-ም-መራጉዝ/ መራት-ፍርቂ እዩ።

ዖና-መናዕ'ላ

- 1)-(*)ዖና መናዕ'ላ/ 2)-(*)ዓድ ሆጉን/ 3)-
- (*)ምኽይ/ 4)-(**)መኸዋን/ 5)-(**)ዓድ ዛርና
- 6)-(**)ዓድ ሳሓርት/ 7)-(**)ዓድ ባዱም/ 8)-
- (**)ዓድ ጉድባ/ 9)-(**)ዓድ ድንድል።

እዚ ጉልት'ዚ፡ ምስ ዓድ-ኺላ ንፍርቂ ዓድ-ባዓረግ እተባህለ ዓድን/ ምስ ጉልታት እንዳ'ዘማች ዕቕቢት- ዓድ ኺላን ድማ ብማዕረ፡ ምኽይ እተባህለ ዓዲ ይውገን።

መራጉዝ

ያቆብ

- 1)-(**)ዓድ ገብሩ/ 2)-(**)ማይ ደደም/ 3)-
- (*)ዓድ መርከቻ/ 4)-(**)ዓድ ጉንጓይ/ 5)-
- (*)ዓድ አባጋት/ 6)-አርማጸና/ 7)-(*)ዓድ አሰር
- 8)-(**)ዓድ ሳምራይ/ 9)-(**)ዘባን ሰራው/
- 10)-(**)ዓድ ሓረጎት/ 11)-ዓድ ተፋእ/ 12)-
- (**)ጉርጣጢ/ 13)-(**)ዓድ ዓንደል/ 14)-
- (**)ዓድ ጉዛቦ/ 15)-(*)ዓድ ሻኸላ/16)-(*)ዓድ
- ዓርቃም/ 17)-ደማሞምዒት/ 18)-ላዕላይ ዓዲ/
- 19)-(**)ዓቢ ጀኸል/ 20)-(**)ዓድ ምሓራዊ/
- 21)-(**)ምግላብ/ 22)-(**)ንዱቕ/ 23)-ዓድ
- ጉረቶ/ 24)-(**)ማይ ቋቆ/ 25)-ቁሸት/ 26)-
- (*)ዝሕድሩ/ 27)-በረኻ/ 28)-(**)ዓድ መኸዳ
- 29)-(**)ዓድ ፍኻዕ/ 30)-(**)አድያቦ።

ላዕላይ ዓዲ/ ምግላብ/ ዓድ-ምሓራዊ/ ዓድ-ዓርቃም/ ደማሞምዒት/ ንዱቕ/ ዓድ ፍኻዕ/ ዓቢ ጀኸል/ ዓድ-ጉረቶ/ ቁሸት/ ማይ ቋቆ/ ዝሕድሩ/ አድያቦ/፤ እተባህሉ ዓድታት፡ እብ ቆላ እዮም ዘርከቡ።

ዕረት
*) ደቅ
=

ድረር/

ምዃኑ፡

ፍርድ/ ሰነድ

ራሱ/

3) -
ዛርፍ
8) -

አባላት
ን ድማ

---

3) -
5) -
አሰር

12) -
14) -
*) ዓዲ/ ክራዊ/) - ዓዲ 26) - ሙሽዳ

ቃም/ ዓዲ- ፡ያበ/፡

አክላም

ዓድ-ዓንደል አባላት ዓድን/ዓድ መረከብ/ዓድ ቆንጽናብ፡ አባላት መረከብ ናይዚ ጉልትን፡ አብ ማይ-ጸዕዳ እዮም ዘርከቡ፡መሬት ዓድ-ቆንጽናብ ግን፡ ምስ ጉልቲ እንዳ- 'ዝማች ዑቕቢት፡ ንፍርቂ እዩ።

ዓድ-ጉዛቦ/ በራሽ/ ጉርጣጢ/ አባላት ዓድታት፡ አብ ምድራ-ተሽላ ይርከቡ።

1) - ዓድ 'ሓይሽ/2) - ዓድ-ሸለሙን/3) - (**) ዓድ ኾሻ/4) - (**) ዓድ-የሕኒ/5) - (**) ዓድ-ቆቕሐ/6) - (**) ዓድ-በላ/7) - (**) ዓድ-ደቅ'ባ/8) - (**) ዓድ-ደቅ-አቡን/9) - (**) ዓድ-ጉነት/10) - (**) ዓድ-ላጉን/11) - (**) ዓድ-ሕዝባይ/12) - (**) ቆይ ጸቦ/13) - ዓናኒት/14) - (**) አሳሕሊ/15) - (**) ዓድ አርቃይ/ 16) - (**) ዓድ ሸልዖ/ 17) - (**) ዓድ ወድ ድርቂ/18) - (**) ክቱር/19) - (**) ማይ-ጫባ/ 20) - (**) ዓድ አባል/ 21) - (**) ዓድ ንፋስ/ 22) - (**) ዓድ-ቐለቶ/-23) - (**) ጋሞ/24) - ቆይ 'ጽጋቢ።

ዓድ ጉነት፡ አብ ቆላ እዩ።

መሬት "ጋሞ" ናይ አባላት ዓዲ፡ ምስ ጉልቲ ንብረ-መራዊት ንፍርቂ እዩ።

ጋሞ/ ዓናኒት/ ቆይ ጸቦ/ ዓድ-ንፋስ/ ዓድ ሸለቆ/ አሳሕሊ/ ዓድ-አርቃይ/ ዓድ-ሸልዖ/ ክቱር/ ዓድ ወድ-ድርቂ/ ዓድ አባል/ አባላት ዓድታት፡ አብ ማይ-ጸዕዳ እዮም።

ማይ-ጸዕዳ
ወይ ጫዕዳ

እንዳ'ዝማች
ዑቕቢት

1) - (**) ዓድ-ረምስገድ/2) - (**) ዓድ-አብርሃም/ 3) - (**) ቢት-ጽዮን/4) - (**) ዓድ-ሸራይ/5) - (**) ዓድ-ብጨቕ።

እዚ ጉልት'ዚ ብተወሳኺ፡ ንፍርቂ ምስ ጉልቲ-ያቆብ (መራጉዝ) -ዓድ-ቆንጽናብ (**) አባላት ዓድን፡ ፍርቂ-መሬት ዓድ'ንቀርትን- ዓድ ወ'ጠለቕን፡ ይውገን። እቲ ካልእይ-ፍርቂ ናይዞም ዳሕረዎት ክልተ-ዓዲ፡መሬት "ዶሚናሽን" እዩ።

ጉልቲ እንዳ'ዝማች ዑቕቢት፡ ብዛዕባ ዋነነት ዓድ-ጉባይ/ ላ/ናት አባላት ዓድታት አብ ተድረር እውን፡ መስል ይሓትት እዩ።

ዓድ-ኺላ

1) - ዓድ-ኺላ/2) - ዓድ'ምኒ/3) - (**) ዓድ-ሒጋይ/ 4) - ዓድ-ገና/5) - (**) ማዕድያ/6) - (**) ጠምዐ/ 7) - (**) ዓድ-ፋቫ/8) - (**) ኦሖ/9) - (**) ዓድ አቲቺ።

ጉልታት እንዳ
አዝማች ዑቅቤት/
ዓድ-ኪላን ብሓባር
ዝውንንዎ መሬት
ዓድታትን።

ብዘይካ'ዚ፡ ምስ ኢሶጓር ብሓባር (**) ዓድ-ወፊርቲ
እተባህለ ዓዲ/ ምስ ጉልቲ ዖና መናዕ'ላ ድማ ንፍርቲ
ዓድ-በዓረግ እተባህለ ዓዲ ይውንን።

እቲ ሉም ሰብ ዘይነብር ጥንታዊ «ደብሪ እንዳ'ባ ዕረጋ»
ኩነት እቲ ዋንነት ጉልቲ < ደብር-ማርያም ቆሓይን >
ዝበረ " ዳምባ-ምጭ " እተባህለ ልቕቕ ዓድን፡ እብ
መሬት ዓድ-ኪላ እዩም።

" ጠቕራ ቀደራ " እተባህለ ሰብ ዘይነብር ዓዲ እብ መሪጉዝ
" ድርቆ " እተባህለ ዓዲ እብ ገበረ-መሪኒት ድማ ንፍርቲ
ዋንነት ጉልቲ ዓድ-ኪላ እዩም።

ብዘይካ'ዚ፡ 30 እንዳ ዝኾነርዎ " ኾር-ጨቕምጠ " እተባህለ ዓዳ
እብ ምድራ-ተድረር፡ ዓድ-ኪላ ይምጉቶ እዩ።

እብ ማይ-ጸዕዳ፡

- 1) - (**) ዓድ አውሒ / 2) - (**) ዓድ እራር ዓይኒ /
- 3) - (**) ዓድ መጣቕዕ / 4) - (**) ዓድ ሓማይ /
- 5) - ዖና ዝእከን ታሕታይ / 6) - (**) ዓድ ምጸዳ /
- 7) - (**) ዓድ ገብርኢል / 8) - (**) ዓድ አበር / 9) -
- (**) ዓድ ቂላቂል / 10) - (**) ዓድ እዲግ።

እብ ቤት-ገብርኢል፡ ቤተ-ክርስቲያን/ ውሑዳት አባይላ
ካፍት ይርከቡ።

ብዘይካ እብ ሰራዩ ዘርከቡ መሬት-ዓድታትን፡ እዞም ክልተ
ጉልቲ ብሓባር፡ ነቲ ግዙፍ-ገብታምን ዝኾነ " ሓድሽ ዓዲ
እተባህለ ዓዲ እብ ተድረር፡ ይብጸሓና ኢሉም ይምጉቶ
እዩም። ሓድሽ-ዓዲ፡ ካብ 80 ንላዕሊ ዝግመቱ እን
ይነብርዎ።

እብ ተሽላ፡

- 1) - ማይ ልቦስ / 2) - (**) ቆዶ ጭራ (ዓድ ገረብ
እውን ይበሃል እዩ) / 3) - (**) ደርዓንቶ / 4) - ምኪዶ

ተመልከት፡

ዋንነት ደርዓንቶ፡ ብዘይካ ነዞም እተጠቐሱ ክልተ-ጉልቲ
ንጉልታት ዓድልገስ/ ደርዓንቶን እውን፡ ብማዕ
ይብጽሖም እዩ።

እብ ጥንቲ፡ መላእ ምድሪ ማይ-ጸዕዳ ሓደ ጉልቲ እነ
ዝበረሉ፡ «ደርዓንቶ» እዩ ርእሰ-ኩተማኡ ዝበረ። ሉም
ጥንቲም ሳዕቢን ፖሊቲካዊ ቃልስታት-ሕልዝልኸን፡ ወናኒ
ሓደ-ርብዒ ካብ መሬቲ ኩይኑ፡ እብ ከምዚ ዝበለ ፍልጋ
ኩነታት ይርከብ (እቲ ሰለስተ-ርብዒ ከም እተባህለ
ንጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቅቤት/ ዓድ ኪላ/ ዓድልገስ
እውን ስለ ዝምቀል) ።

ጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቅቤት/ዓድ-ኪላን፡ እብ ምኪ
እተባህለ ዓዲ ዘለዎም ናይ ሓባር ዋንነት፡ እንተሓገሰ
ጉልቲ ዖና መናዕ'ላ ናይ ሓደ-ሲሶ (1/3) በዓል-ብርሃ
እዩ።

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ፊርቲ
ፍርቂ

ዓድ ባሕር

ጋቢአን

እግሪ ማእከል

አሶንር

ደርዓንቶ

ዳምባ ወይ
እንዳ ስላሲ

1)-(**)ዓድ ባሕር/ 2)-(**)ዓድካ'ርዊ/ 3)-
(**)ዓድ ልብሶ።

እቶም ቀዳሞት ክልተ-ዓድታት እብ ተሸላ፡ እቲ ሳልሳይ
ድማ፡ እብ መራጉዝ እቶም ዝርከቡ።

ዓድ-ልብሶ፡ ምስ ጉልቲ-አሶንር ንፍርቂ እዩ።

1)-ጋቢአን።
እብዚ ጉልት'ዚ፡ ካልኣት ዓድታት ኣይርከቡን። ጋቢአን
እተባህለ ዓዲ ግን፡ ብዙሕ-ህዝቢ ዝነበረሉን- እብ ምቹእ
ቦታ ዝርከብ ፍርዖም-ዓዲ እዩ።
ብዘይካ'ዚ ድማ ጉልቲ-ጋቢአን፡ ብዝሕ ዝበለ ካልእ
ጽቡቕ-መሬት እውን ይውንን እዩ።
ሎም'ኳ ኣሰርም ኣይርከብን እምበር፡ እብ ጥንቲ፡ እብዚ
ጉልት'ዚ ካልኣት ዓድታት እውን ከም ዝነበሩ፡ ዘየጠ-
ራጥር እዩ።

1)-(*)እግሪ ማእከል/ 2)-(**)ዓድ ፅቡስ።

እዚ ጉልት'ዚ፡ እብ ተሸላ ብዙሕ መሬት ይውንን።
እብዚ መሬት'ዚ እውን ብእዋኑ፡ ብዙሓት ቁሽታት ነይሮም
እዮም።

1)-(*)አሶንር/ 2)-(**)ዓድ ወፈርቲ።

ዓድ-ወፈርቲ እተባህለ ዓዲ፡ ምስ ጉልቲ ዓድ-ኺላ ንፍርቂ
እዩ።

እዚ ጉልት'ዚ'ውን፡ እብ ማይ-ጸዕዳ ብዙሕ መሬት
ይውንን ።

ስብ ዘይነበር (**) " ደርዓንቶ " እተባህለ ዓዲ ንውልቁ
ዝርከቦ ጉልቲ እዩ። ዝተረፈ ህዝቢ፡ ዝርከቡ፡ እብ
ኩዶፈላሲ ይነበር።
መሬት ናይዚ ቀደም " ርእሰ-ኩሳማ " ማይ-ጸዕዳ ዝነበረ
ዓዲ፡ እብዚ እዋን'ዚ እብ ኣርባዕተ ስለ እተኸፍለ፡ ኣደ-
ርባዕ (1/4) ጥራሕ እዩ ዋንነት ናይዚ ጉልቲ ዝኸውን።
እቲ ሰለስተ-አፍ፡ ንጉልታት -እንዳ'ዝማች ዑቕቢት-
ዓድ ኺላ- ዓድልገሰ- ብማዕረ ይብጽሖም።

እዚ ጉልት'ዚ፡ እብ ዶንጎሎ ዝርከቡ መሬትን/ መሬት ዝ-
ዋዓንቶ እብ ማይ-ጸዕዳን እውን ይውንን እዩ።

1)-ዳምባ/ 2)-(*)ዓድ አንፊ/ 3)-(**)ኣድሽ
ዓዲ/ 4)-(*)ዓድ ቀሺ/ 5)-(*)ዓድ ፍኝ።
ብቐድሚ ሃጸይ-ጥጥሰ፡ " እንዳ-ስላሲ " ጉልቲ ንዓም ደብረ-
መንቀርዖስ እብ ደታ-ተስፋ እዩ ዝነበረ።

ጉልታት እንዳ
አዝማች ዑቅቢት/
ዓድ-ኪላን ብሓባር
ዝውንንዎ መሬት
ዓድታትን።

ብዘይካ'ዚ፡ ምስ አሶንር ብሓባር (**) ዓድ-ወፈርቲ
እተባህለ ዓዲ/ ምስ ጉልቲ ያኖ መናፅ'ላ ድማ ንፍርቲ
ዓድ-በዓረግ እተባህለ ዓዲ ይውንን።

እቲ ሎም ሰብ ዘይነበር ጥንታዊ «ደብረ እንዳ'ባ ዕረ»
ኩነ- እቲ ዋንነት ጉልቲ < ደብር-ማርያም ቆሓይን >
ዝነበረ " ዳምባ-ምቁ " እተባህለ ልቕቕ ዓድን፡ አብ
መሬት ዓድ-ኪላን እዮም።

" ጠቐራ ቀይራ " እተባህለ ሰብ ዘይነበር ዓዲ አብ መሬትዝ
"ድርቆ" እተባህለ ዓዲ አብ ገብረ-መሬዲት ድማ ንፋርቲ፡
ዋንነት ጉልቲ ዓድ-ኪላን እዮም።
ብዘይካ'ዚ፡ 30 እንዳ ዝነበርዎ "ፕረ-ጨቕምጠ" እተባህለ ዓዲ
አብ ምድረ-ተድረር፡ ዓድ-ኪላን ይምጡ እዮ።

አብ ማይ-ጸዕዳ፡

1) - (**) ዓድ አውሐ/ 2) - (**) ዓድ እራር ዓይኒ/
3) - (**) ዓድ መጣቕፅ/ 4) - (**) ዓድ ሓገማይ/
5) - ያኖ ዝእን ታሕታይ/ 6) - (**) ዓድ ምጸዳ/
7) - (**) ቤት ገበርኢል/ 8) - (**) ዓድ አበር/ 9) -
(**) ዓድ ቁላቁል/ 10) - (**) ዓድ 'እዳግ።

አብ ቤት-ገበርኢል፡ ቤተ-ክርስቲያን/ ውሑዳት አባይቲ
ካህናት ይርከቡ።

ብዘይካ አብ ሰራዩ ዝርከቡ መሬት-ዓድታትን፡ እዞም ክልተ-
ጉልቲ ብሓባር፡ ነቲ ግዙፍ-የብታምን ዝኹን " ሓድሽ ዓዲ "
እተባህለ ዓዲ አብ ተድረር፡ ይብጸሓና ኢሎም ይምጡዎ
እዮም። ሓድሽ-ዓዲ፡ ካብ 80 ንላዕሊ ዝግመቱ እንዳ
ይነበርዎ።

አብ ተሽላ፡

1) - ማይ ልቡስ/ 2) - (**) ቆይ ጭራ (ዓድ ገረብ
እውን ይባሃል እዩ) / 3) - (**) ደርዓንቶ/ 4) - ምኻይ

ተመልከት፡

ዋንነት ደርዓንቶ፡ ብዘይካ ነዞም እተጠቐሱ ክልተ-ጉልቲ፡
ንጉልታት ዓድልገስ/ ደርዓንቶን እውን፡ ብማዕረ
ይብጽሑም እዮ።

አብ ጥንቲ፡ መላእ ምድረ ማይ-ጸዕዳ ሓደ ጉልቲ አብ
ዝነበረሉ፡ «ደርዓንቶ» እዩ ርእሰ-ከተማኡ ዝነበረ። ሎም
ግንብም ሳዕቢን ፖሊቲካዊ ቃልሰታት-ሕልኸልኸን፡ ወናኒ
ሓደ-ርብዒ ካብ መሬቲ ኩይኑ፡ አብ ከምዚ ዝበለ ፍሉይ
ኩነታት ይርከብ (እቲ ሰለስተ-ርብዒ ከም እተባህለ፡
ንጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቅቢት/ ዓድ ኪላ/ ዓድልገስ/
እውን ሰለ ዝምቀል) ።

ጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቅቢት/ዓድ-ኪላን፡ አብ ምኻይ
እተባህለ ዓዲ ዘለዎም ናይ ሓባር ዋንነት፡ እንተሓይ
ጉልቲ ያኖ መናፅ'ላ ናይ ሓደ-ሲሶ (1/3) በዓል-ብርኪ
እዩ።

ፊርቲ
ፊርቲ

ዓድ ባሕር

ፅረጽ
ገ >
አብ

1) - (**) ዓድ ባሕር / 2) - (**) ዓድኻ'ርዊ / 3) -
(**) ዓድ ልብሶ።

እቶም ቀዳሞት ክልተ-ዓድታት አብ ተኸላ፡ እቲ ሳልሳይ
ድማ፡ አብ መራጉዝ እዮም ዝርከቡ።

ዓድ-ልብሶ፡ ምስ ጉልቲ-አሶንር ንፍርቲ እዩ።

ፊርቲ፡
ዓዲ

ጋቢእን

1) - ጋቢእን።
አብዚ ጉልት'ዚ፡ ካልኣት ዓድታት አይርከቡን። ጋቢእን
እተባህለ ዓዲ ግን፡ ብዙሕ-ህዝቢ ዝነበረሉን- አብ ምቹእ
ቦታ ዝርከብ ፍርያም-ዓዲ እዩ።
ብዘይካ'ዚ ድማ ጉልቲ-ጋቢእን፡ ብዙሕ ዝበለ ካልእ
ጽቡቕ-መሬት እውን ይውንን እዩ።
ሎም'ኳ እሰሮም አይርከብን እምበር፡ አብ ጥንቲ፡ አብዚ
ጉልት'ዚ ካልኣት ዓድታት እውን ከም ዝነበሩ፡ ዘየጠ-
ራጥር እዩ።

ይኒ/

እግሪ ማእከል

1) - (*) እግሪ ማእከል / 2) - (**) ዓድ ዕቡስ።

እዚ ጉልት'ዚ፡ አብ ተኸላ ብዙሕ መሬት ይውንን።
አብዚ መሬት'ዚ እውን ብእዋኑ፡ ብዙሓት ቁሸታት ነይሮም
እዮም።

ይቲ

አሶንር

1) - (*) አሶንር / 2) - (**) ዓድ ወፈርቲ።

ዓድ-ወፈርቲ እተባህለ ዓዲ፡ ምስ ጉልቲ ዓድ-ኺላ ንፍርቲ
እዩ።

እዚ ጉልት'ዚ'ውን፡ አብ ማይ-ጸዕዳ ብዙሕ መሬት
ይውንን ።

አተ-
ዓዲ
ራዕዮ
እንዳ

ደርዓንቶ

ሰብ ዘይነብር (**) " ደርዓንቶ " እተባህለ ዓዲ ንውልቁ
ዝርከቦ ጉልቲ እዩ። ዝተረፈ ህዝቢ፡ ዝርካቡ፡ አብ
ኩዶፈላሲ ይነብር።
መሬት ናይዚ ቀደም " ርእሰ-ኩማ " ማይ-ጸዕዳ ዝነበረ
ዓዲ፡ አብዚ እዋን'ዚ አብ አርባዕተ ስለ እተኸፍለ፡ ሓደ-
ርባዕ (1/4) ጥራሕ እዩ ዋንነት ናይዚ ጉልቲ ዝኸውን።
እቲ ሰለስተ-አፍ፡ ንጉልታት -እንዳ'ዝማች ዕቕቢት-
ዓድ ኺላ- ዓድልገሰ- ብማዕረ ይብጽሖም።

እዚ ጉልት'ዚ፡ አብ ዶንጎሎ ዝርከቡ መሬትን / መሬት ገዛ-
ጭዓንቶች አብ ማይ-ጸዕዳን እውን ይውንን እዩ።

አቲ፡
ዓፅረ

አብ
ጦም
ፖኒ
ሉይ
ህለ፡
ከስ/

ዳምባ ወይ
እንዳ ሰላሲ

1) - ዳምባ / 2) - (*) ዓድ እንፊ / 3) - (**) ሓድሽ
ዓዲ / 4) - (*) ዓድ ቀሺ / 5) - (*) ዓድ ፍኝዕ።
ብቐድሚ ሃጸይ-ዮሃንስ፡ " እንዳ-ሰላሲ " ጉልቲ ገዳም ደብራ-
መንቀርቐስ አብ ደቃ-ተስፋ እዩ ዝነበረ።

ኺዶ
ሓይ
ፎኪ

ዓድልገስ

1) - (**) ዓድልገስ/ 2) - (*) ዓድልገስ 3) - (**) ዓድልገስ/ 4) - (**) ሰግር ዓለ/ 5) - (**) ቤት ማርያም።

እዞም እብ መወዳለታ እተጠቓሉ ስለሰተ-ዓድታት፡ እተሸላ እየም። እብዘ'ውን ከም ዘረእናዮታልቲ ዓድልገስ ብጽምዲ፡ ንደርዓንቶ እውን ይውንን እዩ።

ዓድልገስ፡ ሰብ ዘይነበር ዓዲ እዩ። እብ ጥቓኡ ግና፡ ካፈቐዶኡ መሬት ክሓርሱ ዝመጹ ሰባት ዝገጽም 'ዓድ-ሸልቶ' እተባዛሉ ቁሽት ይርከቦ።

ደቃ-ቦኸሪ ወይ ቦኸሩ

1) - ዓዕር ቆሓናት/ 2) - ዓድ ብግደ/ 3) - ሸባኻ/ 4) - (**) ዓድ ከተተ ታሕታይ/ 5) - (**) ዓድ ከተተ ላዕላይ/ 6) - (**) እፍ ማይ/ 7) - (**) ዓድ ወሎ/ 8) - (**) ዓድ ሓምቢ/ 9) - ኩዶ'ንበሳ/ 10) - (**) ዓድ-ዋጦት/ 11) - (**) ጠናቡቕ/ 12) - (**) ዓድ አማል።

ዓዕር ቆሓናት/ ዓድ-ብግደ/ ሸባኻ/ ከልቲኦም ዓድ-ከተተ/ ምስ ጉልቲ ዓድ-ምንጎንቲ ንፍርቲ እዮም።

መሬት እፍ-ማይ/ ዓድ ወሎ/ ሞት አይተርገ። ንዓድታት፡ ዓድ-ሓምቢ/ ኩዶ'ንበሳ/ ዓድ-ዋጦት/ ጠናቡቕ/ ዓድ-አማል/ ዝምልከት ግና፡ ጉልታት ደቃ-ቦኸሪን/ ዓድ-ምንጎንታን ይምጡትም እዮም።

እብዚ ቀረባ እዋናት ካብ ትግራይ ዘመጹ እንዳታት ዝሰፈርዎ ኩዶ'ንበሳ እተባዛሉ ዓዲ ገዲፍኲ፡ ዘተረፉ ዓድታት ሰብ-ዘይነበርዎ ባዶ እዮም።

ተመልከት፡

ደቃ-ቦኸሪ፡ እብ መጀመርያ ናይ ዘለናዮ ከፍለ-ዘመን ብዓድ-ምንጎንቲ ተወረሩ እብ ትሕቲ ግዝእት መኪንንቲ ናይዚ ዓዲ እዩ እትዩ ዝበረ።

"አይተ-ይኹሓስእብ" አቦኡ ን ልጅ-ተስፋ፡ ብዘመን ደጊ-ያት-ወብ ነዚ ጉልት'ዚ ናብ ማይ-ጸዕዳ መለሰ።

ዋንነት መሬት ዝምልከቲ ብዙሓት ከንጸሩ ዝገባሉም ሕቶታት ግን ከምኡይሉም ተራራምጦጊት አይተፈትሩን።

«ልጅ-ተስፋ» ከም መራሒ-ባንዳ ንዓና (አማልያ) ዘገልገል እዩ። በዓልቲ ቤቱ ወይዘሮ-ለምላም ንል ራእሲ-ወለንኪአል ብሰንኪ ዝእለመቶ ውዲታት ግና፡ ብ 1888 ዓ.ም. ተእስረ።

ጉንደት

ጉንደት

1) - አላጅያቦ/ 2) - (**) ዝ ሹም መስቀለ/ 3) - (**) ዓድ ገዳ/ 4) - ዝ ከረን/ 5) - (**) ዝ ባርዲም/ 6) - (**) ዝ አብሰላሲ/ 7) - (**) ማይ-ሸሐ/ 8) - (**) ዝ ክሳድ/ 9) - (**) ከረን/ 10) - (**) በረኽ ጨላቕ/ 11) - (**) ዓድ'ራጉዲ/ 12) - (**) ዝ ጠረር/ 13) - (**) ዓድ ጨንገር/ 14) - (**) ዝ ሹም ሰግሎ/ 15) - (**) ዓድ ጐሓር/ 16) - (**) ዓድ ነቕቦ/ 17) - (**) ዝ ሰላኡ/ 18) - (**) ዝ ባሕሪ ነጋሲ/ 19) - (**) ዝ ጸጸር/ 20) - (**) ዓርከኒ/ 21) - (**) ዝ

ጭዕንዶግ/ 22)-(**)ዓድ ጠርፆም/ 23)-(**) ሰዓልበላው/ 24)-(**)ጉልጉል አላጅያ/ 25)-(**)ገዛ ቀሺ/ 26)-(**)ገዛ ገብርኤል/ 27)-(**) እንግሊዝ/ 28)-(**)ዓድ ኩተዮ/ 29)-(**) ፈቆዳ ክርመት/ 30)-(**)ገዛ ሹም ገብሩ/ 31)-(**)ዓራቶ/ 32)-(**)ገዛ ሳለም/ 33)-(**)ገዛ ሹም ደባስ/ 34)-(**)ዓድ አኸዛ/ 35)-(**)አደናዕ።

ወስጠ-ጉልቲ/ ሰራዩ

ዓዲ	ምድሪ	ሓበረታ
ማይ ሓርማዝ	ተኸላ	አርባዕተ እንዳ ይነብርዎ።
ዓድ ጸዲ	ተኸላ	አርባዕተ እንዳ »
ዓድ ባሪ	ተኸላ	ትሸዓተ እንዳ
ዓድ ማና	ተኸላ	ሓመሽተ እንዳ »
ዓድ ግርማ	ተኸላ	ዓስርተ እንዳ »
ዓድ አነስ	መራጉዝ	ምሳኦ ዝፍቕዶም፡ ዓድ ባዕላይ/ ንጌት/ ማዕድያ/ እተባህሉ ዓድታት አጠቓሊልካ፡ አርባዕተ-እንዳ እዮም
ዓድ ቅስሞ	ማይ-ጸዕዳ	እተለቐቐ ዓዲ እዩ።
ዓድ ንቀርቲ	ማይ-ጸዕዳ	እተለቐቐ ዓዲ እዩ
ዓድ ወጠሰች	ማይ-ጸዕዳ	» » »።

*****

ብዛዕባ ሰራዊ ብመጽናዕቲ ዝቐርቡ ጸብጻብ

ንሰራዊ ካብ ዝገጠምዎ ወራር/ ናይ ሓድ-ሕድ ኩናት/ ዝሰዓበ ክሳራ ብግቡእ ንምር-ዳእን፡ ከምኡ'ውን ኣብዚ ብሉጽ ወረዳ ተደቢቑ ተሪፉ ዘሎ ባህርያዊ ሃብቲ፡ ግብረ-ዋጋኡ ክፍለጠሉን፡ እቶም ሎሚ ዝኾነሉም ህዝቢ ምስቶም ሸርነር-መደንገር ብሕዳር 1861 ዓ.ም. ጉዕዞ ፈለግ-መረብ እናተኸተለ ብሰራዊ ሓሊፉ ን «ዓድ-ኩናማ» ኣብ ዝገበሮ መገሻ፡ ኣብ ሰራዊ ይነብሩ ዝበሉም ህዝቢ ምንጽጻር፡ ኣዘዩ ጠቓሚ እዩ።

ንሱ ከም ዝገመቶ፡ ኣብቲ እዋን'ቲ ኣብ ሰራዊ፡ ኣስታት ሰለስተ ሚእቲ-ሺሕ/-300.000 ዝፍቀዱ ህዝቢ ዝኾነሉም/ምስቲ ስፍሓት-መሬት ዘይተደላደሉን (ብዋ-ሕዲ) ከይኖም ይረኽቦም።

ብርእይቶኡ፡ እዚ ዋሕድ'ዚ እዩ'ውን ንመብዛሕትኡ ክፍልታት ናይዚ መሬት'ዚ ከይተሓርሰ ከም ዝተርፍ ዝዓንቀፈ ረጅሒ።

" መደንገር " እዚ ክብል እንከሎ ድማ፡ ቦቲ ኣብ ሞንጎ ሰራዊ-ቆሓይን ዝነበረ ዝምድና-ምትእስሳርን ተመሪሑ፡ ንህዝባታት ናይዚ ክልተ-ወረዳ፡ ብሓደ ኣቐራብ እዩ ፈቒድዎም። ንህዝቢ ቆሓይን ንበይኑ ግን፡ ዕጽፊ ህዝቢ ማይ-ጸዕዳ እዩ ኢሉ ካብ ገመቶ፡ በዚ ንሱ ዘቐርቦ ርእይቶ መሰረት፡ ህዝቢ ሰራዊ ክንደይ ከም ዝነበረ ፍቕዱ፡ ብቐሊሉ ዝግመት እዩ። መደንገር ባዕሉ እዩ ድማ ነዚ ጸብጻብ'ዚ ዝሕብሩ ባእታታት ዘቐርበልና። ከመይሲ፡ ንህዝቢ ማይ-ጸዕዳ ኣብ 55 ዓድታት ክፈሉ፡ ኣብ ሰለስተ-ጉጅለ ይመቐሉም።

ሀ) - ልዕሊ 1000 ሰብ ዝኾነሉም ዓድታት-

ለ) - ኣስታት 500 ሰብ ዝሰፍርዎም ማእከላይ-ስፍሓት ዘለዎም ቁሸት-

ሐ) - ካብ 50 ክሳብ 200 ሰብ ዝጥርንፉ ንኡሳን ማሕበረ-ኮም።

ቀጺሉ ድማ፡ኣብ ጉጅለ- ሀ) ዝርከቡ ዓድታት 26 እዮም ስለ ዝብል፡ ጠቐላሊ ፍቕዲ፡ 26.000 ሰብ ምዃኑ እዩ። ኣብ ጉጅለ- ለ) 10 ቁሸት ይጠቐስ። ስለዚ 5000 ሰብ ምዃኖም እዮም። ኣብ መወዳእታ ድማ ኣብ ጉጅለ- ሐ) 19 ንኡሳን-እንዳ ስለ ዝፈቐድ 3.800 ህዝቢ ይነብሩ ማለት እዩ።

ስለ'ዚ ብኣጠቓላሊ ፍቕዲ መላእ ህዝቢ ማይ-ጸዕዳ ኣብቲ ዓመት'ቲ 35.000 ሰብ ኣቢሉ እዩ ዝግመት ነይሩ።

ሳዕቤኡ፡ ህዝቢ ቆሓይን ድርብ ህዝቢ ማይ-ጸዕዳ እዩ ካብ ተባህለ፡ኣብ ቆሓይን 70000 ሰብ ይነብሩ ነይሮም ማለት እዩ።

እንሆ እምበኣርከስ ኣብ ሰራዊ፡ $300.000 - 70.000 = 230.000$ ህዝቢ እዩ ዝነበረ።

ኣብ መፈጸምታ 1892 ዓ.ም. (31 ዓመት ብድሕር'ቲ መደንገር ዝደምደም መጽናዕቲ) ብእተገብረ ስፍሕ ዝበለ ገምጋም-ፈቒድ፡ ኣብ መላእ ሰራዊ ካብ 1600 ክሳብ 1700 ዘይበዝሑ " እንዳ " ከም ዝነበሩ ይፍለጥ። ማእከላይ ኣቃውማ ነፍስ-ወከፍ እንዳ ብ 7 ሰብ ምስ ዝግመት፡ ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ጠቐላሊ-ፍቕዲ ህዝቢ ሰራዊ 11.900 ሰብ ኣቢሉ እዩ ዝግመት ዘሎ።

ወዮ ምህር መደንገር ብ 1861 ዓ.ም. ንህዝቢ ሰራዊ 300.000 ሰብ ይኸውን ኢሉ ገሚቲ፡ ምስ'ቲ ዘሎ ስፍሓት-መሬት ኣመዛዚኑ ድማ፡ ዋሕዲ ህዝቢ ዘመልከት መደ-ምደምታኡ፡ ምስ'ዚ ኣብ ዳሕረዋይ እዋን እተገምገመ ፈቒድ እንተዝመዛዘነ ?!!!

ስዒባ ኣብ እትኸተል ጸዋራት፡ ህዝቢ ናይዚ ወረዳ በብጉልቲ ተኸፊሉ፡ ነፍስ-ወከፍ ጉልቲ ብመሰረት ኣዋጅ «ሃጺይ ዳግማይ እያሱ» ክኸፍሎ ዝገደድ ዝነበረ ግብረ-መሬት፡ ብወጉ ክጥቀስ እዩ።

*****

ምድሪ   ጉልቲ   ፍቕዲ   እንዳታት   ግብረ-ንጉስ   ብቅርሺ

ተኸላ	ኩዶፈላሲ	245	3.000
	ዓድ ሞንጎንቲ	101	3.000
	የኛ መናፅላ	15	600
	ደቃ ቅንጽብ	12	600
	ዓድ አድከመ	64	600
	ግብረ መራዲት	146	600

መራጉዝ	የቆብ	146	3.000
	አከሰ-ም	84	

ማይ-ጸፅዳ	እንዳ'ዝማች ዑቕቢት	550	3.000
	ዓድ-ኪላ	-	
	ዓድ ባሕር	-	
	ጋቢእን	46	
	እግረ ማእከል	17	
	አሰጋር	2	
	ደርዓንቶ	-	
	ዳምባ ወይ እንዳ ሰላሲ	40	
	ዓድልገስ	2	
	ዓድ ቦኸሪ	50	

ጉንደት	ጉንደት	114	600
------	------	-----	-----

ጠቅላላ ድምር= 1.634 እንዳ   15.000 ቅርሺ ባጠራ

ብምክንያት ናይቲ አብ ሞንጎ ጉልታት እንዳ'ዝማች ዑቕቢት/ ዓድ-ኪላን ዝጸንሐ እተመሓላለኸ ናይ ጥቕሚ ጉዳያት-ምስሕሓብን፡ ኑዩም አብኡ ዝነበሩ ህዝባታት ፈሊኻ ምንጻር አይከኣልን። ስለ'ዚ እዩ ድማ ብሓባር ምቕራብም አድላይ ዝኸነ።

አብ ሰራዩ-ቆሓይን-ደቃ ተስፋ፡ አሰዲብና ከም እንርእዮ፡ ግብረ-ንጉስ ከሰሃል እንከለ፡ ብዘይካ ብቅርሺ-ባጠራ፡ ብ «ፈርጊ» እውን ይኸፈል ነይሩ እዩ።

«ፈርጊ»ማለት፡ ዓሰርተው-ክልተ እመት ዝምንዋሑ/ክልተ-እመት ዝምግፋሑ፡ብፈትሊ-ጡጥ እተኣልመ ዓለባ ማለት እዩ። እዚ ስፍር'ዚ፡ሓደ ምሉእ-ጋቢ (ደቀ'ባት ዝወድይዎ ልብሲ) ምእላም ዘኸለል እዩ።

ከፍተኛውን ዝግጁነት አብ ቃል ይፈቅድ ይባላል። ይህም-አንገሉም ተፈታኝ ምስ ተፈታኝ ድማ፡ በቶም ብብዙሐ አብ ሰራዊ ዝነበሩ ጀበርቲ ይጸላሉ። እብዚ ወረዳ'ዚ ከኣን አብ ካልእ ወረዳ-ኢትዮጵያ፡ እዚ ስነ-ጥበብ'ዚ ፍሉይ ክእለት ናይዞም "ጀበርቲ" ዝበሃሉ ዚገታት እዩ።

ከምዚ 'ሉ እተኣልመ ፈርጊ ድማ፡ግብረ-ንጉስ አብ ምክፋል፡ዋጋኡ ብ 2 ቅርሺ-ባጠራ ተገምጊቱ፡ ሰራዊት-ንጉስ ምዕንጋል እዩ ዝበረ ምዃኑ።

ወረዳ ደቃ-ተስፋ

ምንም'ኳ ተስፋ ወድ-ወረሰናዝጊ በሕዋቱ ማህ- ምልጋእ ተሳዒሩ፡ ንዓኡን- ቤተ ሰቡን ሰዓብቲን መናበሪ ዝኸውን ሓድሽ ቦታ ከናዒ፡ ካብቲ ብሉጽ ወረዳ-ሰራዊ ክርሕቕ እንተተገደደ፡ ፍሉጣት ዶባት ዝሓጽርዎ/ እተፈላለዩ ዘራእቲ ዘፍረ፡ ስቡሕን-ዘውሕስን/ አዝዩ ሰፊሕ ዝኹን መሬት ከውንን ኩነ፡ እግሪ ከተክል ዕድል'ውን ረኺቡ እዩ።

እዚ አገዳሲ ዝኹን «ወረዳ ደቃ-ተስፋ» ዋላ'ውን በቶም አብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት እተዳለው ስእለ-መሬት ዘጸፍ ሰዓት (ማፓ-ማፕ) ከይተጠቐሰ እንተጸንሐ፡ ኢጣልያ እስመራ ብድሕር ምእታው፡ ብምድግጋም ተኹሊሉ እኹል መጽናዕቲ ተገ-ይርሉ እሎ።

ብ 1891-1892 ዓ.ም. አብቲ ቦታ'ቲ ይኸበር ብዝበረ ብጻዩይ "ግብማን-ጃርጂኖ" ደቂቕ መጽናዕቲ ስለ እተኸደ እዩ ድማ፡ ሉምስ ብዛዕባ እዚ ወረዳ'ዚ ዝተረፈ ምስ-ጢር ዳርጋ የለን ከበሃል ዝከእል።

መሬት ደቃ-ተስፋ ብቐንዱ አብ ሰጣሕ ጉላጉል ማይ-አንበሳ ይርከብ።

እዚ ማለት፡ ካብቲ ውሓዚ ማይ-አንበሳ ዝብገሰሉ ምንጭታት አትሒቲ/ ከሳብ'ቲ ምስ ፈለግ-መረብ ብዩማናይ ጸግዑ ዝጽምበረሉ (ካብኡ አትሒቲ ፈለግ-መረብ ንባዕሉ፡ ስም ለዊጡ «ሶና» እዩ ዝበሃል) አብ ዘሎ ጉላጉል እዩ መሬት ደቃ-ተስፋ።

ከም ወዩ ሓደ ብሂል ትግርኛ ዝብሉን፡ ህዝቢ ናይዚ ወረዳ ደጊሙ ዝከክርን፡

«ምቕንጣው ዝርእሱ - ዶቡ ዝእግሩ» አብ ዝርከብ ቦታ እዩ ምድሪ ደቃ-ተስፋ።

ምቕንጣው፡ አብ ደንደስ ከበሳ ብሰሚናዊ-ምብራቕ ዓረዛ ዝርከብ ከሳድ እዩ። ካብዚ እዮም'ውን እቶም ንጉላጉል ማይ-አንበሳ ዝሓጽሩ ሰንሰለት-አኸራናት ዝፍለዩን ዑብል እተባህለ ውሓዚ (ንሱ'ውን ምስ ፈለግ-መረብ ዝጽምበር) ተበጊሱ፡ ንምብራቕውን-ዶቡባውን ዶባት ዝፈሊ።

ከምኡ'ውን እቲ ምስ ፈለግ-ባርካ ዝጽምበር "ምውፋር ቀላቲ" እተባህለ ውሓዚ፡ ካብዚ እዩ መበገሲኡ። ብምብራቕዊ-ዶባት ምስ ውሓዚ ድማ፡ ን ሰሚናዊ-ክፍሊ ናይዚ ወረዳ ይኸፍሉ።

ዶቡ፡ ነቶም አዝዮም አብ ምዕራባዊ-ወገን ደቃ-ተስፋ ዝርከቡ ዓድታት ዝእስር ሰንሰለት አኸራናት እዩ። ሰብ ብዘይሰፍሮም ጉላጉል እናወረደ፡ ከሳብ'ቶም እጸቢቕም ዘይተጎጸሩ ካብ ባርያ-ባዛ ዝፈልዩ ዶባት ይዝርጋሕ።

እዚ ብሓፈሻኡ ቀሪቡ ዘሎ ምልክታታት ከም ዝሕብሮ፡ አብዚ ወረዳ'ዚ እተፈላለዩ ናይ አየር ጠባያት (ክሊማ) ከም ዘለው ብቐሊሉ የረድእ። ነዚ ምፍልላይ ኩነታት-አየር ዘጸፎ ድማ፡ እቶም አብዚ ቦታ ዝርከቡ አኸራናት ዘለዎም ክብታ እዩ። አብ ሓድ-ሓደ ቦታ፡ ንማእከላይ ገምጋም ናይ ከበሳታት-ክብታ ብቐሩብ ለጠቕ ይብልዎ። በዚ ምክንያት ድማ፡ እቶም አብ መጠናዊ ጠባያት-አየር ሃገራት ኢውሮጳ ዝፈርዩ ተኸሊ፡ አብዚ፡ምቐላ ቦታ ምረኽቡ። ብዙሓት ምውቕ-አየር ዘፍርዮም ተኸሊ (ትሮፒካል) እውን ንዝርከኡ ምፍታን፡ አገዳሲ ውጽኢት እይምተሳእኖን።

ፍርድምኑት ናይዚ መሬት አየጠራጥርን። ማይ እውን፡ አብ ብሉጽ ወገናቱ ብቐሊሉ ይርከብ።

***

ቅድምተቲ ፋሉላዊ-ዘመናት፡ ደቃ-ተስፋ እውን ከምቶም እተጠቐሱ ካልእት ወረዳ፡ ብ«አባታዊ-ሰርዓት» እዩ ከመሓደር ጸኒሑ።

ነፍሰ-ወክፍ ጉልቲ፡ ሓራ ዝኾነ ናይ ገዛእ ርእሱ ሹም ነበሮ። እብቲ እዋንተቲ እተላ-ፅሉን ነዊሕ ዝጸንሑን ናይ ሓድ-ሕድ ቃልሳታት ግን፡ ንራእሲታት-ትግራይ ጥዑም ባይታ ፈጠረ'ሞ፡ ናይዚኦም ምትእትታው ድማ፡ ንዝጸንሑ ኩነታት ካብ ስሩ ገማጠሎ።

አብ መጀመርያ እዋናት ናይዚ ክፍለ-ዘመን፡ ከም ሳዕቢን ናይ ዝነበረ ውሽጣዊ ምስ-ሕሓብን- ባዕዳዊ ምትእትታውን፡ "አዝማቲ-ፎቕርየስ" እተባህለ በዓል ዶብ፡ ብራእሲ-ወልደስላሴ ሹም መላእ ደቃ-ተስፋ ተሸመ።

እብቲ እዋንተቲ፡ ሰራየ/ ቆሓይን፡ ብ "አይተ ሰሎሞን ቆርጫ" እዮም ዝመሓደሩ ነይሮም። ነዚ እውን ራእሲ-ወልደስላሴ እዩ መራጺኡ።

እብ ሓማሲን ግን፡ ከንቲባይ-ዘርሓይ በዓል ሃዚጋ ብ "ናይባት-ሞንኮሎ" ተደጊፉ ን ገበርክርስቶስ በዓል ጸዓዚጋ ስዒሩ እዩ እብ ምምሕዳር ዝነበረ።

አዝማቲ-ፎቕርየስ፡ ልዕሊ አርባዓ ዓመት ዝእክል አብ ስልጣን ጸኒሑ ብዝሞተ፡" ማሙ " እተባህለ ውላዱ እዩ ወራሲኡ።

"አይተ-ገረመስቀል" እተባህለ ሹም-ጉልቲ ዓረዛ ግና (ብእዋን፡ ወታሃደር-ፎቕርየስ እዩ ዝነበረ) ንመዝናት ማሙ ስለ ዝነጸገ፡ እቲ ውርሻ-ስልጣን ዝምልከት ጉዳይ፡ ብብረት ከም ዝፍታሕ ኩነ።

እብቲ ግጥም፡ " ማሙ " ተሳዒሩ አብ «ሸረ» ተዓቕበ። ምክንያቱ ድማ፡ እብዚ አብ ሸረ፡ ምስ "አይተ-ዘለላ" እተባህለ፡ ዘዋሰነ ዓል እውን ስለ ዝነበረቶ።

ብድሕር'ዚ፡አይተ-ገረመስቀል ሓይሊ ደሊቡ ጐይታ መላእ ደቃ-ተስፋ ተባሂሉ ንደቅ-ማኢ (ሰራየ) እውን መለኾም። አብ ደቃ-ምልጋእ (ቆሓይን) ግን ዘይምለኽ ተቓውሞ ስለ ዝገጠሞ፡ ከዕወተሎም አይከላለን።

አይተ-ገረመስቀል፡ 6 ወይ 7 ዓመት ምስ ጸንሐ፡ አብ ሞቱ፡ ን "አይተ-ገረጻዲቕ" እተባህለ ውላዱ እዩ ስልጣን አመሓላፊ።

ሰለስተ-ዓመት ብድሕር'ዚ፡"አይተ-ለልሽ" እተባህለ ዘመድ-ወራስን ፎቕርየስ (አባሓንኡ ንለልሽ፡ ሓው ፎቕርየስ ብምዃን) ሹም ጉልቲ-አክሎም ብምንባሩ፡ 600 ቅርሺ-ባጠራ ሓዘ፡ ግብረ-ጉልቲ ንምክፋል ንዓረዛ፡ ንሹም ናይቲ ወረዳ ከረከበ መጸ።

አይተ-ለልሽ ግና፡አዋድቓ ጸጉሪ/ ልብስን ደቅ-እንስትዮ አምሲሉ ብምቕራቡ፡ አይተ-ገረጻዲቕ ነዚ ተመልኪቱ፡ ስለምንታይ ከምኡይሉ ከም ዝቐረበ ሓተቶ።

ለልሽ እንከምልስ፡ «ብዘመኑ፡ ሰድራኻ እዮም ንሰድራይ ዝግብሩ ነይሮም፡ ሎም ግን እነ ንዓኻ ዝግብረሉ እዋን ካብ መጸ፡ ሰበይቲ ምዃነይዶ አይተረጋገጸን ? » ቢሉ መለሰሉ። ገረጻዲቕ፡ በዚ ተባዕ መልሲ ተቐጢዑ፡ ካብ ዝነበርዎ አዳራሽ፡ ጸርፊ እውን ከዩናሕሰዩ አሰናቡቶ።

ለልሽ ግን በዚ ከይረዓደ፡ ን ዓዱ «ዓድ-ቐሓ (አክሎም)» ብዝተመልሰ፡ ሕንኡ ምፍዳይ ድኣ ሓለነ። አብ ዓዱ ብዝእተወ ድማ፡ ብህዝባዊ-አዋጅ መሰረት፡ ዝኹን-ይኹን ዓይነት ግብረ ን "ገረጻዲቕ" ከይክፈል አዘዘ።

ገረጻዲቕ ነዚ ሰሚዑ ካብ ኩሎም ቶም አብ ትሕቲ ግዝእቱ ዝርከቡ ህዝብታት (ካብ ሰራየ እውን ከይተረፈ)፡ በብሉጻቶም መረጹ፡ እንጻር ለልሽ ተሳዕሰ። እዚ ድማ፡ ሚዛን ሓይልታቶም ከም ዘይተደላደለ ተረዲኡ፡ ንጊዚኡ ውሕስነት አብ ዝርከበ ቦታ ምዕቓብ መረጸ። " ደርሆ-ቆንጸይ " አብ እተባህለ እምባ እውን አንሳሓበ።

ባህሪ ናይቲ ቦታ ተረር ብምዃኑ ድማ፡ ገረጻዲቕ ካብቲ እምባ ክብርብሮ ኣይከኣለን። ስል'ዚ እውን ኣንሒኑ፡ ነቲ ኣብ ጥቓኡ ዝርከብ "ዓድ-ቐሓ" እተባህለ ዓዲ፡ ብሓዊ ተኻሕሶ።

ኣይተ-ለልሽ፡ ዓዳ እሳት-ይቃጸል ምንባሩ ምስ ተገንዘበ፡ ብጽቱ ኣኸቲሉ ካብ'ቲ ዝከበረሉ እምባ ወረዳ፡ ሃንደበት ንገረጻዲቕን-ሰዓብቲን ገብጦም። ምስ ሰዓሮም እውን፡ ኣብቲ ህድማ ብሕርቃን፡ እግረ-እግሮም ተጓዩዩ። ገረጻዲቕ ንዕድል ኣምሊጡ ኣብ ዓድ-ሞንጎንቲ ተዓቕበ። ለልሽ ከስዕሶ ኣይከኣለን። ንዓረዛ ኣትዩ ግን፡ ንሰለስተ-ወርሒ መመላእታ ኣብኡ ተቐማጡ፡ ብኹላ ኣዕንዋ። ብሓዊ ሕንኡ ፈድዩ ድማ ምስ ኩሉ'ቲ ዝዘረፎ ንብረት፡ ናብ ጉልቲ ተመልሰ።

ብድሕር'ዚ ፍጻሜ'ዚ ግና፡ ለልሽ ብዘረኸሶ ዓመት ትዕቢት ኣሕደረ'ሞ፡ ምስ ቤተ-ሰቡ ኣብ ምስሕሓብ ኣተወ።

ሸውዓተ-ወርሒ ብድሕር-ምቅጻል ዓረዛ፡ እቲ ጽልኦም እናበኣሰ ከይዱ፡ ኣብ ብረት ምስ ተባጽሑ ድማ፡ ላልሽ ተቐትለ።

እዚ ታሪኽ'ዚ፡ ደጊዖት-ወቢ ተሳዒሩ ተድሮስ ገና ስልጣኑ ኣብ ዘደረገጸሉ እዋናት- (1885 ዓ.ም.) እዩ ተኻይዱ።

ብድሕር-ሞት ለልሽ፡ ንዓቃ-ታሰፋ ዝሳቐየ ናይ ምስሕሓብ እዋናት እዩ ሰዒቡ።

ገረጻዲቕ፡ ተጸራሪኡ ብዝሞተ፡ እንደገና ትብዓት ኣሕዲሩ፡ ነዚ ወረዳ ወረሩ-ራሰዮ። ነዚ ግፍዕ'ዚ ፈጸሙ ከምለሰ እንከሎ ግና፡ እቶም ግዳያት-ዝረፉኡ ዝኹኑ ሰብ-ዓዲ፡ ደድሕሪኡ ሰዒቦም እንደገና ነቲ እግረ ኣብ ምትካል ዝከበረ ከተማ-ዓረዛ ሓዊ ኣቃጸልዎ። ደድሕር-ገረጻዲቕ ምጉያይ ግና፡ ስብሰባ ሰራዩ ቀጸለ። በዚ ኣቢሉ ድማ ንዓድ-ኺላ ኣትዩ ኣብኡ ከዕቐብ ተገደደ። ኣብ ዓድ-ኺላ ግና፡ ብ "ኣይተ-ገረጻምላኽ" እተባህለ ጉይታ ናይቲ ጉልቲ (ነቲ ድሮ እተዘርበሉ ኣይተ-ገረማርያም፡ ኣብኡ ምዃኑ እዩ)፡ ኣይተ-ገረጻዲቕ ተቐትለ።

ከምዚ'ሉ'ውን ኣይተ-ገረጻምላኽ ካብ ኣደራዕ "እንዳ-ዓረዛ" ተላቐቐ።

"ኣይተ-ወንድፍራሽ" እተባህለ ሓው-መዋቲ ኣይተ-ገረጻዲቕ፡ ምስ ኩሉም ኣዝማዱን-ዝተረፉ እሙናት ሰዓብቶም፡ ምስ "ኣገው-ንጉሰ" ተሰለፉ።

ኣገው ንጉሰ ኣብቲ እዋን'ቲ ምስ ተድሮስ ንሃጸያዊ-ዝፋን ይወዳደር ብምንባሩ፡ ካብ ሃገር-ፈረንሳ ከመጸ እተተሰፈወ ኣገዝ ንምርካብ፡ ኣብ ገማግም-ባሕሪ ገጹ እዩ ዝቀላቐለ ነደሩ። ስለዚ እዩ'ውን ንደሰ-ደስ ተኸተልቲ፡ ን ኣይተ-ወንድፍራሽ እኹል ኣገዝ ኣወፍዩ ደቃ-ተሰፋ/ ቆሓይን/ ብኣኡ ከም ዝምለኹ ዝገበረ። ሰራዩ ግን፡ ብድሮ ተመሊኹ እዩ ጸኒሑ።

ከምዚ'ሉ፡ ምሉእ ደቃ-ወረሰናዝኒ ኣብ ትሕቲ ፍጹም-ምልኪ "ኣገው-ንጉሰ" ኣተወ። ምምሕዳሩ ግን፡ ን "ኣይተ-ወንድፍራሽ" እዩ ተዋሂብዎ።

እዚ'ውን ነዊሕ ኣይጸንሐን። ከመይሲ፡ እቲ ተሰፋ እተገብረሉ ሓገዝ-ፈረንሳ፡ ኣይተ-ማልአን። ኣብ ልዕል'ዚ ድማ፡ ተቐውሞታት ደቀ'ባት እናሓየለ ብምምጻኡ፡ ኣገው ንጉሰ መረብ/ምላሽ ለቂቑ ከወጸእ ተገደደ። ተድሮስ ዝኣከል ሓይሊ ምስ ደለበ ድማ፡ ህላዌ ኣገው-ንጉሰ ንባዕሉ ኣብ ሰጋእ ምስ ኣተወ፡ ሓይሊ ኣይተ-ወንድፍራሽ እውን ምሳኡ ዋሕሰ ሰኣነ።

ኣገው-ንጉሰ፡ ብታሕተዋይ መረብን/ታሕተዋይ ተከዘን ኣቢሉ፡ ንዓድ-ኣምሓራ ምእታው ኣብ ዝገበሮ ፈተን ተሳዒሩ ምስ ተቐትለ፡ «እንዳ-ጸዓዘጋ» ብወገን ተድሮስ ተሰለፎም ጸኒሖም፡ ንሱ ብዝተዓወተ፡ እንደገና ኣብ ምምሕዳር ምሉእ መረብ/ምላሽ ተመልሰ።

"ደጊዖት-ሃይሉ"፡ ከከም'ቲ ዝከበረ/ዞብኣዊ-ባህልታት/ ሕጊ/ ናይ ቀዳሞት ልምድን/፡ ዝጸንሐ መዝነት-ስልጣን፡ ብግብኡ ነቶም ሰብ-መሰል ዝኹኑ መራሕቲ ናይቲ ዞባ ከመልሰሉም ተቐላጠፈ። ብመሰረት'ዚ ድማ፡ ኣይተ-ወንድፍራሽ፡ ሹም ጉልቲ-ዓረዛ ብዝብል ምጡን ስልጣን፡ ኣብ ጉልቲ ተወሲኑ ተረፈ።

ሃጸያት ተድርስ/የሃንስ አብ ዝገዝለሉ ዓመታት፡ " እንዳ-ዓረዛ " ብእተፈላለየ መንገዲ ነቲ ብረጽሚ አብ «እዋን-ራእሲታት» ዘጥረይዎ ስልጣን ዳግም-ምምላስ'ኳ እንተፈተኑ፡ ካብ ሕጋዊ-ዶባቶም ወጸኢ፡ ዝኹን ይኹን መዝነት ኣይተፈቐዶምን።

አብ እተኻየዱ ውዲታት፡ ንመጻኢ ደቃ-ተስፋ ጥራሕ ዘይኩን ንብምሉኡ መረብ/ምላሽ ከይተረፈ ካብ ዝጸለው ፍጻሜታት፡ እዚ ዝሰብ እዩ ኣገዳሲ ኩይኑ ክጥቀስ ዝከእል።

ደጊዖት-ንጉስ (ቦኸር-ውላድ ኣይተ-ገረጻሂቕ) ምስ እንዳ-ጸዓዘጋ ዝምድና ንምትካል፡ ንጉሉ ወይዘሮ-ውባ ምስ ልጅ-ካሳ ወድ ደጊዖት-ሃይሉ ኣዋሰባ። ካብዚ መውሰቦ'ዚ ድማ " ኣዝማች-እበራ " ይውለድ። ኣዝማች-እበራ፡ እቲ ሰዒቡ ብመቐተልቲ "ግብጣን-ቡሲ" ሕማቕ-ዝና ዘትረፈ ዚጋ እዩ።

አብቲ እዋን'ቲ፡ እቲ ሰዒቡ «ራእሲ» እተሸመ ወለንኪአል በዓል ሃዘጋ እውን ብወገኑ፡ ነቲ ተጸራሪኡ ዝኹን እንዳ-ጸዓዘጋ አብ ደቃ-ተስፋ ከሕድሮ ዝጀመረ ጽልዋታት ንም-ዕጋት፡ንጉሉ ወይዘሮ ጥሩ፡ምስ ክፍለየሱስ እተባህለ ወድ ኣይተ-ጎፋር በዓል 'ኩኖረዳእ፡ ኣዋሰባ።

መበቐል ኣይተ-ጎፋር አብ ዓድ-ክልካል እዩ። እዚ ምጡን ዓድ'ዚ፡ አብ ጉልቲ ኩኖ-ረዳእ እዩ ዝእቲ። እዚ ጉልት'ዚ ድማ፡ብ «ደብሪ እንዳ-መንቀርዮስ» ስለ ዝመሓደር፡ " ኣበምንዮት " ናይዚ ደብሪ እዩ ተጸዋዒ ናይዚ ጉልቲ ዝኸውን።

ስለዚ ኣይተ-ጎፋር ብመስመር-ትውልዲ፡ ስልጣን ኩን መሰል ዘይግበእ እዩ። ምስ ደጊዖት-ውቤ ዓስኪሩ ብዘፈጸም ቅደታት ግና፡ ኣይልን-ትብዓትን ኣመሰኪሩ፡ አብቲ ምሉእ ወረዳ ዝፍራሕን-በዓል ክበርን እዩ ዝሰበረ።

ኣይተ-ጎፋር፡ ብዝኹን መንገድን-መስርሕን ተጠቒመ፡ እቲ ደብሪ ዝበሮ ጸብለልትነት ንምትካእን-ምብሓትን፡ ፈተነታቲ ኣየዕረፈን።

ብድሕር'ዚ እተጠቐሰ መውሰቦ ድማ፡ ክፍለየሱስ፡እውን ተኸታሊ ሓምሉ ኩይኑ፡ አብ ዝሰዓበ እዋናት «በላምበራስ» ዝብል ሽመት ተዋህቦ።

አብቲ ውሑድ ራእሲ-ወለንኪአል ስልጣን ዝሓዘሉ እዋናት ብተወሳኺ፡ ኣመሓዳሪ ምሉእ ደቃ-ተስፋ ተባህለ።

በላም-ክፍለየሱስ እውን በቲ ንራእሲ-ወለንኪአል በዓል-መስቀል ንምብዓል ብሃጸይ-የሃንስ አብ ዓድዋ እተገብረሉ ዕድመ፡ ብ " ኣሉላ " ተታሊሉ ተማሪኹ እዩ።

ራእሲ-ወለንኪአል አብ " እምባ-ሰላማ " ክሕየር እንከሉ ግና፡ በላምበራስ-ክፍለየሱስ ብ ራእሲ-ኣሉላ ንሸድሽተ-ወርሒ ብሓጺን ተመቐሑሉ፡ ብትእዛዝ ናይቲ ራእሲ'ውን፡ ብእካላዊ-መግረፍቲ ተቐጺዑ እዩ። ብፍቓድ ሃጸይ-የሃንስ እዩ አብ ዝሰዓበ እዋናት፡ ካብ ዝበሮ መዝነት ተቐንጢጡ፡ ሓራ ተለቂቑ።

ክፍለየሱስ ተኣሲሩ አብ ዝሰበረሉ እዋናት፡ደጊዖት ንጉስ- ልጅ ኣስገዶም እተባህሉ ሰብ ዓረዛ ናብ ራእሲ-ኣሉላ ቀረቦም፡ ብስም መሰል-ትውልድን ካልእ ግብኣትን፡ ምምሕዳር ዓረዛ ሓተቱ። ሃጸይ-የሃንስ ግና፡ አብ መረብ/ምላሽ ዝኹን ወደ'ባት ካብ መጠኑ ንላዕሊ ክብ ከይብል ብዝብል ፖሊቲካዊ ፍርሒ፡ ሕቶእም ነጸጎ።

በላምበራስ-ክፍለየሱስ ሓራ ምስ ተባህለ፡ ነርባዕተ-ወርሒ ዝኸውን አብ ዓዳ ጸንሐ። ብድሕር'ዚ፡ ሓምሳ ካብቶም ብእዋኑ ብሉጽት ዝበሩ ወታሃደራቲ ኣኹቲሉ፡ ሰብ ብዘይነበረሉም በረኻታት-ባርካ ሓሊፉ አብ ትሕቲ ምምሕዳር-ግብጺ ዝሰበረ ምድሪ ተዓቕቦ። ብልክዑ'ውን አብ ሓልሓል። እቶም ንከረን ከመሓድሩ ዝጸንሑ ሰበ-ስልጣን፡ ጽቡቕ ተቐባልነት ገይሮምሉ ጥራሕ ዘይኩን፡ ብረት-ጠያይትን ኣስኪቑም ኣንጸር'ቶም ሰዓብቲ ብላታ-ገብሩ (ተኸታሊ ራእሲ-ኣሉላ እዩ ዝሰበረ) አብ ደባት ኩይኖም ነቶም አብ ትሕቲ ምምሕዳር-ግብጺ ዝርከቡ ዓድታት ብምቁዋይን/ ሃንደበታዊ ራስያ/ ራዕድን ከዘውትሩ ዝጸንሑ ጭፍራታት ንምዕጋት፡ ክጥቀሙ ፈተኑ።

እዚ ኩነታት'ዚ፡ ክሳብ'ቲ «ውዕል ህወት» እተፈረመሉን (ሰኅ 1884 ዓ.ም.) ብመሰረት'ዚ ድማ ግብጺ ካብ ሰንሒት ዝለቐቐሉን እዋናት፡ ከምሉይሉ እዩ ቀጺሉ።

ብድሕር'ዚ ን " ብላታ-ገብሩ " ምምሕዳር ከረን ምስ ተዋህቦ፡ በላምበራስ-ክፍለየሱስ ካብኡ ለቺቹ፡ ኣብ ሓባብ ተዓቕቡ ጸንሖ።

ኣብ ዝሰዓበ ዓመት (1885 ዓ.ም.) ሰራዊት-ኢጣልያ ባጽዕ ብዝወረረ፡ በላምበራስ-ክፍለየሱስ ቦቲ እሙን ተኸታሊኡ " ሻልቃ-ጉርጃ " ኣቢሉ ምስ ሰበ-ስልጣን ኢጣልያ ርክቡ ጀመረ። ኣብ መጀመርያ 1886 ዓ.ም. ድማ፡ ኣብ ባጽዕ ወግዓዊ ዕድመ ተገብረሉ።

ከም ዝፍለጥ፡ ብ 1888 ዓ.ም. ንሱን ጭፍራኡን ን ወፍራ-ከረን ተላኢኹም ብዝተ-ዓወቱ፡ ክፍለየሱስ ኣብ ሓጺር እዋን ናይ ልዕልነት ዝምባለ ኣሕዲሩ፡ ናይ ባዕሉ ነጻ ዝኹነ መዝናን ከዘውትር ጀመረ። ብወርሒ ሰኔ 1889 ዓ.ም. ሓደ ናይ ኢጣልያ ሰርዒት ንከረን ወረሩ፡ ንበላምበራስ ክፍለየሱስ ማረኹ። ብድሕር'ዚ እዩ መንግስቲ-ኢጣልያ ንወዱ ማለት ን" በላምበራስ-ይልማ " መራሒ ናይ ዝነበረ ሰራዊት ኣቦኡ ሸይሙ፡ ምስ ጉጅለኡ ን ደቃ-ተስፋ ከምለስ እውን ፈቺድሉ።

በላምበራስ-ይልማ ግን ንመንግስቲ-ኢጣልያ ከዲቦ፡ ኣለው ምስ ዝበሃሉ ኣባላት እንዳ-ዓረዛ መኸረ። ምእንት'ዚ'ውን ብድሕር ነዊሕ-ጽንኩርን ወታሃደራዊ-ፍጻሜታት፡ ንሱን-ሰዓብቱን ተማረኹም ኣብ ዓሰብ ከም ዝሕየሩ ተገይሩ።

*****

ሹም ጉልቲ ደቃ-ተስፋ፡ ከምቶም ናይ ሰራዊ «እይተ» (ጐይታ) እዮም ዝበሃሉ። ጉልቲ ደቃ-ታዕሳ ነገደም ካብ " ናይባት-ሞንኩሎ " ዝኹኑ በለው ይሰፍርዎ። "ሓበሻይ" እተባህለ ሹም እዩ'ውን ዕለቱ'ኳ እንተዘይተፈልጠ፡ ኣብ ኣዝዩ ሕሉፍ እዋን ናብዚ ቦታ መሪሕዎም ኣትዩ። እቲ ጉልቲ እውን ንባዕሉ ካብ "ታዕስ" ወድ-ሓበሻይ እዩ መበቆል-ሰሙ።

ዘርኢ-ታዕስ ኣብ ኣርባዕተ ጉጅለ ይኸፈል፤ 1)-ዓድ መጉእ/ 2)-ንዓሉ/ 3)-ጐንፊ ኣብርሃም/ 4)-እምኑ/ ይበሃሉ።

ዓድ መጉእ- እምኑ፡ ነፍሱ-ወከፎም ዓሰርተው-ክልተ እንዳ እዩ ፍቕዶም።

ጐንፊ ኣብርሃም፡ ኣርባዕተ-ሓሙሽተ እንዳታትን/ ውሑዳት ካህናትን ይርከብዎ።

ኣብ መወዳእታ ድማ ንዓሉ ፡ሓደ-ጨንፈር ብምትራፎም፡ ምስ ዓድ-መጉእ እዮም ሓቢሮም።

ኣብ ሞንጎ " ዓራውቲ " እተባህለ ዓድን/ወሓዚ ሰላዕ ዳዕሮን፡ ብእዋኑ «እንዳ'ባ ታዕስ» ተባሂሉ ንኹሉም ደቅ-ታዕስ ዝጥርንፍ ቤት-መቐደስ ነይሩ እዩ። እዚ ቤት-መቐደስ ሎም'ኳ ዓንዩ እንተተረፈ፡ ዛጊት ኣብ ያናታቱ ካብ ዝተረፉ ውሑዳት ነገደ-ታዕስ፡ ኣብ መዓልቲ በዓላት ኣብዚ ንጸሎት ይእከቡ።

ኩሎም'ቶም ዝተረፉ ኣብ ጉልታት ደቃ-ተስፋ ዝነበሩ ህዝብታት ብሓባር ዘርኢ-ተስፋ ወድ-ወረሰናዝጊ ምዃኖም ይእምኑ። ካብዚ ኣረኣእያ'ዚ ዝፍለዩ ዓድታት፤

ሀ)- ዓድ ደቀ ወራሲ፡ ኣብ መሬት ዓረዛ'ኳ ዝኣቱ እንተኹን፡ ንሰራዊ እዩ ዝብጽሖ። ዝነበርዎ ህዝቢ ድማ፡ ዘርኢ-ማእ እዮም።

ለ)- ዓድ ጐንት፡ ኣብ ክልተ ተኸፊሉ ሓደ-ወገኑ ን መራጉዝ ይብጽሖ።

ምድራ-ደምበላሕ፡ ኣብ ክልተ-ጉልቲ እዩ ተኸፊሉ ዝነበረ። ኩኖረዳእ/ ደምበላሕ-ታሕታይ (ወይ ደምበላሕ ናይ ንጉስ) እውን ይበሃሉ።

ጉልቲ-ኩኖረዳእ፡ ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ንሓላፊ «ደብሪ ኣቡነ-መንቀርዮስ» እዩ ከም ሹም-ጉልቲ ክፈልጦ ጸኒሖ። ስለዚ እዚ ጉልት'ዚ ብስም " ምድራ-ፈላሲ " እውን ይፍለጥ ነይሩ እዩ። " ሃጺይ ዳዊት-ሳልሳይ " እዩ'ውን እዚ ጉልቲ ነቲ ደብሪ ኣረከ-ብዎ። ሓላፊ ወይ ኣበምንዮት ናይዚ ገዳም፡ ሹም-ጉልቲ እውን ብምንባሩ፡ እቲ ብ

600 ቅርጽ ባጠራ ዝግምገም ግብረ-ንጉስ ናይ ምኽሩል ግዴታ ናይዚ ጉልቲ ምርካብ እውን፡ መዝናኛቱ እዩ ዝነበረ። እብ መወዳእታ እዋናት ንግስነት ሃጸይ-ዮሃንስ እዩ ካብ ምምሕዳር ናይቲ ጉልቲ ተቐንጢጡ። ምኽንያት ናይዚ ትእዛዝ ድማ፡ እቲ ደብረ ብ «እንዳ በላምበራስ-ክፍለየሱስ» እተላዕለ ናዕቢ፡ ክቈጻጸር- ክግግቶን ስለ ዘይከእለ (ወይ ስለ ዘይደለየ) ዝብል እዩ ነይሩ።

ደምበላስ-ታሕታይ ወይ ደምበላስ ናይ ንጉስ፡ እብ ማይ-መፍለስ ብዝቐመጥ ሹም-ጉልቲ እዩ ዝመሓደር ነይሩ። ስድራኡ ዛጊት እብኡ ይነብር። ሓላፍንቲ ድማ፡ ብውርሻ እዩ ዝመሓላለፍ ዝነበረ።

ደምበላስ-ታሕታይ፡ ነቲ ድሮ እብ ጉልቲ ማይ-ጸዕዳ (ወረዳ ሰራየ) እተጠቐሰ መሬት-ዳምባ ወይ እንዳ-ሰላሲ፡ ይብጻሓኒ ኢሉ ይምጥቶ እዩ። ከም ሓቁ ግና፡ እዚ ጉልት'ዚ ብዘመኑ፡ ን ገዳም ደብረ-መንቀርዮስ እዩ ዝግብር ነይሩ። ስለዚ፡ እብ ምስሕሓብ ናይዞም ክልተ-ወረዳ ክኣቲ ኣይምተገብእን።

መሬት-ዳምባ ብንጹር፡ ካብ መሬት ደቃ-ተስፋ ወጻኢ ይርከብ። ብዘይካ'ዚ እውን፡ እብኡ ዝነብር ህዝቢ፡ ዘርኢ-ተስፋ ምዃኑ ኣገዩ ዘጠራጥር እዩ።

እብ ዝሓለፉ ዘመናት፡ ብዘይካ'ዞም ስዒቦም ዝጥቀሱ ዓድታት፡ ካልኦት'ውን ይዝከሩ እዮም። ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዙ ግን ሰብ ስለ ዘይነበሮም፡ ምጥቃሶም ኣድላይ ኣይከውንን።

*****

ምድሪ	ጉልቲ	ስም ዓድታት በብክፍሎም
ምድሪ ስበሪ	ዓረዛ	<p>1) - ዓረዛ/2) - (**) ዘርቢእን/3) - (*) ዓድ-ቢያኒ/4) - ዝባን-ደብሪ/5) - (*) ዓድ-ጉነት/6) - (*) ዓድ-አለይኖ/7) - (*) አንጻዓ/8) - (*) ዓድ-ባል/9) - ዓድ-ባሊ/10) - ዓድ-ሸሮኻይ/ 11) - (**) ዓድ-ብሉናይ/ 12) - ማይ ጫዖ/13) - ማይ ውቕሳ/14) - ዓድ'ቕጻዓ/ 15) - ዓድ-ውጽዕ/16) - ዓድ'ስመሩ/17) - ዓድ'እከላ/18) - ዓድ-ጨራቻይ/19) - ደብረስላሴ/20) - ዓድ-ተኪሉ/21) - (**) ዓድ-ዕንቋር/22) - (*) ዓድ-ጉብሉስ/23) - (**) ዓድ-ማግእ/24) - (**) ጸዕዳ-ዓዲ/25) - (*) ዓድ-ሐሚን/26) - (*) ደብረ ሲና/ 27) - (*) ደብረ ሳሕሊ/28) - (*) ምሳድ-ማንታ/29) - ዓድ-ወልዶ/30) - (**) ድንጊኢል/31) - (*) ምእራይ-መብቆል/32) - (*) ድቡቕ/ 33) - (*) ዖና ማሓርጥ/34) - መንቢባ።</p> <p>ዓድ-አለይኖ፡ ምስ ውስጠ-ጉልቲ ማይ-ሓም ንፍርቂ እዩ።</p>
ደምበላስ	ኩኖ ረዳእ ደምበላስ ላዕላይ ወይ ምድሪ-ፈላሲ እውን ይበሃል እዩ	<p>1) - ምሓረሽ-ወይ-ማይ-ሓረሽ/2) - (*) አይጸገብና/3) - (*) ዓድ-ጭዕንዶግ/4) - (**) ዓድ-ንእዲ/5) - (**) - ዓድ-በልጸይ/6) - (**) ዓድ-ታህሰስ/7) - (*) ዓድ-ቐላቲ/8) - (**) ዓድ-ከልካል/9) - ዓድ-ኢጋልዕ/10) - (**) ምማት-ተኸራር/11) - (**) ዝባን-ጥሓላ/12) - ዳልቕ/ 13) - ደብረ መንቀርኖስ።</p> <p>ደብረ-መንቀርኖስ፡ ሓደ ካብ'ቶም ዝሓየለን-ዝጸበዩን ደብረታት ዓድ-ሓበሻ እዩ።</p> <p>ብዘይካ ኩኖረዳእ፡ ሓሙሽተ ኣብ ዓረዛ ዘርከቡ ዓድታት እውን ይውንን ነይሩ እዩ። ከምኡ'ውን ኣብ ሸረ/ዓድ-እምሓራ፡ ካልእ ንብረት ይርከብዎ።</p> <p>እዚ ጉልት'ዚ ቦቲ ደብረ ከመሓደር ዘፈቐደ፡ ሃጸይ ዳዊት-ሳልሳይ እኒ እንተኹን (1505-1540 ዓ.ም.)፡ ነቲ ቤት-መቐደስ ዝሃጸ ሃጸይ-ፋሲል እዩ (1662-1665 ዓ.ም.)። ከሳብ ዘመነ ሃጸይ-ዮሃንስ ድማ፡ እተፈላለዩ ኒግውስ ኢትዮጵያ ነዚ ደብር'ዚ ወፈደታት ኣዩቋረጽኡን።</p>
ደምበላስ ታሕታይ ወይ ደምበላስ ናይ ንጉስ እውን ይበሃል እዩ።		<p>1) - ማይ-መፍለስ/ 2) - ዓድ ሊባን/ 3) - ቄናን ቆብዓ 4) - ዓድ ጸጸር/ 5) - ዓድ'ጣል/ 6) - (*) ጸዕዳ ዓዲ/ 7) - ዓድ ባሪን/ 8) - (*) ገምባር ጉባይ/ 9) - ጽቡቕ ግራት/ 10) - ዓድ ሳምራ/ 11) - ዓድ ቅመሾ ወይ ዓድ ደቅ መንሾ። እዚ ጉልት'ዚ፡ ብዛዕባ ጥንት ጉልቲ ዳምባ፡ ምስ ማይ-ጸዕዳ ይምጉት እዩ።</p>

ደቅ ታዕስ
ወይ
ደቃ ታዕስ

ሓደ ጉልቲ

ትኹል...

ዛይዳ' ከሉም
እተባህለ ሓደ
ጉልቲ እዮም

እከሉም...

መራጉዝ

ዓቢ ውስጠ-
ጉልቲ ማይ-
ሓዳም

ምድሪ ሰበራ

ደምበላስ
ታሕታይ

ዓድ-ቅመሾ ወይ ዓድ ደቅ መንሾ፣ ምስ ውስጠ-ጉልቲ ማይ-
ሓዳም ን ፍርቂ እዩ ዘበረ።

1)-(*)ሶምሃር/ 2)-(*)ዓራውቲ/ 3)-ሳዕላይ ዓዲ
4)-(*)ማሓቆች/ 5)-(*)ዓድ ሃዳኖይ/ 6)-(**)
ዓድ እሳሒት/ 7)-(**)ጉንዲሒት/ 8)-(*)ዓድ
ከልካል/ 9)-(**)ዓድ እምቦራ/ 10)-(**)ጸዕዳ
ዓዲ/ 11)-(*)ዓድ ዝበላ/ 12)-(**)ሲሑጽ።

1)-(*)ትኹል/ 2)-(**)ዝ ሸረ/3)-(**)ምሻኒ
4)-(**)ዝ ጸበይ/ 5)-(**)እንዳ'ባ ስምእን/
6)-(**)ዓድ ንምበር/ 7)-(**)ዝ ደጋው/ 8)-
(**)ደኹነቢያ/ 9)-(**)ዓድ ንፈጽ።

1)-(*)ዓድ እተይ/ 2)-(**)ዓድ ፋዱል/ 3)-ዓድ
ደኸታ/ 4)-(**)ዓድ መሸላ/ 5)-(**)ዓድ ላሕማ
6)-መቦሪይቲ/ 7)-ዓድ ኪኸት/ 8)-ዓድ ገሚዓ/
9)-(**)ዓድ ቀጸላ/ 10)-ዓድ ጉልትና/ 11)-ዓድ
ዉዓንዶች/ 12)-(*)ዓድ ሰበራ/13)-(*)ዓድ ጋባ
14)-የና ጸሪት/ 15)-ዓድ ቋሖ/ 16)-(**)ዓድ
ቆላንጥብ/ 17)-(**)ዓድ ፈማን ሲጋ/ 18)-(**)
ዳብረ/ 19)-(*)ዓድ ሳምኢል/ 20)-(*)ዓድ
ምሓረት/ 21)-(**)ዓድ ጉልጉል/ 22)-(**)ዓድ
ለምጸይ/ 23)-(**)ደርሆ ቆንጸይ/ 24)-(**)ዓድ
ደምበላይ/ 25)-(**)ዓድ ቆሓጽኖን/ 26)-ዓድ
ሰጉይ/ 27)-(**)ዓድ ትሕጃ/ 28)-(**)ደብን/
29)-(**)ዓድ ተኹል።

1)-(**)ማይ ሓዳም/ 2)-(*)ዓድ ዕቑር/3)(**)
ዓድ ብዋሉል/ 4)-(**)ዝ ጸሊም። እዞም ኣርባዕተ
ዓድታት፣ ንማይ-ሓዳም እዮም ዝበጽሑዎ።

1)-(**)ዓድ እንጸ መራጉዝ/ 2)-(**)ዝ ደቅ
ተስፋ/ 3)-(*)ዓድ ጋባ/ 4)-(**)ኣማፈናጠ/5)-
(*)ዝ ባሕረጽዮን/ 6)-(*)ዓድ ሹም እከለ/ 7)-
(**)ዓድ ባረንቲ/ 8)-(**)ዓድ መሽዳ።

እዞም ሾሞንተ-ዓድታት፣ ንፍርቂ እዮም ንማይ-ሓዳም
ዝበጽሑዎ። እቲ ካልኣይ ፍርቂ፣ ዋንነት ጉልቲ ደቅ-
ደማስ ኣብ ቆሓይን እዩ።

1)-(*)ዓድ በዝሓ። ብምልኡ ናይ ማይ-ሓዳም እዩ።
2)- ዓድ ኣለይኖ። ምስ ጉልቲ ዓረዛ ንፍርቂ እዩ።

1)- ዓድ ቅመሾ ወይ ዓድ ደቅ-መንሾ።
ምስ ጉልቲ ደምበላስ-ታሕታይ ንፍርቂ እዩ።

ብመጽናዕቲ ዝቐርቡ ጸብጸብ።

ህዝቢ፡ ኣብ መላእ ደቃ-ተስፋ ካብ ሓሙሽተ ክሳብ ሽድሽተ-ሚሊቲ ዝፍቀዱ ስድራ-ቤት እዮም ዝነበሩ። ነፍሰ-ወክፍ ስድራ ብ 5-6 በዚሑ ድማ ብ 7 ኣባላት ስለ ዝቐውም፡ ኣብቲ መላእ ወረዳ ብኣፈሻኡ፡ 4.000 ዝኹኑ ሰባት ይነበሩ ማለት እዩ።

ኣብ ከምዚ 'ሉም ዝግመቱ ስድራ-ቤት ግና፡ ንሰራሕ ብቑዕ ክበሃል ዝከኣል ጉልበት-ሰብኣይ፡ ውሑድ እዩ። ኣብዚ ንባዕሉ ውሑድ ዝኹነ ፍቕዲ ህዝቢ ድማ፡ ቀጽሪ ሽማግሌ/ ደቅ-እንስትዮ/ ህጻናት/ ስለ ዝዕብልል፡ ኣብ ነፍሰ-ወክፍ ትርብዒት-ኪ.ሜ. ናይ መላእ 'ቲ መሬት፡ ሓደ-ሰብኣይ ንውልቁ እዩ በዓል ምሉእ-ጉልበት ክበሃል ዝከኣል።

ደቅ-ተባዕትዮ ናይዚ ወረዳ መብዛሕትኦም፡ ኣብ ሰዊት-ዕድመኦም ኣብ ኩነት እዮም ሞይቶም። እቶም ነዚ ዘሕዝን ኩነታት ዘኸተሉ ረጅሒታት ድማ ብኣጺሩ ከም ዝጠቐ-ስናዮም ናይ ውሽጢ ግርግሪታትን-ናይ ግዳም ረጽምታትን እዮም ዝነበሩ። እቲ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ብዝያዳ ዝሰቐዩ ተርእዮ፡ ናይ ራእሲ-ኣሉላ መግዛእቲ እዩ።

ኢጣልያ ኣስመራ ብዝኣተወ፡እዚ ራእሲ 'ዚ ገና ኣብቲ ቦታ 'ቲ ይዘምት-የቃጽልን ነበረ። ብሕልፊ ን "ዛይዳክሎም" ኣባዲምዎ እዩ ለቐቐ።

ዋንነት-መሬት፡ ኣብ ደቃ-ተስፋ ዝዝውተር ዋንነት «መሬት-ርስቲ»፡ ካብቲ ናይ ሰራዊ ኣዝዩ ዝወሓደ እዩ።

ብመሰረት ሕጊ እንዳ 'ባ ናይ ሓባር-ዋንነት መሬት ተዓቂቡ፡ ከምቲ ኣብ ሓማሲን/ ኣክላ-ጉዛይ/ ዝረእናዮ ኣገባብ እዩ ዝኸተል።

እንዳ-ዓረዛ 'ኪ ንባዕሉም ምስቲ ብእዋኑ ዝነበሮም መዝነት፡ ኣዝዩ ውሑድ ዝኹነ መሬት-ርስቲ እዮም ዝውንኑ።

ምድራ-ርስቲ ኣብ ዝርካቦም፡ ኣብ ቀረባ ከባቢ-ዓዲ እዮም ዚጋጥሙ። ቅውም-መሰል ካብ ምዃን ርሒቕም ድማ፡ ኣብ ሞንጎ ቶም ሰብ-ደሳ ዝህሉ ናይ ሓድ-ሕድ ምጽ-ውዋር እዩ መሰረት ህላዌኦም።

ብዝሒ ዝሕረስ መሬት/ምስ ዋሕዲ ዝኣርስ ጉልበት እንተድኣ ተመዝኒ፡ እዚ ኣገባብ ዋንነት ዘኸትሎ ኣሉታዊ-ሳዕቢን፡ ኣዝዩ ውሑድ እዩ።

ግብረ፡ ብመሰረት ኣዋጅ «ሃጺይ ዳግማይ እያሱ»፡ ጉልቲ ደቃ-ተስፋ ዝኸፍሎ ዝነበረ ግብረ፡ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ፡

1) - ዓረዛ	1.200 ቅርሺ
2) - ኩኖ ረዳእ.....	600 »
3) - ደምበላስ ታሕታይ	600 »
4) - ደቅ ታዕስ	600 »
5) - ዛይዳክሎም	1.200 »

ጠቅላሊ ድምር 4.200 ቅርሺ-ባጠራ (ማርያ ተረዛ) ኩይኑ፡ ኣብዚ 'ውን ብ ፈርጊ ዓለባ-ጡጥ ምኽፋል ይከኣል ነይሩ እዩ።

ፈርጊታት በብዓዱ ምስ ተኣልሙ፡ ዋጋ ነፍሰ-ወክፍ ፈርጊ፡ ብ 2 ቅርሺ ይግምገም።

ውስጡ-ጉልቲ "ማይ ላሓም" ዝኸፍሎ ንጉሳዊ-ግብረ ምፍላጥ ኣይተኻእለን። ምኽንያቲ ድማ፡ ንዝኹነ ይኹን መዝነት መኪንነቲ-እንዳታት ነጺጉ፡ ባዕሉ ኣብ ማሕፋዳ-ንጉስ እዩ ግብረ-መሬቱ ዘረክብ ዝነበረ።

ወረዳ ደቃ-ምልጋእ ወይ ቆሐይን።

ደቃ-ምልጋእ ወይ ቆሐይን፡ ካብቶም ንመረብ/ምላሽ ዘቐሙ ሓሙሽተ-ወረዳ፡ እቲ ዝነበረ- ስኢንን ክፍሊ እዩ።

ፈለግ-መረብ፡ ካብ ምብራቕ- ንምዕራብ ገጽ ክንግዝ ጸኒሑ፡ ኣብቲ ብሃንደበት ንሰሜናዊ ምዕራብ ኣምራሑ ክሳብ 'ቲ " ውሓዚ-ዑበል " ዝጽምበሮ ቦታ ከምኡይሉ ምስ ቀጸለ ኣብ ዝፈጥሮ ኩርናዕ ዝርከብ ወረዳ እዩ፡ ደቃ-ምልጋእ ወይ ቆሐይን ዝበሃል።

ስለ'ዚ ዶባቲ፡ ብደቡብ-ምዕራብን፡ ባዕሉ ፈለግ መረብ ይውስኖ/ብሰሜን፡ ውሓዚ-ዑበል እዩ ደረቶም/ ብምብራቕ ድማ፡ ብሰምምዕ እተገብረ፡ እቲ ንመራጉዝ ኣብ ክልተ ዝኸፍል መስመር እዩ ዶብ ዝኹኖም። ሓደ ካብ'ቶም ክልተ-ክፍሊ፡ ዋንነት ዘርኢ- ማዲ እዩ። እቲ ካልኣይ፡ " በራቂት " ተባሂሉ፡ ዋንነት ናይቲ ኣብዚ ወረዳ ዝቐመ ዘርኢ-ምልጋእ እዩ።

ቆሐይን ማለት (ቋሕ-ዓይኒ)፡ ጽቡቕ ምርኢት ዓይኒ ማለት እዩ። እዚ ስም'ዚ፡ ነቲ ኣብ በረኽቲ ናይዚ ወረዳ ኩይንካ ከተማዕድም ዝከኣል ሰጣሕ-ጉላጉልን/ዓቢ ተፈጥ- ሮኣዊ ምርኢትን (ፖሞራማ) ንምክባር ተባሂሉ እዩ።

ካብዚ በረኽቲ'ዚ፡ ጸፍ ኢሉም ዝረኣዩ ሰንሰለት ኣኸራናት-ጉላጉልን፡ ክሳብ 'ቲ ወትሩ ብበረድ እተሸፈነ " በረኽቲ-ሰሜን " እውን ምምዕዳው ይከኣል።

ቆሐይን፡ ጥሪት-እንስሳ ንዝምልከት ሃብቲ፡ ኣዝዩ ውሱን እዩ ዓቕሙ።

ብርግጽ ኣብቲ ንመላእ ዓድ-ሓበሻ ዘናወጸ ነዊሕ ፋሉላዊ-ዘመናት፡ እዚ ወረዳ'ዚ እውን ተሃሰዩ እዩ። ከዕይኑ ግና፡ ኣብ ርሑቕ እዋናት'ውን እንተኹን፡ ብሃብትን-ብልጽግናን ኣይፍለጥን ዝነበረ።

ብዛዕባ ጉዳያት-ኣርትራ ንኩልና መምህር ዝኸውን ነፍሰ-ሄር «በርናር-መዚንገር»፡ ነዚ ወረዳ'ዚ ብዝኣከል ገሊጽዎ እዩ። ሎም'ውን እንተኹን፡ 32 ዓመት ብድሕር'ቲ ንሱ እተገደሰሉ እዋናት፡ ሓፈሻዊ ኩነታት ናይዚ ሃገር፡ ከምኡይሉ ኣይለወጠን።

ዋሕዲ-ማይ ኣብ " በራቂት "፡ ኣብ ዝተረፈ ድማ " ሕድሮ " እተባህለ ሕማም ብዝኸተልዎ ሃይቂ ጥሪት-ዘቢት (ከብቲ)፡ ደቅ-ሰብ እዮም ኣብ ኣርዑት ተፈሪጥም ነዚ ሕሱም-መሬት ዝሓርሱ። ምስ ናይ'ዚ ኩሉ ድማ፡ ናይ ቆላ ሕማም-ዓሶ።

ዛጊት፡ ዝለወጠ ነገር የልቦን። ድኸነት ጽዒቂ፡ ኣብ ዝሓለፈ 30 ዓመት ናዕብታትን- ዝረፋን- ብዝኸተልዎ ጠንቂ፡ ሰደት ናይቲ ህዝቢ እዩ ቀጸሉ።

ህዝብታት-ቆሐይን ብዘይካ " ዓይላ "፡ ነገድ-ምልጋእ እዮም። ፍቕዶም'ዚ ውሑድ እንተኹን፡ ኣብ ጥንታዊ ባህሎም ሰሚርም፡ ንዝጸንሑ ሕግታት-እንዳ'ባ ዓቂቦም፡ ወትሩ ነጸነት-ኣርነቶምን ተኸላኺሎም እዮም።

ብዛዕባ ደቃ-ተስፋ ኣብ ዝዘተናሉ "እንዳታት-ዓረዛ" ምስቲ ኣብዚ ወረዳ'ዝን-ኣብ ሰራዩ ዝወረርዎ ምድርታት፡ ን "ቆሐይን" እውን ክጽምብሩ ምፍታናም፡ተመልኪትና ነይርና። ነዚ ግን ቆሐይን፡ ብዝከኣል ተቓሊስዎ እዩ። ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት'ውን እዚ ሃገር'ዚ፡ ብ «ክኒው-መረብ» ብዝመጽ ጸላእቲ ተኸቢቡ ንበይኑ ምስ ተረፈ፡ ነቲ ኣንጻሩ ከምደብ ዝጸንሑ ራሰዶታት፡ ብሪት ኣልዒሉ ብትብዓት እዩ መኪትዎ።

ደቃ-ምልጋእ ወይ ቆሐይን፡ ኣብዞም ዝሰዕቡ ሓሙሽተ-ምድሪ ይኸፈልቱ

1) - 'ደቅ-ደማስ'፡ እቲ ህዝቢ ነገድ-ምልጋእ እዩ። ገብረ-ክርስቶስ- ደቅ ምዓሲ- ታዓረ-እንዳ ባሕላይ- ኣብ ዝበሃሉ ኣርባዕተ-ጉልቲ ተኸፊሎም ይነበሩ።

መሬት-ዓድታትን/ ገብረክርስቶስ/ እንዳ-ምዓሲ/ እንዳ-ባሕላይ/፡ ኣብ ወረዳ-ቆሐይን ይርከቡ። መሬት ዓድታትን ተዓረ ግን፡ ሓደ ክፍሉ ኣብ ቆሐይን፡ እቲ ካልኣይ ድማ ኣብ መራጉዝ እዮም።

ነፍሰ-ወከፍ ጉልቲ፡ «በዓል ቀሚሽ» ብዝበሃል ሹም እዩ ዝመሓደር ነይሩ።

2) - "ደቅ ገንጻይ"፣ ብሓደ ጉልቲ ዝቐመ ዓቢ ምድሪ እዩ። ክፋሉ ኣብ ቆሓይን፡እቲ ካልኣይ ድማ ኣብ መራጉዝ እዩ ዝኣቲ። ኣብዚ ዝነበር ህዝቢ፡ ዘርእ-ምልጋእ እዩ። ብ «በዓል ቀሚሽ» እውን ይመሓደር።

3) - "ዓይላ"፣ ዋንነት ደቅ-ምልጋእ'ኳ እንተኹነ፡ መበቆል ናይቶም ኣብዚ ዝነበሩ ህዝቢቲብቶም ካልኣት ህዝብታት ናይዚ ወረዳ እተፈለየ እዩ። ነቲ ድሮ ኣብ ጉንደት-እንጋንኣ- ዝረከሰሉ ኣገባብ ብዝመሰል፡ ኣብ ኣዝዩ ሕሉፍ እዋን ብዝመጽ ባእታታት ዝቐመ ወታሃደራዊ-መደበር እዩ ፈርዩን-ሰሲኑን። ኣብ ዝሰዓበ እዋናት፡ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር "ደብራ-ማርያም" ክመሓደር ጸኒሑ፡ ምስ ጊዚ እናለወጠ፡ ናይ ባዕሉ ጉልቲ ኩይኑ ብሓደ ሹም ይመሓደር።

4) - "እንዳ ኣቡና-የናስ" ወይ ከምቲ ብዘልማድ፡ እንዳ-እኒናስ፣ ሃጻይ ዳዊት-ሳልሳይ (የናግ-ሰገድ ወይ ልብና-ድንግል እውን ይበሃል እዩ 1506-1540 ዓ.ም.) እዩ 30 ኣብ ቆሓይን ዝርከቡ ዓድታት ጠርኒፉ፡ ነዚ ግዙፍ ጉልቲ መስራቲ፡ ንምምሕዳሩ ድማ ነዚ ደብራ ኣረኪብዎ።

እዚ ከም «ጉልቲ-ፈላሲ» እውን ዝፍለጥ መሬት፡ ኣብቶም ኣስዲብና እንጠቐሶም ዓድታት ተወሲኑ፡ ነገደ-ምልጋእ ዝኹኑ ህዝብታት እዮም ዝነበርዎ።

5) - "ደብራ-ማርያም"፣ ሓደ ካብቶም ኣብ ዓድ-ሓበሻ ዝርከቡ ጥንታውን-ክቡርን ቤት መቐደስ ብምዃኑ፡ እተፈለለየ ሃጻይት ህያባት ከበርክትሉን-ክዕቅብዎን ጸኒሖም። ሃጻይ-ዘርእ ያቆብ እዩ ድማ፡ ብድሕር ነዊሕ ናይ ተንጽሎ ዘመናት፡ ንኢትዮጵያ ምስ ምዕራባውያን-ሃገራት ንምርኻብ፡ ንኣባላት ናይዚ ደብራ ከም ወኪላት መሪጹ፡ ናብቲ ኣብ «ፈረንጻ» (ኢጣልያ) «ብዛዕባ ዕርቅን-ጥርናፈ ሃይማኖታውያን» ዘርእስቲ ጉባኢ ብ 1434-1468 ዓ.ም. ብምልእኹ፡ እቲ ዝዓበየ ህያብ ነዚ ደብራ ኣበርኪትሉ። ሃጻይ ዘርእ-ያቆብ ኣብ ንእስነቲ፡ ካብ ናይ እስላም-ወራር ከምልጥ፡ ኣብዚ ደብራ'ዚ መሕብእን-ዑቕባን ስለ ዝረኽቡ፡ከም ምስጋና ንደብራ-ማርያም ካብ ዘበርክቱሉ ህያባት፡

ሀ) - ምድሪ ዓይላ ከም ጉልቲ -

ለ) - እቲ ብፍላይ ከም ደብራ-ማርያም ዝፍለጥ ምድርን/ ኣብ ከባብታት ናይቲ ደብራ ዝርከቡ ዓሰርተው-ክልተ ዓድታትን -

ሐ) - ካልእ መሬት ዓድታትን ኣብ ቆሓይን/ ዓረዛ/ ማይ-ጸዕዳ/ ኣብ ሽረ-ኣድያቦ እውን ከይተረፈ፡ ከጥቀሱ ይከኣሉ።

እዚ ህያባት'ዚ፡ ከሳብ ዘመነ ራእሲ-ወልደስላሲ (1809-1816 ዓ.ም.) ከምኡይሉ ምስ ጸንሐ፡ እዚ ራእሲ'ዚ እዩ ንመብዛሕትኡ'ዚ ንብረት ቀንጢጦም። ብዝኹነ ግና (ኣብ ታሪኻውን-ማሕበራውን ፍሉይነት ናይዚ ወረዳ እውን ከም ዝምስከር) ኣብ ዝኹነ ይኹን እዋን፡ ጉይትነት ናይቲ ደብራ ኣብ ልዕል'ዚ «ምድሪ ደብራ-ማርያም» እተባህለ መሬት፡ ዘቋርጽሉ እዋን ኣይዝከርን።

ብዘይካ'ዚ'ውን ኣብ ሕሉፍ ዘመናት፡ ኣብ ሞንጎ ዘርእ-ምልጋእ ብዘጋጠመ ናይ ሓድሕድ ናፅብታት፡ ደቅ-ደማስ/ ደቅ ግንጻይ/ እተባህሉ ክልተ-ጨንፈር ከም እተ-ነጸሉ ይዝከር። ኣብቲ ዘመን'ቲ፡ ምድሪ ናይዚ ቅዱስ-ደብራ እዩ ነቶም እተሰነፉን-ድኹማት- ሰብ ሰላም ዝኹኑን፡ ወገኖም ብዘየገድሱ፡ ከም መሬት ዑቕባ ከዐንግሎም ጸኒሑ።

እቲ ኣብ ካልእ ቦታ ኣብ ዝሸፍኦ መልክዑ ከሰግር ዝኸለል ዝነበረ ጽልእን-ምንዕ-ዓቕን፡ ኣብዚ ቅዱስ/ሻራ-ዘይነበሮን ቦታ እዩ ዝዕረቕን-እቲ ህዝቢ ድማ ሰላም ዝርከብን ነይሩ።

እዚ ሎም'ውን በዚ ደብራ'ዚ ዝመሓደር ምድሪ፡ ሓባራዊ ዋንነት ናይ መላእ ደቅ-ምልጋእ ምዃኑ ይፍለጥ። እቲ ደብራ ዝነበሮ ሰልጣን፡ ሞራላውን-መንፈሳውን ሓላፍነት እዩ ዝነበረ።

ደቅ-ምልጋእ፡ ብዘይካ'ዚ ምድርታት'ዚ፡ መበቆሎም'ኳ ክፍለጥ እንተዘይተኻለለ፡ ብደቅ ምልጋእ እተገዛዙ፡ ዓድ-ሃንጸ ታሕታይ/ ዓድ ኩነና/ እተባህሉ ክልተ ውስጠ-ጉልቲ እውን ይርከብዎ።

እቶም አብ ኣርባዕቲኦም ጉልቲ ደቅ-ደማስ ዝርከቡ ህዝብታት፡ ብናይ ቀረባ ዝምድና ኩነ ብጥቕሚ/ ከምኡ'ውን አብ መሬት-መራጉዝ ምስ ውስጠ-ጉልቲ ማይ-ላካም ንፍርቂ/ ብዘለዎም ዋንነትን፡ ዝያዳ ምትሕብባር ዘዘውትሩ እሃዱታት እዮም። ብዝኹነ እውን፡ ካብቶም ካልኣት ነገደ-ምልጋእ ዝበሃሉ ዓድታት፡ ይፍለዩ እዮም።

አብቲ ብብምድሩን-ጉልቲን-ዓዳን- እኹተሉ ዝቐርብ ፍቕዲ'ኪ ከጥቀስ እንተኹን፡ አብዚ ወረዳ'ዚ (ብሕልፊ ከም አብ ደቅ-ደማስ) ዝርከቡ ጉልታት ብሓባር ዝውንንዎም መሬት-ዓድታትን፡ ውሑዳት እይኩኑን።

አብ ዘመነ ያዕ-ያዕ ራእስታት፡ ደቅ-ምልጋእ አብ እተፈላለዩ እዋን፡ ብባዕዳውያን ሹም-ነጋሪት ይመሓደር ነይሩ እዩ። "በሪኽ ማይ-መንፀ" አብ እተባህለ ዓዲ እዩ'ውን መናበሪኦም ዝነበረ። አብ ከባብ'ዚ ዓዲ ብዘመኑ፡ ካብ ምሉእ መረብ/ምላሽ ብሓፈሻኡ ብፍላይ ግና ካብ ሰራዩ-ቆሓይን፡ ካብ ሽረ-አድያቦ እውን ከይተረፈ፡ ህዝብታት ዝውሕዝዎ "ዕዲጋ-ቀዳም" ይውዕል ነበረ።

አብ መወዳእታ ድማ፡ እድላይ ኩይኑ ከጥቀስ ዝግብእ፡ እቲ ግዙፍ-ጉልቲ ዓድ-ምንጎንቲ (ሰራዩ)፡ ሓድ-ሓድ እዋን ነቶም ዘርኢ-ምልጋእ ዝኹኑ «በሪቂት» ብዝብል ናይ ሓባር መጻዋዕታ ዝፍለጡ አብ መራጉዝ ዝርከቡ ዓድታት፡ ይብጽሑኒ ኢሉ ይምጉቶም እዩ። በሪቂት ማለት፡ ምብራቕ ወይ ወጋሕታ ማለት እዩ። ብግብሪ እውን እዚ ምድር'ዚ፡ ብምብራቕ-ወገን ቆሓይን እዩ ዝርከብ።

ማይ-ጸዕዳ እውን ብተመሳሳሊ፡ አብ ካልእ ክፍለ-ወገን፡ ከምኡ ዝእመሰለ ምጉት የልዕል እዩ። እዚ ግን፡ ብዘይካ ብረጽምን-ደምን ዝመጸ ልሕሉሕ-ዕብሰላ፡ ካልእ መሰረት ዘይርከቦ መገብተ እዩ።

*****

ደቅ ደማስ

ገብረክርስቶስ

1)-(**)ገዛ ደጋፊ/ 2)-(**)ምጽጋብ'ሸላ/ 3)-(**)ዓድ - በዛ/ 4)-(**)ዓድ - ከርከሪ/ 5)-(**)እንዳ - ሚኒኢል/ 6)-(**)ዓድ - ጉስዕ/ 7)-(**)ዓድ ጨጉኛ/ 8)-(**)ዓድ ብላዕ-ብላዕ/ 9)-(**)ዓድ 'ናሲኢ/ 10)-(**)ዓድ ቆይ/ 11)-(**)ዓድ ጨቆምጠ/ 12)-(**)ዓድ ዳግኛ/ 13)-(**)ዓድ ገረምባ/ 14)-(**)ዓድ ምሻበ።

እንዳ ሞዓሲ

1)-(**)ዓድ ሞላ/ 2)-(**)ገዛ - ሸካ/ 3)-(**)ዓድ ቀፋ/ 4)-(**)ዓድ አብዋንእም/ 5)-(**)ዓድ ክሳድ/ 6)-(**)ዓድ ደቅ አብዎም/ 7)-(**)ዓድ ቆዳ/ 8)-(**)ዓድ - ቱሸት/ 9)-(**)ዓድ ክፍለይ/ 10)-(**)ዓድ - ባርያ/ 11)-(**)ዓድ - እርግናይ/ 12)-(**)ዓድ ቆላጽኖን።

ታዓረ

አብ ቆላይን ዝርከቡ ዓድታት፡

1)-(**)ዓድ ሃንጸ ሳዕላይ/ 2)-(**)ሱሓ/ 3)-(**)ደቆደቆናቦ/ 4)-(**)ዓድ ቅዱሳን/ 5)-(**)ዳብረ/ 6)-(**)ዓድ ሕዳግ/ 7)-(**)ዓድ ሾሐ/ 8)-(**)ዓድ ማይ ሜያ/ 9)-(**)ዓድ ሳረንታ/ 10)-(**)ዓድ ቀጢና፡ ዓድ ዓጺኛ/ ዓፂ እባጋት/ ዓድ በሪኸ/ አብ ዝበሃሉ ሰለስተ-ገዛ ይኸፈል። 11)-(**)ዓድ ዓሚቶ/ 12)-(**)ዓድ - ቀያቶ/ 13)-(**)ዓድ ቁልዖ።

አብ በራቂት (መራጉዝ) ዝርከቡ ዓድታት፡

1)-(**)ተርቀ/ 2)-(**)ታሕታይ ተርቀ/ 3)-(**)ዓድ አንበሳ/ 4)-(**)ዓድ ሎዓ/ 5)-(**)ጸሊሞ/ 6)-(**)ቆና'ኸስተን/ 7)-(**)ዓድ ሹም ዓንዶም/ 8)-(**)አተረጸር/ 9)-(**)ዓድ ሶኸፋ/ 10)-(**)ዓድ - እስላም/ 11)-(**)ዓድ - ሞኾምብያ/ 12)-(**)ጉዓር/ 13)-(**)ዓድ ጉልጉል ታሕታይ/ 14)-(**)ዓድ ጉልጉል ሳዕላይ/ 15)-(**)ኩሊታ።

እንዳ ሳሕላይ

1)-(**)ዓድ ጸጸር/ 2)-(**)ዓድ ማይ ጨው/ 3)-(**)ዓድ ሀኖክ/ 4)-(**)ዓድ ጊዮርጊስ/ 5)-(**)ዓድ ቆላቁል/ 6)-(**)በሪኸ ማይ መንዕ/ 7)-(**)ዓድ - መንዕ/ 8)-(**)ምጸእ - ሸንፋእ/ 9)-(**)ዓድ - ገንዘብ/ 10)-(**)ዓድ ማይ - ጉርዞ 11)-(**)ዓድ ጉዓው።

ደቅ ግንጸይ

ሓደ ጉልቲ እዩ

አብ ቆላይን፡

1)-(**)መኸዳ/ 2)-(**)ዓድ ናላ/ 3)-(**)ክሳድ

ጉዓ/ 4)-(*)ዓድ - መርኅ/ 5)-(*)ዓድ - ሐጅዋ/ 6)-(**)ዓድ ቃለበት/ 7)-(**)ዓድ 'ቅበዱ/ 8)-(*)ዓድ ጉርዲ/ 9)-(**)ዓድ ሸመት እንበላ10)-(**)ዓድ ዘርእይ/ 11)-(**)ዓድ ሻሐቅ/ 12)-(**)ዓድ ነዊሕ እምኒ/ 13)-(**)ዓድ ዳዕሮ/14)-(**)ዓድ ባዕልያይ/15)-(**)ዓድ ጉልጉል ሳዕላይ/ 17)-(**)ዓድ ዎርጢ/ 18)-መዓጉ/ 19)-(*)ዓድ ሰሰፋ/ 20)-ዓድ ርግምቲ/ 21)-(**)ዓድ ጭራ/ 22)-(*)ዓድ ቦኝ/ 23)-(*)ዓድ ሹም አሎ/24)-(*)ዓድ መሳግር 25)-(**)ዓድ ማይ ቀባሕ/ 26)-(**)ዓድ አርዳእ አርድእ/ 27)-(**)ዓድ ዝኖ/28)-(**)ዓድ ገድላ 29)-(**)አሰራት/ 30)-ዓድ ጉልቦ፡ ዝዓበየ ዓድን-ርእሰ ከተማ ናይዚ ጉልትን እዩ።

አብ በራጅት (መራጉዝ)፥

1)-(**)ቆዶባውር/ 2)-(*)ዓድ ጉዳእ/ 3)-(*)ዓድ ብጭቅ/ 4)-(**)ዓድ ጉስፀ/5)-(**)ወቃቢት 6)-(**)ንእሸቶ ወቃቢት/ 7)-(*)አጻልጉዊ ወይ አጨልጉዊ/ 8)-(*)ዓድ ዓንዱ።

ዓይላ

ሓደ ጉልቲ እዩ

1)-(**)ገዛ እብዶ/ 2)-(**)ዋዕላ አድረሶም/ 3)-(**)ገዛ - ዓምዶ/ 4)-(**)ዓድ - ባረሶ/ 5)-(**)ገዛ ንዓልም/ 6)-(**)ዓድ ጋረ/ 7)-(**)ዓድ ሹም-ዘርእት/8)-(*)እምባ ዓይላ፡ ቤተ-ክርስትያን ምስ ውሑዳት አባይቲ-ካህናት ይርከብዎ።

እንዳ አቡና
የናስ ወይ
እንዳ'እኒናስ

ጉልቲ ፈላሲ
ወይ ጉልቲ ደብሪ

1)-(*)እንዳ አቡና የናስ። ቤተ-ክርስትያን/ ውሑዳት አባይቲ ካህናትን ይርከብዎ።
2)-(*)ዓድ ካህናት/ 3)-(**)ዓድ ቦቲቲ/ 4)-(**)ዓድ ዕንቋር/ 5)-(**)ዓድ አገራ/6)-(*)ዓድ መርሐ/ 7)-(**)ዓድ ምእምን።

ደብሪ ማርያም

መዕቆቢ ምድሪ
ናይ መላእ ደቅ-
ምልጋእ ብሓባር
እዩ።

1)-(*)ደብሪ - ማርያም። ዋና ቤት-መቐደስ ደቅ-ምልጋእ ዝበሃል ቤተ-ክርስትያን ይርከቦ።
2)-(*)ዓድ መቐ/ 3)-(*)ዓድ ሕዳግ/ 4)-(*)ዓድ ፀል/ 5)-(*)ዓድ መሓሮ ክርስቶስ/ 6)-(*)ዓድ መደባይ/ 7)-(*)ዳዕሮ ማሕበራ።

ጉልቲ-ቆሐይን ብሓባር ዝውንንዎም ዓድታት።

- (*) ማይ ሓዛ፥ ክልተ ዝውቲ እዮም ሓደ ዓዲ ዝበሃሉ።
- (*) ዓድ ክልተ፥ ብሓባርን ነፍሰ-ወክሪም ድማ ንፍርቲ እብ ጉልታት ገብረክርስቶስ -ግንጻይ እዮም ዝጽምቡ።
- (**) ምእግር ጸብላ፥ ሰብ ዘይነብሮ ዓዲ እዩ። ንጉልታት ተዓረ/ ሳሕላይ/ ንፍርቲ ይብጽሖም። ብዘይካ'ዚ እብ "ጉልቲ እንዳ-ሞዓሲ" ዝጽምቡ ሓድ ሓደ እባይቲ እውን ይውንን እዩ።
- ኩሕሊ ዝበላ፥ ፍርቁ ን "ግንጻይ" ፍርቁ ድማ ን "ሳሕላይ" ይብጽሖም።
- (*) ዝበን፥ " " " " " "
- (**) ዓድ ዕንቋይ፥ እተለቐቐ ዓዲ እዩ። ኩይኑ ግና፥ ፍርቁ ን ሞዓሲ ፍርቁ ድማ ን ሳሕላይ ይብጽሖም።
- (*) እምባ'ዛረብ፥ ናይ መላእ ደቅ-ምልጋእ ብሓባር እዩ።

እብ መራጉዝ ዝርከቡ ዓድታት።

- ደቅ-ደማስ ብኹሉም ምስ ውስጠ-ጉልቲ ማይ-ሓዛም ብሓባር-ንፍርቲን ዝውንንዎም ዓድታት፥
- 1) - (**) ዓድ ሃንጸ-መራጉዝ/2) - (**) ዝደቅ-ተስፋ/ 3) - (*) ዓድ-ጋባ/ 4) - (*) እጣፍናጦ/5) - (*) ዝባ ባሕርጽዮን/ 6) - (*) ዓድ ሹም-እክለ/ 7) - (**) ዓድ ባረንቲ/ 8) - (*) ዓድ ምኻዳ።

ውስጠ-ጉልቲ።

- 1) - (**) ዓድ ሃንጸ ታሕታይ።
- 2) - (**) ዓድ ኩነኖ።

ተመልከት፥ ብዙሓት ካብ ነዊሕ-እዋን እተለቐቐ ዓድታት፥ እይተጠቐሱን።

ብመጽናዕቲ ዝቐርቡ ጸብጻብ።

እብ መፈጸምታ 1892 ዓ.ም. ፍቕዲ ናይቶም እብ መላእ'ዚ ወረዳ ይነብሩ ዝበሃሉ ስድራ-ቤት ብግምት፥ ከምዚ ዝስዕብ እዩ ዝነበረ፥

	-ገብረክርስቶስ	20	ስድራ-ቤት
	-እንዳ ሞግሲ	21	ስድራ-ቤት
ደቅ ደማስ.....	ቆሐይን.....	84	"
	-ተግረ		
	መራጉዝ.....	21	"
	-ሳሕላይ	27	"
	እብ ቆሐይን.....	103	"
-ደቅ ግንጸይ.....			
	እብ መራጉዝ.....	20	"
-ዓይላ		10	"

ጠቅላሊ ድምር .....306 ስድራ-ቤት

አብዚ ፈቂድ'ዚ ግን፡ እቶም አብ«ደብረ-ማርያም» ኩነ/ አብ «እንዳ አቡና ዮናስ» ዝካተተ ስድራታት እውን ክድመሩ ምተገብአ።

ስለዚ ብጠቅላሊ 400 ስድራ ምህላዎም እንተዝግመት፡ ነፍስ-ወክፍ ስድራ ድማ ብ 6-7 አባላት ዝቆመ ምስ ዝኸውን፡ ፍቕዲ ናይቲ አብዚ ወረዳ'ዚ ዝካተተ ህዝቢ ብምልኡ ካብ 2.500 ዚጋ፡ እይምዛየድን፡ እዚ ብዘይካ'ቶም አብ ካልእ ቦታ ናይዚ ሃገር ኩነ- ብስራሕ ናብ ወጻኢ እተሰደዱ ዚጋታት ዝወሃብ ፍቕዲ እዩ።

ብመላኡ ደቃ-ምልጋእ/ ዋንኑቱን፡ ብመሰረት «አዋጅ ሃጺይ ዳግማይ-እያሱ» ክኸፍሉ ዝጸንሐ ግብረ-መሬት ብጠቅላሊ፡ 200 ቅርሺ-ባጠራ ወይ 100 ፈርጊ፡ ከም ምርጫ ናይቲ ንጉስ እዩ ዝከበረ።

ሹም-ጉልቲን/ ሹም-ዓድን/ ዓይላ(ዓይላ፡ ካብ ደብረ-ማርያም ተነጺሉ፡ ርእሱ ዝሸለለ ጉልቲ ከይኩነ እንከሉ) - ምድሪ ደብረ ማርያም፡ ከምኡ'ውን ናይቶም እተጠቐሱ ክልተ ውስጠ-ጉልቲ፡ አብቲ አእዋም-ዳዕሮ ዘጽልልዎ ጉላጉል፡ ንባይቶ ተአኪቦም እዮም ድማ፡ ምቕሊት ግብረ-ንጉስ በብጉልቲን-ዓድን፡ ዝኸፍሉ ነይሮም።

ዓድታት "ጉልቲ-ፈላሲ"፡ ን «ደብረ እንዳ አቡና ዮናስ» እዮም ዝግብሩ ነይሮም።

አብ ናይ ሰላም እዋናት፡ እቶም አብ መራጉዝ (በራቂት) ዝርከቡ ግንከ ዋንኑት ደቃ-ምልጋእ ዝኹኑ ዓድታት፡ ምስ ጉልቶም ኣቢሮም እዮም ምቕሊት ግብረ-መሬቶም ዘማልኡ ነይሮም።

ንመንገደይና ደኹን-ቅውም ሰራዊት ዝወሃብ "ፈሰስ" ግን፡ በብውልቁም እዮም ዘቕርቡ።

ሕጊ ንዝምልከት ጉዳያት፡ እዚ ወረዳ'ዚ እውን አብ ትሕቲ ግዝአት ራእስታት አትዩ፡ ወታሃደራዊ-አዛዚ ምስ ተገብረሉ፡ ላዕለዋይ-ቤት ፍርዲ ብሹም-ጉልታት ቆይመ-ብእቦ-መንበርነት ሹም-ኒጋሪት እዩ ዝምራሕ ነድሩ።

ሹም-ኒጋሪት፡ "በራሽ ማይ-መንፀ" አብ እተባህለ ዓዲ እዩ መናበሪኡ ዝከበረ።

*****

ካልኣይ ክፋል

«ናይ ታሪኽ መዘክራት»

መቅድም።

አብ ቀዳማይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ፡እቲ ብደቡብ ብመስመር ውሓይዛት መረብ/በለሳ-ማይ-መና ዝውሰን " ሰሚናዊ ክፍል ከበሳታት ኢትዮጵያ " ኣዘዩ ሓራ ዝኾነ ውሽጣዊ ኣወዳድባን/ ኣባታዊ-ሰርዓት/ ይኸተል ምንባሩን ተዓዚብና።

እዚ ሰርዓት'ዚ ሓድሓደ እዋናት፡ እብ ናይ ፋሉልነት ሓደጋን- ካብኡ ዝበእሰ ድማ፡ እብ ደም እተባጽሐ ውሽጣዊ-ረጽምታት ከም ዘኸተለ'ውን ተገንዚብና። እዚ ንውሱን ጊዚ እተጋህደ ምስሕሓባት ግን፡ ንሸበራውያን ጎረባብቲ መሬት ክወሩን-ክመልኩን-ክራሰዩን እኳ እንተፈቐደ፡ ፍቕራ-ነጻነት ወትሩ ዓብላሊ ኩይኑ፡ እቲ ህዝቢ ንዝበረ ዘይምቅዓው ዓሪቕ፡ ካብ ኣርዑት ጭኩና ተላቂቕ፡ እብ ዝኾነ እዋን እብ ሓርነቲ እዩ ተመሊሱ።

እብ'ዞም ሰዲቦም ዝቐርቡ ኣምራት (ኣንባቢ እውን ከግንዘቦ ከም ዝኸለል)፡ እቲ ዘይምቅዓው፡ እንታይ እዩ መንቀሊኡ ? እተፈጸመ ናይ ዕርቂ ኢጋጣምታት፡ ከመይ ዝበሉ እዮም ? ኣብዚ ዘመን'ዚ እተኻየዱ ኣገደስቲ ወይ ታሪኻውያን ዝበሃሉ ፍጻሚ-ታትኩ፡ ንሓድሕዶም ከመይሉም ይተሓሰሩ ? ዝእመሰሉ ሕቶታት መብርሂ ክረኽቡ ምእንቲ እዮም ተገሊጾም ዘለው።

እቲ ኣብዚ ከበቢታት'ዚ ኣብ ሞንጎ እተፈላለዩ እንዳ-ነገዳትን ዘሎ ምክፍፋል፡ ብታሪኽ ጠሚርካ ከከም እተፈጸምዎ ባእታ-ሰርዓትን ምቕራብ፡ ዘይከኣል እዩ። እንተ-ዝኾነውን እውን፡ እቲ ታሪኽ ኣዘዩ እተጸምቑን- ሓፈሻዊ መስመራት ዝኸተል ታሪኽን- ከይኑ ምቕረብ።

ሓደ ዝባህሪኦም ዓበይትን- ንኡሳን ነገራት ምምዝን እንተዝፍቀደ፡ ብተመሳሳሊ ታሪኽ ኢጣልያ'ውን ኣብ " ዘመነ-አሃዱታት " ንኡስ-ወክፍ አሃዱ፡ ወይ ከይኑ-ተረፉ ድማ ናይቶም ኣገደስቲ ዝበሃሉ አሃዱታት ከጽር ዝኸለል ልክዕን-ደቂቕን ታሪኽ ምቕራብ፡ ዘይከኣል እዩ።

ስለዚ እዩ'ውን እቲ ኣብዚ ቀሪቡ ዘሎ ታሪኽ፡ ኣብ ብዙሕ ወገናት ምኸፋሉ ግዴታ ዝኾነውን።

እቲ ሰዲቡ ዝጥቀስ ምክፍፋል፡ ነቶም ኣብ ታሪኻውያን ፍጻሚታት መረብ/ምላሽ ዓቢ-ተራ እተጸውቱ እንዳታት ይምልከት። ማለት ይሓድ-ይብዛሕ ነፍስ-ወክፍ " እንዳ " ዝህልዎ ኣገዳስነት እዩ ን ምጥጉ-ትሕዝቶ ናይዚ ጽሑፍ ዝመርሖ።

ኣንባቢ ኣኹቲሉ ከግንዘቦ ከም ዝኸለል፡ቅድሚ ኩሉን- ብንውሕ ዝበለ ኣገባብን፡ ብዛዕባ ኣብ ሓማሲን ዝነበረ ሓደል «እንዳ-ተስፋጽዮን» እዩ ተዘራቡ ዘሎ። እዚ ዝኾነሉ ምክንያት ድማ፡ እዚ እንዳ'ዚ ንዊሕ እዋን ንምሉእ ምድረ-ባሕሪ/ ኪኖኡን/ ዝገዝእ ኩይኑ፡ ዓንድ-ማእከል ምሉእ ታሪኽ ናይዚ ዞባ'ዚ ብምጃኑ እዩ።

እቲ ሰዲቡ ከከም ኣገዳስነቱ ብዛዕባ'ቶም ካልእት-እንዳታት ዝወፃብ ሓበረታ፡ ምስቲ ኣቐዲመ- እተጠቐሰ እንዳ-ተስፋጽዮን ስለ ዝተሓሰር፡ ብሕጽር ዝበለ መልክዕ እዩ ቀሪቡ ዘሎ። ኮታስ፡ ግብራዊ-ጥቕሚ ናይዚ መጽናዕት'ዚ ንምርዳእ፡ ንኣብነት ኣብ ቊ.(8) ብዛዕባ'ቲ ምጡን-ኣገዳስነት ዘለዎ " እንዳ ሹም ጉልቲ-ሰፍላ "፡ ሓጺር መግለጺ እዩ ተዋሂብዎ። ምክንያቱ ከኣ፡ ኣብቲ ብፍላይ ምሳኡ ቀሪቡ ዘሎ ምልክታ ከግለጽ እዩ።

እብ መፈጸምታ ናይዚ ዕዮ፡ ብዛዕባ መበቐል ህዝብታት ሓባብ- ብንዓምር- ከም ጥብቆ ቀሪቡ'ሎ። እዚ ንድህሰሳ እተገብረ ፈተነ፡ ነቲ ኣብ ቀዳማይ-ትዕዝብቲ መግለጺ ዘይርከቦ ተመሳሳልነት- ዝምድናን- እተፈላለዩ እንዳ/ ነገድ/ ቀቢላታት/ ህዝቢ ኤርትራ ንምርዳእን- በዚ ኣቢሉ'ውን እቶም ንሓዋሩ ምስጢር ኩይኖም ከይተርፉ እተባህሉ ብዙሓት ፍጻሚታት ንምግላጽ እዩ እቲ ዕላማ።

ኣብ እተጠቐሰ ጥብቆ፡ ብዛዕባ " እንዳ ደጊዶት-ገብረመድህን በዓል ከኸሰዓ " እውን ብሓጺሩ መግለጺ ተዋሂብዎ ኣሎ። " ከኸሰዓ " እተባህለ ወረዳ፡ ፈለግ-መረብ ሓሊፍካ ኣብ መጀመርያ ዝርከብ ናይ ትግራይ ክፍል እዩ። ን መረብ/ምላሽ ኣብ ዝምልከት

ጽሑፍ'ኩ፡ ብዛዕባ ታሪኽ ናይ ሓይሊ ኣብ ጸጋማይ-ወገን ፊለማ መረብ ዝኸበር ነገድ፡ ስለምንታይ ቦታ ተዋሂብዎ ? ኣብቲ ንባብ ንባዕሉ መረጃኢታ ዝርከቦ እዩ።

እቲ ንፍስ-ወከፍ " እንዳ " ዝምልከት መበቐል፡ ከምቲ ዞብኣዊ-ባህሊ ዝጽብጽቦ ካብ ኣዘዩ ርሑቕ-ዘመናት እዩ ተዘኪሩ ዘሎ።

"ኣባታዊ-ሰርዓት" ኣብ ዝኸተሉ ሕብረተ-ሰብ ዝህሉ ማሕበራዊ-ርክባት፡ኣብ ናይ ደም-ምትእስሳርን/ ዝምድናን/ ስለ ዝምርኮስ፡ ጭብጢ ናይቲ ነቢሩ ዝበሃል ፍቕሩ-ወለዶ ሓቅኑቲ ብዘዩገድስ፡ ብህዝቢ ስለ ዝእመን፡ ዓቢ ኣገዳስነት ከወሃቦ ዝግባእ ረጅሒ እዩ።

ፖሊቲካውያን-መራሕቲ ናይዚ ዓድ'ውን ከዝንግዕዎን- ክብሩ ክቕንሱን ኣይግባእን።

ዝኹን ይኹን ኣድላይ ዘይተባህለ ወይ ውሕስነት ኣይህብን (ንኢጣልያ) ዝበልናዩ መራሒ ወደ'ባት፡ ብካልእ ምትካሉ ዝከኣል እዩ። ብዝኹን ግና፡ እቲ ንዓሉ ክትከእ ዝመረጽናዩ መራሒ፡ ብዘይካ ናትና (ኢጣልያ) እምነትን-ተቐባልነትን፡ ኣባል ናይቲ እንዳ እውን ክኸውን ይግባእ። ናይ ትውልዲ-ዝምድና ምስ ዝህሉ እዩ እቲ ተደላይ-ከፋት ተማሊኡ ክበሃል ዝከኣል። እዚ ትዕዛብት'ዚ ምስ ዝዝንጋዕ ግና፡ ብምልኡ'ቲ ነገድ ስለ ዝቐየም፡ ብዘይፍወስ መንገዲ ጽልኢ ክተክል ዝኸኣል ጠንቂ ይኸውን።

ኣብዚ ታሪኻዊ-መዘከራት ንኣንባቢ ቀሪቦምሉ ዘለው ኣበረታ፡ ክሳብ እዋናት ጽድያ 1893 ዓ.ም. ንዘሎ ዘመናት ይምልከቲ።

እቲ ኣቀራርባ ንባዕሉ ሓዘዎ ዘሎ ኣገባብ፡ ተደጋጋሚ መልክዓት'ኳ እንተሓዘን ፍሉይ ኣርእስትን- ውልቃውያን መራሕትን ምምልካት ኣድላይ ኣብ እተባህለሉ እዋናት፡ ኣብ ክንዲ ንምሉእ እዚ ጽሑፍ ምግንጻል፡ ብቐሊሉ ናብ ዘድልየኻ ኣርእስቲ ዘስግር መንገዲ እዩ ተደልዩ።

ኮታስ ዓቢ ናይ ስነ-ጽሑፍ ዕዮ ካብ ምዃን ርሒቐ (ዘድሊ ምስንዳው ኩነ- ናይ ስነ ጽሑፍ ዝምባለ ብዘይምህላወይ)፡ ብርእይቶይ- ትምኒተይን፡ ግብራዊ-ጥቕሚ ከማልእ ተባሂሉ እዩ ቀሪቡ ዘሎ።

*****

ቅርጺ።

ብዛዕባ 'ቶም ኣብ መረብ/ምላሽ ኣገደስቲ ዝበሃሉ እንዳ- ህዝብታትን።

1ይ - ሓማሲን

ፍቕዲ ወለዶ እንዳ-ተስፋጽዮን፡ ተጻረርቲ እንዳታት ጸፃዘጋ-ሃዘጋ

2ይ - ድምበዛን

እንዳ ደጊያት-ሓድጉ ኣንበሳ

3ይ - ካርነሽም

እንዳ ደጊያት-ስባህቲ

4ይ - ኣከለ-ጉዛይ

እንዳ ደጊያት-ባህታ ሓጉስ

5ይ - ሰራዩ

በላምበራስ ተስፋ-ማርያም ዝውልደሉም እንዳ ሹም-ጉልቲ

6ይ - ደቃ-ተስፋ

እንዳታት-ዓረዛ/ በላምበራስ-ክፍለየሱስ/ ቀኝ ኣዝማቲ ካፈይ/

7ይ - ጉንደት

እንዳ ሹም ጉልታት

8ይ - ሰፍኣ

እንዳ ሹም ጉልታት

*****

ጥብቆ፡

ሀ) - ሓባብ/ ዓድ ሸኽ/።

ለ) - ብንዓምር/ኣብ ምብራቕ-ሱዳን ዝርከቡ ህዝብታት ግእዝ።

ሐ) - እንዳ ደጊያት-ገብረመድህን በዓል ከኸስዓ።

ሐማሴን ወይ ሐማሰን።

1ይ- ፍቕዲ ወለዶ እንዳ-ተስፋጽዮን/ ተጸረርቲ እንዳታት «ጸዓዘጋ-ሃዘጋን» ።

አብ መእተዊ እዚ ጽሑፍ'ዚ ከም እተጠቐሰ፡ ቱርካውያን ባጽዕ ምስ ወረሩን- ስልጣን ናይባት እውን ብኣእም ብቱርኪ ተደጊፉ እግሪ ምስ ተኸለን- ሕጋውነት ባሕረ-ነገስታት ኣብቲቦ፡ መረብ/ምላሽ መስፍናዊ-ሰርዓት ዝመስል ቅርጺ ሓዘ፡ ቡቶም ኣያላት «እንዳ- ጸዓዘጋ» እዩ ክመሓደር ጸኒሑ።

ኣብ ሕሉፍ-ዘመናት፡ካብ'ዚ እንዳ'ዚ እዮም'ውን ብቐዳምነት፡ ባሕረ-ነገስታት ክሰዩሙ ጸኒሖም።

ፊኒሲ-ሚካኤል ስሑል፡ ንሰላ ፖሊቲካዊ-መኸሰብ፡ ነቲ ኣብ ሕሉፍ እዋናት ብ እንዳ- ጸዓዘጋ እትገብረሉ ሰናይ-ግብሪ ረሲዑ፡ ነዚ እንዳ'ዚ ጸቂጡ ን "ሃዘጋ" ክብ ብምባሉ፡ ነቲ ኣብ ሞንጎ'ዚ ክልተ-እንዳታት ዝጸንሑ ተጸረርነት-ምፍሕፋሕን፡ ኣብ ዘይዕረቕ ሕሱም ጽልእን-ቅርሕንን ከም ዘሰገሮ እውን፡ ተገንዚብና ነይርና።

ክፍለጥ ከም ዝግባእ ግና፡ እዞም «ክልተ-እንዳ»፡ ብ ሚናብ መራሕ-ሰራዊት ቀዳማይ ምኅሊክ ወድ-ሰሎሞን ኣቢሉም፡ በዚ ዝኸተል ፍቕዲ-ወለዶ፡ ናይ ኣባር-መቐል ከም ዘለዎም ምንጻር፡ ናይ-ግዲ ይኸውን።

*****

1ይ- ሰሌዳ

መበቆል።

1ሚናብ ቀዳማይ (1)

ጉማ (2)

መረዊ (3)

ፋሎች (4) - ማሉች (5) - ሜሉች (6)

ሚናብ ዳግማይ (ዳሕረዋይ)

ሲል-ሻማ ወይ ሻም-ሲል (7)

መኸተር ወይ መኸተር

ድመግያን ወይ ድምበዛን

ዛኖይ (8) ምስ ኣሕዋቱ (ወረደ ምሕረት (9) - ጠንቀ-ጸምፋይ)

ሕዝባይ (10) ወይ ሓዝባይ ምስ ኣሕዋቱ (ሓድገንበስ-ገብሩ-መሓረ-
-ሓየሎ) ።

ኣተሽም (11)

ተስፋጽዮን (12) ምስ ኣሕዋቱ (ገብረክርስቶስ-ብሩሕ-ራውያ-ዛርጦ-
-ናይ-መርቆርዮስ-ያቆብ-መሳ) (13)

ታክለ- ዓገባ (14) - ዘርኣይ (15) - ሚናብ

*****

1- ሚናብ ብተመሰሰላ በጉ-ለም ወይ በጉ-ያም ትርጉሙ ምስ በጉያም ዝብል ናይ
እብራይስጥ ስም ሓይ ኮይኑ "ወድ-የማን" ማለት እዩ።

መብርሀን-ምልክታ ን 1ይ ሰሌዳ።

(1) - መብዛሕትኡ አብ ሓማሲን- አክል ጉዳይ- ዝኾነበር ህዝቢ፡ ዘርእ ናይዚ ሚናብ እተባህለ መራሕ-ሰራዊት ቀዳማይ ምኒልክ ወድ ሰሎሞን-ንግስቲ ኣዚብን ምዃኑ ይጸምን። ንግስቲ ኣዚብ ማለት፡ እታ አብ መጽሓፍ-ቅዱስ ከም ሳባ እትፍለጥ ንግስቲ እያ።

ባህሊ ከም ዘዘንቲዎ፡ ሚናብ ነታ ንግስትን-ነቲ ንጉስን ከሰኒ ካብ የራሳም ን አፍሪቃ ከመጽእ እንክሎ፡ ንእተፈላለዩ ነገዳት-እብራይስጥ ዝውክሉ ሹማምንቲ እኹሲሉ እዩ ናብዚ ሃገር መጸእ።

እቲ ህዝቢ ከም ዘላልዮም ድማ፡ እተጠቐሱ ነገዳት፡ ሮቤል- ይዑዳ- ለዊ- ዮሴፍ- ንፍታለ- ኩይናም፡ ብቋንቋ-እብራይስጥ ን ሩባን- ይዑዳ- ለቪ- ጆሴፍ- ንፍታለም እተባህሉ ደቅ-ያቆብ ስለ ዝምልከት፡ ን «ዘርኢ-ያቆብ» ዝመሰርቲ ነገድ ከም ምዃናም ይጸመን።

በዚ ገለጻ'ዚ ብፍላይ ዝፍለጡ ድማ፡ እቶም ካብ ሃገር-ፍልሰም ንዓድ-ሓበሻ ዘሳገሙ «ሰማውያን-ህዝብታት» እዮም። ከምዚ'ሉም ድማ፡ ካብቶም ብ " ደቡብ-ዓረብ " መጸእም ዝበሃሉ «ሰማውያን» ኩነ- ካብቶም ሃገራት ኣብዚ ሃገር'ዚ ዝኾነሩ ከፍል-ሓማውያን ይፍለዩ።

«ደቅ-ያቆብ» ብብዝሒ ዝውክሉ ቦታ፡ መረብ/ምላሽ እዩ።

ህዝባዊ-ያታ ከም ዘዘንቲዎሉ ድማ፡ ሮቤል፡ አብ ሉጎ እዩ ሰፊሩ። ለዊ፡ አብቲ ሉሚ ከም - እንዳ ባርግላ ድምበዛን- ዓድታት ገረሚ- ዓድ አበይቶ- ቆሓጽኖን አብ ካርነሽም- አብ አሰመራን ካልእ ክፍልታት ሓማሲን፡ ነቢሩ ይበሃል። ከምኡ'ውን ናይቶም አብ እምባደርሆ- ካርነሽም- " ሓም " ዝበሃሉ ህዝቢ፡ ርእሰ-ነገድ ምዃኑ ይፍለጥ። ዮሴፍ፡ አብ ሰሓርቲ- ሊባን- እዩ ቆይሙ። ንፍታለ፡ ንትግራይ ሓሊፋ አብኡ እዩ ፈረዩ። ይዑዳ፡ አብ ሰራየ ነቢሩን- ሓድጊ ገዳፋን- ናብቲ ዓድ-ንጉስ እተባህለ ሃገር-አምሓራ ከወርሮ ሓለፈ።

አክል ጉዳይ- ሓማሲን ወይ ሓማሲን፡ ብዘርኢ-ሚናብ ስለ እተሃዘቡ፡ «ደቃ-ሚናብ» ወይ ዘርኢ-ሚናብ ብዝብል ናይ ሓባር-መጽዋዕታ ይፍለጡ። መብዛሕትኡ ህዝቢ ደቃ-ሚናብ፡ ነቢ ካብ ነገዳት-እስራኤል ዝመጸ ትውልዲ፡ ሃገራት ስለ ዝእምኑሉ፡ ቅድም'ዚ ነገድ'ዚ ምምጻኡ፡ እቲ ሃገር፡ በረኻ ወይ በዳ-በዳ ከም ዝበረ ይምጥት።

አብዚ ከንግንዘቦ ዝጸናሕና ታሪኽ፡ ክልተ-ነገር እዮም ብመጀመርያ ዙተሓሳስቲ፡

1ይ- እተጠቐሰ ፍቕዲ-ወለዶ፡ እንታይ ዝበለ ታሪኻዊ ድሕረ-ባይታ ከም ዝሃነጸ ዙተሓሳስብ ከኸውን እንክሎ-

2ይ- አብዚም ዓድታት ዝኾነሩ ህዝቢ፡ ናይ ሓቲ መበቆሎም ፈጺሞም ረሲዖም፡ አብቲ እብራ-ይስጦ-ክርስቲያን ዝመሰረቲ ባህሊ ንኸጸንፁ ዝደረሽ ምስጢር ዝምልከት እዩ።

ክኢላ ሓጊ ከዝንግዖ ዘይግባእ ነገር ድኣ፡ እዚ እምነት'ዚ፡ መንፈሳዊ-ዝምባለ እውን እተሓወሰ እምነት ምዃኑ ዘይምርሳዕ እዩ።

ብእንጻር ናይዚ፡ ዝቐርብ ካልእ-መገብተ እውን አለ። ካብ ነዊሕ-እዋን እትሒዞም ብዙሓት ጳጳሳት-ገያሾ (ከም አብነት፡ ኢጣልያዊ-ሳፕቶ)፡ አብ ሓማሲን ኩነ/ብዝያዳ ድማ አብ አክል ጉዳይ ዝኾነሩ ህዝቢ፡ ብቅርኢ-እካላቶም ይኹን/ ሕብረ ቆርበት- ተምሳልን/፡ ካብ ኢትዮጵያ-ፍያዊ-ፈቂድ " ዓድ-ሓበሻ "፡ አዘዮም ከም ዝፍለዩ የመልከቲ። እዚ ነገር'ዚ ዘረጋግጽ ክልሰ-ሓሳብ (Teoria : Theory) ድማ፡ አብ ዝኹነ ህዝባዊ-ባህሊ፡ ወትሩ፡ ሓቅ-ሓዘል ዝበሃሉ ያታ ይዝውተሩ ምዃናም የረድእ።

አብዚ ሃገር ዝእመን ዞላዊ-ባህሊ ከም ዝሕብር፡ እዞም "ሰማውያን-ህዝብታት" ብባሕሪ ኣቢሎም ምስ መጽ፡ አብ «አዲስ /ሓንፊላ»- እዮም እልሒቑም ዓረፎም። ን " ሓላይ " ገጸም ብዘበሉ ድማ፡ አብኡ ብድሕር ምጽናሕ እዮም አብ አክል ጉዳይ- ሓማሲን ሰሊኖም።

መብዛሕትኡ ህዝቢ መረብ/ምላሽ አብዚ መርትዖ ዘይርከቦ መግለጺ'ኳ እንተኹነ እምነቲ፡ መረዳታ ዘይርከቦም ብክፍለ-ዘመናት ኣቢሎም አብዚ ዞባ'ዚ እተሰራጨው "ኢትዮጵያውያን ደሴታት" እውን ምሓምም፡ ክፍለጥ ይግባእ። ከምዚ'ሉም ንአብነት " እንዳ-ባርግላ " አብ ደቡብ-ተምቤን አብቲ ን እገው-ምድር ገዱ ዘብል ክፍልታት፡አዝማድ ይርከብዎም። ብተመ-ሳሳሊ፡ ጋላ ዝመበቆሎም ብ " ዮዋ " እተሃዘቡ ዓድታት አብ «ሉጎ» ይርከቡ። አብ ካልእ ዞባታት'ውን ከምኡ።

2- ብዛዕባ ርክብ ንግስቲ ኣዚብን- ሰሎሞን ኩነ/ ብዛዕባ ምኒልክ እተባህለ ውላዶም፡ አብ መረብ/ምላሽ ብሃሚን ዝእመን ያታ፡ ሰዓዊ ዝጥቀስ እዩ።

እዚ ነገራት'ዚ ጠሊኝካ ምምርማር፡ እተመሓላለፍኩ እዩ። ምትርጓሙ አጸጋሚ፡ ሓያል ጻዕሪ እውን ይሓትት። ብዛዕባ ክፈላዊ-ወገናቱ ግና፡ ኣብ ዝሰዕቡ ኣርእስታት ናይዚ ዕዮ'ዚ መግለጺ ዝወሃቦም እዩ።

2) - ብዛዕባኡ፡ ኣብ " ደምበያ " (ኣምሓራ) ከም እተወልደን፡ ተባዕ ተዋጋኢ ደምንባሩን እንተ-ዘይኩዎይኑ፡ ካልእ ዝፍለጥ ሓበሪታ ኣይርከብን።

3) - እዚ'ውን ኣብ ዓድ-ኣምሓራ ተወሊዱን-ዓብዩን፡ ኣብ ዝሰዓበ እዋናት እዩ ካብቲ ሃገር ለቂቹ ንሰሚን ገጹ ኣምራሑ ብ ወልቃይት/ዓድ-ባርያ/ገርገር/ጉላጉል-ጉንዳበርቲ(ዓንሰባ) - ሓሊፉ፡ ኣብ " ገሸናሽም " ናይ ሎሚ ድምበዛን ቆይሙ።

መሪዊ፡ ፋሉኹ ማሉኹ ሚሉኹ እተባህሉ ርእሰ-ነገድ ህዝብታት ደቃ-ሚናብ ምዃኖም ዝእመኑ ሰለሱት ደቂ ነበርዎ።

ጉማ ኩነ መሪዊ ኣብ ዓድ-ኣምሓራ ምውላድምን-ኣብኡ ምጽናሖምን ከም ዝሕብር፡ ኣብቲ እዋን'ቲ ብሰማዊያን-ህዝቢ እተፈጸመ ሳግመ፡ ኣብ ሰሚናዊ-ክፍሊ ኢትዮጵያ ማእከል-ስልጣኑ ብዘቐመ፡ ንደቡብ ገጹ ወራሩ ድሕር ምጽናሕ፡ ሓደ-ክፋሉ ናብቲ እተበገሰሉ ቦታ ከም እተመልሰ ዩረድእ።

ጉማ ተባዕ ተዋጋኢ ደምንባሩን- ኣብ ሃገር-ኣምሓራ ምግብን ከም ዝእምቶ ድማ፡ እቲ ንደቡብ-ገጹ ዘምራሐ ወራር፡ ነዊሕ ጊዜን-ሓያል ጻዕርን ከም ዝሓተተ ዩረድእ።

4) - ፋሉኹ፡ ወትሩ ኣብ ቤት ኣቦኡ እዩ ነበሩ። ኣብ ድምበዛን ኩነ ከርነሽም ድማ ብዙሓት ዓድታት መሰረተ።

5) - ማሉኹ፡ ንደቡባዊ-ምብራኹ ኣቢሉ ተሰዲዱ፡ ነቲ ብመሰረት ኣክለ-ጉዛይ እተባህሉ ክልተ-ኣሕዋት እተሰመዩ መሬት ኣክለ-ጉዛይ ሃዘበ።

6) - ሚሉኹ፡ ኣብ ጸጋማይ ወገን ናይቲ ብሓፈሻኡ ፈለግ-መሪብ ካብ ሰሚን ንደቡብ ገጹ ዘምርሓሉ ቀዳማይ ክፋል ጉዕዞኡ ኣብ ዝርከብ ቦታ ሰፊሩ፡ ንህዝብታት መሪታ ዝፈረዩ እዩ።

7) - ናይዞም /ሚናብ ዳግማይ/ ሲል-ሻማ/ መኸተር/ ድመግያን/ እተባህሉ ኣርባዕተ-ሰባት፡ እቲ ባህሊ ብዘይካ ኣስማቶም ዝዓቀቦ ካልእ ነገር ኣይርከብን። ሰለምንታይ እዩ ግን እዚ ዝኹን ? እቲ እዋን ድዩ ዘመነ ሰላም-ራህዋን ዝከበረሰ፡ ወይሲ ዓበይቲ ናዕብታትን-እተመሓላለፉ ፍጻሚታትን ይካዩዱ ብምንባሮም እዩ ስም ናይቶም ውሩያት ዝበሃሉ ውልቀ-ሰባት ብፍላይ ዝገኙተውሉ ? ካብዚ ሓሊፉ'ውን፡ እቲ እዞም ኣርባዕተ-ሰባት ነቢሮምሉ ዝበሃል እዋን፡ ነዊሕ ክፍለ-ዘመናት ስለ ዘጠቓልል ድዩ እቲ ዝሰዓበ ትውልዲ ንተባዕ ፍጻሚታቶም ረሲዑ ? ዝእመሰሉ ሕቶታት መልሲ ምተገብእም።

ኣብ ብዙሓት ደረጃ-ምዕላእም ለጠኙ ዝበለን- ባርባራውያን ዝበሃሉ ህዝብታትን፡ ከምዚ ዝእመሰሉ ያታዊ ጸብጸብ-ወለዶ ልሙድ ብምዃን፡ ኣብቲ ኣብ መወዳእታ ዝቐረበ ሕቶ እዩ ናተይ (ደራሲ) ኣተኩሮ ኣድሂቡ። ከመይሲ እቲ ኣብ ሞንጎ ፋሉኹ (ሰሎሞናዊ-ዘመን ካብ ዝጀመረሉ፡ ኣብ ሳልሳይ መስርዕ-ወለዶ ሚናብ ቀዳማይ ዝርከብ ማለት እዩ) እቲ ብግምት ብ 13° - 14° ዓመታት ናይ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን ነቢሩ ዝበሃል ዛናይ ወድ-ድመግያን ዝህሉ ኣዘዩ ነዊሕ ዝኹን ናይ ዘመናት ጋግ፡ ብዕድመ ኣርባዕተ-ሰባት ጥራሕ ተማሊኡ ኢልካ ምእማን፡ ዘይከኣል እዩ።

8) - ዛናይ፡ ጅግና ተዋጋኢ እዩ ዝከበረ። እቶም /ኣድገንበስ/ ገብሩ/ መሓረ/ ሓዩሎ/ እተባህሉ ዳሕረዎት ኣርባዕተ-ደቁ፡ ን " ኪንደባ " ኣብ ካርነሽም/ደቃ ገብሩ-ደቃ መሓረ- ሓዩሎ ኣብ ድምበዛን/ እተባህሉ ዓድታት ዝመሰረቱ እዮም።

9) - ዘርኢ ወረደ-ምሕረት ሓው ዛናይ፡ " ዓድ'ሃንስ " - " ደብር'ሃንስ " - እተባህሉ ዓድታት ኣብ ሸውዓተ-ዓንሰባ መሰረቱ።

10) - ሕዝባይ፡ ቦኸር-ውላድ ዛናይ ብምዃን፡ ወራሲ እውን እዩ። ኣብ ዓድ ተኸሎይ እተባህለ ዓዲ ኣብ ደቅ ሻሓይ (ሸውዓተ ዓንሰባ)፡ ኣንጻር ዘረፍቲ እናተዋግእ እዩ ሞይቲ።

11) - ብዘመነ እቲ ንክተማ«ጉንደር» ዝመሰረተ ሃጻይ-ፋሲል (1632 ዓ.ም.?) «ዝብግ» ኣብ እተባህለ ዓዲ እዩ ዝኸብር ነይሩ። እዚ ዓድ'ዚ ኣብ ህልዊ-እዋን፡ ያና እዩ ተሪፉ።

ምኽንያቱ ብዘይፍለጥ ግና፡ ኣተሸም ካብ ዝብግ ለቂቹ ቅሩብ ፍንትት ኢሉ " ዓድ-ቕንጺ " እተባህለ ዓዲ መሰረተ። ኣብዚ ዓድ'ዚ ድማ ከከም ገለጸኡ ገለን ሾሞንተ- ገለን ድማ ሸውዓተ ደቂ ወሊዱ ይብሉ። ብሩሕ- መንቀርዮስ- ዛርጠናይ- እተባህሉ ደቁ፡ ኩልጊዜ ኣብ ዓድ ቕንጺይ ኣብ ቤት-ኣቦእም እዮም ነቢሮም። እቶም ዝተረፉ፡ ካብኡ ለቂቶም ኣብቲ ከባቢ ካልእ ዓድታት መሰረቱ። ተስፋጽዮን እቲ ቦኸር፡ "ሃዚጋ" ዝመሰረተ እዩ። ገብረክርስቶስ፡ "ጸዕዳ ክርስትያን"/ ራውያ፡ "ወኪድባ"/ ያቆብ፡ እቲ ሎሚ ምስ ሃዚጋ እተጸምበረ "ዓድ ያቆብ"/ መሓ ድማ ኣብ መወዳእታ፡ "ዓድ-መሓ" ዝመሰረቱ እዮም።

ገለጻም ከም ዝኣምንም ግን፡ መሳ ወድተኛም ዘይኩነ፡ ብድሕር ሞት ኣተኸም በዓልቲ-ቤቲ ካብ ዳሕረዊይ ሓዳሪ ዝወለደት-ውላድ እዩ ይብሉ። ሰናይ ፍቓድ ናይ ደቅ-ጡብ ኣሕዋቲ እዩ ኣብ ውርሻ-ኣቦኡም ከማሳሕ ፈቒዩ። ብዛዕባ መሳ ዘሎ ትሒም፡ ካብዚ ሓፋኛ ክሳብ ብህይወት ምንባሩ እውን ብዙሓት ይጠራጠርሉ እዮም። ስለዚ እውን ዓድ-መሳ እተባህለ ዓዲ፡ ኣብ ሞንጎ ጉልታት ደቃተኛም -ደቅ ዘርኣይ- ታክለ ዓገባ- ወትሩ ናይ ምስሕሓብ-ጠንቂ ኩይኑ እዩ ጸኒሑ።

እዚ ክበሃል እንከሎ ግን፡ እቶም ካልኣት ተዋሳኢቲ፡ ታሪኻዊ ጭብጥታት ሃልይዎም- ህላዊኦም ብዝግባእ ኣረጋገጸም ማለት ዘይኩነ፡ እቲ ብዛዕባኦም ዝቐርብ ይታ፡ ሰሚሩ እዩ ዝቐርብ።

ዘርኢ-ኣተኸም ዘኸደ ፍጻሜታት- ናይ ሓድ ሕድ ምስሕሓብ- ናይ ስልጣን ውድድር- ሰዒቡ ኣብ ምሉእ መረብ ምላሽ ዘሕደርዎ ጽልዋን ተገንዚብካ፡ ብድሕር-ሞት ኣተኸም እቲ ብደቁ እተመሓላለፈ ናይ ውርሻ ዝርዝራት ምቕራብ፡ ኣድላይ ይኸውን።

ሀ)-ተስፋጽዮን፡ እቲ ሎሚ ብሃዘጋ- ጸዓዘጋን ዝውነን መሪት- ዓድታትን ተመቐሉ፡ ርእሱ ነገድ ናይቶም ኣብ ደቅ-ዘርኣይ/ ታክለ ዓገባ/ ዝነብሩ ህዝባታት ከም ዝኹን ይእመን።

ለ)-ገብረክርስቶስ፡ ዝዓበዩ ክፋል ናይቲ ሎም ከም ደቃተኛም ወይ ደቅ-ኣተኸም ዝፍለጥ ጉልቲ ተመቐለ። እዚ ጉልቲ'ዚ፡ ንዓድታት ጸዕዳ-ክርስቲያን ወይ ኩስታን- ዓድ ሰጉዶ- ጉዳይ፡ ገደረት(ሎሚ ዓንዩ እተለቐቐ ቁሸት እዩ። ህዝቡ ግን ኣብቲ ጥቓኡ ዝርከብ ጉዳይ፡ እናነበረ፡ ዋነነት-መሬቲ ዝዓቀበ እዩ)- ዓፅር ጸውሎስ ወይ ቃውሎስ- ቁሸት- ጸዕዳ እምባ- የጠቐልል።

ሐ)- ራውዶ፡ ወሲድባ በጽሖ።

መ)- ብሩሕ፡

ሰ)- ዛርጦናይ፡ ሓዚሮም ብምጽናሖም፡ ዓድ-ቐንጸይ እዩ ብጽሒቶም።

ረ)- መንቀርዮስ፡

ሸ)- ያቐብ፡ ዓድ-ያቐብ እተባህለ ባዕሉ ዝመሰረቱ ዓዲ እዩ ሒዙ። ኣብ መወዳእታ ድማ፡

ቀ)- ምንባሩ እኒ ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይኹን መሳ፡ ዓድ-መሳ ዝበሃል ዓዲ ተማሰሖ።

ዛርጦናይ፡ ዘርኢ ስለ ዘይሓደገ፡ ንብረቲ ንቤተ-ክርስቲያን «ቅዱስ ሚካኤል ዓድ-ቐንጸይ» እዩ ተዋሂቡ።

12)- ተስፋጽዮን፡ ቦኸር-ውላድ ኣተኸም ወራሲኡ'ውን እዩ። ሃጸይ-ሱሰንዮስ ወይ መልኣክ- ሰገድ (1605-1632 ዓ.ም.?) እተባህለ ንጉስ ዓድ-ሓበሻ ይገዝላሉ ኣብ ዝነበረ እዋን እዩ ነበሩ። መራሒ ናይ ኩሎም ኣብቲ እዋን'ቲ ኣብ ሓማሲን ዝነበሩ ዓድታት ምኒኡ'ውን ይፍለጥ። መናበሪ ቦታኡ፡ ኣብቲ ባዕሉ ዝሃጸ ዓዲ «ሃዘጋ» እዩ ዝነበረ። ከልተ ኣንስቲ ኣእተወ። ካብ ኑፍስ-ወከፈን ድማ ከከልተ-ደቂ ወለደ። ዘርኣይ- ሚናብ እተባህሉ ከልተ-ደቁ፡ ኣብ ሃዘጋ ኣብ ቤት-ኣቦኦም ብምትራፎም፡ እቲ ክሳብ ዕለት ሎሚ ከም ሚናብ-ዘርኣይ ወይ ብስም እቲ ምዕባይ፡ ከም ደቅ-ዘርኣይ ዝፍለጥ ብ «እንዳ-ሃዘጋ» ዝመሓደር ምሉእ ኣውራጃ፡ ብስሞም እዩ ተጸዊዑ።

ታክለ(ወይ ታክለ)-ዓገባ እተባህሉ ዝተረፉ ክልተ ደቅ-ተስፋጽዮን ድማ፡ ጸዓዘጋ(ጸዕዳ ኩተማ) እተባህለ ዓዲ መሰረቱ። እቲ በዚ ዓድ'ዚ ዝመሓደር ምሉእ ኣውራጃ፡ ማለት እቲ ዛጊት ከም ታክለ-ዓገባ ዝፍለጥ ጉልቲ ድማ፡ ብስሞም እዩ ተጸዊዑ።

ታክለን ዓገባን ቦኸርታት ክኾሰም፡ በዮናይ ምኸንያት ቤት-ኣቦኦም ኩነ እቲ ዓዲ ከም ዝለቐቐ ከምኡ'ውን እቶም ሰዒቦም እተወልዱ ዘርኣይን ሚናብን ከመይሎም ኣብ ቤት-ኣቦኦም ከም ዝተረፉ፡ መማለጺ ኣይርከቦን። ሰዒቦም እተካየዱ ፍጻሜታት ከም ዝእምትዎ ግና፡ ኣብ ሞንጎ ዓገባን-ዘርኣይን እዩ ሰኒት ዘይተረኸበ ዝመስል። ንዘርኣይ እዩ ድማ ብወላዲኦም ሓፋኛ ተፈትዩ ደገፍ ኣቦኡ ዘይተፈለየ። እዚ ምርጫ'ዚ ግና፡ ንሰለ ሕግን-ፍትሕን እዩ ተገይሩ እውን ይበሃል እዩ።

ብርማጽ ክፍለጥ ከም ዝከኣል ግና፡ ን ጸዓዘጋን-ሃዘጋን ዝፈረዩ ንሓቶም ካብ ኩኡ፡ እቲ ኣብ ሞንጎ'ዞም ከልተ-እንዳታት እተተኸለ ጽልኢ፡ ብኣኣም ዝጀመረ ይመስል። ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ድማ፡ ውርያት ወከልቲ ናይሞም ከልተ-እንዳ፡ ደጊዮት-ሃይሉ (ዘ-ጸዓዘጋ) / ራእሲ-ወልደንኪኣል (ዘ-ሃዘጋ) እዮም።

ታሪኽ ሓማሲን ኩነ ንባዕሉ ታሪኽ ምሉእ መረብ/ምላሽ ምጡን-መርትዖ ዝርከቦ ድማ፡ ብ

ታክለ- ዓገባ- ዘርኣይ- ሚናብ ኣቢሉ እዩ። ዓመተ-ምህረቲ፡ 1605-1632 ? ።

13) - አቅዲሙ ከም እተጠቐሰ፡ ሙሳ ከም ወድ-ተስፋጽኖን እንዳተሸም ምፍላጡ፡ ብኩሉም ዝድገፍ ትውልዲ ኣይኩነን። ገለእም፡ ብድሕር ሞት ተስፋጽኖን በዓልቲ ቤቱ ካብ ዳግማይ-ሓፍራ ዝወለደቶ እዩ ይብሉ። ገለን ድማ ካልእ ርእይቶ ዘቐርቡ ኣይሰኣኑን። ከሳብ እውን ምንባሩ ንባዕሉ ኣብ ምጥርጣር ኣትዩ፡ ህዝቢ ዓድ-ሙሳ ምስቲ ሓያል-እንዳ ንምትእስባር ባዕሉ ዝመገዞ ናይ ፈጠራ ትውልዲ እዩ ዝብሉ ኣይሰኣኑን።

14) - ዓገባ፡ ብድሕር ሞት ኣቦኡ በቲ ሸቡ ይገዝእ ዝነበረ ንጉስ፡ ሓላፊ ናይ ምሉእ-ሓማሲን ተሸመ። ስለዚ እዩ ድማ እቲ ቦኸሪ ክነሱ ሃዘጋ ለቂቹ -ጸዓዘጋ ዝመሰረተ ታክል ካብ ስልጣን ተላጊዱ። እዚ ዝኸነሉ ምክንያት ኣይፍለጥን። ብርግጽ ግን እቲ መዝነት ናብ ዘርኢ-ዓገባ እዩ ተመሓላፊ። ኣስዲብና ከም እንርእዩ ድማ፡ "እነ-ሸም" እተባዛለ ቦኸር-ውሓዱ እዩ ስዲቡ ግዝእት ምሉእ ሓማሲን ጠቐሊልዎ።

15) - ዘርኢይ፡ ከም መሰራቲ «እንዳ-ሃዘጋ» ይፍለጥ። ብዛዕባ ዓገባ ኣብ እተዛረብናሉ፡ እቶም ቦኸር-ኣሕዋት ስለምንታይ ቢት-ኣቦኦም ከም ዝለቐቹ፡ እቲ ባዕሊ ከም ዘይጠቐሶ ተገንዚብና ነይርና። ምክንያቱ ብዘየገድስ ግን፡ እቲ ንዘርኢ-ተስፋጽኖን ወድተሸም ወትሩ ኣብ ክልተ ተጸረርቲ-ዓውድታት ዝኸፈሉም ጽልኢ፡ ካብቲ ዕለት'ቲ እዩ መዘገሲ።

ዓገባን-ዘርኢይን ሓንቲ እያ ኣዲእም። ከምኡ'ውን ታሰባ-ሚናብ ካብ ሓንቲ-ስበይቲ ይውሉዱ። እቲ መግለጺ ዘይርከቦ ነገር ግና፡ ከመይሉም ዓገባ-ዘርኢይን ነቲ ተጸራሪ ክልተ-እንዳ ዝመሰረቱ ክነሱም፡ ነፍሱ-ወክፎም ንወጉ ሓደ ሓው ወደ'ቦ ከሰልፍ ምክኣሉን፡ እቲ ናይ ታክል መሰል-ቦኸር ውሓድ፡ ስለምንታይ ብ ዓገባ ከም እተዓብለለ ዝሰኣኖ መረዳእታን እዩ።

*****

ስእላዊ መግለጺ ጸብጸብ-ትውልዲ ናይቶም ክልተ-ተጸረርቲ እንዳታት ጸዓዘጋ-ሃዘጋ፡ ከሳብ ኣይተ-ተወልደመድህን ኣቦኡ ንደጊዖት-ሃይሉን/ ከንቲባይ-ዘርኢይ ኣባሓንኡ ንራእሲ-ወለንኪኣልን፡ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ።

2ይ - ሰሌዳ

እንደ አገልግሎት

ዘርዘር-ወለድ ተስፋ-ጽዮን ወደ አተሽፎ

እንደ ሃዘጋ

1ይ ታክስ	2ይ ዓገባ	3ይ ዘርዘር	4ይ ሚናብ
1ይ እን-ሽም (16) - 2ይ ፊሊጶስ - 3ይ ቦቨረጽዮን		አስገደም	
1ይ ሳምሶን - 2ይ ክፍለ - 3ይ ህዝባይ		ደብረጽዮን	
1ይ ተክለ ዛግዮስ (17) - 2ይ ተስፋ ሳሊ - 3ይ ዓምዶ ጊዮርጊስ		ዑቅባ ሃንስ	
1ይ ገብረስላሴ - 2ይ ድምቦ ሰላሴ - 3ይ ፈርሐ ሰላሴ - 4ይ ዓምዶ ሰላሴ		ተስፋ ሚካኤል	
አቤቶ ሃብስሉስ (18)		ገደደ	
1ይ ዓምዶ ሚካኤል 2ይ ተድሮስ 3ይ ደጊያት ገብረክርስቶስ (19)		1ይ ባሕረ.ጋሲ ገብረ-ት 2ይ ክንቲባ ቀለተ (27)	
1ይ ደጊያት ተስፋ-ጽዮን (20) 2ይ ደጊያት ማሙ 3ይ ደ.ርእሰ-ሃይማኖት		1ይ ክንቲባ ተስፋ 2ይ ክንቲባ ዘርዘር (28)	
4ይ ደ.ዓ.ሃይማኖት (ደቁ)	ተስፋ-ጽዮን	1ይ አይተ ሰላሴ (29) 2ይ አይተ ሃብተጽዮን	
5ይ ወይዘሮ መብረት	አይተ ሲህል	3ይ አይተ መንግስቱ	
6ይ ባሕረ.ጋሲ ተክለት (ደቁ)	ክፍለ ሰላሴ		
7ይ ባሕረ.ጋሲ ተስፋ-ጊዮርጊስ (ደቁ)	አይተ ዘርዘር (21)		
8ይ ባሕረ.ጋሲ ዘምልዶ-ማርያም	እማሃ		
	ምልደገራማ (22)		
	አይተ አቦሉ		
1ይ ተስፋ-ጽዮን (24)	2ይ ገብረክርስቶስ (25)	3ይ ጸጋይ	
1ይ ወይዘሮ ሰባ		አይተ ወንድፍራሽ	1ይ ገብሩ
2ይ ወይዘሮ ጸሃይቱ			2ይ ወይዘሮ ማርቱ
3ይ አይተ ተወልዶ መድሃኒ (26)			3ይ ስም ምላሲ
4ይ አይተ ገ/ኪዳን (ረግላ፣ እተባህለ-ሓደ ውላድ ነበረ)			4ይ ሓድጎይ
			5ይ ሃብስሉስ

-ተመልከት፡ ባሕንጻጽ እተመልከቱ አሰማት፡ ንመራሕቲ ተጻረርቲ እንዳታት «ሃዘጋ-አገልግሎት» እኖም ዘመልከቱ።

መብርሀን-ምልክታ 2ይ ሰሌዳ።

16) - አብ ዘመነ ንግሥት ሃጺይ ዮሃንስ ጽድ(እላፍ-ሰገድ እውን ይብሃል እዩ-1665-1680 ዓ.ም.) እዩ ነበሩ። «እነ-ሸም» ቦኸር-ውላድ ብምንባሩ፡ ግዝኣት ምሉእ-ሓማሲን ብ ኣቦኡ ወረሱ ድሕር ምጽናሕ፡አብ ሞቲ፡ "ሳምሶን" ንእተባህለ ውላዱ እዩ ውርሻ ኣመሓላሊፉ (1670 ዓ.ም. ?)።

17) - ምኽንያቱ ብዘይፍለጥ፡ ኣቦን-ኣሕዋቱን ኣብ ጸዓዚጋ ገዲፉ፡ "ዓድ-ገብሩ" እተባህለ ዓዲ ዝመሰረተ እዩ።

18) - ኣቢቶ-ሃብሰሉስ፡ ብዝነበሮ ተውህቦ-ትብዓት-ሓይሊ- ዓቢ እኹበሮት ዝነበሮ መራሒ እዩ። ንደቡብ ገዢ ደፊኡ፡ ግዝኣቱ ክሳብ ተከዘ ከም ዘበጽሖ እውን ይፍለጥ። ምስ ንል ሃጺይ-ረምሰገድ³ (ኣብ ጉንደር ዝነበረ ናይ ሸቡ ንጉስ) ብቃል-ኪዳን ተዋሲቡ ጸኒሖ፡ ብ ዝነ-ዝመ-ት ስለ ዝቐተላ ድማ ኣብ ቅድም'ቲ ንጉስ ቀሪቡ ምሕረት ድሕር ምሕታት፡ ከም እንደገና ግዝኣቱ ዝዓቀበ እዩ።

ከም ልምዱ፡ ኩሎም'ቶም ብብልሕን-ዕድልን ክብ ክብሉ ዝኸኣሉ ሰብ-ዝና፡ ብእተፈላለዩ ማሕበራዊ-ያታ ይዝክሩ እዮም። ብዛዕባ ኣቢቶ-ሃብሰሉስ እውን ኣብ ሓማሲን ብዙሕ ይፅላል። ሓደ ካብቲ ወግፅታት፡ «መዚንገር» እውን ብወጥኡ ዝዓቀቦ፡ ከምዚ ዝስዕብ እዩ፡

- ብቐድሚ ኣቢቶ-ሃብሰሉስ፡ "ገብረስላሴ" እተባህለ እዩ ኣብ ሓማሲን ዝኪኡ ዝነበረ⁴። ገብረ-ስላሴ፡ ድኻን- መዝኑት ዘይነበሮን ግንከ ተባዕን-ተጻዋርን ዝኹን ናይ ርሑቕ ዘመድ ነበሮ።

ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ፡ እተጠቐሰ ዘመድ ምስ ዕሸል ውላዱ መዓርን-ብጊዕን ናይ ሞንስ-ህያቡ ከበርክት ኣብ ዝፋን ገብረስላሴ ቀረበ። ትሑት ግምት ተዋሂብዎ ግን -ብዝሒ ህዝቢ እውን ስለ ዝነበረን- ተቐባልነት ከይረኸበ ንሸውዓተ-መዓልቲ ዝእክል ኣብኡ ጸንሖ። ምጽንናዕ ስኢኑ ድማ፡ ንዓዱ ምምላስ ወሰነ። ኣብ መንገዲ-መልሶም ግና ወዮ ህጽን-ውላዱ ብማዕዶ ድምጺ ነጋሪት ሰምዐ። ለይቲ ብዝኹን፡ ኣብ ቤተ-ክርስቲያን ምሕዳር ወሰኑ'ሞ እቲ ኣቦ'ውን ብግደኡ፡ ለይቲ ሕልሚ ሓለመ። ሓደ-ሰብኣይ ናብኡ ቀሪቡ፡«ንጉንደር ተበገስ» ቢሉ ክምዕዶ ተራእዮ'ሞ ባህሪ- ተበራብረ። ኣብ ድቃሱ ብዝተመልሰ፡ እንደገና እቲ ምርኢት ተደግመሉ።

ኣንባቢ ድሮ ተገንዚብዎ ከም ዝህሉ፡ እቲ ኣቤቲታኡ ኢቐልዎ ዘይረኸበ ድኻ፡ ኣቢቶ-ሃብሰሉስ እዩ ዝነበረ። በዚ ናይ ሕልሚ-ራእይ ተደራሽ ድማ፡ ን ጉንደር ተላልል። ንመጻኢ እዋናት ዘዓል-ኒጋሪት ተባሂሉ ክስመ ማንም ሰብ ከይተገንዘቦ፡ ብድኸትን-ዓብቕን ተበሊዑ ንሸውዓተ ነዋሕቲ ዓመታት፡ ኣብኡ ኣብ ጉንደር ጸንሖ።

ጉይታ-ሓማሲን ዝኹን ዘመዱ ብድሕር'ዚ ሸውዓተ-ዓመት፡ "ግብረ-ንጉስ" ንምኽፋል ንጉንደር መጸ። ንኣቢቶ-ሃብሰሉስ ምስ ኣላለዮ ድማ፡ ከንድ'ዚ ትብዓት-ጽንዓትን ምጥርጣር ኢሕደረሉ።

ኣብቲ እዋን'ቲ ነቲ ሃጺይ፡ ማንም ሰብ ክመልኦ ዘይከኣለ ሓደ-ፈረስ ህያብ ተዋሂብዎ ነበረ። ገብረስላሴ ን ኣቢቶ-ሃብሰሉስ ኣብ ዝኸፍኦ ውርደት ከውድቕ ንማለት፡ ናብቲ ንጉስ ቀሪቡ፡ ዝኹን ፈረስ ዝመልኽ ድኻ-ዘመዱ ኣብ ጉንደር ምህላው ሓበረሉ። እቲ ንጉስ ናብቲ ድኻ-ሰብኣይ ቀሪቡ ምስ ተወክሶ ድማ፡ ንኩሎም ብዘገረመ ኣገባብ፡ ኣቢቶ-ሃብሰሉስ ነቲ ፈተነ ተቐቢሉ እታ ሓንቲ ዝተረፈቶ ክእለት፡ኣብ ግብረ ኣውዓላ። ባዕሉ ብዝመዝዞ መግርሒ ተጠቐሙ ነቲ ፈረስ ምግራሒ ክእለ። ብድሕር'ዚ ፍጻሜ ኣቢቶ-ሃብሰሉስ ኣብቲ ንጉሳዊ-ዝፋን ተቐባልነት ረኺቡ ድሕር ምጽናሕ፡ፍሉይ መልእኹቲ-ንጉስ ን "ዋራ" (ድምበዛን) ክብጽሖ ተላኢኹ፡ንኩሎ'ቲ ገብረስላሴ ዘጸወሃሉ ማሕላኻ-መፈንጠርያ ሰጊሩ ልሉኹ ኣብ ምዓላ ምስ ኣብጽሖ ድማ፡ ተቐባ-ልነቱ ኣዛየደ። እቲ ንጉስ፡እከይ-ተግባራት ገብረስላሴን/እምነት-ትብዓት-ምህያን- ኣቢቶ ሃብሰሉስ ተመልኪቲ፡ ን ገብረስላሴ ካብ ስልጣን ተንጠጠ፡ ኣብ ቅድሚ ናይ ዝፋን-ሹማምንቲ ንወዮ ድኻ-ለማኒ «ጉይታ መላእ ሓማሲን ክሳብ መረብ/ምላሽ» ሸይሙ ኒጋሪት ኣረኪቡ ንሉ እውን ኣመርዓዎ።

እተባህለት መርዓቱ እያ ብርሱሓቱ-ድኸት-ዓብቕን ኣስተናዒቑ፡ ንሳን ኣገልገልታን ፎእ ኢለን ጸይንን ኣብ ካልእ ምስ'ድሃባ፡ ኣቢቶ-ሃብሰሉስ በዚ ተቐጢዑ ኣብ ጸላም-ለይቲ ሓጺን እተ-ወቐረት-በትሩ ኣልዒሉ ዝቐተላ።

3- ምፍልባት እያሱ-ቀዳማይ (ኣዳም-ሰገድ 1680-1706 ዓ.ም. ?) ከይኩን ኣይተርፍን።
4- ብሓቁብ «መዚንገር» ብተመሳሰልነት ናይቲ ኣስማት ድኹን ተደናጊሩ፡ "ገብረክርስቶስ" እዩ ዝባል። እዚ ግን ስም ናይ ምርቂሕ ጊጋ እንተዘይክይኑ፡ ገብረክርስቶስ፡ ሓደ ካብ ደቅ-ኣቢቶ ሃብሰሉስ ከም ዝኹን ይፍለጥ።

ብድሕር'ዚ፡ እብ ክሳዱ ገመድ አሲሩ፡ ንምሕረት ባዕሉ እብ ቅድሚኒ ንጉስ ቀረበ። ምሕረት ተገድሮሉ ድማ፡ ካልእይቲ ንል-ንጉስ ንመርዓ ተፈቐደቶ። ዝእክል ህያባትን "መኩንን" ዝብል ሽመትን ተወሲኸዎ ድማ፡ ንዓዱ ተመልሰ።

ካብዚ ያታ'ዚ፡እተፈላለዩን ኣገደስትን ኣበረታ ክርከቡ ይከኣሉ። ካባታቶም ኣድ-ኣድ ንምጥቃስ፡ ሀ) -ብቐድሚኒ ክልተ ክፍለ-ዘመን ኣቢሉ፡ እዚ ኣያል«እንዳ» ብመሰረት ንጉሳዊ-ውሳኔ፡ ግዝእቲ ክሳብ መረብ ኣብጸሒሑ ምንባሩ-

ለ) -ምስ'ቲ ወግዓዊ ንጉሳዊ-ስልጣን፡ ብዝምድና'ውን ተራኪቡ ከም ዝጸንሐ-

ሐ) -እብ ሞንጎ ኣባላት ናይቲ እንዳ ሽቡ'ውን እንተኹን፡ ስኒት ከም ዘይነበረን እዩ ዘረድእ።

እገባብ "መሰል-ውርሻ" ንዝምልከት፡ ልክዕ ከምቲ እብ ውሽጢ "እንዳ ንጉሳዊ ቤተ-ሰብ" ዩጋዋም ብዝነበረ፡ ወግዓዊ-ደን-ወረሰቲ ጠሊፎም ብቐራጽነት ስልጣን ዝጨበጡ ሰባት፡ ዘረፍቲ ኣይብሃሉን ዝከበሩ። እቲ ዝሕተት ኩነት ግና፡ ወራሽን-ተወራሽን ኣዝማድ ክኹኑ ይግባእ ዝብል ቀይዲ እዩ ዝነበረ። ስለ'ዚ እውን ከምቲ ብዝያዳ እብ ዝኸተሉ ኣብነታት እነብርህ፡ ብተባብሶ ናይቲ እንዳ ኩነ- ህዝቢ ብዘሕድር ርእይቶታት፡ ሕጋዊ-ወራሲ ካብ ዝፋኑ ተቐንጢጦ ንኣደ ተባዕ-ክኢላን እተባህለ ኣባል ናይቲ እንዳ ስልጣን እተመሓላልፊሉ እዋናት፡ ውሑድ ኣይከኣንን።

19) - ነዚ ኣቐዲሙ እተጠቐሰ ኣሳብ ዝድግፍ ኣብነት፡ እዚ ዝኸተል እዩ። ብድሕር ሞት ኣቢቶ-ሃብሰሉስ፡ ስልጣን ኩነት እቲ ክሳብ ፈለግ-ተከዘ ዝዘርጋሕ ግዝእቲ ዝወረሰ፡ እቲ ምንእስ ኩሎም ዝነበረ "ገብረክርስቶስ" እተባህለ ውላዳ እዩ። ባህሉም ከም ዝምስክረሉ ድማ፡ ተባዕ ተዋጋይ ብምንባሩ፡ ገብረክርስቶስ እዩ ንመጀመርያ ጊዜ እብ ታሪኽ ናይቲ እንዳ፡ «ደጊዶት» ዝብል ወታሃደራዊ-መዝናን ተሰሊሙ። ስለ'ዚ ከእ እዩ ነቶም ዓምደሚካል/ተድርሰ/ እተባህሉ ክልተ ምዕባይ-ኣሕዋቲ ሰጊሩ፡ መራሒ ናይቲ እንዳ ክኸውን በቐዑ።

ገብረክርስቶስ እብ ዝነበረሉን-ዝገዝእሉን እዋናት፡ ዓድ-ኣበሻ ብ ሃጸይ-መካፋ ወይ በካፋ (1719-1729 ዓ.ም. ?) እዩ ዝመሓደር ነይሩ።

ንደጊዶት-ገብረክርስቶስ፡ ደጊዶት-ማሙ እተባህለ ውላዳ እዩ መራሒ-ሰራዊቲ ዝነበረ። ኣያል ወታሃደር ብምንባሩ ድማ፡ ፍጻሜታቲ ክሳብ "ወልቃይት" ኣሊፍካ'ውን ይዝከር። ደጊዶት-ርእሰሃይማኖት እተባህለ ካልእ ውላድ ገብረክርስቶስ ድማ፡ ኣንጻር ጋላ እናተዋገለ እብ ዓውደ-ውግእ ከም ዝሞተ ይፍለጥ።

ብድሕር ሞት ገብረክርስቶስ ግና፡ እቲ ስልጣን ናብ ደጊዶት-ተስፋጽዮን እተባህለ ቦኸር-ውላዳ እዩ ተመሓላፊ።

20) - እብ እዋን ንግስነት "ሃጸይ-እያሱ" ወይ ዳግማይ-እያሱ (1729-1753 ዓ.ም.?) እዩ ነበሩ። እብ ንእስኑ ስለ ዝሞተ ድማ፡ እቲ ስልጣን ናብ ማሙ/ርእሰ ሃይማኖት- እተባህሉ ክልተ-ኣሕዋቲ እዩ ተመሓላፊ። ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ርእሰ ሃይማኖት ኣንጻር ጋላ እናተ-ዋገለ ክሳብ ዝሞተሉ እዋናት፡ ክልቲኦም ኣሕዋት ብሓብር እዮም እብ ምምሕዳር ጸኒሖም። ብድሕር ሞት ደጊዶት-ማሙ ግና፡ እቲ መሪሕነት ናብ ሕጋዊ-ወራሲ ማለት ባሕረ'ጋሲ ሰሎምን እተባህለ ውላዳ ንደጊዶት-ተስፋጽዮን እዩ ተመሓላፊ።

21) - ክፍለ ሰላሊ/ ኣይተ ዘርሒ/እተባህሉ ደቅ-ኣው ገብረክርስቶስ፡ ኣቢሮም "ዓድ-ተኸላይ" እተባህለ ዓዲ ዝመሰረቱ እዮም።

22) - ባሕረ'ጋሲ ተስፋጊዮርጊስ፡ጸዓዘጋ ለቕቕ፡እብ ጽልማ እዩ ነበሩ። ኣብዚ ድማ፡«ኣማድር» እተባህለ ዓዲ መሰረተ።

23) - ባሕረ'ጋሲ ቦኸር፡ ሃጸይ-ዮሐንስ ብ ራእሲ-ሚካኤል ተቐንጢጦ እብ እተቐትለሉ ዘመን (1753 ዓ.ም.) እዩ ነበሩ። እዚ ን ወግዓዊ ስርወ-ንግስነት ከም ዘይምለስ ገይሩ ዘቐሃመ ሚካኤል-ሰሒል እተባህለ ውራይ ማእራሪ፡ እብ ሰዊት ዕድመኡ "ብላታ" ወይ ኣማኸሪ እንዳ-ጸዓዘጋ ተባሂሉ ከገልግል ድሕር ምጽናሕ፡ እብ መፍርቕ 18 ክፍለ-ዘመን ኣንጻር እብ ላሲታ እተላዕለ ተቐውሞን-ኣንጻር ጋላን፡ ነቶም ረዳት ሃጸይ ተባሂሉም ብ እንዳ-ጸዓዘጋ እተወደቡ ሰራዊት ከም ኣዛዚ ከመርሖ ከም እተላእከ፡ ዝዝከር እዩ።

ሚካኤል-ሰሒል፡ እብ ኣጸር እዋን ብትብዓት ኩነት/ ብወታሃደራዊ-ክእለቲ ተፈሊጦ፡ ዝናኡን-መዝናኡን እናዛየደ ብዝመጸ፡ መብዛሕትኦም ተጋሩ ዝኣባላቲ ኣያል ሰራዊት ኣቐመ። ነዚኦም መራሒ ድማ፡ እንደገና ን ዓድ-እምሓራ ኣሰፈ። እብ እተፈላለዩ ግጥማት እብ ላሲታ-ዳሞት ንዝተላዕለ ተቐውሞቲ ሰዲሩ ን "ጋላ" - "እስላም ፍጥገሉ" ደፊሉ ብዝረኸበ ዓውታት፡ ንባዕሉ "ተግባቕ-ንግስነት" ዝብል ሽመት ጠቐሊሉ፡ ንናይ ትግራይ ጸብለልትነት ወይ'ውን ብዝበለጸ ንጸብለልትነት ናይቲ እብ ኢትዮጵያ «ግእዝ» እተባህለ ባእታ፡ ከም እንደገና ኣረጋገጸ።

ራእሲ-ሚካኤል ከንድ'ዚ ዝኣክል ፅቢት ምስ ደለበ፡ ነጋውስ ቀቲሎ ኣብ ከንዳእም ካልኣት ንምምራጽ ኩነ፡ እንጻር'ቶም ቀዳሞት ጉዳቶቲን-ገበርቲ ሰናዩን ዝነበሩ እንዳ-ጸዓዚጋ ንምልዓል፡ ዓይኒ ኣይሓሰየን።

ንባሕረ-ኒጋሲ ቦኸሩ ኣብ ኩናት ብዝሰዓሮ፡ " ኒጋራቲ " ቀንጢጡ ነቲ ኣብ ሞንጎ መረብ-ተኸዘን ብኣኡ ዝመሓደር ዝነበረ መሬት እውን ዘራፉ፡ ኣብ መረብ/ምላሽ ጥራሕ ከም ዝውሰን ገበሮ። ኣብዚ ግን ክርሳፅ ዘይግብኦ፡ ባሕረ-ኒጋሲ ቦኸሩ፡እንጻር ካልእ-ጸሓኢ እውን ገጢሙ ከም ዝነበረ ምስትውዓል የድሊ።

ናይ " ሕርሒን ናይባት " ምስ ራእሲ-ሚካኤል ብዝኣተውዎ ውፅኣት መሰረት፡ ፍሉይ ጉልቲ ተባሂሎም፡ " ቤት-መኻእ " እተባህለ ዓድን/እምኒ ጸሊም/ካልእ መሬት ኣብ ኣክል ጉዳይ ኩነ ሰራዩ/ ከሳብ እንትጮን-ሰራርን ከይተረፈ በፃም ነገደ-በለው ዝኹኑ ናይባት ዝውንን-ዝሕረሰን መሬት/ ዓድታትን/፡ ተዋሂብዎም እዩ ጸኒሑ። ንለውጢ ናይዚ ልግሲ ድማ፡ ናይባት-ሕርሒን ነቶም ብምኸንያት ንግዲ ንግማም-ባሕረ ገጽም ዝወርዱ ኒጋዶ ዓድ-ሓበሻ፡ ሰላም ከውሕሱ እዩ እቲ ስምምዕ ዝነበረ።

እዚ ኣብ ሞንጎ ሚካኤልን-ናይባትን እተገብረ ስምምዕ/ ክልተኣዊ-ሕድገታትን፡ ምናልባት ከም ወዮ «መ-ዚንገር» እውን ዘይሰሓቶ፡ ክልቲኦም ወገናት ንምስፍሕፋሕ " ቱርኪ " ኣብ ግማማም-ባሕረ ንምዕጋት ዝወጠንዎ ውፅኣት ከይኩነ ኣይተርፍን።

ከምዚ 'ሉም ብኒጋውስ ዓድ-ሓበሻ ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዞ ብእተፈቐደሉም ሓገዝ እዮም ድማ፡ ናይባት ካብ ናይ ከበሳ ፖሊቲካዊ-ህይወት ዘይተፈለዩን- ህርኩት ተሳታፍንት እውን ነይርዎም ዝበሃሉን።

ኣብቲ ብዘመነ "እስባጋዲስ" (ወራሲኡ ንራእሲ-ሚካኤል) ኣብ ዓድ-ሓበሻ ሕንፍሽፍሽ ዝኣተወሉ እዋናት፡ " ሓምድ " እተባህለ ናይብ-ሕርሒን፡ ዋንነት ናይ ቶም ኣብ ሳዕሊ እተጠቐሱ መሬት-ዓድታትን " በለው " ንምርግጋጽ ብዝብል ምክንያት-ተቐውሞን፡ እንጻር ባሕረ-ኒጋሲ ቦኸሩ ከም እተሳልለ ይፍለጥ። ነዚ ግን፡ ብመሰረት ናይቲ ኣብ ከበሳ እተጋህደ ፖሊቲካዊ-ምውግር ተጠ-ቐምባ፡ ጽልዋታትካ ብዘያዳ ኣብቲ ቦታ ምስፋሕ ዝብል ውጥን እውን ኣይተሳእኖን።

ባሕረ-ኒጋሲ ቦኸሩ ብ 1823 ዓ.ም. ኣቢሉ ይኸውንነቲ ናይብ ኣብ ኩናት ሰዓር።ቅሩብ እዋን ብድሕር'ዚ ግን፡ ብሞት ተፈለየ።

24) - ተስፋጽዮን እተባህለ ቦኸር ውሓዱ እዩ ኣብ ግዝእት ሓማሲን-ሰራዩ ተተኪእዎ። ንሓድ-ሓድ መራሕቲ ሰራዩ ዘላዓልዎ ተቐውሞታት ኣብ " ኩዶፈላሲ " ተዋሂሉ ብዝሰዓርዎ ድማ፡ ግዝኣቲ ን 15 ዓመት ዝኣክል ኣመሓደሮ።

25) - ብድሕር ሞት-ተስፋጽዮን፡ ገብረክርስቶስ እተባህለ ሓው እዩ ወራሲኡ። ዓመት ኣብ ሰልጣን ብዘጸንሐ ድማ፡ ብመሰረት " ጉልቲ-ናይብ " (ህዝብታት በለው ዝነብርዎን-ዝውንንዎን መሬት) ዝብል ክሲ፡ እንደገና ምስ " ናይብ-ሓምድ " ኩናት ተኸፍተ። ናይብ-ሓምድ ምስቶም ኣብ ግማማም ከበሳ ዝነበሩ ህዝብታትን- እንዳ ሃዚጋን- ሓቢሩ፡ ብርቱዕ-ሓይሊ ኣሰሊፉ፡ ሃንደበት ንከበሳ ወጸ። ገብረክርስቶስ ተገሪሞ ብምጽናሕ፡ ብዝበቐዕ ምክልኻል ኣይተኻእለን።

ኣብ ከብብታት " ጸዕዳ-ክርስትያን " ኣብ ሞንጎ ህዝቡን- ህዝቢ ናይብን- ኣብ እተገብረ ኩናት ድማ፡ ተሳዒሩ ወጸ። ብድሕር'ዚ ዓወት፡ ናይብ-ሓምድ ንገብረክርስቶስ ኣብቲ ኣብ ቤት-መኻእ ኣቐምዎ ዝጸንሐ መደበሩ ቀሪቡ ፅርቂ ንምዝታይ፡ ዕድመ ለኣኸሉ። ገብረክርስቶስ፡ ሳዕቢን ናይ ዝበእሰ ዕዳ ብምፍራሕ፡ ነቲ ዕድመ ተቐቢሉ ብዝቐረበ፡ ናይብ-ሓምድ ብመቐራሕ ኣሲፋ፡ ንጸዓዚጋ ብሓዊ ክቃጽሉ ኩነኖም። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ኩሉም ቶም ከሳብ " ሞለዛናይ " ዝርከቡ ዓድታት-ሓማሲን፡ ምስ «እንዳ-ጸዓዚጋ» ሓቢርኩም ብዝብል ክሲ፡ ብራሲያ ከውረሩ ፈረዶም።

ብድሕር'ዚ ፍጻሜታት'ዚ፡ ነቲ ብቐድሚ 15 ዓመት ዚጋጠሞ ስፈረት ብዝኣከል ሕንሉ ፈድዩ-ኣለኒ ዝበሎ መሰላቲ ኣብ ከበሳ ኣረጋጊጹ- ንገብረክርስቶስ ካብ ማእሰርቲ ለቂቑ- ፅርቁ ፈጸሙ- " ናይብ ሓምድ " ንግማም-ባሕሩ ተመልሰ።

ሰልጣን «እንዳ-ጸዓዚጋ» ከምዚ 'ሉ ምስ ተነቓቓቒ፡ ቅሩብ እዋን ብድሕር'ዚ ድማ ገብረክርስቶስ ብዝሞተ፡ ብ " ከንቲባይ-ዘርኣይ " ኣቢሉ-«እንዳ-ሃዚጋ» ኣብ መረብ/ምላሽ ጸብለልትነቲ ከረጋግጽ ክኢሉ።

ኣብ ሞንጎ 1800-1840 ዓ.ም. ኣብ ዘሎ እዋናት፡ ኣብ ሓማሲን እዚ ፍጻሜታት'ዚ እና-ተኸደ፡ ኣብ ኣምሓራ-ትግራይ ጸብለልትነት ንምርግጋጽ፡ ኣብ ሞንጎ ራእሲታት- ወልደሰላሲ/ ጉግሳ/ ዓሊ/ እስባጋዲስ/ ደጊያት-ወብ/ ሓይል ናይ ሰልጣን ውድድር እዩ ዝነበረ።

«ራሲያ-ዓሊ» አብ ልዕሊ መወዳደርቲ ምስ ተዓወተ፡ «ሳህሉ» ንእተባህለ ንጉሥ ካብ ስልጣኑ ቀንጢጡ፡ «ዮሃንስ» ንእተባህለ መንእሰይ ወድ ዕስራ-ዓመት፡ «ንጉሥ» ብዝብል ሽመት ሰየሞ። እቲ ስልጣን ግን፡ ንስሙ ድኣ'ምበር ግብራውነትሲ ኣይነበሮን።

26) - ኣይተ-ተወልደመድሃን፡መሪሕነት «እንዳ-ጸዓዘጋ» ብዘተፈቐደሉ፡ ብዚተ-ሰቡ ተደፋፊሉ ነቲ ከንቲባይ-ዘርኣይ ዘ-ሃዘጋ ሒዘም ዝጸንሐ ስልጣን ንምምላስ፡ ብዙሕ ፈተነታት ዘካየደ እዩ። ኣይተዓወተን ግና። ስለ'ዚ እውን ህዝብታት እንዳሉ ካብ መዝናኛ ቀንጢጦም፡ ኣብ ከንዳሉ ን "ደጊዮት-ሃይሉ" ከም መራሒ ናይቲ «እንዳ» ከኸውን መሪጽዎ። ካብ ኣቦኡ ንላዕሊ፡ ሕልና-ትምህትን ስለ ዘይተሳለፍ ድማ፡ እቲ እንዳ ብኣድሸ መንፈስ ተጸልመ።

27) - ከንቲባይ ቀለተ በዓል ሃዘጋ፡ ራሲያ-ሚካኤል ስሑል ኣብ መጀመርያ ናይ ዝናኡ እዋናት ኣንጻር ባሕሪ-ነጋሲ ቦኹሩ ኣብ ዝኸተተሉ፡ ከንቲባይ-ቀለተ ምስ ራሲያ-ሚካኤል እዩ ተሰለፉ ዝነበረ። ብድሕር'ዚ'ውን፡ ኣብቶም ሰዓቦም ነዚ ራሲያ'ዚ ከብ ዘበልዎ ፍጻሜታት፡ ከንቲባይ-ቀለተ ካብ እግሩ ኣይተፈልየን። ኣብ ሃዘጋ ዝዘውተር ባህሊ ከም ዘዘንታዎ፡ ራሲያ-ሚካኤል ነዚ ኣገልግሎት ንምክሓስ ኩነ/ ኣንጻር ባሕሪ'ጋሲ ቦኹሩ ብዝሓለፍ ጽልእን እዩ ከንቲባይ-ቀለተ ጉይታ ምሉእ መሪብ/ምላሽ ኢሉ ሰምይዎ፡ ተባሂሉ ይዝረብ። እዚ ሰም'ዚ ግን፡ ጭብጢ ኣይርከበን። ብዝኸነ እውን ሓቂ እዩ እንተዘበሃል፡ ቀለተ ኣብ መሪብ/ምላሽ እተዋዘበ ስልጣን ኣብ ግብሪ ዝወግለሉ እዋናት ኣይዝከርን። ምናልባት ኣብ መጀመርያ እዋናት ናይቲ ሚካኤል-ስሑል ኣንጻር ቦኹሩ ዘንቀሎ ኩናት፡ ከምኡ ዝኣመሰለ ስልጣን ተፈቐደሉ ይኸውን። እዚ ግን፡ ሚካኤል ኣብ ውሽጢ ህዝብታት-ኣማሲን ሕንፍሽፍሽ ንምዝራው፡ ኣንጻር ጸላእቲ እተጠቐመሉ ናይ ኩናት-መስርሕ እዩ ዝነበረ።

ነዚ ሓሳብ'ዚ ተደጋፊ ዝገብሮ ድማ፡ ከም ወዮ "ጀይምስ-ብሩስ" ዝገልጽ፡ ሚካኤል-ስሑል ንእንዳ-ሃዘጋ ዘይኮነ፡ ንደትቶም ጥንታውያን ጉይቶቲ (እንዳ-ጸዓዘጋ) እዩ ውርሻ ኣበታቶም ኣጽዲቑሉም።

28) - ኣብቲ ኣንጻር "ባሕሪ'ጋሲ ቦኹሩ ዘ-ጸዓዘጋ" እተካየዱ ቃልስታት፡ ንከንቲባይ-ቀለተ እዩ ከም መጠን ቦኹር-ገዛ፡ ሓላፍነት «እንዳ-ሃዘጋ» ከበጽሖ ዝግባእ። ኩይኑ ድኣ ለጠቐ ኢሉ ብዘርኣዮ ተውህቦን-እተሓሰበን፡ ህዝቢ-ሃዘጋ ኣብ ከንዳሉ፡ ንምንእስ ሓው ከንቲባይ ዘርኣይ መሪጸ።

ከንቲባይ-ዘርኣይ፡ ወገን "ናይብ-ኣምድ" ሒዞ ብምጽናሉ፡ ብድሕር ኩናት ጸዕዳ-ክርስትያን/ምቅጻል ጸዓዘጋ/ ሞት ገብረክርስቶስ፡ እቲ ክሳብ መስመር "ምኽዓው-ቐሎ" ዝበጽሖ ግዝእት ኣማሲን፡ ንዓሉ እዩ ተዋሂቦም ዝነበረ። እቲ ካብ ምኽዓው-ቐሎ ንንጽው ዝርከብ ሃብታም-ኣዝዩ እተሃዘበን ዓድታት ሰራዩ ግን፡ ብክልኡት ካብኡ ዝሓየሉን ወገናት እዩ ብድር ተጠሚቲ ጸኒሑ። ራሲያታት-ትግራይ እዮም ሹም-ነጋሪት ኣናለእኹ፡ ብዝሒ ንብረት-ገንዘብን ሰራዩ ከጨውዩ-ክራሳዩን ጸኒሖም። እዚ እክይ'ዚ እንከፍጽሙ ድማ፡ ደገፍ ናይቶም ንሰራዩ ከመኣድሩ ዝጸንሑ "ሹም-ጉልቲ" እውን ነይርዎም እዩ። እተጠቐሱ ሹም-ጉልቲ፡ ካብ ዝጸንሑ ጥንታዊ ጸብልልትነት "እንዳ-ጸዓዘጋ" ንምልቓቕ ኩነ/ ኣብቲ ሃገር ብመሰል-መበቐል ዝጸንሑ ማዕርነትን-ናይ ስልጣን ምምሕዳርን/ ኮታ፡ ኣብቲ ሃገር ብዝጸንሑ ደምክራሲያዊ-ልምዲ፡ መሰፍናዊ-ዝምባ-ሊታቶም ከርውዩ ስለ ዘይከኣሉ እዮም፡ ንምትእትታው ራሲያታት-ትግራይ ደጊፎም።

ከንቲባይ-ዘርኣይ፡ ነዊሕ እዋን እዩ ኣብ ኣማሲን ገዚኡ። ከም ዝበሃሉ'ውን 44 ዓመት እዩ ኣብ ስልጣን ጸኒሑ። ምምሕዳሩ ግን ቀጻልነት ኣይነበሮን። ምኽንያቱ ድማ ኣብዚ ነዊሕ ዓመታት'ዚ "እንዳ-ጸዓዘጋ" ኣቐዲሞም ብባሕሪ-ነጋሲ ቦኹሩ ኣሰዲቦም ድማ ብተስፋ-ጽዮን ወዳ ምስቶም ብኸው-መሪብ ዝነበሩ ጸላእቶም ኣብ ኩናት ጸሚዶም ጸኒሖም፡ ዕርቅን-ተኹሲ ደው ምባልን ዝኣመሰሉ ስምምዓት ኣብ ዝበጽሑ እዋናት፡ ንዓይም ን «ጸዓዘጋ» እዮም ዝምሰሱ ነይሮም። መላእ ዓድ'ውን ናብኦም የብል ስለ ዝነበረ፡ "እንዳ-ሃዘጋ" ክርሕቁ ደግዶ፡ ጥ፡ ኣብ ድምበዛን ወይ ኣብ ሰምሃር ምስ ዝነበሩ እስላም ጽቡቕ ዝምድና ስለ ዝጸንሖም፡ ኣብኣቶም ይዕቆቡ ነበሩ።

29) - ኣብ ምምሕዳር ኣማሲን ክባኡ ማለት ንከንቲባ-ዘርኣይ ዝወረሰ እዩ። ነዊሕ ግን ኣይ-ጸንሐን። ምኽንያቱ ድማ፡ ኣብ ዛምቡቕ (ጽልማ) - ጸዓዘጋ- ገረሚ- እተካየዱ ሰለስተ ተኸታ-ተልቲ ግጥማት፡ ብ "ደጊዮት-ሃይሉ" ተሳዊሩ፡ ስልጣን ናብ ደጊዮት-ሃይሉ እዩ ተመሓለፋ። እዚ ድማ ንግዝእት ኣማሲን እንደገና ክሳብ ወሰን-መሪብ ኣብጽሖ።

ኣይተ-ሰሎሞን ብሕማም ኣብ ሃዘጋ እዩ ሞይቲ።

2ይ.ታሪኽ ናይቲ ኣብ ሞንጎ ደጊያት-ሃይሉን/ራእሲ ወለንኪአል (ወልደሚካኤል) ብ ነጀው መረብ-ምላሽ ጸብለልትነት ንምርግጋጽ እተገበረ ቃልሲ።

1ይ-ምዕራፍ

1805 ዓ.ም.?

ከም ዝመስሎ «ደጊያት ሃይሉ ዘ-ጸዓዘጋ» ኣብ መጀመርያ ዓመታት ናይ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን እዩ ተወሊዱ። ምናልባት 'ውን ብ 1805 ዓ.ም. ከይኩነ ኣይተርፍን።

እዚ ድማ፡ "ራእሲ-ወልደስላሲ" ይገዝአሉ ዝበረ እዋናት ምዃኑ ይዝከር።

ዓሰርተው-ሾሞንተ ዓመት ብድሕር'ዚ ኣዚሉ፡ራእሲ-ወልደሚካኤል ወይ ከምቲ ብልምዲ ኣሕጺርካ ዝበሃሎ "ወለንኪአል በዓል ሃዘጋ" ይውሰድ። ብልክዑ ድማ፡ ኣብ ሰልሳይ ዓመት ደጊያት "ገረንፍኤል-ተምቤናይ" (ገብረ-ሩፋኤል) ኣብ ስልጣን ዝመጸሉ እዋናት እዩ ተወሊዱ። ደጊያት-ገረንፍኤል፡ ብድሕር ሞት "ወልደስላሲ" ን ሽድሽተ-ዓመት ዝሓከል ኣብ ተምቤን/ ኣብ ክፋል ናይቲ ብፍላይ ከም ትግራይ ዝፍለጥ ወገናትን እዩ ዝሆነ።

1818 ዓ.ም.?

ከንቲባ ዘርአይ በዓል-ሃዘጋ ብዝሞተ፡ ደጊያት ገረንፍኤል ተምቤናይ ኣብቲ እዋን'ቲ ዝለዓለ ስልጣን ኣብ ሰሚን-ኢትዮጵያ ብምንባሩ፡ ንወድ-ከንቲባ ዘርአይ ማለት ንኣይተ-ሰሎሞን እዩ ምምሕዳር ሓማሲን ፈቒድሉ። እዚ ድማ ንሸውዓተ-ዓመት ኣገልገለ። ኩይኑ ግን ኣብቲ እዋን'ቲ «እንዳ-ጸዓዘጋ» ነቲ ብከንቲባ-ዘርአይ ዝወረዶም ሰዕረት-ክሳራን ሰጊሮም፡ ድሮ ደቅ-አይተ ተወልደመድህን ተባዓት-ሰብ ተበግሶን ዝኹኑ ብጹሓት ኣጉባዝ እዮም ዝነበሩ። ስለዚ ምምሕዳር ኣይተ-ሰሎሞን፡ ንሰሙ ድኣ'ምበር ግብራውስ ክበሃል ኣይከኣልን። ብኣንጻሩ ግን ተወልደመድህን መራሒ እንዳ-ጸዓዘጋ፡ ዋላ'ውን ትሑት-ዕጉስን መንፈስ ሃልይዎ፡ ነቲ ኣብ ኩናት ጻዕዳ-ክርስቲያን እንዳኡ ዘጥፍኦ ጸብለልትነት (ዳርጋ ልኡላዊ-ስልጣን) ዳግም ንምምላስ ቆራጽን-ሓያል ተበግሶን ኣይውሰድ፡ ኣብ ሓማሲን ኩነ-ኣብ ሰራዩ፡ ግብራዊ ስልጣን እዩ ዝነበረ።

1837-38 ዓ.ም.

ኣይተ ሰሎሞን ኣብቲ እዋን'ቲ ኣራጉን ብሕማም ተጠቒዑን፡ክልተ-መንእሲያት ኣወዳት ነበርዎ። ወልደሚካኤል ወድ 15 ዓመት- መርእድ ድማ 14 ዓመት- ዝኸውን ዕድ-መኣም።

ብድሕር ሞቲ፡ መልክዕ ኩነ-ትሕዝቶ ናይ ዝነበሮ ስልጣን ብምሉኡ፡ ናብቲ ተጸራሪኡ እንዳ-ጸዓዘጋ ከም ዝምለስ፡ኣይዘንግዖን። ስለ'ዚ ዓርኩ-ኣማኒኡ ንዝኸነ "ወልደጋብር" እተባህለ ከንቲባይ ድምበዛን ጸዊዑ፡ ስድራኡ ኣማሕጸኖ። ብዘይካ'ዚ፡ ደቄ ዓብዮም ከጥቀሙሎም ኣብ ዝበጽሑ እዋን ከረከቦም ንማለት፡ 40 ጠበንጃ ንሓደራ ከጽናሑ ተላበዎ (ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ኣብ ዓድ-ሓበሻ 40 ጠበንጃ ማለት፡ ምልክት ሃብቲ-ሓይሊ-ስልጣን- እዩ ዝነበረ)። ክልተ-ወርሒ ብድሕር'ዚ፡ ኣይተ-ሰሎሞን ዓረፈ።

5- ብደቀ'ባት፡ ልክዕ ዕለታት ምውሳን ኣይከኣልን። ብሕልፈ መረብ/ምላሽ ኣብ ታሪኽ ኢጣልያ ካብ ዝሓቲ፡ ኣገዳስነት ናይ ዘለዎም ኣብዚ 101 እተኸዩዱ ፍጻሜታት፡ ዕለታቶም ምፍላጥ ኣሸጋሪ እዩ። ወረ'ውን እዚ ብልክዕ ዕለታት ዘይምውሳን፡ ነዮም ካብ ራእሲ-ሚካኤል (1750 ዓ.ም.) ጀሚሩ፡ ክሳብ ሃጸይ-ዮሃንስ ጸብለልትነት ንግስነት-ትግራይ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ንምርግጋጽ ከዋሰኑ ዝጸንሑ ዓበይቲ መራሕቲ እውን ዝምልከት እዩ።

ኣብቲ ብድሕር'ዚ ናይ ታሪኽ-ሓበረታ ዝቐርብ ምልክታ ተ.2- እተፈላለዩ ደረሰቲ ብምንጽጻር ክልክቦ ዝኸኣልኩ በብዓመተ-ምህረቲ እተኸዩዱ ፍጻሜታት ብልክዕ ዘነጽሩ ሓበረታ፡ ንኣገባቢ ቀሪቡሉ።

እንዳ-ጸዓዘጋ ካብ ኣይተ-ተወልደመድህን ኣቦኡ ንደጊያት-ሃይሉ፡ ክሳብ 1892 ዓ.ም. ዘሎ እዋን።

1ይ ኣይተ-ተወልደ፡ ቍ 25 መስከረም 1858 ዓ.ም. እንጂ ኣገወ-ንጉሳ ኣብ ዘዋደ ክኖት፡ ኣብ ፅዒን ጸዓዘጋ እዩ ተቐቲሎ።

ከም ዘሃለው ድግ ምስ ተግሪኹ እዩ ንጉሳ ኣረጂንዎ።

2ይ ወ/ሮ ቅዱሳን.....

3ይ ወ/ሮ ኣስፍሃ.....

4ይ ወ/ሮ ማረሽ.....

5ይ ወ/ሮ ኣበራሽ.....

6ይ እንደገና ንል-ኣንስተይቲ...

1ይ ልጅ ካሳ-ምስ ኣባሓን ደጊያት ሃይሉ፡ኣመነ፡ተብ ልጅ ኣባይ/ልጅ-ሸፋረ ኣብ መስከረም(ጽድቅ 1877) እንጂ ወል ደጋኪኦል ኣብ እተገብረ ክኖት እዩ ተቐቲሎ። ኣደ-ወሳድ ሃዲፋ እዩ ሞይቲ።

2ይ ወይዘሮ ተርታ-ልጅ ወብ ምስ እተባህለ ዘመድ ሃጸይ-የግንስ ተዋሲባ፡ ኣድጊ ከይገደፈት እያ ሞይታ።

ኣድጊ-ወሳድ ዘይባላ እያ ሞይታ

ተወልዳይ ወልደ ካፍሰ ምስ እተባህለ በዓል ድምበዛን ካብ እንዳ-ተሸለሃይማኖት ተዋሲባ፡ ኣርባዕተ-ደቲ ዘወልደት እያ፡ 1ይቲ ወ/ሮ ከተም እተባህለት ምስ 'ልጅል' በዓል ዓድ-ክፍሉም ኣብ ዋራ(ድምበዛን)ዝወለድ እያ ተዋሲባ። 2ይ ልጅ ኣባይ፡ ምስ ኣበራ ኣቢሩ ካብ ሰራዊት ኢጣልያ ኣምሊጡ ንተቐውሞ እተሓልለ እዩ። ንሱ እዩ'ውን ንኣበራ ኣቢልዎ ዝበሃል።

3ይ ልጅ ተድላ፡ እዚ'ውን ምስ ኣበራ ኣቢሩ እንጂ ኢጣልያ እዩ ተሓላፊ ነይሩ። ተማሪኹ ግን፡ ንሕልፈት ተፈረደ። ፅድመኡ ትሕቲ 18 ዓመት ብምግባር።

4ይ ወ/ት ሙሉ፡ ገና ሀጸን እያ።

ኣብ ኣስመራ እዩ መናበረሎ። ግእምን ልጅ-ሃይሉ እያ። ካብኡ'ውን ጳርጋ 12 ዓመት ዝፅድመኡ ልጅ-ኣባይ እተ-ባህለ ወሳድ ኣለዋ። 'ልጅ-ሃይሉ' ንበላምበራሳ ተሰፋ-ግርያም በዓል-ሰራዊ፡ ወድ-ኣው ምዃን እዩ።

ዘህጻና ሰለ ዘሞተት፡ ዘለዋት ኣህግዳ'ውን ስግ ኣደ ዘነሩ

1ይ ደጊያት ተሰማኢጣልያ ኣስመራ ብቐድሚ ምዕራርም (3 ነሓስ 1889 ዓ.ም.) ብመንግስቲ-ኢጣልያ ዝኣመነ እዩ ነይሩ። ብመስመር-ወርሻ፡ መራሕ ኑልቲ ተክለ-ግዝ ምዃን ይፍለጥ። መዘኑ ተንኣብ መብራሕትኡ ክፍለ-ኣማሲን እዩ ከዘውትር ጽኒኡ። ኣብ ዘሰበለ እዋናት ኣንጾር-ኢጣልያ ብዘ-ንቀሉ ውሒታት ተኣሲሩ ንፃገር-ጣልያን እዩ ተሓላኹ። ካብ ንል 'ነብረ-እድ ወልደጊዮርጊስ' በዓልቲ-ቤተሰብሰተ-ደቲ ዘወለደ እዩ። ካብኣቶም ገና ኣደ ብዘይወቲ ዘተረፈ.....

2ይ ለግዚውሃ፡ ካብ ገረድ እተወለድ ንል-ወሳን እያ። ምስ ፊትወራራ-ኣይኹን ኢጋ እማሃ እተባህለ ዩኒቨርሲቲ 4ይ ቦሳላ-ኒ ደቀ'ባት ተመርሶሉ እተፈትሐት፡ በዓልቲ ሕግቕ-ኣመሳት እያ ኣዘያ ምልክዕቲ-መስተወግሲት ሰበይትን እያ። ጽሕፈት ኣም-ኣርኻ-ቋንቋ ዓረብ ዘመለኹት፡ ከሳብ ዮሩሳሌም እውን ነጊሳ ይፃልዋ። እባ ንልፍ ተረኺ፡ ብዚፈት ሰብኢት ከም ዘበተውት

ኣዘማች ኣበራ፡ ናትና(ኢጣልያ) 50-መበንሻ ናይ ዝሓዘ ጭፍራ መራሕ እዩ ዝበረ። ኣብ ባጽዕ ተማ ጀሩ፡ ብመጠኑ ቋንቋ-ጣልያን ይጽሕፍ-የንብብ-ይሃረብን እዩ። ብዘሕል ፅድሓት ስለ እተዋነበ(ብኢጣልያ)፡መጠን ዘይ ብሉ ጠለባት ከቐርብ ጀመረ ኣደገኛ ምዃን ተፈሊጡ፡ ብረቲ ናይ ምቕንጣዋ ተኸ-እሎ ይሕሰበሉ ኣብ ዝበረ እዋን፡ መን ከም ዘመኹር ብዘይፍለጥ፡ ብበጽቲ ተተባ-ቢዑ ብ 31 ጥሪ-1892 ዓ.ም. ብሰይቲ ሰዓብቲ፡ ኣኹቲሉ ካብ መስርዕ-ኢጣልያ ሰሒቡ ኣምለጠ። ኣብ ኣጸር እዋን ተኸተልቲ ኣዛይዱ፡ ዳርጋ 100 ናይ ዝኹኑ ቆራጻት-ሰጡቐትን ሸፋቲ መራሕ ምዃን ዘቐበ። ሰራዊት-ኢጣልያ ይከታተልዎ ስለ ዝበሩ፡ ኣብቲ ጽንኩር መራት'ሸውዓተ-ዓንሰባ' ተሳ-ቐላቲ ድሕር ምጽናሕ፡ዋልታ መድሃኒት ኣብ እተባህለ ቦታ ብ 16-መጋቢት 1892 ዓ.ም. ኣድብዩ ጽኒሑ ንፍጥብ-ጣን ብቲኒ። ቀተሎ። ምሳሉ ፍሉይ ቅርሕንቲ እዩ ጽኒሕዎ ብዓንተብሎ፡ እቲ ብረቲ ደቀ ንጠጥ ዝበል ኣሳብ፡የብቲኒ' እዩ ቀሪቡ ዝበረ። ምክትታሉ እናጸንዐን-እናጸ-በበን ከዋድ ድሕር-ምጽናሕ «መጽሓ» ኣብ እተባህለ ቦታ ተጠቐሙ ሰራዊቲ ተበታተን። ንሱን ውሑዳት እመናቲን ግን፡ ንመራት-ዓጋመ ኣም-ሊጦም፡ እንዳ ራእሲ-ሰብ-ሓት እተባህለ ርሕቕ ዝበለ ዘመድ ተዓቕቡ፡ ኣብኡ ይነብር።

ልጅ-ወልደሰላሲ፡ ዘጸን ወድ-5 ዓመት እዩ። ምስ ወላዲቲ ኣብ ኣኹም ይነብር። ኣዲኡ፡ ኣብ ካልኣይ ኣዳራ ምስ ፊትወራራ-መሻሻ እተባ-ህለ እያ ተዋሲባ።

ሃይሉ ኣይተ-ተወልደ

7ይ ደጊያት እማም፡ ብሕግም እዩ ሞይቲ። ኣብቲ ኣቦኡ ነዊሕ ዝጸንሐሉ ናይ መጀመርያ ግእ-ሰርቲ፡ ብትእዋዝ ደጊያት-ወብ ምምሕዳር መረብ/ምላሽ ተሞሂ ብዎ ክበረ። እቲ መንግስቲ ግን፡ ንስሙ ድኣ'ምበር፡ሃገርሲ ኣብ ዓዘቕቲ-ፋሉልንት እዩ ጥሒሶ ዝበረ።

8ይ ወ/ሮ ጥሩ.....

- 2ይ ለሚገኘው፡ ካብ ገረጽ እትውሉድ ዓል-ወሰን እያ። ምስ ፊትወራሪ-አይኹን እጋ እሞሃ እተባህለ ዩኒቨርሲቲ 4ይ ባለቤት ደቀ'ባት ተመርፅዮ እተፈትሑት፡ በዓልቲ ሕማቅ-አመላት እያ
- 8ይ ወ/ሮ ጥሩ ..... እኪያ ምልክቲ-መስተውዓሊት ሰበይትን እያ። ጽሕፈት እም-ሓርኛ-ቋንቋ ዓረብ ዝመለከት፡ ክሳብ ዮሴፊም እውን ነገዳ ይብልዎ። እብ ሕሉፍ ታሪኻ፡ ብሁላት ሰብኡት ከም'ዘእተወት ይፍለጥ። ህልዊ ሓዳራ "ደሲታ" እተባህለ ብድሕር'ዚ መርገፍ ልጅ- ዝብል መዓረግ እተሰለመ እዩ።
- ወ/ሮ ጥሩ፡ በላይ-ማሙ-ኒጋሽ- እተባህሉ ስለስተ-ደቲ ዝወለ-ደት እያ። በገፂ-ውላዳ፡ መንእሰይ ወድ-12 ዓመት እዩ።
- 9ይ ወ/ሮ ሻቩ ..... እብ አስመራ 'ትነብር ዘይወለደት ማእምን እያ።
- 10ይ ወ/ሮ ደመቀሽ ..... እብ ሃገር-አምሓራ ተመርፅዮ፡ እብኡ እያ ሞይቲ። ሓድጊ እይገደፈትን።
- 11-12 ክልተ አዋልድ ..... ብህጻውንተን ዝሞታ፡ ብእዝማይን እውን ስመን ተረሲቦ ዝመጸ።
- 13 ወ/ሮ አምለሰት ..... እብ ዓድ-አምሓራ እያ ትነብር። መዋቲ በዓል-ቤተ ልጅ-ካሳ እተባህለ እዩ ዝበረ። ውላድ ግን፡ እይወለድን።
- 14 ወ/ሮ ብሰራት ..... ምስ እናሉ ሓሲራ እብ አስመራ እያ ትነብር። ደጊያት-ከበደ ምስ እተባህለ በዓል 'ሰሜን' ተዋሲባ፡ ገና እብ ዕሸሌ ዘሎ ህጻን ዝወለደት እያ። እቲ ቆልዓ ግን፡ ምስ'ቦኡ እዩ ዝነብር።
- 1ይ ልጅ ካሕሳይ ..... ደጊያት እሞም ዝወለደ በገፂ-ውላድ (ደጊያት ተሰማ) ሕጋዊ-ወራሲ ከኸውን ዝምተ'ብኡ፡ ህጻን እብ ንኡስ ዕድመኡ እዩ ተባሂሉ ልጅ ካሕሳይ እብ ክንዳኡ ግዘእት መረብ/ምላሽ ዘሓ-ተተ እዩ። ሃጸይ-ዮሃንስ ግን ነዚ ጠለብ'ዚ ስለ ዝነጸ፡ ልጅ ካሕሳይ እንጻር ንጉስ ተላሂሉ ምስ "ዓርቀይ-በይ" እተባህለ አመሓዳሪ ክረን ብምስጢር እናተራኸበ፡ ደገፍ መንግስቲ-ግበጺ ሓተተ። ነዚ እናካየደ እንከሎ ግና፡ ሰዓብቲ ይፍጽምም እብ ዝበረ፡ ሓደ ካብ ራሲያታቶም፡ ክልተ-ሰላማውያን ደት ዓድ-ብዘሓንስ (ጽልማ) ተቆትሉ'ሞ ህዝቢ ዓድ-ብዘሓንስ ንፍትሒ ጥርዓን-እብቲታኡ ናብ ንጉስ እቆረበ። ዮሃንስ እቲ ጉዳይ ብ ዕርቲ ሰላም ምፍታሒ ብዝብል አምሳል ዕድመ ልእኹ ናብኡ እቆረበ። ብዘተረፈዎ ድማ አረጂንዎ። ውላድ እይገደፈን
- 2ይ ልጅ ንጉስ ..... እብ ባንዳ አማልያ ዓሰኪሩ የግልግል ክበረ። ማጆሪ ዲ ማሞ እብ ዝመርሖ ኮናት ተሰሊፉ እናተዋገኦ ብወርሒ ታሕሳስ 1889 እብ ጋምዳብማ (ትግራይ) ዝወዓለ ኮናት እዩ ሞይቲ። ብመንግስቲ-አማልያ ናይ ጡርታ-መሰል ተፈቂድዎም ምስ ወላዲቶም ሓሲርዎ እብ ጽዓዚጋ ዝነበሩ ክልተ-ውላድ ዝሓደገ እዩ።
- 3ይ አዝማች ንብሳ ..... እብ ትሕቲ አገልግሎት አማልያ ዝርከብ ሓለቅ-ዊፍራ 50 ሰብ-ጠበንሻ እዩ። እብ ጸዓዚጋ እዩ መናብሮኡ። አምለሰት ምስ እተባህለት ዓል ደጊያት-ሰባዊቲ በዓል ካርንሽም ተዋሲቦ፡ እብ መጀመርታ ታሕሳስ 1897 ሓድ-ውላድ ዝወለዱ እዮም።
- 4ይ ወ/ሮ ጀመር ..... ገብርኣብ ምስ እተባህለ ሓው ባሻይ-ደባስ በዓል ጭዓረሺ (ድም-በዋን) እተዋሰበት እያ።
- 5ይ ወ/ሮ አምለሰት ..... በራሼ ወድ-ኪዳነማርያም ምስ እተባህለ በዓል ዓድ-ዘን (ካርንሽም) እያ ተዋሲባ።
- 6ይ ልጅ ወልደሰላሴ ..... 18-19 ዓመት ዝዕድመኡ ንበዘ እዩ። በዲኡ ካብ ወ/ሮ ታክለ ስለ ዝወለደ፡ ሓው ራሕሲ-መንገሻ በዓል ትግራይ እዩ። ወይዘሮ ታክለ፡ ውሩይን-ፍሉጥን ካብ ዝበረ ሰዓብ ግን እተካኸመ ስድራ-ቤት እትውለድ፡ ሃጸይ-ዮሃንስ ገና በላምበራሳ እብ ዝነበረሉ እዋናት፡ እብ ቤት-እቦኡ ገረጽ ተቆጺራ ተገልግል ክበረት። ምስ ደጊያት-ጉብሳ ሓው ዮሃንስ ኮነ/ ምላኡ ምስ ዮሃንስ ብዝበራ እተደባለቅ ሲግሞ-ርከባት፡ አብ ናይቲ አብቲ እዋን'ቲ እተወልደ ራሕሲ-መንገሻ፡ መናም ምጂኑ ብልኸዐ ምፍላጥ እዩ-ከኣልን። ሃጸይ-ዮሃንስ እብ ኮናት መተማ ምስ ተወግኦ፡ እብ ጻዕሪ-ሞቲ እዩ ንመንገሻ ከም ውላዱ አሚንሎ።
- ራሕሲ-ወለደሰላሴ ሓይሊ ደሊቦ ከብ እብ ዝበለሉ እዋናት፡ «እንዳ-ጸዓዚጋ» ንትግራይ ከዕቆቡ ተገዲዶም እብ ዝበርሱ፡ እድተ-ገረማርያም እውን ብማይኡ ምስ ወ/ሮ ታክለ ስለ እተራ-ኸበ፡ ልጅ-ወልደሰላሴ ይውለድ።
- ተፈጥሮኡ ዘይቅሰን፡ በቲ ምስ ራሕሲ-መንገሻ ዝሓሰሮ ዝምድና እውን ዝምክሕ ዚጋ እዩ። መንፈሱ ስለ ዘይቀሰነ ድማ፡ ሓንሳብ ምስ መንገሻ፡ ጽኒሎ ምስ ራሕሲ-ሰባዊቲ እብ ዓጋመ፡ ቀጺሉ ውን ምስ ተጽልሃይማኖት ንጉስ ንሻም ክኸብር ጽኒሎ፡ እንደገና ናብ መንገሻ እዩ ተመለሰ። ካብዚ ውን ሓደ ካብ ወታሃድራት ራሕሲ-እሉላ ተቲሉ፡ አምሊጡ ናብ ጉብሳ ሓው ተመለሰ፡ ጋር-ኑበሲ ከፈሎም እዮም ተዳንዮም።

1) ውባቲ ህጻን 4-5 ዓመት
2) ግብረቲ፡ 3 ዓመት
ብድሕር ሞት አቦኡ እተወልደ

ዓምደ-ሃይማኖት

4ይ ወ/ሮ ጀመር..... ገብረአብ ምስ እተባህለ ሓው ባሕሪ-ደባበ በዓል ጭፍረሺ (ድም-በዓን) እተዋሰነት እያ።

5ይ ወ/ሮ አምላሰት..... በራሺ ወድ-ከማማርያም ምስ እተባህለ በዓል ዓድ-ዘን (ካርንሸም) እያ ተዋሰነ።

6ይ ልጅ ወልደሰላሴ ..... 18-19 ዓመት ዝዕድመኡ ሕፃን እዩ። በዲኤ ካብ ወ/ሮ ታሕሳስላ ዝመለድ፡ ሓው ራእሲ-መንገሻ በዓል ትግራይ እዩ። ወይዘሮ ታሕሳስ፡ ወሩይን-ፍሉጥን ካብ ዝበረ ሰዓቢ ግን እተዳኸመ ስድራ-ቤት እትውለድ፡ ሃጺይ-የሃንስ ነፍ በላምበራስ ኣብ ዝፋ-በረሐ እዋናት፡ ኣብ ቤት-እዕኡ ገረድ ተቐጺራ ተገልግል ነበረት። ምስ ደጊዮት-ጉባሳ ሓው የሃንስ ኩነ/ ምሳኤ ምስ የሃንስ ብዝነበራ እተደባለቅ ሲግሮ-ርክባት፡ ኣብ ናይቲ ኣብቲ እዋን ቲ እተወልደ ራእሲ-መንገሻ፡ መናም ምዃኑ ብልክዕ ምፍላጥ ኣይ-ከኣልን። ሃጺይ-የሃንስ ኣብ ኩናት መተማ ምስ ተወገለ፡ ኣብ ጸዕረ-ሞቲ እዩ ንመንገሻ ከም ውላዩ ኣሚንሱ።

- ራእሲ-ወልገብርኤል ሓይሊ ደለቡ ከብ ኣብ ዝበለሉ እዋናት፡ «እንዳ-ጸዓዘን» ንትግራይ ክዕብሉ ተገዲዮም ኣብ ዝነበሩ፡ ኣይተ-ገረማርያም እውን ብግደኡ ምስ ወ/ሮ ታሕሳስ ስለ እተራ-ሽቡ፡ ልጅ-ወልደሰላሴ ይውለድ።

ተፈጥሮኡ ዘደቅሱን፡ በቲ ምስ ራእሲ-መንገሻ ዝኣበረ ዝምድና እውን ዝምዕኡ ዚኃ እዩ። መንፈሱ ስለ ዘይቀሰነ ድማ፡ ሓንሳብ ምስ መንገሻ፡ ጸኢሑ ምስ ራእሲ-ስብሓት ኣብ ዓጋመ፡ ቀጺሉ ውን ምስ ተፈለገሉም ኣብ ንጉሰ ሕጻን ከነበረ ጸኢሑ፡ እንደገና ናብ መንገሻ እዩ ተመለሰ። ካብዚ ውን ሓይ ካብ ወታዓደራት ራእሲ-አሉላ ተቲሉ፡ ኣምሊጡ ናብ ጉባሳ ሓው ተመለሰ፡ ጋር-ነብሲ ከፊሉም እዩም ተገንዮም።

ምስ ኢጣልያ ካብ ዝሰበከር ደጊም 10 ወርሒ ምዃኑ እዩ።

1ይ ልጅ ተፈለገሉም..... ውላድ ኣይወለደን። ዳርጋ ዓፄሩ ውን ኣብ ጸዓዘን ይነበር።

2ይ ልጅ ኣባይ..... ባመናእሲዮቶም፡ ኣብቲ ሓወባእም ደጊዮት-ሃይሉን/ ልጅ ካሳ

3ይ ልጅ ሸፋረ..... እተባህለ ወድ-ወዳን (ወድ ኣይተ-ተስፋ-ጽዮን) እተቐትልሉ ኩናት

4ይ ወ/ሮ ድንኳን..... ወርቅነብ እዮም ተቐትሉም።

5ይ ወ/ሮ ድንኳን..... ኣርጊ ውላድ ኣይገደፉን።

6ይ ወ/ሮ ድንኳን..... ብዘይ ውላድ እያ ሞይታ።

1ይ ልጅ በራሺ..... ዓሰኸ፡ "ባንዳ-ኮማንዶ" እዩ። 3 ወይ 4 ዓመት ዝዕድመኡ ንል ዝወለደ እዩ።

2ይ ልጅ ተሰማ..... ብፍቓድ መንግስቲ-ኢጣልያ፡ ብ 1890 ዓ.ም. ምስ ራእሲ-መከንንን ብሓብር፡ ንሸዋ ተላእኹ ነበረ። ዛጊት ኣብኡ ይነበር።

3ይ ወ/ሮ ትብለጽ (ዓባይ)..... ህላው-መናብርኤል፡ ኣብዚ ኣይበሃልን።

4ይ ወ/ሮ ትብለጽ (ንእኸቶ)..... ገብረትንሳኤ ምስ እተባህለ ወድ ቀጺ እያሱ በዓል ሽማንንብ (ድም-በዓን)፡ እያ ተዋሰነ።

5ይ ወ/ሮ ወርቅነብ..... ዶቶብ ምስ እተባህለ በዓል ኳንደባ (ካርንሸም) እተመርፀወት እያ።

6ይ ወ/ሮ ሰባ ..... ብላታ-ገዘዐይ ምስ እተባህለ ዚኃ ተመርፅዮ እተፈትሐት እያ።

7ይ ወ/ሮ ገዘዐይ፡ ምስ ኣዝማች-እበራ ሓቢሩ ካብ መሰረዕ-ኢጣልያ ኣምሊጡ ከብቐዕ፡ ብድሕር ቅሩብ መፃልታት ግና ተመለሰ እዩ ብምገባ፡ ምሕረት ተገብረሉ።

5ይ ወይዘሮ ኢለን፡ ምስ ኣይተ-ሃይሉ በዓል ደብራ-ሓርማዝ ተዋሰነ፡ ልጅ ተሰማ እተባህለ ውላድ ሓጺን ዝሞተት እያ።

ልጅ-ተሰማ፡ ኣብቲ ብዝማች-ጉባሳ ዝምራሕ ጭፍራ-ደቀ'ባት ዝነበከር እዩ።

ተመልከት፡ ንሓድ ሓደ መብርሀታት ክሕግዎ ተባሂሉ፡ ክፍልጥ ከም ዝግቦኡ፡ እቶም ቀዳሞት ሽድሽተ ደቅ-ደጊዮት ሃይሉ፡ ማለት- ኣይተ ተስፋ-ጽዮን- ወ/ሮ ቅዱሳን- ወ/ሮ ኣስፋሃ- ወ/ሮ ማረሽ- ወ/ሮ ኣበራሽ- እታ ብህጻና ዝሞተት ስማ ዘይተፈልጠ ንሉን፡ ካብ ቀዳመይቲ በዓልቲ-ቤቱ ማለት ካብ ወ/ሮ ኢለን ንል ኣይተ-ሓገሰ በዓል ጳዕዳ ክርስትያን እተወልዱ እዮም።

እቶም ዳሕረዎት ሽድሽተ፡ ማለት ደጊዮት ኢማም- ወ/ሮ ጥሩ- ወ/ሮ ሻሹ -ወ/ሮ ደመቀሽ -ከምኡ ውን እተን ኣብ ቊታት 11- 12 እተጠቐሰ ክልተ ዝሞታ ህጻናትን፡ ካብ ዳሕረዎይ ሓጺ ደጊዮት ሃይሉ ማለት ካብ ወ/ሮ ወርቅ እዮም ዝውለዱ።

ወ/ሮ ወርቅ፡ ንል ኣይተ-ተስፋ በዓል ዓድ-ኳን/ ወይዘሮ ምቁርን እያ። ወ/ሮ ምቁር ብግደኡ፡ ንል ኣይተ-ገረመስቀል በዓል- ዓረዛ እያ።

ወ/ሮ አምላሰትን- ወ/ሮ ብስራትን ኣብ ቊታት 13፡ 14፡ ተጠቐሰን ዘለዋ፡ ብወሰን እተወልዳ እየን።

ወ/ሮ ወርቅ፡ ካልኣይቲ በዓልቲ ቤት ደጊዮት-ሃይሉ፡ ኣብ ሓማሲን ዛጊት ከም ኣብነት ቃል-ኪሃን/እምነትን/ እትዘከር ወይዘሮ እያ። በዓል-ቤታ (ደጊዮት-ሃይሉ) ብደጊዮት ውብ ኣብ ሓይ እምባ ተሓሲሩ ኣብ ዝበረሐ እዋናት፡ ጸጉራ ላጽዮ ብጸምን-ጸሎትን ዓመታት ድሕር ምጽናሕ፡ ኣብቲ ናይ መወዳኤት እዋናት ማእሰርቲ በዓል-ቤታ፡ ደጊዮት-ወብ ብኸንድ'ዚ ዝእከል እምነት-ጽንዓትን ተደናጊዶ፡ ምስ ሰብኣዮ ሓቢራ ከትእስር ፈቐደላ።

4ይ- ሰሌዳ።

«እንዳ-ሃዘጋ» ካብ ከንቲባ-ዘርአይ አባሓጎኡ ንራእሲ- ወልደሚካኤል/ ክሳብ 1892 ዓ.ም. ዘሎ እዋን።

ሎጥን

1ይ ራእሲ ወልደሚካኤል

1ይ ደረጃት መዘገብ፡..... ብወሰን እዩ ተወሊዱ። ሓጎቲ ከብ እዋልድ ሊቀ-መቲሰ ዶልማ
በዓል ትግራይ ምስ ተመርዛዎ፡ እብ ኩናት-ወኪሮባ እዩ ተቐ-
ቲሎ። እብ መሬት-ዓጋመ ምስ ራእሲ-ሰብሓት ዝነበር ወድ-
18-19 ዓመት ዝሰድመኡ ንበዝ ሓጊኑ እዩ ሞይቲ.....

ልጅ- አባይ

2ይ ደረጃት መዘገብ፡..... ካብ ወ/ሮ ኩላ-ድሃብ በዓልቲ ዓድ-ንኣምን እተወልደ እዩ።
ወ/ሮ ርሻንይ እተባህሉት በዓልቲ ዓድ-አሎስ (ድምበዛን) እያ
በዓልቲ-ቤቱ ዝነበረት። እንጻር ኢጣልያ ውዲታት የካይድ ብ-
ምንባሩ፡ እብ ኢጣልያ ተላሲሩ፡ እብቲ ሃገር እዩ ሞይቲ።
12-13 ዓመት ዝሰድመኡ ወድን-ጌልን ዝወለደ እዩ። እቲ
ወዲ ካብ ወ/ሮ ርሻንይ ድወሊድ። እብ ህልዊ እዋን (ሸዕ)
ምስ አባሓጎኡ ራእሲ-ወልደሚካኤል እብ ዓድዋ ይነበር። እታ
ጌል፡ ካብ ንገሮ እትወሊድ ጌል-ወሰን እያ። ምስ ወ/ሮ ርሻንይ
እብ ሃዘጋ ትነበር።
እቲ ወዲ፡ በዛብህ እተባህለ፡ ነዊሕ እዋን ምሳኛ (ኢጣልያ) እብ
እስመራ እዩ ነበሩ። እብ ቤት-ትምህርቲ "አባ ቦኖሚ" ዝመ-
ሃር ህርኩት ተመሃራይ እዩ ነይሩ። ንሓለዋ ማና፡ እዝመኛ-
ኢበራ እዩ ተረኪብዎ ዝነበረ። አዝማች አበራ፡ ወራሲ «እንዳ-
እዘጋ» ብምንባሩ፡ ተጻራሪ ቤተ-ሰብ ናይቲ መንእሰይ ምዃኑ
እዩ። አበራ ካብ መስርሕ ሰራዊት-ኢጣልያ ብዘምለጠ፡ ነቲ ግዝ
ከም ጀሆ እዩ ምሳኤ ተማሊእዎ ከይዱ። ንወሰን እዋን ውን
ቀቲልዎ ተባሂሉ ይውራ ነይሩ እዩ። እቲ ወረ ማን፡ መሰረት ኣይ-
ነበርን። ብድሕር "ኩናት-መጎእ" (ሚያዝያ 1892) እቲ
ብእበራ ዝምራሕ ጭፍራ ምስ ተበታተነ፡ በዛብህ ከምልዋ ከኢሉ
አባ (ኢጣልያ) እዩ ተመሊሶ። ነተን እብ ፈቓዶኡ ብሸንኩለል
ዘሕለፈን ሰለስተ-ነዋሕቲ እዋርሕ ብኡ ንብኡ ረሲዕ ድማ ንጽባ-
ሒቲ እዩ እብ ቤት-ትምህርቲ ተመሊሶ።
ጥዕም ዝመዘዩ- ሕያዋይ ጎበዝ እዩ። ብናቲን ናይ ወላዲቲን
እምብይታ-ንብዓትን/ ዓሂ ናይ ዘፍቀርዎ አባላት ሰራዊትናን
ተፋንዩ፡ ምኽንያቲ ብዘይተፈልጠ ናብ አባሓጎኡ ንዓድዋ ተላእከ።

1ይ ልጅ በዛብህ
2ይ ወ/ሮ ታበረኽ

3ይ ልጅ ሃይለመለኮት፡..... ብወሰን ዝወለድ፡ ምስ አቦኡ ሓቢሩ እብ ዓድዋ እዩ ዝነበር።
ካብ አገልጋሊቲ ዝወለደ ምሳኤ ዝነበር ህጻን ይርከቦ.....

ልጅ ንብረሚካኤል

4ይ ወ/ሮ ጥሩ፡..... ብወሰን እትወለድ፡ ማእምን በዓምበራስ-ካፍል እያ። ካብኡ ውን
ልጅ-አዓል/ ልጅ-አባብር/ እተባህሉ እብ ዓድዋ ምስኡ ዝነበሩ
ክልተ-ደቂ ወለደት። አዓል፡ 12 ወይ 13 ዓመት ዝሰድመኡ
አዝዩ ዝጎርሐ- ተዝክሮሽ መንእሰይ እዩ። ብመጠነ ቋንቋ ጣልያን
እውን ይዛረብ።
ወይዘሮ ጥሩ፡ ቅድሚ ናብ በዓምበራስ-ካፍል ምእታዋ፡ ምስ ሓይ
ሓረስታይ ካብ ዝነበራ ርክብ፡ ተሸልጊዮርጊስ እተባህለ ውሓድ ውን
ዝወለደት እያ። ንሱ ውን ጎበዝ፡ ምስኡ እዩ ዝነበር።

5ይ ወ/ሮ ለምለም፡..... ካብ ወ/ሮ ኩላ-ድሃብ እያ ተወሊዳ። ሓሊቐ ሓድ-ጭፍራ ሰራዊት
ደቀ'ባት ምስ ዝነበረ፡ ልጅ-ተስፈ እተባህለ በዓል ማይ-ጸዕዓ
ተዋሰነ፡ ልጅ-ክሳ/ ልጅ ንረዝጊኒር/ እተባህሉ ጽቡቕ ዝነበረኦም
ክልተ-ደቂ ዝወለደት እያ። ምስኡ ድማ እብ ዓድዋ ይነበሩ።
ወይዘሮ ለምለም፡ ካብ ናይ ምባል ዝምባልን/ ፈታዊት ነገር ከም
ምዃና ትፍለጥ። ንበዓል-ቤታ ከይተረፈ እብ ንድዮት እእትያ
ከተበቅዕ፡ ሎሚ ብዝሸፍኦ ድማ፡ ካብኡ ምፍታሕ እዩ ሕልናኦ።

6ይ ወ/ሮ ደስታ፡..... ካብ ወ/ሮ ኩላ-ድሃብ ትወለድ። በዓል-ቤታ፡ ደረጃት-ምራጭ
በዓል ዓጋመ ይበሃል። ካብዚ ውን ጥና ብዘጸናተን፡ ክልተ-አዋልድ
ዝወለደት እያ።
ቀዳማይ-ሓፍራ፡ ነፍሰ-ሂር ልጅ ንጉሰ በዓል ኩዶፈሳል እዩ ዝነበረ
ካብኡ ውን "ብታወማ" እተባህለት ጌል ዝወለደት እያ።
ብታወማ፡ ከይወለደት እያ ተፈቲሓ።

ተሳማዊ-ሐሳብ፡ ነፍስ-ሃሮ ልዩ ገንብ በዓል ሁሉም ለዩ ዝብረ ካብኡ 'ውን 'ብታወባ' ኢትዮጵያት ዓል ዝመለደት እያ። ብታወባ፡ ከይመለደት እያ ተፈቲሓ።

7ይ ወ/ር ልሉል ..... እውን ካብ ወ/ር ኩላ-ፎቃብ እያ ትውለድ። ብዘይ ሓፍረ እያ ሞይታ። በዓል-ቤታ፡ ልጅ-ፎቃብ ወድ-ሓይተ ኣገበላ እተ-ባዕሰ በዓል ዓድ ሞንገንቲ እዩ ዝበረ።

8ይ ወ/ር ወብ ..... ካብ ወ/ር ኣበሰራ በዓልቲ ዓድ ገበራይ (ፎቃብ) እያ ተውለዳ። እባ ተሳማዊ-ሓሳብ ካብ ኣይተ ከብሃርያም በዓል ሕምብርቲ፡ ሓንቲ-ጌል ዝመለደት እያ። እባ ተሳማዊቲ ዓላ፡ ምስ ከንቲባይ-ገረማርያም በዓል ፎቃብን እያ ተመርዕያ። ወ/ር ወብ ብድሕር ሞት ተሳማዊ ሰበሊያ፡ ናብ ኣይተ-ግዳም ኣተባዕሰ በዓል ግራት-ገብሩ እያ ኣትያ። እያተ ግዳም ኣገዳር-ባርያ ይፍጽም እባ ዝበረ ራሲያ እዩ ተቐቲሑ። ወ/ር ወብ ካብ ኣይተ-ግዳም ሰለስተ ኣዋልድን-ክልተ ኣመዓትን ዝመለደት እያ፡ 1ይ-ቦርታ- ሰይቲ ደረያት ገንብ በዓል ዓረዛ እያ ነይራ። እባ ግእሰርቲ ቅድሚ ምጉብ ድማ፡ ከልተ-ደቂ ዝመለደላ እዩ። 2ይ-ኣስመራት- ሰይቲ ከንቲባይ-ዋሮ ካብ ተበላላይማኖት (ደም-ብዛን) እያ ነይራ። ብዘይ ውሓድ እያ ተፈቲሓ። 3ይ-ኣልፍ-ዋጋ ሰይቲ ሓይ ኣብ ሕምብርቲ ዝባብር ሓረስታይ እያ። 4ይ-ምራዋ ዝበዛ ሰበሊያ እዩ። 5ይ-ጸ.ጌይ- መንእሰይ እዩ። እነዚም ኣሕረዎት ከልተ-ደቂ ምስ ወላዲቶም ኣብ ግራት-ገብሩ ይነበሩ።

9ይ ወ/ር ኣብነት ..... ካብ ወ/ር ኣበሰራ ኢትውለድ ሰይቲ ኣይተ ሳቡ በዓል ሰራር (ትግራይ) እያ። ካብዚ ከልተ-ደቂ ቅድሚ ምውሓድ፡ ካብ ተሳማዊ ሓሳብ 'ውን ከልተ-ውሓድ ዘጸኑሉት እያ። ኣስማቶም ጥሩ ምፍላጥ ኣይተኻእለን።

10ይ ወ/ር ወ-በሽ ..... ዓል ወሰን እያ። ግእምን ብሓት ወልድ-ሩፋኢል ኣተባዕሰ ወትደር ካፈል ምዃና ይፍለጥ። ብድሕር ሞት በዓል-ቤተ (22ኤዲር1892) ካብኡ ምስ ዝመለደቱ ወጸን ሓቢራ ኣብ ክረን ትነብር።

11 ወ/ር ትብለጽ ..... ብወሰን እያ ትውለድ። ምስ ሓሳብ ተኻኢማንቲ ዘልጋሱ ኣብ ወቐርቲ እያ ትነብር። ካብኡ 'ውን ኣምባይሱ ኣተባዕሰ ወዲ 9 ወይ 10 ዓመት/ ኣበዓ፡ 3-4 ዓመት ዘሰርመላ/ ሓድ ሳልሳይ ወጸን እውን ዝመለደት እያ።

12 ልጅ ወብ ..... ካብ ሓንቲ ኣገልጋሊት እዩ ተወለደ። እባ ኣምባ-ሰላማ ምስ ኣባሉ ተሓሰሩ ኣብ ዝበረ እዋን እዩ ሞይቲ። ብግደኡ ካብ ኣገልጋሊቲ ዝወለደ፡ መድኸን ኣተባዕሰት ውሓድ ምስ እናኣ ኣብ ሃዚጋ ኣትነብር ወጸን ገዲቶ እዩ ሞይቲ።

13 ሓይ-ወጸን ..... ብሓብር ምስ ወ/ር ኢልን ኣዲኡ ገራኢ ወልድንኪኢል፡ ከንቲባይ ጊለት በዓል ፎቃብን ብጥጊትን-ጸሐርን ዝቐተሉ ወጸን እዩ።

1ይ ኣይተ ወልደጋብር ..... ሞይቲ እዩ። ምስ ልጅ-ገብረ በዓል ዓድ ገብሩ ተመርዕያ እተፈትሑት ሓንቲ ውሓድ እያ ዝበረቱ። ከም ዝበሃሉ ኣብ ባጽሕ ግእራራ እያ ትነብር።

ወ/ር ትብለጽ

2ይ ወ/ር ኣበራሽ ..... ሰይቲ ልጅ ኣስገራም ወድ-ሓይተ ወንድፍራሽ በዓል ዓረዛ እያ። ሰለስተ-ደቂ ዝወለደ እዩም፡ 1ይ-ደረያት መንገሻ፡ ብመንግስቲ ኢጣልያ እተሓየረ እዩ። 2ይ-ልጅ ኣርኢያ/ 3ይ-ልጅ ሳቡ-ሰላል፡ ኣብ ዓረዛ ይነበሩ።

3ይ ወ/ር ሰጊጋል ..... ግእምን ኣይተ ጸዮው ኣተባዕሰ በዓል ጸንገዊ ኣብ ትግራይ እያ። ካብዚ 'ውን ሓድ ውሓድ እያ ወለደ። እቲ ዝበዛ፡ ልጅ-እምባ ኣተባዕሰ ምስ ወላዲቲ ኣብ ሃዚጋ እዩ ዝነበር።

4ይ ወጸን፡ ምስ ዓባይ ወይዘሮ ኢልን ኣድ ደረያት-መርእድ፡ ብዘንቲባይ-ጊለት በዓል ፎቃብን ብጥጊት-ጸሐርን እተቐየላ እዩ።

ተመልከት፡ ለተጠቐሰ ደቅ ደረያት-መርእድ፡ ካብ በዓልቲ ዘቲ ወ/ር ጃቦት ዓል ከንቲባይ-ልጃም በዓል ዓድ-ከፍለ-ም (ፎቃብ) ኣተወለዱ እዮም።

1ይ ከንቲባይ ሃይሱ ኣብ እዋናት ቀውጂ 1891 ዓ.ም. ክኢደት ብዘበል ዝበ ተኸሲሶ ኣተረፎን እዩ።

1ይ ልጅ ተደሓ- ተሓባባሪ ናይቲ ኣባሉ ዘፈጸም ናይ ክኢደት-ዝበ ተኸሲሶ፡ ኣብ እዋናት ቀውጂ 1891 ዓ.ም. ተሓሲሩ ኣብ ኣተመደቦ ቤት-ኢሰር ጊገሕ እናገንዘም፡ ኣብ መንገዲ እዩ ሞይቲ። በዓልቲ ቤቲ ወ/ር ሓቐት በዓልቲ ዓድ ኣሰን ኣብ

ልጅ ኣባይ- ምስ ወላዲቲ ኣብ ሃዚጋ ይነበር።

ለቦሉ ተለሲሩ አባ ወበረ እዋን እዩ ሞይቲ። ብግደሉ ካብ
አገልጋሊቱ ዘመለዳ፡ መድብን እተባበሉት ውሓድ ምስ እኅላ እብ
ሃዚን እትነብር፡ ህጻን ገዲቶ እዩ ሞይቲ።

2ይ ደገዖት መርእዮ

- 13 ሓደ-ህጻን ..... ብሓብር ምስ ወ/ር አለን አዲሱ ንራእሲ ወልደንኪአል፡ ከንቲ-
ባይ ጌለት በዓል ድምበዋን ብጥግግትን-ጸዕርን ዝቐተሉ ህጻን እዩ።
- 1ይ አይተ ወልደጋብር..... ሞይቲ እዩ። ምስ ልጅ-ገብረ በዓል ዓድ ገብሩ ተመርዕዮ እተፈ-
ትሒት ሓንቲ ውሓድ እዩ ዝበረቀ። ከም ዘበገሉ አብ ባጽፅ
ማእረፊ እዩ ትነብር..... ወ/ር ትበልጽ
- 2ይ ወ/ር አበራሽ ..... ሰይቲ ልጅ አስገደም ወድ-አይተ ወንድፍራሽ በዓል ዓረዛ እዩ።
ሰለስተ-ይቲ ዘመለዳ እዩም። 1ይ-ደገዖት መንገዱ፡ ብመንገዱ
ኢጣልያ እተሓየረ እዩ። 2ይ-ልጅ አርአያ/ 3ይ-ልጅ ሳላ-
ሰላሲ፡ አብ ዓረዛ ይነብሩ።
- 3ይ ወ/ር ሰንጋል ..... ማእምን አይተ ጸሃዩው እተባበለ በዓል ጸንጉዊ አብ ትግራይ
እዩ። ካብዚ ውን ሓደ ውሓድ እዩ ወሊዱ። እቲ ጸሃዩ፡ ልጅ-
እምባዩ እተባበለ ምስ ወሓዲቲ አብ ሃዚን እዩ ዝነበር።
- 4ይ ህጻን፡ ምስ ዓሃዩ ወይዘሮ አለን እድ ደገዖት-መርእዮ፡ ብከንቲባይ-ጌለት በዓል ድምበዋን ብ
ጥግግትን-ጸዕርን እተቐተለ እዩ።
- ተመልከት፡ እተመሃሰ ዶት ደገዖት-መርእዮ፡ ካብ በዓልቲ ቤቲ ወ/ር ሃይት ኃል ከንቲባይ-
ልጅም በዓል ዓድ-ከፍሎም (ድምበዋን) እተመለሱ እዮም።

2ይ አይተ ሃብተጽዮን

አይተ ገብራይ

- 1ይ ከንቲባይ ሃይላ
አብ እዋናት ተወሂ 1891 ዓ.ም. ከእደት
ብዘመል ዝበን ተኸሲሱ እተረፈን እዩ።
ወይዘሮ ትርሓሽ እተባበለት በዓልቲ ቤቲ
ሓውቲ ሓድጉ እንበዓ እዩ።
- 2ይ አይተ ተኸላ
ብሕግም እዩ ሞይቲ። በዓልቲ ቤቲ
ወ/ር አይንት፡ ካብ እንዳ-ዓረዛ እዩ።
- 1ይ ልጅ ተድሓ- ተሓባቢ ናይቲ ሓፃኡ ዝፈጸሞ
ናይ ከሕደት-ዝበን ተባሂሉ፡ አብ እዋናት ቀውሂ
1891 ዓ.ም. ተለሲሩ አብ እተመደቦ ቤት-እስራ
ጊንዳ እናገኘዎም፡ አብ መንገዲ እዩ ሞይቲ።
በዓልቲ ቤቲ ወ/ር ሓቶች በዓልቲ ዓድ ለቦን አብ
ትግራይ እዩ።
- 2ይ ልጅ ደስታ- አብ ሃዚን ይነብር። ምስ ወ/ር
ብርሃን ኃል-ግደይ በዓል ዶት-ጃሓይ ተዋሲቦ፡ አብ
ዝሓለፈ ሕፃር 1892 እዩ ፈቲሎም።
- ልጅ አባይ- ምስ ወሓዲቲ
አብ ሃዚን ይነብር።
- ልገን- አብ እንቃሳስ ለክሉ-
ገዓይ እዩ ተዋሲባ።

3ይ አይተ መንግስቲ

- 1ይ አይተ አልፋይ፡ ዝሞተ።
ወታዕደር በላምበራሰ ካፍል እዩ
ዝበረ.....
- 2ይ አይተ አበይነይሩ፡ ብሕግም
እዩ ሞይቲ። በዓልቲ-ቤቲ ወ/ር
ተመርጸ ኃል-ሰመል በዓል ዶት-
ናንሺም እዩ ዝበረቀት።
- 3ይ ከንቲባይ ገብረ- ምስ ወድ-
ሓው ደገዖት-መኮንን ሓቢሩ፡ ብ
ወገን ሃጻይ ተክለጊዮርጊስ ተሰለፋ-
እንጻር ሃጻይ-ዮሃንስ እናተሞግሉ
አብ ዓድዋ እዩ ተቐቲሎ።
- 4ይ አይተ-መድቦን.....
- 1ይ ልጅ ብሂት፡ ከይወለደ እዩ ሞይቲ።
- 2ይ ወ/ር ምድንት፡ አብ ዘልዊ-እዋን ሰይቲ አስሓፈ-ገብረ እዩ።
ግደይ እተባበለት ውሓድ ውን ወሊዶም እዮም።
- 3ይ ልጅ ምሕረትአብ፡ወታዕደር፡
በላምበራሰ-ካፍል እዩ ነይሩ።
- 4ይ ልጅ ባይረ
መናእሰይ
- 5ይ ልጅ ሰጊድ
- 6ይ ብሩ፡ ገና ህጻን እዩ
- ልጅ-ካሕሳይ፡ አብ ናፍራ ተለሲሩ ጸኒሎ፡ ብመስከረም 1892
እዩ ተለጅቆ። ወይዘሮ-መግደል እተባበለት በዓልቲ-ቤቲ፡ ኃል-
በላምበራሰ-ካፍል እዩ። አይወለድን።
- 1ይ ልጅ ተድሓ- ብሕግም ድውዋት ተጠቒሞ፡ ብድህነት አብ
ሃዚን ይነብር። ውሓድ አይወለድን።
- 2ይ ልጅ ሓጉስ- አብ ሃዚን እዩ ዝነበር። በዓልቲ-ቤቲ ወ/ር
አድሓነት፡ ኃል-ብሓሽ በዓል ዓድ ክፍሎም (ድምበዋን) እዩ።
አብ ወርሒ ሕፃር 1892፡ ሓደ ወዲ ዝመለሱ እዮም። ስሙ..... ባዊታ ሸፋረ
- ሓደ ወድን-ክልቶ አዋልድን ወሊዱ ዝሞተ እዩ። እቲ ወዲ
ልጅ-ብሂት እተባበለ፡ ከይወለደ ዝሞተ እዩ። ካብተን አዋልድ፡
ራህት- ማእምን ቀሺ-ዕንቲር በዓል ዓድ-ዘን እዩ። ካብኡ ውን
ገና ህጻንት፡ ወድን-ኃልን ይርከብዮ።
- ሶቪር እተባበለት ካልአይቲ-ኃል፡ ሰይቲ ንራንኪአል በዓል ዓድ-
አክሉም (ድምበዋን) እዩ።

አብ እዋናት ምምሕዳር አይተ-ሰሎሞን፡ ልጅ-ሃይሉ እተባህለ ቦኸር-ውላድ አይተ-ተወልደመድህን፡ ካብቲ ናይ አቦኡ እተፈለየ ባህሪ ብምንባሩን/ እቲ እንዳ-ሃዚጋ አብ ልዕሊ እንዳኡ ዝነበሮ ጸብለልትነት ከጸወሮ ብዘይምኸኣሉን፡ ካልእ ዕድላት ከናዲ ን "ትግራይ" ሓለፈ። አብ ትግራይ አብቲ እዋን'ቲ፡ ዝኹን ናይ ጸብለልትነት ዝምባለ ክቈጸጸር ዝኸኣል ማእከላይ-ስልጣን አይነበረን። ካብዚ ሓሊፉ'ውን እቲ "ስሑል" እተባህለ ራእሲ ሚካኤል ዝፈለገ-ዘኸተሎን ሕማቕ ኣብነት ኮሞ መተባበሂ ተወሲዖ፡ አብ ሞንጎ'ቶም ዓበይቲ መራሕቲ-ዞባ፡ ሕሱም ኩናት እዩ ዝካየድ ነይሩ።

እዚ "ሸማግለ" እውን ዝበሃል ራእሲ ሚካኤል ስሑል፡ ሓድ-ሓይ ነጋውስ ናይቲ ጥንታዊ-ስርወ ቀቲሉን/ ካብ መዝናኖም ተንጢጡን/ ካልኣት ነጋውስ ከብ ኣቢሉን፡ ራእሲ-ቢትወደድ ተባሂሉ፡ ናይ ሓቂ ጉዳይ ኢትዮጵያ ንሱ እዩ ዝነበረ።

ሃይሉ አብቲ እዋን'ቲ 25-26 ዓመት ዝዕድመኡ ጎበዝ ኩይኑ፡ ምስ ደጊያት-ካሕሳይ ወድ ራእሲ-እስባጋዲስ ጉዳይ ዓጋመ እዩ ወፊሩ ዝነበረ። አብቲ ደጊያት-ካሕሳይ እንጻር ደጊያት-ወብ ዘካየዱ ግጥማት ድማ ተኸታሊኡ ብምኽን፡ ሃይሉ አብ ዝሓጸረ እዋን ወታሃደራዊ-ክእለቲ አመሰከሩ፡ ብካሕሳይ "ደጊያት" ዝብል ሽመት ተዋህቦ።

1839 ዓ.ም.

ብ 1839 ዓ.ም. ካሕሳይ ብወብ ተሳዒሩ ምስ ተማረኽ፡ ሃይሉ ከምልጥ ክኢሉ፡ 500 ሰዓብቲ ኣኸቲሉ፡ ናብ ህዝቡ ንሓማሲን ተመልሰ። መላእ ዓዲ ብዓቢ ሓጎስ ተቐበሎ። ህዝቢ ጸዓዘጋ ድማ ነቲ ሸማግለ-ሰላማውን ዝነበረ አቦኡ "ተወልደመድህን" ካብ ናይ ምምሕዳር መዝናኖ አውራዳ፡ አብ ከንዳኡ ንሃይሉ መራሒ ናይቲ እንዳ ክኸውን መረጸ። በዚ ኣቢሉ'ውን፡ አብ ሓጺር እዋን ሓያል-እንዳ ንምኽን፡ ብዙሕ ተተሰፈወ።

ደጊያት-ሃይሉ አብ መጀመርያ ዝወሰዱ ሰጉምቲ፡ ምልኮ አሚኑ ንደጊያት-ወብ ናይ ሰላም ተበግሶታቲ ምግላጽ መረጸ። ወብ ነዚ ተቐቢሉ ንሃይሉ ናብኡ ክቐርብ ዕድመ ዝበረሰ። ሰለስተ-ወርሒ ብድሕር'ዚ፡ ሃይሉ ንትግራይ ተበገሰ። ውዕውዕ እንግዶት ተገይርሉ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ስልጣኑ አብ ጥንታዊ-ሓማሲን ማለት ክሳብ ሰንሰለት ኣኸራናት "ምኽዓው-ቆሎ" ተፈልጠሉ። ንሰራዮ ግን፡ወብ ባዕሉ ብዝልእኮም (ብግብሪ እውን ዝልእኹም) "ሹም-ነጋሪት" እተባህሉ መኰንናቲ ኣቢሉ ከገዝእ ወሰነ።

እዞም ሹም-ነጋሪት እተባህሉ መኰንናት፡ ነዚ ሃብታም-ፍርያምን አውራጃ ክሓልቡን- ከምዝምዙን፡ ናይቶም "ሹም-ጉልቲ" እተባህሉ ዞብአውያን አመሓደርቲ፡ ተቐባልነት- ደገፍን እውን ከም ዝነበርም፡ ተጠቒሱ እዩ። ከም ሳዕቢኑ ድማ እቲ ብቐሊሉ ክግመት ዝኸኣል ዝነበረ ኢጋጠመ።

እቲ ዝጸነተ ህዝቢ ሰራዮ፡ ካብ ናይ ትግራይ ናይ ባጫ አርዑት ተላቂቹ፡ ምስቶም ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዞም አብ ትሕቲ አባታዊ-ስርዓት እንዳኡ ዝጸንሑ ኣሕዋቶም ደቅ-ሓማሲን ዳግመ ክሰምሩ፡ ንደጊያት-ሃይሉ ተወኪስዎ።

ከም ዝመሰሎ፡ ደጊያት-ሃይሉ ነዚ ዕድመ'ዚ ብሓበን ተቐቢሉ አብ ግብሪ ንምውጻሉ ተበግሶታት እውን ዝወሰደሉ ይመስል።

እቶም ዞብአውያን-ኣሕሉቕ ግና፡ ብሕልፊ'ቶም ናይ ማይ-ጸዕዳ፡ ነቲ ብፍታው ሹም-ነጋሪት አብ ምድርታቶም (ብብምድርም) ዘጥረዎ ስልጣን-ዕብላላን ንምዕታብ፡ ነዚ አይተሰማምዕሉን። ስለ'ዚ ድማ፡ ብዛዕባ'ቲ ዝካየድ ዝነበረ ጉዳያት-መደባትን፡ ንውብ ኣጠንቀቕዎ።

1840 ዓ.ም.

ሃይሉ ንሓማሲን ካብ እተመልሰሉ ብድሕር ዓሰርተው-ሓመ-ሸተ ወርሒ ኣቢሉ ይኸውን፡ ወብ መደባቲ ከዩፍለጠ፡ ግዙፍ-ሰራዊት ኣኸቲሉ ንመረብ/ምላሽ ገጹ ተጓዕዘ።

አብ እንዳ'ባ መጣዕ- አብ ሓላል (ከባቢታት ድባርጥ) - አብ መወዳእታ ድማ፡ አብ ዓድ ተኸላይ ዓረደ። ንሰራዮ እዚ ዘይበሃል "ፈሰስ" ከገደድ ጸኒሑ ግን፡ አብ ሓማሲን ብዝበጸሐ፡ እቲ ብውሑድ ዘድሊ ነገራት ይእዝዝ ነበረ። አብ ዓድ ተኸላይ ብዝበጸሐ፡ ንደጊያት-ሃይሉ ጸዊዑ ድማ፡ መደባቲ ገለጸሉ። አብ ሰንሒት (ከባቢ ከረን) "ዘመቻ" ወይ "ዘምታ" ምዝማት እዩ እቲ ዝነበረ ወፍሪ።

አብዚ ንሱ "አሲጋኢ" ዝበሎ ዞባ ንዝካየድ ዘመተ ድማ፡ ሃይሉን ወዳን እይተ-ተስፋ-ጽዮን ምሳኡ ከሓብሩ ዓደሞም። ካብዚ ሓሊፉ'ውን፡ ንሓቶም ናይቲ ቦታ-ስንዊርታቲን እፍልጦ ብምንባሮም፡ ነቲ ዘመተ ክመርሕዎ እዘዘም።

ዕላማ-መንቀልን ናይዚ ውጥን እበይ ከም ዝእመተ ምፍላጥ፡ ብቐሊሉ ዝግመት እዩ።

ንደጊያት-ሃይሉ አብቲ ዘመተ ክሳተፍ፡ ወረ'ውን ክመርሖ እገዲዱ፡ ካብ'ቶም ክሳብ'ቲ እዋን'ቲ ምስ «እንዳ-ጸዓዘጋ» ብእምነት ጸኒዖም፡ ንዓይም ከም ግዝእት ዘይኩን- ከም ውሽጣዊ-ክፋል ሓማሊን ክእምንሉ ዝጸንሑ ክርስትያን ህዝብታት ቦንስ- ቤት-ታዓቂ-ማርያ...ው.ዘ.ተ. ብቐርሕንቲ ከም ዝንጸሉ ምግባር እዩ ዕላማ ውቢ ዝክበረ።

ውቢ፡ ከረን/ ሓልሓል/ ብድሕር ምዝማቲ፡ እተወሰነ እዋን አብኡ ጸኒሑ ነቶም አብቲ ከባቢ ዝርከቡ ዓድታት'ውን ብዘይንሕሲዮ ራሰዮም። ንትግራይ ገጹ ናይ ምምላሽ ጉዕዞ ብዝመደበ ድማ፡ እቲ አፈላላይ ክደምቕን- እንታይነት ደጊያት ሃይሉ አብ ቅድሚ ህዝብታት ሰንሒት-ሰራዩ- አጸቢቐ ክንጽርን ንማለት፡ ንጥንታዊ-ሓማሊን እንደገና ምሕረት ዝበርሖ ሓለፈ።

ዕላማታት ደጊያት-ውቢ፡ አጸቢቐ እዩ ሸቶኡ ወቐዑ። ምክንያቱ፡ ከም ባህርያዊ-ሳዕቢን ህዝቢ ሰንሒት ቦቶም አብ ከባቢኡ ዝኸብሩ አብ ምስልምና ዝእመኑ ህዝብታትን/ ዝያዳ ድማ ብግብጺ ተተባቢዖም፡ ካብ ሓማሊን ፖሊቲካውን-ሃይማኖታውን ምፍላይ ዝዕላማኡ ምንቅስቃስ አበገሱ።

ሽዑ ንሽዑ ውቢ ብዝወጸ፡ ህዝቢ-ሓልሓል ነቲ ጥንታዊ ቤተ-ክርስትያኖም ሓዊ እንዲዶም ብብዝሒ አብ ምስልምና አመኑ።

ውቢ ግን ብዝረኸበ ውጽኢት ስለ ዘይዓገበ፡ ወይ'ውን ጥርጣረ ዘሕደረሉ ነገራት ስለ ዝተረፈ ግዲ፡ አብ ጉዕዞ መልሱ አብ ሓላሊ ብዝበጸሐ፡ ንሃይሉን- ቦኸር ውላዳ ተስፋ-ጽዮን(ንቡዝ ወድ 16 ዓመት እዩ) አሲሩ ምሳኡ ንትግራይ ወሰዶም። አብዚ ብዝበጸሐ ድማ አብ ወረዳ-ሰሜን ዝርከብ እምባ'ዘን እተባህለ እምባ 15 ዓመት ዝእክል አሰርም። በቲ ሓደ ወገን ድማ፡ ግዝእት ሓማሊን ኩን ሰራዩ፡ ነቲ ገና ህጻን ዝክበረ ካልኣይ ውላድ ደጊያት ሃይሉ ማለት ንደጊያት-ኢማም አመሓላለፈሉ።

2ይ- ምዕራፍ

እይተ ሰሎሞን አብ ሞቲ፡ ውክልና ደቁ፡ ነዲእም ማለት ንበዓልቲ-ቤቱ ወ/ሮ ኢለን ንል እይተ-ሓጉስ በዓል ዛግር (ካርንሽም) እዩ ለበዋኡ ተናሲሑ።

ወ/ሮ ኢለን ብዝክበራ በሊሕ አእምሮ/ ተባዕ - ጠባይ/ ክብ ናይ ምባል ድልዩትን- ብድሕር ሞት ሰብኢዮ፡ እቲ ንቦኸር-ውላዳ ማለት ንእይተ-ወለንኪአል እዩ ዝብጽሖ እትብሎ ስልጣን-መዝነትን፡ ናብ ደጊያት-ሃይሉ ብምሕላፍ፡ ዕርፍቲ እይረኸበትን።

ስለ'ዚ'ውን፡ ማእሰርቲ ደጊያት-ሃይሉ ብዝሰምዐት፡ ድኻም-ጸገምን ከይጸብጸበት፡ ብቐራጽነት ናብ ውቢ ገጸ ንትግራይ ተበገስት። አብ "ሓውዚን" ብዘርከበቶ ድማ፡ አብ ቅድመኡ ቀረባ ብዘእምን አገባብ ነገር ደቃ አቐረበትሉ። እቲ ኩሩዕ ጉይታ-ትግራይ፡ ንወልደንኪአል መስል-ውርሻ አቦኡ አብ ምፍላጥ ጥራሕ ከይተወሰነ፡ ብእንጸር ናይ አብቲ ዓዲ ዝጸንሐ ልምዲ(ንቐረባ ደቅ-ተባዕትዮ አዝማድ ከወሃብ ዝግባእ ስልጣን)፡ ንኢለን፡ ዕድመ ወዳ ንምምሕዳር ክሳብ ዝበቐዕ፡ አብ ክንዳኡ ባዕላ ስልጣን ከተመሓድር ፈቐደላ። በዚ ምክንያት ድማ፡ ንደጊያት-ኢማም ወድ ደጊያት ሃይሉ ካብ ዝነበሮ መዝነት ቀንጠጦ።

ንወ/ሮ ኢለን እተዋህበ መዝነት ግን፡ አብ ግዝእት ጥንታዊ-ሓማሊን (ማለት ክሳብ ምክንያው-ቐሎ) እተወሰነ እዩ ዝክበረ። ከም ወትሩ ድማ ሰራዩ ንዓኡ አትሪፉ፡ አብ ከባቢታት "እንዳ'ባ መጣዕ" ብዘቐመጦ ሹም-ኒጋሪት አበሉ ይገዝእ ነበረ።

ደጊያት-ውቢ፡ ወ/ሮ ኢለን በይና ኩይና ነቲ እተፈቐደላ ግዝእት ሓማሊን ምምሕዳር፡ ከጸግማ ምዃኑ ብምሕላብ፡ ብሓታ-ጉሽብ እተባህለ እሙን መኩንን/ ዓሰርተ-ሸሕ አበሎም ዝግመቱ ሰራዊትን/ አኸቲሉ አሰነዮ።

እዚ ውሳኔ'ዚ ግን አሉታዊ ሳቦቢናት እዩ አኹሲቱ። ምክንያቱ፡ ብእንጻር ናይቲ ዝጸንሐ ልምድን-ባህልን፡ ሓማሲን ብሰበይቲ ክመሓደር፡ እዚ ድማ ብእስገዳድ ባዕዳዊ-ሰራዊት ምርግጋዪ ዝብል ውጥን ኩነት- እንዳ-ሃዘጋ ብዝበሮ ውሑድ ህዝባዊ-ተቐባልነት፡ ነቲ ወረዳ ብምሉኡ አናወጸ። ንመደባት ኢለን ክቃወም'ውን ተሳቦለ። አሎ እተባህለ ጎበዝ ብረት ሓዘ አብቲ ንሳን-ሰራዊት ትግራይን ክሓልፉ እተመደበ ቦታ አብ "ጉራዕ" አድብዩ ጸንሖም። እቲ ብረታዊ-ግጭት ግን እንጻር እቲ ህዝቢ ኩነት ውጽኢቱ።

"ብላታ-ፕሮቦ" ጸራሪግምም ንኢለን ሃዘጋ አብጽሓ። ከም ፍቓድ ውቤ ድማ ሰልጣና አረጋጊጹ፡ ንቕሩብ እዋን አብኡ ጸኒሑ፡ ህጹጽ ብእተባህለ ጉዳያት ተጸዊዑ ንትግራይ ናብ ጉዳታኡ ተመልሰ።

ወ/ሮ ኢለን በይኖ ብዘተረፈት፡ ሽዑ ንሽዑ ብኹሉ ተጠሚታ-ብጸላእቲ ተሸበቡት። ተራር ሰበይቲ ብምንባራ ግን፡ ጥቕማን-ጥቕሚ ደቃን ከተውሕሰ፡ ብረት ምልዓል'ውን አይነሓፈትን።

አብ ኩናት "ዓድ-ዘን" ንአብነት፡ ባዕላ ሰራዊታ መራሓ እንጻር'ቶም ተቐውምቲ ንጠማን-ሰዒራን። ከምኡ'ውን ነቲ ብድሕር'ዚ ዝሰዓበ ኩናት "ምስጓጉ" እንጻር'ቶም ብአይተ-አሉላ ሓው ደጊያት ሃይሉ እተመርሑ ተቐውምቲ፡ ባዕላ እያ ኩናት መራሓ። አብዚ ግን፡ አይተዓወተትን። አይተ-አሉላ ምናልባት ንሰለ ጓል-አንስተይቲ ኢሉ ግን፡ ነቲ ዝረሸበ ናይ ዓወት-ዕድል አይተጠቕመሉን። ሰለ'ዚ'ውን ንኢለን፡ ምልክትን-ግዳማዊ መልክዕን ናይቲ ሰልጣን ገደፈላ።

ወ/ሮ ኢለን አብዚ ካልአይ ናይ ብረት-ግጥም፡ ልክዕ ከምቲ ዋዕሮ-አንበሳ ኩርኩር ሽደና መራሓ ናይ ሃድን-ጥበባት እተመሓልፍ፡ ነቲ መንእሰይ-ውላዳ ማለት ንወለን-ኪአል ምስእ እያ አውፊራቶ ዝበረት።

አብ ፍጻሚታት ናይዚ ዛንታ'ዚ ብዛዕባ "አይተ-አሉላ" ካብ ተጠቕሰ፡ ብዛዕባኡ ሓድ-ሓደ ሓበረታ ምቕራብ'ውን አገዳሲ እዩ።

ደጊያት-ሃይሉ ብትእዛዝ ውቤ ተአሲሩ አብ ዝበረ እዋናት፡ አይተ-አሉላ አብቲ እንጻር ውቤ ከቲቱ ዝጸንሐ "በዓል ገዳይ አራርያ" እተባህለ ተወላድ «ወጀራት» እዩ ተዓቕሞ ጸኒሑ። "አራርያ" ብዘበርከተሉ ሓገዝ እዩ ድማ አብ ኩናት ምስጓጉ ንወ/ሮ ኢለን ከገጥማን-ከሰንፋን በቐዑ። ብድሕር'ዚ ዓወት'ዚ፡ አይተ-አሉላ ንጸዓዘጋ አተወ። ነዊሕ ግን አይጸንሐን። ደጋፊኡ ዝኹነ "አራርያ" ብውቤ ተሳዒሩ ይህደነሉ አብ ዝበረ፡ አሉላ እውን ከምልጥ ተገዲዳ፡ አብ ጉንደር አብ ቤት አቡና-ሰላማ ተዓቕበ። "አቡና-ሰላማ"፡ ጸረ-ውቤ እዩ ዝበረ። ሰዒቡ ግን አብ ሞንጎእም ዕርቂ ስለ እተፈጸመ፡ እቲ አቡን ንአይተ-አሉላ ምሕረት ከግበረሉን- ግዝአት ሓማሲን እውን ክፍቀድን- ንውቤ ሓቲቱ፡ ተፈቕዶ'ውን።

ከምዚ'ሉ አሉላ ከሳብ'ቲ ውቤ እተሳቦረሉን/ ሃይሉ-ሓው ካብ ማእሰርቲ እተለቐቐሉ እዋናት፡ ነቲ ግዝአት ዓቲብዎ እዩ ጸኒሑ።

ናብ ወ/ሮ ኢለን ንምምላስ ድኡብድሕር'ቲ አብ ኩናት ምስጓጉ ዚጋጠማ ውድቀት-ሰዒቡ እንጻራ እተሳቦለ ተቐውሞታት እናበአሰ ምዃዱ፡ ከምኡ'ውን ጸር ናይቲ ምምሕዳር ከተፋኹስ ብምሕሳብ፡ ምስ አይተ-ገብራይ ወድ-አይተ ሃብተጽዮን ሓው መዋቲ በዓል-ቤታ መሸረት። ብአኡ ተደጊፋ'ውን ንዳርጋ ክልተ-ዓመት ሰልጣን አመሓደረት። ግብራዊ-ምምሕዳር ግን አዝዩ ስለ እተዳኸመ፡ ኩሉ'ቲ ዝጸንሐ ናይ ጽፍሕታት ምትእስሳር ኩነት-ናይ ሰልጣን መዝነት፡ ፈጺመ አብቀዐ።

ሓማሲን ብሓፈሻኡ አብ ፍጹም-ፋሉልነት አተወ። - 1843 ዓ.ም.? -

ውቤ፡ እዚ አቐዲሙ ዝገመቶን፡ ምናልባት'ውን እተተሰፈዎን ኩነታት ንምምዝማዝ፡ "እንግዳ-ወርቁ" እተባህለ ፊትወራሪ ልኢኹ፡ ነቲ ካብ ጥንቲ ዝጸንሐ ዮብአውን-አውራጃውን ሓርነታት ደቕሱ፡ መዝነት ናይ ዝጸንሑ ሹም-ጉልቲ ቀንጢጡ፡ ነቲ ሃገር አብ ትሕቲ ወታሃደራዊ-ምልኮ አእተዎ። በዚ አገባብ'ዚ ድማ፡ ነፍስ-ወክፍ ዓዲ ክሸፍሎ ዝግበእ ግብረ-መሬት፡ ን "ሓውዜን" ናብ ተሓዚ ገንዘብ-ውቤ ከረክብ ተገደደ። ከምኡ'ውን አብ ሞንጎ ክልተ-ዓድታት ክለዓል ዝኸለል ነገር፡ አብ «ቤት-ፍርዲ ደጊያት» ክቐርብ ተወሰነ። እዚ አገባብ'ዚ ብዘኹተሎ ዓበይቲ ጸገማት ግን፡

ንሰለሰተ ወይ አርባዕተ ዓመት እዩ አገልጊሉ። እብ ክንድ'ዚ ድማ፡ ግብረ ንምእካብ ኩነ-ሕጊ ንምምሕዳር፡ ደጊያት-ውብ ንመረብ/ምላሽ «ምስሉን» ብእተባህለ ወካሊኡ ገደሩ ከመሓድሮ ወሰነ።

እዚ ሓድሽ አገባብ አገዛዝኦ ናይቲ ብዓበይቲ ቅርሕንትታት እተባልዐ መረብ/ምላሽ እውን፡ 3-4 ዓመት እዩ አገልጊሉ።

መፈጸምታኡ ድማ፡ እቲ ክሳብ 'ቲ እዋን'ቲ "ምስሉን" መረብ/ምላሽ ተሰይሙ ዝጸንሐ ብላታ-ኾኾብ ዝእከቦ ግብረ ንውብ ከረክብ ንሓውዚን ምስ ነቐለ፡ ወለንኪአል 26-27 ዓመት ዝዕድመኡ ሰብእይ ኩይኑ፡ ትምኒቲን/ እብ ጸላእቲ ዝነበሮ ሕጎ-ምፍዳይ/ ጊዚኡ ኣጂሉ እብ ዝበለሉ እዋን እዩ ዝኹነ።

ግዝእት " ብላታ-ኾኾብ " እብ መረብ/ምላሽ፡ ሃጊት ከም ናይ መርገም እዋናት ይዝከር። እብዚ ካብ 1844 ክሳብ 1850 ዓ.ም. ዘሎ እዋን እዩ እብ ኣከለ-ጉዛይ እውን ናይ አስገዳድ-ግብረ ተኣታትዩ። ህዝቢ ኣከለ-ጉዛይ ግን፡ ነዚ አሚን ኢሉ አይተቐበሉን። ኢዮል ተቐውሞ እዩ አቕረቡሉ። ምናልባት'ውን ደጊያት-ውብ ብእከይ ፖሊቲካዊ-ሚላ ንህዝቢ-ሰራዩ አንጻር ህዝቢ ኣከለ-ጉዛይ እንተዘየሰልፎ፡ ሓርነት ወረዳ ኣከለ-ጉዛይ ከምኡይሉ ከጸንሖ ምኽኣል።

ነቲ እብ ናይ ሰላም እዋናት ብቐሊሉ ክዕረ ዝኸኣል ዝነበረ ናይ ሓድ-ሕድ ዘመታ ከብትን ያዕ-ያዕ ው.ዘ.ተን ዘንቀሎ እብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ወረዳ ዝጸንሖ ምፍሕፋሕ መዝሚዙ፡ ውብ ካብ ሰራዩ ዝእከቦም ሰባት ደረቡ፡ ሰራዊቲ ብዘደልደል እዩ፡ ኣከለ-ጉዛይ ተመሊኹ። እቲ እዚ ተግባር'ዚ እብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-ህዝቢ ዘኹተሉ ጽልኢ፡ ከሳብ ሎሚ (ሸዑ ማለት እዩ) ኣይዓረፈን።

3ይ- ምዕራፍ

አቦኡ ንራእሲ-ወለንኪአል ብሕማም ተጠቒዖ እብ ኢጋ-ሞቲ፡ ደቁ ዓብዮም ከጥቀሙለን እብ ዝበጽሖ ዕድመ ከረከቦም ንማለት፡ ን " ከንቲባይ-ወለጋብር " 40 ጠባንጃ ንሓደራ ኣረኪብም ከም ዝነበረ፡ አንባቢ ዝዝከር እዩ።

ደጊያት-ካሕሳይ በዓል ዓጋመ ብውብ ተሳዒሩ ምስ ተላሰረ፡ ወገን ካሕሳይ ኩይኑ ዝጸንሖ ደጊያት-ሃይሉ፡ ንሓማሲን ከም እተመልሰ'ውን ተጠቒሱ ነይሩ። እብዚ ኩይኑ 'ውን ንውብ ምሕረት ሓቲቲ፡ ምስ ተገብረሉ ድማ፡ ኢድ ክሰእ ንትግራይ እዩ ተበጊሱ።

ወ/ሮ ኢለን፡ ተዓረቐ ምምላሱ ጥራሕ ዘይኩነ፡ ምምሕዳር ናይ ዝበዝሖ ክፍሊ መረብ- ምላሽ ከም ዝፍቀደን ስለ'ዚ እውን ከምቲ ኣኹቲሉ እተጋህደ፡ ወጽዓ «እንዳ-ሃዘጋ» ኣይዘንግቦን። ካብዚ እብ ልዕሊ እንዳላ ተንጠልጠሉ ዝነበረ ሓደጋ ንምልቓቕ ድማ፡ ኣለው ናይ ዝበሃሉ መራሕቲ እተሓሳበላ መዚና፡ ብረት ናይ ምልዓል ተኸለሎ ኣድላይ ኩይኑ ረኽቡቱ። ስለዚ'ውን ነቶም እብቲ እዋን'ቲ 15-16 ዝዕድመኦም ደቃ ልኢኻ፡ እቲ አቦኦም ንሓደራ ዝገደፈሎም ብረት ክርከብም፡ ናብ ከንቲባይ-ወለጋብር ለእኹቶም። ወለጋብር፡ንሕቶ ናይቶም ክልተ-መንእሲያት ብኣሉታ መሊሱ፡ ካብ አቦኦም ንሓደራ እተቐበሎ ብረት ከም ዘይተረከበ ገለጸሎም። እንደገና ተዓዲሙ ብዝቐረበ እውን፡ ብወግዓዊ ማሕላ እብ ኣሉታኡ ነቐጸ። ብድሕር'ዚ፡ ወለጋብር መራሕ ድምበዛን አንጻር «እንዳ-ሃዘጋ» ምዃን ወገኑ ኣመሰከረ። ወ/ሮ ኢለን ከላ ንጊዚኡ፡ ዓወት ደጊያት-ሃይሉ ክትቐበሎ ተገደደት።

አስዲቡ ከም እተጋህደ ድማ፡ ወለጋብር ንደጊያት-ሃይሉ እዩ እተን 40 ናይ ሓደራ ብረት ኣረኪብም ዝነበረ።

1850 ዓ.ም.?

" ብላታ-ኾኾብ " እብ ራብዓይ-ዓመት ግዝኣቲ፡ ካብ እንዳ'ባ መጣዕ ንሓውዚን ብዝነቐለ፡ ወለንኪአል ምስ መርእድ ሓው ብስምምዕ፡ ሓይሎም ዘረጋገጽሉን-ሕጎ ዝፈድድሉን እዋን ከም ዝእኸለ ተገንዘቡ። እብቲ ኣኹቲልና እንገልጽ ናይ ረጽሚ ፍጻሚታት ግና፡ ኣደ-ወለንኪአል እያ ስምዒቲ ኣረሳሲና፡ ዓቢ ግደ ተጻዊታ።

ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ፡ወ/ሮ ኢሉን ነቲ ብውሽጣ ትሕልፍ ዝበረት ሕፃ፡ ብክእለት ከዊላ፡ ወሊጋብር ከማኸራ ንማለት፡ ብዕርኽነት ናብኣ ክመጽእ ዕድመ ለኣኸትሉ። ብዝመጸ ድማ፡ ዝኣከል መስተን-መግብን ኣዳልያ ኣብ ቤታ ነዊሕ ኣዘናጋዓቶ። እዚ እናተገብረ፡ ደቓ ኣብቲ ወሊጋብር ንዓዱ ዝምለሰሉ መንገዲ፡ኣድብዮም ይጽበይዎ ነበሩ።

ወ/ሮ ኢሉን ምስ'ዚ ኣወሃሂዓ፡ ኣለው ንእተባህሉ ሹማምንቲ «እንዳ-ጸዓዘጋ» እውን፡ ንኩሉ ዝጥዕም ዕርቂ ናይ ምፍጻም ዝበረ ተበግሶ ንምግላጽ፡ ዕድመ ልኢኻትሉም ጸኒሓ እያ። ሓደ ዘርእን-ሓደ ደምን ምዃኖም ኣዘኻኸራ ድማ፡ ብእምነትን-ብዘይ-ፍርሕን ከመጹ ኣተባብዓቶም።

በዚ ዕድመ'ዚ ኣብን ተሰሚዕዎም፡ «እንዳ-ጸዓዘጋ» ንሃዘጋ ገጾም ተጓዕዙ። ወ/ሮ ኢሉን ኣቐዲማ ዘዳለውቶ ሰለያ፡ ዕዳማት ጥቓ ሃዘጋ ምቕራብም ብዘመልከቱላ፡ ንወሊጋብር ተሰናበተቶ። እዚ'ውን ንዓድ-ተከለዓን ናይ ምምላሽ መንገዱ ኣዘ።

መራሕቲ እንዳ-ጸዓዘጋ ኣብ ቤታ ብዝኣተው፡ ንኹሉም ኣሰረቶም። ልክዕ ኣብቲ እዋን'ቲ ድማ፡ ወለንኪኣል-መርእድን ንወሊጋብር ጐብጦም ቀተልዎ። እዚ ግብር'ዚ ፈጸሞም፡ ደቐም ሓኣዲእም 4-5 ዓመት ዝዕድመእም ህጻናት፡ ፈታዊእም ንዝነበረ ከንቲባይ-በኺት መራሒ-ካርነሽም ንሓደራ ኣረከብዎ። ንሹማግላ ወላዲቶም (ወ/ሮ ኢሉን) ኣብ ትሕቲ ጽላል ቤተ-ክርስቲያን-ሃዘጋ ንዕቕሩ ገዲፎም ድማ፡ መራሕቲ ጸዓዘጋ መደባቶም ከም ዘይከፍሩ ኣረጋገጸም፡ ከፋፊሉም ለቐቐዎም።

ብድሕር'ዚ ካብ ሓማሊን ነቐሎም፡በቲ ፈታውን-ኣማኒ እንዳእም ዝነበረ መራት ኣከለ-ጐባይ ኣለፎም፡ ንትግራይ ገጾም ተጓዕዙ። ብዘበጽሑ እውን፡ ኣብ ቅድሚ ውብ ቀሪ-ቦም ዝፈጸምዎ ገበን ተናስሕሉ። ውብ ምሕረት ዝሲ ምሳኡ ኣጽንሖም።

ኣብዚ እዋናት'ዚ፡ መረብ/ምላሽ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር "ብላታ ኾኾበ" እዩ ጸኒሖ። ኩይኑ ግን፡ ጐይታኡ ጸሚድዎም ብዝነበረ ኣተፈላለዩ ውግኣት፡ ዝበዝሑ እዋን ምሳኡ ከሕልፎ ተገዲዖ፡ ሳሕቲ እዩ ኣብ መረብ/ምላሽ ዝቐውም ነይሩ።

ወለንኪኣል-መርእድን ከምዚ'ሉም ምስ ወጹ፡ "ከንቲባይ-ጌለት" እተባህለ ሓው መዋቲ ወሊጋብር እዩ ኣብ ምምሕዳር ድምበዓን ተተኪእዎ ዝነበረ።

ከንቲባይ-ጌለት ናይ ደም-ሕፃ ንምፍዳይ፡ ዓርኩ ንዝነበረ ከንቲባይ-በኺት በዓል-ካርነሽም እቶም ህጻናት ደቐ ወለንኪኣል-መርእድን ከፎከቦ ተወከሶ። ከንቲባይ-በኺት፡ ምኽንያት ብዘይርከቦ ሕማቕ-መንፈስ፡ ዓይኒ ከይሓሰዩ ነቶም ቁልፁ ኣረከቦ። ጌለት፡ ኣብ ልዕል በኺት ተጽዕኖ ይኹን-ምፍርራሕ ዘበቅዕ ዓቕሚ'ውን ኣይነበሮን።

እዚ ስለ ዘይኣኸሎ፡ ጌለት ነቶም ኣለው ካብ ዝበሃሉ እንዳ-ሃዘጋ ረኺቡ፡ ንወ/ሮ ኢሉን እውን ከረከብዎ ሓተተ (ብቐዳምነት እውን ነቲ ክሳብ ሽዑ ኣማኻሪ ወ/ሮ ኢሉን ኩይኑ ዝጸንሐ ኣይተ-ገብራይ/ንወዱን/ከንቲባይ-ሃይሉ ንእተባህለን እዩ ተወኪሰዎም (ከንቲባይ ሃይሉ፡ ኣብ እዋናት ቀውዲ 1891 ዓ.ም. ኣብ ልዕሊ መንግስቲ-ኢጣልያ ብዝፈጸሞ ተደጋጋሚ ክሕደት፡ ተረሺኑ እዩ-)። እዚእም፤ውን፡ ተቐውሞ ከየቕረቡ ጥራሕ ዘይከፍን፡ እቲ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ብሓፈሻኡ ከቢሩ ዝጸንሐን-ዘሎን «መሰል ዑቕባ ኣብ ቤት-መቐደሳት» ዝብል ሰብኣውን-ክቡርን ሕጊ ጥሒሶም፡ ንሹማግላ ወ/ሮ ኢሉን ኣረከብዎ።

ጌለት፡ ነቶም ህጻናትን/ዓባዮምን ብዘተረከበ፡ኣብ ዕሩቕ ኣጐዶ ኣሲሩ፡ንወርሒ መመ-ላእታ ብዘሰከሐ ሳቐዮም። ክሳብ'ውን ብጥሚትን-ጽምእን ተጠቒዖም ማይ-መግቢ ኣብ ዝሓተትሉ፡ ዒባን-ሸንትን እናለኣኸ፡ ትሑት ንዕቀቱ ኣማሃደሉም።

ብድሕር'ዚ ኩሉ ግፍዕታት ድማ፡ ኣብ ቅድመኡ ኣቕረቡ ብኣረሚናዊ ኣገባብ ኣቐተ-ሎም።

ውቤ፡ ብዓዕባ'ዚ እከይ-ግብረ ብሰምዑ፡ ኣቤቲታ ወለንኪኣል-መርእድን ተቐቢሉ፡ ሰባት ልእኹ ንከንቲባይ ጌለት ኩን-ከንቲባይ ሃይሉ፡ ናብኡ ኣቕረቦም። ቤት-ፍርዲ ኣሰናዲኡ ድማ፡ብናይ ሓባር ርእይቶ ኩሉም ሹማግላታት፡ ንሞት ፈረዶም። ብመሰረት ልምዳዊ-

ሕጊ ኢትዮጵያ ከም ዝፍቀድ ከኣ፡ እተዋህበ ፍርዲ ኣብ ግብሪ ንምትርጓም፡ ኣብ ኢድ እቶም ክልተ-ኣሕዋት ኣስተለምዎም።

መርእድ፡ ከምቲ መሰሉ ዝጠልቦ፡ ምቕታሎም ወሰነ። ወለንኪአል ግን እቲ ብቤት-ፍርዲ እተፈቐደሉ ሕጎ ኣኻሊ ኩይኑ ስለ ዘይረኸቦ፡ ኣድላይ ኣብ ዝበሎ እዋን ብዝግባእ ሕጎኡ ክፈዲ ንማለት፡ ብልቦና ቀሪቡ ነጻ ክልቀቑ ዝብል ናይ ምሕረት-ኣቢቲታ ናብ ውብ ኣቕረበ። ድልዩቱ ተፈጺሙሉ ድማ፡ ዝነኛታት ተለቐቑ።

1854 ዓ.ም.፡

ወለንኪአል-መርእድን ሰለስተ-ዓመት ምስ ውብ ጸኒሖም፡ ንዓይም ምምላስ ወሰኑ'ሞ፡ ኣፍቲዶም ድማ ንኣማሲን ተመልሱ። ኩይኑ ግን፡ ብዘይካ'ቲ ጉልቲ ኣቦታቶም ዝኹን ደቅ-ዘርአይ፡ ካልእ ምምሕዳር ኣይተፈቐደምን። 30 ጠባንጃ ተዋሂብዎም ድኣ ተሰናቡቱ።

ሃዘጋ ብዝኣተው፡ ነቲ ኣብ ውሽጢም ዝነበረ ዓሚቕ-ጽልኢ ብኸእለት ሸፊኖም፡ ንከን-ቲባይ-ጌለት ልኡኽ ልኢኾም፡ ብዝግባእ ክብረት-ክርስቲያናዊ ኣገባብን ኣብ ዓይም ናይ ቀብሪ ስነ-ስርዓት መታን ክፍጽም፡ ፊላታት ኣዲእምን-ክልተ ደቆምን ክፈቐደሎም ለመና ኣቐረብሉ። ጌለት መልእኹቲ ሰሚዑ-ተቐቢሉን ነቲ ፊላታት ብዝግባእ ክብረ፡ ንሃዘጋ መለሶ። ዓሚ ምሉእ ብክብሪ ዓጂቡ፡ ብዓቢ ስነ-ስርዓት ቀበሮም።

እዚ ብዝፈጸሙ፡ ወለንኪአል-መርእድን ቦቲ ኣብ ልዕል-ህዝቢ ዘሕደርዎ ጽልዋ ተጠቒሞም፡ ን " ደቅ-ዘርአይ " ኣንጻር " ድምበዛን " ክኸትት ጸውዕዎ። ነዚ ዕድመ'ዚ ድማ፡ ኩሎም ብታሕጓስ ተቐበልዎ። ካብ ደቅ-ዘርአይ ጥራሕ ፍላይ ዘይኩን፡ ካብዩ ክፍሊ-ኣማሲን ዝመጹ ብዙሓት ሰባት'ውን ኣበርዎም። ጌለት ብዛዕባ'ቲ ዝኸደ ዝነበረ ምጥርናፍ ሰሚዑ ብእዋኑ ህዝቡ ኣኪቡ " በረኻ'ንድያ " ኣብ እተባህለ ቦታ ዓሪፉ ጸንሖ። ኣብዚ ድማ ብድሕሪ ኣቦል ኩናት ጌለት ተሳሚሩ 60 ምስ ዝኹኑ ሰዓብቲን 4 ደቁን ህይወቱ ኣጥፍኦ። ዓድ-ተከለዛን በቶም ዝሰዓሩ ወገን ተወረሩ። ቤተ-ክህነት ኣብ ሞንጎእም ኣትዩ ብምህላላ-ኣቢትን ስለ ዝሸምገሉም ግና ካብ ዝበኣሰ ሳብን ተገላገሉ። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ቅርሕንቲ ሰብ-ነገር ንምህጻእ፡ ኣገባብ-ዕርቂ ፈጸሙሎም። ብመሰረት'ዚ ከኣ ወ/ሮ ጥሩ ዓል-ወለንኪአል በዓል ሃዘጋ ምስ ወልደ-ሚካኤል እተባህለ ቦኸር-ውላድ ኣይተ-ሃይላይ ኣው መዋቲ ጌለት ተዋሰበት።

1855 ዓ.ም.

ብድሕር'ዚ ፍጻሚታት'ዚ፡ ወለንኪአል ክሳብ'ቲ ደጊያት-ውብ ተሳሚሩ ዝወደቐሉን (ጽድያ 1855 ዓ.ም.) / ሃጺይ-ተድሮስ ኣብ ዝፋን ዝመጸሉን እዋናት፡ ሃዲኡ ኣብ ሃዘጋ እዩ ጸኒሖ።

ሃጺይ-ተድሮስ ንጉሳዊ-ስልጣን ብዘውሓስ፡ ንደጊያት ሃይሉን ንወዱ ተስፋጽኖን ካብ ማእሰርቲ ለቂቑ፡ ምምሕዳር ናይቲ ክሳብ ሸዑ ብግባእ ክይተገዝእ ዝጸንሖ ተረፍ ጥንታዊ ምድረ-ባሕሪ ፈለጠሉ። ብመሰረት'ዚ ድማ፡ ንሃይሉ እተዋህበ ስልጣን፡ ካብ መረብ ጉንደትን-መረብ በለሳን/ ክሳብ መሬት-ማርያ/ ኣብ ዘሎ ስፍሓት፡ ግብሪ ናይ ምስግዳድ እዩ ዝነበረ።

ምምላስ ደጊያት-ሃይሉ ኣብ መረብ/ምላሽ ዓቢ ተቐባልነት እዩ ረኺቡ። እቲ ህዝቢ ዝኣደሮ ተስፋ ድማ፡ ኣቦል-መንግስቲ ኣቐሩሙ ነቲ ብሰሪ ሹም-ነጋሪት/ ዓስከር ትግራይ/ ካብ እዋናት ሚካኤል-ስሑል ኣትሒዞም መስፍናዊ ዝምባለታት ዘሕደሩ ዞብኣውያን መራሕትን-ብኣእም ዝውከል ባዕዳዊ ወታሃደራዊ መግዛእትን- ከም ሳብኡ ድማ ኣብ ሃገርም ዝኣተወ ዕርቃን-መከራን፡ መፈጸምታ ከግበረሉ እዩ ዝነበረ ትም-ኒቶም።

እዚ ስምዒት'ዚ ናይ ኣባር ምንባሩ ዘረገገጽ ጭብጢ፡ ንባዕሉ ወለንኪአል ናብ ደጊያት-ሃይሉ ቀሪቡ ኢድ ምንሳኡ፡ እኹል መረዳኢታ እዩ። ደጊያት-ሃይሉ እውን ብወገኑ፡ ነዚ ሰናይ-ግብሪ ብልቦና ተቐቢሉ፡ ንወለንኪአል ኣብቲ ብውርሻ ዝበጽሖ ጉልቲ ብሰላም ክነብር ፈቐደሉ።

አይተ-አሉሳ እውን፡ አብቲ ነዊሕ ሓው እተሰበረሉ እዋናት ነቲ ዓዲ ከመኣደር ጸኒሑ፡ ሓራ ንእተለቐቐ ሓው ብፍቕርን-አኸብርትን ተቐቢሉ፡ ከም እሙን ተኸታልን-ብጻይን ምሳኡ ተሰለፈ።

4ይ- ምዕራፍ

አብ ዝሓለፈ እዋናት ከም እተመልከትናዮ፡ ንደጊያት-ሃይሉ ሕማቕ ዕድል'ኳ ኢጋጢ- ምዎ እንተጸንሐ፡ መጻኢ እዋናት ድኣ ንዓኡን-እንዳኡን ብሉጽ ኩይኑ ቁረበ። ነዚ ደጊፋ-ዘድመዐን ረጅሑ ድማ፡ እቲ ምስ "እንዳ-እስባጋዲስ" ጐይታ-ዓጋመ ዝመሰረተ ዝምድና እዩ ዝነበረ።

ቋራ-ካሳ፡ «ሃጻይ ተድሮስ» ተባሂሉ ምስ ተሸመ፡ ካሕሳይ ንእተባህለ ወድ-እስባጋዲስ እውን ካብ ማእሰርቲ ለቂቑ፡ ግዝእት "ዓጋመ" መለሰሉ። ካሕሳይ፡ ምስ ደግያት-ሃይሉ እዩ ተሰሊፋ ዝነበረ። ካብዚ ብናይ ሓባር-ጸገም እተበገሰ ዕርኽኖት ድማ፡ሃይሉ ንዐኸር-ውሓዱ ተስፋጽዮን ምስ ንሉ ነቲ ናይ ማሕዩር-ብጻዩ ኩይኑ ዝጸንሐ ካሕሳይ፡ አዋሰሰ።

ምምላስ ደጊያት-ሃይሉ ናብ ሃገሩ ግን፡ ንሓደ-ሰብ እዩ ፍላይ አቐይሙ። ንመርእድ ሓው-ወለንኪአል።

መርእድ፡ ዓወት ሃጻይ-ተድሮስ ውዲሉ-ሓዲሩ አብ ግብረ ከም ዝውዕል አቐዲሙ-እስተውዲሉ ጸኒሑ፡ ንዓኡን-እንዳኡን ከርብሕ ንማለት፡ ወገን-ተድሮስ ኩይኑ ምሳኡ ሓቢሩ እዩ ተዋጊኡ ዝነበረ።

ምምሕዳር መረብ/ምላሽ ንሃይሉ ብዝተዋህበን፡ ብዝያ ድማ ንዘወፈዮ አገልግሎት፡ "ደጊያት" ብዝብል ሽመት ጥራሕ ምስ ተኸሕሰን፡ መርእድ፡ ብእንጻር ናይቲ ንሓማሲን ተመለሰ ዝብል ትእዛዝ ናይዚ ሓድሽ "ንጉሰ-ነገስት"፡ ንሓማሲን አይተመልሰን። ጥራሕ ዘይከኑ'ውን፡ አብ መስርዕ ናይቲ አንጻር ተድሮስ እተላዕለ ደጊያት አገው-ንጉሰ(ወድ-ወዱ ንደጊያት-ውቢ) ተሰለፈ።

ደጊያት-መርእድ፡ ንአገው-ንጉሰ መረሑ ንሓማሲን አእተዎ። ኩናት ገጢሞም ንሃይሉ ብዘሰዓርዎ፡ አብቶም ተዓራቕዎም ዝጸንሐ ህዝብታት-ማርያ ዕቕብ ክሓትት አገደድዎ። ህዝቢ-ማርያ ብልዐና ካብ ፍጹም ውድቀት ክድሕን፡ ዓቢ ሓገዝ አበርከትሉ።

ከም ሳዕቢን ናይዚ ፍጻሜታት'ዚ፡ ንጉሰ ንመርእድ ግዝእት-ሓማሲን ከሳብ ምኽዓው-ቐሎ ፈቐደሉ። እዚ'ውን ን 15 ወርሒ አመሓደሮ። አብ ሕሉፍ እዋናት መርእድ ፈታው ስልጣን መሲሉ'ኳ እንተቐረበ፡ "አመሓዳሪ" አብ እተባህለሉ ጊዜ፡ ነዚ መዝናንቲ'ዚ ዝበቅዕ ክእለት ከም ዝነበሮ እውን፡ አመስኪሩ እዩ። ብተባባሪታቱን-እተዋህበ ሰፊሕ አረአእያን ድማ፡ መላእ መረብ/ምላሽ ደጋፊኡ ኩነ። እቲ ከሳብ ሽዑ አንጻር እንዳ-ሃዚጋ ተሰሊፋ ዝጸንሐ ወረዳ-ሰራዩ እውን ከይተረፈ፡ ብእተፈላለዩ መንገዲ ዝነበሮ ፍቶትን-አኸብርትን ገለጸሉ።

በዚ መርእድ ካብ ዕለት ናብ ዕለት እተጓዳጸፎ ተቐባልነትን-ሓይሊ ምድላብን ግና፡ አገው-ንጉሰ ቅንእን ፍርሕን አሕዲሩ፡ ምኽላፋ መደበ። ስለ'ዚ'ውን ንመርእድ ምሳኡ ን "ሰሚን" ክብገስ ጸዊዑ፡ ንወለንኪአል ሓው አመሓዳሪ ሓማሲን ክኸውን መረጸ።

ንጉሰ እዚ ፈጻሙ ንደቡብ ገጹ ብዝኸቐለ፡ ሃይሉ ሰንሒት ለቂቑ ንጸዓዚጋ ተመልሰ።

ሕጂ'ውን እንደገና ወለንኪአል አብ ቅድመኡ ቀሪቡ ኢድ ነሲኡ እቲ ምሳኡ ዝጸንሐ ምልክት ስልጣን ዝበሃል "ነጋሪት" አረከቦ። ከምዚ'ሉም ድማ ሃይሉን-ወለንኪአልን ን አርባዕተ-ዓመት ዝኸውን ብሰኒት ነበሩ። አብ ሞንጎ'ዚ እዋናት'ዚ፡ ንጉሰ ተሳዒሩ ተቐትለ። ደግያት-መርእድ ከምልጥ ክእሉ፡ አብ "ገዳም ደብረ-ቢዝን" ተዓቕበ። ብዘይምስትውዓል ብዝወሰዱ ተበግሶ ግን፡ ን "ጉራዕ" አትዩ አብቲ ብተድሮስ እተላእከ ደጊያት-ሳህሉ ቀረበ። ሳህሉ አብ ግብረ ብዘዩውዓሉ መብጽዓታት ኢታሊሉ እዩ ናብኡ አቐሪብዎ ዝነበረ። ብዝመጸ እውን፡ አሲሩ ን መቅደላ ናብ ተድሮስ አረከቦ። አብ መቅደላ እውን ተቐትለ።

እቲ አብ ሞንጎ ሃይሉ-ወለንኪአል ነይሩ እተባህለ ስምምዕ፡ ብመሰረት ዋንነት ናይቶም ክልተ ከም /ዓድ-ቢደል/ ዓመጺ/ ዝፍለጡ ዓድታት እዩ ክፋሓሩ ጀሚሩ።

እቶም ኣብዚ ቦታ ዝነበሩ ህዝቢ፡ ካብቲ ከም "ጠንቀ-ጸምፋይ" ዝፍለጥ ሰሜናዊ-ክፍሊ ዝመጹ እዮም። ከይኡ ግን፡ እዞም ክልተ-ዓድታት ምስቲ ዝውንንም መሬት፡ ኣብ ምድሪ-ደቅ ዘርኣይ- ወይ'ውን ኣብ መሬት "ርስታዊ ጉልቲ እንዳ-ሃዘጋ" እዮም ዝርከቡ። ካብ እተመሰረተሉ እዋናት ኣትሒሞም ድማ፡ ከም ውስጠ-ጉልቲ እዮም ክፍለጡ ጸኒሖም። ማለት ነቲ ህዝቦም ብነጻ እተዋህበ ሕድገት ብምኽናም፡ ካብ ምምሕዳር ሹም-ጉልቲ ናይቲ ዝርከብሉ መሬት፡ ሓራ እዮም።

ባህሊ-ማሕበራዊ ስርዓትን ኢትዮጵያ እንተተመልከትና እውን፡ ህዝብታት ዓመጺ-ዓድ ቢደል፡ ብኣባላት ካልእ ነገድ ዝኹኑ ህዝቢ ክዳንዩን- ንዓኡ ክማብሩን፡ ኣይፍቀድን ዝነበረ። እዚ ተኸእሎ'ዚ፡ ንንጉሥ ወይ ነቲ ንዓኡ ዝውከል "ሹም-ኒጋሪት" ብፍላይ እዩ ዝውሰን-ዝምልከትን ነይሩ። ምኽንያቱ ድማ፡ እቲ ዝነበሮም ልኡል ማሕበራዊ-ደረጃ፡ ኣብ ዞብኣዊ ለላን-ጉለላን ኩነ ኣብ ብሕታዊ ወይ እንዳዊ ጥቕምታት ምእታው ስለ ዘይፈቐድ እዩ። ስለዚ እውን "ሻርነት" ዘይብሉም ተባሂሎም እዮም ዝእመኑ ነይሮም።

«እንዳታት-ጸዓዘጋ»፡ ንዞብኣዊ ባህሊ-ልምዲ ዓቢ ኣኸብሮት ምሃብ ዝብል ፖሊቲካዊ-መምርሒ ካብ ቀደም ስለ ዝጸንሖም፡ መሰላት ናይቶም ክልተ-ዓድታት ዝገሃሱ እዋን ኣይዝከርን። «እንዳ-ሃዘጋ» ግን ከምዚ ዝእመሰለ ኢታሓሳስ ኣይጸንሖምን ጥራሕ ዘይኩነ፡ ኣብቲ ነዊሕ ናይ ፋሉልነት እዋናት፡ ንዓድ-ቢደል/ ዓመጺ/ ኣብ ትሕቲ ሕጋዊ ምምሕዳሮም ክቕርንዎም ዓይኒ ኣይሓሰዩን።

ደጊዮት-ሃይሉ ነቲ ብህዝቢ ዝቐረበሉ ኣቢቱታ ተቐቢሉ፡ኣብ ጥንታዊ ርእሰ-ምምሕዳሮም ከምለሱ ንማለት፡ ንወለንኪአል ኣብ እተፈላለዩ እዋናት ናይ ዙተ-ዕድመ ይልእከሉ ነበረ። መልሲ ግን ኣይረኽበን። እቲ ምስሕሓብ እናበኣሰ- ነገሮም እናኸረረ ብዝኸደ ከም ዝመስሎ፡ ሃይሉ ኣብ ፈኸራ እውን በጽሖ። ስለ'ዚ እውን ወለንኪአል ብኣከለ-ጉዳይ ኣቢሉ፡ ኣብ ህዝቢ "ዓሳውርታ" ተዓቕቦ። እንዳኡ፡ ካብ ጥንቲ ኣትሒሑ እዩ ምስ ዓሳውርታ ኩነ- ምስቶም ኣብ ገማግም ባሕሪ ዝነበሩ ህዝብታት፡ ዝምድናኡ ኣይልዲሉ ጸኒሖ።

1866 ዓ.ም.?

ወለንኪአል ሓደ-ዓመት ዝኣከል ኣብዚ ጸኒሖ፡ ናብቲ ዓዳ ለቂቕ ን"ዓድዋ" ዝገዛ ናይ «ዋግ-ሹም ጉብዚ በዓል ላሰታ» ክጽምበር ንማለት፡ ንዓድዋ ኣተወ። ጉብዚ፡ ምስ ተድሮስ ኣብ ጽልኢ ኣትዩን- ተቐዋማይ ከይኡን- ኣብ ትግራይ እዩ ተዓቕቡ ዝነበረ። ኣብዚ 'ውን ዓበድበድ ናይቲ ንጉሥ ዘጽልኦምን- ቋራ ካሳ ኣብ ዝፋን ቅድሚ ምምጻኡ ነቲ ዳግም ሒሞም ዝጸንሖን ንሓደ ክፍለ-ዘመን ምሉእ ዝዓቀብዎን ጸብለልትነት ኣንደገና ንሰሜን-ኢትዮጵያ ናይ ምምላስ ትምኒት ዝነበሮምን፡ ብዙሓት ሰዓብቲ ክረክብ ከኣለ።

ጉብዚ ንወለንኪአል ብጽቡቕ ተቐቢሎ፡ ኣንጻር ደጊዮት-ሃይሉ ከሰልፎ ንማለት ደጊዮት ዝብል ሽመት ሂቡ፡ ኣመሓዳሪ ምሉእ መረብ/ምላሽ ክኸውን መረጸ።

ደጊዮት-ሃይሉ፡ እቲ ብዞብኣውያን መራሕቲ ላሰታ-ትግራይ እተላዕለ ተቐውሞ-ናዕብን፡ ንዓኡ ኩነ ንመረብ/ምላሽ ዘኸትሎ ጥቕሚ ስለ ዘይተራእዮ፡ እሙን ተኸታሊ ሃጸይ- ተድሮስ ከይኡ ምጽባይ መረጸ።

ደጊዮት-ወለንኪአል፡ እቲ ብጉብዚ እተዋህቦ ስልጣን ከንቲ መዝነት-ሽመትን ከይኡ ከይተርፍ፡ ላዕልን-ታሕትን በለ። ቅድም-ኩሉ ድማ ነቶም ኣብ መረብ/ምላሽ ዝጸንሑ ንኡሳን መራሕቲ ምጥርናፍ መረጸ። እዞም እተጠቐሱ ንኡሳን መራሕቲ-ዞባ፡ ኣብቲ ማእለያ ዘይነበሮ ምብልሻው ማሕበራዊ-ስርዓት፡ ካብቲ ብባህሊ ዝጸንሖ ዕብለላ እንዳ-ጸዓዘጋ ንምልቓቕን/ካብኡ ሓሊፎም እውን ካብ ምልኪ ዝኹነ ይኹን ማእከላይ-ስልጣን ሓራ ዝኹንሉ መንገዲ እዮም ዘናድዩ ነይሮም። ኣብቲ ብድሕር-ሃይሉ ዝሰዓበ እዋናት ድማ፡ ንከምኡ ከም ሃይሉ ዝእመሰሉ መስተውዓልቲ መሳፍንቲ፡ ጥቕምምን-ጥቕሚ ህዝብን ኣወሃሂዶም፡ ንትዕቢትን-ዘይዓግብ ሸውሃት ናይቶም ንኡሳን-መራሕቲ ክኹልፉ ንዝኸለሉ ሰበ-ስልጣን ምቕዋም ዝብል ዕላማ እዩ ጸሒሖም። ብሓጺሩ ንዝጸንሖ

አባታዊ ሕገ-ሰርዓት ሰሪዎም፤ ንባዕሎም መሰፍናውያን-ጉዳቶት ናይ ምዃን ዝምባለ እዩ ዝነበሮም።

ካብቶም ዝሓየሉ ንኡሳን-መራሕቲ ስለዚ ውን ብዘያዳ እንጸር-ሃይሉ ዝነበሩ፤ እቲ ናይ ምሉእ ደቃ-ተስፋ ጉዳታ ኩይኑ ዝጸንሐ "ኣይተ-ወንድፍራሽ በዓል ዓረዛ" / "ባሕረ-ነጋሲ ወልደስላሴ በዓል ኾርባርያ" / ደጊዮት-ገረመድህን እተባህለን (ወዱ ንኣደ ኣብ ኩዓቲት ዝነበረ ሓረስታይ እዩ። ዓርኪ ወለንኪአልን-ምሳኡ ተሰሊፉ ብምንባሩን፤ ጉበዚ እዩ "ደጊዮት" ኢሉ ሸይምዎ ዝነበረ)፤ ክጥቀሱ ይከኣሉ።

ወለንኪአል እቲ ብጉበዚ እተዋህቦ መዝነት ከፍልጦም ንማለት፤ አከታቲሉ ንነፍሱ-ወከፎም በጽሑም። ብወጉ ኩይኖም ነቲ ንሶም ውን ዝጸረርዎ ደጊዮት-ሃይሉ ክገጥምዎ ሓገዞም ከወፍይሉ አተባብዖም። ምእንት'ዚ ድማ፤ ንኣይተ-ወንድፍራሽ ግዝኣት ምሉእ ደቃ-ተስፋ / ንባሕረ'ነጋሲ ወልደስላሴ፤ እገላ-ተድረር-መረታ/ኣብ መወዳእታ ድማ ንደጊዮት-ገረመድህንናይቲ ብፍላይ ከም ኣክለ ጉዛይ ዝፍለጥ ወረዳን-ናይ ሸመዛና/ምምሕዳራት ፈለጠሎም። በዚ ኣገባብ'ዚ፤ ደጊዮት-ወለንኪአል እኹላት ሰዓብቲ ኣጥርዩ ብክኔው-መረብ ድማ፤ ሃይሉ ንምግምግል ዝበቅዕ ሰራዊት ክእከብ ከኣለ።

ሃይሉ፤ ነዚ እንጸሩ እተወሰደ ሰጉምትታት ብዝተረድኦ፤ ሰዓብቲ ኣኹቲሉ ኣብ ሰራዩ ዓረደ (ኣብዚ ወረዳ'ዚ ምስ ኣድ-ኣደ መራሕቲ ቅርሕንቲ'ኳ እንተጸንሑ፤ መብዛ-ሕትኡ'ቲ ህዝቢ ተኸታሊ እንዳ-ጸዓዘጋ እዩ ዝነበረ)። ኣብ ሰራዩ እዩ ውን ንወለን-ኪአል ክገጥም ዝነበረ መደቡ።

ወለንኪአል ብወጉ፤ ኣብዚ ንሃይሉ ዝጥዕምን ድሮ ውን መከላኸሊ መስመራት ኣዳልዩን ዝጸንሐ ቦታ ከይገጥም ዕድል ንምክላእ፤ ኣብ ክንዲ ናይ ፊት-መጥቃዕቲ፤ ብኣዝዩ ፍጡን-ትኩርን ምንቕስቓስ፤ በቲ ምሳኡን-እንዳኡን ጽቡቕ ዝምድና ዝጸንሐ ወረዳ ኣክለ-ጉዛይ ሓሊፉ፤ መንገዲ-ሓማሲን ሓዘ። ሓንቲ-ተኸሲ ከይተኩሰ'ውን ሃንደበት ጸዓዘጋ ኣትዩ ሓዊ ኣቃጸሎ። እዚ ዝበሩ ድማ፤ ንካርነሽም ክለዓሉን ምሳኡ ከሓብሩን ጸውዒት ዝበረሎም። ብዘይካ ዓድ-ንፋስ ከኣ፤ ኩሎም ነቲ ዕድመ ተቐበልዎ-ተዳለ-ውሉን።

ንመቐጽዕቲ ተቐዋማይ ዓድ-ንፋስ፤ ወለንኪአል ናብዚ ዓዲ ኣትዩ 60 ዝኹኑ ሰባት ቀቲሉ ዝኣኸሎ ራሰዩ-ሓዊ ኣቃጸልዎ ወጸ።

ሃይሉ ብዛዕባ'ዚ ፍጻሜታት'ዚ ብዝሰምዐ፤ ንወለንኪአል ክቐጽዕ ንማለት፤ ካብ ሰራዩ ተበገሰ። ክልቲኦም ተጸረርቲ-ወገናት፤ ኣብቲ ከም "ብርሃኑ" ዝፍለጥ እስላም ዝገብርዎ ቁሸት ኣብ በረኽቲ ሰሚን-አስመራ ተጋጠሙ (ዛጊት ኣብዚ ቦታ'ዚ ፖርቶገዛውያን ዝሃንጽዎም ኣባይቲ ይርከቡ)።

እቲ ኩናት፤ ነዊሕን-ደማውን ነበረ። ኣብ መወዳእታኡ ድማ፤ ወለንኪአል ተሳዒሩ ምስቶም ዝርከቡ፤ እንደገና በቲ ፈታዊኡ ዝኹን ወረዳ ኣክለ ጉዛይ ሓሊፉ፤ ንትግራይ ከምለስ ተገደደ።

ናይ ዋግ ሹም-ጉበዚ፤እንደገና ብፍታው-ጽቡቕ እንግዶትን ተቐበሎ። ከጸናንዖ ንማለት ድማ፤ "ዓድ-አቦ" ናይ እተባህለ ዓዲ ኣብ ትግራይ፤ ኣመሓዳሪ ክኸውን መረጸ።

እዚ ዓድ'ዚ፤ ወገን ሃጸይ-ተድሮስ እዩ ዝነበረ። ስለ'ዚ ጉበዚ በዚ ኣቢሉ፤ ክልተ-ዕድል ኣብ ሓድ-እዋን ከውሕስ እዩ ዝነበረ ዕላማኡ። እቲ ቀዳማይ፤ ተጸራሪኡ ንዝኹን ዓዲ፤ ኣብ ትሕቲ ምልኩ ንምሓዝ ክኸውን እንከሎ፤ እቲ ካልኣይ ድማ፤በቲ ንኩናት ተባሂሉ ዝዋጸእ ፈሰሰ፤ ወለንኪአልን-ሰዓብቲን ከዕንገሉ ንማለት እተገብረ መደብ እዩ።

ጉበዚ፤ ንወለንኪአልን-ሰዓብቲን ብወጉ ከጽንሖም፤ ረብሓ ነይርዎ እዩ።

1867 ዓ.ም.?

ወለንኪአል ቅድሚ ን "ዓድ-አቦ" ምብጋሱ፤ ጉበዚ ሓደራ ንማለት፤ ወይዘሮ ሰላሽ/ደጊዮት-ጉዝሳ/እተባህሉ ክልተ-ሰባት፤ ምሳኡ ከማልኦምን-ሓላፍነት ክወስደሎምን እውን ኣማሕጸኖ።

እተጠቐሱ ክልተ-ዚጋታት፤ ንደጊዮት-ካሳ ተምቢናይ (ካብ እንዳ-ራእሲ ሚካኤል ስሑል) ማለት ነቲ ሰዓቢ ብስም «ሃጸይ-ዮሃንስ» ዝነገሰ-ንጉስ፤ ኣዲኡን-ሓውን ምዃኖም

እየም። ደረደሩት-ካሳ ተምቢናይ፤ አብቲ እዋን፣ ቲ፣ ፈታው ጉብዚ- ጸረ ሃጸይ ተድሮስን እዩ ዝነበረ።

ወ/ሮ ሰላሽ-ደረደሩት ጉብሳን፤ አብ " ሸረ " ናይ እተቐትለ ናይ ተምቢን-ሹም ምርጫ ወይ መረሻ ሕን-ምፍዳይ እዩ ጉዳይ መገሻእም ዝነበረ። እተጠቐሰ ናይ ተምቢን ሹም፤ ንወ/ሮ ሰላሽ በዓል ቢታ፤ ንበዓል ደረደሩት-ጉብሳ ድማ አቦእም ምዃኑ እዩ።

ወለንኪአል ንዓድ-አቦ ገዱ ጉዕዞ ብዝሓዘ፤ አብ ኩሎም ቶም ዝሓለፎም ዓድታት፤ ሰብ አይረኽበን። እቶም ህዝብታት ንዓድም ገዱ ይቐርብ ምህላው በብዝሰምዕሉ፤ ዓዲ ራሕራሕም ይወጽሉ ነበሩ።

ካብ ፅሊታት ሓደ መዓልቲ፤ " ቀያሕታ " አብ እተባህለ ዓዲ ብዝሓተወ፤ አብኡ ምሕዳር ወሰነ። አብዚ ውን እቲ ህዝቢ ዓዲ ለቂቹ እዩ ጸኒሕዎ። ወለንኪአልን ሰዓብቲን አብ ዝዝበርዎ ጉዕዞ ዕንቅፋት ስለ ዘይገጠሞም፤ ደረደሩት ተአማሚኖም- ሓለዋ ዘንጊዮም ዓቕን ብዘጥፍኦ አገባብ፤ አብ መግብን-መስተን አተኩሩ። ምእንት ዚውን ተቐጽዑ። ምኽንያቱ ብለይቲ፤ አብቲ ብድሕር ወኽዕካዕ ዝሰዕብ ዓሚቕ-ድቃስ ተዋሒጦም እንክለው እቶም አብ ከባቢታት ተደቢቆም ከጸናተው ዝጸንሑ ደቅ-ዓዲ፤ ሃንደበት ከበብዎም። ካብ ተኹተልቲ ወለንኪአል ሓደ-ክፋል ተቐትለ፤ እቲ ዝተረፈ ድማ ተበ- ታተነ።

ወለንኪአል- ወ/ሮ ሰላሽ- ደረደሩት ጉብሳ፤ ተማረኹ። ወ/ሮ ሰላሽ እዝዮ እትጽላእ-ሰብ ብምንባራ፤ ብትእዛዝ አይተ-ካሕሳይ እተባህለ ሓላፊ ናይቲ ዓዲ ሸው ንሸው ብጸድፊ ደፊእም ቀተልዋ። ወለንኪአል-ጉብሳን በብወገኖም አብ በዓቲ ተዓጽዮም፤ ልዕሊ ዓመት ተላስሩ።

5ይ- ምዕራፍ

አብቲ እንግሊዛውያን ንሃጸይ-ተድሮስ ከማርኹ ይዳለው ዝነበሩ ናይ ህብላ እዋናት፤ ሕጋዊ-መራሒ ናይ መላእ ትግራይ፤ " ራእሲ-ባርዮው " እተባህለ በዓል ሸረ እዩ ዝነበረ። ብሃጸይ-ተድሮስ እዩ ውን ነዚ አብ ሞንጎ መረብ/ተከዘ ዝርከብ መሬት- ዓድታትን ብምሉእቶም ዘመሓደር ሰልጣን ተፈቂድሉ።

ብግብሪ ግን እቲ ራእሲ-ባርዮው ዝነበሮ መዝነት፤ ካብቲ እተወልደሉ ከባቢታት-ሸረ ሓሊፋ፤ ድኹም ጽልዋ እዩ ዝነበሮ። ብእንጻር'ዚ፤ ናይቲ ድሮ እተጠቐሰ ደረደሩት-ካሳ ተምቢናይ ተፈላጥነት-መዝነትን እዩ ክብ እናበለ መጺኡ።

ደረደሩት-ካሳ፤ ምስ ናይ ሞግ-ሹም ጉብዚ ጉይታ ላስታ እዩ ሓቢሩ ዝነበረ። ሞግ-ሹም ጉብዚ፤ ናይቲ ብንግስቲ " ትረዳ-ቃብጽ " (እሳት፤ እተባህለት ንግስቲ) ዝብገስ ናይ ዛጔ-ስርወ ትውልዲ ዝነበሮ እዩ። አብ ታሪኽ ምውርራስ ዝፋን-ኢትዮጵያ፤ ናይ መው- ዳእታ ወኪል ናይዚ ስርወ'ዚ ድማ፤ «ህዝባይ» እተባህለ ንጉስ እዩ። ህዝባይ እዩ ውን ብ " ብጽ-እ መነኩስ ተክለሃይማኖት " ተማዲዱ፤ ውሽጣዊ-ሰላም ንግስነት ኢትዮጵያ መታን ክፅቀብ፤ ብፍታው ነቲ ወራሲ " ሰሎሞናዊ-ስርወ " እተባህለ «ይኩን-አምላክ» ዝፋን ንግስነት አረኪቡ ዝበሃል።

አብ ሞንጎ ጉብዚ-ካሳን ዝነበረ ውዕል፤ ብናይ ሓባር-ጸዕሪ እንጻር ተድሮስ ኩቲቶም አብ ዝተዓወትሉ፤ ካሳ ንጉስ-ትግራይ/ጉባሲ ድማ ንጉስ-ነገስት ዝብል ክብሪ ተፈሊጥሉ ሃጸይ ብዝብል መዓርግ፤ ግዝእት-አምሓራ ክወሃቦ እዩ ቲ ስምምዖም ዝነበረ።

ክሳብ ቲ ካሳ ብዛዕባ ቅትለት አዲኡን-ማእሰርቲ ሓውን ዝሰምዓሉ እዋናት ድማ፤ እቲ ጉዳይ፤ ከምዚ'ሉ እዩ ተመዲቡ ዝነበረ። እተጠቐሱ ፍጻሚታ ግና፤ ብረት አልዒሉ ካብ ተምቢን ተበረሰ፤ ንራእሲ-ባርዮው ብዛዕባ'ቲ ተኹተልቲ አብ ዓድ-አቦ ዝፈጸምዎ ናይ ንፅቀትን-ቅትለትን ዝበን፤ ንምቕጽዑ ደፋፍእዎ። እዚ ክልተ-ተጸራሪ ወገን፤ አብ ከባቢታት ዓድዋ " ምትካሎ " አብ እተባህለ ቦታ፤ ኩናት ገጠመ። ሓያል-ውግእ ብዝተገብረ ድማ፤ ራእሲ-ባርዮው ተሳዒሩ ከምልጥ ተገደደ። ደረደሩት-ተኸለጊዮርጊስ

6- አብ ታሪኽ-ኢትዮጵያ፤ አስተር-ዮዲት ወይ ጉዲት ብዝባሉ እተፈላለዩ አስማት ትጥቀሱ።

እተባህለ ሓው ግን፡ አብቲ ኩናት ተቐትለ። ከምዚ'ሉ ደሊያት-ካሳ ጉይታ ምሉእ ትግራይ ከኸውን ብዝበቐዐ፡ ንደሊያት-ጉብሳ እተባህለ ሓውን/ ንደሊያት-ወለንኪአልን ካብ ማእሰርቶም ለቐቐም።

ካሳ ንዝነበሮ ክብ ናይ ምባል ትምህታት ቀዳምነት ሂቡ ግን፡ "ሕጎ-ውሉድ" ዝብል ስምዒት ኩነ መሰል ንወገን ገዲፉ፡ አብቲ ቦታን-አብቲ ሕብረተ ሰብን ተሰማሂዑ ብዘይፍለጥ፡ ንቀተልቲ አቦኡን-አዲኡን ምሕረት ገበረሎም።

ወለንኪአል ሓራ ብዝወጸ፡ ግዙፍ-ሰራዊት ንደገፍ ተዋሂብዎ-ገዛኢ ምሉእ መረብ/ምላሽ ተሰምዖ ብ "ካሳ" ንሓማሲን ተላእከ። እንተኹን ግን፡ ደሊያት-ሃይሉ እውን ብግደኡ፡ ስልጣን ናይ'ቲ እዋናዊ-ሓይል ተቐቢሉ፡ ኢድ ክሰለ ን "ዓድዋ" ተበገሰ።

ካሳ፡ እቲ ንወለንኪአል ዝፈለጠሉ መዝነታት ስሒቡ፡ንሃይሉ አብ ናይ ጥንቲ መስፍናዊ-ጉይትነቱ መለሰ። ንወለንኪአል ድማ፡ አብ ልዕል'ቲ ውርሻ እንዳ-ሃዘጋ ዝኹን ጉልቲ ደቅ-ዘርአይ፡ ጉልታት ድምበዛን-ካርንሽም ደረቡ ከመሓድሮም ወሰነሉ።

ነዚ ብካሳ እተፈጸመ ምምቕቓል ናይዚ ወገናት፡ ክልተ እተፈላለዩ ትርጉም ይቐርብዎ።

እቲ ቀዳማይ፡ ካሳ እዚ ክፍጽም ዝደረገ፡ ዝሓለፈ ወለዶኡ እውን ተዝኪኡሉ ዝነበረ፡ ንክብሪ መሪሕነት ናይቲ ጥንታዊ-ሓይልን እንዳ-ጸዓዘጋ ምፍላጥ እተገብረ እዩ ዝብል መግብተ ከኸውን እንክሎ-

እቲ ካልኣይ ከም ዝብሎ ድማ፡ አብ ሓደ እዋን ህላወ ናይዞም ዘይዕረቑ ክልተ-እንዳ ዓቂብካ፡ ንህዝብታት መረብ/ምላሽ ምክፍፋል ዝአመተ ከይኡ፡ እቲ እናጉልሐ-እና-ደምዐን ከምዕብል ዝጸንሐ ናይ ስኒት-ዕርቅን ዝምባለታት ገንፈሉ፡ አብ ፍጹም ሓርነት ናይዚ ብሉጽ-አገዳስን አውራጃ? መዕለቢ ከደረክብ፡ ብኣጋ ምኹላፋ ተባሂሉ እተላልመ-መርበብ ምዃኑ ይእምን።

እዚ አብ ድሓር እተጠቐሰ እተሓሰበ እንተድኣ ነይሩ ኩይኡ እቲ ካሳ ዝወጠኖ መደብ፡ ናይ ብሓቂ ሸቶኡ አይሰሓተን ክበሃል ይከኣል።

ምንጻል ድምበዛን-ካርንሽም፡ ንደሊያት-ሃይሉ አዝዩ ዘጉሃዩ ጉዳይ ኩነ። ምክንያቱ ድማ አብ ጥንታዊ መናበሪኡ ማለት አብ ጸዓዘጋ፡ ጎረቤት ናይቲ ሓይሊ ደሊቡ አብ ሃዘጋ ዝመነባብሮኡ ወለንኪአል ምቕማጥ፡ ቅሳነት ዝህብ ኩነታት ኣይኩንን ዝነበረ። እቲ ክልተ-ቦታ እተቐራረበ ብምዃኑ።

ስለ'ዚ ካብ ጸዓዘጋ ግዲዙ፡ "ማዕድያ" አብ እተባህለ ቦታ አብ ሰራዩ ዋና-መደበሩ አቐመ። እብዚ'ውን ራእሲ-ባርያው በዓል በዐሳ/ ደሊያት ገብረተኸለ/ ካልኣት ካብ ካሳ ዘምለጡ መራሕትን ሓበርዎ። ደሊያት-ገብረተኸለ ግን፡ እሙን ዓርኪ-ሃይሉ መሰሉ'ኪ እንተቐረበ፡ ብግብርሰ ምንቅስቓሰ ሃይሉ ንምቀጽጸር ብካሳ እተላእከ ሰላይ-ሃሉስ እዩ ዝነበረ።

አብ ሓጺር እዋን እዚ "ማዕድያ" እተባህለ ቦታ፡ ማእከል-መእከቢ ናይቶም ተጻረርቲ ካሳ ኩይኖም፡ ተስፋታቶም አብ ሃይሉ ዘንበሩ ባእታታት ኩነ። ከምዚ'ሉ ድማ ሃይሉ ዝነበሮ ስልጣን ካብ ዕለት ናብ ዕለት ሓይሊ ደለበ።

ካሳ፡ ብዛዕባ'ቲ ዝካየድ ዝነበረ ምጥርናፍ፡ ብወኪሊኡ እቢሉ ደቂቕ-ጸብጸብ ብዝረኸበ፡ ሓይል-ሰራዊት ኣኸቲሉ፡ ሃንደበት ኣንጻር-ሃይሉ ተላዲሉ ንምሉእ ሰራዩ ወረሮ።

ሃይሉ ብዝግባእ ስለ ዘይተጸለወ፡ክገጥሞ ኣይከኣለን። ስለዚ'ውን ብዘይ-ኩነት ተመለኸ።

ካሳ፡ ግዝእት ሓማሲን ከሳብ "ምክዓው-ቆሎ" ንወለንኪአል ኣረኪቡ፡ ንደሊያት-ገብረተኸለ ናይ ሰራዩ ሹም-ኃጋሪት ሸይመ፡ ንደሊያት-ሃይሉ ማሪኹ ምሳኡ ንትግራይ ተማልእ። ራእሲ-ባርያው ግን ከምልጥ ከኣል።

7- ከም ዝዝከር፡ ብ 1867 ዓ.ም. ደሊያት-ሃይሉ ከም መጠን ጉይታ መረብ/ምላሽ፡ አባ-ሱላ ን እተባህለ ካህን፡ ሕርሻዊ ማሕበረ-ኮም ከቐውም፡ "ሾተል" እተባህለ ቦታ፡ ፈቂድሉ ነበረ።

1868 ዓ.ም.

እዚ ፍጻሜታት'ዚ፡ ሰራዊት-እንግሊዝ ን "መቅደላ" ገጹ ኣብ ዝሓዞ ጉዕዞ፡ "ተረንታ" ኣብ እተባህለ ቦታ በጺሑ ኣብ ዝነበረሉ ጊዜ እዩ ተኻይዱ። ብ 13 ሚያዝያ 1868 ዓ.ም. ተድሮስ ነበሱ ብዝቐተለ፡ ናይ ዝፋን-ውርሻ ዝብል ሕቶ ከም እንደገና ተላዕለ። ብመሰረት ናይቲ ኣቐዲሙ እተገብረ ስምምዕ ግና፡ ዋግ-ሹም ገብዚ፡ ምምሕዳር ኣምሓራን- "ሃጺይ ተኸለጊዮርጊስ ዳግማይ" ብዝብል ሽመት፡ ዝለዓለ ስልጣን ናይ መላእ ኢትዮጵያ ተረከበ። ከም ስምምዖም ድማ ካሳ፡ ገዛኢ ናይ ኩሎም'ቶም ብ ነጀው ፈለግ-ተኸዘ ዝርከቡ ዓድታት ከኸውን ተፈቐደሉ። ርዳእ ከም ዝኹን ድማ፡ ብትሕቲ ንጉስ ንዝሰራሰ መስፍን እተዋህበ ግዝእት'ዚ፡ ኣዝዩ ሰፊሕ እዩ ዝነበረ። ምእንት'ዚ'ውን ኣብ ሞንጎኦም ዝጸንሐ ስኒት፡ ነዊሕ ዘይኩን ዕድመኡ። ካሳ፡ ዝለዓለ ስልጣን ምሓዝ እዩ ዝነበረ ዕላማኡ። ተኸለጊዮርጊስ እውን ብወጥኡ ኣብ ትሕተኡ ከቐየድ ዝግበላ መስፍን፡ ልኡላዊ-ስልጣን ከዮኸበረ ብምሉእ ኣርኑት ክንቀላቐስ ምርኣዩ፡ ቅሳነት ኣየሕደረሉን። ኣይተቐበለን እውን።

ወለንዚኣል ብወጥኡ ኣብቲ እተወሰነ ንኡስ-ግዝእት፡ ኣይቀሰነን። ሓላፍነት ናይቶም ብውልቀ ዘመሓደሩ ክፍለ-ወገናት ብጸቢብ ምቑጽጽር ዝብል ካሳ ዝኸተሎ ፖሊቲካዊ-ሚላ ብተወሳኺ፡ ነቲ ዝርከቡ እውን ከዩግድፎ ስግእት ኣሕዲሩ፡ ወለንዚኣል፡ ወገን ናይቲ ድሮ ምስ ካሳ ተፋጢጡ ዝጸንሐ ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ ምኒን መረጸ። ብሰብር እውን ርክባቶም ጀመሩ።

ካሳ፡ ብዝነበሮ ጥንቁቕ-ሓለዋ፡ ኣብ ሓጺር እዋን ብዛዕባ'ዚ ርክባት ተነገሩ፡ ንወለንዚኣል መስቀል ንምብዓል ዕድመ ለኣኸሉ። ግቡእ ሓለዋ ዘንጊዑ ወለንዚኣል ንዓድዋ ብዝኣተወ፡ ብኡንቡኡ ተመቐሑ ኣብ ሓደ-እምባ ተሓየረ። ዋግ-ሹም ገብሩ እተባህለ ዘመድ ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ ድማ፡ ሹም-ነጋሪት ተሰምዩ፡ ሓማሲን ከመሓደር ብ ክኔው-መረብ ተላእከ።

ደጊያት መኩንን-ደጊያት መስፍን እተባህሉ ክልተ-ደቅ ወለንዚኣል፡ ዓዲ ለቂቆም ኣብቶም ወትሩ ልቦና-ሕያውነት ዘላልዮም ቤት-ታዓቂ ኣብ ሓልሓል ተዓቕቡ።

1871 ዓ.ም.

ኣብ ሳልሳይ-ዓመት ናይቲ እንግሊዝ ተልእኾኦም ፈጸሞም ዝወጽሉ እዋናት፡ እቲ ኣብ ሞንጎ ካሳ- ሃጺይ ተኸለጊዮርጊስ ዝጸንሐ ናይ ስልጣን ምስሕሓብ እናበኣሰ ብምኻዱ፡ ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ ሰራዊት ኣኸቲቱ፡ ንትግራይ ተላዕለ። ካሳ ለጠቐ ዝበለ ሓይሊ ብምንባሩ፡ ኣብ ጉላጉል ክገጥሞ ከም ዘይክእል ተገንዘበ። ስለዚ ኣብ ክንዲ ብቆራጽነት ምግጣሙ፡ ኣብ ጥንቁቕ ምክልኻል ጸኒሕካ ጊዜ ምኽሳብ መረጸ። እዚ ስልት'ዚ ከም ዘርብሑን ኣብ ዓድ-ሓበሻ እውን ብዙሓት ኩብለልቲ፡ ኣብ እተፈላለዩ እዋናት እተወቐምሉን-ዝረብሑሉን ኣገባብ ምንባሩ ኣይሰሓቶን። ብግብሪ ድማ ነዚ ሚላ'ዚ ተኸተለ።

እቶም ካብ ሳሰታ-ዓድ ኣምሓራ ንትግራይ ዝመጹ ሰራዊት ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ፡ ባዕዳውያን ተባሂሎም፡ ጽሑኣት እዮም ዝነበሩ። ልክዕ ከም'ቶም ካብ መሬቶም ወጸኢ ወታሃደራዊ-ፍጻሜታት ንምክያድ ብ "ራሲያ" ክናበሩ ዝግደዱ ሰራዊት-ዓድ ሓበሻ ድማ እዚኦም'ውን ብከምኡ ክገብሩ ስለ እተገደዱ፡ እቲ ጽልኢ ካብ ዕለት ናብ ዕለት በኣሰ። እዚ እዩ'ውን ንወዝብታት ትግራይ ጸግዒ ካሳ ክኹኑ ዝደገፈ ምኽንያት። ብእንጻሩ ግን ን ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ፡ ምስቲ ዝነበሮ ብዝሒ ተኸተልትን- ድኽነት ናይቲ ሃገርን- ዝነበረ ፍተሻ ራሲያን- ኣብ ገፊሕ ስፍሓት መሬት ምውሳኡን ስለዚ ራሕቂ እውን ከም ኣሉታዊ-ረቓሒ ስለ እተደመሮን፡ ምዝርዛር ሰራዊቱ ኣኸተለሉ። እዚ ከይኣክል፡ ከም ተወሳኺ ጸገም እተደረሰ ድማ፡ ብዝሒ ናይቶም እተኸተልዎ ፈረሰኛ-ጋላ እዩ ዝነበረ።

ናይ ሓዊ ብረት ኣብዚ ዓዲ ካብ ዝኣተወሉ እዋናት ኣትሒዙ፡ እዚ ክፍለ-ሰራዊት'ዚ ኣብ ትግራይ ኣብ እተኻየዱ ውግእት፡ ውሑድ ጊዜ እዩ ተሳቲፉ።

ተኸለጊዮርጊስ ንትግራይ ኣብ ዝወረረሉ፡ ብዘይካ ኣብ ክልተ ሚዛን እውን ዘይነበሮም ግጥማት፡ ብቑዕ ክበሃል ዝከኣል ተቓውሞ ኣይረኸበን። ብዓውት ን "በዕሳ" ብዝኣተወ

ድማ፡ ራእሲ-ባርያው አመሐዳሪ ናይቲ ዓድን- ከምኡ'ውን ምቕራቡ ሰሚዖም ናይ ሓልሓል መዕቆቢያም ገዲፎም ናብኡ ዝመጹ ክልቲኦም ደቅ-ወለንኪኦል ተጸምበርዎ።

እብቲ እዋን'ቲ ካሳን-ሰዓብቲን፡ ብምዕራባዊ ክፍሊ-ዓድዋ ዓራዶም ዘጥዕም ጊዚ እናተጸበዩ፡ እብ ሰለዖ እዮም ዝነበሩ። ተኸለጊዮርጊስ ናይ ምምላሽ መንገዲ ብዝሓዘ እዩ'ውን ካሳ፡ እዋኑ ጥዑም ዝበለ። እብ ከባቢ-ዓድዋ "መጸሉ" እብ እተባህለ ቦታ አድብዩ ጸኒሑ ድማ ምስ ሰራዊቱ ብቆራጽነት ገብጦም። ሰለስተ-ሰዓት እብ ዝወሰደ ኩናት፡ ተኸለጊዮርጊስ ተወጊኡ -ተሳዒሩ- ንሱን ዋግ-ሹም ብሩ እተባህለ ሓውን/ ራእሲ-አበራ እተባህለ ወዱን ተማረኹ። እዚ ውግእ'ዚ ብ 14 ሓምለ 1871 ዓ.ም. እዩ ተፈጸመ። ክልቲኦም ደቅ-ወለንኪኦል (መኰንን-መስፍን) እውን ከም ተሓባበርቲ ናይቲ ዓይኑ-ከዓውር እተፈርደ ተኸለጊዮርጊስ፡ ተማረኹ።

እብ ከባቢ-ዓድዋ እቲ ውግእ ይካየድሉ እብ ዝነበረ ጊዚ፡ ወለንኪኦል ን ደጊያት-ወልደሰሰ እተባህለ ሓላፊ ናይቲ ተአሲርሎ ዝጸንሐ እምባ፡ ሓራ ክለቅን- ምስ ተኸለጊዮርጊስ ምስላፍ ከም ዝሕሾን ከእምኖ ከኣለ። ካብ ማእሰርቲ ተለቂቑ ድማ፡ ደቁ ከናዲ በቲ ዝፈልጦ መንገዲ ኣክለ-ጉዛይ ኣቢሉ ንሓማሲን ገጹ አምረሐ። እብ መንገዲ እንክሎ ግና፡ ደቁ ኣበይ ከም ዘበሉ ብዝተነግሮ፡ ንድሕሪት ተመለሱ፡ ብትብዓት እብ ቅድም'ቲ እተዓወተ "ካሳ" ቀረበ። እዚ'ውን ምሕረት ገቢሩ፡ ደቁ ኣረከበ።

ምስክር-ልቦና ናይዚ ብእውነት ንጉሳዊ-ክብሪ ዝግብእ ወድ-ሰብ ግና፡ ኣብዚ ጥራሕ ኣይኮነን ዝወሰን። ካባና (ኢጣልያ)፡ ምናልባት'ውን ካብኡን ብዘይነቐሉ ምክንያት ብስኒት ምንባር ዘይምክኣልና፡ ኣዝዩ ዘሕዝን እዩ።

ምልክት ሕያውነቱ ንምርዳእ፡ ከመዝግቦም ካብ ዝኸኣልኩ ተግባራት፡ እዚ ዝኸተል ዋንታ ምጥቃስ፡ እንታይነት ናይዚ ሰዒቡ ንጉስ-ኢትዮጵያ እተባህለ "ካሳ" ምንጻር ኣኻሊ እዩ።

-እብ ኩናት "በዐሳ"፡ ራእሲ-ባርያው ሓደ-ዓይኑ ተሃሪመ፡ ፈጸሙ ብሓንቲ-ዓይኒ እዩ ተራፉ። ከዐይኑ ግና ምስ ብዙሓት ተኸተልቲ ካብቲ ኩናት ከምልጥ ከኣለ።

ብድሕር-ዓወት ካሳ፡ ባርያው ብትብዓት እብ ቅድመኡ ቀረቡ፡ ብቅንዕና ተጸራሪኡ ከም ዝነበረን- ኣንጻሩ እናተዋግእ ድማ ሓደ-ዓይኑ ከም ዘጥፈኡን ገለጸሉ። እንሆ፡ ጣዕሳኡ ትሑት-ዋጋ ዝበሮ ጉዳይ ምዃኑ ተአሚኑ፡ ካሳ በዓል-ፍቓድ ምስ ዝኸውን፡ እብ መሳርዑ ከሰለፍ'ሞ፡ እታ ዝተረፈት ዓይኑ ትኹን- ህይወቱ ብዓቢኡ ብእምነት ከወፍየሉ ድልዊ ምዃኑ ኣረጋገጸሉ። ካሳ፡ ሓቕፋ ተቐበሎ። ካብ ሽዑ ኣትሒዞ ባርያው ኣማኒኡ ከዐይኑ፡ ኣንጻር ናይቲ ብተመሳሳሊ ምሕረት እተገብረሉ ወለንኪኦል ሰዒቡ እብ ዝመጸ ግጥማት፡ ህይወቱ እብ ቅድሚት ሰሪዑ ተዋግኦ።

ብድሕር-ዓወት "መጸሉ" ካሳ፡«ሃጸይ» ተባሂሉ ስልጣኑ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ንምር-ጊጋጽ ተበገሰ። ህዝቢ-ትግራይ፡ ንዕብላኣ ኣገው-አምሓራ ዝምክት ጅግና ካብ ከርሱ ምውላድ፡ ሓበን ተሰማሪዖም፡ ብደስታ ተኸታሊኡ ኩነ።

ካሳ፡ ፈለግ-ተከዘ ሰጊሩ እብ ዳርጋ ውሽጢ ሓደ-ዓመት ኣንጻር ጋላ- ህዝብታት ላስታ ተዋጊኡ-ንዓድ ኣምሓራ ወረሩ፡ ብ 21 ጥሪ 1872 ዓ.ም. ብስም ሃጸይ- የሃንስ 4ይ፡ «ንጉሰ-ነገስት ዘ-ኢትዮጵያ» ዝብል መዓርግ ለበሰ።

1872 ዓ.ም.

ኣብዚ ስርሒታት'ዚ እንተኹን፡ ምሳኡ ሓቢሮም ራእሲ-ባርያው በዓል በዓሳ/ ደጊያት-ወለንኪኦል ምስ ደቁ (መኰንን-መስፍን)፡ ብጅግንነት ተቓሊሶም እዮም።

ብልጫ መንፍዓት- ትብዓት- እምነት- ግን፡ ብፍላይ ንባርያው ተፈሊጥሉ፡ ብፍቓድ ንጉስ-የሃንስ፡ ምምሕዳር ምሉእ-ትግራይ ተረከበ።

6ይ- ምዕራፍ

ሃጸይ-የሃንስ እብ ዓድ-አምሓራ ዘመተኡ ዩካይደሉ እብ ዝነበረ እዋናት፡ እብ ገማግም ቀይሕ-ባሕሪ/ሰሚናዊ-ወጥናት ናይቲ ግዝኣትን/ንታሪኽ-ኢትዮጵያ ክፍለ-ዘመናት ካብ

ዝጸንሐ ተነጽሎ ሓራ አውጸዋል። ደጊም ታሪኽ ናይዚ ሃገር'ዚ ኣብ ክሊ ጉዳያት-ጥቕምታትን ኢውሮጳ ንኣዋሩ ዝቐርኑ ፍጻሜታት ይካየዱ ነበሩ።

እንግሊዝ፡ እንጻር-ተድሮስ ዝፈጸምዎ ወራር፡ናይ ውልቆም " ሞራላዊ-ጥቕሚ " ዘማልእ ጉዳይ እዩ ዝነበረ።

ንትራ-ጠባይ/ ጭካነን- ሃጸይ ተድሮስ ኣገረዎም፡ ነዞም ናብ " ባርባርነት " እተመልሱ ህዝብታት፡ መንነት-እንግሊዝ ዝደፈረ፡ ከይተቐጽዐ ከም ዘይዓርፍ ኣረዲእዎ፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ግዝኣት ምድልዓል ከም ዘየዋጸእን- ጥቕሚ እውን ከም ዘይርከቦን፡ ተገን-ዚዎም ወጹ።

ሰራዊቶም ብዝሰሓቡ፡ ነቲ ሃገር ከም ዝጸንሐም፡ ኣብ ፋሉልነቲ እዮም ራሕራሐምዎ።

ስለዚ ድማ፡ «ሓድሽ መዋእል ታሪኽ-ኢትዮጵያ» ዝበሃል፡ በዚ ብ " ብሪጣንያ " እተፈጸመ ወራር ኣይኩንን ዝጅምር።

ብእምነተይ (ደራሲ)፡ እዚ መዋእል'ዚ ዝኸፈተሉ እዋን፡ ዮሃንስ ብዝነበሮ ተውህቦ-ልቦና-ሓይሊ-ንጉሳዊ ኣኸሊል ደፊኡ ን " ጥንታዊ ንግስነት-ኢትዮጵያ " ኣብ ውሽጢ ታሪኻዊ-ዶባቲ፡ ብድልድል ሰረት ከም ዳግመ-ሃኒጹ፡ ነጻ ርክብ-ዝምድናን ምስ ዝማ-ዕበሉ ህዝብታት-ዓለም ንምትግባር፡ግማግም-ባሕሪ ምውሓስ ከም ዝግባእ ዝብል ሰፊሕ-ውጥን ምስ ተረድኦ እዩ ታሪኽ ናይዚ ዝምልከተና ሃገር፡ ሓድሽ ምዕራፍ ሓዘ።

ብመሰረት'ዚ ልኡል ኣተሓሳስባ እዩ ድማ ደጊም እዚ ሃገር'ዚ እንተ ብቐጥታ- እንተ ብተዛዋዋሪ፡ ምስ ጥቕምታት ግብጺ ኩነ-ጥቕሚ ኢውሮጳውያን፡ ኣብ ዘይፅረቕ-ግርጭት ጸሚዱ፡ ኣብ ፖሊቲካዊ-ዓንክል ሃገራት ኢውሮጳ ተቐረኩ'ውን፡ ምልቓቕ ዘይተኻእሎ።

ዮሃንስ ሃጸይ ተባሂሉ ዘውዲ ይደፍኣሉ ኣብ ዝነበረ እዋናት፡ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ኩነ፡ ብፍላይ ድማ ኣብቲ ብዝያዳ ዘገድሰና መረብ/ምላሽ እተኻየዱ ፍጻሜታት ንምብራህ፡ ንሱ «ሃጸይ» ተባሂሉ ዘውዲ ይደፍኣሉ ኣብ ዝነበረ እዋናት፡ ኣብ ሞንጎ ግብጺ-ዓድ ሓበሻን ዝነበሩ ዝምድናታት ብሓጺሩ ምግላጽ ኣድላይ ከኸውን እዩ።

ኣዕራብ ኩነ ቱርኪ፡ ዓድ-ሓበሻ ንምግባእ ብዙሕ ፈተነታት ኣካይዶም ከብቐዑ፡ ኣብ ዕላማእም ከም ዘይተዓወቱ፡ ኩሉ ዝፈልጦ ሓቂ እዩ።

ብድሮ፡ ብቐድሚ 16 ክፍለ-ዘመን፡ ቱርኪ ኣቐዲሞም " ወደብ-ዙላ " ኣስዲዖም ድማ "ወደባት ባጽዕ- ሰዋኪን" ወራርም'ኳ እንተጸንሑ፡ እቲ ንከበሳታት ዓድ-ሓበሻ ዘምርሕ መደያይቦ፡ ከብሕትም ኣይከኣሉን። ከምኡ'ውን ነቲ ኣብ ሞንጎ ባጽዕ-ሰዋኪን ዘሎ ናይ ግማግም ዞታታት፡ ብምሉኡ ኣይተቐጸጸዎን።

ኣብ ሞንጎ 1821-1822 ዓ.ም. ኣብ ዘሎ እዋን፡ " እስማኢል-ፓሽ " እተባህለ ሳልሳይ ውላዱ ን" መሓመድ-ዓሊ "(ነቲ ኣብ ህልዊ-እዋን ኣብ ሰልጣን ዝርከብ ግብጻዊ-ሰርወ ዝመሰረተ እዩ። ዕድል ንምንዳይ ዝኹብላል ወታዓደር'ዚ፡ " ካብ " ኣብ እተባህለ ቦታ ዝውለድ ወድ-ኣልባንያ እዩ።) ናይቲ እዋን'ቲ ግዛእ " ከዲሽ "፡ ግዙፍ-ሰራዊት ኣኸቲቲ ን " ታሕተዋይ-ኑብያ " ወረሩ፡ ናይ ፈተሻ ኩለላኡ ከሳብ ደንደስ ከበሳ-ኢትዮጵያ ኣበጸሐ ከም ዝነበረ ይፍለጥ። ሓበሻ- ግብጽን- ኣብ ሞንጎ ከሰላ-ጋላባት ኣብ ዝርከብ ቦታ ተጋጠመ። ሓበሻ በብቐሩናብ ናብ ከበሳእም ተደፍኦ። ከምዚ'ሎም ድማ ብኩሉ ወገናት ብቱርኪ/ግብጺ/ቀቢላታት ጋላ/ ተኸቢዖም ተረፉ።

ኣብ ሞንጎ 1830-1840 ዓ.ም. ኣብ ዘሎ እዋን፡ ግብጻውያን ኣብ " ጋሽ " ዓረዶም፡ ዕርዲ-ከሰላ ሃኒጸም ንህዝብታት ሓለንጋ/ ዓልገደን/ ሰብደራት/ ብንዓምር (ግእዛዊ ወይ ኢትዮጵያዊ መበቆል ዘለዎም ህዝብታት) መሊኹም፡ ኣብ ሞንጎ'ዚ ሓድሽ ግዝኣቶምን እቲ ኣብ ቀይሕ-ባሕሪ ዝነበረ ጥንታዊ ዋንነት ቱርክን ዝነብሩ ህዝብታት፡ ብዙሓት

8- ብናትና (ናይ ኢጣልያ) ናይ እዘን-ቑጽጽርን ሓላፊ ካብ እንግሊዘኛ እተተርጎመ «ሓበረታ ብዛዕባ'ቶም ኣብ ሱዳን- ቀይሕ ባሕሪ- ኢኳቶር- ዝርከቡ ወረዳታት ግብጺ» ዝብል ጽሑፍ እተረኸቡ ሓበረታ።

9- ስለዚ፡ እቲ ንባጽዕ ዘምርሕ መንገዲ ምቑጽጸር እዩ እቲ ዝነበረ መደብ። ሰዓብቲ ምስልምና ብብዝሒ ምጥርናፍ ዝነበረ ዕላማ ድማ፡ ኣብቶም ኣብ ሃይማኖት-ክርስትና ሰማዊም ኣብ

ሰዓብቲ ምስልምና ክውድቡ ጸኒሖም። እዚ ጉዳይ'ዚ፡ ክሳብ'ቲ "እስማዒል-ፓሻ" ኣብ 1865-1866 ዓ.ም. ኣብ መሬት-ሱዳን መንግሥቲ ባቡር ናይ ምህናጽ ዝወጠኖ መደብ ብተወሳኺ'ውን እቲ መስመር ካብ ከሰላ ንባጽዕ ምዝርጋሖ ኣብ ዝሓሰበሉ፡ ስለዚ'ውን ብ "ዓድታት-ቦጎስ" ምሕላፍ ኣድላይ ኣብ ዝኹነሉን፡ ከምኡይሉ እዩ ጸኒሖ።

መንግስቲ-ግብጺ፡ እዚ ዞባ'ዚ እውን ኣብ ውጥን-ወራራት "መሓመድ-ዓሊ" ክጽምበር እዩ ድልዩቲ ዝክበረ። ኩይኑ ግና፡ ካብ ዝክበር መደባት ርሒቑ፡ ኣብ ሰኢ ጥራሕ እዩ ነዚ መሬት'ዚ ዝጸለጸ። ምክንያቱ ኣበሻ ብወገኖም ኣብቲ መሬት ዝክበርም መሰላት ንምርግጋጽ፡ ወትሩ እዮም ተቓሊዖም። ወረ'ውን ኣብ እዋናት ናይቲ ቅድሚ እስማዒል ዝክበረ "ሰዒድ-ፓሻ" እተባህለ ኣመሓዳሪ፡ እቲ ዶባት ተለቂቑ እቶም ንሓለዋ/ ናይ ዶብ-ጸጥታን/ ንምርግጋጽ እተላእኩ ሰራዊት ተሳሊቦም "ወረዳ-ቦጎስ" ንብዙሕ ዓመታት ሻራ ዘይክበር መሬት፡ ወይ ድማ ከምቲ ኣብ ሕሉፍ-ታሪኹ «ባዕለ-ምሕዳር» እዩ ዝክበረ።

እዚ ብህዝብታት "ግእዝ ምድረ-ባሕሪ" ተኸቢቡ እተጎጸለ፡ ኣገው ዝመበቐሉ ህዝቢ፡ ኣብቲ ብሉጽ እዋናት ናይ ዝክበረ "ሰሎሞናዊ-ንግስነት"፡ ከምቲ ናይ ኢትዮጵያ ማሕበረ-ፖሊቲካዊ ኣቃውማ፡ ቀጥታ ቦቲ "ሃጸይ" እዩ ዝመሓደር ዝክበረ። በብዓመቲ እውን ህዝቢ-ቦጎስ ወኪሉ ንጉንደር እናለኣኸ 60 ላሕሚ ህያቡ እናኣበርኩት እዩ ጸኒሖ። ብዘይካ'ዚ'ውን፡ ሃጸይት በብዝሞትሉ፡ ህዝቢ-ቦጎስ ልክዕ ከምቲ ኣብ ሞት ኣዝማይም፡ ጸጉሪ-ርእሶም ይላጽዩ ነበሩ።

ህዝቢ-ቦጎስ ብጎረባብቲ ዝፍራሕ ኣደል ህዝቢ እዩ ነይሩ። ግእ-ርእሱ ዘመሓደረሉ ናይ ባዕሉ ስርዓተ-ሕጊ ዝኹተል "ልኡላዊ-ስርዓት" እውን ነይርዎ እዩ። እቶም ሃጸይት ብወገኖም፡ ብዛዕባ'ቲ ህዝቢ-ቦጎስ ከበርኩቶ ዝጸንሖ ውሑድ-ፍንውን ግብረ-መንግስቲ፡ ሕጉላት እዮም ዝክበሩ።

ህዝብታት-ቦጎስ- ተዓቂ፡ ብቲርኪ/ ግብጽን (ብፍላይ ድማ በዞም ዳሕረዎት ብድሕር ፍጻሚ "ወራር ታሕተዋይ-ኑቢያ") ነጸነቶም ብዝተጎኸለ፡ ምስቶም ተመሳሳሊ ሃይማኖት ዝክበርም ኣብ ኣማሲን ዝርከቡ ክርስትያን ኣሕዋቶም ተቐራሪቦም፡ጸግዐ-ዐቕባ «እንዳ-ጸዓዘጋ» ኣቲቶም-ተፈቂዱሎምን ኑቲ ኣብ ሞንጎእም ብፍንው መልክዕ ዝጸንሖ ኣኸብሮት፡ ግዳማዊ-መልክዕ ኣብ ዝሓዘ ተማእዛዝነት ለወጥዎ¹⁰።

ከባቢታት ዝክበሩ ቀበላታት ኣድሃበ። ከምዚ'ሉም ቤት-ቢደል/ ማርያ/ ኣብ መወዳእታ'ውን ተዓቂ፡ ኣብ ሃይማኖት-ምስልምና ኣመኑ። ቲርኪ ብ "ናይባት" ኣቢሎም ኣብ

ባጽዕ ዝክበረ ግዝኣቶም ዋሕስ ብዝረኸቡሉ፡ ምምሕዳር-ሰምሃር ጥቓ "ዓንሰባ" ተቐረበ።
"ቨርነር ሙዚንገር" - «ብዛዕባ ባህሊ- ሕግን ህዝብታት ቦጎስ»

10- ብ 1852 ዓ.ም. ህዝብታት ዓልገደን- ባርያ (ኣቐዲሞም ካብ ከባቢታት ብእተበገሱ ሰብ-ብረት ተወሪርም ብምጽናሖም) ብግደኦም 300 ሰባት ኣኹቲቶም፡ ንቦጎስ ወረርዎም። ዝክበረ ፍርሕን-ሕንፍሽፍሽን ግና ንወዮም 300፡ 3000 ኣምሊሉ ኣቐረቦም። ተቐማማይ ህዝቢ ብህድማ ኣምሊጡ፡ መጋርሕ- ከረን ብኣዊ-ተቓጽሎ። ዘረፍቲ ሰይፎም ከይመዘኩ፡ እዚ ዘይብሃል ንብረት ዘረፉ። ማእለያ ዘይብሉም ከብቲ ተዘሚቶም፡ ቁልዓ-ሰበይቲ እውን ከይተረፉ ከም ጊላታት ተማረኹ።

ብ ወርሒ ጥሪ 1854 ዓ.ም. ኣሎ እተባህለ ጎበዝ ካብ ህዝብታት ባርያ-ባዛ ከሳብ ጋሽ ተኣኻኺቦም ዓሊ-ኣጋ ብእተባህለ ዚጋ ተመራሖም- ብርክት ብዘበለ ቀጽሪ ሰራዊት-ግብጺ እውን ተዓጂቦምን፡ እንደገና ን "ህዝቢ-ቦጎስ" ኣደጋ ወደቐዎም። ከረን- ኣሸላ- ዮና- ናይ ከባቢ-ቁሽታትን፡ኣዊ-ነድዱ። ኣማእታት ቁልዓ-ሰበይቲ/ሚእቲ ዝኹኑ ከብትን እውን ተዘምቲ። ዝጠጥም ተቐውሞ ድኹም ሳላ ዝክበረ ግና፡ ውሑዳት ሰባት እዮም ተቐቲሎም። ሳዕቤኑ፡ እቲ ዓዲ ኣብ ሰምባይ-ድኸነትን ወደቐ። ዝተረፈ ህዝቢ፡ ከምዚ ዝእመሰለ ምርኢት ከይድገም ፈረሑ። ሰብ ኣብ ዘይካበርም ኣጸድፍ-እምባታትን ተዓቕቦ። ኩይኑ ድማ ኣደ-ክፋል ንዓድ-ኣበሻ ተሰዲዖ እንከሳግም፡ ዝተረፈ፡ ሰላምን-ዕርቅን ከናዲ ንማለት፡ ወኪላቲ ን "ከሰላ" ልኢኹ፡ ግብረ ክግብርን- ኣብ ሃይማኖት ምስልምና ከኣምንን ተመባጽዐ። ጥንታዊ ናይ «ቦጎስ-ሪፑብሊክ» ካምዚ'ሉ ብዝገነዘመ፡ ተመሊሶ ዝትንሰእ'ኪ ኣይመሰልን ዝክበረ። እቲ ዘመታ እተፈጸመሉ ረፍዲ፡ "ጆክሩ-ስተላ" እተባህለ ካህን (ስርዓት-ላሕራቲ ዝኹተል ኣማኒ)፡ ኣብቲ ገና ረመጹ ዘይጠፍእ "ከተማ-ከረን" ናብ ህዝቢ-መንሳዕ መጸ። ብዝኸለሎ ከጸናንዕን-ከተባብዕን ፈተነ'ሞ፡ ኣይኩነሉን ግና። ስለዚ ን "ከሰላ" ገዱ መንገዲ ኣምራሕ። ኣብዚ ብዘበጸሖ ድማ፡ ብኣገዝ "ዎልተር-ፕሎውደን" እተባህለ ቐንሰላ-እንግሊዝ፡ ካብ 300

አብ መጀመርያ 1868 ዓ.ም. ወራር-እንግሊዝ አብ ዓድ-ሐበሻ እተፈጸመሉ እዋናት፡ ናይ ግብጺ ኮዲሽ ነቲ አብ ንግግም ቀይሕ-ባሕሪ ዝነበሮ ዋንነት ዋሕስ ከተሸለፍን/ ንመጻኢ ዝመደቦ ወራራት ንምዕዋት፡ ሓገዝ ብሪጣንያ ንምክላዝ፡ ብዝሰለፈሉ አብቲ ብእንግሊዛውያን እተመደበ ወፍሪ ንምስታፍ፡ ወፊያ ሓዝቱ እቕሪቡ እዩ። ክሳብ ወን ሰራዊት-ግብጺ ብሰራዊት እንግሊዝ ከእዘዙ ዝብል ድልውንቲ ገሊጹ ከብቅዕ፡ ተቐባልነት ግና አይረኽበን። ብድሕር'ዚ እንደገና፡ መሬት ከሰላ-ጋላ'ባት ከም መንቀሊ መደበር ናይቲ ወታዕደራዊ-ውጥን ናይ ምዃን ተኸእሎ እውን ተዘርበሎ። እዚ ውን ብወገኑ ነቲ አብ ሞንጎ ግብጺ-ዓድ ሐበሻን ዝጸንሐ ዝምድና፡ ብኣሉታ ጸለዎ።

ተወላድ-ስዊዘርላንድ (ስዊስ) ዝኹን " ስርነር-መዚንገር "፡ ብ እዋናት-ኢጋይ 1874 ዓ.ም. ናይ እንግሊዝ ኩን ፈረንሳ- ቆንስላ (ምስሉን) ተባሂሉ፡ አብ ባጽዕ እዩ ምቕማጡ ዝነበረ።

መንግስቲ-ግብጺ፡ ነቲ አብ ሞንጎ ሃጸይ-ዮሃንስ/ ቀቢላታት ጋላን/ እተላዕለ ኩናት ከጥቀመሉ (ከምዝምዞ) ብምሕላብ፡ ን " መዚንገር " ነታ ርእሰ-ኩጥ ህዝቢ-ቦንስ ዝኹነት ከተማ-ከረን ንምውራር፡ 1500 ዝግመቱ ወታዕደራት አወፊዮሉ። እቲ መደብ ድማ፡ አብ ግብሪ ወዓለ። ካብዚ ሓሊፉ፡ መዚንገር፡ መሬት-ሓይለት እውን ወረረ። አብዚ ግና፡ መራሒ ናይቲ ዞባ እዩ ንውልቃዊ-ረብሓኡ፡ መሬት ንወርቂ ለዊጥዎ። ን ከዲሽ።

ሃጸይ-ዮሃንስ፡ እዚ ወራር'ዚ ንምቅዋም፡ " ኮሎኔል-ኪርኮፖን " ብእተባህለ ተወላድ-ስኮትላንድ እቢሉ፡አቢቱታኡ ንሃገራት-ኢውሮጳ ብፍላይ ድማ ን ዓድ-እንግሊዝ እቕረበ። - (ኮሎኔል-ኪርኮፖን፡ አብቲ ዝቐደመ እዋናት፡ ምስ ጎርዶን ሓቢሩ አብ ሃገር-ቺና እዩ ወፊሩ ነዮሩ። አብቲ ዝሰዓበ ድማ፡ ንሃጸይ-ዮሃንስ እዩ ከገልግል ጸኒሑ) -

እተባህለ ናይ አቢቱታ-ልኡኽ ግን፡ ግብራዊ-ውጽኢት ስለ እተሳለፍ፡ አብ ሞንጎ ግብጺ/ዓድ ሐበሻን ዝነበረ ዝምድና፡ ተለሓለሐ። አብቲ ዓመት እቲ አሚር-ኢሕመድ እተባህለ ናይ ሃራር-ሱልጣን ስለ ዝሞተ፡ እቲ ህዝቢ አብ ክንዳኡ ከሊፉ ቺትራ አሚር ንእተባህለ ውላዱ ከመሓድሮ መረጸ። ንግስነቱ ግን ንሰለስተ-መዓልቲ እዩ አገልጊሎ። ንቀቢላታት-ጋላ ቀዳምነት ሂቡ -ተማእዘዙቱ ጸቂጡ -አንጻር ምስልምና እተላዕለ "መሓመድ" እተባህለ ዚጋ እዩ ውን ነቲ ዕልዋ-መንግስቲ ፈጸሙ ዝነበረ። ህዝቢ-ሃራር ናብ ዝነበረ " ኮዲሽ " ጥርግን ስለ ዝቐረበ፡ መንግስቲ-ግብጺ ስርዓት ንምምላስ፡ ራውፍ-ፓሻ ንእተባህለ ልኡኹ ለኣኸ። እኹል ከበሃል ዝከኣል ተቃውሞ ከይገጠሞ ድማ፡ ዕላማኡ አብ መፈጸምታ አብጽሐ።

" እስማኒል-ፓሻ "፡ አብ መጀመርያ እዋናት 1874 ዓ.ም. ነቲ አብ ሱዳን ዝነበረ ግዝኣቲ ንምድልዳልን- መንግስቲ ግብጺ ነቲ ብዘመነ ንግስነታት ዓባስ-ፓሻ/ ሰዒድ-ፓሻ ብዓቢኡ ድማ አብቲ 11 ዓመት ዝጸንሐ ግዝኣቲ ንባዕሉ እስማኒል-ፓሻ፡ አብ ማእከላይ ዞባ-አፍሪቃ ዝወረሮ ሰፋሕቲ መሬት ስርዓት ንምትእትታው ዝነበሮ መደብ አብ ግብሪ ከውዕሎ፡ ነቲ አብ ሃገር-ቻይና አንጻር " ታይ-ፒንግ " ተዋጊኡ ዓቢ ዝኖ ዘተረፈ እንግሊዛዊ " ኮሎኔል-ጎርዶን "፡ ናባኡ ጸውዖ።

እቲ መደብ " ብደቀ'ባት ከማላእ አይከኣልን " ካብ ዝብል ናይ ግብጺ አተሓሰባ እዩ ነቂሎ። ዕላማኡ ድማ፡ ነቲ አብ ላዕለዋይ-ኒል እተገብረ መጽናዕታት ምቕጻልን- ኢየል መንግስቲ ተሃኒዱ፡ ንግድ-ባርነት ምስራዝን፡ ዝኣመሰሉ ውጥናት ዘጠቓለለ እዩ ነይሩ።

ብ 21 ዩኑዲት ናይ እተጠቐሰ ዓ.ም.፡ ጎርዶን፡ ናብ ዓውዲ ናይቲ መዋሰእ ከኸውን እተመርጸ ቦታ ተባገሰ። ብሕሉፍ ተመክሮኡ ድማ፡ ግብጺ አብ ዝሓጸረ እዋን ነቲ አብ

ንላዕሊ ዝግመቱ ተጨውዮም እተሸጡ ቁልዓ-ሰበይቲ ንሃገርም ከመለሰ ከኣለ። ካብቲ እዋን'ቲ አትሒቲ ድማ፡ እዚ ብክርስትያን እተሃዘበ-መሬት ከይተደፍረ፡ ህዝቢ ቦንስ- ከባቢኡን ብዘይምቀራጽ አብ ሰላም እዩ ነበሩ። -ሸርነር መዚንገር- አብዚ ብ ሸርነር-መዚንገር እተዳለው-ጽሑፍ፡ «...እቲ ሰላም፡ ብድሕር-ምፍራም «ውዕል-ሐውት» ወረዳ-ሰንሒት ንዓድ-ሐበሻ ይብጽሓዩ ምስ ተባህለ፡ ብራሕሲ-አሉላ እዩ ተደፈሩ...» ዝኣመሰለ ኣበረታ እውን ይርከቦ። ኣሉላ፡ ንሕሲዩ ብዘይብሉ አገባብ እዩ ንሰንሒት ራስይዎ። ብዘይካ በዚ ናይ ራስያ ተግባራት ድማ፡ ነዚ ሓድሽ-መንግስቲ ዘሸነኹ ሰዓድ-ግብሪ እይጥቀሱን፡ ኣይተፈጸሙን ድማ።

ኢኳቶር (ቅናት-መሬት) ዝርከብ ግዝኢታቱ ከቆጸጸር እንተድኣ ኩይኑ፡ ናብ ገማግም-ዛንዚባር ዘምርሑ መሳልል ምኽፋት ግድነት ከም ዝኹን ኣብ ዝብል ጽኑፅ እምነት ሰመረ።

ብርእይቶኡ፡ እቲ ፈለግ-ኒል ዝሕዞ ጉዕዞ ምኽታል ዝብል መደብ፡ ብሰንኪ ህጉም-እጻድፍ ናይቲ ፈለግን/ሱድ " እተባህለ ጉንድታትን/ ሳዕረ-ማዕረ ሰፈፍቲ ብዘኸትልዎ ማሕለኻ/ ዋሕዲ ንህንጻ ዘገልግሉ ዕንጻይቲ/ ዝእመሰሉ ዕንቅፋት፡ ግብራዊ-ውጽኢት ኣይምተረኽቦን። እዚ ንምብራህ እዩ'ውን ኣብቲ ካብ " ላዶ " እተባህለ ቦታ ዝለኣኾ ደብዳቤ፡ «...እቲ ብመጠኑ ኣገዳሲ ከበሃል ዝከእል ክፍለ-ወገን ናይዚ ዓድ'ዚ፡ ኣብ ከበሳታት-ምተሳ (ኡጋንዳ) ኩይኑ፡ እቲ ካብ ላዶ ኩነ ካብ ካርቱም ንደቡብ ዝርከብ ወገን፡ ጨፈቃ-ደልሃመትን ዝበዝሖ እዩ...» ዝእመሰለ ሓበረታ ዝርከቦ።

ሳዕቤን ናይዚ እዩ'ውን " ጎርዶን " ብጥሪ 1875 ዓ.ም. ነቲ " ኩዲቭ "፡ ኣብ ገማግም-ሞምባዛ ማለት ኣሰታት 400 ኪ.ሜ. ብሰሜን " ዛንዚባር " መደበር ናይ ምቕም ኣድላይነትን/ ብዘይካ'ዚ'ውን፡ ገማግም " ፎርሞዛ " ምውራር ከም ዝግባእን፡ ዝብል ሓሳብ ኣቕረብሉ።

ናይ ግብጺ-ኩዲቭ ብወገኑ፡ ምንጭታት ፈለግ-ጅዩባ ከም መራኽብን-መዋፈርን መስመራት ምስቶም ኣብ " ኢኳቶር " ዝርከቡ ግዝኢታት-ግብጺ ክኸውን ዝብል ሓሳብ ኣንቲሉ፡ " ተልእኾ ንፈለግ-ጅዩባ " እተባህለ ናይ ድህሰሳ ጉጅለ ለኣኹ።

እቲ ኣብ ምንጭታት " ፈለግ-ጅዩባ " እተመደበ መልሕቕ ግን፡ ኣጸጋሚ ኩይኑ ስለ እተረኸበ፡ እቲ ልኡኹ፡ ኣብ ሞንጎ ዱርንፎርድ-ኪሲማዮ ኣብ ዝርከብ ቦታ ማለት ኣዘዩ ንደቡብ-ገጹ ክድፍእ ተገደደ። ከምዚ'ሉ ኣብ ውሽጢ መሬት" ሱልጣን-ዛንዚባር " ኣትዩ ኣብ መደብ ዘይነበሩ ጥቕምታት ስለ ዝኾኑ፡ እቲ ውጥን ከይተዓወተ ደው ከም ዝብል ኩነ።

" ብሪጣንያ " እዩ'ውን ከሳሲ ኩይኑ ቀሪቡ ነዚ ናይ «ጅዩባ-ድህሰሳ» ዝብል መደብ፡ ደው ከብሉ ክኢሉ ። ማዕረ-ማዕረ ምስ'ዚ ግን፡ መንግስቲ-ብሪጣንያ ብሰላሕታዊ ስምምዕ፡ ነቲ ግብጺ ኣብ ገማግም ቀይሕ-ባሕሪ ክሳብ -10° Lat. Nord- = 10° North Latitude- ሒዘዎ ዝጸንሖ ምምሕዳር፡ ኣጽደቕን-ተቐበሎን እውን።

ብ 1875 ዓ.ም. ብልክው'ውን ኣብ እዋናት ጽድያ፡ ናይ ግብጺ-ኩዲቭ «ወደብ-ዘይላ» ካብ ሱልጣን ናይቲ ዞባ ብወርቂ ክገዝእ ክኣለ። ኣብ ሕሉፍ እዋናት፡ እዚ ነቕጣ'ዚ እዩ ናይቲ ዓወት ዘይረኸበ ብዓረብ-ቲርኪ፡ ዓድ-ሓበሻ ንምውራር እተኻየዱ ፈተነ፡ መንቀሊ-መደበር ዝነበረ። ናይ ግብጺ-ኩዲቭ ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ኩሉ'ቲ ካብ ከባቢታት " ታጅዩራ " ኣትሒዙ ን " በርበራ " ሓሊፍካ ዝርከብ ገማግም ህንዳዊ-ውቅያኖስ ዘጠቓልል ዞባታት እውን፡ናይ " ተጽዋሂ-መሰል " ከም ዝህልዎ፡ ቦቲ ሱልጣን ከረጋግጽ ክኢሉ እዩ ጸኒሑ።

እስማዒል-ጋሻ፡ ነቲ ብሓይልታት ኢውሮጳ ብሓፈሻኡ፡ ብፍላይ ግና ነቲ ብእንግሊዝ ኣብ ምዕራባዊ ገማግም ቀይሕ-ባሕሪ ብሰላሕታዊ ስምምዕ እተፈልጠሉ ዋንነት ተጠቒሙ፡ ዋላ እውን ነቲ ዓድ-ሓበሻ " ወደብ " ናይ ምህላው-መሰል ዝቐርቦ ዝነበረ ጠለባት ነጸጎን-ተቓዋማይ ኩይኑ ቀረበን።

እንግሊዝ፡ ነቲ ብመትረብ-ስወጽ ሓሊፉ- ብቀይሕ ባሕሪ ኣቢሉ ናብ ሃገር-ህንዲ ዘምርሖ መንገድታት ምዕቃብን-ምቑጽጸርን ንዝብል ውልቃዊ-መደቡ ውሕስነት ክገብረሉ ንማለት፡ ኣብቲ ገማግም ኣንጻር " ንምናልባት " ኢውሮጳዊ-ወራራት፡ ዕርድ-ታት ምትካል እዩ ዕላማኡ ዝነበረ። ንዝወጠኖ ናይ ንግዲ-ምዝመዛ ሸፋን ንምግባር ድማ፡ መንፈሳዊ-ስምዒት ብዝተሓወሶ ኣገባብ፡ ንለውጢ ናይቲ ሰላሕታዊ ፍቓዶም፡ መንግስቲ-ግብጺ ምሳእም ብዛዕባ ምውጋድ ንግድ-ባርነት ዝምልከት ውዕል ምፍራም ግዴታ ከም ዝኹን ብዝብል ኣምሳል ኩሒሉም ኣጽደቑዎ።

7ይ- ምዕራፍ

ብመሰረት ናይዚ መንግስቲ-ግብጺ ኣብ ጉላጉል-ሓይለት/ ኣብ ሰንሒት/ ኣብ ሱዳን/ ብተወሳኺ 'ውን ብግሉጽ ይኹን ብሰላሕታ፡ ኣብ ምሉእ ኣፍሪቃዊ-ገማግም ቀይሕ ባሕሪ/ ኣተፈልጠሉ ዋንነት እምበኣርከስ፡ ዓድ-ሓበሻ ብግብሪ፡ ኣብ ናይ ግብጺ ከበባ እዩ ዝነበረ ምባል፡ ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይከውንን።

ከምቲ ድሮ እተገንዘብናዮ ድማ፡ ውጽኢት ድኣ ኣይረኽበን እምበር፡ ሃገይ-ዮሃንስ ነዚ ተገንዚቡ፡ ካብ 1874 ዓ.ም. ኣትሒዞ፡ ናብ ሃገራት ኤውሮጳ ጥርፃኑ ኣቕረቡ እዩ።

ስለዚ ኣብቲ ስዒቡ ዝመጸ እዋናት፡ ኣብ ሞንጎ ግብጽን-ዓድ ሓበሻን ዝጸንሐ ምፍሕፋሕ እናበእስ ከይዱ፡ ነፍሱ-ወክፍ ወገን ንኲናት ተዳለወ።

ከም ግብረ-መልሲ ናይቲ ብግብጺ እተገብረ ዝረፋ፡ ሃገይ-ዮሃንስ «ጊንዳዕ» እተባህለ ሓድሽ ወረዳ ኣቐመ። ስፍሓት ናይዚ ወረዳ'ዚ፡ ካብ ሰሜናዊ ጸንፊ ገማግም ወደብ-ዙላ/ ከሳብ ወደብ ሓንፊላ-መሬት ሳዊን/ ብደቡብ ድማ ከሳብ ሓይለት ዝርከብ መሬት ጊንዳዕ፡ እዩ ዘጠቓልል ነይሩ። እቲ መደብ፡ ንዓድ-ሓበሻ ወደባት ምውሓስ እዩ ዝነበረ ዕላማኡ። "ኪርከማን" ንእተባህለ ኣመሓዳሪ መሪጹ ድማ፡ ነዚ ሓድሽ-ወረዳ'ዚ ከም ብሕታዊ-ጉልቲ ንምሉእ ህይወቲ ኣወፈየሉ። ኪርከማን ብወገኑ፡ ኣብ ጊንዳዕ ዋና-መደበሩ ኣቐሓሙ ናይ እተባህለ ጉልቲ ሰንደቕ-ዕላማ ክኸውን፡ ባንደሬ-እንግሊዝ ኣንበልበለሉ።

መንግስቲ-ግብጺ፡ ካብቲ ድሮ ዝእም ዝጸንሐ "ወደብ-ዘይላ" ኣረንድሩፕ ብእተባህለ ዕሱብ ተወላድ-ደንማርክ(ዳኒማርክ) ዝምራሕ ጭፍራ-ሰራዊት ንባጽዕ ለኣኸ። ኣረንድሩፕ፡ ብወርሒ ጥቅምቲ ንባጽዕ ኣተወ። ሰራዊቲ ኣኸቲሉ ድማ ብቐለሉ ንጊንዳዕ ኣምራሑ፡ ክቆጽጾ ከለዉ። መግለጺ ብዘይርከቦ ኣገባብ ግና፡ ጉዕዞኡ ቀጺሉ ናብታ ኣብቲ እዋን'ቲ ርእሱ-ኩሉም ዓድ-ሓበሻ እትበሃል ዓድዎ ዝጹ ደየበ። ንጉሱ-ዮሃንስ ብቐለሉ ካብቶም ናይ ኣረንድሩፕ ዝበዝሑ ሰራዊት ወዲቡ፡ ኣንጻር ግብጻውያን ኩተተ።

ብ 17 ሕዳር 1875 ዓ.ም. ኣብ ከባቢ-መረብ "ጉዳ-ጉዲ" ኣብ እተባህለ ቦታ፡ ሰራዊት-ግብጺ ሃንደበት ተጠቑ፡ ብምሉኡ ተደምሰበ። ንባዕሉ ኣረንድሩፕ/ዚኒ እተባህለ ምሳኡ ሓቢሩ ዝጸንሐ ሓደ-መስፍን፡ 770 ዝኹኑ ወታሃደራትን ኣብኡ ተቐትሉ።

ኣብ ዝወፃለ ኩናት፡ ብወገን ሰራዊት ሃገይ-ዮሃንስ "ደጊያት-ወለንኪኣል" እዩ ፍሉይ ኣድንቕት ኣመሰኪሩ። ምእንት'ዚ'ውን ሃገይ-ዮሃንስ ነቲ ኣሕዲርዎ ዝጸንሐ ዘይምትእምማን ወጊዱ፡ "ኣመሓዳሪ ሓማሲን" ከሳብ ምኽዓው-ቐሎ ብዝብል ሽመት ንሃገሩ መለሰ። ብዘይካ'ዚ፡ ዶብ ናይ ምክልኻልን/ናይቲ ብቐመኡ ዓመት ብግብ-ጻውያን እተወረረ "ሰንሒት" ናይ ምምላስ ሓላፍንት እውን ተዋህቦ።

ዮሃንስ በዚ ስጉምት'ዚ ኣቢሉ፡ ምናልባት ኣብቲ ኣንጻር-ግብጺ ከእምቶ ዝጸንሐ ዓቢ ኩናት፡ ሓማሲን ጸግዑ ክኸውን እዩ ተስፋኡ ዝነበረ። ብሓቂ'ውን ዮሃንስ እቲ ዞባ በቶም ንሱ ብኣስገዳድ ዘንበርም ሹም-ኒጋሪት ተመሊኹ ከሕልፎ ዝጸንሐ ሓሳር-ስቅያትን ክዘገግዎ ኣይክእልን ዝነበረ።

በዚ ስጉምት'ዚ ኣቢሉ ግን፡ ንዝጸንሐ ምርሕሓቕ ንፍርቂ እዩ ፈቲሕዎ። ምኽንያቱ እቲ ኣብ ሰራዩ ዝቐመ ወታሃደራዊ-ምልኪ ትግራይ፡ ከምኡይሉ እዩ ቀጺሉ። እዚ ድማ ወረዳ ሰራዩ ከይጠልሞ ፈሪሑ፡ ኣብ ትሕቲ ግዝኣቲ ከጸንሐ ንማለትን- ከምኡ'ውን ሓለዋ መስመር-መረብ ከደልድልን እተወሰደ ስጉምቲ እዩ ዝነበረ። ብዘይካ'ዚ፡ ሓደ-ሹም ኒጋሪት ምስቶም ደቀ'ባት ሓቢሩ፡ ኣንጻሩ ከይለዓል ብምፍራሕ፡ ንሓድሕዶም መታን ክቆጽጹ ስለስተ-ሹም ኒጋሪት ኣንበረሉ። እዚእም፡ ደጊያት-ማሩ/ ደጊያት-ጉብረተኸለ/ ፊትወራሪ ወልደጊዮርጊስ/ እተባህሉ ሰብ-ትግራይ እዮም ዝነበሩ። ምስ ተኸተልቶም ድማ ኣብ "ዓድ-ሓረ" ጥቓ ዓድ-ሞንጎንቲ ዓረዱ።

እቲ ኣብ ኩናት «ጉዳ-ጉዲ» ንግብጻውያን ዝወረዶም ስዕረት ኣብ "ካይሮ" ብዝተሰምዐ ብኡ ንበኡ ዝደዳ ሓይሊ ዝሓዘ ካልእ ሰራዊት ተወደበ። ረጢብ-ፓሻ እተባህለ እዩ'ውን ሓላፍንት ናይቲ ክፍለ-ሰራዊት ተረኪቡ። ነዚ ሓይል'ዚ ንምድልዳል ድማ፡ ሓሰጉ-ፓሻ እተባህለ ወድ'ቲ ከዲሸን- ንግብጺ ከገልግሉ ዝጸንሐ ብዙሓት መኰንናት-ኣመሪካን፡ ንረጢብ-ፓሻ ከም መሰነይታ ተደረብዎ። እዚ ጠቐላሊ-

መረሕነት፡ እብ መፋርቕ ወርሒ ታሕሳስ ባጽዕ አተወ። እቲ ናይ ወራር-ሰራዊት ግን፡ እብ መፋርቕ ናይቲ ሰዓቢ ዝመጸ ወርሒ እዩ ወታሃደራዊ-ሰራሓቲ ጀሚሩ። ብድሕር ሓያል-ጽንኩርን ጉዕዞ " ቀያሕ-ፕር " እብ እተባህለ ቦታ በጺሑ፡ በዚ እቢሉ'ውን ን ጉራዕ አተወ። እብ ከባቢ ጉራዕ ድማ ምስ ሰራዊት ሃጺይ-የሃንስ ገጠሙ፡ ብ 7 መጋቢት ተሳዒሩ ወጸ።

ካብቲ ኩናት ከምልጡ ዝሸነፉ፡ እብ ከባቢታት ቀያሕ-ፕር ዝርከብ ክሳድ ግብጻውያን እቐዲሞም ዝሃጸዎ ዕርዲ ተጓቐሩም፡ ክልተ-መዓልቲ መመላእታ መጥቃዕታት ሓበሻ ክከላኸሉን-ክደፍኡን ክእሉ። ብ 11 መጋቢት ግን ሃጺይ-የሃንስ ዓውደ-ኩናት ለቂቹ ብምስሓብ፡ ናይ ሰላም-ውዕላት ምዝታይ ተኻለሉ። ብ 19 ሚያዝያ ድማ ሰራዊት-ግብጺ ንባጽዕ ገጹ ናይ ምምላስ መንገዲ ሓዘ። እብዚ እተጠቐሰ ፍጻሜ ግና፡ እካይዳ ደጊዖት ወለንኪእል፡ ከምቲ ንጉስ-የሃንስ እተተሰፈዎ አይኩነን ዝነበረ።

ወለንኪእል ብሓደ-ወገን፡ በቶም ካብ መግዛእቲ ትግራይሲ- መግዛእቲ ግብጺ ይሓይሽ ዝበሉ መብዛሕትአም ደቅ-ዓዱ ተደፋፊኡ/ ብክልእ ድማ፡ ምስ ግብጺ ተመሓዚኻ ዝዓበየ ስልጣን ምውሓስ ብዝብል ተስፋ ተመሪሑ፡ እብ ሓማሲን ብዝተመልሰ፡ ምስ መንግስቲ-ከዲሽ ጽቡቕ ዝምድና መሰራቲ ዝእክል ብረት ክሰንቕ ክእሉ እዩ ጸኒሑ።

ንክበሳ ገጹ ዘምረሐ ጉዕዞ ሰራዊት-ግብጺ፡ ወለንኪእል እዩ መሪሕዎ። ምስሓም ሓቢሩ እውን እብ " ኩናት-ጉራዕ " ብትብዓት ተዋግኦ። ብፍላይ ድማ መደበር ናይቲ ንጉስ ወራሩ ብምዝማቲ፡ ዓቢ አድንቕት አትረፈ።

ናይ ሰላም-ውዕላት እናተካየደን- ሓይሊ ግብጺ እውን ካብ ክበሳ ምስ ሰሓብን፡ ወለንኪእል ንሰራዊት ሃጺይ-የሃንስ ከየዕረፈ በብእዋኑ መኮቶም። ብግብጺ ድማ «ራእሲ» ዝብል ሽመት ተዋሂብዎ፡ ብሕቡእ እተፈላለየ ሓገዝ ይውፈየሉ ነበረ። ብዘይካ'ዚ፡ በቶም ሃጺይ-የሃንስ በብእዋኑ አንጻሩ ይልእኮም ዝነበረ ሰራዊት እብ እተ-ደፍኦሉ እዋናት፡ እብ «ቦጎስ- ክረን» ዝነበሩ ሰበ-ስልጣን ግብጺ፡ መዕቐቢ- ምውቕ እንግዶትን- ይገብርሉ ነይሮም እዮም።

እብ ውሽጢ ሰራዊት ሃጺይ-የሃንስ፡ " ሻሊቃ-አሉላ " እዩ ቦቲ አንጻር ቦጎስ- መሬት ሓይለት- ብድፍረት የካይዶ ዝነበረ " ግብረ-ሸበራ " ስሙ እናተወረየ ክፍለጥ ጸኒሑ።

ሃጺይ-የሃንስ፡ ቦቲ ግብጺ ንወለንኪእል ከወፍዮ ዝጸንሐ ሓገዛት ተቐጠው፡ ነቲ ዘበገሶ ውዕል-ሰላም አቋረጸ። ብ ሰኔ 1876 ዓ.ም. ግና፡ ወካሊኡ ን " ካይሮ " ልእኹ፡ ብዛዕባ ምውሳኔ ደባት/ እብ ወደብ-ባጽዕ ንዓድ-ሓበሻ ፍሉይ ክንክን ከግበረሉን/ ን መተካእታ ናይቲ ዝሞተ አቡን ዓድ-ሓበሻ፡ ካልእ አቡን ክለእኸሉ/ ዝእመሰሉ ጠለባት ብምቕራብ፡ እንደገና ናብቲ ናይ ሰላም-ዘተ ተመልሰ። እዚ ብንጉስ-የሃንስ እተላእከ ወኪል ብተወሳኺ፡ ግብጺ እንተድኣ ንራእሲ-ወለንኪእል አስተሊሞም፡ ሓማሲን ከም ውህበት ከውፈየሉም ምዃኑ ዝእመሰለ ህያብ እውን ዘማልእ እዩ ነይሩ።

እቲ ወኪል ግና፡ ብእተፈላለዩ ምክንያታት፡ ክሳብ ወርሒ ታሕሳስ እብ ካይሮ ከም ዝጸንሐ ኩነ። ሽቡ'ውን ብምትእትታው " ቆንሰላ-እንግሊዝ " እዩ ተለቂቹ።

1877 ዓ.ም.

ብወርሒ የካቲት 1877 ዓ.ም.፡ ጎርዶን-ፓሻ አንጻሩ ብእተአልሙ ውዲታት ካብ ሃገር ግብጺ ርሒቹ ጸኒሑ፡ ብፍሉይ ጸውዒት ናይቲ መንግስቲ፡ እንደገና ናብቲ ሃገር ተመልሰ። ብፍቓድ ከዲሽ እውን፡ እብ ኢኳቶር/ ቀያሕ-ባሕሪ/ ናይ ዝነበሩ ግዝእት ግብጽን- ብተወሳኺ ድማ ናይ ምሉእ-ሱዳን ጠቐላሊ አመሓዳሪ ክኸውን ተመርጸ።

እቲ " ከዲሽ "፡ ከምዚ ዝእመሰለ ዓቢ ሓላፍነት ክረከቦ፡ ምውጋድ ንግድ-ባርነት/ ምምዕባል መራሽቢ መስመራት/ ከምኡ'ውን ምስ ሃጺይ-የሃንስ እተተኸለ ጽልኢ መፈጸምታ ከግበሮን- ምስ ዓድ ሓበሻ ናይ ሰላም ውዕላት ምክያድን/ ብዝእመሰሉ መደባት እዩ ንጎርዶን ኣእማኑ ናብኡ ከመልሶ ክእሉ።

ጎርዶን እቐዲሙ ምስ ንጉስ ውዕል-ሰላም ምክያድ ዝነበረ ተኸእሎ ንምድህሳስ፡ ብባጽዕ እቢሉ እብ ዶብ ዓድ-ሓበሻ በጽሐ። እቲ ብወለንኪእል ክፍጸም ዝጸንሐ ናይ ራዕዲ

ተግባራት ደው ከይበለ ግን፡ ተልእኾኡ ውጽኢት ከም ዘይርከቦ ብኡ ንብኡ ተገንዘበ። እብቲ እዋን'ቲ፡ ሓያል-ክፋል ናይቲ እብ ትሕቲ-ትእዛዝ ጎርዶን ከሰርሕ እተመደበ ሰራዊት-ግብጺ፡ ንቲርኪ እንጻር ሩሲያ እብ ዝመደቦ ኩናት ከሕግዝ ተላእኹ ብምንባሩ፡ ጎርዶን እንጻር ወለንኪእል ኩናት-ምኽታት እይተካእሎን። ብዘይካ'ዚ ድማ እብ "ዳርፋር" ዓቢ ናዕቢ ከም እተላዕለ ዘመልከት ሓበረታ እውን በጺሕዎ ነይሩ እዩ። ስለዚ ጎርዶን ንወለንኪእል እብ ከንዲ ብረጽሚ ምግጣሙ፡ ነቲ እብ ውሽጢ ዓድ-ሓበሻ እናኣተወ ከፍጽሞ ዝጸንሐ ወራራት ምስ ዘቋርጽ፡ ናይ ፕንዘብ-ሰንቅን ሓገዛት ከወፍዮሉ ተመባጽዐ።

ጎርዶን-ፓሻ እዚ ፈጸሙ ን "ዳርፋር" ብዝቐለ (እብ ሓጺር እዋን ስርዓት ከመልስ ከኢሉ ንውሱን ጊዜ'ውን ንግድ-ባርነት ምውጋድ በቐዑ እዩ)፡ ሃጺይ-ዮሃንስ በዚ ናይ ዕርፍቲ (ጃላ) ኩነታት ተጠቐሙ፡ እንጻር "ምኒሊክ ንጉስ-ሸዋ" ተላዕለ።

ቅድሚ ገሸዋ ምብጋሕ ግና፡ እንጻር ወለንኪእል ከኹትቶ ንማለት፡ ነቲ ነዊሕ እዋን እብ ማሕዩር ዝጸንሐ ደጊያት-ሃይሉ ሓራ ለቐቑ፡ አመሓዳሪ-ሓማሲን ከኸውን መረጸ። ወለንኪእል ብዙሓት ሰዓብቲ አኹቲሉ (አክላ-ጉዛይ ብምልኡ ምሳኡ እዩ ተሰሊፋ) እንጻር ደጊያት-ሃይሉ ተላዕለ። እብ ወኪድባ ብዝተጋጠሙ ድማ፡ ደጊያት-ሃይሉ ተሳዒሩ ምስ ብዙሓት አዝማዱ ተቐትለ -ጽድያ 1877 ዓ.ም.-

አብዚ ሓያል ኩናት ግና፡ ወለንኪእል እውን ብሞት ቦኸሪ ውሓዱ ደጊያት-መኩንን ብዙሕ ከሲሩ እዩ።

1878 ዓ.ም.

እብ መጀመርያ እዋናት ናይቲ ዝሰዓበ ዓመት፡ ሃጺይ-ዮሃንስ ብሓቲ ተሸጊሩ ነቲ ዝእምኖ "ራእሲ-ባርያው" እንጻር ወለንኪእል አኹትቶ። እንተኹን እዚ ተባዕ-ወታሃደር እውን ብግደኡ፡ እብቲ እብ ሞንጎ ፎርተ-ባልዲሰራ/አስመራን/ዝርከብ ቦታ ማለት እብ በረኹቲ ናይዚ ሎሚ "ቺንታቶ" እተባህለ መደበርና (ካምፖ-ቺንታቶ = ኮምብሽታቶ)፡ ብወርሒ መጋቢት 1878 ዓ.ም. ተሳዒሩ ተቐትለ¹¹።

እብ ኩሉ'ዚ ወለንኪእል ዘካየዶ ፍጻሜታት፡ "ዑስማን-ፓሻ" እዩ ብእተፈላለየ መንገዲ ሓጋዚኡ ዝበረ። ምንም'ኳ ዑስማን-ፓሻ እብ ወረዳታት ቀይሕ-ባሕሪ ከም ምክትል-ጎርዶን ኩይኑ የገልግል እንተነበረ፡ ጎርዶን ብዘይፈልጦ ምስጢር እዩ ዘድሊ ሓገዛት ንወለንኪእል ከበርከት ጸኒሑ።

ናይ ውግእ-ምኒስተር መንግስቲ-ከዲሽ ንባዕሉ ካብ መደባት ጎርዶን ርሒቑ፡ ነቲ ብ ዑስማን-ፓሻ ዝወገበ ዝነበረ ሓበረታ ተኸቲሉ፡ ወለንኪእል ንራእሲ-ባርያው ብሰዓሮ፡ ጽቡቕ ምንዮት እትገልጽን- እብ ስርሓቲ ከደፍእ እተተባበዕን ደብዳቤ ለአኹሉ። ካብዚ ሓሊፋ'ውን፡ ን ሓበሻ ፈጸምካ አውጺእካ፡ እብ ጽላል-ግብጺ ዝኣቲ ማንከ ባዕሉ-ዝመሓደር መንግስቲ እብ መረብ/ምላሽ ናይ ምቹም ተኸእሎ ዘተሓሰብ መደብ እውን ዝነበሮ ይመስል።

ግብጻውያን፡ እብ ዋንነት ገማግም ቀይሕ-ባሕሪ ተወሲኖም፡ እብ ሓድ-ሓደ ነቐላግታት ከም እብነት እብ "ከረን"፡ንኡሳን መደበራት-ሰራዊት ሃልይምም፡ሰንሒት-ማርያ እውን ከይተረፈ ንወለንኪእል ከመሓላልፋ እዩ እቲ ሓፈሻዊ-መደብ ዝነበረ። ኩይኑ ድማ፡ ነቲ እተዋህቦ ናይ ራእሲ ሽመትን-ሕጹይ መራሒ ናይ መጻኢ ሓድሽ-መንግስቲ ዝሕብርን «ወርቂ-ጋማ» ንወለንኪእል ከም ምልክት ልኡላዊ-ስልጣን ተላእከሉ።

አብዚ ውዕላት'ዚ ዓቢ ተራ እተጸወተን፡ አድላይ እብ ዝበሃለሉ ሓቅነቲ ከምስክር ድልው ዝኹን ኢጣልያዊ-ዚጋ፡ እብ ህልዊ-እዋን (ሽዑ ምጂኑ እዩ) እብ ባጽዕ ይነብር።

ብርእይቶይ (ደራሲ)፡ እዚ ምስ ወለንኪእል እተመሰረተ ዝምድና -ብዘይካ'ቲ ዝሰዓበ ዘይምርድዳእ- ቀጺሉ እንተዝኸውን፡ ምስቲ እብ ሱዳን እናማዕበለ ከመጽእ ዝጸንሐ ኩነታት ተዛሚዱ፡ ንግብጺ አድማዒ መኸሰብ ዘኸትል ታሪኽ ከይኩን አይምተረፈን።

ጎርዶን ግን፡ ተጸራሪ ርእይቶ እዩ ዝነበሮ።

11- ንራእሲ ባርያው-እንዳኡን ዝምልከት፡ እብቲ ሰዒቡ ዝቐርብ ጥብቆ ተመልከት።

ጎርዶን አብ ካርቱም አብ ዝነበረሉ፡ ራእሲ-ወለንኪአል እንደገና እንጻር ንጉስ ኩናት ከም ዘልዓለ ዘረድእ መልእኹቲ በጽሑ። ስለዚ ንከረን ገጹ አልዲሉ፡ አብ መወዳእታ ወርሒ መጋቢት ድማ ናብዚ ቦታ'ዚ በጽሑ። ተቐላጢፉ'ውን፡ ግብጺ ንወራራት ራእሲ-ወለንኪአል ደው ኩበሎ ምዃኑን- ዋንነት ወረዳ ቦንስ ባዕሉ ግብጺ ክዕቅቦ ዘለዎ መደብን ዝሕብር መልእኹቲ፡ ንሃጸይ-ዮሃንስ ለእኹሉ። አሰዲቡ ድማ፡ እቲ ንሱ ምስ ዓድ-ሓበሻ ብዛዕባ ሰላም ዝወጠኖ መደባት፡ ወለንኪአል ምዃኑ ንንቃፊኡ ተረዲኡ፡ ጎርዶን ምስ ንጉስ ሓቢሩ ንወለንኪአል ማሪኹም ንካይሮ ምልእኹ ከም ዝሓይሽ ዝብል ሓሳብ ኣቕረበሉ። እዚ ጎርዶን ዝለእኹ መልእኹቲ ግን፡ መልሲ ኣይረኸበን። ምኽንያቱ ነቲ ደብዳቤታት ወለንኪአል ክጨውዮ ክኢሉ፡ ሰበ-ስልጣን ግብጺ ዮካይድም ዝበሩ ድርብ ፖሊቲካዊ-ሚላ ተረዲኡ፡ ባዕሉ ምስ ሃጸይ-ዮሃንስ ምዕራቕ ወሰነ። እቲ ሃጸይ ነዚ ተበግሶ'ዚ ተቐቢሉ ነቲ አብ ሓማሲን ዝርከብ ዝነበረ "ሻሊቃ-አሉላ" ነዚ ጉዳይ'ዚ አብ መፈጸምታ ኩበጽሑ፡ ምሉእ ስልጣን ፈቐደሉ።

1879 ዓ.ም.እዚ ውዕላት'ዚ ብወርሒ ታሕሳስ ይድምደመሉ አብ ዝነበረ እዋናት፡ ዮሃንስ አብ ካልእ መዳይ፡ ምውሳኔ ደባት ኩነ- ምልእኹ መተካእታ ኣቡን- ዝምልከት ተወሳኺ ናይ ዕርቂ-ውዕላት ምስ ጎርዶን ኣበገሰ።

አብ "ኮርዶፋን" እውን ከምቲ ናይ ዳርፋር «ባሕር ኣል ጋዛል» አብ እተባህለ ቦታ፡ ንምሉእ ሱዳን ካብ ግብጺ ምንጻሉ ዝብል ምንጻባብ ስለ እተላዕለ፡ ጎርዶን ብወርሒ መጋቢት 1879 ዓ.ም. ናብቲ ቦታ'ቲ ክብገስ ተገዲዖ፡ እቲ ምስ ዮሃንስ ዘንቀሎ ናይ ዕርቂ ስምምዓት፡ ከምኡይሉ ተወንዚፉ ተረፈ።

ብወርሒ ነሐስ፡ እስማዒል-ፓሻ ካብ ስልጣኑ ወሪዖ "ተውፊዊ" ብእተባህለ ውላዳ ተተክኦ። ጎርዶን ንካይሮ ተጸዊቡ አብ ክንዳኡ ድማ ጠቕላላ ኣመሓዳሪ-ሱዳን ተባሂሉ "ራውፍ-ፓሻ" ተመርጸ። አብ ካይሮ ጎርዶን ምስ'ዚ ሓድሽ "ኮዲሽ" ብዛዕባ ንዓድ-ሓበሻ ዝምልከቱ ብኩሓት ጉዳያት'ውን ተመያየጠ።

አብቲ እዋን'ቲ ራእሲ-ወለንኪአል ምስ ሃጸይ-ዮሃንስ ድሮ ተዓራቑ፡ ምስ ሻሊቃ-አሉላ ቦንስ ንምውራር ስምምዕ ዝበረ። ስለዚ እውን ናይ ግብጺ ኮዲሽ፡ ነቲ ጎርዶን ባዕሉ ናብ ሃጸይ-ዮሃንስ ልኡኽ ሒዞ ምቕራብ ዘንቀሎ ሓሳብ፡ ተቐበለ።

ብ 6 መስከረም ጎርዶን አብ ባጽዕ ብዝበጽሑ፡ እቲ ናይ ሓበሻ ወራር አብ ልዕሊ ቦንስ ብሓቂ ከም እተፈጸመ ክፈልጥ ከኣለ። ንጽባሒቱ፡ብዛዕባ ተልእኾኡ ዝሕብር መልእኹቲ ናብ ኣሉላ ልእኹ፡ አብ ጉራዕ ክራኽቡ ዕድመ ዝበረሉ። ብዕለት 11 ናይቲ ወርሕ'ቲ፡ ጎርዶን ካብ ባጽዕ ተበገሰ። ንጽባሒቱ ድማ አብ መንገዲ እንከሉ፡ ኣሉላ ብትእዛዝ ንጉስ፡ ንወለንኪአል ኩነ ንኹሎም ትሑታን-መራሕቱ ከም ዝኣሰሮም ተነግሮ።

ጎርዶን አብ ጉራዕ ብዝበጽሑ፡ ኣሉላ እቲ ምሳኡ እተሓሰበ ዘተ፡ ብቁጥታ ምስ ሃጸይ-ዮሃንስ ምክያዱ ከም ዝሓይሽ ኣረድኦ። ሃጸይ-ዮሃንስ አብ ደብር-ታቦር እዩ ዝነበረ። ጎርዶን ድማ ብ 27 ጥቅምቲ ኣብቲ ቦታ በጽሑ። አብ ዝሰዓበ መዓልቲ አብ ዝገበርዎ ርክብ ድማ፡ ዮሃንስ ቦቲ ኣሉላ አብ ሰሚን ዝረኸቦ ዓወታት ኩርዓት ኢሕዲሩን- ግዝኣት ግብጺ አብ ሱዳን ብዝነበሮ ሓደገኛ ኩነታት ተተባቢዑን- ብዘይካ'ዚ'ውን አብ ትሕቲ ዘይፍትሓዊ መንግስቲ ራውፍ-ፓሻ ኩነታት ግብጺ አብ ዝበኣሰ መልክዓቱ ከም ዝወድቕን ተረዲኡ፡ ንጎርዶን ብዝሰዕብ ኣገባብ፡ ጠለባቱ ኣቕረበሉ።

«...ድልየትኩም ሰላም እንተድኣ ኩይኑ፡ ሰላም ይኹን። መተማ- ሻንቅላ- ቦንስ ከምለሱኒ ይግባእ። ዘይላ-ሓንፊላ- እውን ይወሃቡኒ። ኣቡን እውን ይፈቐደለይ። ብዘይካ 'ዚ፡ ካብ 2 ክሳብ 3 ሚልዮን ሽልን(ስተርሊን) ካሕሳ ይሓትት። መንግስቲ-ኮዲሽ ናይ ገንዘብ ጸገም ምስ ዝህልዎ ድማ አብ ክንዳኡ፡ መሬት-ቦንስ/ ባጽዕ/ ሓድ-ኣቡን/ ይወሃቡኒ። ደንሳላ- በርበር- ኑብያ- ሰንዓር- ከይተረፉ ክሓትት ምኽኣልኩ። እዚ ግን እየድልየንን። አብ ከባቢ ሃራር መሬት ይወሃቡኒ...» ዝብል እዩ ነይሩ ኩነቱ።

ጎርዶን፡ ነዚ ጠለባት'ዚ ብጽሑፍ ከቕርቦን፡ ንመልሲ ኮዲሽ ድማ 6 ወርሒ ዝኣክል ጊዜ ክጽበን ሓተተ። ዮሃንስ ግን ኣይተቐበሉን።

ብ 6 ሕዳር እንደገና አብ ሞንጎ ጎርዶን-ንጉስን፡ ተመሳሳሊ ዘተ ቀጸለ። ውጽኢቱ ግን ኣይለወጠን። ከም ዝመስሎ፡ ኣማኻሪ ናይዚ ጠለባት'ዚ፡ አብቲ እዋን'ቲ ምስ ሃጸይ-

የሃንስ ዝንረኸ ግሪካዊ-ዚጋ እዩ ዝነበረ። እብ መወዳእታ ድማ ብድሕር-ካልእ ዝሰጠ ምድንጓዖት፡ ሃገይ-የሃንስ ንጎርዶን ጠለባቱ ዘማልእ ደብዳቤ ኣረኪቡ ተፋነዎ።

ጎርዶን ብኡ ንብኡ ብ ጋላባት ኣቢሌ ንክርቱም ዝመልሰ መንገዲ ሓዘ። ቅድሚ ንጋላባት ምብጻሕ ግን፡ ሃገይ-የሃንስ ወታሃደራቱ ልኢኹ፡ ኣሲሩ እንደገና ንጓድ-ሓበሻ መለሰ። ብዕለት 8 ወርሒ ታሕሳስ ግን፡ ጎርዶን ባጽዕ ከም ዝበጽሖ ኩነ።

እብዚ እዋናት'ዚ፡ ራእሲ-ወለንኪአል ብትእዛዝ ሃገይ-የሃንስ እብ «እምባ-ሰላማ» እዩ ተኣሲሩ ዝነበረ። ከም ዝመስሎ፡ እዚ ማእሰርት'ዚ ብምኽሪ ኣሉላ እዩ ተፈጺመ።

ንኣሉላ እዩ'ውን እቲ ኣቐዲሙ ንወለንኪአል እተፈልጠሉ ግዝኣታት ኩነ- ራእሲ ዝበል ሽመትን-ብተወሳኺ "ቱርኪ-ባሽያይ" ተባሂሉ ሰሜናዊ-ዶባት ንግስነት-ኢትዮጵያ ናይ ምክልኻል መዝነት ተዋሂብዎ።

ከምዚ'ሉ ኣሉላ፡ እብ ኣስመራ ቈይሙ፡ ከሳብ 10.000 ሰብ ዝግመቱ ሰራዊት-ትግራይ ዝከላኸልዎ ዕርዲ ሃኒዱ፡ተረር ወታሃደራውን-ኣዝዩ ጨካኒ መንግስትን ክምሰርት ከኣለ።

እቲ ካብ ጥንቲ ተግባሪ ዝጸንሐ ነጻነት መረብ/ምላሽ (እብ ናይ መወዳእታ እዋናት እብ ፋሉልነት ተሰፋ ምቕራጽን ምዝምባሉ ብዘየገድስ) ራእሲ ወለንኪአል ምስ ተኣሰረ እዩ ህላዌኡ ኣብቂዑ። ብዝኹን እውን፡ እቲ ፋሉላዊ-እዋናት ዘኹተሎ ክሳራ፡ ካብቲ ሕሱም- በታቕ- ኣራዊታውን መግዛእቲ ትግራይ ዘኹተሎ ሳዕቢናት ኣዝዩ ለጠቐ ዝበለ ሚዛን እዩ ዝነበሮ። እቲ ዘይዕጸፍ ኣንጻር'ዚ መግዛእት'ዚ እተላዕለ ተቐውሞ እዩ'ውን ደቀ'ባት ንክረን ኩነ ናብ ገማግም-ባሕሪ ክሰደዱን፡ ቀጺሎም ድማ ኩሎም'ቶም ዓቕሙ-ብረት ዘብቅዑ ዚጋታት እብ ጉላጉል ሕጡምሎ ኣባና እብ ኢጣልያ ክጥርነፉ ዝደፋፍሐ ዕላማ።

እብ ወርሒ ነሐሴ 1889 ዓ.ም. ድማ "ጀነራል-ባልዲሰራ" ጊዜኡ ኣኺሉ ምስ በለ እዞም ውፋያት ስደተኛታት እዮም መሪሖም ብዓወት ንክበሳ ከንድይብ ሓዝም ኣወፍ-የምልና።

ራእሲ-ወለንኪአል፡ ከሳብ ግንቦት 1891 ዓ.ም. እብ እምባ-ሰላማ ተሓይሩ ጸኒሑ፡ ደበብ ምስ ወጸ እዩ ሓራ ተባሂሉ። ሎሚ (ኣብቲ እዋንቲ) ተኸታል ራእሲ-ኣሉላ ኩይኑ ብኣኡ'ውን ተደጊፉ እብ ትግራይ ይነብር። ዝውፈየሉ ዘሎ ደገፍ ግና፡ ንፍቶት-ዕርክነትን ዘይኩነ (እብዚ እዋናት'ዚ ወለንኪአል ከበግሶም ዝኸለል ፍጻሜታት ኣዝዮም ውሉናት'ዚ እንተኹኑ፡ ዛጊት ብኣሉላ እተጸልኦን ዘይእመንን እዩ) ምናልባት ስለ ኣኸበሮት ዝነበሮ መዝነትን፡ ከምኡ'ውን ኣድላይ እብ እተባህለሉ ኢጋጣምታት፡ ብስሙን-ዝኸረ ጅግንነት ዝናኡን ኣንጻር-ኢጣልያ ናይ ምስላፋ ተኸለሎ ስለ እተራእየ እውን ከይኩነ ኣይተርፍን።

* * * *

ῥῶν ὠγιῶν

ῥῶν - ἁγῶ

1ይ. ምልክታ

ብዛዕባ ንግስቲ-ሳባ ኣብ መረብ/ምላሽ ዝገር ዝና።

*****

ኑቲ ብ "ቲቶ-ሊቭዮ" (ጥንታዊ ናይ ታሪኽ ተመራማሪ) ብዛዕባ መበቆል «ጥንታዊ ስልጣን-ሮማ» እተመሓላለፈ ባህል ክፅኑ ንማለት፡ እቲ ምናልባት ብዘይ-ፍላጥ ኩይኑ ማን ብእሩም ኣገባብ ሓይ-ዕስረቲ(1/10) ብስነ-ፍልጠት/ ትሽጓተ ወጥ ድማ(9/10) ብዓሊታዊ ትምክሕቲ ዝቐርብ ናይ ጀርመን ወቐሳ፡ ብዘይካ ኑቶም ክብርታት ሃገሮም እነእኢሶም፡ ናይ ባዕዲ ዝውድሱ ሓድ-ሓደ ዚጋታትና(ናይ ኢጣልያ ዚጋታት) ንመብዛሕትኦም ኢጣልያውያን ዘጥሃዩ ጉዳይ እዩ ዝነበረ።

ብእንጻር ናይዚ ግና፡ እቲ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ኣብ "ፎሮ" እትገብረ ኸፅበት ዘኹተሉ ሓቅታት፡ ብዘይካ ኑቶም ንጀርመናውያን ዝውድሱ ፈላጣትና፡ ንደቅ-ሃገር ዘኹርዕ ተርእዮ ኩይኑ እዩ ተረኺቡ። ምክንያቱ ድማ፡ ኑቲ ብ "ቲቶ-ሊቭዮ" እተነግረ ዛንታ ዘረጋግጽ ጭብጢ ኩይኑ፡ ኣብ ድሕረ-መጋረሻ ዝና መበቆል ፍቕርቲ-ክተማና ሮማ ኩነ/ ልኡላዊት ሃገርና/ ኢጣልያዊ ሰነ-ሓሳብን/ ደጊም'ውን ብዙሓት ሓቅታት ተደቢቑም ከም ዘለው ስለ ዘነጽርን እዩ።

እዚ ኣብነት'ዚ፡ ኑቲ በታ ፈላጥ እትበሃልን- ነቐፊታ እውን ዘይተናሕሰዩልናን ሃገር-ጀርመን ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ንሓደ ከም "ኦሮሚንዮ" ዝኣመሰለ ኦሮሚናዊ-ካሕዳይ፡ ከም ሃገራዊ-ጅግና ገይርካ ምቕራብ ዝኣመተ ምህቡ፡ ኣዝዩ ክብ ዝብሉ ኣብነት እዩ።

ኣብ ቺፕሮ- ክረታ- ታሕተዋይ እስያ- መዞፖታምያ- ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት እተፈጸሙ ድህሰሳ፡ ኣዝዮም ጥንታውያን- ዘደንቑን- ሓቅነት ዘመስክሩን ሰነዳት ተረኺቦምሉ ኣብ ዘለው ወቕቲ፡ ከመይ'ሉ ታሪኽ ጥንታዊት-ሮማ እተኣልመ ምህቡ ተባሂሉ ? እቶም ብዛዕባ ሰነ-ፍልጠት ኩነ ሞገታዊ ኣመጻጽእ ታሪኽ ተልመደን ዝበሃሉ ባእታ'ዚ፡ እዝስ ኣይም- ሰሓትዎን።

እዚ ክሰፍሕ ዝግቦእ ሞገታት፡ ከምዚ'ሉ ብሓጺሩ ዝጥቀስ ዘሎ፡ ኣንባቢ ብዛዕባ ክልተ-ነገር ኣተኩሩ ኩሓስብ ከም ዝግባእ ንምዝኽኻር እዩ፡

1ይ-ዝኹነ ደኹን ያታ ሓቂ-ሓዘል መልክዓት ከም ዝርከቦን -

2ይ-ያታ ክበሃል እንክሉ፡ ኑቲ ዝምልከቶ ህዝቢ ቅዱስ ብምዃን፡ ዓቢ ግምት- ኣኹብሮትን ዝኣመሰለ ትዕዛብቲ ክዘንጋዕ ኣይግባእን-

እዚ ሓቅታት'ዚ ኣብ ዝኹነ ደኹን ጉዳያት መጽናዕቲ ንምክያድ ዘገልግል መሳርሒ እኳ እንተኹነ፡ መሰረት ናይ ኣዝዩ ጥንታዊ-ታሪኽ ዝኹኑ ያታ ኣብ ተልዕለሉ እዩ ኣገዳስነቱ ዝያዳ ርዳእ ዝኸውን። ምክንያቱ ድማ፡ ያታ እዮም ኣብ ታሪኽዊ ፍጻሜታት ደቅ-ሰብ ኣድማዒ ተራ ዝጸውቱን- ንባዕሉም ድማ ትርጉም ምንባር ናይ ህዝብታት ብምዃናም፡ ዝነበረውን-እተሰናኸሉን ሕብረተ-ሰብ ከይተረፉ፡ ብዘጸንሑ ያታኦም ተደጊፎም እዮም ከም እንደገና ዝለዓሉ።

እቲ ንሕና ኢጣልያውያን ክሳብ ዕለት-ሎሚ ዝዘንጋዕናዮ፡ ካብ 3000 ዓመት ኣትሒዞ ንመላእ ታሪኽ-ኢትዮጵያ ዘረድእ ን «ንግስቲ-ሳባ» ዝምልከት ያታ፡ ብርእይቶይ ምስቲ ኣቐዲመ- እተገልጸ ሓፈሻዊ-መረጃታ ክጥቀሱ-ክስራዕን ዝከኣል ኣብነት እዩ።

ስለዚ ከምቲ ባዕለይ ብቃል-ደቀባት ኢርትራ፡ ሓድ-ሓደ ወገናቱ ብሃሚናዊ-ኣገባብ ኩሒሉም ዘቐርብዎ ገይረ ክቐርቡ፡ ኣንባቢ ሓፈሻዊ ትሕዝቶኡ እናተረድኡ፡ ተጸላኢ ኩይኑ ከይረኽቦ ተሰፋ ዮንብረሉ።

*****

ዚ ፯ኛይ'ዚ ዝምልከት ኣብ ኢትዮጵያ ዝውቲር ዝኹን ያታ፡ ኣብ መጽሓፍ-ቅዱስ- ቀዳማይ መጽሓፍ ነገሰት 10ይ- ምዕራፍ- ኣብ ዝርከብ ፕቕስታት እዩ ምርኩሳሉ፡

«.....ንግስቲ ሳባ ድማ ወረ ሰሎሞን ብዛዕባ ስም እግዚአብሔር ምስ ሰምዒት፡ ብሕንቅልሕን- ቅሊቶይ ክትፍትኖ መጽት። ምስ ኣዘዩ ብዙሕ ጉዕዞ፡ ምስ ቀመማትን ኣዘዩ ብዙሕ ወርቅን ክበራት ኣእማንን እተጸዕና ኣግማል ኩይና ናብ ዩናሳሊም መጽት። ናብ ሰሎሞን ምስ እተወት ድማ፡ ኣብ ልባ ዝነበረ ኩሉ ኣዛሪቦቶ። ሰሎሞን ከኣ ኩሉ ዘረባእ ገለጸላ፡ ዘይገለጸላ ካብ ንጉስ እተሰወረ ነገር ኣይነበረን። ንግስቲ-ሳባ ጥበብ ሰሎሞንን እታ ዝሰርሓ ቤትን ምስ ረእየት፡ መብልዕ መሓዱን ኣቀማምጣ ገላውኡን ኣቃውማ ኣገልገልቲን ኣከዳድናኦምን ኣሰለፍቲን ነቲ ናብ ቤት እግዚአብሔር ዚድይበሉ መሳልልን ምስ ረእየት ውኅኣ ተመሰጠ። ንንጉስ ከኣ በለቶ፤ እቲ ኣብ ሃገሪይ ከሉኹ ብዛዕባ ግብርኻን ብዛዕባ ጥበብኻን ዝሰማዕኩም ነገር ሓቲ እዩ። መጺኦ ብዓይነይ ክሳብ ዝርኢ ድማ፡ ነቲ ዘረባ ኣይኣመንኩምን፤ እንሆ ኸኣ፡ ፈረቓ እኒ ኣይነገሩንን። ካብቲ ዝሰማዕኩም ወረ ዚበዝሕ ጥበብን ጽቡቕ ነገርን ኣሉካ፡ እቶም ሰብካ ብጹኣን እዮም፡ እዞም ወርትግ ኣብ ቅድመኻ ደው ኢሎም ጥበብካ ዚሰምዑ ገላውኻ ብጹኣን እዮም። እቲ ኣብ ዝፋን እስራኢል ከቐምጠካ ዝፈተወካ እግዚአብሔር ኣምላኽካ ብሩኽ ይኹን። እግዚአብሔር ንእስራኢል ንሓዋሩ ሰለ ዝፈተዎ፡ ፍርድን ጽድቅን ምእንቲ ኹተውጽእ፡ ንጉስ ክትከውን ሸመካ። ንሳ ድማ ንንጉስ ሚእትን ዕስራን ታላንት ወርቅን ኣዘዩ ብዙሕ ቀመማትን ክበራት ኣእማንን ሃበቶ፡ ድሕርቲ ከምቲ፡ ንግስቲ ሳባ ንንጉስ ሰሎሞን ዝሃበቶ ዝምብዒቲ ቀመማት ከቶ ኣይመጸን። እተን ካብ ኦፊር ወርቂ ዚምጽኦ መራኽብ ሓራም ከኣ ኣዘዩ ብዙሕ ዕንጨይቲ ሰንደልን ክበራት ኣእማንን የምጽኦ ዘበራ። ንጉስ ድማ ካብቲ ዕጨይቲ ሰንደል ንቤት እግዚአብሔርን ንቤት ንጉሰን ዝኸውን መገረዲታት፡ ንመዘምራን ዝኸውን መሰንቆታትን በገናታትን ዝበረ። ከሳብ እሳ መዓልቲ እዚኦ ከምኡ ዝበለ ዕጨይቲ ሰንደል ኣይመጸን፡ ኣይተራለየን ድማ። ብጀካ'ቲ ሰሎሞን ከም ናይ ንጉስ ልግስነቲ ዝሃባ ኸኣ፡ ንጉስ ሰሎሞን ንንግስቲ ሳባ ዝለመኑዋ ዘበለ ኩሉ ድላዩ ሃባ። ንሳ ድማ ተመሊሳ ምስ ገላውኣ ናብ ሃገራ ኸደት።.....»

ዚ ብተመሳሳሊ ቃላት ኣብ 9ይ- ምዕራፍ- ካልኣይ መጽሓፍ ዚና መዋእል- ዝድገም ዛንታ እዩም ህዝብታት ኢትዮጵያ፡ ምስክር ዘይግበኦ ታሪኻዊ ዶኩመንቶ ከም ዘለዎ ክብሪ፡ ንግስት-ሳባ ሃገርም ምኺኑ ዝምጥቡሉ።

ብተወሳኺ'ውን ንሳቶም ከም ዝብልዎ፡ ሓይ ካብቲ ንግስቲ-ሳባ ሓቲታ እተፈቐደላ ውህበት፡ ውሑድ ናይ ፍቕሪ ደቓይቕ ብምንባሩ፡ ካብ እተፈጸመ ስጋዊ-ርክብ፡ ወድ-ንጉስ ዝትርጉሙ «ምኢክ» ወይ «መንይለክ» እተባህለ ወዲ ከም እተወልደን- በቶም ህዝብታት ድማ ናይቲ ን 3000 ዓመት ኣብ ኢትዮጵያ ዝገዛእ ሰርወ ርእሰ-ነገድ ከም ዝኹነን ይእመን።

እዚ እምነት'ዚ ክሳብ ክንደይ እዩ ሓቅነቲ ?

ብኣይን- ብሕጽር ዝበለ ምልክታን ክውሰን- ከምሰሰ ዝከኣል ሕቶ ኣይመስለንን። ብዝኹን ግና ኣነ(ደራሲ) ኣዘዩ ይኣምኑሉ።

ብመጀመርያ፡ ዓድ'ዛ ምስጢራዊት ንግስቲ ንዝምልከት፡ ኣብ እተፈላለዩ ወገናት መጽሓፍ-ቅዱስ፡ ኣብ ደቡብ ዝርከብ ሃገር ምኺኑ ይጥቀሱ። ሃገረ-ዓረብ ብደቡባዊ-ምብራቕ ዩናሳሊም ስለ ዝርከብ ድማ እዚ ፕቕስ'ዚ ካብ ንዓኡስ፡ ብዚያዳ ንኢትዮጵያ ዘምሕረሉ ይመስል። " ጸንፌ-ጳርዳፊ " ብጥንቲ ከም " ጸንፌ-ቀመማት " ይፍለጥ ብምንባሩ'ውን እታ ብዙሕ ቀመማትን- ወርቅን ዝእመሰሉ ህያባት ንንጉስ እስራኢል ዘበርከቱት ንግስቲ ብፍላይ ኢትዮጵያዊት ምኺና ይሕብር።

ከምኡ'ውን ከምቲ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ኣብ ከባቢታት ኣስመራ ኣብቲ ከም «መብቐል-ንግስቲ ሳባ» ዝፍለጥ መብቐል (Miniera = Mine) ብእተፈጸሙ ድህሰሳ እተረኽቡ ጐዳጉዲ- ጥንታውያን ናውትን ዘመስክሮ፡ ካብ ኣዘዩ ርሑቕ-ዘመናት እተዳህሰሰ ክኾሉ፡ ኣብ ከስዑ-መራት ኢትዮጵያ ገና እተደበቐ ወርቂ ምህላው ዘየጠራጥር እዩ።

እቶም ግዛእት ንግስቲ-ሳባ " ሃገር-ዓረብ " ድኣ'ምበር ኢትዮጵያ ኣይኩነን ዝብሉ ወገናት፡ ኣብ ኣሰራት ጥንታውን- ክበረ ዝግበኦን ስልጣን፡ ብሕልፊ ድማ ኣብ ደቡባዊ-ወገን ናይቲ ሰፊሕ እስያዊ ሓውሰ-ደሴት ብብዝሒ እተረኽቡ ናይ ጥንቲ ጽሑፋት እዮም ዝምርኩሱ። ኣብ ግምት ክእቲ ዝግበኦ ነገር ግና፡ ኣብቲ ቦታ'ቲ እተገብሩ ድህሰሳ፡ ኣብ ጥዕም ኩነታት እዮም ተኸይዶምን- ኣብ መፈጸምታ በጺኡምን። ኩይኑ ግና፡ ኣብ ኢርትራ'ውን ብሰራዕ ኣገባብ እተኸየደ ሰን-ፍልጠታዊ ድህሰሳ ዛጊት ድኣ ኣይሃሉ'ምበር፡ ኣብ ምዕራባዊ ገማግም ቀይሕ-ብሕሪ ኣብ ኣዘዩ ጥንታዊ እዋን ክበረ ዝግበኦ ስልጣን ከም ዝዓምበዝን- ታሪኻዊ ጭብጡ ድማ ብቲ ክሳብ ዕለት ሎሚ ትርጉሙ ክፍለጥ ዘይተኸኸለ ናይ ኣኸሱም-ሓወልቲ ዝረጋገጽ ዶኩመንቶታት ክርከቡ ተኸኢሎም እዮም።

ካልእ ክርሳዕ ዘይግባእ ነገር፡ ዘደንቑ ተመሳሳልነት ናይቶም ኣብቲ እዋን፡ ብደቡብ ወሽመጥ-በረኒቶ ኣብ ክልቲኡ ወገን ገማግም ቀይሕ-ባሕር ነቢርም ዝበሃሉ ህዝብታት እዩ። ንሓቶም፡ ኣባላት ሓደ-ነገድ ከይኖም፡ ናይ ሓባር- ባህሊ- ሃይማኖት- ቋንቋ እዩ ዝኸበርም። ምናልባት ፖሊቲካዊ ምውሃድ እውን ጸኒሕዎም -ኣብ ህልዊ እዋን ክርዳእና ብዘይኸለል ምኽንያታት- እዞም ሰማውያን ህዝብታት ካብ እስያ ኣሳጊሞም ርእሰ-ክተማእም ኣብ ኢትዮጵያ ዘቐመሱ፡ ብኣብያ ኣቢሉም ንግብጺ ዝወረርሉ እዋናት ክይኩን ኣይተርፍን። እንጻር ግብጺ እውን ንብዙሕ ዘመናት ተዋጊኦም ከብቅዑ፡ ኣብ ዘመነ ናይቶም ኣብ ታሪኽ ኣብ መበል 16-17 ሰርወ ነገሲታት-ግብጺ ከም "ሂክሶስ" (ኃሶት) ዝፍለጡ ኒጋውስ፡ ንግብጺ ከገዝእዎ ከኢሉም እዮም።

ነቢ ሓያል ሞጉተ ዝሓትት ኣርእስቲ ኣብዚ ኣሕጺርና ግና፡ ካልእ ክምልስት ዝግባእ፡ ኣብ ጥንቲ ዘመናት ኣብ ሃገር-ዓረብ ኣብ ሞንጎ «ማስካተ» እተባህለ ቦታን/ የመንን፡ ካብ ዘመነ-ቆሎመይ (በጥሊሞሳውያን) ኣትሒቲ ክሳብ ዘመነ-ሮማውያን ብንግድ ምዕቡል ዝኹን «ሳባ» እተባህለ ክተማ እንተነበረ፡ ኣብ ገማግም ባሕር-ኣፍሪቃ እውን ሃጊት «ዓሳብ» ዝበሃል ክተማ ይርከብ። መበቆል ስም ናይዚ ክተማ፡ ካብ "ዓድ-ሳብ" (ዓድ-ሳባ) ምዃኑ ውን ቀረባ እዩ ዝምድናኡ። ናይ ሓባር- መበቆል -ቋንቋ- ካብ ሃለወ ድማ፡ እተፈላለዩ ትርጉም ዘማልኡ ተመሳሳልቲ ኣሰማት ብኸልቲኡ ወገናት ክህሉ፡ ባህርያዊ እዩ። ንኣብነት "መረብ" ከበሃል እንክሉ ኣብ ሃገር-ዓረብ እቲ ቀይም ክተማ ሳባ ዝርከበሉ ወረዳ እዩ ዘመልከት ነይሩ/ ኣብ ኢትዮጵያ፡ መጽውዒ ሓደ ፊለግ ይኸውን። ቦታኡ ከ ብልክዕ ኣይፈለጥ፡ ባህሊ ግን ከም ዝጠቓሰ፡ቀይም ኣብ ገማግም ናይዚ ፊለግ፡ «ሳባ» እተባህለ ክተማ ከም ዝነበረ ውን ይዝከር እዩ።

ንኢትዮጵያዊ-መበቆል ንግስቲ ሳባ ዝድግፍ፡ ምስቲ ካብ ኣፍ ናብ ኣፍ ዝመሓላለፍ ባህሊ ዝተ-ኣሳሰር፡ ካልእ ኣገዳሲ ሞጉተ ኣሉ።

ፕሊንዮ (ሮማዊ-ፍላስፋ) ኣብ ጽሑፉ፡ ብ ናይ "ጅዩባ ንጉስ" ከም እተባህለ ኢሉ እናጠቐሰ - "ትሮጎሎጂተ" ማለት ሚዶኦን ወይ ሚኮኦን ከይኩ ትርጉሙ፡ ኣብኡ ዝነበሩ ህዝብታት «ማክዳኒያን» ከም ዝበሃሉ የዘኸር። እቲ ብሓቂ ዘገርም ኣመጺጽኦ ኣሰማት-ኣስራቶምን- ንወገን ገዳፍና ኣብዚ ማክዳኒያን ዝብል መጻምዕታ እንተድኣ ኣተኮርና፡ ኢጋታርኪዶ-ድዮስኮሮ-ስትራቦን- እተባህሉ ፍላስፋታት ከም ዝሕብርዎ፡ "ትሮጎሎጂተ" ማለት፡ ብልክዕ እቶም ሎሚ ኤርትራ- ትግራይ- ዝበሃሉ ክፍሊ ኢትዮጵያ ከም ዝኹን ምዝከር የድሊ። እቶም ብወራራት ሰማውያን-ኣማኒዚ ካብ ከበሳ ተደፊኦም ኣብ «ባርካ» እተወሰኑ ሓማውያን-ህዝብታት ባርያ-ባዛ፡ ሃጊት ን ህዝብታት ኤርትራን-ትግራይን "ማክዳ" ኢሎም ይሰምዮም። ከምቲ ሰዲቡ ዝገለጽ ድማ፡ ኣብ ኤርትራን ትግራይን ዝውቲር ብዝኹን ህዝባዊ-ባህሊ፡ ንግስቲ-ሳባ ንባዕላ ከም ማክዳ እያ ትፍለጥ።

ናብ ውጽኢት ናይቲ ኣብ ኤርትራ ብኣፍ ዝመሓላለፍ ባህልን/ ካብ እተፈላለዩ ምንጭን-ቦታን ዝረኽብክምም ኣበረታ ድኣ ንመለስ።

ኣብ ጳዕዳ-ክርስቲያን (ወይ ጳዕዳ-ኩስታን) -ኣብ ጥቓ ኣስመራ ዝርከብ ቁሽት- ከም ዝዘንተም ማክዳ ካብ የሩሳሌም ብዝተመልሰት፡ ኣብ ገጠራቶም ን «ቀዳማይ-ምኒሊክ» ከም ዝወለደት ይንገር። እቶም ህዝቢ ሎም ውን እንተኹን ብሓበን፡ እቲ ቦታ፡ ኣብ ሩባ-ሩባ ውሓዚ "ማይ በላ" ጥቓ ቁሽቶም ከም ዝኹን ይሕብሩ።

"ማይ-በላ" በቲ ቦታ ዝውሕዝ ሓደ-ጨንፈር ፊለግ-ዓንሰባ እዩ። ካብ "ማይ-ጉላ" ወይ "ዓንሰባ-ሃዚጋ" ንምፍላዩ፡ "ዓንሰባ-ጸዓዚጋ" እውን ይበሃል እዩ።

ማክዳ ካብ ምኒሊክ ብዝተገላበሰት (ብሕርሲ ምስ ተገላበሰት) ንሮሮኦ ከተጥልል ማይ በለት፡ ሞ፡ ብመሰረት፡ ድማ እቲ ውሓዚ "ማይ-በላ" ተባህለ። ንዝኸረ ናይዚ ዘይስት ፍጻሜ፡ እቲ ውሓዚ "ማይ-መላጽ" እውን ይበሃል እዩ። መላጽ፡ ከም ጥንታዊ-ልምዲ ናይቶም ህዝብታት ካብ መሳልል ወይ መስኖ-ሕምብርቲ፡ ወላዲትን-ውሉድን ዘገላግል መሳርያ እዩ ዝነበረ።

ደቀ፡ባት ከም ዝብልዎ፡ ንባዕሉ ቲ "ዓንሰባ" ዝብል ስም፡ ዓይኒ ወይ ምንጨ-ሳባ ማለት ከም ዝኹን፡ ተወሳኺ ኣበረታ እዩ።

ብዛዕባ ትሕዝቶ ናይዚ ብኣፍ ዝመሓላለፍ ባህሊ፡ ነቲ ኣብዚ መዳይ፡ዚ ኩን ኣብ ካልእ ዓውደ-ፍልጠት ብቑዕ ዝበሃልን- ናይ ደብረ ቢዘን ሓፋፊ ዝነበረን- ኣባ ገብረገዢኣብሂር ኣብ እተ-ወከሰክም እዋን፡ ንሱ፡ ነታ ኣብ መጽሓፍ-ቅዱስ ከም "ሳባ" እትፍለጥ ንግስቲ፡ "ኣዚብ" ኢሉ እናሰመየ (ኣብ ካልእ ወገን ውን በዚ ስም፡ዚ ይጠቐስዎ እዮም) ብዛዕባኦ፡ ምንም ዘጠራጥር ነገር ከም ዘይብሉ ገለጸለይ። ምኽንያቱ ድማ፡ መላእ ታሪኽ-ኢትዮጵያ ኣብኡ ከም ዝምርኮስን- እዚ ምስ ዘይህሉ ድማ እቲ ታሪኽ ንባዕሉ ገለጸ ከህልዎ ከም ዘይኸለልን ኣረዳኦ።

ብርግጽ ድማ፡ ብቐድም፡ዚ ፍጻሜ፡ዚ ዘሎ ታሪኽ ነገሲታት-ኣኸሱም እንተተመልከትና፡ ካብ ኣረወ(ተመን ወይ ገበል ዝትርጉሙ) ኣትሒቡ- ክሳብ ቀዳማይ ምኒሊክ፡ ብዛዕባ ገለኦም 400

ዓመት ገለን ድማ 300 ዓመት.....ዝነገሱ ተአምራውያን ነገሳታት እንተዘይኩይኑ፡ ካልእ ኣይጠቅሰን።

ኣብ ትርጉም ናይዚ ጽውጽዋይ ከዩናዊሕና፡ ኣብቲ ሓላፊ " ደብረ-ቢዝ " ዘቕረበለይ መግለጺ ከንምለስ፡ ንሱ ከም ዝኣምኖ፡ ንግስቲ-ሳባ ተወላዲት ኣኸሱም እያ። ካብዚ እውን ብ "ዓሰብ" ኣቢላ ንዩሩሳሊም ከም እተላዕለትን፡ ኣብ እግረ-መልሳ ድማ ኣብ ወደብ-ባጽፅ ከም ዝዓረፈትን ገለጸለይ። ወሲኹ'ውን፡ ቅድም'ታ ንግስቲ ኣብ ስልጣን ምምጻእ፡ ብድሮ ሳግመታት ህዝቢ-እብራይስጥ ንመረብ/ምላሽ ገጹ ከም ዘበለን፡ ኣብዚ ብድሕሪ ምቕም ድማ፡ ሳግመሉ ቀጺሉ ከሳብ ትግራይ ከም ዝበጽሖን ጠቐሰለይ። ምናልባት ንሶም እዮም'ውን ብዛዕባ ቅድስቲ ኩተማ-ዩሩሳሊም/ ሊቅነት ንጉስ-ሰሎሞን/ ሕግታት መሲን/ ናይ ምፍላጥ ንንቀውታ ከሕድሩ ካልሎም ይብል።

ሳባዊ-ሃይማኖት ዝዓብለሉ፡ ምልክቲ ዝበል ኩይኑ፡ ኣምልኹ ይዝውተረሉ ኣብ ዝነበረ ሃገር፡ ሕግታት-መሲ ዝኸተሉ /ትሕትና/ ሞራል/ ኣብ መላእ ሰማዊ-ነገድ ዝዝውተር ናይ ሓባር ልምድታት (ንኣብነት፡ ሕገ-ግርዘት) /፡ ነቶም መስተውዓልቲ ሰባት ከዩሕስበም ኣይተረፈን።

ብዛዕባ እዚ ፍጻሜ'ዚ ዘቕረበለይ ጽማቕ ስል ዘይዓገብኩ፡ ተመሊሰ ን ኣባ-ገብረእግዚኣብሄር ደቂቕ-ወገናት ናይዚ ክቡር ባህሊ ከብርሃል ብዝተወሰነኩም፡ ብፍሽኽታ ርእሱ እናነቕኝ፡ ብሰነ-ስርዓት ርእይቶሉ ካብ ምስፋሕ ተቐጠበ። ከምዘኸማና ዝኣመሰሉ ክቡራት-መስተውዓል-ትን ጊዚኦም ዘገኘንሉ ኣርእስቲ ኣይኩንን፡ እዩ ዝመስል ነይሩ ኹለፋኡ።

እኔ ግን ካብዚ ናቲ ዝፍለ ፅላማ ስለ ዘንቀለኒ፡ መልሲ ናይቲ ዘቕረብኩም ሕቶ፡ ኣብ ካልእ ከናድዮ ወሰንኩ። ኣብ " ድባርዋ " ድማ ረኸብኩም። ጉዳያት ኢርትራ ብፍቕር እተኸታተለ ማንም-ሰብ ከም ዝፈልጦ፡ «ድባርዋ» ንዊሕ ክፍለ-ዘመናት ርእሱ-ኩተማ ባሕሪ ነገሳታት እዩ ዝነበረ። ኣብ ካልእ ወገናት ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ከም እተዓዘብናዮ፡ ኣብ ምምሕዳር ጥንታዊ ንግስነት ኢትዮጵያ፡ ከብሪ ናይቲ «ባሕሪ-ኒጋሲ» ዝብል ሽመት ደድሕር'ቲ ኣብ እኸሶም ዝመናበራኡ «ሃጸይ» ወይ ንጉስ-ነገስት እዩ ዝነበረ። ባሕሪ-ኒጋሲ ኣብ ገማገም-ባሕሪ ዝነበረ መዝነት፡ ካብ " ወሽመጥ-በረኒቕ " ክሳብ " ጸንፊ-ገርዳቶይ " ወይ ጸንፊ-ቀመማት፡ ከም ዝመስሉ ድማ፡ ካብዚ ሓሊፉ ክሳብ " ወሽመጥ-ሶፋላ " ¹ እዩ ዝርጋሕኡ ዝነበረ።

ንኢታዊ- ንቕጽ መሬት ዝምልከት ደባቲ ድማ፡ ብምዕራብ- ፈለግ ኣጥባራ/ ብደቡብ- ቦቲ ብሰንኪ ዋሕዲ ኣፍልጦ ውሽጣዊ-ጉዳያት (ናይ ኢጣልያውያን ዋሕዲ ኣፍልጦ ማለት እዩ) ንዊሕ እዋን ዘበራኸረ መስመር ወኣይዛት መረብ-በለባ-ማይ ሙና እዩ ዝውሰን ዝነበረ። እዚ ብባሕሪ-ኒጋሲ ዝመሓደር ዝነበረ ግዝኣት፡ ንታሕቲ ቦቲ ናይ ወሰን ደንደስ ከበሳታት ምስ ተሓጽረ ዝሕዞ ቅርጺ ድማ፡ ነቲ እቶም ፈለማይ ካብ " እስያ " ኣሳጊሞም ዝመጹ ሰማውያን- ኣግኣዚ እተሰራጨውሉን ቀጺሎም ድማ ንናይ ኢትዮጵያ ከበሳታት ንምውራር እተጠቐሙሉን መንቀሊ-መደበሮም ዝነበረ ቦታ ይመስል።

ናይ እስላም ምስፍሕፋሕ ንኣበሻ ካብ ሃገር-ዓረብ ደፊኡ ኣውጺኡ ስዒቡ'ውን ከሳብ ኣፍሪቃ ኣርኪቡ ሓደጋ ምስ ኩኖም፡ ብሕልፊ ድማ ተርኪቦቲ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ብምህዞ ናይ ሓዊ-ብረት ዝረኽቡም ጸብለልታ፡ ሓዝም ነቶም ተመሳሳሊ ሃይማኖት ዝነበሮም ኣዕራብ ብዘወፈዱሎም፡ ዝነበረ ጥንታዊ ኣገዳስነት ድባርዋ ተዳኺሙ'ኳ እንተኹን፡ ከሳብ 16-17 ክፍለ-ዘመን ሓያል-ኩተማ እዩ ዝነበረ።

ከምቲ ባሕሪ'ንጋሲ ደሱኣቕ ናይቶም " ኣብ ውሽጣዊ ጉዳያት-ሃገር " ጣልቃ ኣቲኹም ተባሂሎም ካብ ኢትዮጵያ እተሰገጉ ናይ " ፖርቲጋል ሚስዮናውያን " ተጣባቂ ኩይኑ ዝቕረበ፡ ዝሰዓቡ ባሕሪ-ነገሳታት እውን ንንጉስ-ነገስት ዘርፅድ ስልጣን እዩ ዝነበሮም።

ኣብ ህልዊ-እዋናት ግና ድባርዋ፡ ብድሕር ደንደስ ሸክቲ ካብቶም ብሰሚናዊ-ምብራቕ መጸኢም ንኣማሲን ብቐሪ-ዘድርቑ ንፋሳት ተኸዊሉ ኣብቲ ወትሩ ጽድያ ዝነግሰሉ መፈለምታ ተፈታዊ ጉሳጉል ሰራዩ ተታኺሉ ዝርከብ ንኡስ-ሰኡንን ቁሻት ኩይኑ እዩ ተረፋ። ብልክፅ ድማ ኣብ በረኽቲ ዮማናዊ ክንፊ ፈለግ-መረብ ይርከብ። እዚ ፈለግ'ዚ ካብቲ ዝምንጭወሉ በረኽቲ ብዝወረደ፡ ብፅኹም መንቀራቕሮታት ግዲ፡ ሎሚ ኣብቲ ቦታ'ቲ ኣብ ጸቢብ-ደንደስ ተወሲኑ

1- ኣብ " ብራቲሽ-መዘኡም " ዘገልግል ዝነበረ ነፍስ-ሂር ሓቶ-ብረጉት (Mr. Brent) ኣብ ኣስመራ ብቃሉ ከም ዝገለጸለይ- ቀጺሉ እውን ባዕሉ ኣብ ዘጸሓፎ ድርሰትን፡ እቲ ኣብ መጽሓፍ-ቅዱስ ከም «ኣፈር» ዝጥቀስ ቦታ፡ ኣብ ሞንጎ ወሽመጥ-ሶፋላ ን/ እቲ ግርማ ዝመልኦ ምስጢራዊ ዮናታት ዚምብብወን/ ከም ዝርከብ ይኣምን።

ከምኡ እንተዘኸውን፡ ግዝኣት-ሳባውያን እውን ምናልባት ክሳብ ኣብቲ ቦታ ስለ ዘሰፋሕፋሕን፡ እቲ ኣብ መጽሓፍ-ቅዱስ ብዛዕባ «...ምምላሽ መራሽብ ሓራም ካብ ኣፈር...» ዝብል ጥቕሲ፡ ምስቲ እተፈልጠ ኣመጸጸእ ንግስቲ-ሳባ፡ ሓደ ዝመሳሰል ፍጻሜ ምዃኑ ብቐሊሉ ክርዳእ ምተኻለል።

ዘልላለማዊ ሕሽኹሽኹ እናቸደለ፡ ንዱህ-ዝሑልን ማያቱ'ኪ ዘውሕዝ እንተኹን፡ ምናልባት ኣብ እዋኑ ነቲ ሎሚ ባዲሙ ዝርከብ ዱር ብምሉኡ፡ ብማያቱ ዝሸፍኖ ዝበረ ይመስል።

ብእስመራ ንዝመጽእ፡ ልክዕ ኣብ በረኹቲ ናይቲ ክልተ-ሩባ ፈለግ መረብ እትሰግረሉ ነቑሳ (ኣብ ትሕቲ ድባርዋ እትርከብ ጸባብ መተሓላልፊት) ንብኹላ ዘኸድናን-ዘጽልላን ግዙፍ እም-ዳዕሮ ይርከብ። መን እዩ'ሞ ካብቶም ንኢርትራ ዝበጽሑ፡ ነቲ ምውቕን-ተቐባል ንቓ ዝኹንን ጽላል ናይዚ ግርማ-ዝመልእ እም ዳዕሮ ብናፍቕት ዘይዝከር ? ልክዕ ከም ሸማግለ-ዓባይና ንዝደኸሙን- ብመገሻ እተኻእሉን ደቅ-ደቃ ተጸናንዕ-እትምዕድን፡ እዚ እም'ዚ እውን ኣብ ክፍለ-ዘመናት እተኻየዱ ምስጢራት ስለ ዝፈልጥ፡ ብዛዕባእም ዘማኸር ይመስል።

ንዱህ-ማይ ኣብ ሰራውሩ ጨረቕ እናበለ፡ ኣብቲ በረኹ-ብርኩትን ጨናፍሩ ድማ ንዘቢ-ዘገዳም "ዚዝ" እናበሉ ንትኻስ- ጥሉቕ ሓሳብን ዘይንጸጉ ዕድመ እዩም።

እነ'ውን ብወኸይ ሓደ-መዓልቲ ጭፍራ-ዓስከሪይ እኹቲለ ኣብዚ ቦታ'ዚ ዓረፈ እዩ። ከም ልምዲ ናይዚ ሃገር ድማ፡ ኣብቲ እዋን ተጸዋዒ ናይዚ ቦታ ዝበረ "ኣይተ-ዓረዶም" ሰዓብቲ ኣኹቲሉ፡ ማሕሰእ- ጸባን ሓዙ ገጽ-በረኮቲ እቕረበልና።

ሎሚ ደቕጽል ምህላው ድኣ ኣይፈልጥን እምበር ኣብቲ መጀመርያ እዋናት ምምሕዳርና (ምምሕዳር ኢጣልያ) ነቶም ፈለማዮም ንኣፍሪቃ ይለእኹ ዝበሩ ደቅ-ሃገርና (ጣልያን)፡ ብዛዕባ ተእምራውያን-ምስጢራት ኣፍሪቃ እናእለመንካ ምጭራቕ፡ ልሙድ እዩ ዝነበረ። ንኣብነት ኣብ "ሓይለት" ጸውቲ-ሎተርያ ዘዋድቕ ድንኳን ከም ዝርከበን፡ ከምኡ'ውን ኣብ "ጽዓቲ" ክልተ ደቀ'ባት ብእተፈላለዩ ድምጺ ምሉእ-ሰይቲ እናተባራረዩ ይግዕድም ንዝበሩ መዝሙር፡ ጸሎት እስላም እዩ እናበልካ ምእማን ኩነ፡ ካልእ ተመሳሳሊ ለገጸን ልምድን ነይሩ እዩ።

ብዛዕባ ኣብ ድባርዋ ኣሎ ዝበሃል ህዝባዊ ቤት-ንባብ (ብብላዮተካ-ሳይብረሪ) እውን ተመሳሳሊ ኣኸካዕላል እዩ ዝነበረ። ምክንያቱ ብግብርስ፡ "ህዝባዊ ቤት-ንባብ ድባርዋ" ከበሃል እንክሉ፡ እቲ ያታኡን-ባህሉን ዓቲቡ ዝኸረታቲ መወዳእታ ዘይርከበ ናይቲ ዓዲ ዳኛ "ኣይተ-ዓረዶም" ባዕሉ እዩ ዝነበረ።

ብዛዕባ ቤት-ንባብ ድባርዋ ከዋጋዓኒ ብዝሓተትኩም፡ ኣይተ-ዓረዶም ኢሕሕ... ኢሉ ብናፍቕት ፍሽኽታን ኣስተንቲኑ፡ ብዓሚቶ እስትንፋስ ዘረባኡ ጀመረ።

ከተማ ድባርዋ ከምዝ'ሉም ከይኩነ፡ ኣብ ዝሓለፈ ብሉጽ እዋናቲስ፡ ብሓቂ ቤት-ንባብ ዝነበሮ እዩ።

እቲ ኣብ ክንዲ ኢውሮጳውያን ካብኢክ ሓልዩ ብትብዓት እተኸላኸለ ባሕረ-ነጋሲ ብንጉስ-ነገስት ምስ ተሳዕረ፡ ቤት-ንባብ ድባርዋ ፈጸሙ ተደምስሰ።

እቶም ብጥንቃቄ ሓለዋ ተገይሩሎም ኣብ ቤት-መቐደስ ናይዚ ዓዲ ተዓቲዮም ዝጸንሑ እዞም ጥንታውያን ዝኹኑ መጽሓፍትን-መዝከራትን ግና፡ ምድሓም ተኻእሉ ነበረ። ኣብቲ ቀጸሉ ራእሲ-ባርዶው ድባርዋ ወረሩ ዘካየዱ ራስያታት ድኣ፡ እዚ ከቡር ንብረት'ዚ ፈጸሙ ጠፍኦ።

ራእሲ-ባርዶው፡ ንራእሲ-ወለንኪኦል ከንጥሞ ብንጉስ ዮሃንስ ተላእኹ ብ 1878 ዓ.ም. ኣብ ከባቢ "ኮምብሽታቶ" እናተዋግእ ኣብ ከተማ-እስመራ እዩ ተቐቲሉ።

ንሱ ብዝሞተ፡ ራእሲ-ኣሉላ ነቲ ተልእኮ ከማልእ እንደገና ተላእከ'ሞ፡ ብከድዓት ድማ ከዕወት ከኣለ። ከምዚ'ሉ ከስ ዓለም ዓለም ምዃና ካብ 'ትፍለጥ፡ ንመጀመርያ ጊዜ መረብ/ምላሽ ብምሉኡ ኣብ ትሕቲ ምልኪ ትግራይ ኣተወ።

ኣብዚ ፍጻሜታት'ዚ ድማ፡ ከተማ ድባርዋ ዳርጋ ብኹላ እያ ዓንያ።

ምስ ኣይተ-ዓረዶም ድኣ ኣብ ዘድልየኒ ኣርእስቲ ምምላስ፡ ኣብ'ቶም ጠፊእም ዝተረፉ መጽሓፍቲ-መዝከራትን፡ ገለ'ዶኹን ንታሪኽ ንግስቲ-ማኪዳ ወይ ኣዚብ ዝምልከቱ ኣይምነሩን? ቢለ ብዝሓተትኩ፡ «ብርግጽ ድኣ ኣይፍለጥን እምበር፡ ኣገዳሲ ጉዳይ ከም ምዃኑ መጠንሲ ናይ ግድን ነይሮም» ዝብል መልሲ ተዋህበኒ። ሕቶይ እናቐጸልኩ፡ «ዋእ! ከምቲ ብልክዑ ዘልዓ-ልኩምምስ ኣገዳሲ ኣርእስቲ ከም ምዃኑ መጠን፡ ካብ ወላዲ ንውሉድ ብእኖ ዝመሓላለፍ ዋንታ ዝፈልጡ ሰባትሲ፡ ኣይምተሳእኑን ግዲ?» ቢለ ናብ ዘረባይ ዓደምኩምም። «ብርግጽ'ምበር፡ ብርግጽ» ኢሉም ብዝመለሰ፡ ኣጥቢቐ እንደገና፡ «እሞ ድኣ ብ ማሕበራዊ-ደረጃኹም ኩነ/ብዝተዓደልኩምም ኣእምሮ፡ ነዚ ኣብ ርሑቕ ዘመናት እተኻየዱ ፍጻሜ ካብኹም ንሳዕሊ እተረድኦ ሰብ ኣይህሉን'ሞ እነ ድማ ብወኸይ ፈታው ጥንታዊ-ታሪኽ ብምዃኑይ ድኻምኩም ከይጸብ-ጸብኩም እዚ ንሃገርኩም ኣገዳሲ ዝኹን ዋንታ እንደ ግለጹለይ?» ኢለ ኣብ ቅውም-ሃገሪይ ብዝሰመርኩ፡ ልክዕ ከምቲ ኣባና'ውን (ኣብ ኢጣልያ) ዓበይቲ ሰባት ብዛዕባ'ቲ ብኣፍ ዝመሓላለፍ ዝና/ዋንታ-ጀጋኑን ከዘንትው ተሓቲቶም ዝሕዝም ኣገባብ፡ ኣይተ-ዓረዶም እውን ንዓለም መሰሉ።

ከሌሎችም ተምህሮ ከማይመድኑት ዘመናዊ ተመራመርቲ ከምዝፈልገው፡ እዚ እገባብዎትዎት ነቲ ብወሽጢ ዝእመን ነገራት፡ ጥርጣረ ከምዘለካ ኣምሲልካ ብቀልጥሞ-ፍሽኽታ-ምስምስ-እናሓወስካ ምቕራቡ፡ ኣብ ዝኹን ሃገር ኣደ ተምሳል ከምዘለዎ ኣይስሕትዎን። እዚ ተመሳሳልነት እዚ ድማ ብቃል-ዘረባ እንከግለጽ፡ ለውጢ ከይተገብረሉ ከምዚ'ሉ ይደጋገም። «...እዚ ነገራት'ዚ ዝሰነዘሩትን-ቁልፁን-ዓብይቲ ሊቃውንትን እንተዘይኮይኑ፡ ኣነስ ኣይእምነሉን። ኩይኑ ግን፡ ከም ወዮ " ኣዊ እንተዘይነድድሊ ትኪ ኣይምተኸኸን " እተባህል፡ ኣብ መሰረቱስ ኣቂ ኣይሰለፍን። ደለይቲ ካብ ኩነትም ድማ፡ ከይወሰነኩ-ከይነከኩ ከምቲ እተባህለኒ ገይረ ከዘን-ትወልኩም...» እዩ እቲ እገባብ። ዛንታእም ብዘጀመሩ ድማ፡ እየቲርዱን ጥራሕ ዘይኩን፡ ኣብ መወጃኦታኡ ካብ ሰባም ንሓል ንሶም ከምዝእምንሉ ይርድኣካ።

ኣብዚ ፍሉይ ኢጋጣሚ ድማ ኣይተ-ዓረዶም ብተመሳሳሊ እገባብ ዛንታኡ እንከገልጽ፡ ማዶት ፈለግ-መረብ ጨቕቕ ኣብ ዝብልሉ ቦታን- ኣብ ጥቓና ዝርከብ ጉልቡት እም-ዳዕሮ ዝዓለሉ ንወቢ ብድምጽም እናሰነዩናን ኢና ዝርርብና ጀሚርና።

ዛንታ ኣይተ-ዓረዶም ድማ፡ ከምዚ እዩ ዝበረ፡

« ኣብቲ እዋን'ቲ ትግራይ፡ ኣትማን ብዘኹኑ ሰርወ-ኢጋንንቲ እዩ ተዘኢኡ ዝበረ። ንጉሶም ድማ ኣብ ዝዚፍ እም-ዳዕሮ ዝሰፈረ፡ ተሓመን (ተመን ?) እተባህለ ዝዚፍ ዝበል እዩ ነይሩ።

እዚ ኣራዊት'ዚ ንዝመለኹም ህዝብታት፡ ጽታ እንከይፈለየ ቦኸር-ወላዶም ንመስዋእቲ ከወፍይሉ የገድዶም ብምንባሩ፡ ራዕዲ እዩ ኩይንዎም ዝበረ። ናይ ዝፋን "ብሳታ-ንጌታ" ተባሂሉ ነቲ ንጉስ-ዝበል ዘገልግል ዝበረ ድማ፡ ገሊእም ኢጋብዎስ ወድ-መስፍንቶ እዩ ዝበረ ይብሉ። ገሊእም ድማ፡ የለን ደብረጽዮን እዩ ነይሩ ስሙ ዝብሉ'ውን ኣለው።

እስማቶም ብዘየገድስ ግና፡ ኣዲሖም፡ ነቲ ጽዩፍ-ንጉስ እትወፈየሉ ዕድመኣ ዝእኸለ ኣንቲ-ጋል ንወልቃ ነበረቶ። ኩይኑ ከኣ፡ ብዓቢ ኣዘን ቤተ-ሰባን ርህራሄ ተዓዘብትን፡ እቲ ወትሩ ኣብ ዝሰላለ-ጫፍ ናይቲ ጽዕቕ ጨናፍር ዝሰፈረ ዝበል ወራዳ ከውሕጣ ንማለት፡ ኣብ ጉንድ'ቲ ርጉም-እም ተእስረት። ሕያወይቲ-ፍጥረት ብስንባድ ተዋሒጣ ከምኡይላ ንመስዋእቲ ናይቲ እከይ ተወፍዶ ዕድላ እናተጸበየት፡ ተምሳል ጽዕቕት ኣጉባዝ ዝለበሱ ትሸግተ-መልእኹቲ ካብ ሰማይ ወረዶም ከጸናንዎን-ኩተባብዎን፡ ኣብ ጨናፍር ናይቲ እም ዓለሉ።

ንሳ ግን ስልጣን ናይቲ ከረድኣ ዝመጸ ኣይሊ ስለ ዘይተረድኣ፡ ብትሕትና-ሕያውነትን ንሶም-ውን ከምኣ ማዶት ናይቲ ዝበል ከይኩን/ ከምኡ'ውን ኣብ ቤተ-ሰባን ኣብቲ ዓዲ ብምሉኡን ከወርድ ካብ ዝኸለል ዝበላሰ ኣደጋ ንምድሓን፡ ንሳ ጽሕፍቲ ከምዝኹነት፡ ንሶም ግን ከርሕቁ ከምዝግባእ ትገልጽሉም ነበረት። እዚ እናተባህሉ ግና፡ ወዮ እከይ-ትርኢት ደፋኢ ኢሉ ኣብቲ ጨናፍር እናተጠቐለለ...እናተጠቐለለ...ኣፋ ሃህ ኣቢሉ ከውሕጣ፡ ናብላ ገጹ የምርሕ ነበረ። እቶም መልእኹቲ ግን ከይፈርሑ ብትብዓት መኪቶም ገጠምዎ። ሰዓርዎ'ውን። ብድሕር'ዚ ድማ(ኣንባቢ ድሮ ተገንዚብዎ ከምዘሉ) ብትሸግተእም መልእኹቲ ነዛ «እዚብ» እተባህለት መንእሰይ ካብ ማእሰርታ ለቂቕም፡ ብድሙቕ መብራህቲ ተሰንዮም ንሰማይ ገጸም ዓረጉ።

እዚብ ተደናጊጸ ንቕድም እምላኽ ኣመስገኑት። ምስ ቤተ-ሰባ ክትራኸብ ብታህዋኽ ተሃንጥዮ ካብቲ እም-ዳዕሮ ክትወርድ እንከላ ግና፡ ጽዕቕት ኣእጋራ ኣብ ክንዲ ኣብ ባይታ፡ ኣንቲእን ኣብ ደም ናይቲ እከይ-ተመን ረገጽት'ሞ፡ ብኡንብኡ ኣብ ሸኹና-ኣድጊ ተቐየረት።

ቤተ-ሰባ ድኣ፡ ቦቲ ዝኹን ታእምራት ስለ ዘይኣመኑን- ወዮ እከይ " ተኣመን " እንደገና ተመሊሱ ዝበላሰ ሕጎ ከይፈዲ ፈረሖምን፡ ንወደ ተካሊት ህጸን እንደገና ኣብታ ናይ መስዋእቲ-ቦታ መለስዮ። ኣብዚ ብዘበጽሑ ግና፡ ነቲ ዝኹን ኣቂ ተኣመንሉን- ኣድናቕዎን ድማ።

እዚ ዕውት ዛንታ፡ ካብኡ ናብኡ ኣብ መላእ'ቲ ዓዲ ተሰምዐ'ሞ፡ እቲ ህዝቢ ከኣ ካብ ፈቕዶሉ፡ ኣብቲ እዚ ተኣምራት'ዚ እተኸየደሉ ቦታን- ኣብ ቤት ናይታ ኣምላኽ ስለ ዝመረጸ መላእኹቲ ልእኹ፡ ካብቲ ጌን " ንጉስ-ኣርወ " ዘላቕቕቶም ብርኹቲ፡ " ንግስቲ-ኣዚብ...ንግስቲ-ኣዚብ " እናበለ ውሓዘ። እዚ ክብር'ዚ ብፍቓድ ኣምላኽ እዩ ዝኹን እውን ተባህለ።

ንግስቲ-ኣዚብ ዝገዝአትሉ እዋናት፡ ብብልጽግናኡ ይዝከር። ዕድመኣ ንመርዓ ብዝእኸለ ግና፡ እታ ደም-ዝበል ረጊጸ " ሸኹና-ኣድጊ " ዝኹንት እግራ፡ ኣየቕሰነታን።

ኣንስተይቲ- ኣንስተይቲ ከም ምዃና መጠን ድማ፡ እዚብ እውን ትዕቢት ኣዲርዋ፡ ካብ ዝወረዳ ጸገም ክትላቕቕ፡ ንኩሎም'ቶም ኣብ ሃገራ ኣለው ዝበሃሉ ሊቃውንቲ በጽሓቶም። ካብ ጸገማ ግን ዘገላግላ ኣይረኸበትን።

ድሮ ኣብቲ እዋን'ቲ ግና፡ ካብ የሩሳሌም ኣሳጊሞም ኣብ ሃገራ ዝጸንሑ ኣድ-ኣደ እብራይስጥ ብዘወሰነ ፍልጠት-ሊቅነትን ናይቲ ሰሎሞን እተባህለ ንጉሶም ኣዘንተውላ እሞ፡ ካብ ጸገማ ዘላቕቕ፡ ንሱ ንውልቁ ከም ዝኹን እናገለጹ፡ ንየሩሳሌም ከተልዕል ይምዕድዋ ነበሩ።

በዚ ምኽር'ዚ ተተባቢዓ እያ እታ ንግስቲ ንሓደ-ሰብ'ኳ ከዩካፈለት፡ ምስታ እትእምና እገል-
ጋሊታ ልብሲ-ሰብእይ ለቢሰን ብምስጢር ንሃገር-ፍልስጦም ተበጊሳ። እብ ዩሩሳሌም ብዝበጽሖት
ድማ፡ እብ ቅድሚ ሰሎሞን ቀረበት'ሞ፡ እቲ ንጉስ ብኡ ንብኡ እንታይነታ ተረዲኡ፡ ካብ
ሕማማ እገላገላ። ንመዓርግ-ደረጃኣን ብዝበቅዕ ክብሪ ድማ፡ እብ ንጉሳዊ-አዳራሹ ኣሕደራ።

እዚብን-እገልጋሊታን፡ እብ ግምቢ ንጉስ-እስራኤል ውሑድ ጊዚ ድኣ ይጽናሓ'ምበር፡ እቲ
ንዓኡ እተዓደለ ዕብየት-ፍልጠትን ንምግንዛብሲ፡ ኣኻሊ እዩ ዝነበረ። በዚ'ውን ክልቲኣን
ኣንስትዮ እብ ልዕሊ ንጉስ-እስራኤል፡ ዓቢ ኣድንቑት ኣሕደራ። ንሱ'ውን ብግደኡ፡ እቲ ግርማ
ዝመልእ ኢትዮጵያዊ-መልክዕ ዘወፈየሉ ህያባት፡ ብዓቢ ደስታ ተቐበለ።

ካብ ዩሩሳሌም ንሃገረን ክምለሳ እንክለዋ ግና፡ ምልክት ናይ ዝነበረ ኣድንቑት-ፍታውን፡ እብ
ክልቲኣን ድሙቕ ኣሰራቲ ኣትሪፉ፡ ክልቲኣን ነፍሱ-ጾር እየን ዝነበራ።

እታ ንግስቲ እብ ከባቢ "ጸዕዳ-ክርስቲያን" እተባህለ ቁሽት ብዝበጽሖት፡ ብሕርሲ ካብ "ምንሊክ"
ተገላገለት። ከምዚ'ሉ ድማ እቲ ኣብዚ ሃገር'ዚ ኣሸሓት ዓመታት ገዚኡ ዝጸንሖ ሰርወ-
ነገስታት፡ ምንሊክ እዩ መሰራቲኡ።

ሰዲባ እታ እገልጋሊት እውን ወዲ ወለደት። ዘርኢ ናይዚ ውሳድ'ዚ እዩ ድማ ነፋም ብሓፈሻኡ
እብ ምሉእ እዚ ዞባ'ዚ፡ ብፍላይ ድማ እብ ትግራይ ዘሰፋሕፈሖ ናይ እገልገልቲ ዝበሃል ወለዶ
ዝፈረየ።

ምንሊክ እብ ኣኸሱም እቦኡ መን ምዃኑ እንክይፈለጠ፡እብ ትሕቲ ሓለዋ-ክንነን ኣዲኡ ይነብር
ነበረ። እቦኡ ብዘይምፍላጡ ግና፡ መንእሰያት መሰታኡ ይጨርቁሉን-የሸክዕልሉን ነበሩ። ካብ
ዕለታት ሓደ-መዓልቲ ግና ወዮም መናእሰቲ ብጸብላልትነቲ ቅንኢ ሓዲርዎም ከም ኣመሉም፡
«እቦኡ ምስ ዘይፈልጥ ቁልዓ ኣይንጸወትን» ብዝበልዎ፡ ምንሊክ ኣስተማሲሉ እናነበህ ናብ
ወላዲቲ ከደ'ሞ፡ ምስጢር-ትውልዱ ክትገልጽሉ ሓተታ።

እታ ንግስቲ፡ ንዊሕ-መገሻ ዝኣከል ሰንቅን-ናውትን ኣዳልያ፡ እብታ ዝቐለላ መዓልቲ፡
መስትያትን/ ካብ ኣጸብዕቲ-ኢዳ ዘይፈለየታ ካትም-ሕድርን ኣረኪባ፡ ብኸምዚ ዝሰዕብ ተፋነውዮ፡
« ወደየ ንዩሩሳሌም ተበገስ። እቦኻ ኣብኡ ይነብር'ሞ፡ እናዲኻ ክትረኽቦ ኢኻ። ኣብዚ
መስትያት መልክዕኻ ተመልከት'ሞ፡ ብልክዕ ንዓኻ ዝመሰል ሰብኣይ ምስ ዝገጠመካ እቦኻ
ምዃኑ ኣላልዮ። ብድሕር'ዚ ድማ እኣ ቃለቤት ኣመልክተሉ፡ ንሱ'ውን ውሳዱ ምዃንካ
ክፈልጠካ እዩ»።

ርዳእ ከም ዝኸነ፡ እቲ ንምንሊክ ብልክዕ ክመሰል እተባህለ ሰብኣይ፡ ሰሎሞን እዩ ዝነበረ።
ከድኑ ድማ እቲ ንጉስ፡ ብመልክዑን ቦታ ነዲኡ እብ ዩሩሳሌም ከም መዝከርታ ዝሰሰረላ
ቃለቤትን፡ ንውሳዱ ኣላለዮ። ብድሕርዚ ከኣ ብክልሱ-ሓሳብን/ግብርን፡ ዝመለሽ ፍልጠት
ክመሓላፈራ ንማለት፡ እብቲ ዝነበረሉ ግምቢ ንውሑድ-ዓመታት ምሳኡ ኣጽንሖ።

ናይ ትምህርቲ እዋናት ኣብቲዕ ግዝኣቲ ከመሓድር ንማለት፡ ሰሎሞን፡ ብክቡር ህያባትን/
ዓበይቲ ሰብ-ስልጣን/ መራሕቲ ናይቶም 12 ነገድ-እስራኤል እተባህሉ ሹማምንትን/ ኣሰንዩ፡
ነቲ ስብዓ ናብ ኣዲኡ መለሰ።

ብዘይካ ፍቕድ እቦኡ ድማ ምንሊክ፡ መርከብ-ኖህ/ ቀጻላ ሕግታት-መሲን/ ምሳኡ ተማልእ።
እዚእም ከኣ፡ ዝኸነ ሰብኣዊ-ዓቕሚ-ጉልበትን ክረኽቦም እብ ዘይክእል ዐታ፡ እብ ትሕቲ
መዓመቕ-መሬት ቤተ ክርስቲያን ኣኸሱም ተደቢቑም ይርከቡ።

ኣይተ-ዓረዶም ዛንታኡ እናደምደመ፡ «...ታሪኽ ናይ'ቲ ክሳብ መፋርቕ ናይ ዝሓለፈ ክፍለ
ዓመን ዝገዝእ ሰርወ-ንግስት ፖሎ-ነገስት ዘሊትዮጵያ እዚ እዩ» ይብል።

እብ መወዳእታ ድማ፡ «...እቲ ሃገር፡ ካብ ኣምልኽተ-ጣኦት ምስ ተናገረ፡ እምነት ኣሃዱ-
ኣምላክ ተቐቢሉ፡ ብብልጽግናን-ዕብየትን ግዝኣቲ ብምዕራብ፡ ክሳብ ፈለግ-ኒል/ ብደቡብ፡ ክሳብ
ዓቢ-ባሕር/ ብምብራቕ ድማ፡ ክሳብ ሃገር-ዓረብ/ ከስፍሖ ክኣል...» እናበለ ኣይተ-ዓረዶም፡
ርእሱ እብ ኣፍ-ልቡ ኣድኒኑ፡ ጓሂ እብ እተሓወዕ ከቢድ ምስትንታን ኣተወ። ኣብዚ ከኣ
ተረዳእከምን፡ ኣኸበርከምን ድማ።

ኣይተ-ዓረዶም ካብዚ ጥሉቕ-ሓሳብ ብዝተበራበረ፡ እብ ካልእ ኣርእሱቲ ኣግለሰና።

ቅድም'ዚ ብኣይተ-ዓረዶም በዓል ድባርዋ ዝቐረበለይ "ዝና ንግስቲ ሳባ" ምድምዳመይ፡ ኣይተ
ጉፎ ወድ ደግሞሽ በዓል መርሓኖ ብዛዕባ እዚ ዛንታ'ዚ እንታይ ከም ዝብሉ'ውን ንተዓዘብ።
እዞም ሽማግሌ ሰብኣይ ዘቐርብዎ ዛንታ፡ ተመሳሳሊ ድኣ ይኹን'ምበር፡ እብ መወዳእታኡ ፍልይ
ዝበሉ ፍጻሜታት ብፍልይ ኣገባብ ሰለ ዘቐርቡ እዩ ርእይቶኦም'ውን ምጥቃሱ ኣድላይ ዝኸውን።

ኣይተ ጉፎ ከም ዝገልጽዎ፡ ምንሊክ ካብ ዩሩሳሌም ንሃገሩ ክምለስ እንክሉ፡ ሽድሽተ ደቅ-ያቕብ
እዮም ኣሰንዮምዎ። ዝተረፉ ሽድሽተ ደቁ ግና፡ እብ ሃገር-ፍልስጦም እብ ቤት-እቦኦም እዮም

ተረፎም። እቶም ንምክሊክ ዓጂቦም ንኢትተጽዖ ዝመጹ ደቅ-ያቆብ ድማ፤ ይሉዳ- ለዊ- ሚናብ- ሮሲል- ዮሲፍ- ሰምእን- እዮም ዝነበሩ። መስፍን-ገረሚ-ዛውል(ሳውል) እተባህሉ ሰለስተ ካብ ደቂ ለዊ፤ ኣብ ኣማሲን እዮም ጸረሖም። ዝተረፉ ግና፤ ንምክሊክ ክሳብ እኹሱም ኣሰንዮም፤ ብክኒው ተከዘ'ውን ኢትተጽዖ ንምውራር ምሳኡ እዮም ሰዲቦም።

ዛገደ-ካም ንዝኹኑ ህዝብታት ሰዲሮም ብዝመለኸዎም ድማ፤መብዛሕትእም ደቅ-ያቆብ ንመረብ ምላሽ እዮም ተመሊሶም። ገሊኦም ድማ ምስ ምክሊክ ኣብ ትግራይ ጸንሖ።

ኣይተ-ጉፎ ደጋጊሞም ከም ዝጠቐሰዎ፤ ባርያ-ባዛ-ኣገው-ጋላ...ኮታ ኣፍራቃውያን ብኹሉም ግብጺ እውን ከይተረፉ፤ ቅድሚ ምምጻእ ኣቦዎት፤ ብኹሉም ደቅ-ካም እዮም ዝነበሩ። ስለዚ እዮም ድማ ተወላዶ ናይዚ ዞባ ንኣማሲን ኩን ኣክል-ጉዳይ፤ ብናይ ኣባር-መጻዋዕታ ከም ደቅ-ያቆብ ዝፈልጥዎም። ደቃ-ሚናብ እውን ይበሃሉ እዮም።

ብዘምዚ ድማ፤ ብኩሓት ኣብ ኣማሲን ዝርከቡ ዓድታት፤ ከም ንኣብነት ዛውል- ገረሚ- መበ- ቆሎም ካብ ኣዘዩ ጥንታዊ-ዘመናት ይጽብጽብዎ። ኩሉም ድማ ብዝኣመሰለ ጥንታዊ-መበቆል ስለ ዝሕበኑ፤ ኑቶም ከም ናቶም ዝመሰል ፖሊቲካዊ ምውህሃድ ይኹን- ተመሳሳልነት ዘይብሉም ካልኣት ህዝብታት፤ ብምስትንዓቕ ይሓልፍዎም።

2ይ- ምልክታ

ካብ 1255 ዓ.ም.- ሕጋዊ-ስርወ ዳግመ ዝነገሰሉ/ ክሳብ ሞት ዮሃንስ-4ይ (10 መጋቢት 1889) ዝቐርብ ተኸታታሊ ጸብጸብ ታሪኽ ኢትዮጵያ።

ብመሰረት ናይቲ ኣብዚ ዞባ ዝዘውተር ባህሊ ኩን/ ብዝመሰሎ ታሪኻዊ ገለጻኡ፤ እቲ ካብ ኣዘዩ ጥንታዊ-እዋናት ኣትሒቡ ብሰማውያን ህዝቢ-ግእዝ ኣብ«ምብራቕ-ኣፍሪቃ» እተመሰረተ ንግስነት፤ ቅድም'ቲ ንጉሰ-ሰሎሞን ዝነበረሉ እዋናት (1015-975 ዓ.ም.-ቅ.ል.ክ.) እዩ ዕድ- መኡ። ኣብ መጀመርያ እዋናት 6ይ ክፍለ-ዘመን ናይ ዘለናዮ መዋእል ድማ፤ ዝዓበዩ ኣይሊ- ሰፍሓቲን ደለበ።

ግዛእት ናይዚ ንግስነት'ዚ ኣብ ኣፍሪቃ፤ ነቲ ኣብ ሞንጎ ወሽመጥ በረኒቶ-ሶፋላን/ ኣብ ሞንጎ ኒል ጸዕዳ-ቀይሕ ባሕርን ዝርከብ መሬታት እዩ ዘጠቓልል ነይሩ። ብክኒኡ ድማ፤ ኣመሓዳሪ ኣቑሙ ኣብ የመን ከይተረፈ ይገዝእ ነበረ።

ርእሰ-ከተማ ናይዚ ኣያል ንግስነት ኣኸሶም ኩይኑ፤ ንከንድዚ ዝኣከል ህዝቢ-ሃዢን ዘመሓደር ዝበረ ዓሊት ድማ፤ እቲ ኣብ ሞንጎ መረብ-ኣጥባራ/ ሰዋሲን-ኣንፊላ፤ ሰፊሩ ነቲ ንግስነት እውን ዝመሰረተ፤ ናይ ግእዝ ነገድ እዩ።

ከም ሳዕቢን ምስፍሕፋሕ ሃይማኖት-እስላም፤ ደቡብ ዓረብን/ኣብ ገማግም ባሕርን-እግሪ ኣኸራ- ናት-ክበሳን ዝርከቡ ዓድታት፤ ካብ ንግስነት-ኣኸሶም ተነጺሎም፤ዓድ-ኣበሻ ኣብቲ ብብዝሒ ክርስትያናዊ-ሃይማኖቱ ዝዓቀበ " ከበሳ " ተሓጺሩ ምስ ተረፈ እውን፤ "ኣኸሶም" እዩ ፖሊቲካውን-ሃይማኖታውን ርእሰ-ከተማ ዝነበረ።

ኣብ ኣደ ፍሉይ ታሪኻዊ-እዋን እዩ ህዝቢ-ግእዝ ኣብ ልዕሊ ህዝብታት-ኣበሻ ዝነበሮ ዕብላላ ተጀሪጹ። እዚ ድማ፤ ኣብቲ መንቀሊኡ ዘይፍለጥ ውሽጣዊ-ረጽምታት፤ እቲ ስልጣን ናብ ህዝብታት ሰሚን-ላስታን ኣሊፉ እዚኦም ድማ ንልዕሊ ክልተ ክፍለ-ዘመን ፈረቓን ዝኣከል ክዕቅብዎ ምስ ክኣሉ እዩ ዝኹን። -ማለት ካብ 995/ ክሳብ 1255 ዓ.ም.ዘሉ እዋን-

ምናልባት እዚ ነዊሕ-እዋን ኣብ ትሕቲ ምልኪ " ሰማውያን-ግእዝ " ተመሊኹ ዝጸንሐ ኣማራ- ባእታ፤ ብምስፍሕፋሕ ምስልምና ተተባቢዑ (ሰማውያን-ኣግኣዚ በዚ ስለ እተዳኸሙ) እዩ ክለዓል በቐዑ። ከምኡ'ውን ምናልባት ንዓና ክርደለና ብዘይኸለል ምኽንያት፤ ነዚ ምንቅሲቻስ'ዚ ሃይማኖት ዝመሰረቶም ካልኣት ሕቶታት'ውን ተመሳቲሎምዎ ይኹን። ብግብሪ እውን፤ ብ 995 ዓ.ም. ህዝብታት " ሰሚን " ገና ኣብ ሕግታት ሙሉ ክኣምኑ እንክለው፤ ህዝቢ-ግእዝ ድሮ ካብ ክፍለ-ዘመናት ኣትሒቡ ብመሳኡ ኣብ ክርስትና እዩ ኣሚኑ ዝነበረ።

እዚ ኩይኑ ግን፡ እቲ ልሉላዊ-ሰልጣን ወትሩ ኣብ ሰሜናዊ-ክፍል ኢትዮጵያ እዩ ጸኒሑ። ካብዚ ሓሊፉ'ውን ብዘያዳ ክንጸር ዝግበእ ናይ ታሪኽ ሓበረታ፡ እቲ ግእዞዊ-ባእታ ብፍንው ህዝባዊ ምንቅስቃስ ነቲ ኣብ ሸዋ ተዓቕሞ ዝጸንሐ ነጥሪ ሰሎሞናዊ-ሰርወ ንኣኸሎም ጸዊቡን (መሊሱ) ብ 1255 ዓ.ም. ንዝበረ ጥንታዊ-ሰርዓት ዳግም ንምትንሳኡ ዝገበሮ ፈተነ እዩ።

እቲ ጸውዒት(ጠላብ) ብንጉስ ናይቲ ሰልጣን ዝዘረፈ ሰርወ-ሃገራዊ ወይ ሃንጉዊ እውን ተቐባልነት ነይሮም እዩ። እቲ ንጉስ ኣኸሊሉ ኣንበሩ፡ ናይ ተማእዞነት-ጽቡቕ ድልየትን ንምግላጽ፡ ነቲ ሕጋዊ ንጉስ "የኩኖ-እምላክ" ብከምኡ ዝፋን-ንግስነት ኣወፈየሉ። ጥንታዊ-ሰርዓት ተመሊሱ፡ ክሳብ መፋርቕ 17 ክፍለ-ዘመን ድማ ከምኡይሉ ጸንሐ። እቶም ካብዚ ንደሓር ዝሰዓቡ ፍጻሚታት እዮም ድሕ፡ ንምዝርዝር ናይቲ ንግስነት ዘንቀሉ ዋና ጠንቂ ኩይኖም ተረኺቦም።

ኣብ መጀመርያ 16 ክፍለ-ዘመን፡ ነቶም ብድሮ ዝጸንሑ እተፈላለዩ ህዝብታት (ሰላዚ'ውን ነቲ ዓድ-ሓበሻ ዝብል ንምድባላቸው-ህዝብታት ዘመልከት ዓረባዊ-ቃል፡ ሓቂ ዘብሎ) ካልእ ሓድሽ ህዝቢ ተደረቦም። እዚ ህዝብ'ዚ ድማ፡ "ህዝቢ-ጋላ" እዩ ዝነበረ።

ብዛዕባ መበቆሎም ኩነ ዝመጽሉ ቦታን፡ ንብዙሓት ፈላጣት ዝበሃሉ እውን ዘክራ-ኸረ ጉዳይ እዩ። ከመይሲ ገሊጾም፡ "ሰማውያን" እዮም ክብሉ እንከለው፡ ገሊጾም ድማ ክሳብ ኣርያኒ = (Arian) እዮም ኣብ ምባል ዝበጽሑ ኣይተሳእኑን። ግብጣን-ቸኪ ንኣብነት፡ ካብ ደቡብ-ዓረብ ንኣፍሪቃ ዘሰገሙ ህዝቢ እዮም ይብል ነበረ። ሃርትማን-ባርት-እተባህሉ ካልኣት ተገደስቲ፡ ጋላ ጸሊም-ዓሊት ምዃናም ድሕር ምጥቃስ ካብ ደቡባዊ ክፍሊ-ኣፍሪቃ ከም ዝመጹን፡ ካብቲ ቦታታት ድማ፡ ብ /ባህርያውያን-ሓደጋ/ ብውግእ ብካልእ ህዝብታት ተደፈሎም/ ወይ'ውን ብካልእ ማሕበራዊ-ሽግራት/ ክሳገሙ ተገዲዶም ዝመጹ እዮም፡ ዝብል እምነት ኣበረም።

ባህሊ ህዝቢ-ጋላ፡ ነዚ ዳሕረዋይ ሰርወ-ሓሳብ (Ipotesi = Hypothesis) ዘረጋግጽ ይመስል። ኣካላዊ-ቅርጽም እውን ብተወሳኺ፡ ነዚ ይድግፎ።

ህዝብታት-ጋላ ንኢትዮጵያ ዝኣተውሉ ናይ መጀመርያ እዋናት፡ ብልክው ምውሳኔ ኣይከኣልን። ምናልባት ፈለማይ-ሳማኦም ብ ዘመነ-ቶሎሙይ (ብጥሊሞሳውያን) -305-303 ዓ.ም. ቅ.ል.ክርስቶስ- እዩ ተበጊሱ። ዝፍራሕ ሓይሊ ዘደለበ ግና፡ ኣብ እዋን ንግስነት "ሃጸይ ዳዊት ሳልሳይ" (1508-1540 ዓ.ም.) እዩ። ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ሓደ ከፋሎም ድሮ ኣብ ሃይማኖት ምስልምና ኣሚኑ ጸኒሑ፡ ነቲ ኣብ ሞንጎ ክርስትያን-ሓበሻን/ እስላም ንግስነት-ኣዳል/ እተሳሰለ ኩነት መዝሚዞ እዩ ነቲ ኣዕናዊ-ወራራቶም ከበግስ ከኣሉ። ካብቶም ዝበኣሱ ወራራት-ጋላ ድማ፡ እቲ ብ 1545 ዓ.ም. ን "ኣናረያ" ዘምረሐ ወፍርን/ ሰዲቡ ድማ ኣብ እዋናት ንግስነት ሰርጸ-ድጋግል (ቲርኪ ብ 1527 ዓ.ም. ባጽዕ ዝወረረሉ እዋናት) ዓድ-ሓበሻ ዝወራራሉ እዋናትን ይዝከር።

ኣብ ዓድ-ሓበሻ ብድሕር'ቲ ኣንጸር-እስላም እተኸየደ ውግኣት፡ ካብኡ ለጠቕ ዘይብል ውሽጣዊ ሃይማኖታዊ-ቃልስታት እዩ ቀጸሉ። ናይዚ መበገሲ ዝኹነ ድማ፡ እቲ ከም ናይ "ካቶሊክ-ኣቡን" ተባሂሉ ንኢትዮጵያ እተላእከ «ኣልፎንሶ-መንደስ» ዘላዓሎ ሃይማኖታዊ ክርክራት እዩ ዝነበረ። እዚ ድርቅና- ዘይተጸዋርነት- ዓብላልነት- ዘላልዮ መንፈሳዊ መራሒ፡ ንዝጸንሐ ጥንታዊ-እምነታት ኣብ ምውጋድ ጥራሕ ከይተወሰነ፡ ነቲ ብሃይማኖት ካቶሊክ ቅጡል ዘይኩን ንህዝብታት ሓበሻ ግን ከቡር ዝኹነ ልምድን-በዓላትን-ባህልን ከውግድ ብምሕሳብ ዓቢ ናዕብታት ስለ ዘላዓለ፡ ሃጸይ-ፋሲሊዳስ (ፋሲል፡ 1632-1665 ዓ.ም.) ንሃይማኖት ካቶሊክ ካብ ሃገሩ ሰፊዞ፡ ሚስዮናውያን ከለጉግ ተገደደ።

"ህዝብታት-ጋላ" እዮም እንደገና በዚ ሃይማኖታዊ-ቅልውላው ዘኸተሉ ውሽጣዊ ናዕብታት ተጠቒሞም፡ ብቀዋሚ-መልክዕ ኣብ ደቡብ ዝርከቡ ሰፋሕቲ መሬት ከወሩ ከኣሎም። ኣብኡ ብዘቐሙ ድማ፡ ናይዚ ከምለኸሉ ዝመደቡ ሓድሽ ሃገሮም፡ ገለን ባህሊ- ገለን ቋንቋ- ገለን ሃይማኖቲ እውን ተቐበሉን-ኣመንሉን።

ሃጸይ-ፋሲሊዳስ፡ ኣብ ጥቕ'ቲ ኣብ ሓደጋ ወራር-ጋላ ዝኣተወ ዶባቲ ክቐርብ ብምሕሳብ፡ ከተማ "ጉንደር" መስሪቲ ነታ ልሉላዊ-ኣኸብሮት ዝጸንሐ ኣኸሎም ለቂቹ፡ ርእሰ-ከተማ ናይቲ ንግስነት ን ጉንደር ኣግዓዞ። ብዘይምስትውዓል እተወሰደ ስጉምቲ !!!!! ምክንያቱ፡ ከም ናይዚ ዓዕቢን፡ እቲ ዝሓየለን- ካብ መላእ ኣውራጃታት ኢትዮጵያ ድማ ብፍላይ፡ ተዋጋይ-ባህሊ ዝጸንሐ ትግራይ ተቐየመ። ከምኡ'ውን ንጉሳዊ-ሰርወ ንባዕሉ፡ ተራ ናይቲ እታ ከተማ-ኣኸሎም- ን 27 ክፍለ-ዘመናት ዝኣከል ብዓወት ዝሓለፈ ታሪኽን- ንዓኡ ዝነደቐ ባህልን ብምዝንጋፁ፡ ሞራላዊ-ሓይሉ ማሰኑ። እቲ ሰርወ፡ ካብቲ እተወልደሉ-ንእዲ ብዝረሓቐ፡ ብኡ ንብኡ ጸዕረ-ሞት ተታሕዞ።

መራሕቲ ናይቶም ብ "ሰሜናዊ ክፍሊ መረብ" ዝርከቡ ኣውራጃታት ማለት «ባሕረ-ነስታት» ምስቶም ገማግም-ባሕሪ ዝወረሩ "ቲርኪ" ዝምድናእም ኣደልደሉን ብኹነታት ተገዲዶም ድማ ደፋኢ እናበሉ ካብቲ ምስ ንግስነት-ኢትዮጵያ ዝጸንሐም "ፈደራላዊ" ምትእስሳር ተላቐቐ።

ትግራይ ብቂምታ፡ ሃገራዊ-ትእዛዛት እብ ግብረ ፍተርጉም ንዝበረ ሓይለ-ጉልበቲ ካብ ምውፋይ ተቐጠበ።

ሸዋ፡ እብቲ ፍልይነቲ ዘጽር ብኢታዊ-ናብረኡ ተወሰነ።

ጋላ ግን፡ ብዝተራቐቐ ፖሊቲካዊ-ሚላን/ ብብረትን/ ንምሉእ'ቲ ንግስነት ክዕብልሉ፡ ጉልበቶም ነቲ ሃገይ ኣወፊዩ። ከምዚ'ሉም ድማ ንውልቆም ናይ ሓቂ ጉዳቶት ናይቲ "ንግስነት" ኩይ-ናም ተረኸቡ።

ተፈታዊ-አየር ሃገር እምሓራ/ ጽባቕ መልክዕ ደቅ-እንስትዮ ጋላ/ ትወኪት/ እብ ብረት ዘሕ-ደርም ንዕቀት/ ዝኣመሰሉ ረጅሒታት ተደሚርም ድማ ን "ሰሎሞናዊ-ስርወ" እጃቪሞም፡ ትሕዝቶ ዘይብሉ- እብ ከንቲ ግዳማዊ-መልክዕ ዝምርኩስ ንግስነት ኩይኑ ክተርፍ ኩነንን።

ንጉሳዊ-መዝነት ብግብረ፡ እብ ራእሰታት- ዓዘይቲ መራሕቲ- እመሓደርቲ እውራጃታት- ተመሓለፈ። ካብቲ እዋን'ቲ እትሓዙ'ውን "ምርጫ" ናይቶም ነገስታት ንባዕሉ፡ በዓም ሓይሰቲ-ደርዘ (እማኸርቲ ዝፋን) ክውሰን ጀመረ። እብ መወዳእታ ድማ ዘይተርፍ፡ ዓድ-ሓበሻ ተገማምዐ።

እቶም እብ ሓድነት ሃይማኖት- ስርወ- ሰቢላዊ ይኹን ወታዓደራዊ መሪሕነት ሰሚርም፡ ብሰማ-ውያን-ባዝቢ ተመሓደርም ዝጸንሑ ናይ ሰሚን-ክፍልታት፡ ባዕለ-ምሕዳራት ከይኖሩ፡ እብ ፍልይ ጥቕምታቶምን-ቂምታእምን-ብኢታዊ ተስፋታቶምን- ተወሰኑ። ከምዚ'ሉም ድማ ሰዓብቲ ናይቶም ከሸም ኩነታቲ ዝዓብሉ «ኩብላልቲ» (ገለን ብዛብላዊ-ዝምባለ/ ገለን ድማ ብድፍ-ረት-ረጽምን) ኩይኖሩ፡ እብ ተኸታታሊ ደማዊ-ውግእት ጸመዱ። በዚ'ውን ዓድ-ሓበሻ ፈጸሙ ናብ "ባርባርነት" ገዱ ተመልሰ።

እብዚ ጸላም ዝዓብላሉ ታሪኻዊ-እዋን፡ ኣስማት ናይ ሓድ-ሓድ ውሩያት ዝበሃሉ ተዋጋኒቲ እንተዘይኩይኑ፡ ካልእ ዝጥቀስ ነገር ኣይርከብን። እብዚ'ውን፡ እተኻየዱ ፍጻሜ- ዕለታትን- ብልክዕ ኣይተሰርዐን።

እዚ ስዒቡ ብ ጀይምስ-ብሩስ/ ዘንሪክ-ሶልት/ ኣንቶንዮ-ቸኪ/ ዝቐርብ ናይ ተወራረስ ስለዳ ንባዕሉ፡ ዘይምቅድዳው ናይቶም ተኻይዶም ዝበሃሉ ታሪኻውያን-ፍጻሚታት ዘጽር፡ እኹል መረዳኢታ እዩ²። እቲ ሕንፍሽፍሽ ዝበእስ ግና፡ "ራእሲ ሚካኤል ሴሉል" ኣከታቲሉ ንሃገራት ዮሐንስ- ዳግማይ ዮሃንስ- ቀቲሉ፡ ነቲ ስም ጥራሕ እውን ሓዙ ዝጸንሑ መንግስቲ ሰሎሞናዊ ስርወ፡ ብ 1769 ዓ.ም. መፈጸምታ ምስ ዝበረሰ እዩ።

እብቲ እዋን'ቲ ሓምሓራ፡ እብ ትሕቲ ምልኪ ናይቶም ብስም "ስርወ-ጉማ" ዝመሓደሩ ጋላ እዩ ዝነበረ።

ግዝእት ሓሲታ፡ ብ "ስርወ-ዛጌ" እዩ ዝመሓደር ነይሩ። ዛጌ፡ እቲ ብ 1255 ዓ.ም. ብፍቶት ካብ ዝፋን ወረዶም፡ ነቲ ሕጋዊ-ስርወ እብ ስልጣን ንምምላስ ዝወሰድዎ ስጉምቲ ንምምጻስ፡ ፍልይ ቀዳምነት- እኹብሮትን ተዓቂቡሉም እዩ ጸኒሑ።

ጳጃም፡ እብቲ ሰፊሕ መጠዋውዮ "ፈለግ-እባይ" ተሓጺሩ፡ ብሓቲ እዩ ዝነበር።

ናይ ሸዋ መርእድ-ኣዝማች ነቲ ስልጣን፡ ብደረጃ ቤተ-ሰብ ዝመሓለፍ ውርሻ ዝረፍ፡ ነጻ ኩይኑ ይመሓደር።

መረብ/ምላሽ እውን ነጻ ኩይኑ፡ ብ መኪንንቲ እንዳ-ተስፋጽዮን እዩ ዝመሓደር ዝነበረ።

ትግራይ፡ ቦቲ ተባዕ- ፖለቲከኛን ዝኹን ራእሲ-ሚካኤል ተመሪሑ፡ እብ ምሉእ'ቲ ንግስነት ጸብልልትነት ንምርግገጽ፡ ኣንጻር ጋላ መኪቲ፡ ሓድ-ሓድ እዋን ክመልኮም እውን ክኢሉ እዩ።

እዚ ሕልኸላኸ ኩነታት'ዚ፡ ብድሕሪ ሚካኤል-ሴሉል እውን እንተኹን፡ ክሳብ'ቲ «ዳግማይ ምኒልክ ንጉስ-ሸዋ» ናይ መላእ ኢትዮጵያ «ሃገይ» እተወለደ እዋናት፡ ከምኡይሉ እዩ ቀጺሉ። ዳግማይ-ምኒልክ ብናይ ኢጣልያ ሓያል ምትሕብባር እዩ ናይ ኢትዮጵያ-ሃገይ ምኺን በቺዑ - 03 ሕዳር 1889 ዓ.ም.-።

ኣገዳስነት ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ንምስፋሕ፡ ካብ መፋርቕ ናይ ዝሓለፈ ክፍለ-ዘመን ንጀው እብ ትግራይ እተኻየዱ ፍጻሚታት ምንጽር ኣድላይ ስለ ዝኹን፡ ብዘዕባቶም እብቲ እዋን'ቲ ዘመሓደርዎ መራሕቲ ትውልዳዊ (ታሪኻዊ) ጸብጻባት ስዒቦም ክቐርቡ እዮም። ኩይኑ ግን እዚ ጸብጻባት'ዚ ምሉእ ብምሉእ ከማለ ብዘይምኽላሉ፡ ብዙሕ ምትዕንቓፍ-ባይታትን ይርከቡም። ጉድለት ዕለታት- ርግጽነት ዘይብሉም ፍጻሚታት እውን ኣይሰኣኑን። ብዝኹን፡ ምስቶም ዋሕዲ

2- ኣነ(ደራሲ)፡ እቲ ብ ጀይምስ-ብሩስ ዝቐርብ "ምክትታል ታሪኻዊ ፍጻሚታት" እዩ ተኸቲሉ። ብርእይቶይ፡ ንሱ እዩ ዝደዳ ተእማንነት ክህልዎ ዝኸለል ጸብጻብ።

ልክዕነት እውን ዘይሰለፍም እብ መረብ/ምላሽ እተኻየዱ ፍጻሜታት ንምንጽጻር-ምምዝባንን፣ እኹላት ከይኩኑ እይተርፉን። ብዘይካ'ዚ'ውን እቶም እብ መወዳእታ እዋናት ናይ ዝሓለፈ ክፍለ-ዘመን ኩነት፣ እብ መጀመርያ መፋረቕ ናይ ዘለናዮ ክዘመን ን ዓድ-ሓበሻ ዝበጽሖ ኤውሮጳውያን-ዳዕሰብቲ፣ ብዛዕባ'ቶም እብ ሰሜናዊ ክፍሊ ፊለማ-መረብ ዝርከቡ ዓድታት ከይተገደሱ፣ ብ "ሓሳይ" እቢሉም ንትግራይ እዮም ዝሓልፉ ዝነበሩ። ምናልባት ጀይምስ-ብሩስ እዩ ንውልቁ ነዚ ልምዳዊ-መገሻ ኤውሮጳውያን መንገዲ ለዊጡ፣ ብዛዕባ'ቶም እብ ሰሜናዊ-ክፍሊ ፊለማ-መረብ ዝርከቡ ዓድታት'ውን ብዙሕ ሓበረታ ክሰንቑ ክእሉ።

እንቢብናዮን-እስተውላልናሉን እንተንኸውን (ንኢጣልያ እዩ እቲ ወቕሳ)፣ ክንደይ መኸሰብ ዝር-ከቦ ጽሑፋት እዩ ዝነበረ።

*****

ጀይምስ ብሩስ ዘቕርቦ ጸብጸብ			ሃርትማን-ሶልት			ቸኪ-ኮስቲ ዝብልዎ		
ዓ.ም. ካብ ናብ			ዓ.ም. ካብ ናብ			ዓ.ም. ካብ ናብ		
የኮን ለምሳክ.....	1255-	1283	የኮን ለምሳክ	1255-	1269	የኮን ለምሳክ	1255-	1265
ጠብቶ መሳፍንቲ ለከቲ-			ወዳም ለርዳድ	1269-	1284			
ቴሎም እተወራረሱ ለዋ			ኩድማ ለሰጉድ					
ናት። ዘኸረታት ናይዚ			ላስፋ ለሰጉድ	1284-	1287	ፋሰዝደዩ		
ገንዘታት ዚ፡ ለይፍለጥን።			ሰንፋ ለሰጉድ			ለ-ጽዮን	1280-	1301
			ባር ለሰጉድ	1287-	1292			
የወብ-ጽዮን.....	1283-	1312	እግባ-ጽዮን	1292-	1301			
ዓምድ-ጽዮን.....	1312-	1342	ዓምድ-ጽዮን	1301-	1331	ዓምድ-ጽዮን	1301-	?
ሰይፈ'ርዓድ.....	1342-	1370	ሰይፈ'ርዓዳ	1331-	1359	ሰይፈ'ርዓድ	?	
ወደም ለሰፈረ.....	1370-	1380	ግርማ'ስፈረ	1359-	1369			
የቲት-ዳግማይ.....	1380-	1409	ዳዊት	1369-	1401	ዳዊት-ዳግማይ	?	
ተዋድርሱ.....	1409-	1412	ተዋድርሱ	1401-	1402	ተዋድርሱ 1ይ	1401-	1402
የሰላች.....	1412-	1429	ይስሓች	1402-	1417	ይስሓች	1402-	1450
እንደርያሰ1ይ (ዓምድጽዮን)	?		እንደርያሰ	1417-	1424	እንደርያሰ	3-	ወርሒ
ተ/ግርያም (ሓሳብ ንዓንያ)	1429-	1433	ህንዚ-ንዓን	1424-	1429			
እርሻ የሰሰ.....	?		ዓምድ-የሰሰ					
ሆድ የሰሰ.....	?		በድል-ንዓን	1429-	1434			
			ህዝባ-ንዓን					
ናፍ.....	1495-	1508	ናዶድ (ልብና-			ናዶድ	1493-	1505
			ድንግል)	1494-	1507			
የቲት 3ይ.....	1508-	1540	ዳዊት	1507-	1539	ዳዊት 3ይ	1505-	1540
ዓውዴዎስ-ላጽናፍ ሰገድ	1540-	1559	ግላውዴዎስ	1539-	1558	ግላውዴዎስ	1540-	1559
ግናስ(እድማስ ሰገድ)...	1559-	1563	ሚናስ	1558-	1562	ሚናስ	1559-	1563
ፈጽ ድንግል (መልእክ-			ሰርጽ-ድንግል ምስ					
ዘድ).....	1563-	1595	ያቆብ ወዳ	1562-	1604	ሰርጽ-ድንግል	1563-	1596
ድንግል.....	1595-	1604	ዘድንግል					
ያቆብ.....	1604-	1605	እንደገና- ያቆብ	1604-	1607	ያቆብ-ዳግማይ	1596-	1605
ዘንዮስ(መልእክ-ሰገድ) .	1605-	1632	ሱስንዮስ	1607-	1632	ሱስንዮስ	1605-	1632
ሳለዳስ(ሱልማን-ሰገድ) .	1632-	1665	ፋሲሊዳስ፡ ጉንደር			ፋሲሊ ወይ		
			ዝመሰረተ ለዩ።	1632-	1665	ባሲሊዳስ	1632-	1665
የገንስ 1ይ (እሳፍ-ሰገድ)	1665-	1680	ዮሃንስ	1665-	1680	ዮሃንስ 1ይ	1665-	1680
ከሶ ቀዳማይ	1680-	1704	እያሱ ታላቅ	1680-	1699	እያሱ 1ይ	1680-	1706
ተከለሃይማኖት ቀዳማይ...	1704-	1706	ተከለሃይማኖት	1699-	1706			
ትፍልስ(ሓው እያሱ)	1706-	1709	ተዎፊሎስ	1706-	1709			
ወሰጣስ(ዘራፊ እዩ)	1709-	1714	ወሰጣስ	1709-	1714			
ዳዊት 4ይ (እድባር ሰገድ)								
ወደ እያሱ እዩ.....	1714-	1719	ዳዊት	1714-	1719			
ባላ.....	1719-	1729	በካፋ	1719-	1729	በካፋ	1712-	1735
እያሱ 2ይ (እዳም ሰገድ) .	1729-	1753	እያሱ ዳግማይ	1729-	1753	እያሱ-ዳግማይ	?	
ፎሳስ(ብራእሲ ሚካኤል-								
ሱል ለዩ ተቐቲሉ)	1753-	1768	ዮሐስ	1753-	1760	ዮሐስ	1752-	1753
የገንስ ዳግማይ (ሓው-								
ባላ እዩ።)-ስልጣኑ 6								
ወርሒ እዩ ጸኒሐ.....	1769-					ዮሃንስ 2ይ	?	

*****

መሳፍንቲ(*)

*****

ራእሲ ሚካኤል ስሑል፣ ግርማ- ነዊሕ ዕድመኑን ንምርዳእ፡ ከም «ሽማግለ» ወይ «አረጊት-አንበሳ» እውን ይፍለጥ። ብ 1688 ዓ.ም. አቢሉ አብ "ተምቢን" ካብ ትሑት ቤተ-ሰብ እዩ ተወሊዱ። አብ ንእሱቲ፡ ብላታ (አማካሪ) ተባሂሉ ንመስፍናዊ «እንዳ-ጸዓዘጋ» እዩ ዘገልግል ዝነበረ። አብ ፖሊቲካዊ ናዕብታት ዓድ-ሓበኛ ህርኩት ተሳታፊነት ብምንባሩ፡ አብ ኩነት እውን ሻዓ'ይሉ እዩ በዓል ዓቢ ዝኖ ምዃን በቛዕ።

አብ ልዕሊ ህዝብታት-ግእዝ ብዝነበረ ፍቕሪ፡ ብእዋኑ ሰዓብቲ ጠርኒፋ እንጸር/ አምሓራ/ ጋላ ንምኸታት፡ መራሒ ናይ ኩሎም ብሰሚን-ተክዘ ዝርከቡ ዓድታት ከኸውን ከለል።

1750 ዓ.ም.፡

አብ መፋረቕ ናይ ዝሓለፈ ክፍለ-ዘመን፡ "ሃጸይ ዳግማይ እያሱ" ንናይ ጋላ ናዕቢ ከወግሰን፡ ንተቓወምቲ ንግስነቲ ከህድእን፡ ንሚካኤል-ስሑል ሰራዊቲ እኹቲቲ ንጉንደር ክለዓል ዕድመ ለእኹ። ራእሲ-ሚካኤል አብ እተፈላለዩ ናይ ውግእ-ጥጥማት፡ አብ ላሊታ-ዳምት ንዝበሩ ተቓወምቲ-ንግስነት ስዒሩ፡ ንጋላ- እስላም ፋጣሉ ክደፍኑ ምኽእሉ፡ አብ ካልእ ኢጋጣሚ ተጠቒሶ እዩ። ዝረኸበ ዓወታት ግን፡ ነቲ ብድሕር ዳግማይ-እያሱ ዝፋን-ንግስነት ዝወረሰ ሃጸይ ዮሐንስ ቅንእን-ጥርጣሪን ኢሕደረሱ'ዋ፡ ብሕዝብ ምስ ጋላ ውዲት መኪሩ እንጸር ሚካኤል-ስሑል ተላዕለ።

1768 ዓ.ም.፡ ሚካኤል ነዚ ምስ ተገንዘበ፡ ብወርሒ ሚያዝያ 1768 ዓ.ም. ነቲ ሃጸይ ንማሕንቕቲ ፈሪዱ፡ አብ ክንዳኡ ን "ዳግማይ-ዮሃንስ" አብ ዝፋን አንበሮ። ዮሃንስ፡ ሓይሉ ዝደኸመ ልዕሊ 70 ዓመት ዝዕድመኡ ሽማግለ እዩ ዝነበረ። አብቲ እዋን'ቲ፡ ሚካኤል እውን ንባዕሉ ልዕሊ 80 ዓመት ሽማግለ እዩ። ኩይኑ ግን፡ ብዕድመ ኩነ/ አብ እተፈላለዩ ውግእት ብዘጋጠም መውጋእቲ ከይተሰነፈ፡ በዓል ምሉእ ሓይልን-ቀልብን እዩ ዝነበረ።

ራእሲ-ቤትወደድ/ ተኸላኻሊ ንግስነት፡ ዝብል መዝታት ጠቕሊሉ ንንጉስ-ዮሃንስ ምላኡ ሓዘሩ እንጸር ጋላ ክለዓል ደፋፍኦ። ዮሃንስ ግን ብሓደ ወገን ኩነት፡ በቲ ሓደ ድማ ንሚካኤል ስለ ዝፈርሐ፡ ነቲ መደብ እተሰማምሓ ክመስል፡ አብቲ ዓውደ-ውግእ ብድሕሪት ተኩሶም ንሚካኤል ዝቕትሉ ነፍጠይና አሰሊኹ አብ ዓውደ-ውግእ አተወ። እቲ ብድሕሪት እተፈተነ ተኸላኻሊ ግን ዕላማኡ ምስ ሰሓተ፡ ሚካኤል ነቲ እንጸር እተፈጸመ እከይ ሕንኡ ክፈዲ፡ ንዮሃንስ ብሰሚ አመሪዞ እቕተሰ።

ከምቢ'ሉ ድማ ንግስነት-ዮሃንስ፡ 6 ወርሒ እዩ አገልጊሉ። ሚካኤል እዩ'ውን እንደገና፡ ወራሲ ዝፋን አቦኡ ከኸውን፡ ንወድ-ዮሃንስ ሰያሚሉ። እዚ ከም "ተኸላኻይማናት" ዝፍለጥ ሃጸይ፡

(*) እዞም ብድሕር-ምዕናው «ሕጋዊ-ሰርወ» አብ እተፈላለዩ ቦታ ናይቲ ንግስነት ዝነበሩ "ዕድሎም ንቕድመእም" ዝበሃሉ ማእሪራን-መራሕቲ፡ አብ ታሪኽ-ኢትዮጵያ፡ ብስም መሳፍንቲ ወይ ዲዮ ይፍለጡ። እዚ ንጥንታውያን ዲዮ-እስራኤል ዘዘኻኸር ስም እተዋህበ ድማ፡ ብህዝብታት ናይቶም ጥንታውያን ዝበሃሉ እውራጃታት ዓድ-ሓበኛ እዩ።

እዞም ህዝብታት እዚእም፡ እንጸር'ቶም ተጸባኢቲ-ጸላእትን እተባህሉ እውራጃታት ንምምካት እዮም ድማ ነዞም "መሳፍንቲ" ከም ወኪላቶምን-ተጣበቑቲ ጥቕምታቶምን፡ ተኸተልቶም ምዃን ዝመረጹ። እዚ ምርጫ'ዚ ግን፡ ካልእ ዕላማ'ውን ዘማልእ እዩ ነይሩ። አብ ስርዓተ-ሕጊ ዓድ-ሓበኛ፡ እቲ ንሕገ-ዝናት (Penale) ዝምልከት ክፍሊ ኩነ/ አብ ሞንጎ እተፈላለዩ መበቐል ዘለዎም ዓድታት-ጉልታትን፡ ክለዓሉ ንዝኸለሉ ነገር ወይ ሞጉት ክጻኒ ዝምዘዝ ሓደ ልኡል "ፈሪዲ-አካል" ካብ ሞንቲ እዩ ጸኒሒ። ከም ስርዓቲ እዚ ስልጣን'ዚ፡ "ሃጸይ" ከም አቦ-መንበር ናይ ዝመርሖ ቤት-ፍርዲ መዝነት እዩ ዝነበረ። አብቲ እዋን'ቲ ግን፡ እቲ ሃጸይ ንባዕሉ ሻራ ወይ ወገን ናይ ሓድ-ሓድ ክፍለ-እውራጃታት ኩይኑ ይቐርብ ብምንባሩ፡ እቲ ህዝቢ ውሕሰነት ስኢኑ እዩ ካልእ ፍትሒ ከፍኒ ተገዲዱ።

እቲ ዘገርም ነገር ግና፡ ንሰለ ክብሪ ናይ ዝጸንሐ ባህሊ፡ ማንም ካብቶም ስልጣን ዝሓዙ መሳፍንቲ ብዘይካ ተደርሱ፡ ሞላ'ውን አብቲ ዝለዓለ-ሓይሊ ዝደለብሉ እዋናት፡ ዘውድ-ዝፋን ምዝራፍ ዘይምድፋርም እዩ። በቶም ሃጸያት እተፈቐደ እንተዘይከብይኑ፡ ማንም ካብዞም "መሳፍንቲ" ሞላ'ውን ንማለቲ ዝኹን ዓይነት ሽመት ብክብሱ እተሸመ አይርከብን። ውቢ እውን እንተኹን፡ ሰራዊቲ ድኣ "ንጉስ" ኢሉም ይሰመይዎ እምበር፡ ብዘይካ'ቲ "ኮሎናል" ተባሂሉ ከትርጎም ዝከለል «ደገዝማቲ» ወይ ደጊዖት፡ ካልእ ወግዓዊ ሽመት አይነበርን።

«ርጉም» ብዝብል ሳን ዝያዳ ይዝከር። ምክንያቱ ድማ፡ ምስ ሚካኤል ሓቢሩ ኣቦኡ ዘቐተለን-ቀጺሉ ድማ ብሚካኤል ተመሊኹ ነገሱን ዝብል ሕሚታ ሰለ ዘሰንዮ እዩ።

1772 ዓ.ም.፥ ራእሲ-ሚካኤል ዘሕደረሉ ተጽዕኖ ምጽዋሩ ምስ ሰኣን ግን፡ ሃጺይ-ተክለሃይ-ማኖት እዩ መራሒ ናይ ኩሉ ተኣንጻር-ሚካኤል ኢተላዕለ ተቓውሞታት ኩይኑ ጸኒሑ፡ ብ 23 ግንቦት 1772 ኣብ "ሰርቦግዛ" ኢተገብረ ውግእ፡ ሚካኤል ተሳዒሩ ተማረኸ። ንስለ ዕደመ - ኣኸብሮትን ኩነ/ትግራይ ከይለዓል ብምፍራሕ ግና፡ ተለቂቑ ኣብ ምምሕዳር ናይቲ ኣውራጃ ተወሰነ። ውሑድ-ዓመታት ብድሕርቲ፡ ሚካኤል-ሰሑል ብሰላም ዓረፈ።

1755 ዓ.ም. ? ራእሲ ሚካኤል ሰሑል እዩ ንመጀመርያ ጊዜ «ዓድዋ» ርእሰ-ከተማ ንግስነት-ትግራይ ከትከውን መሪሖ።

ራእሲ ሚካኤል-ሰሑል ዝወለደም፥

ኣብ ምምሕዳር-ትግራይ ንራእሲ ሚካኤል፡ " ደጊዮት-ወልደገብርኤል " ኢተባህለ ውላዱ እዩ ወራሲሑ። ከሳብ ተኣንጻር-ሚካኤል ኢተገብረ ውግእ፡ ሚካኤል ብፍቓድ ራእሲ-ቢትወደድ(**) ኣውራጃ በገምድር እዩ ከመሓድር ጸኒሑ።

1777 ዓ.ም.፥ ብ 1777 ዓ.ም. ሃጺይ-ተክለሃይማኖት ብዝሞተ፡ ኣብ ሞንጎ ዝነበሩ ራእሲ-ታት ብዝተገብረ ስምምዕ፡ "ተክለጊዮርጊስ 1ይ" እዩ ሃጺይ ተባሂሉ ዘውዲ ደፊሑ። እቲ ስምምዕ ግን ንውሑድ ጊዜ ኣገልገሉ፡ ተክለጊዮርጊስ ብ 1782 ዓ.ም. ካብ ዝፋን ተላገደ።

ንመተካኒታኡ፡ ብስምምዕ ሓድ-ሓደ ራእሲታት " ህዝቅያስ " ተሸይመ፡ 6 ዓመት ኣገልገለ። ምክንያቱ፡ ማዕረ-ማዕረኡ ወልደገብርኤል ንጉንደር ሓዘ ብምጽናሉ፡ ብወገኑ ን በኸዳ-ማርያም ንጉሳዊ-ክብሪ ሰለ ዘልበሰ።

ራእሲ-ሃይሉ ኢተባህለ በዓል ላሲታ፡ ን "ሃጺይ ዮሃንስ 3ይ" ሸመ። እዚ ውን ን 3 ዓመት ኣብ ሰልጣን ጸንሖ። ራእሲ ያሰላሰ-ባርያ ብወገኑ ን "ሃጺይ-ሰላሞን" ቀብላ። ብ 1794 ዓ.ም. ራእሲ-ገብሩ በዓል ጎጃም ምስ ራእሲ ወልደሰላሰ ሓቢሩ፡ ነቲ ድሮ ኢተጠቐሰ ሃጺይ ተክለ-ጊዮርጊስ እንደገና ናብ ዝፋን መለስም። ዓመት ብድሕርቲ፡ ወልደገብርኤል ሰራዊት በገምድር ኣኸብሮት ኣንጻር ተክለጊዮርጊስ ተላዕለ። ኣብ «ወጀራ» ኢተገብረ ኩናት ድማ፡ ወልደገብርኤል ሰዒሩ ከብቅዕ፡ ኣብቲ ኩናት ተቐትለ።

1795 ዓ.ም.፥

ኣብ ምምሕዳር ትግራይ ንወልደገብርኤል- ገብረመስቀል ኢተባህለ ሓው እዩ ወራሲሑ። ካብዚ እዋን ዚ ንኒው፡ ብዛዕባ ወረሰቲ ራእሲ ሚካኤል-ሰሑል ዝቐጽል ሓበረታ፡ ዘይንጹር እዩ። ከም ዝመስሎ ግን ብ 1804 ዓ.ም. ምስ ራእሲ-ጉግሳ ኩናት ድሕር ምግባም፡ ብ 1805 ዓ.ም. ኣብ " ተምቢን " ንኡስ ግዝኣት ዓቲቦም እዮም ጸኒሖም። ኣብቲ ዝሰዓበ እዋናት ራእሲ-ወልደሰላሰ ሰዒሩ ምስ መለኾም ድማ፡ ብ 1807 ዓ.ም. ንሱ እዩ ንውሑድ ተቓውሞ ዘይዝበር ጉይታ-ትግራይ ኩይኑ ተረኺቡ።

" ሶልት " ከም ዝሕብር፡ ኣብ ኢተጠቐሰ ዓ.ም. ብልክው ውን ኣብ ወርሒ መጋቢት፡ ኣይቶ ህዝቅያስ ኢተባህለ ካልእ ውላድ ራእሲ-ሚካኤል፡ ኣርዓም ምስ ኢተባህለ ኣመሓዳሪ ዓድዋን/ ኣይቶ ዮሃንስ በዓል ጨልጋ/ ሰልፆ ኢተባህለ ካብ እንዳ-ሚካኤል ሰሑል ዝውሰድ ሹም-ተምቢን/ ሓቢሮም ኣብ ዓድዋ ኣንጻር ወልደሰላሰ ናዕቢ ኣለዓዓሉ። ከዕውቲ ግን ኣይከኣሉን፡ እቲ ናዕቢ ውን ከም ኢተመልከ ይፍለጥ።

ራእሲ-ወልደሰላሰ፥

ብ 1738 ዓ.ም. ኣቢሉ ይውለድ። ኣቦኡ ከፍለየሱስ ኢተባህለ ሓደ ካብቶም ብሉጽት ጀነራላት ራእሲ ሚካኤል-ሰሑል እዩ ዝነበረ። ራእሲ ሚካኤል ኣብ ጉንደር ኣብ ዝነበረሉ፡ ከፍለየሱስ ንሓጺር እዋን " ኣመሓዳሪ-ትግራይ " ዝብል ሸመት እውን ተሞሂብዎ ነበረ።

ኣብ ንእሱቲ፡ " በዓል-ገዳ " ወይ ተኸላኻሊ ናይተን ጨው ዘመላልሳ ቃፍላዮት ዝብል ሸመት ዝነበረ እዩ። ብ 1770 ዓ.ም. «ጀይምስ-ብሩስ» ጉንደር ኣብ ዝበጽሖ እዋናት፡ ወልደሰላሰ ኣብ ንጉሳዊ ቤተ-መንግስቲ፡ ተራ ሓዘ እዩ ጸኒሖም። ተኸታሊ ሃጺይ-ተክለሃይማኖት ብምንባሩ ድማ፡ ኣንጻር ራእሲ-ሚካኤል እዩ ተሰለፉ ዝነበረ። ኣሰዒቡ ምስ ተክለሃይማኖት እውን ብዘይ-ምስናዩ፡ ኣብቲ ብምብራቕ ወረዳ-ዓጋመ ዝርከብ «ሚዳ-ጨው» ተዓቕቡ፡ ከሳብ ተኣንጻር-ሚካኤል ዝሞተሉ እዋናት፡ ኣብኡ ብሓቲ ጸንሖ። ደጊዮት-ወልደገብርኤል ምሕረት ዕርኽቦትን

(**) ኣብ በገምድር ኢትርክብ ናይ ሸው ርእሰ-ከተማ ናይቲ ንግስነት «ከተማ ጉንደር»፡ ብራእሲ-ቢትወደድ እዩ ትመሓደር ዝነበረት።

ተመዘገቡ ንዓድዋ መለሰ። አብዚ ብዝላተወ ድማ፡ ብመቼሕ ተሓየረ። ካብዚ ከምልጥ ከኢሉ ግን እንደገና እብ መሬት-ጋሳ ተዓቓበ።

እብቲ ካብ 1776 ክሳብ 1794 ዓ.ም. እብ ሃገር-አምሓራ እተኻየደ ነዊሕ-ሕሰምን ውግእት ወልደስላሴ እውን ተሳቲፉ እዩ።

እብቲ እዋን'ቲ፡ ሸድሸተ-ኃገውስ ዝላኸሉ ካብ ስልጣን ወረዶም፡ ብዊንታ ናይቶም ብብረት ሓይሊ ዝደለቡ መራሕቲ ድማ፡ ከንዳእም ዝኣኸሉ ሃጸያት ተሸሙ። እብ እተገብሩ ውግእት፡ ወልደስላሴ ብትብዓት-ብልሕን-ወታሃደራዊ ተውህቦን- ዓቢ ዝና እትረፈ። ምስ ራእሲ የስላሴ-ባርያ ሓቢሩ ንሃጸይ-ሰሎሞን እብ ዝፋን ምስ እብቅዖ ድማ፡ እቲ ሃጸይ፡ ራእሲ ብዝብል ሸመት ከሓሰ።

ብ 1794 ዓ.ም. ምስ ራእሲ-ገብሩ ሓቢሩ ወገን ናይቲ ካብ ስልጣኑ እተቐንጠጠ ተኸለጊዮር-ጊስ ብምሓዘ፡ ንሱ እብ ዝፋን ብዝተመልሰ "ራእሲ-ቢትወደድ" ዝብል ሸመት እውን ደረበሉ። ዓመት ብድሕር'ዚ ሰራዊት ተኸለጊዮርጊስ እብ «ወጀራ» ብራእሲ-ወልደገብርኤል ተሳፅረ። ራእሲ-ወልደገብርኤል ግን ምስ ራእሲ-ምሕረት በዓል ጎጃም እብቲ ኩናት ተቐትሉ።

1795 ዓ.ም.፥

ተኸለጊዮርጊስ ብድሕር'ቲ ዘጋጠሞ ስፈረት ምንኸሰና (መነኩስ) መሪጹ፡ ብድሕር ቅሩብ እዋን ሞተ። ራእሲ-ወልደስላሴ ካብ «እንድርታ» ብዙሓት ተኸተልቲ እኪቡ አንጻር'ቲ ንወልደገብር-ኤል ዝወረሰ ሓው አይቶ-ገብረመስቀል ከቲቲ እብ እተፈላለዩ ግጥማት ሰዓሮ። ወልደስላሴ መራሕ ምሉእ ትግራይ ተባሂሉ ግዝኣቲ እብ ምሉእ ወገናት "ሰሜናዊ-ክፍሊ" ዓድ-ሓበሻ ዘርግሐ። ዓመት ብድሕር'ዚ፡ እብ ዓድ-አምሓራ ራእሲ ምስ ዝነበረ ፖላ ተሰማሚዖም ንሃጸይ እገላ-ጽዮን (ጊጃር) ወድ-ህዝቅያስ፡ እብ ዝፋን-ግዝስነት አንበርዖ።

ወልደስላሴ ዝደለበ ሓይሊ ግና ንጉሳ ላዮቕስናን። ብዘይካ'ዚ ድማ እብ ሞንጎእም ሃይማኖታዊ ክርክራት ስለ ዝጸንሐ፡ ዝምድናእም ተረሓሓቑ። ጉሳ አንጻር ወልደስላሴ ንምኸታት፡ ብዓቢ መደብ ንኩናት ተዳለወ። ማዕረ-ማዕረ'ዚ እውን እብ ትግራይ ናዕቢ ከላዕል፡ ነቶም ተደቓሶም ዝጸንሑ ዘርኢ ሚካኤል-ሴቴል አንጻር ወልደስላሴ ከለዓሉ እናዓዓዮም።

1807 ዓ.ም.፥

እብ ወርሒ መጋቢት 1807 ወልደስላሴ ነቲ እብ ዓድዋ እተላዕለ ናዕቢ አህዲኡ፡ ብወርሒ ታሕሳስ 30-ሸሕ ኢጋር- 1000 ፈረሰኛታት- 8000 ጠበንጃን ዝሓዘ ሰራዊት መራሕ አንጻር'ቲ 40-ሸሕ ዝመት ሰራዊት እኹቲቲ ንትግራይ ከወርሮ ይዳሉ ዝነበረ ጉሳ ተላዕለ።

1808-9-10 ዓ.ም.፥

ብ 25 ጥሪ 1808 ዓ.ም. ጉሳ እብ «ማይ-ሰልዓ» ተሳዒሩ ከስሕብ ተገደደ። እብ ጽድያ ናይቲ ዘሰዓበ ዓመት እስጋጋዲስ እተባህለ ሓደ ካብቶም ብሉጻት "ጀነራላቲ"/እመሓዳሪ ወረዳ-ዓጋመን/ አንጻሩ ስለ እተላዕለ፡ ወልደስላሴ ንወረዳ-ዓጋመ ወረሮ። ብድሕር'ዚ ንሰራዊ ቀጺሉ ሰራዊቱ ከሳብ ሓማሲን ደፍኦም። እብ ዓድ-ባሮ ቆይሙ እብ ዝነበረ ድማ፡ ገብረመስቀል/ አይተ-ሰሎሞን እተባህሉ ሰብ-ሃዘጋ፡ እብ ቅድመኡ ቀሪቦም ምልክ አሚናም፡ ኢድ ነስለሉ።

ብ 1810 ዓ.ም. አንጻር ጉሳን- እቶም ሓቢሮም አንጻሩ እተላዕሉ መራሕቲ ላሰታን- ኩናት ከም ዝኸተተ ይፍለጥ። እብ ዝኹነ እዋን ግን ሓርነቱ ዓቲቡ፡ እብ ትሕቲ ምምሕዳሩ ድማ ምሉእ ትግራይ ዓቢ ሓይሊ ከም ዝደለበ ይዝከር።

ብዘይካ ምስቲ ብፍላይ ንዓኡ ዘገልግል ዝነበረ "ፕይርስ" እተባህለ እንግሊዛዊ፡ ምስ ሉርድ-ቫለንጽያ/ ሆንሪክ-ሶልት/ እተባህሉ እብ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ልሑኻት ብሪባንያ፡ ጽቡቕ ዝምድና ዝነበሮ እዩ። እንግሊዛውያን ነቲ ናፖሊዮን-1ይ አንጻር ግዝኣቶም እብ ሃገር-ህንዲ ዝመደቦ ኩናት ንምድላው፡ ኢትዮጵያ ከም ፈታውን-ተሓባባርን ሃገር ጸግዖም ከኸውን ጥቕሚ ነይርዎም እዩ።

ወልደስላሴ፡ ነቲ ዝፈትዎ ናይ ኩናት ፈረሰ ዘነኻኸር «የዲኒካ» ብዝብል ሳን እውን ይፍለጥ። ከም ልምዲ፡ እብ ዓድዋ- ጨለቕት- እዩ መናበረኡ ዝነበረ። ብድሕር 20 ዓመት ናይ ዓወት ግዝኣቲ ብ 1816 ዓ.ም. እዩ ሞይቲ።

ራእሲ-እስጋዲስ፥

ብድሕር-ሞት ወልደስላሴ፡ እብ ትግራይ ንክልተ-ዓመት ዝኣከል እብ ሞንጎ'ቶም ወረሰቲ ዝበሃሉ ቃልስታት እዩ ቀጺሉ። ካብኡቶም ግን ብዙሓት ሰዓብቲ ረኺቡ ጸብለል ክብል ዝኸኣለ፡ እመሓዳሪ ወረዳ-ዓጋመ ዝነበረ፡ እስጋዲስ እዩ።

ተሽታሊ ወልደሰላሴ ኩይኑ፡ ሓደ ካብ ቶም ብሉጽት መራሕ-ሰራዊት እዩ ዝነበረ። ብ 1809 ዓ.ም. ግን፡ ዝሓሸ ዕድል ንምንዳይ ኣንጻር-ወልደሰላሴ ተሰርዐ።

1818 ዓ.ም.፡ ንዝነበሩ መወዳደርቲ መሊኹ ብ 1818 ዓ.ም. ጉይታ መላእ-ትግራይ ኩነ። ካብ ዝነበሩ መወዳደርቲ፡ እቲ ንእስታት 6 ዓመት ዝእክል ተምቢን ኩነ/ ክፋል ናይቲ ብቐንዱ ትግራይ ዝበሃል (ማለት ወረዳ-ዓድዋ) ወገን፡ ከም ነጻ ጉይታ ኩይኑ ከመሓደር ዝጸንሐ ደጊዖት ገረንፍኢል-ተምቢናይ (ገብረ-ሩፋኢል) ካብ "እንዳ ራእሲ ሚካኤል ሰሐል" ይዝከር። እብ ሞንጎ 1817-1824 ዓ.ም. እብ ዘሎ ዓመታት፡ ገረንፍኢል እብ ብሉጽ እዋናቲ እዩ ዝነበረ። ስዒቡ ግን ብ እስባጋዲስ ተገዲዱ እብ ካልኣይ-ደረጃ ማለት እብ ምምሕዳር ናይቲ ብወርሻ ዝብጽሐ "ተምቢን" ተወሲኑ ተረፈ።

እስባጋዲስ ዝእክል ዕብዮት ምስ ደለበ፡ ነቲ ወትሩ መራሕቲ-ዓጋመ ዝብዛዎም ኣንዳሲ-ሃብታምን ወረዳ እክል-ጉዳይ ንምውራር ተበገሰ። ሓደል-ሰራዊት ኣኸቲሉ ብዘወረር ግና፡ ህዝብታት ናይዚ ደሞክራሲያዊ-ወረዳ ብረት ኣልዒሎም ገጠምዎ። እብ ዓድ-ኢዳ (መረታ-ሰበን) እተገብረ ኩናት ድማ፡ ተዓወትሉ። ብድሕርቲ ውን እንተኹነ፡ እስባጋዲስ ዝነበረ ሰልጣን ሓደል ብምንባሩ፡ እቶም እብ ከባዲኦ ዝነበሩ ራእሲታት-አምሓራ ካብ ዝጸንሐም ሕንሕንታ፡ ኣይዓረፉን። ኩይኑ ውን "ራእሲ-ማርያ" ከመልኮ ንማለት፡ግብረ ናይ ምኽፋል ግዴታ ኣጠንቀቐ። እስባጋዲስ ነዚ ምስ ነጻን ድማ ማርያ ምስ ደጊዖት-ወብ መራሕ ሰሚን ሓቢሮም፡ ኣንጻር እስባጋዲስ ተላዕሉ።

1831 ዓ.ም.፡ ብ ወርሒ ጥሪ 1831 ዓ.ም. ክልቲኦም ተጸረርቲ-ሰራዊት ብዝገጠሙ፡ ማርያ ብኢድ "ሓጉሰ" እተባህለ ሓው እስባጋዲስ ክቕተል እንከሉ፡ ውብ ንእስባጋዲስ ከማርኽ ከኢሉ፡ እብ ዝሰዓበ መዓልቲ ንሞት ፈረደ።

እስባጋዲስ፡ ተወላዲ «ጠልጣል» እዩ። በሃጊ ዓወት- ዓቢ ወታሃደራዊ ጥበብ ዝመለኸ- ምስ ሰራዊቱ እውን ሓራ-ማዕርነታውን ዝምድና ዝነበረ እዩ። ደቅ-ትግራይ ቦቲ ምሳእም ዘዘውተሮ ምውቕ ፍቕራ-ሓልዮትን/ ብኣንጻሩ ድማ እብ ልዕሊ ኣምሓራ ብዝነበረ ጽልእን፡ ብሓቂ ሆኽብርዎ ነበሩ። ሃጊት ውን ብድሕር ሞቱ ብባህላዊ-ደርፍታት ይዝከርዎ።

ብዘይካ'ቲ ካልእ ዝነበሮ ብልጫታት፡ ኩሎም ሓደላት ናይዚ ምድሪ ክህልዎም ዝግባእ ተውህቦ ሓላይ ድኻታት ከም ዝነበረ እውን ይምስከረሉ። ከምቲ ብቐድመኡ ዝነበረ መራሕ-ትግራይ ድማ፡ ምስ እንግሊዝ ጽቡቕ ዝምድና ዝመሰረተ እዩ።

ደጊዖት ውቢት

ካብ ሓይሊ-ማርያም እተባህለ መራሕ "ሰሚን"፡ ብወሰን እዩ ተወሊዱ። እብኡ ዝነበሮ መሪሕነት ከወርሰ ድማ፡ መሰል ናይቲ "መርሶ" እተባህለ ሕጋዊ-ወራሲ (ሕጋዊ ቦኸር-ወላድ ሓይሊ ማርያም ብምንባሩ) ዘሪፉ እዩ። ብ 1826 ዓ.ም. ኣንጻር "ኢማም" እተባህለ ራእሲ ዓድ-አምሓራን/መራሕ ወሎ ጋላን- ኩናት ከተተ። ተሳሊሩ ግን ብዝተመለኸ፡ ዕርቂ-ሰላም ተገይሩ፡ ግዝእት በገመድርን/ ምምሕዳር ናይቶም ክሳብ ፈለግ-ተኸዘ ብሰሚን ዝርከቡ ዓድታትን/ ተፈቐደሉ።

ውቢ ሓርነቱ ንምርግጋጽ ብዝነበሮ ዝምባለ ግን፡ ምስ እስባጋዲስ ሓበረ። ብድሕር ኢማም ራእሲ-ማርያ እብ ሰልጣን ብዝመጸ፡ ን ውቢ ን «ደብር-ታቦር» መጸኢ፡ ተመሊኹ ኢድ ክሰለ ዕድመ ዝበረሉ። ውቢ ግን ነዚ ኣይተቐበሉን። ስለ'ዚ ማርያ ኣንጻሩ ተላዒሉ፡ ስዒሩ ምስ ማርያ፡ ምሕረት ዝረኩ ነጻ ንኸለቑ፡ ምሓራ ሓቢሩ ኣንጻር እስባጋዲስ ክኸትት ኣዘዞ።

ብ 1831 ዓ.ም.፡ ማርያ ትግራይ ዝወረረሉ፡ ውቢ እብ ቅድመ-ግንባር ኩይኑ እዩ መሪሕዎ። እስባጋዲስ እብ ኩናት «ፈረስ-ማይ» ብዝተሳሰረ ድማ፡ ንውቢ ምምሕዳር ምዕራባዊ ክፍሊ-ትግራይ ተፈልጠሉ። ደጊዖት-ካሕሳይ እተባህለ ወድ-እስባጋዲስ ግን፡ መንግስቲ ናይቲ ምብራ-ቻዊ-ክፍሊ ዓቂቡ ተረፈ።

ውቢ፡ ነቲ እብ መጀመርያ-እዋናት ምስ ደጊዖት-ካሕሳይ ዝጸንሐ ስኒት ኣፍሪሶ፡ ብኡ-ንብኡ ተጸራሪኡ ኩነ። ቤተ-ክፍነት ድኣ፡ እብ ሞንጎእም ኣትዩ ዳዖ። ብመሰረት'ዚ ድማ፡ ውቢ ምስ ሓውቲ-ካሕሳይ ተዋሲቦ ናይ "መውሰዮ-ዕርቂ" ተፈጸመ። ምስ ናይዚ ግን፡ ናይ ምስፍሕፋሕ ሕልምታቲ ኣይዓረፈን። ካሕሳይ እውን ብወጥ ሰለ ዘይቀሰነ፡ ምስ ሃይሉ በዓል-ሓማሲን/ ባለ-ገዳ ኣራርያ በዓል-ወጀራት (ካብ እንዳ ራእሲ-ወልደሰላሴ) / ገረንፍኢል ተምቢናይ (ካብ እንዳ ራእሲ ሚካኤል-ሰሐል) / ተሓባበረ።

ውቢ ኣንጻር ሰራዊት ራእሲ-ዓሊ ንምግባም ንተኸዘ ብዘወፈረ ድማ፡ እተጠቐሱ መማኸርቲ፡ ዘይምህላው ኣረጋገጸም፡ ንወኪላቲ ኣሰኒፎም፡ ንዓድዋ ኣትዮም ወረርዎ። ውቢ ብዝተመልሰ ግን፡ እብ ኩናት «ደርጊዐን» ሰዓሮም እሞ፡ ካሕሳይ ተማረኸ።

1839 ዓ.ም.፥

ከምዚ'ሉ ውብ ብ 1839 ዓ.ም. ካብ ጉንደር ክሳብ ማርያ ናይ ዘሎ ሃገር ጉዳታ ከይነ፡ ካብ ናይ ራእሲ-ዓሊ ለጠቕ ዝብል ቀጽራ-ሰራዊት እኪ እንተነበረ፡ ካብ ወደብ-ባጽዕ ብቐሊሉ ዝሰንቆ ናይ ሓዊ-ብረት፡ ኣገዩ ብዓይነት ክብ ዝብል ሰራዊት ክጥርንፍ ክእለ። ዝደለዐ ሓይሊ ካብ ዘረጋገጹ ጭብጥታት ሓደ፡ መንግስቲ-ፈረንሳ ንባዕሉ፡ ልሑላውነቲ እሚኑ " ኮምብስ" እተባህለ ልኡኹ ናብ ውብ ከም ዝለኸ ምጥቃስ ኣኻሊ እዩ።

1840 ዓ.ም.፥

ውብ ብሓይልን-ሕልናን ብዝነበየ፡ ኣንጻር'ቲ ኢድ ክኮስለ-ክምለኸን ዘጠንቀቐ " ራእሲ-ዓሊ " ተላዕለ። ኣብ «ደብር-ታቦር» እተኻየደ ኩናት ግን (1841 ?) ሰራዊት-ውብ ኣብ መጀመርያ ዓመት'ኳ እንተመዝገበ፡ ኣብቲ ቀጻሊ ኩናት ምብትታን ኣትይም ውብ ንባዕሉ ብኣድጻላቲ ተማረኸ።

1844 ዓ.ም.፥ ሕጂ'ውን እንተኹን ውብ ነጻ እዩ ተለቂቐ። ብ 1844 ዓ.ም. ድማ ን መረብ/ምላሽ ወራሩ ሰፍ ዘይብል ግብረ ኣገደዶ። ኣክሉ-ጉዳይ እዩ ተባዕ ተቐውሞ ኣቐረቡ ኣብ እተፈላለዩ እዋናት ንሰራዊት-ውብ ደፊኡ ክሳብ'ውን ካብ " በለሳ " (ደቡባዊ-ዶብ) ማለት ካብቲ ሰራዊት-ውብ ብሓይሊ ዓራዶምሉ ዝነበሩ ቦታ፡ ከብርሮም ፈተነ። ኣብዚ ናይ ብረት ፈተነ ግን ህዝቢ ኣክሉ-ጉዳይ ተሳዕረ'ሞ፡እዚ ሕያዋይ-ወረዳ'ውን ንመጀመርያ ጊዜ ብ «ግብረ» ተገደደ።

1849 ዓ.ም.፥

በዚ ዓመተ-ምህረት'ዚ ውብ ን «ሰምሃር» ወራሩ ራሰዩ። ግብረ-ወደብ ኣባይድኩም- ንሓድ-ሓደ ብምኸንያት ንግዲ ንባጽዕ ዝወፈሩ ተኸተልቲ (ኣብ ሞንጎእም ወድ-ሓው እውን ዝነበረሉ) ከም ጊሳ ተሸይጦም...ወ.ዘ.ተ. ብዝብል ክስታት፡ ነቶም ጉዳቶት ገማግም-ባሕሪ ዝነበሩ «ናይባት» ንምቕጻዕ፡ ወረራኡ ን ባጽዕ መደበ። ኣብ ሰምሃር እተፈጸመ ራሰዮ፡ ብምድፍፋሉ-ሓንዝን ወልደጋብር እተባህለ ወድ ተድሮስ ክንቲባይ-ድምበዝን እዩ ተፈጸመ።

1850 ዓ.ም.፥

ኣብቲ ዝሰዓበ ዓመት፡ ውብ ብዝእዘዘን- እሸቲ/ ካሕሳይ/ እተባህሉ ደቁ ዝመርሕዎን- ካልእ ራሰዮ ኣብ ልዕል ህዝብታት ባርያ- ባዛ- ዓልገደን- ወዓለ። እዚ ወራር'ዚ ክሳብ ክባቢ-ክሰላ እዩ በጺሑ። ውብ ነዚ "ይብጽሓኒ እዩ" ዝብሎ ብወራር እተመለኸ ሰፊሕ-መራት/ ነቲ ብብ-ራትን- ሰዓብቲ ሃይማኖት ምስልምና ተደጊፎም ግዛኦቶም ኣብ ልዕሊ ህዝብታት ማርያ-ቦጎስ-ታዓቂ- ኣስፊሑም፡ ንሱዳን ምስ ባሕሪ ከራኹባዎ ዕላማ ዝነበሮም ግብጻውያን/ ከም እንደገና ምምላሰን- ምቕዋምን እዩ ዝነበረ መደቡ።

ኣብዚ እዋናት'ዚ ኣብ ማእከል ዓድ-ሓበሻ " ደጊዮት-ካሳ በዓል ቋራ " እዩ ሓይሊ እናደለበ ክንቢ ጸኒሑ። ካሳ፡ ብ 1853 ዓ.ም. ን " ራእሲ-ዓሊ " ሰዒሩ ኣብ «የጃ» ክዕቁብ ምስ ኣገደዶ፡ ጉዳታ ምሉእ ዓድ-እምሓራ ተባሂሉ እዩ ጸኒሑ።

1855 ዓ.ም.፥

ውብ ኣንጻር " ካሳ " ዘይተርፎ ኩናት ብዝገጠመ፡ ብ 5 የካቲት 1855 ዓ.ም. ኣብ «ደብር-እዝጊ» እተባህለ ቦታ ተሳዒሩ- ተማረኹ፡ ብትእዛዝ ካሳ እውን ተቐትለ። ኣብ ዝሰዓበ መዓልቲ፡ ኣብቲ ዓውደ-ኩናት፡ ካሳ ብ እግዚኣብሄር እተመርጸ ንጉስ ተባሂሉ «ሃጺ ተዎድሮስ 1ይ» ዝብል ስም ላበሰ።

ውብ፡ ወኪል ጥቕምታት-ሃንቀውታን ተጋሩ ብምንባሩ፡ ብሕልፈ ድማ ኣንጻር'ቶም ንዓድ-ሓበሻ ኣብ ምስልምና ዘምርሕ መደብ ኣለምም ተባሂሉም ዝጥርጠሩ ናይ " ጉግሳ ስርወ-ጋላ " ብምምክቲን እዩ ሓይልን-ዕብየትን ክድልብ ክእሉ። ብሰራዊቲ'ኳ ንጉሳ ተባሂሉ እንተተሰመየ፡ ነቲ «ደጊዮት» ዝብል ሽመት እዩ ወትሩ ዓቂቡ ጸኒሑ።

እዚ ናይ «መሳፍንቲ» ዝበሃል ዘመን፡ ብኣኡ ብውብ ምስ ኣብቀዐ፡ ተድሮስ-1ይ ኣብ ስልጣን ብዝመጸ እዩ፡ ዘመን ናይቶም "ሰዩመ-እግዚኣብሄር" ዝበሃሉ ሃጺዮት ተኸፊቱ።

*****

ሰሎሞናውን-ናይ ጉግሳን ስርወታት

*****

እቲ ብጋላ እተፈጸመ ወራር፡ ነቶም ብደቡብ-ተኸዘ ዝርከቡ ህዝብታት ብመሰረቱ እዩ ለዊጥ-ምዎ። እዞም ሓደስቲ ህዝቢ እብ ሓድ-ሓድ ቦታ ብቋንቋ ኩነት-ትካላት፡ ዝላ ርእሶም ዘጽፋ ዓበይቲ ጉጅሊታት ኣቐሩም ንዝጸንሑ ጥንታውያን-ነባሮ ኣባሪሮም ወይ ኣጽኒቶም ጥራሕ ዘይከኑ፡ እብ ካልእ ቦታ ከከም ኩነታቱ ቋንቋ- ሃይማኖት- ባህሊ- ናይቶም እተመለኹ ህዝብታት ብምቕባሎም፡ ብምትሕንፋጽ-ደም እውን እብኣቶም ተሰትሩ። ከምዚ 'ሉም ድማ ሓድ-ሓድ ህዝብታት ንኣብነት ከም " ሸዋ " ዝእመስሉ፡ እቲ ብድሮ ዝጸንሑም ቅርጽ-ተምሳል ፈጺሞም ኣጥፍእዎ።

ህዝቢ-ጋላ እብ ዓድ-ሓበሻ ካብ ዘእተውዎ መሰረታዊ ለውጢ ግን፡ ነቲ 3000 ዓመት እቢሉ ዝጸንሑ ፖለቲካዊ-ስርዓት ምዕናው እዩ። ጃምላዊ ወራራቶምን-ብረታዊ ፍጻሜታቶምን፡ ንዝነበሩ ሃጸያት ርእሰ-ከተማ ናይቲ ንግስነት ካብ ኣሸሎም ን ጉንደር ከግዕዙ (ብቐረባ ንጋላ ከምኮቲ ንማለት) ኣገደደም።

ከምዚ 'ሉ ድማ እቲ ናይ ብሓቂ ሓይሊ ናይቶም ሃጸያት ከይኑ ዝጸንሑ " ግእዝ " ዝመሰረቱ ስልጣን፡ ፈጺሙ ተሻሽመ። እዚ እቲ ቀዳማይ-ክባራ እዩ ዝነበረ።

እቲ ካልኣይ ዝበእሰ ጋላ ንዓድ-ሓበሻ ዘኸተልዎ ዕንወት ድማ፡ ከም መጠን ሓድሽ-ህዝቢ ዝነበሮም/ሓይሊ/ተዓጻጻፍን/ምስ ከባቢ ብቐሊሉ ምውህሃድ/ዓቢ ናይ ምስትውዓል ተውህቦ/ጥዑይ መትኒ-ሰራውር/ ተፈታዊ መልክዕ-ጠባይን፡ ካብ ዝነበሮም ማላለዮ እተበገሰ እዩ ነይሩ። ከምዚ 'ሉም፡ ብብረት እብ እተሰነፍሉ እዋን፡ ብውዲት- ናይ ሰሕተት ሚላ- ውዳሰ- መልክዕ ኣንስቶም- ተጠቒሞም ከዕውቱ ይኸእሉ ነበሩ።

ከሳብ'ውን ነቲ «ግምቢ-ንጉስ» ብምሉኡን/ነቲ ሃጸይ በዓል-ተራን ከይተረፈ ከሰሓቱ ከእሉም እመናት/ ትሑታን/ እተመለኹ ኣገልገልትን/ እናመሰሉ፡ እብ ማእከል ኣትፎም ዋና-ጉዳያት እብ ኢዶም ጠቐሰዎ።

በዚ ድማ፡ ካብቶም ሓርፋፍን- ሓርነታዊ ባህሊ ዘላልዮምን ደቅ-ትግራይ ይፍለዩ። ከመይሲ እዞም ዳሕረዎት እብ ልዕሊ ንጉስ ዝነበሮም ኣኸብሮት፡ ብ ሃይማኖት እተባረሽ/ ብባህሊ ዝኸበረ/ ብዘይኩሓድ ሕግታት ዝቐየደ/ ይበቅዕ ካብ እተባህለ ኣባል ሰሎሞናዊ-ስርወ ብጽ-ምርጫ ዝምረጽ ብምዃኑ እዮም «እባታዊ-ስልጣን ንጉስ» ዝኣምኑ ነይሮም።

እቲ ደፋኢ እናበለ ከመጽእ ዝጸንሑ ምዕናው ሰሎሞናዊ-ስርወ፡ ብሰራ ህዝብታት " ሰሚን " እተላዕለ ናዕብታት/ ናይ ምትዕብላል ውግእትን/፡ ናብ ዕንወት ናይቲ ዝጸንሑ ጥንታዊ-ትካላት ከምርሕ ጸኒሑ፡ ካብኡ ድማ ኣይወጸን።

መዝናቲ ዝጉደለ/ ሞራላዊ-ኣብነት ዘጥፍለ/ ዝፍራሕ-ዘሰገድድን ነገራዊ ሓይሉ ተሻሽመ፡ ጽላሎት ናይቶም ሃጸያት እዩ ንማለቱ ደው ኢሉ ዝነበረ። ከም ሳዕቢን ናይዚ ድማ እቶም ሃጸያት ከከም ኩነታቱ፡ ኣብቲ ነዊሕን ብዙሕ ደም ዝፈሰሰን ናይ ሓድ-ሕድ ውግእት፡ ደገፍ ናይቶም ብዕድል ከዕውቱ ዝኸእሉ ዞብኣውያን-መራሕቲ ኩሓቱ ተገደዱ። ስለዚ ድማ እብ ከንዲ ሃጸያት፡ ከም ተኸተልቲ ናይቶም መራሕቲ-ዞባ ከይኖም የገልግሉ ዘበሩ።

እቶም ጀጋኑ መራሕቲ ናይቶም ተቐወምቲ-ኣውራጃታት (ዕድሉም ንቐድመኦም ዝበሃሉ ማእረራን) ከሳብ'ውን ነቶም እብ ስልጣን ዝጸንሑ ሃጸያት ምቕንጣጥ-ምቕታልን፡ እብ ከንዳኦም ድማ ካልኦት ሃጸያት ምትካእን በጽሑ። እብ ስልጣን ዝሰዘዙ ሃጸያት ብማደኦም፡ ግዲያት ናይ ካልእ እተዓወተ ኩብላሊ ብምዃን፡ እቲ ነገር ምእላዩ ተሳለ። እብ መወዳእታ ድማ ትርጉም ሃጸይ፡ ብሕታዊ-ጥቕሚ ዝሸፍን/ሓቂ ዘይብሉ ሕጋዊ ተምሳል ዝለበሰ ምስሊ ኩይኑ ተረፈ።

እዚ ዘሕዝን እዋናት ከሳብ 1855 ዓ.ም. ማለት ንልዕሊ ሓይ-ክፍለ ዘመን መመላእታ ከምኡ ኢሉ ጸንሑ። እብ እተጠቐሰ ዓመተ-ምህረት ሓደ ካብቶም " ዕድሉም ንቐድመኦም " ዝበሃሉ ማእረራን፡ ብድፍሪትን-ቅንዕናን ነቲ ዝጸንሑ ዘይሓቀኛ-ኣገባብ ብንፅቀት ደፈሩ ብሰም ተደርጎ 1ይ ስዩመ እግዚኣብሄር ዝብል መጽዋዕታ ንባዕሉ «ሃጸይ» ተሸመ።

ኣብቲ ነዊሕ ናይ ጸላም እዋናት ካብ እተኸደዱ ፍጻሜታት፡ ነዚ ጽሑፍ'ዚ ከገድሉ ዝኸእሉ መዲያት፡ እቲ ንመሳፍንትን (ማለት መራሕቲ ናይቶም ብሰሚን-ተኸዘ ዝርከቡ ዓድታት) - ነቶም ምሳኢም እተፈላለዩ ዝምድና ሰላም-ኩናትን ዝነበሮም ናይ ኣምሓራ-ራእስታትን ዝምልከት እዩ።

ብ "መሳፍንቲ" እተኻየዱ ናይ ታሪኽ ፍጻሜታት ብጸብጻብ ካብ ተጠቐሱ፡ብዛዕባ'ቶም ዳሕረዎት ማለት ናይ ለምሓራ-ራእሲታት እውን እስጢፊካ ምጥቃስ ከድሊ እዩ።

እብዞም ሰዓቢም ቀሪቦም ዘለው ሰለዳታት፡ ብዘተኻእሉ መጠን ልክዕነት እዩ ተደልዩ ነይሩ። እተረገዘ ግን እይመስልን። ብዘኹን ግና እቲ እብዚ ንእንባዚ ቀሪቡ ዘሎ ሓበረታ፡ ካብ ናይቶም ብዛዕባ'ዚ ኣርእስት'ዚ ተግዲሶም ዝጸሓፉ ደረሰቲ (ባዶታት-ምግርጫዎት ሰለ ዝዘከሩ)፡ እቲ ዝሓሸ እዩ ከበሃል ይክእል።

እንበብቲ ኩንዝብዞም ከም ዝኸለሉ፡ እብ ሞንጎ'ቶም ብመራሕቲ ለምሓራ ተፈጺሞም ዝበሃሉ ታሪኻውያን-ፍጻሜታትን፡ እቲ እብቲ እዋን'ቲ ብሰሜን-ተኸዘ ክዳድ ዝጸንሐ ታሪኽን፡ ፍልልይ ከም ዘለ፡ ብቐሊሉ ዝረኣ እዩ። እብዚ ክፍል'ዚ (ብሰሜን-ተኸዘ) ዝነበሩ መራሕቲ፡ ብቃልሲ ጸብለል ዝበሉ/ንሓድሕዶም ዝወዳደሩ/መብዛሕትኦ ጊዜ እውን ናይ መበቃል ፍልልይ ዝነበሮም እዮም። እብ ለምሓራ ግን፡ ብጋላ ዝቐመ ናይ ገዛእ-ርእሱ ስርወ ተመሰሪቲ፡ ዝጸንሐ ናይ ስልጣን-እውራሪስ፡ ብሕጋዊ-መልክዕ እዩ ከመሓላለፍ ጸኒሑ። ሰለዚ እንባዚ፡ መንቀሊ ናይቲ ፍልልይ እንታይ ምኻኑ ብቀሊሉ ተረዲኡ፡ እድላይ-ትምህርቲ ክሰንቀሉ ብዘኸለል መንገዲ እዩ እቲ ታሪኽ ተዋጺኡ ቀሪቡ ዘለ።

ሃጸይት ሕጋዊ-ስርወ ኣብ ዘመነ መሳፍንቲ

*****

ምዕናው «ሰሎሞናዊ-ስርወ» ብ 1709 ዓ.ም. ብሞት ሃጸይ-ተምፍሎስ እዩ ተበጊሱ። ድሮ ብቐድም'ዚ ግን፡ እተፈላለዩ ሃጸይት ተቐቲሎምን- እቶም ንመተካእታእም እተመረጹ ወረሰቲ ድማ፡ እብ ክንዲ ጥቕሚ-ህዝቢ/ ጥቕሚ ሕልና ዘይነበሮም ናይ ዕንደራ-ጉጅለታት እዮም ዝውክሉ ነይሮም።

እያሉ 1ይ (1680-1704 ዓ.ም.) ኣብ ናይ ጉንደር-ግምቢ ብወዳ ተሸለሃይማኖት 1ይ (1704-1706 ዓ.ም.)እዩ ተቐቲሉ። እዚ'ውን ብግደኡ ንሃድን ብዘወፈረ ብህይወቱ እይተመልሰን። ንዓኡ "ተምፍሎስ" ሓው እያሉ 1ይ እዩ ወራሲኡ ኩይኑ ንሰለስተ-ዓመት ኣብ ስልጣን ተከለም። ክሳብ'ዚ'ውን፡ እቲ መትከል «ሕጋዊ-ተወራረስ» ተዓቲቡ እዩ ነይሩ።

ብድሕር-ሞት ተምፍሎስ ድኣ፡ ውስጣስ እተባህለ ሓደ ካብቶም ቀይዲ-በቲኹም ኣብ ጉንደር ዝነበሩ ዓንደርቲ፡ ብኢደ-ሞኒኑ ናብቶም ንምርጫ ሓድሽ-ሃጸይ ተኣኪቦም ዝነበሩ ሽማግሌታት ናይቲ ንግስነት፡ ከም ሕጹይ ናይቲ ውርሻን-ምርጫን ኩይኑ ቀሪቡ። ውስጣስ ብወገን-ኣደ ምስ ሰሎሞናዊ-ስርወ ይሓመድ እዩ። በቶም ሽማግሌታት ተቐባልነት ረኺቡ ድማ፡ ብ 1709 ዓ.ም «ሃጸይ» ተባሂሉ ክሳብ 1714 ዓ.ም. ገዝኦ። ከምዚ'ሉ ክኣ ኣብ ታሪኽ ዝፋን-ንግስነት ዓድ-ሓበሻ ንክልኣይ ጊዚኡ ናይ ውርሻ-መትከል ተባሒሉ እቲ "ሃጸይ" ዝባል ሽመት፡ ንግስነት ናብ ዘይግባእ-ሰብ ከመሓላለፍ ተራእዩ። እቲ ንመጀመርያ ጊዜ ከምዚ ዓይነት ተርእዮ ዘጋጠመ ብ 960 ዓ.ም. ኣቢሉ ይኸውን ኣስተር-ፖዲት ወይ እሳት እተባህለት ንግስቲ በዓልቲ «ሰሜን» ነቲ ሓደ ክፍሉ ጥራሕ ክድሕን ክኣሉ ኣብ ሸዋ እተዓቐበ ሰሎሞናዊ-ስርወ ኣቐሂማ ናይቲ ክሳብ 1255 ዓ.ም. ዝገዝእ ስርወ-ዛጅ ፈላሚት ምስ ኩነት እዩ ኢጋጢሙ ዝነበረ።

ካብ'ቲ ብዘፍለ ግና፡ እዚ ብ "ውስጣስ" እተጋህደ ጣልቃ፡ ዕድመኡ ሓጺር እዩ ዝነበረ። ምኽንያቱ ብድሕር ሞቱ እቶም ሽማግሌታት ዳግም ብዘጽደቑም ኣገባብ-ተወራረስ፡ ዝፋን-ንግስነት ናብቶም ኣባላት ሕጋዊ-ስርወ እዩ ተመለሱ። ከምዚ'ሉም ድማ ኣከታቲሎም፡

ዳዊት 4ይ (ኣድባር-ሰገድ) ወድ-እያሉ 1ይ፡ ካብ 1714 ዓ.ም. ክሳብ'ቲ ብመርዚ ተቐቲሉ ዝሞተሉ ዕለት ማለት ክሳብ 1719 ዓ.ም. ኣብ ዝፋን ጸንሐ።

በካፋ፡ ካብ 1719 ክሳብ 1729 ዓ.ም. እዩ ነጊሱ።

ዳግማይ-እያሉ (ኣዳም-ሰገድ) ካብ 1729 ክሳብ 1753 ዓ.ም. ኣብ ስልጣን ጸኒሑ፡ ንሱ እውን ብመርዚ ተቐቲሉ ይበሃል። ኣደ ዳግማይ እያሉ ካብ ቀዳማይ ሓዳሩ ኣፋቲሓ፡ ንዝነበረት በዓልቲ-ቤቱን (ካብ ሓደ ልኡል ቤተ-ሰብ ለምሓራ እትውለድ ወይዘሮ) /ክልተ ካብኣ ዝወለ-

ይም ህጻውንትን/አብ«እምባ ገሸን»³ ሓይራ፡ "ውብት" ምስ እተባህለት መንእሲይ-ጋላ አዋሰቡቱ። ውብት፡ ንሱ ነቲ «እርማጽ» እተባህለ መራሒ "የጁ" (ማለት እቲ ንበካፋ ካብ እምባ-ገሸን ብዘምለጠ፡ ቡቕባ-ረዲእትን ኩይንም ዝጸንሐ) እያ። ብድሕር'ዚ መውሰቦ'ዚ፡ ውብት፡ "በዛብሸ" ብዝተባህለ ስም ጥምቀት ተገይሩላ ካብ ዳግማይ-እያሱ ሓደ ውሳኔ ወለደት። ንሱ እዩ'ውን ዮሐንስ ብዝተባህለ ስም፡ ወራሲ ዝፋን-አቦኡ ዝኹነ።

ዳግማይ-እያሱ እብ ስልጣን እብ ዝክበረሉ እዋናትቲም ሳዕቢን ናይዚ መውሰቦ'ዚ፡ጋላ ዝጸንሐም ሓይሊ ኣዘዩ ዕቢት ስለ ዝደለበ፡ እቲ ሃጺይ እብ ካልኣይ-ደረጃ ተሰሪቦ ፍርሒ ምስ ሓደሮ እዩ ብ 1750 ዓ.ም. ንራእሲ ሚካኤል ስሑል ካብ ትግራይ ጸዊው ንምስፍሕፋሕ "ጋላ" ደረት ክገብረሉ ዝወሰነ።

1753-1768 ዓ.ም. ኢዮሐንስ ብሚካኤል ስሑል እዩ ተቐቲሉ።

1769 ዓ.ም. ዳግማይ-ዮሃንስ፡ ሓው በካፋ እዩ። ካብ እምባ-ገሸን እምሊጥካ ብዝተባህለ ክሲ፡ በካፋ ዮማናይ-ኢዱ ኣቑራጽም ነበረ። ብናይ ኢትዮጵያ ስርዓት-ተወራረስ ድማ ጐደሎ-አካል ከነ ከቢድ ጉድኣት ዘለዎ መስፍን ካብ ዘውደ-ዝፋን ውጥድ ብምንባሩ፡ በካፋ ባዕሉ ስልጣን ንምብሓት እዩ እዚ እክይ'ዚ ተጣቢቡ። ሚካኤል ስሑል እዩ ግን ንዳግማይ-ዮሃንስ ከም ሕጹይ ናይቲ ዝፋን ኣቑራጽም ስለ ዝክበረ፡ ዝኣክል ተጣቢቑ ነቶም "ሸማግሊታት" ዝበሃሉ መሪጽቲ፡ «ሃጺይ ስልጣኡ ከዘውትር፡ ኢድ ከም ዘዩድልዩ» ኣጠንቂቑ ከም ዝምረጽ ዝበረ። ሃጺይ-ዮሃንስ ብዝክበረ ሕመቕ-እክይን ይዝክር። ክብር ስንፍናሉ፡ ኣንጻር ጋላ ይኩተት ይበሃሉሉ ኣብ ዝክበረ፡ ሕመቕ ንምሸፋን ይነበዕ ነበረ ይብሉ። ንሚካኤል-ስሑል ክቐትል ኣብ ውዲት ስለ እተረገበ ራእሲ-ሚካኤል እዩ ብመርዚ ኣቑራጽዎ።

1769-1777 ዓ.ም. ተሸለሃይማኖት ዳግማይ፡ ኣብቲ ኣንጻር ኣቦኡ ዳግማይ-ዮሃንስ ዝወግለ ናይ ቐትለት-ውዲት ተሓባባሪ ብምንባሩ፡ "ርጉም" ብዝተባህለ ሳን ይዝክር።

1777-1782 ዓ.ም. ተሸለሂዮርጊስ 1ይ (*)⁴፡ ብስምምዕ ናይቶም ብድሕር ሞት ሚካኤል ስሑል፡ መጻኢ ዕድል ናይቲ ንግስነት ከውሕሱ ሃንቀውታ ዝክበሮም ራእሲታት እዩ ተመሪጹ። ርሑቕ ክይከደ ግን መብሃሕትእም ካብቶም ዝሰመይዎ ራእሲታት ተመሊሶም ተቐውዖም። ራእሲ-ሃይሉ በዓል ሳጃም እዩ ንውልቁ እማኒኡ ዝክበረ።

1782-1788 ዓ.ም. ህዝቅያስ (*)፡ ራእሲ-ሃይሉ ብዝሞተ፡ ራእሲ-አስራት እተባህለ ጸብለል ክብል ክኢሉ፡ ንጉንደር ወረሩ- ንተሸለሂዮርጊስ ካብ ዝፋኑ ቀንጢጡ እዩ ንህዝቅያስ መሪጽዎ። ህዝቅያስ 6 ዓመት እዩ ነገሱ።

1788-1790 ዓ.ም. በሽዳ-ማርያም (*)፡ ኣስራት ብዝሞተ፡ ራእሲ-ወልደገብርኤል ዓብላሊ ከይኑ ንሱ'ውን ንጉንደር ወረሩ ንህዝቅያስ ቀንጢጡ፡ በሽዳ-ማርያም ኣብ ዝፋን ሰቐለ። ስልጣኡ ክልተ-ዓመት እዩ ጸኒሑ።

1790-1793 ዓ.ም. ዮሃንስ 3ይ (*)፡ ብራእሲ-ሃይሉ በዓል ሳስታ እዩ ተሸይሙ። ን 3 ዓመት ከኣ ነገሱ።

ኣብ 1793 ዓ.ም. ንቕሩብ ኣዋርሕ ዝነበሰ ሰሉምን (*)፡ ብራእሲ ዮሰላሲ ባርያ እተሸመ ወድ ተሸለሃይማኖት እዩ።

1794 ዓ.ም. ተሸለሂዮርጊስ 1ይ፡ ብራእሲ ገብሩን-ራእሲ ወልደስላሴን ተመሪጹ እዩ እንደገና ኣብ ስልጣን ተመሊሱ። ሓደ-ዓመት ጸኒሑ ድማ ብሰራዊት ራእሲ-ወልደገብርኤል ተሳዕረ። ራእሲ-ወልደገብርኤል ግን ኣብቲ ዓውደ-ውግእ እዩ ተቐቲሉ። ሃጺይ-ተሸለሂዮርጊስ፡ ዝተረፈ ውሑድ ዕድመኡ "ፈሳሲ" ከይኑ እዩ ሓለፍዎ።

ዓፂም፡ ክልተ-ዓመት ገዝኦ ዮሐንስ ቕሩብ-ኣዋርሕ "እገላ-ጽዮን ወይ ጊጃር	<div style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 10px;"> እዞም ሃጺያት እዚእም ራእሲ-ጉግላ ኣብ ዓድ-እምሓራ ን27 ዓመት ዝኣክል ጸብለል ኣብ ዝበለሉ እዋናት፡ ብኣኡ እዩም ተመሪጸዎ። ብ 1810 "ሶልት" ንካልኣይ-ጊዜ ኢትዮጵያ ኣብ ዝበጽሓሉ፡ እገላ ጽዮን ድሮ 14 ዓመት ብቐድመኡ እዩ ኣብ ስልጣን ጸኒሕዎ። </div>	<div style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 10px;"> 1794 1831 </div>

3- እምባ-ገሸን ደት-ተባዕትዮ ናይቲ ስርወ ዝሕዩርሉ ቦታ እዩ ዝክበረ። ካብቶም ኣብዚ ቦታ'ዚ ተኣሲሮም ዝጸንሑ መሳፍንቲ እዮም ድማ እቶም ዓቢይቲ-ዓዲ ናይቲ ንግስነት፡ ወራሲ-ዝፋን ዝመርጹ ነድሮም። እዚ እምባ'ዚ ከም «እምባ-ባሽን» እውን ይፍለጥ።

4- እዞም ብ(*) ተመልኪቶም ዘለው ሃጺያት፡ ዝክበሮም ዝፋን ብ ካልእ ሃጺይ ኣብ እተተካሊሉ እዋናት፡ገና ብዘይውቶም ዝክበሩ እዮም።

1831-1834 ዓ.ም. እያሉ ሳልሳይ፡ ወድ-ሰላሞን እዩ።

1834- ? ገብረክርስቶስ | እነሆ ክልተ-ሃጺያት፡ ራእሲ-ዓሊ ወራሽ-ዝፋን ክሱ፡ ገና ኣብ ? ? ሳህለ ድንግል ፡ ፅሕፈ-ዕድመኡ ብምንባሩ ኣዲኡ ወይዘሮ-መነን ብዘሕደረቶ ጽልዋ እዮም ተመሪጸም። ክሳብ 'ቲ ሃጺይ-ተድሮስ ኣብ ዝፋን ዝመጸሉ እዋናት ድማ፡ መነን እያ ናይቲ ንግስነት ገብራት-ሓዲሲትን ዝበረት።

" ኣርሻ-አባዲ " እተባህለ ዳህሳሲ ብ 1838 ዓ.ም. ንዓድ-ሓበሻ ኣብ ዝበጽሓሉ እዋን፡ ሳህለ-ድንግል ድሮ ካብ ዓመታት ኣትሒዞ እዩ ሃጺይ ዝብል ሽመት ለቢሱ ጸኒሖ።

ንክልተ-ጊዜ ዝኣከል ብራእሲ ዓልን-አዲኡ እተጊ መነን ብሰላሒታ፡ ዕልዋ ተዝርሖ ክብቅዕ፡ ሳህለ-ድንግል እንደገና ኣብቲ ዋጋኡ ዘጥፍኦ መዓርግ-ግርማውነት ክምለስ ክላል። እዚ ክኸውን እንከሎ ግን፡ ኣብ ልዕል ህዝቢ፡ ንሱ ክሳብ ዝህሉ፡ ጥሚት ኩነ/ ሕማም-ተለገብ/ ክጠፍእ ምዃኑ ዝእመሰለ ዘመተ እናተኸየደ፡ ዋና ዝኸበረ ዕላማ ንሱ ኣብ ዝፋን ክሳብ ዝህሉ፡ «እንዳ-ጉግሳ» ስልጣን ተዓቲቡሎም ከም ዝጸንሑ ስለ ዝሓመኑ እዩ። ከም ዝመስሎ፡ ዓሊ ኩነ- መነን ኣዲኡን፡ ብድሕሪ ሃጺይ ሳህለ-ድንግል፡ ካልእ ዮሃንስ እተባህለ ሃጺይ እውን መሪጸም ነድሮም እዮም። ብዛዕባ'ዚ ግን፡ ብዘይካ ነታ ሽማግሌ መነን ከም እተመርጸውን- ሳህለ ድንግል ብ 1840 ዓ.ም. ካብ ዝፋኑ ምስ ተቐንጠጠ ከም እተመርጸን እንተዘይኮይኑ፡ ካልእ ክረኽቦ ዝኸኣልኩ ሓበረታ የለን።

ዘርእ-ትውልዲ ሰላሞናዊ ስርወ፡ ናይ ባዕሉም ዝውንንም ሃብቲ-ጥሪት ብዘይምንባሮም፡ ኣብ ህልዊ እዋናት (ሽቡ)፡ ኣብ ኣዝዩ ድኻ መነባብሮ ኣብ ጉጋደረ ይነብሩ። ቦቲ ወትሩ ልኡላ-ወነቶም ዘይከሕድ ሓፋሽ-ህዝቢ ከቢሮምን-ብረዲኡቲን ይናበሩ። ዕድለኛታት እተባህሉ ሓድ-ሓድ ካብታቶም፡ ብመስመር ትውልዲ-ኣድ ዝወረስም ሃብቲ እንከናበሩ፡ ገሊእም ኣብ ብራና ኩነ ነጸላ-መንደቕ ዚት-መቐደሳት፡ ብሰእልን/ ውቕረ-ምስልን/ ገለን ድማ ብድርሰት-ጥርናፊን መጽሓፍቲ፡ ድራር-ዕለቶም ይኸቲ። ኣብ ዓድ-ሓበሻ ብዘሎ ኣረኣእያ ድማ፡ እነሆ እተጠቐሱ ሞያታት እዮም ን ማሕበራዊ-ደረጃእም ዘመልከው።

ብዘይካ'ዚ፡ ህዝባዊ-ባህሊ ከም ዝእምኖ «ሃጺዮ-እንዳ» ዳግም ምትንሳኡ ከም ዘይተርፎ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ወለዶእም ብዝተናውሐ ሓሳረ-መክራን ዕዳ መርገሙ ከፊሉ ልኡላዊ-ፍትሒ ምስ ተማልእ፡ ሓደ ካብ ኣባላቶም ንዝኸበረ ዝፋን-ኣቦታቲ ክብ ኣቢሉ ንዝጸንሐ ጥንታዊ ሕገ-ቅዋማትን ህያውነት ብዘልበሰ፡ እቲ ንዓድ-ሓበሻ ዝሳቐየ ሕማማት እውን ብእኡ ኣቢሉ መፈጽ-ምታ ከም ዝኸበረሉ ይእምን።

ስርወ-ጉግሳ

*****

ኣብ ዝሓለፈ ክፍለ-ዘመን፡ ኣብ «የጁ» ይነብር ዝኸበረ ኣብ ምስልምና ዝእምን ሓደ ናይ ጋላ-እንዳ ሓርነቲ ኣረጋጊጾ ዕቢት ምስ ደለበ፡ ኣብ መሳእቲ ንግስነት ገብርን-ሓዳግን ክኸውን ከኣለ።

ካብዚ እንዳ'ዚ ብመጀመርያ ዝጥቀስ-ዝኸበርን ስም "ኣርማጽ" እተባህለ እዩ። ንሱ እዩ'ውን ኣብ መጀመርያ ዓመታት ናይ 1700 ዓ.ም. ነቲ በካፍ እተባህለ " መስፍን " ካብ «እምባ-ገሸን» ብዘምለጠ፡ ዑቕባ-ረድኢትን ኣወፍይሉ ዝኸበረ። ብድሕረኡ እነሆ ዝሰዕሰ ኣስማት ብምክትታል ይቐጽሉ።

ጓጓጉል ወይ ጉሎ-

ጌልም፡ ወድ-ጉሎ እዩ።

ዓሊ፡ «ታላቅ» እውን እተባህለ፡ ነቲ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር "ራእሲ-ቢትወደድ" ዝኸበረ«ወረዳ በገምድር» ወረረ። እስላማይ ብምንባሩ ግን፡ ነቲ " ራእሲ " ዝብል ሽመት ብንፅቀት ገዲፉ፡ "ኢማም " ዝብል ሽመት መረጸ። ዓሊ-ታላቅ ብዘሞተ፡ «እንዳኡ» እንደገና ንዩጁ ተደፍኦ። ዕድሉ ግን ዝያዳ በርኪቲ እንደገና ጸብለል ክብል ዝኸኣለ፡ ኣብ ሳልሳይ-ወለዶኡ ብ ጉግሳ እዩ።

1791-1818 ዓ.ም. ጉግሳ-ጉግሳ-ጉግሳ ወይ ጎጂ ብዝብሉ መጽዋዕታ እዩ ኣብ እተፈላለዩ ኣውራጃታት-ኢትዮጵያ ዝፍለጥ ነይሩ። " ወለታ-ፍቅር " እተባህለት ንል-ሃጺይ ተኸለጊዮ-ርጊሰ-1ይ ምስ ተመርጸወ፡ ንማለቲ ኣብ ክርስትና ኣመነ። እዚ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ንኣስታት 30 ዓመት ኣቢሉ ዝጸንሐ ንግስነት ጉግሳ፡ ከም ዘመነ ሰላም-ጸጥታ-ምጡን ሰርዓት-ተባሂሉ ይዝከር።

አለው ንግሥት ዓበይቲ አውዲቹ ብቸሊሉ ዝርዳእን-ጥቕሚ ህዝቢ ዝውክልን ቅርጽታት ዘቐመ
እዩ። ትሕዝቡ-መራት ኣብ ጥንታዊ ናይ ሓባር-ዋንነት እተመርከሰ ቅርጽታት ብምምላሹ ድማ፡
ጉግሳ ብሓፋሽ-ህዝቢ እተደገፈ እዩ ነይሩ።

1810- ? ኢማም ወድ-ጉግሳ እዩ። ንግስነት ናይቲ እባኡ ዝመረጸ «ሃጺይ እገላ ጽዮን»
(ጊጃር) ተቐቢሉ፡ ነቲ «ሓይሊ-ማርያም» መራሒ-ሰሚን ከጎ/ብወሰን ዝውለድ ውሳኔ ውብን-
ዘላዓልም ናዕብታት ከህድእ፡ እንጻርም ተላዲሉ ከም እተዓወተ ይፍለጥ። ኣብ ዝሰዓበ እዋናት
ድማ ምስ ውብ ዕርቂ ዝበረ።

? - 1831 ዓ.ም. ማርያም ሓው ኢማም እዩ። ንሱ ውን ከም ሓው ንእገላ-ጽዮን ከም ሃጺይ
ተቐቢሉ፡ ንሓይሊ-ማርያም/ ውብን/፡ ኣብ እተፈላለዩ ግጥማት ሰዓሮም። ብፍላይ ድማ ንውብ
ኣብ ኩናት «እንጨት ኩከበ» ብዝሰዓሮ፡ ምሳኡ ሓቢሩ እንጻር እስባጋዲስ ንዝወፍር ብዝብል
ኩነት ዕርቅን-ሰላምን ከም ዘወፈየሉ ዝገከር እዩ። ማርያም፡ ኣብ ኩናት ደብር-አባይ (ፈረስ-ማይ)
እዩ ተቐቲሉ። ኣብዚ ኩናት'ዚ እዩ ድማ እስባጋዲስ ተማሪኹ።

1831-1834 ዓ.ም. ዶሪት ሓው ማርያም እዩ። እያሱ 3ይ ወድ-ሰሎሞን ኣብ ዝፋን ዝነበረሉ
እዋናት እዩ፡ ዶሪ ከም ወራሲ ማርያም ተሰይሙ። ዶሪ-እያሱን 3 ዓመት ድሕር ምስዮም፡
ጃርጋ ኣብ ሓደ እዋን እዮም ሞይቶም።

1834-1853 ዓ.ም. ወድ-ዶሪ እዩ። ብድሕር እያሱ 3ይ- ገብርክርስቶስ- ሰዲቡ ድማ ሳህለ
ድንግል ኣብ ስልጣን ዝመጽሉ እዋናት እዩ ዓሊ ዘሶኡ ተኪእም። ዓሊ ግን ኣብ ንኡስ-ዕድመኡ
ብምንባሩ፡ ወይዘሮ-መነን እተባህለት እዲኡ እያ ንዓኡ ወኪላ ተመሓድሮ ዝነበረት። መነን፡
"እተጌ" ዝብል መዓርግ መታን ከትለብስ፡ እስዲባ ምስ ዳግማይ-ዮሐንስ እያ ተዋሲባ።

ዓሊ ብ 1841 ዓ.ም. ዕድመኡ ብዘሓሸለ፡ ካብ ውክልና እዲኡ ተላቂቹ ኣብ እተጠቐሰ ዓ.ም.
ን "ውብ" ኣብ ኩናት «ደብር-ታቦር» ሰዓሮ። ዓሊ ንማለቲ ድኣ ካብ ውክልና እዲኡ ተላቂቹ
ይበሃል እምበር፡ ፖሊቲካዊ-መሪሕነትሲ ብግብር፡ መነን እያ ተመሓድሮ ዝነበረት። ዳግማይ-
ዮሐንስ ብዝሞተ፡ ንሃጺይ ሳህለ-ድንግል ካብ ዝፋኑ ቀንጢጣ፡ ምስቲ ንማለቲ ኣብ ደረጃ ሃጺይ
ከብ ዘበለቶ ዮሃንስ ተመርዓወት። ከምዚ ዝእመሰሉ ከብ ናይ ምባል ዝምባለን- ናይ ውዲት
ምዘዮን- ከም ፍሉያት ማላለዮ መነን ይጥቀሱ።

ነቲ ትውልዱ ዘይተነጸረ፡ ብናይ ኩናት ጥበባት ግን ዓዚ-ዝና ዘትረፈ ደጊዮት ካሳ በዓል-ቋራ
ምስ ዓል-ወዳ(ዓል ራእሲ-ዓሊ) ከም ዘዋሰቡ ይፍለጥ። ኣብ ዝሰዓበ እዋን ግን ንዓኡ እውን
ስለ ዘቐየመት፡ ካሳ እንጻር ዓሊ ኩናት ከቲቱ ኣብ መፋርቕ 1853 ዓ.ም. ብዝሰዓሮ፡ ኣብ
«የጃ» ንክዕቅብ ኣገደደ።

ካሳ ብስም ተመድሮስ-1ይ ሃጺይ ምስ ተባህለ፡ ንመነን ኣብ ጉንደር ከትነብር ፈቐደላ። ኣብዚ
እውን ከላብ 1863 ዓ.ም. ሓይልን-ክብረትን ዓቲባ ጸንሖት።

ስዩመ-እግዚአብሔር ዝበሃሉ ነገስታት

*****

ተመድሮስ፡ ሰራዊታት እምሓራ-ትግራይን ብሰርወ ጉግሳን/ ደጊዮት ውብን/ ተመራሒም
ሓድ-ሕድ ኩናት ዝጠቐም ኣብ ዝነበርሉ እዋናት፡ ሓደ ካብቶም «ዕድሎም-ንቕድመኦም»
ዝበልናዮም ማእረራን ተፈላጥነት እናደለበ፡ ከብ እናበለ መጺኡ።

ደጊዮት ካሳ በዓል-ቋራ፡ ኣብ ከባቢታት ቀላይ-ጸና እዩ ዝነበር ነይሩ።

ካብ ትሑት ቤተ-ሰብ ድኣ ተወልደ እምበር፡ ቆራጽነት- ብልሒ- ከብ ናይ ምባል ዝምባለስ፡
ብእኹል እዩ ተዓዲልዎ። እዚ ተውህቦታት'ዚ እዩ ውን ን ራእሲ-ዓሊ ጥርጣረን/ ከም መጠን
እመሓዳሪ ናይቲ ጉሪቤቱ ዝኹነ ወረዳ ድማ፡ ቅልውላው ኣሕዲሩሉ። ሰለ'ዚ እውን ብኢጋ
ምቕንጻሉ ወሰነ። ነዚ ደጊዮት-ካሳ እውን እተገንዘበ ቅልውላው ራእሲ-ዓሊ ዘብእስ ግና፡ እተጌ
መነን እደ-ዓሊ(ናይ ሓቲ ጉደታ ናይቲ ንግስነት) ኣብ ልዕሊ ካሳ ተዘውትሮ ዝነበረት ንዕቀት
ባዕዲን፡ እዩ ኣነሃሂርዎ።

ካሳ፡ ብ 1847 ዓ.ም. እንጻር ዓሊ ተላዲሉ፡ ኣብ ኩናት እውን ምስ ሰዓሮ፡ እተጌ-መነን
ተቐላጢፋ ምስ ዓል-ወዳ(ምስ ዓል-ራእሲ ዓሊ) እዋሰቡ። ጽልእም እናበእሰ ብዘኸደ ግና፡ ካሳ
ነቲ ብራእሲ-ዓሊ እተላእከ ደጊዮት-ጎሹ በዓል ኅጃም/እስዲቡ ድማ ን ኣልጋ'ሰፈረ-መስፍን
ላስታ፡ ከምኡ ውን ንኩሎም'ቶም ፈተውቲ ሰርወ-ጉግሳ ዝኹኑ መሳፍንቲ፡ እከታቲሉ መኪቱ

ሰዓሮም። እብ መወዳኒታ ድማ፡ እብ መፋርቕ 1853 ዓ.ም.፡ ንራሊሲ-ዓሊ እብቶም እብ የጃ-
ዝበሩ እመናት-ጋላኡ ከፅቆብ እገደዶ።

ከም ባህርያዊ-ሕጊ እውን፡ ካሳ ብዘረኸበ ዓወታት፡ ቀጽሪ ተኸተልቲ በርከተ። እቶም ንዘደ-
ኸመ ዓብላልነት-ጋላ ከጸወሩ ዘይከላኡ ወገናት'ውን፡ ምሳኡ ሓበሩ። ቤተ-ክፍሉት ብምሉኡ፡
ድሮ ምስ ተድርሰ ምቅርራብ ጸኒሕዎ -ሰርወ ጉግሳ ምስ እስላም ይተሓባበር እዩ ብምባል-
ደጋፊ ካሳ እዩ ዝከበረ። ኩሉ'ዚ ረቲሒታት እብ ኢዱ ብዘውሓሰ፡ ተድርሰ ሰልጣኑ እብ ምሉእ
ዓድ-ሓበኻ ከረጋገጽ ከላለ።

1855 ዓ.ም.፡

እንጻር ውብ ተሳቢላ ብ 15 የካቲት 1855 ዓ.ም. እብ «ደብረ-እዝጊ» እተባህለ ቦታ ማሪኹ
እብቲ ዝሰዓበ መዓልቲ ንሞት ፈረዶ። እብቲ ዓውደ-ኩናት ኩይኑ'ውን ማንም ካብቶም እብ
ዓድ-ሓበኻ እተራእዩ "ኩብላልቲ" ደረሮምም ብዘይፈልጡ እገባብ፡ ብእዝላብ-ሂር እተመረጸ
ንጉሰ-ነገስት ናይ ኢትዮጵያ ዝብል ሽመት ንባዕሉ ለበሰ። ቅሩብ እዋናት ብድሕር'ዚ፡ ነቲ
"መስፍን-ሸም" ተባሂሉ ብዘመነ-ውብ ሓርነቲ እዊጃ ብመንግስቲ-ፈረንሳይ እውን ተቐባልነት
ረኺቡ ዝጸንሑ "ሳህለ-ሰላሳ" እብ ኩናት ሰዒሩ ምስ መለኹ፡ ብግብረ ጉይታ መላእ ዓድ-ሓበኻ
ኩይኑ፡ እብ ጉንደር ን መራሕቲ ወረዳን/ መራሕቲ ሰራዊትን/ ቤተ-ክፍሉት/ ን ዓቢ ጉባኤ
ጸዊቡ፡ ተድርሰ-፲ይ ብዝብል ስም ዘውዲ-ሃጸይ ደፍላ-1856 ዓ.ም.-

እቶም ብሰሚናዊ-ክፍላ ፈለግ ተከዘ ዝርከቡ ዓድታት ግን፡ ንዚ ፍጻሚ'ዚ ብጽቡቕ-መንፈስ
እይተቐበልዎን። "ደግዶት-ንጉሰ" እተባህለ ወድ-ሓው ንውብ፡ ብዙሓት ተኸተልቲ ደቅ-ትግራይ
መርኒፉ- ፈረንሳይ ብዝገበረሉ ናይ ሓገዝ መብጽዓ ተተባብሶ- ብ 1856 ዓ.ም.፡ «ንጉሰ-
ትግራይ» ዝብል ሽመት ንባዕሉ ለበሰ። ፈረንሳይ ብንግስቲ እሚናምን/ እተመባጽዎ ሓገቦት
እብ ግብረ ከውዕሉን/ እቲ ንከበሳታት-ኢትዮጵያ ብዝያዓ ዝቀራረብ ብላጽ ገማገም-ዘላ/
ደሴት-ድሴይ/ ተዋህዖም።

ተድርሰ እንጻር ንጉሰ ምስ ተሳል፡ ብድሕር ሓያል ጉዕዞን- ምንሰሓብን- እተፈላለዩ ግጥማት
(እብ ሓደ ካብ'ዞም ግጥማት እዮም "ፕላውደን" ኩነ ሽል" እተባህለ ክልተ ንተድርሰ
ከገልግሉ ዝጸንሑ እንግሊዛውያን፡ ተቐቲሉም) እዩ ብ 1861 ዓ.ም. ሰዒሩ፡ ከቐትሉ ከላለ።

ፈረንሳይ ብ 1862 ዓ.ም. ንግስት-ተድርሰ እሚኑ "ለ-ጃን" እተባህለ እብ ባጽዕ ዝበረ
ቆንሰላኡ፡ ብመገዒ ናብ ተድርሰ ለእኸ።

1863 ዓ.ም.፡ ከንድ'ዚ ዝእክል ዕቢት ብዘደለበ፡ ተድርሰ እብ ቀጻሊ ደማዊ-ናዕብታት፡
ብድካምን/ ውልቀ-ምልክን/ ገዘእ። ብ 1863 ዓ.ም. "ካሕሳይ-ተምብናይ" እተባህለ ካብ
ዘርኢ ሚካኤል-ሴሐል፡ ጉይታ-ዓድዋን/ዝበዘሐ ክፍለ-ወገን ትግራይን/ ኩይኑ፡ ብዝወድ እንጻር
ተድርሰ እኒ እንተዘይተሰለፈ፡ ርእሱ ዝኸለለ "መስፍን" እዩ ዝከበረ።

"ተደላ-ጓሉ" እተባህለ በዓል ጎጃምን/ "ዋግ ሹም ጎባሊ" መስፍን-ላሲታ/ እዮም ድላ ብዝወድ
እንጻር-ተድርሰ ተሳቢላ-ም ዝከበሩ።

እንግሊዛውያን፡ መሓዞትን- ጸግሂ ተድርሰን ኩይኖም እብ ቤተ-መንግስቲ ወግዓዊ ወኪል'ዚ
እንተነበሮም፡ ምክንያቱ ብልክዕ ዘይፍለጥ ሃጸይ-ተድርሰ ን "ካመሮን" እተባህለ ናይ ብሪጣንያ
ቆንሰላን/ ካልኦት ምሳኡ ዝከበሩ ወታዓደራት-እንግሊዞን ("ፕሪዶ" እተባህለ ትልንቲ ዝበረሰ)
"ፍላድ" እተባህለ ሚስቱናውን፡ እስሮም።

1867 ዓ.ም.፡ መንግስቲ-እንግሊዝ ሓራ ንኸልቀቐ ዝገበሮ ናይ ሰላም ፈተነ ብዘይምፅዋቱ፡
ብሓይሊ ክፈትሖ ወሲኑ ነቲ እብ እዋናት ጽድቅ 1867 ዓ.ም. ዘበገሶ ወታዓደራዊ-ወጥን እብ
ምድላው እተወ። ስለ'ዚ እውን ካብ ዓድ-ህንዲ እተላእከ ክፍለ-ሰራዊት ብሪጣንያ፡ እብቲ ን
ከበሳ ዝቀራረብ ምሩጽ-ብሉጽን ገማገም ዙላ ዓረደ።

እንግሊዛውያን እብ ኣርባዕተ-ወርሒ ዝእክል ጊዜ፡ 19 ኪ.ሜ. ራሕቲ ዘለም መንገዲ-ባዘር
ሃጸም፡ በዚ እቢሉም ብዝጠየመ እገባብ-ፍጥነትን ነቲ ናይ ገማገም ሞታት ሰጊሮም፡ እብቲ
ብዝሒ ማይ/ ምጡን ኩነታት-እየር ዝርከቦ እምባታት ከበሳ ንምውጻእ እዩ ዝበረ መደቦም።

1868 ዓ.ም.፡ "ሰር-ናፒር" እተባህለ መራሒ ናይቲ ተልእኮ፡ ብ 3 ጥሪ 1868 ዓ.ም. እብ
እተጠቐሰ ወደብ ዓሪፉ፡ ምሕዞት ካሳ-ተምብናይ ኣረጋጊጹ፡ ብድሕር ቅሩብ እዋን ንከበሳ ገጽ
ተጓዕዞ። ክልቲኦም ብወርሒ የካቲት እብ «ዓድ-ግራት» ርከብ ዝበሩ። ብድሕር'ዚ፡ እቲ
ጭፍራ ብፍጥነት መንገዱ ቀጸሉ (ካብ ዙላ ን መቐደላ ዘሎ ራሕቲ፡ 650 ኪ.ሜ. እቢሉ
ይግመት)፡ ብ 10 ሚያዝያ እብ ሞንጎ ሰራዊት እንግሊዞን- ሰራዊት ተድርሰን ኩናት ተሳቢላ፡
ሰራዊት ተድርሰ ተሳቢሩ ወጸ። እብ ፅራርቦ ናይቲ ዕለት'ቲ፡ ንግስቲ ናይ ወሎ-ጋላ እብቲ
እንግሊዝ ዓሪምሉ ዝከበሩ ቦታ፡ ንምሕዝት ናብ "ሰር-ናፒር" ቀረበት። ብዕለት 11 ተድርሰ

ብሽሎም ተራሕራሕ በይኑ ብምትራፋ፡ እብ መቅደላ ተሽቢቡ ን "ትልንቲ-ፕሪዶን" ኩነ/ ነቲ "ፍላጅ" እተባህለ ሚሰዮናውን፡ ብመሰረት እዚ ዝኸተል ውዕላት ዕርቂ ክገብሩ ለእኹም፡

- ናይ ኢውሮጳ ጸብለልታ ኣሚኒ እሰራት ክለቅቅ-
- ምስ እንግሊዝ ናይ ምሕዝነት ውዕል ክፍጽም።

ናፒር ብወገኑ፡ በራ-መቅደላ ንሰራዊት እንግሊዝ ክኸፍትን/ ተድሮስ ብዘይ-ኩነት ኢዱ ክዘብን ናይ ህይወት ውሕስነትን- ዝእክል ክንክን ክገበረሉን- ዝእመሰሉ መጠንቀቓታ ኣቕረበ።

ንምሸቱ ተድሮስ ንዝተገብረሉ መጠንቀቓታ መልሲ ከይሃበ፡ ሓደ ክፋል ናይቶም እሰራት ለቂቂ፡ ንማሕረዲ ዝኹኑ እንስሳ ንገጸ-በረከት ኣቕረበ። እንግሊዛውያን ግን በዚ ከይተደናገሩ እብ ውሳኔኦም ሰሚሮም፡ ብዘውሉ ንዕለት 13 ናይቲ ወርሕ'ቲ ረፍዲ ከይሓለፈ መልሲ ክዘበሉ ተቐጸርዎ። ብዕለት 12 እንደገና ተድሮስ መልሲ ከይሃበ፡ ካልኦት እሰራት ኢውሮጳውያን ለቂቂ፡ ኣብቲ ዕለት'ቲ ድማ፡ ኣይእመናትን ንዘበሉም 400 ዝኣኹሉ ካብ ተኸተልቱ ብ ኣጻድፍ መቅደላ ኣጽደፎም። ብዕለት 13 ኣብ ረፍዲ፡ እንግሊዝ ከም ቆጸራእም ንመቅደላ ወረሮም ኣተው። ተድሮስ ኣብ ናይ መቅደላ ኣደባባይ (ፕያጸ) ሞይቱ ተረኺበ። ቅድሚ ቅሩብ ሰዓታት እዩ ህይወቱ ብኢድ ጸላእቱ ከይማረኸ፡ ብሽጉጥ ባዕሉ ነብሉ ቀቲሉ። ብ 23 ሚያዚያ ድማ፡ ሰራዊት-እንግሊዝ ናይ ምምላስ መንገዲ ሓዘ።

ናፒር ኣብ ናይ ንቕሎ-ጉዕዞ ኣብ ቅድመ-ግንባር፡ኣብ መልሲ ድማ ኣብ ድሕረ-ግንባር ኩይኑ ሰራዊቱ እናመርሐ ብ 24 ግንቦት፡ ሰንዓፈ ኣተወ። ኣብዚ'ውን ናይ መወዳእታ ጊዜ ምስ "ካሕሳይ-ተምበናይ" ተራኺቡ፡ 1500 እንፊልድ እተባህሉ ጠበንጃን-መዳፍዕ-ጢያይት-ምግብን ካልእ ሰንቅን ብብዝሒ ኣወፈሩ።

ብ ዕለት 13 ሰን፡ ሓደ'ኪ ካብ ሰራዊት-እንግሊዝ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ኣይተረፈን።

ተድሮስ፡ በዓል ደባን ሕብረ-ቆርበት ይኹን'ምበር፡ ግሩም ሰብኣይ- ብርግጽ ደም-ኣገው ዝበሮ እዩ። ኣብ ዝፋን ንግስነት ብዘመጸ፡ ብድሕር ንል-ዓሊ "ጥሩነሽ" ምስ እተባህለት ንሉ ነቲ ንሉ ዘቐተሎ ውብ ተዋሲቡ፡ «እተጊ» ኢሉ ሰምዖን ነይሩ እዩ። ጥሩነሽ ምስ ውላዳ ብሰራዊት-እንግሊዝ ተማራኻ፡ ኣብቲ ናይ መልሲ-ጉዕዞ እያ ሞይታ።

ዮሃንስ፥

ብድሕር ሞት ተድሮስ፡ ዓድ-ሓበሻ ንሰለስተ-ዓመት ዝኣከል ኣብ ምሉእ ፋሉልነት ኣተወ። ሞግ-ሹም ጉብዚ እተባህለ «መስፍን-ሳሲታ» ካብ ዘርኢ ስርወ-ኣስተር ወይ ስርወ-ዛጌ፡ ሓይሊ ደሊቡ ነቲ ንግስነት ተበጀዎ።

ምሓክ (ዳግማይ-ምሓክ) ብወገኑ-ኣደ፡ ኣገልጋሊት ካብ ዝበረት ጋላ እኪ እንተተወልደ፡ ወድ-ወዳ ን "ሳህለ-ሰላሲ" ብምንባር፡ ንጉሰ-ነገስት ኢሉ ተሸመ። ራእሲ-ሓዳ ጉይታ-ጎጃም ብወገኑ፡ ነጻነቱ ኣወጀ። ብሰሚን-ተከዘ ድሮ ኣቐዲሙ እቲ ብመስመር-ኣቦ ምስ ራእሲ ሚካኤል ስሑል- በዲኡ ድማ ምስ እንዳ-እስባጋዲስ ዝሓመድ ልጅ-ካሕ ነጻነቱ ተወናዚፉ እዩ ጸኒሑ።

ኣብ "መልፋ" (ተምቢን) ተወሊዱ ሓይሊ ደሊቡ፡ ዓብላልነቱ ብእተፈላለዩ መራሕቲ-ትግራይ ቅጡል እዩ ዝበረ። ብ 1863 ዓ.ም. ድሮ ጉይታ-ዓድዋ ኩይኑ ብግዕድ'ኪ ንተድሮስ እንተ-ዘይተቐመ፡ ካብኡ ነጻ ናይ ምዃን እዩ ዝበረ ዝምባለኡ።

ሰራዊት-እንግሊዝ እንጻር ተድሮስ ኣብ ዝመደብሎ መጥቃዕቲ፡ ዓቢ ተራ ተጻዊቱ ብምንባር፡ እንግሊዛውያን እዮም ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ኣብ እግረ-መልሶም፡ ዘመናዊ-ጠበናጁን/ መዳፍዕን/ ሰንቅን፡ ብዝኣከል ኣሰኒቐም ንዮሃንስ ክብ ክብል ደጊፎም።

እንግሊዛውያን ካብ ኢትዮጵያ ብዘወጹ፡ ምሓክ ኣብ እተኻየዱ ፍጻሜታት ምንም ተበግሶ ከይወሰደ ጸኒሑ ክሰሉ፡ ንግስነት ይግባእኒ ኢሉ ንዘቕረቦ ጠልባት፡ ናይ ሞግ-ሹም ጉብዚን (ሰብኣይ ሓውቲ ንካሳ) / ካሳን፡ ኣብ ግምት ከየእተው፡ ነቲ ሃዘር ኣብ ክልቲኦም ተኻፈልዎ። ካሳ፡ እቲ ብሰሚን ፈለግ-ተከዘ ዝርከብ መሬት ክወስድ፡ ጉብዚ እቲ ብደቡብ ናይ እተጠቐሰ ፈለግ ዝርከብ መሬትን- ብመሰረት ሰምምዖም ድማ ኣብ መቅደላ ብስም ተሽለጊዮርጊስ-ፊደ «ሃጸይ» ተባሂሉ ዘውደ-ዝፋን ደፍኢ። ካሳ እውን ብወገኑ ከም ሰምምዖም፡ «ንጉሰ-ትግራይ» ተባህለ። ነዊሕ ከይጸነሑ ግን፡ ኣብ ሞንጎኦም ምፍሕፋሕ ተላዕለ።

ተሽለጊዮርጊስ፡ ሃጸይ-ሰልጣኑ ኣብ ልዕል ካሳ እውን ከዘውትር ፈተነ። እዚ ግን፡ ኣይተቐበ-ሎን። ስለ'ዚ ተሽለጊዮርጊስ ነዚ ንምትግባር፡ 60-ሺሕ ሰባት ዝሓዘ ሰራዊት ኣኸቲቱ ንትግራይ ተላዕለ። ሰራዊት ካሳ፡ 12-ሺሕ ሰባት ዝግመት'ኪ እንተኸነ ቍጽሮም፡ ኣባላቱ፡ ትብዓት ኩነ ቆራጽነት ዘላልዮም/ ንትግራይ ድማ ከምቲ ኣብ ሕሉፍ ንብዙሕ ክፍለ-ዘመናት ማእከል-ሓይሊ ንግስነት ኢትዮጵያ ኩይኑ ዝጸንሑ፡ ዳግም ንምምላሱ ብታሕጓስ ዝመከቱ ሓርበኛታት እዮም ዝበሩ። ብዘይካ'ዚ፡ ዓቕሚ ተኹሲ-ብረት እውን፡ ብወገን-ካሳ እዩ ዝበረ ሚዛኑ።

1871 ዓ.ም.፣ ብ 14 ሐምሌ 1871 ዓ.ም. እብ ከባቢታት-ዓድዋ ኩናት ተኻይዖ፡ ተኸ-ሰላሳርጊስ ተሳዊሩ-ተማሪኹ፡ ብትእዛዝ ዮሃንስ ብርሃን-ዓይኒ ተኸልኦ። ምስ ዓወረ እውን ንዝያዳ ርግጽነት፡ እብ «እምባ-ሰላማ» ተሓይሩ፡ ብድሕር ቅሩብ እዋን እዩ ሞይቲ። 1872 ዓ.ም.።

ብ 21 ጥሪ ናይቲ ዝሰዓበ ዓመት፡ ካሳ እብ «እኸሱም» ብስም ዮሃንስ ፋይ-ጉሱ-ነገስት ዙ-ኢትዮጵያ፡ ሰዩሙ-እግዚእብሄር ዝብል መጽዋዕታ ሃጺያዊ-እኸሊል ደፍኦ። ብድሕር'ዚ፡ ኣንጻር'ቲ ሃጺያኑቲ ዘይተቐበለ «ራእሲ-አዳል» በዓል ኅጃም ተሓፅሎ። ብዝመለሰ ድማ፡ ብልዞና ምሕረት ዝበሩ፡ ብ 1875-76 ዓ.ም. "ተኸላሃይማኖት" ብዝብል ስም፡ ንጉስ ናይቲ ዓዲ ክኸውን ፈቐደሉ።

እብዚ እዋናት'ዚ ግብጻውያን ብ "ከርከር-መዚንገር" ተደፋፊኦም ን ቦሳስ ድሕር ምውራር፡ ነቲ ዮሃንስ ስልጣኑ ንምድልዓል ዝበረ ጸገማት ተገንዚቦም፡ ትግራይ ንምውራር እውን ይህቅኑ ነይሮም እዮም። ብደቡብ ድማ፡ ንምኒሊክ ንጉስ ሸዋ ኣንጻሩ ክለዓል የተባብሱ ነበሩ።

ዮሃንስ ንግብጻውያን ብመጀመርያ እብ ጉዳ-ጉዲ (ከባቢታት-መረብ) ብሕዳር 1875 ዓ.ም.፡ ቀጺሉ ድማ እብ ጉራሳ ብ 7 መጋቢት 1876 ዓ.ም. ኩናት ዝጠሙ ሰዓሮም። ብድሕር'ዚ ንደቡብ ገዢ ኣምራሑ ንምኒሊክ መለኸን፡ ተማእዛዚ ኩይኑ'ውን ግብሪ ከግብርን ኣገደዶ። ንወለዑ-ጋላ መሊኹ ን "ራእሲ-ዓሊ" እተባህለ መራሒኦም፡ ሚካኤል ብዝብል ስም ክጥመቑ ኣገደዶ። ቀጺሉ ድማ ነቶም ካብ ሱዳን እተሓፅሉ «ድርቡሽ» ደጋጊሙ ካብ "መተማ" ከውጽኦም ከኣለ።

1885-89 ዓ.ም.፣ ብወርሒ የኮቲት 1885 ዓ.ም. ሰራዊት-ኢጣልያ ባጽዕ ወረረ። ብወርሒ ጥሪ 1887 ኣዛዝ-ሰራዊት ዝበረ ራእሲ-አሉላ ነቲ ኢጣልያ እብ«ጸዓቲ» ዝሃነጸ ዕርዲ ከጥቅዕ ፈቲኑ፡ ተደፍኦ። ንጽባሒቲ ግና ብ "ደ-ክሪስቶፎሪስ" እተመርሖ ክፍለ-ሰራዊት ብሃንደበት እብ «ተደዓሊ» ተጠቐሙ። እብ ወርሒ ሕዳር ናይቲ ዓመት "ሳን-ማርጻና" እተባህለ ክፍለ-ሰራዊት ካብ ኢጣልያ ተላኢኹ ንወደብ-ባጽዕ ኣተወ።

ዮሃንስ፡ 60-ሸሕ ዝግመት ሰራዊት ኣኸቲሉ፡ ንኢጣልያውያን ካብቲ እንደገና እተመልሰዎ ዕርዲ-ጸዓቲ ክደፍእም ንማለት፡ ካብ ከበሳ ወረደ። ኩናት ከይገጠመ ብምስሓቡ ግን፡ ንመጀመርያ ጊዜ ሓይሉ ለጠቐ ይብል ምንባሩ ዘረድእ ኣብነት እዩ ዝበረ። ምክንያቲ ድማ፡ ብድሕር'ዚ 'ውን እንተኹነ፡ ኣንጻር ምኒሊክ ተሳኢሉ ከብቅዕ፡ ብሓይሉ ስለ ዘይተሓማመነ፡ ካብዚ ግንባር'ዚ እውን ስሓቡ ነቶም ን "መተማ" ወረሮም ንማእከል ዓድ-ሓበሻ ሓደጋ ዝኹንዎ ድርቡሽ ምጥቃዕ መረጸ። ብ 9 መጋቢት 1889 ዓ.ም. ንሰለስተ-መዓልቲ ዝቐጸለ፡ ሓይል ኩናት ተኸፍተ። ብፅሕት 10 ናይቲ ወርሕ'ቲ፡ዮሃንስ ከቢድ መውጋእቲ ተወጊኡ፡ እብ መንበሩ ተቐማሚጦ ን መንገዥ ከም ብወሰን እተወልደ-ውሓዱ ምጂኑ ኣሚኑ፡ ነቶም ህልዋት ዓበይቲ-ዓዲ (ራእሲ-አሉላ/ራእሲ-ሚካኤል/ራእሲ-ሓጉስ/ኣቡና-ጸጥሮስ/እቶጌ-ተምፍሰስ) ወራሲ ናይቲ ንግስነት ክኸውንን-ከምእዘዘዎ ኣማእኢኑን፡ ብድሕር-ቅሩብ ዓረፈ።

ኣብቲ ዝሰዓበ መዓልቲ፡ ሰራዊቲ ተገማሚቡ፡ መንገዥ ንተምቢን ገዡ ሰሓቡ።

ምኒሊክ-ዳግማይ፥ እንዳዊ-ትውልዲ ናይቲ እብ ህልዊ-እዋናት (እዚ መጽሓፍ'ዚ እተደ-ርሰሉ እዋን) ብ«እግዚእብሄር እተመረጸ ንጉስ-ነገስት» ዝበሃል ዳግማይ-ምኒሊክ፡ ኣይኹነንዶ ዘርኢ ናይቲ ን 3000 ዓመት ዝኣከል እብ ኢትዮጵያ ዝገኡ ዝበሃል ስርወ ክኸውንሲ፡ ግእዓዊ-ደም እውን ዘይብሉ እዩ። ጋላ እዩ ትውልዱ። ነዚ ወለዶ'ዚ ዝመርሖ ድማ፡ ብ 1615 ዓ.ም. እተወልደ፡ ብታሪኽ ኣጸቢቐ ዝፍለጥ "ፋሪስ" እተባህለ ኩብላሊ፡ ካብ ዘርኢ-ኣፒሮ ላዩ። ካብ ሓንቲ ንል-ፋሪስ እዩ ብድሕር-ጽዋንተ ዝፍለጥ ወለዶ እዚ ህልዊ (ሸቡ ማለት እዩ) ሃጺዶ ዓድ-ሓበሻ፡ በዚ ዝኸተል መስመር-ትውልዲ ዝውሰድ፡

1615 ዓ.ም.	ራእሲ.....	ፋሪስ.....	ዝሞተሉ ዕለት	(?)
	ወ/ሮ.....	ሰበልት.....	" "	(?)
		ንጉሲ.....	" "	1703 ዓ.ም.
		ሰባስቲ.....	" "	1718 ዓ.ም.
	መርእድ ኣዝማች....	ኣቢጂ.....	" "	1742 ዓ.ም.
		ዓምድ-የሱስ.....	ዝሞተሉ ዕለት	1773 ዓ.ም.
		ኣስፋ-ወሰን.....	" "	1807 "

አሕዋት.....	ወሰን-ሰንድ.....	"	"	1811	"
	ሳህለ-ሰላሲ.....	"	"	1847	"
	ሃይለ መለኮት.....	"	"	?	
ንጉሥ-ነገስት..... ምኒልክ-ዳግማይ..... አብ ዝፋን ዘሎ።					

ፋሪስ፣ ራእሲ ዝብል መዓርግን ምምሕዳር ወሎ-ጋላን እተዋህቦ፡ ብፍታው ሃጺይ ሱስንዮስ ኩነ/እቶም አብቲ እዋን'ቲ አብ ዓድ ሓሸኻ ዝበርትን-ሓደግትን ዝነበሩ «ጀዙዊቲ» እተባህሉ ናይ ፖርቲጋል-ሚሰኞናውያን እዩ። እዚ ሰልጣን'ዚ እተፈቐደሉ ድማ፡ ካሕሳ ናይ ዘወፈሩ እገልግሎት (ከም አብነት፡ ንዝመለኹም ህዝብታት ብፍታው ይኹን ብሓይሊ፡ ናይ ጥምቀት-ሰርዓት ስለ ዘገደደ) ተባሂሉ እዩ።

ብድሕር-ሞቲ፡ "ሰነበልት" እተባህለት ንሉ ከም እቦኣ ካቶሊካዊት ብምንባራ፡ በቲ ጸረ-ጀዙዊቲ ተላሂሉ ካብ ምሉእ ግዝኣቲ ዘበረሮም ሃጺይ ባዚሊድ-ዳግማይ ወይ ፋሪሲ-ዳስ ክትባይን ጸኒሓ፡ አብ ሞንጎ መንዝ/ጅዝዩ ተዓቓቦት። አብኡ ድማ ምስ ከምእ ጋላ ተዋሰበት። ብዛዕባ በዓል-ቤታ፡ እዝዩ ሃብታም ምንባሩን- መሰራቲ «እንዳ ምኒልክ» ዝኹነ "ንጉሥ" እተባህለ ውሓድ ምውሓዱን እንተዘይከውድ፡ ካልእ ዝፍለጥ ነዝር የለን።

ንጉሥ ከምቶም "ዕድሎም ንቐድመኦም" ዝበልናዮም ማእረራን፡ ከብላሊ እዩ ዝነበረ። ግዙፍ-ሰራዊት እኪቡ፡ አብ ዘመነ ንግስነት ሃጺይ-ዮሃንስ-1ይ (1665-1680 ዓ.ም.- ወራሲ ሃጺይ ፋሲል እዩ።) / ታቦር / ደብዳቦ / መንግስት / ማክፋድ / ዶቂኪት / እተባህሉ ወረዳታትን-ምሉእ ሃዝር አሩሲ-ጋላ ወረረ። ብድሕር'ዚ ድማ፡ ዘመተኡ ንሰሜን ገዱ አምርሖ። ሃጺይ እዮሱ-1ይ (1680-1704 ዓ.ም.) ግን ነቲ ድፍኢት ከምስነት "መኸተም" እተባህለ ወርቂ እኸለል አበርኪቱን ነቲ ምስፍሕፋሕ ከዘድኦ ከአለ። ንጉሥ ግን ንጉሥ-ሸዋ ተባሂሉ ክስመ እዩ ዝነበረ ትምኒቲ።

ብ 1703 ዓ.ም. ንጉሥ ብዝሞተ፡ ሰባሰብ እተባህለ ውሓድ እዩ ወራሲሑ። ሰባሰብ እውን አሰር አቦኡ ተኸቲሉ -ዕድሉ'ውን ጸበቐ- ብዘይካ'ቲ ዝወረሰ፡ ካልእ ወረዳታት ወረሩ ንሉ'ውን ንጉሥ ተባሂሉ ክስመ እዩ ነይሩ ሃንቀውታኡ

ናይ ሸዋ ኢትዮግራፍያዊ-ቅርጺ (ማለት ቅርጺ ናይቶም ዝነበርዎ ህዝብታት) ተለዊጡ ናብ ጋላ'ዚ እንተ'ዘምበለ፡ ብአንጻሩ፡ ብመሰረት'ዚ እዩ እቲ ሃጺይ ነዚ ሃገር'ዚ ብናይ ኦሮሞ-ሰርወ ከመሓደር ዘይፈቐደ። ስለዚ እውን እቲ ዝሓተቶ መዓርግ ምስ ተነጽጎ፡ ሰባሰብ ብወጉ ግብረ-መንግስቲ ካብ ምኽፋል ተቐጠበ። አበጄ እተባህለ ወድ-ሰባሰብ ግን ነቦሌ ብብረት እንተ ዘይ-ቃወሞ፡እቲ እተወሰደ ስጉምቲ አብ ዘይተርፈ ኩናት እዩ ዝነበረ እንፈቱ። አብ ሞንጎ አቦን-ወድን አብ እተገብረ ኩናት ድማ፡ ሰባሰብ እዩ ተዓዊቲ ንወዱ ማሪኸም። ሰዒቡ ግን ምሕረት ዝረሩ ለቐቐ። እቲ እኪይ-መስፍን ድኣ ነዊሕ ከይጸንሐ፡ እደገና እንጸር-አቦኡ ተላዕለ እሞ፡ ሰባሰብ ብድሕር 15 ዓመት ግዝእቲ፡ ብ 27 ዩኒቲት 1718 ዓ.ም. አብ ኩናት «ሸዋ-ሜዳ» ተሳሂሩ ተቐትለ።

ሃጺይ እዮሱ-1ይ አብ ሞንጎ እትዩ፡ ከንድ'ዚ ዝአክል ድፍረት ክቐጽዕ ንማለት፡ ሓድል-ሰራዊት አኸቲሉ ንሸዋ ተላዕለ። ምንም-ነዝር ከይፈጸመ ግን፡ ብአንጻሩ ድኣ ነቲ ገዳይ-አቦኡ እተባህለ አበጄ "መርእድ-አዝማች" (እዛዚ ድሕረ-ማዕር) ናብ ዝብል መዓርግ ክብ አቢልም ተመልሰ።

አብ ዝኹነ ዝፋን-ንገስታት ዘገልግሉ አዝመርቲ (መዘምራን)፡ አብ ኩሉም ሃገራት ተመሳሳሊ-አገባብ ስለ ዝኸተሉ፡ አብዚ ኢጋማም'ዚ እውን አበጄ ካብ ዘፈጸሞ ቅትለት-አቦኡ ሓራ ንምውጻእን/ ድኸመታት ሃጺይ-እዮሱ ንምሸፋንን/ ቅያ-ታሪኽ ተጣዘዙ። ከም ዝብልም ድማ፡ እዮሱ ንአበጄ "መርእድ-አዝማች" ዝብል መዓርግ ዘልበሰ፡ መልክዖም ተመሳሳሊ ብምንባሩ፡ ንባዕሉ እዮሱ ነታ ሰዒባ ሰይቲ ሰባሰብ ዝኹነት፡ አቐዲሙ ከም ዘእተዋን፡ ካብኣ ድማ እዚ አበጄ እተባህለ ውሓድ ከም ዝወለደን ስለ ዝአመነ እዩ፡ ተባህለ ያኢ።

አበጄ፡ 24 ዓመት ዝኢሉ ብ 12 ዩኒቲት 1742 ዓ.ም. አንጸር ካራይዘው-ጋላ እናተዋገእ እዩ ሞይቲ።

ዓምድ-የሱስ እተባህለ ውሓድ እዩ ወራሲሑ።

እቲ እዋን'ቲ፡ ሃጺዮዊ-ሰልጣን ዘንቁልቁለሉ እዋናት እዩ ዝነበረ።

- ትግራይ፡ ብናይ ዝላ-ርእሱ መራሕቲ ዝመሓደር፡ ነጻ ከውድ እዩ ዝነበር ነይሩ።

- አምሓራ፡ ብጋላ እዩ ፈጺሙ ተዝኢሑ።

- ላሲታ፣ አዝዬ-ጥንታዊ ዝቅን ርእሰ-ምምሕዳሩ ዓቂቱ፣ ታችኛው እውን አብ ትሕቲ ራእሰታቱ፣ ነዚ ዝመሰል ምምሕዳር ተኸተለ።

አብ "ጐንደር"፣ ጽላሎት ናይቶም እባላት ሰሎሞናዊ-ሰርወ ዝበሃሉ ሃጺያት እናተወራረሱ፣ ከከም ፍቶት መራሕቲ-አውራጃታትን/ብብልሓት/ብዕድል/ብሓይሊ/ ንጊዚኡ ክዕብልሉ ናይ ዝኸለሉ ኩባብልቲ ግዳያት ኩይኖም፣ ክብን-ለጠቕን (ክብ ክብሉን-ክውግዱን-ክቕተሉን) እናበሉ ከመጽእ እዩ ጸኒሑ።

አብቲ እዋን'ቲ፣ ዓምደ-ፆሰኛ ን 31 ዓመት ዝእክል አብ ሸዋ ብሰላም-ዝኒኡ አብ ኢጋ-ሞቲ፣ ሓሰፉ-ወሰን ንእተባህለ ውሓዱ እዩ ሰልጣን ኣመሓላሊፉ።

ብ 1807 ዓ.ም. እዚ'ውን ብዝሞተ፣ ወሰን-ሰጊድ እተባህለ ውሓዱ እዩ ወራሲኡ።

ወሰን-ሰጊድ፣ ተኸታሊ ሃጺይ-ተኸለሃይማኖት ብምንባሩ ኣንጻር'ቲ ናይ ወሎ-ጋላ ራእሰን/ ኣመሓዳሪ ኣምሓራ/ናይ ግምቢ ሓላፊ (ራእሲ-ቢትወደድ)/ ዝበሉ ሸመት ጠቕሊሉ ዝነበረ ራእሲ-ጉግሳ እዩ ተሰለፉ ዝነበረ። ብ 1811 ዓ.ም. ብሓይ ኣገልጋሊኡ ምስ ተቐትለ እዩ ትምኒታቱ ዓሪፉ።

ሳዘለ-ሰላላ እተባህለ ሓው መንእሰይ ወድ 18 ዓመት እዩ ወራሲኡ። ነዚ ሰልጣን'ዚ ዝወረሰ ሳዘለ-ሰላላ ግና፣ ን ደቅ-ወሰን ሰጊድ ኩነ/ ንዝዓበዩ ኣሕዋቱ ጠሊፉ እዩ። ንዝዓበዩ ኣሕዋቱ፣ ክሳብ'ቲ ዝሞተሉ ዕለት -ጥቅምቲ 1847 ዓ.ም.- ፈላልዩ ብመቐራሕ ሓይሩ እዩ ኣጸኒሕ-ምሥ። ኣብ ጻዕሪ-ሞቲ፣ካብ እተኣሰርሉ ቦታ ለቂቹ-እጻዊው ብዝፍጽሞ ዝበን ተናሲሑ ምሕረቶም ሓተተ። ብዘይካ'ዚ ድማ፣ ሕጋዊ-ኣገባብ ውርሻ ምስ ዝጠሓሰ፣ ከመይ ዝበለ መርገም አብ ህዝቢ ከም ዝወርድ ገሊጹ፣ ኣሕዋቱን- ኑቶም አብ ቅድመኡ ዝቐረቡ ዓበይትን- ንመጽኢ እዋናት እዚ ሕግ'ዚ ምእንቲ ጥቕም-ህዝቢ ብጥንቃቄ ክኸብር ከም ዝገባእ ተላብዖም።

እዚ እናበለ ግን፣ ነቲ ጎበዝ ወድ 22 ዓመት ዝዕድመኡ ሃይለ-መለኮት እተባህለ ውሓዱ እዩ ከም ወራሲኡ መሪጽዎ ሓሊፉ።

ሃይለ መለኮት፣ ድሮ አብ ንእሰነቲ ሓይ ዘይልሙድ ኢጋጣሚ ኣጓኒፍዎ እዩ ጸኒሑ።

ዕድመኡ 15 ዓመት ኣበሉ ይኸውን፣ ሓይ ምሸት አብ ግዚ-እንዳቦኡ በዓል ተገደሩ አብ ዝነበረሉ ኢጋጣሚ፣ ብጠጅ ኩነ ኣረቂ ኣምስዩ- ንመዳቕሶኡ ብዘምረሑ፣ ዳርጋ ነብሱ ኣይፈቐድን ዝነበረ። ብስኽራን። አብ መንገዲ ጎፍንጎፍ ሓንቲ ክብ ኣገልገልቲ-ኣዲኡ ብዘጋጠመቶ ድማ፣ ብሲጋ-ተራኽባ። እተጠቐሰት ኣገልጋሊት፣ " እጋጃ " እተባህለት ጋላ፣ አብ ትሑት ናይ ኣገልግሎት-ሰራሕ እተወሰነት፣ መልክዓ ዘየጠማ ክሰሉ፣ አብ ክንዲ ንዘጋጠማ ዕድል ብሓበን ምቕባል፣ ብምስጢር ድኣ ንባዕላ ሓዘቶ። ሃይለ-መለኮት እውን፣ ከምኡ።

ብድሕር-ቅሩብ ኣዋርሕ ግን፣ ሳዕቢን ናይቲ እተፈጸመ ሲጋዊ-ርኽብ፣ ምሕባኡ ተሳኢኑ ግሁድ ነፍሰ-ጸርነት ኩይኑ አብ እተራእየ፣ እታ ሞራላዊ-ትሪ/ ዓቃብነት/ ዘላልያ ኣድ'ቲ መስፍን፣ ነታ ኣገልጋሊት ብዛዕባ ኩነታታ ተወክሰታ።

እጋጃ ብፍርሒ፣ ብዛዕባ'ቲ ዘጋጠማ ተናስሐት። አብ መጀመርያ፣ እቲ ዝኸነ ነገር ኣማኒ ኣይረኽበን። ስዒቡ ግና፣ ብጻዩ እውን ከሕተተሉ ብዘመልከተት፣ ክልቲኦም ሰብ-ጉዳይ አብ ቅድም'ታ ንግስቲ ቀረቡ። ሃይለ-መለኮት፣ ነቲ ዝኸነ ኣይከሓድን። እየግዳስ ኣሕፊርዎ ድኣ ብሰሓቕ ካብ ወላዲቲ ተፋነወ።

ፍረ ናይዚ አብ ሞንጎ ሃይለ-መለኮትን/እጋጃ- እተባህለት ኣገልጋሊትን እተፈጸመ ጸታዊ ርኽብ፣ ኣንባቢ ተገንዚብዎ ከም ዝህሉ፣ እቲ አብ ህልዊ-እዋን (ሸው ማለት እዩ) ብ ሰይሙ-እግ-ዚኣሃሄር ዝብል መጻዋዕታ ከም «ንጉሰ-ነገሰት ዘ-ኢትዮጵያ» ዝፍለጥ፣ ሃጺይ-ምኣኪ እዩ ዝነበረ።

*****

አብ ዘመነ ንግስነት ዳግማይ-ምኅሊክ፡ አገደስቲ ዝበሃሉ ዕለታት፡

2 ግንቦት 1889 ዓ.ም. - ምኅታም ውዕል-ውጫል።

1 ጥቅምቲ 1889 ዓ.ም.- ምጽዳቕ እተጠቐሰ ውዕል አብ ሮማ (ኢጣልያ)።

3 ሐዳር 1889 ዓ.ም. - ምኅሊክ አብ እንጦጦ ዘውዲ ዝደፍላሉ ዕለት። ወግዓዊ-ልኡኸ

ኢጣልያ ከም እተሳተፈ እውን ዝዘከር እዩ።

6 ታሕሳስ 1889 ዓ.ም. - ውዕል-ውጫል ን ኢየሳን-መንግስታት እተመሓላፈሉ ዕለት

14 ታሕሳስ 1889 ዓ.ም.- ምኅሊክ ብወግዕን- ብዘይ ሞንጎኖን⁵ ንናይ ጀርመን-ንጉስ ኩን

ንፕረሲደንት ሪፔብሊክ-ፈረንሳ፡ አብ ንግስነት-ኢትዮጵያ ዝነበር ልኡላዊ-ስልጣን፡ ዘረጋገጸሉ ዕለት።

3ይ- ምልክታ

እንዳ-ናይብ

ናይ «ፖርቱጋል-ሚስዮናውያን» አብ ዝጸሓፍዎ ጽሑፋት፡ ብዛዕባ'ቲ አብ ጠረፍ መሬት-ኢትዮጵያ፡ ብሰሚን ናይቲ ሎሚ ብ "ሓብብ" እተሃዘበ ከም «ባክላ» ወይ ባግላ ዝፍለጥ እውራጃ፡ ዝነበረ "ንግስነት-በለው" ብዙሕ ይዝረብ።

"ሓብ-ሎቦ" እተባህለ ካህን ከም ዝጠቐሶ፡ «...ንግስነት-በለው፡ ብቐድም ሰዋኪን ይርከብ። ህዝብታት በለው፡ እስላም/ተባዓት ተዋጋእትን እዮም። እንጻር ቱርኪ እተናውሐ ቃልስን-ደማዊ ወግእትን እካይዶም ካብቲ ብበሪ (ዶጋና)-ሰዋኪን ዝሓቱ እቶት፡ ማዕረ ከምቀሉ አገደድዎም። ንጉስ-በለው ዛጊት (1632-33 ዓ.ም.) አብ ሰዋኪን ናይ ባዕሉ መኩንናትን/ ግብረ ዘሰገድዱ ሓለፍትን ይርከብዎ። እተጠቐሰ መስፍን፡ ሃብታም እዩ። ወርቂ-ብሩር ብብዝሒ ይውንን። ዓቢ-ንግዲ እውን የዋፍር እዩ፡ ብሕልፌ ነቲ እብቲ ሃገር ዝእለም-ዓለባ፡ እቶም ጸለምቲ፡ ብእነዩ ክዘር ዋጋ ይገዝእዎ...»።

አባ-ሎቦ እንደገና አብ ካልእ ወገን፡ ብከምዚ ይቐጽል፡ «...ንግስነት-በለው ምስ ንግስነት ዓድ-ሓበሻ እውን ንግዳዊ-ለውጢ ነይርዎ እዩ። ካብዚ ውን ዓበይቲ መኸሰባት የዋህልል...»።

ታሪኽ አመጸጽእ ነገድ-በለው፡ ደጊም አሰራቱ አይርከብን። ብርግጽ ግን፡ ሓደ ካብቶም ጥንታውያን ዝበርቲ ናይቲ ዞባ ምዃኖም ይፍለጥ። ምናልባት ንሶም'ውን ሓደ ጨንፈር ህዝቢ ግእዝ ከይኩኑ አይተርፉን። ባህሉም ከም ዝዘከር፡ ካብ ሃገር-ዓረብ እዮም ንምብራቕ-አፍሪቃ ሰጊሮም። ብዘየጠራጥር እውን፡ ሰማውያን-ህዝቢ እዮም።

አብቲ ምስ'ዚ ጽሑፍ'ዚ ተተሓሒዙ ቀሪቡ ዘሉ እምሳል ናይ'ቲ አባ-ሎቦ ምስ ጽሑፋቱ ዘቐረቦ ጀግራፍያዊ- ስእሊ፡ አንባቢ አብ ላዕለዋይ ወጉ ከምልክቶ ከም ዝኸኸለ፡ እቲ ብግምት ንግስነት-በለው ብወገን ደቡብ ዝጅምረሉ ሰፍሓት-መሬት ነጺሩ ይፍለ።

ብአረኣእያ መዚንገር -እነ (ደራሲ) እውን ዝድግፎ ሓሳብ- እዚ ብናይ ፖርቱጋል-ሚስዮናውያን ዝጥቀስ ንግስነት-በለው፡ ሃገር ናይቶም አብዚ ህልዊ እዋናት'ውን ከም በሉ- በላዊ- በለው ዝፍለጡ አባላት ናይቲ ነገድ ከይኩን አይተርፉን። እቶም ካብ ዘርኢ ናይዚ ነገድ'ዚ ዝተረፉ አባላት፡ አብ ምሉእ ኦርትዶክስ ብብዝሒ ፋሕ ኢሎም እንተተረፉ (ብሰሚን፡ ከም ልኡላዊ-ጉጅለ ነዊሕ እዋን ንብንዓምር መሊኹ ድሕር ምጽናሕ፡ ሎሚ አብቲ ናይ ምዕብላል ተራ፡ በቶም "ነብታብ" እተባህሉ ደርቢ'ኪ ይተካእ፡ ልኡል ደረጃኡ ዓቂቡ እዩ ተረፉ። ብደቡብ

5- ፍሉይ ምልክታ፡ ኢጣልያ ከም እተረድኦ አገባብ-አተረጓጎማ ውዕል-ውጫል፡ ምኅሊክ ብዘይካ ናይ ኢጣልያ ሞንጎኖን፡ ምስ ሃገራት-እውሮጳ ምርኻብ፡ አይፍቀድን ዝበረ። እዚ ጠንቅ'ዚ፡ አብቲ ሰዓቢ አብ ሞንጎ ኢጣልያን-ኢትዮጵያን ዝሓተወ ምፍሕፋሕ፡ ማእከላይ ኦርእስቲ እዩ ዝነበረ። (አተርጓሚ)

ድማ፡ እብ ዓድታት መረብ/ምላሽ- ከምቲ እብ ቀዳማይ-ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ እተጠቐሰ- ቤት መኻኒስ ኩነ/ጉልቲ ደቅ-ታዕሰ እብ ወረዳ ደታ-ተስፋ ይውገን ነበረ።)፡ ከም ህዝቢ መጠንሲ፡ ህሳብም ጠፊኡ እዩ።

እብዚ ምልክታ'ዚ እንደገና ብዓዕባ ነገድ-በለው (በሉ-በላዊ) ምዚታይ እድላይ ዝኸውን ዘሉ፡ እብ ታሪኽ ምድረ-ባሕሪ፡ ሰለዚ'ውን እብ ታሪኽ ኢርትራ፡ ሓደ እገዳሲ ዝኸነ ሞጉት ንምምርማር እዩ። ምኽንያቱ ድማ፡ ከም ሳዕቢን እመጸጽኡ ወይ መበቆል ሕገዊ-ምምሕዳር «ናይባት» እዮም ባሕረ-ነገስታት ነቲ እብ ግማግም-ባሕሪ ዝኸበርም ዋንነት ኣጥፊኦም፡ እቲ ከምኡ ዝበለ ስልጣን ናብቶም ብቱርኪ ዝድገፉ ናይባት ከመሓላለፍ ክኢሉ።

እዚ ከመድ'ሉ ከም ዝኸነ፡ " በለው " ድማ ከመይ ዝበለ ተራ ከም እተጻውቱን፡ «ጀይምስ-ብሩስ» እብ መጀመርያ-ክፍሊ ናይ 3ይ ቅጂ (VOLUME) ጽሑፋቱ (እብ ሓድ-ሓደ ጥቕስ-ታት)፡ ጽቡቕ ገይሩ ይገልጽ እዩ።

ትሕዝቶኡ ተተርጉሙ፡ ከምዚ ዝስዕብ ይግለጽ፡

«....ባጽዕ፡ ከምተን ካልኦት እብ ምዕራባዊ-ግማግም ቀይሕ ባሕሪ ዝርከባ ዓድ-ታት፡ ብቱርኪ እተወረረ፡ እብቲ " ሲናን-ፓሻ " ን «ኣራብያ-ፈኒቸ» ዝወረረሉ እዋናት፡ ማለት እብ ዘመነ-ንግሥት ሰሊም በዓል-ቐስጣንጢኖፖሊስ እዩ።

እታ ከተማ እብቲ እዋን'ቲ፡ ኣዚያ ዕምብብቲ እያ ዝነበረት። ምስተን እብ ከባቢ «ወሽመጥ ባብ-አል-መንደብ» እብ ቀይሕ-ባሕሪ/ ምስ ሃገር-ህንዲ ንግዳዊ-ንጥፊታት የካይዳ ዝነበራ ወደባትን፡ ወደብ-ባጽዕ እውን ዓቢ ተራ ዝኸበር ነቕጣ እዩ ነይሩ።

ባጽዕ፡ መጠርነፊ ናይቲ ካብ እምባታት-ትግራይ ብብዝሒ ይውሕዝ ዝነበረ ሃላሺ-ነገራትን፡ ንባዕሉ ድማ ካብቲ እብ ግምገም-ባሕሩ ካብ ብሉጽ-ማያቱ ዝግፈሩ፡ እዘዩ ፍሩይ ዝኸነ ሉል ዘፍሪ ወደብን እዩ ዝነበረ። ብከምዚ ድማ፡ እቲ ብሉጽ ሃላሺ-ነገራትን/ውሕስነት- ርግጽነት ወደብን/፡ ነቲ ዓቢት (1768-1773 ዓ.ም.) እብ ባጽዕ ዘሎ ጸገም ዋሕዲ ፈልፋል-ማይ፡ ይትክእ ነበረ።

ክሳብ'ቲ ንግዲ ኣብዚ ቦታ'ዚ ዝምግብሉ እዋናት፡ ደሴት-ባጽዕ፡ መራኸብን-መመላለስን ብዙሓት-ህዝቢ ኩይኑ እዩ ጸኒሉ።

እብ ትሕቲ " መግቢት-ቱርኪ " እዩ እገዳሲነት ወደብ-ባጽዕ ተዳሺሙ።

ብዘይካ'ቲ ብ «ጸንፊ ጽቡቕ-ተስፋ» ምሕላፍ፡ እተረኸበ ሓድሽ መስመርን፡ ፖርቶገዛውያን እብ ምብራቕ ዘቐምዎ ትካላትን- ቱርኪ እዮም ነቲ እብ ቀይሕ-ባሕሪ፡ ምስ ሃገር-ህንዲ ዝጸንሐ ንግድ ኣዳሺሞም፡ ንባጽዕ ዓቢ ማህሰይቲ እኸ-ቲሎምሉ።

ቱርኪ፡ እብ መጀመርያ፡ ኣብ መረሕነት ምምሕዳር ባጽዕ ሓደ "ፓሻ" ኣቕራሞም፡ ብዝቐለለ መንገዲ ንዓድ-ሓበሻ ምውራር እዩ ዝነበረ መደባቶም። እዚ ግን፡ ውጽ-ኢት ኣይረኸበን። ዕላማእም፡ እብ ውሽጢ-መሬት ዓድ-ሓበሻ ዝነበረ ናይ ንግዲ-መትንታት ምዕባላልን/ ምብሓትን ዝእመተ እዩ ነይሩ። እዚ ግምታዊ-ውጥን'ዚ ምስ ፈሻለ ግና፡ እቲ እብ ደሴት-ባጽዕ ዘዋፈርዎ ርእሰማል፡ ዘይተመጣጠነ ኩይኑ ረኸብዎ።

እዞም ወረረቲ ህዝቢ ባጽዕ እብ ዝሓዘሉ (1527)፡ " በለዊ " እተባህሉ እብ ምስልምና ዝእመኑ ቀቢላ እዮም ተሓብበሮቶም ዝጸበሩ።

በለዊ፡ ሓደ ክፋል ናይቶም እብ ግማግም ቀይሕ-ባሕሪ ካብ መበል 14° lat. Nord (North Latitude) - ክሳብ እግሪ እምባታት ሓብብ እብ ዝርከብ ቦታ፡ ብመጻሰ ዝነበሩ ህዝባታት እዮም። እዚ ቀቢላ'ዚ ንዘወፈየሉም ኣገልግሎት ንምኽሓስ፡ ቱርኪ ንመራሒ በለዊ ሲቪላዊ-ምምሕዳር ባጽዕ ኣማሕጸንም። ካብቲ እዋን'ቲ ኣትሒዙ ድማ፡ እብ ባጽዕ ዝነበረ መራሒ «ናይብ» ዝብል ሽመት ለበሰ።

እብ ዝሰዓበ እዋናት መዝናት ፓሻ ምስ ኣብቀፀ፡ ዋላ'ውን ንምስልድነት ዓመታዊ-ግብሪ ን «ቱርኪ-ኦቶማን» እናኸፈለ ከም ወኪሉ ኩይኑ እንተቐረበ፡ ብሓቕስ ናይብ እዩ ጉይታ ናይቲ ደሴት ዝነበረ።

እቶም ካብ መጀመርያ፡ ንሓለዋ ናይቲ ደሴት ተባሂሉም ብቱርኪ ተላእኾም ኣበኡ ዓሪዶም ዝበሩ ክፍለ-ሰራዊት (መብዛሕትኦም ተወላዶ-አልባፓዶ)፡ ኣብኡ ተራፊም፡ ብቱርኪ እዮም ደሞዝ ዝኸፈሉ ነይሮም። ኣብቲ ዓዲ ምስ ዝነበራ ኣንስቲ ተዋሲቦም ድማ፡ እተወለዱ ደቆም ንዝነበረ ሰራሕ ኣቦታቶም ወሪሶም ንሰም'ውን ብቱርኪ

እየም ዝኸፈሉ ነድሮም። እብ ዝሓጸረ እዋን ማን እዚ ሚሊሻ'ዚ እተሓናፈጸ ኣካል ኩይኑ፡ ዳርጋ እብ ምሉእ ባጽዕ ተሓመደ። ከምዚ'ሉ እውን ብዘይካ ብ ናይግ ብካልእ-ሰልጣን ምቕያድ ኣጎገደ።

ናይብ፡ ብሓደ-መገን እቶም ተሓባበርቲ ዝበሩ ቱርኪ ካብቲ ዓራዶምሉ ዝበሩ ሃገር-ዓረብ፡ ካብ ዕለት ናብ ዕለት የዘልቑ ምንባሮም ተገንዚቡ/ በቲ ሓደ ድማ፡ ሓይሊ ናይቶም ጸላእቲን-ቀረባ ጐረቤትን ዝኹኑ ኣበሻ ኣስተውዒሉ፡ ጥቕሙ በም ዳሕረዎት ከም ዝማላእ ኣይዘንግዖን።

ምእንት'ዚ ድማ፡ እቲ ብበሪ ወደብ-ባጽዕ ብመልከዕ ቀረጽ ዝርከብ እቶት፡ ንፍርቂ ምስ ንጉስ ዓድ-ሓበሻ ከማቐሉ'ሞ፡ እዚ'ውን ብግደኡ ን ናይግ ሰላም ከውሕስ ዝበል ስምምዕ ተገብረ።

እብ ባጽዕ፡ ዝስተ-ማይ ፈጸሙ ኣይርከብን። ሰንቂ እውን ካብ ከበሳታት-ኢትዮጵያ እዩ ዝሓቲ። «ሕርጊጎ» እውን ብወገኑ፡ ዝስተ-ማይ ድኣ ኣይስለን እምበር፡ ሰንቂ ንዝምልከት፡ ከምኡ እዩ ናብራኡ። እቲ ከቢብም ዝርከብ ሰፊሕ-ጐልጐል፡ «ምድረ-በዳ ሰምሃር» እዩ ዝበሃል። ፍርያት'ውን ኣይበቐሉን።

ብዘይካ'ቶም ካብ ወርሒ ሕዳር ከሳብ ሚያዝያ ጥሪተ-ከብቲ እናንሰዩ ዝመጽዎ ጦርዓ- ዓሳውርታ- ሳዩ- ዶባ- ዝበሃሉ እተፈላለዩ ኣሳገምቲ ቀበላታት፡ ሰብ ኣይነብሮን እዩ። እተጠቐሱ ቀበላታት፡ ብእዋን ኣኸራማት-ከበሳ ንናይ ሰምሃር- ጐልጐል ለቂቓም፡ ንበረኽቲ እዮም ዝወጹ። ከምዚ'ሉም እውን ካብ መሬት-ናይብ ሰለ ዝርሕቁ፡ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ዓድ-ሓበሻን/ ባሕረ-ካን/ ኣመሓዳሪ ትግራይን/ ይኣትው ብምንባሮም፡ ማራሕቲ ናይቦም እተጠቐሱ ጸባታት፡ እንጂ ናይብ ሰራዊት ከዩኹቲቲ በም ኣሳገምቲ ቀበላታት ተጠቒሞም፡ ብቐሊሉ በቲ ንባጽዕ- ሕርጊጎ- ዝሓቲ ሰንቂ ኣቢሉም ን ናይባት ከቆጸጹ ይኸኣሉ ክበሩ።

ዓድ-ሓበሻ ነዚ ኣገባብ ቁጠባዊ-ማሕንቕቲ ብዙሕ ጊዜ እዩ ተጠቒሙሉ። ከም ኣብነት ሃጸይ-እያሱ 1ይ፡ ሓደ ካብ ወኪላተይ ኣሰርካ ብማለት ን "ናይብ-መሳ"፡ በዚ ኣገባብ እዩ ቀጸዎ።

ናይግቡ በቲ ምስ ኣበሻ ዝመሰረቶ ዝምድና ተላማሚኡን- ምዝላቕ ቱርኪ ካብ ሃገር-ዓረብ ተገንዚቡን፡ ካብቲ ብመሰረት «ትእዛዝ-ፖርታ» ንናይ "ጅዳ-ፖሻ" ከኸፍሎ ዝጸንሐ ግብረ፡ በብቐሩ ብምግልጋል ፈተነ። ቱርኪ እዮም'ውን ንጅዳ ከም ወኪላም መሪጸም ዝበሩ። ከም ሳዕቢን ናይቲ ሳዕቢናት ድማ፡ ናይብ፡ ነቲ ሰልጣን ንማለቲ ተቐቢሉ ከብቐዕ፡ኣብ ከንድ'ቲ ልሙድ ዝጸንሐ ግብረ፡ ዘይጠቐም ሀያባት ኣብ ምልኣኽ ተወሰነ።

ማዕረ'ዚ ድማ ቀጸሉ፡ ነቲ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ዝኣተወ ሕንፍሽፍሽ- ድኻማትን መዝሚዙ ን ንጉስ ከኸፍሎ እተመባጸዐ ማዕረ-ምቐሊት ቀረጻዊ እትዋት ወደብ- ባጽዕ እውን፡ ነጸጎ። .....

ከምዚ'ሉ ዝጸሓፈ "ጀይምስ-ብሩስ" ብ 1768 ዓ.ም. ንዓድ-ሓበሻ ኣብ ዝበጽሓሉ እዋናት፡ እቲ ሚካኤል-ሰሉል ከም ዓቢ-ተዋሳኣይ ኩይኑ ዝመርሖ ዘመነ ዓበይቲ ምግምግሳት፡ ድሮ ተፈጸሙ እዩ ዝበረ።

ሚካኤል-ሰሉል ነቲ ኣብ ንግስነት-ኢትዮጵያ ገብርን-ሓዳማን ንምጂን ዝወሰደ ተበግሶ ኣብ መፈጸምታ ከበጽሕ፡ ኣብ ትግራይ ዝበረ ሰራዊቲ ብምሉኡ እዩ ኣማኒዝም ዝበረ። ብዘይካ'ዚ እውን፡ እቲ ብድሕር ቅትለት ሃጸይ-ዮሐን ራእሲ-ሚካኤል ኣብ ዝፋን-ንግስነት ዝሰቐሎ ሃጸይ-ዮሃንስ፡ ዕድመኡ ልዕሊ 70 ዓመት ብምንባሩ፡ ሀይወት ናይቲ ንግስነት ንግል-ርእሱ ዝኣከል ውሕሰነት ኣይነበሮን። እቲ ራእሲ-ቢትወይድ እተባዛለ ሚካኤል-ሰሉል እውን ንባዕሉ ናብ 80 ዓመት ገጹ ይገማገም ብምንባሩ፡ ብእግሩ'ዚ ደው-ምባል ጽጉም እዩ ዝበረ። ኣብቲ እዋን'ቲ ዝበረ ናይግ ግን፡ ይሓድ-ይብሳኪ 48 ኩይኑ ዕድመኡ፡ ዓድ-ሓበሻ ዝበሮ ድኻማት ተረጺኡ፡ ነቲ ኣብ ከበሳታት-ምስፍሕፋሕ ዝበሮ መደባት፡ ኣብ ግብረ ንምትርጓሙ ተበገሰ። ሚካኤል-ሰሉል ግን ልኡኽ ልኡኽ፡ ናይግ ካብ ዝበሮ ሕልምታት ከዕገሰ፡ ምስ ዘይከውን ድማ፡ ን ሕርጊጎ ኩነ ባጽዕ ወረሩ፡ ልክዕ ከም ሰምሃር ሰብ ከም ዘይነብረለን ዝረሩ ከጽንተን ምጂኑ ኣጠንቀቐ።

ከምዚ ዝበለ ፈኸራ፡ ነቶም ብዘመኑ ሚካኤል-ሰሉል ዝበሉ ቃል፡ ኣብ ግብረ ከም ዘውዕሉ ኣስተውዒሉም ንዝጸንሑ ወጸእተኛታት-ካጋይ ኣሰናቢዱ፡ ገሊጾም ንዓድ-ዓረብ/ ገሊጾም ድማ ን ድባርዋ ከም ዘምልጡ'ዚ እንተነበረ፡ እቲ ናይብ፡ ኣይኩነንዶ ፈረሑ ገንዘብ ከልእኸሲ፡ ነታ እንጂ ሚካኤል-ሰሉል እተሳዕለት «ከተማ-ድግሳ» ምርዳእ ድኣ ቀጸለ።

ብዛዕባ ከተማ-ድግሳ እውን፡ ሓደ-ገጽ ካብቲ "ብሩስ" ዝደረሰ ጽሑፍ ምጥቃስ፡ ትምህርቲ ዝርከበ እዩ። "ብሩስ" ከም ዝብሉ፡

«.....ብ "እምባ-ተረጎታ" ኣቢልካ ን ዓድ-ሓበሻ ኣብ እትእትወሉ፡ ሓፋይ እታ ቀዳመይቲ ቁሽት ክትክውን እንክላ፡ ድግሳ እታ ቀዳመይቲ ከተማ እዩ። ድግሳን እቲ ሰፋሕትን/ብዙሓት ቁሽታት ዘጠቓልል ወረዳኡን፡ ን "ባሕረ-ኒጋሲ" እዩ ዝምእዝዝን፡ ሓደ ካብቲ ዝሓየለ ዕርድታቲን ዝነበረ። ኣብ ዝሰዓበ እዋናት ግን ባሕረ-ኒጋሲ፡ ኣብቲ ቱርኪ ዘካያድዎም ኩናት ኩነ/ ኣብቲ ብምትእትታው ፖርቲጋል ዝሰዓበ ናይ ሓድ-ሕድ ውግእትን፡ እንጻር-ጉይታኡ⁶ ስለ እተሰለፈን፡ ቱርኪ እውን ብወገኖም ምስ'ዚ ወኪል'ዚ (ባሕረ-ኒጋሲ) ተሰማግሪዎ ነቲ ኣብ ገማግም-ባሕረ ዝነበረ ወደባት ምስ ወረራን፡ ንግስነት ዓድ-ሓበሻ ነቲ ብኣመሓዳሪ-ትግራይ ክፍጸም ዝጸንሐ ወራራት ሸለል ኢሉ ክርእዮ ጀመረ'ሞ፡ እዚ ድማ (ኣመሓዳሪ ትግራይ) ነቲ ባሕረ-ኒጋሲ ዝብል መዝነት ብብቑሩብ ንባዕሉ ጠቐሰ።

ድግሳ ብሓይሉ ተሓማሚ፡ ከሳብ ነጻነቲ ምእዋጅ በጽሖ። ብብዝሒ ድማ ብእስላም ስለ እተሃዘበ፡ ብስቲር መንገዲ ብናይብ እዩ ዝድገፍ ነድሩ።

ኣብ ዘመነ ንግስነት ዳግማይ-እያሱ፡ሚካኤል-ሰሉል ግዙፍ-ሰራዊት ኣኹቲቲ ንድግሳ ከበባ። ንዕቀት ብዝተሓወሰ መንገዲ ድማ፡ ሓደ ድንኪት ልኢኹ፡ ኣብ ውሽጢ ክልተ-ሰዓት ዝእክል ጊዜ እቲ ተቐማግይ-ህዝቢ ኢኡ ከስተልም ዝብል መጠን-ቀቕታኡ ኣፍሰጠ። እቶም ተሽቢቦም ዝበሩ ደቅ'ቲ ዓዲ፡ ካብ ናይብ ረዳት ከመጸም ብዝብል ተስፋ ተተባቢዖም፡ሚካኤል-ሰሉል ካብ መጠን ንሓዕሊ ብዘቐጠዐ ኣገባብ፡ ንወዮ ተካል ድንኪት ገሪፎም፡ ብውርደት ናብ ጉይታኡ መለሰም።

ሚካኤል፡ ነዚ ብድሆ'ዚ ዝነጻቐ ከመስል ካልእ መጠንቀቕታ ከይለኣኸ ነቲ እታ ከተማ ማይ እትሰንቀሉ ዒላታት፡ ብቀጻሊ-ሓያል ወታዓደራዊ ቍጽጽር ዝበረሰ። እቶም ደት-ዓዲ ካብዚ ንምልቓቕ፡ እተፈላለዩ ፈተነታት ዝበሩ (ንኣብነት ካብቲ ከተማ-ድግሳ ዝርከበሉ በረኹ፡ ዝፍቲ ደናጉላ ንቁልቁል ምንክርው....ወ.ዘ.ተ.) እዚ ግን፡ ነቶም ኣጽኢዖም ከቢቦም ዝበሩ ሰራዊት ምንም ጉድኣት እየኹተለን።

ኣብ ሳልሳይ-መዓልቲ ናይቲ ከባባ፡ እቲ ህዝቢ ብዝገበሮ ፈተነ፡ ሓደ በርሚል-ማይ ክሰንቕ ክኣለ። ጽምእም ዘርወዩ ግን፡ ውሑዳት እዮም ዝበሩ። ሰዒቡ ከኣ ጽምእ ምስ ኣጥቀዐ፡ ናብ ዒላታት ገጽካ ተጓዩ ኩነ'ሞ፡ ብዙሓት ደት-ዓዲ ኣብቲ ዒላታት ዝርከቡሉ ቦታ ተቐትሉ። ዝተረፉ ድማ፡ ናብቲ ከተማ ገጸም ተደፍሉ። ብድሕር'ዚ እቲ ህዝቢ ኣላሽ ኢሉ ከምለኸ ምስ ወሰነ፡ ሚካኤል-ሰሉል ኣይኣክልን ንማለት ን ናይብ ይጽበ ምንባሩ ኣፍለጠም።

ጽምእ-ማይ ኣስታት 700 ዝኹኑ ሰባት ብዘቐተለ፡ እቲ ዓዲ ንሓድሕዱ ተናወጸ እሞ፡ መንቀሊ ናይቲ ጠንቂ ተባሂሉም፡ 12 ሰባት ኣለው ካብ ዝበሃሉ ሹማምንቲ ቡቲ ዓዲ ተሽቢቦም ኣብ ቅድሚ ሚካኤል-ሰሉል ቀረቡ። ብዝተረከበም ድማ ኣብ ጥቓቲ ዒላታት ኣሕነቐም።

ከምዚ'ላ እተጠቐሙት ከተማ-ድግሳ ብምልእታ ምስ ተመለኸት ድማ፡እቶም ጽምእ-ማይ ዘይቀተሉም ደት-ዓዲ፡ ብሰይፊ ሰራዊት ሚካኤል-ሰሉል ሓለፉ። ብድሕር'ዚ እቲ ራእሲ፡ ነታ ከተማ ን ናይብ ኣወፊየሉ። .....»

ድግሳ ጥራሕ ኣይኩነን ግን ኣወፍይሉ ዘለቐቐ። ምኽንያቲ "ብሩስ" ኣሰዒቡ ከም ዝገልጽ፡

«...ሚካኤል-ሰሉል ኣመሓዳሪ ትግራይ (ትግረ-መኩንን ወይ ናይ ትግራይ ኣኹ-ባረ-ሕጊ፡ ወግዓዊ ሽመት መራሒ ትግራይ እዩ።) ካብ ዝነበረ ጥንታዊ-ግዝእት ባሕረ-ኒጋሲ፡ እቲ ደስ ዝበሉ ሞንነት እውን ዘሪፉ ብምጽናሉ፡ ሓደ-ክፋል ናይቲ ንሱ ከመሓድሮ ዝጸንሐ ንኡስ-ከባቢ ሸይጡ፡ እቲ ዝተረፈ ክፋል ን ናይብ ብመልክዕ-ክራይ ኣረኪቡ፡ ካብ ንኣልኦት ዕድል ምኽፋት፡ ዝያዳ እቶት ዘውሕሱ መንገዲ እውን ኣረጋጊጹ እዩ ወጺኡ።

እቲ ብሓይሊ-ባሕረ ቱርኪ ን ናይብ ከወሃቦ ዝጸንሐ ሓገዛት ብዘቋረጸ፡ ትግራይ ካብ ሓደጋ-ወራር ናይቶም ን ሰሊም-ሱለይማን- ዝወረሱ ቱርኪውያን ዓረፈ።

6- ኣንባቢ ከግንዘቦ ከም ዝኸለል፡ ኣብዚ ነጥብ'ዚ "ብሩስ" ነቲ ኣብ ኢትዮጵያ ከገልግል ዝጸንሐ ፍልይ ፖሊቲካዊ-ቅዋማት ኩነ/ ነቲ ንጉሰ፡ ጉይታ ምኽንሲ ደትረፍ፡ ምስ ህዝባታት መረብ/ምላሽ ዝጸንሐ ናይ ምስሕሓብ ጠንቕታት፡ ዝዘንግዖ ይመስል።

ከምዚ 'ሉ ድማ ሚካኤል-ሰሎሌ ጉይታ ናይቶም ብባዕዕ ከመሓደሩ ዝጸንሑ ዓድታት ከይኑ፡ ናይ ሰልጣን-ወክልናኡ ን ባሕረ-ነጋሲ ኣረከበ።

እዚ ናይ ገማግም-ቦታ ተቐውሞ ኣብ ዘልዓለሉ ድማ፡ እቲ ሰንቲ እናጨመኻ ምምብርካኹ ዝብል ሚላ፡ ኣብ ልዕል ኩተማ-ባጽዕን/ ምምሕዳሩን/፡ ከምኡይሉ ቀጸለ። .....»

ካብዚ ብሓብ ድንገር- ምዕሩይን ስርዓት ዘይሓዘ ጽሑፋት " ብሩስ " ነጺሩ ከም ዝርዳእ፡ ኣብ ሞንጎ ህዝብታት-ከበሳ ብዝጸንሐ ዘይምስናይ ተጠቒሙ እዩ ናይቲ ሰልጣኡ ከበግስን-ከደልድልን ከእሉ። ካብዚ ጽሑፍ'ዚ ግና ብተግዋዊሪ፡ ምምሕዳር ባሕረ-ነጋሲ ይስሓቑ እውን ከመይ ከም ዝበረ ምርዳእ ዝከኣል እዩ።

ኣብ ካልእ-ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ከም እተመልከትናዮ፡ ባሕረ-ነጋሲ ይስሓቑ ናይቶም ካብ «ጎላ» ዝመጽእ ሓገዝ ከመፍይሉ እተመባዕጹ ናይ ፖርቲጋል-ሚስዮናውያን ተኸላኻሊ ብምዃን፡ እንጻር ሃጺይ እጃም-ሰገድ (1559-1563 ዓ.ም.) ተሰለፉ ምንባሩ፡ ተጠቒሱ ነይሩ።

እዚ ናይ ሓገዝ መብጽዓ ኣብ ግብረ ውዲ እንተዝኸውን፡ እቲ ኣብ ቀረባ እዋን እተኣወጀን-ብውሒድ ሓይሊ ዝቐመን ግዝእት-ቱርኪ ኣብ ባጽዕ፡ ሓጺር ምኹን ዕድሙ-ዛንታኡ።

ናይ ፖርቲጋል-ሚስዮናውያን፡ ብክኒው-መረብ ዝጽልሉ'ኳ እንተነበሩ፡ ብ ነጅኡስ ተቐባልንት ጸሒዶም እዩ። ናይ ሃይማኖት-ጉዳይ ብምዃን ግን፡ ካብ ዝነበሩ ተጸረርቲ-ወገናት መኖም'ዩ በዓል ሓቂ ምውሳኔ፡ ነዚ ጽሑፍ'ዚ ኣይምልከትን። ብርግጽ ከግመት ከም ዝከኣል ግና፡ እቲ ናይ «ጎላ» ሓገዛት ተላእኹ እንተዝኸውን፡ ዕድሙ ግዝእት-ቱርኪ ኣብ ገማግም-ባሕሪ፡ ብኣጋ ምተኸልፈ'ሞ፡ በዚ ኣቢሉ'ውን እቲ ሰዒቡ ዝመጸ ሰልጣን-ናይብ ኣይምተጋህደን። ስለዚ እውን ምድረ-ባሕሪ ብዘይካ'ቲ ኣብ ሃይማኖት ክርስትና እተነደቀ ሓድኑቲ፡ ፖሊቲካዊ-ሓድኑቲ እውን ዓቲቡ፡ ወደብ-ባጽዕ ኣብ ምምሕዳር ምዕቡል- ክርስትያናዊ ሓይሊ ምጽንሑ'ሞ ዓድ-ሓበሻ ድማ ከም ሳዕቢን፡ ካብቲ ን ኣርባዕተ ክፍለ-ዘመናት ዝኣከል ካብ ምዕቡል ሰልጣን- ባህልን ሃገራት ኤውሮጳ ከይተነጸለ፡ ምሳእም ዝነበሮ ዝምድና መማዕበለ።

ስለ'ዚ እዩ እምበኣርከስ ባሕረ-ነጋሲ ይስሓቑ እቲ ናይ ጎላ ሓገዛት ብዝበኹሮ፡ ነቲ " በለው " ምስ ቱርኪ ሓቢሮም ኣብ ሓደጋ ኣብጸሐምዎ ዝነበሩ ፖሊቲካዊ-ሓድኑት ምድረ-ባሕሪ ንምዕ-ቃብ፡ ብቀጥታ ባዕሉ ምስ ቱርኪ ምስምማዕ መረጹ።

ቱርኪ ነቲ ብ ክኒው-መረብ ኣትዩ ብትዕቢት-ሰብዐን ደፋኒ እናበለ ንሰልጣን ባሕረ-ነገስታት ዘዳኸመ ጉዳያት ተመልኪቶም እዮም ን " በለው "ግዝእት ገማግም-ባሕሪን/ ባጽዕ ምስ ኩሉ'ቲ ካብ ባሕሪ ዝርከብ እዮትን/ ምምሕልላፍ መረጸም። ኣብ ክንድ'ዚ ግን፡ ምስ ጉይታ ናይቲ ካብ ውሽጢ-ሃገር ዝለኣኸ ሃለኹቲ-ሃገር ዝኹን ባሕረ'ጋሲ ምስምማዕ እዩ ንቱርኪ ዝያዳ-ውሕሶት ከረጋግጹም ዝምኸለ። ምክንያቱ ድማ፡ ባጽዕ ኸወ ይኹን-ሎሚ፡ ብዘይካ'ቲ ሃለኹቲ-ሃገራት ድራር-ዕለቲ ክኹትት ስለ ዘይበቅዕ።

ብዝኹን፡ ነጻነት-ሓድኑትን " ምድረ-ባሕሪ " እተኸልፈለ፡ «መስፍናዊ-ግዝእት ናይብ» ምስ ቆመ እዩ።

እቲ ዞባ ኣብ ክልተ-ወገናት ተኸፊሉ፡ ገማግም-ባሕሪ ኣብ ምስልምና ዝኣመነ ኩይኑ ብቱርኪ ጉይታ ሃገር-ዓረብ ዝድገፍ ናይብ ከመሓደር እንከሎ/ እቲ ከበሳታት፡ ኣብ ትሕቲ'ቶም ኣብ ክርስትና ዝኣመኑ፡ እጸያፈ እውን እንተኸውን ሓድ-ሓደ እዋናት ሓገዛት ናይቶም ተመሳሳሊ ሃይማኖት ዝነበሮም ህዝብታት " ክኒው-መረብ " ክሓቱ እተገደዱ «መሳፍንቲ-ሓማሲን» እዩ ተረፉ።

እዚ ክልተ-ወገናት፡ በቲ ድሮ እተጠቐሰ ኣብ ሞንጎእም ዘሎ ምትእስሳር፡ ሓደ ብዘይካ'ቲ ሓደ ክናበሩ ኣይከእሉን። ስለ ዝኹን ድማ፡ እዞም ክልተ-መሳፍንቲ ሓድ-ሓደ እዋናት ን "መን-ይዕብልል" 'ክቃለሱ፡ ኣብ ካልእ እዋን ድማ ቅውም/ዊቡፕን ትሕዝቶ ዘይብሉ ውዕላት ይፍጽሙ ነበሩ። እዚ ዝኹንሉ ምክንያት ድማ፡ ብሓደ ወገን ብሰንክ'ቲ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ዝሰፈነ ፋሉልነት፡ ሰልጣን መሳፍንቲ-ሓማሲን ስለ ዝላሕሊኩን/ በቲ ሓደ ድማ፡ ዋላ'ውን ግዳማዊ-መልክዕ ድኣ ይሓዝ'ምበር፡ ቱርኪ ኣብ ባጽዕን-ገማግም ባሕሪ ብዝነበሮ ልኡላውነት ዝኸትሎ ዝነበረ ናይ ዘይምርግጋእ ኩነታት እዩ ዝነበረ።

ኣብ መላእ'ቲ ናይ ሎሚ ኢርትራ ዝበሃል ዞባ ሰፊኑ ዝርከብ ፋሉልነትን/ ናይ ሓድ-ሕድ ምጥርጣርን/ እዚ ኣብ ሳዕሊ እተጠቐሰ ኩነታት እዩ መበገሲኡ። ካብዚ ድማ፡ ዝዓበየ ረብሓ ዝረኸበ ወገን፡ እቲ ናይ "ናይባት" እዩ። ምክንያቱ ካብዚ ዘይተረጋገሰ-ሰላምን/ ኣብ ሞንጎ ኣባላት እንዳ መኪንንቲ-ሓማሲን እተፈጥረ ውሽጣዊ ምትህልላኹን-ምስሕኣብን፡ እቶም ናይባት እዮም ግብረ-ውያን ጉይቶት ዞባ ገማግም-ባሕሪ ኩይናም ተረኪቦም።

እዚ ዕድል'ዚ እተኹልፎም ብ 1866 ዓ.ም. ቱርኪ ኣብ ባጽፅ ዝነበረ ሰውራ-መሰል ን ግብጺ ምስ ኣረከቦ፡ እዚ 'ውን ኣብ ፍጹም-ዋንነት ለዊጦ፡ ሰራዊቱን- መኮንኖቱን ብዘንበረሉ እዩ።

*****

ደቡባዊ-ዶብ ንግስነት በለው ብጥንቲ

ምልክታ-መብርህን

*****

- (1) - ዕሻል፡ ብሰራዊት ከንቲባይ-ተደርሰ ወድ-አሎስ በዓል ዓድ' ስገዶም እዩ ተቐቲሉ።
- (2) - ወ/ሮ አመቱ፡ አብ ካልኣይ-ሓዳራ ንሓው ከንቲባይ-ዓብዱ በዓል ዓድ-ንእምን እእ-ትያ፡ ወ/ሮ ኩላድሃብ እተባህለት ዓል ወለደት። ወ/ሮ ኩላድሃብ ምስ ራእሲ-ወለንኪልል ተዋሲባ ን ወ/ሮ ለምለም ዝወለደት እያ። ወ/ሮ ለምለም ብገደእ፡ ምስ'ቲ ልጅ-ተሰፋ እተባህለ መራሕ-ባንዳ(ባንዳ-ኢጣልያ) እያ ተዋሲባ።
 ወ/ሮ አመቱ፡ አብ ቀዳማይ-ሓዳራ (ማለት ካብ ተስፋ'ሳስ በዓል " ጭዓረሺ ") ደርማስ እተባ-ህለ ውላድ እውን ዝወለደት እያ። ደርማስ፡ አቦኡ ንባሻይ-ደባስ ምዃኑ እዩ።
- (3) - ክብሮም፡ ሓሙሽተ ደቂ ዝወለደ እዩ፤ ዕድለት- ግደረት- ባረንቲ- ገብረ- ዘርኡ- ይበሃሉ።
- (4) - በሪ፡ ብ ባሻይ-ንጉስ ወድ-ክፍል'ንኪልል በዓል ዓድ' ስገዶም ተጠሲሙ (ተኻሒዱ) ብ 1889 ዓ.ም. እዩ ተቐቲሉ። ከም ዝበሃል እውን ሓድጉ'ንበሳ እዩ ነዚ ቅትለት'ቲ ደፋፊእም።
- (5) - አሰፍሃ፡ ምስ ሓንቲ ካብ ደቅ ከንቲባይ-ተስፋጽዮን በዓል ዓድ-ንእምን፡ ብወግዒ ሕጹይ እዩ። ምስ እበራ ኩነት እቶም ካልኣት ተቐውምትን ጸረ-ኢጣልያ ይተሓብር ብምንባሩ፡ አብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ን 16 ዓመት ናይ አስገዳድ-ዕዮ ተፈሪዱ ነበረ።
- (6) -

መድህን		
1ይ- ዕድለት	2ይ- መለክሰ	3ይ- ሓቂ
<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">1ይ- አማድረቕ</div> <div style="text-align: center;">2ይ- በራዊት</div> <div style="text-align: center;">ንገብረስላሲ መራሒ ዓቢ-መንተል ወለደ</div> </div>		
<div style="display: flex; justify-content: center;"> <div style="text-align: center;">ምስ ድቅን በዓል ዓድ'ንበሳ ተዋሲባ ን....</div> </div>		
1ይ- እስጢፋኖስ	2ይ- ወለደሚካኤል	3ይ- ሚካኤል (ቋንቋ-ጣልያን ዮተርጉም)
- (7) - በሕዋቲ ን ዕሻል ወድ-ወልደጊዮርጊስ በዓል ዓድ-ክፍለ-ም መውጋእቲ ዝወረደም እዩም
- (8) - ብ «ናይብ» ተማሪኾም ብምንባርም፡ ናሽሕ ወድ ልጃም በዓል ዓድ-ክፍለ-ም 300 ቅርሺ-ባጠራ ከፊሉ ምስ ተረከበም እዩ ቀቲልዎም።
- (9) - ሕማቕ አብነት ነብሰ-ገዳይ። አብ ባንዳ-ሓድጉ'ንበሳ " ባሻይ " ተባሂሉ የገልግል ነበረ። አቐዲሙ ከም እተጠቐሰ፡ ንሱ እዩ ን "በሪ" በዓል ዓድ-ክፍለ-ም ኣዘንጊዑ ቀቲልዎ። ባንዳ-ሓድጉ ኣንበሳ ምስ ተበታተነ፡ አብ ጭፍራ ሰራዊት-ኢጣልያ ዓሰኪሩ " ብሉቕባሽ " ዝብል መዝነት ተዋህበ። ብ ምኽንያት-ዲሲፕሊን/ ሕማቕ-መንፈስ/ ዋሕዲ ትግሃት ግን፡ ካብ ዝነበሮ መዝነት ተቐንጠጠ። አስዒቡ ድማ ምስቶም ካብ ሰራዊትና ዘምለጡ ክልተ-ዩሽባሽ አዝማኙ ሓቢሩ ካብ መሳርዕ-ኢጣልያ ረሓቐ። አብ ኩነት-መጉእ ብረቱ ራሕሪሒ ከምልጥ ምስ ተራእየ እዩ ስንፍናኡ - ዝያዳ ነጺሩ።
- (10) - አዝማቲ-ዘርኣይ እተባህለ ካብ ሰራዊትና ዘምለጠ ካልእ ዩሽባሽ እውን፡ ወድ-ፀቕባንኪልል እዩ። አብ «ዋልታ-መድሃኒት» ብ 16 መጋቢት አብቲ ግብግን-ቡቲኒ ዝሞተሉ ኩነት እዩ ተቐቲሉ።
- (11) - ብ ከንቲባይ-ናሽሕ ምሕዝታዊ-ዕድመ ተዝኒርሉ፡ አብኡ ድማ ብረቱ ተቐንጠጡ ተቐትለ።
- (12) - እዚ ወልደ-ኪዳን እተባህለ ቀኝ-አዝማቲ፡ አብ መስርዕ አኮሉ ዝብጽሖ ሓድጉ'ንበሳ ምክትል መራሕ-ባንዳ እዩ ዝነበረ። ብግምት 16 ወይ 17 ዓመት ዝዕድመኡ ንበዝ እዩ። ርቡጽ-መንፈስ ከም ምዃኑ መጠን፡ ዕድመኡ 13 ዓመት አብ ዝነበረሉ፡ ኣገልጋሊት እኮሉ ንዝነበረት መንእሳይ፡ እተጸወደ ጠበንጃ አትኪሉ፤ «..ክዮምት?» ብላ እጦ፡ወያ ተካሊት ድማ ብዋዛ፤ «..እስከ ውዓላ» ቢላ ብዝመለሰት፡ ብዘዩግም ተኩሉ ቀተላ።
- (13) - ሕማቕ-ዚጋ/ መታለሊ ወታሃደርን እዩ። ን ሓድጉ'ንበሳ ከይተረፈ፡ ዜሓለለ ምዃኑ ይፍለጥ።

*****

ብዛዕባ ህዝቢ ምድረ-ድምበዛን

አብ መላእ ቲ ኣብ ትሕቲ «ምምሕዳር-አሰመራ» ዝርከብ መሬት፡ ከም ናይ ድምበዛን ዝእመሰሉ ወገኖቲ-ደርባውን ምክፍፋል ዘላልዮ ህዝቢ፡ ፈጸሙ ኣይርከብን።

ምናልባት ነዚ ዝመስል ኣገባብ፡ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር-ከረን ዝርከቡ ህዝባታት እዮም ከዘውትርዎ ጸኒሖም።

ኣብ ከባቢ-ድምበዛን ዝኸበሩ ህዝባታት፡ ልክዕ ከም ኣብ መንሳዕ-ሓባብ-ማርያ... ሹማግላ/ ትግረ/፡ ተባሂሎም ይኸፈሉ።

ሹማግላ ዝበሃሉ፡ እቶም ልኡላን እዮም። ነቲ ሓፋሽ ህዝቢ፡ ትግረ ይብልዎ።

ትግረ፡ ደቀ'ባት ከኹኑ እንክለው ግንብም ዝመስሎ፡ ሹማግላ ልክዕ ከም ቦጎስ/ቤት-ታዓቤ፡ ብዘመነ ወራር-እምሓራ፡ ካብ ደቡብ ዝመጹ እዮም። ወረ'ውን ንሓደ ጥንታዊ ባህሊ ተኸቲልካስ፡ ርእሰ-ነገድ ናይህም ሰለሰተ-ህዝባታት፡ ኣሕዋት ደቅ-ጡብ እዮም ይበሃል። ንሓቶም ድማ፡

- ታርቀ-ግያን፡ ኣቦ ህዝቢ-ቦጎስ እዩ።
- ታዓቤ-ግያን፡ ኣቦ ቤት-ታዓቤ።
- ጉመ-ግያን ፡ ነቶም " ሹማግላ " ዝበሃሉ ሰብ-ድምበዛን ዝፈረየ እዩ። እቲ ዓፂ፡ ብስም መራሒ ናይቲ ኣብዚ ቦታ ዝኸበር «ልኡላዊ-እንዳ» እውን ይፍለጥ።

ተዓቤ-ግያን ከነ ጉመ-ግያን፡ ኣሕዋት ደቅ'ደ እዮም። እቲ ቦኸርን/ ርእሰ-ነገድ ህዝቢ ቦጎስ ዝበሃል ታርቀ-ግያን ግና፡ ብካልእ-ኣደ ይውለድ።

ኣብ ድምበዛን ዝኸበሩ " ሹማግላ " ፍቕዶም ካብቶም ኣብ ቦጎስ- ቤት ተዓቤን ዝኸበሩ ለጠቕ ብምባል ኩነ/ ምስቶም ጥንታውያን ነባሮ ደቀ'ባት ብዘክድዎ ኩናትን/ ከምኡ ድማ ከምቲ ኣዘዩ ዝመስሎ፡ ብሰንኪ ምስቶም ካብ ትግራይ ንሰሜን ገጽም ውሒሞም ኣብ መላእ ሓማሲን ቋንቋ-ትግራይ ዘሰራጨው ተጋሩ ዝበርዎም ቀጸሊ ርክብ/ ነዚ ቋንቋ'ዚ ተቐቢሎም፡ ልምዲ ቋንቋ-ኣገው ረጺሞም ኣጥፊሖም እዮም። እቶም ኣብ «ሰንሒት» ዝኸበሩ ኣዘማዶም ግና፡ ዛጊት በዚ ቋንቋ'ዚ ይጥቀሙ።

ኣብ ህልዊ-እዋን (መጀመርያ ዘመን-ጣልያን) ኣብ ድምበዛን ክልተ-ቋንቋ ይዝውተሩ፡ ትግረ- ትግርኛን። ትግረ፡ እቲ ናይ መበቆል ቋንቋ ከኸውን ኣንክሎ፡ ትግርኛ ካብ ግዳም ዝኣተወ እዩ።

እቶም " ትግረ " እተባህሉ ህዝቢ፡ ተመሲኹም ኣብ ለጠቕ ዝበለ ማሕበራዊ-ደረጃ እኳ እንተኹነ ናብራሎም፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ዝያዳ ትብዓት ዘመሰክሩን-ብዝያዳ ሓይሊ ድማ ኣንጻር ወረርሽኡ ህዝባታት ዝመከቱን፡ ንሓቶም እዮም።

ዋላ'ውን ኣብ ቅድምቶም " ሹማግላ " ዝበሃሉ ደርቢ፡ ርእሶም ኣድኒኖም እንተሓለፉ፡ ከምቶም ኣብ -ሰንሒት/ሓባብ- ዝርከቡ ትግረ፡ ጨረሾም ኣይተመልከን። ብድሕር'ቲ እተፈጸመ ወራር እውን እንተኹነ፡ናዕብን-ተቐውሞን ስለ ዝቐጸለ ትግረ ነቶም ሹማግላ ዝመለኸዎም እዋናት'ውን ይዝከር እዩ።

ኣብዚ ናይ ከከም ዕድሎም እተካየዱ ፍጹሚታት፡ " ሹማግላ " ኣብ እተመለኸሉ እዋናት፡ ከሓብ ማሕረስ ክሓርሱ'ውን፡ደረጃኦም ለጠቕ ክብል ተራእዩ እዩ። ካባታቶም ኣዝዮም ድኻታት ዝኹኑ፡ ከም ኣገልገልቲ ተቐጺሮም እንዳ-ርኽባት ክጽግዑ ምርኣይ፡ ሳሕቲ ኣይኩነን። ብዘኹነ ግና፡ ጸባ ኣይሓልቡን። ምክንያቱ ድማ፡ ሓደ ጥንታዊ-ባህሎም ከም ዘእምኖ፡ ከምዚ ዝበለ ትሑት-ዕዮ፡ ን ደቀ-እንስትዮ ኩነ/ ከምዚ ከማእም ዝእመሰሉ ልኡላን፡ ኣይግባእን። ነዚ ባህል'ዚ ዘፍረሰ " ሹማግላ " ብዓይኒ-

1- ግያን ወይ ጅያን፡ ብቋንቋ-ኣገው «ሓርማዝ» ማለት እዩ። ከድሩ ድማ፡ ሓይልን-ጉልበትን የመልክት።

II. ድምባዛን-እንዳ ደጊያት ሓድጉ አንበሳ

1ይ- ከብርም ንስቺር ወለደ። ሰቺር.....ን

1ይ- ተከለስ
2ይ- ረድኢ

1ይ- ቡቅጣጊዮርጊስ ን ገንደር ወለደ

2ይ- ገድለጊዮርጊስ..ን

1ይ- ጽናልዳይ
2ይ- ገብረማርያም
3ይ- ጃውዒ

3ይ- ተስፋጊዮርጊስ..ን

1ይ- ደብሩ
2ይ- ጊጎጊዮርጊስ ን ማረጊዮርጊስ ወለደ
3ይ- ገብሩ

2ይ- ከፍለ-ም

4ይ- ዘብተጊዮርጊስ..ን

1ይ- ጅጊን
2ይ- ዘርኡ
3ይ- ይኼድ

5ይ- ጥምግጊዮርጊስ..ን

1ይ- ጃበራ
2ይ- ምክምጽእን
3ይ- ዓሸራ

6ይ- ከፍለጊዮርጊስ ን
ወልደጊዮርጊስ ወለደ/
ወልደጊዮርጊስ.....ን

1ይ- ልሻል (1)
2ይ- ልሻም.....
3ይ- እሻም
4ይ- ሕዳድ
5ይ- ወ.አመቱ (2)

1ይ- ሓቢብ..

1ይ- ከብርም (3)
2ይ- ፍቅርይ
3ይ- የሰሰ
4ይ- ሓጉስ

2ይ- መድሀን

3ይ- ከፍለ ን ብሪ ወለደ

4ይ- መንደር

1ይ- ኑር
2ይ- ጊዮርጊስ
3ይ- ሕድሪ ማርያም

5ይ- ናሽሕ ንዘኪት ወለደ

6ይ- ካፍል

7ይ- ወ.ግስት

ምስ ከንቲባይ

ሰባህቱ ተዋሲባ

1ይ- ከንቲባይ ተድላ
2ይ- ባላ. ምንሊክ
3ይ- ልጅ አስፍሃ (5)

8ይ- ወ/ሮ ብሓባ፡ ምስ ናይብ-
መሓመድ ተዋሲባ፡ ንዘኪት ወለ-
ደት። በኪት ምስ እዳም-ሰገድ
እተባዘለ ወድ-ሓወቦላ እያ ተዋ-
ሲባ።

3ይ- እፍደዮም ን ንዓድለ ወለደ፡ ንዓድለ ን.

1ይ- ትግራይ....

2ይ- ልሻና፡ ምስ ሓቲ ንወልደመድሀን እተባህለ በዓል

ዓቢመንተል (6) እያ ተዋሲባ።

3ይ- መሓራይ...

1ይ- ወልደንስእ

2ይ- ገርንስእ

3ይ- ደባስ

1ይ- ቡቅጣ ገብርኤል

2ይ- ወልደገብርኤል

3ይ- ከንፈ ገብርኤል

4ይ- ገና ገብርኤል

1ይ- ወልደጋብር ንዓንደንኪኤል ወለደ፡ ዓንደንኪኤል ንበላ.ሓጉስ

2ይ- ከንቲባይ ጊለት.....

ጊለት፡ ብዘይካ'ዚ እም

ውባ/ አለይሻ/ እተባህላ

ክልተ-አዋልድ እውን

ዝወለደ እዩ። ወ. ውባ

እደ ቀኝ-አዝማቲ ወል-

ኪዳን እያ (12)።

1ይ- አርዓይም

2ይ- ቡቅጣጋብር ንወ/ጊዮርጊስ ወለደ

3ይ- አሎስ.....

4ይ- አውዓሎም

5ይ- ተስፋጊዮርጊስ

6ይ- ጉብሳ

7ይ- ሓድጉ አንበሳ ን አስፋሃ ወለደ

1ይ- ዓልዳ፡ ንርሻን ዝወለደ እዩ። ርሻን

1ይ- አስገዶም

2ይ- እምባዩ

1ይ- ዓልዳ፡ ንርሻን ዝወለደ እዩ። ርሻን

መግቢያ ጥቅም ላይ ሚውል ያለው
 ደቅ፡ በጊዜ ምስ እዳም-ሰገድ
 እተባበለ ወድ-ሓወባእ እያ ተዋ-
 ሰባ።

3ይ- እፍደዮም ን ነፃድለ ወለደ፡ ነፃድለ ን...

1ይ- ትግራይ....	1ይ- ወልደንስኦ
2ይ- ሰሻፍ፡ ምስ ሓቲ ንወልደመድህን እተባበለ በዓል ዓቢመንተል (6) እያ ተዋሰነ።	2ይ- ገረንስኦ
	3ይ- ደባስ
3ይ- መሓራይ...	1ይ- ዑቕባ ገብርኤል
	2ይ- ወልደገብርኤል
	3ይ- ነገፈ ገብርኤል
	4ይ- ገሩ ገብርኤል

1ይ ተደርስ

1ይ- ወልደጋብር ንዓንደንኪኤል ወለደ፡ ዓንደንኪኤል ንበላ-ሓጉስ	1ይ- እርዳዴም
2ይ- ከንቲባይ ጌላት..... ጌላት፡ ብዘይካ'ዚእም ውባ/ አሳደሻ/ እተባበላ ክልተ-አዋልድ እውን ዝወለደ እዩ። ው. ውባ እያ ተኝ-እዝማቲ ወል- ኪዳን እያ (12)።	2ይ- ዑቕባጋብር ንወ/ጊዮርጊስ ወለደ 1ይ- አስገዶም 3ይ- አሉስ..... 2ይ- እምባዩ 4ይ- አውዓሉም 5ይ- ተስፋጊዮርጊስ 6ይ- ጉብሳ 7ይ- ሓድጉ አንበሳ ን አስፋሃ ወለደ
3ይ- ጋብር (7).....	1ይ- ንልዱ፡ ገርሻን ዝወለደ እዩ። ርሻን ምስ ራእሲ ወልንኪኤል ተዋሰነ ን ደጊዮት-መስፍን ዝወለደት እያ። 2ይ- መድህን፡ ንተስፋ-ዝገ ወለደት። 3ይ- በጊት (ብላታ) (13)
4ይ- ገብረክርስቶስ ንኖሽሕ ወለደ፡ ኖሽሕ ን....	1ይ- ተደርስ 2ይ- ደባስ 3ይ- በራሺ
5ይ- ሓይላይ (8).....	1ይ- ወልንኪኤል (11) ን ሃብተንኪኤል (ዩሸባሺ) ወለደ። 2ይ- ተሸለ፡ ን መንደር ወለደ። 3ይ- ገብረ (ግራ-አዝማቲ)፡ አቦ ው.ምንት እዩ። ው/ሮ ምንት ሰይቲ በላምበ- ራስ ቢተው እያ። 4ይ- ፍቃት 5ይ- ሓይላ 'ንኪኤል

ይ- አስገዶም ንአሉስ
 አሉስ ድማ ን...
 ይወልዱ።

2ይ- ዑቕባ ተደርስ

3ይ ተስፋ ተደርስ

1ይ- ፍቕሮይ (8)	1ይ- ዓራይ
2ይ- ተስፋ 'ንኪኤል	2ይ- ንጉሰ (9)
3ይ- ክፍለ 'ንኪኤል	3ይ- ካሕሱ
	4ይ- አብርህ
4ይ- ዑቕባ 'ንኪኤል (10)	1ይ- ፈትወራሪ ገብሩ
	2ይ- በሺን
5ይ- ህብት 'ንኪኤል	
6ይ- ተሸለ 'ንኪኤል	

ጥልመት ከም ዝቐጸዎ ይኣምን። እዚ ዘገርም እምነት'ዚ፡ ክሳብ ርሒቑ-መረብ እውን ይዝውተር እዩ።

ኣብቲ ነዊሕ-እዋን ዝወሰደ ናይ ሓድ-ሕድ ምስሕሓብ፡ ሞንት-መሬት ኣብቶም ትግረ እዩ ተባሒቱ ጸኒሑ። እዚ ክበሃል እንከሎ ግን፡ ትግረ ን ሹማግላ ግብረ ኣይግብሩን እዮም። ብእንጻሩ ድኣ፡ ሹማግላ እዩ መሬት ምስ ዝሓርስ ን ትግረ ዝግብር። ትሕዝቶ ናይቲ ግብረ ድማ፡ ብ " ሓድ-ዝታ እኹል " ንኡስ-ወከፍ ጽምዲ-ብዕራይ ይግመት። ግብረ-መንግስቲ ንዝምልከት ግና ብምሉኡ፡ ቦቶም " ትግረ " እዩ ዝኹተት ዝበረ።

ሹማግላ፡ ልኡላዊ-ዓሊቶም ንምንጻር፡ ኣብ የማናይ-እዝኖም ወርቂ-ቃለቤት ይሰቅሩ። እዚ ምልክት'ዚ ድማ ዋላ'ውን ኑቶም ርኹባት-ሃብታማት ዝበሃሉ ትግረ፡ ኣይፍቀድን።

ብልዕል-ኩሉ ግና ሹማግላ ዓቲቦምዎ ዝጸንሑ መሰል፡ እቲ «ክንቲባይ» ተባሂሉ ንምሉእ ዓዲ ዘመሓድር ብንጉስ ዝሰየም መራሒ፡ በዓል-እንጻላም ክኸውን ይግባእ ዝብል መሰል እዩ። እዚ ግን፡ ብወርቂ ኣይመሓላልፍን ዝበረ።

ኣብ ድምበዛን ብርግጽ ሓድ-ሓድ እዋናት ትግረ ዝዓሊቶም መራሕቲ እውን ተራእዮም እዮም። ኩይኑ ግን «ባሕረ-ኒጋሲ» ዝብል ሽመት እንተዘይኩይኑ፡ ክንቲባይ ኣይበሃሉን።

ሹማግላ፡ ዋላ'ውን ንኡስ ቃጽዖ-መሬት ዘይፍቀዶም -ስለዚ እውን ካብ መሰል ሞንቶ መሬት ክልኩላት እንተኹኑ- ኣብ ኩሉ'ቲ ንክበሳ ዘናወጸ ረጽምታት፡ ምስቶም «ዕድሎም-ንቐድመእም» ዝበልናዮም እተፈላለዩ ሰራዊት ይስለፉ ብምንባርም፡ እቲ በብእዋኑ ኣብ ናይ ምምራሕ-ተራ ከጥፍእዎ ዝጸንሑ ዓብላልነት፡ተመሊሱ ኣብ ደርቦም እዩ ዝበሓት ነይሩ።

ኩይኑ ግን፡ ዓቢ-ሓይሊ ከይድልቡ ዝዓገተ ረጅሒ፡ ምናልባት እቲ ቀጻሊ ምትህልላኸ ወይ'ውን እቲ ኑቶም ኣብ ውሽጢ ዓሊቶም እተሰረቱ ሰለስተ-እንጻታት ወትሩ ዝኸፋ-ፊላ ሓይል-ጽልኢ ኩይኩነ ኣይተርፍን።

እተጠቐሱ እንጻታት፡ 1) - ዓድ ለሎ/2) - ዓድ ክፍሎም/3) - ዓድ ተኸለሃይማኖት ይበሃሉ።

እዚ ዳሕረዋይ እንጻ ግን፡ኣብቲ ቃልስታት ቅሂሙ፡ ሎሚ ዝኹነ ፖሊቲካዊ-ሚዛን የብሉን።እቶም ንቐድም እተጠቐሱ ክልተ-እንጻ እዮም ዓብለልቲ። እተቐረረበ ዝምድና ከኣ ይሃልዎም እምበር፡ እቲ ብጽልእን-ሕነ ኣብ ሞንጎእም ዝወሓዘ ደም ይፈልዮምን-ይኸፋፍሎምን። ነዊሕ ከይከድካ፡ ኣብ ሓድ-ሕዶም ዘሎ መንፈስ ንምርዳእ፡ ብዛዕባ እቶም ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ን «ድምበዛን» ዝመርሑ ኣርባዕተ-መራሕቲ ዝምልከት ዛንታ ምጥቃስ፡ ኣኻሊ እዩ።

1) - ክንቲባይ-ልጃም በዓል ዓድ-ክፍሎም፡ ብዘመነ ደጊያት-ውቢ እዩ ተሸይሙ።

2) - ክንቲባይ-ጊለት በዓል ዓድ-ለሎስ፡ ብዘመነ ተድርስ እዩ ተመረጹ። ብራሕሲ-ወልደንኪአል እዩ ድማ ተቐቲሉ። ክንቲባይ-ጊለት፡ ኣቦ ሓድጉ'ንበሳ ምዃኑ እዩ። እዚ ስም'ዚ፡ ኣቦኡ ብዘመነ ደጊያት-ውቢ ዝበረ ወታሃደራዊ ክብርን-ጭካኔን ንምዝኸኻር እዩ ጠሚቐዎ። ብግብረ'ውን ሓድ ካብቲ ክንቲባይ-ጊለት ዝፈጸሞ ኣጸያፊ ዝነ፡ እቲ ድርጅ እተጠቐሰ ቅትለት ኣዲኡ ን ራሕሲ-ወልደንኪአልን ክልተ ደቅ-ደቃን (ደቅ መር-እድ ወልደንኪአልን) ይዝከር።

3) - ክንቲባይ-ናሽሕ በዓል ዓድ-ክፍሎም ወድ ክንቲባይ-ልጃም እዩ። ንጉስ-ዮሃንስ እዩ'ውን " ደጊያት-ካሳ " ይበሃሉ ኣብ ዝነበረ እዋናት፡ «ክንቲባይ» ዝብል መዓርግ ኣልቢስዎ።

ንጉስ-ዮሃንስ ኣብ ልዕሊ ክንቲባይ-ናሽሕ፡ ዓቢ ኣድንቐት እዩ ዝበረ። ነዚ ኣድንቐት እዚ ዘዘኻኸር፡ ብሂል ናይቲ ንጉስ ይዝከር። ሓቢሮም ንሃድን ብዘወፈሩ፡ እቲ ንጉስ ን ክንቲባይ-ናሽሕ ጉራደ ጥራሕ ዓጢቑ፡ ሓርማዝ ከውድቐ ምስ ረኣዩ፡ «ናሽሕ ከንድሽሕ» በለ ይበሃል። ክንቲባይ-ናሽሕ፡ ካብ ጭካኔ-ሓይልን ሓድጉ'ንበሳ ከምልጥ ንማለት ኣብ ባጽዕ ተዓቕሞ ድሕር ምጽናሕ፡ ኣብ መጀመርያ እዋናት 1890 ዓ.ም. ብሕማም፡ ኣብ ባጽዕ እዩ ሞይቲ።

4) - ደረፆት ሓድጉ-አንበሳ በዓል ዓድ-አሎስ፡ ወድ ከንቲባይ-ጌላት እዩ። ሓድጉ-አንበሳ፡ አብቲ ንክልተ-ዓመት ዝእክል አብ ህዝቢ-ሓባብ ተዓቕቡ ዝበረ እዋናት፡ ቅድሚ ንመንግስቲ-ኢጣልያ ምግልጋሉ፡ ራህት ምስ እተባህለት ንል ይሸሓቕ ወድ-ኢድሪስ በዓል ዓድ ተማርያም ተዋሲቡ ነበረ። «እንዳ-ይሸሓቕ»፡ ልኡላን-ሓያላትን «እንዳ» ካብ ብሉጥ-አሰገደ እዮም።

ሓድጉ'ንበሳ ብመንግስቲ-ኢጣልያ "መራሒ ድምበዛን" ተባሂሉ፡ 300 ጠበንጃ ዝዓጠቐ ሰራዊት እዩ ዝመርሖ።

ብዛዕባ ባህሪ ናይዞም ህዝብታት ውሑድ እፍልጦ ዘለዎ ሰብ እውን ክግንዘቦ ከም ዝኸለል እቲ አብ ሞንጎ'ዞም እናተባራረዩ፡ ዝለዓለ ስልጣን ናይቲ ከባቢ ዝሓዙ እንዳ-ታት እተተኸለ ጽልእን-ቀጻሊ ውዲታትን፡ በዞም እርባዕተ-መራሕቲ ድምበዛን እዩ መረዳሊታ ዝርከቦ።

ሓድጉ'ንበሳ ንሱ'ውን ዘይተጸበዮ ሓይሊ ብዘደለበ፡ ንትእዛዝን/ ቀይድን/ ኣዞቢ ከባቢ-አስመራ ነጺጉ፡ ብቀጥታ ምስ ኣመሓዳሪ (ጎበርናቶሪ) ክራኸብ ዝበለ ጠለቡ፡ ኩሉ ዝፈልጦ እዩ። ን ሕግታት ኢጣልያን-ኢትዮጵያን ብንዕቀት ጥሒሱ፡ ብዘይ ሕጋዊ መንገድን ብዊንታኡን፡ ናይ ሞትን-ህየትን ፍርዲ'ውን ንባዕሉ ጠቐለል።

እቲ ካብ ዕለት ናብ ዕለት እናዛየደ ዝመጸ ጠለባቲ፡ ክሳብ'ውን አብ ዘሰሕቕ ደረጃ እውን እምበራሚ-መንሳዕ-ባርካ-ጥራሕ ዘይኮነ፡ ተተማ-ጎንደር እውን ብርሑቕ ዝምድና-አደ ይብጽሓኒ በሃላይ እዩ ዝነበረ።

መንግስቲ-ኢጣልያ ንከምዚ ዝበለ ድንጉር ሕልምታት ዘጥቅዮ-ሰብ፡ ብእዋኑ እዩ አርሒቕዎ። አብ ዝነበረ ጭፍራኡ ግን፡ ብዝሒ ቊጽሪ ኩነ/ ዝለዓለ መዝነታት ተፈቂድዎም ዝጸንሑ አባላት፡ ናይ ግድን ሰብ ዓድ-አሎስ ብምንባሮም፡ ምቕንጣጥ-ብረቶም አብ ቅድም'ቶም ትዕቢቶምን-ልዕልነትን ክዕዘቡ ዝጸንሑ ሰብ ዓድ-ክፍሉም፡ ዘሕፍር ነገር ኩይኑ ረኸብዎ።

አብ ውሽጥ'ቲ እተበታተነ ጭፍራ ዝነበሩ አባላት፡ ካብቲ ባሻይ-ፊት ወራሪ-አዝማቲ ወ.ዘ.ተ. ዝብል ሽመት ተቐንጢጦም አብ ደረጃ ዩኒቨርሲቲ-ብሉቕባሽ ብዝወረዱ፡ እቲ ዓስከር ካብ ምዃን ዝኸተል ረብሓ ጥራሕ ኣይኮነን በኸርዎም። ብዓቢኡ ድኣ፡ ብልጭ-ልጭ ናይቲ መዝነታት እዩ አተሓሳሲብዎም። በዚ ምክንያት'ዚ እዮም ድማ እቶም ምክትላት ኩኑ መራሕትን/ ከምኡ'ውን ምስ ሓድጉ'ንበሳ ጽቡቕ ዝምድና ዝጸንሖም ፊት ወራሪ ገብሩን- እቲ አብ ኩናት «ዋልታ-መድሃኒት» እንጻር ግብጣን-በቲኒ እናተዋግኦ ዝሞተ አዝማቲ-አርኣያን፡ አብ ናይ "ዩኒቨርሲቲ" ደረጃ ብዝወረዱ፡ ካብ ሰራዊት-ኢጣልያ ስሒቦም፡ ምስ 30 ተኸተልቶም ንበረኻ ምውጻእ መሪጸም። ዕላማኦም ድማ፡ መከንኻት ሰራዊት-ኢጣልያ ከማርኹን-ክጨውዩን'ሞ፡ ከም ጀሆ ተጠቒሞም ድማ ንሓድጉ'ንበሳ ካብ ማእሰርቲ ዘላቕቕ መንገድታት፡ ዋጋ-ዕዲን ምውጋይ እዩ ዝነበረ።

አብዚ መደብ'ዚ፡ ወ/ሮ ራህት ሰይቲ ሓድጉ'ንበሳ እያ ዋና-ተዋሳኢት ዝነበረት።

ፊት ወራሪ ገብሩ/ አዝማቲ አርኣያ፡ ሰብ ዓድ-አሎስ እዮም። ከምኡ'ውን እቲ ብመጀመርያ ካብ ሰራዊት-ኢጣልያ ከምልጡ ዝሓበሉም ባሻይ-ንጉሰ፡ በዓል-እንዳእም እዩ። ንሱ'ውን ምስ ምብትታን ጭፍራ ሓድጉ'ንበሳ፡ አብ ለጠቕ ዝበለ ተራ ብሉቕባሽ እዩ ተመዲቡ ዝነበረ። ብድሕር ቁሩብ አዋርሕ እንደገና ብዋሕዲ-ዲሲፕሊን/ ትህኪት/ ብዘዘውትሮ ተራጻሚ-ጠባይ፡ አብ ታሕተዋይ-ጽፍሕታት ድሕር ምጽናሑ፡ ካብ መዓስከራትና ተወገደ።

እዚ ሕማቕ-አብነት ዝኹነ ዚጋ፡ ብሓደ ወገን ጨካን-ደመኛ መሲሉ'ኳ እንተቐረበ፡ ን ሓድጉ'ንበሳ ዝምልከት ሕጎ ክፈዲ ንማለት "በሪ" ንእተባህለ ወድ-ሓው ን ከንቲባይ-ናሽሕ «አሱስ» አብ እተባህለ ቦታ አብ ድቃሱ እንክሎ ኣዘንጊሑ ዝቐተለ እዩ። አብ «ኩናት-መጉእ» ግና፡ ብረቱ ራሕራሒ ከምልጥ ድኣ ተራእዩ። "ክፍለ" እተባህለ አቦሉ እውን፡ አባል-ጭፍራኡ እዩ።

ምስ ፊት ወራሪ-ገብሩ ሓቢሮም ዝርከቡ ካልኦት ሰብ ዓድ-አሎስ እውን እንተሃለው፡ አገዳስነቶም ለጠቕ ዝበለ ብምዃኑ፡ ምጥቃሶም አየድልን።

አብ ህልዊ እዋን፡ ካብ ሰብ ዓድ-ክፍሎም ፖሊቲካዊ አገዳሰት ዝርከቦ አባል ዳርጋ አይርከቡን። እስዲቡ ድኣ ዝተአረመ ይኹን፡ ምበር፡ኢጣልያ ንዕቢት ዓድ-አሎስ ብዝሃበ ቀዳምነት፡ ዓድ-ክፍሎም ምሳና (ኢጣልያ)፡ ዘይወጽእ ጽልኢ እዩ ዘለዎም።

ካብቶም ውሑድ አገዳሰት ዘለዎም ሰብ ዓድ-ክፍሎም፡ መድህን እተባህለ ወድ-ከንቲባይ ልጃም (ሓው ከንቲባይ-ናሽሕ) ክጥቀስ ይከኣል። መድህን፡ ዕድመ ዝደፍኦ ሰብኣይ ከይኑ፡ ብውልቃዊ ጠባይ ይኹን/ በቲ አቦኡን-ሓው'ቦኡን ስልጣን የመሓድሩ አብ ዝበርሉ እዋን ዘዘውተርዎ ትሕትና-ሕያውነትን፡ እዞይ ዝኸበረን-ጽቡቕ ኣርእያ ዘለዎ ዚጋ እዩ። «ዋራ» ኣብ እተባህለ ዓዲ እዩ'ውን መናበሪኡ። ብምሉእቶም ዓድ-ክፍሎም ኣብ ዋራ እዩ ናብራኦም። ዓድ-አሎስ ኩኑ/ ዓድ-ተኸለሃይማኖት ግን፡ ኣብ ምሉእ ምድራ-ድምበዝን ፋሕ ኢሎም ዝብሉ ኣዝማድ ድኣ ይሃልዎም እምበር፡ መብ-ዛሕትኦም ኣብ ዓድ-ተኸለሃን እዮም ዝብሉ።

" ግሰት " እተባህለት ሰይቲ ደጊያት-ሰባህቲ በዓል-ካርናሽም እውን፡ በዓልቲ ዓድ-ክፍሎም እያ። ሓውቲ ኑቲ እቐዲመ እተጠቐሰ መድህን ብምዃና ድማ፡ኣል ከንቲባይ-ልጃም/ሓውቲ ከንቲባይ-ናሽሕ እውን እያ። በዚ አቢሉ ድማ እቲ ኣብ ሞንጎ ደጊያት ሰባህቲ-ደጊያት ሓድጉ'ንበሳን ዝጸንሐ ቀጻሊ ጽልኢ መረዳእታ ይርከቦ።

ብዘይካ'ዚ ግን፡ ኣበይ- ከመይን- ዝኣመሰለ መሰረት ዘይርከቦ፡ ሓድጉ'ንበሳ ምሉእ ካርናሽም ይበጸሓኒ እዩ ዝበል ጠለብ'ውን የቐርብ። እዚ ጠለብ'ዚ ብሓይሊ ዘቐርቦ ድማ፡ብፍላይ ኣብ ሓድ-ሓደ ባዕሉ ዝወነኖ መሬት እዩ።

እዚ መሬት'ዚ፡ ብሽምግልና መኩንናት-ኢጣልያ እውን ተዳንዩ ክሱ፡ ብመሰረት'ዚ ድማ ዶባት ካርናሽም/ድምበዝን/ ዘጽፍ ርኡያት ምልክታ ተገይሩሎም ከበቐዕ፡ ሓድ-ጉ'ንበሳ ካብቲ ዘንቀሎ ሓሳብ ኣይተመልሰን።

ካብቶም ታሕተዋይ-ደርቢ ዝበሃሉ " ትግረ " እውን፡ እዞም ዝኸተሉ ሓያላት እንዳታት ክጥቀሱ ይከኣሉ።

1) - ባራግል፡ ባርግላ ላዕላይ- ታሕታይን ተባሂሎም ኣብ ክልተ-እንዳታት ይኸፈሉ። ክልቲኦም ድማ፡ ኣብ ዓድ-ተኸለሃን እዩ መናበሪኦም። ኣብ ሰሜናዊ ክፍሊ-ድምበዝን ማለት ኣብ ዶብ " ዞባ-ከረን " እውን መሬት ይውንኑ እዮም። ኣብ ጉላጉል-ዓንሰባ ኣብ ዋቓ መሬታት-ለማጨሊ፡ ሽሕንደዋ ኣብ እተባህለ ቦታ፡ ንዓኦም ዝሓርሱሎምን/ ጥሪተ-ከብቶም ዝገሰዩ ሰባት ዝብርዎ ቁሽት'ውን ይውንኑ።

እቲ ዝሰፍሐን- ፍርያም ዘበለ መሬት ድምበዝን፡ ብ ባራግል ይውንን። ፍቕዶም ድማ 60 ዝኹኑ ስድራ-ቤት የጠቓልል።

ገረንኪኦል ወድ-ወለገብርኢል እተባህለ ባሕረ'ጋሲ ባርግላ-ታሕታይ፡ኣብ ሽሕንደዋ እዩ ምቕማጡ። ባሕረ'ጋሲ ባርግላ-ላዕላይ ግን፡ ኣብ ዓድ-ተኸለሃን እዩ መናበሪኡ። ባሕረ-ነጋሲ ባይራይ እውን ይበሃል።

ንክልቲኦም፡ ባሕረ'ገስታት ኢሉ ዝሸመ፡ባዕሉ ደጊያት-ሓድጉ'ንበሳ ሓይሊ ኣብ ዝደለበሉ እዋናት እዩ።

2) - ህዝባይ፡ ሽማንጉስ-ታሕታይ/ ሽማንጉስ-ላዕላይ ኣብ ዝበሃሉ ክልተ-ዓድታት ይነበሩ። ኣብ ሽውዓተ-ዓንሰባ " ጉዳ-ጉዲ " እተባህለ ቁሽትን/ ኣብ ከባቢኡ ዝርከብ መሬትን እውን ይውንኑ። ህዝባይ፡ ልኡላን እና በሃልቲ እዮም። ዘርኢ ግመ-ግያን ምዃናም'ዚ እንተኣመኑ፡ ኣብ ህልዊ እዋን(ሽዑ ማለት'ዩ) ኣብ ታሕተዋይ ማሕበራዊ-ደረጃ (ማለት ማኪታይ ወይ ትግረ) ይነበሩ። ንባዕሉ እቲ ወንት-መሬት ምዃናም ግን፡ ንዘቐርብዎ ጠለብ (ጉይትነት ወይ ልኡላዊ-ዘርኢ) ይኸኣሉ እዩ።

ብዝኹን ግና እዚ ነገራት'ዚ ንሕሉፍ ጊዚያት ስለ ዝምልከት፡ ኣብዚ እዋን'ዚ ትርጉም ኣይርከቦን።

*****

III. ካርነሽም

ብዛዕባ ህዝቢ ካርነሽም-እንዳ ደጊያት ስባህቱን

አብ ጥንቲ፡ ህዝቢ ካርነሽም ፍቕዱ ድላ ይሓድ'ምበር፡ ነቶም አብ ካልእ ጉልታት መረብ/ምላሽ ዝኾነሉ ህዝብታት መሲሉ ሰማዊ እዩ ዝኾነ ነገዱ።

እስታት 300 ዓመት ኣቢሉ ይኸውን፡ ካርነሽም ብእምነት ብእተባህለ ካብ ነገደ ሚናብ እዩ ዝመሓደር ዝኾነረ። ብእምነት፡ ወድ-ሓው'ቦሉ ን'ተሽም በዓል ጸዓዘጋ ድላ ይኹን እምበር፡ ን «እምባ-ደርሆ» እዩ ግዲዞ። አብ ሞንጎ ክልቲኦም እተላዕለ ናይ ምት-ዕብላል ጉዳያት እዩ'ውን ነዚ ኣኸቲሉ። ፍቕዲ ተኸተልቲ-ብእምነት ግን፡ ለጠቕ ዝበለ እዩ ነይሩ። ስለ'ዚ'ውን ሚዛን ሓይሊ ንምድልዓል ካበዩ ቦታኡ ሰባት ጸዊው እዩ ነቲ መራት ሃዚብዎ። እነም ሓይሲቲ ህዝብታት ድማ ደፋእ ኢሎም አብቲ ዓዲ እግሪ ተኸሉ።

ከም ዝበሃሎ፡ «እዛር» እተባህለ ጥንታዊ አባ-ሓጎ "ደጊያት ስባህቱ" እውን ምስ'ዞም ዳሕረዎት ዝመጸ እዩ። እዛር፡ ተወላዲ "ኣንከረ" አብ ሽረ እዩ። ዛጊት'ውን አብ ሽረ ሓደ-ጨንፈር ናይዚ እንዳ'ዚ ይነብር።

እዚ ዛንታ'ዚ ግና፡ ብሓድሓደ ወገናቶም ተቐባትልንት አይረክብን። ከመይሲ ንሓቶም ከም ዝእምንዎ፡ ወለዶ ደጊያት-ስባህቱ ንካርነሽም ዝመጸሰ፡ አብዚ ቀረባ እዋን ኩይኑ ብድሕር ስደት እስገደ አብ ዘሎ ዘመን እዩ ይብሉ። ኩይኑ ግና፡ ብዛዕባ ስም ናይዚ "እዛር" እተባህለ ርእሰ-ነገዶም ኩነ- ዝመጸሉ ቦታን፡ ክልቲኦም ወገናት ይሰማምዕሉ እዮም።

ንሕጽር ዝበለ መረዳእታ ድማ፡ ዘርኢ-ወለዶ ብእምነት፡ ከምዚ ዝስዕብ እዩ፡

ብእምነት

1ይ- ዓይላስ	2ይ- ንዕዳድ	3ይ- አስገደ	4ይ- ኸለል
መዓቶይ ምስ ካልኣት 6 ደቁ			
ጊዮርጊስ			
ሓባብ			

አብ ካርነሽም ዘሎ ባህሊ ኣኸቲልና ከም እንርእዮ ካብቲ ናይ "ሓባብ" ብቕሩብ ዝፍለ ኩይኑ ከም ዘዘንትዎ፡ ዓይላስ- ኸለል- ንዕዳድ- አብ እምባ-ደርሆ አብ ቤት-አቦእም እዮም ተሪፎም። አብዚ ቦታ'ዚ፡ ዛጊት ዘርኢ ናይቶም ቀዳሞት-ክልተ ክበሉ እንክሎ ግና፡ ብዛዕባ ንዕዳድ ኩነ ዝሰዓበ ዘርኡ፡ ዝፍለጥ ነገር የለን።

አስገደ ምስ ኣሕዋቱ ተሰሓሒቡ ካብ እምባ-ደርሆ ለቂቹ "ዓድ-ንፋስ" እተባህለ ዓዲ መሰረተ። ዘርኡ ድማ፡ ክሳብ ዕለት ሎሚ ህልዊ እዩ።

ጊዮርጊስ እተባህለ ወድ-መዓቶይ (ቦኸር-ወላድ አስገደ) ንሱ'ውን ምስ ኣሕዋቱ ተሰሓሒቡ ንስደት ኣንቂሉ፡ ን «ህዝቢ-ሓባብ» ዝፈረየ እዩ። ስም ናይዚ ጥንታዊ-ወላዲ ግን አብ ህዝቢ-ሓባብ ከም ሓሲገ እዩ ዝፍለጥ። ሓሲብ ማለት ድማ፡ ጥንታዊ ወላዲ እዩ ትርጉሙ።

ህዝቢ ሓባብ አብ ዘዘውትሮ ባህሊ፡ ብዛዕባ አስገደን-ምስ ኣሕዋቱ ዝኾነዎ ዘይምስናይን-እንተዘይኩይኑ፡ ብዛዕባ መዓቶይ ኣይጥቀስን። ጊዮርጊስ ወይ ሓሲብ፡ ከም ወድ-አስገደ እምበር ከም ወድ-መዓቶይ ኣይፍለጥን። እዚ ግን ብዙሕ ኣገዳሲ ጉዳይ ኣይከውንን። ብዛዕባ ድምበዛን አብ እተዛረብናሉ፡ እቲ ህዝቢ፡ ላዕለዋይ- ታሕተዋይ ደርቢ ተባሂሉ ከም ዝኸፈል ተገንዚብና ነይርና። እዚ ኣገባብ ደርባዊ-አሰራርን አብ ካርነሽም

አይዘውተርን። ኩይኑ ድማ አብ ህልዊ እዋን እቶም ልኡላን ዝበሃሉ ጉጅለ፡ ከም ማሕበራዊ-ደርቢ መጠን ጠፊእም እዮም።

አብ ዓድ-ንፋስ ዝነብሩ "ቤት-አስገደ" ይኹኑ፡ እቶም አብ እምባ ደርሆ-ኪንደባ-ገረማ- ዓድ'ዘን- ዝርከቡ ውሑዳት እንዳታት ቤት-አስገደን፡ ዘርኢ ሚናብ-ለዊን/ ብዘመነ ቀዳማይ-ምኢክ እተሰደዱ ካልኣት ሰማውያን-መራሕትን/ ኢና ብምባል፡ «ኹማግለ» ብዝብል ሽመት ዝንገዱ እኪ እንተኹኑ፡ ከም ህዝቦም መራት ይሓርሱን- ግብሪ ይግብሩን እዮም። አብ ልዕሊ ሓፋሽ-ህዝቢ ድማ፡ ዝኹን ዓይነት ጸብለልትነት አይፍቀድምን።

ካርናሽም፡ ከም ካልኣት ክፍልታት መረብ/ምላሽ አብ ትሕቲ ዕብለላ «እንዳ-ጸንዘጋ» ብዝሓተወ፡ ነቲ አብ ውሽጢ ኩነት ምስ ከባቢእም፡ ብመሰረት ናይ ነገድ-አፈላላይ ዝሓተወ ምስሕሓብ-ኩናትን- ንምዕራቕ፡ ሓደ ማእከላይ-መዝናን ናይ ምቕም ግድነት ተራእዮ። ስርዓት-ጸጥታ ንምሕላው ድማ መብዛሕትኦ ጊዜ ካብቶም ሓይልን-ሃብትን ዝደለቡ "ዘርኢ-እዛር" እዮም ዝምረጹ ነይሮም።

ብዘመነ ደጊያት-ሃይሉ፡ እዚ መዝናን'ዚ ነቲ እሙን-ተባዕ ወታሃደሩን ዝኹን «እንዳ-ቦኪት» እዩ ተዋሂብዎ ዝነበረ።

ቦኪት፡ ነቲ እንዳኡ ብድሮ አረጋጊጽዎ ዝጸንሐ መዝናን፡ ብዓይነትን-ውልቃዊ ተበግሶን ዝያዳ እዩ ክብ አቢልዎ ጸኒሑ። ነዚ'ውን ተወሳኺ ዝኹኖ፡ ቦኪት ምስ ወ/ሮ ጉግሳ ካብ እንዳ-አስገደ (ክቡር-ልኡላዊ ዝበሃል እንዳ ካብ ዘርኢ-ሚናብ) ምስ ተዋሰበ እዩ። እዚ እንዳ'ዚ፡ አብ ጥንታዊ-ዘመናት፡ግዝኣት ናይቲ ምሉእ ከባቢ እዩ ጠቐሊሉ ነይሩ። ስለ'ዚ እዩ'ውን ደጊያት-ሃይሉ፡ ብማሕበራዊ-ደረጃ ቦኪት ተአማሚኑን- ብኣኡ አቢሉ ድማ፡ ቅሳነት ካርናሽም ንምርግጋጽ- ብዘይካ ናይ ሽመት ምስሉይነት፡ ንቦኪት ከም መራሒ ሽውዓተ-ዓድታት ክኸውን መረጽዎ።

ቀጺሉ፡ ሃይሉ ምስ ሃጺይ-ተድሮስ ዕርቂ ብዝፈጸመ፡ ኢድ ክሰእ ድማ ናብቲ ሃጺይ ምስ ተበገሰ፡ ነቲ አማኒኡ ዝኹን ቦኪት ምሳኡ ተማሊኡ፡ ከም ቅድስ- ፍሉይነት ዘላልዮን ሰብ ኣቕሪቡ፡ ምስቲ ሃጺይ አላለዮ። ተድሮስ ከኣ "ቀሚሽ-ሃሪ" ህያብ አወፍዩ «ከንቲባይ» ብዝብል ሽመት፡ መራሕ ምሉእ-ካርናሽም ክኸውን መረጸ።

እዚ ሽመት'ዚ፡ አብቲ ብሰንኪ ምትሕንፋጽ ብዙሓት ህዝብታት ተፈጠሩ ዝጸንሐ ምስሕሓብን- ዘኸተሎ ስንፍና ናይቲ ከባብን- ብዓቢ ደስታ እዩ ተቐባልነት ረኺቡ። ዓድ-ንፋስ ግና፡ ዋና-መደበር ናይቶም ጥንታውያን ጉይቶት-ካርናሽም ዝኹኑ ብት- አስገደ ብምዃን፡ «ውስጠ-ጉልቲ» ተባሂሉ፡ ካብ ምምሕዳር ናይዚ ሓድሽ-ጉይታ፡ ሓራ እዩ ዝነበረ።

አብዚ ሰዓቢ ዝቐርብ ጸብጸብ፡ ዘርኢ-ወለዶ ቦኪት/ ቦኸር-ውላዱ ዝኹን ደጊያት- ሰባዉቲን (ህልዊ መራሕ-ካርናሽም *አብቲ እዋን'ቲ*) ብብውልቁም ከግለጽ እዩ። ብጥ- ንቃቕ ምስ ዝምርመር ድማ፡ እንባቢ አገደስቲ መታሓሰቢ ክረኽቡሉ ዝኸለል አርእስቲ እዩ።

ካንቲባይ ቦኪት
ካብ ወይዘሮ ጉግሳ በዓልቲ-አስገደ ዝወለደም

- 1ይ- ወይዘሮ ተመርጸ፡ ሰይቲ አሉላ በዓል-ጸንዘጋ እያ።
- 2ይ- ወ/ሮ ጥምቀቲ፡ ምስ ሓደ በዓል ማይ-መፍለስ እያ ተዋሰባ። ሓድረ-አይወለድትን።
- 3ይ- ደጊያት-ሰባዉቲ፡ ቅድሚ መዋገሉ-ኢጣልያ፡ ከንቲባይ-ካርናሽም እዩ ዝነበረ።
- 4ይ- ልጅ-አውዓሎም፡ እንጻር ራእሲ-ወለንኪአል እናተዋግኦ፡ አብ ሃዘጋ እዩ ተቐቲሉ። አብ "አፍደዩ" እተዋሰበት ዓል እያ ዝርከቡ።
- 5ይ- ልጅ-ሰጊድ፡ እንጻር ደጊያት-መኩንን ወድ-ራእሲ ወለንኪአል እናተዋግኦ እዩ ሞይቲ። ሓንት-ዓል እዩ ወሊዱ። አብ ድባርዋ ተዋሰባ ድማ፡ ብድሕር-ሞት በዓል እንዳእ፡ አብ እምባ-ደርሆ ምስ ውላዳ ትሃብር።
- 6ይ- ወ/ሮ ከዲዋ፡ ቀዳማይ-ሓዳራ ደጊያት ሃይሉ እዩ። መኸን ከይና ግን ተፈቲሓ ምስ ሓደ በዓል ሞልዋናይ ዳግመ ተዋሰበት። ብዘይ ውላድ እያ'ውን ሓሊፋ።
- 7ይ- ልጅ አባ-ቡላ፡ አብ ንእስነቲ፡ እንጻር ራእሲ ወለንኪአል እናተዋግኦ እዩ ተቐቲሉ።
- 8ይ- ብላታ በራኺ፡ ናይ ብሓቲ ጉይታ አሰመራ እዩ።
- 9ይ- ወ/ሮ ዕቕባማርያም፡ ክልተ-አዋልድ ዝወለደት መበለት እያ።

ደረጃት ስባህቱ

ካብ ወይዘሮ ግስት ቃል ከንቲባይ ልጃም-ዓድ ከፍለም (ድምፃዊን) ዝመለደም

- 1ይ- ከንቲባይ-ተድላ፡ 35-36 ዓመት ዝመልእ እዩ። በዓልቲ-ቤቱ ወይዘሮ ደመቀሽ እተባህለት ቃል ከንቲባይ-ጎደፋ በዓል ፑራሶ እያ። ካብዚኣ'ውን፡ ልጅ-በላይ እተባህለ ህጻን ወድ 7 ዓመት/ አልጣሽ እተባህለት ቃል 4 ዓመትን ዝመለደ እዩ።
- 2ይ- ወይዘሮ ጥሩ፡ ሰይቲ መዋቲ በላምበራሰ-አባይ መራሒ ጉንደት እያ። ካብዚ'ውን፡ ክልተ-ደቂ ወለደት፡ ልጅ-ንጉስ፡ 11-12 ዓመት ዝዕድመኡ ምስ እኹ'ሓጎኡን-አደኡን ሓቢሩ ኣብ እምባ-ደርሆ ይነብር። ካልእይቲ ውላዳ፡ ኣብ ዝሓለፈ ዓመት፡ ንሓደ ዘመድ ፊትወራራ-መንገሻ በዓል ዓደ'ርባዕተ እተመርዓወት፡ ቃል እያ።
- 3ይ- ወ/ሮ ወርቃ፡ ማእምን ካሕላይ- ወዳ ኑቲ ብዘመነ ተድርሰ ኩነ/ አሉላ/፡ መራሒ ኣስመራ ዝነበረ በላምበራሰ-ጉራደ በዓል ኣጽማሃ- እያ። ድልማ- ገብረ እግዚእላህር- እተባህለ ምስኣ ኣብ ኣስመራ ዝቐመጡ ክልተ-አወዳት ዝመለደት እያ።
- 4ይ- በላምበራሰ ምስኢክ፡ ጎበዝ ወድ 26 ዓመት እዩ። በዓልቲ-ቤቱ፡ ወይዘሮ ለምለም እተባህለት፡ ቃል ደረጃት ባህታ-ሓጎስ እያ። ሓደ-ዓመት ኣቢሉ ይኸውን ድማ፡ ትበርህ እተባህለት ቃል ዝመለደ እየም። ምስኢክ ን ወ/ሮ ለምለም ከእቲ፡ ብሓምኡ ባህታ-ሓጎስ ተገዳዳሪ ኣብ ሃይማኖት-ካቶሊክ እመነ። ብቐድመኣ ግን፡ ምስ ወ/ሮ ኢለን እተባህለት ቃል ኣይተ-ገረኣምላሽ በዓል ዓድ-ኪላ(ስለ'ዚ እውን ወ/ሮ ኢለን ን ልጅ-በዮን፡ ሓውት-እኖኡ ምኺና እያ) ተዋሲቡ ጸኢኡ፡ ሓንቲ-ቃል ዝመለደ እዩ። ንቃል ባህታ-ሓጎስ ከእቲ እዩ ን ወ/ሮ ኢለን ፈቲኡዋ።
- 5ይ- ወ/ሮ አምለሱ፡ ሰይቲ ግራ-አዝማቲ ጉብሳ በዓል-ጸዓዚጋ እያ። ካብኡ'ውን ኣብ መጀመርያ 1893 ዓ.ም. ዓምደ-ሃይማኖት እተባህለ ወዲ ወለደት።
- 6ይ- ልጅ-አስፍሃ፡ መንእሰይ ወድ 12 ዓመት፡ ሕጹይ ትዕዛ እተባህለት ቃል-ከንቲባይ ተስፋጽዮን በዓል ዓድ-ንእምን(ሽውዓተ-ዓንሰባ) እዩ።

ደረጃት-ስባህቱ፡ ብዘይካ'ዞም ሕጋውያን ደቁ፡ 9-10 ዓመት ዝዕድመኡ ልጅ-ገብረመድህን እተባህለ ካብ ኣገልጋሊቲ ብወሰን ዝውለድ ውላድ እውን ይርከቦ። ነዚ ኣብ ልዕሊ ዘኸብራን-ዘፍቅራን በዓልቲ-ቤቱ ዝፈጸሞ ጉድለት፡ ዝሓፍረሉ'ዚ እንተኹን፡ ውላዳ ምላኡ እዩ ዝነብር። ኣዝዩ ስለ ዘፍቅር። ወ/ሮ ግስት እውን ከምኡ፡ ከም ወላዲት እያ ትኖብዮ።

ደረጃት-ስባህቱ፡ ብንጉስ-ዮሃንስ ኣዝዩ እተፈተወ ብምንባሩ፡ ልብስታት-ሃሪ/ ግሩማት ኣፍራስ/ ብሉጽት ብረት፡ ዝኣመሰሉ ህያባት ብቲ ንጉስ ይውፈሩሉ ነበረ። ተኸታሊ እጉዳ ጸዓዚጋ ብምኺኑ ድማ፡ ኣንጻር "እንዳ ራእሲ-ወልደንኪእል" እዩ ዝነበረ ሰልፉ።

ራእሲ-አሉላ ምስ ወለንኪእል ኩናት-ከገጥም ንመረብ/ምላሽ ምስ መጽ እውን፡ደረጃት-ስባህቱ ወገን ኣሉላ እዩ ዝነበረ።

ኣብተን ናይ መጀመርያ ኣርባዕተ-ዓመት ምምሕዳሩ፡ ኣሉላ እውን ን ደረጃት-ስባህቱ ፈታዊ መሲሉ እዩ ቀሪብዎ። ከኳታት ናይቲ ሃገር ኣጸቢቹ ብዝመለሽ ግና፡ ክመልኮ ፈተነ። ምእንት'ዚ ድማ፡ ስባህቱ ምትእምማን ስኢኡ ጊዚኡ ኣብ ዝጠዓመሉ እዋን፡ ሓደ ካብቶም ቀዳሞት ኣባላትና(ኢጣልያ) ምኺን መረጸ።

ስባህቱ፡ ብህዝቡ ኣዝዩ ዝኸበረን- ብኸኤው/መረብ እውን ከይተረፈ፡ በዓል ዓቢ ዝና እዩ። ብዛዕባ ኣብ ትግራይ ኩነ- ኪኖኡን፡ ዝግበርን-ዝሕሰብን ውዲታት ወትሩ ደቂቕ ዝኹነ ሓበረታ-ጸብጻብ ኣይፍለዮን።

ተኸታሊ ሃይማኖት-ተዋህዶ፡ ግብራዊ ኣማንን እዩ። ቅንዕና/ ኣገባብ ስነ-ስርዓት/ ሜላ- ተዓጻጻፍነት/ ዝኣመሰሉ ተውህቦታት ምስቲ ህድኣቲ ተደሚርም፡ ከም ዘይጓዳእ- ሰብ ኣምሲሉም እንተቐረብዎ፡ እቲ ደረጃት-ስባህቱ ጥቕሙ ንምሕላው ፈቐዶኡ ብመጽናዕቲ ዝምስርቶ ዕርክነት- ዝምድናን- ተመልኪትካ፡ ኣዝዩ ጥንቃቄ ዝግባእ ዚጋ ምኺኑ ምዝንጋዕ ኣይግባእን።

ኣብነታት ንምጥቃስ፡ እቲ ኣብ ገማግም-ባሕሪ/ ኣብ ሳሞ- ኪኖኡን ብሰላሕ እናሰርሐ ኣዝዩ ዝፍራሕን-ሓያል ዝኹነን "ኣዳም-ኢጋ"፡ ዘመዱ እዩ። ወድ-ዘማኡ ብምኺኑ። እዚ ድማ ከገርም ኣይግባእን። ምክንያቱ፡ ኣብ መረብ/ምላሽ ዝነበሩ ህዝብታት፡ ካብ ወሰናስን ሓባብ ጀሚሮም ከሳብ ፈለግ-መረብ፡ ሓድሕዶም ይዋሰቡ እዮም። ደቅ-ኣንስትዮ ድማ ብመርዓ፡ ኣብ ሃይማኖት በዓል-ቤተን ይኣትዋ።

ስባህቱ ምስ ደረጃት ባህታ-ሓጎስ ዘለዎ ዕርክነት፡ ካብ ስድራኡም ዝጸንሐ'ዚ እንተ-ኹን፡ ንዓኡ ንምድልዳል፡ ስባህቱ ን "ምስኢክ" እተባህለ ወዳ ምስ ሓንቲ ቃል ባህታ

አዋሲቡ ንባህታ ዓርኩ ከየቸይም ንማለት፡ ወዱ አብ ሃይማኖት-ክቶሊክ ክኣምን (ክጥመቅ)፡ ተቻውሞ ኣይገበረን።

ከምኡ'ውን እቲ አብ ልዕል ሃይማኖት-ተዋህዶ ዘለዎ እምነት፡ ምስ እንዳ ዓድ-ሸኽ እምበረሚ ዘለዎ ጸቢብ ዕርክነት/ርክብን ኣይዓገብን።

ዓድ-ሸኽ እምበረሚ አብ ልዕል'ቶም አብ ኤርትራ አብ ምስልምና ዝኣመኑ ህዝብታት፡ ከመይ ዝበለ ጽልዋ ምህላው፡ ማንም ዘይስሕቶ እዩ። አብ ጽድቃ ናይዚ ዘለናዮ 1893 ዓ.ም.፡ ደጊያት-ሰባህቲ አብ እምባ-ደርሆ ዝርከብ ኣዳራሹ ን መሓመድ-ዑስማን ከመይ ዝበለ ድሙቕ እንግዶትን/ናይ ክብሪ ዕድመን ከም ዝገበረሉ ዝህከር እዩ። መሓመድ-ዑስማን፡ ወዱ ኑቲ ከም ጸድቕ ከቢሩ፡ አብ እምበረሚ ዝርከብ መቐብሩ ድማ ኩሎም እቶም አብ ግዝኣትና (ኢጣልያ) ዝርከቡ እሰላም ዝግድዎ ሸኽ-መሓመድ እዩ።

ሰባህቲ ካብ ዘለዎ ድኽመታት፡ ፈታው-ገንዘብ ምዃኑ ይህከር። ምእንት'ዚ እውን ሓድሓደ ምድላዋት- ዓመጸ- ኣይተሳእኖን ከም ዝሕመ።

*****

IV. ኣክለ-ጉዛይ

እንዳ ደጊያት ባህታ-ሓጐስ በዓል ሰገነይቲ

+ሓጐስ				
+ ተክለ	ደጊያት ባህታ	+ ካሕሱ	አዝማቲ-ሰንጋል	ወ/ሮ ግምጃ
ዓንዳ	ቀላቲ	ገብረንጉስ	ምስሉ	ተድላ

ሓጐስ፡ ክኢላ ሰብኣይ በዓል ሰገነይቲ እዩ። ደሞክራሲያዊ-ልምድታት ዓዲ ስለ ዘይፈቐዶ ግና፡ዝኹን ሽመት ኣይጸንሑን። ከም ዝመስሎ፡ ኑቲ ብጥበቡን-ሃብቱን ዘጥረዮ ባህር-ያዊ-መዝናት፡ ናብ ናይ ሓቲ ጐይትነት ንምልዋጡ ዝሃቱን ዚጋ እዩ'ውን ይበሃል።

ብዝኹን፡ መብዛሕትኦ ክፍሊ ኣክለ-ጉዛይ (ብሕልፊ ድማ እቶም አብ ከባቢ ሰገነይቲ ዝርከቡ ዞባታት) ወገን ናይቲ ባህላዊ ሓርነቶም ንምዕቃብ ዝሓለዩ «እንዳ-ሃዘጋ» ከይኖሩ ኪ እንተጸንሑ፡ ሓጐስ ወገን «እንዳ-ጸዓዘጋ» እዩ ዝነበረ።

ምስ'ቲ ተኸታል ደጊያት-ሃይሉ ዝኹን በዚት (ክንቲባ-ካርነሽም) ኣስዲቡ ዝመስረቶ ዕርክነት እዩ ኑቲ፡ «...ንሱ'ውን አብ ዓዱ ብደገፍ እጉዳ-ጸዓዘጋ ኣቢሉ፡ እቲ በዚት ዘለዎ ደረጃ ምብጻሕ እዩ ዕላማኡ...» ዝብል ትሒም፡ ርጉጽ ኣምሲልዎ። ስለ'ዚ'ውን እንጻሩ ሰሩዕ-ምንቕስቕስ ተላዕለ። ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ፡ ዓፂ አብ «ማሕበር» ተኣኪቡ አብ ዝነበረሉ፡ አብ ሓደ ናይ ጉዳዩም ዘተ፡ ሓጐስ ዘቐረቦ ርእይቶ ዓብላሊ ኩይኑ ተረኸበ። እቶም ተጻረርቲ-ወገን በዚ ተቐጥዮም፡ አብ መንገዲ ኣድብዮም ጸኒሖም ጐቢጦም ቀተልዎ።

ሃጸይ-የሃንስ እብ መጀመርያ እዋናት ንግስነቱ፡ " ፊትወራሪ-እምባዩ " ንእተባህለ ወድ-
አኮኡ ማለት ወድ-ራእሲ አርኢያ በዓል እንድርታ (አደ ንጉስ-የሃንስ/ራእሲ አርኢያን/
አሕዋት ምዃኖም እየም) ን አክል-ጉዛይ ከመልኮ ልኢኸም ነበረ።

ፊትወራሪ-እምባዩ፡ ንዓድ-ሓበሻ እውን ብዘሰከሐ አገባብ፡ ነቲ ዓዲ አደራዕ ምስ ኩኖ፡
አርቡቱ ምጽዋር ዘሰለኝ ህዝቢ ብምሉኡ፡ አንጻሩ ተላዕለ። ስድራ-ቢት ሓገብ እየም
ድማ መራሕቲ ናይቲ ምልዓል-ናዕቢ ዝነበሩ።

ንንጉል- ተኸሉ -እተባህሉ ክልተ ደቅ-አሕዋቱ ንሓገብ፡ አብቲ ኩኖት ተቐትሉ።
ወድ-ሓወቦኦም ዝኸውን ባህታ እዩ ግና ንፊትወራሪ-እምባዩ ብኢዱ ቀቲሉ፡ ሕንኦም
ፈድዩ። ተጋሩ ተሳዒሮም፡ እንደገና ንመረብ ሰጊሮም ወጹ። ሰዒቡ ግን፡ ንጉስ-የሃንስ
አንጻር ሰራዊት-ግብጺ ኩቲቱ አብ «ጉራዕ» ምስ ተዓወተ፡ ባህታ ምስ መላእ-ስድራኡ
ዓዲ ለቂቆ ንሰደት ተገደደ። ንእተወሰነ እዋን አብ «ዓጋመታ» ብኩብለል ድሕር-
ምጽናሕ፡ ብሰምሃር- ከረን- አቢሉ አብ ሓገብ ዑቕባ ረኸበ። አብኡ 8-9 ዓመት
ድሕር-ምጽናሕ አገልግሎቱ ንመንግስቲ-ኢጣልያ አወፍዩ ብ 1888 ዓ.ም. ቅቡል
ኩይኑ ምስ ተረኸበ እዩ ድማ ሓድሽ-ምዕራፍ ህይወቱ ከፈቱ።

ተክለ፡ ቦኸር-ወላድ ሓገብ፡ ክልተ ደቂ ገዲፉ ብባህርያዊ-ሞት እዩ ሞይቱ። ካብ
ዝወለደም-ወላድ፡ እቲ ዓንዱ እተባህለ ቀዳማይ፡ ቀኝ-አዝማቲ እዩ። ቀላቲ እተባህለ
ዳሕረዋይ፡ ተራ-ዓስከር ኩይኑ፡ ክልቲኦም ብሓባር አብ ባንዳ ሓው'ቦኦም ባህታ
ተሰሊፎም የገልግሉ።

ካሕሱ፡ ብሕማቕ አማውታ እዩ ሞይቱ። ምስ አሕዋቱ ተሰዲዱ አብ ሰንሰለት-አኸራናት
«ዓጋመታ»፡ ብራእሲ-አሉላ ንሞት ይህደኑ አብ ዝነበርሉ እዋን፡ አንጻር ባህታ ሓው
ከቃወም ጀመረ። ዝያዳ ሓለዋ ንከዘውትር/ ካብ ራሲያ-አንኒታዊ ዝምባለን ክቕጠብ/
ሚዛን ክሕሉ/ ምሕረት ከዘውትር...ወ.ዘ.ተ. ዝአመሰሉ ብባህታ ሓው ይወሃቦ ዝነበረ
ምዕደታት፡ ፈጺመ ምክታል አበዩ። ክብሉ...ክብሉ ድማ፡ ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ
ክልቲኦም አሕዋት አብ ሓደ አርእስቲ ሓያል ምስሕሓብ ዝበሩ። አብ ዝነበረ ክርክር
ካሕሳይ ከም አመሉ ንመግናሕቲ-ምክርታትን ሓው ነጺጉ፡ አገልጋሊኡ ከም ዘይኩነን-
እቲ ንሱ " ሰብከታት " ኢሉ ዝመቶ ማዕዳ ደው ምስ ዘየብሎ፡ አብ መሳርዕ ራእሲ-
አሉላ ምስላፍ ከም ዝመርጽ፡ ንባህታ ሓው አጠንቀቆ። ባህታ፡ እዚ ብዝሰምዐ ብኩቲር
ሕርቃን ነብሱ ምቑጽጽር ሰኣን። ካብ መቐነቱ ብረት መዚዙ ድማ፡ ነቲ አብ ቅድመኡ
ከፍ ኢሉ ዝነበረ ሓው፡ ተኩሱ ቀተሎ።

ካሕሱ፡ ወድን-ጓልን ሓዲጉ እዩ ሞይቱ። እቲ ወዲ " ገብረንጉስ " እተባህለ መንእሰይ
ወድ 15 ዓመት፡ ዋሕዲ ጥዕናን- ናይ እግሪ ማህሰይትን ዘለዎ፡ ምስቲ ዝፈትዎ
ሓው-አቦኡ ሰንጋል እዩ ዝነበር። ምስቲ አቦኡ ዝቐተለሉ ባህታ ግን፡ ብዙሕ አይሳንን።
እታ "ምስሉ" እተባህለት ጓል-ካሕሱ፡ ምርዕውቲ እያ። ናብራኣ ድማ፡ አብ አኸር-
እዩ።

ሰንጋል፡ አብ ጭፍራ ባህታ ሓው እተሰርዐ አዝማቲ እዩ። " ዓሻ " ምስ እተባህለት ካብ
እንዳ-ከንቲባይ ሰብ ዓድ ተኸለስ እዩ ተዋሲቡ። ከንቲባይ-ታፍላ፡ ብካልኣይ-መስመር
ዝውለድ አባሓንኣ እዩ። ብዛዕባ አቦኡ-ወላዲኣ ንዓሻ ግን፡ መሓመድ-ማሕመድ እተባህለ
ዚጋ ምዃኑ እንተዘይኩይኑ፡ ካልእ ሓበረታ አይርከብን። ንሰንጋል ክትምር፡ ከምቲ
አብ መረብ/ምላሽ ዘሎ ልምዲ፡ አብ ክርስትና አሚና " ለተጊዮርጊስ " ብዝብል ስም
ተጠመቐት።

ሓገብ ካብ ዝወለደም ሓንቲ-ጓል ንውልቃ ወ/ሮ ግምጃ፡አብ " ሰዝይቲ " እዩ ሓዲሩ።
" ተድላ " እተባህለ ሓደ-ወላዳ፡ ብሓታ ተባሂሉ አብ መስርዕ ባህታ ሓዋ ዝዓስከረ እዩ።

ካብ ደቅ-ሓገብ፡ ብዛዕባ'ቲ ዝያዳ አገዳሰን ዘለዎ ወላዳ ምዝራብ እዩ ተራፉ ዘሎ።

ብዛዕባ'ቲ አንጻር-እምባዩ- ደበብ- ካልኣት ሹማምንቲ ትግራይን ዘካየዶ ናይ ጅግንነት
ፍጻሜታት አብ ደቂቆቱ ከይኣተና፡ ባህታ ወትሩ ዓቢ ትብዓት ዘመስከረ ጅግና እዩ
ምባል፡ አኻሊ እዩ።

ትርኢቱ፡ ግርማ ዝመልእ በዓል-ሻም፡ አገባብ ስርዓት-ሕግን ስለ ዝኸተል ድማ፡
አኸብሮት እውን ዝግቦእ ምዃኑ፡ ሻዓይሉ አብ ቀዳማይ-ሊላ እዩ ርዳእ ዝኸውን። ገጹ

ወትሩ ዓቢ ሓዘን የመልክት። መቼረባኤ ከም ዝገልጽዎ ድማ፡ ገዳይ ካሕሳይ ሓው ብምጅኑ፡ ዛጊት በዓል-ሓዘን እዩ። ነዚ ብውሽጢ ዝሰቅዩ ጣዕሳ ዘመስክሩ ብዙሓት ዘደፋንቹ ዛንታ ይዘንተውሉ እዮም። እቲ ብናይ ሓቲ መንገዲ እብ ሃይማኖት-ካቶሊክ ዘለዎ እምነት፡ ወን፡ምናልባት ንዘንገፎ ፈተነ ምሕረት ክረኽበሉ ብዝብል ተስፋ ክይኩነ እይተርፍን።

ብዛዕባ'ዚ ናይ ምሕረት-ትእምርቲ ዝያዳ ደገፍ-እስተምህሮን ዝረኽበ ድማ፡ ብናይ ኢውሮጳ ሚስዮናውያን ድላ'ምበር፡ በቶም ደረጃ ሃይማኖታዊ-እፍልጦእም ለጠቕ ዝበለ ካህናት ተዋህዶ እይኩነን።

ብመንግስቲ-ኢጣልያ ዝእመነን/ ዝእመነን ዚጋ እዩ። ዋላ'ውን እብ ቅድሚ ስድነት-ግጉይ ስርዓት ናይ ሓድሓዶ ዋዒ-ንእስነት ዘጥቅዮም መንእሰያት-ኢጣልያ እንተኸነ፡ ካብ ዕላማኡ ሰገጥ ክይበለ፡ ክብን-ለጠቕን መግዛእታዊ-ፖሊቲካ ኢጣልያ ተጻዊሩ ዝነብር እዩ።

ምስ ካፒታኖ (ግብግን) -ቢርባንቲ፡ ዓቢ ፍቕርን-ምሕዝብን ይእስሮም። ምእንታኡ'ውን ንዝኸነ ዓይነት መስዋእቲ ድሕር እይምበለን።

ምስ ደጊያት-ስባህቲ በዓል ካርነሽም እውን፡ ዓቢ እዩ ፍቕርም። ነዚ ከካብ ወለዶም ዝወረሰዎ ምትእስሳር፡ብመውሰድ ቃል-ኪዳን በላምበራስ-ምነሊክ ወድ-ስባህቲን/ ወይዘሮ ለምለም ንል-ባህታን እቢሎም፡ ብዝያዳ ከም ዝጸንፅ ዝበርም። ምነሊክ ን ወ/ሮ ለም-ለም ክእቲ፡ ሃይማኖቲ ለዊጡ ካቶሊክ ክኸውን ዝብል ባህታ-ሓጎስ ዘቕረቦ ኩነት ተቐቢሉ እዩ ነቲ ዕርኽነት እደልዲልም።

ደጊያት ባህታ-ሓጎስ ግን እብ እክለ-ጉዳይ ብዙሓት ጸላእቲ'ውን ይርከብዎ እዮም። ንቕድም፡ እቶም ቅንኢ ዘጥቅዮም ውልቀ-ሰባት ክጥቀሱ ይከእሉ። ስዒቦም፡ ነቲ ደረት ዘይብሉ መዝናኒ ክጸወሩ ዘይከእሉ ዞብእውያን-መራሕቲ ይኸተልዎም። እብ መወጃእታ ድማ፡ እቶም ብጥንታዊ ሓርነት-ነጻነትን እክለ-ጉዳይ ተዘግኺሮም፡ እዚ ወረዳ'ዚ ብምሉኡ ብድሕር ነዊሕ ክፍለ-ዘመናት፡ ንመጀመርያ ጊዜ እብ ወታዓደራዊ ውልቀ-ምልኪ ምእታው ዘሕዘኖም ሰባት፡ ጸላእቲ ባህታ-ሓጎስ እዮም።

ባህታ-ሓጎስ፡ ፈታው-ገንዘብ ምጅኑ ይዝከር። እብ ህልዊ-እዋን (ሽዑ ማለት'ዩ) ደሊብዎ ዝበሃል ሃብቲ ብግምት፡ 600 ሽሕ-ሊረ እቢሉ ይግምገም።

ምስቲ እብ ጭፍራኡ ቀዳማይ ምክትል-መራሕ ዝኸነ ሰንጋል እተባህለ ሓው፡ ብጽ-ቡቕ-ስኒት ይነብሩ።

ስድራ-ቤት ባህታ ሓጎስ/ ወይዘሮ ንቕሳ በዓልቲ ሰገይቲ

1ይ-ግራእዝማቲ ገረመድህን	2ይ-ትምኒት	3ይ-ለምለም	4ይ-ሰተሰሰ	5ይ-ሚካኤል
ነበዝ ወድ 18-19 ዓመት እዩ። ምስ ሓንቲ ንል ግራዝማቲ ምዑ-ጠልቃ በዓል መረታ-ሰበኝ እተዋ-ሰበ እዩ።	ሰይቲ በላም.ንጉስ ወድ-ከንቲባይ ሰበ-ሮም በዓል ማዕረባ እያ። ንጉስ እውን እብ ሃይማኖት-ካቶ-ሊክ ዝእመነ እዩ።	ሰይቲ በላ.ምነሊክ ወድ-ደጊያት ሰባህቲ ዘዓል-ካርነሽም እያ።	ህጻን-ንል 8-9ዓመት እያ።	ህጻን-5-6ዓመት እዩ።

*****

ብዛዕባ ፖሊቲካዊ አወዳድባ አክለ-ጉዛይ

ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ እዚ ብሉጽን-አገዳስን ወረዳ መረብ/ምላሽ፡ ን ኩሉ'ቲ ከበላን-ገማግማ ባሕርን ዘራኸብ መስመራት ወኒኑ፡ ንክፍለ-ዘመናት ዝእክል «ፈደራላዊ-ረፕብሊክ» ብዘመሰል አገባብ እዩ ከመሓደር ጸኒሑ። ወትሩ ድማ ባዕለ-ምሕዳር እዩ። ብዘመነ ደጊዖት-ውብ ድላ ግብሪ ከግብር ተገደደ። ነዚ'ውን ውብ፡ ብሓደል-ጸዕሪ እዩ ተግደቲሉ። ቅንዕና ዘይዘበሮ መን-ገድን/ ጨካኝ ፖሊቲካዊ-ሚላን ተጠቂሙ ንሰራዊ አንጻር አክለ-ጉዛይ እንተዘየሰልፎ ድማ፡ አብ ዕላማኡ አይምበጽሑን።

ብቐድሚ 1844 ዓ.ም. አብ ዘለፍ እዋናት (ማለት ቅድም'ቲ እተመልከቱ ጊዚ) እዚ ወረዳ 'ዚ ን ልኡላዊ-ስልጣን "ንጉሰ-ነገስት"፡ ብመልክዕ ህያብ ሓደ ምንጻፍ/ ሓደ ጠባቢን እቢሉ እዩ ዝፈልጦ ዝነበረ። እዚ ህያባት'ዚ ድማ በብዓመቲ አብ በዓል-መስቀል፡ብወኪላቲ እዩ ዘረከበ ነይሩ።

ካብ ቀደም'ውን እንተ'ኹነ፡ ን መዝነት «ባሕሪ-ነገስታት» ይኹን/ ነቲ ሰዲቡ ዝመጸ ስልጣን መኩንናዊ «እንዳ-ተሰፋጽዮን»፡ ሓርነቲ ዓቲቦ እዩ ተቐቢሊዎ።

"ምምሕዳር-ሕጊ" ዝምልከቲ ጉዳያት'ውን፡ ወረዳ አክለ-ጉዛይ፡ እቶም ንውልቀ-ዚጋታቲ ዝምልከቲ አቢያተ-ፍርዲ ይኹኑ/ ምስ ዓድታት ካልእ ወረዳ አብ መረብ/ምላሽ ከለዓሉ ንዝኹ-እሉ ጠንቅታት/ ዝኖንዩ ትካላት፡ ምሉእ ሓርነቲ ዓቲቦ እዩ «ስርዓተ-ሕጊ» ከመሓደር ጸኒሑ።

አብ አክለ-ጉዛይ፡ ዝኹን ዓይነት መዝነት ብምርጫ ይጸድቑ። ዝለዓለ ስልጣን ናይቲ ለጋፈ-ደራሰዮን ድማ፡ አብ «ማሕበር ሹም-ዓድታት» እምበር፡ አብ ውልቀ-ሰብ አይጥቅለልን። ደቅ-ትግራይ አብ ዝገዝእሉ ውሑድ እዋናት ግና፡ "ሹም-ኒጋሪት" እተባህሉ ሰበ-ስልጣን፡ ንማሕበር ሹም-ዓድታት ተክእዎ። ንሕና (ኢጣልያ) ኢና ንመጀመርያ ጊዚ ብኣና ብዝኸፈሉ ሰራዊት እተሓለወ ሓደ ናይ ሓባር መራሒ ንምሉእ'ቲ ወረዳ አቐራምኛሉ።

አብዚ ኣርእስት'ዚ፡ ግብጣን "አድጋርዶ ቢርባንቲ ሲልቫ" ብወርሒ ታሕሳስ 1892 ዓ.ም. ንዓይ'ሉ ዘዳለዎ ናይ ጽኑፍ-ምልክታ ከም ዘለዎ ገይረ ምቕራብ እንተዘይኩይኑ፡ ካብኡ ዝሓሸ ነገር ምድላው ኣይክእልኩን።

ንሱ፡ ነዊሕ-እዋን አብ ሰዎይቲ እዩ ነቢሩ። አብ ቤት ናይቲ ብዙሕ ዘፍቅሮን-ዘኸበሮን ባህታ ሓገሱ እዩ'ውን ተአንጊዱ። እቲ አብ ክልቲላም እተመሰረተ ፍቕርን-አኸብሮትን ድማ፡ ሓድሕዳዊ እዩ ዝነበረ።

ብርእይቶይ (ደራሲ) እቲ "ካፒታኖ ቢርባንቲ" ዝጀመሮ እሩም አገባብ፡ በቶም ድሕረኡ'ውን ከመደቡ ዝኹኑ ሹማምንቲ (ሹማምንቲ ኢጣልያ) ቀጻልነት እንተድላ ረኺቡ፡ እምነትን- ቅሳነትን ናይዚ ወረዳ ንሓዋሩ ክረጋገጽ ዝከእል እዩ።

እቲ ብ "ካፒታኖ-ቢርባንቲ" ዝቐርብ ምልክታ ከም ዝሕብር፡

«አብ አክለ-ጉዛይ፡ብምርጫ ዝሰየሙ መራሕቲ፡ወላዊእም አብቲሁ እዩ። ብቐድ-ም'ቲ መንግስትና ዝእተወሉ እዋናት፡አብ ዳርጋ መላእ'ቲ ወረዳ ሹም-ዓዲ ይኹኑ ሹም-ጉልቲ፡ ብምርጫ እዮም ዝሰየሙ ዝነበሩ። "ሹም-ዓዲ" አብ ማሕበርም/ "ሹም-ጉልቲ" ድማ፡ አብ ማሕበር ሹም-ዓድታት/ ምምራጽ እዩ ድማ እቲ ዝነበረ አገባብ። ብሓፈሻኡ ግና፡ ሕገ ቦኸር-ውላድ ይኹተሉ ብምንባሮም፡ ብግብርስ ኩል-ጊዚ ንሶም እዮም ብምድግጋም ዝምረጹ ሰባት።

አብ ዘመነ ሃጺያት ተድርሱ- ዮሃንስ፡ እቲ ናይ ምርጫ ግዳማዊ-መልክዕ'ውን ተሪፉ፡ "ሹም-ጉልቲ" ዝብል መዝነት ብውርሻ ዝመሓላፍ ስልጣን ኩይኑ መብዛሕትላም መራሕቲ «ከንቲባይ» ብዝብል መጻዋዕታ አብ ደረጃ በዓል-ቀሚሽ ኩብ በሉ።

መንግስትና (ኢጣልያ)፡ ሓፈሻዊ ርእይቶ ይዝገብ ምዃኑ ኣረጋጊጹ፡ ባዕሉ ሹም-ዓድታት አብ ምምራጽ'ውን በጽሑ። ናይ ሓባር ጥቕሚ (ኢጣልያ-ደቀ'ባትን) አብ ዝፈቐደ ድማ፡ ነቶም ብውርሻ አብ ስልጣን ዝጸንሑ ሹም-ጉልታት ተቐቢሊዎምን- ኣረጋጊጽዎምን።

መዝነት ሹም-ዓዲ፡ ቀዋሚ ኣይኩነን። ብእሩም ጠባይ/ተማእዛዝንን ይጸድቑ። ማንም ካብ'ዞም ሰብ-መዝነት፡ ግብሪ ካብ ምኽፋል ሓራ እተባህለ ኣይርከብን። ነፍሱ-ወከፍ ሹም-ዓዲ ድማ፡ ባዕሉ እዩ ነቲ "ነባራ" ዝመርጽ። «ነባራ» ማለት፡ እቲ አብ ሓማሲን "ኪደረ" ዝበሃል ተሓባባሪ ሹም-ዓዲ እዩ።

እዚ ብመንግስቲ ዝፍቀድ " ሹም-ዓዲ " ዝብል መዝነት፡ ኣብቶም እተፈላለዩ ነገድ ወይ ደቃ-ደቂ ዝነበርዎም ዓድታት፡ካብ ረጽምን-ውዲታትን ዘገላገሉ፡ጠቓሚ ኣገባብ ኩይኑ እዩ ተረኺቡ። ብሕልፊ ድማ፡ ኣብቶም ሃይማኖታዊ-ፍልልይ ዝርከቦም ዓድታት።

ንመጻኢ ግና፡ ብዝኸረ ጥንታዊ-ሓርነቶም ኣብ ዝለዓልሉ (ብፍላይ ድማ፡ ጉዳይ ጸጥታ ተረጋጊጹ/ እዚ ሎሚ ኣብ ውልቃዊ-ጥቕምታት ምትኪር ገኒኑ ዝርከብ ዝምባለታት ምስ ዓረፈ)፡ ካልእ ሕድገታት ከግበር ናይ ግድን ክኸውን እዩ።

ከም ኣብነት «ሹም-ዓዲ» ኣብ ምምራጽ ጠቓሚ ክኸውን ዝኸለል ሓበረታ፡ ማሕበር-ዓዲ፡ ይበቕ፡ ዝበሎም ሰለስተ-ኣስማት ይረቀሩ/ ማእከላይ-መንግስቲ ድማ፡ ካብዞም ሰለስተ ዝቐርቡ ሕጹያት፡ ንኹሉ ይጥቅም ዝበሎ ሓጺ ሹም-ዓዲ ይመርጽ።

እዚ ኣገባብ'ዚ ግን ከይደረቐ፡ብካልእ ይሓይሽ ዝበሃል ኣገባብ'ውን ምትካእ ዝኸለል እዩ።

ርዳእ ብዝኸነ ምክንያታት ግና (ሓዲጋ-ሳፅቢን ክኾኑል)፡ እዚ «ሹም-ዓዲ» ዝብል መዝነት፡ ንዘይተወሰነ እዋን (ክሳብ ዕለት-ሞቲ እውን ስለ ዝዘውተር) ኣብ ሓደ-ሰብ ምጥቕላሉ ኣይግባእን።

*****

ደጊዶት ባህታ-ሓጎስ

V. ሰራዩ

በላምበራስ ተስፋማርያም ዝውለደሉም እንዳ ሹም-ጉልታት

ኩሉም አብ ሰራዩ ዝርከቡ ሹም-ጉልቲ፡ ሓደ እዩ ዘርኢ-ትውልድና ካብ ዝብል ኩርዓት እውን ዘይተሳእኖ ኣተሓሳስባ፡ ብዝምድና ከም ዝተሓሳሰሩ ይእምኑ። ንሓቶም፡ ብዘይካ ሰከፍታ ካብ ሓደ ብ 1300 ዓ.ም. አቢሉ ነቢሩ ዝብልዎ ሓጃለዐ እተባህለ ጥንታዊ- አባሓጎም ኣትሒዞም ዘርኢ-ወለዶም ይጽብጽቡ።

እቲ ባህሉም ብዛዕባ ቅድመኡ ዝነበሩ ካልእ አስማት'ውን ይጠቅሱ። እዚ ግን ዘይርጉጽን ምእማኑ'ውን አሸጋሪ እዩ።

አብ ሞንጎ ዘርኢ-ሓጃለዐ ብመሰረት ቅንኢ ይኹን ውሽጣዊ ዘይምስናይን፡ ዳርጋ አብ ዝኹነ እዋን፡ ምምቕቓል እዩ ጸኒሑ። ከምዚ'ሉ እውን እቲ ወረዳ በብቕሩብ አብ እተፈላለዩ ንኡሳን-ጉልታት ተኸፋፈለ።

መራጉዝ እተፈለየሉ እዋን ብልከው አይፍለጥን። ብርግጽ ግና ቅድም'ቲ "ቢሉን-ሰገድ" እተባህለ መራሒ ዋና-ጨንፈር ናይቲ እንዳ ዝነበረሉ እዋናት እዩ ዝኹን።

ቢሉን-ሰገድ፡ አብ እዋን ንግስነት ሃጸይ ዘርኢ-ያቆብ (1434-1468 ዓ.ም.) እዩ ነቢሩ። ሓሮን- ቶ ኣንበሳ እተባህለ ክልተ-ደቂ ድማ ወለደ። ውርሻ አቦእም አብ ክልቲኦም ተመቐሉ፡ ንኣሮን «ማይ-ሰዓዳ» (ማይ-ጫዕዳ ወይ ማይ-ጸዕዳ ከከም ዞብአዊ አደማምጸኡ) እንኪኸውን ብጽሒቲ፡ ቶ-ኣንበሳ «ምድሪ-ተኸላ» እዩ ወረሰ።

አብ ጨናፍር ናይቶም ክፋል መራጉዝ-ተኸላን ዝበጽሖም እንዳታት፡ንዊሕ-እዋን ስኒት እዩ ዓብላሊ ዝነበረ። አኸቲልና ከም እንርእዮ ድማ፡ ክሳብ'ቲ ብራእሲ ሚካኤል-ሰሐል ዝጅምር ፋሉላዊ-ዘመን፡ እዚ ክልተ-ጉልቲ ብስምረት እዩ ነቢሩ።

ንሕማቕ-ዕድል ግን አብቲ ጉልቲ ማይ-ጸዕዳ ዝበጽሖ እንዳ፡ እቶም ስልጣን መኪንንቲ ዝዕቅቡን-ሓይሊ ዘደልቡን፡ ከም ስኒት/ ዘቢታዊ ስርዓት/ ምኽባር ሕገ-ቦኸር ውላድ.. ወ.ዘ.ተ./ ዝእመሰሉ ረጅሒታት፡ ወርትግ አይተረኽቡን።

አብዚ እንዳ'ዚ ስኒት ዘይምህላው እዩ'ውን መንቀሊ ምኽንያት ናይ ኩሉ'ቲ ንማይ-ጸዕዳ ብፍላይ- ብሓፈሻኡ ድማ ንመላእ-ሰራዩ ዘናወጸ ጸገማት ዝኸውን።

አብቲ ንጨንፈር ማይ-ጸዕዳ ክሳብ'ዚ ዘለናዮ ወቕቲ ዝምልከት ብስርዓት ተጸኒዑ ቀሪቡ ዘሉ ጥብቆ ዘርኢ-ትውልዲ ጥራሕ ምስ እንዕዘብ፡ እቲ ቀጸሊ ምምቕቓል መሬት፡ ሳዕቢን ናይ ከመይ ዝበለ ጽልእታት ከም ዝነበረ ብቀሊሉ ምርዳእ ይከኣል።

አብ ታሪኽ ኣዚና ንድሕሪት ከይተመለስና፡ አብ መወዳእታ እዋናት ንግስነት ሃጸይ ዳግማይ እያሱ (1729-1753 ዓ.ም.) ጥራሕ ምስ ንምልከት፡ እቲ ንተኸሊት/ አዝማቲ(አዝማች)-ዑቕቢትን እተባህለ ክልተ-ኣሕዋት ተሪፉ ዝነበረ ንኡስ-መሬት፡ ዝርካቡ፡ አብ መወዳእታ አብ ክልቲኦም ከም እተመቐለ ምጥቃስ ኣኻሊ እዩ።

ተኸሊት፡ ጉልቲ-ዓድ ኻላ እዩ በጺሕዎ። ሓዝማቲ-ዑቕቢት ድማ፡ እቲ ካብ ሽዑ ኣትሒዞ ጉልቲ «እንዳ'ዝማች ዑቕቢት» እተባህለ ወገን ተፈለየሉ።

ምስሕሓብ ዘርኢ-ተኸሊት ንሓድሕዱ ግን፡ በዚ አይዓረፈን። አብቲ ፋሉላዊ እዋናት ዝጅመረሉ ወቕቲ፡ ኣባላት ሓደ እንዳ ክኮሰም፡ አብ ተጸረርቲ ዓውድታት ተሰለፎም፡ ብብረት ሓደ አንጻር'ቲ ሓደ ተላዕሉ። ሓይተ-ክፍለት ወይ ካፍለት እተባህለ ወድ-ተኸሊት፡ ምስ ንል-ደጊያት ዓምደ-ሃትማኖት ካብ " ልኡላን ቤተ-ሰብ ጸዓዚጋ "

ተዋሲቡ ጸኒሎ፤ እርባዕተ-ደቂ ወለደ። ገብረልሁል- ገብረድንግል- አሰራት- ተኸሉ አባል- ይበሃሉ።

አይተ-ሚካኤል ስሑል፤ ራእሲ-ትግራይን/ ተጣባቂ ንግስነት-ኢትዮጵያን/ ዝብል ሽመት ምስ ተዋህቦ፤ እንጾር እንዳ-ጸፃዘጋ ኣብ እተላዕለሉ፤ ደግሞት ፃምደ-ሃይማኖት እዩ ሰራዊቱ ኣኸቲሉ፤ ስርዓት ንምምላስ እንጾሩ ተላኢኹ። ከምቲ ድሮ ኣብ ካልእ-ክፍሊ እተጠቐሰ ሕጂ፤ ውን ንምዝኸኸር፤ ሚካኤል-ስሑል ኣብ ሕሉፍ እዋናት፤ ኣብዚ እንዳ፤ ዘ-እንዳ ጸፃዘጋ- በዓል ዝ ኩይኑ ጸኒሎ፤ ብደገፎም እዩ ድማ ከሳብ ደረጃ አመሓዳሪ-ዓድዋ ክብ ምባል በቂው ዝኸበረ።

ተኸሉ አባል፤ እቲ ዝነላሰን- ስለ፤ ዘውን ዋዲ ንእስነት ዘጥቅዖ ኩተት- ካብ ደቂ አይተ-ካፍሉት፤ ምስ እኖሓጎኡ (ደጊያት ፃምደ-ሃይማኖት) ሓቢሩ፤ ንትግራይ ተላዕለ።

ምሳኡ፤ ውን እንጾር ሚካኤል-ስሑል እናተዋግኦ፤ መስተንክር ዝኹን ብልሕን-ትብዓትን አመሰከረ። ውጽኢት ናይቲ ኩናት ግን፤ ንሰብ-ስርዓት አይቀደመን። ፃምደ-ሃይማኖት ብዝተሳሰረ ድማ፤ ወድ-ጓሉ ጠሊምዎ፤ ተቐላጢፉ ናብ መስርዕ አይተ-ሚካኤል ምሕላፍ ወሰነ። እዚ ውን ብዓጀባ ተቐበለ።

ሚካኤል-ስሑል፤ ኣብ ኩሉ፤ ቲ ካብ ዓወት ናብ ዓወት እናሰገረ ኣብ ደረጃ ራእሲ-ትግራይን/ ኣብቲ ባዕሉ ተጣባቂ-ንግስነት ኢሉ ዝጠቐለሎ ሽመትን/ ደረት ዘይብሉ መዝነትን ዘብጽሖ ወታሃደራዊ-ፍጻሜታት፤ ወትሩ ንተኸሉ-አባል ምሳኡ እዩ አውፊርዎ።

ከንድ፤ ዘዝአክል ዕቢት ምስ ደለበ ድማ፤ ራእሲ-ሚካኤል፤ ንኩሎም፤ ቶም ብእምነት ዘገልገልዎ ተኸተልቲ፤ ምያኦም ከሓሶም። ንተኸሉ-አባል፤ ሀርኩት መሳርሕቲ ኩይኑ ስለ እተረኸበ፤ ብርሑይ ንዕቀት ናይቲ ዝጸንሖ መሰል/ ልምዲ/ ባህሊ/ ቅዱስ እንዳዊ-ዝምድና/ ጥሒሱ፤ ግዝእት ምሉእ ማይ-ጸዕዳ አረከበ። ምእንታኡ ተባሂሉ ድማ ማይ-ጸዕዳ ብምሉሉ፤ ኣብ ሓደ ጉልቲ ተጠርነፈ።

ብዘይካ፤ ዚ፤ ኣብ መብዛሕትኡ ክፍልታት ሰራዩ መዝነቱ ተፈሊጡ፤ ካብ «ግብሪ ናይ ንጉስ» ሓደ-ዕስራት (1/10) ንባዕሉ ክሰልፅ ተፈቐደሉ።

እዚ ንዝኹን ናይ ማዕርነት መንፈስ/ ኣኸብርት ዘቢታዊ-ልምዲ/ ጥሒሱ እተበጽሖ ዓብላልነት፤ ኣብቲ ሰዲቡ ዝመጸ እዋናት፤ ሕማቕ ኣብነት እዩ ኩይኑ። ምኽንያቱ ብግብሪ ከም እተጋህደ፤ ብድሕር ሞት ተኸሉ አባል (ዘርእ-ወለዶኡ፤ ኪ ቡቲ ገረመድህን እተባህለ ሓደ ውሓዱ እንተቐሃመ) አይተ ገረማርያም- አይተ ክፍለማርያም እተባህሉ ክልተ ደቅ-አሕዋቱ (ደቅ ገብረልሁል/ ገብረድንግል፤ ሓሓዲአም) ግዝእትን-ዕብለላን ናይዚ ተካል ዓዲ ንምርግጋጽ፤ ብጭካኑ ንሓድ-ሕዶም ጸመዱ።

እቲ ጽልኢ ዝበላሰ ድማ፤ ብድሕር-ሞት ክፍለማርያም፤ አይተ-ካሕሱ እተባህለ ሓው ምስ ተተክኦ እዩ።

ኣብ መጀመርያ እዋናት ናይ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን፤ ወልደሰላሴ «ራእሲ-ትግራይ» ብዝብል ሽመት ንዓድዋ ብዝመጸ፤ አይተ-ገረማርያም ሓደ-ሽሕ ቅርሺ-ባጠራ ህያብ ሓዘ፤ ኢድ-ክክሰእ ተቐላጢፉ ናብኡ ተጓዕዘ። ብልጫ ናይዚ ድማ፤ መዝነት ጉልቲ ዓድ-ኺላ ጥራሕ ዘይኩን (ከም ሓቁ፤ ኪ፤ ከምቲ ዝጸንሖ ልምዲ፤ ብመሰረት ሕገ-ቦኸር ጨንፈር፤ ንዓኡ እዩ ውን ዝብጽሖ) ግዝእት መላእ ማይ-ጸዕዳ እውን ተዋህቦ።

አይተ-ካሕሱ እዚ ብሰምዐ፤ ንዓድ-ኺላ እትዩ፤ ንገረማርያም (ተመሊሱ ብምንባሩ) ኣብ ዕዲጋ ማይ-ላፎ ገጠሞ። ብድሕር ሓያል-ኩናት ውን-ሰዓሮ። ኣብቲ ኩናት፤ ብክልቲኡ ወገናት ብዙሓት ወታሃደራት ክሞቱ እንክለው ግና፤ ሓደ፤ ኪ ካብ ኣባላት ናይቲ ክልተ-እንዳ፤ አይተጉድኦን። ሰዲቡ ግን ኣብ ሞንጎ፤ ሞም ክልተ-ጉጅለ (ሕጂ፤ ውን ኣብ ማእከል ዓዲ) ካልእ ግጥም ተገብረ። ኣብዚ ድኣ ብሓደ ካብ ወታሃደራት አይተ-ተስፋ ወድ-አይተ-ገረማርያም እተወርወረት ኩናት፤ ኣብ አይተ-ካሕሱ ወፃለት።

ኣብ ዘርእ ናይ፤ ሞም ተካላት ኣዝማድ፤ ሽውን ኣብቲ ዝሰዓበ ጊዚን እንተኹን፤ ብቀጻሊ ሓደ ነቲ ሓደ ዝመለኸሉ እዋን አይዝከርን።

ንሕና (ኢጣልያ) ንሰራዩ ኣብ ዝአተናሉ እዋናት፤ ዘርእ ናይ፤ ሞም ክልተ-ወገናት፤ ኣብ ጉልቲ ዓድ-ኺላ ሓቢሮም-ተሓናፊጾምን ንረኸቦም። እዚ ጉልት፤ ዚ፤ ካብቲ ተኸሊት

አተባባሪ ናይ ሓባር ርእሰ-ነገዶም ብወርሻ ዝመጸ ነኩሱ፡ ብእተመሓላለኹን-እተደናገረን ኣገባብ ተመቓቑሉ፡ ክሳብ ሓደ-ዓዲ እውን ንዝነሉ-ርእሱ፡ ፍርቁ ንዘርእኒ ካሕሱ/ ፍርቁ ድማ ንዘርእኒ-ገረማርያም ተባሂሉ ይኸፈል። መብዛሕትእም ዓድታት ድማ፡ ኣብ ከምዚ ኮነታት ይርከቡ።

ጽልእም ንምልዕዓል፡ ዝኹነ ኢጋማሚ እኹል ምኽንያት ይኸውን። እቲ ብባህሪኡ ኪጋጥም ዝኸለል ናይ ምስሕሓብ ሽግራት ብደስታ ተቐቢልካ፡ ኣብ ነገር ምጽማድ'ሲ ይትረፍ፡ ንሱ ኣብ ዝሰኣነሉ፡ ብብልሓት/ ውዲት/ ተንኩል/ ባዕሎም ነገር ይኣልሙ።

ጽልእም ብእተፈላለየ መልክዕ፡ ክሳብ መጀመርያ እዋናት 1892 ዓ.ም. ከምኡይሉ ቀጸለ። ኣብዚ ዓመተ-ምህረት'ዚ " ልጅ-በዩን " እተባህለ ካብ ዘርእኒ ገረማርያም ንዓና (ኢጣልያ) ከገልግል ዝጸንሐ መራሕ-ባንዳ፡ ቦቲ በላምበራስ-ተስፋማርያም ካብ ዘርእኒ ካሕሱ (ንሱ'ውን ኣባና እዩ ዓሰኪሩ ጸኒሑ) እተዋህቦ ክብ ዝበለ መዝነት-ስልጣን ቅንኢ ኣሕዲሩ፡ ካብ መሳርዕና ስሒቡ መረብ ሰገረ። ብተደጋጋሚ ስልኪ ን ነጀው-መረብ፡ ኣንጻር'ቲ ዝጸልኦ ዘመዱ ብዘይዕርፍቲ እናድበዩ እዚ ዘይበሃል ክሳራ ኣኹተ-ለልና።

ኣብ ሞንጎ መግዛእታዊ መንግስቲ ኢጣልያን- መራሕቲ ትግራይን ብዝተገብረ ስምምዕ መሰረት ግና፡ " ልጅ-በዩን " ብመራሕቲ ትግራይ ተማረኹ፡ ንሰብ-ስልጣን ኢጣልያ ተረከበ። እቲ ምስሕሓብ ግን በዚ ኣይዓረፈን። ኣሕዋት ልጅ-በዩን ብህይወቶም ክሳብ ዝህልው፡ ንዓና (ኢጣልያ) ድማ ንበላምበራስ-ተስፋማርያም ናይ ምድጋፍ ጥቕሚ ክሳብ ዝህልወናን፡ ነገርም ተሓዲሱ ክለዓል ከም ዝኸለል፡ ክንዝንግዖ ኣይግባእን።

ሕሉፍ ታሪኽ ናይቲ እንዳ/ መሰረት ዘርእ-ወለዶኡን ተመልኪትካ፡ በዩን ኣብ ምም-ሕዳር ጉልቲ ዓድ-ኺላ ዝህልዎ መሰል፡ ዘይከሓድ እዩ። ብቀጥታዊ መስመር-ትውልዲ፡ ንሱ እዩ ሕጋዊ-ወራሲ ኣይተ-ካፍለት ክኸውን ዝግባእ። በላምበራስ-ተስፋ-ማርያም ጥቕሙ ንምሕላው ኣብዚ ናይ ሓባር ወላዲኦም ዝጠልቦ ናይ መቐረባ ዝምድና፡ መሰረት ኣይርከቦን። ምኽንያቱ ድማ ብስለስተ ናይ ወለዶ-ደረጃ ርሒቑ ስለ ዝርከብ። በዚ ድማ እቲ ውርሻ ብመስመር ቦኸር-ውላድ ዝብል ባህርያዊ ስርዓት ተጋሂሱ ከም ዘሎ ንዕዘብ።

መግዛእታዊ መንግስቲ ኢጣልያ ኹ፡ ብወግዲ ድዩ ንበላምበራስ-ተስፋማርያም ምምሕዳር ጉልቲ ዓድ-ኺላ ኣረኪብዎስ ? ወይሲ ኣብዚ ናይ ውርሻ ኣገባብ ተጣሒሱ እተባሕተ ጉልቲ፡ ትም ኢሉ እዩ ነዚ ዋንነት ኣጽዲቕዎ ? ዝኣመሰሉ ሕቶታት ሸለል ኢልካ ምሕላፍም ዘይግባእ እዩ። ከመይሲ ከም ጉዳይ ሓድጉ'ንበሳ ኣብ ድምበዝን/ ካልኣት መራሕቲ ኣብ ካልእ ዞባታትን፡ ኣሉታዊ ኣብነት ከይኸውን ንማለት እዩ። ብካልእ መዳይ እውን ክገንዘቦ ከም ዝኸለልኩ፡መራሕቲ ባንዳታትና ቦቲ ብቐሊሉ ብኣና ክዕደል ዝጸንሐ ወታዕደራዊ-መዝነታት/ ዕጥቂ ብረት/ ዓሳክር ናይ ምኽታብ እተዋህቦም ሓላፍነት/ ተጠቐሞም፡ ፍሉይ ብሕታዊ-ዋንነቶም ክብ ክብሉ እዮም ጸኒሖም። ኣብዚ ሃገር'ዚ ብዘሎ ናይ ቁጠባ ቅልውላው ድማ፡ ርጉጽ ናይ ዓሳክር ደሞዝ ምውሓስ ከም ዓቢ ዕድል ስለ ዝግመት፡ ንዓኣም ዝቐርቡ ሰባት ኣኹቲቦም፡ ተኸተልቶም ኣብ ምጥራይ ይርከቡ ምህላዎም እውን ዘይከሓድ እዩ።

እዞም መራሕቲ-ባንዳ፡ ኣብቲ ምጡን መሬት ብሕታዊ-ጉልቶም ንዝርከቡ መተሃ-ላልኹቶም መዋዳድርቶምን፡ ምጽቃጥ-ምዕማጽን ጥራሕ ከይተወሰኑ፡ ንባህሪ ደቀ'ባት ብዘላሊ መንገዲ ኣንሳብ ስልጣኖም ብዘረጋገጹ፡ ብናይ ትዕቢት-ልዕልናን ስምዒታት ተደናጊርን፡ ንዝምባለታቶም ደረት ስኢኖምሉ ይርከቡ።

ከም ኣብነት እቲ ሎም'ዚ ተዋሳእነቲ ሃሲሱ ዝረከ ሓድጉ'ንበሳ እንተወሰድና፡ ግዝእቲ ንምስፋሕ፡ ብሓደ ወገን፡ ኣብ ኣሱስ- ሓይለት- ጉምድ- ኪኖኡ ክሳብ እምበረሚ- ግማግም-ባሕርን/ ቦቲ ሓደ ድማ፡ ባርካ ሓሊፉ ክሳብ ጉንደር እውን ናይ ውርሻ መሰል ይግባእኒ ዝብል ሕልምታቱ ምኽኸኻር፡ ኣኻሊ እዩ።

ምስ በላምበራስ-ተስፋማርያም እውን ብተመሳሳሊ፡ ከምኡ እዩ ዚጋጥም ዘሎ። ኣብቲ ብትውልዲ እውን እንተኹነ ናይ ስልጣን-መሰል ዘይግባእ ጉልቲ ዓድ-ኺላ ድሮ ኣጣጢሑሱ፡ ምሉእ ሰራዩ ክመልኽ ዘለዎ ሕልሚ ኣብ ምትግባር ሓሊፉ ይርከብ።

ንሱ ከም ዝኣምኖ፡ ኣብቲ ድሮ እተጠቐሰ ራእሲ ሚካኤል ስሑል ነቲ ተኸሉ ኣባል እተባህለ ኣባሓጎሉ ዘልበሰ ናይ ስልጣን መዝነት እዩ ዘመርከሱ መገብ። ዘንጊዕዎ ወይ ከዝንጋዕ ዝደለዩ ነገር ግን፡ ዝሰዕብ ርትዕታት እዩ።

1) - ራእሲ ሚካኤል ስሑል ኩነ/ ተኸሉ ኣባል፡ ንባዕሉም ካብ መሰል-ሕግን ዝረሓቑ ሰባት እዮም ዝክበሩ።

2) - ዘርኢ ተኸሉ ኣባል ብዝቐረመ፡ እቲ ውርሻ፡ ብሕጋዊ-መንገዲ ናብ ኣይተ-ገረማርያም ማለት ናብቲ ወድ-ቦኸሪ ሓው ንተኸሉ ኣባል (ማለት ወድ-ገብረልኡል) እዩ ተመሓላፊ። እዚ 'ውን፡ ብራእሲ-ወልደሰላሲ እተፈልጠን-ዝጸደቐን መዝነት እዩ ዝክበረ። ኣብዚ ጉዳይ 'ዚ ግና፡ ሕጋውንት ራእሲ-ወልደሰላሲ ንባዕሉ፡ ማዕረ'ቲ ናይ ራእሲ-ሚካኤል እዩ ክሰራዕ። ክልቲኦም " ተገብእ " ስለ ዘየማልኡ።

3) - ካሕሱ፡ መራሒ ናይቲ ተስፋ-ማርያም ዝውለደሉ ዋና-ጨንፈር፡ ከም መዋዳድርቲ ኣይተ-ገረማርያም ኣንጻርቶም ሕጋውያን ወረሰቲ፡ ብረት ሓዘምስ ተላዕለ እዩ ተሳዒሩ ኣብ ኩነት ተቐቲሉ።

4) - ብዝኸነ ድማ፡ ኣጺር ናይ ረጽሚ እዋናት፡ ሕጋዊ-መሰል ዝቐንጥጥ/ ዘረጋግጽ ረጅሒ ክኸውን ኣይግባእን። እንተዘከለል እውን፡ ነቲ ብመሰልን-ግብርን ንመደያይቦ ተኸሉ ኣባል ናብ ስርዓቲ ዝመለሰ ቦኸር-ጨንፈር ናይቲ እንዳ ምተመልከተ ግዲ።

ተስፋ-ማርያም ዘለዎ ናይ ምስፍሕፋሕ ዝምባለ፡ ኣብ ዋንነት ሰራዩ ኣይኮነን ጥራሕ ዝግርፍ። ናብቲ ካብ ክፍለ-ዘመናት ኣትሒዙ፡ ፍሉይ-ኣካል ኩይኑ ዝጸንሐ «ቆሓይን» እውን ይጥምት እዩ።

ኣብ ቆሓይን ድሮ ኣይልን-ጽልዋን ኣሕዲሩ ድማ፡ ን «ደቃ-ተስፋ» እዩ ዕላማኡ።

መንግስትና (ኢጣልያ)፡ ንፖሊቲካዊ-ምክንያታት እንተድኣ ኩይኑ ንሃንቀውታ በላ ተስፋ-ማርያም ትም ኢሉ ተቐቢልዎ ዘሎ፡ ዘይግባእ እዩ። እቲ ዝፍቀድ ወይ ዝኸላእ ዝኸነ ዓይነት መዝነት፡ ህዝቢ ዝፈልጠን- ወግዓዊ ሽመትን ክኸውን እዩ'ቲ ስርዓት።

ንበዮን/ ተስፋ-ማርያምን/ ተማእዛዝን- ኣዛዝን ገበርካ ኩተናብሮም፡በቲ ኣብ ሞንጎእም ዝፈሰሰ ደም ይኹን- ብሓቂ ወይ ብትምኒት ብዘቐርብዎ ተገብእ- ካብ ኣባሓጎታቶም ዝወረሰዎ ኣያል ናይ ዕብለላ ሃንቀውታ- ፈጸመ ዘይሕሰብ እዩ። ኩይኑ ተሪፋስ ክፍተን ዝምተኻለ፡ ን በዮ ሲቪላዊ-ምምሕዳር ናይቲ ጉልቲ/ ን በላምበራስ ተስፋ-ማርያም ድማ፡ ብኣና ዝመሓደር ፍሉይ ወታዕደራዊ-ኣዛዚ ገይርካ፡ መዝነታቶም ምፍላይ እዩ'ቲ ውጽኢት ክህልዎ ዝኸለል ኣለዎ-ሚዛን። እንተድኣ ዘይኮይኑ፡ ኣብነታት በዓል ራእሲ ሚካኤል- ወልደሰላሲ- እስባጋዲስ- ውደ- ተድሮስ- ዮሃንስ- ገና ኣብ ኣእምሮ ናይቶም ህዝብታት ከም ኣሉታዊ ተመኩሮ ስለ ዘይተረሰዐ፡ ፖሊቲካውን-ወታዕደራውን መዝነታት ኣብ ውልቀ-ሰብ ምጥቕላል፡ ኣብዚ ይኹን ኣብ ካልእ ቦታ፡ ጠንቂ ዘኸትል ምርጫ ከይኮነ ኣይተርፍን።

ንመጻኢ ቀጻሊ ናዕብታት ከይለዓሉ'ሞ፡ ንዓለም ምህዳእ ድማ ኣብ ጉጉይ ናይ ኣይሊ ኣፈታትሓ ከይንድህብ፡ ብውሽጥን-ደገን እንኸትሎ ክሳራ ተረዲእና፡ እቲ ብመሰረት ደም-መበቆል...ካብ ክፍለ-ዘመናት ዝጸንሐ ኣገባብ ኣዋድቻ-መሬት ምዕቃብ'ዩ ዝሓሸ ፍታሕ።

ንሕና ኣይግባእን ዝበልናዮ ዋላ'ውን ሕጋዊ-ወራሲ፡ ካብ መዝነቲ ተሳኢቱ ኣብ ክንዳኡ ንዓና ዝመሰል ኣመሓዳሪ ምምራጽ፡ ዝኸለል እዩ። እቲ ንዓኡ ዝትክእ ግና፡ ካብ እንዳኡ ክኸውን ይሕተት። ዝኸነ መራሒ ወግዓዊ-ኣላፍነት ተዋሂብዎ/እቲ ዘመሓደሮ መሬት እውን ክንጸር ይግባእ። ብልዕል-ኩሉ ድማ፡ ፖሊቲካዊ-ስልጣን ንዘመሓደሩ መራሕቲ፡ ብረት ዘይምፍቃድ እዩ'ቲ ዋና-ነገሩ።

ብረት፡ ብኣና ተመሓዲሩ ብኣኡ ክብ ክብል ንዘደለዩ መራሒ ምእጋድን ንዝመረጽናዮ በዓል ስልጣን ኣለዎ ክንገብረሉን- ነዮም ግዝእትና ኣሚን ኢሎም እተቐበሉ ህዝብታት ድማ፡ ሰላም/ ቅሳነት/ ጸጥታ/ ንምውሓስ እንጥቀመሉ መሳርሒ ድኣ ክኸውን ይግባእ።

እዚ ድማ፡ ምስቲ ናይ ዕስክርና መደብ አይጸረርን። ብአንጻሩ ድህ፡ ዝኹን ሰፊሕ-መሬት ዘመሓደር ፖሊቲካዊ-መራሒ፡ ዝኣክል ብረት ምስ ሰነቕ ካባና ዝህልዎ ረብሓ ስለ ዘብቅዕ፡ አንጻርና'ውን ከይለዓል ዝግግት፡ ናይ ቍጽጽር መሳርያ እዩ ዝኸውን።

ህዝቢ-ሰራዩ ብርግጽ ተኸታሊና እዩ። እብዚ ዋሕድ-ህዝቢ ዘጥቅዎ ወረዳ ግንብ ክኒው መረብ፡ ማለልያ ዘይብሉም ሰደተይና ስለ ዝውሕዝዎን- እቶም ናይ ዞባ አመሓደርቲ ድማ፡ ዝሕረስ-መሬት ስለ ዝፈቕዱሎምን- እቲ ክብ እናበለ ዝመጽእ መዝነታቶም፡ እብ መጻኢ፡ አንጻርና እውን ከቐቕንዕ፡ ሓለዋ ዝግባእ እዩ²።

እሕዋት ዝኹኑ በላምበራስ ተስፋ-ማርያም / ፊትወራሪ ተስፋ-ሚካኤል፡ ብአንጻር ናይቲ ካብ ኣባሓጎታቶም ዝወረሰዎ ሕማቕ-ዝኸረ፡ ከሳብ ዕለት ሎሚ ብሰኒት እዮም ክቢርዎ።

ተስፋንኪአል ግን፡ እብ ቅድም ህዝቢ ይኹን ብግሊ፡ ንሓው፡ ብማዕረነት ዘይኹን እብ ሞንጎ ጉይታን- ተማእዛዝን ብዘሉ ዝምድና ይቐርቦ። እብ ኣክለ-ጉዛይ ግና ንኣብነት፡ እብ ሞንጎ ኣዝማቲ-ሰንጋል / ደጊዶት ባህታ-ሓጉስን ዘሉ ምክብባር፡ እብ ናይ ሓቂ ሕውነት ዘድሃበ ዝምድና ምዃኑ ጉሊሑ ይረእ።

እቲ እብ ሞንጎ እንዳታት ሹም-ጉልቲ ሰራዩ ወትሩ ዝነገሰ ምስሕሓብ-ያዕያዕን፡ ካብቲ ዝዓበዩ ከሳብ'ቲ ዝነእሰ ጉልቲ እዩ ክዝውተር ጸኒሑ። ስለዚ፡ ካብቲ እብ ካልኣት ኣውራጃ ግዝእትና እንጥቀመሉ ኣገባብ-ሚላን፡ እብዚ ወረዳ'ዚ ብፍልይ ዝበለ ጥንቃቕ-ትርን፡ መዝነት ወይ ስልጣን ዝበሃሉ ትካላት ቅኑዕ ትርጉሞም ከነልብሶም ይግባእ።

ዝተረፈ ዘርእ-ወለዶ ናይዚ ነገድ'ዚ፡ ደም ብዝሓለፎ ጽልእ- ዝኸረታትን፡ ሓድሕዱ ተቐራሒኑ እዩ። ብሕልፊ ድማ መዕረቂ ዘይተረኸበ ጽልእ፡ እቲ እብ ሞንጎ በላምበራስ ተስፋ-ማርያም / ልጅ-ይግዛው / ልጅ-ወንደፍራሽ / እተባህሉ ሕጋውያን ወረሰቲ-ጉልታት ኩዶፈላሲ (ልጅ-ይግዛው) - ዓድ ምንጎንቲ (ልጅ-ወንደፍራሽ) ዘሉ እዩ ዘይተዳነዩ።

ከምቲ ድሮ እተጠቐሰን / ካብ እትሰዕብ ጸዋራት ሰሊዳ ዘርእ-ወለዶኦም / ክንርዳእ ከም እንኸእልን፡ እዞም እንዳታት እዚእም፡ ሓደ-ጨንፈር እዩ ፈራይኦም።

አንጻር ካብ ደገ መጽኢ ዝበሃል ጸላኢ እብ ዝምክትሉ እዋን ግን፡ እዚ ናይ ውሽጢ-ግርጭት ይዳንይዎ እዮም።

ንኣብነት ምሉእ ሰራዩ፡ ካብቲ ምስ ትግራይ ዘሉ ጽልእ ለጠቕ ብዝበለ ደረጃ ድህ ይኹን ምበር፡ ምስ ኣክለ-ጉዛይ ኣይሳንን እዩ። እብ ህልዊ እዋን ድማ፡ ምስ ሓማሲን ዘሉ ርክቡ እውን፡ ዝነኣድ ኣይኹንን።

*****

እብቲ ብድሕር-ጸብጻብ ዘርእ-ትውልዲ ቀሪቡ ዘሉ ሰሊዳ ተጠቒሶም ዝርከቡ ኣሰማት፡ ነቶም እብ ህልዊ-እዋን እብ እተፈላለዩ ጉልታት-ሰራዩ ናይ " ምምሕዳር-መሰል " ይግባእና ዝብሉ ሰባት ይምልከት።

ልጅ-በዩ በዓል ዓድ-ኻላ / ልጅ-ይግዛው በዓል ጉልቲ ኩዶፈላሲ / ልጅ-ወንደፍራሽ በዓል ዓድ-ሞንጎንቲ / ዘለዎም መሰል፡ ጸላእቶም ከም ዝብልዎ፡ እተቐንጠጠ መሰል እዩ። ብዛዕባ'ዚ ጉዳይ'ዚ ዘቐርብዎ ማግለጺ ድማ፡ ከምዚ ዝሰዕብ የቐርብዎ፡

2- ካልእ ብዝቐለለ ኣገባብ፡ እብ ሓደ-እዋን ጥቕምናን / ሰላም ኣብቲ ዞባን፡ ከውሕስና ዝኸእል መንገዲ፡ ዝብኣውያን-መራሕቲ ዝወሃብ ብረት፡ ብዝወሓደ ምስ ቍጽሪ ናይቶም ዓበይቲ ድኹን ንኡሳን-ጉልቲ ዘመሓደሩ ሹም፡ ምድልዓል ከም ዝግባእ እዩ።
ንኣብነት ሰራዩ፡ እተፈላለዩ ሰፍሓት ብዘለዎም 19 ጉልቲ ዝቐመ እዩ። ንጎፍስ-ወክፍ ጉልቲ 25 ጠበንጃ እንተዝፍቀደ፡ እብዚ ወረዳ'ዚ ብቐለሉ ክግመት ከም ዝከእል- ኣድላይ እብ ዝኹንሉ እዋን- እብ ምዓላ ከውዕሉ ዝኸእል 475 ጠበንጃ ምተሰለፉ ማለት እዩ። ቍጽር'ዚ ብረት'ዚ ድማ ምጡን ብምዃን፡ እብዚ ይታ'ዚ ዝርከቡ መራሕቲ-ዞባ ንሓድሕዶም ክታኹሱም እዮም ኢልካ ዝፍራሕ ኣይከውንን። ርዳእ ከም ዝኹን ድማ፡ ነምህ ሓይ ዞባ " ብሉቕ " ብሓባር፡ እብ ትሕቲ ናይ ኢጣልያ መኩንናት ከም ዝቐየዱ ምግባር ይግባእ። ብዝኹን ግና፡ እቲ ዓበይቲ ጭፍራታት- ብዓበይቲ ናይ ዞባ-መራሕቲ ዝእዘዙሉ ኣገባብ፡ ጊዚሉ ኣብቂዕ እዩ።

ንጉስ-ዮሃንስ ን «ጸዓቲ» እብ ዘምርሓሉ እዋናት፡ ብሰራዩ እዩ ሓሊፉ። ብዘይካ ነቲ እኹቲትዎ ዝመጸ ግዙፍ-ሰራዊት ዝኸውን ስንቲ ድማ፡ ሰፍ-ዘይብል " ፈሰሰ " ኩነ/ ሓያል ግብረ-ንጉስ እውን ኣስገዲድዎ እዩ ሓሊፉ።

እቶም እተጠቐሱ ሰለስተ ሹም-ጉልቲ፡ ድልዩታት ናይቲ ሃገይ ኮማንዳኡ ዝእኸሉም፡ ካ እንተጸዓሩ፡ ከም ዝግባእ ኣየማልእዎን። ሰለ'ዚ ቦቲ ንጉስ ካብ ዝነበሮም መዝናት ተቐንጢጦም ይበሃል።

እዚ ጉዳይ'ዚ፡ ብዝግባእ ምርግጋጽ ዘድልዮ እዩ። ምክንያቱ ድማ፡ ኣንባቢ ክርዳእ ከም ዝኸለል፡ እተጠቐሱ ሹም-ጉልቲ፡ እኹል ፈሰሰ ኩነ/ ብንጉስ እተወሰነ ግብረ ካብ ከፈሉ ድኣ፡ ካብዚ ድሮ ከምዝመዝ ዝጸንሐ ወረዳ፡ እንታይ እዩ ዝሕተት ዝነበረ ?

ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ነቲ ተቐንጢጦም ዝብል ምክንያት፡ ተቐባሊ ዘይገብሮ ምጉት፡ ብድሕረኦም፡ ንዓለም ዝትከኡ ካልኣት ሰብ-ሓላፍነት ዘይምምራጽም እዩ።

ብዝኹነ ኸ? እቲ ብንጉስ ተፈጺሙ ዝበሃል ዘሎ ምቕንጣጥ ናይ ዝነበሩ ሹም-ጉልቲ፡ ንዓና (ንኢጣልያ) ከመይ ዝበለ ረብሓ ወይ ጉድኣት እዩ ከኸትለልና ?

*****

ዘረአ-ወለዶ ሹም-ጉልታት ሰራዩ

ተመልከት፡ እቲ ባህሊ ብዛዕባ ቶም ትድሚ
አቕላዕ ነቢርም ዝብልዎም ሰባት ንጹር ኣብ-
ረታ ስብ ዘይረተሑ፡ ምጥቃሶም ኣየድልን።
እዚ ካብ አቕላዕ አትሒቱ፡ ክኸብ ቶም ክልተ
ተጻረርቲ ዝኹኑ ልጅ በዩን-በላምበራስ ተስፋ-
ማርያምን ቀሪቡ ዘሎ ፍቕሪ-ወለዶ፡ ተስፋ-
ማርያም ብሰለስተ-ወለዶ ትድሚ ልጅ በዩን
ኮሪ ርእሰ-ሃገዶም ከም ዝቐርቦ፡ ብሓጺሩ ን-
ምብራህ እዩ። እቲ ተስፋ-ማርያም ብምድግ-
ጋም ዘቐርቦ ናይ "ይግባእኒ ምጉት፡ ሕጋ-
ውያን ወረሰቲ ብመስመር ቦኸር-ውላድ ክኸብ
ዝህልዎ፡ ዝኹን ዓይነት ርትዒ ክህልዎ ኣይክ-
እልን።

- 1ይ-አቕላዕ፡ ከም ዝመስሎ ብ 1300 ኣቢሉ እዩ በቢሩ።
- 2ይ-ኣድከመ
- 3ይ-ሳላ ጽዮን
- 4ይ-ርሒስ ቢለን-ሰገድ
- 5ይ-ክርስቶስ-ማሊ
- 6ይ-ቢለን-ሰገድ፡ ብዘመነ ሃጸይ ዘርእ-ያቆብ 1434-
1468 ዓ.ም. እዩ ነቢሩ። መሪጉዝ ኣብቲ
እዋን፡ቲ፡ ናይ ባዕሉ ጉልቲ ፊልዩ እዩ
ዝኸበረ።

7ይ-ኣሮን

ኣቢብ፡ ክፋል መራት ኣቦኡ ብዝሓዘ
እግራ-ምክኣል እተባህለ ጉልቲ ተዋህቦ
ዛጊት፡ ዘርኡ ህልዋት እዮም።
(1ይ ምምቕቓል ማይ-ጸዕዳ)

8ይ-ዮሃንስ ፋሩስ
ብዘመነ-ግራኝ 1528-
1543 ዓ.ም.እዩ ሞይተ።

ቶ ኣንበሳ፡ ምስ ኣሮን ኣው ውርሻ ኣቦኡ ተመቕለ።
ንኣሮን ማይ-ጸዕዳ/ ቶ ኣንበሳ፡ ተሸላ/
እዩ ብጽሒቶም። ኣብቲ ፋሩሳዊ እዋናት
ተሸላ እውን፡ ኣብ እተፈላለዩ ጉልታት-
ተሸላ። መሪሕቲ ናይዞም ጉልታት፡ ዘርኢ
ቶ ኣንበሳ እዮም። ልጅ-ይግባው በዓል ኩዶ-
ፈላሲ/ ልጅ-ወንድፍራሽ በዓል ዓድ ሞን-
ጎንቲ፡ ዘርኢ ቶ ኣንበሳ ምዃኖም ይፍለጥ

9ይ-ሰብሓት ሰ-ኣብ

ሰምረት ሰ-ኣብ

መራት ኣሰጓር-ዓድ ባሕር-ጋቢለን- ንጉልቲ ተዋህቦ።
(2ይ ምምቕቓል ማይ-ጸዕዳ)

10ይ-ዮሃንስ

ኣዝማቲ ዮሃንስ

ካብ እተጠቐሱ መራት እዩ «እንዳ'ዝማች ዮሃንስ»
ብዝባል ናይ ኣባር መጽዋዕታ እቲ ጉልቲ ተሰለቦ።
ኣብ ዘሰዓበ እዋናት፡ እዚ እተጠቐሰ መራት
እንደገና ኣብ ሰለስተ-ጉልቲ ተሸላ። ዛጊት ኣብ
ምምሕዳር ናይዞም ጉልታት፡ ዘርኢ ናይዚ እንዳ ይርከቡ

11ይ-ናዕል ኣንል

ኣውዓሰ-ም፡ ጉልቲ ዓድ-
ልገስ እዩ ብጽሒቱ።
ዘርኡ፡ ህልዋት እዮም።
(3ይ ምምቕቓል ማይ-ጸዕዳ)

12-ተኸሊት

ኣዝማቲ ዮሃንስ፡ ምምስራት ጉልቲ «እንዳ'ዝማች ዮሃንስ»። ዘርኡ ህልዋት እዮም።
(4ይ ምምቕቓል ማይ-ጸዕዳ)

ምምቕቓል ማይ-ጸዕዳ ኣብ-
ቂፅ ንዓኡ እቲ ዝተረፈ ጉልቲ
ዓድ-ኸላ ብፍላይ እዩ ብጽሒቱ።

13-ኣይተ

ካፍለት፡ ብዘመነ ራእሲ-ሚካኤል (1753) እዩ ክረሩ።
ምስ ኣንቲ ዓል ደጊዖት-ዓምደሃይማኖት ዘ-ጸዓዘጋ
ተዋሲቡ፡ ኣርባዕተ-ደቂ ወለደ፡

14 ገብረልኦል

14 ገብረድንግል

ኣሰራት

ተክሉ ኣባል

15 ገብረአምላክ

ኣይተ ክፍለማርያም
ዘርኡ፡ ዛጊት ህልዋት እዮም

15 ኣይተ ካሕሰ

ሸይሩ

ገብረመድህን ብእተባህለ
ውላዳ፡ ዘርኡ ኣብቲቡ።

16 ኣይተ ገረማርያም

16 ኣይተ ፍሰሃዩ
ምስ 6 ኣሕዋቱ።

ጋሉ-ቢያድጎ

ህልዊ ቂቃ ዓድ-ገና በዚ

17 እማሃ ኣይተ ተስፋ፡ ኣይወለደን።

ካብ ፍሰሃዩ ዝውለዱ

መስመር'ዚ ይውለድ።

18 ኣይተ ገረአምላክ

17 በላም ተስፋ-ማርያም

ፊት-ተስፋ-ኸሊኤል፡ ልጅ ገረዳዳ-ልጅ ሃይሉ-ልጅ
ኪሕላይ እተባህለ ሰለስተ ኣሕዋቶም ግን፡ ዝሞቱ እዮም

19 ልጅ ብሩ

20 ልጅ በዩን
ኣብ ባጽዕ ተኣሲሩ
ይርከብ።

ልጅ ገሰሰ፡ ኣብ ትግራይ ይነበር።
ተኸታሊ ራእሲ-ኣሰላ እዩ ዝኸበረ።

ኣብ ትግራይ ዝነበሩ ካልኣት ክልተ-ኣሕዋት እውን
ይርከብዎም። ኣዲእም፡ መንእሰይ እዩ። እዚእም
ግን፡ ብሕልፊ ብተኸተልቲ በላም/ስ ተስፋ-ማር-
ያም ከም ናይ እውነት ደቅ-ብሩ ኣይፋሰጡን።

ፍቅዲ መራሕቲ ደቀ'ባት ሰራየ

ዘመሓድርዎ መራት	አስማት	መናበሪ ቦታ
ኩዶፈላሲ.....	ልጅ ይግዛው ወድ አይተ-የግንስ	ዓድ-ወግሪ
ዓድ-ሞንጎንቲ.....	ልጅ ወንድፍራሽ ወድ ልጅ-በራኸ	አስመራ
የና-መናዕ'ላ.....	አይተ-መርእድ ወድ አይተ-ጨርሰናስ	ዓድ-ሸለኾ
ደቃ-ቅንጹብ.....	ሰሎሞን ወድ አይተ-ሀስቅያስ	ዳምባ ምንጭ
ዓድ-አድከመ.....	1-መንግስቱ ወድ ልጅ-ተሰማ	ዓስከር 4ይ-ቦጦሎኒ
	2-ካፍላይ ወድ-አይተ ተማኑ	ዓድ-ጎዳኢቲ
	3-አይተ ፍላሃዩ ወድ አይተ-ተስፋይ	ክሳድ-ዳዕሮ
	4-አልመዶም ወድ አይተ ገ/ማርያም	ክሳድ-ዳዕሮ
ገብረ መራዒት.....	ልጅ ዑቅንከኢአል ወድ ዑቅባጊዮርጊስ	ድርቆ
ያቆብ.....	1-ስባህቱ ወድ አይተ-ወለ'ላሰ	አስመራ
	2-አስፍሃ ወድ አይተ-ፍላሃዩ	እግር-ምኽላል
አከሉም.....	1-ጉርጃ ወድ አይተ-ገረንከኢአል	ዓድ-ሸለሙን
	2-ልጅ ወለንከኢአል ወድ-ገረአምላክ	ዓድ ሓይሽ
እንዳ'ዝማች ዑቅቢት.	ወለ'ላሰ ወድ-አጆና	ዓድ ኺላ
ዓድ-ኺላ.....	1-በላም.ተ/ማርያም ወድ አይተ-ፍላሃዩ	ዓድ ኺላ
	2-ልጅ በዋን ወድ ልጅ ብሩ	አብ ማሕዩር ዘሉ
ዓድ ባሕር.....	ምሒል ወድ አይተ ትርፈ	ዓድ ኺላ
ጋቢአን.....	ልጅ ተድላ ወድ አይተ ተማኑ	አብ ማሕዩር ዘሉ
እግር-ምኽላል.....	በይን ወድ አይተ ዘወልደ-መድህን	እግር-ምኽላል
አሶንር.....	ልጅ መንግስቱ ወድ ባሕረጋሲ ሓጎስ	ኩዶፈላሲ
ደርዓንቶ.....	አብርሃ ወድ አይተ ገረመድህን	ከረን
ዳምባ ወይ እንዳ ሰላሲ	1-ገብረ-ማሴ ወድ በሳች	ዓድ ኺላ
	2-እልፈ ወድ አይተ አርአያ	ዳምባ
ዓድልገስ	1-ዘወልደ-መድህን ወድ አይተ ምርሳዕ	ዓድ-ሸለኾ
	2-አይተ ስባህቱ ወድ አይተ ሸለንድስ	ዓድ ኺላ
ደቃ-ቦኸሪ	አይተ ዘድንግል ወድ አይተ ዘርአይ	ዓድ በግዖ

ተመልከቱ፡ ልጅ ዝብል ናይ አምሓርኛ ቃል፡ ነቲ ብቋንቋ-እስጳኝ «የዓልጎ» (ወድ-እገላ) ይመሳሰሉ እዩ። እዚ አብ እስጳኝ ዝዘውተር ቃል ሞኖ አብ ህልዊ እዋናት፡ ነቲ ብቋንቋ-ግልጽን «ልኡል» ዝብል ማሕበራዊ-ደረጃ ብፍላይ ዘጸር ትርጉም'ኳ እንተላበሰ፡ አብ ዓድ-ሓበኻ፡ ንእባላት ሓድ-ፍሉይ እንዳ ወይ ልኡል-መዝነት ንዘለዎም ውልቀ-ሰብ ዝሕብር መጽዋዕታ እዩ። ወልድ- ወይ ኢሕጺርካ ወድ ማለት እውን፡ ውላድ ማለት እዩ። እዚ ግና ባህርያዊ ትውልዲ-ዚጋ ድኣ'ምበር፡ ዓይነት ማሕበራዊ-ደረጃ ኢይፈልን።እብ ዓድ-ሓበኻ ንሓድ ስድራ-ቤት ብፍላይ ዝሕብር መጽዋዕታ-ስም (Sur-Name=Cognome) ስለ ዘይዝውተር፡ እቲ ግላዊ-ስም፡ ወልደ ወይ ወድ-እገላ ብዝብል ስም እቦ እዩ ዝያዳ ዝንጸር።

VI. ደቃ-ተስፋ

መኰንናዊ «እንዳ-ዓረዛ»፡ እንዳ በላምበራስ ክፍለየሱስ/ ቀኝ-አዝማቲ ካፈይ

ብዛዕባ አብ መረብ/ምላሽ እተኻየዱ ፍጻሚታት እኹል አፍልጦ ንዘይብሉ ሰብ፡ እቲ እተመሓላለሽ ውዲተ-ማሕለኻታት ኩነ/ በብወጥኡ ዝቐርብ "ይግባእኒ" ዝብል ጥግግን ምርዳእ፡ አሸጋሪ እዩ።

«እንዳ-ዓረዛ» ወይ'ውን እዚ ብስም መስራቲኡ ከም «እንዳ አይተ ገረመስቀል» ዝፍላጥ እንዳ(ቀኝ-አዝማቲ ካፈይ እውን ካብዚ እንዳ'ዚ እዩ ዝውለድ)፡ ሓደ ካብቶም ሰፍሕ ዝበለ ናይ ፅቢት ትምህታት ዘላልዮ እንዳ እዩ። እነ(ደራሲ) ከም ዝላምና ግና፡ አብ ሕሉፍ ይኹን አብ ህልዊ-እዋን፡ እቲ በዚ እንዳ'ዚ ዝቐርብ "ተገብእ"፡ ዝበቅዕ መሰረት ዘይብሉ እዩ።

ዘርእ-ወለዶኦም አድቂቕና ቅድሚ ምግላጽ፡ ብዛዕባ'ቲ ካብ መጀመርያ ናይ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን ንነጅው፡ አብ ወረዳ ደቃ-ተስፋ እተኻየዱ ፍጻሚታት ምግላጽ፡ አድላይ ከኸውን እዩ። ካብዚ እዩ እቲ «እንዳ-ዓረዛ» ዘቐርቦ ጠለባት፡ ነጹሩ ክረእ ዝኸለልን- ከምኡ'ውን እንዳ- በላምበራስ ክፍለየሱስ ከመይ'ሉ አብ ሓደ እዋን፡ ከንድ'ዚ ዝላክል ፅቢት ደሊቡ፡ ኪኖ'ቲ እተወልደሉ ወረዳ እውን ምንቅስቃሳቲ ከሰፍሕ ከም ዝኸለልን- ነጹሩ ክበርሃልና ዝኸለል።

***

ብቐድሚ አዝማቲ-ፎቅሬስ በዓል-ደብን (ዛይዳ'ከሎም)፡ ነፍስ-ወክፍ ጉልቲ ደቃ-ተስፋ ካብቶም ካልእት ሓራ ዝኹን ናይ ገበእ-ርእሱ ሹም እዩ ዝነበሮ። ምክንያቲ ድማ፡ ካብ ጥንቲ አትሒዞም፡ ኩሎም ብ "ባሕረ-ኒጋሲ" ቀጺሎም ድማ፡ ብ እንዳ-መኪንንቲ ጸዓዘጋ እዮም ከመሓደሩ ጸኒሖም።

ፋሉልነት አርኪቡ ግን፡ ንዝጸንሐ ጥንታዊ አገባብ-ልምድን ምስ ገማጠሎ፡ እቶም እተበላሓቲን/ ዝጉርሑን/ ሰብአዊ-ሕልና እውን ዘጥፍኡ ሰባት/፡ ነቲ ዕድል'ቲ ምምዝማዝ ተጓየዩ።

ከምዚ'ሉ፡ ራእሲ-ወልደስላሲ (1790-1816 ዓ.ም.) ንምምሕዳር ከንቲባይ-ዘርእይ መራሒ እንዳ-ጸዓዘጋ፡ አብ ሓማሲን ጥራሕ ምስ ወሰኖ፡ ሰራዖ-ቆሓይን ነቲ ተኸታሊኡ ዝነበረ ብደቀ'ባት ግን ከም ባዕዳዊ ዝረእ አይተ "ሰሎሞን-ቆርጫ" አርኪቡ³፡ ምም-ሕዳር ደቃ-ተስፋ ከእ፡ ነቲ ንሱ'ውን ማእረራ-ወታሃደር ዝኹን ድሮ ዝጠቐስናዮ "አዝማቲ-ፎቅርየስ"፡ እዩ ፈቐድሉ። አዝማቲ-ፎቅሬስ ግን፡ ብውሕዱ ወደ'ባት፡ ካብዚ ሓሊፉ ድማ፡ መሓዛ-ዓርኪ ከንቲባ-ዘርእይ እዩ ዝነበረ። ከም ዝበሃሎ፡ ፎቅሬስ 44 ዓመት ዝላክል ምስ ገዝእ፡ አብ ሞቲ ወራሲ ኢሉ አዝማቲ-ማሙ ንእተባህለ ውላዳ እዩ አውሪሰዎ።

ምስ ፎቅሬስ ዓስኪሩ ዝጸንሐ አይተ-ገረመስቀል እተባህለ በዓል-ዓረዛ ግና፡ ነዚ ሓድሽ ጉይታኡ (ማሙ) ምምእዛዝ አበየ'ሞ፡ ምስሕሓዞም አብ ብረት ተባጸሐ። ማሙ ተሳዒሩ አብ «ኸረ» እዩ ተዓቕቡ። አብ ኸረ፡ ምስ "አይተ-ዘለላ" እተዋሰበት ጓል እውን ነይራቶ እዩ። አይተ-ገረመስቀል ዓቢ-ሓይሊ ደሊቡ ንደቃ-ተስፋ ጥራሕ ዘይኩን ንደቃ-ማእ (ሰራዩ) እውን መለኸ።

ደቃ-ምልጋእ ወይ ቆሓይን ግን፡ ሓያል ተቐውሞ አቐሪቡ አይተመልከሉን።

3- አይተ-ሰሎሞን ቆርጫ፡ዓድ-ጓዕዳድ አብ እተባህለ ዓዲ አብ ቆሓይን እዩ መናበሪኡ ዝነበረ።

ሰለ'ዚ እቲ ንመላእ «ደቃ-ወረሰናዝጊ» ኣብ ትሕተኡ ንምግዛእ ዝነበሮ መደብ፡ ከምኡይሉ ተባኸረ።

አይተ ገረመስቀል፡ 6-7 ዓመት ዝኸውን ኣብ ሰልጣን ጸኒሑ ብዝሞተ፡ ገረጻዲኛ እተባህለ ውሳኔ እዩ ወራሲኡ።

ሰለስተ ዓመት ብድሕር'ዚ፡ አይተ-ለልሻ እተባህለ ዘመድ ፎቅሬስ (አባሓን ለልሽ፡ ዘመድ ፎቅሬስ እዩ ዝነበረ)፡ 600 ቅርጺ-ባጠራ ከም ግብረ-መሬት «ትኹል» ናይ እተባህለ ዓዲ (ጉልቱ) ከረከብ ንማለት፡ ክዳውንቲን-አዋድቻ ጸጉሩን- ንል ኣንስተይቲ መሲሉ፡ ኣብ ዓረዛ ኣብ ቅድም-ገረጻዲኛ ቀረበ። እዚ ድማ፡ ሰለምንታይ ከምኡይሉ ከም ዝቐረበ ብዝሓተቶ፡ ለልሽ፡ «ብዘመኑ፡ አቦኻ እዩ ንአባሓንይ ዘገልግልን-ዝግብርን ነይሩ፡ ደጊም ኣነ ንዓኻ ግብረ ካብ ከፈልኩ፡ ሰበይቲ ምዃነይ ኣመስከርኩ» ቢሉ መለሰሉ። ገረጻዲኛ በዚ ተባዕ መልሲ ተቐጢዑ፡ ብጸርፊ ካብቲ አዳራሽ አውጽኦ'ሞ፡ ለልሽ ናብ መናበሪኡ ን ዓድ-ቆሖ ተመልሰ። ኣብዚ ብዝበጸሐ ድማ፡ ንኩሎም'ቶም ገባር ኣኪቡ፡ ዝኹን ዓይነት ግብረ ንገረጻዲኛ ከይከፍሉ ኣጠንቀቐ።

ገረጻዲኛ እዚ ሰሚዑ፡ ብዙሕ ህዝቢ -መብዛሕትኡ ካብ ማይ ጸዕዳ/ መራጉዝ/ ካብ ዝተረፈ ወገናት ሰራዩ- ኣኪቡ፡ ኣንጻር ለልሽ ተላዕለ።

ለልሽ፡ «ደርሆ-ቆንጾይ» ኣብ እተባህለ በራኽ-እምባ ተዓቕበ። ገረጻዲኛ፡አብኡ ምህዳኑ ስለ ዘይተኻለሎ፡ ኣብ ጥቓቲ እምባ ንዝነበረ ዓዲ፡ ሓዊ ኣቃጸሎ።

ለልሽ፡ ባርዕ ናይቲ ሓዊ ምስ ረአየ፡ ሓቦ ሰኒቐ፡ ምስ ተኸተልቲ ካብቲ እምባ ወራዳ፡ ንገረዛዲኛ-ሰዓብቲን፡ ጉበጦም። ሰዓሮም ድማ፡ ገረጻዲኛ ንዕድል ኣምሊጡ፡ ኣብ ዓድ ሞንጎንቲ ተዓቕበ። ለልሽ እውን ብወገኑ፡ ካብ'ዚ ንላዕሊ ከሕሰሮ ኣይደፈረን። ሰለስተ-ወርሒ ዝኣክል ግና ኣብ ዓረዛ ጸኒሑ፡ ብኹላ አጽኒቲ ንሱ'ውን ብግደኡ ሓዊ ኣቃጸሉን ዝኣኸሎ ዘሚቲን ንዓዱ ተመልሰ።

ብዝረኸቦ ዓወት ትዕቢት ኣሕዲሩ ግና ለልሽ ምስ ኣዝማዱ ኣብ ምስሕሓብ ኣተወ።

ሸውዓተ-ወርሒ ብድሕር ምቅጻል ዓረዛ፡ ነገሮም እናኸረረ ብምኻዱ፡ እቲ ክልተ-ወገን ንሓድ-ሕዳ ኣብ ብረት ተባጺሑ፡ ለልሽ ተቐትለ።

እዞም ኣብ ደቃ-ተስፋ እተካየዱ ፍጻሚታት፡ ደጊያት-ውቢ ተሳዒሩ ኣብ " ሰሚን " ተማሪኹ ኣብ ዝነበረሉ/ተድሮስ ድማ ገና ሰልጣኑ ከይደልደለ ብ 1855 ዓ.ም. ኣቢሉ እዮም ተፈጸሞም።

ብድሕር'ዚ፡ እንደገና ናይ ያዕ-ያዕ/ ምስሕሓብን/ ጊዚያት እዩ ቀጸሉ።

ገረጻዲኛ፡ ተመሊሱ ንደቃ-ተስፋ ወራሩ ራሰዮ። ኣብ እግረ-መልሱ ግና፡ እቶም ብኣኡ እተወረሩ ህዝቢ፡ ደድሕረኡ እናሰዓቡ ክሳብ ዓረዛ በጽሑ። እንደገና ነቲ ዓዲ ሓዊ ኣንዲዶም ድማ እቲ ተጓዩ፡ ንሰራዩ ገጹ ቀጸለ። ገረጻዲኛ ኣብ ዓድ-ጂላ ከዕቆብ ተገዲዱ፡ ኣብኡ ድማ ብ ኣይተ-ገረአምላኽ ተቐትለ። ከምዚ'ሉ ኣይተ-ገረአምላኽ ካብ ኣርዑት «እንዳ-ዓረዛ» ተላቐቐ።

ሓው መዋቲ ኣይተ-ገረጻዲኛ ዝኹን ኣይተ-ወንደፍራሽ፡ መብዛሕትኦም ኣዝማዱ ዝኣባላቲ ሰዓብቲ ኣኸቲሉ፡ ናብ " ኣገው-ንጉሰ " ተጸምበረ።

ኣገው-ንጉሰ፡ ኣብ ውድድር ዝፋን-ንግስነት ኢትዮጵያ፡ ኣንጻር ተድሮስ ተሰሊፉ ነቲ ብ መንግስቲ-ፈረንሳ እተገብረሉ ናይ ሓገዝ መብጽዓ ክሰንቕ ንማለት፡ ንገማማም-ባሕሪ ገጹ እዩ ዝቀራረብ ነይሩ። ን መረብ/ምላሽ ብዝኣተወ፡ ንደቃ-ተስፋ/ ቆሓይን/ ወራሩን-መሊኹን (ሰራዩ ድሮ ተመሊኹ እዩ ጸኒሑ)፡ ምምሕዳር ናይ ምሉእ «ደቃ-ወረሰናዝጊ» ንኣይተ-ወንደፍራሽ ኣረከቦ።

እዚ ጉዳይ'ዚ፡ ነቶም መግዛእቲ-ራእሲታት ኣብ መረብ/ምላሽ ይኣክል ዝበሉ፡ ብእንዳ-ጸዓዘጋ ተመራሖም ወገን-ተድሮስ ከይኖም ዝጸንሑ ህዝብታት ናይዚ አውራጃን/ ህዝቢ ሓማሲን፡ ብዙሕ ኣጉሃዮም።

ምምሕዳር ኣይተ-ወንደፍራሽ ኣብ ደቃ-ወረሰናዝጊ ግና፡ ውሑድ-እዋን እዩ ጸኒሑ። ምክንያቱ እቲ ብፈረንሳ ከመጽእ እተባህለ ሓገዝ ምስ ተደናገዮ፡ ኣብ ውሽጥቲ

ዓድታት እውን ብዝተላዕሉ ተቻውሞታት፡ " ንጉሰ " ነዚ ዓድ'ዚ ክለቅቅ ተገደደ። ሓይሊ ተድሮስ እናደንፍፀ መጺኡ ድማ፡ ናብዚ ገጹ ተቐራረበ።

ንጉሰ፡ ብታሕተዋይ-መረብ/ ታሕተዋይ-ተከበን አቢሉ ንዓድ-አምሓራ ምእታው አብ ዝገበሮ ፈተነ ተሳዒሩ ምስ ተቐትለ (1862 ዓ.ም.)፡ መረብ/ምላሽ ብምሉኡ እንደገና አብ ትሕቲ ምምሕዳር «እንዳ-ጸዓዚጋ» ተመልሰ።

አብቲ እዋን'ቲ መራሒኡ ዝበረ ደጊዖት-ሃይሉ'ቲ ዝጸንሐ ኩነታት ናብ ሕጋውንቱ-ጥንታዊ ባህሉን- ንምምላሱ ተቐላጠፈ። ብዘይካ'ዚ፡ ነዩም አብቲ ፋሉላዊ እዋናት ዓቕኖም ዘጥፍኡ ሹም-ጉልታት፡ ዝጠቐሙልዎ መዝናታት ሚዛን ክገብርሉ ዓደመ።

አብ ትሕቲ ንግስነታት- ተድሮስ/ዮሃንስ-፡ «እንዳ ዓረዛ» ነቲ ብእንጻር ፍትሕን-ሕግን/ ብውዲት/ኩነታት ብምምዝማዝን/ ዘጥረይዎ ርኽበታት፡ ንምምላሱ'ዚ እንተ-ጽዓሩ፡ ምንም ስልጣን አይተዋህቦምን። አላሽ ማን አይበሉን። እዚ እንዳ'ዚ፡ አብ ዝበሮ መዝናታት ንምምላስ ነብ ዘካየዱ ምብልሓት ሓደ፡ እቲ አብ ሞንጎ ወ/ሮ ውባ ንል-ደጊዖት ንጉሰ (ቦኸር-ውላድ ገረጻዲቕ) / ልጅ-ካሳ ወድ ደጊዖት ሃይሉ / እተገብረ መውሰዖ ክጥቀስ ይከኣል።

ካብ'ዚ መውሰዖ'ዚ እዩ እቲ ብቐትለት " ግብግን-ቦቲኒ " ተኸሲሱ ሕማቕ-ዝኸረ ዘትረፈ አዝማቲ-አበራ ዝውለድ።

ከም ዝበሃሉ፡ ውባ ኩነት/ካሳ፡ብወገን አደታቶም ካብ ክልተ አገልገልቲ-ጊላታት እዮም ዝውለዱ። ስለ ዝኹን'ውን፡ እዚ አበራ እተባህለ ውላዶም፡ ጽቡቕ-ግሩም ጎበዝ ክሱ፡ ብደባን ሕብሩን- ጥፍንቕ ዝበለ መልክዕ ገጹን፡ ካብቲ ብብዝሒ አብ እንዳ-ዓበይቲ (እንዳኡ'ውን እንተኹን) ዝረአ፡ ንጽሩይ መልክዕ ዓሊት-ኢትዮጵያውያን ዘጽር መልክዕ፡ አዝዩ ዝረሓቐ እዩ።

***

እዚ አብ ሞንጎ ውባ-ካሳን እተገብረ መውሰዖ፡ ንሓደ አብቶም ሰዲቦም አብ ኤርትራ እተካየዱ ፍጻሜታት ዓቢ ተራ እተጸውተ ውልቀ-ሰብ፡ ክብ ንምባል ዕድል ዝኸፈተ መውሰዖ እዩ ኩይኑ። ብዛዕባ በላምበራስ ክፍለየሱስ ወድ አይተ-ጉፋር በዓል ዓድ ከልካል (ይኩኖረዳእ) እዩ ዝዝረብ ዘሉ።

አይተ-ጉፋር፡ ተኸታሊ ደጊዖት-ውቢ ኩይኑ አብ እተፈላለዩ እዋን ብዘመሰከሮ ሓይሊ-ትብዓት- ቆራጽነት፡ አብ ዓዱ ዓቢ አኸብሮት ዝበሮን፡ ዝፍራሕ ሰብን እዩ ዝበረ።

ኩይኑ ማን፡ 'ኩኖረዳእ ጉልቲ ገዳም ደብራ-መንቀርዮስ ብምንባሩ፡ አቡን ናይቲ ደብረ እዩ ሹም-ጉልቲ ተባሂሉ ዘመሓድሮ ዝበረ። ስለ'ዚ'ውን አይተ-ጉፋር፡ ዝኹን ዓይነት ምምሕዳር ይኹን ስልጣን አይጸንሑን።

ደጊዖት-ሃይሉ ንካሳ እተባህለ ወዱ ምስ ውባ በዓልቲ ዓረዛ ብዘዋሰነ፡ አብ ደቃ-ተስፋ ብዙሓት ሓደሰቲ ፈተውቲ እናጠርንፈ ፍቕዲ ሰዓብቱ ስለ ዝበርከተ፡ እቲ ተጸራሪኡ ዝኹን ራእሲ-ወለንኪአል ሚዛን ንምሕላው፡ ንዓሉ ወ/ሮ ጥሩ ክፍለየሱስ ምስ እተባህለ ወድ አይተ-ጉፋር አዋሰባ።

እቲ ዝኸተል ዛንታ አጸቢቕና ንምርዳእ፡ እንዳ አይተ-ጉፋር ከምዚ እዩ ዝበረ ቅርጹ፡

አይተ-ጉፋር

1ይቲ- መሓለት   2ይ- ከንቲባይ ፍርዙን   3ይቲ-ጥሻል   4ይ- ክፍለሱስ   5ይ-ሃይሉ

መሓለት- ሃይሉ፡ ብዘይ ሓድጊ-ውላድ እዮም ሞይቶም። ጥሻል፡ አብ ደምበላስ አትያ፡ ግምጃ እተባህለት ንላ ምስ ሻለቃ-ጉርጃ ተዋሲባ፡ ውበንሽ እተባህለት ንል ወሊዳ እያ

ሞይታ። ውብነሽ ብግደላ፡ ብ 1892 ዓ.ም. ምስ ወድ አይተ ዓረዶም በዓል ድባርዋ እያ ኪዳን አሲራ።

ከምዚ 'ሉም እቶም አብ ዳሕረዋይ-ደረጃ ዝሰርዑ አባላት ናይቲ እንዳ ካብ ተዘከሩ፡ ስዒቡ ዝቐርብ ዛንታ ነቶም አገደሱቲ ዝበሃሉ ዜጋታቲ እዩ ከምልከት።

አይተ-ጉፋር፡ ዕቤት-ሓይሊ ብዘደለበ፡ ን ጉይትነት ናይቲ ገዳም (ደብራ-መንቀርዮስ) ነጺጉ፡ ንባዕሉ መራሒ 'ኩኖረዳእ ኩነ ደምበላስ ናይ ምዃን እዩ ሃንቀውታኡ ዝሰበረ። ከም 'ሓቂ ዛንታኡን ንሱ'ውን ከም ዝበሉን፡ አብ ጥንታዊ-ዘመናት፡ 'ኩኖረዳእ አካል ደምበላስ እዩ ዝሰበረ። ነቲ ገዳም ተባሂሉ እዩ'ውን ከም ጉልቲ ካብ ደምበላስ ተፈልዩ። እቲ ጊዚ አብቂዑ ግን፡ ምምሕዳር ቤተ-ክህነት ተሪፉ፡ እቲ አብ ክልተ ተኸፊሉ ዝጸንሐ ወገናት አብ ዕቤቲ ከምለስ እንተድኣ ኩይኑ፡ ምጽምባሩ አድላይ ከም ዝኹን ዝብሉ ምጉት ተላዕሉ። ከም ሳዕቢን ናይቲ ክርክር ድማ ክልተ-ሰልፍታት ቆሙ።

እቲ ብአይተ-ጉፋር ዝምራሕ ቀዳማይ አብ ሓይሊ ዝአመነ ጉጅለ እዩ ድማ ናይ መጀመርያ ስጉምቲ ወሲዱ። በዚ ድማ፡ ሰለስተ-ካህናትን/ እቲ ደጊያት ውቤ ባዕሉ ናይቲ ደብራ ጸጥታ ንምሕላው ዝለእኸ ወኪሉን፡ ተቐትሉ። ውቤ በዚ ብድሆ'ዚ ተላዒሉ ዝበነኛታት ንምቕጻዕ፡ ሓያል ጭፍራ-ሰራዊት ለእኸ። አይተ-ጉፋር አምሊጦ አብ በረኻ ሰፈረ። ዓድ-ክልካል እተባህለ ዓዲ ግን፡ ብምሉኡ ተወሪሩን-ተራሰዩን ያና ምስ ኩነ፡ ፍርዙን-ክፍለዮሱስ እተባህሉ ክልተ-ህጻናት ደቅ አይተ-ጉፋር ከም ጀሆ ን "ሰሚን" ናብ ውቤ ተወስዱ።

ተድርስ አብ ንግስነት ብዝመጸ እዩ አይተ-ጉፋር ንዓዱ ከምለስ ከኢሉ፡ ደቁ'ውን ተረኪቡ። እዚ ሓድሽ ሃጻይ፡ ከህድእን/ ዝኹን ዓይነት ግርጭት ምስቲ ገዳም ተመሊሶ ከይለዓል ብምሕላብን፡ ንጉፋር ግብረ ካብ ምኽፋል ነጸ በሎ። እዚ ግን ብጠባዩ ሞዲ ስለ ዘጥቐ፡ ሓንሳብ'ዚ ብሰላም አይዓረፈን። ካልእ ምግባር ስለ ዘይተኻእሎ ድማ፡ አብ ሽፍትነት ዘድሃቡ ሰባት ጠርኒፉ ጭፍራኡ አቐሙ ን ባርያ-ባዛ-ባርካ-ቦሳስ-ኪኖኡ ክሳብ ዓቢ መንተል፡ ንራሲያ ተዋፈረ።

ምስ ሰራዊት ናይቲ አብቲ እዋን'ቲ መራሒ ምሉእ መረብ/ምላሽ ዝሰበረ ደጊያት-ሃይሊ ኩናት ዝጠመሉ እዋናት'ውን፡ ውሑድ አይኩነን።

አይተ-ጉፋር ብድሕር ውሑድ ዓመታት ከምዚ 'ሉ ምስ ነበረ፡ አብ ሞቱ፡ ን አይተ-ክፍሎም እተባህለ ሓው እዩ መሪሕነት ናይቲ ጭፍራ አመሓላፋሉ። እዚ'ውን ብግደላ አብ እርግናኡ፡ ነዚ ዘሕዝን ናይ ሽፍትነት-ውርሻ "አይተ-ፍርዙን" ንእተባህለ ወድ-ሓው እዩ አውሪስዎ።

ከንቲባይ-ፍርዙን ንሓጺር እዋን ነዚ ብቐሊሉ መኸሰብ ዝርከበሉ ጥበብ፡ ን ባርያ-ባዛ ብፍላይ እናራሰዩ ቀጸለ።

አብቲ እዋን'ቲ እዩ ሃጻይ-ዮሃንስ አብ ዝፋን-ንግስነት መጸኡ። ሓደ ካብቲ መዲብዎ ዝጸንሐ ጽገናታት፡ ምምሕዳር ጉልታት/ ካብ ገዳማት ምፍላይ፡ ዝብል'ውን ነይርዎ እዩ።

ነዚ ብ ነጀው-መረብ እውን ንምትግባሩ፡ ከም መራሕን-ብስም ንጉስ ድማ ከም አመ-ሓዳሪ ኩሉ «ምድራ-ፈላሲ» (ብቤተ-ክህነት ክመሓደሩ ዝጸንሑ ምድሪ)-ተባሂሉ ሃሊቃ-ገሩ ተላእኸ።

መረብ/ምላሽ አብቲ እዋን'ቲ ብስም ንጉስ-ዮሃንስ፡ ብ "ሞግ-ሹም ገብሩ" እዩ ዝመሓደር ዝሰበረ። ሞግ-ሹም ገብሩ፡ ነቲ አብ ደቃ-ተስፋ ዝጸንሐ ኩነታት፡ አብ ስርዓቱ ንምምላስ፡ ምስ "ሃለቃ-ብሩ" ብስምምዕ፡ ን ክፍለዮሱስ መራሒ 'ኩኖረዳእ ከኸውን መረጸ። ክፍለዮሱስ አብ ክንድ'ቲ ፍርዙን እተባህለ ምዕባይ-ሓው እተመረጸ ምክንያት፡ እዚ ዳሕረዋይ ብዝሰበረ ተራጸሚ ጠባይ- አብ ሓደ ዘይምስማር- ኩብላሊ ብምንባሩን፡ እቲ ጉልቲ ዝሓቶ ስርዓት-ጸጥታ እዩውሕስን ብዝብል ርእይቶ እዩ።

ሞግ-ሹም ገብሩ/ ሃለቃ-ብሩን እዚ ፈጺሞም ንትግራይ ተጸዊዖም ብዝተመልሱ፡ ህዝቢ 'ኩኖረዳእ'አብቲ ዝጸንሐን-ይሓይሽ ዝበሉን ምምሕዳር ናይቲ ደብረ (ገዳም) ንምምላስ፡ አንጻር'ዚ ሓድሽ-ጉይታ ተላዕለ። ክሳብ አብ ረጽሚ እውን ተባጽሑ። ክፍለዮሱስ አሰኒፉ ድማ፡ ብዝተረረ አገባብ ገዝአም። ሃጻይ-ዮሃንስ ግን ጸላእ ረጽምታት ብምንባሩ፡

ነዚ ነገራት'ዚ ንምጽራይ ንራእሲ-ባርያው ንመረብ/ምላሽ ለኣኹ። ክፍለየሱስ ኩነ ደጋፊኡ ዝነበረ ፍርዱን ሓው፡ መራሕቲ ናይቲ ናዕቢ ዝነበሩን ተኣሲሮም፡ ኣብ ቅድም-ንጉሥ ቀረቡ። ንጉሳዊ ቤት-ፍርዲ፡ ንክፍለየሱስ- ፍርዱን- ነጻ ለቂቹ፡ ንሸውዓተ ካብቶም ተቓዋሚቲ ክርሸኑ ፈረዶም።

ንጉሥ-ዮሃንስ ብድሕር'ዚ ፍርዲ፡ ንፍርዱን «ከንቲባይ» ን ክፍለየሱስ ድማ ባላምበራስ ሸይመ. «ቀሚሽ-ሃሪ» ህያብ ኣበርከተሉም። ክፍለየሱስ ኣብ ኣግሪ ንጉሥ ወዲቹ፡ ነቶም ፍሩዓት ምሕረት ተገይሩሎም ነጻ ክልቁቹ ሓተተ። ቦቲ ንጉሥ-ነገስት ብክብርን ዓለባ-ሃርን ዝፈለጠሉ ወግዓዊ-መዝኑት ናይቲ ጉልቲ ተጠቂሙ ድማ፡ እዞም ተፈረዶም ዝጸንሑ ሰባት፡እመናት- ተማእዘዘትን ኩይኖም ኣብ ስርዓት ክምለሱ ምዃኖም፡ ባዕሉ ብነብሱ ተዋሓሶም። ብዘይካ'ዚ፡ እተዋህቦ ናይ ምምሕዳር መዝኑት፡ ምስ ፍርዱን-ሓው ብሓባር ከዘውትሮ ዝብል ፍቓድ'ውን ሓተተ።

እቲ ልቦና ዘላልዮ ንጉሥ-ዮሃንስ፡ ልቦና ካልኣት'ውን የድንቑ ብምንባሩ፡ ንክፍለየሱስ ኩሉ'ቲ ዝሓተቶ ፈቐደሉ።

እዚ፡ ኣብ ከባቢታት 1872 ዓ.ም. እዩ ዝኹነ።

ክፍለ ዮሱብ ብዛዕባ ፍርዱን ኣብ እተዘርበሉ፡ መብዛሕትኡ ታሪኽ በላምበራስ ክፍለ የሱስ እውን ተገሊጹ እዩ።

ንሱካብ 1870 ዓ.ም. እትሒዙ ንወ/ሮ ጥሩ ንል ራእሲ-ወለደሚካኤል (ሽዑ ደጊያት) ምስ ኣእተወ እትሒዙ እሙን ተኸታሊ ሓምሉ እዩ ዝኹነ። ምሳሉ ሓቢሩ፡ ኣብ ጐኒ ሰራዊት ንጉሥ-ዮሃንስ ኣብ «ጉዳ-ጉዳ» ኣንጻር'ቶም ብ " ኮሎኔል ኣረንድሩፕ " እተመርሑ ግብጻውያን ተሰለፈ።

ኣብቲ ዝሰዓበ ዓመት፡ ዮሃንስ ኣብ ልዕል ወለንኪኤል ናይ እምነት ተስፋ ኣሕዲሩ፡ ምምሕዳር ጥንታዊ-ሓማሲን -ማለት ምምሕዳር ናይቶም ብሰሚን ሰንሰለት ኣኸራናት ምኽዓው-ቆሎ ዝርከቡ ዓድታትን- ተኸላኻሊ ሰሚናዊ ዶባት ኢትዮጵያ ኣንጻር'ቶም ሕጎ ምፍዳይ ክሕልኑ ዝጸንሑ ግብጻውያን፡ ዝብል መዝኑት እውን ኣረኪብዎ ነይሩ እዩ።

በላምበራስ ክፍለ-የሱስ ግን፡ ንንጉሥ-ዮሃንስ ዝግባእ ምስጋና ነጸጉ፡ ኣብ ጉራዕ ምስ ሓምሉ ሓቢሩ ኣንጻር ንጉሥ ከተተ። ብድሕር'ዚ'ውን ክሳብ'ቲ ወለንኪኤል ብክሕደት ተታሊሉ እተማረኸሉ እዋናት፡ ምሳሉ እዩ ተሰለፋ።

ራእሲ-ወለንኪኤል ብግብጺ ተደጊፉ ርእሱ-ዝኸለለ ገዛኢ ምሉእ መረብ/ምላሽ ንምዃን እዩ ተስፋኡ ዝነበረ። ግብጻውያን፡ ደገፍቲ ናይዚ መደባት ኩይኖም፡ ወለንኪኤል ኣብዚ ሃገር'ዚ ዝነበሮ ሰልጣን ተቐቢሎም፡ ንመጻእ'ውን ተዓዊቱ ሰልጣን ምስ ዝድልብ፡ ነቲ ዝዓበየ ግዝኣቲ ክእምንሉ ምዃኖምን ዘመስክር፡ መብጽዓ ዘመልከት " ወርቂ-ጋማ " እውን ልኢኹምሉ ነይሮም እዮም።

ሰሚናዊ-ክፍለ ኣከለ ጉዛይ፡ተኸታሊ ወለንኪኤል እዩ ዝነበረ። ሽመዛና ግን፡ ማእከላይ-መርገጺ ሓዘ።

ከንቲባይ-ፍርዱን ግን ምስ ሰዓብቲ፡ኣብ እምነቲ ጸኒዑ፡ ኣብ ኩናት-ጉራዕ ኣብ መሳርዕ ንጉሥ እዩ ዝነበረ ጸግዑ።

ሰበ-ሰልጣን ግብጺ ዝነበሮም ድርብ-ፖሊቲካ ተገንዚቡ፡ ራእሲ-ወለንኪኤል ብንጉሥ ክእምን ኣብ ዝወሰነሉ እዋን፡ ብኣሉላ ተኸዲዑ ምስ ተማረኸ፡ ክፍለ-የሱስ እውን ምሳሉ እዩ ተማረኹ። ኩይኑ ግና፡ ወለንኪኤል ንትግራይ ተወሲዖ «እምባ-ሰላማ» ኣብ ተባዘለ ቦታ እንኪሕየር፡ ክፍለ-የሱስ ብኣሉላ ተመቐሉ፡ ኣብቲ እዚ ራእሲ'ዚ ኣብ ዓድ-ተኸላይ ኣቐምዖ ዝነበረ መደበር እዩ ተኣሲሩ። ን 6-ወርሒ ዝኣከል ድማ፡ ዘሰክሕ ዓይነት ስቅያት ኩሉ፡ ተጻዊሩ ሓለፎ። ከም ዝበሃል፡ ብትእዛዝ-ኣሉላ፡ ብኣካላዊ-መግረፍቲ እውን ተቐጺዑ እዩ።

ብድሕር'ዚ፡ ብፍቓድ ንጉሥ ሓራ ተለቂቹ ከብቅዕ፡ ካብቲ ምስ ፍርዱን ሓው ብሓባር ዝነበሮ መዝኑት-ምምሕዳር ኩኖሪዳእ ተቐንጠጠ። ከምዚ'ሉ ድማ፡ ፍርዱን እዩ ንውልቁ ጉይታ ናይቲ ጉልቲ ኩይኑ ጸኒሑ።

ክፍለ-የሱስ አብ ዓድ-ተኸላይ ተአሲሩ አብ ዝከበረሉ እዋናት፡ ደጊዮት ንጉሰ-ልጅ አስገደም-እተባህሉ ካብ እንዳ-ዓረዛ፡ ናብ ራእሲ-አሉላ ቀሪቦም ግዝእት ደቃ-ተስፋ ሓተትዎ። ንሱም ከም ዝበልዎ፡ ብመሰል-ትውልዲ። ብርእይቶአም፡ ክፍለየሱስ ኩነ ፍርዙን፡ እዚ መሰል'ዚ ኣይግደኦምን ዝከበረ። ፍርዙን ግን ብንጉሰ-የሃንስ ጽቡቕ ተቐባልነት ብምንባሩን- የሃንስ ድማ ብተመኩሮኡ ብ ነጀው-መረብ ዝከበረ ግዝእት ክፅቅብ ምእንቲ፡ ኣብዚ ቦታ ንዝርከቡ ኣመሓደርቲ ደቀ'ባት ዓቕን ዘይብሉ ፅቢት ምፍቃድ፡ ኣደገኛ ምዃኑ ተረዲኡ ብምንባሩ፡ ነቲ ብደጊዮት ንጉሰን-ልጅ አስገደምን ዝቐረበ ኣቢቲታ ነጸኑ።

በላምበራስ ክፍለ-የሱስ ካብ ማእሰርቲ ምስ ተለቐቐ፡ ንቕሩብ እዋናት ሃዲኡ ብሰላም ኣብ ዓዳ ነበረ። ብድሕሪ ኣርባዕተ-ወርሒ ከምልጥ ክኢሉ ብባርካ ሓሊፉ ኣብቲ ብግብጺ ከመሓደር ዝጸንሐ መሬት ተዓቕቦ። በቶም ናይ «ሰንሒት» ሰበ-ስልጣን ጽቡቕ ተቐባልነት ተገይሮሉ ድማ፡ ኣብ "ሓልሓል" እዩ ነበሩ። ኣብዚ ሓመሽተ-ወርሒ ድሕር ምጽናሕ፡ ንከረን ተጸዊዑ ኣተወ። ምስ ተኸተልቲ 50-ጠበንጃ ዝኸውን ተዋሂብዎ ኣብቲ ብሓታ-ገብሩ ብኣሉላ ተኣዚቡ ኣንጻር'ቶም ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር-ግብጺ ዝከበሩ ዓድታት ዝፍጽሞ ዝከበረ ወራራት ንምፅጋት፡ ኣብ እተፈላለዩ ቦታ ዶብ ዓድ ሓበሻ ይለእኹ ነበረ።

እዚ ኩነታት'ዚ፡ ክሳብ ምክታም «ውዕል-ዐውት» (መስከረም 1884 ዓ.ም.) እተፈ-ጸመሉ ዕለትን-በዚ ኣቢሉ ድማ ምልቃቕ ግብጺ ካብ ሰንሒት- ከምኡይሉ እዩ ቀጸሉ።

ብሓታ-ገብሩ ንከረን ብዝኣተወ፡በላምበራስ ክፍለ-የሱስ ካብ ቦታኡ ለቂቑ ኣብ «ሓባብ» ተዓቕቦ።

"ድርቡሽ" ንምብራቕዊ ክፍሊ-ሱዳን ክሳብ ገማግም ንምውራር ዝከበሮም መደባት ብዝሰምዑ፡ ክፍለየሱስ ምስ ሰዓብቲ ኣብ ገዳም «ጸዕዳ-እምባ» ተዓቕቡ ጸኒሑ፡ ብሽምግልና ናይቶም ካህናት ምስ ኣሉላ ክፅረቑ- ብንጉሰ ክኣምን- ኣንጻር ናይ ሓባር ጸላኢ ንምክታት እውን ምሳእም ክሰለፍ- ዝብል መደቡ ኣፍለጠ። ኣሉላ ግን፡ ካብ ተጸራራ-መርገጺኡ ሰገጥ ከይበለ፡ ነቲ ጉዳይ ብሓይሊ ምፍታሖ ወሰነ። እቲ ቦታ ምጥቃፅ ጽንኩር ኩይኑ ስለ ዝረኸበ ግና፡ ብጥሚት ክሕዞ ንማለት፡ ነቲ ቅዱስ-እምባ ብሓያል ሰራዊት ከበዞ።

3-ወርሒ ብድሕር'ዚ ከበባ ሰንቂ ምስ ተወሓደ፡ ኣደ ለይቲ፡ በላምበራስ ክፍለየሱስ ምስ 30 ሰዓብቲ፡ ብኣኡ ክሃድሙ ኣይክእሉን ተባሂሉ ሓለዋ ዘይተገብረሉ ህጉም-ኣጻድፍ ብገመድ ተወርቂሮም ከምልጡ ክኣሉ።

ኣፍልጦ ናይዚ ቦታ ንዘለዎ ሰብ እውን ዘገርም ፍጻሜ'ዚ፡ ብሳላ "ሻለቃ-ጉርጃ" እተባህለ ተባብ- መስተውዓልን ካብ ወታሃደራት ክፍለየሱስ እዩ ከፅወት ክኢሉ።

ሻለቃ-ጉርጃ ንበላምበራስ ክፍለየሱስ ሰብኣይ ንል-ሓውቲ እዩ። ኣብ ህልዊ እዋን፡ «ዩሽባሺ» ኣብ 4ይ-ቦጦሎኒ ደቀ'ባት ምሳና (ኢጣልያ) ዝዓስከረ እዩ።

ሰራዊት-ኣሉላ ናይ ከባባ ስርሓቶም ብቐድሚ ምጅማሮም፡ ጉርጃ ምስ 15 ሰብ-ጠበንጃ ሰንቂ ከናዲ ብክፍለየሱስ ንባርካ ተላኢኹ እዩ ጸኒሑ። እተባህለ ፈጺመ-ብዝተመልሰ፡ ጉይታኡ ብ 700 ዝኹኑ ተባዓት-ጀጋኑን ሰብ ጠበንጃ (ብሓታ-ገብሩ እውን ዝከበረሉ) ተኸቢቡ ምንባሩ ተገንዘበ። -(ብሓታ-ገብሩ፡ ኣብቲ ዝሰዓበ ዓመት «ኩፊት» ኣብ እተባህለ ቦታ፡ ድርቡሽ ንሰራዊት-ኣሉላ የጥቅፅዎ ኣብ ዝከበረሉ፡ ንኡስ-ሰራዊት ኣኹቲሉ ብተበተብ ንረዳት ተጸዊዑ፡ ንድርቡሽ ኣብ ዝሰዓረሉ ኩናት እዩ ተቐቲሉ) -

ሻለቃ-ጉርጃ ሕልናኡ ከየፅረበ፡ ክፍለየሱስ ብዝከበሮ ጥበብ ካብቲ ኩነታት ክላቕቕ ከም ዝኸለል ተእማሚኑ፡ ነቲ ናይ ከባባ መስመር ሃንደበት ብለይቲ ኣጥቐዖ። ቦታ እናለወጠ፡ ኩል-ጊዜ ግና ቦቲ ናብ ገዳም ገዱ ዘውጽእ መንገዲ ብብርቲፅ እናጥቀሙ- እናሰሓበን ጸንሐ። ክፍለ-የሱስ እቲ ሓሳብ ተረዲኡ፡ ቦቲ ዘይሕሰብ መንገዲ ብዘገርም ኣገባብ ምስ ኩሎም ሰዓብቲ ከምልጥ ክኢሉ፡ ምስቲ እሙን ሻለቃኡ ሓቢሮም እንደገና ኣብ "ሓባብ" ተዓቕቡ።

ብድሕር'ዚ፡ ክፍለ-የሱስ ንቕድም ምስቶም ኣብቲ እዋን'ቲ ኣብ ባጽዕ ዝነበሩ ልኡኻት ብሪጣንያ፡ ውዕላት ኣበገሰ። ካብኦም ድማ ኣደ-ሸሕ ቅርሺ ባጠራን/ ኣደ-ሳጹን ጠያይትን ተዋሂብዎ፡ኣብቲ ዝነበሮ ቦታ ምጽናሕ ከም ዝሓይሸ ዝብል ምሕጽኖት ተገብረሉ።

እስኢቲ ምስ " ቦስማን-ድማማ " ንምርኻብ 10 ብጽቱ ኣኹቲሉ፡ ባዕሉ ብነብሱ ቀረበ። ቦስማን-ድማማ፡ ኣብቲ ኣንጻር ግብጺ-እንግሊዝን ዓሪጽሉ ዝነበረ «ሸልሓት» እተባህለ ቦታ ኣብ ከባቢታት ሰዋኪን ተቐበሉ።

ክፍለየሱስ ኣገዙ ከበርከትን፡ ኣብ ምስልምና ኣሚኑ ደጋፊ «ማሕዲ» ክኸውን እውን ተወፈየ። ለውጢ ናይዚ ድማ፡ ምስቶም ናቱ ዝጽምበሩ ሰራዊት-ብረትን ከወሃቦ'ሞ፡ ኣንጻር ዓድ-ሓበሻ ክኸትት ኣተተ።

ቦስማን-ድማማ ግን፡ ካዚ ኣሳብ'ዚ ነጺጉ፡ ኣብቲ እዋን'ቲ ኣደ'ኪ ካብ ወታሃደራቱ ካብቲ ኣንጻር-እንግሊዝ ኣሰለፍዎም ዝነበረ መኸተ ክኣልዮ ከም ዘይከእል ኣረጂኡ፡ እቲ ኩናት ኣንጻር ዓድ-ሓበሻ፡ ክፍለየሱስ ንበይኑ ክጅምሮ እሞ፡ ኣብቲ ዝስዕብ እዋናት ክድግፎ ምዃኑ ዝብል ምኽሪ ኣቐረበሉ። ብዛዕባ'ቲ ሃይማኖቱ ለዊጡ ኣብ ምስልምና ክኣምን ዘቐረበ ኣሳብ ግን፡ ብንጹህ-ድልየቱ ኣብ ዓዱ ባዕሉ ክእመነሉ ተላበዎ።

ዓመተ-ምህረቲ፡ 1885 ዓ.ም. እዩ ዝነበረ።

ብ 5 የካቲት ድማ፡ ቀዳማይ-ጭፍራ ሰራዊት ኢጣልያ ወደብ-ባጽዕ ወረረ። 7-ወርሒ ብድሕር'ዚ፡ በላምበራስ ክፍለ-የሱስ ምስ " ኮሎኒሎ-ስተላ " ውዕላት ንምክያድ፡ ቦቲ እመን ተኸታሊኡ ሻለቃ-ጉርጃ እቢሉ፡ ናይ ጽሑፍ-ርክባቱ ጀመረ።

ሰበ-ስልጣን ኢጣልያ ኑቲ ልኡኽ-ደብዳቤታትን ብእወንታ ብምቕባሎም፡እዚ፡ እቲ ናይ መጀመርያ ጽልዋና ኣብ ህዝቢ-ሓባብ ዘሕደርናሉ መሳርሒ ኩነ። ስኢቲ ድማ ኣባብ ብምልኡ ኣብ ትሕቲ ኣለዋና ክዕቁብ ኣተተ።

ብ 23 ጥሪ 1887 ዓ.ም. በላምበራስ ክፍለየሱስ፡ ብፍቓድ " ጀነ " እተባህለ ጀነራል፡ 160 ተኸተልትን-50 ጠበንጃን መሪሖ «ሕጥምሎ» ኣተወ። ብኡንብኡ ድማ፡ 100 " ረሚንግቶን " እተባህሉ ጠበንጃ ተወፈዩሉ።

ብዕለት 25 ናይ'ቲ ወርሕ'ቲ «ጸዓቲ» ብኣሉላ ተጠቐዐ። እቲ ዜና ኣብ ባጽዕ ብዝተሰምዐ፡ ክፍለየሱስ ኣብቲ ዝሰዓበ መዓልቲ፡ ምስ " ኮሎኒሎ ደ-ክሪስቶፎሪስ " ናብቲ ዓውደ-ወግእ ክብገስ፡ ናይ ተዳሎ ምልክታ ተዋህቦ። ብዘይተሓሰበ ጸረ-ትእዛዝ ግን፡ ደ- ክሪስቶፎሪስ፡ ኢጣልያውያን-ወታሃደራት ብፍላይ ኣኹቲሉ ተበገሰ።

ብ 1889 ዓ.ም. ክፍለየሱስ ምስቲ እተደላደለ ጭፍራኡ ን መዓስከር-ከረን ተላእከ። ኣብ ዝሓጸረ እዋን ግን፡ ርእሱ ከም ዝኸኣለ መሪሖ፡ ብዘይካ ቀይዲ ባዕሉ ክመሓደር ጀመረ። ስለ'ዚ'ውን መግዛእታዊ መንግስቲ ኢጣልያ፡ ኣብ ወርሒ ግንቦት ናይ ዝሰዓበ ዓመት፡ ብ " ማጀረ ዲ-ማሞ " እተመርሖ ኣደ-ክፍሊ ዓስከር ደቀ'ባትን/ ባንዳታት ዝሓዘ ክፍለ-ሰራዊትን/ ኣንጻሩ ክልእኸ ተገደደ።

ብዕለት 02 ወርሒ ሰኑ፡ ከረን ብዝኣተወ፡ ክፍለየሱስ ብድሕር-ትሩብ ወለቐ-ዘለቐ ዝበለ ተቓውሞ፡ ምስቶም ኣብ ውሽጥ'ቲ ዕርዲ ዝነበሩ ብጽቱ ተማረኸ።

ስኢቲ ኣብ ዓሰብ ተሓይሩ፡ ኣብኡ እዩ ሞይቲ።

ዘርኢ በ/ስ ክፍለ-የሱስ በዓልቲ ቤቱ ወ/ሮ ጥሩ ንል ራእሲ ወለንኪኣል			
1-ጸሓይ ወረዳ	2-ሓይ ወዳ	3-ልጅ ኣዳል	4-ልጅ ኣሸብር
ብሄረኛ እያ ሞይታ	ብሄረኛ ዝሞተ	ዝበዛ ወደ 17 ዓመት እዩ በዓል ሕማቕ-መንፈስ። ምስ ኣዲኡን-ኣባሓንኡን ኣብ ዓድዋ እዩ ዝነበር።	10 ዓመት እዩ ዕድመኡ እዚ'ውን ምስ ኣዲኡን ኣባሓንኡን ኣብ ዓድዋ ይነበር።

ብዙይካ'ዚአም፡ በላምበራስ-ክፍለየሱስ ቅድሚኑ ንወይዘሮ ጥሩ ምእታው፡ ካብ ሓንቲ «ገረድ»፡ ከልተ-ደቂ ወሊዱ እዩ ጸኒሑ።

1ይተ- መስቀላ፡ 25 ዓመት አቢሉ እዩ ዕድመላ። ምስ ልጅ-ሃይለ እተባህለ ዘመድ ሓድጉ'ንበሳ፡ አብ ድምበዛን እያ ተዋሲባ።

2ይ- በላምበራስ ይልማ፡ ንሱ'ውን አብ «ዓሰብ» እዩ ሞይቱ። ታሪኹ ድማ ብስዕብ ጽማቕ ክቐርብ ይኸእል።

ክፍለየሱስ ምስ ሰዓብቱ አብ ከረን ምስ ተማረኹ፡ ሻለቃ-ጉርጃ እዩ ንውልቁ አብኡ ምሳኦም ዘይጸንሑ። ንሱን 30 ዝኹኑ ሰብ-ብረትን፡ ካብ ከረን ወጸኢ አገባብ ዘይሓዘ ቀረጽ-ግብርን ንምስግዳድ እዮም ተላኢኾም ዝነበሩ። ጉርጃ፡ ብኣኡ አቢሉ ንበረኻ ምስ ወጸ፡ ብናይ ተውህቦ ብልሓቱ ንዝኹኑ እተገብረሉ መጻወድያ ከምልጥ ከኢሉ፡ ንየው-ነጀው ይብል ነበረ። ብሕልፊ አብቲ ዝውለደሉ ደቃ-ተስፋ።

አብቲ እዋን'ቲ፡ ከላብ አብኡ ምስዓቡ አድላይ ከይኑ ስለ ዘይተረኸበ፡ ንዓኡን-ሰዓብቱን ንምህዳእ፡ ነቲ ምስ መላእ ቤተ-ሰቡ ተሓሲሩ ዝጸንሐ "ይልማ" ምልቃቕ እዩ እቲ ዝሓሸ አማራጺ ተባሂሉ፡ ከምኡ'ውን ተገብረ።

ይልማ ተለቐቐ ንደቃ-ተስፋ ብዝኣተወ፡ ብዙሓት ሰብ ብረት ምሳኡ ተጸምበሩ። ምስ ሰራዊትና (አጣልያ) ሓቢሮም ድማ፡ አብ «ውግእ-ዓድዋ» ተሳቲፎም እዮም።

ካብኡ ብዝተመልሰ፡ ይልማ፡ በላምበራስ ብዝብል ሽመት ርእሱ ከኢሉ ብወርያዊ-ሃብቲ ዓዱ ከናበር ተፈቐደሉ። እዚ ግንዛቤብሕ ከይኑ ስለ ዘይረኸበ (ምናልባት'ውን ብሓድራ ዓደ ምክትላቱ ተደፋፊሉ)፡ አብ ራሱ ተዋፈረ። ብዛዕባ'ዚ ከምልሽ ተሓቲቱ እምበይታ ብዘቐረበ፡ ከዲዑ ተባሂሉ ከም ሽፍታ ተሃድኑ።

አንጻሩ፡ ሓያል ጉልበት ባንዳ/ ዓስከር ደቀ'ባት-ኢውሮጳውያንን ተዋፈሮም፡ አብ ሓድራዊ ግጥማት እውን ጸሚዮም እዮም። ውጽኢት ግን አይተረኸበን። ይልማን ሰዓብቱን አብቲ እተወልድሉ ሃገር፡ ነጻ ከይኖሩም ራሲያታቶም ቀጸሉ። ብዙይካ ስክፍታ ከዋፈሩ ዝደገፍዎም ረጅሒታት ድማ፡ ባህርያዊ-ጽንኩርነት ናይቲ ቦታን/ዋሕዲ መራኸቢ መስመራት/አብቲ ምስዓብም ዘይከኣል ክኔዋይ ሸነኽ ፈለግ-መረብ ብቐለሉ ናይ ምስጋር ዘለዎም ተኸእሎን እዩ።

አብ ወርሒ ሓምለ ናይቲ ዓመተ-ምህረት (1891)፡ ብሞንጎኝነት ደጊያት-ስባህቲ፡ ይልማን ሰዓብቱን ብፍቶት አብ ዓረዛ፡ ናብ "ኮሎኒሎ-ፕሮፕ" ሰለሙ።

ጭፍራኡ ብረቱ ተቐንጢጡ ተበታተነ። ይልማ ድማ ጽቡቕ ከንክን ተገቢርሉ አብ ኣስመራ ከኑበር ተፈቐደ።

ሻለቃ-ጉርጃ፡ "ዩሸባሺ" ተባሂሉ አብ ዕስከርና ተኸትበ። ዝተረፉ ድማ፡ ምእረት ተገደሩሎም ነጻ ተለቐቁ።

ብድሕር ቅሩብ አዋርሕ እዚ ፍጻሜታት እተኸየደሉ ግን፡ ብ ክንኒው-መረብ ይለኣኹ ብዝነበረ መልእክትታት ተተባቢዑ ይልማ እንደገና አንጻር-አጣልያ ውዲታት ኣለዓለ። ሻለቃ-ጉርጃ እዩ ድማ ነቶም ንይልማ ንዓሰብ ዝሓየርዎ ሰበ-ስልጣን፡ ምስጢር ናይቲ ማእለማታት ገለጹሎም።

ይልማ አብ ዓሰብ እዩ ሞይቱ።

3ይተ- ወይዘሮ መግደል፡ ካልእ ብወሰን ካብ ገረድ እትውለድ ንል በላምበራስ ክፍለ-የሱስ፡ ምስ ልጅ ካሕሳይ በዓል ሃዚጋ እያ ተዋሲባ።

***

ስዲቡ ዝቐርብ ስእሊ፡ ዘርኢ-ወለዶ እንዳ-ዓረዛን፡ ንዓኡ ዘብርህ ሓድ-ሓድ ሓበረታን እዩ፤

+ አይተ ገረመስቀል					+ አይተ ወንድፍራሽ		
+ አይተ ገረጻዲቕ					+ አስገዶም እምባየ (7)		
+ (1) - ደጊያት ንጉሰ		+ አይተ ገረመስቀል			+ አስገዶም		እምባየ (7)
ወብ	መሻሻ	ክልተ ዝሞቱ	ሃዶሉ	ማርያም	መንገሻ	አርአያ	+አስፍሃ
(1)	(3)		(4)		(5)	(6)	
				ካፈይ			አዳል
							(8)

ቀኝ-አዝማቲ ካፈይ፡ አዝማቶ ብዝኸነ እንዳታት ወትሩ እዩ ተነጺሉ። ክሳብ 'ውን ሕጋውነት ትውልዱ አብ ምጥርጣር አብጺሑም፡ ካብ ጋላ እተወልደ እዩ ይብሉ።

ምስ ሓድ-ሓድ ብጽቱ ንውሱን-እዋን አብ በረኻ ከባቢታት " ሰፍላ-ግንጻይ " (ማይ-አንበሳ) እዩ ጸኒሑ። ብድሕር'ዚ፡ ንቕድም ምስ በላምበራስ ክፍለየሱስ፡ ስዲቡ ድማ ምስ ደጊያት ሓድጉ'ንበሳ ዓስከረ። አብ ጭፍራ ሓድጉ'ንበሳ አብ ዝነበረሉ እዋን እዩ 'ውን ብመንግስቲ-ኢጣልያ ተፈላጥነት ረኺቡ።

አለው እተባህሉ አባላት እንዳ-ዓረዛ ምስ ይልማ ሓቢሮም ተቓውሞ ንምልዓል ብዝገበርዎ ውዲታት አብ ዓሰብ ምስ ተሓየሩ፡ ካፈይ ብኢጣልያ እዩ መራሒ-ዓረዛ ተሸይመ። እዚ ዘይተጸበዮ ዕድል ግን ከምቲ ምስ ኩሎም ደቀ'ባት ዚጋጥም ዘሎ፡ ናይ ልዕልነት ስምዒት አሕደረሉ። ትምኒቲ፡ መራሒ ምሉእ ደቃ-ተስፋ ክስየም እዩ ዝነበረ። ብሕልፊ መራሒ «ዛይዳክሉም» ክበሃል። ይብጽሓኒ ብዝብል ጠለብ።

እዚ ግን፡ ማንም ከግንዘቦ ከም ዝኸለል መሰረተ-አልቦ እዩ።

ዛይዳክሉም፡ ዓድ ሻለቃ-ጉርጃ ከም ምኽኒ፡ ንሱ እዩ አብዝ-ዓዲ ሓይል ጽልዋ ዝርከቦ። ንደቅ-ዓዲ ናብ መራቶም ንምምላስ፡ ባዕሉ ብዘንቀሉ፡ መደብን- ንሱ ዝጸወሮ ወጸእ ገንዘብን- ዘራእቲ እናቕረበ አብ ሕርሻዊ-ማእቶት ንኸዋፈሩ ዝዓደመ፡ ሻለቃ-ጉርጃ እዩ። ብዘይካ'ዚ ድማ ከምቲ ድሮ ብደቂቕ እተገልጸ፡ እቲ አብ ሞንጎ ጉልታት ዓረዛ- ዛይዳክሉም ዝፈሰሰ ደም፡ ካፈይ ንዝቕርቦ ጠለባት ይዓግቶ እዩ።

እዚ ኩነታት ተመልኪትካ እምበእር፡ አብ ደቃ-ተስፋ ኢጣልያዊ አመሓዳሪ ምምራጽ እተወሰደ ስጉምቲ፡ ነዊሕ ዝእመተ- ቅኑዕ ፍታሕ ከይኸነ አይተርፍን። ከመይሲ ነቲ ደቀ'ባት አብ ስልጣን ብዝበጽሑ ዘሕድርዎ ናይ ልዕልነት ዝምባለ ኩነ/ ነቲ አብ ሞንጎ እተፈላለዩ ነገዳት ዘሎ ምስሕሓብ ዘዓገሰ ምርጫ ብምኽኒ። ልዕል-ኩሉ ድማ፡ እቶም ዝሓየሉ ዚጋታት አብ ልዕል'ቶም ዝደኸሙ ዝፍጽምዎ ዝበናት ዓብላሊ ከይኸውን እዩ ዋና ጥቕሙ።

ከምዚ'ሉ ንኣብነት አብ " ደቃ-ተስፋ " ብ «በለው» እተሃዘበ " ደቃ-ታዕስ " እተባህለ ጉልቲ ይርከብ። እተጠቐሱ ህዝቢ-በለው ምስ «እንዳ-ናይብ» ሓደ እዩ መበቐሎም። ወረ'ውን ክሳብ ንግስነት ሃጸይ-ዮሃንስ አብ ዝነበረ እዋን፡እቲ ጉልቲ ንባዕሉ «ጉልቲ-ናይብ» እዩ ዝበሃል ነይሩ።

አብ ዝሓለፉ ዓመታት አብቲ ምድሪ ዝነበሩ ገባር ን " ካፈይ " ዝኸፍልዎ ግብሪ ንምእጋድ፡ አቡቲታኦም ናብቲ አመሓዳሪ ከቕርበሎም ንማለት፡ ንናይብ እዮም ከም ወካሊኦም መሪጸም።

ነገሮም ከመይ ከም እተፈጸመ አይተፈልጠን። ብዝኸነ ግና ሸለል ከበሃሎ አይግባእን። ብናይ ደቀ'ባት አተሓሳስባ፡ ዝኸነ ግብሪ ዘስገድድ-ሰብ፡ በዓል መዝነት ከም ምኽኒ መጠን፡ አባል ካልእ ነገድ ከኸውን አይፍቀድን።

ሎም ግን ንደቃ-ተስፋ ዘመሓደር በዓል-መዚ ኢጣልያዊ ካብ ኩነ፡ ክለዓል ዝኸለል ናይ ምስሕሓብ ጠንቅታት፡ ትርጉም ኣይህልዎን። ኣብ መወዳእታ ድማ፡ እቲ ኣንጻር-ይልማ እተኸየደ ዘመተ ዘኸተሎ ተመክሮ፡ ክንርስዖ ኣይግባእን።

እቲ ኣብ ሞንጎ ተኸተልቲ በላምበራስ ክፋለየሱስ ኩነ ወዱን ብሓደ ወገን/ ኣባላት እንዳ ዓረዛ ድማ ቡቲ ሓደ/ እተገብረ ናይ ሓድነት ስምምዕ ሰኣን ኣስተውሒልካ ንቅድም ምፍላጥ እዩ ጸገማትን-ማእለያ ዘይብሉን ክሳራ ኣኸቲሉ። ደጊም ኢጣልያዊ-ኣመሓዳሪ ኣብቲ ቦታ ካብ ተመርጸ፡ እዚ ነገራት'ዚ ተመሊሱ ከዩጋጥም፡ ተስፋ ዝንበረሎ እዩ።

ምልክታት

(1) - ደጊዮት ፖሊስ ዓረዛ ምስ ተመልከ፡ ምስ "ይልማ" ሓፂሩ ኣንጻር-ኢጣልያ ይመኸር ብምንባሩ፡ ምስ ይልማ ብሓባር ኣብ ዓሰብ እዩ ተኣሲሩ። ደጊዮት-ንጉሰ ኣብ ማሕዩር-ዓሰብ እዩ ሞይቲ።

(2) - ወይዘሮ ውቡ እዩ ኣገማቲ-ኣበራ እዩ።

(3) - በላምበራስ መገኛ ንሱ ውን ተሓባባሪ ይልማ ብምንባሩ፡ ኣብ ዓሰብ እዩ ተሓደሩ። ዛጊት ኣብኡ ይነብር።

(4) - ልጅ ሃይሉ ማርያም ሕያዋይ-ጽቡቕ ጠባይን ዘለዎ ጎበዝ እዩ። ኣብ ዓረዛ ምስ ካፈይ ብስኒት ይነብር።

(5) - ደጊዮት-መንገሻ እዚ ውን ብተመሳሳሊ ምኽንያት ኣብ ዓሰብ ተኣሲሩ ይነብር። ኣንነት- ትፅቢትን ዘላልይዎ ዕጽው እዩ ጠባይ። ኣብ ህልዊ-እዋን እንተኹነ፡ ኣብ ደቃ-ተስፋ ሰዓብቲ ይርከብም። ካብ ቶም ኩሉም ኣብ ማሕዩር ዝርከቡ ደቅ-እንዳኡ፡ እዚ ደጊዮት-መንገሻ እተባህለ ኣባሉም/እዩ ዝያዳ ሓለዋ ዘድልዮ።

(6) - ልጅ-ኣርኢዮ ጎበዝ ወድ 18-20 ዓመት ኣበሉ ይኸውን። ናይ ልዕልነት ሃንተውታ ዘጥቅዮን-ክሳብ ውን ምስ ካፈይ ዝፋጠጥን እዩ። ኣብ ዓረዛ ዝውንኖ ግራውቲ እናሓረሰን- ንዓድ-ራእሲ እናተመላለሰን ምስ ኣዲኡ ይነብር። እቲ ደጊዮት-መንገሻ እተባህለ ሓው ካብ ማእሰርቲ እንተዝልቀቅ-ወይ ውን ሰዓብቲ እንተዝረከብ፡ ብርግጽ ልጅ-ኣርኢዮ ኣንጻር-ካፈይ ምተላዕለ።

ኣዲኡ ወይዘሮ-ኣበራሽ ዓል ደጊዮት መርእዮ ሓው ራእሲ-ወለንኪእል፡ በዓልቲ-ሃዘጋ እዩ።

ወይዘሮ ኣበራሽ ካልኣት ደቂ እውን ዝወለደት እያ። ካብኣቶም ድማ፡ ምስ ወድ ደጊዮት-መንገሻ በዓል ሽረ እተዋሰበት፡ ወ/ሮ ኣምለሰት ትኸክር።

(7) - ልጅ-እምዛዮ እዚ ውን ኣብ ዓሰብ ተኣሲሩ ይርከብ። ህዱእ እዩ፡ ዝንዳእ ውን ኣይመስልን።

(8) - ልጅ-ኣዳል፡ መንእሰይ ወታዕደር-ካፈይ እዩ። ምሳኡ ጽቡቕ-ርክብ ስኒትን ምህላው ይፍለጥ።

*****

VII. ጉንደት

እንዳ ሹም-ጉልቲ

" ሸርነር-መዚንገር " አብቲ «መጽናዕትታት ብዛዕባ ምብራቕ-አፍሪቃ» ዘርእሱ፡፡ ጽሑፉ ንህዝቢ ጉንደት አብ ዝምልከት ክፍሊ፡ ከምዚ ዝሰዕብ ይጠቅስ፡፡

«...ብሓፈሻኡ ኩሎም አብ ጉንደት ዝነበሩ ህዝቢ፡ ቡቲ ጽቡቕ ሕብረ-ቈርብቶም ካብቶም ካልእት ሰብ-ከበሳ ይፍለዩ እዮም። ባህሊ-ልምዲ-ጠባዮም ንዝምልከት ድማ፡ ነቶም አብ ሰሜናዊ-ዶባት ዓድ ሓበሻ ዝነበሩ ህዝቢ ይመስሉ።

ካብ ሰራዊ ዝፍለዩ ክነሶም፡ ፖሊቲካዊ-ምምሕዳርም አብ ትሕቲ "መንግስቲ-ሃይሉ" እዩ። መበቐሎም ብርግጽ እዚ 'ዩ አይበሃልን...»

እቲ እዚ ጽሑፍ 'ዚ እተጻሕፈሉ እዋናት -ሕዳር 1861 ዓ.ም.- ብሓቂ አገዳሲ እዋናት እዩ። ምክንያቱ ካብኡ ከም ዝርከብ ሓበሪታት፡

1) - ቅድሚ 32 ዓመት (ካብ 1892 ዓ.ም. ንድሕሪት)፡ ጉንደት ርእሱ ዝኸለለ አካል እዩ ዝነበረ። ምንም 'ኳ ቡቲ ንምሉእ መረብ/ምላሽ ዘመሓደር መራሒ ተቐይሩ እንተ ጸንሐ፡ ካብ ሰራዊ ፈጺሙ እተፈለየ ክፋል እዩ ነይሩ።

ስለዚ፡ እቲ ባላምበራስ ተስፋማርያም " ይብጻሓኒ " ኢሉ ዘቐርቦ ናይ ግዝእት-ተገብእ/ወይ ናይ ምትዕባላል ክርክራት፡ ወዳቂ ይኸውን።

2) - አካላዊ-ቅርጺ ኩነ/ ባህላዊ-ልምዶም፡ ካብቶም አብ ከባቢ ዓድታት ዝርከቡ ህዝቢ ዝፍለ'ኳ እንተኹን፡ ምስቶም አብ ሰሜናዊ-ዶባት ዝነበሩ ህዝባታት፡ ሓድ-ሓደ ተመሰሳልነት ከም ዝርከቦም ይጥቀስ።

3) - አብ መወዳእታ ድማ፡ እቲ ብዛዕባ ናይ ኢትዮጵያ " ኢትዮግራፍያ " (ስነ-ሰብ) ብቑዕ መምህር ዘበሃል «መዚንገር» ብዛዕባ ህዝቢ ጉንደት ርጉጽ ርእይቶ ምግላጽ ካብ ዘይተኻለሉስ፡ ካልእት ብዝግባእ ክገልጽም ኢልካ ምሕሳብ፡ ዘይከለል እዩ። ጥቓኡ ንምቅርራብ ክሕግዙ ዝኸለሉ ጭብጥታት ምውህላል ግን፡ ጠቓሚ ከይኩን አይተርፍን።

አብቲ ቦታ ካብ ዝርከቡ ሓበሪታን/ አብ እዝዩ እተመሓለሸ ኩነታት፡ አብዝን-አብትን ብመሰረት መሬት ማሕረስ/ግጠሽ/ሲቪላዊ ምምሕዳር/ጉዳይ-ሕግን/ዝለዓሉ ምስሕሓብ ጠንቅታትን ተመልኪትካ፡ እዚ አብ ጉንደት ዝነበር ህዝቢ፡ ብምድብላቕ ናይቶም ካብ ኩሎም ወረዳታት ንግስነት-ኢትዮጵያ እተላኻኸቡ ዘጋታት ዝቐመ እዩ፡ ወይ ናቲ ውጽኢት እዩ ዝብል ሞጉተ ምቕራብ፡ ካብ ሓቂ ዝረሓቐ አይከውንን።

ህዝቢ ጉንደት፡ ዘርኢ ናይቶም ቅድም ብሃጺያት/ ስዒቡ ድማ ብራእስታት ትግራይ ይለእኹ ዝነበሩ ሰራዊት እዩ።

እዚ ብ" አዳም-ሰገድ " ወይ ቀዳማይ-እያሱ (1680-1704 ዓ.ም.) ጀሚሩ፡ ብሰብ ዘመነ ደጊዮት-ወብ (1831-1855 ዓ.ም.) ዝቐጸለ ተልእኮ፡ ነቲ ብ «ነጀው-መረብ» ወትሩ ሓርነቱ ዓቲቡ ባዕሉ ዝመሓደር ዝነበረ ጥንታዊ ምድረ-ባሕሪ ንምምላሽ ወይ ዕቤቱ ንምዕጋት ተባሂሉ እዩ ዝፍጸም ዝነበረ።

ንህዝቢ-ጉንደት ዝመስሉ ህዝባታት፡ አብ " እንጋንኣ " ይኹን አብ " ዓይላ " እውን ይርከቡ እዮም። ካብኡቶም ድማ፡ እቲ አብ እንጋንኣ ዝርከብ እዩ 'ውን ጥንታዊ ዘበሃል። እዚ አብ ጉንደት እተሰራጨዉ ጨንፈር፡ ዳሕረዋይ ከይኩን አይተርፍን። ከም ዝመስሉ እውን፡ ብዘመነ ራእሲ ሚካኤል-ሰሐል እዩ ቅውም ምስፍሕፋሑ ጀሚሩ።

እቲ ብሚካኦል ሰሐል እተላእከ ጭፍራ-ሰራዊት፡ ሕድሩ ብእተባህለ ዜጋ ተመራሐ፡ እቲ ክሳብ ሸዑ ዋንነት " ህዝቢ ጉልቲ-መራጉዝ " ኩይኑ ዝጸንሐ መሬት፡ መቐማእቲ ዝበረ።

ንጊዜኡ፡ ወታዖደራዊ-ወራር መሲሉ እዩ ቀሪቡ። ከምቲ እብ ዓድ-ሓበሻ ዝዝውተር ልምዲ ግና፡ እንስትን-ቁልፀን እብ ኩናት'ውን ከይተረፈ ደድሕር-ሰራዊት እቦታቶም ስለ ዝኸተሉ፡ እቲ እተላእከ ጭፍራ ን " ሓለዋ-መረብ " ተባሂሉ፡ ንውሕ ዝበለ ጊዜ እብኡ ብምጽናሑ፡ እባይትን- ቁሸታትን ምህናጽ ተጀመረ።

እብ እዋናት ሰላም-ቅሳነት፡ ሓድ-ሓደ ካብታቶም እብ ከባቢኡ ዝነበረ መሬት ክኣርስ ጀመረ'ሞ፡ ከምዚ'ሉ በብቐሩብ እቲ ወታዖደራዊ-አሃዱ፡ እብ ናይ ሓቲ መግዛእታዊ-ምስፍሕፋሕ ሰገረ።

ዋንነት-መሬት እዩ'ውን እብ ሞንሳ'ቶም ጥንታውያን ወንንትን-እነም ኢጋይሸን፡ መላዓሊ ጠንቂ ኩይኑ ተረኺቡ።

ሕድሩ ብዝሞተ፡ ዓቕሞን እተባህለ ውላዱ እዩ መራሒ ናይቶም ስደተኛታት ዝነበረ።

ነገር-መሬት ምስ ተላዕለ ድማ፡ ነቶም ቀዳሞት-ነባሮ እዩ ከፈለገም። መግዛእቲ፡ ምስ-ፍሕፋሒ ቀጸለ። ብዘመነ " ደጊያት-ወብ " ድማ፡ 150 ሰብ-ጠበንጃ ካብ እንጋንኣ ንረዳት ተላእከ'ሞ፡ ብምልኡ ህልዊ ጉልቲ-ጉንደት ተመሊኹ፡ ጥንታውያን ወንንቱ ፈጺሞም ተባረሩ።

ህዝቢ ከም ዝኣምኖ፡ ዓቕሞን 999 ኣሓ አጥርዮን- 40 ደቂ ወሊዱን- እብ ኢጋ 100 ዓመት ዕድመኡ እዩ ሞይቲ ይበሃል።

ደጊያት-ወብ፡ እብ እተፈላለዩ እዋን ብኣስገዳድ የገብሮ ነበረ። ክሳብ'ውን እብ ማእሰርቲ ዘተጽሖ እዋናት ይዝከር። በላምበራስ-ወብ እተባህለ ቦኸራ- ወራስን ዓቕሞን ግና ምስ ሰዓብቲ፡ እገልጋሊ ናይቲ ሓያል መኹሱ ብምንባሩ፡ ብዘይካ ዝወሃቦ ዝነበረ ደገፍ፡ ዋንነት ንብረት ጉልቲ-ጉንደት እውን ብወግዒ ተፈልጠሉ።

ከም ባህሪኡ፡ እነም ንመረብ/ምላሽ ባዕዳውያን ዝኹኑ ህዝብታት፡ ወትሩ ደገፍቲ ራስታት/ ነጋውስን ዓድ-ሓበሻ እዮም ዝነበሩ። ካብታቶም ድማ፡ እብ እተፈላለዩ እዋን ሓገዝ ውህበታትን ይግበረሉም ነበረ።

ከምዚ'ሉ " ሃጸይ-ተድሮስ " ነቲ እብ ጉልቲ-ጉንደት እተፈጥረ ኩነታት፡ ወግዳውነቱ ኣልበሶ። እብ ትሕቲ " ንግስነት-የሃንስ " ድማ፡ ብ 1875 ዓ.ም. ቅድምቲ እብ ኩናት«ጉዳ-ጉዲ»እተላዕረ ሰራዊት-ግብጺ ምምጻኡ፡«ሕጋዊ-ምክፍፋል» ናይቲ መሬት ተተግቢሩ።

በላምበራስ-ወብ ከም መራሒ ናይቲ ጉልቲ፡እቦ-መንበር ኩይኑ እብ ዝመርሖ ማሕበር ናይቶም ስድራ-ቤታት ድማ፡ 9 ሽማግሌታት ተመርጹ። ተልእኾእም ከኣ፡ ንብምሉእ መሬታት ናይቲ ጉልቲ፡ብመሰረት ፍቕዲ ናይቶም " ሰብ-መሰል " እተባህሉ ስድራ-ቤት ብማዕረ ምውዳቕን- ምምቃልን እዩ ዝነበረ። ከምኡ ድማ ኩነ።

እዚ ምክፍፋል'ዚ ግና፡ ሓያል ምስሕሓብ እዩ ኣኸቲሉ። እቲ ነገር፡ ብመሰረት ዳናይ ቤት-ፍርዲ ኣስመራ፡ ኢጣልያ ብዝወሰኖ ፍርዲ ድኣ ንጊዜኡ ይዕረፍ እምበር፡ ምፍታሕስ ኣይተኻለለን ዘሎ።

እቲ ውሳኔ፡ ነቲ ብ 1875 ዓ.ም. እተፈጸመ አዋድቓ-መሬት እዩ ኣረጋጊጹ።

ከምቲ ብባህሊ ዝጸንሐ ናይ ደሳ አዋድቓ-መሬት፡ንነፍስ-ወክፍ ስድራ፡ ካብቲ መራሕ-ጉልቲ ጀሚርካ(ዋንነት-መሬት ንዝምልከት፡ንሱ'ውን እንተኹነ ከም ህዝቡ ስለ ዝም-ቀል) ማዕረ ዝኹነ ክፍሊት እዩ ተገይሩ።

*****

ሕድሩ	
1) - ዓቕላሰ	2) - ስሙ ምፍላጡ ዘይተኻለለ ካልእ ውላድ።
በላምበራስ ውብ - ሙዚንገር እውን ብወጥኑ ዝረኸቦ ዝኖሮ- ሓበራታ ሓቲ ምስ ዝኸውን፡ 39 ብሕጊ- ብወሰንን እተወልዱ ካልእት ኢሕዋቲን።	
1ይ- በላምበራስ አባይ፡ ዝሞተ እዩ። በዓልቲ-ቤቲ ወ/ሮ ጥሩ፡ ንል ደጊዖት- ስባህቲ በዓል ኳርንሽም እያ ዝነበረት። ካብእ'ውን ልጅ-ንጉሰ እተባህለ 9- 10 ዓመት ዝዕድመኡ መንእሰይ ዝው- ለደ እዩ። ልጅ-ንጉሰ፡ ምስ አዲኡ አብ እምባ-ደርሆ፡ አብ ቤት እኖሩኡ ይነብር።	2ይ- ልጅ ወልደንገለል፡ ህልዊ አመሓዳሪ ናይቲ ጉልቲ።

*****

VIII.- ሰፍኣ

መተሓሰቢቲ ሹመት-መዓርጋትን ንምርግጋጽ እተኻየዱ ውዲታት ከም አብነት ምቕራብን/ መንዩ በዓል መሰል- መንክ ዘራፊ ብቕዕ ንምፍራድን/ ጭብጥታት ናይ ምጥርናፍ ክካየድ ዝግበእ ዕዮ፡ ከመይ ዝእመስሰ ምዃኑ ንምብራህ (ምንም'ኪ እዚ ናይ ሰፍኣ፡ ካብቶም አብ መረብ/ምላሽ ዝርከቡ ናይ ሰልጣን ጽፍሕታት፡ ለጠቕ ዝበል ሹመትን-ክብርን እውን ይሃልዎ) እዩ ንኣንባቢ እዚ አብ ህልዊ-እምን (ሸዕ) አብ ሞንጎ ክልተ-አባላት ኣደ እንዳ ዘሉ ምስሕሓብ፡ ከም አብነት ዝቐርብ ዘሉ።

ጉዳዩ፡ ባሕረ-ኃሲ ወረዳ ሰፍኣ (ማለት ናይቶም ብምዕራብ ሓማሲን ዝርከቡ ጉልቲ) ዝብል ሹመት-ሰልጣን፡ ንመኖም ከም ዝግባእ ናይ ምውሳኔ እዩ እቲ ሞጉት።

ሰፍኣ፡ ብእንዳዊ-ውርሻ ዝመጸ መዝነት ሹም-ጉልቲን

ተስፋጽዮን ወድ-አልመይም ብመስመር-ወለዶኡ አቢሉ እቲ«ባሕረ'ጋሲ-ሰፍኣ» ዝብል መዝነት፡ ብመሰል ሕጋዊ-ውርሻ ንዓኡ ከም ዝግባእ ይምጉት። ኣንጻሩ ብእተላዕሉ ሓድ-ሓደ ኩነታት ግና፡ ነዚ መዝነት'ዚ ሃዲኡ አብ ግብሪ ምውዓሉ አይተኻለሉን። እቐዲሙ፡ ባሕረ'ጋሲ አሰገዶም እተባህለ ሓው'ቦኡ ምስ ከንፈ እተባህለ ሓደ ውላዳ ብትእዛዝ ደጊዖት-ሃይሉ ምስ ተቐትሉ፡ ተስፋጽዮን ገና አብ ዕሽል-ዕድመኡ ብምንባሩ ውርሻኡ ከመሓድር አይብቐዕን ዝነበረ።

ዋግ-ሹም ገብሩ ብትእዛዝ ንጉስ ዮሃንስ ነቲ ብሰንኪ አብ ሞንጎ ደጊዖት ሃይሉን-ራእሲ ወለንኪእልን እተላዕለ ቃልሲታት/ዝሰባበ ምንዋጽን ንምህዳእ ንሓማሲን ብዝመጸ፡ ተስፋጽዮን ዕድመኡ አኪሉ አብቲ ዝግባእ ምምሕዳር ውራሻኡ ክሳብ ዝበቐዕ፡ "ገብሩ ወድ-መሰ" ንእተባህለ ሓው'ቦኡ እዩ ከም ወካሊ፡ መራሒ ሰፍኣ ኩይኑ ከጸንሕ መሪጽዎ።

ገብሩ ግን፡ ዋላ'ውን ተስፋጽኖን ዕድመኡ አብቂፀ መሰሉ ምስ ሓተተ፡ እተፈቕደሉ መዝነት አይለቅቅን በለ።

ተስፋጽኖን አብ እተፈላለዩ እዋናት ናብ ራእሲ አሉላ ኩነ ንጉስ-ዮሃንስ አቤቲታኡ አቕረቡ ወትሩ ረትዑ። ገብሩ ዮቕርቦ ንዝነበረ እምብይታ ዘሰነፈ ግን፡ ሰበ-ሰልጣን በብእዋኑ ዝወሰንዎ ፍርዲ ዘይኩነስ፡ እቲ ነዊሕ-እዋን ዝላቐቁ ሓያል ሕማም-ቅርጥማት ኩይኑ ብ 1892 ዓ.ም. ድማ ብሰንክ'ዚ፡ ብሞት ዓረፈ።

ተስፋጽኖን ግን መዝነቱ ምስ ተፈልጠሉ'ውን እንተኹነ፡ ሰላም አይረኽበን።

ንጉስ-ዮሃንስ አብ ዝጸመዶ ውግኣት፡ ክሳብ መተማ ከይተረፈ ደድሕረኡ ክሰፅብ የገድዶ ነበረ። ንሓማሲን ብዝተመልሰ ድማ፡ ብኢጣልያ ተወሪሩ ጸንሑ። ተቐላጢፉ ናብ "ማጆረ ዲ ማዮ" ቀረበ'ሞ፡ እዚ'ውን ምስ ደጊዮት-ሰባህቲ ዝነበሮ ዕርክነት ተገንዚቡ፡ ምሳኡ ክጸንሕ መዓዶ። በዚ'ውን 4 ወርሒ ዝሓከል ምሳኡ ጸንሑ። ብድሕር'ዚ ህላዌ-ኢጣልያ አብ ከበሳ ፈጸሙ ምስ ተረጋገጸ፡ ተስፋጽኖን ብሰላም ንዓዱ ክምለስ ከላለ። ቅሳነቱ ግን ነዊሕ አይጸንሑን።

እቲ ምስ ደጊዮት-ሰባህቲ ዝነበሮ ምሕዝት፡ ንደጊዮት ሓድጉ'ንበሳ እየቕሰኖን። በዚ ምኽንያት ድማ ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ ዕድመ ልእኹ ናብኡ ጸውዶ። ብወገን ናቲ ሰልፊ ክሰራዕ- ክንቀሳቐስን ብዝተወከሰ ድማ፡ ተስፋጽኖን ክብሪ ብዝመልእ መልሲ፡ አብ መእዲ ክልተ-ጉይቶት ምቕራብ ነውሪ ከም ዝኹነን- እቲ ምስ ደጊዮት ሰባህቲ ዝነበሮ ምሕዝት ኣኻሊ ምዃኑን ዝብል ሓሳቡ ገለጸ'ሞ፡ ሓድጉ'ንበሳ በዚ ሰብአዊ-ክብሪ ዝትንክፍ መልሲ ተቐጢፀ፡ እንጻሩ ተዓጥቀ።

"ጭሩም" እተባህለ ካብ እንዳ-ተስፋጽኖን፡ እዚ ወረ'ዚ ብዝሰምዐ፡ ኢድ ክነሰእ ናብ ሓድጉ'ንበሳ ቀረበ።

ብመሰረት አተራጉማ «ውዕል-ውጫለ» ዝሰዓበ ጠንቅታት፡ ኢጣልያ ካብቶም አብ ምዕራባዊ-ወገን ዝርከቡ ዓድታት ክሰሕብ ምስ ተገደደ፡ ሓድጉ-እንበሳ በቲ እተፈጥረ ባዶ-ቦታ ተጠቐሙን፡ ጭሩም መራሒ ዓድ-ፈለሰቲ (ማለት ርእሰ-ከተማ ወረዳ ሰፍኣ) ኢሉ ሸይሙ-ደጋፊኡ ኩይኑ ሓደ-ጠበንጃ አፅጢቐ፡ ናብቲ ቦታ ለኣኹ።

ብደቀ'ባት፡ በዓል ሓደ-ጠበንጃ ክበሃል እንክሎ አብቲ እዋን'ቲ (1890 ዓ.ም.) ካብቶም ብዛዕባ'ዚ ጉዳይ'ዚ ተገዳስነት ዘይነበሮም ሰበ-ሰልጣን ኢጣልያ ንላዕሊ እዩ ዝፍራሕ ዝነበረ።

ተስፋጽኖን አብ እተፈላለዩ እዋናት፡ ንተጸራሪኡ አብ ቤት-ፍርዲ ከሰሰ። ጭሩም ግን ብልዕል-ሕጊ ንዕቀት ሓዲርዎ ንዝኹነ ጸውዲት ነጸሳ።

እቲ ዝለዓለ-ጫፍ ጸገማት ተስፋጽኖን ዘጋጠመ ድማ፡ ብ 1891 ዓ.ም. እዩ።

አብ እተጠቐሰ ዓመተ-ምህረት፡ እቲ እንጻር «እንዳኡ» ዝኹነ እዝማቲ-አበራ (ካብ ዘርኢ ሃይሉ) አብቲ ብ ከንቲባይ-ሃይሉ ኩነ/ እቲ "መ-ምጣዝ-ፈረሰኛ" ዝብል ሽመት ዝነበሮ ዓይነታ ከተማን እተአልመ ናይ ዕልዋ ውዲት፡ ተስፋጽኖን እውን ኢድ ከም ዘእተወ ዘመልክት ክሲ አቕረበሉ።

ከንቲባይ-ሃይሉ/መ-ምጣዝ-ፈረሰኛ ዓይነታ-ከተማ፡ ንወልደንኪአል ብዝጥዕም እዮም ተረሺኖም። እንጻር ተስፋጽኖን ግና፡ ዝኹነ ጭብጢ አይተረኽበን። ብዝኹነ ግን 4-ወርሒ መመላእታ ንሓለዋ ተባሂሉ አብ እንዳ ደጊዮት-ሰባህቲ ብጥርጣረ ተአሲሩ ጥራሕ ዘይኩነ፡ ከም ናይ'ዚ ባህርያዊ ሳዕቢን፡ ናይ ምምሕዳር መሰሉ ተቐንጠጠ።

ብድሕር'ዚ እዩ ጭሩም አመሓዳሪ-ሰፍኣ ተመሪዱ።

***

ባሕረ ነገሥት ደብዳቤ (አሙካዳሪ ሰፍሎ ባዘመነ ራሕሲ-ሚካኤል)

አይተ ተኼል አተባባሪ ውሳኔ-ብቻድሚ አባሉ እዩ ሞይቱ-

ዋና-ጨንፈር

1ይ- ባሕረ-ነገሥት አባርያ ን አባላንሱ ዝመረሰ - 2ይ- አይተ አናንያ (ሰዓቡ ዝቐርብ)

1ይ ባሕረ ነገሥት አሰገደም። ነብ ዘመነ ደጊዮት-ውብ አትሒዙ ክሳብ መጀመርያ እዋናት ንግስት ዮሃንስ አሙካዳሪ ሰፍሎ ዝበረ እዩ። ንሱን፡ነብንፈ አተባባሪ ካደ-መዳን ብትእዛዝ ደጊዮት-የይሉ እዮም ተቐቲሎም። ብዘይነብ፡ ሰለስተ-አዋልድ እውን ዝመለደ እዩ። ካብታተን ግን ክልተ እዮን ህልዋት 1-ተኼል፡ አብ ደቅ-ሻሓይ እዩ ካዳራ። 2- ራህያ አብ ሸኮሪ እዩ ተዋሲባ።

2ይ-አልመዶም-ብቻድሚ አብ ገደም ካው እዩ ሞይቱ። ክልተ ውሳኔ መለዳ፡ ተኼል አተባባሪት ቀዳመይቲ፡ አብ ዓድ-ፈለስቲ እዩ ካዳራ። ተስፋጽዮን ንአተባባሪ ዳሕረ-ጥይ እዩ ከም ሕገ መሰረት እቲ ቻም-ፖላቲ ዝበሃል መዝነት ዝጥብእ።

3ይ-አርዳዶም፡ እዚ ውን ቅድሚ አሰገደም ካው እዩ ሞይቱ። ጋርዛ አተባባሪ ካደ ውሳኔ ብቻድም-5 ዓመት አብሉ ዝሞተ እዩ። 5 ውሳኔ እዮም ካድጉ፡ 1ይ-ወለጉ-ብር-ግበዝ ወድ 24 ዓመት 2ይ-ግማም/3ይ-ግዳ/4ይ-መዓሾ። ኩሉም መንእሰያት እዮም። መዓሾ፡ ቋንቋ-ጥል-ያን ዝመለሸ አብ ባዳሕ ይነብር።

4ይ-ወልዲት ብሕማም እዩ ሞይቱ። ዓንደንኪአል አተ-ባባሪ ካደ-ውሳኔ አብ ባንዳ ክንቲባይ-ተደላ ዓሰኪሩ ዝፋ-በረ እዩ። አብ ህልዊ-እዋን አብ ዓድ-ፈለስቲ ይነብር።

5ይ-ገብሩ፡ ብዋግ-ሹም ገብሩ እዩ ወራሲ አሰገደም ተባሂሉ አብ ምምሕዳር ሰፍሎ ተመ-ራሹ እቲ መዝነት፡ ብቻድ-መሉ ወልዲት ንአተባባሪ ካው እዩ ዝግባእ ዝበረ። እዚ ግን ዝእክል ጥፅር ስለ ዘይነበረ እዩ ምንእሱ ተመ-ራሹ። ተስፋጽዮን አተባባሪ ወድ-ካው እውን ብድሕርተ ኢስገደም አተባባሪ ካው፡ሶኦ ውርሻ ዝግባእ ክሳብ፡ አብ ዕሽል ዕድመኡ ብምንባር እዩ ገብሩ ተሸይሙ። ገብሩ ብ 1892 ዓ.ም. ብሕማም አብ ዝሞተ፡ ሰለስተ አዋልድን-ሱቅባ-ጋብር አተባባሪ መን-እሰይ ወድ-20 ዓመት ካዲት እዩ ሞይቱ። ሱቅባ-ጋብር ምስ ተስፋጽዮን አተ-ባባሪ ወድ-ካው፡ሶኦ ይነብር።

ካልኣዊ-ጨንፈር

አናንያ ወድ-ተኼል

1-ልብሲቃል፡ ተስፋይ አተባባሪ ካድ-ውሳኔ ገዳፋ እዩ ሞይቱ። ተስፋይ ግን ክይወለድ እዩ ሞይቱ።

2-እሊቃል፡ ገብረ-ሰባይቲ-መሓረ-ንጉሰ አተባባሪ ውሳኔ ካዲት እዩ ሞይቱ። ካብዚእም ድማ መሓረ እዩ ንውልቁ ብዘይወቲ ተራፋ። ኩይን ግን አብራኹ እተጨበጠን-ውሳኔ ዘይብሉን እዩ።ሰባይቲ-ንጉሰን እውን ካይወለዱን።ገብረ ግን ክልተ-ደቂ ዝመለደ እዩ። ካለብ አተባባሪ ቀዳማዊ፡ አብ ፋይ-ካይሊ/ፋይ-ባሕሪ ደቀ'ባት ዝዓሰበረ ግበዝ። መዓሾ አተባባሪ ዳሕረግደ፡ 10 ዓመት ዝልድመሎ መን-እሰይ እዩ።

3-ግህደር፡ ብርሃን አተባባሪ ካድ-ውሳኔ መለዳ እዩ ሞይቱ። ብርሃን ብግደሉ ክልተ-ደቂ ዝመለደ እዩ። 1ይ-ኣድም፡ ብደገፍ ካድ-ጉ'ንባሳ፡ፎቃ ዓድ-ፈለስትን መራሒ ሰፍሎ ክኸውን ተመርጾ። 2ይ-አባይ፡ ምስ ካው ይነብር።

4-ጸምራይ፡ ሰለስተ-አዋል-ድን-ውሳኔ አተባባሪ ወድን መለዳ እዩ ሞይቱ። ወልዳ ውን ዝመለደ እዩ። ዘርእ ጸምራይ አብዚ እዩ አብቂሱ።

5-ጀናይ፡ ክልተ-አዋልድ ካልሳይ አተባባሪ ወድን ካዲት እዩ ሞይቱ። ደቁ ብ ኩሉም ህልዋት እዮም። ካልሳይ እውን ብግደሉ አብ ዕሽሉ ዝርከብ ውሳኔ ዝመለደ እዩ።

6-ገብረቃል፡ ብክልእ ካድ ደውለድ። ንቤተ-ነገዳት ስለ እተመፈየ፡ ብዘይነብ ውሳኔ እዩ ካልፋ።

ጥብቆ

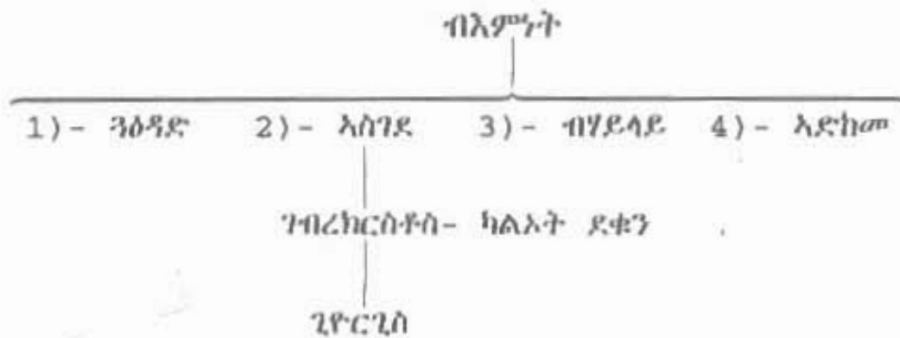
ሀ) - ሓባብ - ዓድ ሸኽ

ዘርአ-ወለዶ ሓባብ

ሓባብ፡ ካብ መረብ/ምላሽ ተሰዲዶም ዝወጹ ብምዃናም፡ ምስቶም ኣብኡ ዝኸበሩ ህዝብታት ብእተፈላለዩ መንገዲ ዝምድናኦም ኣይብተኹን። ንዝኸረ ናይዚ ናይ ሓባር መበቆል ድማ፡ ብጽቡቕ መንፈስ ምስ ህዝብታት መረብ/ምላሽ ብመውሰድ ይራኽቡ እዮም።

ስለ'ዚ ብዛዕባ'ቲ ካብ ክበሳ ዝገበርዎ ሳግመ ኩነ/ኣብ ምስልምና ዝለወጥዎ ሃይማኖትን ዝጠቓስ ባህሊ-ይታኦምን ምፍላጥ፡ ኣገዳሲ እዩ።

ብዛዕባ ካርነሽም ኣብ እተዘርበሉ፡ ዘርአ-ወለዶ ብእምነት ኣብ ክበሳ ብከመይ ይዝከር ተጠቒሉ ነይሩ። ሓባብ ብወገኖም ብከምዚ ይገልጽዎ፡

ስለ'ዚ ብቐሊሉ ከም ዝረኣሰም ናይቶም ንፅዓድ-ኣስገደ እተባህሉ ክልተ-ደቅ ብእምነት ድኣ እዩ ለውጢ ዘይተገብረሉ እምበር፡ ብሃይላይ ኩነ ኣድከመ፡ ስም ለጂጦም እዮም ዝጥቀሱ። ትርጉም ኣስማት ተኸቲልካ ግና፡ ብሃይላይ ማለት «ኣዝማሪ»/ ኣድከመ ድማ «ዕውት» ክስምዑ ስለ ዝኸለሉ፡ ምናልባት ሰዲቡ እተዋህቦም ሳን ከይከውን ዝበል ስርወ-ሓላብ ምኽታል እውን፡ ጉጉይ ኣይከውንን።

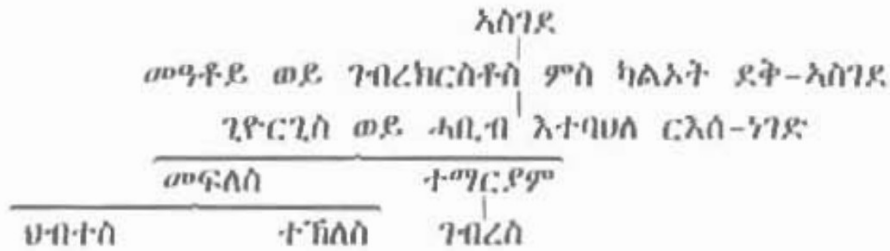
ከምኡ'ውን ስም ቦኸር-ወላድ ኣስገደ፡ ኣብ ክንዲ " መዓቶይ " ከም ናይ ካርነሽም፡ ገብረክርስቶስ¹ ኩይኑ እዩ ዝቐርብ ዘለ። ኣየናይ ምዃኑ እቲ ቅኑዕ ምውሳን ግን፡ ኣሸጋሪ እዩ።

ብቐድም'ቶም ጊዮርጊስ ዝፈረዮም ሰለስተ-ቀቢላ ኣብ ዝነበረ እዋን እተኻየዱ ፍጻሜታትን/ ኣስማት ጥንታውያን-ኣቦታት ብልክዕ ምፍላጥን፡ ንሰብ-ሓባብ ብዝተወ- ክስከምዎ፡ ኣብ ሞንጎኦም እውን ብዙሓ ምጥርጣራት ከም ዘሉ ተገንዝብኩ። ወረ'ውን ብሓድ-ሓድ ካብታቶምሲ፡ እቲ ጊዮርጊስ ዝበል ስም ንባዕሉ ዘይርጉጽ እዩ። ገሊእም ከም ዝእምንዎ ድማ፡ ጊዮርጊስ ኩነ ሓቢብ፡ ሓደ-ሰብ እዩ ንውልቁ። ከመይሲ፡ መጥመቕ-ሰሙ ጊዮርጊስ ከኸውን እንክሉ፡ ርእሰ-ነገድ ዝትርጉሙ ሓቢብ እውን ይበሃል እዩ ይብሉ። ካብዚ እዮም'ውን ህዝቢ-ሓባብ መበቆሎም ዝጽብጽቡ።

¹ - ገብረ-ክርስቶስ ማለት፡ ኣገልጋሊ ክርስቶስ ስለ ዝኹን ትርጉሙ፡ ሃይማኖት ናይቲ ጥንታዊ ኣባሓን ንምዝኸኸር እተዋህበ መጻዋዕታ ከይኩን ኣይተርፍን።

እዚ ዳኤረዋይ ርእይቶ ዝያዳ ናብ ሓቂ ገጹ ስለ ዝቐርብ ድማ፡ ኣብኡ እተመርኮሰ ፍቕዲ-ወለዶ ሓባብ፡ ከምዚ ዝስዕብ ይኸውን፡

«ቤት-ኣስገደ» ወይ «እንዳ-ኣስገደ» ማለት፡ ናይ ሓባር መጽዋዕታ ናይ መላእኲት ሎም ኣብ ክልተ-ወገን ተኸፊሉ ዝርከብ ነገድ እዩ።

ሓዲእም ኣብ ከበሳ፡ ከባቢ ዓድ-ንፋስ ካርንሽም ይነብር። ካብኡ እዩ'ውን መበቆሉ። እቲ ካልኣይ፡ ዓድ ህብተስ-ዓድ ተኸለስ-ዓድ ተማርያም- ኣብ ዝበሃሉ ሰለስተ-ቀበላ ተኸፊሉ ኣብ ሓባብ ይነብር።

እቶም ኣብ ከበሳ ዝተረፉ " ኣስገደ "፡ ኣብ ሃይማኖት ክርስትያን-ተዋህዶ ጸኒዖም፡ ኣስማት ናይ ብሽውዓቲአም «ደቅ-ኣስገደ» ዓቂቦም ይዝክሩ። ንሶም ድማ፡

- 1) -መዓቶይ 2) -ስሙር 3) -ተስፋው 4) -ጊሸል 5) -ኣድከመ 6) -ቀቢጫን 7) -ብኣምን -ይበሃሉ።

ዘርእ መዓቶይ ከኣ ስሙር፡ ብምሉኡ ኣብ ሓባብ ይነብር። ዘርእ'ቶም ዝተረፉ ድማ፡ ኣብ ካርንሽም ብልከው'ውን ኣብ ዓድ-ንፋስ ይነብሩ። ዘርእ ብኣምን ግን፡ ኣሰሩ ጠፊኡ እዩ።

ህዝቢ-ሓባብ ካብ ሰለስተ ወለዶ እትሓዙ ብምልኡ ኣብ ሃይማኖት-እስላም ዝኣመነ እዩ። ብኩሉም ሰባኣዊም ብምኽኻም ድማ፡ ኣብ ክንዲ ኣብ ህጽ-ኣባይቲ፡ ኣብ ኣግነት እዩ መናበሪአም። ከይኑ ግን፡ ዓድ ህብተስ ፍላይ ብመጓሰ እንኪናበሩ፡ ዓድ-ተኸለስ/ ዓድ-ተማርያም፡ መሸላ ዝእቶቲ ማሕረስ'ውን ይሓርሱ እዮም።

እዞም ሰለስተ-ቀበላት ዝበሃሉ ሰለስተ-ቀበላ፡ንሓድ-ሕዶም ርእሶም ክኢሎም'ኪ እንተ ነበሩ፡ ዓድ-ተኸለስ/ ዓድ-ተማርያም፡ ብብዝሒ ህዝቢ ይኹን ብናይ ነገድ-ቦኸራውነት ዝመጸ፡ ንቀዳምነት ዓድ-ህብተስ ይቐበልዎን ይኣምንሉን እዮም።

ኣብዚ መሰልካ (ናይ ምክልኻል- ውሕስነት ረድኢት ደገፍን ምንዳይ) ብረጽምን-ሓይልን ከተውሕስ እትገደደሉ ሃገር'ዚ፡ ከም ናይ ሓባብ ዝኣመሰለ ልምዲ፡ ዓቢ ኣድንቕት ዝግባእ ተርእዮ እዩ።

ዓድ-ህብተስ፡ ብ ካንቲባይ/ዓድ ተኸለስ-ዓድ ተማርያም ድማ ነፍስ-ወከፎም በዓልገጽ ብእተባህሉ መራሕቲ እዮም ዝመሓደሩ ነይሮም።

እዚ ከንቲባይ- በዓልገጽ ዝበል መዝኑታት፡ ኣብ ሓድ-ሓደ እዋናት ብንጉስ-ነገስት እዩ ዝፍቀድ ዝከበረ። ካብ ዘመነ ራእሲ ሚካኤል-ሴሑል ንደሓር ግን፡ በቶም ኣብ ገማግም-ባሕሪ ልኡላውነቶም ዘረጋገጹ ቱርኪ/ ግብጺ እዩ ዝጸድቕ ነይሩ።

እቲ ንመበቆሉም ዝምልከት ዘመናት፡ ዘይርጉጽን-እተመሓላለኹ ምኽኑን፡ ድሮ ጠቐስናዮ ኣለና። ስለዚ'ውን እቲ ንክንድ'ዚ ዝእከል ህዝቢ ካብ ዘርእ-ኣስገደ፡ ከበሳ ለቂቕም ከስደዱ ዘገደደ ምኽንያት፡ ብርግጽ ምፍላጡ ዘይከኣል እዩ።

ሓባብ ከም ዘዘንትውሉ፡ ኣስገደ ኣብ እምባ-ደርሆ ኣብ ዝከበረሉ እዋን፡ ምስ ሓደ ካብ ደቅ-ሓውቦኡ ብዋንነት ሓደ-ፈረስ ተሰሓሓበ'ሞ፡ ንዓኡ ቀቲሉ እዩ ከምልጥ ተገዲዖ ይብሉ።

አብቲ ዛጋታ እናቸጸሉ፤ ንቕድም አብ "ሸዕብ" እዩ ተዓቕሞ። አብዚ ድማ መራሒ ናይቶም ንበረኻ ወጺኦም ዝሰዓብዎ "ኩብለልቲ" ኩይኑ፤ ንቕድም ን«መንሳዕ» ራሰየ። በዚ አቢሉ ድማ ናብቲ ሸዕ-«ባግላ» ወይ«ባክላ» ተባሂሉ ክስመ ዝጸንሐ ሮራ-አሰገድ ዝርከቡ ህዝቢ «ሓመዳ» ሓለፈ። ነዚኦም ብዝመለሽ ድማ፡ አብቲ ክሳብ ዕለት ሎሚ ሓሲሮምሉ ዝኾነ ናይ አገልጋሊ ማሕበራዊ-ደረጃ (ትግረ ወይ ማኪታይ) ወሰኖም። ዘርኡ ግና አብ ሞንጎ'ዞም ህዝቢ፡ ከም ልኡል ወይ ደርቢ-መኪንንቲ ዝኖሉሉ ሹማግሳ ከይኖም ገዝኡ።

አብ ከበሳ ግና እዚ ርሕቕ-ኢሉ እተኻየደ ፍጻሜታት፡ ሓድ-ሓድ ለውጢ ተገድሮሉ ይዝንቶ።

ንሳቶም ከም ዝእምንዎ፡ አሰገደ ካብ እምባ-ደርሆ አምሊጡ፡ ዓድ-ንፋስ እተባህለ ዓዲ መሰረተ። አብ ሞንጎ ደቁ ብዝተላዕለ ነገር እንደገና፡ ሓድ ክፋል ዘርኡ ተሰዲዱ ናብዚ ሎሚ መሬት-ሓባብ ዝበሃል ቦታ ዝመጸ እዩ።

ካብ መዓቶይ ወይ ገብረክርስቶስ (ከከም አባህላኡ) አትሒዞም "ሓባብ" 10 ወለዶ ይጽብጽቡ። ነፍስ-ወከፍ ወለዶ ድማ ብግምት 25 ዓመት ምስ ዝኸውን ዕድመኡ፡ ገምጋም ናይቲ ሓባብ እተሰደድሉ እዋናት ክሳብ'ዚ ዘለናዮ ዓመተ-ምህረት (ማለት 1891 ዓ.ም.) አሰታት 250 ዓመት ኣቢሉ ምዃኑ እዩ።

ዝሓለፈ ትውልድታት'ዚ፡ ብቁጥታውን/ መስመር ቦኸር-ወላድን ምስ ዝሰራዕ ድማ፡ ከምዚ ዝስዕብ ኣሃዝ ምተኸተለ፡

- 1) -ገብረ ክርስቶስ ን ጊዮርጊስ ወይ ሓቢብ ወለደ
- 2) -ሓቢብ ንመፍለስ ወለደ
- 3) -መፍለስ ን ህብተስ "
- 4) -ህብተስ ን እዛዝ "
- 5) -እዛዝ ን ናውድ
- 6) -ናውድ ን ፍቓቅ "
- 7) -ፍቓቅ ን ሕዳድ
- 8) -ሕዳድ ን ሓሰን ወለደ
- 9) -ሓሰን ን ሓምድ "
- 10 -ሓምድ፡ ንህልዊ መራሒ ዓድ-ህብተስ ን ከንቲባይ-መሓመድ ወለደ።

ከንቲባይ-ሓምድ፡ ብመንግስቲ-ኢጣልያ እዩ ካብ ስልጣኑ ተቐንጢጡ። ንውሱን እዋን አብ ኢጣልያ ተኣሲሩ ምስ ጸንሐ፡ ን ዓዱ «እምበረሚ» ብዝተመልሰ ቅድሚ ክልተ-ዓመት ኣቢሉ እዩ ሞይቱ (1889-1890 ዓ.ም.)።

ብ " ከንቲባይ-ሕዳድ " ይመሓደሩ አብ ዝኸበሩ እዋን እዮም ዓድ-ህብተስ አብ ሻውዓይ- ወለዶ ብ " ሸኸ-ዓሊ በዓል እምበረሚ " ኣቢሎም፡ ናብቲ ሓድሽ ሃይማኖት-ምስልምና ኣሚኖም።

ነዚ ሃይማኖታዊ-ለውጥ'ዚ ዝምልከት ያታ ከም ዝገልጽ፡ "ሸኸ-ዓሊ" ብዛዕባ ሃይማኖት እስላም ንምስባኽ አብ«ሓባብ» ብዝኸደ፡ሰማዒ ሰኢኑ ካብእም ራሓቕ ይበሃል። ጀሚሩ-ጃውድ እተባህሉ ክልተ ዋና ተጻረርቲ ካብ ህዝቢ-ሓባብ፡ አብቲ አምራሕሉ ዝበረ መንገዲ-መልሱ ኣርኪቦም ምቕታሉ ወሰኑ። ምእንት'ዚ'ውን ጃውድ ብቐድሚት ቀሪቡ ብዘረባ ከዘንገዮ'ሞ፡ ጀሚሩ ድማ ብድሕሪት ኣድብዩ ኩናት ወርዊሩ ክቐትሎ እዩ ዝኸበረ ሰምምዖም። ከም መደቦም ብዝተዳለው ድማ፡ ጀሚሩ ኩናት ክውርውር አብ ዝበለሉ እዋን፡ እቲ " ሸኸ " ብድሕሪት እውን ዓይኒ ኣውጺኡ፡ ቀው-ኢሉ ይጥምቶ ምንባሩ ብዝረእየ (ወይ ብዝመሰለ)፡ ራዕዲ ሓዞ። በዚ ተኣምር'ዚ እውን፡ ኣይቑንንዶ

ንሸኽ-ዓሊ ክቐትሉስ ያሊ፡ ኣብ ምስልምና ኣሚኖም፡ ዝረኣይዎ ተኣምራት ንብምልኡ ሓባብ እናገለጹ፡ ኣብ ምስልምና ከም ዝኣምን ዝበርዎ ይበሃል።

እዚ ዕሸላዊ ወይ ክእመን ዘይከኣል ያታ፡ ነቲ ሓባብ ሃይማኖቶም ክልውጡ ዝደፍሉ ምክንያት፡ ፈጺሙ ኣይገልጽን።

እቲ ብዛዕባ እዚ ጉዳይ 'ዚ እናጠቐሰ፡ ኣብቲ «መጽናዕታት ብዛዕባ ምብራቕ-አፍሪቃ» ዘርእሱቲ ጽሑፉ " ሸርነር-ሙዚንገር " ዘቐርቦ ሞጉት እዩ ዝያዳ ተቐባልነት ክህልዎ ዝከኣል። ንሱ ከም ዝብሉ፡

«...ንሳቶም (ሓባብ) ኣብ ምስልምና ዝኣመኑ፡ ብባህርያዊ-ሓይሊ ተገዲዶም እዮም። ካብ ዓድ-ሓበሻ ንታሕቲ ገጸም ኣብ ዝወረድሉ እዋናት፡ ሓረስቶት እዮም ዝነበሩ። ኣብዚ ሓድሽ ሃገርም ድማ እቲ መሬት ንመጓሰ ምበር ንማሕረስ ከም ዘይጥዕም ተገንዘቡ እሞ፡ ኣብ መጓሰ ተወሰኑ።

እዚ ብኣጻምእ ዝልለ- እሾኽ ዝበቐሉ ሓድሽ መሬቶም ግን፡ ኣግማል ንምርባሕ ኣዝዩ ጥዑም ኩይኑ ረኽብዎ። ክርስትያን ህዝብታት-ሓበሻ ግን፡ ንገመል ሰለ ዝጽይኑ፡ "ሓባብ" ብድሕር ብዙሕ ሲጋእ እዮም ኣብ ምስልምና ኣሚኖም።

ከም ሓቁ ድማ፡ ናብዚ ሃይማኖት 'ዚ ከብሉ፡ ምዕዶን-ምፍርራሕን ናይባት እውን ኣይተሳእኖን።...»

ንዓይ (ደራሲ) ከም ዝመስለኒ፡ እቶም ነዚ መደብ 'ዚ ክዕወት ዝሓገዙ ረጅሒታት፡ ብሓደ ወገን እቲ ኣብዚ ናይ መወዳእታ ክፍለ-ዘመን ኣብ ዓድ-ሓበሻ ዝሰፈነ ፋሉልነት ክኸውን እንከሎ መበገሲኡ፡ በቲ ሓደ ድማ፡ ምምስራት ግብጻዊ-መንግስቲ ኣብ ሱዳን ኩነ ኣብ ምሉእ ምዕራባዊ-ገማግም ቀይሕ ባሕሪ እዮም ዓቢ ግደ ተጻዊቶም።

***

ኣብ ሞንጎ ህዝቢ-ሓባብ ሎሚ ተሰትዩ ዝተረፈ ካብ ባሕሪ ዝመጸ (ዓረብ ?) ካልእ ህዝቢ እውን ይነብር። እዞም ህዝቢ እዚእም'ውን ልክዕ ከም'ቶም ካብ መጀመርያ እዋናት ኣብ ሮራ-ኣሰገደ ዝነበሩ " ህዝቢ-ሓመዳ "፡ ኣብ ናይ ኣገልገልቲ ማሕበራዊ-ደረጃ (ትግረ) እዩ መናበሪእም።

ዓድ ሸኽ

ምስ "ሓባብ" ሓቢሮም፡ ኩይኑ ግን ከይተሓናፈሩ ዝነበሩ «ዓድ-ሸኽ» እተባህሉ ካልእ ህዝቢ እውን ይነብሩ።

ዓድ-ሸኽ፡ ነቶም ኣብ " እምበረሚ " እተባህሉ ግዙፍ ቁሽት ዝነበሩን/ ነቶም ርቡሕ-ጥሪት ሓዞም ብሓጋይ ኣብ " ኣፍዓበት " ምስ ህዝቢ ዓድ-ተማርያም፡ ብክረምቲ ድማ ኣብ " ገለብ-ሳግላ " ምስ ህዝቢ ዓድ-ህብተስ ኣሳጊሞም ዝነበሩ ህዝብን የጠቓልል።

እዚ ካብ ገማግም ሃገር-ዓረብ ዝመጸ ህዝቢ እዩ ብሰብኩቲ፡ ነቲ ኣብ ህዝቢ-ሓባብ/ በጅዩክ- ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋን ድማ፡ ኣብ ከባቢ ክረን ዝርከቡ ህዝብታት ዘሰፋሕፋሕ ሃይማኖት-ምስልምና ክሰራጩ ደጊፉ።

ዘርእ-ወለዶ ናይዞም «ሸኽ» ተባሂሎም፡ ሓላፍነት ወሲዶም፡ ሃይማኖታዊ-ተልእኾእም ኣብ ኢርትራ ተቐባልነት ረኺቡ፡ ክብርን-ሃብትን ክድልቡ ዝከኣሉ መራሕቲ ናይዚ እጉዳ ከምዚ ዝስዕብ እዩ፡

ንፍታታል፡ ካብ ጅዳ መጺኡ፡ ኣብ ገለብ-ሳግላ እዩ ሞይቲ።

ሸኽ-ሓምድ፡

ሸኽ-ለልኣሚን፡ ኣብ ርሒብ (ሓባብ) ዝሞተ።

ሸኸ-ዓሊ፡ እቲ ን ሓባብ ኣብ ምስልምና ዘእመነ ሸኸ እዩ። ኣብ ጠቕራ (ዓድ-ህብተስ) እዩ ሞይቲ።

ሸኸ-መሓመድ፡ ብህዝቢ ዝእመን ብጽኢ እዩ። ኣብ እምበረሚ ዝርከብ መቐብሩ፡ ነቶም ኣብ ኢርትራ ዝከበሩ እስላም፡ ናይ ንግደት ቦታ እዩ።

ሸኸ-መሓመድ፡ ሸድኸተ-ደቂ ወለደ።

ሸኸ-ዕመር፡ ሞይቲ እዩ።

መሓመድ-ዕስማን፡ ኣብ ሕጡምሎ እዩ ናብራኡ። ኣብ ጸዓቲ- ሳባርጉማ- ጊንዳዕ- ተማርያም- ብዙሕ ጥሪት ከብቲ ይውንን።

ዓብደልቃድር፡ ኣብ ጥቓ መቐብር-አቦኡ ኣብ እምበረሚ ይነበር።

ማሊክ- ሓመድ- ያሲን፡ ምስ ደቅ-አሕዋቶም ኣብ ሓባብ ኣሳጊሞም ይነብሩ። ምሳእም ሓቢሮም፡ ደቅ ሸኸ-ዕመር እውን ይርከብዎም። ንሓቶም ድማ፡

ሸኸ-አልሓሚን፡ ህልዊ-መራሒ ዓድ ሸኸ።

ዓሊ።

እብራሂም።

ማሕመድ ይበሃሉ።

"ሸኸ-መሓመድ"፡ ብቐድሚ 14 ዓመት ኣቢሉ እዩ ሞይቲ (ብ 1877 ዓ.ም. ኣቢሉ)። ጽልዋኡ ብሓቂ ዓቢ እዩ ዝነበረ። ሃይማኖት ብዘዩገድስ፡በቲ ኣብ ልዕል-ሰሉናት ዝነበር ርህራሄ- ምጽወታን፡ ብኩሎም ከቢሩን/ ዕርክነት-ኣድንቐትን ዘትረፈ እዩ።

ከንቲባይ-ሰባህቲ በዓል ካርነሽም እውን፡ ብርክት ዝበል ህያባት ገንዘብ-ጥሪት ከብትን ይልእከሉ ከም ዝነበረ ይፍለጥ። ኣብ ሞንጎ'ዞም ክልተ-እንዳታት ዘሎ ዕርክነት እውን፡ ካብኡ ዝጀመረ እዩ።

ዓድ-ሸኸ ከም "ቅዱሳን" ስለ ዝኸብሩ፡ንለውጢ ናይ ዝገብርዎ ጸሎት-ቅዳሲን፡ ብህዝቢ ሓባብ ህያባት ይግበረሉም እዩ።

ሓባብ፡ ብጽልዋ ሃይማኖት-ምስልምና ኩነ- ምስ ዓረባዊ ባእታ ብዘለዎም ርክብ፡ ደጊም ነቲ ንጹር ኢትዮጵያዊ-መበቐሎም ኣብ ምርሳዕ ይርከቡ።

***

ለ) - ብንዓምር / ኣብ ምብራቕ-ሱዳን ዝርከቡ ካልኣት ህዝብታት-ኣግኣዚ

ነሞ ህዝብታት ዝምልከት ብኣይ እተዳለወ መጽናዕትን-እተረገሙ ሓበረታን፡ ብናይ ወጻኢ-ሚኒስተር ተሓቲመ ዝወጸ ሓደ ወግዓዊ-መዘከር ንምድላው ዘገልገል እዩ። ስለ'ዚ እውን ኣብ ዝኸተል ጽሑፍ ዝቐርቡ ሓበረታ፡ ንህዝብና ኩነ- ነቶም ጉዳይ ግዝኣትና ብፍቕሪ ዝከታተሉ ውልቀታት፡ ሓድሽ ነገር እይከውንን።

ብንዓምር

ከም ዝፍለጥ፡ ህዝቢ-ብንዓምር ኣብ ክልተ-ደርቢ እተኸፍለ እዩ። ልኡላን/ሓፋሽ ህዝብን፡ ከም ባህሪ፡ እቶም ልኡላን፡ «ነብታብ» ወይ ሹማግለ ዝበሃሉ፡ ካብ ኃገድ-ጅጃሊን እዮም። ብረጽሚ እዮም ድማ ነቶም ኣብ ጎሳጉል-ባርካ ኣሳጊሞም ብመጓሰ ዝነብሩ ቀቢላታት መሊኾም።

እቶም "ትግረ" ዝበሃሉ ሓፋሽ-ህዝቢ፡ ሓደ-ክፋሎም «ሃደንደዋ»፡ እቲ ካልኣይ-ክፋሎም ድማ «ግእዝ» እዩ መበቆሎም።

እቶም ቀዳሞት፡ ብታሕተዋይ-ጋሽ ካብ ሰሜን ዝመጹ ክኹኑ እንከለው፡ እቶም ዳሕረዎት፡ ብዝተፈላለዩ ጨናፍር ፈለግ-ባርካ ተመሪሖም፡ ካብ ደቡብ ዝመጹ እዮም።

ሃደንደዋ ዘዘውትርዎ ቋንቋ «ቶ-በደዊ» ይበሃል። እቶም ኣግእዚ ግን፡ ከም ማርያ-ሓባብ-ህዝቢ ባጽዕ-ሰምሃር፡ «ትግረ» እዩ ቋንቋኦም። ከወይኑ ግና፡ እቲ ንሶም ዘዘውትርዎ ቋንቋ-ትግረ፡ ሕውስዋስ እዩ።

ንልኡላን ቤተ-ሰብ ብንዓምር ክፍለጠሉም ዝግባእ ሓደ ብልጫ፡ ንከምዚ ዝኣመሰሉ እተፈላለዩ ባእታ ጠርኒፎም-ወዲቦም-ሓደ ማሕበራዊ ቅዋም ሰሪዖም፡ ሓደ ህዝቢ ክገብርዎም ብምክኣሎም፡ ብቐሊሉ ዘይግመት እዩ። ብዝተረፈ፡ ብልሓት-ባህሊ-ትብዓት ንዝምልከት፡ ፍሉይ-ኣድንቕት ዝግበእም ክብርታት ኣለዎም ክበሃል ኣይከኣልን። ክሓብ ዕለት-ሎም'ውን ከመይ ኣቢሎም ልኡል-ዓብላሊ ደርቢ ክኹኑ ከም ዝኸኣሉ/ ነዚ ድማ ከመይ'ሉም ከም ዝዓቀብዎን ምፍላጥ፡ ኣሸጋሪ እዩ።

ዝለዓለ ኣገዳስነትን-ዝያዳ ክብርን ዝግበእም ግና፡ እቶም ሓፋሽ-ህዝቢ እዮም። ስለ'ዚ ድማ ካብታቶም መበቆል "ሃደንደዋ" ካብ መደብ-ዕዮ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ስለ ዝርሕቑ፡ ብዛዕባ'ቶም "ግእዝ" ዝመበቆሎም ህዝብታት እዩ'ቲ ዝቐጽል መጽናዕቲ።

1- ላቢያ

ኣብ ሓማሲን እዩ መበቆሎም፡ ብልክው'ውን ኣብ ሃዚጋ። ኣብ ክልተ-እንዳታት ይኸፈሉ።

ሀ)-ሓል ረያ፡ ኣብ ዓድ-እኩድ ዝነብሩ-

ለ)-ዓድ ኩኩይ፡ ኣብ "ድገ" (ናይ ድማላል ልኡል መሪሒ ብንዓምር ዋና-መደበር) ዝነብሩ።

2- ኣውዳብ

ካብ "ሓጋር" ማለት ኣብ ሞንጎ ዓንሰባ-ተኩር ዝርከብ ቦታ ዝመጹ እዮም። ኣብ እተፈላለዩ ጉጅለታት ብንዓምር ፋሕ ኢሎም ድማ ይነብሩ።

3- ዓድ ሓሻል

ኣብ ሓማሲን እዩ መበቆሎም። ካብኡ ተሰዲዶም ንሶም'ውን ኣብ "ሓጋር" እዮም ቈይዎም። እዚኦም'ውን ኣብ ውሽጢ ብንዓምር ፋሕ ዝበሉ እዮም። ፍቕዶም ኣዝዩ ውሑድ እዩ።

4- ዓድ ቀይሕ

ካብ ዓድ-ሓበሻ መጺኦም ንቐድም ኣብ ሓባብ እዮም ነቢሮም። እዚኦም'ውን ኣብ ብንዓምር እተዘረው እዮም።

5- ጃራባር

ዓድ-ሐበሻ እዩ መበቆሎም። አብ ብንዓምር ሰራቶም፣ ምስ ቶም "አል-ረያ" እተባህሉ፣ ተሓናፊጾም ይነብሩ።

6- ዓድ-ቢደል

ካብ ዓድ-ቢደል ሓማሲን አብ ቀረባ ወለዶ ብ ባርካ እቢሎም ዝወረዱ እዮም። ምስ ህዝቢ መበቆላዊ-ዓዶም ዛጊት ጽቡቕ ዝምድና-እንግዶትን የዘውትሩ። ናይ "ድግላል" መዝናኛት ከፊት እንተተቐበሉ፣ ከም ናሉይ ጉጅል መጠን፣ ብዘይካ "ሹማግል" እዮም ዝነብሩ። ብደቡብ ምስ "ባዛ" እናተዳወቡ፣ አብ ሞንጎ ውሓዚ-ሞንሱራ/ፈለግ-ባርካ ይነብሩ። ፍቕዶም፣ ሎሚ አዝዩ ተዋሒዱ እዩ።

አልገደን

ካብ እተፈላለዩ ቦታ ዝመጹ ህዝብታት -ፋንጂ -ሸኩርያ -ባዛ -ባርያ -ሓፈራ -ዶንጉሳይ -እዮም ነዚ ቀበላ'ዚ አቅሩም። አብ ኩሉም ምሕዝታት ሰፊኑ፣ ምስቲ አብሉ ዝጸንሐ ጥንታዊ ናይ "ግእዝ" ባእታ፣ ፈጺሞም ተወሃዲዶም እዮም። ካብ'ዚ እዮም፣ ውን ቋንቋ ሰኒቕም ብኹሎም "ትግረ" ዘዘውትሩ። ቅውም መናበሪኦም "አል-አዳል" አብ እተባህለ ቦታ እዩ።

ሰብ-ዳራት

መበቆል ናይዚ «ሰብ-ዳራት» ዝብል ስም፣ ብክልተ-ቃላት ዝቐመ እዩ። ሰብ/ዳራ። "ዳራ" ማለት፣ ስም ናይ ሓደ ምስ ፈለግ-ዓንሰባ ዝጽምበር አብ "ማርያ" ዝርከብ ውሓዚ እዩ። አብ ግማግሙ እዩ፣ ውን ጥንታዊ መናበሪኦም ዝነበረ።

ሰብ-ዳራ፣ «ሸረፍ» ብዝበሃሉ መራሕቲ ይመሓደሩ። ሸረፍ፣ ካብ ዘርኢ እንዳ ነዚ ይመሓመድ ምዃኖም ስለ ዝእመን፣ ካብ «መካ» ዝመጹ/ ምስ "ዓድ-የምራን" እውን ይዛመዱ እዮም ይበሃል።

ሰብ-ዳራት፣ ብወለንታኦም እዮም በም«ሸረፍ» ዝመሓደሩ መሪጸም። አቐዲሙ ሃይማ-ኖታዊ-ስምዒት/ ቀጺሉ ድማ፣ እቲ ብደገፍ ሰብ-ስልጣን ግብጺ ዝፍቀደሎም ዝነበረ ፖሊቲካዊ-ጥቕሚ እዩ ናብዚ ደራኸም። ብምሕዝብ-ሰኒት ይነብሩ።

ብቐድም፣ ቲ ናይ«ማሕዳውያን»ምልዓል ዘሎ እዋን፣ አብ ሕሉም (ዓንቀር) ሰብ-ዳራት ነፍሰ-ወክፎም ፊት-ንፊት ዝጣሙቱ ቁሸት ነበርዎም። እቲ ቁሸታቶም አብ ጸግዒ ናይቲ ሕሉም ተሃኒዱ-አብ ከውሒ በረኹቲ ተጸጊዑ፣ በቲ "ፍታቕ" እተባህለ ውሓዚ ይፈላል።

ምንም'ኳ እዚ ውሓዚ አብቲ ቦታ፣ 300 ሜትሮ ዝእክል ሰፍሓት ሃልዶም እንተ ኸፋ-ፈሎም፣ አሉ ብዘይበሃሉ ሰኒት ሓቢሮም፣ ብዝጸንሐን-ዘሎን ናይ መውሰዕ ባህሊ፣ ብደም እውን ይተሓሳሱ እዮም።

«ሕሉም ሰብ-ዳራት»ዓቢ ወታሃደራዊ አገዳስነት ብምህላው፣ ህዝብታቱ አንጻር ድርቡሽ እውን ከይተረፈ ብዘደንቑ ጅግንነት ከከላኸሉ በቂዎም እዮም።

ዓሊ-ኦሪን እተባህለ «ሸረፍ»² እዩ መራሒ ናይቲ ቀበላ። ብኹሎም ድማ "ትግረ" እዩ ቋንቋኦም።

²- ሸረፍ ብንጹል፣ ናይ ብዙሃን ሸረፍ/ አብ እስላማዊ-ዓለም፣ ን "ዘርኢ እንዳ-መሓመድ" ዝምልከት ናይ ክብራ-ቃል እዩ። ስለዚ ውን ብተኸተልቲ-ሃይማኖቶም፣ ብዙሕ ኣኹብሮት-ይግበረሉም። ካብ ተራ-ህዝቢ ዝፈለዮም ምልክት ድማ፣ እቲ ብፍላይ ንዓኦም ዝፍቀድ ቀጠ-ልያ-መጠምጠም እዩ።

ሐለንጋ

ካብ " ደምበላስ " (ደቃ-ተስፋ) ዝመጹ እዮም። ጥንታዊ መሰረት «ህዝቢ-ክሰላ» እውን " ሐለንጋ " እዩ መበቐሉ። ሰዒቡ እዩ ኣብ ክባቢ እም፡ እቶም ካብ እተፈላለዩ ክፍለ-ወገናት ሱዳን ዝመጹ ባእታታት በብጉጅለ እም ኣብቲ ቦታ ክውደቡ ጀመሮም።

ሎም 'ውን እንተኹን ከም ፍቕዲ፡ ኣብ ከተማ-ክሰላ፡ ሐለንጋ እዮም ዓብላሊ ቊጽሪ። ዘዘውትርዎ ቋንቋ፡ " ትግረ " እዩ።

ፖሊቲካዊ-ሓድነት ናይቶም ኣብ ጥንታዊ ምድረ-ባሕሪ ዝነበሩ «ህዝብታት-ኣግኣዚ»፡ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ-ኢጣልያ እዩ እንደገና ተደላዲሉ። እዚ ድማ ብወርሒ ሐምሌ 1894 ዓ.ም. እዩ መፈጸምታ ተገይርሉ። ኢጣልያ ከተማ-ክሰላ ብዝሓዘ።

ብድሕርቲ ፍጻሜቲ፡ ልኡላን ቤተ-ሰብ ሐለንጋ ብወግዓዊ-ክብሪ ን " ሻሊቃ-ጉርጃ " (ዩኸባሺ 2ይ-ሓይሊ / 4ይ-ቦጦሎኒ ደቀ'ባት) ክበጽሑ መጹ። ኣብቲ ኢጋጣሚ ድማ፡ ኩይኑ ድላ ብሃይማኖታዊ-እምነት ይፈለዩ እምበር፡ ንሶም እውን «ኣግኣዚያን» ምዃኖም ኣዘኻኺሮም- ሕሉፍ ዝምድናዊ ምትእስሳርም ኣመጉሶም- ንመጻኢ እውን ሓድሽ ርክባት እናተመነዩ፡ ንጹህ-ምሕዝቶም ገለጽሉ።

ብንዓምር/ኣልገደን/ሰብ ዳራት/ሐለንጋ፡ ብምሉእቶም ኣብ ምስልምና ዝኣመኑ እዮም።

*****

ሐ) - እንዳ ደጊያት ገብረመድህን በዓል-ኸክሰዓ

ኣይተ ገብረጻዲቕ(1) - ወ/ሮ ለተ ተኸለ(2)

ራእሲ-ባርያው(3)

---

1) - ወይዘሮ ብሪቱ(4)   2) - ደጊያት ገብረመድህን(5)   3) - ወ/ሮ ኣበራሽ(6)

---

1) - ሃይለማርያም(7)   2) - ጥሩ(8)   3) - ዩሩሳሊም(9)

1) - ኣይተ ገብረጻዲቕ፡ ናይቲ ኣብ «ኸረ» ዝርከብ " ዓድ'ዝማቲ-ረዳ " እተባህለ ጉልቲ ብውርሻ ዝመጸ ኣመሓዳሪ እዩ። " ዓድ ነኻስ-ኣድጊ " ኣብ ዝበሃል ርእሰ-ከተማ ናይዚ ወረዳ እዩ ድማ መናበሪኡ ዝነበረ።

ብተባታይ መስመር-ትውልዲ፡ ምስ እንዳ ራእሲ ሚካኤል-ስሑል ዝዛመድ ክቡር እንዳ ይውለድ።

2) - በዓልቲ-ቤቱ ወይዘሮ ለተ-ተኸለ፡ ቦኸር-ጓል ናይቲ መሪሕነት-ኸክሰዓ ብትውልዲ ዝበጽሖ " ኣይተ-ምሕዱን " እያ።

ኣብቲ ክሳብ ዕለት ሎሚ ተሳእሎ ዝቐርብ ናይ ጆግራፍ-ካርታታት (ማፓ=ማፕ)፡ ኸክሰዓ «በዐ» ብዝብል ስም እዩ ዝፍለጥ ነይሩ። በዐ ክበሃል እንክሎ ማን፡ በሞ ሰዒቦም ዝቐርቡ ዶባት እተሓጸረ ፍሉይ መሬት እዩ።

ብደቡብ -" ብእምባ-ግርፅ "ሓሊፋ ኸኸበዓ ካብ ዳዕሮ-ተኸለ ዝፈሊ እጸቢቑ ጸይተንጸረ መስመር።

ብምዕራብ -የማናዊ ገማግም ውሓዚ ማይ-ምኺን።

ብሰሜን -ጸጋማዊ ክንፊ መረብን/ ማይ ምኽዓው-ማይ ጉያ፡ እተባህሉ ውሓይዛት ዝራኸቡሉ ቦታን።

ብምብራቕ ድማ፡ ብጸጋማዊ ክንፊ ማይ-ጉያን/ ብምብራቕዊ-ደቡብ መጸሓ ዝጽምበሮ ሓደ ንኡስ-ውሓዝን ተተሓሒዞም፡ ከሳብ'ቲ እተጠቐሰ ኸኸበዓ ካብ ዳዕሮ-ተኸለ ዝፈሊ ዘይንጹር መስመር ዝራኸቡን ብሓባር ምስ ተጓዕዙ፡ ዝርከብ ክፍለ-መሬት እዩ በዐሳ ዝበሃል።

ስዒቦም ዝቐርቡ ሓበረታ ብዝያዳ መታን ክበርቡ፡ ኣባታዊ-ትውልዲ ወ/ሮ ለተ-ተኸለ ከምዚ ዝስዕብ እዩ።

ምሕጹን- አይተ እምሃ፡ እተባህሉ ክልተ-ኣሕዋት ብፍቕርን-ሰኢት ብሓባር ይነብሩ። እብ ዓዲ ዝነበሮም መዝነት እውን፡ ብሓባር እዮም ከመሓድርዎ ጸኒሑም።

3) -ወይዘሮ ለተ-ተኸለ፡ ንራእሲ-ባርያው ነፍሰ-ጸር እብ ዝነበረትሉ እዋን፡ ካብ ዓድ ነኻስ-ኣድጊ እተባህለ ዓዲ በዓል-ቤታ፡ ን " እምባ-በዐሳ " ንሕርሲ ኣልዒላ ናብ ኣዲላ መጸት። ባርያው፡ ኣብኡ ተወሊዱ ጥራሕ ዘይኩን/ ዝበዝሖ ዕድመ ንእስነቱ፡ እብ ኸኸበዓ እዩ ሓሊፍዎ። ኣዲሉ እያ'ውን ብፍቕር በዓል-ቤታ ወትሩ ናብኡ ወሲዳ፡ ነዊሕ-እዋን ኣብኡ ተጽንሖ ዝነበረት።

እቦኡ ወላዲኡ፡ በቲ ኣብቲ እዋን'ቲ ኣብ ትግራይ ሰፊኑ ዝነበረ ሓደጋ-ፋሉልነት ስለ ዘይተኣማመን፡ ኣስጋኢ ኣብ ዝበሎ እዋናት፡ ቤተ-ሰቡ ኣብ ኸኸበዓ ክጸንሑ፡ ሕጉስ እዩ ዝነበረ። ምኽንያቱ፡ እዚ ዓድ'ዚ፡ ስሙርን-ሓያል ኣብ ርእሲ ምንባሩ፡ምስ ዓድታት መረብ/ምላሽ እውን ጽቡቕ-ዝምድና ዝጸንሖ እዩ።

ባርያው፡ ድልዱል- መስተውዓልን ኩይኑ ይዓቢ ብምንባሩ፡ትስፍው መጸኢ ከም ዝነበሮ ተረዲእም፡ በቶም ቊጽሮም ብርክት ዝበለ ስድራ-ቤት ኣዲኡ፡ ተመራጺ ውሓድ እዩ ዝነበረ።

ወታሃደርን-ተኸታል ተድሮስ ኩይኑ፡ ኣብ ኩሉ'ቲ ንግስነት-ኢትዮጵያ እንደገና ንምህናጽ እተፈተነ ፍጻሜታት ተሳተፈ። ምእንት'ዚ'ውን፡ " ኣዝማቲ " ዝብል ሽመት ተሰለመ።

እኖ-ሓጎኡ አይተ-ምሕጹን ብዝሞተ ድማ፡ብተድሮስ መራሒ-ኸኸበዓ ክኸውን ተመርጸ። እዚ ድማ በቲ ዓዲ ጥራሕ ዘይኩን፡ ብፍቕር-ታሕጓስን ናይቶም ውርሻ ዝግበእም ኣኮታቱ ተቐባልነት ዝነበሮ እዩ።

ሰዓቢ፡ ደጋፊ ንጉስ ኩይኑ ብዘካየዱ ስርሒታት/ አብ ንጉስ ብዝነበሮ እምነት/ ብዝደለዎ ሃብቲ ይኹን/ ምስ መራሕቲ-ሰራዊ ብዝመሰረቶ ዝምድና (አብ ሰራዊ፡ አብ ከባቢ ዓድ-ገና፡ ዓድልገስ እተባህለ ዓዲ፡ ዋንኑቱ እዩ ዝነበረ) / ብዘይካ'ዚ፡ ምስቲ ሓያል ስድራ እንዳ አዝማቲ-ፀቕቢት ብዝነበሮ ምትእስሳርን፡ ሓበን ቤተ-ሰቡ ኩይኑ ተረኸበ።

ተደርሱ ብዘሞተ፡ ባርያው ንቕድም ተጸራሪ ካሳ እዩ ዝነበረ። ወገን ተኸለ-ጊዮርጊስ³ ኩይኑ ድማ አንጻሩ ተላዕለ። ተኸለጊዮርጊስ ብዝተላዕረ፡ ምስ "ካሳ" አብ ምሕዝታዊ-ስምምዕ በጸሐፊ ግና፡ ከሳብ'ቲ ብስም "ዮሃንስ" ንግስታዊ-ዝፋን ዝሓዘሉ እዋናት፡ ደጋፊኡ ኩነ።

ንናይ'ዚ ለውጥን፡ ብፍላይ ድማ አንጻር ራእሲ-አበራ ወድ ተኸለጊዮርጊስ ተዋጊኡ-ስዒሩ- ማሪኹ- ንዮሃንስ ስለ ዘስተለመ "ደጊዮት" ዝብል ሽመት ተዋህቦ።

ንክብራ-ቅንዕና ባርያው ዘዘኻኸር፡ እዚ ዝሰፀብ ዛንታ ይንገር። ምስ ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ ተሰሊፉ አብ ዝነበረሉ እዋናት፡ አንጻር ዮሃንስ አብ እተኻየደ ሓደ-ግጥም፡ ባርያው ሓደ-ዓይኑ ተሃሪመ ፈሲሱ እዩ ዝነበረ። ምስ ዮሃንስ ዕርቂ ንምግባር አብ ቅድመኡ ብዘቐረበ፡ ከምዚ'ሉ ተሃሪበ።

«.. አባልኩም ክኸውን፡ ብዙሕ ዘኸሰበኩም አይመስለንን። ምክንያቱ ድማ፡ በዓል ሓደ-ዓይኒ እዩ። ንዓኹም ንምግልጋል ግን፡ ዝተረፈት ዓይኒ ከወፊ ድልዊ እዩ.. » ቢሉ ቀረበ ይበሃል።

አብቲ ዘሰዓበ እዋናት፡ ንጉስ-ዮሃንስ "ራእሲ-ትግራይ" ዝብል ሽመት ሰለሞ።

በዚ መዝነት'ዚ እዩ'ውን ንራእሲ-ወልደሚካኤል ከመልኽ-ክቐጽዕን ንሓማሲን ተላ-ኢኹ። ብአንጻሩ ግና፡ አብቲ ብ ወርሒ መጋቢት 1878 ዓ.ም. አብ ከባቢ ካምፖ-ጅንታቶ አስመራ (ኮምብሽታቶ) እተኻየደ ውግእ፡ ራእሲ-ባርያው ተሳዒሩ ተቐትለ።

ከምዚ'ሉ ድማ ካብቲ ዝተመባጽዖ ንላዕሊ፡ ህይወቱ አወፍዩ፡ ባርያው ምስጋና-እምነቱን ዘመሰከረ እዩ።

4) - ወይዘሮ ብሪቱ ቦኸር-ጓል ራእሲ ባርያው እያ። ወልደ-ንጉስ ምስ እተባህለ ፊትወራራ- ሰራዊት ንጉስ ዮሃንስ ተዋሲባ፡ አብ ህልዊ-እዋን (ሸዑ) ምስ በዓል-ቤታ አብ "ግራልጣ" ትኅብር።

5) - ገብረመድህን፡ ንውልቁ ሓደ-ወዲ ባርያው ዝወለዶ ብምዃኑ፡ ምምሕዳር-ኸክሰዓ ወራሱ ብንጉስ እተፈልጠሉ እዩ።

ምስ አቦኡ ሓቢሩ አብ ጉዳ-ጉዲ ኩነ አብ ኩናት ጉራዕ፡ብትብዓት ተዋጊኡ ብምንባሩ፡ ብንጉስ-ዮሃንስ "ደጊዮት" ዝብል ሽመት ዝለበሰ እዩ።

ሰራዊት-ሓበሻ አንጻር ኢጣልያ ኩቲቱ ን«ጸዓቲ» አብ ዝነሰሰሉ፡ ገብረመድህን እውን ምሳእም እዩ ወፊሩ። ብሕማም ተገዲዶ ግና፡ አብ ዓድ-ንፋስ እዩ ጸኒሑ።

ምስ ራእሲ-አሉላ አይሳዩን ዝነበሩ። መንቀሊኡ ድማ፡ ቅንኢ ናይቲ ራእሲ-ትግራይ ዝብል መዝነት፡ ንአሉላ ስለ እተፈቐደ እዩ። ብርእይቶኡ፡ ንምስጋና አገልግለውት አቦኡ ኩነ/ ልኡላዊ-ትውልዱ/ ዘመሰከሩን ብቐንጥ/ ንዓኡ ንገብረመድህን እዩ እቲ መዝነት ዝግባእ።

ንራእሲ-አሉላ ብንዕቀት ከሰላእስ፡ ትሑት-ትውልዱ እናዘኻኸረ፡ወትሩ ሓረስታይ እናበለ ይጠቐሶ።

ብ ወርሒ ጥሪ 1890 ዓ.ም. ኢጣልያ ንዓድዋ አብ እተበገሰሉ፡ ገብረመድህን ምስ ኩሎም ሰዓብቱ አባና (ኢጣልያ) ተጸምበረ። ምስ ደጊዮት ሓድጉ'ንበሳ ሓቢሩ፡ ብስም ኢጣልያ ድማ ጭፍራኡ ንሓለዋ አወፍዩ፡ ን "አንቶኒሊ" እተባህለ ኢጣልያዊ-መኩንን አስንዮም፡ አብ ሓውዚን ምስ ምኒልክ እተገብረ ርክብ ዝዓጀቡ እዮም።

3- ሰዒቡ ሃጺይ-ተኸለጊዮርጊስ እተባህለ ናይ ዋግ-ሹም ጎባሲ፡ ሓው ዋግ-ሹም ብሩ ህልዊ-መራሒ ሳሲታ እዩ። ራእሲ-አበራ እተባህለ ወድ-ሃጺይ ተኸለጊዮርጊስ፡ አብ ህልዊ-እዋን፡ አብ ሳሲታ ምስ'ዚ ብሩ እተባህለ ሓው'ቦኡ ይነብር።

ካብዚ ዕውት ተልእኮ ብዝተመልሰ፡ደጊዖት-ገብረመድህን ምስ ተኸተልቲ፡ ከም ቅድመ-ግንባር ኣብ ኣለዋ-መረብ ተመደበ። ቦታኡ ኣብቲ ብዝእክል ጥበብ-ህንደሳ ብ ኮሎኒል ኣይራጊ" ኣብ ማይ-ምዃን እተሃንጸ ዕርዲ እዩ ዝነበረ። ክሳብ 'ቲ ርክብና (ኢጣልያ) ምስ ራእስታት-ትግራይ እተጎጸረሉ እዋናት'ውን፡ ኣብኡ ጸንሐ።

ኣብ ኣዋርሕ ክረምቲ 1890-1891 ዓ.ም. ኣብ ኣስመራ እዩ ሞይቲ። ከም ዝነበረ እውን፡ ብጓሂ። ምዃንያቲ ድማ ብጽቡቕ-ፍቓዱ ኩሉም ሰዓብቲ ኣኸቲሉ፡ ብገዛእ ብረቲ ኣባና ተጸምቢሩን- ኣገደሱቲ ዝበሃሉ ኣገልግሎት ኣወፍዩ ከብቅዕ፡ ብኢጣልያ ብረቲ ከውርድ ስለ እተገደደ እዩ፡ ሕማም ኣዲርዎ።

ጠባዩ ህዳእ/ ቅድመ-መስተውዓልን፡ ኣብ ዓዱ ድማ በዓል-መዝነት እዩ ዝነበረ።

6)-ወይዘሮ ኣበራሽ፡ በዓልቲ-ቤት ዋግ ሹም ገብሩ በዓል-ሳስታ እያ። ኣብ'ቶም ሰዓብም ኣብ ኢትዮጵያ እተኻዩዱ ፍጻሜታት፡ ዋግ-ሹም ገብሩ ዓቢ ተራ ዝነበረ እዩ።

7)-ሃይለ-ማርያም፡ መንእሰይ ወድ 12-13 ዓመት እዩ። ብመንግስቲ-ኢጣልያ 80 ሊረ ንወርሒ ኣገዝ ተፈቂድሉ፡ ኣብ ኣስመራ ይነብር።

8)-ህጻን ንል 8-9 ዓመት ምስ ወ/ሮ-ብረቲ እተባህለት ኣሞኣ ኣብ " ግራልጣ " ትነብር።

9)-ገብረመድህን ብወሰን ዝወለዱ ህጻን ወድ 4-5 ዓመት እዩ። ምስ ወላዲቲ ኣብ ኩዓቲት (ኣክል ጉዳይ) ይነብር።

***

ብ ወርሒ-ኣምሉ 1892 ዓ.ም.፡ ኸኸሰዓ ኣብ ክልተ-ተኸፍለ። እቲ ን እምባ-በዓላ/ ከባቢታትን ክሳብ መረብ ዘጣምር ክፍሊ፡ ንደጊዖት-ኣርኢያ ከም ጉልቲ ተፈቒደሉ። እቲ ካልኣይ-ክፋል፡ ንራእሲ-ኣሉላ ተዋሂቡ፡ እዚ ድማ ብምክትላቲ የመሓድሮ።

ደጊዖት-ኣርኢያ፡ ኣብ ማይ-ዕባሮ ከባቢ ዓድዋ ካብ ኣይተ-ደረሰ/ እምባይተይ-ሰርጊት (ብወሰን እተወልደት ኣውቲ ራእሲ-ባርያው እያ) ይውለድ።

ኣብ ኩናት ኣባ-ገሪማ (19 መስከረም 1891 ዓ.ም.) ምስ ደበብ ተሰለፉ ኣብ ዝነበረ እዩ ተማሪኹ። ኣብ " እምባ ምቕማጥ-ኣርጥ " (ግራልጣ) ተኣሲሩ ጸኒሐ ድማ፡ ካብኡ ከምልጥ ከኣለ። ብሸምግልና ደጊዖት-ቦጓለ (ኣው ደበብ) ኣቢሉ ማና፡ ብራእሲ-መንገሻ ምሕረት ተገብረሉ።

ተባዕ- ደፋር- ውሩይ በዓል ራሲያ ምዃን፡ መሬት ኣክል ጉዳይ/ዓሳውርታ፡ ኣጸቢቑም ይምስከሩ።

ንተቐውሞ በረኻ ዝወጹ ከኡ -ሸፋቲ፡ ብደስታ ናብኡ ይጽምበሩ። ከም ባህሪኡ ድማ፡ ኣንጻር-ኢጣልያ ዝዓጠቐ እዩ። እቲ ሉሚ ኣብ ጥቕ-ዶብና ዝኢእዎ ዝርከብ መሬት ንዝላ-ርእሱ፡ ውጽኢት ናይቲ ምሳኡ እተፈጥረ ተውህቦ ምዃን ዝእክል መረዓኢታ እዩ።

*****

ሳልሳይ-ክፋል

«ግሕበራዊ መንግብር»

" አንትሮፖሎጂያዊ "4 ስእሊ

ስፍሐት-ኤርትራ፡ መሬት-ዓለብ እውን ምሳሌ ተጽምቢሩ፡ ንስፍሐት-መሬት ኢጣልያ ብዘይካ ደሊታቱ ይዳረግ እዩ። ዋላውን ፍቕዶም ብጠቕላላ ካብ 300.000-ሰብ ቅሩብ ኩባ ዝብል እንተኹን፡ ኣብ ክንድ'ዚ ዝእክል ስፍሐት-መሬት፡ ብመቐል ይኹን- ቋንቋ- ሃይማኖት- መሕበራዊ ልምዲ ዝፈላለዩ፡ ትሽዓት-ህዝቢ ይነብሩ።

ተወላዶ ደቀ'ባት ኤርትራ ክንድ'ዚ ዝእክል ምፍልላይ ዓሊት ግን፡ ብመጀመርያ ኣብ ክልተ እተገጸሩ ጉጅሊታት ምኽፋሎም ዝከኣል እዩ። እቲ ቀዳማይ፡ ን «ሰማውያን-ህዝቢ» ወይ ድማ ነቶም ካብ ጥንታዊ ቋንቋ-ግእዝ ዝመንጨው ሰማዊ-ቋንቋ ዘዘውትሩ ህዝብታት ዘጣምር ክኸውን እንክሎ፡ እቲ ካልኣይ፡ ን «ሓማውያን ኩነ ኩሻውያን-ህዝብታት» ዝምልከት እዩ።

እቲ ቀዳማይ ጉጅሊ፡ ብዝያዳ ኣገዳስነት ዘለዎን/ ን ክልተ-ሲሶ (2/3) ምልኣተ-ህዝቢ ኤርትራ ስለ ዝምልከትን፡ እቲ ዝበዝሐ እውን እዩ።

ኣብ ክልተ ብመሰረት ቋንቋ ትግራ- ትግርኛ ዝፈላለዩ እንዳታት ስለ ዝኸፍል ድማ (ቋንቋ-ትግራ ዘዘውትሩ፡ 117-118 ሽሕ/ሰብ ኣቢሎም ክኹኑ እንክለው - እቶም ትግርኛ ዘዘውትሩ፡ 82-83 ሽሕ ኣቢሎም ይግመቱ)፡ እቲ ዝያዳ ስምረት- ዝወሓደ ምክፍፋልን ዘለዎ ወገን እውን ይኸውን።

እቲ ካልኣይ ጉጅሊ፡ ሓማውን- ኩሻውን ኣብ እተባህሉ ክልተ ንኡሳን-ጉጅሊ ይምቀል። ሓማዊ-ጉጅሊ ዝበሃል፡ ን ህዝብታት-ሳሆ/ ደንክልን፡ ነቶም ኣብ ምብራቕዊ ወገን እምባታት ኢትዮጵያን- ኣብ ገማግም ባሕሪ ድማ ካብ እምባ-ገደም ክሳብ ራስ-ዱመይራ ኣብቲ ብደባት መግዝእቲ-ፈረንሳ ዝውሰን መሬት ዝኸበሩ ሶማል/ ኣብ ከባቢ ከረን፡ ንቢለን-ቦጎስ/ ኣብ ሰሜናዊ-ምብራቕ ድማ፡ ኣብ ጉላጉል ባርካ ንዝኸበሩ በጃ- ሃደንደዋ/ ዘጣምር ክኸውን እንክሎ፡ እቲ ካልኣይ ኩሻዊ (ናይ ኩሻ)-ክፋል፡ ነቶም ኣብ ምዕራባዊ ወገናት-ከበሳ ዝኸበሩ ህዝብታት ባርያ- ባዛ፡ ይምልከት። ብልክዑ ድማ፡ ባዛ ኣብ ጋሽ/ ባርያ ድማ ኣብ ሞንጎ ጋሽ-ባርካን ተቐራሪቦም ይነብሩ።

ሓማውያን፡ ምናልባት ተረፍ ናይ'ቶም ብቕድሚ ምምጻእ ኣግኣዚያን፡ ካብ እስያ ን ኣፍሪቃ እተሰደዱ ህዝብታት ከይኹኑ ኣይተርፉን። ኩሻውያን ድማ ብወገኖም፡ ተረፍ ናይ'ቶም ብቕድሚ ወራር-ሓማውያን ዝኸበሩ ጥንታውያን ደቀ'ባት እዮም ዝበሃሉ።

"ለፕሰዩስ" ንህዝብታት-ኣፍሪቃ ብቋንቋም ኣቢሉ ኣብ ሰለስተ-ጉጅሊ (መትበረ) ይኸፍ-ሎም። ብመሰረት ናይዚ ኣሰራርዓ፡ ባርያ-ባዛን ብዘዘውትርዎ ቋንቋ፡ ኣብ ካልኣይ ዞባ (ኣብቲ ናይ እተሓናፈጹ ቋንቋታት ጸለምቲ-ደቀ'ባት ዝምልከት) ናይቲ ቀዳማይ ጉጅሊ (ናይ ጥንቲ-ኣፍሪቃውያን፡ ማለት Urafrikanische= "ኡራፍሪካኒሽ") ምተሰርፀ።

ለፕሰዩስ ከም ዝኸተሎ ኣገባብ-ኣከፋፍላ፡ ጥንታውያን ደቀ'ባት-ኣፍሪቃ (ኡራፍሪ-ካኒር)፡ ማለት እቶም ካብ ጸንፊ-ክሳብ ሰሃራ ኣብዚ ክፍለ ዓለም ዝኸበሩ ህዝብታት፡ ብኣካላዊ-ቅርጺ ይኹን/ ኣብ መሰረቲ ድማ ብቋንቋ/ ሓደ እዩ ዓሊቶም።

እዚ ዓሊት'ዚ፡ ነቲ ሓማዊ ወይ ካማዊ-ዓሊት ይዳረግ እዩ። ኣይመሳሰለን።

ለፕሰዩስ ኣብ ሞጉተኡ እናቀጸለ፡ ሓማውያን ንቕድሚት እናደፍኡ ነቶም ናይ ጥንቲ-ኣፍሪቃውያን ካብ ቦታኦም ኣልቀቕዎም፡ ወረ'ውን ሓደ ክፋሎም ክሳብ ደቡብ-ኣፍሪቃ ደፍኡ'ሞ፡ ኣብቲ ቦታ፡ እቶም ክልተ-ዓሊት ተቐረጽሞ- ተሓዋዊሶምን ይብል። ሓድ-

4- አንትሮፖሎጂ= ስነ-ሰብ፡ ብዛዕባ ወድ-ሰብ ዝግደስ መጽናዕቲ ወይ ስነ-ፍልጠት።

ሓደ ክፋላት እየም ንውልቆም ካብ ወራር ባዕዳዊ-ባእታ ሓራ ከይኖም፣ ይሓድ-ይብዛኡ ዓሊቶም ምዕቃብ ክኢሎም።

"ፈደሪክ ምዩለር" ከም ዝምጉቶ፣ ጥንታውያን ህዝብታት-አፍሪቃ ኣብ እተፈላለዩን-እተኸታተለን ዘመናት፣ካብ ልምዳዊ-ቦታኦም ቅለቁ ዘገደደም፣ ሓያል-ሳጣመታት እየም ኣካይዶም። እቲ ናይ መጀመርያ ከበሃል ዝከኣል ድማ፣ 6000 ዓመት ቅድሚ ልደተ-ክርስቶስ ኣቢሉ እዩ ዝኹን።

ኩናት/ ምድብላቕ/ ኣብ ሓድሓደ ቦታ፣ ብሓባር ምንባር/ ነቶም ካብ ወራር ኣምሊ-መም ነጻነቶም ዓቂቦም ካብ ምትሕንፋጽ ሓራ ከይኖም፣ ሓድሽ መናበሪ ቦታ ክረኽቡ ዘይተሻለሎም/ ወይ ድማ፣ ካብ ዘይትፈልጦ ሓደገኛ መንገዲ ስደት፣ ምምላሽ ይሓይሽ ዝበሉ ጥንታውያን-ህዝብታት/ ዝእመሰሉ ረጅሒታት ዘኸተልዎ ለውጢ፣ብቀሊሉ ዝግመት እዩ።

ነዚ ምጉት'ዚ ተኸቲልካ፣ ኣሽሓት-ዓመታት ዝኣከል ሓቢሮም'ዚ ኣብ ሓደ-መሬት እንተነበሩ፣ ማንም ካብቶም ሰለስተ እተጠቐሱ ጉጅለ ህዝቢ-ኢርትራ፣ ካብ ምትሕንፋጽ ሓራ ከይኑ፣ ብጽሩይ መበቆሉ ከምካኡ ዝኸኣል ኣይምተረኽበን።

ከምኡ'ውን፣ ዋላ ግዳማዊ-ትዕዛብቲ ከም ዝሕብር፣ ካብዞም ሰለስተ እተባህሉ ጉጅለ፣ እቲ ብዘያዳ ንጽህና-መበቆሉ ዓቂቡ ዝርከብ፣ እቲ ድሒሩ ዘሳገመ እዩ። ብእንጻሩ፣ እቲ ምትሕንፋጽ ደሚቹ ዝረኣ፣ ኣብቲ ካብ ነዊሕ-እዋን ኣትሒቱ ኣብቲ ሃገር ዝጸንሐ ህዝቢ ይኸውን።

ባርያ-ባዛን ኣብዚ ዳሕረዋይ-ኩነት ይርከቡ። ንሶም እየም'ውን ጥንታዊ-ጉጅለ ዝበሃሉ። ናይ ኣንትሮፖሎጂያ (ሰነ-ሰብ) ተመራመርቲ፣ ብንጹር ከቕርብዎ ዝኸኣሉ ኣጸዋውዓ ሰለ ዘየልቦን፣ ከምኡ'ውን ምስቶም ዝተረፉ ክልተ-ጉጅለ ብሓባር ዝጥቀሙሉ ኣጸዋውዓ ንምስማር፣ ኣነ'ውን (ደራሲ)፣ «ኩሻውያን» ኢሉ ምጥቃሶም መረጸ።

እዚ ስም'ዚ ካብ ባህሊ መጽሓፍ-ቅዱስ ዝመጸ እዩ። ምክንያቱ፣ እቲ ብናይ ግሪክ-ላቲን ደረሰቲ «...ኢትዮፕያ ሱፕራ ኢጂፕቱም...» (ብደቡብ መሬት-ግብጺ ዝርከብ ኢትዮጵያ) ዝበል ጥቕስታት፣ «ሃገር-ኩሽ» እውን ሰለ ዝበሃል እዩ።

እቲ ብድሕር-ኩሎም ተሰዲዖ ዝመጸ «ሰማዊ-ጉጅለ» ብእንጻሩ፣ እቲ ዝያዳ ኣሰራት-መበቆሉ ዝጥቀስ ክኸውን ኣንከሎ፣ «ሓማዊ-ጉጅለ» ኣብ ሞንጎኦም ይርከብ።

ኩሻውያን ታሪኽ ናይዞም ሰለስተ-ነገዳት፣ ብመሰረት ኣከፋፍላ ናይቲ ዝነበሩሉ ኢርትራዊ-መሬት ይግለጽ።እቲ ናይ ጥንቲ ኩሻዊ-ህዝቢ፣ ብሳጣመ-ሓማውያን ብብቕሩ ብተደፊኡ፣ ናብቲ ኣብ ምዕራብን-ሰሜን ዝርከብ ድሩቕ ኣውራጃታት ተባረረ።

እቶም ምናልባት ብ «ወሽመጥ ባብ ኦል-መንደብ» ኣቢሎም ካብ እስያ ን ኣፍሪቃ ዝሓለፉ ወረርቲ፣ ኣብ ገማግም-ባሕሪ ኣስፋሕፊሖም ድሕር-ምጽናሕ፣ ብብቕሩብ፣ ነቲ ብ ምጡን ኩነታት-እየሩ ዝሓይሽ ከበላ መረጹ።

ኣብ ኢርትራ ብኣፍ ዝመሓላፍ ባህሊ፣ ነቲ ባርያ-ባዛን/ከረን ኩነ-ዓድታት ማርያ ዝወንጉሉ እዋናት፣ ዛጊት የዘንትወሉ። ኣብቲ ዝሰዓበ እዋናት፣ ካብዚ ቦታ'ዚ እየም ብሓማውያን ህዝብታት ዓፈር-ክለው፣ ተባረሮም። ህዝቢ-ክለው ብወገኑ፣ መሬቱ ብ ሶጎስ ምስ ተወረረ እዩ ቅሂመ።

ከም ዝበሃል፣ኣብ ልዕል'ቶም ጥንታውያን ወንንቲ-መሬት ብዝነበሮም ሃሚናዊ ኣኸብሮት ንዓኦም ከዩፍቀዱን-ደገፍ ኣምላሽ ከይተማህሉን፣ ህዝቢ-ሶጎስ፣ ንማሕረስ ኣይወፍርን ዝነበረ።

ክፋል ናይቲ ዝተረፈ ህዝቢ-ክለው፣ ምስ ብንዓምር ሓቢሩ ይነበር። ዝተረፈ ውሑድ ክፋሉ ድማ፣ ምስ ህዝቢ-ሶጎስ እዩ ናብራሕ። ሓሸራ-ፆተል፣ እተባህሉ ዓድታት ሶጎስ፣ ዛጊት ዘርኢ-ክለው ምዃኖም ኣይረስቡን።

ሓማውያን ሓማዊ-ጉጅለ ህዝቢ-ኢርትራ፣ ኣሳጋሚ-መንሰኢ ካብቲ ኣብ ምብራቕዊ ክፍሊ ዝርከቡ ኣጸድፍ-ክሳብ ደንደስ ናይቲ ምጡን-እየር ዝርከቦ ከበላ

እናደፍለ፡ ብቸንዱ አብቲ እሳት ዝኸነ ገማግም-ባሕሪ እዩ መናበሪኡ። ብዓንቶብኡ እውን ካብ ከበሳ እዩ ተደፊኡ።

ብዘይካ ብመገሰ፡ ብምግፋፍ ዓሳ ኩነ/ ብባሕሪ ዘሳይዶ ንግድ ይነብር። እዚ ጥበብ'ዚ፡ እብ ደንክል-ሶማል ብፍላይ እተመለሽ-ዝማዕበለን ናይ ማእቶት መስርሕ እዩ። ንሳቶም፡ ክኢላታት-ታባዓትን መርከበኛታት ብምዃሮም፡ ነቶም እብ ክልቲኡ ወገን ገማግም ቀይሖ-ባሕሪ ዝርከቡ ሓውስ ደሲት/ደሲታት/ደናጉላ-ባሕርን ዘኸተልዎም ዕንቅፋት፡ ብብልሓት ይሰግርዎም።

እቶም አገዳስነቶም ውሕድ ዝበለን- ምስ ብንዓምር ሓቢሮም ዝነበሩ ሃደንደዋ ወይ በጃ ኩነ/ቦሳስ፡ አባላት ናይዚ ገጅለ'ዚ እዮም። ቦሳስ፡ እቲ ዘመኑ ኪ ብንጽር ክፍለጥ እንተ ዘይተኻለለ፡ ካብ ውሽጢ ዓድ-ሓበሻ እብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት አሳጊሙ ዝመጸ ህዝቢ-አገው እዩ። እዚ ሳግመ'ዚ፡ብድሕር'ቲ ብ 16 ክ.ዘመን አጸቢቂ ዘደመቐ ናይ ጋላ-ወራር እዩ ተፈጸሙ። እዚ ብጋላ ዘሰፋሕፍሐ ወራር እዩ'ውን ነቶም እብ ዓድ-ሓበሻ እተጋህዱ ለውጥታት ኩነ/ ቀጻሊ ምግዓዝ ናይቲ ንጉስ ዝነብረሉ ቦታን እኹቲሉ።

ሰማውያን ሰማዊ-ጉጅለ ብምሉኡ፡ አብቲ ቀጻልነት ዘይብሉ ህላዌኡ ሰሚሩ፡ ከም ወናኒ ናይቲ ካብ ቃሮራ-ክሳብ ወሽመጥ ሕርጊጎን/ እቲ ንዓኡ ዝምልከት ናይ ውሽጢ መሬት፡ ክሳብ ጋሽ (ነቲ እናተሰተየ ዝኸይድ ዘሎ እተፈላለየ ቀቢላዊ-ቅርጽታት ዘላልዮ ህዝቢ-ቦሳስ እብ ደሲት ሓጺሩ) ብተወሳኺ ድማ፡ ከም ውልቀ-ወናኒ ከበሳታት መሲሉ እዩ ንተዓዛቢ ዝቐርቦ።

እዚ ናይ ከበሳ ክፍሊ፡ ብደቡብ፡ ብወሓይነት መረብ/በለሳ/ሙና- ብምብራቕ፡ ብእው-ራጃ ሳሆ- ብምዕራብ ድማ፡ ብባርያ-ባዛ ይውሰን።

እቲ እብ ፊት-ባጽዕ/ ወሽመጥ-ሕርጊጎን ዝርከብ እኩብ-ደሲታት ዳህላክ እውን፡ ምስ'ዚ ቀቢላዊ-ጉጅለ እዩ ፍቕዱ። ምናልባት'ውን እዞን ደሲታት እዩን ናይቶም ካብ እስያ ን አፍሪቃ ዝሓለፉ ህዝቢ-አግላዚ፡ መሳልል-መሲጋገሪ ዝነበራ። እዚም ድማ፡ ብዝማዕበለ ስልጣኑም ኩነ-ብደገፍ ናይቶም እብ ገማግም ሃገር-ዓረብ ዝተረፉ አዝማይንን፡ ነቶም ብቐድመኦም ብ ወራር ተሰራጭዮም ዝጸንሑ " ሓማውያን " ፡ ክትከእዎም ከኣሉ።

አንትሮፖሎጂያዊ-አከፋፍላ ከምቲ ድሮ ትዕዛብቲ ተገቢርሉ ዝጸንሐ፡ እዚ ጉጅለ'ዚ እዩ ንውልቁ ካብ ምድብላቕ ሓራ ከደኑ- ንውልቁ እውን ንጽህና-ዓሊቱ ዓቂቡ ዝጸንሐ ኢልካ ምሕሳብ፡ ዘይእመን ሞገት እዩ።

ብቐረባ ምስ እትምልከቶ ድማ፡ እቲ " ሃርትማን " ብዛዕባ ህዝብታት-አፍሪቃ ዘቐርቦ ክልሰ-ሓሳብ፡ እብዚ ህዝብ'ዚ ክገልግል ከም ዘይክእል፡ ብኡ-ንብኡ ምጥርጣር-ሲጋእ ዘሕድር ይኸውን።

ብ " ሃርትማን " ዝቐርብ ክልሰ-ሓሳብ ከም ዝምጉቶ፡ ነቲ ብሰማውያን ተፈጸሙ ዝበሃል ሳግመ፡ ዋና-ነገር ክኾሉ፡ ከም ዘየገድስ ምስ ሰገሮ፡ ን ሓማውያን እውን ከም ዘዩድልዩ-ጸር ሸለል ኢሉ ምስ ሓለፈ፡ብልዕል-ኩሉ፡ ሓደ ን«ሳይንስ» ተባሂሉ ዝስዋእ-ባእታ እዩ ዘናዲ። እዚ ድማ፡ እቲ ናብ ሰማያዊ ገጽ ብዘንጸባርቕ ጸሊም ሕብራ-ቐርቦትን/ ጸምራ-መሰል ጸጉር ርእሰን/ ሰሩዕ ቅርጺ ኣርባዕተ-ኩርናዕ ዘለዎ ማንባርን ዝልለ፡ እቲ «ነግሮ» ዝበሃል ባእታ እዩ።

ብ " ኢትዮግራፍያዊ " ኣረእኒያ ሃርትማን፡ አፍሪቃውያን ብምሉእቶም፡ ሓደ-ፍጹም ተምሳል ዘላልዮም እኩብ መሲሎም ይቐርቡ። አባላት ናይ'ዚ ሕብረተ-ሰብ'ዚ፡ ደረት ብዘይርከቦ ምምስቓል ዝተሓሰሩ እዮም። እቲ ምምስቓል ግን፡ ብጥንቃቄ ምስ ዝምርመር፡ ናይ ዝመሳሰሉ ባእታታት ዘይኩነ፡ አብቲ ሰፊሕ አፍሪቃዊ ክፍለ-ዓለም ብዝርከቡ ባህርያውያን ፍልልያት(ከለማ.....)፡ ዘኸትልዎ ለውጥታትን/ ምትሕንፋጽ/ ኩናት/ ሰደት/ ዝእመሰሉ ካልእ ምክንያታት፡ ተኸፋፊሉ ዝርከብ ጨንፈር ናይቲ ሓደ- ዓብን ዝኸነ እንዳ ወይ ዘርኢ ወድ-ሰብ መሲሉ ይቐርብ።

ስለ'ዚ ድማ፡ ኣብ ኣስራርዓ ህዝብታት-ኣፍሪቃ፡ ብዘይስክፍታ ምምቡቱ-ኣተንቶት/ በርበር-ግብጻውያን ኩነ ፒግመይ(ድንኪ-ህዝብታት) ኣብ ኣደ ክጽምበሩ ምተኻለል ማለት እዩ ብኣጺሩ።

ከምቲ ነዚ ብ "ሃርትማን" ዝቐርብ ተኣምራዊ ጸሊም-ባሊታ ንወገን ምሕዳጉ ዘይክ- ኣልን- ዘይግባእን ድማ፡ ህላወ ናይ ኣደ ካብኡ ዝፍለ ካልእ ጸሊም-ባሊታ እውን ኣብ ምጥርጣር ክኣቱ ኣይምተገብእን። ከውንንት ዝኹን ዓሊት ወድ-ሰብ እውን ኣብ ሕቶ ምእታው ዘይግባእ እዩ። እዚ እዩ እቲ ወትሩ ኣብ ኢቻልቦ ህዝብታት ህልዊ ኩይኑ፡ ኣብ ኣእምሮ ደራሲ እውን ማሕታ ስርወ-ሳብ ዘኸትል። እዚ ብግምት ዝበጸሐ ኣቂ፡ ደቂቕ-ምርመራ ኣብ ዘድልዮም ጉዳያት ሃሲሱ'ኳ እንተቐረበ፡ኣብ መወዳእታ ጽማቕ፡ ንሱ እዩ ንባዕሉ ናይ "ኣንትሮፖሎጂያ" መሰረት ዝኸውን።

ብእንጻር ናይቲ ኣቐዲሙ እተገልጸ ሕሉፍ(ጠረፍ) ናይ ሃርትማን ኣተሓሳስባ፡ "ደ- ኪትኸፋጅ" እተባህለ ተመራማሪ፡ ን ኣበሻ ብኣካላዊ-ቅርጽም፡ ምስ «ጸዕዳ-ዓሊት» ይሰርዖም። "ፈደሪክ ምዩለር" እውን ብወገኑ ን«ኢትዮጵያውያን»፡ኣባላት ናይቲ ኣብ «ዞባ-መዲተራኒውም» ዝርከብ ነገድ እዮም ይብል። ከምኡ'ውን ፕሮፌሰር-ማሪኖሊ እተባህለ ኢጣልያዊ፡ ነቶም እተፈላለዩ ርእይቶታት ብጥንቃቄ መርማሩ -ነቲ በብወገኑ ዝቐርብ ሞጉተ ድማ ብማዕረ መዚ፡ ነዞም ዘገድሱና ባሊታታት፡ ምስቶም ኣብ "መዲተራኒውም" ዝርከቡ ህዝብታት ካብ ምስራቕ ኣሊፉ «ኢንዶ-ኢውሮጳውያን» እዮም ኣብ ዝብል መደምደምታ ይበጽሕ።

ብርእይቶይ(ደራሲ)፡ ኣብዚ ጉዳይ'ዚ መሰረት ዘለዎ ኩይኑ ክቐርብ ዝኸለል መጉተ እቲ "ፕሮፌሰር-ሰርጂ" ኣብቲ ብ 1893 ዓ.ም. ዝደረሰ «ንዎቫ-ኣንቶሎጂያ» እተባህለ ጽሑፍ ዘቐርቦ ትንታኑ ከይኩን ኣይተርፍን። ንሱ ከም ዝገልጽ፡

«...ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት እተፈጸሙ መጽናዕቲ፡ ከምኡ'ውን ድህሰሳ ጽሑፋት "ለምኖ" ከም ዘረጋገጽዎን፡ "ኢትራስካውያን" ኣባላት ናይቲ «ፕላዝጂካ» እተባህለ ዓቢ-ነገድ ምዃኖም፡ ዘየጠራጥር እዩ።

ስለዚ ንሳቶም፡ኣባላት ናይቲ«መዲተራኒውያ-ሊቢካ»እተባህለ "እንዳ" ኩይኖም፡ ምስ ናይ ጥንቲ ግብጻውያን-ኢትዮጵያውያን...ወ.ዘ.ተ.፡ ይዛመዱ እዮም።

ኣብ ሲቺልያ-ሳርደኛ-ግብጺ-ኢትዮጵያ-ሰሜን ኣፍሪቃ(ሊቢያ)፡ ንኣካላዊ-ቅርጽታት «ህዝቢ-መዲተራኒውም» ዝምልከቱ ኣደስቲ መጽናዕታት፡ ነዚ ዘረጋገጹ ጥራሕ ዘይኩን፡ ንጉጅለ ናይቲ መዲተራኒውያ-እንዳ፡ ብተወሳኺ ኣደ-ህዝቢ ይድምርሉ። እዚ ድማ፡ እቲ ጥንታዊ ህዝቢ-ግብጺ እዩ...» ይብል።

ንጉዳይ ናይዚ ጽሑፍ ብቀጥታ ዘይምልከቱ፡ ስለ'ዚ እውን እተወንዘፉ ካልእ ጥቕስታት ንወገን ገዲፍካ፡ እተባህለ ውሩይ "ፕሮፌሰር"፡ ብከምዚ ይቐጽል፡

«...ኣብ ገማግም "ባሕሪ-መዲተራኒውም" ዘካየድከም ሰፋሕቲ ናይ ኣንት-ሮፖሎጂያ-መጽናዕቲ፡ ነዚ ዝኸተል ውጽኢታት የመስክሩ።

ኣብ "ጥንታዊ-ግብጺ" እተረኸቡ ናይ ርእሲ-ኣስካሬን (ቀራንቀራ) ደጊሞም ብዘረጋገጽዎ ኣካላዊ ቅርጽታት፡ ከምኡ'ውን ናይቶም ጥንቲ-ኢጣልያውያን/ ናይ ሲቺልያ-ነኣሊቲካውያን/ ናይ ግሪክ ብ 6ይ ክፍለ-ዘመን ቅ.ል.ክ./ ናይ ሂሳርኢክ/ ናይ ኖቪላራ ናይ ጥንቲ-መቐብራት/ ምስ ብዙሓት ኣብ ገማግም-መዲተራኒው ኩን ምብራቕ-ኣፍሪቃ(ኢትዮጵያ) እተረኸቡ ኣደስቲ-ባሊታ ኣመዛዚን ድማ፡ እቲ ናይ «ሊቢያ» ቀቢላዊ-ባሊታ፡ ዓብላሊ ምዃኑ ክጥንዘብ ክኣል።

5- De Quatrefages. Histoire générale des races humaines. Paris,1899, pag. 455 (ኣፈሻዊ ታሪኽ ዓሊታት ደቅ-ሰብ)
- F. Muller. Allgemeine ethnographie. Wien, 1879/ ገጽ 19 ዝስዕብን
- Marinelli. La Terra e le razze umane. Tav.III. / መሬት- ዓሊትን ደቅ-ሰብ

ናይ ኢትዮጵያን ቅርጺ-ርእሲ፡ አብ ቀራንቀራ ናይቶም አብ "መጋራ" ዝኸበሩ "አኪዮውያን" / አብ ዘመናዊያን ይኹኑ ናይ ጥንቲ-ሮማውያን / አብ ጥንታዊ ሰርወታት-ግብጺ፡ ምርአዮም ዘደንቑ እዩ። እቲ ዝሓለፈ እድንቑት ግና፡ አብቶም አብ ዓድ-ሓበሻ አብ ሂንዱ-ክሪን ዝኸበሩ ህዝብታት እውን፡ እቲ ቅርጺ ተመሳሳሊ ምዃኑ እዩ።....»

ውሑድ ትምህርቲ'ውን ይሃልዎ፡ ማንም ን«ኢርትራ» ዝበጽሐ ኢጣልያዊ፡ እቲ ብመ-ጀመርያ ጦብላሕ ዝበሎ ደባን ሕብራ-ቆርበት ደቀ'ባት ንምፅዛብ፡ ካልኣት እገደስትን-ወሰንትን ኢትኒካዊ-ባህርያት ካብ ምስትብሃል'ኪ ክጠንግዕ እንተኸኣለ፡ ነቲ አቕዲመ-እተጠቐሰ ቅርጽታት ከይተገንዘበ ክሓልፍ አይክእልን።

አብ ሂንዱ ከሓ ክረን፡ ካብ ነዊሕ-ወለድ አትሒምም አብቲ መሬት'ቲ ዝኸበሩ እንዳ-ታት አይርከቡን። እቲ ቦታ፡ ናይ ዕዳጋ ቦታ ብምዃኑ። ስለ'ዚ አብኡ ዝኸበሩ ህዝብታት ናይ ግድን ዝተሓናፈጹ እዮም።

ነዚ ናይ ንግዲ-መስመራት ገዲፉ ግን፡ "ፕሮፌሰር-ሰርጂ" ን ኢርትራ አብ ዝበጽሓሉ፡ ትዕዛብቲ አብ ክረን-ሂንዱ ከይወሰነ፡ አብቲ ብሕት ኢሉ ዝርከብ ጉልታት ሸውዓተ-ዓንሰባ / ድምበዝን / ካርነሽም- አብ ሓማሲን፡ አብ መጣሕትኦም ጉልታት እክለ-ጉዛይን እንተዝበጽሑ፡ እቲ ናይ «ኢትዮጵያን» ዝብሎ ቅርጺ፡ ፈቐድኡ ዓብሊሉ ከም ዝረእ ምተገንዘበ።

ንዓይ (ደራሲ) ካብ ዘንገፉኒ ብዙሓት ኢጋጣምታት፡ ክልተ ጥራሕ ምጥቃስ፡ አኻሊ ኩይኑ ይስመዓኒ።

እቲ ቀዳማይቲ አብ መስርዕ "ካብልየራ- ሚክል ስፕሪካፊኮ" እተባህለ ብጻዩ ተሰሊፉ ዝጸንሐ ሓደ-ዓስከር ወደ'ባት ዝምልከት እዩ። እተጠቐሰ ብጻዩ ምስ'ዚ ዓስከር አብ ዘላለዩ እዋን፡ «...እንሆ ዳንተ-አሊገራ...» እናበለ ብዋሃ አባይ ብዘቐረበ፡እቲ ዚጋ... መዛረቢና ምክንያት ከይተገንዘበ፡ ቦታ "ዳንተ" እትብል ቃል ተቐጠዐ፡ «...እና ምሽ ዳንተ...» እናበለ ብተቐውሞ መለሰ። ከም ዘይኹንካስ ተገንዝቦ ኣለኹ እለ እናህላከም ግና፡ ብዓይኒ-ሓንጎላይ፡ ብፊቱ...ብጎፉ...መሸከሉ ተመልኪተ፡ እቲ ኩልና እንፈልጦ አብ "ኩማ-ፊረንጽ" ብሓጺን ተወቐሩ ዝተረፈ ምስሊ ናይቲ አባት-ነብሲ ቋንቋ-ጣልያን እንብሎ "ዳንተ" ጦብላሕ በለኒ።

እቲ ካልኣይ ትዕዛብቲ ን "ደጊያት-ሰባህቲ" አመሓዳሪ ጉልቲ-ካርነሽም ዝምልከት እዩ። መልክዕ-ገጽ ደጊያት ሰባህቲ፡ ንናይ ሓደ ውሩይ "ሮማዊ-ቄሳር" ይመስል። ደጊያት-ሰባህቲ፡ ሰዊት-ዕድመ ካልኣይ ውሓዱ ንአገልግሎት ኢጣልያ ብምውፋዩ፡ እቲ አብኡ እተረኸበ ልቦና፡ አብቲ ንዓኡ ዝመስል ቄሳር ስለ ዘይተረኸበ፡ ስም ናይዚ ዳሕረዋይ ምሓኡ ስለ ዘይዳረግ ምጥቃሱ እየድልን። ቅርጺ አካላቶም ግን፡ ተመሳሳሊ እዩ።

ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ፡ በቲ ወትሩ ስነ-ስርዓት ዝመልእ አገባቡ፡ ደጊያት-ሰባህቲ አብቲ ዓረድሉ ዝኸበርኩ መዓስከር ክበጽሓኒ መጸ። ጽቡቕ ዕላል ሒዝናሉ አብ ዝኸበርና ድማ፡ ክልተ-ወተሃደራት ተወላዶ "ሳርደኛ" ካብ «ክፍሊ-ሃዳናይ» (እዚ ናይ ካጅያቶሪ እተባህለ ክፍሊ፡ ሸቡ አብ አስመራ እዩ ዓረዱ ዝኸበረ) ካባና ቅሩብ ፍንትት ኢሎም ክሓልፉ ረእየ'ሞ፡ ንዓኡም እናመልከተ፡ ካብኡስ ንሶም ከም ዝጽልሙ አገንዘበኒ። ሓቂ ድማ እዩ ነይሩ።

ደጊያት-ሰባህቲ፡ አዝዩ ቀይሕ እዩ ሕብሪ ቆርቦቲ። አስዲብና ከም እንርእዮ፡ እዚ ሕብር'ዚ፡ አብቶም ርኹባት ዝበሃሉ ደርብን / አብቶም ርሕቕ ዝበሉ ሕርሻዊ-ጉልታት ዝኸበሩ እዮ፡ ምስ'ቶም ትሑታት ዝበሃሉ ዓሊት ምትሕንፋጽ ዘይከኣሉን (ወይ ዘይ-ደለዩን) ገኒኑ ዝያዳ ይረኣ።

ሕብራ-ቆርበት ንባዕሉ፡ ካልኣዊ ወይ አገዳስነት ዘይብሉ ራጅኦ እዩ። ዝበዝሐ ምስ-ጢራቲ እውን በቲ ፊዝዮሎጂያ (Physiology) እተባህለ ስነ-ፍልጠት ተቐሊፎ እዩ።

ዋዲ-ሃሩር አብ ዝጸዓቕም ሃገራትን- አብቶም አዝዮም ቆረርቲ ዝኹኑን፡ ፍልልይ-ሕብሪ ናይቲ ብጅማውትን (Vene=Vein) - ሰራውርን (Arterie=Artery) ዝንግዝ ደም፡ ይውሕድ'ሞ ሓሞት ብዝያዳ ተፊሉ፡ አብ ታሕተዋይ-ደረጃ ቆርበት ሕብሪ ዝቐበሉ

ነፍሳት የሞህልል። ምእንት'ዚ ድማ፡ ሕብረ ቆርቦት ወድ-ሰብ ናብ ጽልሚ ገጹ የድህብ።

እብ ከምዚ ዝኣመሰለ ኩነታት፡ዝኹነ ኢውሮጳዊ እውን ቀይሕ ሕብረ-ገጹ ምልወጠ'ሞ፡ እብ ብዙሓት ወሊዶ ድማ፡ ሳዕቤኑ ዝያዳ ደሚቂ ምተራእየ።

" ፕሩነር-በዶ " ብተመክሮኡ ተገንዚቡ ከም ዝገልጹ፡ እብ ግብጺ ዝኸብሩ ኢውሮጳውያን ብድሕር ቅሩብ እዋን እብኡ ምንባሮም፡ ብርሰን-እኸደራይ ዝመሰል ሕብረ ይለብሱ። እብ ዓድ-ሓበሻ፡ ናብ ደባን-ሓምላይ ገጹ የብል። እብ ሶርያ፡ ጽምልዊ-ጸዕዳ እብ ጎላግራል/ ድሙቕ-ቀይሕ እብ ከበሳ። እብ ሃገር-ዓረብ፡ ቡናዊ ይኸውን።

ብዘይካ'ዚ፡ ጸጉሪ ርእሶም'ውን እናጸለሙ- ይኹርድድ።

ነዊሕ-እዋን እብ ከምዚ ዝኣመሰለ ኩነታት ብምንባሮም፡ እዚ ናይ ኣየር-ጠባይ (ክሊማ) እብ ለውጢ ሕብረ-ቆርቦት ዘኸትሎ ሳዕቤናት ዘረጋግጹ፡ እቶም ካብ ሰለስተ ክፍለ-ዘመናት እትሓዞም፡ እብ ትሮፒካዊ-ቦታ (ሃሩር) ዝኸብሩ ዘርኢ ናይቶም ቀዳሞት-ግዝእቲ ፖርቶግዛውያን እዮም። እዚእም፡ ዳርጋ ፈጺሞም ጸለምቲ እዮም ከይኖሩ። ብሕልፍቶም እብ ደሊታትት «ካፖ-ቨርዶ» ከኣ፡ እብ ገማግም «ጉዊኒያ-ባታቪያ» ዝኸብሩ።

ወረ'ውን እብዚ ቦታ'ዚ ከም ዝብልዎስ፡ ካብቶም ደቀ'ባት'ዚ፡ ንሶም ይጽልሙ።

ሓድ-ሓደ ተገደሱት'ዚ፡ ነዚ ለውጥ'ዚ፡ ካብ ምስቶም ጸለምቲ-ጊላታቶም ዝሰዓበ ምት-ሕንፋጽ እዩ፡ ዝብል ርእይቶ እንተቐረቡ፡ ብእተፈላለየ ምክንያታት ቅቡል ዝኸውን ሞገሱት ኣይከኣን። ብቐንዱ፡ ኣካላዊ-ቅርጽም ነቲ ናይ «ካውካዝያ» ዝበሃል መልክዕ ዓቲቡ እዩ ጸኒሑ።

ብርእይቶይ (ደራሲ)፡ እብ ኤርትራ ዝርከብ ሰማዊ-ባእታ፡ እብ ከምዚ ዝኣመሰለ ኩነት ይነብር።

ንባዕሉ፡ ኣባል ናይቲ ብልዕሊ ጸሊም-ዓሊት ዝርከብ " እንዳ " ምዃኑ ስለ ዝኣምን፡ ነቲ ምስ ጸለምቲ (ነግሮ) ከጽምብሮ ዝደሊ ኣስተናዓቂ ኣረኣኢ ይነጽጎ እዩ። ብሓቕ'ውን ኢትዮጵያውያን ንባዕሉም፡ «ጽዓዱ» ኢና ይብሉ። ንኢውሮጳውያን እውን ጽዓዱ ይብልዎም። እቲ ጸሊም ዝብል ቃል፡ ንናይ ሱዳን ጸለምቲ (ነግሮ) ምጥቃስ ይጥቀምሉ። ከምኡ'ውን እብ ስእልታቶም ዘሰፍርዎም ጸድቃን-መልኣኸቲ/ ግዝእ-ርእሶምን፡ ቅይሕ ዝበለ ሕብረ እንኪቀብሉ፡ ሰይጣን ጸሊም እዩ ሕብሩ።⁶

ንቐሓት ናይቲ እብ ኤርትራ ዝኸብር ሰማዊ-ጉጅለ ንዝምልከት እውን፡ መገሓት ዘይ-ግቦኦ ልዕልነት እብ ልዕል'ቲ ኩሻዊ-ወገን፡ ዓብላሊ እምነት ምዃኑ ክዝንጋዕ ዘይግባእ ካልእ-ረቓቲ እዩ። ነዚ ዘመስከሮ ድማ፡ እቲ ብኣበዎት ዝመጸ መጽዋዕታ ህዝቢ-ባርያ፡ ናይ «ጊላ» ተምሳል ከልብስዎ ምታታኖም እዩ።

እብነት ንምጥቃስ፡ " ባርያ-እግዚአብሄር " ዝብል ስም፡ ዝውቁር እዩ። ልክዕ ትርጉሙ ድማ፡ ኣገልጋሊ-እግዚአብሄር ማለት እዩ። ብግብር'ውን፡ ካብ ነዊሕ-እዋን እትሓዙ ከሰብ'ቲ ንሕና-ኢጣልያ ንኤርትራ ዝኣተፍሉ እዋናት፡ ካብ ባርያ-ባዛ እዮም፡ ዘመታ

6- ዶክተር " ካርሎ ኮንቲ ሮሲኒ " ኣብቲ «ባህላዊ ዜማታት ትግርኛ» ዘርእሱ፡ ጽሑፉ፡ ከምዚ ዝሰቀለ ይጠቅስ፡ «...እብ ህዝቢ-ሓበሻ/ ተባዕትዮ ይኹን-እንስትዮ/፡ ጸዕዳ ሕብረ-ቆርቦት፡ ተፈታዊ እዩ። እዚ ሕብር'ዚ፡ግዳማዊ-መልክዕ ጥራሕ ዘይኮነ፡ማሕበራዊ-ደረጃ እውን ይገልጽ። ሓበሻ ብሓፈሻኡ፡ቐናጁ ደቅ-እንስትዮእም ድማ ብፍላይ፡ ሕብረ-ቆርቦቶም ንምጽዕዳው ዝጥቀሙ ከንክን፡ መስዋእቲ እዩ ከበሃል ምተኻለሰ። እዚ ግን፡ ነቲ ጸዕዳ ሰማዊ-ዓሊት፡ ካብቶም ዝመለ-ኹም ጸለምቲ-ኩሻውያን ነጻሩ ተፈልዩ እብ ዝበረሎ ኣዘዩ ርሑቕ-ዘመናት ዝጥምት ዝኸረ፡ ከይኮነ ኣይተርፍን።

ከምቲ ኣቡ-ሳልሕ/ኣብትስ እተባህሉ ደረሰቲ፡ ኣብቲ «Churches and Monasteries of Egypt» 106 ሕ፡ ዝጠቐስዎ ግና፡ ብርግጽ ጥንታዊ ጉዳይ ከይኮነ ኣይተርፍን።

ከይኮነ ግን፡ እብ ህልዊ-እዋን እውን እንተኹን፡ ሓበሻ እብ ዝሰእልዎም ምስልታት፡ መልክ-ዓቶም ንክገልጹ፡ ብቲ ንዓና- ንኢውሮጳውያን ዝወሰንዎ ጸዕዳ-ሕብረ ኣቢሎም ይገልጹ።

ጸሊም-ሕብረ ድማ፡ ን ደቅ-ሱዳን ይጥቅንዎ...» ይብል።

ብዝብል ደማዊ-ወራራት፡ ንውልቃዊ ኣገልግሎት-ዓበይቲ (ሹማምንቲ) ዓድ-ሓበሻ ኩነ/ ብክኒው ቀይሕ-ባሕሪ ዝሸየጡ ጊላታት፡ ከማረኹ ጸኒሖም።

እዚ ኣገባብ'ዚ ብተመሳሳሊ፡ ኣብቲ ብ ክኒው-መረብ ዝርከብ ክፍሊ-ኢትዮጵያ፡ ነቶም ኣብ ኒላዊ-ወገን ዝርከቡ «ሻንቅላ» እተባህሉ ኩሻውያን፡ "ዘመቻ" ብዝበሃል ወራራት ዘጋጥሞም ዝበረ እዩ።

ባርያ-ባዛ-ሻንቅላ- ነቲ ወራራት ብዝግባእ ምክልኻል፡ ኣይብቐዓትን ዝበሩ። ብኣንጻሩ ግና፡ እቲ ሰማዊ-ጉጅለ ኣብ ልዕል'ዞም እተጠቐሱ ብሄራት ዝበረ ጸብለል፡ ኣብ ኣካላዊ-ቅርጺ ጥራሕ ኣይኮነን ክውሰን ጸኒሖ። ብክልእ መዲያት እውን ዝግለጽ እዩ።

ተጻዋርነት ኣብ ዘድልዮም ናይ ጸዕሪ-ዕዮታት/ንኣብነት ከም ኣብ ኩናት/ ንዓና እውን (ኢጣልያ) የገልግል ኣብ ዝበረ እዋናት፡ እቲ ሰማዊ-ጉጅለ፡ ሓይልን-ትብዓትን ብዝኣክል ዘመሰከረ እዩ።

ኣብ ናይ ሰላም እዋናት ዘለዎ ናይ ጸዕሪ ተጻዋርነት ንምዝኸኸር፡ እዚ ብ "ፕሮፌሰር ሸቪይንፋርት"⁷ እተባህለ ጉዲያት-ኣፍሪቃ ዘጽንዕ ተመራማሪ እተዋህበ ርእይቶ ይጥቀስ፡

«...ነቲ ኣብ ኣኸራናት ብፈንጂ ተጠቒምካ ጽርግያ-መንገዲ ምጽራግ ዝሕተት ናይ ኣካላት ሓይልን- ብልሓት- ተጻዋርነት- ዝኖረጉ፡ ዳርጋ ውሑዳት ካብ ዕዮ ደቅ-ሰብ እዮም። ኢጣልያውያን፡ መማህራን ናይ ከምዚ ዝኣመሰለ ህንደሳ ምዃኖም ይፍለጥ።

ኣብተን ናይ መጀመርያ ውሑዳት-ዓመታት ንክበሳ ዝመልኸሉ፡ ዘድንቑ ኣብ ኣኸራናት እተዘርግሑ ጽርግያታት ሃኒጸም እዮም። ንኣብነት፡ መንገዲ ዶንጎሎን-ብጊንዳዕ ኣቢሉ ንኣስመራ ዝሓልፍን፡ ኣብ ውሽጢ 20 ኪ.ሜ. ራሕቲ፡ 1500 ሜ. ዝኣክል ፍልልይ ከብታ ዘስግር መንገዲ ይጥቀስ።

ከምኡ'ውን እቲ ብዓድ-ተከለዛን ኣቢሉ ካብ ኣስመራ ንክረን ዘምርሕ 80 ኪ.ሜ. ራሕቲ ዘለዎ መንገድን/ እቲ ሓጺር፡ ግንክ ጽንኩር ዝኸነ ብ ባራቲሪ እተሃንጸ ካብ ክረን ንእምባ-በጉ ኣምራሑ፡ መንገዲ ባርካን/ግብጻዊ-ሱዳን ዝኸፍት ጽርግያ፡ ክጥቀሱ ምተኻእሉ።

ዑደትና ኣብ ዝፈጸምናሉ እዋናት፡ እቲ ዝበርትዕ ዕዮ ናይ ከምዚ ዝኣመሰለ ጥበብ፡ ኣብ ማልድን-እምባላቶን ኣብ ገማግም-ክበሳ ቅድሚ 6 ወርሒ ኣቢሉ ዝጀመረ ህንጻ እዩ ዝበረ። እዚ መንገድ'ዚ፡ ክረን ብቀጥታ ምስ ባጽዕ ንምትእስሳር እዩ ዕላማኡ። ካብቲ ኣብ ህልዊ-እዋን ብጉልጉል-ልብቃ ኣቢሉ ዝሓልፍ መንገዲ-ኢጋር፡ ዳርጋ 50 ኪ.ሜ. ኣቢሉ ዝግመት ሕጽረት ከህልዎ እዩ እቲ መደብ። ኩይኑ ግና፡ ኣብቲ ዞባ ብዝርከቡ ህጉም-ኣጻድፍ እቲ ጽርግያ ክድይብን-ክወርድን ስለ ዝግደድ፡ ጥጡሕ-ባይታ ንምፍጣር፡ ኣብ ጸድፊ ተንጠልጢልካ ዝኮየድ ሓያል ናይ ፈንጂ-ህንደሳ ይሓትት።

ኣብቲ ቦታ፡ ብውሑዳት ኢጣልያውያን ተመራሒም ን 8 ክቢድ-ጸዕሪ ዝሓቱ ሰዓታት ዝዓዩ ተወላዶ ደቀ'ባት ብኣማእታት ይፍቀዱ። መብዛሕትእም፡ ካብ ሰሚን ዝመጹ መናእሰያት-ሓበሻ እዮም።

ጽሑፍ-መሰል ግሩም ኣካላቶም፡ ብነድሪ ነቲ ሰፍ-ዘይብል ክቢድ ሞደሻ (ማሳ) ከወዛውዞን-ከወቕዖን፡ ኣብ ከውሒ ፈንጅታት ክሰኹዑን- ገለን ድማ ክበድቲ ደናጉላ ክጸርቡን...ክጎዕዙን ይረእዩ።

ካብቶም ኣብ ኢውሮጳ ዝርከቡ ሰራሕተኛታት ብዘይሰንፍሉ መንገዲ፡ብኩሎም ኣብቲ ናይ ሓባር ዕዮ ይሳተፉ።.....»

7- G. SCWEINFURTH, MON DERNIER VOYAGE EN ERYTHREE (REVUE GEOGRAPHIQUE INTERNATIONALE, MARS, 1895)

ቋንቋታት

ካብ 'ዚ ከጥቀስ ዝጸንሐ ኣካላዊ-ልዕልነት ዝያዳ ነጺሩ ዝረከ ድማ፡ እቲ ብቋንቋ ኣቢሉ ዝግለጽ ኣእምሮአዊ-ዕብላላ እዩ። ቋንቋታት ባርያ-ባዛ ኩነት- (ፍልልይ'ኳ እንተሃለዎም፡ ክልቲኦም ናይ እሱር-ኣደማምጻ ባህሪ ዘለዎም እዮም) ቋንቋ-ሓማውያን (ንኣድሕዶም ዝመሳሰሉን፡ ኣብ ጥንታዊ-እዋናት ምስ ናይቶም ኣብ ደቡብ-ዓረብ ዝርከቡ ሓምሻር-ሱናውያን ዘዘውተርዎ ቋንቋ፡ ዝምድና ከም ዝነበሮም የዘኻኸሩ። እዚ እም ግን፡ ኣብ እተወልድሉ ሃገር ብምትራፎም፡ ብኣገባብ ስሉስ መሰራቲ-ፊደል ዝልለ ጽሑፍ፡ ብቋንቋኦም ከማዕብሉ ዝኸኣሉ እዮም)፡ ኣብ ጽሑፍ ኣይሰረሩን።

ቋንቋ ሰማዊ-ህዝቢ ግና፡ ክጽሓፍን- ናይ ባዕሉ ስነ ጽሑፍ ክህልዎ ዝጀመረን፡ ሰማውያን ናብ ገማግም ኣፍሪቃዊ ቀይሕ-ባሕሪ ሳግመኦም ካብ ዝጀመርሉ እዋናት ኣት-ሒቱ እዩ። እዚ ኣዘዩ ጥንታዊ ዝኹነ ቋንቋ ድማ፡ ግእዝ እዩ ዝነበረ።

ብ ዘልማድ፡ ቋንቋ-ኢትዮጵያ እውን ይበሃል እዩ።

ይክቶር-ፕሪቶርዩስ ኣብቲ ብዛዕባ'ዚ ቋንቋ ዝደረሰ ሰዋሰው፡ ከምዚ ይብል፡

«.....እቶም ኣዘዩ ቅድሚ ምጽኣተ-ክርስቶስ ኣብ ዘሎ እዋናት ካብ ሃገር-ዓረብ ንዓድ-ሓበሻ እተሰደዱ ሰማውያን-ህዝብታት፡ ንግስነቶም ብዝመሰረቱ፡ ኣብ ክርስትያናዊ-ሃይማኖት ክእምኑ ዝኸኣሉ፡ ብኣስተምህሮታት ናይቶም «ኣራማይቲ» እተባህሉ ልኡኻን-ሃይማኖት ኣቢሎም እዮም። ስለ'ዚ እዩ'ውን ኣብቲ ኣብ ቤት-መቐደሳት ዝዘውተር ግእዝ፡ ብዙሓት ናይ ኣራማይቲ-ቃላት ዝርከቡ።

እዞም ኣብ ሰሚናዊ-ክፍሊ እተሰራጨው ሰማውያን-ህዝቢ ዝጥቀሙሉ ዝነበሩ ቋንቋ-ኢትዮጵያ (ብልምዳዊ ኣበሃህላ «ልሳን-ግእዝ» ማለት ጥንታዊ-ቋንቋ) ብቅድሚ 900 ዓመት ኣቢሉ ይኸውን ብ ትግረ-ትግርኛን እተባህሉ ዘመናውያን ቋንቋታት ተዓብሊሉ ህላዊኡ ኣብቲው እዩ።

እዚ ናይ ኢትዮጵያ-ቋንቋ (ግእዝ) ንትግረ-ትግርኛን ምስ ፈረዩ ድማ፡ ኣብ ቤት-መቐደሳትን/ ስነ-ጽሑፍን ተወሲኑ ተረፈ። ኣብ ዝሰዓበ እዋናት፡ እዚ ቋንቋ'ዚ (ግእዝ) ኣብቶም ኣብ ደቡባዊ-ክፍሊ ዓድ-ሓበሻ እተሰራጨው ካልኣት ሰማውያን ሃገራት ከገልግል ድሕር-ምጽናሕ፡ ብልክው'ኳ ኣይኹንናቲ ኢትዮጵያዊ ቋንቋ (ግእዝ) ብዝመሳሰለ መንገዲ፡ ኣምሓርኛ እተባህለ ቋንቋ ተማህዘ።

ኣብ ህልዊ-እዋን፡ ዋላ'ውን እቶም ብስግረ-ዶብ ዓድ-ሓበሻ ዝኮዩ ናይ ንግድ-ንጥፈታት፡ በዚ መግዓዊ ዝኹነ ቋንቋ ይጥቀሙ።

ኣዘዮም ውሑዳት ብሰሩዕ ማሕተም እተቐርጹ ጽሑፋት ንወገን ገዲፍካ፡ ቋንቋ-ኢትዮጵያ ብኢድ ብእተጸሕፉ ጽሑፋት እዩ ተመሓላፊ፡ ኣብ ንባዕ ዝርከቡ ቃላት ድማ፡ እቲ ቋንቋ ህያው ኩይኑ ኣብ ዕለታዊ-ዝርዝር የገልግል ዝነበረሉ እዋናት፡ እየዘኻኸርን። ብኣንጻሩ'ኳ ድኣ፡ ብቃላት ናይቶም ኣደስቲ ቋንቋ ተመሪቡ፡ ዘይቅዕዕ ተምሳል ለቢሉ ይቐርበልና። ኩይኑ ግን፡ ነቶም ብንጹር ካብቶም ኣደስቲ-ቋንቋ እተቐሰሙ ቃላት ንወገን ገዲፍካ፡ ደገምሲ ብምሉኡ ክህጽ-ክስራዕ ተኻእሉ ኣሎ።

ካብ ሃገር-ዓረብ ን ዓድ-ሓበሻ እተሰደዱ ሰማውያን፡ ብዘይካ ቋንቋ፡ ነቲ ኣብ ሓወል-ትታቶም ተቐሪጹ ዝረከ ፊደላት ሓዞም እዮም ተሰዲዶም። እዞም ፊደላት እዚ እም፡ ነቶም ሳባውያን ኩነት ኣሚራውያን ዝጥቀሙሎም ፊደላት ይመስሉ። ክልቲኦም ኣገባብ-ጽሕፈት ካብቲ ናይ " ደቡብ-ሰማዊ " እተባህለ ጨንፈር ሰማዊ-ፊደላት ዝመጹ እዮም። ምክንያቱ ከም ዝመስሎ፡ ኣብ ደቡብ ዝነበሩ እዕራብን/ ሓበሻን እዮም ብፍላይ ዝጥቀሙሎም። ኣብ ዝሓለፈ ዓመታት ድኣ፡ ኣብ ሰሚን-ዓረብ/ ሶርያን፡ ንዓለም ዝመስሉ ቅርጽታት ክርከቡ ተኻእለውን።

ኣብ መጀመርያኡ፡ እዚ ፊደላት'ዚ፡ ንጹል ፊደል እዩ ዝነበረ። ከም እብራይስጥ-ኣራማይቲ-ዓረብን ድማ፡ ካብ የማን ንጸጋም እዩ ኣዋድቓኡ ዝነበረ። ሓበሻ እዮም ናብ ድርብ ፊደል ተይሮም፡ ካብ ጸጋም-ዝማን ናይ ምጽሓፍ ለውጢ ዝሰርሙሉ።.....»

ትዕቢት ከይተባህለ፡ ኣብዚ ከመልክቶ ዝደሊ (ደራሲ)፡ ብልክውስ እቲ ፊደላት ኣይኩንን ናብ ድርብ-ፊደላት ተለዊጡ፡ እንታይ ድኣነቲ ንጹል-ፊደል ዝነበሮ መሰረታዊ ቅርጺ

ንእሸቱ ለውጥታት እናገባርክ ብዝጥዕም አገባብ ብሾሞንተ እተፈላለዩ ድምጽታት ከም ዝገበቡ እዩ ተገደሩ።⁸

እዚ ለውጥ'ዚ ኩነት እዩ ድጋፍ ጽሕፈት ካብ ጸጋም ናብ የማን ምምራሒን፤ እዞይ አገዳስን- ፍሉይነት ዘጽርን ብምጅኑ እዩ እቲ ተመራማሪ ናይቶም አብ ሃገራት- ምብራቕ ዝዘውተሩ ቋንቋታት ዝበሃል ዶክተር-ፕረቶርዩስ፤ ንትዕዛብቲ ተገደሰቲ ናብዚ ገጹ ዝዕድም።

ሰማውያን-ቋንቋታት ንዘጽንዑ ተመራመርቲ ካብ ዚጋጥምዎም ዓበይቲ ጸገማት (ብሕልፊ እብ ጥንታውያን-ጽሑፋት ንዝምርኩሱ መጽናዕቲ)፤ እብ ጽሑፋቱ ሓደ-ድምጺ ወይ ሓደ-ፊደል ዝሕብሩ ቅርጽታት ዘይምህላም እዩ። ነቲ ቃል መሰረት ከልብሱ ድርብ- ፊደል እዮም ወኪሎም ዝቐርቡ።

ቅርጽን ተምሳሌ-ትርጉም ናይ'ዚ ቋንቋታት ንዝምልከት፤ ዓይነት- ፍቕዲ- ጊዜ- አገባብ- ሰብን ደረጃን- ዝሕብሩ ረጅሒታት፤ ነቲ ንጽል-ፊደል ለውጢ ብምግባር እዩ ዝትርጎም (ዝከእል)። ከም ሳዕዚን ናይ'ዚ እውን፤ አንባቢ፤ ብዘይተወሰነ- ዘይተለከዐ- ዘይነጻረ አገባብ እዩ ብኣፈሻኡ አሰር ናይቲ ጽሕፈት ክኹተል ዝግደድ።

ሰለ'ዚ እዩ'ውን አብዚ ናይ መወዳእታ እዋን፤ እብ ሰማውያን-ቋንቋታት ነቲ ልክዕ ትርጉም ጽሑፋት ዘረድኡ -ውሳኔ -ንጹል ፊደል ዘጽሩ ምልክታ -ፈላስፎቲ ነጥብታት ዝእመሰሉ ፍሉይታት ምልክታት ምትእትታው ኣድላይ ኩይኑ ተረጊቡ። እዚ'ውን ብመሰረት ናይቲ ብባህሊ ቅፅል ዝበሃል መዝነት እዩ ክፍጸም ተኻእሉ።

ንዝማዕበለን ዝሓየለን ክፍሊ ዓሊት ወድ-ሰብ ዝቐየደ ሃይማኖታዊ-ጥቕስታት፤ ብሰ- ማውያን ቋንቋታት እውን ምጽሓፎም ከም ዝተኻእለ'ውን ንዝገንዘብ፤ አገዳስነት ናይቲ እተገብረ ጽገና፤ ብቐሊሉ ዝርዳእ እዩ። ሰማውያን-አግኣዚ እውን፤ ቦቲ ንሶም ዘተላ- ታተውዎ ናይ ጽሕፈት አገባብ፤ አበገሰቲ ናይቲ ጽገናታት እዮም ዝከበሩ።

በዚ ኣድሸ ናይ ጽሕፈት አገባብ ተጠቐሞም እውን፤ ካብ ጥንታዊ-ዘመናት እትሒዞም፤ ነቲ ብዓለምለኻዊ-ደረጃ፤ መሰረት ኩሉ ሞናተይስት (ውልቀ-አምልኾት) ሃይማኖት ዝበሃል መጽሓፍ-ቅዱስ፤ ብቋንቋታት ኣተርጎሞም ዘዳለው እዮም።

ብዛዕባ'ቲ ህዝቢ-ግእዝ እብ ሰነ-ጽሑፍ ዝኹተሉ ካልኣይ ለውጢ ንዝምልከት ድማ ከጥቀስ ዝግባእ ረጅሒ፤ ብኩሎም ሰማውያን-ህዝብታት ዛጊት ነቲ ካብ የማን ንጸጋም ገጹ ዘምርሕ አገባብ ጽሕፈት እዮም ዓቲዖም ተረፎም። ግሪካውያን ኩነት ቀዳሞት- ኢጣልያውያን፤ ብከምኡ (ካብ የማን ንጸጋም) እዮም ጽሕፈት ጀሚሮም። ቅድሚ ናብዚ ካብ ጸጋም ንየማን ዘምርሕ ዘመናዊ-አጸሓሕፋ ምብጻሖም ድማ፤ ቦቲ "ቡስትሮፈዲክ"⁹ እተባህለ አገባብ እዮም ኣለፎም።

እዚ ዘመናዊ እተባህለ ጽሕፈት፤ ሎሚ እብ ዳርጋ ኩሎም'ቶም ናትና ሰልጣን ዝኹተሉ ህዝብታት እተዘውተረ እዩ። ሓደ-ሓደ ደረሰቲ ከም ዝእምንዎ ድማ፤ እዚ አገባብ'ዚ ንባዕሉ መግለጺ ብልሓት-አእምሮ/ ተዓጻጻፍነት/ ግሲጋሰን ናይቶም እብ ግብረ ዘው- ዓልዎ ህዝብታት የረጋግጽ።

ብዘይካ ብሉይ-ኪዳን፤ ኣድሸ-ኪዳን/ ናይቶም ብቤተ-ክህነት ኢትዮጵያ ቅፁላት ዝኹኑ ውሳኔ ቀዳሞት ሃይማኖት-ጠቀስ ገባእታት/ መገስ/ ካልኣት ቅዱሳን-ጽሑፋትን እውን፤ ብግእዝ ተተርጎሞም እዮም። ግዕዳት ወይ ርኽሳት ካብ ዝበሃሉ መጽሓፍቲ፤ ፍጻሜ- ታት ኩነት ካልእ ጽሑፋትን እውን ብግእዝ ተጻሒፎም እዮም። ካብዚአም ድማ፤ «ፍትሓ-ነገስት» እዩ'ቲ ዝያዳ አገዳስነት ዝግበረሉ ጽሑፍ።

እዚ ጽሑፍ'ዚ፤ ፖሊቲካውን-ማሕበራውን ህይወት ንግስነት-ኢትዮጵያ ንምምሕዳር እዩ ተጻሒፉ ዝከበረ። ንግስነት ሰሎሞናዊ-ሰርወ ምስ አብቅዕ ግና፤ብከም ኩነታት ህዝብታት

8- ፍሉይ ምልክታ ኣስተርጓሚ፤ ኣብነት፤ ፊደላት ትግርኛ 36 እዮም፤ ምስ ኩሉ ድምጽታቶም 244 ይኾኑ።

9- ፍሉይ ምልክታ ኣስተርጓሚ፤ እዚ ቃል'ዚ ካብ ቋንቋ-ግሪክ ዝመጸ እዩ። ትሕዝቶኡ ድማ፤ ሓደ መስመር-ጽሕፈት ካብ የማን ንጸጋም ክኸይድ ጸኒሖ፤ እቲ ዝኹተል መስመር ብኣንጻሩ ካብ ጸጋም ንየማን ይጸሓፍ። ከምዚ'ሉ እናተባራረየ ዝጸሓፍ-ጽሕፈት እዩ «ቡስትሮፈዲክ» ዝበሃል።

ዓድ-ሓበሻ፡ብ «ሕጊ-እንዳ፡ባ» ተተክሏ። ፍትሓ-ነገስት፡ በቲ ብዛዕባ ጉዳያት ሃገራት-ምብራቕ ዝግደስ ፕሮፌሰር-ጉዊዲ ብቋንቋ-ጣልያን እውን ተተርጉሙ እዩ።

ግእዝ ከም ወግዓዊ ልሳን-ንግስት፡ ክሳብ 1300 ዓ.ም. እዩ ኣገልጊሉ። ፖሊቲካዊ ኩነታት ለዊጡ፡ ማእከል ናይቲ ሃገራዊ-ስልጣን ብ ክኔው-ተከዘ ምስ ሰገረ፡ ግእዝ ደፋኒ እናበለ ብ «ኣምሓርኛ» እተባህለ ቋንቋ ተተክሏ። ካብ ሸዑ ኣትሒዞ ድማ ግእዝ፡ ቋንቋ ሊቃውንትን/ ቤተ-ክህነትን ኩይኑ ተረፈ (ከም ናይ ኢጣልያ ላቲን)።

ኣምሓርኛ ድማ «ልሳን-ንጉስ» ተባሂሉ ኣብ ንግድ ከነ/ወግዓውያን ጽሑፋት ኣገልግሎቱ ጀመረ።

ኣምሓርኛ ንሓደ ጥንታዊ «ቋንቋ-ጋላ» ብብዙሓት ካብ ግእዝ እተለቀሐ ቃላት፡ ምምሕያሽ ምስ ተገብረሉ እዩ ውጽኢቲ «ቋንቋ-ኣምሓርኛ» ዝኹን።

ሃይማኖት/ሞራል/ረቀቕቲ-ሓሳብ/ናይ ምምሕዳር ስነ-ጥበብ/ ማሕበራዊ-ስርዓት... ወ.ዘ.ተ. ዝኣመሰሉ ክብርታት ሓዲሉ እዩ ቋንቋ-ግእዝ ነቲ ናይ ጋላ-ቋንቋ ከህብትሞ ክኢሉ። ካብዚ ድማ፡ እቶም ንደቡብ-ኢትዮጵያ ካብ መሰረቲ ዝለወጡ ቀዳሞት ወረርሽታ-ጋላ ዝበሮም ትሑት ደረጃ-ምዕባላ፡ ርዳኦ ይኸውን።

" ሽራይበር ¹⁰ እተባህለ ደራሲ እውን፡ ተመሳሳሊ ርእይቶ እዩ ዘለዎ። ንሱ ከም ዝብሉ፡ ሰዋስው ንዝምልከት፡ ቋንቋ-ኣምሓርኛ ካብቲ ጥንታዊ-ቋንቋ ነጻ ከይኑ፡ ናይ ባዕሉ ኣገባብ ይኸተል። ዝበዝሐ ክፍሊ ዓውደ-ቃላት(ግሲ) ግና፡ ካብ ግእዝ እዩ ዝልቃሕ። ናይ ባዕሉ ፊደላት ብዘይምህላው ድማ፡ ብፊደላት-ግእዝ ይጥቀም። ግእዝ ግን፡ ንኩሎም ድምጽታት ቋንቋ-ኣምሓርኛ ስለ ዘድምጽም፡ ፊደላቲ ለዊጡን-ወሲኹን እዩ ፊደል-ኣምሓርኛ ዝኸውን።

ቋንቋ-ኣምሓርኛ ዘዘውትር ህዝቢ፡ ኣብ ኣምሓራ/ ሓድ-ሓደ ክፍለ-ወገን ጎጃም/ ኣብ ሸዋ/ ይነበር። ኣብዞም ዳሕረዎት ክልተ-ንግስታት ግና (ጎጃም-ሸዋ)፡ ኣብቲ ቀዳማይ እውን ዘይሰኣኖ (ማለት ኣብ ኣምሓራ)፡ ብዙሓት ህዝባታት ከም ኣገው/ እተፈላለዩ ቋንቋታት-ጋላ (ኦሮሞ) /ፋላሻ (እብራይስጥ ሓበሻ) /ዝኣመሰሉ ካልኣት ቋንቋ ይጥቀሙ እዮም።

ትግረ-ትግራይ ግእዝ ከም ወግዓዊ-ቋንቋ እናቐሃመ ብ ኣምሓርኛ ይትከ-እሉ ኣብ ዝኸበረ እዋናት፡ብሰሜን-ተከዘኣብቲ ጥንታዊ-ቋንቋ (ግእዝ) ዝመንጨው ክልተ-ቋንቋ እናሰረቱ መጹ። ትግራይ-ትግረ ይበሃሉ። እቲ ቀዳማይ፡ ይሓድ-ይብዛሕ ኣብ ሞንጎ -ፊለግ-ተከዘን/ ፊለግ-መረብን/ ኣብ ዝርከብ ምሉእ ስፍሓት ጥንታዊ ንግስ-ነት-ትግራይ ዝዘውተር ክኸውን እንክሉ፡ እቲ ዳሕረዋይ (ትግረ)፡ ቋንቋ ምድረ-ባሕሪ እዩ።

ተመሳሳልነት ኣስማዮም ንባዕሉ፡ ንተመሳሳልነት ናይዞም ክልተ ሓይስቲ-ቋንቋ ዘረጋገጽ ናይ ሓባር-ረቓቓ እዩ። ተመኩሮ ዘይብሉም ሰባት፡በዚ ይደናገሩ ጥራሕ ዘይከኑ፡ ከም ሓደ ገይሮም እውን ዝርድእዎ ኣይሰኣኑን።

ቋንቋ-ትግረ፡ ልምሉም እዩ ድምጹ። ንሱ እዩ'ውን ብቐረባ ን«ግእዝ» ዝዛመዶ።

ትግረ፡ ነቲ ኣብ ጥንታዊ-ግእዝ ልሙድ ዝኸበረ ኣደማምጸን (ዳርጋ ብትንሓግ ዝድመጽ ልሕሉሕ-ብርቱዕን ኣደማምጸን) - ሰዋስው ዝምልከት ወገናቲ ድማ ውሑድ ብምዃን፡ ዳርጋ ጽማቕ ቋንቋ-ግእዝ እዩ ከበሃል ምተኻለለ።

ቋንቋ-ትግራይ፡ ኣብ ካልእ'ውን ከም እተጠቐሰ፡ተረር-ሓርፋፍን እዩ። ካብ ግእዝ'ውን ዝያዳ ፍንትት ይብል። ጽሑፍ'ውን ስለ ዘዘውትር፡ ንሱ'ውን ንሓድ-ሓደ ፊደላት ግእዝ ለውጢ እናገበረ ይጥቀመሉም።

ብድሕር ከንድ'ዚ ዝኣከል ክፍለ-ዘመት፡ ትግረ ምስ ግእዝ ዘለዎ ተምሳል ዓቂቡ ምጽናሑ (ወረ'ውን ሓድሽ-ቋንቋ ዘይከኑነስ፡ ሰዲ-ኣተራጉማ ግእዝ እዩ ከበሃል ምተ-ኻለለ)፡ ጭብጢ ናይቲ ታሪኽ ዝገልጽ ሓቕታት እዩ ዝረጋገጽ። ማለት ምድረ-ባሕሪ

10- J. SCHREIBER Manuel de la langue tigray parlé au centre et dans le nord de l'Abyssinie

ብሓቂ ብ «አግኢያን» ተገዢ ከም ዝነበረን፡ እግኢ ድማ ኣብዚ ደልዲሎም፡ ናይ ደቡብ-ወረራት ከም ዘሰፍሩሉን እዩ፡ ቲ ዝርከቦ መረጃታ። ምስቶም ኣብ ደቡብ ዝረኹቦም ህዝባታት እተገብረ ምውሃድ ድማ ብደረጃ ደፋእ እናበለ እዩ ዝኾነ።

ስለዚ፡ ተመሳሳልኦቶም ብዚያዳ ኣብ ከባቢ መደበሮም ምስ ዝነበሩ ህዝባታት ክኸውን እንክሉ፡ ምስቶም ርሕቕ ዝበሉ ህዝባታት፡ ርሕቕ ዝበለ ዝምድና ይህልዎም።

ምስፍሕፋሖም ደው ዝበለ፡ ናይ እስላም-ምንቅስቃስ ባሕሪ ምስ በሓተ፡ ካብ ምዕቡል ዝበሃል ዓለም ሓገዛት ተዓናቂፍ-ብፊቶም ድማ እቶም ብደቡባዊ-ምዕራብ ዝወረሩ ሓደስትን-ብርኩታትን ህዝባታት ጋላ ሱር ምስ ተኸሉን እዩ። ዓቢ-ፈራይን ኣስተምህሮ!!

ቋንቋ-ትግረ ጽሑፍ ኣይጥቀምን። ዛጊት እውን ውሑዳት ሊቃውንቲ እዮም ኣፍርዮም። ቋንቋ-ትግራይ (ወይ ከምቲ ገሊጸም ኛ ዝበል ናይ ኣምሓርኛ መፈጸምታ ተጠቒሞም፡ ትግረኛ ዝበልዎ) ግን፡ ብዙሓት-ብቐዓትን ሊቃውንቲ ነይርዎን-ይርከብዎን። ብሕልፊ ካብ ኣባላት ካቶሊካዊ-ሚሰዮን በዚ ቋንቋ'ዚ ዝደረሰዎ ሰዋስው- ድርሰታት- ሃይማኖት ጠቀስ ጽሑፋትን (ከም ኣብነት፡ ምትርጓም ወንጌላውያን-መዛሙር ዳዊት-ሓጸርቲ ዛንታ ቅዱሳን) ከጥቀስ ምትኻእለ።

ትግረ፡ ካብቶም ኣብ ኢርትራ ዝዘውተሩ ቋንቋ-ደቀ'ባት፡ እቲ ዝያዳ ልኡል ክበሃል ዝከእል ከነሉ፡ ንምዕባለኡ ዝዓገቱ ሓድ-ሓደ ረጅሒታት ምዝካር ኣድላይ ይኸውን።

እቶም በዚ ቋንቋ'ዚ ዝጥቀሙ ህዝባታት፡ ኣብ ካልእ ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ድሮ ከም እተባህለ፡ ብሓድ-ሓደ ምክንያታት ተገዲዶም፡ ዳርጋ መብዛሕትእም ኣብ ምስልምና ዝሓመኑ እዮም። ስለ'ዚ እውን ትግረ ከም ናይ እስላም-ቋንቋ ተባሂሉ ስለ ዝእመን፡ ትግራይ፡ ቋንቋ-ክርስትያን እዩ ይበሃል።

እቶም ናይ ካቶሊክ ሚሰዮናት ሓለፍቲ ዝነበሩ " ላዛሪብቲ " እተባህሉ ካህናት-ፈረንሳይ፡ ኣብ ባጽዕ-ከረን ዝነበረ ትካላቶም፡ ብቋንቋ-ትግራይ ብፍላይ እናተጠቐሙ፡ ነዚ ኣብ ኣረኣኢያ ሓፋሽ-ደቀ'ባት ዝጸንሐ እምነት'ዚ፡ ብዚያዳ ኣጉልሖም። ናይ ሰዊድን-ሚሰዮናውያን ግና፡ ኣብ ከምዚ ዝሓመሰለ ጊጋ ኣይወዓሉን። ንሳቶም ብልከው፡ ኣብቲ ኣብ ገለብ (መንሳዕ) ዝነበረ መደበሮም፡ ከም ናይ ኣስተምህሮ ይኹን ፕሮፓጋንዳ መሳርሒ፡ ቋንቋ ትግረ እዮም ዝጥቀሙ። ብከምዚ ድማ ኑቲ ንመብዛሕትኦ ህዝቢ-ከረን ናብ ክርስትና ከይምለስ ዓጊትዎ ዝጸንሐ ዕንቅፋት፡ ክእልይዎ በቐዶም።

እቶም ኣብዚ ቀረባ እዋን ኣብ ምስልምና ዝሓመኑ፡ ኩይኑ ግን ክርስትያናዊ-ባህሊ ዓቲቦም ዝርከቡ " በጅዩክ " እውን፡ ተመሳሳሊ እዩ ኩነታቶም።

ኣቐዲሞም እተጠቐሱ ናይ ፈረንሳይ-ሚሰዮናውያን፡ ንሃይማኖት ዶ? ፖለቲካዊ ዕላማታት ከማልኡ እዮም ተዋፊሮም ዝነበሩ ? ዝበል ሕቶታት ምምላስ፡ ናብ ካልእ ኣርእስቲ ዘምርሖ ጉዳይ ከይከውን።

ሓድ-ሓደ ኣገደስቲ ሓበረታ ከም ዝእምትዎ፡ ቋንቋ-ትግረ ንቋንቋ ትግራይ ናይ ሓባር ልሳን ህዝባታት መረብ/ምላሽ ክኸውን ቦታኡ ዝገደፈሉ፡ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ከይኩን ኣይተርፍን። ከምዚ'ሉ፡ ኣብ መረብ/ምላሽ እውን እንተኹን (ከም ኣብ ዝተረፉ ክፍልታት-ኢርትራ) ብለይቲ ኣብ ገጠር ይኹን ኣብ መንገዲ-ከተማታት ብሃንደበት ዝንፉ ሰባት፡ ኩነታቶም ዝጋለጹን-ዝላለዩን፡ ብቋንቋ-ትግረ ኣቢሎም እዮም። ብኩሉም ስለ ዝርዳእ።

ንኣብነት፡ እቲ ኣብ ሰሚናዊ-ክፍሊ መረብ/ምላሽ ዝርከብ ጉልቲ-ድምበዝን፡ ክሳብ ዕለት-ሎሚ፡ ድርብ እዩ ቋንቋኡ። ትግረ ይኹን ትግራይ ብዘይጸገም ይዝውተር። ጉልቲ ሸውዓተ-ዓንሰባ እውን ከምኡ፡ ብክልቲኦ ቋንቋ ይጥቀም።

ከም ባህሪኡ፡ ናብ ትግራይ (ትግርኛ) ገጹ ዘበል ቋንቋ ዝዕብልል ድማ፡ ናብ ፈለግ-መረብ ገጽካ ምስ እትቀራረብ እዩ። ካብኡ እዩ'ውን ኣብዚ ናይ መወዳእታ ክፍለ-ዘመን ብተደጋጋሚ ብረታዊ-ወፍሪ፡ ህዝባታት መረብ/ምላሽ ብቐድመኡ ዘይፈልጡን-ጽዩፍ ዝበሉ ኣገባባትን፡ ብኣስገዳድ ተኢታቶዩ።

ህዝቢ መረብ/ምላሽ

አብ ብዝሒ ናይ ዝሓለፈ ዓመታት ግና፡ ሓደ ካብዎም ክልተ-ህዝብታት ብዘኖሉብሉ፡ ሰረት ስልጣን-ግእዝ ዓቲቡ ብምትራፉ (ዋላውን ምስቲ ዝሰዓበ ክሳራ) ህዝቢ መረብ/ምላሽ ዓቢ ረብሓ እውን ክዕወት ክእሉ እዩ።

ከመይሲ ብጭኮና ራእስታት-ትግራይ ተገዲዶን/ ብዝነበሮ ውዕውዕ ሃንቀውታ ተደፋ-ፊኡን ህዝቢ መረብ/ምላሽ እውን ከምቶም ካልኦት ክፍልታት ምድረ-ባሕሪ፡ ካብቲ ምስ ኢትዮጵያ ዝጸንሐ ምትእስሳር ተላቂቹ እንተዝኸውን፡ ንሱ'ውን አብ ትሕቲ ዕብለላ መግዛእቲ ሓደ እስላማዊ-መንግስቲ (ቲርኪ ወይ ግብጺ ብዘኖገድስ) ክቕረን ምተገደደ። አብ ህልዊ-እዋን ድማ፡ ከም ሓባብ-ማርያ-በጅዩክ- ፈጺሙ መስሊሙ፡ ወይ ክእ ከም ህዝብታት መንሳዕ-ቦጎስ- ንድሕሪት አብ ዘይምለሰሉ ኩነት ምተረኸበ'ሞ፡ ሕርሻዊ ሰረት መናብሮኡ ለዊጡ፡ አብ ጥንታዊ ናይ አቦታቱ አሲጋሚ-መንሰ ተመሊሱ፡ ብዓይኒ ስልጣን ቅሂሙ ምተረፈ።

ብክልእ ወገን ድማ ቦቲ ብሰፊሑ እተጠቐሰ ታሪኻዊ ምኽንያታት፡ ህዝቢ መረብ/ምላሽ አሚን ኢሉ ንመግዛእቲ-ትግራይ ተቐቢሉ ብሰላም ክነብር ኢልካ ምሕሳብ፡ ዘይክእል እዩ ዝነበረ። ምድረ-ባሕሪ፡ ካብ ባሕሪ ተንጺሉ ክነብር አይክእልን። ምናልባት'ውን ትግራይ ንባዕሉ፡ ከም ወዮ ንጉስ-ዮሃንስ እተመነዮን-ዝሓለፍን፡ ብዘይካ ባሕሪ ክነብር አይክእልን።

በዚ ምኽንያት'ዚ እምበኣርክስ፡ እቶም 116-117 ሽሕ አቢሎም ዝግመቱ ቋንቋ-ትግሪ ዘዘውትሩ አዝማይም ዓብላሊ ቊጽሪ ሃልይዎም/ ቋንቋ ጥንታዊ ናይ ሓባር ወለዶ ዓቲቦም'ዚ እንተጸንሑ፡ ህዝቢ መረብ/ምላሽ ብቋንቋ ድኣ ቅሩብ ይፈለ እምበር፡ እቲ ንግስጋስ-ምዕባለን ዘደፋፋሊ ህያው ዝኹን መንፈስ ተበግሶ-ቃልሰን፡ ብዝያዓ-ብምሉእን ዓቲቡ እዩ ጸኒሑ።

እቲ አስታት 82-83/ሽሕ አቢሉ ዝግመት ዋሕዲ-ፍቕዲ (ዋሕዲ ናይቶም አብ መረብ/ ምላሽ ዝነበሩ ዚጋታት)፡ ንእካላውን-ሞራላውን-ስነ ሓሳባውን ድምር ናይቲ ዝተረፈ ህዝቢ-ኤርትራ፡ ይዳረጎን-ይዕብልሉን እዩ።

ኩነታት ሞራላዊ (ናይ ፍናን) ድስክለን- ሰንፍና ተበግሶን ናይቶም አብ ምስልምና ዝአመኑ ሰማውያን፡ ምስ ህያውነት-ምብልሓትን ናይቶም አብ መረብ/ምላሽ ዝርከቡ ክርስትያን-ሰማውያን ምስ ዝጸጸር፡መግዛእቲ-ኢጣልያ ካብቶም አብ ምስልምና ዝአመኑ ቀዳሞት፡ ዘኸትሎ ረብሓ፡ ውሑድ እዩ።

ብእንጻሩ እቶም አብ መረብ/ምላሽ ዝነበሩ ዳሕሪዎት (ክርስትያን)፡ ብዝግባእ ተቐባልነት ረኺቦም-ከቢሮምን ብዝጥዕም መንገዲ ምስ ዘምርሑ፡ ብቑዓት ተሓባበርቲ ክኹኑና- (ኢጣልያ) ይኸእሉ።

አብ መጀመርያ እዋናት ከተማ-ባጽዕ ዘመሓደርናሉ፡ ካብቲ ብቐድመና ዝጸንሐ ምምሕዳር ግብጺ እተወርሰ ተዋላዋሊ-ጠባያት ሰማውያን እስላም ደቀ'ባት አዝዩ ተሰራቲ እዩ ጸኒሑና። ብሕልፊ አብ ህዝብታት -ሰምሃር -ሓባብ -ብንዓምር። ብዘንፈና አሉታዊ ተመኩሮ ኢና'ውን አብቲ " ምምሕያሽ ሰራዊት ደቀ'ባት " ዝብል መደብና (አብቲ እዋን'ቲ፡ አብ ከበሳ ካብ ዝርከቡ ህዝብታት-ክርስትያን ምዕስካር አይክእልን ዝነበረ) ካበዩ ቦታኡ ሰራዊት ከናዲ ተገዲድና። ካብ የመን ይኹን-ካብቶም ናይ " ቡላኻር " ሰማል እውን ክይተረፈ። ኩይኑ ግና እዚእም እውን ነቲ ዕማም አይተዳረግዎን።

ንከበሳ ወጺእና ግና፡ ክርስትያን ደቀ'ባትን ከም መመላእታ ድማ፡ ሓደስቲ መንእ-ሰያት-እስላም ምዕስካር ብዝጀመርና፡ ብዲሲፕሊን ይኹን ፍጥነት-ብቐዓት፡ እዞም ዳሕሪዎት ካብቶም ክርስትያን አይሰነፉን። ዋላ'ውን እቶም አቐዲሙ ኩነታቶም ዝበኣሰ እዩ ዝበልናዮም ሓባብ-ብንዓምር ክይተረፉ ለውጢ ዝበሩ። ዓይነታዊ ለውጢ።

ሃይማኖት-ምስልምና ንሰዓብቲ ተራር-ሞራል ዘልብስ እምነት መሲሉ'ዚ እንተቐረበ፡ አብ መብዛሕትኡ ክፍልታት-ኤርትራ፡ አብዚ ዳሕሪዊይ እዋናት እዩ ተኣታትዩ። ብብዙሓት ግዳማውያን-ኩነታት ተጸልዩ ድማ፡ አብ ክንዲ ጽዕል እምነት ዘሕድር፡ ናይ

ላዕለ-ላዕሊ ተኸተልቲ እዩ ጠርኒፉ ዝርከብ። ብመሰረት'ዚ፡ ኣብቶም ኣብ ኤርትራ ዝርከቡ እስላም እዚ ሃይማኖት'ዚ ጽኑዕ መሰረት ተኸሉ እዩ ክበሃል ኣይከኣልን።

ከምቲ ድሮ ኣብ ወታሃደራዊ-መዳይ እተጠቐሰ፡ ኣብ ሲቪላዊ-ምምሕዳራት እውን፡ ብጽልዎን ኣብነትን ናይቶም ክርስትያን ዝኹኑ ኣሕዋቶም ተተባቢዖም፡ ሓይሎም ከበራብሩ ምትሰፋው፡ ከንቲ ኣይከውንን። ከምቲ ሰዲቡ ዝደዳ ክበርህ ቀሪቡ ዘለዎ ድማ፡ ነዚ ተስፋ'ዚ ዘተባብዖ፡ ኣብ ሞንጎ ደቀ'ባት ብናይ ሃይማኖት-ሕቶ ዝለዓሉ ጽልእን-ዘይምስናይን ፈጺሙ ዘይምህላው እዩ። እዚ ካብ ኩነ ድማ፡ እቲ ብእና (ኢጣልያ) ከወሃብ ዝግባእ ቆላሕታ፡ ኣብ ህዝብታት መረብ/ምላሽ ምትኳሩ ይሓይሽ።

ጥንታዊ ስልጣን እምነት ናትና (ኢጣልያ) ስለ ዝመሳሰል ብሰነ-ሓሳብ እውን ንቀራረብ እና። ስለ'ዚ፡ ህዝብታት ናይዚ ሰባ፡ ነቲ ናብ መንገዲ ምዕባል ዝሓመተ ንዕዞና፡ እመናት ተኸተልቲ ክኹኑና ጥራሕ ዘይኩን፡ ምስቶም ብ«ነጹው-መረብ» ዝርከቡ ህዝብታት፡ ከም ቋንቋ-ሕሉፍ ታሪኽን ዝሓመሰሉ ናይ ሓባር ረጅሒታት ብምህላዎም፡ ምሳታቶም ዘራኸብ መሳልል ከም ዝኹኑ እውን፡ ንመጻእ ዝሓመተ መደብ ዘይም-ዝንጋዕ።

ኣርሒቕና ክንጥምት እንተድኣ ኩይኑ እምበኣርክስ፡ ማእከል ናይቲ መግዚታዊ-መንግስቲ ኣብ ሞንጎ ህዝብታት መረብ/ምላሽ መታን ክቐውም፡ ኣስመራ እዩ ንመጻእ ከም ረእሰ-ከተማ ክጥመት ዝግባእ።

ካምኡ'ውን ርሒቕ ኣብ ዘይኩን እዋን፡ ኣብቲ ጥንታዊት ከተማ ኣዱሊስ እተሃንጸትሉ ከባቢ-ዘላ፡ ብኩሉ መዳያት ምንቅስቓስ ምብርባር ኣድላይ እዩ። ከመይሲ ኣብ ጥንቲ በዚ ኣቢሉ እዩ ብ ቆማይሎ-ቆሓይቶ ብዘሓልፍ መንገዲ፡ ኣብ ሓጺር-እዋን ናብቲ ጥዑም-እየርን/ ብማይ እውን ሃብታም ዝኹንን ከበሳ ዝውጽእ ዝበረ። ካብዚ ርግጽነት ዝርከቦ ምቹእ ቦታ እዩ ድማ መብዛሕትኡ ርክባት ምስ ማእከል-ንግስነት ኢትዮጵያ ክዋፈር ጸኒሑ።

ኣብዚ መንገድ'ዚ ዝርከቡ ኣሰራት ናይቲ ጥንታዊ-ምዕባል፡ ክሳብ ኣኸሱም ይበጽሑ። ኣብ ኣኸሱም ድማ እቲ ብዓቕናቲን/ ግርማ/ ውቕረ-ዕዩ/ 28 ሜ. ኣቢሉ ዝኸውን ቁመቲን ንተዓዛቢኡ ዓቢ ኣድንቐት ዘሕድር ኣገዳሲ ሓወልቲ ይርከብ።

እዚ ሓወልት'ዚ ብዝህልዎ ትርጉምን/ እተሃንጸሉ ዓመተ-ምህረትን፡ ንብዙሓት ሊቃ-ውንቲ-ዓለም ዘክራኸረ ኣርእስቲ እዩ። እዚ ግርማ ዝመልእን/ኣብ ሓደ ውልቀ-እምኒ እተወቕረ ዓቢ ሓወልቲ ኩን፡ እቶም ኣብ ከባቢታቲ ዝርከቡ ካልኣት ንኡሳ-ንን (ተሰቢሮም ዝወደቹን-ብደዎም ተራፎም እተወሃሃደ ቅርጺ ዘይብሎምን ኩሎም)፡ ምስክርነት ናይቲ 1000 ዓመት ቅ.ል.ክ. ዝበረ " ሳባዊ " ዝበሃል ሃይማኖት (ኣብ ናይ ባህሪ-ሓይልታት ዝእምን) ህዝቢ-ግእዝ እዩ ዘረጋግጽ።

ነዚ ጥንታዊ-ምዕባል ዝሕብሩ ካልኣት ኣሰራት፡ ኣብ ፀብል/ ኣብ ንዕዞ ፈለግ-መረብ/ ኣብ ምብራቓዊ-ክፍሊ እምባታት ኢትዮጵያ/ ኣብቲ ብዘመኑ፡ ኣዱሊስ ምስ ደሴት-መሮወ ዘራኸብ ዝበረ መስመር፡ ይርከቡ።

እዚ መስመር'ዚ እውን ብመዓልቲ፡ ኣብ ኣገልግሎት ምውዓሉ ከድሊ እዩ።

ዝእመሰለ ዕውት ዝኸረ ናይ ዝበረ ጥንታዊ-ስልጣን፡ ክልቲኦም ህዝብታት ከም ናይ ታሪኽ-ንያት ስለ ዝሕበንሉ፡ ፍልልዮምሲ ብመስመር ወሓይዛት መረብ/በለሳ/መና/ እተሓጸረ ጆግራፊያዊ-ዶብ ዘይኩንስ፡ ኣብ ሞንጎእም ዝጸንሐ ዘለፋን-ቅርሕንትን እዩ።

ኣብ ትሕቲ ምምሕዳርና ግና (ኢጣልያ)፡ ሓንሳብ-ንሓዋሩን ቅርሕንትታቶም ይቕረ-ተባሂሎም ዋሕስ ምስ ተዓግተሎም፡ ርግጽነት ተረኺቡ፡ ዝጸንሐ ምስሕሓብ በብደረጃኡ ከውገድ ዝከኣል እዩ። ብስም ሕሉፍ-ታሪኽም ምዝኸኸር የድሊ።

በቲ ብኣዱሊስ-ቆሓይቶ ሓሊፉ ኪኖኡ ክዝርጋሕ ዝጸንሐ ባህሊ-ጥንታዊ ናይ ግሪክ ስልጣን- ሰኒቐ እዩ ሰሚናዊ ክፍሊ ኢትዮጵያ ብዘመኑ ኣብ ደረጃ ብሉጽ ተሓባባሪ ሃጻይ ጃስቲንያኖ በዓል ቆስጣንጢኖፖሊስ ኩይኑ ተረኺቡን/ ኣብ ግዙፍ ሓውስ-ደሴት ዓረብ ድማ፡ ክሳብ ሰሚናዊ-ክፍሊ " መካ " ከይተረፈ (ማለት ኣብቲ ብቐድሚ ብዙሓት ክፍለ-ዘመን ምናልባት ቅድሚ 2000 ዓመት ኣቢሎም «ኣግኣዝያን» ሳግመኦም ዘበገሰሉ ቦታ) ልኡላውነቲ ኣመስኪሩ ኣብኡ'ውን ከስፋሕፍሕ ክኣሉ።

ጎድናዊ ቅርጽ ናይ 'ቶም

ቋንቋ-ትግራይ ዘዘውትሩ ህዝብታት

ቋንቋ-ትግራይ ዘዘውትሩ ህዝብታት ኢትዮጵያ -ማለት እቶም ኣብ የማናዊ ክፍሊ ፊለማ ተክዙ-ጺጋማዊ ክንፊ ፊለማ መረብ ዝርከብ ንግስነት ትግራይን/ ኣብ መረብ ምላሽ ዝኾነ ህዝብታትን- ብሓፈሻኡ ተገንዚብካ እምበኣርከስ፥ እቶም ቀዳሞት (ተጋሩ) ኣርፋፍ-ተራጸምን ጠባይ ዘለዎም/ስራዕ-ምዕቡልን መንግስቲ ዘይጸወሩ ክኹኑ እንክለው፥ እቶም ዳኤሪዎት (ህዝቢ መረብ ምላሽ)፥ ስርዓት ዘኸበሩን- ዝወሃሃዱን- ኣድላይነት ሃገር መንግስትን ዝርድኡ'ኳ እንተኹኑ፥ ክልቲኦም ህዝብታት ብሓባር፥ ኣወንታ-ኣሉታን ዘላልዩዎም ጠባይት እውን ይርከብዎም።

ክልቲኦም ህዝብታት፥ መስተውዓልቲ-ሕያዎት-ተባዓት-ግርማ ክብርን ዘለዎም እዮም። ናይ ባዕሉም ፊደላት ዝሓዙ፥ ርእሶም ዝኸለሉ ጽሑፋት ይርከብዎም። ብዘመኑ፥ ኣኹ-ብርት ዝግብእ- ርእሱ ዝኸለል ስልጣኑ ክምስርቲን/ ዓቢ ፖሊቲካዊ-ሓይሊ ክድልቡን ዝኸለሉ እዮም።

ዛጊት፥ ብድንጉር መንገዲ ድኣ ይኹን'ምበር፥ ሕሉፍ-ስልጣኑም ይዝክሩን-ንምምላሱ ይትስፈውን።

ባህላዊ ኣሰራት ስነ-ጥበብ ስእሊ ዓቲቦም፥ ኣብዚ ዓውደ ፍልጠት'ዚ ምክራት እዮም።

ብዘለዎም ብልሓት-ዘድንቑ ጽምእ ፍልጠትን፥ ኩሉ'ቲ ዝወሃቦም ኣስተምህሮታት ብቐሊሉ ይቐስምዎ።

ምንም'ኳ ከም ኣዕቢን ናይቲ ካብ "ምዕቡል" ዝበሃል ዓለም ተነጺሎም ን 12 ክፍለ-ዘመናት መመላእታ ኣብ ሕሱም ቃልስታት ጸሚዶም ናብ "ባርባርነት" እንተተመልሱ፥ ሓደ ዓቢ ተርእዮ ዓቲቦም ብምጽናሖም፥ ፍሉይ ቆላሕታ ክፍለጠሉም እውን ዝግባእ እዩ። እዚ ድማ፥ ካብ ኩሉም ህዝብታት-ኣፍሪቃ ንውልቆም ክርስትያናዊ ስነ-ሓሳብ ዓቲቦም ዝጸንሑ፥ እዞም ንዛገበሉም ዘለና ህዝብታት እዮም ንበይናም።

ምስ'ዚ ግን፥ ብዙሓት ኣበራት ከም ዋሕዲ ግርህና -ጃህራን ዝኣመሰሉ እውን፥ ኣይሰኣንዎምን። ሕንቁቓት ህጻናት ይመስሉ። ሓሳብ-ግብርን፥ ኣይሰመረን። ብዘይካ'ዚ ድማ፥ ህውኻት/ተጣበብቲ/ዘይሰመራት/መናዋት/መሐደስቲ እዮም። ብዋንቃቕ ምስ ትዕዘቦም ግና፥ ዕቑር ክእለቶም ኣበራቢሮም፥ እንደገና ተንሲኦም ዓበይቲ ነገራት ናይ ምህናጽ ተኸእሎ ከም ዘለዎም፥ ዘይሰሓት እዩ።

መልክዖም ግሩም-ተፈታውን ከይኑ፥ ንመልክዕ "ካውካዝያውያን" የዘኻኸር። እቲ ደባን እምበር ጸሊም ዘይበሃል ሕብረ-ቐርቦቶም፥ ናይ ኣኳቶር (ቅናት መሬት) ጸሓይ፥ ዋላ'ውን ኣብ ከበሳ ንዝኾነሩ ደቅ-ሰብ ብከመይ ከም ዝጸልዎም የረድእ።

ስለ'ዚ እዩ'ውን እቲ«ኦመሮ» እተባህለ ናይ ግሪክ ፍላስፋ፥ "ኢትዮጵያውያን ብጸሓይ ዝሓረሩ ህዝቢ እዮም" ዝበለ።

ማንም ኣባል ታሕተዋይ-ደርቢ (ከም መጠዛሕትእም ወታሃደራትና)፥ ካብ ኢጣልያ ተበጊሱ ምስ'ዞም ህዝብታት ክኾበር ኣብ ዝውሰነሉ፥ ኣብ ሓጺር-እዋን (ማለት እቲ ፍልልይ ሕብረ-ቐርቦት ዘኸትሎ ናይ መጀመርያ ሲጋእ፥ ምስ ተወገደ) ዓሊታዊ-ፍልልይ ነጺጉ፥ ብቐሊሉ ምሳታቶም ክዛመድ ይኸእል። ምክንያቱ'ውን፥ ኢጣልያውያን ብመሰረቱ ኣብ ዓሊታዊ-ኣድልዎ እተመርኩሰ ስነ-ሓሳብ ብዘይምህላዎም እዩ¹¹።

ወረ'ውን እቶም ኣብ ኢርትራ ንውሑ ዝበለ እዋን ዝጸንሑ ወታሃደራትናስ፥ ካብቲ ጸቢብ ወታሃደራዊ ኣተሓሳስባ- ተልእኮን- ወጻኢ፥ ኑቲ ዝምድና ኪኖኡ ኣሰጊሮምዎ ይርከቡ።

11- ፍሉይ ምልክታ ኣስተርጓሚ፥ እዚ ጽሑፍ'ዚ ኣብ እተሓትመሉ እዋን፥ እቲ ሰዲቡ ዝመጸ ፋሺስታዊ-መንግስቲ ይኹን ናቲ ስነ-ሓሳብ፥ ምፍላጡ ኣይከኣልን ዝነበረ። ኣብዚ፥ ብዛዕባ'ቲ ቀዳማይ ወፍሪ መግዛእቲ-ኢጣልያ -ማለት ብቑድሚ ፋሺስታዊ-ተርእዮ 1921- ዝነበረ ሃሞው ንዝምልከት፥ እዩ'ቲ ዝጥቀስ ዘሎ ርእይቶ።

ኢትዮጵያውያን እውን ብወገኖም፤ ናይ ኤውሮጳ ብልጺ-ዓሊት አይለምንሉን። ማዕረ ምዃኖም እሚኖም ድማ፤ ክርስትያን ስለ እንበሃል፤ ነቲ ዝምድና ዝያዳ የቀራርብዎ።

ብሓጺሩ፤ እቲ ብትምህርቲ/ጠባይ/ሰልጣነ/እሩምነት/ምስትውዓል/ማሕበራዊ-ደረጃ፤ ብዝ-አመሰሉ ክብርታት ዝረጋገጽ እኹብሮት እንተዘይኩይኑ፤ ማንም ካልእ ዓይነት ዕብለላ አይቅበሉን። ምእንት'ዚ'ውን ከም ሓካይም-መኩንናት-ጠበቓ-መሃንድሳት-ካህናት-መማህራን ዝአመሰሉ ሰብ-ሞያ ብእኹብሮት ክረእዩ እንከለው፤ ነጋዶ-ሸቃሎ-ሓረሰቶት ዝአመሰሉ ደርብታት ብዘይምስትንዓቕ፤ ማዕረእም ይግምትዎም።

ኢትዮጵያውያን፤ ንግሪክ-አርመን-ናይ ሶርያ እብራይስጥ-ናይ ህንዲ ባይናን- ዝአመሰሉ ንእሸቱ ነጋዶ፤ ብዓሚቹ ምስትንዓቕ ይግንዘብዎም። አይሰሓቱን ድማ።

ናይ እንትሮፖሎጂ ሊቃውንቲ ኩኑ፤ ብዛዕባ ዓሊት ደቅ-ሰብ ዝግደሱ ካልእት ተመራ-መርትን ክብ ድሮ አትሒዞም ከም እተገንዘብዎ፤ እቶም ብርኡይ " ዘይማዕበሉ " ወይ " ድሑራት " ዝበሃሉ ሕ/ሰብ፤ ምስቶም አብ ማሕበራውያን እንዳታት-ዓለም " ምዕቡላት " ዝበሃሉ ዓሊት ምስ ዝዛመዱ፤ እቶም ቀዳሞት፤ ደፋኢ እናበሉ ምቕሃሞም ከም ዘይተርፍ ይሕብሩ።

ዓባይ ስዓል-መንሸሮ-ፍንጣጣ-አልኮላውነት- ዝአመሰሉ ሕማማት፤ ብዙሓት ግዳያት ስለ ዘኸትሉን-ምምካን እውን ከም ሳዕቢን፤ ምንጭታት ህይወት ስለ ዝኹልፍን-እዞም ህዝብታት እዚእም፤ ናብ ዘይተርፍ ምጽናት የምርሑ።

ሓድ-ሓድ እዋናት፤ ንደቀ'ባት ናይተን አብ ደቡባዊ-ባሕርታት ዝርከባ ደሴታት (ካብ መራሽቢ መስመራት ዓለማዊ-ንግዲ ብምርሓቕም ኩነ/ቁጠባዊ-አገዳስነት ብዘይምህላዎም ካብ ሀርፋን ናይ መግዛእቲ-ሓይልታት ስለ ዝደሓኑን) ነዚ ተዳኺሙ ንምቕሃም እተ-ፈርዶ ህላዌእም ንምዕቃብ፤ ብዝተፈላለዩ ዝበርቲ ሰናይ ፍሉይ ኢቻልቦ ተገይሩሉም እዩ። እዚ ግን ሓድ-ሓድ እዋን ብዘይካ'ቲ ናይ ርህራሄ ዕላማ፤ ንስነ-ፍልጠታዊ መጽናዕታት እውን ዘገልገል እዩ። ምእንት'ዚ፤እቶም አብ ናይ ምጽናት ሓደጋ ደርከቡ እተባህሉ ህዝብታት፤አብ ትሕቲ ጥንቁቕ ሓለዋ ተታሒዞም፤ ክላብ ናይ አልኮል መስ-ተታት እውን ፈጺሙ ከም ዝውገድ ተገይሩ እዩ።

ተመራመርቲ-ናይ ንጽህና ሊቃውንቲ-ሓካይም-ተደናገጽቲ-ናይ ሃይማኖት ሚስዮናውያን ብሰፊሑ ተኢታትዮም ከብቅፁ ግን፤ ዘኸተልዎ ለውጢ አይተራእዮን።

እቶም ከም አብ ሰሚን-አመሪካ ዝኸብሩ ቀያሕቲ-ህንዳውያን/ ማእሪ እተባህሉ ደቀ'ባት ንዎሻ-ዘላንዳ (ኒው-ዚላንድ) ዝአመሰሉ ህዝብታት፤ ካብ ምቕሃም አይተናሕሰዩን።

ብዘይካ'ቲ ተጽባኢ ኩነታት ድማ፤ ዋና-ምኽንያቱ ምስቶም " ምዕቡላት " እተባህሉ ዓሊት ሓቢርካ ናይ ምንባር ዘዩኸእል ባህርያዊ-ሕግታት እዩ ወሳኒ ነገር ዝኸበረ።

ንሕና (ኢጣልያ) ምስ ኢትዮጵያውያን ርክብና ዝጀመርናሉ እዋናት ነዊሕ'ኳ ክበሃል እንተዘይተኸለለ፤ አብእቶም እውን ከምዚ አብ ሳዕሊ እተጠቐሰ ተርእዮ ከይገሃድ፤ ብጥንቃቄ ከስተብህለሉ ይግባእ።

ፍንጣጣ ዝአመሰሉ ሕማም አብዚ ሃገር'ዚ ካብ ነዊሕ-እዋን እዩ አስፋሕፊሑን-ከንከን ዘይተገብረሉን። ከም ዝመሰሉ ድማ፤ " ፖርቶጊዛውያን " እዮም መምጸእቲ ጠንቂ።

ናይ ግሪክ ንኡሳን-ነጋዶ፤ ካብ ክፍለ-ዘመናት አትሒዞም ብዘተኢታተውዎ ወልፊ አል-ኮላዊ መስተ ኩነ/ ባዕሎም ደቀ'ባት ከምዚ ዝአመሰሉ መስተ ናይ ምድላው ብዘለዎም ክእለትን፤ እዚ አመል'ዚ ካብ ነዊሕ እዩ ጸኒሑ።

ብዘይካ'ዚ፤ ን 12 ክፍለ-ዘመናት ዝእከል እተኸደዱ ቃልስታት፤ ንዓይነታዊ ኢቃውማ ናይቲ ሕ/ሰብ ብኣሉታ እዩ ጸልይዎ። ማለት እቲ ዝተረረ-ክፋል ናይቲ ሕ/ሰብ አብቲ ናይ መዋእል ውግኣት እንከጸንት፤ እቲ ዝደኸመ ወጥ እዩ ህላዌኡ ቀጺሉ።

ከም ደርቂ ዝአመሰሉ ውድዓውያን-ኩነታት/ ናይ ባዕሊ ሕጽረት ዓቕሚ (ከንከን ጥዕና-ዘቢታዊ ንጽህና...ወ.ዘ.ተ.) ናቲ ማሕበራዊ-ማህበራዊ አብኢሶምም ከብቅፁ፤ እቲ ህዝቢ ግና አይጸነተን።

ንወድ-ሰብ ዘኸብር ምዕቡል መንግስቲ ቆይሙ፡ ስርዓት-ማሕበራዊ ጸጥታ ምስ ተረጋገጸ፡ ደቀ'ባት መረብ/ምላሽ ዋላ'ውን ብጥንታዊ መሳርሒ-እገባብ ማእቶትን ተጠቂሞም፡ እብቲ ባህርያዊ ዝምባለኦም -እብ ማሕረስ እዮም ተመሊሶም። ብዕዮ ድማ ምጡን ብልጽግና ብዘረጋገጹ፡ ሓድሽ ፍረ እናሰሰን እቲ ወለዶ እውን ይብርኩት ኣሎ።

ሓይለ-ጉልበቶም ዝምልከት'ኳ፡ ብቐረባ እተገንዘብኩም እዩ። እቶም ካብ እተፈላለዩ ሓይረ-ቃልስታትን ከድሕኑ ዝሸኣሉ ሽማግሌታት ደቅ 80 እውን ከይተረፉ፡ሰብ ምሉእ ጥዕናን-ተጻወርቲ ኣጋርን እዮም። ዕድመ ዝደፍእ እንስቶም ከይተረፉ፡ ፈራያት እየን። ሰበይቲ ምስ ጸዕዳ-ጸጉራ ኣብ ውዳቕ ኣጥባታ ህጻን እንጠልጠላ ከተጥቡ ምርኣይ፡ ሳኢቲ ኣይኩንን። መንእሰያት እውን ኣብቲ ብኢጋ ኣብ 16 ዓመቶም ዝገሃድ ጉብዝናኦም ድሮ ሰብ-ቅውምነገር እዮም። ኣብ ነዊሕ ናይ "ማርሻ-ጉዕዞ"፡ እግረ-እግረ ሰራዊት ደቀ'ባት ክኸተሉ ምርኣዮም፡ ዘገርም እዩ። ኣብ ዘድሊ ነቑሳ ብዝተበጽሐ ድማ፡ ዓስከር በቶም ናይ ኢጣልያ-መከራንናት ንመደብ ሓለዋ-ለይቲ ኣብ ዝእከቡ፡ እቶም መንእሰያት ከዩዕረፉ ፋሕ ኢሎም ድራር ንምድላው፡ ኣብ ማይ-ዕንጸይቲ ይዋ-ፈሩ።

ብዛዕባ ንመጻኢ ኣብ ሞንጎ ኢጣልያውያን-ደቀ'ባትን ኣብ ማሕበራዊ-ናብራ ክህሉ ዝግባእ ዝምድና ንዝምልከት ኣርእሱቲ፡ እቲ ንጸታዊ-ርክባት ዝምልከት ጉዳይ እዩ ተረፉ ዘሎ።

እዚ ኣርእስት'ዚ፡ ሓላፍነቲ ብዝሰሓተ እገባብ፡ ብግጉይ መምርሕታት እዩ ተታሒዞ ጸኒሑ። ብመሰረቲ፡ ጸታዊ ምስትንጻቕ ዝበሃል ነገር የለን። ብሓፈሽኡ ተመስኪሩ ከም ዝረእ ድማ፡ ምትሕንፋጽ ዝኣመሰለ ተርእዮ፡ ምብርካት ወለዶ እዩ እኸቲሉ ዘሎ።

እዚ ግን ንጸቢብ ፍልልይ ናይዚ ክልተ-ነገድ ዘመስከር ክሰሉ፡ መሰረት ብዘይርከቦ ሞጉት ብሓድ-ሓይ ናይ ኢጣልያ ወገናት ክንጸግ እዩ ጸኒሑ።

ኣብ ሞንጎ ኢጣልያውያን-ኢትዮጵያውያን ዝፍጸም ጸታዊ ምውህሃድ፡ ፍረ ዘይብሉ መኻን ርክብ እዩ ዝብል ክልሰ-ሓሳብ፡ ብሓደ ዕድመኡ ዝደፍእ ውሩይ ኢጣልያዊ በዓል-ሰልጣን እዩ ዝያዳ ዘመተ ተገይርሉ። እዚ ሰብ'ዚ፡ ነቲ ኩነታት ብቐረባ ክዕዘብ ንማለት ባጽዕ ኣብ ዝኣተወሉ እዋን፡ ብዘይካ'ቲ በብወገኑ ዝቐረበ ካልእ ተቓውሞታት፡ ኣብ ከምኡ ናይ ጥንሲ-ኩነታት ዝነበረት ሓንቲ ምልክዕቲ ንል'ባት፡ ንዚ መሰረት ዘይብሉ ፍልስፍና ንምቅዋም፡ «...ንባዕሉ ድኣ እቲ ሹመኛ መኻን ከይከውን?» ኢላ ተዛረበት ይበሃል።

ተላገብቲ-ሕማማት ዓጊቲ/ጥዕና ዓሊት ደቀ'ባት መረብ-ምላሽ ክዕቅብ ዝሸኣለ ረጅሒ፡ ናይ ከበሳ ጣዕሚ ኩነታት-እየር (ክሊማ) እዩ ዝብል ሓደ-ሓደ ስነ-ምግባር ምህላምም እውን፡ ይስማዕ እዩ። መሰረት ግን ኣይርከብን። ምክንያቱ ድማ እቶም ኣብ «ቆላ» እተባህሉ ክፍለ-ወገናት ዝኸብሩ ህዝብታት'ውን፡ ምሉእ እዩ ጥዕናኦም።

ናይ ተፈጥሮ ድልድል-ኣካላት ደቀ'ባት ብዘዩማትእ እተረጋገጸ ጭብጢ እዩ። እዚ ንምብራህ እዩ'ውን ነይሩ እቲ ዘንቀለ ዕላማ።

ብዛዕባቲ ብቋንቋ-ባህሊ-ታሪኽ፡ ቀረባ ዘመድ ህዝብታት መረብ/ምላሽ ዝኹን ናይ ኢትዮጵያ ህዝቢ ዝምልከት ጉድናዊ-ቅርጽታት፡ ብኩለ-እንተናኡ'ኳ ኣብ ዝሰዕብ ኣር-እስታት ከግለጽ እንተኹን፡ሞራላውን-ማሕበራውን ትሕዝቶኡ ብሓጺሩ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ።

እቶም ኣብ ምስልምና ዝኣመኑ "ጀበርቲ" እተባህሉ ደቀ'ባት እውን ብዝሰማምዕሉ መንገዲ፡ ባህሊ ናይዞም ህዝብታት ዓቲቡ ዝጸንሐ ረጅሒ፡ እቲ ካብ ዳርጋ 3000 ዓመት ኣትሒዞ ዝመጸ ሞራላዊ-ትሕዝቶ ዘማልእ ሕግታት መሊን/ ክርስትናን ከይኩን ኣይተርፍን።

ታሪኽ ከም ዘመስከር ድማ፡ ኣብ ልዕል ደቅ-እንስትዮ ዘሎ ኣኸብሮት (ብዘይካ ኣብ ውሑድ ኣጋጣምታት፡ ክሳብ'ውን ኣብ ፖሊቲካዊ-ንጥፈታት ናይ ምስታፍ ማዕርነት) ዘመስከር ነገር እንተድኣ ሃልዩ፡ ብደቅ-ተባዕትዮ እውን ዝእመን ሕሉፍ ቀዳምነትን/ እቶም ኣብ ክርስትያናዊ-ባህሊ ዝጸንዑ ህዝብታት፡ኣብ ልዕል ድንግል-ማርያም ዘለዎም ዓቢ እምነትን የዘኻኸር።

መሰረት ማሕበራዊ-ስርዓቶችም፡ አብ ሕገ-ዝምድና/ ማሕበራዊ ዋጋነት መሬትን እተመርኩሰ እዩ።

ዞብአዊ አከፋፍላ መሬት ካብ 'ቲ «ዓዲ» እተባህለ ንኡስ-አሃዱ ኣትሒቱ፡ ከላብ ደረጃ መንግስቲ ኩነ/ ምምሕዳር-ሕጊ፡ ካብቲ ብኣብ-መንበርነት ሹም-ዓዲ ዝምራሕ ዞብአዊ ቤት-ፍርዲ ኣትሒቱ፡ ከላብ 'ቲ ናይ መወዳእታ ይግባይ ዝበሃለሉ «መጋበእያ-ንጉስ»/ አገባብ ኣተዓዳድላ መሬት ማሕበረ ንጥቕሚ/ምቅሊት ንጉሳዊ-ግብረ/አብ ናይ ክተት እዋናት ዝሕተት ወታዕደራዊ-አገልግሎት/፡ ኩሉ'ዚ፡ ብመሰረት ናይቶም ኣቕዲሞም እተጠቐሱ ክልተ-መትከላት ይምርሑ።

ንዓለም ምጥሓስ ማለት ድማ፡ ናብ ዘይተርፍ ፋሉሳዊ-ስርዓት ምምራሕ ማለት እዩ።

ዞብአዊ-መንግስቲ ክበሃል እንክሎ፡ ክልተ-መልክዓት ዝሓዘ ምምሕዳር ማለት እዩ ዝክበረ።

አብቲ ቀዳማይ-ገለጻኡ፡ እቲ ብ «ፈደራላዊ-መልክዕ» ብ መራሕቲ-እንዳታት ይኹን ብ ሽማግሌ ዝቐውም "ባይቶ"፡ ልሉሳዊ እዩ ዝክበረ።

አብቲ ካልኣይ ድማ፡ እቶም ዝምረጹ መራሕቲ፡ ብ «ሕገ-ወርሻ» ቅጥላት ክኹኑ ይግባእ ዝብል ናይ ተገብሖ-ቀይዲ እውን ዘጠቓለል እዩ ነይሩ።

እዚ እብ መወዳእታ እዋናት ብዚያዳ እተዘውተረ ዳሕሪዋይ ኣገባብ-ምምሕዳር፡ ብሓድ-ሓድ ህወ-ኻትን-ዘይብቑዓት ናይ ወጻኢ ተዓዘብትን «መስፍናዊ-ስርዓት» ዝኹተል ኣገባብ እዩ ተባሂሉ። እዚ ግጉይ ዝኹን ኣረኣኢያ ግና፡ ብዘይካ ጥሉቕ መጽናዕቲ ብግዳማዊ ትዕዛብቲ ናይቲ ሃገር እዩ ተወሲዱ።

መስፍንነት ክበሃል እንክሎ፡ ህላዊ ሓደ ዝዕብልል ሓደ ድማ ዝዕብልል ዓሊት ዝሓትት ስርዓት እዩ። እዚ ኩነት'ዚ ድማ፡ ብዘይካ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ብእተጋህዱ ዕልዋ-ረጽምታት እንተዘይከድኑ፡ ሒዘናዮ ንዘለና ኣርእስቲ ዘይምልከት እዩ።

ብዝኹን እውን " መስፍንነት " ዝበሃል ስርዓት፡ ብዛዕባ ዋጋነት ሰፋሕቲ መሬት ድኣ'ምበር፡ ነቶም ኣብዚ ዞባ'ዚ "ፖልቲ-ዓዲ" ዝበሃሉ ኣገባብ ምምሕዳር ኣይዛመዶምን።

እቶም ብሓፈሻኡ «ሹም»እተባህሉ ዞብአዊያን መራሕቲ-አመሓደርትን/ብኣእም ዝመሓ-ደሩ ህዝብን/ ኣባላት ሓደ-ነገድ እዮም።

አብ ኢትዮጵያ ዘሎ ስርዓት ምስ ሓድ-ሓድ አብ ኢውሮጳ ዝርከቡ ምምሕዳራት ክመዛዘን እንተድኣ ከይኑ፡ ነቲ " ብሩስ " ብ 18° ክፍለ-ዘመን ብዘላዓሎ ናዕቢ ዝቐሃመ ናይ ስኮትላንድ (ስኮጽያ) «እንዳ» እዩ ዝመስል። እቲ ዝተሓተ (ደረጃኡ ለጠቕ ዝበለ) ሃገር ናይቲ «እንዳ»፡ መራሕቲ ካብ ቦኸር-መስመር ናይቲ ሓባር-ነገድ ብም-ንባሩ፡ ንዓወት «ወድ-እንዳኡ» ይሕበኑ እዩ ዝክበረ። አብ ትግራይ-መረብ/ምላሽን ዘሎ ኣገባብ እውን፡ ከምኡ እዩ።

ስለ'ዚ እዮም'ውን እቶም «ሹም»ዝበሃሉ መራሕቲ፡ውልቀ-መለኸቲ (Dictators) ክበሃሉ ዘይከኣሉ።

ፍትሒ፡ ብህዝቢ ይመሓደር። «ማሕበር»ብዝበሃል ባይቶ-ሽማግሌታት እውን ይት-ግበር። ንሕርሻ-ንጥቕምን ተባሂሎም ዝኸፈሉ መሬት ኩነ/ ብጽሒት ግብረ-መሬት (ግብረ-መንግስቲ)፡ ብሓፋሽ-ህዝቢ ይዝተዮም። ኣብዚ ኣኸባታት'ዚ፡ ነፍስ-ወከፍ ዜጋ ርእይቶኡ ኪገልጽ ዝህልዎ መሰል፡ እተሓለወ እዩ።

ፍርዲ ይኹን-ኣዋጃት፡ ብብዝሒ ድምጺ ኣኸበይናታት ኣባላት-ማሕበር ይጸድቁ።

ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት እተጋህዱ ኣሉታውያን ፍጻሚታት ንወገን ገዲፍካ 'ክስ፡ አብ ኢትዮጵያ ዘገልግሉ ቅዋማት፡ ካብቲ «ዓዲ» ዝበሃል ንኡስ-አሃዱ ኣትሒም፡ ከም ትሕዝቶ መጠን፡ ኣባታውን-ደሞክራሲያውን ስርዓት እዮም ዝኹተሉ ክበሃል ምተኻለል።

*****

ሃይማኖታት-ሃይማኖትን

ፍቅዱ ተወላዶ ደቀ'ባት ኢርትራ ምስ መሬቶም ተመዝኪኑ ውሑድ'ኳ እንተኾነ፤ ብዝሒ ናይቶም እተፈላለዩ ነገድ/ቋንቋ/ሃይማኖት/ዘለዎም ህዝብታት እዩ እቲ ዘገርም ነገር።

እዚ ምብርካት'ዚ፡ ነቶም ከም ባጽዕ-አስመራ-ከረን-ዝእመሰሉ ናይ ንግድ-ማእከላት ኣይከፍን ጥራሕ ዝምልከት። ምክንያቱ፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ይኹን ኣብ ምብራቕ ዝረእዩ ናይ ዕዳጋ ሰፈራት፡ ካብ ህንዲ ክሳብ ሰዊድን- ካብ ትምብኩቱ ክሳብ ኣርመንያ፡ ብእተፈላለዩ ዕላማታት (ኣድሓደ እዋን'ውን ተጻረርቲ)፡ መበቆሎም-ባህርም-ሃይማኖቶም በበይኑ ዝኹኑ ሰባት ከም ዝውሕዝዎም፡ እተፈልጠ እዩ።

ኣፈሻዊ ኣምር እዚ ጉዳይ'ዚ ብመሰረቱ ንተወላዶ ደቀ'ባት ይምልከት። እቲ ነገም ህዝብታት ኣብ ሰለስተ-ጉጅለ ዝኸፈለ ዋና-ኣምር እንተድኣ ተኸቲልና፡ ከሳብ'ቲ «ዘመነ-መሳፍንቲ» ኣብቲ (1855 ዓ.ም.)፡ ኣድሻ-ታሪኽ ኢትዮጵያ በቶም «ስዩመ-እግዚእብሄር» እተባህሉ ነገስታት ዝጅምረሉ እዋን፡ ንምክፍፋል ናይቶም ቀቢላታት ብዝመሰል ኣገባብ፡ ሰለስተ ሃይማኖታዊ-እምነታት እዩ ዝነበረ።

-**ኩሻውያን** ባርያ-ባዛ፡ ሰዓብቲ ኣደ ኣብ ብዙሕ ትእምርትታት ዘምልኹ እምነትን-ጸሎት ዘዩዘውትር ሃይማኖትን እዮም ዝነበሩን-ዘለውን።

-**ኣማውያን** ብዘይካ ቦሳስ፡ ኩሉም ጽዮን ምእመናን ሃይማኖት-እስላም እዮም።

-**ሰማውያን** ብብዝሒ "ሞኖፊኒታውያን" ክርስትያን እዮም። እዚ ሃይማኖት'ዚ፡ ንቡተ-ክርስትያን ኢትዮጵያ ብጊጋ ዝገልጽ ኣበሃህላ፡ "ተዋህዶ" እውን ይበሃል እዩ።

ካብዚ ዳሕረዋይ-ጉጅለ ወጻኢ ከበሃሉ ዝኸለሉ፡ እቶም ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዞም ኣብ ምስልምና ዝእመኑ ኣብ ባጽዕ-ሰምሃር ዝነበሩ ህዝብታትን/ ኣብዚ ቀረባ እዋን ኣብ ምስልምና ዝእመኑ ኣብ/ ኣገዳስነት ዘይብሎም ውሑዳትን ኣብ ኣክሱ-ጉዳይ ፋሕ ኢሎም ዝነበሩ ካብኡ እውን ምህላዎም ምግንዛብ ይግባእ።

ኣብ ሞንጎ'ዚ ሰማዊ-ጉጅለ "ጀበርቲ" እተባህሉ ውሑዳት እስላም እውን ይርከብዎም (ብዛዕባ እዚእም ግን፡ ሰዲቡ ዝግለጽ እዩ)። እዚ ናይ ጀበርቲ-ጉጅለ፡ ፍሉይ ኣተሓ-ሳስባ-ባህልን ዘላልዮ፡ ርእሱ ዝኸለል ጉጅለ እዩ ዝነበረ። ከምዚ ከበሃል እንክሎ ግን፡ ካብ ማሕበራዊ-ናብራ ናይቲ ዘርከብሉ ቦታታት፡ ኣይንጸሉን ዝነበሩ።

እቲ ንምትእትታው እንግሊዛውያን ዝዳመ ናይ ሃገይ-ተድሮስ ዓበድበድሳብኢ ንሓዕሊ ድማ፡ እቲ በዚ ሃገይ'ዚ ጀሚሩ ብዮሃንስ ዝቐጸለ ናብ ባሕሪ-ገጹ ዝጥምት ሰፊሕ ውጥናት ዳግመ-ህንጻ ንግስነት ኢትዮጵያ፡ ንብዙሓት ኣያላን እተባህሉ መንግስታት ዘቐቐለ ጉዳይ እዩ ዝነበረ። ብሕልፊ ነቶም ካብ ምርኣው መትረብ-ሰወጽ ኩነ/ኣብ ቀይሕ ባሕሪ ካብኡ ዝኸተል ረብሓ እተገንዘቡ ኣያላን።

ምናልባት በዚ ምክንያት'ዚ እዩ'ውን እቲ ኣብ ባጽዕ/ኣብ ምሉእ ምብራቕን-ደቡባዊ ግማም ባሕርታት ኣፍሪቃ-ክሳብ ምንጭታት ፈለግ ጅዩባ/፡ ዋላ'ውን ብግዳማዊ-መልክዕ ዝጸንሑ ግዝእት-ቲርኪ፡ በቲ ግብራዊ-ኣለዋ ዝነበረ ናይ ግብጺ-መግዚቲ ተተኪሉ። ካብቲ እዋን'ቲ ኣትሒዞ ድማ እዩ፡ ስነ-ፍልጠታውን/ሃይማኖታውን/ዲፕሎ-ማስያውን ልኡኻን (ሊጋሰዮን) ንኢትዮጵያ ክእትው ጀሚሮም።

"ካብር" እተባህለ ኢጣልያዊ እውን (በቲ ነእምሮ-ሊቃውንቲ ፍሉይ ዝገብሮ ኣቐዲምካ ናይ ምሕሳብ ተውህቦ)፡ ከምዚ ዝእመሰሉ ምሳሌ ንኢርትራ ኩነ ንሸዋ ኣተባቢዑን-ልኢኹን። ኣብቲ እዋን'ቲ ድማ ካብር፡ ንጉሳዊ-ሚኒስተር ናይቲ "ንግስነት-ሳርድኛ"

ዘበሃል ክፍሊ እዩ ብፍላይ ዝበረ መዝናቲ። ብድሕር ሞቲ ዛጊት፤ ነዚ ጉዳይ 'ዚ ኣብ ዝምልከት ፖሊቲካዊ መዳይ፡ ኣብ ኢጣልያ ንዓኡ ዝመስል ኣመሓዳሪ ኣይተረኽበን።

ብዝኹን ግና፡ ካብቲ እዋን 'ቲ ኣትሒዙ እዩ ብምትብባዕ-ረጽሚ-እስላማዊ ፕሮፓጋንዳ መዝናቲ-ግብጺ ከስፋሕፍሕ ክኢሉ።

እዚ ኣብ ሞንጎቶም ብምዕራብ ሓባብ ዝኸበሩ ህዝባታት-ኢርትራ እተኻየደ ዘመተ፡ ማዕረ ማዕረ 'ቲ ግብጺ ነቲ ኣብ ሱዳን ዝነበሮ ዋንኑት-ምስቲ ብቱርኪ ንምምሕዳር እተፈቐደ ቦታታት ንምጽምባር እተኻየዱ ናይ ወራር-ፍጻሚታት እዩ ተወሃኒዱ።

እዚ ጀግራፍያዊ-ቀጻልነት ዘይነበሮ ምትእስሳር፡ እንተሓይ ንናይ ስዊድን ከኒሻ-ሚስዮን ኩነ ነቶም ብድሮ ንናይ ኢጣልያ "ላሳራስቲ" ተመሓላፊም ዝጸንሑ ናይ ከረን - ኣኸርር ካቶሊካውያን ሚስዮናት እውን ዝምልከት እዩ ነይሩ።

ብሰፊሑ ምግላጽ ኣድላይ 'ዚ እንተዘይኮነ፡ ክጥቀስ ዝግባእ፡ እዚ ናብ«ስርዓት-ላሳራስቲ ኢጣልያ» እተመሓላፈ ካቶሊካዊ-ሚስዮን፡ ዓቢ ተቐባልነት ደቀ'ባት ረኺቡ ብእዋኑ እዩ ከዕወት ጀሚሩ። ምእንት 'ዚ እዩ 'ውን፡ መስፍን መረብ/ምላሽ ዝነበረ ደጊያት-ሃይሉ (ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ኣብቲ እዋን 'ቲ መረብ/ምላሽ ከበሃል እንክሎ፡ ንምሉእ 'ቲ ብ ሰሚን-መረብ እንተሓይ መሬት-ማርያ ዘጠቓልል ሃገር እዩ ዝምልከት ዝነበረ) ርእሶም ከኸእሉ ንማለት፡ ነም ናይ ካቶሊክ-ሚስዮናት እተፈላለዩ መሬት-ሕርሻ ኣወፍዮሎም።

ብሳላ ጽዓት ከም ኣባ-ያኮቢስ/ ብያንከሪ/ ሳፑቶ/ ካልኦት ኢጣልያውያን ላሳራስት ዝእመሰሉ ዚጋታት እዩ ተቐባልነት-ኢጣልያ ክብ ክብል ክኢሉ።

ኣብ እዋናት ናይቲ ልሕሉሕ ግዝእት ኣገው-ንጉስ ድማ፡ "ሪጽ" እተባህለ ኢጣልያዊ ተወላድ ሲቺልያ፡ ኣመሓዳሪ ኩጥ-ኣስመራ ክኸውን ከም እተመርጸ ዝዘከር እዩ።

እቶም ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ግብጺ ዝእተው ሰማውያን-ህዝቢ ዝኸበሩም ዓድታት፡ ከም ሳዕቢን ናይ እተጠቐሰ ፕሮፓጋንዳ፡ ብዘይካ ሓደ-ክፋል መንሳዕ (ኣብ ገለብ ስዊ-ድናዊ ሚስዮን-ከኒሻ ስለ ዝቐመ)፡ ብምሉእቶም ኣብ ምስልምና ኣመኑ።

ከምኡ 'ውን ሓደ-ክፋል ሓማውያን-ቦጎስ ኣብ ምስልምና እንኪእምን፡ እቲ ካልኣይ-ክፋሉ ብስብክት ናይቶም ኣብ ከረን ዝኸበሩ ላሳራስቲ፡ ካብ ክርስትያን-ተዋህዶ ናብ ካቶሊካዊ-እምነት ክጥርነፍ ተራእዩ እዩ።

ብዛዕባ 'ቲ ብፍላይ ዘገድሰና መረብ/ምላሽ ንዝምልከት ክጥቀስ ዝግባእ ድማ፡ ብዘሒ ናይቲ ሓፋሽ-ህዝቢ ብንቕሓት-ብፍታውን ኣብ ናይ ተዋህዶ-ክርስትያን እምነት ጸኒሑ 'ዚ እንተተረፈ፡ ሃይማኖቶም ዝለወጡ ብዙሓት 'ውን ኣይተሳእኑን።

ኣብ ሰራዩ ንኣብነት፡ ካብ ተዋህዶ ናብ ምስልምና ዝእመኑ/ ኣብ ሓማሲን፡ ከኒሻ ዝኹኑ/ ኣብ ኣክላ-ጉዛይ ድማ፡ ሃይማኖት-ካቶሊክ እተቐበሉ፡ ብዙሓት ኣብነት ይርከቡ። ብሕልፊ እውን ከምዝ ሕጂ ንሕና (ኢጣልያ) ከበሳ ነመሓድር ኣብ ዘለናሉ እዋናት፡ ናይ ሃይማኖት ነጻነት ተፈቐዱ፡ በዞም እተጠቐሱ ሃይማኖታት ዝወሃብ ኣስተምህሮ፡ ብጸዕቂ እዩ ፕሮፓጋንዳ ዝግበረሉ ዘሎ። ኣብዚ እዋናት 'ዚ ድማ፡ ሰብ-ፕሮፓጋንዳ ዝጥቀሙሎም መሳሪሕታት ኣቐዲሙ ክፍለጥ ስለ ዘይከእል፡ኣብ መንፈሳዊ-ህይወት ደቀ'ባት ክኹትሎ ዝኸእል ለውጥታት እዚ ክኸውን እዩ ምባል ኣይድፈርን። እዚ ናይ ማዕርነት መስል እተፈቐደሉ እዋን 'ውን ንባዕሉ ሓጺር ብምጥካዕ፡ እቲ ሓፈሽዊ ውጽኢት እዚ ክኸውን እዩ ከበሃል ኣይከእልን።

ሃይማኖታዊ ሕቶን-ናይ ኣፈታት-ሓኡ ኣገባብን፡ኣብ ማሕበራዊ-ናብራ ዓቢ ኣገዳስነት ስለ ዝግበረሉን/ ስዒቡ ድማ ኣብ ጎረባብቲ ሃገራት ከስፋሕፍሕ ስለ ዝኹንን፡ ብዛዕባኡ ሓድሓደ ሓበረታ ምቕራብ ኣገዳሲ ይኸውን።

ብዛዕባ 'ዚ ጉዳያት 'ዚ ግና እኹል ኣፍልጦ ብዘይምህላወይን-ዘቕርቦ ርእይቶ ድማ ወገናዊ ክይከውንን፡ ንነፍስ-ወክፍ ሃይማኖት ዝምልከት ገለጸ፡ ብቑዓት ምስ ዝበሃሉ ሰባት ተዘራረቡን-በብወገናም ሓቲተን፡ ንነፍስ-ወክፍ ሃይማኖት ዝምልከት ህልዊ-ኩነታት ኩነ/ ንመጻኢ ዝግምትዎ ምዕባለን ዝገቡኒ መልሲ፡ ከም ዝበልዎ ንኣንባቢ የቕርቡሉ።

ክብርን-ትሕዝቶችን ብዝግባእ ንምርዳእ ግና፡ ነቶም ኣርባዕተ-ሃይማኖት ዝምልከቱ መባእታ ሕግታትን-መንፈሳዊ ገለጻእምን፡ እቐዲምካ ምርዳእ ይግባእ። እዞም ኣርባዕተ-ሃይማኖት እዮም፡ ውን መንፈስ ደቀ'ባት መረብ/ምላሽ ንምብሓት ኣብ ቃልሲ ዝርከቡ። ንኩሉ ብሩህ ከም ዝኹን ድማ፡ ብዛዕባ ሃይማኖት-ካቶሊክ ኩነ/ ናይ ስዊድን ክኒሻ ሃይማኖትን፡ ኣይክጥቀስን እዩ። ኣብቶም ብሰንኪ ዋሕዲ-ኣፍልጦ ብዙሕ ዚጋግዩና- (ንኢጣልያ) ሃይማኖት ክርስትያን-ተዋህዶ/ ምስልምናን ዙቲኩሩ ሓበረታ ኢና ከነ-ድህብ።

***

ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ

ብዛዕባ ዘና ንግስቲ-ሳባ ኣብ ዝጠቐ-ስናሉ፡ ኢትዮጵያውያን፡ ነቲ ኣብ ሃገርም ዝጸንሐ ሳባዊ-ሃይማኖት ተኪሉ ሕገ-መሲ ዙተኣታተወ ብልጫ፡ ነዛ ንግስቲ ከም ዝእምኑላ ተገንዚብና ነይርና። ሕገ-መሲ ለውጢ ከይተገብረሉ ኣስዒቡ ሃይማኖታዊ-እምነት ህዝቢ-ግእዝ እዩ ኩይኑ ጸኒሑ።

እዚ ብብዙሓት ሰነዳት ዝምስክር ታሪኻዊ-ፍጻሜ፡ ኣብ 8ይ ምዕራፍ ግብረ-ሃዋርያት ብዛዕባ'ቲ ኢትዮጵያዊ ስሉብ ሰብኣይ ኣብ ህንደኪ ንግስቲ-ኢትዮጵያ በዓል ስልጣን-ኣገዝ ኩሉ ጥሪት-ንብረታ ዝነበረ ኣብ ዝጥቀሱሉ እውን ዝረጋገጽ እዩ።

ንሱ፡ ንንግደት እዩ ናብ ዩናሳም መጺኡ ዝነበረ። ኪምለስ ከሎ ከኣ፡ ኣብ ሰረገላኡ ተቐሚጦ ትንቢት-ኢሳያስ የንብብ ነበረ። ኣብቲ «...ከም በጊዕ ናብ ማሕረዲ ተሳሕበ፡ ኣብ ኢድ ቆራጺኡ ሰቕ ከም ዚብል ገንሸል ከኣ፡ ከምኡ ኣፉ ኣይከፈተን...» ዝብልን ዝስዕብ ጥቕስታትን እዩ ኣተኩሩ ዝነበረ።

እዚ ዘይበርህ ጥቕሲ፡ ንመንፈስ ናይቲ ኢትዮጵያዊ ኣጨኒቕም ኣብ ዝነበረ፡ ብእግ-ዚኣብሄር መልኣኸ ተላእከሉ። ከም ፊሊጶስ-ሃዋርያ ቀሪቡ ድማ፡ እፉ ከፊቱ ካብዛ ጽሕፈት ጀሚሩ ብዛዕባ የሱስ ወንጌል ሰበኸሉ። መንገዲ 'ኪኸዱ ከለው ድማ፡ ናብ ማይ በጽሑ። እቲ ኢትዮጵያዊ፡ እንሆ ማይ፡ ከይጥመቕክ እንታይ ይኸልከልኒ በለ። ፊሊጶስ ከኣ፡ ብኩሉ ልብኻ እንተ ኣሚንኳስ፡ ይኹነልካ እዩ በሎ። ንሱ ከኣ፡ የሱስ ወድ-ኣምላኽ ምዃኑ እኣምን ኣሎኹ፡ ኢሉ መለሰሉ። ነታ ሰረገላ ደው ከብልዎ ኸኣ ኣዘዘ፡ ፊሊጶስን እቲ ስሉብን ክልቲኦቶም ናብቲ ማይ ወረዱ፡ ኣጥመቑ'ውን።

ከምዚ'ሉ፡ እቲ ስሉብ ንግስቲ-ኢትዮጵያ እዩ ካብ ተኸተልታ፡ እቲ ቀዳማይ ካብ ሕገ-መሲ ናብ ክርስትና ሃይማኖት ዝእመነ።

ሃይማኖት-ክርስትና ግን፡ ኣገዢ ብድሕር'ዚ ፍጻሜ እዩ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ኣሰፋሕፊሑ። እዚ'ውን ብ ፍረመናጦሰ-ኣደዝዮ እተባህሉ ክልተ ብጽኣን እዩ ጀሚሩ።

እቲ ዓብላሊ ሰማዊ ስርወ-ሰማዊ ደርብን (ማለት እቶም ኣግኣዚ) ነዚ ሓድሽ-ሃይማኖት ብታሕጓስ እንኪቐበሉ፡ እቶም ተመሊኹም ዝጸንሑ "ሓማውያን ህዝብታት" ግን (ብሕልፊ ናይ ላስታ-ኣገው ምድር)፡ ነጸግዎ።

ንዝጸንሑ እምነት ሕገ-መሲ ካብ ምዕቃብ ሓሊፎም'ውን፡ ናዕቢ ኣለዓዲሎም ንኣባላት ሰሎሞናዊ-ስርወ ቀንጸልዎም። ካብዚ ሃልቅ'ዚ ግን፡ ሓድ-መንእሰይ እዩ ንበይኑ ብተ-ኣምር ከምልጥ ከኣሉ፡ ኣብ "ሸዋ" ዑቕባ ረኺቡ ድሒኑ። ከምዚ'ሉ ድማ ኣብ ሞንጎ 10ይ-13ን ከፍለ-ዘመን ናይ ዘለናዮ መዋእል፡ ሃይማኖተ-መሲ እንደገና ዓብላሊ መንግስታዊ-ሃይማኖት ኩይኑ፡ ንጉሳዊ-ስልጣን ናብቲ ዛጌ እተባህለ ሓድሽ ስርወ ተመሓላለፈ።

ገለን ከም ዝብልዎ ብወርሒ-ሕዳር 1240 ዓ.ም. -ሓድሓደ ጭብጢ ከም ዘቐርብዎ ሓበረታ ግን ብ 1255 ዓ.ም. - ንህንቱቶ ለ-ኣገ እተባህለ ሃጺይ ካብ ስርወ-ዛጌ (ህዝቢ ዛጌ፡ ከምቲ ኣብ ላስታ/ ኣገው ምድር ዝነበረ ህዝቢ፡ ኣብ ክርስትና እዩ ኣሚኑ ጸኒሑ) ብፍታው እዩ ዝፋኑ ን የኮን-ኣምላክ ኣመሓላለፉ።

የኮን-አምላክ፡ ካብቲ ብ 950 ዓ.ም. እተገብረ ጃምላዊ-ቅትለት ከምልጥ ካብ ዝኸለለ ሓደ-ጨንፈር ዝመጸ ሕጋዊ-መራሲ ሰሎሞናዊ ስርወ እዩ። ንዓኡ እብዚ መዝናኛቲ ዚብወግዒ ዝባረኸ ድማ፡ ሓበሻ ከም ዓቢ ጻድቕ ዘኸብርዎ ተክለ-ሃይማኖት ብሰለስተ ለሰማዮም ዛጊት እብ ኢትዮጵያ ብዓቢ አምልኮት ዝዝከሩ ካህናት ተዓጂቦ እዩ።

ሓቡና ተክለ-ሃይማኖት፡ ነቲ ሕጋዊ-ስርወ እብ ዝፋን ምምላስ ከይተወሰነ፡ አድለይቲ እተባህሉ ሕጋታትን-መምርሒታትን ብምትእትታው፡ ቅውም ስርዓት ጽሕፈታትን-ዲሲፕሊን ቤተ-ክህነትን እውን፡ ቀይዲ ዝበረ እዩ። ዓመጽ-ጌጋታትን ወጊዱ አመ-ሓይሹን፡ ንቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ ብቅውም፡ እብዚ ሎም ዝርከቦ ኩነታት ዘሳገረ እውን፡ ሓቡና ተክለ-ሃይማኖት ምኻኑ ይዝከር።

መሰረታዊ እምነት ናይዚ ቤተ-ክርስቲያን ዚ፡ ካብቲ ናትና (ኢጣልያ) ብዙሕ እይ-ፍለን። እቲ ዋና ካብ ናይ ካቶሊክ ላስተምህሮ ዝፈልዮ ርእሰ-ነገር፡ ቅዱስ/ሰብእውን እተባህለ ክልተ-ባህርያት ክርስቶስ፡ እብ ሓደ ስለ ዝጠምሮ እዩ።

ተዋህዶ ክርስቲያን ዓድ-ሓበሻ፡ ሰዓብቲ (ተኸተልቲ) ናይቲ ነስቶሪዮ-ኢውቲክ-ዲዮስኮሮ እተባህሉ ፍላጻታት ብዘልዓልዎ ከትዓት መሰረት «ሞኖፊኒታውያን» ተባሂሎም ከም "መናፍቕ" ዝፍለጡ ጉጅለ እዮም።

ብዛዕባ ዚ መሰረታዊ ነጥቢ ከብርሃለይ ንማለት፡ ንሓደ ውሩይ ናይ ኢጣልያ-ካቶሊካዊ ሚስዮን ሓላፊ ተወኪሰ (ሰሙ ምርጂሕ አይተፈቕደንን) ዝረኸብከዎ ሓበረታ፡ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ ዝኸበረ።

ነስቶሪዮ ብ 428 ዓ.ም. እዩ እብ " ቆስጣንጢኖፖሊስ " ዝብር ነይሩ። ብዘይካ ክልተ ባህሪ- ክልተ ስጋዊ እንታይነት ክርስቶስ ይሰብኽ ብምንባሩ፡ እብ ሞንጎቲ ዝሰመረ ቃልን/ ወድ-ማርያምን፡ ፍልልይ ላሎ ዝብል እዩ ስነ-ሞገቱ። በዚ ውን ን ማርያም «ክሪስቶቶስ» ማለት ወላዲት ክርስቶስ ድእ'ምበር፡ «ተኦቶኮስ» ወይ ወላዲት አምላኽ ኢሉ አይጠቅስን።

እብ ሃይማኖት-ጠቀስ " ጉባኢ-ኢፊዞ " ድማ ብ 433 ዓ.ም. ተኸውነ።

ኢውቲክ ነቲ ብ ነስቶሪዮ እተፈጸመ ጌጋ ንምእራም፡ ክርስቶስ ቅድሚ ስጋ ምልባሶ፡ ክልተ-ባህሪ እዩ ነይርዎ ይብል። እዚ ክልተ-ባህሪ ሓቢሩ ስጋ ምስ ለበሰ ድማ፡ ሓደን ዘይንጸልን ባህሪ ይኸውን ዝብል እዩ ሃሚናዊ ስነ-ሓሳቡ። እዚ ውን ብ 448 ዓ.ም. እብ " ኣውሰ-ጉባኢ ቆስጣንጢኖፖሊስ " ተኸውነ።

ድዮስኮሮ፡ ናይ እስክንድርያ-አቡን ምስ ተባህለ፡ በብቕሩ-ብ ምስ አውቲክ እናተሰማምዐ ብ " ሃጸይ-ተዎዶዝዮስ " ነቲ እብ ቆስጣንጢኖፖሊስ እተዋህበ ፍርዲ፡ ዳግመ-ግምት ከማበረሉ፡ ጠቕላላ-ጉባኢ እብ " ኢፊዞ " ምጽዋዕ ተፈቕደሉ። እብቲ ብ 449 ዓ.ም. እተኸየደ ጉባኢ ድማ፡ ኢውቲክ ብብዝሒ ድምጺ ሓራ ተባሂሉ፡ እቲ አንጻሩ እተላዕለ "ፍላብያ" ምስ ሰዓብቲ ን ሞት ተፈርዶ።

ትምህርታት ድዮስኮሮ ኩን አውቲክ፡ እብቲ ሰዲቡ በቲ " ለኦነ " እተባህለ ጳጳስ እተጸውዐ «ጉባኢ-ካልቶዶንያ» (451 ዓ.ም.)፡ «ኦፋቄ» ተባሂሎም ተኸውነ። እብቲ ጉባኢ ዝጸደቐ ውሳኔታት፡ ብናይ ግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ-ክርስቲያን እውን ቅቡላት ምኺኖም ምጥቃስ ይግባእ።

ሰዓብቲ ኦፋቄታት (መናፍቕ) እብ ሓድነት ባህሪ-ክርስቶስ ብዘለዎም እምነት እዮም «ሞኖፊኒታውያን» ተባሂሎም።

ሓበሻ፡ ንኢውቲክ ኩኒኖም ንድዮስኮሮ ከም ብጽእ ይፈልጥዎ። እብዞም ክልተ-ተመራመርቲ ዘሉ ፍልልይ ሃይማኖታዊ አረኣእያ፡ብልከዑስ ንዓይ ውን አይተረዳእንን። እብ ቀዳማይ ትዕዝብቲ ግን፡ እብ ሞንጎኦም ፍልልይ ዘሎ አይመስለንን።»

እዚ፡ በቲ ሚስዮናዊ እተዋህበኒ ሓበረታ እዩ።

ብርእይቶይ (ደራሲ)፡ ናይ ኢትዮጵያ ሞኖፊኒታውያን ንባዕሎም፡ ጉዳይ ናይቲ ክርክር ብልከዑ ዝተረድእዎ አይመስለንን። ምክንያቱ፡ ብዘይካ'ቲ ረቀቕቲ ሓሳብ ንምግላጽ ዘደንቑ ተኸለሎ ዝርከቦ ቋንቋ-ግሪክ (እብ ርቀት-ሓሳብ/ ተምሳልነት ናይ ምግላጽ-

ተመከሩ፡ እተጸርበ)፡ ዝኸነ ካልእ ቋንቋ ንዓኡ (ግሪክ) ኣተርጉሙ፡ ነቲ ሕቶ ብልክዑ ንምርዳእ፡ ብቅዓት ዘለዎ ኣይመስለንን።

ጥንታዊ-ግእዝ ኩነት፡ ካብኡ ዝበኣሰ ድማ ጊዚያውያን ቋንቋታት-ኢትዮጵያ ከስተርጉምዎ ዝኸሉ ጉዳይ ኣይመስለንን። ናይ'ዚ ሓቅነት'ዚ ጭብጢ ዝኸውን ድማ፡ ክርስቲያን ተዋህዶ ዓድ-ሓበሻ፡ ሓደ-ባህሪ ክርስቶስ ንምእማን ተሰማሚዖም ከብቅዑ፡ ኣስዲቦም ኣብ ኣተረጎማኡ ብዘይምስናይ ኣብ ሰለስተ-ጉጅለ ምግምግምዎም እዩ። እዚ እም ድማ፡

የሲፖ-ልጅ (ቃል ንቐሉ፡ ወድ-ሲፖ)፡ ኣብ ዓድ-እምሓራ/ሸዋን ይዝውተር። ተኸተልቲ ፍልስፍና-ነስቶርዮ ይመስሉ። ምክንያቱ ድማ ንሶም ከም ዝእምንዎ፡ የሱስ፡ ብሲፓ ወድ-ማርያም ድኣ'ምበር፡ ወድ-እምሓኸ ኣይከሰንን። ስዲቡ ብተገብረ እዩ መለኮት ናብኡ ወሪዱ -ምሓራ ተወሃሂዱ ይብሉ። እዚ ብቀንዱ በቲ ውሩይ ጉዳም «ደብረ-ሊባኖስ ሸዋ» ዝድገፍ ኣስተምህሮ፡ ንተፈጥሮአዊ-መለኮት የሱስ ከም ወድ-ሰብ፡ ኣይቅበሉን።

ቅብላት ተባሂሎም ኣብ ጎጃም -መረብ/ምላሽ ዝኸበሩ ህዝቢ ከም ዝእምንዎ ድማ፡ ብድሕር'ቲ ኣብ ዮርዳኖስ እተገብረ ስርዓት-ጥምቀት እዩ (ማለት ብቅብላት) መንፈስ-ቅዱስ ወሪዱ፡ ብፍቓድ እምሓኸ የሱስ እውን ከም ወድ-ሰብ መጠን (ማለት ብሲፓ) ኣካል ናይቲ መለኮት ዝኸውን።

ኣቡናውያን ወይ ካራ-ሃይማኖት፡ «ተዋህዶ» እውን ዝበሃሉ፡ ኣብ መወዳእታ ከም ዝእምንዎ ድማ፡ የሱስ፡ ሲፓ ካብ ዝለበሰሉ እዋን ኣትሒቱ እዩ መለኮታውን-ሰብእውን ክልተ-ባህርያቱ ብዘይፍታሕ ኣገባብ ሓደ ዝኸውን። ከምዚ'ሉ እውን መንፈስን-ሲፓን ተዋሃሂዱ እዩ ሓደ-ባህሪ ዝለብሰ ይብሉ። እዚ ብቀጥታ ብኣቡን ተደፊሉ (ሰለ'ዚ'ውን ኣቡናውያን ዝበሃሉ) ኣብ ትግራይ ዝዝውተር ኣስተምህሮ ከም ዝእምኖ፡ መድሃኒ-ዓለም፡ ከም ወድ-ሰብ ጥራሕ ዘይከሰን፡ ከም እግዚኣብሂር ከኣ እዩ ብሲፓ ተሳቑዩ ዝመውት። ብእምነቶም፡ ናይዚ ክልሰ-ሓሳብ'ዚ ርግጽነት፡ ኣብ መልእኽቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ ሮሜ (5ይ ምዕራፍ/ ካብ 6-11 ኣብ ዘሎ ፍቕድታት) ኣብቲ የሱስ ዘይከሰነ፡ ክርስቶስ እዩ ምእንቲ ሓጢአትና ዝሞተ ዝብል ጥቕስታት ይምርኩስ።

ብዘይካ'ዚ፡ ንግሪካውን-ሓቲናውን ቤተ-ክርስቲያን ብሓደ ወገን/ ኢትዮጵያዊ ቤተ-ክርስቲያን ድማ በቲ ሓደ፡ ዝኸፋፈለ ጥንታውን-ዋናን ፍልልይ፡ ኣብ ካልቶዶኒያ ኩነት ካልእት ጉባኢታት ብዘሓለፉ ውሳኔታት መሰረት፡ ሞኖፊኒታውያን ዘይቅበልዎን-ዝነጽግዎን ካልእ ፍልልያት'ውን ስዲቡ እዩ።

ሃጸይ ዘርአ-ያቆብ ብ 1439 ዓ.ም. ኣብ «ጉባኤ-ፊሪንጸ» ብክልተ መንኰሳት ተወኪሉ ምቕራቡን/ ኣብ እዋን ንግስነት ሃጸያት ዘ ድንግል-ያቆብ/ ብሕልፊ ግን ኣብ እዋናት ናይቲ ንያቆብ ዝወረሰ ሃጸይ ሱስንዮስ (ወይ መልኣክ-ሰገድ)፡ ማለት ኣብቲ ኣብ ሞንጎ 1595-1639 ዓ.ም. ዘሎ እዋናት ዝነገሰ ስርወን-ሳዕለዋይ ደርቢ ዓድ-ሓበሻን/ ንሃይማኖት ካብኡ ብወግዒ ምስ ፈለጥዎ እዩ። እዚ ሃይማኖት'ዚ ኣብቲ ሃገር ብዙሓት ሰዓብቲ ክረከብ ክኣሉ።

ክኸውን እውን፡ ብውልቃዊ-ተበግሶ ናይቲ ፍልጠት-ሕያውነት-ዓቕሊ-ተጸዋርነት ዘላል-ይዎ ናይ " ስርዓት-ጀዙዊቲ " ሚሰዮናዊ ዝበረ «ፒየትሮ-ፓኦዝ» እዩ ኣብ ግብረ ክውዕል ክኣሉን ኣወንታዊ-ውጽኢት ረኺቡን። ፓኦዝ ብዝሞተ ግና፡ ንግስነት-ኢትዮጵያ ብወግዒ ንካብኡ ካዊ-ሃይማኖት፡ ከም ሃይማኖቱ ተቐቢልዎ እዩ ካብ ዝብል ጉጉይ ኣተሓሳስባ፡ «ኣባ ኣልፎንሶ መንደዝ» እተባህለ፡ ንሱ'ውን ካብ ስርዓት-ጀዙዊቲ፡ ብትርያርክ (እበው) ተባሂሉ ካብ ሊዝቦና (ፖርቱጋል) ተላእከ። እተመቐሰ ሓላፊ ግን፡ ናይ ትሕትና ኣገባባት ረሲዑ፡ ብሓይሊ-ተረር ኣገባብን ሃይማኖቱ ከዘውትር ብዝብል ኣተሓሳስባ፡ ኣብ ዘይምልኮቶ ውሽጣዊ ፖሊቲካዊ ጉዳያት ኢድ ብምትእትታው ምስቲ ስርዓት ተጋጨው'ሞ ነቲ ብቕድመኡ ቢፓኦዝ እተበገሰ ዕድታት እምክኖ።

ብሰንክ'ዚ እውን ፈቆዶሉ ኣብ ኢትዮጵያ ዓበይቲ ናዕብታት ተላዕሉ።

ጋላ በዚ ተጠቒሞም፡ ንስፋሕቲ መሬት ደቡባዊ-ክፍሊ ብቐሞሚ ከመልኩ፡ ሓደስቲ ወራ-ፊቶም ኣበገሱ።

ነዚ ደረት ንምግባር እዩ ሃጺይ-ፋሲሊ ያለ(ፋሲል) ወይ ሰልጣን-ሰገድንኲ ዝጸንሐ ርእሰ-ክተማ ናይቲ ንግስነት ካብ ኣኸሱም ንጉንደር እግዲዞ፡ ሃይማኖት-ካቶሊክ ወጊዱ ነቶም ጀዙዊቲ እተባህሉ ሃዋርያ ናይዚ ሃይማኖት'ዚ፡ ሃገር ክለቁ እዚዞ። ካም ሳዕቤን ናይዚ ድማ ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ ኣብቲ ካብ ካቶሊክ ዝፈልዮ ተአሎጅያዊ (ትምህርተ-ሃይማኖት) ሕቶታት ኣተኮሩ፡ ኣብ ጥንታዊ መርገጺኡ ጸንቦ።

እዚ ክልተ ሃይማኖታዊ-ትምህርቲ፡ በቶም ትሑታን ደርቢ ዘይፍለጥ-ዘይርዳእን'ኳ እንተኹን፡ ኣብ መሰረቱ ውሑድ ፍልልይ እዩ ዝርከቦ። እድማኡ ሓደ- ኣብ ክርስቶስ ዘሎ እምነት ሓደ- እቲ ብሓበሻ ብርህሩህ ስምዒት ዝግለጽ ኣብ ድንግል-ማርያም ዝዘውተር ኣኸብሮት ሓደ- ኣብ ጸድቃን ምስልታቶምን ዘሎ ክብሪ፡ ተመሳሳሊ እዩ። ኣብ ፍቕድን-ዓይነት ምስጢራትን (ናይ ሃይማኖት-ምስጢራት) እውን ፍልልይ ኣይር-ከብን። ናይ ኢትዮጵያ ቤተ-ክርስቲያን ከምቲ ናይ ሓቲን፡ ንምውታን ተባሂሉ ዝፍጸም ምህላሳ ብእምላኽ ይሰማዕ እዩ ዝብል እምነት እውን የዘውትር።

ኣብ ቤተ-ክህነት ዘሎ ጽፍሕታት ንዝምልከት'ውን፡ ዘሎ ፍልልያት፡ ውሑድ-ዘይመ-ሰረታውን እዩ። ስርዓት-ክህንነት ኣብ ምምዳብ ዘሎ ብቕዓት-ሕጋውነትን እውን፡ ብርእይቶይ ፍልልያት ዘለዎም ኣይመስለንን።

ብጽእ ኣቡና ተክለ-ሃይማኖት ኣቕዲሙ ብዝሃበ ውሳኔ መሰረት፡ መላእ-ኢትዮጵያ፡ ብሓደ ኣቡና (ኣቡና) ዝምራሕ ሓደ-እምነት ይህልዎ። እተጠቐሰ ኣቡና፡ ባዕዳዊ እምበር ወደባት ክኸውን ኣይግባእን። መራጺኡ ድማ፡ ኣብ እስክንድርያ-ግብጺ ዝኸበር ናይ ተዋህዶ ብትርያርክ እዩ። ናይ ኢትዮጵያ ቤተ-ክርስቲያን እውን ንባዕሉ፡ ብኣኡ እዩ ዝመሓደር።

እዚ ኣብ "ኣኸሱም" ክኸበር ዝግባእ «ኣቡና» ዘለዎ መዝነት፡ ብፍላይ ንቤተ-ክርስቲያን እዩ ዝምልከት። ንሱ'ውን ብብዙሓት ቀይድታት። ንኣብነት፡ ነቲ "ሜሮን" እተባህለ ቅዱስ-ቅብኣት፡ ባዕሉ ኪባርኹ ኣይፍቀድን። ካብ ናይ «እስክንድርያ ብትርያርክ» እዩ ዝለኣኸሉ።

ኣቡና፡ ብሓደ "እጪ" እተባህለ ልኡል-ካህን ይድገፍ። ትርጉሙ ቃል-ንቓሉ እንታይ ምዃኑ'ኳ ክፈልጦ እንተዘይከኣልኩ፡እጪ፡ በንጉስ እዩ ከም መራሒ ናይቶም ምዱባት-ዓለማውያን ተባሂሎም ዝኸፈሉ ካህናት ተመሪጹ፡ ስርዓት-ዲሲፕሊን ናይ ኣቕሸሽቲ/ፈለስቲ/ ኢታያት/ ይሕሉ ይቈጸጸርን። ወደባት እውን ክኸውን ይግባእ።

ኣብ ሞንጎ ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያን ካልኣት ኣብ ክርስትና ዝኣምኑ ስርዓታትን ዘሎ ድመቕ ፍልልይ፡ ኣብ ናይ ኣምልኾ ኣፈጻጸማ ኣገባብ-ናይ ስርዓቱ ልምድታትን ዘሎ እዩ ኣውራ ጉሊሑ ዝረእ። ብሓቂ'ውን መጀመርያ ንዝዕዘበ፡ እዚ ናይ ኢትዮጵያ-ስርዓት ኣሕቀምቀም ዝበዝሐ ኣገባብ እዩ ዝኸተል።

እቲ ብዓቢ ኣድንቑት፡ መጀመርያ ቆላሕታ ዘሕድረልኳ ነገር ግና፡ ብዝሒ ናይቲ ዛጊት ኣብ ናይ ኢትዮጵያ-ክርስትና ዝውቱር ዝኹን ልምድታት ሕገ-ሙሴ እዩ።

ግርዘት (እንተላይ ንደቀ'ንስትዮ) ምስ ስርዓት-ጥምቀት ማዕረ-ማዕረ እዩ ዝረእ። ቀዳምን ሰንበትን፡ በዓላት ይበሃሉ። ብዘይካ ዓርብን-ቀዳምን ድማ፡ ሮቦዕ እውን ድሮ-በዓል እዩ። ጥንታዊ-ሕጊ ከም መምርሒ ብምውሳድ፡ ዝብልው-ምግብታት፡ ፍቕዳት-ጽዩናትን ተባሂሎም ይኸፈሉ።

ቅዱሳት ምስልታት ንዝምልከት፡ ማእከላይ-መንገዲ ሒዞ፡ እቲ ኣብ ምንጪ ብስርዓቱ እተሳለለ ቅዱስ እንኪበሃል፡ ቅዱሓቱ ዘበለ ግህሰ እዩ።

ኣካላዊ-ንጽህና ንዘርእጺ ጉዳይ፡ዋላ'ውን ሕጋዊ ጽታዊ-ርክብ ዝፈጸሙ ምእመናን፡ ኣብቲ መዓልት'ቲ ቤት-መቐደስ ከይኣትው ክልኩላት እዮም። ከምኡ'ውን ደቅ-ኣንስትዮ ኣብ ተመሳሳሊ መዓልታትን- ጸግኦ ኣብ ዝበሃሉ ጊዚያትን፡ ቤት-መቐደስ ኣይኣትዋን። ኣብ መወዳእታ ድማ፡ እቲ ብ ዋዜማ-ከበሮ-ጸናጽል ዘሳንይዎ ናይ ዳዊት-ስርዓት ይዝከሩ።

ብዘይካ እዚኦም፡ ካልኣት ንኡሳን ዝኹኑ፡ ሕገ-ሙሴ ዝኸተሉ ኣገባባት እውን ይዝውተሩ እኳ እንተኹኑ፡ ምጥቃሶም ኣየድልን።

እዚ ክበሃል እንከሎ ግን፡ ሃይማኖታዊ ምቅርራብን-እውንታዊ ምጽውዋርን ዘራሓሕቑ ሓድሓደ እተሓሰባን-ኢትዮጵያዊ እምነትን እውን አይሰላኑን። እብነት፡እቲ እብ ልዕሊ ጲላጦስ ዘለዎም እኹብሮት ብሓጺሩ ክጥቀስ ምተኻለለ።

ሰፍላ እብ እተባህለ ንኡስን-ሰኡን ቁሸት እብ ዝክበርኩሉ እዋን፡ ምሳና (ኢጣልያ) ኩነ ምስቲ እብ ዓዱ ከካይዶ ዝጸናሕና ፍጻሜታት ምትሕብባር ዝክበሮ " ቆሞስ " ናይቲ ቁሸት የዕልል እብ ዝክበርኩሉ ሓደ-መዓልቲ፡ ብዛዕባ ኢጣልያ ብዙሕ ሓበረታ ክሓተኒ ጸኒሑ፡ ሃንደበት፡ እቲ እብ ዓድ-ሓበሻ ብዙሕ እኹብሮት ዝግበረሉ ሃጺይ-ቆስጣንጢኖስ ኢጣልያዊ ድዩ ? ኢሉ ተወከሰኒ። ሃገራዊ-ኩርዓት ተሰማሪቡ ብእውንታ ብዝመለስኩሉ፡ ንወዮ ሃጺይ ዝረኸበ መሰልዎ፡ ብእድንቆት ጠመተኒ። ጸኒሑ ድማ፡ «ጲላጦስ ከ ኢጣልያዊ ድዩ ዝክበረ ?» ኢሉ ሕቶኡ ቀጸለ። እቲ ፒኑ ዝጸንሐ ኩርዓተይ ብኡንብኡ ደሰከለ። ብዛዕባ ትውልዲ ጲላጦስ ዘሎ ናይ ታሪኽ ክርክራት ተኸቲለ፡ ገሊጾም ከም ዝእምንዎ፡ ጲላጦስ ተወላዲ እስጳኛ እዩ። እቲ እብ ሃገረ-ይሁዳ ዓራዱ ዝክበረ ክፍለ-ሰራዊት ግና ኢጣልያዊ ምንባሩ ተዘኻኸረ፡ ስለ'ዚ'ውን ጲላጦስ ብትውልዲ ድኣ እስጳኛዊ ይኹን'ምበር ሮማዊ ዚጋን-ሹመኛን እዩ ዝክበረ እብ ዝብል መደምደምታ በጻሕኩ። ስለ'ዚ ብሕፍረት ርእሰይ እድኒን ብትሑት ድምጺይ፡ ኢጣልያዊ ምኺኑ ገለጽኩሉ።

እቲ ከዛርበኒ ዝጸንሐ ካህን፡ ብሕጉስ ድምጺ ደጋጊሙ፡ «ጽቡቕ- ጽቡቕ !!!» ክብል ምስ ሰማዕኩ ድማ፡ ድንግር በለኒ።

እቲ ብታሕጓስ ዝወለዎ ነገር፡ እታ ንሱ ዘፍቅራ ኢጣልያ፡ ሃገር ጲላጦስ እውን ምኺና ስለ እተረጋገጸሉ እዩ ዝክበረ።

ምንም'ኳ ቅዱስ-ረቢ በዓል ናዝሬት እተሳቸየን-እተቐትለሉን እዋናት፡ ሃገረ-ይሁዳ ብወክልና ጲላጦስ ክመሓደር እንተጸንሐ፡ ንክርስቲያን ህዝቢ-ሓበሻ፡ ጲላጦስ ቅዱስ-ሰብ እዩ ዝበሃል። ነዚ እምነት'ዚ ዝድግፍ ባህሉም'ኳ ብልክዑ ክርዳእ እንተዘይከኣልኩ፡ ሓፈሻዊ ትሕዝቶ ናይቲ ንጲላጦስ ዝፍለጠሉ ብልጫ፡ ምስቶም ሞት ጉይታና የሱስ-ክርስቶስ ዝሓተቱ ከሰብቲ ስለ ዘይሓበረ እዩ ዋና ምርኩሳ-ሞጉተእም።

እቲ ዝበን ከይፍጸም ደው ከብሎ ዘኸለል መዝነት-ግብእን ምህላው ብዘየገድስ።

እዚ ንኡስ እብነት'ዚ፡ ሓድሓደ ምስጢራውያን ጠባያት ስነ-ኣእምሮ ኢትዮጵያውያን ምርዳእ ዘኸለል እዩ።

ኩልና ከም እንፈልጦ፡ ዓውደ-ኣዋርሕ ኩነ ናይ ሃይማኖት ብዓላት፡ ብጸቢብ ይዛመዱ እዮም። ስለ'ዚ፡ ብዛዕባ'ቲ እብ ዓድ-ሓበሻ ዝዘውተር ፍቕዲ-ኣዋርሕ ምጥቃስ፡ ከንቲ ኣይከውንን።

ዓውደ-ኣዋርሕም፡ ካብቲ ናትና ዝቐለለን-ዝያዳ ዘስተውዕልን ኩይኑ፡ ንሓደ-ዓመት እብ 12 ኣዋርሕ ይኸፍሉ። ነፍስ-ወከፍ ወርሒ ድማ 30 መዓልቲ ስለ ዝውስኖ፡ እብ መወዳእታ፡ " ጳጉሜ " እተባህሉ 5 መዓልቲ ይድመርዎም። እብ ኣረርባዕተ-ዓመት፡ መዓልታት ጳጉሜ፡ 6 ይኸኑ።

ናይ ኢትዮጵያ ሓድሽ-ዓመት፡ ብወርሒ-መስከረም ይጀምር።

ዓውደ-ኣዋርሕም ነቲ «ግሪጐርያኒዊ-ጽገና» ዝበሃል ተኸቲሉ እንተዝኸውን፡ ወርሒ-መስከረም፡ ናትና ናይ ኢጣልያ Settembre (September) ምኹነ። ነዚ እተጠቐሰ ጽገና ስለ ዘይተኸተለ ግን፡ ማዕረ'ቲ እብ ሃገር-ሩስያ ኩነ/ኩሎም'ቶም ግሪክ-ኦርቶዶክስ ሃገራት ዝዘውተር ናይ «ጁልያኖ» ዓውደ-ኣዋርሕ እዩ ዝጽብጽብ።

ቀዳመይቲ-መዓልቲ ወርሒ መስከረም፡ ሓድሽ-ዓመት ጥራሕ ዘይኩነ፡መዓልቲ ዮሃንስ-መጥመቕ እውን ስለ ዝበሃል፡ ብዓቢ ክብሪ ይበዓል። እብዚ መዓልት'ዚ፡ ካህናት ንዘሎ ምንጪ-ማይ/ወሓዚ ወይ ዓጅር-ማይ፡ብዓቢ ክብሪ ይባርኹ። ምእመናን እብ ከምዚ'ሉ እተባረኹ ማይምስ ክዳውንቶም ብተርታ፡ ሰብኡት-እንሱቲ-ቈልዑ፡ ስውነቶም የጥልቁ¹።

1- ንናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-ኣዋርሕ ዝምልከት ሓበረታ'ኣብ መወዳእታ ወገን ናይዚ ክፍል'ዚ ተራቡ ዘሎ 1ይ ምልክታ ተግዘብ።

እቲ ክርስቲያን ኢትዮጵያ ብድመቲ ዘብዕልዎ ዓቢ በዓል ግና፡ «መስቀል» እዩ። ካብ ዕለት 16 ናይ ወርሒ-መስከረም ጀሚሩ፡ ንሓልስቲ ይቐጽል። ሃይማኖታውን-ሲቪላውን በዓል ብምዃኑ ድማ፡ ብዘይካ ብናይ ሃይማኖት-ቅዳሲታት፡ብምርኢት-ውድድራት-ሓውቆልቷል-ጓይላን ተሰንዩ ይበዓል።

ናይ ኢትዮጵያ ፍቕዲ ዓመታት፡ ካብቲ ናትና (ኢጣልያ) ዝያዳ ጥንቃቄ ሃልይዎ፡ ከምቲ ንሕና እንክተለ። -ግብይቲ እተረጋገጸን ብ "ድዮኒጂ-ንኡስ" እተባህለ ዓላዊ-መንኲስ ንመጀመርያ ዝቐረበ ፍቕዲ ዓ.ም.ትውልዲ መድሃኒ-ዓለም ኣይኩንን ዝኾተል። ነዚ ዓቢ ፍጻሜ ብድሕር ሸውዓተ-ዓመት እዩ ዝኾነ ዝብል ብ "ጃልዮ-አፍሪካ" ዝቐረበ ዝያዳ ልክዕነት ዘለዎ ፍቕዲ እዩ ዝእምን።

ምስልምና   እብ ቀዳማይ ምዕራፍ ቁርኣን²፡ መሓመድ ንቃል ዘልእለማዊ ብከምዚ ዝሰብ ይገልጽ፡

«...እረት ንመሊ ተዋህቦ፡ ልኡኻን እግዚአብሔር እውን ከም ዝኾነልዎ ዝበርና። የሱስ ወድ-ማርያም ተአምራት ክፍጽም ስምምዕ ዝበርና፡ ብቅዱስ-መንፈስ እውን ኣጠንከርናዮ። ልኡኻን ናይቲ ልኡል ነቲ እተሓበለ ልብታ-ትኩም ዝጽኑ ኣስተምህሮታት ብዘቐርብልኩም እዋን ዲኹም ብትዕቢት ተቐውሞ ከተቐርብሉ ? ን ገለን ኣሰውቲ ትብሉ -ንገለን ትቐዝፉ። መሊ ብጸጋታቲ ተኸቢሱ ኣብ ሞንጎኹም ነበረ። ርኽቡንት ፈጸምኩም ግና፡ ምራኽ ኣምለኽኩም። ምላኹም ኪዳን ተአሲሩ ከረን-ሲና ክብ ብዘበልና፡ እዚ ዝኾተል ቃላት ኣስማዕናኩም፡ -ብታሕጓስ ሕግታትና ተቐበሉ፡ ኣኹ-ብርዎ እውን- እቲ ህዝቢ ግን፡ ሰሚዕናካ ኣይንምእዘዝን በለ። እቶም እኪያት ገና ኣብ ልብታቶም ነቲ ዝወቐርዎ ምራኽ ኣመኑ።...»

እብ መወዳእታ 6ይ ምዕራፍ እናቀጸለ ድማ፡ ከምዚ ይብል፡

«...እግዚአብሔር ንየሱስ ወድ-ማርያም፡ ንደቅ-ሰብክ ንዓኡን ንዲኡን ከም ኣማልኽቲ ከምልኽዎም ምእዘዝዮ ? ኢሉ ተወከሶ። የሱስ ድማ፡ጉይታይ፡ ርኽቡት እንዶ ኣይምኹንን ? ኢሉ መለሰ። ኣነ ከምዚ 'ለ ዝበኛ እንተዝኾውንክ ንዓኻ'ውን ኣይምተመልከተንዶ ? እብ ልበይ ዘሎ ካባኻ ኣይተሰወረን። ኣነ ግን ፍጹም ግርማኻ ዝኸድኖ ምስጢር ኣይፈልጥን። ፍትሒ-ምስጢራት ናይቲ ልኡል እዩ። ትእዛዛትካ ንምግላጽ እየ'ውን ድምጺ ዘስማዕኩ።

ንጉይታይ-ጉይታኹም ዝኹን ኣምላኽ ሰገዱ በልክዎም። እብ ምድሪ ክሳብ ዝጸናሕኩ ድማ፡ እብ ሞንጎኹም ምስክር ኩንኩ። ብትእዛዛኻ ሞት መጸኢ ንመዓልታትታት ጸዕረይ ክኹልፍ ምስ መጸ፡ ንሰኻ ሓላዊኦም ኩንካ።

ኣድማሳዊ ምስክር ኢኻ። እንተቐጸዎኹም፡ ባሮትካ እዩም። ምሕረት እንተ ፈቂድካ ድማ፡ ኢያል- በዓል ልቦና ኢኻ።...»

ብዛዕባ የሱስ እናቐጸለ፡ እብ ሳልሳይ-ጥቕሲ መሓመድ ከምዚ ይብል፡

«...መልእኽ ከኣ ንማርያም ከምዚ በላ፡ እግዚአብሔር መሪሖኪ እዩ፡ ኣን-ጽሃኪ እውን። ካብ ኩለን ኣንስቲ ንዓኺ መረጸ። ንጉይታ እተባረኸኪ ኩኒ ሰገድሉ ድማ። ምስ ኣገልገልቲ ሓቢርኪ ኣብ ቅድሚ ግርማኡ ተደፍኢ...»

እናቐጸለ ድማ፡

«...መልእኽ ከኣ ንማርያም ከምዚ በላ፡ እግዚአብሔር ቃሉ የበሰረኪ፡ ንሱ፡ ንመሊሕ የሱስ ኢሉ ክሰምዮ እዩ። ወድ-ማርያም ኣብዚ ምድሪ ዓቢ እዩ፡ ኣብቲ ሓደ ድማ፡ እሙን ናይቲ ልኡል እዩ። ቃሉ ንደቅ-ሰብ ካብ ህጻን ዕድመኦም ክሳብ እርግናኦም ከስምዕ እዩ። ምስ ቅኑዓት እውን ክሰራዕ እዩ።

2- ቁርኣን»፡ ካብ ታንቲ-ዓረብ ናብ ጣልያን እተገብረ ሓድሽ ትርጉም- ሚላኖ ቤት/ ማሕተም ጆኪ-ፓንጸሪ -1882»

ጐይታ በላት ማርያም፤ ከመይ'ሉ ውላድ ከወልድ ? ዝኹን ሰብአይ አብ ጥቓይ ኣይቀረበን። መልእኽ ድማ፤ በዚ ኣገባብ ኣይኩንን ዝፍጸም ኢሉ መለሰ። እግዚአብሔር ብዝደልዮ እዩ ፍጡራቲ ዝሃንጽ። ዘበለ ነገር ከኸውን ምስ ዝደልዮ፤ ይኹን ይብል እሞ፤ ይኸውን ከኣ። ንሱ፤ ጽሕፈት-ጥበብ-ኦሪት-ወንጌላትን ከብርሃሉ እዩ። የሱስ ኣብ ሞንጎ ደቅ-እስራኤል ልኡኽ ከኸውን እዩ። ቅዱሳን-ተአምራተይ ተልእኮይ ከመስከሩ እዮም ድማ ክብሎም እዩ። እቲ ብቅድመይ እተቐበልኩምዎ ኦሪት ከረጋግጸልኩም እዩ። ሓደ ክፍሊ ናይቲ እተኸልከለኩም ሕጊ ክፈቓደልኩም እዩ። እግዚአብሔር ሓይሊ ተአምራት ሃበኒ ፍርሕዎን-ተማእዘኩን። ንሱ፤ጐይታይን-ጐይታኹምን እዩ። ኣገልግልዎ። መንገዲ ድሕነት እውን ንሱ እዩ።....»

ኣብ ቁርኣን ምዕራፍ 21፡ ከምዚ ዝኸተል ይንበብ፥

«...ኣብ ሰማያት፡ ብዙሓት ኣማልኹቲ እንተዝኾኑ፡ውድቀት ቀረባ ምኹን። ምስጋና ንእግዚአብሔር፡ንሕፍረት ሓጢአቶም ኣብ ዝፋን ዓለማት ተቐመጡ። ብዛዕባ ግብሩ ማንም ኣይጸባጸቡን። ንሱ ግን ብዛዕባ ግብርም ይሓትት።

መልእኽቲ ዶ ብዘይካ ሓደ እግዚአብሔር ንኣልኦት ኣማልኹቲ ይሰማዖ እዮም? እስከ ጭብጥኹም ይቐረብ? ንኣይምስክርነት-ቁርኣን? እዩ ደገፊይ። ኣይሁዳውያን ይኹኑ ክርስቲያን፡ቅዱስ ጽሑፋት ኣለዎም እዩ፡ ብሓሻኡ ግን ሓቂ ኣይፈልጡን፤ ካብ ብርሃን እውን ይሃድሙ። ኩሎም'ቶም ብቐድመኻ እተራእዩ ነብያት እዚ ምስጢር'ዚ ተቐልዓሎም፤ እነ እዩ ንውልቀይ ሓደ-ኣምላኽ፤ ንኣይ ሰገዱ።....»

ከምዚ'ሉ ድማ መሓመድ ኣብ 2ይ-ምዕራፍ፡ እምነት ሰዓብቲ ጽኑዕ ንኪኸውን እዚ ዝኸተል ኣስተምህሮ ይምህር፥

«...ንሓደ-ኣምላኽ ንኣምን በሉ። ነቲ እተዋህበና መጽሓፍ (ቁርኣን) -እቲ ንኣብርሃም-እስማኢል-ይሱሓቕ-ያቆብ- 12 ነገድን እተቐልዐ ምስጢራት ንኣምን። ትምህርታት መሲ-የሱስ-ነብያትን- ንኣምን። ኣብ ሞንጎእም ዝኹን ፍልልይ ኣይነዘውትርን፤ እስላም ኢና እውን።....»

እናቐጸለ ድማ፥

«...ብርግጽ፡ እስላም-ይሁዲ-ክርስቲያን-ሳባውያን- ንእግዚአብሔር ዝኣምኑ ዘበሉ ኩሎም፡ ኣብ ናይ መወዳእታ መዓልቲ እውን ጽቡቕ ዝፈጸሙ ከይተረፉ፡ ብኢኡ እዮም ጸማኦም ዚፍደዩ። ካብ ፍርሕን ሰቅያትን ከድሕኑ እዮም።....»

እዚ እተጠቐሰ ጽሑፍ፡ ን " ተኦሎጅያዊ " (ትምህርተ-ሃይማኖት) ክፍሊ ናይቲ መሓመድ ዝመሃሮ ትእዛዛት ብቅኑዕ ንምርዳእ ዝኣክል እዩ።

እዚ ሃይማኖት'ዚ ብቋንቋ-ዓረብ (ማለት ቡቲ ቁርኣን እተጸሕፎ ቋንቋ) እስላም ይበሃል።

እስላም ማለት፡ ን " ድልየት-ኣምላኽ " ሕራይ-እሺ ኢልካ ምስላም ማለት እዩ። ናይ ሕግታቲ ሞራላዊ-ማሕበራውን መምርሒ፡ ቁርኣን ይበሃል። ሰዓብቲ ምስልምና ድማ ብቋንቋ-ዓረብ፡ ምስላሙን (ንእግዚአብሔር እተባረኹ) ይበሃሉ።

ካብዚ ከም ዝበርህ፡ ሕጊ-ምስልምና ኣብ ሓድነት ኣምላኽ እዩ መሰረቲ። እዚ፡ ካብ ኣዳም ኣትሒዙ እተገልጸ ምስጢር እዩ። ቀጺሉ ድማ እዚ ልኡል ሓቅ'ዚ ካብ ኣእምሮ ደቅ-ሰብ ተኸዊሉ ኣብ ጣኦታት ምምላኽ በብዝተጀመረሉ እዋናት ልኡኻቲ እናውረደ፡ ንዝሰበ-ወለዶ ተገሊጹሎም እዩ።

ቁርኣን ከም ዝኣምኖ፡ እቲ ነዚ ተልእኮ'ዚ ከማልእ እተላእከ ናይ መወዳእታ ሃዋርያ፡ መሓመድ እዩ። ስለ'ዚ እውን እስላም፡ «ካትም ኦል ናይቡን» ኢሎም ይሰምዖም። ትርጉሙ፡መወዳእታ ካብ ነብያት ማለት እዩ።ምኽንያቲ ብድሕረኡ፡ከም ናይ መወዳእታ

3- ጀላላዊን እተባዛለ እስላማይ-ዶክተር፡ ነዚ ጥቕስ'ዚ ብከምዚ ይገልጻ፥ " መልእኽቲ ሓደ ኣምላኽ ከም ዘምልኹ ጭብጢ ዝኹንኒ፡ ቁርኣን እዩ። እዚ ድማ ንኣይሁዳውያን ኩኑ ክርስቲያን፡ ብኦሪት- ወንጌላትን ይግለጽሎም።

ሰዓት ከመጽእ ዝግበእ፡ ማሕዲ እዩ። ማሕዲ፡ ብኣምላኽ ዝለእኹ፡ ቅድሚ ፍጻሜ ዓለም፡ ተልእኮ መሓመድ ንምፍጻም እዩ። ካብዚ ድማ፡ ከምቲ ክርስቲያን ብምልክት መስቀል፡ እስላም ንዝኸተልዎ ሃይማኖት ንምግላጽ፡ ደጊሞም «ላ እላ እላላህ-ኡ መሓመድ ራሱል እላህ» ይብሉ (ብዘይካ ሓደ ካልእ ኣምላኽ የለን፡ መሓመድ ከኣ ሃዋርያ እግዚአብሄር እዩ)።

ቁርኣን፡ ንዩሱስ ብምሉእ የኸብሮ። ምሲጋና ንምዝክር፡ውትሩ ይጥቀስ። ካብቶም ቅድሚ መሓመድ እተራእዩ ሃዋርያ፡ ብእግዚአብሄር ምሩጽ ምዃኑ ይእምኑሉ። ብዘይካ ሰብኣይ፡ ከም ቅዱስ ተግባር ፈጣሪ-ሓይሊ ካብ ድንግል-ማርያም ከም እተወልደ ይእምን። ብፍቓድ ዘልኣለማዊ እውን፡ ተእምራት ክፍጽም ስልጣን ተዋሂብዎ እዩ። እዚ ተውህቦ ንባዕሉ ንመሓመድ ኣይተፈቐደሉን። መለኮት ክርስቶስ ግን፡ ንጹግ ይኸውን። ምኽንያቱ ብትምህርቲ እስላም፡ ኣምላኽ፡ ኣደ ከነት ኣቦ/ ደቂ ወይ ሓሕዋት ክህልዎ ኣይከ-እልን። ብዘይ ሓደ ኣምላኽ ካልእ ፈጣሪ የልቦን።

ትእዛዛት ቁርኣን ንዝምልከት፡ እስላም ንዓሰርተ ትእዛዛት-መሲ ይእምን-የኸብሩን። ሓመ-ሸተ ጊዜ ንመዓልቲ፡ ጸሎት ይግደዱ፤ ንጉሆ -ፈረቓ መዓልቲ -ኸኸብ ድራር -ዓራርቦ ምስ ዓረብ -ላይቲ ምስ ከነ። መዓልቲ በዓሉም ዓርቢ ይውዕል። ኣብዚ መዓልት'ዚ ኣብ ቤት-መቐደሶም ተእኪቦም፡ ኣብቲ ናይ ፈረቓ-መዓልቲ ብሓባር ይጽልዩ። ምሉእ ወርሒ ሮመዳን ይጸሙ። ኣብዚ ናይ ጸም-ጊዜ፡ ካብ ጊሓት ክሳብ ዕራርቦ መግቢ ይኹን መስተ ከይለኸፉ፡ ብለይቲ ይምዝኑ።

ብድሕር'ቲ ዝጸሙሉ ወርሒ «ባይረም» እተባህለ ዓቢ በዓሉም የኸብሩ። በኹዑ-ፈሊሑን ካብ ዝዳሉ ዘሰክር መስተ -ሲጋ ሓሰማ፡ ክልኩላት እዮም።

ዓመቶም ኣብ ዝጅመረሉ መዓልቲ፡ ሓደ-ዕስራት (1/10) ናይ ዝሓለፈ ዓመታዊ-እቶት ን ድኻታት-ስኡናት ክምጽውቲ ይግደዱ። ብዘይካ'ዚ ሕጋዊ ዝበሃል ምጽውታ'ዚ፡ ናይ ርህራሄ-ልምዲ እውን የዘውትሩ እዮም።

ብዘይካ'ቶም ብዝግባእ ከምብዓምን-ከናብርዎምን ዝኸለሉ ጊላ-ኣገልገልቲ ንላዕሊ ከውንኡ ኣይግባእን። ማዕረ'ዚ ድማ፡ ኣብ ቅድሚ እግዚአብሄር ጽቡቕ ተግባር ከም ምዃኑ፡ ሓራ ክለቅዎም ይግደዱ።

እስላም፡ ነጻን-ጥዕናኦም እውን ምስ ዝፈቐዱ፡ኣንሳብ ኣብ ዕድመኦም ን«መካ» ክግዱ ይጽውቡ።

ብዝግባእ ናይ ጸሎት ስርዓት ኣካላት ምስ ዝሕጸብ ነፍሲ እውን ካብ ርስሓት-ሓጢ-ኣቱን ይነጽህ ካብ ዝበል እምነት፡ ደጋጊሞም ኣካላቶም ይሓጽቡ። ብሕልፊ ቅድም'ቲ ሓመ-ሸተ ልምዳዊ ጸሎት።

ተባዕትዮ ውላዶም ኣብ 7ይ ወይ 8ይ ዓመት ዕድመኦም፡ ሃይማኖታዊ ጥቕስታት ብልክዑ ከድምጹ ምስ ከኣሉ፡ ስርዓት-ግርዘት ይፍጸሙሉም። ኣብ ቁርኣን'ዚ እንተ-ዘይተጠቐሰ፡ ኣብርሃም ከም እተኸተሎ ኣገባብ፡ መሓመድ እዩ ነዚ ሕግ'ዚ ኣማሕጺ።

ካብቲ ንማሕበራዊ-ስርዓት ዝምልከት ትእዛዛት ቁርኣን ዓቢ ቆላሕታ ዘሕድር፡ እቲ ንሰዓብቲ ምስልምና ኣብ ሓደ-እዋን ክሳብ ኣርባዕተ-ኣንስቲ እውን ምእታው ዝፈቐድ ተኸእሎ እዩ። ብዘይካ'ቲ ናይ ፍትሕ ዘለዎም ሓርነት፡ ንኹለን ብማዕርነት-ብዘይ-ጸቕጥን ከናብርወን ይሕተቱ። ምስተን ብዝግባእ ከናብርወን ዝሕተቱ ኣገልገልቶም እውን ጸታዊ-ርኽብ ከህልዎም ፍቕድ እዩ።

እዚ ምስ ናትና (ኢማልያ) ኣታሓሳስባ-ስምዒትን ዘይሳኑ ተኸእሎታት ግና፡ ምንዝርና ከየሰፋሕፍሕ ዝዓግትን (ኣብ እስላማዊ-ዓለም ዳርጋ ኣይዝውተርን እዩ) ከምኡ'ውን ብወሰን ዝበሃል ውላድ ከይህሉን ኣቐዲሙ ዘስተውዓለ እዩ። ምኽንያቱ ብግብረ፡ ደቅ-እስላማይ ኣደ ብዘየገድስ፡ ኩሉም ብማዕረ ሕጋውያን እዮም። ብማዕረ እውን ውርሻ ኣቦ ይወርሱ። ኣወዳት ይኹኑ ኣዋልድ።

4- ዓመት ዓረብ ንወርሒ እዩ ዝኸተል። 12 ኣዋርሕ ድማ ይፈቐድ። ዝመሳቐሉ መዓልታት ብዘይምህላዎም ድማ፡ ኣዋርሒም ንምክትታል ጊዚያት ብልክዑ ኣይሕብርን። ስለ'ዚ ምድማር ዓመቶም ኣከታቲሉ፡ ኣብ ጽድያ-ሓጋይ-ቀውዒ-ክረምቲ እውን የጋጥም።

ከም ወዮ ሓደ ብሂል ዝጠቐሶ፡ "እዕራብ ከም መሓመድ ዝኣመሰሉ ሓጋጊ ዩድልዮም እንተነበረ፡ ንመሓመድ እውን ከም ዓረብ ዝኣመሰሉ ህዝቢ ዩድልይዎ ነበሩ" ይበሃል። ብተወሳኺ፡ ማሊት መብዛሕትኦም ህዝብታት-እፍሪታ ብቐሊል ክርደኦም ዝኸለል ሕግታት፡ ናይ መሓመድ ምዃኑ እተረጋገጸ እዩ። ከመይሲ፡ ሕግታት መሓመድ ካብቲ ህዝቢ-ዓረብ ክኣምንዎ ዝጸንሑ ድርናቕ (ጥንቆላ)፡ ከብ ዝበለን-እኹብሮት ዝግበእ ኩይኑ ካብ ተረኽበን፡ ነቲ ህዝብታት-እፍሪታ ክኣምንዎ ዝጸንሑ ትሑት ጣሊታዊ-እምልኹ፡ ብዝለ-ዓለ ጸብለል ስለ ዝብሉ።

መሓመድ ብ 569 ዓ.ም. ናይ ዘለኖህ ዘመን፡ ካብ "ቆረይሸዓውያን" እተባህሉ ቀቢላ ይውለድ። እብቲ ዓመተ-ምህረት፡ ቲ እዩ'ውን ሃጸይ-አብርሃ ከም ንጉሰ ኣራብያ-ፊሊቕ ኩነ/ኢትዮጵያን፡ ግዙፍ-ሰራዊት ኣኹቲሉ ነቲ ብናይ ውርሻ-ቀዳምነት "ቆረይሸዓውያን" ከመሓድርዎ ዝጸንሑ ናይ «መካ ቤት-መቐደስ» ክፍርሶ ተላዲሉ ዝነበረ።

እቲ ዝና ከም ዘበንትዎ፡ ኢትዮጵያውያን ነቲ ቤት-መቐደስ ከፅንው ኣብ ዝቐረብሉ፡ እግዚአብሔር ኣብ ኣጽፋረን ንኣሹቲ ኣእማን ዝጨበጣ ጭፍራታት ጨራሩ ለኣኹ'ሞ፡ እቲ ኣእማን እናወደቐ ናህሪ-ኣይልን ወሲኹ፡ ብረት/ሰራዊት/ናይ ኩናት እንሰሳ-እፍሪብ ይኹኑ ሓራምዝ፡ በቲ ኣእማን ተሃሪሞም፡ ምሉእ ሰራዊት-ሓበሻ ተደምሰሰ ይበሃል።

እዚ ዝና'ዚ፡ ብካልእ ኣገባብ እውን ይግለጽ እዩ። ገለን ከም ዝኣምንዎ፡ እቲ ንፋሳት ደቡባዊ-ምብራቕ ኣብ ሃገር-ዓረብ ኩነ ኣፍሪቃ ዘላዕልዎ ርሱን-ሑጸ እዩ ከም ግመ ተላዲሉ ተተፊእዎም ይብሉ። ካልኣት ድማ ብወገኖም፡ ኣብ ሃገር-ዓረብ ገኒኑ ዝርከብ ተላገብ-ሕማም ጸሊም-በደዶ (ወይ በዲዶ) እዩ ኣጥፊእዎም ያኢ፡ እናበሉ የዘንትው።

ብርግጽ ግና እብቲ ሰፊሕ ናይ እስያ ሓውሰ-ደሴት ዝጸንሑ ግዝኣት-ኢትዮጵያ'ካብ'ቲ ዓመተ-ምህረት እቲ እዩ ውድቀቱ ዝጽብጽብ።

መሓመድ፡ ኣብ መጀመርያ ሰዓብቲ ሰኢኑ/ተናዲቑ-ተሃዲኑን፡ ብ 16 ሓምለ 622 ዓ.ም. ካብ «መካ» ን «መዲና» ከፅቀብ ተገደደ። ካብዚ ሓጂራ እተባህለ ህድማ እዩ'ውን እስላማዊ ክፍለ-ዘመናት ህ ኢሉ ዝብገስ።

እንጻር ጸላእቲ ኣያል መኹተ ድሕር ምቅናዕ፡ ተዓዊቲ ንመካ ተመልሰ። ኣብዚ ብዝኣተወ ድማ፡ ኣቐዲሙ ንቤት-መቐደስ በጽሖ። ብ 360 ጣኦት ተኸቢቡ ምስ ረኣዮ ድማ፡ ንዓኡም ብበትሪ እናውደቐ፡ «...ኣይሊ ተገሊጹ፡ ሓሶት ንጥፍኣቲ እዩ» እናበለ፡ ብዓቢ ድምጺ ይጭድር ነበረ።

ቁርኣን፡ ብሊቀ-መልኣኹቲ ንብርኢል እዩ ንመሓመድ ተገሊጽሉ። መሓመድ ከኣ ንባብ-ጽሕፈትን ስለ ዘይመለኸ፡ ምዕራፍ ንምዕራፍ ንሃዋርያቱ ኣጽሓፎም።

ሃይማኖት-ምስልምና ከዘንነት ኣይኣምንን። ምክንያቱ ድማ እቲ ናይ ሓባር-ጸሎት ዝመርሖ "ኢማም" (ብቐድም ዝሰራዕ) ኩነ/ቁርኣን ዚገልጽን-ዘረድእን ሊቀ-ሕጊ ዝበሃል "መ-ፍቲ"፡ ከዘንታዊ ስልጣን-ባህርያትን ኣየዘውትሩን።

ብዝሒ ህዝቢ-ኢርትራ ዝኹተሎ እምነት እዚ ሃይማኖት'ዚ'ኳ እንተኹነ፡ ከምቲ ኣቐ-ዲሙ እተጠቐሰን-ሰዲቡ ዝያዳ ዝበርህን፡ ናይ ምዝውታሩ ኣገባብ ምስቲ ምንጪ-መሰረቱ ኣይሳንን።

***

ቀሺ-ገብረ፡ «ቆሞስ አስመራ»

ብሃዕባ ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ

ዘቕርቦ ሐበረታ።

ሃይማኖት ንዝምልከት፡ መንፈሳዊ ኩነታት ደቀ'ባት መረብ ምላሽ ንምርዳእ ዘሳድከዎም መጽናዕቲ፡ ብቀሺ-ገብረ እተባህለ ተዋህዶ-ቆሞስ አስመራ እዩ ጀሚረ። ንሱ ከም ዝብሉ፡ ቅዱስ-መነኩስ ተክለ ሃይማኖት ከም ዝሰርዖ ቅዋማት- ጽፍሒታትን ቤተ-ክህነት ዓድ-ሓበሻ፡ ከምዚ ዝሰዕብ ክኸውን ይግባእ።

- ሊቀ-ጳጳስ/ብትርያርኩ እብ እስክንድርያ-ግብጺ ዝርከብ ተዋህዶ እዩ። መላእ ቤተ ክርስቲያን ኢትዮጵያ እብ ትሕቲ ምምሕዳሩ ይርከብ።

- ኢጲስቆጶስ/አቡነ እብ ዓድ-ሓበሻ አይርከቡን።

- አቡና ወይ ጳጳሱ ኣይ ክበሉ ምትገብእ። መራሒ ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ ዝህሃል እውን ንሱ እዩ። ወጻእተኛ (ዘይወደ'ባት) ኩይኑ ብብትርያርክ ክባረኽ ይግባእ።

- እቸጊ፡ ናይ ዓለመውን-ምዱብን ቤተ-ክህነት ኣላፈ እዩ። ብንጉስ-ነገስት ዝሰዩም ወደ'ባት ክኸውን ይግባእ።

- ነብርእድ፡ ናይቲ "መዲና" ዓድ-ሓበሻ ዝኸነ ቤተ-ክርስቲያን ኣኸሉም ቀሺ-ዝገዝ እዩ። ብሃጸይ እዩ'ውን ዝሰዩም።

- አቋመኖስ ወይ ቆሞሱ ንእብያተ-ክህነት ይምልከት። እብ ገዳማት ዝገብሩ ኣባት እውን እዚ መዓርግ'ዚ ይፍቀዶም እዩ።

- ሊቀ ክህናት፡ ልዕል ካህናት።

- ክህን ወይ ቀሺ፡ (ብረባሕታ፡ ካህናት ወይ ኣቕሸሸቲ)፡ ዓለማውያን-ምዱባትን ተባሂሉም ይኸፈሉ።

ብዋንቲ እብ ዓድ-ሓበሻ፡ ኣይ አቡና ንውልቁ እዩ ዝነበረ። ንጉስ-ዮሃንስ ግና ተጸባእቲ ብዝመለሰ፡ ብናይ ዕርቂ መንፈስን/ ክብሪ ናይቶም እተመለኹ ኒጋውስ እውን ክብ ንምባልን፡ እብ ዓድ-ሓበሻ ኣርባዕተ-አቡናት ክህልው ንብትርያርክ ወይ ሊቀ-ጳጳስ እስክንድርያ ኣተተ-ተፈቕደሉን። ንግሰነቲ ብዝመሰል ኣገባብ እውን፡ ከምቲ ንሱ መራሒ ናይ ኩሉም ነገሲታት ናይቲ ንግሰነት እተባህለ፡ እቶም ኣርባዕተ-አቡናት እውን ብተመሳሳሊ ጽፍሒ መዲቡ፡ ኣድ-መራሒ ከም ዝህልዎም ዝበረ።

ንጉስ-ዮሃንስ ከም ዝመኸረ፡ እህም ኣርባዕተ-አቡናት፡ ብክምዚ ዝሰዕብ እዮም ከምደቡ ዝምትገብእዎ፡ ኣይ ለጲስቆጶስ ተባሂሉ ምሳኡ ምስ ዮሃንስ እብ ማእከል ናይቲ ንግሰነት ክነብር። ሕጋዊ-መዝነቲ ድማ እንተላይ እብ እምሓራ ከዘውትር። እቶም ዘተረፉ ሰለስተ-አቡናት ዝህልዎም መዝነት፡ ነፍስ-ወክሮም እብ ንግሰነት ጎጃም-ሸዋ-ትግራይ ከዘውትሩ እዩ'ቲ ዝነበረ መደቡ።

እዚ ኣመዳድባ'ዚ፡ ነቲ ካብ ዋንቲ ዝጸንሐ ሃይማኖታዊ-ክርክራት ምዕራቕ ዝእመተ እዩ'ውን ነይሩ።

እቶም እተመዘኩ ኣርባዕተ-አቡናት ግና ንመደባት ዮሃንስ ተቓወምዎ። ብዘይካ ፍጹም ማዕርነቶም ድማ፡ ካብ ናይ እስክንድርያ ብትርያርክ ወጻኢ ዝኹን ካልእ መዝነት ወይ ሰልማን ከም ዘይቅበሉ ኣፍሰጡ። እብ ህልዊ-እዋን (ሸዋ ምዃኑ እዩ)፡ ክልተ ካብዎም ኣርባዕተ-አቡናት ሞይቶም እዮም። ኣዲእም እብ "መተማ" ምስ ንጉስ-ዮሃንስ እብ ዝነበረሉ እዩ ሞይቲ።

አቡና ጳጥርስ-አቡና ማቴዎስ እተባህሉ ዘተረፉ ክልተ፡ ወትሩ እብ ቀጻሊ ምስሕኣብ ይርከቡ።

አቡና ዝህልዎ ሰልማን፡ ሃይማኖት ጠቀስ ጉዳያት ምፍጻምን/ ክወንኑታዊ-አስተምህሮ ምስልላልን ይውሰን። ኣቕሸሸቲ ይባርኽ፡ ሃይማኖታዊ-ብይናት ይፈቅድን።

እቸጊ፡ ጠቕላሊ መራሒ ቤተ-ክህነት ኢትዮጵያ እዩ። ብፍላይ ድማ ስነ-ስርዓት/ዲሲፕሊን ካህናት-መነኩሳትን (ኢታያት ክይተረፉ)፡ ይቆጸጸር። አቡና ባዕዳዊ ክኸውን ስለ ዝግባእ፡ ቋንቋ ኩነ ልምዲ ናይቲ ሃገር ስለ ዘይመለኽ፡ እቸጊ እዩ ከም ደጋፊ ዘተ-ኣባበሮ። ከምዚ'ሉ ድማ፡ ንጉስ-አቡና -ቤተ ክህነትን ዝሓሰር መሳልል ይኸውን። ነብርእድ ወይ ነብርእድ፡ ቃል ንቃል "መሓውረ-ነብረ" ማለት እዩ። ብዘመን፡ ናይቶም መራት ኣኸሉም-ክባቢኡን ዝውንኑ ዝበሩ ህዝቢ መራሒ እዩ ዝነበረ። ካብኡ እተዋጽኦ ማብሪ እዩ'ውን እቶት አቡና ዝኾንት ነይሩ።

እዚ ነብርእድ ዝብል መዝናን፡ ከም ናይ ኢትዮጵያ ኣባታዊ-ሰርዓት፡ ውርሻዊ እዩ ዝክበረ። ከይኳ ግን፡ኣብ ግብሪ ንምትርጓሙ፡ንጉሰ ክሰምዮን-ከጽድቕን ይግባእ። ሰለዚ ብጸቢብ ኣተረ-ንጉማኡ፡ ካህን ዘይከውን፡ ናይ ቤት-መቐደስን/ መነባብሮ ኣቡን ዝምድብን በዓል-ደረባ እዩ ዝክበረ።

ብዘመን ንጉሰ-ዮሃንስ እዩ፡ ኣቡና ብዘቐረበ ጠለብ መሰረት፡ ነብርእድ እውን ካህን ክኸውን ይግባእ ተባሂሉ፡ እቲ ዝጸንሐ ዓለማዊ ነብርእድ፡ ብካህን ተተኪሉ።

አቋመኖስ ወይ ቆሞስ፡ ብልፅል ኩሎም ካህናት ቀዳምነት ይወግዱ። ንበዓላት ዝምልከቱ ዓበይቲ ቅዳሲታት፡ ብኣኡ ይምርሑ። ዝኹን ብደረጃ አቋመኖስ ዘይሓለፈ ካህን፡ እቶ ጊ ተባሂሉ ክሰመ ኣይፍቀድን።

ኣቡና -እቶጊ -ቆሞላትን፡ ብጸታ ከዋሰቡ ክልኩል ጥራሕ ዘይኩን፡ ኣብ ነፍስ-ወከፍ መዝናንቶም ቅድሚ ምብጻሕ እውን፡ ዓል-ኣንስተይቲ ኣይፈልጡን።

ኣብ ኣደ እተወሰነ ምድሪ፡ ንዓኡ ዘመሓደር መንግስታዊ-ሰልጣን እዩ ሊቀ-ካህናት ዝመርጽ ነይሩ። ሊቀ-ካህናት፡ ኣብቲ ምድሪ ንዘርከቡ እቕሽሽቲ (ዓለማዊያን) ይቆጸጽ። ሰርዓት-ዲሲፕሊን ይሕሉ። ዓበይቲ ጉድለታት ኣብ ዘጋጥሙ፡ ኣበረታኡ ን እቶጊ የመልከት። ኣቢያተ ክርስትያን ብዝግባእ ክሰለሙ ዝቆጸጽ፡ኣብ ውሽጢ ቤተ-ክህነት ክሰላሉ ንዝኸለፍ ምስሕሓባት ዝኖሩ እውን፡ ሊቀ-ካህናት እዩ።

በብዓመቲ፡ 3 ቅርሺ-ባጠራ ካብ ነፍስ-ወከፍ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳሩ ዝርከቡ ኣቢያተ-ክርስትያን የዋጽኡ። ኣደ-ሲሶ (1/3) ንዓኡ ኣትሪፉ ድማ፡ ዝተረፈ ንመንግስቲ የመሓላልፍ። መንግስቲ ብወጉ ነዚ እቶት'ዚ፡ ንሰናይ-ግብሪ ከውዕሎ ይግባእ።

ኣብ ኣድ-ኣደ ቦታ ዝርከቡ ኣቢያተ-ክርስትያን፡ ኣብቲ ዓዲ ወይ ማሕበረ-ኮም ከም ህያብ ተፈቂድዎም፡ ግብሪ ዘይክፈሎ መሬት ይውሃኑ እዮም። ኣብ ካልእ ድማ፡ ዓሰራይ-ኣፍ (ፅሰሪት) ኩን/ ካልእ ልምዳዊ-ህያባትን ይልገሰሎም። እዚ እዩ ድማ እቲ በብዓመቲ ምንጪ እቶት ሊቀ ካህናት ዝክበረ።

ዓለማዊ ቤተ-ክህነት፡ መርዓ ይፍቀዶ እዩ። መዝናን ኩን -ዘኸትሎ ረብሓን፡ ብውርሻ ካብ ኣብ ንውሓድ ከመሓላልፍ ፍቕድ እዩ። እዚ ግን ብተገብእን-ሰራዕ ምዳዘን ኩሓልፍ ይግባእ።

ማእምን፡ካልእ መርዓ ኣይፍቀዶን። ኣብ ኩሎም ኣቢያተ-ክርስትያን ዓድ-ኣበሻ ዝነብሩ ካህናት፡ ንውፋያት-ተመሃሮ ጽሕፈት/ንባብ ክስተምህሩ ይግደዱ።

"ሊቀ-ካህናት" ወረዳ-ኣማሲን፡ ቀሺ-ገብረ እዩ። ንሱ ከም ዝብሎ ድማ፡ ብ ጀነራል ባልዲሰራ እዩ ኣብዚ ኣላፍነት'ዚ ተሸይሙ።

"ሊቀ-ካህናት" ወረዳ/ኣክላ-ጉዛይ፡ ስሙ ክፈልጦ ዘይከኣልኩ ቀሺ ተዋህዶ እዩ። ደጊዶት ባህታ ኣጉሰ እዩ'ውን ሲያሚኡ። መዝናን ሊቀ-ካህናት፡ ኣብቲ ካልእ ወረዳታት እተማልኦ ምዃኑ እውን ክረጋግጽ ኣይከኣልኩን።

ነቶም ምዳባት (ማለት ዘይዓለማዊያን) ዝበሃሉ ኣባላት ሰራዕ ቤተ-ክህነት ንዝምልከት፡ ኣብ ዓድ-ኣበሻ ፈቕዶኡ ገዳማት ፋሕ ኢሎም ይርከቡ። መብዛሕትኦም ግና ኣብ ኤርትራ እዮም።

ፍቕዲ (ምሓድን-ምብዛሕን) ናይቶም ኣብ ገዳማት ዝነብሩ ፈለሰቲ፡ ምስ ቅዱስ-ዝና ናይቲ ቦታ/ጽቡቕ ስም-ተፈላጥነትን ናይቲ ዘመሓደሮ ኣበምንየት (ኣባቲ) / ምጣን-ሃብቲ ናይቲ ገዳምን እተዛመደ እዩ። ማለት እዚ ረቕሒታት'ዚ ምስ ዝማላእ፡ እቲ ገዳም ኣባላት ይበዝሑ። መውሰብ ኣይፍቀዶምን ጥራሕ ዘይኩን፡ ኣብ ሕግታቶም ብዘሎ ጽንዓት ንማንም ዓል-ኣንስተይቲ ብዝኹን ምኽንያት ኣብ ገዳም ምእታው፡ ክልኩል እዩ።

መብዛሕትኦም ገዳማት፡ ኣብ ኣኸራናት ሰለ ዝሰፈሩ «ደብረ» እውን ይበሃሉ እዮም።

ብሕትውናእም ክሳብ ክንደይ ጽኑዕ ምዃኑ ንምርዳእ፡ ኣብ ገዳም፡ዝኹን ኣንስታይ-ጽታኡ እንስሳ ዘብት እውን ክይተረፈ ክልኩል እዩ።

ገዳማት ንኣድሕዶም ዝእስር ናይ ኣባር ቀደዲ የብሎምን። ዘቲ ማሕበርም ዝመረጸ ኣበምን-የት ተመራሐም፡ ፍጹም ኣርንቶም ዝዓቀቡ እዮም። ኣበምንየታት ዝህልዎም ሃይማኖታዊ ናይ ምምሕዳር መዝናን፡ ኣብቲ ዝብርሖ ገዳም ይውሰን። ኩይኑ ግን፡ ብዝኸተልዎ ትምህርትን-ቅዱስ ህይወትን ክበረም ኣብ ዝብርሖ እዋናት፡ ኣብ ከባቢኦም ዝነበር ዓለማዊ ቤተ-ክህነት፡ ምስሕሓብ-ፍልልይን ኣብ ዘጋጠመ፡ ክኖሩ፡ ናብኦም ናብ ፈለሰቲ እዩ ዝቐርብ ዝክበረ።

ፈለሰቲ ኣብ ቤተ-ክህነት ከምደቡ ይኸለፉ። ብድልየቶም ድማ፡ ገዳም ክልውጡ ይፍቀዶም። ኣብ ነፍስ-ወከፍ ገዳም፡ ሃይማኖታዊ ላዕለዋይ ቤት-ትምህርቲ ይርከቡ። ኣብዚ ቤት ትምህርት'ዚ ንከምንነት ዘይምደቡ ካልእ ኣገዳሲ ደርቢ እውን ይሳተፍ እዩ። ደብተራ ወይ ደፍተራ ይበሃሉ።

ኖይ ጽሕፈት ከእለቶም፡ አብ ፊቕይ ዓድታት-ቁሽታትን ኢትዮጵያ ንዝርከብ ህዝቢ የወፍዩ።
አብ ኣብያተ-ክርስቲያን እውን ኖይ ስርዓት-ቅዳሴ ፍጻሜታት ብመሣሙር ዘሰንዩ፡ ደብተራ
እዮም።

አብ ሓድ-ሓድ ኣገደስቲ ኣብያተ-ክርስቲያን ዓድ-ሓበሻ፡ ከም ኣብነት ኣብ«ዋልድባ» እተባህለ
ቦታ (ሃገር-ኣምሓራ) ኖይ ደቅ-ኣንስትዮ ፈለሰቲ ማሕበር (ኢታያት) እውን ይርከብዎም። ኣብ
ኢርትራ ግን፡ ከምዚ ዝኣመሰለ ስርዓት የለን።

ገዳማት ዓድ-ሓበሻ፡ ወትሩ ዓቢ ኣገዳስነት ይወሃቦም። ህዝቢ'ውን ብሓቂ የኸብሮምን-ማዕዳኦም
እውን ይኸተልን።

አብ ኢርትራ ካብ ዝርከቡ ኣገደስቲ ገዳማት፡

- አብ ሓማሲን፡ እንዳ አቡና ተኸለ-ሃይማኖት/ ደብረ-እንድርያስ
- አብ አከለ ጉዳይ፡ ደብረ ሊባኖስ/ እንዳ-ስላሴ
- አብ ሰራዩ፡ እንዳ'ባ ብሩኽ/ ደብረ አቡና ዮናስ/ እንዳ'ባ ዖና/ እንዳ'ባ መጣዕ
- አብ ደቀ-ተስፋ፡ ደብረ-መንቀርዮስ
- አብ ቆሓይን ድማ አብ መወዳእታ፡ ደብረ-ማርያም - ይዝኩ።

እቶም ዝኸበሩን -ሓያላት'ውን ዝኸበሩን -ሃጊት ዓቢ ኣኸብሮት ዝፍለጠሉም ገዳማት ግና፡
ሃይማኖት-ተዋህዶ ኣብ ዘይዝውተር ዓድታት፡ ካብ ከበሳ ወጸኢ ይርከቡ። ንሓቶም ድማ፡ ጸዕዳ
እምባ - ደብረ ሲና፡ ኣብ መሬት ከረገ/ እቲ ካብ ኩሉም ዝዓበየ "ደብረ-ቢዛን" ድማ ካብ
ጊንዳዕ እዞይ ዘይረሓቑ፡ ኣብ ዓድ ሳዩ-ጦርዓን ይርከብ።

አብ ህልዊ እዋን፡ ፍቕዲ ናይቶም ኣብዞም ገዳማት ዝኸበሩ ደቅ-ማሕበር (ሓደስቲ ምዳባትን-
ኣገልገልትን እውን ዘጠቓልል)፡ ልዕሊ 400 ሰባት ኣቢሉ ይግምገም። ብዙሕ ከዩር-ሓቕካ ድማ፡
ፍርቆም ኣባላት ደብረ-ቢዛን እዮም።

***

አባ ገብረ-እግዚአብሔር

ኣበምንዮት ደብረ ቢዛን

ዘቕርቦ ሓበረታ። ስለ'ዚ እውን፡ መራሒ ናይዚ ደብረ (ቢዛን) ዝኸበሮ ርእይቶ
ምፍላጥ፡ እገዳሲ እዩ ዝኸበረ። ምሕዝነት ስለ ዝጸንሓና ድማ፡ ከይተወከስኩም ኣይሓለፍኩን።
ኣባት ገብረ-እግዚአብሔር፡ ሰፊሕ ፍልጠት-ሊቅነትን ዝደለበ ሰብ እዩ። እቲ ብመጠኑ ዝመለኸ
ቋንቋ-ጣልያን፡ ባዕሉ እዩ ተማሃሩ። ኣብ ካልኣይ ኩናት-ኣቕርዶት ኣብ ልዕሊ ማሕዳውያን
ዝረኽቡናዮ ዓወት ንምምዓስ ብጣልያን ዝጸሓፈሉይ መልእኹቲ፡ ሃጊት ከም መዘከርታ ዓቲቦዩ
ኣለኹ።

ኣተሓሳስባ ናይዚ ብቑዕ በዓል-ስልጣን ኣበምንዮት ደብረ-ቢዛን፡ ከምዚ ዝስዕብ እዩ፡

ስብከት ሃይማኖት-ከኒሻ ኣብ መረብ/ምላሽ ድሒሩ ዝኣተወ ተርእዮ ብምዃን፡ ብዙሓት ሰዓብቲ
ከፍሪ ኣይከኣለን ዘሉ። ኣብዚ ሚዳ'ዚ፡ ካቶሊክ እዮም ከሲቦም ዝርከቡ። ንተዋህዶ ሃይማኖት
እውን፡ ናይ ካቶሊክ ኣስተምህሮ እዩ ብቀረባ ዝዛመዶ። ከኒሻ ካብ ዝህብዎ ኣስተምህሮታት፡ እቲ
ዝያዳ ንቕሓት-ተዋህዶ ዝኸኣለ፡ ኣብ ልዕል-ማርያም ዘለዎም ትሑት ኢቓልቦ እዩ። ስለዚ እውን
ተዋህዶ ንከኒሻ "ጸረ-ማርያም" ኢሉም የመልከትዎም።

አባ ገብረ-እግዚአብሔር ንከኒሻ ምስ እስላም ሰራዕ፡ «ማርያም ጸሊኦም ? ኣብ ዳሕረዋይ
ህይወት ይረኽብዋ» ይብል። እናቀጸለ ድማ፡ ምስ ካቶሊክ ዝያዳ ዝዛመድ ሃይማኖት-ተዋህዶ
ምዃን ንምግላጽ፡ «ብዘይካ'ቲ ንባህርያት ክርስቶስ/ መልአኹ-ሴንን ዝብል ናይ ኣረኣኢያ
ፍልልይ እንተዘይከውይ፡ እብቲ ኣገዳሲ መሰረታዊ ሕግታት፡ እዚ ክልተ-ሃይማኖት ይመሳሰል
እዩ» ይብል። ኣብ ካልኣይ-ደረጃ ንዝሰርፀ ኣገባባት እዩ እቲ ፍልልይ ዝያዳ ዝደምቑ። ከም
ኣብነት፡ ሕገ-ግርዘት/ ርኽሳት-ፍቕዳትን ምግብታት ምፍላይ/ ብዓላትን ናይ ስራሕ መዓልትን
ምውሳን (ቀዳም፡ መዓልቲ ብዓል ስለ ዝበሃል ንኣብነት፡ ተዋህዶ ስራሕ ኣይወፍሩን)።

ሕገ-ግርዘት/ ምእጋድ ርኽሳት ምግብታትን ንዝምልከት፡ ተዋህዶ ዝኸተልዎ መምርሒ፡ እቲ
ኣብ ግብረ-ሃዋርያት ምዕራፍ 15 ተጠቒሱ ዝርከብ እዩ።

ሕገ-ግርዛት ንክርስቲያን ዝምልከት ግብእ ዘይምዃኑ ክኾሉ፡ ክርስትና ሃይማኖት ኣብ ዓድ-ሓበሻ ከይኣተወ ክዝውተር ዝጸንሐ ጥንታዊ ህዝባዊ-ልምዲ እዩ። ስለ'ዚ እውን፡ ብዘይካ ሃይማኖታዊ ስርዓት እዩ ክትግበር ጸኒሑ። መድሃኒ-ዓለም ንባዕሉ፡ ነዚ ልምድ'ዚ ኣኸበሩ እዩ ተገረዙ።

ምእጋድ ዘይተበተኹ (ዘይተኸሰተኑ) ሲጋን-ደምን ግና፡ ለውጢ ኣይተገብሮን። እቲ ክምገብዎ ዝደልዩ እንስሳ፡ ብሰም እግዚአብሔር ክኸሰተን (ክብተኹ) ሕጊ እዩ። እቲ እንስሳ ድማ፡ ብመ-ሰረት እቲ ኣብ ኦሪት ዘዳግም ምዕራፍ 14፡ ንጹህ እተባህለ ክኸውን ይግባእ።

ብዛዕባ'ዚ ገሪመኒ፡ እቲ «ብኣፍ ዝመጽእ እምበር፡ ብኣፍ ዝኣቱ ኣይኩነን ንወድ-ሰብ ዘርከሶ» ዝብል ናይ ዩሱስ ጥቕሲ ኣብ ዝመቐሰኩሉ፡ እቲ ኣበምንዮት፡ «ዩሱስ ከምዚ'ሉ እተዛረበሉ ኢጋጣሚ፡ ሃዋርያቲ ኣእዳዎም ከይተሓጸቡ መሓዲ ክቐርቡ ምስ ረኣዩ፡ ፋርሳውያን ንዝቐረብዎ ተቐውሞ መልሲ ንምሃብ» ከም'ዚ ኣዘነኹሲ፡ ቀጺለ'ውን፡ እቲ «ዝሃብኩኹም ተመገቡ» ዝበለ ጥቕሲ ኣምጸእኩሉ። ነዚ'ውን መልሲ ኣዘነብ፡ «ኣብ ዘይትፈልጦ ቤት ከም'ጋሻ ቀረብካ እተዳለወ መግቢ ምስ ዘቐርቡልካ፡ እቲ እንስሳ ዓይነቱ ኩነ ኣገባብ ቅትለቲ ብዘይምፍላጥ፡ ብዘይካ ኣጢኣት ምብላዕ ዝከኣል እዩ። ደሙ ከይፈሰሰን-ርኹስ ምዃኑን እናፈለጥካ እትበልዎ እዩ ነውረ። ኣብ ዝኹነ ጥቕሲ ኣዲሽ-ኪዳን እውን ብንጽር ነዚ ሕግ'ዚ ዘፍርስ ጥቕሲ ኣይርከብን። ወረ'ውን ጉይታና ከም'ዚ ዘብሎ፡ ሕግን-ነብያትን ክመልእ እምበር፡ ከፍርስ ኣይመጸእኩን»።

ንመዓልቲ ቀዳም ዝምልከት፡ ኣበምንዮት ደብረ-ቢዛን ኣብ ዘቐረበለይ መግለጺ፡ መጽሓፍ-ቅዱስ ብንጽር ከም'ዚ ዝገልጽ፡ እዛ መዓልቲ እዚኣ መዓልቲ ዕረፍቲ ክትኸውን፡ ብእግዚአብሔር እያ ተወሲና። ዩሱስ ድማ ነዚ ሕግ'ዚ ኣመሓይሹ እምበር፡ ኣየፍረሰን። ህጽጽ ኣድላይነት ዘድልዮም ዕዮታት ከፍጸሙ እዩ ፈቐዱ። ከም'ዚ ኣብነት፡ ምድላው ዕለታዊ-መግብን/ ልዕል ኩሉ ድማ እቲ ፋርሳውያን ንበለጽ፡ ነቲ ሕጊ ታል-ንቓሉ ኣብ ግብረ ነተርጉሞ ብምባል፡ ኣብቲ መዓልት'ቲ ዝቐጠሉ ዝበሩ ናይ ርህራህ-ምጽወታ-ምሕረትን ተግባራት፡ ክፍጸሙ ከም'ዚ ዝከኣል እዩ ኣበሩ።

መዓልቲ ሰንበት ድማ፡ መድሓኒ ዘዓረገሉ መዓልቲ ንምዝኸኸር፡ ቤተ-ክርስቲያን እዩ መዓልቲ ዕረፍቲ ይኹን ዝበለ።

ስለ'ዚ እዮም ክርስቲያን-ተዋህዶ ነቲ ሓድ-ሓደ ሰዓብቲ ካብኣክ-ክኪሻ፡ 'ቀዳም ዘይወፈረ ኣይ-ክርስቲያን' እናበሉ ዘቐኸሙልዎ ኣዘራርባ፡ ከም'ዚ ጸርፊ ገሚቶም ዝጽግዎ።

ዓለማውያን ኣባላት ቤተ-ክርስቲያን፡ መውሰዕ ከፍጽሙ ይፍቀድ እዩ። ዝመረጽዎ ሰበይቲ ግና፡ መበለት-ሓያም ክትኸውን ኣይፍቀድን። እዚኣ ብሞት ምስ ትፍለ ድማ፡ ዳግም ኣይምርዓውን። ኣብ ናይ ላቲን-ካቶሊካዊ ሃይማኖት፡ ዋላ'ውን ኣብቶም ዓለማውያን ዝበሃሉ ኣባላት ቤተ-ክርስቲያን፡ መርዓ ክልኩል እዩ ኢላ ምስ ኣበርከም፡ ኣባት ገብረ-እግዚአብሔር ኣብ ምዕራፍ 7፡ 1ይን-2ይን ጥቕሲታት ቀዳማይ መልእኹቲ፡ ጳውሎስ ናብ ሰብ ቆሪንጦስ ከምልከት ኣዘነኹሲ።

ርእይቶኡ እናቐጸለ፡ ብዝሒ ናይቶም ኣብ ሃይማኖት-ክኪሻ ዝእመኑ ደቀ'ባት ኣብዚ ዓመታት እዚ ምብርኮቲ፡ ብሰንኪ ኩናት-ሕማማት-ጥሚትን ዘኹተልዎ ሽግራት ድኣ'ምበር፡ ሰላምን ጽቡቕ ምህርትን ምስ ተረኸቡ፡ እቲ ሰብከት ደው ኢሉ፡ መብዛሕትኦም ኣብ ጥንታዊ-ሃይማኖቶም ከምለሱ ምዃናም ዝበር እምነት ገለጸለይ።

ብዛዕባ ሃይማኖት ምስልምና ዝበር ርእይቶ ክገልጽ ተሓቲቲ ድማ፡ እዚ ሃይማኖት'ዚ ከስፋ-ሕፍሕ ዝፈቐደሉ ኩነታት፡ እቲ ኣብ ሞንጎ ሰለቲኦ-ክርስቲያናዊ እምነታት ዘሎ ፍልልይን-መንግስቲ ኢጣልያ ዝፈቐዶ ናይ እምነት ሓርነትን ምዃኑ ኣብርሃለይ። ቀጺለ ምዕባለ ናይዚ ሃይማኖት'ዚ ንምዕጋት፡ ብርእይቶኡ ኣብ ጥንታዊ ኣገባብ ምምላስ እዩ መፍትሒኡ። ማለት ኣብቲ ብቐድሚ ዘመነ-ዮሃንስ ንኩሎም እስላም ንግስነት-ኢትዮጵያ፡ ኣብ እተወሰነ መዓልቲ ክርስቲያን ኩይኖም ማዕተብ ክእስሩ ዘገድድ ሕጊ ምምላስ እዩ። ነዚ ምስ ዝጸንጉ ድማ፡ ብሞት ክቐጽዑ ዝበለ ኣዋጅ ምትግባር እዩ'ቲ ምኹር።

ቅድም'ዚ ኣዋጅ'ዚ ምእዋጁ፡ ሃይማኖት-ምስልምና ሸለል ተባሂልዎ ድኣ'ዩ ጸኒሑ'ምበር፡ ግዕድ ስብከት ከካይድ ኣይፍቀድን ዝነበረ። ማሕበረ-ፖለቲካዊ ኩነታቶም እውን ካብ ናይ ክርስቲያን ለጠቕ ዝበለ እዩ ነይሩ። ማንም ምስ ሓደ-ክርስቲያን እተላኸፈ እስላማይ፡ ብሞት ይቀጸዕ እውን ይበሃል ነይሩ እዩ።

ምስ ናይ'ዚ ኩሉ ግን፡ ሃይማኖት ምስልምና ኣብ መረብ/ምላሽ ብዙ-ኣት ሰዓብቲ ኣፍረየ።

ብንጉስ-ዮሃንስ እተእወጀ-ኣዋጅ ግን፡ ብሃይማኖታዊ-ስምዒት ኣይኩነን ጥራሕ ተደፋራሑ። ፖለ-ቲካዊ-ዕላማታት እውን ዘማልእ እዩ።

እስላም፡ ተሓባበርቲ ናይቶም ዝበኣሉ ጸላእቲ/ተቐውምቲ ንግስነቲን ተባሂሎም እዮም ተሃዲኖም። ግብጻውያን፡ ኣብ ሰንሒት-ባጽዕ ኩይኖም ነቲ ህዝቢ መረብ/ምላሽ ልኡላውነት ዮሃንስ ኣብ ሃገሩ ከዩስፋሕፍሕ ዘላዓሉ ተቐውሞ፡ ደገፍቲ እዮም ዝነበሩ።

ከም ሳብኒ ናይዚ ብዮሃንስ እተኣወጀ-አዋጅ ግን፡ ጀበርቲ (እስላም-ሓበሻ) ብብዝሒ ተሰይዖ፡፡ እቶም ዝተረፉ ድማ ብቀትሪ ማዕተብ ኣሲሮም፡፡እምነት ክርስትያን-ተዋህዶ እተቐበሉ ከኳ እንተ-መሰሉ፡ ብለይቲ ኣብ ኣባይቶም፡ ካብ ጸሎት-እስላማዊ ኣገባብን ኣድረሓቹን፡ ስለዚ እዮም፡ውን «ብመዓልቲ ክርስትያን -ብለይቲ እስላም» ተባሂሎም።

እቲ ኣበምንዮት ከም ዝሓበሮ ድሕ፡ ሓድራዊ ጀበርትን/ ኣብ ገማግም ባሕሪ-ኣብ ባርነን ካብ ዝርከቡ እስላም ናብ ሃይማኖት-ክርስትያን ክምለሱ ከኳ እንተ'ጋጠመ፡ ብርእይቶይ (ደራሲ)፡ ነብሱ ዝፈቐድ እስላማይ፡ ኣብ ጥንታዊ ሃይማኖቱ ክምለስ ኢልካ ምሕሳብ ዘበት እዩ።

ኣባ-ኪዳን፡

ካቶሊካዊ-ካህን ወደ'ባት

እንታይ ይብል ? ኣባ-ኪዳን⁵፡ 60 ዓመት ዝዕድመኡ -ዓላ -ሕያዋይን ስርዓት ንጽህናን ዘላልዮ ካቶሊካዊ-ካህን እዩ። ናብዚ ሃይማኖታዊ-እስተምህሮ ዝመርሖን/ ካህን ክኸውን ዝሰርዖን፡እቲ ብቐድሚ 32-33 ዓመት ኣቢሉ ዝሞተ " ኣባ-ብባቢስ " እዩ። ኣባ-ኪዳን፡ ወትሩ ብፍቕርን ዓቢ ኣክብሮትን ይዝክሮ።

ብዛዕባ ኣብ መረብ/ምላሽ ዘለው ናይ ሃይማኖት ሕቶታት፡ ርእይቶኡ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ፡

ኣብ ኣስመራ-ሓግሲን፡ ብዘይካ'ቶም ካብ ሰንሒት/ኣክልጉዛይን መጺኦም ኣብ ዕስክርና ዝርከቡ ወይ ናይ እግራ-መንገዲ ዓሰከር፡ ካቶሊካውያን ደቀ'ባት ኣይርከቡን።

ኣብ ናይ መጀመርያ እዋናት፡ ነቶም ካብ ሃይማኖት-ተዋህዶ ናብ ካቶሊክ ዝእመኑ ዓለማውያን ኣቐሻሽቲ፡ ምስ ኣንስቶም ሓቢሮም ከነብሩ፡ ይፍቀድ እዩ ዝባረ። እዚ ግን፡ ነቶም ሓደስቲ ምዳባት ኣይምልከትን።

ንምእመናን ዝወሃብ ቅዱስ-ቁርባን፡ ብክልተ-መልክዓት ይካየድ ዝበረ። ጸሎት፡ ብቲንቲ-ግእዝ እንኪፍጸም/ ብዓላት፡ ብናይ ተዋህዶ መምርሒ እዮም ዝኸብሩ ነይሮም።

ብዛዕባ ኣብ ኣክልጉዛይ ዝገብር ካቶሊካዊ ጉጅለን-ህልዊ ኩነታቱን ከገልጸለይ ብዝሓተትኩ፡ ኣባ-ኪዳን፡ ብጥንቃቄ ሰገጥ በል። ብዛዕባ ካልእ ሃይማኖታዊ-እምነታት መግለጺኡ እናቐጸለ፡ ኣብ መረብ/ምላሽ ፋላሻ (ሓባሻ እብራይስጥ) ከም ዘይርከቡን፡ ምስልምና ድማ ኣብ ሞንጎተን ዝዓስኩ ኣስላም ዝምርዓዋ ደቅ-ኣንስትዮ ብሕልፊ ሰዓብቲ ይረከብ ምህላው ገለጸለይ። ካብዚ ንሓል ግን፡ ከኒሻ እዮም ዝያዳ ክዕውቱ ጸኒሖም።

ኣብዚ እውን መግለጺኡ እናቐጸለ፡ እዚ ጽልዋ'ዚ፡ ካብቲ ኣብ ሞንጎ ራእሲ-ወለንዝኣልን/ ደጊዮት-ሃይሉን እተሓልለ ናይ ሓድራዊ ኩነት ከም እተበገሰ ገለጸለይ። ደጊዮት-ሃይሉ ተሳቢሩ ምስ ተቐትለ፡ እንዳ-ጸዓዚን እውን በቲ ተጻራሪኡ እንዳ-ሃዘን ምስ ተመልከ፡ ብዙሓት ተኸተልቲ እንዳ-ጸዓዚን ኣብ ሕጡምሎ መዕቁቢ ረኺቦም፡ ብስዊድናዊ-ሚስዮን ተቐባልነት-ረድኡትን ረኺቡ።

ብዘይካ መግዚ-ክዳን-ካልእ ኣድላይ ቀዳማይ ረድኡትን- ቁልፁ ክንክን ተገይሩሎም ናይ ኢድ ጥበብ ኣስተምህሮ እውን ቀሰሙ። እቶም ዝቐረሙ ድማ ፊደል ከም ዝቐጽሩ ተገብረ። ከምዚ ኢሉ ኣብ ልብታቶም ሰራውር ምስ ተኸለ፡ በዚ ሎሚ (ሽዑ) መንግስቲ-ኢጣልያ ፈቐድዎ ዝርከብ ናይ ሃይማኖት ሓርነት፡ ናይ ከኒሻ ሚስዮናውያን፡ ፍረ ናይቲ ዝዘርእዎ ሰናይ-ግብሪ ክሓፍሱ ይርከቡ።

ብዛዕባ'ቲ ቤተ-ክርስትያን ተዋህዶ ዘዘውትሮ ኣይሁዳዊ-ኣገባብን/ ዘቐርቦ ምኽንያታትን፡ ብሕልፊ የሱስ ክርስቶስ ነቲ ሕግታት ብገጽር ከም ዘይኩሃን ዝብል ርእይቶታት ምህላው ብዝገለጸኩሉ፡ ከም ዝሰዕብ መልሲ ተዋህቦኒ፡ «ግርዘት ንዝምልከት፡ መልእኹቲ ጳውሎስ ናብ ሰብ-ቆሪንጦስ ከም ዝገልጽ፡ እዚ ልምድ'ዚ ብድልየት ዝፍጸም እምበር፡ ምስ ድሕነት-ነፍሲ ዘራኽብ ነገር ከም ዘይብሉን፡ ተዋህዶ እውን ኣብዚ ጉዳይ'ዚ፡ ተመሳሳሊ እዩ ርእይቶኦም።

ብዛዕባ'ቶም ብጥንታዊ-ሕጊ ርኽሳት ዝበሃሉ ምግባታት፡ ጳጥሮስ ዘረኣዮ ራእይ ምዝክር የድሊ። ንዓኡ፡ ኩሎም እንስሳታት ብዝቐረበሉ፡ ቅዱስ-ቃል ቀሪቡ ብዘይኣፈላላይ ከምግብ ኣዘዙ። እቲ ሃዋርያ ግን፡ ኣብ ሞንጎእም ርኽሳት እንስሳ ምህላዎም ኣመልኪቲ ኩበቅዕ፡ ብሓዕ ድሕ ተባህሎ።

ብዛዕባ ምብዓል መዓልቲ-ቀዳም ድማ፡ ኣብ ወንጌል ይኹን ኣብ ምሉእ ሓዲሽ-ኪዳን፡ ጉልበ-ታዊ-ዕዮ ዝፈቐድ ጥቕሲ ከም ዘየልቦ» ገለጸለይ።

5- ኣባ= ካህን።

ዝርርብና አብ ዝፈጸምናሉ፡ እባ-ኪዳን፡ እዚ ዝኾተል እገዳሲ ሓበረታ ኣስንቐኒ፡ ኢጣልያውያን ቅድሚ ንከበባ ምምጻእም፡ ተወላዶ ደቀባት ብዛዕባ ሃይማኖትና ክሓቱ እዮም ጸኢሎም። ሃይማኖትና ክቐሊክ ምዃኑ ብዘፈለጡ ድማ፡ ብታሕጓስ ተቐበልዎ። ኢጣልያ ኣብዚ ጉዳይ፡ ዚ ዝበሮ ሸለልትነት ምስ ተገንዘቡ ግና፡ ሃይማኖት ናይ ምልዋጥ ግዴታ ኣይተራእዮምን። ሃይማኖትም ብዘየገድሱ፡ ማዕረ ክንክን ይግበረሉም ብምንባሩ።

ልምዲ ናይቶም ብ ተድርስ/የግንስ ከእወጁ ዝጸንሑ ኣዋጃት ስለ ዝጸንሑም ድማ፡ እዚ ጉዳይ፡ ዚ ንቕድም ጋን-ኩናም፡ ኣስዲቦም ግና ነቲ መንግስቲ-ኢጣልያ ዝፈቐዶን-ከውሕሶ ዝበሉን ሰፊሕ ሓርነት፡ እተሓደሰ ምሲጋና ኣቕረብሉ።

***

ኣፈንዲ መሓመድ ብዛዕባ ሃይማኖት እስላም

ዘቕርቦ ሓበረታ ። ካብቲ መንግስቲ-ኢጣልያ ኣብ ኦርትዶ ዝፈቐዶ ሃይማኖታዊ-ሓርነት፡ እስላም እዮም ብርግጽ ዝደገመኩሞ ረኺቦም። ኣብ መረብ/ምላሽ እዚእም፡ ውን ማዕረቶም ኣብ ካልእ ሃይማኖት ዝኣመኑ ዚጋታት እዩ ዝነበረ መሰሎም። ስለዚ እውን ነጻ ዝኾኑ ገለጸእምን-ኣተሓሳስባእምን ንምፍላጥ፡ ብቐዳምነት ናብ መሓመድ-ኣፈንዲ ወድ-ኣቡበክር በዓል ትምብኩቲ ቀረብኩ።

ብዝሒ ናይ ደቀባት ሰራዊትና ብእስላም ተዓብሊሉ ኣብ ዝነበረ እዋን፡ ሃይማኖታዊ መሰሎም ከሕሎ ንማለት፡ ኣቡበክር በዓል-ትምብኩቲ እዩ ብኣና (ኢጣልያ) ንደምዝ ተቐላፋ፡ ወታሃደራዊ «ኢግም» ተባሂሉ ዝነበረ። ምላሕ ሓቢሩ ድማ፡ መሓመድ-ኣፈንዲ፤ እተባህለ ወዳ፡ ከም ጸሓፍን-ኣስተርጓምን ቋንቋ-ዓረብ፡ ኣብ ጠቕላላ-እዚ ሰራዊት ደቀባት ተመደበ።

ስለዚ እውን፡ ብዝነበሮ ፍልጠት/ እንዳዊ ደረጃ/ ሃገራዊነት/ኣገልግሎት፡ መሓመድ ኣፈንዲ ሃይማኖት-ምስልምና ንዝምልከት ሓበረታ ከቕርበለይ፡ ብቐፅ ዚጋ እዩ ዝነበረ።

ንሱ ከም ዝገልጽ፡ ብዘውሓደ ኣገባብ ድኣ ይኹን እምበር፡ ኣብ እስላም እውን ከምቲ ናይ ክርስቲያን ብዝመስል ኣገባብ፡ ምፍልላይ ጉጅለታት ኣሉ እዩ።

ጽሑፍ ሃይማኖታዊ-ሕግታት ዝኾተሉ፡ እቶም «ሑምሲ» እተባህሉ ምእመናን እዮም። እዚእም፡ ብድሕር መሓመድ፡ ነቲ ክቢይ-መሓመድ ባዕል ዝጸሓፎ «ሱራ» እተባህለ ምዕራፋት ጠርኒፋ ኣብ ሓደ ቴርሓፖ እተባህለ ቅጹ ጠሚሩ ዘቕረበ «ከሊፋ-ዑስማን» ይኣምኑ።

«ሸዒ» እተባህሉ ካብ ስም ንቐድም ዝጠቐስናዮም ዝፍለዩ ጉጅለ ከም ዝእምንዎ ድማ፡ ብድሕር መሓመድ፡ «ዓሊ» እዩ ቀዳማይ ከሊፋ ዝኾውን። ዓሊ፡ ንመሓመድ ወድ-ሓወቦኡን ሰብኣይታ ፋጥማ እተባህለት ሓንቲ ጓሉን እዩ።

ሃገር ዓረብ -ቱርኪ -ግብጺ -ቱኒዝ -ኣልጀርያ -ማሮኮ፡ ተኹተልቲ ስርዓት-ሑምሲ እዮም። እቲ «ሸዒ» እተባህለ ጨንፈር ድማ፡ ኣብ ፋርስ (ኢራን) -እንግሊዛዊ ህንዲ፡ ዝደገመ ደዝውተር።

ብዘይካ ስም ከልተ ዓበይቲ ዓውድታት፡ ካልኣት ለጠቐ ዝበለ ኣገዳሽነት ዝወሃቦም ንኡሳን ጉጅለታት እውን ኣለው። ካብዚኣቶም፡ እቶም ኣብ መጀመርያ ናይ ዘለናዮ ክፍለ-ዘመን ሓደሊ ደለቦም፡ ከሳብ ውን ጉቱርኪ-ግብጽን ዘርዓዩ ናይ «ኣል-መጅዌስ» ወይ ወሃባውያን (ወሃቢ) ዝበሉ ጉጅለ ይዝኩ።

ቡቲ ውሩይ-ጨካን፡ ንግሪካውያን ከይተረፈ ኣብ ሓርነታዊ ቃልሶም ዘሰነፈ እብራሂም-ፓሽያ ብ 1821 ዓ.ም. ተሳዒርም ምስ ተበታተኑ፡ ወሃባውያን፡ ኣብ ማእከላይ ክፍሊ ሃገር-ዓረብ ክነብሩ ተገዲዶም፡ ኣንጻር ቱርኪ ዘይወጽእ ጽልኢ እናሓቑ ደነብሩ። ኣብዚ ናይ መወዳእታ ዓመታት ክብ እናበሉ መጸእዎም፡ ብዛዕባ ቱርኪ እውን ከጸወሮ ዘይኸእል መጻኢ ዓበይቲ ፍጻሜታት ይፍቓሩ።

እም «ኣል-መጅዌስ» ወይ ወሃባውያን ከም ዝእምንዎ፡ መሓመድ ስብከታዊ ተልእኮ ብዝፈጸመ፡ ኣብ ህይወት ተራ-ሰብ እዩ ተመሊሱ ጥራሕ ዘይኩነ፡ ብዛዕባ ድሕነቲ እውን ከይተረፈ ይጠራጠሩ። እምነቶም፡ ቁርኣን እዩ። ንኹሉ ቲ ብሃጥርያ ተኹተልቲ ወይ ወረሰቲ መሓመድ ኢና እናተባህለ ዝተኣታተወ ከም «ሱና» ዝፍለጥ ናይ ቁርኣን ኣፈታትሓን-ገለጸን-

6- ኣፈንዲ፡ ነቶም ኣብ እስላማዊ-ዓለም ሊቀውንቲ እተባህሉ ዘፍቀድ ሲቪላዊ-መዓርግ እዩ።

እተወሰኹ ሕግታትን፤ከም ገዋሉት-ርኹሳትን፤ ይኹን። በዚ 'ውን ን«ሱናውያን» ከም ብክልኢይ- ደረጃ ዝሰርዑ እሰላም ይግምትዎም።

ምስ ተርኪ ዘለዎም ጽልኢ፡ድርብ እዩ፤ሱናውያን ብምዃኖም/ባዕዳውያን-ገባእቲ ሰለ ዝበሃሉን። «ሱሲ» እተባህሉ ጉጅለ፡ ናይቶም ኣብ ደረቕ-ምስልምና ዝእምን -ሃይማኖታዊ ምጽውዋር ዘይፈቅድን ጉጅለ እዩ። እንጻር'ቶም ሃይማኖተ-አልቦ ዝብልዎም ኣመንቲ ካልእ ሃይማኖታት ንምድምሳሰ፡ ቀጻሊ ኩናት ይምድቡን-ይሰብኩን።

«ማሕዳውያን» ድማ፡ እቲ ብቁርኣን ንብመላእ ደቅ-ሰብ ኣብ ሃይማኖት ኣደ-እምላኽ ንም- ምራሕ፡ ኣብ ናይ መወዳእታ እዋን ከመጽእ እዩ እተባህለ «ማሕዲ»፡ ድር መጺኡ እዩ ኢሉም ዝእምኑ እዮም።

ማሕዲ ግና፡ መጺኡ ኣደ-ክሊፋ ኣድጊ ገዲፋ ሞይቲ ከብቅዕ፡ ዓለም ከም ቀደማ ናብርኣ ትቐጽል ብምህላዋ፡ መሰረት እምነቶም ብቐሊሉ ዝርዳእ ይኸውን። ብተወሳኺ፡ እዚእም እሰላም ተባሂሉም'ኪ እንተተጸውዑ፡ ብኣንጻር ናይቲ ቁርኣን ዝኸተሉ ኣስተምህሮ፡ ማለት ንጸላእ እውን እንተኸነ፡ «ኣ እላ እላህ -ኡ መሓመድ ራሱል ኣላህ» ኢሉ ምስ ዝጽለ፡ ከም ኣማኒ- ቅዱስ ሰብን ምቕባሉ ዝብል ቁርኣናዊ-መምርሒ ጥሒሶም፤ብዘይምሕረት ይቐትሉ። ንእሰላም ኣሕዋቶም እውን ከይተረፈ ከም ጊላ ይሸጡ። ስርቂ የዘውትሩ -ኣብ ኣደ እዋን ክልተ ኣሓት የእትው(ንመርዓ)። ኣንስቶም ድማ፡ እቲ ብድሕር ፍትሕ ሰለሰተ ወርሕን-ፈረቓን ምጽናሕ ዝውሰን ቁርኣን ጥሒሶን፡ ሰብኣይ ፈቲሖን ብሉንብሉ ካልእ ይምርግዎ።

ኣብ ሞንጎ'ቶም "ሑምሲ" እተባህሉ መሰረታውያን፡ ኣገባብ ኣተረጎንማ ሃይማኖታዊ ኣምልኮት ንዝምልከት፡ ኣርባዕተ እተፈላለዩ ኣገባባት ምህላምዎ ይዝከር።

«ሰላ» (ሰጉድ)፡ ብመሰረቱ ኣምሳ-ጊዚ ክሰገድ እኪ እንተኸነ ስርዓቱ፡ ንኣመንቲ ከጥዕም፡ ምውሓዱ ተፈቂዱ እዩ።

" ኣምበላውያን " እቶም ዝደረቑ ኩይኖም፡ 21 ጊዚ ይሰግዱ። " ሻዓይፊ " 15 ጊዚ ይሰግዱ። "ኣነፊ" 12 ጊዚ። " መልኪ " ድማ 4 ጊዚ ጥራሕ ይሰግዱ። ብተወሳኺ፡ ኣብ ልምዳዊ ጽርየት ኣካላትን/ ካልእት ንኡስ-ግምት ዝወሃበም ጉዳያትን ፍልልይ'ኪ እንተሃለው፡ ንመሰረት ናይቲ 4 ኣገባብ ኣከፋፍላ ብዙሕ ኣይጸልዎን። እዞም 4 ኣገባባት፤ከም 4 መቐለመት ናይ ኣደ ጸባ- ኣቂ ዝሕለብ ጡብ ይግመቱ።

እሰላም ደቀ'ባት መረብ/ምላሽ ኣብ ክልተ-ጉጅለ ይኸፈሉ፡ ጀብርቲ -ነባራ ይበሃሉ። ጀበርቲ፡ ጥንታውያን ተኸተልቲ ምስልምና ምዃኖም ይኣምኑ።

መሓመድ ብቐረይሸዓውያን ይህደን ኣብ ዝነበረ እዋናት፡ ኣብ ከባቢኡ ንዝነበሩ ነገስታት እምነቱ ዝገልጽን-ኣገዛት ምሕታትን- ዝእመሰሉ መልእኹታት ይልእኹ ነበረ። ንንጉስ ዓድ-ሓበሻ፡ «በላል» እተባህለ ዘመዱ ለኣኸሉ። "በላል" ብዙሓት ተኸተልቲ ኣፍረዮ። ብሕልፊ ኣብ መረብ/ ምላሽ። ናብ ነቢይ-መሓመድ ብዝተመልሰ ድማ፡ ኣብ ኢትዮጵያ ኣይሊ(ጀበር)ምስልምና ከም ዝረኸበ ገለጸሉ። ካብዚ እዩ'ውን እቲ ጀበርቲ ዝብል ስም፡ ነዞም ኣይሰቲ ሰዓብቲ ምስልምና ተዋሂቡ። ዘርኦም ድማ፡ ምእንተ-ክብሪ ነቲ ስም ዓቂብዎ ተረፈ።

ኩይኑ ግን፡ ጀበርቲ ካብቶም ካልእት እሰላም ኣዝዮም ይፍለዩ። ኣንቲ ሰበይቲ ይምርግዎ። ነዚ'ውን ኣቐዲሙ ምስ ኣቦ/ ኣው/ ወይ ወኪል ናይታ 'ተገድስ መርዓት ኣቐዲሙ ብዝገበር ስምምዕ፡ ገዝሚ ኣይክፈሉን። ኣብ ሞንጎ ጀበርቲ፡ ሰብኣይን-ሰበይትን ብማዕረ ገንዘብ ተሳቲፎም እዮም ኣብ ጥቕሚ ናይ ኣባር-ቤት ዘውዕሉ። ፍትሕቲ ሰበይቲ ብድሕር 40 መዓልቲ እንደገና ክትምርሶ ይፍቀድ። ገጸ ኣይትሸፍንን። ተፈቲሓ ድማ፡ ኣብ ቤት-ኣቦኣ ከይተመልሰት ነጻ ኩይና ትነበር። ኣድ-ኣደ እዋን፡ ብሕልፊ ዝወለደት ምስ ትኸውን፡ ኣብ ቤት-ዝነበረ ሰብኣይ ትነበር። ጸመ-ሮሞዳን ንዝምልከት፡ ጀበርቲ ንናይ መኳ ፍቕዲ ከይተጸበዩ ኣዳስ ወርሒ ተዓዚቦም፡ ባዕሉም የበግስዎ። ስለ'ዚ እውን፡ እቲ ዒድ ኣል ፍጡር ዝበሃል ዓቢ በዓሉም፡ ካብቲ ናይ መኳ ኣብ ዝፍለ መዓልቲ እውን ክኸብር ይኸእል። ንኣብነት ኣብ ዘለናዮ 1893 ዓ.ም.(እዚ ጽሑፍ ኣብ እተዳለወሉ እዋን) ጀበርቲ ነዚ በዓል'ዚ መዓልቲ-ሱይ ከኸብርዎ እንክለው፡ እቶም መሰረታውያን ዝበሃሉ ሑምሲ፡ ብሰንበት እዮም ኣብዲሉም።

ጸሎት/ ጽርየት ኣካላት ንዝምልከት ኣገባብ፡ ንናይ ኣነፊ(ኣናፊት) ልምዲ ይኸተሉ።

ነባራ፡ ንኣድሕዳዊ ምድግጋፍ ዝቐሙ ካበዩ ክፍለ-ወገን ኢርትራ እተኣኸኸቡ ቢጋታት እዮም። ቦታኦም፡ ኣብ ምብራቓዊ ገማግም ከበሳ ይነበሩ። ሑምሲ ከነሰም፡ ካብዚእም ዝፈልዮም ኣብ ኣገባብ ንጽህና-ኣካላት፡ ማይ ስለ ዘይጥቀሙ እዩ። ብሑጻን-ኣመድን ይጸርዩ። እዚ ኣገባብ'ዚ ማይ ኣብ ዘይርከበ ቦታ(ከም ምድረ-ብዳ)፡ ቁርኣን እውን ይፈቐዶ እዩ። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ መርዓ ኣብ ክንዲ ኣብቲ እተወሰነ መዓልታት ሱይ-ዓርብን ዝፍጽሙ፡ ብኸዋኸብቲ ይውሰንዎ።

አብ ሞንጎኦም ነዚ ፍልጠት'ዚ ዝመለኹ ዚጋታት እዮም ድማ ከዋኸብቲ ተዓዚቦም፡ ዝጠዓመ ወርሕን-መዓልትን ናይቲ መርዓ ዝውሰኑ።

ነባራ፡ ብመጓሰ-ማሕረስ-ካልእ ኢደ ጥበብን- ይናበሩ። ናይ ባልሎም መሬት ዝወገንሉ እዋን ኣይዝበርን። ጋሻ-መጸእተይና ምዃኖም ድማ፡ እዚ ንባዕሉ እኹል መረዳእታ እዩ።

***

ሓጅ-ሓሰን ከ?

ብዛዕባ እስላም እንታይ ይብል?

ብድሕር'ቲ መሓመድ-አፈንዲ ዘቐረበ ክልሰ-ሓባባዊ ክበሃል ዝከኣል ሓበረታቲብ «ሓጅ-ሓሰን?» እዩ ግብራዊ-መልክዑ ተገለጹለይ።

ሓጅ-ሓሰን፡ ሓው ነቲ ብርሃኑ እተባህለ መራሒ ናይቶም ኣብ ኣስመራ ብስሙ መሰረት፡ብርሃኑ እተባህለ ፍሉይ ቁሸት ዘቐመ- እስላም እዩ።

ዝርእይቶኡ፡ ኣብ ሓማሴን ሃይማኖት-ከኒሻ እዩ ብቐድሚ ምስልምና ዝያዳ ከስፋሕፍሕን-ፍቕዲ ሰዓብቲ ክበርከትን ዝረእ ዘሎ። እቲ ዘገርም፡ ኩነት ዝኹኑ ሓድ-ሓድ እስላም እውን ኣብ ሃይማኖት ከኒሻ ክሰግሩ ምርኣይ እዩ።

ከኒሻ ብታሕጓስ ቅቡል ሃይማኖት ኩይኑ ዝረእ ድማ፡ ንእግዚእብሄር ውልቁ፡ ስልጣን ስለ ዝእምንሉ እዩ። ንማርያም፡ ቀዳምነት እተዋህባ ፍጥርቲ ምዃኖ'ዚ እንተኣመኑ፡ ከምቲ ካብኣከ-ተዋህዶ ዝኸተልዎ፡ ብዛዕባ ሂዩት-ሞት-ድሕነት ነፍሱን፡ ስልጣን ኩነ ተኸእሎ ኣይእምንላን። ካምዚ'ሉ እውን ብርእይቶኡ፡ ሃይማኖት-ከኒሻ ብዝያዳ ንምስልምና ይዛመዶ።

ኣብ ክልተ-ነጥቢ ግን ይፈላለዩ። እስላም፡እግዚእብሄር ሲጋ ሰቢሱ ክውሰድን-ክመውትን ይኸእል ንዝብል እምነት ዋላ'ውን ብናይ ተምሳል መንገዲ ፈጺሞም ኣይቅበልዎን። እቲ ካልኣይ ነጥቢ ድማ፡ ከኒሻ ንደ መሓመድ ተልእኮ ዘይእምንሉ ምዃኖም እዩ።

ከኒሻ እውሒሶምም ዝርከቡ ሓፈሻዊ ተቐባልነት፡ ብጽቡቕ ግብሮምን-ብዘይ ሃይማኖታዊ ኣፈላላይ ንክሉም ሰኡናት ስለ ዝምጽውቲን-ናይ ትሕትና ኣገባባቶም-ምስ ደቀ'ባት እውን ከም ኣባላት ናይቲ ሰድራ ሓቢሮም፡ ብስነ-ሰርዓት ሃይማኖታዊ ጉዳያት ስለ ዝረዳድኡን-ኣድላይ ኣስተምህ-ሮታት ኣደ-ጥበብ/ ኣገባብ ሕርሻን ስለ ዝምህሩን እዩ።

ካብኣካውያን፡ ኣብ ሓማሴን ሰዓብቲ ዮብሉምን። ኩይኑ ተረፋ ኣብቶም ካብ ሰንሒት-ኣከሰ ጉዛይን ዝውለዱ ሰራዊት ደቀ'ባት ዝዓስኩ ውሑዳት እዮም ዝርከቡም።

ጀበርቲ፡ ሓንቲ-ሰበይቲ ከም ዝምርግውን፡ ኣንስቶም ድማ ኩርዓት-ሓርነት-ክብርን ዓቲቦን፡ ከምተን ክርስትያን ደቅ-ሃገረን ገጸን ከም ዘይሸፍና ኣረጋገጸለይ። ኣንስቲ-ጀበርቲ፡ ካብ ኣንስቲ ናይቶም ኣሳገምቲ ቀቢላታት (ሓባብ-ብንግምር...ወ.ዘ.ተ.) ብዝፍለ መንገዲ፡ ብዝሓ-መውሰዕ (ፖሊጋምያ) ይቃወማ። እዞን ኣብ ድሓር እተጠቐሳ ግና፡ ማሕበራዊ-ህሳወኣን ዘውሕሰ መንባብሮ ምስ ዝረኸባ፡ ነዚ ጉዳይዚ ብዙሕ ኣቓልቦ ኣየድህባሉን።

ሓጅ-ሓሰን ብተዝታ ርእሱ እናንቐነቐነ፡ ጀበርቲ እዚ ዝፍጽምሉ ምዃንያት፡ ኣብ ጸሎት ይኹን ኣብ ጸም...፡ሕገ-አምላኽ ስለ ዘይኸተሉ እዮም ይብል።

ጀበርቲ ብማእለማ/ጥልፊ/ስፍነት/ዕዮ-ሜማ-ኩረሻን/ካልእ ጥበባትን ይናበሩ (ክርስትያን ሓበሻ ሓረሰቶት ብምዃኖም ዝነፅቅዎም ሰራሓት)። ብሓጺን ዝሰራሕ ዕዮታት ግን ኣይሰርሑን። እዚ ብኹሉም ተጸላኢ ዝኹን ጥበብ፡ ብሓድ-ሓድ ክርስትያን ሓበሻ ይዝውተር። መጽልኢኡ፡ ጥንቆላ ብዝሕወሶ ህዝባዊ-እምነት፡ኣዞም ደርቢ እዚእም ብለይቲ ያኢ ኣብ ዝብኢ ተለዊጦም፡ ቅትለት-እኩያትን ክፍጽሙ ይሓድሩ ስለ ዝበሃል እዩ።

እዚ ዝና'ዚ፡ ነቲ ኣብ ሃገርና (ኢጣልያ)፡ ሰብ፡ ኣብ ኣሽሰ-ተኹላ (Lupo Mannaro) ይልወጥ ዝበል እምነት መሲሉ፡ ኣብ ዓድ-ሓበሻ "ቡዳ" ይበሃል።

ሓድ-ሓድ ጀበርቲ፡ ብመጓሰ-ማሕረስን እውን ይናበሩ። ብዘመኑ ጀበርቲ ኣብ ዝውሰድሉ ዓዲ ማዕረ ደቅ-ዓዶም፡ መሬት ይማሰሉ ነድሮም እዮም። ብዘመን ንጉስ-ተድርስ ድማ፡ ሕሉፍ ክበረ ተዋሂብዎም፡ ሸውዓተ-መሰኻኸር ክርስትያን ብሓባር እዮም ንምስክርነት ሓደ-እስላማይ ዝገጥም ነድሮም ይበሃል።

7- ሓጅ ወይ ሓጺ፡ ነቶም መካ ዝነገሩ-እስላም ዝወሃብ መጻውዒ እዩ።

ንጉሱ-የግንብ፡ እስላም ደገፍቲ ግብጸ ከብይናም፡ አንጻሩ ዝሰርሑ ሃሱሳት እዮም ብዝብል ፍርሒ፡ እቲ ውሩይ አዋጁ ጸረ-ምስልምና ብዝነበረ፡ እቲ ኣብቲ እዋን ቲ፡ ገዛኢ መረብ/ምላሽ እተባዛለ ራእሲ-እሉላ፡ ብኡንብኡ ናብቲ ንጉሱ ቀረቡ፡ ነቲ አዋጅ ምምሕደሻ ክገበረሉ ዝብል ምኽረ አቕረቦ፡ ምኽንያቱ ድማ፡ እስላም ኣብዚ ወረዳ ምስ ዝነበሮም ሓይልን-ብዝሕን እንተድኣ ብኣፋቾም ተሰዲዶም -ነዚ ዘተባብሶ እውን፡ ባሕርን/ ወራር ግብጽን ኣብ ጥቓኦም ብምንባሩ- ነዚ ወረዳ'ዚ ዓቢ ጉድኣት ከኹትል ምዃኑ፡ ኣሉላ ኣይዘንግዮን።

ከብይና ድማ፡ ምምሕደሻ ከምጽኣሉ ከላለ፡ እስላም ከም ዝተረፈን- ብሱኢ ድማ ሃይማኖቶም ከዘውትሩ ከም ዝፍቀዶም ዝበረ፡ ብዝኸነ ግና፡ ካብ ሰራየ-ቆሓይን-ደቃ ተስፋ-ክለቁ ተገደዱ።

እስላም ሰራየ፡ ኣብ ጉዳይ- እቶም ዝተረፈ ድማ ኣብ ዓድ-ተኸላይ ከም ዝእከቡ ተገብረ።

ማዕረ'ቶም ጠቢባን ሰብ-ሞያ ተገማቶም ድማ፡ ንዝኸነ ምስክርነት ኣይበቐዑን ብምባል ኣብ ፍሉይ ሓለዋ ተታሒዞም፡ ሰብኣዊ-መሰላቶም ተጋዕሰ። ከምዚ'ሉም፡ ኣብ ኣትየት ናይ እቶም ወትሩ ኣንጻር ህልዓሉ ክርስትያን ወደቁ።

ጀበርቲ ካብዚ መዓት'ዚ እተላቐቁ፡ ራእሲ ኣሉላ-ሃጸይ ዮሃንስን ኣንጻር ኢጣልያ ኩናት ምስ ከተቲ እዩ፡ በብዓይም መሬት ክሓርሱን-ምህርቶም ክሓርሱን ተፈቂዱሎም ከብቐዕ፡ እንዚወፍሩ ግና፡ ሰድራኦምን-ንብረቶምን ኣብቲ መእከቢኦም-ሰፍራ ክሓድጉ ይግደዱ ነበሩ።

ኢጣልያ ከበላ ብዝእተው ግና፡ መብዛሕትኦም ነፍብ መራቶም ተመልሱ።

ኣጅ-ሓሰን በዚ ኢጋጣም'ዚ፡ ህዝቢ-ኢርትራ ነቲ መንግስቲ-ኢጣልያ ዝፈቐደ ሃይማኖታዊ-ሓርነት የመስግኖ ምዃኑን/ ወጻኢ ካብ መግዛእትና እውን እዚ ብቐድመኡ ተሰሚዑ ዘይፈለጥ ወረ ብዝተሰምዓሉ፡ ኣድንቐት ከም ዘትረፈን- ገና እውን የድንቐ ምህላውን ገለጸለይ።

ከንድ'ዚ ሓርነት ዘፍቐድ ምምሕዳርና ክርዳእ ንማለት፡ ብዛዕባ'ቲ ንሕና እንዘውትሮ ሃይማኖት ንጹር መግለጺ ክቐርበሉ ምደለየ። ኣይተኸለሎን ግን። ምኽንያቱ፡ ዛጊት ንሱ ይኹን ደቅ-ዓዳ ንሕና እንከተሎ ሕጊ ኣይነጸረሎምን።

ተዋህዶ፡ ተግባራትና (ብኣቁስ ውሑድ ድኣ) ከም ናይ መረጋገጺ ጭብጢ እናቐረቡ፡ ኢጣልያ ዘዘውትርዎ እምነት፡ ንናትና ይመስል ይብሉ።

እስላም ብወገኖም፡ ፍርቂ ሰራዊት ደቀ'ባት እስላማይ ምዃኑ፡ ብተወሳኺ ድማ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳርና፡ እስላም ብቁርኣኑ/ ክርስትያን ብመስቀሉ እናመሓሉ ይዳነዩ ምህላም፡ ደስታኡ ገለጸለይ። ዘረባኡ ኣብ ዝፈጸመሉ ድማ፡ምናልባት ኣይክርስትያን-ኣይእስላም ሓዲግ ድኣ ከይት-ኹኑ ? እናበለ ብስላም ተፋነወኒ።

***

ናይ ክኒሻ ስዊድናዊ-ሚስቶን

ብዛዕባ ስዊድናዊ-ሚስቶን ዝቐርብ ሓበረታ፡ ተነካኢ ጉዳይ ክኸውን ሰለ ዝኸለል፡ ባዕለይ-ደራሲ ዝጠርንፍክዎ እዩ። ውሽጣዊ ህይወቱ ንዝምልከቱ ጉዳያት ግን፡ ብደገፍ ሓላፊ ናይቲ ሚስቶን «ዶክቶር ኣንድሪው-ሰቪንሶን» እዩ ተማለኡ። ነዚ ሊቅ-መስተ-ወ-ዓለ-ቅንዕና ዘላልዮን ዶ. ሰቪንሶን መጽናዕታይ ንምክንዋን ዘቐረበለይ ሓገዝ፡ ኣብዚ ኢጋጣም'ዚ የመስግኖ።

ስዊድናዊ-ሚስቶን ዝኸተሎ እስተምህርን/ሃይማኖታዊ መስመርን፡ ናይቶም ከም ሰዓብቲ እምነት «ኣው'ትስታ» ዝፍላጡ ምእመናን እዩ።

እቲ ሚስቶን፡ ሓሙሽተ መደበራት ይርከብዎ፡

ምንኩሉ፡ኣብ ገማግም-ባሕሪ/ ገለብ ኣብ መንሳዕ/በለዛ-እስመራ-ጸዓዚጋ ኣብ ሓማሲን እዮም። ብዘይካ'ዚ ኣብ «ጥዋለት» (ባጽዕ) ሓደ-ሚስቶናዊ እኒ ዘይነብሮ መዕቐቢ-ቦታ ኣለዎም።

ኣባላት ናይቲ ሚስቶን፡ 8 ሰብኡት- 6 ደቅ-እንስትዮ እዮም። ብመሰረት ኣድላይነትን/ ብዝኣቁሩ ናይቶም ሓደስቲ ምእመናን ድማ፡ ኣብ እተፈላለዩ ነቐጣታት ፋሕ ኢሎም የገልግሉ። ፍቕዲ ናይቶም ብዝተፈላለዩ ደረጃ "ስዊድናዊ-ሚስቶን" ዝኸተሉ ደቀ'ባት፡ ከምዚ ዝስዕብ እዩ፡

ምንኩሉ	21	ካብዚኦም፡ ነቲ እምነት ተቐቢሎም ዝንቀሳቐሱ	16
ገለብ	31	=	=
በለዛ	38	=	=
እስመራ	18	=	=

ጸዓዚጋ	36	=	=	=	=	.....	23
ጠቕላላ ድምር	144						90

ብተወሳኸ፡ ነፍስ-ወክፍ ነቕጣ ከከም ዓቕሙ ዝጸወርም ፍቕዲ ተመሃሮ ይርከብም። ብዘይካ'ዚ 3 ቤት/ትምህርቲ ህጻናት እውን ተመስራቲ እዩ። ስእላዊ-መረድኢ ናይዚ ኢቃውማ'ዚ ከም ዝሰፊብ እዩ።

ቤት/ትምህርቲ		ቤት/ትምህርቲ ህጻናት
ሞንኩሎ.....	20 ተመሃሮ	-
ገለብ	20 =	15 ደቅ-አንስትዮ
በለሣ	20 =	40 ደቅ-አንስትዮ
አስመራ.....	4 =	-
ጸዓዚጋ	36 =	33 ደቅ-አንስትዮ
ጠቕላላ	100	88 ህጻናት

ስለዚ ብጠቕላላ ፍቕዲ ናይቶም ኣብ ትሕቲ ኩስኩሳ ሰዊድናዊ-ሚሰዮን ዝርከቡ ደቀ'ባት= 332 እዩ።

እቲ ሚሰዮን፡ ክልተ ናይ ሕክምና ሰፈራት እውን ይርከብም። እቲ ናይ ሞንኩሎ፡ ብሓደ ኣብ ኢዲምቡርግ (ስኮትላንድ) - ዩኒቨርሲቲ ብሕክምና ኣተመረቐ ሰዊድናዊ-ሓኪም ዝምራሕ ከኸውን እንክሎ፡ እቲ ኣብ በለሣ ዝርከብ ቤት-ሕክምና ከበርኩቶ ኣገልግሎት፡ ኣብዚ ጥበብ'ዚ ተመኩሮ ብዝደለበ ሰዊድናዊ-ዚጋ እዩ ዝከናወን።

ኣብ ሞንኩሎ ሓደ-ቤት/ማሕተም እውን ብምህላው፡ ብቋንቋታት ናይዚ ዓዲ፡ ኣድለይቲ ዝበሃሉ መጽሓፍቲ ይጽሓፉ-ይሕተሙን። ኣብ ህልዊ-እዋን፡ እቲ ኣብ ንግስነት-ጅማ ዝዘውተር (በቶም ካልኦት ባፅላ-ምሕዳራት መንግስታት-ጋላ እውን ርዳእ ዝኹን) ቋንቋ-ጋልኛ ከም መሰረት ተወሲዖ፡ በዚ ቋንቋ'ዚ ተተርጉሙ ኣተዳለወ መጽሓፍ-ቅዱስ ኣብ ምሕታም ይርከብ።

እቲ ሚሰዮን፡ ዝሰፊቦ ኢደ-ጥበብ እውን የስተምህር፤ ጽርበት ዕንጾይቲ/ሓጺን/ ነዳቓይ/ ምሕታም-ምጥማር መጽሓፍትን። ናይ ሓጺን ሰነ-ጥበብ በቶም ደቀ'ባት ነውሪ ስለ ዝበሃል፡ ንዚ ጥንቓባዊ-እምነት ንምሰራዝ፡ ሚሰዮናውያን ብዙሕ ጻዕርታት የካይዱ። እቲ ሚሰዮን ብዘድሊ ኣገባብ ንምክትታል፡ ጊዚ-ጥፅም ኩነታትን'ኳ እንተዘይረኸበ፡ ሓጺር ናይ ሕርሻ ኣስተምህሮ እውን የካይድ እዩ።

ኣብ ናይ ሚሰዮን ቤት/ትምህርታት እውን ዝሰፊቦ ቋንቋ እውን ከም ኣስተምህሮ ይቐርቡ፤ ኣብ ገለብ፡ ትግረ-አምሓራ-ጣልያን/ ኣብተን ዝተረፉ ቤት-ትምህርቲ ድማ፡ ትግረይ (ትግርኛ) - አምሓራ-ግእዝ-ጣልያን።

ቋንቋ-ጣልያን፡ ብፍሉይ ኣገዳስነት ኣስተምህሮ ይወሃበሉ። ቅድሚ ናይ ኢጣልያ-ወራር፡ ልኡኻት ሰዊድናዊ-ሚሰዮን ኣብ እዋናት ዓመታዊ-ዕርፍቶም ካብቲ ዘይጽወር ሃሩር ገማግም-ባሕሪ ዘኾነሉ ድኻማት ንክዓርፉ፡ ን " ደብረ-ሊባኖስ ሶርያ " እዮም ዝንግዙ ነይሮም። ኢጣልያ ባጽዕ ብዝኣተወ ግና፡ ሚሰዮናውያን ኣብ ከክልተ-ዓመት ንኢውሮጳ ምምላስ ስለ ዝፍቀድም፡ ብዝሒ ዕረፍቶም ቋንቋ-ጣልያን ከመልኩ ኣብ ከተማታት ፈረንጅ-ሰዊና (ኢጣልያ) ከክልፍም ይረእዩ።

በዚ መደብ'ዚ እዮም'ውን ን ጊዮርጊስ-ትርፌ ኣተባህሉ መንእሰይ ወደ'ባት፡ ንትምህርቲ ምሳእም ኣብ ፈረንጅ መዲያምም። ጊዮርጊስ፡ ሓሙሽተ-ዓመት ዝእክል ኣብ ከተማ-ፈረንጅ ጸኒሑ ቋንቋ መሊኹ ጥራሕ ዘይኹን፤ ኢጣልያዊ ኣገባብ/ ስነ-ስርዓትን ተሚሶ፡ ኣብ ዝሓለፈ ክረምቲ ንሃገሩ ተመለሱ። ንሱ ቋንቋ-ኢጣልያ ንደት-ዓዱ ከምህርቲ ኣብ ናይ ጸዓዚጋ-ሚሰዮን እዩ ተመ-ዲቡ ዝነበረ። ወድ-ሕያዋይ ግና ኣብ መወዳእታ ወርሒ ሚያዝያ 1893 ዓ.ም. ኣቢሉ-ውሑድ መዓልታት ብድሕር መርዓሉ፡ ብሞት ተፈለየ። በዓል-ግርማ/ ሕያዋይ-መስተ-ዓልን እዩ ነይሩ። ብዛዕባ ኢጣልያ፡ ዓቢ ኣድንቕት እዩ ዝነበረ። ሞቲ፡ ፈላጢኡ ንዘበለ ኩሉ ዓቢ ሓዘን እዩ ኣኸቲሉ።

ሕያዋይ/ ሰበእዊ-ኣገባብ ዝሓለወን ኣስተምህሮ ናይ ከኒሻ-ሚሰዮናውያን፡ መኸሰብ ዝርከቦም ተመሃሮ እዩ ከምልምል ጸኒሑ። ኣብ ደቀ'ባት፡ እቶም ብኣጸባዕ ዝፍቑዱ ጥበብ ዝመለኹ ሰራሕተኛታት፡ ኣብዚ ቤት/ትምህርታት'ዚ ዝፈረዩ እዮም። ፈደላዊ-ትምህርቲ ድማ፡ ንቤት/ትምህርትን-ሃይማኖታዊ ስብከትን ዘገልግሉ መምሃራን ይምልምል።

ናይ ሚስቱን ተመሃሮ ብ ስርዓት-እሩም አገባብን ማዕቢሎም፤ ብኢንብኡ ብእትዕዘቦ ትሕትና-ጠባይ-ጽርዮት፤ ኢውሮጳውያን ይመስሉ። እዚ ተመሳሳልነት'ዚ ድማ፤ ቡቲ ከም ናይ ኢውሮጳ ዝመስል ብሓባር ዝሰበሰቦ ልብስታት/ ባርነጣ ወ.ዘ.ተ. ትምልክቶ።

እብዚ ዕዮ'ዚ ዓቢ እጃም ዘበርክታ፤ ሚስቱናውያን ደቅ-እንስትዮ እየን። ንሰን ብዛዕባ ቅዱ-ክዳን/ ሰፍየት/ ልብሲ-ህጻናት/ ይክታተላ። ንደቅ-እንስትዮ ደቀ'ባት ድማ፤ እዝን- ካልእ አገዳሲ ዝኹን ዘቢታዊ-ጥበባት የስተምህራ።

እተፈልጠ ቅንዕና ዶ. ሰባንሶን ደጊመ ዘረጋግጽ፤ እቲ ንሱ ባዕሉ ብዛዕባ'ቲ ሚስቱን ዘቐርቦ ርእይቶ እዩ። ንሱ ከም ዝብሉ፦

ኩሎም'ቶም እብ ሚስቱን ዝጽግዑ፤ ዝወገዎም አስተምህሮታት ተረዲእዎ፤ ሓቀኛ እምነት አሕ-ዲሮም አይኩኑን ዝቐርቡ። ነቲ እተፈላለየ መልክዓት ሃይማኖት-ክርስትና ዝፈላሊ ረጅሒታት ብግበእ ምርዳእ ንባዕሉ፤ ምስትውዓል -አፍልጦ -መጽናዕትን ዝሓትት እዩ። ስዊድናዊ-ሚስቱን ግን፤ ምብርካት፤ ቀሩ. ሰዓብቲ አይኩኑን ዕላማኡ። ብዘይካ ካብ ንጹህ አተሓሳስባ እተበገሱ፤ እቶም ነጋራዊ-መኸሰብ አቐዲሞም ሃይማኖት ክልውጡ ዝደልዩ ዚጋታት፤ አይቅባላትን እዮም። ውሽጣዊ ተሃድሶ ወድ-ሰብ ኩይኑ ዕላማእም፤ ናይ ፍቕዲ-ጃህራ ገዲሮም፤ ምስፍሕፋሕ ምዕባለን/ ሞራላዊ ስርዓትን እዩ ዋና ክብሪ መኸሰባቶም።

ጊዚ እዩ ድማ ስራሑ ከይረሰበ፤ ነዚ ጸማ'ዚ ዝኸሕስ። ስለ'ዚ እዮም'ውን ንደቀ'ባት ሰዓብቲ ሃይማኖቶም እንክኹኑ፤ ብጥንቃቄ ዝመምይዎም።

ብዛዕባ ሕግታት-እምነቶም ድማ፤ ጽኑዕ አስተምህሮ እናሃዙ፤ ንናይ ጥንቆላ እምነታት ይኹን-ካልእ ብደቀ'ባት ካብ ክፍለ-ዘመናት አትሒዙ ብሃይማኖታዊ-ልምድታት ተኢታትዩ፤ እብ ዕለታዊ-መነባብሮ ህዝቢ ዝዘውተር አመላት፤ ፈጺሞም ሕድገታት አይገብርሉን።

ዶክቶር ሰባንሶን ነዚ ገዳይዚ ክገልጽ እንክሉ፦

«ደቀ'ባት፤ እቶም ደቅ-ዓዶም ዘዘውትርዎ ሕሉፍ እምነት ማርያምን-ጳውሎስን- እቲ መጽሓፍ ቅዱስ ፈጸመ ዝወግዶ አምልኮ ምስልታትን፤ጊጋ ምዃኑ ተረዲእዎ ክሳብ ዘይእረሙ፤ እብ ሚስቱን ቅባላት አይኩኑን» ይብል። ኩይኑ ግና፤ እቲ ሚስቱን ምስ ኩሎም ዘዘውትሮ ሕያውነት-ፍቕርን፤ አየቋርጽን። ንኩሎም'ቶም ናብኡ ዝጽግዑ፤ ዩኒቨርሲቲ-የስተምህሮን። ከምዚ'ሎም እተማህሩ ሰባት፤ ሕልፊ ጠባይ-ቅንዕናን ሃልይዎም፤ ከምቶም እብ ተዋህዶ ዝእምኑ ደቅ-ዓዶም፤ ከንቲ ጃህራ አየዘውትሩን። ብዘይካ'ዚ ድማ፤ ብሳላ ስዊድናውያን፤ አምር ስድራ-ቤት ካብቲ ዝጸንሖ ግዳማዊ-መልክዓቲ አብቲ ቅኑዕ አተረጓጎማኡ እናሰራተ መጺኡ።

ሰባንሶን ብታሕጓስ ከም ዝገልጽ፤ እብ 15 ዓመት ናይ ስብከት አገልግሎቲ፤ እብ ሞንጎ'ቶም ሓደሰቲ ሰዓብቲ፤ 40 ዝኣክል ስርዓት ቃል-ኪዳን እንኪፍጽም፤ ክልተ-ፍትሕ እዩ ጥራሕ አመ-ዝሊዩ። እብዚ ምፍታሕ ከም ልምዲ ዝዘውተረሉ ቦታ ድማ፤ እዚ እተረኸበ፤ ዘዕግብ ውጽኢት እዩ። ናይቲ ሚስቱን ፍልስፍና ምብራህን- ምስፍሕፋሕ ሃይማኖት፤ ደፋኢ እናበለ ከም ዝኸይድ ንምግላጽን፤ ዶ. ሰባንሶን፦ «...ከም ቃል-አምላኽ ደፋኢ እናበለ ዝሰራጨውን-ሱር እናተኸለ ዝኸይድን እዩ» ይብል።

ብዘይካ'ዚ፤ እብ ግምት ክኣቲ ዝግበእ ረጅሒ፤ እዚ እብ ከበላ ክካየድ ዝጸንሖ ስብከት፤ እብቲ 10 ዓመት እከይ መግዛእቲ-ትግራይ ብናይ ኢትዮጵያ መዝነት ፈጸመ ተኸልኪሉ፤ እብ ገለብ ዝከበረ መደበሮም ተደምሲሱ እብ ዝከበረሉ እዋናት እዩ ተኻይዱ።

ስለ'ዚ፤ ብቐድሚ ናይ ኢጣልያ-ወራር፤ እቲ ክህልዎ ዝግባእ ምስፍሕፋሕ፤ ተዓጊቲ እዩ ጸኒሑ።

ባህሪ ናይቲ ህዝብን/ ዋሕዲ ናይ ዝሓለፈ ጊዚን ተመልኪትካ ግና፤ እቲ ሚስቱን እብ መፈጸ-ምታ ዘብጽሖም ስርዓት፤ እዝዮም ዘድንቑ እዮም። እቶም ከም'ዝ ከማይ (ደራሲ) ብተጻራሪ መርትዖ ቀሪቦም፤ ዓወት ናይቲ ሚስቱን ዘይአመኑ፤ እቲ ዘቐደም ግምት ጉጉይ ምዃኑ ክእምኑ ይግባእ። ምናልባት ድማ እቲ ምርኢታዊ ዝኹን ናይ ተዋህዶ አገባብ (ብዝኹን ኢጋማሚ ተጠቒምካ፤ እብ ውዳሲ ምዝምባል) ጥዑም ናብራ እናተመነኻ፤ ብዛዕባ መጻኢ-መደብ ዘይምሕሳብ፤ ከተሓሳስብዎ ካብ ዝኸለሉ ጉጉይ ግምታት ርሒቑ፤ እብ መዓሙቕ-አእምሮ ደቀ'ባት፤ መሰረት/ ቅውም-ነገርን ዝርከቦም፤ ሓድ-ሓድ ብልጫ አይምተሳእኑን። ከምኡ'ውን ምናልባት እዚ ብልጅሕ ዘምጽእዎ ቅዱ፤ ነቲ ካብ ነዊሕ ክፍለ-ዘመናት አትሒዞም እተጸወርዎ ግፍዲ-ሓያላን ንምሸፋን-ምርሳዕን ዝጥቀሙሉ አገባብ-መስርሕ ከይከውን እውን ዘጠራጥር እዩ።

ብርእይቶ ዶክቶር-ሰባንሶን፤ ክርስትያን እብ ሰለስተ-እምነት (ተዋህዶ-ከኒሻ-ካቶሊክ) ምክፋሎም ዋላ'ውን ብተዘዋዋሪ፤ ንምስፍሕፋሕ ምስልምና ዝድግፍ ረጅሒ አይኩኑን። ተመሳሳሊ ርእይቶ፤ ብካልእ ወገናት'ዚ ዝሰማዕክዎ እንተኹን፤ ከም ርጉጽ ምቕራብ ዘይድፈር እዩ።

እብ መወዳእታ ግና፤ ስዊድናዊ-ሚስቱን ዝጥቀሙሉ አገባብ-መስርሕ ምጥቃስ፤ አድላይ ይኸውን

-ብመጀመርያ፡ መደበር ክቐውም ኣብ ኣተመደበሉ ቦታ፡ ትሕት ዝበሉ ህንጻ/ ጽራዕት/ ብጽቡቕ ኣተሰናደው ኣባይቲ ይህንጹ። ቤት/ትምህርቲ ህጻናት ይቐውሙ። ኣብ ንኡሳን-ግርባ ናይ ጃርዲን ኩስኩሳ ዝኣመሰሉ ፅዮ ይብገሱ። ምስ ደቅ-ዓዲ ዕላል-ዝምድናን ይጅምር።

ኣብ ዝኸዩዎ ዙተ፡ ሃይማኖታዊ-ዕላል እዩ ዓብላ። ስርዓት ናይ ዝኸዩዎ ክርክራት ንምሕላው፡ ሚስቶናውያን፡ ኣብቲ ብሰፊሑ ዝዘርጋሕ መጽሓፍ-ቅዱስ ይምርከቡ። እቲ መደበር ይቐውም።

ስዲቦን፡ ሚስቶናውያን ደቕ-እንስትዮ ዩርክባ። ክንክን-ህጻናት ይኹን/ ኣስተምህሮ ተወላዶ ደቅ-እንስትዮ፡ ኣብእን ይውሰን። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ናብራ ሚስቶናውያን ብጸተን ደቅ-ተባዕትዮ ብኣእን ስለ ዝእለ፡ ሰድራ-ቤታዊ ሃሞህው ይፍጠር።

ከምዚ 'ሉ ድማ መንፈሳዊ ካብ ሃገራዊ-ውድድራት ሓራ ኩይኑ፡ ብቐሳነት ነቲ ዝኣምንዎ ቃል ኣምላኽ ክሳብ ኣብ ኣእምሮን-ልብን ዝስፎር ይገልጽዎ።

ኣብ ህልዊ-እዋን ፍቕሩ-ተኸተልቶም ብዙሕ ኣይበሃልን። እቶም ነዚ ሓድሽ-ሃይማኖት እተቐ-በሉ ደቀ'ባት ግና፡ ብብሰሰት-ነጻ ምርጫን ዝኣመንዎ ብምዃናም፡ ንሓዋሩ ካብኡ ኣየግልሱን።

***

ኣብ ኣኸሩር ዝርከብ

ናይ ፈረንሳ ካቶሊካዊ-ሚስቶን እዚ ኣርእስት'ዚ፡ ብእተፈላለዩ ምኽንያታት ተነካኢ ክኸውን ስለ ዝኸለል፡ ብዘይ-ሻርነትን/ ብዓሚቕ ኣፍልጦን ምቕራብ ይግባእ።

ምእንት'ዚ ድማ፡ ብዓቕመይ ስለ ዘይተኣማመንኩ፡ ነቲ ብዛዕባ ወረዳ-ኣክል ጉዳይ ዓሚቕ ኣፍልጦ ዘለዎ ዓርክይ-መሳርሕተይን «ካብልዮሪ ኣድጋርዶ ባርባንቲ ሲልቫ» ተወክስኩ። ንሱ ኣብዚ ወረዳ'ዚ ነዊሕ-እዋን ብምቕማቡ፡ ሃይማኖታዊ-ህይወት ናይዚ ንውልቁ ካብ ሓሙሽተኣም ወረዳታት መረብ/ምላሽ፡ ካቶሊካዊ-ሚስቶን ኩነ ካቶሊካውያን ደቀ'ባት ዝርከቡሉ ቦታ፡ ብግብራዊ-መምዘኒታት ርእይቶ ከቐርብ፡ ብቐፅ በዓል-መዚ እዩ።

ግብግን-ባርባንቲ፡ ንዘቐረብኩሉ ሕቶታት ብከምዚ ይምልሱ፡

ካቶሊካውያን-ከህናት ደቀ'ባት፡ ብዘይካ'ቲ ብምእመናን ዝምጽውተሉም/ሚስቶን ንነፍስ-ወከፎም ዘበርኩቶ ወርሓዊ 5 ቅርሺ-ባጠራን፡ ካልእ እትዋት የብሉምን።

ብትውልድን-እንዳዊ ተገብእን መሰል ምስ ዝህልዎም፡ ኣብ ዝውልድሉ ዓዲ ብዴሳ ይማሰሩ። ከህናት ተዋህዶ ግና ብብዝሒ፡ ኣብቲ ዝነብርዎ ዓድታት ብፍታው ናይቲ ህዝቢ፡ ንቤተ-ክርስቲያን/ምምሕዳሩን ተባሂሉ፡ መሬት ይፍለየሉም እዩ። ኣብ ምሉእ ኣክል-ጉዳይ ብዘይካ ኣኸሩር (ኣብዚ 'ውን 5-6 እንዳታት ተዋህዶ ዝርከብሉ) ብምሉኡ ብካቶሊክ እተሃዘበ-ዓዲ ብዘይምህላው ድማ፡ እቲ ፍልልይ ብዝያዳ ይደምቕ። ብድሕር ኣኸሩር፡ ኣብ ሰንይቲ/ ዓድ-እንዳዊም እዩ ብዝሒ ካቶሊካውያን ዝዕብልል። ኣብዚ ወረዳ'ዚ፡ እስላም እውን ሓድል እዩ ፍቕዶም። ኣብ ሰንዓፊ ንኣብነት፡ እስላም እዩም ዓብላልቲ። ዓድ-ኣገራ እውን ብእስላም እዩ ተሃይዞ። ኣብዚ ዝሰዓበ እዋናት ድኣ፡ ህዝቢ ዓድ-ኣገራ፡ ናብ ህዝብታት ጋዞ-ሓዞ ስለ እተሰደዱ፡ ብካቶሊካውያን እዮም ተተኪእዎም።

ኣብዚ ዞባ'ዚ ዝነብሩ እስላም፡ ነገደ-ሳዩ እዮም። ኣብ ሞንጎእም ድማ፡ "ጀበርቲ" ኣይርከቡን። ኣብ ምሉእ ኣክል-ጉዳይ፡ እዚ ናይ ኣኸሩር ሚስቶን እዩ ንውልቁ፡ ካቶሊክ ዝመስረትዎ ትካል። ካብዚ እዮም'ውን እቶም ኣብ ፎቕድኡ ካቶሊካውያን-እሃዱ ኣብ ዝርከቡሉ ቦታታት ፋሕ ኢሎም ዝንቀሳቐሱ 17 ከህናት ደቀ'ባት ዝዋፈሩ።

መንግስቲ-ኢጣልያ ንናይ ካልእ-ሃገር ሚስቶናውያን ትም ኢሉ ምዕዛቡ፡ ንደቀ'ባት ዘገረመ ጉዳይ እዩ። ፈረንሳይ ምስ ኢጣልያ ከም ዘይቃደው፡ ደቀ'ባት ኣጸቢቑ እተረድእዎ ጉዳይ ስለ ዝኹነ ድማ፡ ብዛዕባ'ዚ፡ ንመኩንናትና ኣዋጣሪ ሕቶታት ዘቐርብሉ እዋናት፡ ሳሕቲ ኣይኩንን።

ካቶሊካዊ-ሃይማኖት ከይምዕብል ዝዓግቱ ምኽንያት፡ ብከምዚ ክጥቀሱ ይከእሉ፡

1)-ሸለልትነት ደቀ'ባት-2)-ሚስቶናውያን ንምስፍሕፋሕ ዝሓጽሮም ተባግሶን፡እዮም ብሓጺሩ። እቶም ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት ከሰፋሕፍሕ ዝደገፉ ረጅሒታት ድማ፡

1)-ደቀ'ባት፡ እዚ ሃይማኖት'ዚ ምቕባል ንኢጣልያ ደሰ-ምባል መሰሉ ስለ እተረእዮምን-2)-ውልቃዊ-ጽልዋ ናይቲ ንሕና ኣብኡ ዘንበርናዮ መራሕን እዮም ብሓጺሩ። እዚ ሰብ'ዚ፡

ብቼል ምክንያት ከኒ እንተሃለዎ፡ ከቢድ-ዝበን ብምፍጻሙ፡ ኣብቲ ምሕረት እግዚኣብሄር ከግበረሉ ብዘሕደሮ ተስፋ እተቐበሉ ሃይማኖት-ካቶሊክ፡ ጽኑፅ እምነት ዘለዎ እዩ።

ኣብ ኣኹሩር ዝርከቦ ካቶሊካዊ-ሚስዮን ዝኹን ዓይነት ኢድ-ጥበብ ኣይምህርን። ንምዕባል ዝድግፉ ኣስተምህሮታት፡ ብመጠኑ እንተዘይኮይኑ፡ ከም መደብ ኣይከታተልን። ምዕባል-ብልጽግናን ደቀ'ባት ከኹትሉ ዝኸለሉ ኣስተምህሮታት ማሕረስ-መጓሰ-ኢድ ጥበባት፡ ኣየስፋሕፍሕን ። ኣብ ኣኹሩር ዝርከቡ ሚስዮናውያን፡ ነቶም ዳርጋ 20 ዝኹኑ ኣብ ቤት/ትምህርቶም ዝርከቡ ህጻናት፡ ቋንቋታት ኣምሓራ-ትግራይን ጽሕፈት/ንባብ የስተምህሩ። ጊዚእም ኣኸለሉ ምስ ተባህለ ድማ፡ ነቶም መስተውዓልቲ ዝበልዎም መሪጾም፡ኣብ ከረን ንዝካየድ ሃይማኖታዊ-ሰሚናር ይምድብዎም።

እቲ ኣብ ኣኹሩር ዝብገስ መባእታ ኣስተምህሮ ቋንቋ-ፈረንሳይ፡ ምስ ቋንቋ-ላቲን/ ካልእ ሃይማኖታዊ ዲፕሎማቲያን፡ ኣብ ከረን ይቐጽል-ይመሓየሽን። ኣብዚ ናይ ከረን ሰሚናር (ናይ ፈረንሳይ ሚስዮን'ኪ ደሰ ኢልዎ እንተዘይተቐበሉ) ብንጽራ ድልየት ናይ ሮማ-ጳጳስ፡ ኣብዚ ናይ መው-ዳእታ እዋናት ብናይ ኢጣልያ-ሚስዮናውያን ዝኸወን ኣስተምህሮ ቋንቋ-ጣልያን እውን ተኣታቲዩ ኣሎ።

ኣብ ኣከለ-ጉዳይ ዝርከቡ ካቶሊካውያን ደቀ'ባት፡ ነቶም ኣብ ሃይማኖት ተዋህዶ ዝእምኑ ደቅ-ዓዶም፡ ብሓደ-ነገር ፍላይ ይበልጽዎም። ኣብ ዘበታዊ-ዝምድናታት፡ ፍትሕ ኣየዘውትሩን፡ ወይ ብሓሕቲ ስለ ዘጋጥም እዩ። እንተዘይኮይኑ፡ ኣብ ካልእ መዳያት ዘኹተልዎ ለውጢ ኣሎ ክበሃል ኣይከኣልን።

ብሓፈሻሉ ኣብዚ ኣስታት 50-60 ሺሕ ህዝቢ ይነበሩ ተባሂሉ ዝግመት ወረዳ'ዚ፡ 7-ሺሕ ዝግመቱ ካቶሊካውያን ከህልው እንከለው፡ 500 ኣቢሉም ዝኹኑ ድማ፡ እስኣም እዮም።

ካቶሊካውያን ኣብ ሰሚናዊ-ክፍሊ «ሰለስተ ወደ'ከል» እንኪነብሩ፡ እስኣም ኣብ ሰንዓፈ-ሽመዛና-ኣብ ደቡብን ይርከቡ።

እቶም ካቶሊካዊ-ሃይማኖት ብእምነት እተቐበሉ ደቀ'ባት፡ ውሑዳት እዮም። ወረ'ውን ባርባንቲ ከም ዝብሉሉ፡ ፈጺሞም'ኪ እይምተረኽቡን። ዝርከቡዎ ብመንግስቲ-ኢጣልያ/ ብሕልፊ ድማ ብደጊዮት ባህታ-ሓጉስ ተቐባልነት ንምርካብ ዝእመንዎ እዩ። እቲ ካብ ሚስዮን ዝረኽቡዎ ሓገላት ውሑድ ብምዃን፡ ኣብቲ ብሰፊሕ ዝዕደል ቅዱስ-ምስልታትን/ ብቁጠባ ዝወሃብ-መድሃኒታትን ስለ ዝውሰን፡ ነቲ ምጥርናፍ ከምልሶ ዘይሕሰብ እዩ። ካብዚ ሓሊፉ ድማ፡ ሓፋሽ ህዝቢ፡ ከህሉ ንዝኸለል ፍልልይ ሃይማኖታዊ እምነታት፡ መሰረቱ ተረዲሑ እዩ ብንቕሓት ነዚ ሃይማኖት ተቐቢልዎ ኢልካ ምእማን ኣይከኣልን።

ናይ ፈረንሳይ-ሚስዮን ብጥንታዊ ልምድን-ኣገባብን ክቐጽሉ ካብ ዝፈቐደም ውሑድ ሕድገታት፡ 1)-ቅዳሴ ብቋንቋ-ግእዝ ክፍጸም/ 2)-ኣገባብ ቅዱስ-ቁርባን፡ ብሕብስቲ ስለ ዝፍጸም ምዃኑ እምበር፡ ጥንታዊ-ልምዲ እዩ ዝኹተል/ 3)-ኣብ ጥንታዊ ካቶሊካውያን ደቀ'ባት፡ ባህላዊ ብዓላቱ ዓቲቡ፡ ናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-ኣዋርሕ እዩ መምርሒ ዝኸውን/ ዝእመስሉ ክጥቀሱ ይከኣሉ።

መውሰዕ ንዝምልከት፡ ካቶሊካውያን ካህናት ክዋሰሱ ኣይፍቀድን። ተዋሲቦም ዝጸንሑ ካህናት ተዋህዶ-ነበር ድማ፡ ክፋትሑ ይግደዱ። እዚ ንወገን ገዲፍካ ግና፡ እቲ ጎሊሑ ዝረከ ድኽመት፡ ሃይማኖታዊ-ኣስተምህሮ ብዘዝህዶ ሰንፍና፡ መምሃራን ኩኑ ተመሃሮ ነቲ ዘሎ መሰረታዊ ናይ ሕጊ ፍልልያት (ሃይማኖታዊ-ሕጊ)፡ ኣዕሚቕም ከጽንዕዎን-ክመልከዎን ዘይምኽእሎም እዩ። ስለዚ እውን ሚስዮናውያን፡ ካብ ሃይማኖት ናብ ስምዒት ዘምቢሎም፡ በቲ ወትሩ ራዕዲ ዘሕድር ናይ ኢውሮጳውያን ዓብላሊ ሰነ-ፍልጠት ኩን/ ፍርሒ ገገንም-እሳት ብዘኹተልዎ ስልጣን ተጠቒሞም እዮም ዝዋፈሩ ዳርጋ ከበሃል እውን ምተኻለሉ። ብዘይካ'ዚ፡ ፍትሕ ስለ ዘይፈቐዱ፡ ናይ ደቅ-እንስትዮ ዓቢ ደገፍ እውን ኣለዎም እዩ። ዘሎ ባህላዊ-ብዓላት/ ሃገራዊ ዝኸረታት/ ብከበሮ ዝሰነ ዳዊት/ ጸናጽል/ ቃዊላት/ ዕጣን/ድመቕ ሕብሩ ልብሲ-ካህናት/ ኩታስ ኩሉ'ቲ ነእምሮ ናይዚ ህዝቢ ዝምስጥ-ዘደስትን ኣገባባት እንተዝሰረዘ፡ እዞም ሎም ካቶሊክ ዝበሃሉ ኣመንቲ፡ ዘይተርፍ ናብ እምነት ተዋህዶ ምተመልሱ።

ነፍስ-ወከፍ ሃይማኖታዊ ወገን፡ ዘያዳ-ሓላፊ'ኪ እንተተመነዮ፡ በቲ ኣብ ሲቪላዊ-ሚዳ መንግስቲ ኢጣልያ ዝኹተሉ ተጸዋሪ ሚዳ ሕጉሳት እዮም። ነዚ ኣብ እምነት-ሃይማኖታዊ ፕሮፓጋንዳ ዘሎ ሓርነት ግና፡ ኣብ ኣከለ ጉዳይ ዝነበሩ ካቶሊክ ኩኑ እስኣም ብዙሕ ዝጥቀሙ ዕድል ኣይከሰንን። ናይ ከኢሻ ሚስዮን እውን ኣብዚ ወረዳ'ዚ እኹል ፕሮፓጋንዳ ገይሩ እዩ ኣይበሃልን።

ምስልምና፡ ብስንክ'ቶም ብቀጻሊ ወረር-ዝረፋን ዝጽልኡ " ዓሳውርታ " ከየስፋሕፍሕ ተዓጊቱ እዩ። ሃይማኖት-ካቶሊክ ብወጉ ከየስፋሕፍሕ ዝዓግቱ ረጅሒታት ድማ፡ ደቀ'ባት ሃይማኖት ምልዋዋ ብዙሕ ዘገድሰና ጉዳይ ከም ዘይኩን ኣጸቢቕም ስለ እተገንዘቡን፡ ብቀንዱ ድማ ናይ ፈረንሳይ-ሚስዮናውያን ኣብ ልዕለና ዘለዎም ጽልኢ ስለ ዘስተውዓሉን እዩ።

ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ናይ ኢጣልያ-ሚስዮናውያን እውን ምሳሌም ሓቢሮም ከሰርሑ ዝብል ትእዛዝ ብዝመጸም፡ ብፍላይ ኣብ ክረን እዮም ተወሲኖም። ኣብዚ ድማ ሃይማኖቶም ብዘይ-ልውጡ እሰላም ስለ እተኸበቡ፡ ሃይማኖት-ካቶሊክ ከዩስፋሕፍሕ ብዙሕ እዩ ጸገሙ።

ናይ ኢጣልያ-ሚስዮናውያን ስለምንታይ ንኣኸሩር ኣይተመደቡን ? ፈረንሳውያን ብመሰረቲ፡ ኢጣልያ ኣብቲ ሃገር ብዝጸንሖ ዝኖ ኩነ/ ዝኸረ «እቡና ደ-ያኮቢስ» ተላሂሉ ከይዕብልሎም ድዩ ፍርሖም ? ወይሲ ብመሰረት ናይቲ ሃገርም ንደባት«ውዕል-ውሓል» ጥሒሶ⁸፡ ንውሽጢ-መሬት/ኢትዮጵያ ካቶሊካዊ-ሃይማኖት ንምስፍሕፋሕ ምስ ንጉስ-ምንሊክ ሓቢሩ ኣንጻርና- (ኢጣልያ) ዝኣልሞ ዘሎ ውዲታት እዩ መንቀሊ ነገሩ ? ናይ ውሽጢ'ሞ መን ይፍለጥ !!!

እብ ሞንጎ ካቶሊክ-ተዋህዶን ደቀ'ባት፡ ስኒት ኣይርከብን ጥራሕ ዘይኩነ፡ መብዛሕትኦ ጊዜ ነቲ ካቶሊክ ደቀ'ባት ዘላዕልዎ ምስሕሓብ፡ ኢጣልያውያን ዚጋታት እዮም ዘህድእዎን-ዝፍርቅዎን። ኣብ ሓድሕዶም መርዓ ኣይዝውተርን፡ ኣብ ዝፍጸመሉ ድማ እቲ ኣብ ተዋህዶ ዝእምን ወገን እዩ ኣብ ናይ ካቶሊክ እምነት ዝኣተ።

ናይ ፈረንሳ-ሚስዮን ከም ዘቐርቦ ጠሰብ፡ መንግስቲ-ኢጣልያ ብዘለዎ መሳርሒታት ተጠቒሙ፡ መንፈስ ደቀ'ባት ብምጽላው ኣብ ካቶሊክ-ሃይማኖት ከእምኑ ምስግዳድ ምተገብአ። እዚ'ውን ንናቲ ጥቕሚ።

ንኣብነት ካብቲ ንባዕሉ ደጊዶት-ባህታን/ካህናት-ተዋህዶን ሓራ ዘይኩንሉ ናይ ግብረ ኣስገዳድ፡ ንደቀ'ባት ካህናት-ካቶሊክ ሕድገት ክገበረሎም ምደለዩ። ከምኡ'ውን ኣብቲ ካቶሊክ ዝዕብልሉ ዓድታት፡ ዝኸበረ ናይ ተዋህዶ ኣቢያተ-ክርስቲያን ንዓኡም ከመሓላለፍን ወይ ድማ ፈረሶም፡ ኢጣልያ ብዝጸወሮ ወጻኢታት ሓደስቲ ናይ ካቶሊክ-ህንጻታት ክንትክእሎም ይኣቲ። ካብዚ ሓሊፎም ድማ፡ ሹም-ዓዲ፡ ካብ ካቶሊክ ብፍላይ ከምረጽ ዝብል ሓሳብ እውን የቐርቡ።

ካብዞም እተጠቐሱ ሓበረታ ክንግንዘቦ ከም እንኸእል፡ ንኢጣልያ ዘወጸጸላ ሚላ፡ ንናይ ፈረንሳ-ሚስዮን ዕንቅፋት ከይፈጠርካ፡ ኣብ ዓቕሙ ከምርከብን- ከም ዘለዎ ምግዳፍን፡ እዩ'ቲ ዝሓሸ ፍታሕ።

እዞም ሰብ-ሚስዮን ምናልባት ናይ ኢጣልያ ዚጋ እንተዘኹነ፡ ናትና ስነ-ሓሳብ/ቋንቋ/ጽልዋ/ ንምስፋሕ ዝድግፍ ፖሊቲካዊ-መሳርሒ እዩ ተባሂሉ፡ምትብባዕ ምተገብአ። ብዛዕባ እዞም ህልዋት ሞናጸረ-ጥቕምና ዘለዎም ምንቅስቓስ ርኡይ ክነሱ፡ ደገፍትና መሲሎም ከቐርቡ፡ ብሓደ ብእህ-ጉራዊ-ደረጃ ውሩይ ዝኹነ ሊቅ ኣቢሎም ንሰፊሕ ሓፋሽ-ዓለም ከደናግሩ፡ ግዝእት ኣክለ-ጉዛይ ብእኣም ከም እተፈቐደልና ይገልጹ። ብዛዕባ'ዚ እተባህለ ሊቅ ሞና፡ ዝርከቦ ጽቡቕ ተብጎን/ ቅንዕና ኣተሓሳስባን/ ኣብ ልዕሊ ሃገርና ዘለዎ ናይ ውሉድ ፍቕርን፡ ሓንቲ ደቂቕ እኒ ተጠራ-ጠርና ኣይንፈልጥን።

***

ጽሑፕ ደምዳም።

ሃይማኖት-ጠቀስ ርእይቶታት ከምዚ'ሎም ካብ ቀረቡ እምበኣርክስ፡ ሓፋሽ-ደቀ'ባት ኣብዚ ጉዳይ'ዚ ዘለዎም ሓፈሻዊ-እምር ክግለጽ ዝከእል እዩ።

እቲ (ዋላ'ውን ብግዳማዊ-መልክዕ) ኣማኒ ካልእ-ሃይማኖት ዝሓረዶ-ሕሩድ ዘይምብላዕ ዝብል ጽዮፈ ንወገን ገዲፍካ (እዚ ጥቕሚ የብሉን ከበሃል ዝከእል መምዘኒ፡ ሃይማኖታዊ ኣባልነት ስለ ዘቐር፡ ካቶሊክ እውን የዘውትርዎ እዮም)፡ ኣብ ግዝእትና፡ ብሕልፈ ድማ ኣብ መረብ/ምላሽ፡ ሰፊሕ ሓድ-ሕዳዊ ምጽውዋር ነጊሱ ይርከብ።

እዚ ድማ ካብ ድንቁርና እተበገሰ እዩ ካብ ዝብል ገምጋም ርሒቑ፡ ካብ ምዕቡል ኣተሓሳስባን-ኣፍልጦ ሕግታት እተፈላለዩ ሃይማኖታትን ዝመጸ እዩ። እቲ ዘሎ ኣፍልጦ ድማ፡ ዓሚቕ'ኪ ከበሃል እንተዘይተኻለለ፡ ብስፍሓቲስ፡ እቶም ምዕቡላት ዝበሃሉ ህዝባታት ኢውሮጳ'ኪ ክርድእዎን-ክተግብርዎን ኣይምኸእሉን።

ኣብዚ ዞባ'ዚ ዝዝውተሩ ሃይማኖት፡ ብዙሓት እዮም። ኣብ ሞንጎእም ዘሎ ምስሕሓብ እውን ቀጻሊ። ስለዚ እውን ሰጋእ-መጋእ እናበልካ፡ መኸሰብ ዝርከቦ ሃይማኖት ምኸታል ባህርያዊ እዩ።

⁸- እዚ ርእይቶ'ዚ፡ ብ 1904 ዓ.ም. ትንቢታዊ ኩይኑ ተረገጠ።

ከምዚ 'ሎም ህዝቢ-ሐባብ አብቲ ብዘይካ እግማል ክትነበረሉ ዘይክእል ዞባታት፡ እዞም ብክርስቲያን ጽዮናት ዝበሃሉ እንስሳ እናራብሑ ክኖብሩ ንማለት፡ ደፋኢ እናበሉ አብ ምስልምና አመኑ።

አብ ክረን-መላእ ሰንሒትን ዝኖብሩ ህዝባታት፡ ብድሕር-ወራር ግብጺ እዮም ሃይማኖት ለዊጦም። እቐዲሙ ግን፡ ብዘመን በዓል ሳፑቶ...ስተላ ወ.ዘ.ተ.፡ እዚ ህዝብ'ዚ ካብ ናይ ተጋሩ ዕብላን/ ግብጺ ዝተባብዖ ወራራት ህዝቢ ባርካን ንምግልጋል/፡ አብ ሃይማኖት-ካቶሊክ እዩ ዝነበረ እምኑ።

ከምዚ 'ሉ እውን ኣደ-ክፍሊ ህዝቢ ኣክል ጉዛይ ኩነ/ ህዝቢ ካልእ ወረዳታት መረብ/ምላሽ ካብ ትግራይ ንምፍላይ ብዝላመተ ዕላማን- እቲ ነፍስ ወከፍ ሰባኻይ ከውሕሶ ዝበለ ደገፍ-መኸሰብን ንምርግጋጽ፡ ተዋህዶ ሃይማኖት ለቂቑም፡ ብሃይማኖታት ካቶሊክ-ኮኒቫ-እስላም- ይትክእም ነበሩ።

ኩሉ 'ዚ ለውጢ ግን፡ ግዳማዊ እዩ። ብሓፈሻኡ ብዛዕባ ሃሚናዊ-ሕግታት ድላ ምጥርጣራት ይሃሉ እምበር፡ ደቅ-ሰብ ዘልብስም ሰም- አገባብ ኣረዳድኦን ብዘየገድስ፡ አብ ኣደ-እምላሽ ዘሉ እምነት፡ መሰረቱ ኣይልውጥን። ስለ'ዚ እዮም'ውን ኩሉም ብዘይ ሃይማኖታዊ ኣፈላላይ ንቢት-መቐደሳትን/ ናይ ሃይማኖት ኣድማ/ ናይ ኣምላሽ ልኡኻትን/ ዓቢ ኣኸብሮት ዝግበሩሎም። ብሓቁስ፡ ናይ ልዕለ-ባህሪ ፍርሒ እውን ይሕወሶ እዩ።

እቶም ሎሚ ዳርጋ ብኩሉም መስሊሞም ዝርከቡ ህዝባታት ኣባብ-በጅዩክ-ተዓቂ-ማርያ ዛጊት ናይ ክርስትና ኣሰራት ዓቂቦም ይርከቡ። ንኣብነት፡ መዓልታት-ሰንበት ኣኸቢሮም ሰራሕ ኣይወፍሩን። አብቲ ቅድሚ መዓልቲ-ፋሲካ ዝውዕል ሰንበት፡ ቁጽሊ-አጉሳዓና (ሆስዓና)፡ አብ ኢዶም ይእስሩ። አብ ድንግል-ማርያም/ቅዱስ-ጊዮርጊስ ዘለዎም ኣኸብሮት፡ ከምኡ።

ነቲ ከም መንፈሳዊ-ነገር ንሶም'ውን ብዘየስተውዕልዎ አብ መዓመቶ ልቦም ዝተረፈ ንስላሴ ተባሂሉ ዝውፈ ምስጢራዊ-መስዋእቲ፡ ንክብሪ እዚ'ውን መገሻ ብዝሓዙ፡ አብ ናይ ዕርፍቲ-ነቐጣታት ተኣኪቦም፡ ሕብስትታቶም አብ ኣደ ይእክቡ'ሞ፡ ልክዕ ብናይ ቅዱስ-ቁርባን ኣገባብ፡ ቆሪሶም ይካፈልዎ። ብዛዕባ መንፈስ-ቅዱስ፡ ስሙ ጥራሕ ዝዝክሩ ክነሶም፡ ነዊሕ ይዘትዩ። ከምኡ'ውን ንካልእ ተመሳሳሊ ነገራት።

ናይ ጥንቲ መናበሪ ቦታእምን-ናይ ኣባር መበቆልን ብምዝካር፡ ምስ ክርስትያን ህዝብታት ከበሳ መውስቦ ኣይነጽጉን።

አብ ካልኣይ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ፡ ብዛዕባ ኣገደስቲ እንዳታት መረብ/ምላሽ አብ ዝጠቐስናሉ፡ ነዚ መውስቦታት'ዚ ዝምልከት፡ ብፍሉይ ኣብነታት ተጠቒሱ ነይሩ። ከም ሳዕቢኡ እዮም'ውን ፍሉጣት መራሕቲ ደቀ'ባት መላእ ኢርትራ ንኣድሕዶም ዝዛመዱ። አብ ካልእ'ውን ድሮ ከም እተጠቐሰ፡ አብ ከምዚ ዝላመሰለ መውስቦ እታ ንል-አንስተይቲ እያ አብ ሃይማኖት በዓል እንዳእ ትኣቲ። ነዚ ዝደፋፍእ ድማ፡ እቲ ቅድም-ኩሉ ዝሰራዕ ናይ ኣድነት ጽምእን/ ንኩሉም ሰማውያን-ዓሊት ህዝባታት ኢርትራ ዝእስር ናይ ኣባር መበቆልን-ናይ ኣባር ጥቕምን ወትሩ ስለ ዝዝከር እዩ።

አብ'ዞም ብሰሚናዊ-ክፍሊ ፈለግ መረብ ዝርከቡ ህዝባታት "ንጀው-መረብ"፡ ከምዚ ዝላመሰሉ ኩነታት-ስምዒትን ገና ህያው ብምዃኑ እዮም ድማ፡ እቶም ብኸንዩዊ ዝምገም-መረብ ዝኖብሩ ህዝባታት (አብቲ ብሳሕቲ ዘጋጥም መውስቦ) ካብዚ ቦታ'ዚ ንዝእተውዋ ንል-አንስተይቲ፡ ኣዝማድ ናይቲ መርዓዊ፡ እንደገና ንጥምቀት ዘገድድዋ። ዋላ'ውን ክርስትያን እንተኹነት። ኣይተጠመቐትን ወይ ምስቲ እምነቶም ኣይቃደን ብዝብል ፍርሒ እዮም ድማ ዳግማይ-ጥምቀት ክፍጸም ዝሓቱ።

ዓቢ ኣገዳስነት ሃልይዎ ክጥቀስ ዝግባእ ካልእ ነገር ድማ -ብሕልፊ ከም አብ ሰራዩ/ቦኅስ ዝላመሰሉ ህዝባታት ዘጋጥም- አብ ኣደ ስድራ፡ እስላምን-ክርስትያን (አብ ቦኅስ ብፍላይ ክርስትያን ተዋህዶ-ካቶሊክን) ብዓቢ ስኒት ኣቢሮም ክኖብሩ ምርኣዮም እዩ። ንምግብ-ሲጋ ዝምልከት ጉዳይ እዩ እቲ ፍልልይ ተዓቂቡ ተሪፋ።

እስላም ኩኑ ተዋህዶ፡ ዘይተቡተኸ እንስሳ ከም ዘይምገቡ ተጠቐሱ እዩ።

እስላም እንስሳ ኩካርዳ ንመሬት ብዘወደቅዎ፡ ርእሱ ናብቲ ጸሎት ዘምርሕሉ ወገን «መካ» እቕሊዎም " ብስምላህ-አላህ አኸበር " ኢሎም ይኣርዱ። ከምዚ 'ሉ ብእስላም ተባረኹ ዝቐርብ ስጋ ምምጋብ፡ ንእመንቲ ተዋህዶ ሓራም እዩ።

ተዋህዶ ብወገኖም፡ ካልእ አገዛብ ይኸተሉ። ንሶም'ውን ነቲ እንስሳ ንመሬት ምስ እውደቂ፡ ርእሱ ንምብራቕ ገጸም (ናብቲ መንበረ-ታቦት እውን ዝኸተሎ ማእዘን) እመልኪቶም፡ " ብስመ አብ ወወልድ ወ መንፈስ ቅዱስ-አሃዱ እምላክ እሚን "፡፡ እናበሉ ሰለስተ-ጊዜ ነቲ ካራ አፍክሶም አብ ጐሮሮ ናይቲ እንስሳ ምስ አሕለፉ፡ የኸሰትንዎ። ከምዚ 'ሉ እተኣርደ ስጋ እዩ ነቶም ካልኦት ምእመናን ጽዮፍ ብምዃኑ ምብላፁ ዘይ-ከኣል።

እዚ ምክፍፋል እዚ እዩ ነብ ዘሎ ፍልልያት ዝደመቑ ከዐይኑ፡ ክሳብ ዕለት ሉሚ መዕረቂ ዘይረኸበ።

*****

9- ናይ መስቀል ምልክት አብ ዝገብርሉ እውን፡ እሃዱ እምላክ ብምባል፡ ክርስትያን አብ ሰለስተ ቅዱስ እንታይነት ኣደ-እምላኽ ከም ዘኣምኑን-ዘምልኹን ይሕብሩ።

ማሕበራዊ ስነ-ሕገ

ስሩዕ አገባብ ዝኸተል ናይ ኢትዮጵያ-ታሪኽ ዛጊት ኣይተጸሕፈን። እዚ ሰፊሕ-አገዳስን ሃገር፡ ካብ ናይ ክፍለ-ዘመናት ብሕትውናኡ ወጺኦ ኣብ ኣህጉራዊ-መንባብሮ ካብ ዝምለስ፡ ሓሊፉ ዘሎ እዋን፡ ብሓቂ ውሑድ እዩ።

ኣብ ሰለስተ-ሸሕ ዓመት ዝሓከል ብህዝብታቲ እተኻየዱ ፍጻሚታት፡ ብቀጻሊ-እተወሃሃደ አገባብን ክግለጽ ምስ ዝድለ፡ ክሰገሩ ዝግባእም ማሕለኻታት ማእለያ ኣይምተረኽቡምን።

እቲ ዛንታ፡ ብናይ ቃል-ባህሊ ስለ ዝመሓላለፍን/ ብቐዓት መዘከራት ኣብ ጽሑፍ ስለ ዘይሰፈሩን/ ኣድማዕቲ ክሰም ግንክ ውሒዶም ብዝቐርቡ ሓወልቲ-ምስልታትን፡ ዝኹን ነዚ ታሪኽ'ዚ ክጠምር ዝብገስ ሰብ፡ ክብደት ናይዚ ዕዮ እንታይ ዝበለ ምዃኑ ኣይዝንግዮን።

ኢትዮጵያ ብመላኡ ወይ እተን ነዚ ሃገር'ዚ ዘቐመጥ ኣውራጃታት ብብውልቅን፡ ኣብ መጻሊ ሓፊሻዊ ፖሊቲካዊ-ፍጻሚታት ዓቢ ተራ ክህልዎም ስለ ዝኸለል፡ ኩሎም'ቶም ኣብዚ ክዋስኡ ዝደልዩ ወገናት፡ ንህልዊ ዝሕብር- መጻሊ ዝሰርዕ- ሕሉፍ ታሪኽ ናይዚ ሃገር'ዚ ክመልኩ ግድንት እዩ።

ብመዓልቲ ክላ፡ እዚ ታሪኽ'ዚ ብልክው ከም ዝጸሓፍ ኣፍጠራጥርን።

ምእንት'ዚ'ውን እታ ንኢርትራ ዝኢ እትርከብ ኢጣልያ ነዚ ግዝኣት'ዚ ብስርዓት ኩተመሓድሮ እንተድኣ ኩይኑ እቲ ዕላማ፡ ታሪኽ ናይዚ ሃገር'ዚ ብዓሚቶ ምፍላጥ የድሊ። እዚ ድማ ንውሽጣዊ-ምምሕዳር ኩነ/ኣብቲ ንመጻሊ ምስ ኢትዮጵያን- ዓለምለኸ ዝህሉ ዝምድናን ብግብእ ንምለላይ ዝድግፍ እዩ። ብሕልፊ ግና፡ ውሽጣዊ(ናይ ኢርትራ) ጉዳያት ንዝምልከት፡ ነቲ ብሓብን-ትጽቢት ደቀ'ባትን እተቐ- በልናዮ እምነት ንምርግጋጽ፡ ረብሓኦምን-ረብሓናን ምሕላው ከድሊ እዩ።

ንኣብነት ናብዚ ዕላማ'ዚ ዝኣመተ፡ ጸቢብን/ ኣብ ናይ ምምሕዳር አገባብ ዝውሰን ጥበራዊ ኣተራጉማን-ኣመጺጽኣን ማሕበራዊ ሕገ-ሰርዓት ኢትዮጵያ ምፍላጥ፡ ዘይሰገር ቅድመ-ኩነት እዩ።

መሰረት ናይዚ ሕገ-ሰርዓትን/ኣመዓባብኣኡን፡ ብግብእ ምፍላጥ ስለ ዘይከኣል ድማ፡ ብሃሰስ ካብ ታሪኹ እዩ ዝሰራዕ። ኣብዚ'ውን ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ጭቡጥ ታሪኽ ብዘይምህላው (ብዛዕባ ክብራ-ሓቅነቲ ዝህሉ ምጥርጣር ንወገን ገዲፍካ)፡ ኣብቲ ዝፍ-ለጥን/እተረጋገጸን ኢትዮጵያዊ-ፍጻሚታት (-ማለት ህዝብታት ኢትዮጵያ ብሓባርን- ብኣወንታን ዝምልከዎም ፍጻሚታትን/ዘቐርብዎም ሓበረታን-) ምምርክሳ ግድንት ክኹ-ውን እዩ።

ናይ ቅዋም ስነ-ሕገ። ከምዚ ዝኣመሰለ አገባብ ክንክተል እንተድኣ ኩይኑ ከስ፡ እቲ ኣብ መፋርቕ ናይ ዝሓለፈ ክፍለ-ዘመን ህላዌኡ ዘብቐፀ ጥገታዊ-ሰርዓት ሓቅነት መበቐሉ ብዘየገድስ፡ ብመሰረት ናይቲ እተፈልጠሉ " ቅዱስ-ባህሪ " እዩ ልላላውነቲ ኣብ ግብረ ከተርጉም ጸኒሑ።

ዝኸረታት ኩነ-ዝና-ብኣፍ ዝመሓላለፍ ባህሊ ከም ዝገልጽዎ ድማ፡ እዚ ልላላውነት'ዚ ኣብቲ ድሮ ብ ህዝብታት«ኣግኣዚ» ብጻዕቂ ተሃዚቡ ዝጸንሐ ትግራይ/ ምድረ-ባሕርን ብዘይ ምስሕሓብ እዩ ተተግቢሩ።

እስያዊ(ናይ እስያ) ነገዶም ኣግኣዚ፡ ምስ ህዝቢ-እስራኤል ዝእስሮም ዝምድና ብምእማን (እቲ ሰርዓ እውን ከይተረፈ)፡ ምስቶም ኣሳጊሞም ዝመጹ ኣባላት 12 ነገድ-እስራኤል ተሓናፊዱን/ ልዕል ኩሉ ድማ ሕግታት-መ-ሲ ተቐበሉን።

ብደቡባዊ ወገን ፈለግ-ተከዘ ግን፡ ከምቲ ድሮ አብ ካልእ-ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ እተባህለ፡ እዚ ጥንታዊ-ስርወ አብ ልዕል'ቶም እተፈለየ ዓሊት ዘለዎም ህዝብታት ልኡላውነቱ ከረጋግጽ ዝኸኣለስ፡ ብረጽሚ-ቀጻሊ ቃልስታት-ውግኣት-ተቐውሞን እዩ።

እዚ እምር'ዚ ተኸቲልካ እምበኣርከስ፡ አገባብ ስነ-ሕጊ ኢትዮጵያ፡ ከምዚ ዝስዕብ እዩ ዝነበረ ከበሃል ምተኻለለ፡

1) -እቲ ስርወ፡ ብናይ ትውልዲ-መሰል እዩ ዝነበረ ንግስነቱ። መስራቲኡ ድማ፡ እቲ ከም ቀዳማይ-ምኅሊክ ዝፍለጥ ወድ-ሰሎሞን ካብ ንጉሳዊ ነገደ-ይሁዳ ማለት ካብቲ ስዒቡ መድሃኔ-ዓለም ዝውለደሉ ነገድ እዩ።

2) -አብ ልዕል'ቶም «ግእዝ» ዝዓሉቶም ዓድታት ትግራይ/ ምድረ-ባሕርን ዝህልዎ ስልጣን፡ ብሰላምን-አብ ነጻ ህዝባዊ ተቐባልነት እተመርኩሰ ከኸውን እንከሎ፡ አብቶም ብደቡብ ተከዘ ዝርከቡ ህዝብታት፡ እዚ መሰል'ዚ፡ ብእስገዳድ-ወራርን እዩ ተረጋጊጹ።

አገባብ ኣቃውማ " ሰሎሞናዊ-ስርወ " ተመልኪትካ እምበኣርከስ፡ አብ ሰሜናዊ-ክፍልታት ዝህሉ ስርዓተ-ሕጊ፡ ኣባታዊ ከኸውን እንከሎ፡ አብ ደቡባዊ-ክፍሊ ናይቲ ፈለግ-ተከዘ ዘጽሮ መስመር ዝህሉ ህዝባዊ-ስርዓት፡ መስፍናዊ እዩ ዝነበረ።

እሰራት ናይዚ ክልተ ንጹር ዝኸነ ፍልልይ ህዝባዊ ስነ-ሕጊ፡ ብድሕር ነዊሕ ክፍለ-ዘመናት እውን እንተኸነ፡ ደሚቕ ይረእ። ብሕልፊ ድማ ነቶም አብ ጠረፍ-ደቡብን/ ጠረፍ-ሰሜንን/ ናይ ዝርከቡ ኣውራጃታት ዘሎ ዞብኣዊ-ምምሕዳር ምንጽጻር ምስ ዝግበረሎም፡ ክሳብ ናይ'ቶም «ሰዩመ-እግዚኣብሄር» ዝበሃሉ ነገስታት ዘሎ መዋእል ዝጸንሐ ልምዲ ተመልኪትካ፡ ብዘይምጥርጣር፡ ሳልሳይ-አገባብ መምርሒ እውን ክውሰን ምተኻለለ። ማለት፡

3) -ንጉሳዊ-ስልጣን፡ ብውርሻን-ምርጫን እዩ ዝመሓላፍ ዝነበረ።

ብውርሻ ማለት፡ እቲ ዝስዩም ንጉስ፡ ካብ ተባዕትዮ-መሳፍንቲ ናይቲ ሃጻያዊ-ስድራ እዩ ዝምረጽ። እዚ ግን፡ ጥዑይ ኣእምሮን- ኣካሉ ዘይጐደለን- ንንግስነት ዝበቅዕ ሞራል፡ ከህልዎ ይግባእ።

ምክትታል ስርዓት-ውርሻ አብ ውሽጥ'ቲ ስድራ-ቢት ግና፡ መስመር ክልውጥ ይኸእል እዩ። በዚ እውን እቲ ስልጣን ናይ ምርጫ ይኸውን።

ዝምረጽ ኣድሻ-ንጉስ ብ«ማሕበር-ሽማግሌታት» እዩ ዝምረጽ-ዝእውጅን። ነዚ ውሳኔ'ዚ ድማ፡ ይግባይ ኣይበሃሎን።

ብጥንቲ፡ እዞም «ሽማግሌ» ዝበሃሉ መረጽቲ-ኣካል መን ምዃኖም ኣይፍለጥን። ኣባታዊ ሕግን-ልምዲ ሰማዊያን ህዝብታት ተኸቲልካ ግን፡ መራሕቲ ኣባታዊ-እንዳታት እዮም ዝበሩ ከበሃል ምተኻለለ። አብ ዝሰዓበ እዋናት ድማ፡ አብቲ ደፋኒ እናበለ እተሰረተ ሃጻያዊ ናይ ኢትዮጵያ ምትእስሳር፡ እቲ መራጺ-ኣካል (ማለት እቲ ንጉሥ-ነገስት ዝብል መዓርግ ዘልብስ)፡ ብመራሕቲ ናይቶም ባዕለ-ምሕዳራት ንግስነታትን/ ዓድታትን/ ዓበይቲ ሰበ-ስልጣን ናይቲ ንግስነትን/ እዩ ዝቐውም ነይሩ።

መራሕቲ-ኣባላት ናይቶም ባዕለ-ምሕዳራት ዝበሃሉ ንግስነታት/ ዓድታትን ከበሃል እን-ከሎ፡

ባሕረ-ኒጋሲ፡ ኣመሓዳሪ ኣውራጃታት ባሕሪ -

ትግረ-መኰንን፡ መስፍን ትግራይ -

ዋግ-ሹም፡ መስፍን-ላሲታ (ኣባል ናይቲ ብፍታው፡ ንግስነት ነቲ ሕጋዊ ዝበሃል ስርወ ዘመሓላፊ ስርወ-ዛጔ እዩ) -

መርእድ-ኣዝማች፡ መስፍን ሸዋ -

ራእሲታት ጎጃም/ ወሎ-ጋላ -

ነዚ እም ድማ ከከም ጊዚ ኩነታትን፡ ዓበይቲ ሰበ-ስልጣን ናይቲ ንግስነት ተባሂሎም፡ እዞም ዝስዕቡ ሹማምንቲ እውን ይኸተልዎም፡

አቡና፡ ከም መንፈሳዊ-መራሐ -

አወገ፡ ቀዋሚ መራሐ ቤተ-ክህነት ኢትዮጵያ -

ነብር-እድ፡ ተቋቋሚ ቤት-መቐደስን፤ አመሓዳሪ ናይታ ብሃይማኖት-ፖሊቲካን ርእሰ-ኩማ ናይቲ ንግስነት ዝነበረት ኩማ አኸሱም -

ሲቀ-ሞቆስ፡ ልኡል-ፈራዲ -

ራእሲ-ቢትወደድ፡ ናይ ግምቢ ሓላፍን- አመሓዳሪ ኩማ ጐንደር -

ምስላነ፡ ናይቲ ሃገይ ልኡኽ ወይ ቀዳማይ-ሚኒስትር፡ ካልኦትን እዮም ዝነበሩ።

ብዘይካ'ቲ ምርጫ ድማ፡ ንጉሳዊ-ሰልጣን ብሕጊ ንምትግባር እቲ ሃገይ ብቅብኣት «ቅዱስ-ሚሮን» ክቐባእ ይግባእ። እቲ ቅብኣት ብፍላይ፡ ኣብ ጥንታዊ ቤት-መቐደስ አኸሱም እዩ ዝፍጸም ዝነበረ። ኣብ መሰረት ናይቲ ጥንታዊ-ህንጻ ቤት መቐደስ፡ ቦታኡ ኣብ ዘይፍለጥ (ብመሰረት ናይቲ ጥንታዊ-ዝና) እዩ እቲ ቀዳማይ-ምኒሊክ ንኢትዮጵያ ሒዝም ዝመጸ «መጽሓፍ-ሕግታት» ተደቢቂ ዘርከብ ይበሃል።

ቅብኣት፡ ብዓቢ ነፍሕታት/ናይ ብዓል ኣገባብን፡ ብ " አቡና " እዩ ዝፈጸም ዝነበረ።

ብሩስ (ጀይምስ-ብሩስ)፡ ነዚ ኣገባብ'ዚ ብደቂቕ ክገልጸ እንክሎ፡ ምናልባት ነቲ ጥንታዊ እዋናት ዘዘኸኸር፡ ህዝባዊ ተቐባልነት ከም ዝነበሮ ዝሕብሩ ኣገባባት እውን ይፍጸሙ እዮም ይብል።

ብድሕር ቅብኣት፡ እቲ ንጉስ ሃገይ ወይ ግራማዊ ዝብል መዓርግ ክለብስ እንክሎ፡ እታ ንግስቲ አታጊ ትበሃል።

ክሳብ ዕለት ሎሚ እቲ ቅብኣት ይፍጸመሉ ዝነበረ ጸፊሕ እምኒ ኣርባዕተ-ኩርናዕ፡ ኣብ ጥቓ'ቲ ቤት-መቐደስ ዘርከበሉ ንኡስ-ኣደባባይ ቆይሙ ይርከብ። እቶም ኣብ ነፍስ-ወከፍ ኩርናዕ እተሰረቱ አዕኦ-ዓረ እውን፡ ከምኡይሎም ተሪፎም ይረኣዩ።

እቲ ዝነበረ ኣገባብ፡ ነቲ ኣብ ማእከላይ-መዋእል ኢውርጳ " ቅዱስ " ዝበሃል ዝነበረ ኣገባብ ኣሲያይማ ናይ «ሮማ-ሃገያት» ይመስል። ክልቲኦም ንግስነት፡ ብክልስ-ሓሳብ እኳ ነቲ ሃገያዊ-ሰልጣን ከም ማሕበራዊ ድልዩት ናይቲ ህዝቢ ይፈልጥ እንተተነበሩ፡ ኣብ ግብርስ፡ እቶም ነዚ ንግስነት'ዚ ዘቐሙ ኣውራጃታት/ መንግስታት/ ግዝኢታት/ ካብቲ ምስ ማእከላይ-ሰልጣን ዝኣሰሮም ቀይድታት፡ ነጻ ከይኖሩም እዮም ዝብሩ ነይሮም።

ወረ'ውን ኣንጻሩ፡ ብብረት ከይተረፈ ዝለዓለሉ እዋናት ይዝከር።

ከምዚ ዝኣመሰለ ነገራት ኣብ ኢትዮጵያ ብ 17 ክፍለ-ዘመን ማለት ኣብ እዋናት ምቕሃም ናይቲ ስርወ ተጋሂዖ እዩ።

እምር ሃገያዊ-ሰልጣን ኩነ/ ግብራዊ ኣተረጓጎማኡ/ ዝህልዎ መዝነትን ንዝምልከት ድማ ብዘይካ'ቶም ኣቐዲሞም እተጠቐሱ ኣገባባት፡ እዞም ዘሰዕቡ እውን ከም ተወሳኺ ይቐርቡ።

4) - ብሕታውን/ ማሕበራውን ንብረት-ሃገር ዝጥርንፍ ኣካል፡ እቲ ሃገይ እዩ። እቦ ናይቶም ግዙኣት ብኣባር ስለ ዝበሃል ድማ፡ ኣብ መሰል ዋንነት-መሬት ዘየካትዕ ቀዳምነት ይህልዎ።

5) - ሃገር ካብ ባዕዳውያን-ጸላእቲ ምክልኻል/ውሽጣዊ-ስርዓት ምርግጋጽ/ ሕጊ ምምሕዳርን፡ ነቲ ሃገይ ዝውሰኑ መዝነት እዮም።

6) - ነዚ ተልእኮታት'ዚ ምፍጸም፡ ኣብ ዝኹነ ይኹን ጽፍሒ ዘርከቡ ሹማምንቲ፡ ሃገይ እዩ ጠቐላለም። እዚእም ድማ ብውርሻ ይኹን ብም-ርጫ ናይ ኣመራርጸኦም ኣገባብ ብዘየገድሱ፡ ሰልጣኖም ዝፈቐዱ ሓላፍነት ኣብ ግብረ ንምትርጓም፡ ቦቲ ሃገይ ክስየሙን-ክፍለሙን ይግባእ።

7) - ግብረ-መሬት/ ኢታውን-ሰደድን ንዝምልከት ናይ ቀረጽ-ግብእ/ ንእተፈቐዱ ሽመት ዘሰንዩ ህያባት/ ሽመትን-ሞሳእምን (መጎስ) / ንፍሉይ ኣጋጣምታት ዝውሰኑ ህያባት/፡ ሓላፍነት ናይቲ ሃገይ እዮም።

8) -ምምሕዳር-ሕጊ አብ ዝኸነ ይኹን ጽሑፍ፡ ነጻ ዘይክፈለግን እዩ። ፍርዲ ብቃል ይውሰን። ህዝባዊ-ተሳተፎ ድማ ይፍቀድ።

9) -መሰረት ሕጊ-ኢትዮጵያ ብጽሑፍ፡ እቲ አብ ፍትሓ-ነገሰት ሰፊሩ ዝርከብ ዓንቀጻት እዩ።

ሃጺይ ዝህልዎ መሰላት ዘጽር/ግብአት ናይቲ ዝመሓደር ህዝቢ ዝቕይድ/ማሕበራውን-እንዳውን ስርዓት ዝሰርዕ/ ብሕታውን-ማሕበራውን ዋንነት ዝከፍል/ አገባብ ፍርዲ-መቐጻዕቲ ዝበኑን፡ ዘውስኑ ሕግታት አብ ፍትሓ-ነገሰት ተጻሒፎም ይርከቡ።

እዚ ጽሑፍ'ዚ 51 ምዕራፋት የጠቓልል። ካብዚኡም ድማ፡ እቶም ናይ መጀመርያ 22 ምዕራፋት ን«ሕገ-መሬት» ይምልከቱ። እቶም ዘስዕቡ 20 ምዕራፋት፡ ን«ሕገ-መንግሥት» (፳፻፲፩) ዝሰርዑ ክኹኑ እንክለው ድማ፡ ዝተረፉ ን«ሕገ-ዝበኑን» (፲፱፻፲፭) ይቐይዱ።

እዚ ንሕብረተ-ሰብ ኢትዮጵያ ከመሓደር እተገብረ ዓንደ-ሕጊ ፡ ንሕገ-መሬት/ቅዋማት ምምሕዳር/ዝበኑን/መንግሥት/ ዘጠቓልል ትእዛዛት ዘሰፈረ ዶክመንቶ፡ ብ ግእዝ እዩ ተጻሒፉ።

አብ 6ይ ክፍለ-ዘመን ናይ ዘለናዮ መዋእል እተጻሕፈ ሰነድ ብምዃኑ ድማ፡ አብዚ ብመጠኑ ዳሕረዋይ ክበሃል ዝከኣል እዋናት ዝኣተወ እዩ።

"ፍትሓ-ነገሰት" ዝህልዎ ስልጣን፡ ንባዕሉ ኣከራኻሪ ሕቶ እዩ። ምክንያቱ ድማ፡ አብቲ ዘመን'ቲ ናይ ዝነበረት ኢትዮጵያ ሓቀኛ ሕጋዊ-ኩነታት ዘንጸባርቑ ጽሑፍ ድዩ? (ምስ ዝኸውንኩ፡ ንኡሎም ሃገራት ናይቲ ንግስነት ዶ/ንሓደ-ክፋሎም እዩ ዝምልከት ዝነበረ? ንሓደ-ክፋሎም ምስ ዝኸውንኩ፡ እቶም በዚ ሕግ'ዚ ዝቐየሩ ዝነበሩ ሃገራት፡ በዓል መን እዮም ?) ወይሲ ነቲ ኣቐዲሙ ዝጸንሐ ሕጋዊ አገባባት፡ መብዛሕትኦም ሓደስቲ ብዝኹኑ መትከላት-ዓንቀጻትን ንምትካእ እዩ ተኣታትዩ ?

ዝኣመሰሉ ሕቶታት ግድነት ዝገብርዎ፡ ፍትሓ-ነገሰት አብ «ሕገ-ሮማውያን» ዝርከቡ ዓንቀጻት-መትከላትን እውን እተሓወሶ አብ ሃገር-ዓረብ ብዝነበረ ኢጣልያዊ-ካህን እተጻሕፈ ብምዃኑ እዩ።

ብዝኹኑ እውን፡ ፍትሓ-ነገሰት አብ መላእ'ቲ ንግስነት ድዩ ተኣዊጃ ዝነበረ ?/ አብ ከመይ ዝበለ ስርዓትከ ተተግቢሩ ?/ ንክንደይ እዋንከ ኣገልጊሉ ?/ዝኣመሰሉ ሕቶታት እውን መልሲ ምተገብእም።

ቡቲ ዝጠዓመ ኩነቱ ምስ ዝግመት ድማ፡ ከም ኣብነት/ክልሰ-ሓሳብን ተባሂሉ እተጻሕፈ ድኣ'ምበር፡ ግብራውነት ከም ዘይነበሮ ምእማንሲ ኣየሸግርን። ኩይኑ ተረፉ ከኣ፡ ምናልባት አብቲ ክብድ ዝበሉ ነገራት ንምድናይ ንጉስ ባዕሉ ብሊቃውንትን-ሊቀ ሞቐስ አተርጉምቲ-ሕግን ተዓጂቡ ይመርሖ አብ ዝነበረ ልሎላዊ ቤት-ፍርዲ እዩ ፍላይ፡ አብ ግብረ ተተርጉሙ።

ካብዚ እተፈለየ ክኸውን ኣይክእልን ዝበሃለሉ ምክንያት ድማ፡ እቲ አብ ብዙሕ ኢጋባ-ምታት ናይዚ ጽሑፍ'ዚ እተጠቐሰ ዘይዕረቕ ፍልልያት-ነገድ/ቋንቋ/ሃይማኖት/ጥቕም-ታትን ናይቶም ነዚ ንግስነት'ዚ ዘቑሙ ህዝባታት፡ ከምኡይሉ ከይተፈትሐ ምትራፋ፡ ንባዕሉ እኹል መረዳእታ እዩ።

መንግስታዊ-አካላት

እተጠቐሰ ንግስነት፡ ዋላ'ውን አብቲ ዝበለጸ ናይ ዕብዮት-ብልጽግናን ደረጃ ዝበጽሓሉ እዋናት፡ አብ ክንዲ እተወሃሃደን-እተሓሰረን ምልኣት ዝህልዎ (ዋላ'ውን አብ ፖሊቲካዊ-መዳይ ብንእሱ)፡ ብናይ ገባእ-ርእሶም ስርዓተ ሕጊ ናይ ዝመሓደሩ መንግስትን/ህዝብን «ፈደራላዊ-ምትእስሳር» ይመስል። ዋላ'ውን ንልሎላዊ-መዓርግ/ክብርን ናይቲ ሃጺይ እንተኣመኑ።

እዞም ብሓፈሻኡ ስርዓት ናይቲ ንግስነት ዘጽሩ አምራት፡ አብ ኩሎም'ቶም ነዚ ንግስነት'ዚ ዘቑሙ ሃገራት'ውን፡ ብመንጽሩ ይመሳሰሉ እዮም። አብ ነፍሰ-ወክፎም ዝርከብ መራሒ ድማ፡ ብግብረ ነቲ ሃጺዮ-እውራራሰ ብዝመሰል አገባብ፡ ብወርሻ እዩ ስልጣኑ ዝፍለጠሉ። ንሱ እዩ'ውን ካብ ደረጃ ኣመሓደርቲ ወረዳ/ጉልቲ እትሒቹ

ከሳብ'ቲ «ዓዲ» ወይ «አሃዳ» ዝበሃል መባእታ ሕ/ሰብ ኢትዮጵያ፡ ንኡስ-አመሓዳሪ ናይ ጠቕላሊ "ሲቪላዊ-ጽፍሕታት" ዝኸውን።

ሲቪላዊ ጽፍሕታት።

እዚ "ሲቪላዊ" ዝበሃል ዘሎ ጽፍሕታት፡ ንመረጃእታ ተባሂሉ ዝቐረበ'ምበር፡ ብሓቁስ፡ እቶም መራሕቲ ጽፍሕታቶም ብዘየገድሱ፡ ከከም ኣገዳስነት ናይቲ ዘመሓደርዎ መሬት፡ ፖሊቲካዊ/ ምምሕዳር/ ወታሃደራዊ/ ሕጊ/ ዝምልከት ስልጣን ኩሉ፡ ኣብኣቶም እዩ ዝጥርነፍ-ዝጠቓልልን ዝኾነ። እዚ ግን፡ ኣብ ዝስዕቡ ምዕራፋት ዝሰፍሑ ኣርእስቲ እዩ።

ብደንብ እተባህለ ኢጣልያዊ-ደራሲ፡ ኣብቲ «ምድረ-ጋላ» ዘርእስቲ ጽሑፉ፡ ብዛዕባ'ዚ ኣርእስት'ዚ ኣብ ዝጠቐሰሉ፡ ከም ድርሱቲ ገይረ ከቐርቦ እዩ። እዚ ብኣኡ እተፈጸመ መጽናዕቲ፡ መተካእታ ኣይርከበን።

ከተሓሳስቦ ዝደሊ ነገር ግና፡ እቲ ንሱ ዘብርሆ ነጥብታት፡ ብወጥን ደቡባዊ-ክፍልታት ኢትዮጵያ ኩይኑ እተጓዘቦ ነገራት ከም ዝኸኑ ምርጃእ የድሊ። ስለ'ዚ እውን ኣብ ደቂቃቲ፡ ካብ'ቲ ብሰሜናዊ-ክፍልታት ኩይንካ እትግንዘቦ ጉዳያት፡ ፍልይ ዝበለ ይኸውን።

ጥንቁቕ ኣንባቢ ግና ነዚ ብዛዕባ ኢትዮጵያ ዝቐርብ ሓፈሻዊ-መብርሂ፡ ምስቲ ብዛዕባ መረብ/ምላሽ ቀጺሉ ዝወሃብ ደቂቕ መጽናዕቲ ዝህሉ ፍልልይ፡ ከመሓይሾን-ክሰርዖን ዝከኣል እዩ።

እቲ ጽሑፍ እንሆ፡

«...ነፍስ-ወከፍ ንግስነት፡ ኣብ ወረዳ/ክፍልን ይኸፈል። እቲ ክፍልታት፡ ሲቪላውን-ወታሃደራውን ምስ ዝኸውን፡ እቶም መራሕቲ፡ ራእሲ-ደጅ-ኣዘማች-ዓበይቲ ሹማምንቲ-ይበሃሉ። እቶም ክፍልታት ግን ናይ ቤተ-ክህነት ወይ ንክህናት እተወፈዩ ዓድታት ምስ ዝኸኑ፡ እቶም ኣመሓደርቲ፡ መምህር-ካህን ይበሃሉ።

ክፍሊ ከበሃል እንክሎ፡ ብከተማታት-ቁሽታት ከባቢኦምን ዝቐመ ክፍለ-ወጥን ሕ/ሰብ ማለት እዩ። ነፍስ-ወከፍ ከተማ ወይ ቁሽት ድማ ናይ ባዕሉ «ሹም» ይህልዎ። ሹማምንቲ፡ ዓበይቲ-ንኡሳን/ርኽባት-ስኡናትን ተባሂሎም ይኸፈሉ። ብዝኸኑ ግና ኣብቲ ብኣኦም ዝመሓደር ቁሽት ዓቢ ኣኸብሮት ይግበረሎም።

ራእሲታት-ንጉስን ኣብ ዝርከቡሉ ቦታ (ኣብ ግምቢ)፡ መዝነት ናይዚ «ሹም» እተባህለ ሓላፊ፡ ብትሕቲ መኪንንቲ እዩ። ካብቶም ተራ-ኣገልገልቲ ድማ ቅሩብ ከብ ይብል።

ካብ ግምቢ ወጻኢ ግን ኣብ ቁሽታቶም፡ ዝበርትን-ኣደግትን እዮም። ኩሉ ድማ ብኣኦም ይውሰን። ሹም ማለት፡ ኩሉ እዩ፡ ከንቲባ/ኣኸባሪ-ሕጊ/ተቐጻጸሪ-ግብረ/ጸጥታ/ ፍርዲ/ ተሓዝ-ፕንዝብ/መራሕ-ሰራዊት/ዝኣመሰሉ ስልጣን፡ ባዕሉ ይጥቅልሎም።

መንግስትን-ምምሕዳርን ዓድ-ሓበሻ ብግዞእ ንምርጃእ፡ እዚ "ሹም" ዝለብሶ መዝነት ንባዕሉ እኹል መምዘኒ እዩ...»።

ቀጺሉ ድማ ከምዚ ይብል፡

«...መንግስቲ ዓድ-ሓበሻ፡ መላኺ-መንግስቲ እዩ። ዓድታት-ሹማምንትን ብስርዓት ምቁጽጸር ዝኸኣለ ንጉስ ዝህልዎ መዝነት፡ ልዕል'ቲ ንሕና እን-ግምቶ ናይ ምምሕዳር ሓላፍነት እዩ ስልጣኑ። ብኣንጻሩ ድማ፡ መራሒ ወይ ንጉስ ኣብ ልዕል-ሹማምንቲ ከሕዞ ዝግባእ ቁበንቶ-ሕዛብ ምስ ዘዝልኹ፡ ዓድ-ሓበሻ ናብ ፋሉልነት የምርሕ። እቲ ንጉስ/ራእሲ ዝብል ሽመት ከንቲ ኩይኑ ይተርፍ ማለት እዩ።

ኣብ ከምዚኦም ዝኣመሰሉ ንሓርነት ዘይተዳለው ህዝብታት ድማ፡ ፋሉልነት ማለት፡ ሽፍትነት/ምብራስ ንግድ...ንብረት...ድህሰሳ...መጓሰ...ሕርሻ የኸትል።

ሹም፡ መንግስቲ ምዃኑ እዩ። መንግስቲ ድማ ናይ ንጉሰ ዝበሃል፡ እቲ ንጉሰ ባዕሉ፡ ሹም ናይ ሹማምንቲ ከኸውን ምስ ዝበቐዕ ጥራሕ እዩ።...»

መራሕቲ ናይተን ከም ኣምሓራ/ ትግራይ/ ጎጃም/ ሸዋ/ ዝኣመሰሉ ዓበይቲ ዝበሃሉ ታሪኻውያን ኣውራጃታት ዓድ-ሓበሻ፡ ካብ ክፍለ-ዘመናት ኣትሒዞም እተፈላለዩ ሽመት እኪ እንተለበሱ፡ መብሃሕትኡ ጊዜ ራእሲ ወይ ንጉሰ እዩም ዝበሃሉ ነይሮም።

ልሁል መስፍን-ላሰታ፡ ካብቲ ስርወሎ ዝፋን ዝለቐቐሉ እዋናት ኣትሒዙ፡ ወትሩ ሞግ-ሹም ዝብል መጽዋዕታ እዩ ዓቲቡ። «ዋግ» ማለት፡ ብዓሊት ኣገው (ዓሊት ናይታ እሳት ወይ ዮዲት እተባህለት ንግስቲ) እተሃዘበ ናይ "ላሰታ" ፍሉይ ከባቢ እዩ።

ኣብ እተፈላለዩ ኢጋባምታት፡ ንመራሕቲ-ወረዳ/ጉልታትን ዝወሃብ ዝከበረ ሽመት ማለ-ለያ ኣይርከቦን።

ኣብ ምድረ-ባሕሪ ንኣብነት፡ ከንቲባይ (ትርጉም-መበቐልን ናይ'ዚ ቃል'ዚ ምፍላጡ ኣይከኣልኩን) - ኢይተ (ኣይዮ-እዮ) ይበሃሉ ነይሮም።

መራሒ-እንድርታ፡ በዓል ጉዳ (ጉይታ በዓል-ዕድል) ይበሃል።

ኣብ ኣምሓራ፡ ጃን-ጠረር...ወ.ዘ.ተ. እዩም ዝበሃሉ ነይሮም። ፍቕዶም ግና ንውሕ ዝበለ ብምዃኑ ምዝርዛሩ ኣየድልን።

መራሕቲ-ዓዲ ዝወሃቦም ወግዓዊ-ሽመት፡ ካብ "ሽመ" ወይ "መረጸ" ዝብል ቃል ዝመጸ ከዐይኑ፡ «ሹም-ዓዲ» ይበሃሉ። ትርጉሙ ድማ ዓዲ ዝሸሞም ማለት እዩ። ብሕሰር ኣገባብ ግን፡ «ጭቃ» እውን ይበሃሉ።

ገለን ከም ዝኣምንዎ፡ እዚ ንንዕቀት እተዋህቦም መጽዋዕታ፡ ኣብቲ ፋላላዊ-እዋናት እተጋህዱ ወታሃደራዊ-ዳንኪራታት፡ እዞም ህዳኣት-ሰላማውያን መራሕቲ-ዞባ እዮም እቲ ንኩናት ተባሂሉ ዝሕተት «ፊሰስ» ብከበድ ምፍርራሕ ዝሕተትሉ ነይሮም።

ካልኣት ከም ዝኣምንዎ ድማ፡ እዚ ኣኸብሮት ዝመልእ ኣጸዋውዓ፡ ነቲ ቀዳማይ-ዋናን ተልእኮኦም ማለት ንህዝቢ ናይ'ቶም ዘመሓድርዎም ሃገራት፡ ሰኒት ንምርግጋጽ ዘመ-ልክት እዩ ይብሉ።

ከምቲ ኣብ ሃገርና (ኢጣልያ) ብቸመንቶ (ሰሚንቶ) ጠሚርና፡ እምነ-ሓጽ ኣወሃሂድና ኣባይቲ እንሃንጸሉ ጥበብ፡ ኣብዚ ሃገር'ዚ «ጭቃ» ምስ ሓሰር ተባሂጡ እዩ ንህንጸ-ኣባይቲ ዘገልግል። ስለ'ዚ ትርጉም ጭቃ-ዓዲ፡ ነቲ ዓዲ ጠሚሩ ዝኣሰር ባእታ ማለት ይኸውን።

ንመራሕቲ ንግስነት/ኣውራጃ/ወረዳ/ጉልቲ/ ካብ ዝወሃቦም እተፈላለዩ ሽመት ግና፡ እቲ ብደረጃ በዓል-ኒጋሪት/ በዓል-ቀሚሽ ዝኸፍል ፍልልይ እዩ ዝያዳ ክብሪ ዘል-ብሰዎ።

በዓል-ኒጋሪት (ጉይታ ናይ ኩናት-ከበሮ) ናገሪት እዩ ናይ ስልጣኑ ኣድማ። ምትእስሳሩ ድማ፡ ብቀጥታ ምስቲ ሃጸይ እዩ።

በዓል-ቀሚሽ (ጉይታ ቀሚሽ-ሃሪ) ኣብ ናይ ኢትዮጵያ ናይ ስልጣን ጽፍሕታት፡ ብተገብእን/ንጉሰ ብዘጽድቑሉ ሽመትን/ብቀዳምነት ነዚ ህያብ'ዚ ክለብስ መሰል ዘለዎ ሓላፊ እዩ።

ኣብ ናይ ስልጣን ጽፍሕታት፡ በዓል-ቀሚሽ/ ብበዓል ኒጋሪት ይቕየድ። ኣብ ጉልቲ በዓል-ቀሚሽ ዝርከቡ ሹም-ዓድታት ድማ፡ ብኣኡ ብበዓል-ቀሚሽ ይቕየዱ።

ብዛዕባ'ዚ «ሹም» ዝብል ኣብ ኢትዮጵያ ዝውጥር ዝኸነ ቃል፡ ከግንዘብ ዝግባእ ነገር፡እዚ ሽመት'ዚ ኣብቶም መራሕቲ ሓያላት-እንዳታት እውን፡ ልሙድ እዩ ዝከበረ። ነዚ ድማ፡ ስም ናይቲ እተመደብሉ ኣውራጃ ወይ ወረዳ'ውን ይድርብሉ ነበሩ።

ንኣብነት፡ እቶም ሰፊሕ ወረዳ-ዓጋመ ዘመሓድሩ ዘርኢ እስባጋዲስ፡ ሰብ-ኒጋሪት ክነሰም፡ ሹም-ዓጋመ ተባሂሎም ምስማይ ይመርጹ። ከምኡ'ውን ዘርኢ ሚካኤል-ሰሐል ዝኸነ መራሕቲ ተምቢን፡ ሹም-ተምቢን ይበሃሉ። ኣባላት ናይቶም መሳፍንቲ እንዳታት፡ ሓድ-ሓድ እዋን፡ ንናይ ትውልዶም-ስም፡ ብመቐጸልታ-ስም ናይቲ ዝውለድሉ ኣውራጃ

የሰንይም። ንኣብነት፡ ሓጉስ-ተምህረይ ማለት፡ ሓጉስ በዓል ተምህን/ ወይ'ውን ብሰውር፡ ሓጉስ ካብ ጉይቶት-ተምህን ማለት እዩ።

ብሓፈሻኡ፡ እዞም ክሳብ ሕጂ እተጠቐሱ ሸመታት፡ ብውርሻን/ መስመር በኸራ-ተባዕታውን ጾታ እኳ ክፍለጡ እንተጸንሑ፡ በዓል-ነጋሪት/ በዓል-ቀሚሽ፡ ዝእመሰሉ ሸመት ንምልባስ፡ መዝነት-ጽቡቕ ፍቓድን ንጉስ እውን ክሕመስዎ ይግባእ። መብዛሕትኦ ጊዚ ድማ፡ ከዚ ድማ መንግስታዊ-ጉዳያት/ ዋሕዲ ዓቕሙ-ጥዕናን/ ሞራላዊ ዘይብቕዓት፡ ከም ተቓውሞ ምስ ዘይቀርቡ፡ እቲ ኣገባብ ኣመራርጻ ኣይንጸግን። እዚ ኣብ ዘጋጥም ድማ፡ እቲ ንምርጫ ዝቐርብ ሕጹይ፡ ብመስመር-ኣቦ ብቀረባ ዝመደ ተባዕታይ ክኸውን ይግባእ።

ብውርሻ ከምረጹ ዝግበእም መኪንንቲ፡ «ባላ'ባት» ይበሃሉ። በዓል-ኣባት፡ ብሕገ-ውርሻ ዝምረጽ ጉይታ ማለት እዩ።

መብዛሕትኦም እቶም ንኡሳን-ሹም (ሹም-ዓዲ) ዝህልዎም ስልጣን እውን፡ውርሻዊ እዩ። ነዚኦም ድማ፡ እቲ ወትሩ ዝሃድ ናይ ተቓውሞ ኢጋጣምታት ምስ ዘይዕንቅፎም፡ ሸመት -ተቐባልነትን- ኣይሕተትን። ኩይኑ ግና ኣብ ቁሸታት፡ እቲ ስልጣን ውርሻዊ ኣብ ዝኹነሉ "እንዳ" ዝህልው ደቅ-ተባዕትዮ ናይ ምምራጽ ኣገባብ፡ ኣድላይ ኩይኑ ይርከብ። እዚ መሰል'ዚ ድማ፡ ዝያዳ ኣብቶም ግእዛውያን-ህዝባታት ኢትዮጵያ እዩ ደሚቑ ዝገለጽ።

ናይ ግምቢ ጽፍሕታት። ብዘይካ'ዚ ክጥቀስ ዝጸንሐ፡ መብዛሕትኦ ብውርሻ ዝመሓላልፍ ሲቪላዊ-ጽፍሕታት፡ ንጉሳዊ-ስልጣን ዚገልጹ፡ ክልተ ካልኦት ጽፍሕታት'ውን ኣለው። ናይ ግምቢ/ ወታዓደራውን ጽፍሕታት ይበሃሉ።

ኣባላቶም፡ ብንጉስ ይምረጹ።

ኣብቲ ብሉጽ እዋናት ንጉሳዊ-ምምሕዳር ኢትዮጵያ፡ እቶም ኣብዚ ናይ ግምቢ ጽፍ-ሕታት ዝምደቡ ዝበሩ ናይ እተፈላለዩ ክፍልታት ኣመሓደርቲ፡ ህላዌኦም፡ ብስራዕ ኣገባብን/ ንጸር ስርሓትን፡ ግብራዊ እዩ ዝበረ። ኩይኑ ግና፡ ኣብቶም ነጋውስ ብዝተኣታተወ ሸለልትነት ኩነ/ኣያላት ብኢደ-ዋኒን ዘረጋገጽዎ ቀጻሊ ጸብሰልትነት/ ሕጊ-ልምድታትን ብዘይምኸባር/ ብተወሳኺ ድማ፡ ኣብ ኩሉ ጨናፍር ናይቲ መንግስታዊ-ትካላት ብእተጋዘደ ሓፈሻዊ-ፋሉልነት፡ እዞም እተጠቐሱ ደርቢ፡ ካብቶም ኣብ ስራዕ መንግስታት ዝርከቡ ኣመሓደርቲ፡ ፈጺሞም ረሓቑ።

ኣብ ናይ ግምቢ-ጽፍሕታት ብቀዳምነት ዝሰራዕ፡

ምስለ፤(ተምሳሌ)፡ ከም ቀዳማይ-ሚኒስተር ወይ ብሓፈሻኡ ከም ወኪል ይፍለጥ። ተምሳሌ ናይቲ ሃገይ ብምኽኒ፡ ኣብ እተፈላለዩ መንግስታዊ-ጉዳያት/ ኣብ ጽንኩር ኩነታት ከም ኣማኻሪ/ ዝፋን ነቀይ ኣብ ዝበለሉ ድማ፡ ነቲ ንግስነት ዘመሓደር መተ-ካእታ ሃገይ እዩ።

ሓድነት ናይቲ ንግስነት ምስ ተበትከ፡ እዚ መጽዋዕታ'ዚ ንውሱን-እዋን ንኣመሓዳሪ-ትግራይ፡ ብሓፈሻኡ ድማ፡ ነቶም ኣብ ሓድ-ሓደ ወረዳታት እናተናበሩ፡ ከም መተ-ካእታ ናይቶም ባህርያውያን-መራሕቲ ተባሂሎም ነተን ወረዳ ዘመሓደሩን ምክትላ-ቶምን፡ እዩ ዝምልከት ነይሩ።

እዚ ዝኹነሉ ድማ፡ እቶም «ባህርያውያን» ዝበሃሉ መራሕቲ፡ መብዛሕትኦ ጊዚኦም ኣብ ግምቢ ናይቲ ንጉስ የሕልፍዎ ብምንባሮም እዩ። እቲ ምክንያት'ዚ ንከበረታ ተባሂሉ እንተቐረበ፡ ብሓቁስ ኣብ በቦታኦም ኩይኖም ኣንጻር'ቲ ሃገይ ውዲት ከይኣልሙ ብዝብል ፍርሕን/ ብልዕል-ኩሉ ድማ፡ ግብረ ብናይ ምስግዳድ ዝበሮም መዝነት፡ ሃብቲ ደሊቦም ልዕለ-ንጉስ ከይሓልፉ ደረት ከግበረሎም እዩ ነይሩ ዕላማኡ።

ኣብዚ ጽፍሕ'ዚ ቀጻሉ ዝሰራዕ፡

ሊቀ-መቐሰ(ዓቢ ዳኛ)፡ መራሒ ኣስተርጎምቲ-ሕጊ(ሊቀውንቲ) እዩ።

ካልኦት ዝበሩ ናይ ግምቢ-ሹማምንቲ፡ ብላታ ወይ ብላታ-ጉጌታ(ኣማኸርቲ)/ ሻሊቃ-ዝፋን(ኣስናዳኢ ብዓላት)/ ፈረሰ-ላዓዝ(ሓላፊ ዕቃብ-ኣፍራስ)/ ሓድራጊ ላዓዝ

(ተቋቋሚ) / ጠጅ-ምልክት (ናይ መስተ ሓላፊ) / አሰላፊ (አመሓዳሪ ንጉሳዊ-ቤተ-ሰብ) ብጅርንዳ (ንጉሳዊ ንብረት-ሃብትን ዝቆጸር)።

ኢፖራሪ (ሓላዊ) / ጽሓፍቲ (ጽሕፈት-ፍቕድን) / አዛዝ (መራሕ አገልገልቲ) ድማ፡ ነቲ ጽሓፊታት ይድምድሙ።

ግምብታት ተኸተልቲ ንጉስ/መሳፍንቲ/ዓበይቲ መራሕቲ ሃገራት ናይቲ ንግስነት ወይ ግዙአት አውራጃታትን ድማ፡ ብተመሳሳሊ እተሰርዑን- ተመሳሳሊ መዝነት-ስራሓትን ብዝበሮም አመሓደርቲ እዮም ዝሰርዑ ነይሮም።

ወታሃደራዊ-ጽሓፊታት። እዚ ጽሓፊታት'ዚ፡ ምክትል መኪንናት ንወገን ገዳናት፡ ነም ዝሰዕቡ መዓርጋት እዩ ዘጠቓልል ዝበረ፤

አዝማች (ትሑት መኪንን) / ግራኝ-አዝማች ወይ ግራ አዝማች (አዛዚ ጸጋማዊ-ክንፊ) / ቀኝ አዝማች (አዛዚ የማናይ-ክንፊ) / ፊት-ወራሪ (አዛዚ ቅድመ-ግንባር) / በላምበራስ (ሓደ ዕርዲ ወይ ንቕጣ ዘመሓድር) / ደጅ-አዝማች (አዛዚ ማእከል-ሰራዊት) / መርድ አዝማች (አዛዚ ተጠባባቂ ሰራዊት) / ራእሲ፡ ጠቐላሊ አዛዝ-ሰራዊት እዩ¹።

ደጅ-አዝማች / መርእድ-አዝማች / ራእሲ / ዝህልዎም ደረጃ፡ ናይ በዓል-ኒጋራት እዩ። እቶም ካልእት መኪንናት ግና፡ በዓል-ቀሚሽ እዩ ደረጃእም።

ኮብ ደጅ-አዝማች ንሓዕሊ ዝርከቡ መዓርጋት፡ ንጉስ ንውልቁ እዩ ዝሰልጥም። እቶም ኮብኡ ንታሕቲ ግና፡ ብደጅ-አዝማች / መርእድ-አዝማች / ራእሲ / እውን ከሰየሙ ይከላሉ። ብተወሳኺ፡ እዞም ታሕተዎት መኪንናት ዝህልዎም መዓርግ፡ መሳፍንቲ እውን ብወገኖም ንናይ ባዕሉም ሰራዊት ዝጥቀሙ እዩ።

አገዳስነት ናይቲ ዝፍቀድ መዓርግ፡ ምስ ዕቢት ደረጃ-ሰልጣን ናይቲ ሰያሚ-አካል እዩ ክብሩ ክብ/ለጠቐ ዝብል። ንኣብነት ኣብ ሃጸያዊ-ሰራዊት ናይ አዝማቲ መዓርግ ዝለበሰ መኪንን፡ ኣብ ሰራዊት ትሑታን መሳፍንቲ ምስ ዝሰለፍ፡ ኣብ ደረጃ ፊትወራሪ እውን ክብ ክብል ይፍቀድ እዩ።

ኣብቲ ፋሉልነት ዘኸተሎ ሓፈሻዊ-ዕልዋ ናይ ዝጸንሐ ሰርዓት፡ ብዙሓት መራሕቲ ሲቪላዊ ክፍልታት፡ ባዕሉም እንተ ብዘረፉ / እንተ ብወርሻ፡ ወታሃደራዊ-መዓርጋት ብዘይ እገባቡ ክሰለሙ ተራእዮም እዮም። ሰርዓቱ ዝበረ ግና፡ ወታሃደራዊ-መዓርግ ብሕታዊ ኩይኑ፡ ኣብ መሰርዕ ሰራዊት ብወታሃደራዊ-ክእለት ብቐዓቱ ንዘመስከረ እዩ ዝፍቀድ ነይሩ።

ሃጸይ ኩነ / ኣብ ትሕተኡ ዝርከቡ መሳፍንቲ፡ ውሽጣዊ-ጸጥታ ንምሕላው፡ ብቀዋሚ ዘገልግል ሰራዊት ይርከብዎም። ኣንጻር ናይ ግዳም ጸላእቲ ድማ፡ ኩሎም'ቶም ንብረት ብቐዓት ዝበሃሉ ዚጋታት ኣብ ሓፈሻዊ "ኩት" ክሰለፉ ይግደዱ።

ማሕበራዊ ሰርዓት። ብዛዕባ ናይ ቅዋም-ሕግን / አሰራርን መንግስቲ ኢትዮጵያን ዝወሃብ ዘሎ ኣበረታ ቅድሚያ ምፍጻም፡ ኣሃዱላዊ-ሰርዓት ናይ'ቶም ብህ-ዝብታት ግእዝ እተገዘቡ አውራጃታት፡ ኣዘዩ ሓራ ዝኹነ አወዳድባ ከም ዝኸተል ምጥቃስ ይግባእ። ኣብ ዝተረፉ አውራጃታት እውን ከምኡ ከይኹነ ኣይተርፍን።

ኣብ ነፍስ-ወከፍ «ዓዲ» ሓባራዊ-ጥቕሚ ንዝምልከቲ ጉዳያት፡ ኣብቲ "ሹም-ዓዲ" ዝጽውዖን-ዝመርሖን ማሕበር ይዝተየሉምን-ይውሰኑን። ማሕበር፡ "ባይቶ" ኣብ ዝበሃል ቦታ ይሰናዶ።እዚ ኣብ ጥቕ'ቲ ዓዲ ዝቐውም ቦታ'ዚ፡ ኣብ ጽላል ሓደ-ኣም/መብዛ-ሕትኡ ጊዚ ድማ ኣም-ዳዕሮ / ከም መንበር ከገልግሉ ተባሂሎም ብክበሉ ኣብ ዝሰርዑ ኣእማን እዩ ዝከናወን።

ኩሎም'ቶም ዕድመ ዘብቅዑ ዚጋታት፡ ባይቶ ክሳተፉን- ርእይቶ ክገልጹን መሰል ኣለዎም። ኣብ ማሕበር፡ "መንደላይ" ዘበለ ጎበዝ እውን ክሳተፍ መሰሉ ሕልው እዩ። ጎበዝ መንደላይ ዝበሃል፡ ኣብ መበል 21 ዓመቱ ሓደ-ሓደ ባህላዊ-እገባባት ምስ እተ-

1- «ች» ዝብል ፊደል፡ ቋንቋ-አምሓራ እዩ። ናብ ቋንቋ-ትግራይ ክትርጉም፡ «ቲ» ዝብል ፊደል እዩ መተካእታኡ። ኣብነት፡ ኣዝማች፡ ኣዝማቲ ይኸውን።

ፈጸመሉ እዩ። ካብ'ዞም ኣገባባት ድማ ብፍላይ፡ እቲ ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ብኣበኡ (ምስ ዘይህሉ ድማ፡ ብኣባልገ) ዝግበረሉ ናይ ሓዊ-ብረት/ኩናት/ጉራደ/ ህያብ ምርካብ እዩ እቲ ዝደመቐ።

መንደላይ እተባህለ ንበዝ፡ ቤቱ ክፈሊ- ንባዕሉ ዝሓርሶ መሬት ክሓትትን ይፍቀዶ።

ኣገባብ ሰነ-ሕጊ።

ካብ ደረጃ " ሹም-ዓዲ " ኣትሒዙ፡ ነፍስ-ወከፍ ሲቪላዊ ኣመሓዳሪ፡ ሕገ-ፍትሒ ከመሓደር ይኸእል-ይግባእን ድማ። ናይ ፍትሒ ምምሕዳር ዝካየደሎም መዓልታት፡ መዓልቲ-ጸምን/ድሮ-ብዓላትን ክኹኑ ስለ ዝግባእ፡ ሮቤዕ-ዓርብን እዮም ዝውዕሉ። እድላይ ኣብ ዝበሃለሉ ናይ ሕጊ ጉዳያት ግና፡ ኣብ ካልእ መዓልታት እውን ክውዕል ይኸእል። ብዝኹን ምክንያት ግና፡ ኣብ ቀዳመ-ሰንበት/ ኣብ ብዓላት-ሃይማኖታዊ ዝኸረታትን ዝውዕሉ መዓልታት፡ ፍትሒ-ሕጊ ምስንዳው ምክያድን ኣይፍቀድን።

እቲ "መጋበእያ" ዝበሃል ናይ ብሓቂ ፍርዳዊ-ትካል ኣብ ግብሪ ናይ ምትርጓም ስልጣን ዝህልዎም መዝታት፡ ብፍላይ ንጉስ/ ሹም-ኒጋሪትን እዮም። ሹም-ጉልቲ ኩኑ ሹም-ዓዲ ኣብ ክንዲ መጋበእያ፡ "ስርዓት" እዩ ዝበሃል ፍርዳዊ-ትካሎም። ብዘይካ ብኣካል-ጉድለትን (ኣካላት ምቕንጻል) ብናይ ሞት-ፍርድን ዝቕጽቡ ዝበኑት፡ ካልእ ጉዳያት ብኣእም'ውን ይውሰን እዩ። ሹም-ዓዲ፡ ዋላ ናይ መግረፍቲ መቕጻዕቲ እውን ክውሰን ኣይፍቀድን።

ኣብ " ስርዓት " ንዝተኻየደ ፍርዲ፡ ይግባይ ከበሃለሉ ይክእል እዩ። ቡቶም ካብ ንጉስ-ነገስት ናይ ምስልነ ስልጣን እተፈቐደም ነጋውስን/ትሒታን መኪንንትን ዝወሃብ ፍርዲ ግና፡ ይግባይ ኣይበሃሉን።

ስርዓት፡ ኣብ ነፍስ ወከፍ ባይቶ-ዓዲ፡ ብጭቃ ወይ ሹም-ዓዲ ይምራሕ። ብዕድመ/ ተሰማዕነት/ምስትውዓል/ ክብራት ዝበሃሉ ከም ካህናት-ደብተራ-ሹማምንትን ዝኣመሰሉ ሰብ-ዓዲ እዮም'ውን ነቲ ጭቃ ዘሰንዩ።

ኣብ ስርዓት ከይሳተፉ መሰሎም እተነጽገ ዚጋታት፡ ደቅ-ኣንስትዮ/መንደላይ ዘይተባህሉ መንእሰያትን እዮም። ወላድን-ወሉድን ብሓባር ምስ ዝቐርቡ፡ እቲ ወሉድ ርእይቶ ከቐርብ ኣይፍቀድን። ከምኡ'ውን ንኣሹቱ ኣሕዋት ብዓቢ-ሓዎም ይውክሉ።

ስርዓት ሹም-ጉልቲ እውን ተመሳሳሊ እዩ ኣገባቡ። እቲ ሹም ነዚ ስርዓት'ዚ ከቐውም፡ ኣብቲ ጉልቱ ይበቐጥ ዝበሎም/ጭቃታትን/ቤተ-ክህነት/ሹማምንቲ/ደብተራን ይዕድም። ብዘይካ እቲ ሹም ድማ 3 ዳዖኑ ምስ ዘይህልው፡ ናይ ፍርዲ-ስርዓት ኣይፍጸምን።

እቶም ንፍርዲ ዝቐርቡ ወገናት ሰብ ክልተ ፍሉያት-ዓዲ ምስ ዝኹኑ፡ ብብጭቃ-ዓዲም ይደገፉ።

መጋበእያ ሹም-ኒጋሪት እውን ከምዚ እተጠቐሰ ኣገባብ እዩ ዝኸተል። ነዚ መጋበእያ'ዚ ዘቐረመ ግና፡ እቶም ኣብ ትሕተኡ ዝርከቡ በዓል-ቀሚሽ/ ከም ዳዖኑ ቀሪቦም ድማ፡ ዝዓበዩ ስልጣን ዝፍላጠሎም ክልተ ብላታ'ንጌታ (ኣማኸርቲ) ይቐርቡ።

ኣብ መጋበእያ-ንጉሳ ድማ ዝሳተፉ ሰብ-ስልጣን፡ ብዘይካ'ቶም ዓበይቲ ሹማምንቲ-ግምቢ፡ ክልተ ብላታ'ንጌታ/እጩጌ/ነብርእድ/ኣፈ-ንጉስ (መስርዕ ሰብ-ነገር ሓልዩ በዓል-ተራ ዝጽውዕ) /ሊቀ-መቐብ (ከም ሓፋፊ ናይቶም ብላታ'ንጌታ) / እዮም ዝከበሩ። ምጉት ኣብ ዝካየደሉ፡ ክሰስ ኩነ/ተኸራኽርቲ ወገናት፡ ኣገባብን-ኣፈታትኡን ፍትሓ-ነገስታ ክጽውዑ (ክሓቱ) ይፍቀዶም። ሊቀውንቲ እዮም ድማ ነዚ ዝፍጽሙ።

ሊቀውንቲ፡ ብዘይካ ኣብ ከምዚ ዝበለ ኣጋጣምታት፡ ኣብ ፍርዲ ኣይሳተፉን።

ኣብ ጥንታዊ-ዘመናት፡ መጋበእያ-ንጉሳ እዩ ንውልቁ ን ሞት/ ምቕንጻል ስውነታዊ-ኣካላትን ዝምልከቱ መቕጻዕታት ናይ ምውሳን ስልጣን ዝከበሮ።

ካብ «ዘመን-መሳፍንቲ» ንደሓር ግና፡ እዚ ስልጣን'ዚ፡ ን ሹም-ኒጋሪት እውን ተፈቐደሉ። ብኢደ-ዋኒኖም ዝገበትዎ (ዝቐምዕዎ) እውን ኣይተሰለጉን። ንኣብነት ኣብ

አዋናት ናይቲ 10 ዓመት ዝጸንሐ መግዛእቲ-ትግራይ ኣብ መረብ/ምላሽ ንጉስ-ዮሃንስ ንራእሲ-አሉላ፡ ከምዚ ዝኣመሰሉ ሰልጣን ፈቂድሉ ነይሩ እዩ።

ብዘይካ'ዚ፡ ከም ዝበሃልን/ብብዙሕ ወገናት ከም ዝረጋገጽን፡ አሉላ ኣብቲ ናይ አስመራ መጋበሊያኡ፡ ካብቲ ብልምዲ ዝጸንሐ ኣገባባት ርሒቑ፡ ብዘይካ'ቶም ሊቃውንቲ / ሰብ-ልቦና ዝበሃሉ ሹም-ዓዲ/ካህናት/ሽማግሌ/መኪንንቲ/ዝኣመሰሉ ብናይ ገበላ-ርእሱ ቤት ምኽራ-መኪንንቲ ተዓጂቡ ጥራሕ እዩ ፍርዲ-ከመሓድር ጸኒሑ። መጋበሊያ-አሉላ ዝነበሮ ሰልጣን ድማ፡ ሲቪላዊ-ጉዳያት እውን ይምልከት ብምንባሩ፡ እቶም ብኣኡ ዝፍረዱ ወገናት መብዛሕትኡ ጊዚ፡ ቅኑዕ-ፍትሒ ኣይረኽቡን ዝነበሩ።

እቶም ኣብ መጋበሊያ-ንጉስ ዝሳተፉ በዓል ብላታ'ንጌታ/ሊቃውንቲ/ሊቀ-መቐሰ....ኣብ ናይ ጉንደር ቤት/ትምህርታት እዮም ጽሕፈት/ስርዓት/ፍትሓ-ነገስት/ዝመሃሩ ነይሮም።

መጋበሊያ-ንጉስ በብእዋኑ ኣብቲ ንሱ ዝርከበሉ ቦታ -ኣብ ጉልጉል ጽሓይ ኩን/ኣብ ጽሓይ-አም ይካዩድ። ነዚ ዝፅፎ ድማ፡ ብዘይካ'ቲ ኣብ መንበር ተቐማጂው ዝመርሖ ንጉስ፡ 12 ዓ.ም. ይርከብዎ።

ኣንጻር-ህይወት/መዝናኛ ንጉስ ኩን ወኪላቲ ዝፍጸሙ ናይ ክሕደት/ሕስመት/ጥላቕ-(ኣንጻር ሰራዕ መንግስቲ ዝግበር ማሕላ)/ውዲት፡ ዝኣመሰሉ ዝበናት ኩን -ኮንይሉ እተገብረ ነፍሰ ቅትለት/ህጥጥ(ጉእፋረ)/ክትረ(ዝምታ)፡ ዝኣመሰሉ ዝበናት ፍላይ ኣብ ልኡል-መጋበሊያ እዩ ፍርዲ ዝወሃቦም።

ዋንነት-መሬት ንዝምልከቲ ጉዳያት፡ እቲ ነገር ንክልተ ደቅ-ዓዲ ወይ ንክልተ-እንዳ ሰብ ሓደ-ዓዲ ምስ ዝምልከት፡ ነገሮም ኣብ " ስርዓት ሹም-ዓዲ " ይፍታሕ።

ዝማገሉ ወገናት፡ ዓይም በበይኑ ግንክ ኣባላት ሓደ ጉልቲ ምስ ዝኹን፡ ኣብ " ስርዓት ሹም-ጉልቲ " ይዳንዩ። ቀጺሉ፡ ጉልቶም በበይኑ ምስ ዝኸውን፡ ኣብ " መጋበሊያ ሹም-ነጋሪት " ማለት ኣመሓዳሪ ናይቲ ወረዳ እዩ ፍርዲ ዝወሃቦም።

ውልቀ-ሰብ ንመናግርቲ ናብቲ ዝምልከቶ ቤት/ፍርዲ ከቕርብ ምስ ዝደሊ፡ ስም ሹም ኩን/ስም-ንጉስ ምርቋሕ ኣኻሊ እዩ። ንኣብነት እቲ ሕ/ሰብ ብክንቲባይ እንተድኣ ኩይኑ ዝመሓደር «ዘባን ክንቲባይ-ዘባን ንጉስ» ይበሃል። ከምዚ'ሉ እተዓደመ ተጸራሪ፡ ኣብ ፍርዲ ምስ ዘይቀርብ፡ ንክንቲባይ ወይ ንንጉስ ከም ዝዘለፈ፡ ወንገለይና ይበሃል።

ኣብቲ ሳሕቲ እዚ ዕድመ'ዚ ዘይከብረሉ ኢጋጣምታት፡ ከቢድ እዩ ናይ መቐጸዕቲ ሳዕቢናቲ።

ዝኹን ንኣብያተ-ፍርዲ ዝቕርብ ሰብ፡ ብ ዳኛ(ዳይና)ተሰንዩ ክቕርብ ይግባእ። (መበቆል ናይዚ ዳይና ዝብል ስም፡ ምፍላጡ ኣይተኻእለን) -

ዳይና ዘማልእ ተልእኮ፡ ነቲ ክልተ-መኻሰስቲ ወገናት ዝቕርብዎ ምኽንያት፡ ብጥንቃቄ ምስማዕ፡ ከምኡ'ውን ኣብ ቅድሚ ክልተ ወገናት ዝቕርቡ ምስክራት ምውካስ እዩ ዝነበረ ዋና ዕላማኡ። መሰኻኸር ዝርከብሉ ቦታ ራሕቲ ምስ ዝህልዎ፡ ብሰብ ነገር ተሰንዩ ኣብቲ ቦታ ይጓዓዝ። ኣብ መወዳእታ ድማ ብዘይሻርነት፡ ውጽኢት ናይቲ ዝረኸበ ሓበረታን-ክልተ ወገናት ዝቕርብዎ ምኽንያትን፡ ብማዕረ ናብ ቤት-ፍርዲ የቕርብ።

ዳይና፡ ንጥቕሚ ይኹን/ ብካልእ ምኽንያት ሻራ ምስ ዝሕዝ፡ ብከቢድ ይቕጸዕ። እቲ ሻርነት ሞት ሓደ-ንጹህ ዘኹተለ ምስ ዝኸውን፡ ብሞት'ውን ክቕጸዕ ይኸእል።

ዳይና፡ ብከሳሲ እዩ ዝምረጽ። ኩይኑ ግን፡ ተኸሳሲ እውን ናይ ተቓውሞ መሰል ስለ ዝህልዎ፡ ካልእ ዳይና ክረቁሕ ይኸእል። ከምዚ'ሉም ድማ እቶም ክልተ ሰብ-ነገርን/ክልቲኦም ዳያንን፡ ናብ ሓደ ሽማግሌ ማለት ናብ " ሹም-ዓዲ " ይቕርቡ። ንሱ እዩ ድማ ከም ሞንጎይና ነቲ ነገር ዝኣሊ ዳይና ዝመርጽ።

እቲ ናብዚ ዘብጽሕ ተቓውሞ ግና፡ ብሓሕቲ እዩ ዘጋጥም። ምኽንያቱ፡ ንሓደ-ሰብ ከም ዳይና ምንጻግ፡ ዓቢ ጸርፊ ስለ ዝኸውን፡ ንባዕሉ ነገር ዘላዕል ጉዳይ እዩ።

ክሲ፡ አብ ቀዳማይ-ደረጃ ቤት ፍርዲ ምስ ዘብቅዕ፡ ንዳይና ዝፍለጠሉ ጸማ፡ 2 ቅርሺ እዩ ዝክበረ ዋጋ-ዋያኡ። እቲ ነገር ግና ይግባይ ተባሂልዎ ናብ «መጋበእያ-ንጉስ» ንዳዊ ክቐርብ እንተኹይኡ፡ እቲ ዝውሰን ጸማ፡ 7 ቅርሺ-ባጠራ ይኸውን። ንጉንደር ክኸዩድ እንተድኣ ኩይኡ ድማ፡ 15 ቅርሺ ይኸፈል። ኩታስ ራሕቲ ናይቲ ንጉስ ዝርከበሉ ቦታ እዩ ዋጋ-ጸማ ዝውሰን። ነዚ ዝኸፍል ወገን ድማ፡ እቲ ዝተረቐቐ እዩ።

ደቅ-አንስትዮ፡ ዋላ'ውን ብምስክርነት ንቤት-ፍርዲ አይቀርባን። እብ ቤተን ግን፡ እብ ቅድሚ ዳይናን-ክልተ ዝምልከቶም ወገናትን፡ ብማሕላ ይምስክሩ። ነፍሰ-ጸር ንል አንስተይቲ፡ ብሕርሲ ተገላጊላ እጸቢቑ ምስ ደልደለት እያ፡ ንምስክር ትሕተት።

ናብ ቤት-ፍርዲ ምቕራብ እምቢተይና ምስ ዝርከብ፡ ብዘይካኡ (ንሱ አብ ዘይህልወሉ) ፍርዲ አይፍጸምን። ቅትለት ንዝእመሰሉ ከበድቲ ዝበናት ግና፡ ንብረት በዓል-ዝበን (ቤተ-ሰቡ ብዘየገድስ) ተወራሱ አብ መዝገብ-ሃጺይ ይተሓዝ። ክሱስ፡ ብቀጻሊ ይህደን። እብ ሞንጎ'ቲ ዝበን ዝፈጸመሉን-እተሓሰረሉን ዕለት ዘሎ እዋን ብዘየገድስ፡ ፍርዲ ይከናወን። በደለይና ኩይኡ ምስ ዝርከብ ድማ፡እቲ ዝኸተል መቐጻዕቲ ልምዳዊ ኩይኡ፡ ዝኸነ ሕድገት አይግበረሉን።

ኩናን (ኩነን) ከድመጽ፡ ናይ ሰለስተ-ሰባት ስሙር ምስክርነት አኻሊ እዩ። ናይ ጸታ አፈላላይ አይዝውተርን።

ትሕቲ 10 ዓመት ዝዕድመኦም ህጻናት፡ ከምስክሩ አይፍቀድን። ከምኡ'ውን አዝማድ ከሳብ ሓሙሻይ ደረጃ ወለዶ። እብ ሃገር ዘይተወልዱን-ጊሊታት እውን፡ ንምስክር አይበቐዱን። ጊሊታት ክሰም እብ ሃገር ንዝውለዱ ግና፡ በዓል ነገር ካብ እንዳ-ጉይ-ታኦም ምስ ዝኸውን እዮም ድኣ ንምስክር ዘይቀርቡ ምበር፡ እብ ካልእ ኢጋማምታት ከምስክሩ ይፍቀድ እዩ።

ምስክር እብ ዝሰለጸሉ ጉዳይ፡ ከሳሊ ዘይኩነ፡ እቲ ክሱስ ብማሕላ ይሕተት። አገባብ-ማሕላ ድማ፡ ከምዚ እዩ ዝክበረ፡ ዳይና ንክሱስ እብ ቤተ-ክርስትያን አቐሪቡ፡ እብ ቅድሚ ሓደ ካህን ቀንደል የብርህ፡ አስዲቡ ነቲ ክሱስ «በደል ሃልዩካ ምስ ዘይትናሳሕ፡ ሰድራኻይ ከምዛ ቀንደል የጥፍእዮም ?»። ክሱስ፡ «የጥፋእዮም» ቢሉ ምስ ዝምልስ፡ ዳይና ቀንደል የጥፍእ። ብድሕር'ዚ፡ ክሱስ ንጽህናኡ አሚኑ ነጻ ይልቀቕ።

መሰኻኸር ምስ ዝህልው ግና፡ እቲ ናይ ማሕላ አገባብ ከይለወጠ፡ ቦታኡ ለዊጡ እብ ከንዲ እብ ቤተ-ክርስትያን፡ ካብቲ " ስርዓት " ዝኸዩደሉ ቦታ ፍንትት ኢሉ ይፍጸም። «ሓቂ ምስ ዘይትናሳሕ፡ አደኻ-አቦኻ-ደቅኻንዶ ከምዚኣ የጥፍእዮም ?» ተባሂሉ ምስ ተሓተተ ድማ፡ ቀንደል ይጠፍእ። እቲ ምስክር ከከም ዝመለሰ፡ እብ ቅድሚ ስርዓት ይቐርብ።

ካብዚ ከም እንምልከቶ፡ እቲ ናይ ማሕላ አገባብ፡ ካብቲ እብ ኢጣልያ ዝዝውተር እተፈለየ እዩ። እብ ሞንጎ ዝምልከቶም ወገናትን-ዳይናን ስለ ዝፍጸም፡ ብሕታዊ ኩይኡ ካብ ቤት-ፍርዲ ወጸኢ ይፍጸም እሎ ማለት እዩ።

ፍርዲ ምስ ተዋህበ፡ እቲ ስርዓት «ፍትሒ ተገቢርልኩምዶ ?» ብምባል ነቶም ወገናት ይውከሰም። አወንታ እንተድኣ ኩይኡ መልሱ ድማ፡ ነፍሰ-ወከፍ ወገን ዓጊበ ንማለት፡ «ንጉስ ይሙት» ኢሉ ብህይወት ንጉስ ይምሕል። ነገር ንሓዋሩ ይዓርፍ።

ክልቲኦም ወገን ወይ ሓዲኦም ምስ ዘይዓግብ ግና፡ 'ይግባይ' (እግባው) ተባሂሉ ናብ ሳልለዊ ቤት-ፍርዲ ይመሓለፍ።

ብዘይብቐዕ ምክንያት ቀሪቡ እተነጽገ ናይ ይግባይ አቢቲታ፡ እብ መዝገብ-ሃጺይ ብዝኣቲ 2 ቅርሺ-ባጠራ ይቐጸዕ።

ብዘይካ'ዚ ከንክተሎ ዝጸናሕና አገባብ-ስርዓት አቢያተ-ፍርዲ/ናይ ፍርዲ አካላትን፡ ጽይቲ ወይ ሸማግላ እተባህሉ ህዝባውን-ባህላውን ትካላት እውን ነይሮም እዮም። ካብዚ አካል'ዚ ድማ ብስምምዕ ክልተ-ወገናት፡ ካብ ህልዋት ክልተ-ዳያኑ ይምረጹ። ብስም ንጉስ እዮም ድማ ነዚ ሓላፍነት ዝቐበሉ። እብ ዓድ-ሓበሻ እዚ ባህል'ዚ አዝዩ ጥንታዊ እዩ።ነፍሰ-ወከፍ ኢትዮጵያዊ ነቲ እብ ቀዳማይ-ደረጃ ዝኸዩድ ፍርዲ ምድናይ ብቐዕ እዩ ዝብል ጥንታዊ-ልምዲ፡ ካብ ዘመነ-ነገስታት አኸሉም አትሒቱ ከም ዝክበረ ዝእምቲ ሓበረታ እውን አይሰለኡን።

ነዚ መዝናኛት ከዚ እተገብሉ ሰብ ክጽጎ ኣይፍቀድን። ብሓፈሻኡ ግና እቲ ንክምቢ ዝበለ ፍርዳዊ-ትካል ብክልቲኦም ወገናት ዝምዘዝ ሰብ፡ " ሹም-ዓዲ " ናይቲ ቦታ እዩ ዝነበረ። ክልቲኦም መናግርቲ-ወገናት ብውሳኔ ናይዚ ሹምጋሊ-ዓይና ክቕየዱ ተመባእዮም «ንጉስ ይመት» ኢሎም ምስ ዝቐርቡ፡ እቲ ፍርዲ ይግባይ ኣይበሃለሉን። ነዚ ዘፍረሰ ድማ፡ ዋጋ-ደም ተባሂሉ ኣብ መዝገብ ሃጺይ ዝኣቱ 120 ቅርሺ-ባጠራ ይቕጸዕ።

ካብዚ ክንግንዘቦ ከም እንክእል እምበኣርከስ፡ ኣብ ኢትዮጵያ ዝጸንሐ ሕገ-ሰርዓት፡ ስሉጥ-ቀሊል-ሞጉታውን- እዩ ዝነበረ። ነዚ ዝዕንቅጹ ካልእ ናይ ጉኒ ኣገባባት እውን ነይሮም እዮም። ንኣብነት፡ እተረትዐ ወገን ኣብ ጥቕሚ ፈራዳይ ዝውዕል ንብረት ን «ውርዲ» ኢሉ የቐርብ። ከሳቢ ወይ ተኸሳቢ ወገን ነቲ ብተጸራራኡ ዝቐርብ ሞጉት እናነጸገ፡ ሓሶት ምዃኑ ብመርትዖ ከመስከር ምስ ዝኸለል፡ ንመማገቱ ብገንዘብ/ጥሪት-ዘቤት (ብዕራይ-ብቕሊ-ፈረስ-ጠለ/ባጊዕ...)፡ ወይ ብእኸሊ (እዚ'ውን ንዓይና) ብውርዲ ይገጥሞ። ወይ ከኣ ተጸራሪ ንዝቐርቦ ሞጉት ኣሉታ ተዋሂቡ፡ ነዚ ዘመስከር ጭብጢ ምስ ዝቐርብ፡ ንፈራዳይ ዝኸውን ክንድ'ዚ ክኸፍል ይበሃል።

ከምዚኦም ዝኣመሰሉ ማእለያ ዘይርከቦም ናይ ጉኒ ኣገባባት እዮም ድማ መብዛሕትኦ ጊዜ ንናይ ፍርዲ-ትካላት ጉተት ዘብሉ። ዝኣመሰሉ ኣገባባት እዮም ድማ ንርኹባት ስለ ዘርብሑ፡ ናይ ማልዶ (ጉቦ) መንቀሊ ዝኹኑ።

ልክዕ እዩ ኣብ ክልሰ-ሓሳባዊ ትሕዝቶኡ እቲ ርኹብ ነቲ ስኡን ክዕብልል ምእንቲ፡ ሰፍ-ዘይብል ጥሪት-መብጽዓን'ኳ እንተቐረበ፡ ፈራዲ ብደረጃ-ትሕዝቶ ናይቲ ስኡን እዩ ነቲ «ውርድ» ዝኣልዮ። ከምኡ'ውን ከም ክልሰ-ሓሳብ፡ እቲ ሃብታም ዝጥቀሙ ናይ ምዕብላል ፈተን፡ ስድራ-ቤት ናይቲ ስኡን ብሓባር፡ ንብረት ኣዋጺኦ ይገጥሞ እዩ።

ኣብ ግብሪ ግና፡ ካልእ እዩ ነይሩ ነገሩ።

እዚ ናይ ውርዲ-ኣገባብ፡ ክሳብ ብደረጃ ህይወት እውን ይዝውተር። እተረትዐ ወገን ግና ኣዶል መቐጸዕቲ ንብረት ተቐጺዑ ይዳን።

ውርድ ከግበር እንክሉ፡ ነፍሰ-ወክፍ ወገን ከም ወኪል ዝሕተት ዋሕስ ይዓግት። ንውርድ ይኹን ናብ ቤት-ፍርዲ ዝኣቱ መቐጸዕቲ ንምክፋል፡ «ይዋሓስ» ኢሉ ዝቐርብ ሰብ፡ ክሳብ ክንድ'ቲ ዝፍራሕ ሳብህናት ኣይገጥሞን። ምክንያቱ፡ እንዳዊ ሰርዓት-ኣወዳድባ ወይ'ውን ኢትዮጵያዊ ሕ/ሰብ፡ ኣብ ጽኑዕ ዝምድናዊ ምትእስሳር ስለ እተሰረተ፡ ዘይከፈለ ዋሕስ ምስ ዝእስር (ዝሕየር) ኣቦታት ዝበሃሉን፡ ኣድላይ ምስ ዝኸውን ድማ ክሳብ'ውን ብደረጃ ናይቲ ንሱ ዝውለደሉ ደቃ/ደቂ ተኣኪቦም ውጽኢት ኣዋጺኦም ንእሱር ወድ'እንዳኦም ከም ዝልቀቐ ይተሓባበሩ።

ዝገናት - መቐጸዕትኦምን።

ዝገናት ከከም ዓይነቶም፡ ብከምቢ ዝሰዕብ ይቐጽዑ ነበሩ፡

- 1) - ዝንብረት - ብካሕሳ ወይ ምግፋፍ ንብረት ይዳንዩ።
- 2) - ዝማእሰርቲ - ስደት ናብ ኣደ-እምባ ወይ ብ " መንቐር-ምቐሕ "።
- 3) - ኣካላዊ - ግርፋት (መግረፍቲ) / መቐረጽቲ ስውነታዊ-ኣካላት/ምክርታም መልሓስ/ምንቋር-ዓይኒ።
- 4) - ናይ ሞት-መቐጸዕቲ-ብምርሻን/ብጉራደ/ብተመሳሳሊ ዝበኒይና እተጠቐሙሉ ብረት/ብሓዊ ምንዳድ።

ስደት ናብ ኣደ-እምባ ከበሃል እንክሉ፡ ንዝበኒይና ናይ ምንቐስቐስ ኣርኑቱ ምውሳኔ ማለት እዩ። ማንም ነገር ዘይጉድሎም፡ መሬት/ቁሽት/ ሰፋሕቲ ጉላጉልን ዝርከብምም እምባታት እውን ኣለው እዮም። ከይኑ ግን መደያይቦኦም ጽንኩር-ፍሉጥን ብምዃኑ፡ ኣብቲ ቦታ ጥንቁቕ ኣለዎ ምስ ዝግበር፡ ምምላጥ ኣይከኣልን።

መንቆር-ምቺሕ ዝኣመሰለ መቐጻዕቲ ድማ፡ ዝበይና በእዳውን-በእጋና ምስ ክልተ ንሓለዋ እተመደቡ ሰባት፡ ብየማኑን-ጸጋሙን ይምቅሑ። ሓለውቲ ግን፡ ምብርራይ ይግበረሉም።

መቐጻዕቲ-ሞት ዝፍጸም፡ ብቤተ-ሰብ መዋቲ ስለ ዝኸውን፡ በዓል-ወግዲ (ቤቲ ስርዓት ክውሰን ዝግባእ ገዳይ) ኣየድልን።

ደቅ-አንስትዮ፡ ብዘይካ ኣብ ሓደ ኣስዲብና እንምልከቶ ፍሉይ ኩነት፡ ብመቐረጽቲ ኩነ/ብሞት ኣይቐጸዓን። መግረፍቲ ንዝምልከት ድማ፡ ብደውን-ምስ ልብስታተን ይግረፋ። ተባዕትዮ ግና፡ ጥራሕ-ዝባኖም ኣብ መሬት ወዲቐም ይግረፋ።

መንእሰይ በዓል 7 ዓመት፡ ካብ መቐጻዕቲ ሓራ እዩ። ቅትለት-ነፍሲ ንዝምልከት ዝበን ግና፡ 7-ዓመት ዝመልእ ምስ ዝኸውን፡ ቤቲ ንቡር ወይ ብጋር-ነፍሲ ይቐጸዕ። ኣብ ሞንጎ 7-10 ዓመት ዕድመኡም ዝህልው ንኡሳን፡ ከከም ዝፈጸምም ዝበናት፡ ብጽቡቕ ፍቓድ ቤት-ፍርዲ፡ እተመጣጠነ ምምዕርራይ መቐጻዕቲ ይግበረሉም። ዓሰራይ-ዓመቱ ዝመልእ፡ ዝበይና እተባህለ መንእሰይ፡ ሕገ-ዝገናት ንዝምልከት ብምእኹል-ሰብ ይፍረድ። ድጉስ፡ ብዕጽፊ ይቐጸዕ።

ዝሙት (ምዝማው) ዝኣመሰለ ዝበን፡ ተበዳሊ-ወገን ብዘቐርቦ ክሲ ንፍርዲ ይቐርብ። እተበደለ ሰብኣይ፡ ንሱ ከም ዝወሰኖ ጸረ-ዘማዊት በዓልቲ ቤቱ ጥራሕ ዘይኮነ ንመዛምውታ እውን ክኸሰስ ይፍቀድ።

ኣብ ቅድም-ሕጊ ዝኸነ 7-ዓመት ዝመልእ ዚጋ፡ ብቅትለት-ነፍሲ ዝበይና ምስ ዝበሃል ንሞት ክፍረድ ይከኣል። ከምቲ ምስ ኣንሲታይ-ጸታ ዘጋጥም ግና፡ ጽቡቕ-ፍቓድ ስድራ ቤት-መዋቲ ምስ ዝህሉ፡ ተባዕትዮ እውን ብጋር-ነፍሲ (120 ቅርሺ-ባጠራ) ክዳዩ ይኸእሉ። ንቤተ-ሰብ መዋቲ ኣብዚ ዳሕረዋይ-ምርጫ (ጋር-ነፍሲ) ነገሮም ክዓርፍ፡ ብማዕዳ-ልመና-ጥራላዊ ምኽርታት-ዘጸናንዕ/ብንጉስ እውን ተመዚዞም ዝቐርቡን/ ካህናት እዮም ዝነበሩ። ቤተ-ሰብ መዋቲ ግን ዝሓትዎ ካሕሳ፡ ነፍሲ-ብነፍሲ ምስ ዝኸውን፡ ዝበይና ናብኡም ይቐርብ።

ዝቡ ንምፍጸም እተጠቐመሉ ብረት ገደርም እውን ክቐትልዎ፡ መሰል ይፍቀዶም።

ኣብ ኩሉም ኣቢያተ-መቐጻዕቲ፡ መሰል-ዑቕባ እተሓለወ ኩይኑ፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ እተዓቕበ በደለይና፡ ንፍርዲ ኩነ/ምቐጸዕ፡ ብሓይሊ ካብዚ ቦታ ምውጻእ፡ ክልኩል እዩ። ብቀዳምነት ካብ ዝሰርዑን-ዘውቱራት ዝበሃሉን ዝበናት፡ ከም'ዝሰፈብ እዩ ዝነበረ መቐጻዕቶም።

- 1) - ኣንጻር-ንጉስ ዝኮዩ ናይ ዕልዋ ፊተን፡ መልሓስ ብምኸርታም ይቐጽዑ።
  - 2) - ተቓውሞ ንልሓላዊ-ሰልጣን፡ ብ መንቆር-ምቺሕ ይቐጽዑ። እቲ እተገብረ ተቓውሞ ግን ብብረት ምስ ዝኸውን፡ መቐረጽቲ ኣእዳውን-ኣእጋርን እዩ መቐጻዕቱ። ብተወሳኺ ድማ፡ ኣብ ክልቲኦም ዓይነት ዝበናት ንብረት ዝበይና ተገፊፋ ኣብ መዝገብ ንጉስ ይኣቱ።
  - 3) - ርኽሰት ኩነ፡ ስርቂ ንብረት ቤተ-ክርስቲያን፡ ብዓይኒ ዕውረት/ምቐራጽ ኣካላትን ከከም ክብደት ናይቲ ዝበን ይቐጸዕ።
  - 4) - ባርነት፡ ክርስቲያን ንዘበለ ከም ጌላ ምሻጡ፡ የማናይ-ኢድ/ጸጋማይ-እግርን ዘኸልእ ዝበን እዩ።
  - 5) - ናይ ሓሶት-ምስክር፡ ሕገ-መኅባብሮ (ቺቪል) ንዝምልከት ጉዳያት፡ ብመግረፍቲ 50 ሓለንጊ ይቐጸዕ። ብዘይካ'ዚ፡ ንሓዋሩ ንምስክርነት ኣይበቅዕን ይበሃል።
- ሕጂታ/ ናይ ሓሶት-ምስክርነትን ብሕገ-ዝናት (ፕናል)፡ ማዕረ'ቲ ንሕሙይ ወገን ኩነ/ ነቲ ብናይ ሓሶት ምስክርነት እተጠቐመ ዘወረዶ ክሳራ ይቐጽዑ። ኩነኒ፡ ኣብቲ ዝበን እተጋህደሉ መዓልቲ ይድመጽ።
- 6) - ዝሙት፡ ዘማዊ-ሰብኣይ (በዓል-ቤት) 40 ቅርሺ ይቐጸዕ። ዘማዊት በዓልት-ቤት፡ ትፍታሕ- ብዘይ ንብረት ክትወጽእን ትኹን። ንዘበለ ዘማዊ-ሰብኣይ፡ ተመሳሳሊ እዩ መቐጻዕቱ። መዛምውቱ ዘይምርዕውቲ ምስ እትኸውን፡ ንሳ ካብ መቐጻዕቲ ሓራ እዩ።

ምርዕው ሰብአይ ምስ ዘይምርዕውቲ፡ ሓንቲ ጊዜ እውን ትኹን ኣብ ዝሙት ምስ ዝርከብ ብ 12 መግረፍቲ-ሓለንጊ ይቕጽዕ።

7) - ምስ ሓውቲ ዝፍጸም ዝሙት፡ ንብረት ዝበይና ተገፊፋ ንድኻታት ይዕደል። ምስ ውላድካ (ጓል) ዝፍጸም ዝሙት፡ ምቕራጽ የማናይ-ኢድ እዩ መቕጽዕቲ። ምስ ወላዲትካ ዝፍጸም ዝሙት፡ ኣብ ላዕለዋይ-ምንጋጋ ዝርከቡ ኣስናን ብምሉእቶም ይድርቀሙ።

ኣብዞም እተጠቐሱ ዝበኑ ተሓባበርቲ ዝበሃላ ደቅ-ኣንስትዮ፡ ላዕለዋይ-ከንፈረን ይቕራጽ። ካልእ ምስ ቀረባ ኣዝማድ ዝፍጸም ሲጋዊ-ዝሙት፡ ዋላ'ውን ጭብጢ ምስ ዝርከቦ ብደረጃ-ፍርዲ መቕጽዕቲ እየኹትልን። ምስ ቀረባ-ዘመድ ዝፍጸም ዝሙት፡ ኣዝማድ ብዘይኩኑ ከሰብቲ ምስ ዝቐርብ እዩ ፍርዲ ዝወሃቦ።

8) - ማህረምቲ/መቐሰልቲ/መቐራጽቲ ንዝምልከቲ ዝበኑ፡ ሃራምን-ተሃራምን ደቅ-ሓደ ጉልቲ ምስ ዝኹኑ፡ ቤት-ፍርዲ ብዘመረጸም ሰለስተ-ሽማግሌ ከም ዝወሰነም፡ ብንብረት ይቕጽዑ። ጉልቶም በበይኑ ምስ ዝኹኑ- ኣቐዲሞም ድማ ብሰላም ምሕዝነትን ዝበሩ ምስ ዝኹኑ (ኣብ ሞንጎኦም ሕሉፍ ጽልኢ ምስ ዘይህሉ)፡ ብቐውም ውሳኔ 30 ቅርሺ እዩ መቕጽዕቲ። ኣብ ሓድሕዶም ዝጸንሑ ጽልኢ ምስ ዝህሉ ግና፡ በደለይና እተባህለ 60 ቅርሺ ይቕጽዕ።

9) - ኩነይሉ ዝፍጸም ቅትለት-ነፍሲ፡ ሞት እዩ መቕጽዕቲ። ኩይኑ ግና ከምቲ ኣቐዲሙ እተጠቐሰ ብ 120 ቅርሺ-ባጠራ (ጋር-ነፍሲ) ክዳነ'ውን ይክእል።

10) - ስርቲ፡ ኣብ መጀመርያኡ ካብ 10 ክሳብ 50 መግረፍቲ-ሓለንግን እተዘረፈ ንብረት ወይ ዋጋኡ ምክሓስ ይቕጽዕ። እቲ ዝበን ምስ ዝድገም፡ የማናይ-ኢድ/ጸጋማይ እግርን ይቕራጽ።

11) - ዝባን ንጉስ ተባሂሉ ንቤት-ፍርዲ ተዓዲሙ ዘይቀረበ፡ ከምኡ'ውን ብስም ንጉስ ክሸምግል ኩነ/ ኣብ ቤት-ፍርዲ ዳዖኑ ክፈርድ ተጸዊዑ ነቲ ዕድመ ዝጸገ፡ ዋጋ ጋር-ነፍሲ (120 ቅርሺ) ይቕጽዕ። ኣታዊ-ገንዘብ ኣብ መዛግብ-ሃጺይ ይተሓዝ።

ኣገባብ መንቐር-ምቕሕ፡ ዝበይናታት ከዩምልጡ ምቑጽጸር'ዩ ነይሩ ዕላማኡ። ብን-ብረት ክቕጽዑ እተፈረዱ ዚጋታት'ውን ዕዳኦም ክሳብ ዘይከፈሉ፡ ብተመሳሳሊ ይምቑሑ።

ናይ ምሕረት መሰል፡ ብፍላይ ንሃጺይ ይምልከት። መጠላሕትኡ ጊዜ ቤተ-ሰብ ዝበይና ብዘቐርብም ኣቤቲታ እዩ'ውን ክፍቀድ ዝከእል። ተበዳሊ ወገን ንክሰስ ምሕረት ምስ ዝገብረሉ፡ ዝሱ ብዘየገድስ፡ ብሕገ-ዝበኑት ሰጉምቲ ኣይውሰደሉን።

ንሓደ-ዝበይና ዝፍቀድ ምሕረት፡ ንኩሉም'ቶም ምሳኡ እተኸሰሱ ወገናት ይምልከት። ሰናይ-ፍቓድ ምሕረት፡ ብኡንብኡ ይትግበር።

ተበዳሊ-ወገን ግና እቲ ምሕረት ንሓደ-ሰብ ብፍላይ ከም ዝምልከት እንተድኣ ኩይኑ ድልየቲ፡ እቶም ካልኣት ዝበን ዝፈጸሙ ተሓባበርቲ፡ ሓራ ኣይበሃሉን።

ክሰስ ወይ ኩነን ምሕረት ክጽግ ኣይግባእን።

መራሕቲ ንግስነታት-ወረዳን ንፖሊቲካዊ-ምክንያታት ብዘንቅልም ዕላማ፡ ሓፈሻዊ-ምሕረት ክእውጁ ይከእል። እዚ ግን መጠላሕትኡ ጊዜ ብሃጺይ ክፍጸም ይግባእ። ጸጋ-ሕድገት ወይ ሓፈሻዊ-ምሕረት ኣብ ዝዝበረሉ ግና፡ ንመንግስቲ ይኹን-ንዝተበደሉ ወገናት ተባሂሉ ብግፋ እተወሰደ ንብረት ኩነ/ ብገንዘብ እተኸፍለ መቕጽዕቲ፡ ንድሕሪት ኣይምለስን።

ሕገ-ምምሕዳር ቀረጽ/ ግብርን።

ንዘውደ-ዝፋን ዝፍጸሙ ኣገልግሎት መጠላሕትኡ ጊዜ ብጥረ-ገንዘብ ወይ ብቐውም-ደሞዝ ዘይኩነ፡ ከከም ዓይነት እትዋት-ግብረ፡ ብመዓር/ጠሰሚ/ዓለባ/ጥረት-እንስሳ/ቆረባብቲ...ወ.ዘ.ተ. እዩም ዝኸፈሉ።

ብዘይካ'ዚ፡ ንጉስ ነቶም ጀጋኑ ዝበሉም፡ ብቁርባት ዲበላ/ነብሪ/ኣንበላ/ እተሰርሐ ቀይሕ እድያት ባርናስ(ለምጥ)-ብሩር አምባ(ቢታ)-ብጋጥን ቀይሕ ቁርባትን ዝእለሙ ግላሳት -ብብሩር እተወቀጡ ጉራደ...ወ.ዘ.ተ. እውን፡ ከም ህያብ ይልግሱ።

ሃጸይ፡ ብዘይካ'ዚ ህያባት፡ መሓዙት/አዝማድ/ሹማምንቲ/ንዘበሉ፡ ንመናበሪ ኩነ ጸማ-ምያእም፡ ወረዳ-ምሉእ/መሬት-ጋሻ መሬት/ ብሕልፊ ድማ ገባር ኣብ ዝበሃሉ ሃገራት ኩነ ኣብተን ኣባላት ንግስነት-ኢትዮጵያ ዝበሃላን፡ «ጉልቲ-ዓመጽ» ወይ «ዕሽር» ዝበሃል ዋንነት ይፈቕድሉም።

ብግፋ ዝመጸ ንብረት-አባይቲ ኩነ-መሬት ናይቶም ንተቻውሞ ተላዲሎም ዝቕንጠጡ/ ዝእለሩ/ ዝፍረዱን መሳፍንቲ፡ ፍቓድ ሃጸይ ኩይኑ ነቶም ብእምነት ኣገልጊሎም ዝበሃሉ ምናዳትን-ሹማምንትን፡ ከም ህያብ ክውፈዩሉም ይከኣል።

ብዘይካ'ዚ ካብ ተቻውሞቲ ዝገፈፍ ንብረትን/እቲ ኣቕዲሙ እተጠቐሰ ካብ ስርዓት-መጋበሊያ ዝኣቲ መቐጸልትን/ ዓበይቲ-መሳፍንቲ(ነገሲታት-መሳፍንቲ-መራሕቲ ወረዳ) ኣብ ዝኸረ ዓመታዊ ብዓላት ኣብ እግር-ንጉስ ዘቐርብም ህያባት- ብጽቡቕ ፍቓድ ንጉስ ንዝወሃቡ ኣደስቲ ሽመታት ዘሰንዩ ሞጎስ- ንጉስ ብዝሓለፎ ወይ ዝዓረፈሉ መሬት ከም ወፊዩ ዝቐርቡ ኣበርክቶን- ብጠቐላላኡ ኣብ ትሕዝቶ ሃጸያዊ-መዝገብ ይኣቲ።

እቲ ንደስ-ደስ ኣደስቲ ሽመት ተባሂሉ ዝቐርብ ህያባት፡ከከም ጊዜ-ኩነታትን ብመሰረት ሰፍሓት/ ፍርያምነት መሬት/ ደረጃ ናይቲ ዝወሃብ ሽመትን/ ይልውጥ። ኣፈሻዊ-ገምጋም ከም ዝሕብሮ ግን፡ ኣብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት፡ በዓል-ቐሚሽ 15-30 ቅርሺ-ባጠራ/ በዓል-ኒጋሪት ድማ 300-ቅርሺ እዩም ከበርክቱ ጸኒሖም።

ኒጋውስ-መሳፍንትን ዘበርክትም ህያባት ግና፡ ሽመት በብዝሓተትሉ እዋን እዩ ክልውጥ ጸኒሖ። መራሕቲ ናይቶም ግብሪ ዝግብሩ ንግስነታት-ዓበይቲ ወረዳን ድማ በብዓመቲ እቲ ንሶም ዘመሓድርዎ መሬት ክኸፍሉ ዝገደድ ግብሪ፡ ቀጥታ ናብ መዝገብ-ሃጸይ የረከቡ።

ሹም ወይ ጭቃ-ዓዲ፡ ግብሪ ኣዋጺኡ ንሹም-ጉልቲ የመሓላልፍ። እዚእም ከኣ ብው-ገናም ካብቲ ዘመሓድርዎ ጉልቲ እተዋጽእ ግብሪ፡ ን ሹም-ኒጋሪት የረከቡ።

ሹም-ዓዲ፡ ግብሪ ናይ ምእካብ ዘለዎ ተልእኮ ንምፍጻም ብ ጸሓፊ-ተቋጻጸሪ-ኪደረ ዝበሃሉ ሰለስተ-ተሓባበርቲ ይድገፍ። "ጸሓፊ" ዝብሮ መዝነት፡ ቀዋሚ/ በዓል-ደሞዝን እዩ። ኪደረ(ነባራ ኣብ ኣክል-ጉዛይ²)፡ ብሹም-ዓዲ ተመሪጸም፡ ንሓደ-ሰሙን የገልግሉ።ምያእም ኣይከፈሉን እዩ።ብዘይካ'ቲ ተሓባበርቲ ጭቃ-ዓዲ ከወይኖም ግብሪ-መንግስቲ ናይ ምውጻእ ዝበርዎ ተልእኮ ድማ፡ ኣጋይሽ ዝዓርፍሉ ኣባይትን/ሰንቂ ዘቐርቡ ሰባት ምውሳን/ ከም ፍሉይ ሰራሕ፡ ኪደረ እዩም ዘማልእዎ። ሰራዊት በብዝሓለፍሉ እውን፡ ኪደረ እዩም ዝፈቐድዎም።

"ተቋጻጸሪ" ብማሕበር-ዓዲ ይሰየም። እቲ ብጸሓፊ ዝምዝገብ ጸብጻብ ምቀጽጻር ኩይኑ ሰራሕ ድማ፡ ደሞዝ ኣይከፈሉን።

ግብሪ ዘዋጽእ «ሹም-ጉልቲ» ኩነ ምሳኡ ዝዋፈር«ሓለቃ-ጸሓፊ»፡ ንለውጢ ጸማእም ግብሪ ካብ ምኽፋል ነጻ እዩም። ግብሪ ንዝምልከት ጉዳይ፡ኣላፊ-ጸሓፊ ቀጥታ ብሹም-ጉልቲ እዩ ዝዋፈር። ሰራሕ ድማ፡ ገባር ዝህልዎም ሃብቲ/ነፍስ-ወከፎም ዝሓርስዎም መሬት/ ፍርያምነቲ/ ብዝሒ ዝላተወ ምህርቲ/ ኮታስ ኩሉ'ቲ ንማዕረ ኣከፋፍላ ግብሪ ናይቶም ብኣኡ ዝመሓደሩ ዓድታት ክጸልው ዝኸለሉ ረጅሒታት ምምዝጋብ-ምጽ-ብጻብን እዩ ዝከበረ ትሕዝቶኡ።

2- ድሮ ከም እተጠቐሰ ብዘመኑ፡ ብዙሓት ዓድታት ናይ'ዚ ደሞክራሲያዊ ወረዳ ኣክል ጉዛይ «ሹም» ኣይከበርዎን። ንዓመት ወይ ካብኡ ንዝተሓተ እዋን ዝምረጹ ጊዚያውያን መራሕቲ (ሓለቕ-ዓመት) እዩም ዝነበርዎ። ኣብ ኣድ-ሓደ ዓድታት ድማ እዚ ስለ ዘይህሉ፡ ማሕበር-ዓዲ ካብ እንዳኡ ኣደ ጊዚያዊ-ነባራ ይመርጽ። ኣመጸጽኣ ናይ'ዚ ስም'ዚ፡ ካብ "ኣናበሪ" (ኣመሓደረ) ወይ ካብ "ክበረ" (ምንባር) ምዃኑ ብርግጽ ኣይፍለጥን። እቲ ቀዳማይ ምስ ዝኸውን፡ ናይ መራሒ ትርጉም ምተዋህቦ። ኣብቲ ዳሕረዋይ ድማ፡ ብምርጫ ናይ ዝሰመ ጊዚያዊ-ኣመሓዳሪ ስልጣን ዝእመሰለ ትርጉም ምሓዘ።

ሹም-ኒጋሪት፡ ካብቲ ዘመሓድሮ ወረዳ ተኣኪቡ ኣብ መዝገብ-ሃጺይ ካብ ዘረከቦ ግብረ ብሚኒታዊ ይኸፈል። ዝፍቀድ ሚኒታዊታብ እዋኑ ተወሲኑ ካብ ዝመጸ እንተኹን፡ ከከም ፍታው-ንጉሰ ይልውጥ።

ግብረ ኣብ ምስግዳድ፡ ሹም-ኒጋሪት ከም ሃጺያዊ-ወኪል፡ ምስላኒ እውን ይበሃል እዩ።

እዚ ሽመት'ዚ፡ ንሓድ-ሓደ ዓበይቲ-ጉልታት ብምምሕዳር ንዘዋጽእም ግብረ፡ ብቀጥታ ናብ መዝገብ-ንጉሰ ናይ ምርኳብ ብዮን ዝነበሮም ሹማምንቲ እውን ይወሃቦም ነይሩ እዩ።

እተፈላለዩ ጉልቲ-ዓድታትን፡ ባህርያዊ-መራሒእም " ምስላኒ " ተባሂሉ ክስዩም፡ ደለይቲ እዮም ዝነበሩ። ምኽንያቲ ድማ፡ ዞብኣዊ-ኩነታት ብዝበለ ካብ ዘይምፍላጥ እተበገሰ ይኹን/ኩነይሉ ብተንኩል ካብ ዝፍጸም ጭኩና-ዓመጽ ንምግልጋል-ሓራ ምውጻእን፡ ወገኖም ክኸውን እዩ ዝነበረ ዕላማእም። ብግብረ ድማ፡ ብሕልፊ ከም'ዚ ኣብ ናይ መወዳእታ እዋናት ዘጋጠመ፡ ዞብኣዊ-ምሕዳር ተቐንጢጦም ዞብኣዊ-ምምሕዳር ንሹም-ኒጋሪት ምስ ተመሓላለፈ (ምስላኒ እውን ስለ ዝበሃሉን)፡ ንገባር ካብቲ ብሕጊ እተወሰነሉ ግብረ ንላዕሊ፡ ብሓይሊ ምስግዳድ እውን ኢጋጢሙ እዩ።

እዚ ሓድሓደ ጊዜ ርብሕ ዝበለ ግብረ ኣቕራብካ፡ ፍታው-ንጉሰ ምኽሳብ ተባሂሉ ዝፍጸም ዝረፋ፡ መብዛሕትኦ ጊዜ ንውልቃዊ ጥቕሚ-ረብሓን " ሹም-ኒጋሪት " እዩ ዝውዕል ዝነበረ።

እቲ ኣብ መጀመርያ ናይ ወፊያ-መልክዕ ሓዙ ዝጸንሐ መሬት-ማሕረስ ክኸፍሎ ዝጸ-ንሐ ግብረ፡ ኣብ ነፍስ-ወክፍ ወረዳ ናይቲ ንግስነት፡ ቅውም-ስሩዕን መልክዕ ክሕገ ዝጀመረ፡ ብመሰረት ኣዋጅ ሃጺይ ዳግማይ-እያሱ ምዃኑ ይፍለጥ።

እዚ ልክዕ ትሕዝቶኡ ብሓቲ ዘይፍለጥ፡ ብባህሊ-ዝናኡን ግና ውሩይ ዝኹን ኣዋጅ እዩ እውን፡ ምስሕሓብ ኣብ ዝርከበሉ እዋናት፡ እዚ ት ዝበሃለሉ መምርሒ ዝነበረ።

ከም ዝመሰሎ፡ «ሃጺይ ዳግማይ-እያሱ» ግብረ ንምስራዕ፡ እዚ ዝኸተል ኣገባብ እዩ ተጠቒሙ፡

- 1) -ነፍስ ወከፍ ብኢዩ ተጠቒሙ መሬት ዝሓርስ ሓረስታይ ክኸፍሎ ግብረ ፍርቂ-ቅርሺ ይሕተት።
- 2) -ኣብዐር ተጠቒሙ ዝሓርስ ሓረስታይ ክኸፍሎ ዝግባእ ግብረ በቕራሽ፡ ክንድ-ቀጽሪ ናይቶም ዝጸመዶም ኣብዐር ይግመት።
- 3) -እቲ ኣብ ቀዳማይ-ዓመት ብከምዚ ኣገባብ እተረኸበ ጠቕላላ እትዋት፡ ንሓዋሩ ቅውም ኩይኑ የገልግል። ነዚ ግን፡ ብእዋን ባህርያውያን-ሓደጋታት ኩነ/ብናይ ኩነት-ምኽንያት፡ በቲ ሃጺይ ንምሓል ይኹን ንክፈል ዝምልከት ሕድገት ይግበረሉ።

ከም ዝበሃሎ፡ ብዘመን ሃጺይ ዳግማይ-እያሱ፡ነፍስ-ወከፍ ሹም-ጉልቲ ግብረ ንዝምልከት ጉዳያት፡ «ምስላኒ» ዝሓመሰሰ ሽመት እውን ይወሃቦ ነበረ።

ውጽኢት ግብረ ንምቅላል ድማ እቲ ሃጺይ በብዓመቲ «ሕዳግ» እተባህለ ወኪሉ ናብቲ ወረዳታት ይልእኹ ነበረ። ነዚ እም እዮም ድማ መራሕቲ-ጉልቲ ንንጉሰ ተባሂሉ ዝዋጸእ ግብርን/ ንዓኦም ድማ ህያብ ተባሂሉ ካብ ነፍስ ወከፍ ዓፂ ናይቲ ጉልቲ ሓደ-ዝበታ³ መሸላን/ ሓደ-ቃርና (ፈረቓ-ፈርጊ) ዓለባ-ጡጥ የረከቡ ነበሩ።

«መራሕ-ጉልቲ» ካብ ዝእከቦ ግብረ 5% ንዓኡ ክሰልፅ ይፍቀዶ ነበረ። ብዝኹን ግና እዚ ኣገባብ'ዚ ብ ነጀው መረብ/ምላሽ ኣብ ግብረ ዝወዓለሉ እዋናት ኣይዝከርን።

ክሳብ'ቲ ራእሲ ሚካኤል-ሲሑል ዕብላላኡ ዘረጋገጸሉ እዋናት፡ ግብረ ክበሃል እንክሎ፡ ን «እንዳ-ጸዓዚጋ» እዩ ዝኸፈል ዝነበረ።

³ - ኣብ መረብ/ምላሽ ብዛዕባ ዝውቲራት ዝበሃሉ ሰፍራ-ዓቕናትን፡ ኣብ መወዳእታ ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ፡ ኣብ ምልክታ ቍ.2 ተመልከት።

ካብ ዘመነ-መሳፍንቲ ንደሓር ኣብ ዘሎ እዋናት እዩ ብወታሃደራዊ-እስገዳድ፡ ዋላ'ውን እቶም ከም ኣክል-ጉዛይ/ ቦጎስ፡ ካልኣት ዝቢሮም ዘይፈልጡ ወረዳታት፡ ግብረ ምኽፋል ተገዲዶም።

ካብ ሰራዊት ትግራይ ወይ ኣምሓራ ከከም ዝዓብለሉ፡ ኣደ ሹም-ነጋሪት፡ ካብ ምሉእ መረብ/ምላሽ እተዋጽኦ ግብረ ንምርካብ (ምስትላም) ተወኪሉ ን «እንዳ'ባ መጣዕ» ይመጽእ ነበረ። ሹም-ጉልቲ እዮም ድማ፡ እተዋጽኦ ግብርን/ ንዓኡ ዝኸውን ድማ ኣቐዲሙ ባዕሉ (ሹም-ነጋሪት) ዝሕብሮ ህያባትን ሓዞም ዝቐርቡ።

ብዘይካ'ዚ፡ ሹም-ነጋሪት ንመረብ/ምላሽ ክጓዝ እንከሎ፡ ብዙሓት ዓሳክር (ኢጋር-ሰራዊት)-ፈረሰኛታት (ፈረሰይና) ዓጂቡ ስለ ዝመጽእ፡ ፈሰስ ዝበሃል ግብረ እውን የስገድድ።

"ፈሰስ"፡ ከም ስሙ ጥፋእ-ንብረት ማለት ስለ ዝኸነ፡ ትርጉሙ ዘይሰሓተ ቃል እዩ።

ነዚ ብመሸላ ይኹን/ጣፍ/ሰገም/መዓር/ጠለ-ዘኪ/ኣብዐር/ ንዓኡን-ዓጀብቲን ዝቐርብ ምዃቢ ኩነ/ ሳዕሪ ማዕረ-ሰዓዕ ቀለብ ኣፍራስ ዝውስን፡ ባዕሉ ሹም-ነጋሪት እዩ።

ክሳብ'ቲ ንሕና (ኢጣልያ) ከበሳ ዝኣተናሉ እዋናት፡ "ፈሰስ" ማለት፡ ብሓፈሻኡ መር-ገም ምሉእ መረብ/ምላሽ- ብፍላይ ድማ መር'ገም ናይቶም ሰራዊት ኣምሓራ-ትግራይ ዝዓረድዎም ተካላት ዓድታት እዩ ዝነበረ።

ካብዚ መዓት'ዚ ድማ፡ እግዚኣብሄር ይምሓር...እዩ ዝበሃል ነይሩ።

ሹም-ነጋሪት፡ «እንዳ'ባ መጣዕ» ብዝኣተወ፡ ትእዛዝ-ግብረ ዘብጽሖ ፈረሰኛታት ኣደ ናብ ነፍስ-ወክፍ ጉልቲ ብወታሃደራት ዓጂቡ ይልእኸ። ኣድኣደ እዋን ድማ፡ ኣደ-ፈረሰኛ ናብ ነፍስ-ወክፍ ዓዲ ይልእኸ። እዚ ድማ፡ ነቶም ንባዕሎም ጽጉማት ዝኸኑ ቁሽታት ካልኣይ-ድግሲ እዩ ዝነበረ። ከመይሲ፡ ብዘይካ ፈሰስ፡ ንዓኡም ከም ልኡኻት ንብሕቲ ዝኸውን ገንዘብ/ጥሪት እውን ስለ ዝግደዱ።

ኣብቲ ናይ ሰላም ምምሕዳር ዝነበረሉ እዋናት፡ እቶም ግብረ ንምውጻእ ዝልእኹ ምስላኒ ዘወትርዎ ጭኩና/ያዕያዕ/ሕሎፍ-ጠለብ/ኣስገዳድ...ወ.ዘ.ተ.፡ ብቀዳምነት ናብ ብላታ' ንጌታ/ ዕድል ተረኪቡ ድማ፡ ናብ ንጉስ ኣቢት ይበሃሎ ነበረ።

ግብረ ዘስገድድ ግን ኣብ ናይ ንጉስ-ግምቢ ጽቡቕ ተቐባልነት ዘለዎን/ ሰብ-ኣቢቲታ ድማ ርቡሕ-ህያባት ሓዞም ምስ ዘይቀርቡን፡ መኻን ኣቢቲታ ኩይኑ ምንጻጉ ዘይተርፎ እዩ ነይሩ።

ብጽቡቕ-መንፈስ እተበገሱ ነገስታት ግን፡ ን «ምስላኒታቶም» ብዝኣከል ይቆጸጽን/ ኣበረታ ይሓቱሎም ነበሩን። ውጽኢት ናይ'ቲ መሕትት ድማ ኣሉታዊ-ኣንጻር ምስላኒ ኩይኑ ኣብ ዝቐርበሉ፡ ብጽኑዕ ይቐጽፁ።

ቀረጽ/ተጎ/ቅርጻት-ዕዲጋ/ኣገልግሎት-ህያባትን።

ቃፍላያት፡ ቀረጽ ወይ ተጎ ከፊሎም ዝሰግርሉ መንገድታት፡ እተወሰኑ-ፍሉጣትን እዮም ዝነበሩ። ብዘይካ'ዚ እም ብካልእ መንገድታት ምሲጋር (ምሕላፍ) እተኸልከለ ኩይኑ፡ ነዚ ዝጠሓሰ፡ ንብረት ናይ ምግፋፍ መቐጸዕቲ ይኹተሎ ነበረ። ከምዚ'ሉም ድማ ካብ ውሽጢ መሬት-ዓድ ኣበሻ ካብ ዓድዋ ንባጽዕ ዘምርሖ ቃፍላያት፡ መንገዲ ዓድ-ኺላ/ መናዕ'ላ/ ኩይፈላሲ/ ድባርዋ/ ኣስመራ/ ዓርበሪቦዕ/ ጊንዳዕ/ ጸዓቲ/ ክኹተሉ ይግደዱ።

ቀረጽ፡ ሹም-ቃፍላይ ንእተባህለ ሹመኛ ኣብ ኣስመራ እዩ ዝኸፈል ዝነበረ። ንሹም-ቃፍላይ ተባሂሉ ድማ፡ ደርሆ⁴ እተባህለ ህያብ ፍላይ ይውሰን።

እዚ ሹም'ዚ ዝነበሮ ተልእኮ፡ ኣብ ናይ ምኻድ መንገዲ ፍቕዲ ናይቶም ኣብ ነፍስ-ወክፍ ቃፍላይ ዝህልው እንስሳ-መጽዓኛ ምምዘጋብ እዩ ነይሩ ትሕዝቶኡ። ዕላማኡ

4- ደርሆ ከበሃል እንከሎ፡ ዋጉዲታት/ኩርማ/ቡን/ዝባድ...ወዘተ ማለት ከፋል ካብቲ ቃፍላያት ዝህልዎም ጽዕነት እዩ ነይሩ ትሕዝቶኡ።

ድማ አብ እግረ-መልሲ እቕሑ (ሃለኹቲ) ዝጸጎኑ እንስሳ ብካልእ መንገዲ ከይሓልፉ፡ ቁጫመ (ኮንትራባንዶ) ምቑጽጻር እዩ ዝክበረ።

አብ መንገዲ መልሶም እንደገና ናቕዲ እንስሳ-መጽዓኛ ይድገም፡ ሞ፡ብዛዕባ ቶም አይ-ህልዋትን ዝበሃሉ፡ መራሕ-ቃፍላይ ይሕተት።

ብድሕር፡ ዚ፡ ነፍሰ-ወከፍ እንስሳ ጽዕነቲ ብዘየገድስ፡ 3 ቅርሺ-ቀረጽ ንሹም-ቃፍላይ ከፊሉ ክሓልፍ ይፍቀዶ።

ብቕድሚ ራእሲ ሚካኤል-ሰሐል አብ ዘሎ እዋናት፡ ነቲ ካብ ትግራይ ዝኣቲ ሃለኹቲ-ነገር ዝቆጸር በሪ (ቀረጽ ዝኸፈሎ ነቕላማ=ዶጋና)፡ አብ ዓድ-ኺላ እውን ነይሩ ይበ-ሃል። እቲ አብዚ በር፡ ዚ ከገልግል ዝጸንሐ አገባብ ግን፡ ምፍላጥ አይከኣልን። ብዝኸነ ግን እቲ ብምልኡ ን«መኰንናዊ እንዳ-ጸዓዘጋ» ዝኸፈል ዝክበረ እትዋት ቀረጽ በሪ-አስመራ/ዓድ-ኺላን ካብቲ አብ ውልቀ-በሪ ዓድዋ ክኸፈል ዝጸንሐ ቀረጽ፡አዝዩ ለጠቕ ዝበለ ምንባሩ ይፍለጥ።

እትዋት ናይ፡ ዚ ዳሕረዋይ-በሪ፡ ንራእሲ-ትግራይ እዩ ዝኸፈል ነይሩ።

አብቲ እዋን፡ ቲ፡ ካልእ ካብ ዓድ-ሓበሻ ንባጽዕ ዘምርሕ መስመር፡ እቲ ካብ ዓድዋ ብዓድግራት አቢሉ/ድማሳ/ዒላታት ውዓ ሓሊፉ ንባጽዕ ይኣቲ ዝክበረ እዩ። ቀረጽ፡ አብ ድማሳ ይኸፈል ክበረ። እቶቲ ግና ብምልኡ አብ ጥቕሚ ህዝቢ አክለ-ጉዛይ እዩ ዝውዕል ነይሩ። ምክንያቱ ድማ ከምቲ አብ ካልእ ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ፡ ዚ እተጠቕሰ፡ አብቲ እዋን፡ ቲ ወረዳ አክለ-ጉዛይ ሓራ እዩ ዝክበረ።

ንጉሰ-ተድሮስ እዩ ነዚ መስመር ዓጽዩ፡ ዝኸነ ካብ/ናብ ባጽዕ ዝንግዝ ንግዲ፡ ፍላይ በቲ ቀዳማይ እተጠቕሰ መስመር ክቃናዕ አቢዙ።

ቅድም፡ ቲ 10ዓመት ዝጸንሐ መማእት-ትግራይ/ምምሕዳር-አሉላን ዝኣተውሉ እዋናት፡ ብዘይካ፡ ቲ እተጠቕሰ አብ ንግዳዊ-በሪታት ዝኸፈል ቀረጽ፡ አብ ምሉእ መረብ/ምላሽ ካልእ ናይ ንግዲ-ግብሪ አይከፈልን ዝክበረ። ዕዲጋታት ነጻ ከይኖም፡ አበዩ-ቦታኡ ይዘርግሑ። እቶም አገደስቲ ዝበሃሉ ግና፡ ዕዲጋታት ጸዓዘጋ/ኩዶፈላሲ/ዕዲጋ ሓመሱ-እዮም ዝክበሩ።

ከብቲ/ ጠለ-ዘጊዕ ንዝምልከት፡ ዕዲጋ ጸዓዘጋ እዩ ዋና ዝክበረ። ኩዶፈላሲ፡ ንጥረ-ምረ እኸልን -ዕዲጋ ሓመሱ ድማ ንአፍራስ አድገ/በቕልን እዮም ውሩያት ዝክበሩ።

ዕዲጋ-ጸዓዘጋ፡ ቀዳም እዩ ዝውዕል ነይሩ፡ ኩዶፈላሲ ሰሉስ፡ ዕዲጋ-ሓመሱ ድማ ከም ስሙ ሓመሱ እዮም ንግዲ ዘዋፍሩ።

ራእሲ-አሉላ ብዝመጸ፡ ኩሎም ዕዲጋታት ፈሪሶም፡ ብመዓልቲ ሓመሱ ዝውዕል ሓደ-ዕዲጋ ንበይኑ አብ አስመራ ተጠቕለለ። አብዚ ድማ ከምቲ ብባህሪኡ ዝፍለጥ፡ ሓደ ሹም-ዕዲጋ እተባህለ ትግራዊይ፡ ዕዲጋ ንምቑጽጻር አብቲ ሰፈር ተመደበ።

ንነፍሰ-ወከፍ ርቡሕ ጥሪት (ላም-ብፅራይ-ፈረስ-በቕሊ-አድጊ) ዝውሰን ዋጋ፡ ዓዲ ከነ ሸያጢ ንፍርቲ ዝጸወርዎ " ምዕሮ-መሸላ " ን ሹም-ዕዲጋ ይኸፈሎ። ጨው ንዝምልከት ድማ፡ ነፍሰ-ወከፍ ኒጋዳይ ንዝሸጠ ሓደ ጽዕነት-በቕሊ፡ ከምኡ " ምዕሮ-መሸላ " ይኸፍል። ቆጽሊ-ትምባዮ፡ ስዒቡ ድላ ብሃጸይ-ዮሃንስ ተወጊዱ፡ ምበር፡ እዚ ንግድ፡ ዚ እውን ንኡስ-ቀረጽ ይኸፈሎ ነይሩ እዩ።

ዝኸነ ካልእ ሃላኺ-ነገር፡ ቀረጽ አይከፍልን። ዋጋ ናይቶም አብ ዕዲጋ ዝሸየጡ እንስሳ ከነ/ጥረ-ነገር ድማ፡ ብነጻ ውዕል ዓዲጊ/ሸያጢ እምበር፡ ብዝኸነ መንግስታዊ-ትካል አይውሰንን።

ብዘይካ፡ ቶም ከሳብ ሕጂ ዘንፉና ጸር ናይ እተፈላለዩ ዓይነት ግብሪ፡ ህዝቢ-ኢትዮጵያ ክንክን/ሓለዋ/ጽርዮት/ ናይ ቶም ንጉሰ በብወረዳኦም ዝሓልፈሉ መንገድታት (ሰለ፡ ዚ እውን «መንገዲ-ንጉስ» ዝበሃሉ) ምክንኻን፡ ግዱዳት እዮም ዝክበሩ።

እዚ መንገድታት፡ ዚ (ጽርግያ)፡ ካብ ነዊሕ-እዋን ለውጢ ከይተገብረሉ ከምኡይሉ እዩ ተሪፉ ዝክበረ። ሓደ ካብኡቶም ድማ፡ እቲ አቕዲሙ እተጠቕሰ ናይ ንግድ-መስመር

ዓድዋ-ባጽዕ እዩ። ነፍሰ-ወክፍ ዓዲ፡ ከፋል ናይቲ ብመሬቱ ዝሓልፍ ጽርግያ ብጥንቃቄ ክዕቅብ ግድጽ እዩ ዝነበረ።

ካልእ ናይ ዕዮ አገልግሎት ወይ ወፈራ፡ ህዝባዊ-ጥቕሚ ንዘለዎም ህንጻታት (አብያተ-ክርስቲያን/ አባይቲ-መናበሪ መራሕትን ዝኣመሰሉ) ብትእዛዝ ክሕተቱ ይክእል።

እቲ ምሉእ ሓማሲን ክሳተፎ እተገደደ ህንጻ አባይቲ ራእሲ አሉላ አብ አስመራ፡ብከምዚ እዩ ተሃኒዱ።

ብዛዕባ«ፈሰስ» ብሰፊሑ ተዘትይዎ እዩ። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ደቀ'ባት ይኹን/ባዕዳውያን መንገደይናታት ብንጉሳዊ ተልእኮ ይኹን/ ንሓለዋ ንጉስ ብዝሓልፍሉ ጊዜ፡ እንግዶት ይኹን አድላይ ዝበሃል ምድላው፡ ግዴታ ዓድታት እዩ ዝነበረ። እዚ'ውን፡ ብነጻ ዝወሃብ አገልግሎት ኩይኑ፡ ግብሪ ካብ ምኽፋል አየናግፍን።

መሬት " ዶሚናል "።

ብዛዕባ ማሕበራዊ ሰነ-ሕጊ ኢትዮጵያ አብ ዝጠቐሰናሉ፡ ዋንነት-መሬት ናይ ሓባር ኩይኑ ብንጉስ ይውከል ዝብል አምር ተገንዚብና ጸኒሕና። ንጉስ እዩ ድማ ብሰላሕታ ወይ ብግህድ፡ ንውልቀ-ሰብ ይኹን/ደቃ-ደቂ(ነገድ)/ዓዲ ወይ ማሕበሪ ኮም/ ከከም ግድኑቱ ንውሉን ጊዚ ይኹን -ብቀዋሚ፡ መሬት ዝፈቅድ።

አብቲ ንደቃ/ደቂ ወይ ማሕበሪ-ኮም(ዓዲ) ዝምልከት መሬት፡ ንጉስ ዝህልዎ ቀዳምነት ዘረጋግጽ እቲ ከም «ዕሹር» ወይ «ዓመጽ» ተባሂሉ ዝውሰን ከፋል-መሬት ክኸውን እንክሉ፡ አብ ኩሉ ዓይነት አተዓዳድላ መሬት፡ ንጉስ ዝህልዎ ጸብለልትነት ድማ ብ «ግብረ-መንግስቲ» ይረጋገጽ። ስለ'ዚ አምር'ዚ እውን ቃድራ ኩኑ ብጉልቲ ዘይተማሰሑ መሬት፡ ብምሉእ መሰል ዋንነት መንግስቲ ብም'ኪኖም፡ ንጉስ ክጥቀመሉም ወይ ንጥቕሚ ከክርኹም ይፍቀድ። እዚ መሬት'ዚ እዩ ድማ " ዶሚናል " ዝበሃል።

ብዙሓት ካብ ከበሳ ወጻኢ ዝኹኑ ብምብራቕ/ምዕራብን ዝርከቡ መሬት፡ አብ ከምዚ ኩነታት ይርከቡ። አብዚ ከም መትሪ ወይ ባሕሪ/ጸንዓደግለ/ዓጋመታ/ቆላ/በረኻ... ወ.ዘ.ተ. ዝፍለጡ መሬት፡ ብቕውም ዝኸበር ህዝቢ ኩነ/ እተሃንጹ አባይቲ አይ-ርከቡን። አድላይ አብ ዝኹን እዋን፡ ንመንሰ ይኹን ንማሕረስ ናብዚ ቦታ ንዘሳግሙ ሓረስቶት-ጓሶትን መዐንገሊ ዝኸውን፡ ቁሸት/ደምበ እተባህሉ ንጊዚኡ ዘናብሩ ቦታ እዮም ፍላይ ዝህንጹ።

አብ'ዚ መሬት'ዚ፡ ከም መሸላ/ጡጥ ዝኣመሰሉ ምህርቲ ብሕልፊ ይፈርዩ። እዚ ዘርእ'ዚ ድማ፡ ብዘይካ ካብ ጽልማ ንታሕቲ ንመረብ ገጽካ፡ አብ ከበሳ አይፈርን።

እቲ ብምብራቕዊ-ወገን ዝርከብ መሬት(መትሪ -ባሕሪ -ጸንዓደግለ) ብእዋን ኣኸራማት ገማግም ባሕሪ -እዋናት ሓጋይ ከበሳን፡ ድርብ ዝናም ስለ ዝረከብ፡ ክልተ-እቶት ንዓመት የእቱ። ስለ'ዚ'ውን ብሉጽ መሬት ይበሃል።

አብ መብዛሕትኡ ቦታ ናይዚ ምድርታት'ዚ፡ ምምሳሕ-መሬት ንዝምልከት ጉዳይ፡ ካብ ጥንቲ ዝጸንሐ «መሰል-ቀዳምነት» አሎ። ብመሰረት ናይዚ ድማ፡ እቲ መሬት ከም ፍቕዲ ናይ'ቶም አብ ከበሳ ዝኸበሩ ደቃ/ደቂ ወይ ነገድአብ ብዙሓት ሞባ ይከፋፈል። ነፍሰ-ወክፍ ድማ እዚ ካብ ዘይበሃሉ እዋን አትሒዙ፡ ዞባኡ ይሓርስን/ቆሎ-መሬት (ክራይ) ንንጉስ ወይ ንወኪሊኡ ይኸፍል ነበረ።

እቲ አብ መሬት-ባሕሪ ዝካየድ ሕርሻ ዝኸፍሎ "ቆሎ-መሬት"፡ ብፍቓድ ንጉስ ን «ደብረ-ቢዞን» እዩ ዝእቱ።

ደቃ/ደቂ(ወይ ነገድ) ናይ ቀዳምነት-መሰል ሃልዶም፡ብምሉእ ሓሪሶም ቆሎ-መሬት አብ ዝኸፍልሉ ሞባታት፡ ማንም ካልእ ሰብ ክሓርስ አይፍቀድን። እቲ መሬት ማን ልማም ኩይኑ ተሪፋ ቆሎ-መሬት እውን ምስ ዘይክፈሎ፡ እቲ ቦታ፡ ንዝኹን ካልእ ሰብ ባዕዳዊ እውን እንተ'ኹን ክፍቀድ ይክእል።

ነፍሰ-ወክፍ አብ ሓማሲን ዝርከብ ጉልቲ፡ አብቲ መትሪ ወይ ባሕሪ ዝበሃል ምድሪ ብቀዳምነት ዝውንኖም መሬት ይርከብዎ።

እቶም ብወገን ሰሜናዊ-ምብራቅ ከበሳ/ሰምሃርን ዘሳግሙ ቀቢላታት፡ ምህርቲ-ማሕረስ ምስ እተወ እዩም መጓሰ ዝፍቀዶም። እቲ እብ ምብራቅ ከበሳ ብሓደ-ወገኑ ከሳብ ከባብታት ጸጋ/ ቦቲ ሓደ ድማ ከሳብ ቶም እብ ከባቢ ሕርጊኑ ተተኪሎም ዝርከቡ ከልተ ፍሉጣት-ንጹራት ኣዕኑድ ዝርከብ መሬት፡ እዋኑ ካብ ዘይፍለጥ ጥንቲ፡ ዋንነት ኣከለ ጉዛይ እዩ። ኣብዚ 'ውን ካብ ክፍለ-ዘመናት ዝጸንሐ፡ ነፍስ-ወክፍ ጉልቲ ኣከለ-ጉዛይ ናይ ማሕረስ መሰሉ እተሓለወ እዩ። ኣብዚ "ጸንዓደግለ" ተባሂሉ፡ ሰንሰለት-ኣኸራናት "ዓጋመታ" እውን ዘጠቓልል መሬት፡ ቶርጋ/ዓሳውርታን፡ ናይ መጓሰ መሰል እዩ ጥራሕ ዝፍቀዶም። እዚ 'ውን ንክራይ። ብፍቓድ ሹም-ጉልቲ ግን መሬት እብ ዝሓርሰሉ፡ ምስቲ ናይ ማሕረስ መሰል ዘለዎ ጉልቲ ሓቢሮም ምቕሊት ግብረ-መሬቶም ይኸፍሉ።

"ቶርጋ"፡ መሬት ኣይውንን፡ ኣይወነንን ድማ። "ዓሳውርታ" ግን ዝውንንዎ መሬት ሃልይዎም፡ ብተመሳሳሊ ውዕል-ኩነትን፡ ንህዝብታት ኣከለ-ጉዛይ (ብሕልፈ ድማ ንህዝብታት ሰለስተ ወደ'ከለ/ደ'ጉዛይን) እብ እዋን ኣኸራማት እቲ እብ ከባቢ "ዲያት" ዝርከብ መሬት ክሓርሱ ይፈቓዱሎም።

እቲ ብሰሜናዊ-ምዕራብ ከበሳ (ማለት እብ ከባቢ እተፈላለዩ ምንጭታት ፈለግ-ባርካ) ብሓፈሻኡ ከም ቦረኻ ዝፍለጥ መሬታት እውን፡ ተመሳሳሊ እዩ ኩነታቲ። ኣድላይ እብ ዝበሃል እዋናት፡ ህዝቢ-ከበሳ ይሓርሰዎ፡ እብ ካልእ እዋናት ድማ ብንግምር-ጣዋስ ይጓሰይሉ። ኣብዚ መሬት'ዚ ብዘይካ መሸላ፡ ዘራእቲ-ጡጥ እውን ብርኩት እዩ። ከሳብ እውን ብተፈጥሮ ባዕሉ ይበቑል።

ኣብዚ መሬት'ዚ ግን፡ ንጉስ ኩነ ወካሊኡ ብዘይካ'ቲ ጉልቲ እብ መሬቲ ዝኸፍሎ ግብረ ካልእ ዝኹን ዓይነት ቆሎ-መሬት ዝኸፈሎ ኣይመስልን።

ወታሃደራዊ ኣገልግሎት።

ወታሃደራዊ ኣገልግሎት ንዝምልከት፡ ንጉስ፡ ብዘይካ ቶም ንሱን ዓበይቲ ተማእዘዙን ዝናብይዎም ንቀዋሚ ኣገልግሎት ዝምደቡ ሰራዊት፡ ብ "ክተት" ዝውደብ ኣገልግሎት ሓፋሽ እውን ክጥቀም ይኸእል።

ናይ ክተት ትእዛዝ፡ ብንጉስ ወይ ንሱ ብዘወሰሎ ሹም-ኒጋሪት ይእወጅ። እቲ እዋጅ ቀጥታ ቦቲ እብ ከበቢታት ዝርከብ ንጉስ ዝመጸ ምስ ዝኸውን፡ ብሓደ ብሓታ'ንጊታን ንዓኡ ዘሰኒ ሻለቃን፡ እብ ዕዳጋ ይንበብ። ሓላፍነት ናይቲ ትእዛዝ ግን ንሹም-ኒጋሪት ምስ ዝወሃብ፡ ብሓታ'ንጊታ ብሓደ ሻለቃ ናይቲ ሹም-ኒጋሪት ተሰንዩ፡ እብቲ ዝርከቡሉ ዕዳጋ ናይ ክተት እዋጅ ይእወጃ።

ሰለ'ዚ ድማ ናይ ክተት-እዋጅ፡ ሓፈሻዊ-ንምሉእ ንግስነት/ ወይ ከፊላዊ፡ ንእውራጃ-ወረዳን ዝምልከት ክኸውን ይኸእል።

ህዝቢ ተአኪቡ ናይ ክተት-እዋጅ መታን ክንበብ፡ብሓታ'ንጊታ ኒጋሪት የህርም። ኣብዚ ኢጋጣም'ዚ ዝህረም ናይ ክተት-ከበሮ፡ ሰለስተ ልምሉም ድምጺ/ሓደ ተራር/ ዕረፍቲ/ ...እናተባራረዩ ህዝቢ ከሳብ ዝእከብ ብቀጻሊ ይህረም።

እብ ዓድ-ሓበሻ፡ እዚ ድምጽ'ዚ ዘቢታዊ እዩ።

እቲ እኩብ ኣኻሊ ኩይኑ ምስ ረኽቦ ድማ፡ ብሓታ'ንጊታ ኒጋሪት ኣዕሪፉ እዋጅ የን-ብብ። እብ መወዳእታ ድማ ዘረባኡ እንኪፍጽም፡ «...ቃል ንጉስ እምበር፡ ቃልይ ኣይኩነን» እናበለ እዋጁ ይድምድም። ብኡንቡኡ ድማ እቲ ጸውዒት ሓፈሻዊ ምስ ዝኸውን፡ ፈረሰኛ ተላኢኹ እብ ቀረባ ከባቢ ዝርከቡ ሹም-ኒጋሪት ይንገሩ። እዚ እም ድማ ብግደእም ንካልእ ሹም-ኒጋሪት ኩነ/ እብ ከባቢ እም ንዝርከቡ ሹም-ጉልቲ፡ ትእዛዝ የመሓልፉ። ሹም-ጉልቲ ብወገኖም እብ ምምሕዳራቶም ንዝርከቡ ሹም ወይ ጭቃ-ዓዲ ልኡኽ ይልእኩ።

እዚ ሰፊሕ ምጥርናፍ-ምውዳብን እናተኻየደ፡ ኒጋሪት ለይትን-መዓልትን ከየቋረጸ ኣብቲ ንጉስ/ ምክትላቲን ዝርከቡሉ ቦታ፡ ድምጹ ይቕጽል።

አገባብ ምጥርናፍ ድማ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ ዝሰበረ፡ ጭቃ-ዓዲ፡ ብረት ምልዓል ብቐዓት ዝበሉም ደቅ-ዓዲ ጠርኒፉ፡ ናብ ሹም-ጉልቲ ይጽምበር። ሹም-ጉልቲ ብወገኑ ኣብ ጉልቲ ኣለው ዝበሉም ብቐዓት ኣኪቡ ናብ ሹም-ነጋሪት የቐርቦም።

ከምዚ 'ሉ እተጠርነፈ ሰልፊ በቶም ቅውማት ዝበሃሉ ሰራዊት ሹም-ነጋሪት ተወዲቡ፡ ናብቲ ሹም-ነጋሪት እተመደበሉ ፍሉይ ዕዮ ይምደብ ወይ ድማ ኣብቲ ንጉስ ዝጽውዖ ጠቐላሊ ናይ ኣኸባ-ቦታ ይእኩብ።

ናይ ክተት መሳርዓት፡ መምስ ብረቶም ክቐርቡ ይግባእ። ሰብ ጠበንጃ ምስ ጠበንጃእም ኩይኑ ተረፉ ድማ፡ማንም ነብሱ ዝፈቐደ ሓበሻ ዘይሰለፍ ጭማራ-ጉራደ-ዋልታ ዓጢ-ቐም ይቐርቡ። ብዘይካ 'ዚ፡ ነፍሱ-ወከፍ ከታቲ ንፍቕዲ ናይቶም ኣብ ኣዋጅ እተወሰኑ መዓልታት ዝእክል ሰንቂ ከማለእ ይግባእ። ብዝኹነ ግና እቲ ጊዜ ካብ 30-መዓልቲ ክዛይድ ኣይክእልን።

ፈረስ-ኣድግ-በቐሊ ዝእመሰሉ እንስሳ-መጽዓኛ ዝውገን ሰብ ድማ ኣብቲ መደብ-ዕዮ ክሳትፎም ይግደድ።

ካህናት/ሽማግሌ/መናእሰይ/ሕመማት/ሓደ-ዓመት ዘይመልእ መንደላይ (ማለት መን-ደላይ ዘብሉ ስርዓት ካብ ዝፈጸመሉ ግና ዓመቲ ዘይመልእ) / እዮም ካብ ናይ ክተት ትእዛዝ ነጻ ዝበሃሉ። ኩይኑ ግን፡ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ናይ ኩናት ባህሪ ምስ መንፈሳዊ-ስምዒት እጸቢቹ ሰለ ዝወሃሃድ፡ ብሕጊ ዘይሕተቱ ክሰም መንእሰያት ዝኹኑ ካህናት እውን ከይተረፉ ኣብ ክተት ይሰለፉ።

ብዘይብቐዕ ምኽንያት ኣብ ናይ " ክተት " ወፈራ ዘይተሳተፈ ዚጋ፡ 2-ቅርሺ እዩ ነይሩ መቐጸዕቲ። ጥዑይ ክሰሉ ግን ኣብዚ ጸውዒት ዝኣንገደ፡ ካብ 5 ክሳብ 10-ቅርሺ ብትእዛዝ ንጉስ ይቐጸዕ። እዚ ባህል 'ዚ እዩ ድማ ንወታዕደራዊ-ባህሪ ናይዚ ህዝብ 'ዚ ዘመሰክር። ብዘሒ ናይቲ ኣብ ክተት ዝወፍር ህዝቢ ተመልኪትካ፡ እዚ ውሑድ ዝኹነ መቐጸዕቲ ስለ ዘፍረሐ እዩ ኢልካ ምሕሳብ ዘይክእል እዩ።

ናይ " ክተት " ምጥርናፍ፡

ህዝባዊ ስነ-ሕገ ኢትዮጵያ ብመንጻር ውሽጣዊ-ምምሕዳር መረብ/ምላሽ።

አብ ምድረ-ባሕሪ ከም ታሪኻዊ-ዝኸረ እንተዘይኩይ፡ አብ ህልዊ ማሕበራዊ-ናብራ ትርጉም ዘይጸንሖ ሓፈሻዊ-መስመራት ህዝባዊ ስነ-ሕገ ኢትዮጵያ ተገንዚብና ጸኒሖና። ብውሑዱ፡ አብዚ ናይ መወዳእታ እዋናት።

አብ ዝሓለፈ አርእስታት፡ ባጽዕ ኩነ ገማግም-ባሕሪ መዓስ/ ብከመይን፡ ካብ ናይ ኢትዮጵያ ፖሊቲካዊ ምውህሃድ ከም እተነጻሉ ተጠቂሱ ነይሩ።

ብድሕረእም ድማ፡ሓባብ/ህዝብታት ከባቢ-ከረን/መንሳዕ/አብ ትሕቲ ካልእ ምምሕዳር-ሕግታትን ከም ዝሰገሩ እውን ተገሊጹ እዩ።

ስለ'ዚ እውን ማሕበራዊ-ህይወቱ ምስ ናይ ኢትዮጵያ ህዝባዊ ስነ-ሕገ ተመዛዚኑ፡ ብቑዕ ሓበረታ ከቕርብልና ዝኸለል ወገን፡ «መረብ/ምላሽ» እዩ ንውልቁ።

መረብ/ምላሽ ከምዚ'ሉ ተቐሪኑ ከጸንሖ ዘገደደ ምኽንያት ድማ፡ ቀንዱ ብግዲ እዩ/ ውሑዱ ድማ ብውዲ። እቲ ብግዲ ዝበሃሉ፡ልኡላውነቱን/አገባብ ኣተራጉማኡን ንዝ-ምልከት እዩ። እዚ ኣብ ሓደጋ ስለ ዝኣተወ። ብውዲ (ፍቕሪ= ፍቶት) ማለት ድማ፡ ንማሕበራዊ-ናብራኡ/ትካላቱ/አባታዊ-ልምድታቱን ንዝምልከት። ብመሰረት ፍቕር'ዚ ቅዋማት/አባታዊ-ልምድታትን እዩ እውን እቲ ጽልኢ ብኢሱ፡ ምንጻል ኣኹቲሉ።

ብሕልፊ፡ ርእሰ-ከተማ ንጉንደር ግዲዙ፡ ሰሎሞናዊ-ሰርወ ካብ ባህሉ ርሒቑ ተዳኺመ-ምስ ሞተ፡እቲ ንመረብ/ምላሽ ምስ ንግስነት-ኢትዮጵያ ኣሲርዎ ዝጸንሖ ናይ ኣኸብሮት ተኸታልነት/ ጥቕምን ዝእመሰሉ ምትእስሳር፡ ተበቲኹም እዮም።

«ዘመነ-መሳፍንቲ»፡ ዝኹነ መሰል ዘይሕለወሉ ፋሉላዊ-ዘመን እዩ።

እቲ ብተድሮስ እንደገና ከሆነጽ እተፈተነ ንግስነት፡ ብዘይካ ሓይሊ-ረጽምን ካልእ መሰረት ኣይነበሮን። ዘመነ-ዮሃንስ እውን ካብኡ ካብ ናይ ተድሮስ ዝበኣሰ እዩ ነይሩ ዘበሎ፡ እቲ ንመኹንናዊ እንዳ-ተስፋጽዮን ዘ-ጸፃዘጋ ኩነ/ መኹንናዊ እንዳ-ሃዘጋ/ ተኪኡ ዝኣተወ ናይ ራእሲ-አሉላ ትግራዊ ወታሃደራዊ-ምልኪ፡ ሕጋዊ ዘይምንባር ጥራሕ ዘይኩነ፡ ብዘዘውተሮ ናይ ጭካኔ አገባብ እውን ምጽዋሩ ኣይከኣልን ዝነበረ።

ብዝኹነ ድማ፡ ዮሃንስ ኣብ «መተማ» ዝሞተሉ እዋናት፡መረብ/ምላሽ ድሮ ኣብ ናይ ጣልያን-መግዛእቲ ሰጊሩ እዩ ጸኒሖ። ስለ'ዚ ድማ እቲ ኣብ ካልእ ቦታታት-ኢትዮጵያ ዝቐመ ሓድሽ-ልኡላውነት/መበቆሉን/ ሕጋውነቱን/ ህዝባዊ ስነ-ሕገን፡ ንመረብ/ምላሽ ፈጺሞም ኣይምልከቱን። መረብ/ምላሽ ግና ኣብ ናይ ኢጣልያ መግዛእታዊ-ሰርዓት ድኣ ይሕለፍ'ምበር፡ ንመሰረታዊ እንታይነት ማሕበራዊ-ናብራኡ ዘነጽሩ ባእታታት ኣይነጸገን። ብእንጻሩ'ኳ ድኣ ነቶም ኣብ ዓሚቑ ኣፍልጦ ተሰሪቶም ብባህሊ ዝጸንሑ ቅዋማት፡ ብሰርዓት/ዝግባእ ኣኸብሮትን ከመሓይሽ-ከማዕብልን እዩ ጸኒሖ- ሃንቀው-ታኡን።

ስብ-መዝነት ዝበሃሉ መራሕቲ ደቀ'ባት ኣብ እተፈላለዩ እዋናት፡ ምዕቡል ስነ-ጥበብና ዘስተምህሩ መምሃራን ከለኣኹሎም ሓቲቶምና (ኢጣልያ)። ካብ ዕለታት ሓደ-መዓልቲ ባዕለይ (ደራሲ) እውን ኣብ ዝነበርኩሉ ኢጋጣሚ፡ ራእሲ-አሉላ ብደቡባዊ-ዶባት ሰራዊት ኣኹቲቱ ከምድቦ ዝጸንሖ ወራር ንምምካት፡ ኣብቲ ሰራዊት-ኢጣልያ ዓሪዶምሉ ዝነበሩ መስመራት ብፈረስ ኩለላ ንፍጽመሉ ኣብ ዝነበርና፡ኢውሮጳውያን በቲ ብሉጽ- ፍርያ-ምነቱን ዝገልጽ መሬት ኣከለ-ጉዛይ ተመሲጥና ነድንቕ ኣብ ዝነበርና፡ ደጊያት ባህታ-ሓጉስ ን " ማጆረ ዲ ማዮ "፡ «...መኹንናትኩም ኣኹቲልኩም ሰዓቡና...» በሎ። ቀጺሉ «...ምሳና ኩነ፡ ካብ ኢጣልያ ሸታሎ-ሓረስቶትን እውን ኣምጽኡ። ንሕና ከንበቕዎ ዘይንኸለል ንኩልና ዝኣከል መሬት ኣሎ...» በለ።

እዚ፡ ብርግጽ ኣብ ግብሪ ምትርጓሙ ዝግባእ እዩ። ምኽንያቱ ድማ መረብ/ምላሽ ምናልባት ካብ መላእ ኢርትራ፡ «መግዛእታዊ-ምህዛብ» ንምትግባር፡ ዝያዳ ዝምረጽ ቦታ ስለ ዝኹነ። እዚ ምርጫ'ዚ፡ ኣብ ጣዕሚ ኩነታት ኣየር-ከበሳ እተመርኩሰ ጥራሕ

ዘይኩነ ከምቲ ኣብ መጀመርያ ክፍሊ ናይ 'ዚ ጽሑፍ'ዚ ብፍላይ ብዛዕባ ሰራዊ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ኣብዚ ዝርከብ ሰፍሓተ-መሬት፡ ነቲ ጠለብ መንባብሮ ደቀ'ባት ዝሓቱ፡ ኣዘዩ ጸብልል ስለ ዝብሎን እውን እዩ። ነዚ ብግብረ ምትግባር ግና፡ ከኸብር ዝግባእ መሰላቶም ከይነፈግና እዩ። ኣብዚ ቦታ'ዚ ነጊሱ ዝርከብ መትከላት ማሕበራዊ ስነ-ሕግን፡ ደቀ'ባት ብዛዕባ መንግስትን-ወኪላቱን ዘለዎም ንጹር ርእይቶን ምኽባር ይግባእ ማለት እዩ።

መትከላት ማሕበራዊ ስነ-ሕግ ከበሃል እንክሎ፡ ሓደ-ክፋሉ ካብቲ ክሳብ ሕጂ ከዮቀስ ዝጸንሐ ናይ ኢትዮጵያ ማሕበራዊ ስነ-ሕግ ዝመጸ ከኸውን እንክሎ፡ መብዛሕትኦ፡ ካብ ዞብኣዊ ባህልን/ ካብቲ ሰዲብና እንርእዮ ኣሸሓት-ዓመታት ዝጸንሐ ልምዳዊ-ሕጋዊትን ዝመጸ እዩ።

ሓፈሻዊ ጸብጻብ መጽናዕቲ ናይ "ኢጣልያ ንጉሳዊ-ኮሚሽኖን" ከም ዝሕብሮ፡ «ኣሰራርዓ ብሕታዊ-ዋንነት መሬት ኣብ መረብ/ምላሽ ብሓፈሻኡ፡ ምስ ፍቕዲ/መበቓል/ብነገድ ወይ ደቃ-ደቂ ዝግለጽ ናይ ደቀ'ባት ምክፍፋልን/ብጸቢብ ዝተሓሰረ እዩ። ከምዚ 'ሉ ድማ፡ብሕታዊ-ዋንነት/ዞብኣዊ-ምምሕዳርን፡ብንጹር ፍልልይ ከግበረሎም ኣይከኣልን...» ኣብ ዝብል መደምደምታ ይበጽሖ።

እዚ ገለጻ'ዚ፡ ኣብቲ መረብ/ምላሽ ብሓፈሻኡ ኣብ ክልተ-ዓበይቲ ዓውዲ ይኸፈል ዝበልናሉ ቀዳማይ-ክፋል ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ተመልኪትናዮ ነይርና ኢና። እቲ ቀዳማይ፡ «ደቃ-ሚናብ» ዝበሃል ኣብ ሰሚናዊ-ምብራቕ መረብ/ምላሽ ዝርከብ ወገን፡ ኣስላ ጉዳይ-ሓማሲን ዘጠቓልል ከኸውን እንክሎ፡ እቲ ብስም «ደቃ ወረሰናዝጊ» ኣብ ደቡባዊ-ምዕራብ ዝርከብ ካልኣይ-ክፋል፡ ሰራዊ-ቆሓይን-ደቃ ተስፋ ንዝበሃሉ ሰለስተ-ወረዳ ይምልከት።

ቀጺልና እውን ኣብ ካልኣይ-ክፋል ናይዚ ጽሑፍ ከም ዝገለጽናዮ፡ ደቃ ሚናብ-ደቃ ወረሰናዝግን ብሓባር ኣብ ዝሓለፈ ጥንታዊ-ዘመናት እቲ ብስም ምድረ-ባሕሪ ዝፍለጥ «ኣባታዊ-ረገደብኪ» ዝመሰረቱ ምዃናም እውን ተመልኪትና ነይርና።

ዝርጋሐ ምድረ-ባሕሪ፡ ካብ ገማግም ባሕሪ ኣትሒዱ ክሳብ ሓባብ/ብንዓምር/ ዓድታት ማርያን እዩ ዘጠቓልል ዝከበረ። ምምሕዳሩ ድማ ቦቶም ባሕረ-ነገሲታት እተባህሉ ኣኸባረ-ሕጊ እዩ ከትግበር ጸኒሖ።

ባሕረ-ነገሲታት፡ ልሑሳዊ ስልጣን ንጉስ ኣሚኖም ብኣኡ ዝጸደቑ፡ ብርእሰ-ነገዳት ምድረ-ባሕሪ ዝምረጹ ሹማምንቲ እዮም ዝበሩ። እዚ ጥንታዊ-ቅዋማት፡ ክሳብ 'ቲ ናይ ፖርቱጋል ሚሽኖናዊ-ትካላት ዝኣተዉሉ ጊዜ (1550-1650 ዓ.ም.) ለውጢ ከይተ-ገብረሉ ከምኡይሉ እዩ ጸኒሖ። ብድሕር'ዚ ግን፡ ብምብራቕ ቦቶም ጉይቶት ገማግም-ባሕሪ ከይዮም ዝኣተው ቱርኪ/ ብደቡብ ድማ፡ እቲ ክሳብ ሽዑ ከም ወፊዶ ዝቐርብ ዝከበረ ውሑድ ትሕዝቶኡ ልግሲታት ዘዩዕገዎም፡ ዝርከቡን-ሓደግትን ናይቲ ንግስነት ብዝኸነ ራእሲታት ተጸቂጡ፡ እቲ ሃገር ከመይሉ ከም ዝለወጠ እውን ተገንዚብና ጸኒሖ።

"ኣከለ ጉዛይ" ብኣኸራናቲ ተኸቢቡ ንዝጸንሐ ጥንታዊ ደምክራሲያዊ ቅዋማቲ ክዕቅብ ከኣለ።

"ሓማሲን" ናብ ሓደ ኣባታውን-ወታሃደራውን ዝኸነ መኰንናዊ-ስርዓት ሰጊሩ፡ ቦቶም ቦኸር-ነገድ ዝበሃሉ እንዳታት ጸዓዚጋ/ሃዘጋ ተመራሖ፡ ኣንጻር ድርብ ጸላኤ ንምግጣም ወትሩ ኣብ "ክተት" እዩ ጸኒሖ።

ሓደ ክፋል "ሰራዊ" ግዳይ ሞሰታት ትግራይ ብምዃን፡ ንጸንሐ ጥንታዊ ኣባታዊ ቅዋማት ኣብ«መሰፍናዊ-ጉይትነት» ናይ ምስጋር እዩ ዝከበረ ርእሰ-ውራዩም። እተ-ፈላለዩ መሳፍንቲ ድማ፡ ዝለዓለ ስልጣን ንምድላብ፡ ሓድሕዶም እናተጸረሩ፡ ብም-ብርራይ፡ ሓደ እዋን ጸግኢ ናይቲ ብሓማሲን ዝውከል ሰልፊ-ናጽነት እንኪኸነ፡ ኣብ ካልእ እዋን ድማ፡ ወገን ናይቲ ብመራሕቲ ትግራይ ዝውከል ናይ ራእሲታት-ሰልፊ ከድግፋ እዮም ጸኒሖም።

ውሽጣዊ ስርዓት መረብ/ምላሽ ከንምልከት እንተድኣ ከይና፡ ኣብ ነፍሰ-ወከፍ ዝረእ-ናዮም ዓበይቲ ክፋላት፡ ጉልቲ/ ዓፄ ዝበሃሉ ዓበይትን ንኣሸቱን ምምቓላት እውን ከም

ዝርከብዎም ንግንዘብ። ዓፄ ክበሃል እንከሉ፡ ቃል-ብቻሉ ነቲ ቁሽት-መሬቱን ዘመ-ልክት ነገራዊ አጸዋውዓ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ነቲ ብደም ተአሳሲሩ ዝሃመድ (ወይ ንዛመድ እና ዝብል) ዝውንኖን-ዝነብረሉን ህዝቢ እውን የመልከት።

እዚ ኣብ ማሕበራዊ-ዓለም መረብ/ምላሽ ዓፄ ክበሃል መባእታዊ-ትካል፡ ነቲ ንሕና (ኢጣልያ) «ኮሙኒ» (ኣሃዱ) እንብሉ። ኣተሓሳስባ እዩ ዘጠቓልል። እቶም ኣብዚ ዝነበሩ "ኣሃዱኣውያን" ግና፡ ብዝምድና ንተአሳሲር ስለ ዝብሉ፡ ኣባታዊ-ስርዓት ኣሚ-ኖም፡ ነቲ ሹም ወይ«ጭቃ-ዓዲ» ክበሃል መዝነት መራሕ-ኣሃዱ፡ ከም ሕጋዊ ወራሲ ቦኸር-ጨንፈር ናይቲ እንዳ ምዃኑ ይኣምንሉ።

ኣብ ኣክላ-ጉዳይ እዩ ንውልቁ፡ እቲ ጥንታዊ ደሞክራሲያዊ-ቅዋም ተዓቂቡ ብምጽናድ፡ መብዛሕትኦም ዓድታት ብውርሻ ዝሰየም ጭቃ ዘይርከብዎም። መራሕቲ እንዳታት እዮም ብብዓመቲ ነባራ ወይ ሓሊቓ-ዓመት እተባህሉ መራሕቲ ዝመርጹ። ምርጫ፡ ኣብ መዓልቲ-ብዓላት /ፋሲካ /ልደት /መስቀል /ቅዱስ-ዮሃንስ፡ ከከም ዓድታቲ እዩ ዝካየድ።

ከምዚ 'ሉ ድማ ብዛዕባ ኣሃዱ ካብ ዘለዎም ኣምር፡ እቲ ንመነባብሮኦም ዝኸውን ምህርቲ ዘፍራ-መሬት፡ ናይ ሓባር ዋንነት እዩ ኣብ ዝብል መደምደምታ ይበጽሖ።

እቲ ብመሰረት «Jus utendi et abutendi» (ሕገ-ጥቕሚ/ሕገ-ዋንነትን) ዝግለጽ ናይ ሮማውያን ስነ-ሕጊ ዘኸትሎ ምሉእን-ፍጹምን ዋንነት-መሬት፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ ፈጸሙ ኣይትግበርን ጥራሕ ዘይኮነ፡ምናልባት'ውን ኣብ ኣእምሮ ህዝብታት ናይዚ ሃገር ክስቆር ዘይከኣል ኣምር እዩ ንባዕሉ።

ንሶም ከም ዝኣምንዎ፡ "መሬት"፡ ሓባራዊ-ዋንነት ናይቶም ዝነበሩሉ ህዝብታት እዩ። ህዝቢ ብሓደ-መራሒ ይውከል። መራሒ፡ ብመራሕቲ እንዳታት ተሰንዩ፡ ጥንታዊ ሕጊ እንዳ'ባ ተኸቲሉ፡ እተፈላለዩ ኣባላት ናይቲ ኣሃዱ ከጥቀምሉ ዝግባእም ብጽሒት-መሬት ብማዕረ ይኸፍልን-የመሓድርን ድማ።

እዚ ንዓዲ ዝምልከት ሓባራዊ ዋንነት-መሬት እውን እንተኸነ፡ ነቲ ንሕና (ኢጣልያ) እንኸትሎ ኣረኣኢያ ፈጸሙ ኣይቀራረቦን። ምክንያቱ ድማ፡ ብሓደ-ሓደ ግቡኣት-ቀደድን ስለ ዝውሰን።

ንኣብነት፡ኣብ ትሕቲ ዝኹን ይኹን ኩነታት-ዋላ'ውን ናይ ሓባር ስምምዕ ወጎንቲ ምስ ዝህሉ፡ -መሬት ክሸየጥ/ ክልወጥ/ ክመሓለፍ እውን፡ ኣይፍቀድን።

እቲ ኣቐዲሙ ካብ ናይ ሮማውያን ስነ-ሕጊ እተጠቐሰ ዓንቀጽ፡ ኣብዚ ቦታዚ፡ ሕጂ'ውን ብሮማዊ-ቋንቋ ብ «Jus usufructus» (መሰል ተጠቀምነት) ዝብል ስነ-ሕጋዊ መምርሒ ምተተኸለ። ምክንያቱ ድማ፡ እቲ ዝፍቀድ መሰል፡ ነገራዊ-ጥቕሚ ዘማልእ ናይ ክራይ-መሰል ጥራሕ ስለ ዝፈቐድ እዩ።

ናይ ሓቲ-ምሉእን መሰል ዋንነት-መሬት፡ ነቲ ብንጉስ ዝውከል ኣመሓዳሪ-መንግስቲ እዩ ዝብጽሖ። ከምዚ ዝኣመሰለ መሬት እዩ ድማ «ጉልቲ» ዝበሃል።

ጉልቲ፡ካብ "ጉለተ" ዝመጸ ቃል እዩ። ትርጉሙ ድማ መሰረት ወይ ትካል ማለት እዩ። ጉልቲ ዝህልዎ ኦሪት እዚ ኣይበሃልን። ምናልባት ግን ኣብ መጀመርያ፡ ኣብ ዝባደመ ሃገር ካብ ምንባር ወይ ተሃዚቡ ንዝጸንሐ ሃገር ህዝቡ ብምስጥጥ ወይ ከም ጊላ መሊኸካ ምግባእም ብዝተርጎሙ ወራራት ዝመጸ እዩ ዝኸውን መበቆሉ።

ኣብ ህልዊ-እዋን ግን ጉልቲ ክበሃል እንከሉ፡ ብልሉላዊ ሰልጣን-ንጉስ ኣብ ሓደ ፍሉይ ምድሪ ብሰላሕታ ይኹን ብግሉድ፡ ንውልቀ-ሰብ/ ንምሉእ ነገድ/ ንምራሳዊ-ትካል፡ ኣብ ትሕቲ ንጹር ኩነታት ብቀምሚ ይኹን ወይ ብጊዚያዊ-መልክዕ፡ ንክትጥቀሙሉ ዝፍቀድ መሬት እዩ ትሕዝቶሉ።

እቲ ኣብ ትሕቲ ንጹር ዝበሃል ዘሎ ኩነታት፡ መወዳእታ ኣይርከቦን።

ንጉስ ንሓደ ፍሉይ-ምድሪ ብስም ወይ ንጥቕሚ ናይ ንሱ ዝውስኖም ሰባት፡ ብዘይ-ውዕለት ከሕርሶ ይኸእል። እዚ ከም «ምድሪ-ዓመጽ» ዝፍለጥ ዋንነት ዝህልዎ ኣገዳስነት ንወጥን ገዲፍካ ግና፡ እቶም ብሓፈሻኡ መሰል-ጉልቲ ዝቅቡ ረቐሒታት፡ ብዝሰዕብ ምጽማቕም ምተኸእለ፡

1) -ብንጉስ ምእማን

2) -ነፍሱ-ወከፍ ጉልቲ ብንጉሳዊ ደኹን ብጥረ-ነገር ዝውሰን ግብረ ምኽፋል ይግደድ። ንሓለዋ ዓዲ ተባሂሎም ዝቐመጡ ኩነ/ንመንገደኛ ንጉሳዊ-ሰራዊት/«ፈሰስ» ምብርካት። ቦቲ ምድሪ ዝሰማሩ ናይ መራሽቢ መስመራት (ጽርግያታት) ብጽርዮት-ክንክን ምዕቃብ። ኣገልግሎት ሓፋሽ ተባሂሎም ንዝፍጸሙ ዕዮታት፡ወፈራዊ-ጉልበት ምውፋይ። ኣገደስቲ ኣብ ዝበሃሉ ብዓላት/ መራሕቲ ኣብ ዝስዩምሉ -ማሕበራዊ ኣገዳስነት ኣለዎም ኣብ ዝበሃሉ ኢጋጣምታት....ወ.ዘ.ተ.፡ ብብዕታኡ ዝምደቡ ህደባት ምብርካት።

3) -ብግዚ ኩናት፡ ኩሎም ብረት ምልዓል ዝበቐዑ ዚጋታት " ክተት " ካብ ዝእወጀሉ እዋን ኣትሒዞም ክሳብ ርፍትያ፡ ወታዕራዊ-ኣገልግሎት ከበርክቱ ይግደዱ።

4) -ጉልቲ፡ እተፈቐደሎም ህዝብታት፡ ኣብኡ ክኮብሩን-ክካርስዎን ይግባእ።

እተጠቐሱ ጉዳላት ምስ ዘይማልኡን/ እቲ ክጥቀሙሉ ዝጸንሐ ነገድ (ወይ ደቃ-ደቂ) ምስ ዝቐረበዎን፡ ጉልቲ ብምሉእ መሰል ናብ ንጉስ ይምለስ።

ኣብ ኣእምሮ ናይቶም መሬት እተፈቐደም ህዝቢ፡ መንግስቲ ዝህልዎ ናይ ቀዳምነት መሰል መታን ከይሃስሱ፡ ኣብ መሬት ነፍሱ-ወከፍ ዓዲ፡ ዕሹር እተባህለ ዓሰራይ-ኣፍ ናይቲ መሬት፡ ንንጉስ ተባሂሉ ነጻ ክጸንሐ ይግባእ።

ሓደ-ክፋል ናይቲ ኣባይቲ ንምህናጽ ዝውሰን መሬት፡ ነጻን-ዘይሕረስን ኩይኑ ይጸንሕ። እዚ ድማ፡ ቤቱ ክሃንጽ ንዘይለየ ወድ-ዓዲ ብኸጸ ዝዕደል ይኸውን።

መበቐል ጉልቲ ኣብ ዝጠቐስናሉ፡ ስቲር ፍቓድ-ንጉስ ምዃኑ መበገሲ-ህላዌኡ ተባሂሉ ጸኒሑ። እዚ ኩነት'ዚ ዝገሃደሉ ድማ፡ ሓደ ተለቐቐ ዝጸንሐ መሬት፡ ወድ-ዓዲ ብዘይኩነ እውን ንኣርባዓ-ዓመት ዝኣክል ቡቶም ሰብ-መሰል ዝበሃሉ ደቅ-ዓዲ ተቓውሞ ከይረኸበ ብቀጻልነት ተታሒዞ ምስ ዝሕረስን እዩ።

ጉልቲ፡ ብቀጥታ ዝበጽሑን ማለት ጉልቲ-ርስቲ/ ብተዛዋዋሪ ዝፍቀዱን (ቢጉልቲጨ) ተባሂሎም'ውን ይኸፈሉ። ርስቲ ዝበሃል ጉልቲ፡ ምህርቲ ናይ ዝሕረስ መሬት ብቀጥታ ኣብ ሓራሲኡ ክውዕል ዝፈቐድ መሰል ምስ ዝህሉ እዩ። ብተዛዋዋሪ ዝውገን ጉልቲ ክበሃል እንክሉ ድማ፡ ካብ ሓደ ዓዲ ደኹን ኣውራጃ ብመልክዕ ክራይ ኩነ/ ብካልእ ተገብኦ፡ እትዋት ናይ ምርካብ ዘሎ መሰል እዩ ትሕዝቶኡ።

ጉልቲ-ርስቲ ዝበሃሉ፡ እቶም ንሓደ ምሉእ ደቃ-ደቂ ወይ ነገድ ዝፍቀዱ ጉልቲታት እዮም። እቲ ነገድ ነቲ ጉልቲ ይንብረሉን-ይሓርሶን። ምስ ምብርካት ህዝቡ ድማ፡ ይሰራጨዉሉን-የስፋሕፍሕን። ስለዚ'ውን እዚእም፡ እቶም ዝሰፍሑ ጉልቲ ኩይኖም፡ ጥንታውነቶም እዚ ስለ ዘይበሃል፡ ብጥንቁቕ ምርመራ'ውን መበቐሎም ምፍላጥ ኣሸጋሪ ይኸውን። እዚእም እዮም ድማ ምልኣት ናይቲ ጉልቲ ዝበል ኣጸዋውዓ ስለ ዘማልኡ «ጉልቲ ናይ ሰብ» ዝበሃሉ።

ወትሩ ብድሕር'ቲ «ጉልቲ ናይ ሰብ» ዝበል ኣጸዋውዓ፡ ስም ርእሰ-ነገዶም እውን ይጥቀስ እዩ። መሰሎም ድማ ቀዋሚ እዩ። ብዘይካ ንሓፈሻዊ-ጸጥታ ዝምልከቱ ክብድ ዝበሉ ጉዳያት ድማ፡ እዚ መሰል'ዚ ከሰሓብ-ክቕንጠዋ ኣይፍቀድን።

ናይ ተዛዋዋሪ ዝበሃሉ ጉልቲ (ቢጉልቲጨ) እቶም ንገዳማት/ኣቢያተ-ክርስትያን/ሹማም-ንቲ/ንንጉስ ዘገልግሉ ባዕዳውያን፡ንለውጢ ኣገልግሎቶም ደኹን ብፍታው-ንጉስ ዝዕደሉ መሬት እዮም። ዋንኻቶም ድማ ከከም ንጉስ ዝፈቐደ ወትሩ ይልውጥ።

ገዳማት/ኣቢያተ-ክርስትያን ንኣብነት፡ ከከም ኩነታቱ፡ ዓሰራይ-ኣፍ ናይቲ እተፈቐደ መሬት ክብጽሖም ጸኒሑ፡ ኣብ ካልእ እዋናት፡ ዓዲ ካብ ዘዋጽኦ ንጉሳዊ-ግብረ ዓሰራይ-ኣፍ ኩነ/ ብካልእ መልክዓት ካብ ዝኣቲ ግብረ ክፍበሩ ጸኒሖም።

እቶም ንሹማምንቲ ወይ ንምሩጸት ሰባት ዝፍለዩ ውልቃውያን ወይ ናይ ብሕቲ ጉልቲ፡ ክልተ-ዓይነት እዮም፡ ዓመጽ/ዕሹር ይበሃሉ።

ጉልተ-ዓመጽ፡ እቲ ውህበት ወይ ፍቓድ ከም ዘጽጎር፡ ሓደ-ክፋል ናይቲ ብሓባር ዝውገን መሬት ተሰሊዑ፡ንጥቕሚ ሓደ ምሩጽ ውልቀ-ሰብ ይውሰን፡ እዚ ድማ ውዕለት ብዘይሕተተሉ ናውቲ/ጉልበት ደቅ-ዓዲ ከሕርሶ መሰል ይህልዎ። ዓድታት-ዕሹር ዝበሃሉ ድማ፡ ነቲ ብንጉስ ተመሪጹ እተፈቐደሉ ውልቀ-ሰብ፡ ዓሰራይ ኣፍ ካብ

ምህርቲ ማሕረስ ኩነት/ ካብ ሓፈሻዊ-እቶት (ጥሪት-እንስሳ/ጠስሚ-መዓር...) ክኸፍሉ ይግደዱ።

ንውልቀ-ሰብ ይኹኑ/አቢያተ-ክርስቲያን/ደብረ/ገዳማት/ ብንጉስ እተፈቓዱ ዘይርሱ- ታውያን ጉልታት፡ ከም ፍላይ ጉንዖ ወይ ጅንጅና ይግመቱ። ዝእመሰሉ ዋንነት ድማ፡ ቅውም-መሰል እይህልዎን። እብ ዝኹነ እዋን ክሰሓብ ይከኣል። ይጠበቐልካ ምስ ዘይበሃሎ ድማ፡ እብ ናይ ንግስነት ተወራረስ ይምለስ ወይ ህላዊኡ የብቅዕ።

እብ መረብ/ምላሽ አለው ዝበሃሉ መልክዓት-ጉልቲ ንምድምዳም ድማ እብ መወዳእታ ብዛዕባ ውስጠ-ጉልቲ ምጥቃስ እውን አድላይ ይኸውን።

«ውስጠ-ጉልቲ» ማለት፡ ብመሬት ሓደ ስፍሕ ዝበለ ጉልቲ (ብፍላይ ድማ ቡቶም ርሱቲ ዝበሃሉ ጉልቲ) ፈጺሙ እተኸበበ ንኡስ-መሬት እዩ። ፍልልዮም ድማ ብዘይካ ስፍሓት ካልእ አይከኑን።

መበቐል ውስጠ-ጉልቲ እተፈላለየ እዩ። ገሊኦም አዝዮም ጥንታውያን ኩይኖም፡ ሓደ «እንዳ» በርኪቲን እብ ዝሰዕብ ወለዶ ፈርዮን ከዘዝቦ ብዝብል ተስፋ ተስራዊዩ ዝሰፈሮን ሓድሽ-መሬት ከነሱ፡ ብተጸራሪ-ኩነታት ግና እቲ ማሕበረ-ኩም ከይፈረየን- ከይሰሰንን ጸኒሑ ብካልእ ህዝቢ-ነገድን ተኸቢቡ ከም ዝተረፈ ይሕብሩ።

ካልኦት እብዚ ዳሕረዋይ እዋናት እተመሰረቱ ውስጠ-ጉልቲ ድማ፡ ተዋጋእቲ ህዝብታት ብሉጽ ቦታ ንምንዳይ ካብ ካልእ ክፍልታት ተሰዲዶም ዝሃዙብዎ መሬት ይመስሉ።

ነቶም እብ ቀዳማይ እተጠቓሉ ውስጠ-ጉልቲ ዘረድእ አብነት፡ እቲ እብ ከባቢ አስመራ ዝርከብ ብዘርእ-ሰዊ ተሃዚቡ ዝበሃል ውስጠ-ጉልቲ ዓድ-አበይቶ (አይቡቶ) እዩ።

እብ ካልኣይ አብነት ውስጠ-ጉልቲ ከጥቀሱ ዝከኣሉ ድማ፡ ብበለው እተሃዘበ ቤት- መኻእ ኩነት/ ኩሎም ቶም ብጋላ-ጭዋ -ሎጎ ጭዋ -ከበሳ ጭዋ እተሃዘቦ ዓድታትን ከጥቀሱ ይከኣሉ። እዞም እብ ድሓር እተጠቓሉ ክልተ-ምድሪ፡ ብቐድምቲ ጋላ ዝመጽሉ እዋናት ክልቲኦም፡ ጉልቲ-ተገብእ ወይ ጉልቲ ርሱቲ ነገድ-ሚናብ እዮም ዝነበሩ። እብ ህልዊ-እዋን፡ እብ ብዙሓት ባዕሎም ዝመሓደሩ ቁሽታት ተኸፊሎም፡ ብሓባር ዝእምንሉ ስልጣን ግን ስለ ዘየመሓደሮም በብወገናም ብጽሒት ግብረ-መሬት ይኸፍሉ።

ካልእ ዝውቱር ዝኹነ አገባብ መበቐል ውስጠ-ጉልቲ፡ ሓደ ምሉእ-ህዝቢ «ዓዲ» ምስ ዝለቐቐ እዩ ዘጋጥም። እብዚ ኩነታት'ዚ ድማ አኸቲልና ከም እንርእዮ፡ ብፍቓድ- ንጉስ እቲ ዓዲ ንካልእ ህዝቢ ክፍቀድ ይከኣል።

ነፍሰ-ወክፍ ዓዲ፡ እብ ውሽጥቲ ዝሰፍሮ «ጉልቲ ናይ ሰብ»፡ ንባዕሉ ውስጠ-ጉልቲ እዩ ከበሃል ምተኻእለ። ብመዝነት ሹም-ጉልቲ ዝቐየድ ድማ፡ ንፍትሓውን/ ወታሃደራውን/ ግብረ ናይ ምክፋል ጉዳያትን እዩ ዝምልከት።

ውስጠ-ጉልቲ ግና፡ ርኽቡ ብቀጥታ ምስ ንጉስ ወይ ንዓሉ ዝውክል ራእሲ ወይ መራሕ-ወረዳ ዝበሃል ሹም-ነጋሪት እዩ። እዚ ዝኹነሉ ምክንያት ድማ፡ እቶም ንዓሉ ከበዞም እብ ሰፊሕ-ጉልቲ ዝኸብሩ ህዝብን/ሰብ ውስጠ-ጉልታን፡ እተፈላለዩ መበቐል ብምህላዎም እዩ።

ብመሰረት ናይ'ዚ ክሳብ ሕጂ ከግለጽ ዝጸንሐ ትሕዝቶ እምበኣርክስ፡ እቲ ብፖሊቲካውን ማሕበራውን መልክዑ ብሓቂ አገዳሲ ከበሃል ዝከኣል ጉልቲ፡ እቲ ምሉእ ደቃ-ደቂ ወይ ነገድ ብሓባር ዝኸብርዎን-ዝሓርሰዎን ጉልቲ-ርሱቲ ወይ ጉልቲ ናይ ሰብ እተባህለ እዩ። ነቲ ንሕና (ኢጣልያ) «ከባቢ» እንብሎ ክፍሊት ድማ ይመስል።

ጉልቲ ናይ ሰብ ከበሃል እንከለ፡ ንጽር ስእለ-መሬትን/ ፍሉጥ ባህርያዊ ዶባትን ዘለዎ መሬት እዩ። ህዝብታቱ፡ ሓደ ናይ ሓባር-ጨንፈር ምህላው ይእምን። መሬቱ እብ ብዙሓት «ዓድታት» ተኸፊሉ፡ ዝኸብርዎ ህዝቢ ድማ ብቐረባ ዝምድና ከም ዝተኣሳሰሩ ይእምኑ።

መቐምጦ ወይ አሰራርታ ናይዞም ዓድታት፡ እብ ከባቢ ሓደ ግዝፍ ዝበለ ዓዲ ኩይኑ ካብዚ እዩ'ውን ደፋእ እናበለ፡ ምስፍሕፋሕ ናይቶም እተፈላለዩ ማሕበረ-ሰብ ዝብገስ። ቦኸር-ጨንፈር ናይቲ ነገድ እውን እብዚ ግዝፍ ዝበለ «ዓዲ» ስለ ዝኸብር፡ ካብኡ እዩ

ድማ እቲ ሓይቶ (አቶ) ወይ ሹም-ጉልቲ ዝበሃል መራሒ ዝምረጽ። ኣባታዊ ስልጣኑ ኣብ ምሉእ 'ቲ ጉልቲ ይዘውተር። ሕጊ ንዝምልከት፡ ብሹማምንቲ ወይ ጭቃታት ተሰንዩ ኣብ ሞንጎ ቶም ብኣኡ ዝመሓደሩ ዓድታት ክለዓሉ ንዝኸለሉ ነገር፡ ብቀዳማይ-ደረጃ ይፈርድ። ናብ ላዕለዊይ-ስልጣን ይግባይ ኣብ ዝበሃለሉ፡ ብካልኣይ-ደረጃ ንውሳኔ ሹም-ዓድታት ዝሸምግል እውን፡ " ሹም-ጉልቲ " እዩ።

ብሹማምንቲ-ዓዲ ተደሊፉ፡ እቲ ነፍሰ-ወከፍ ዓዲ ክኸፍሎ ዝግባእ ንጉሳዊ-ግብሪ ኩነ/ ምቅሊት «ፈሰሰ»/ ካልእ ነቲ ጉልቲ ዝብጽሖ ግቡኣትን፡ ብኣኡ ይውሰኑ። ኣብቶም ንሱ ዘመሓደርዎ ዓድታት ክህሉ ዝግባእ ስርዓት-ጸጥታን፡ ኣብ ቅድሚ ንጉሰ ይሕ-ተተሉ።

እቲ ንጉልቲ ዝምልከት ንጉሳዊ-ግብሪ ኩነ/ ብመሬቱ ንዝሓልፍ ሰራዊት-ንጉሰ ዝግባእ ፈሰሰ፡ ኣብ መወዳእታ ድማ «ክተት» ኣብ እተባህለሉ፡ ኣብ ከባቢኡ ንዝእከቡ ሰብ-ብረት ዝመርሖ፡ ባዕሉ ሹም-ጉልቲ እዩ።

ሹም-ጉልቲ ኣይብቑዕን ምስ ዝበሃል -ወይ'ውን መዝነቱ ብግቡእ ምስ ዘየተግብር፡ ብካልእ ምትካኡ ዝከኣል እዩ። ከም ቅውም-ሕጊ ግና፡ እቲ ንዓኡ ዝትከእ መራሒ፡ ናይ ቀረባ ዘመዱ ወይ ድማ ብስርዓት-ተወራረስ፡መሰል ዝህልዎ ዚጋ ክኸውን ይግባእ።

ቅድም'ቲ ብራእሲ ሚካኤል-ሲሑል ዝብገስ ፋላላዊ-ዘመናት፡ «እንዳ-ጸዓዘጋ» ጸብለል ኢሉ ኣብ ዝበረሰ ጊዚያት፡ ሹም-ጉልታት መረብ/ምላሽ፡ ብመራሒ ናይቲ እንዳ እዮም ዝምረጹ ነይሮም። ዝግባእ ናይ ኣገልግሎት ጸማእም ድማ፡ ከምዚ እዩ ዝበረሰ፡

- 1) -መሬቱ፡ ብጥሪት-ጉልበትን ገባር ብነጻ ይሕረስ-
- 2) -ንሱ ክብ ዝዳዮም ነገር ዝርከቡ ናይ«ውርዲ»እትዋት፡ ንዓኡ ይብጽሖ
- 3) -ዓስራይ-አፍ ንጉሳዊ ግብሪ ንዓኡ ኣትረፉ፡ ዝተረፈ ናብ መዝገብ-ንጉሰ የመሓላልፍ።
- 4) -ከሰም ጉልቲ ብዝልውጥ ኣገባብ፡ ብጥረ-ነገር ዝትርጎም ህያባት ክብርከተሉ እውን፡ መሰሉ እዩ። ከም ሓፈሻዊ መምርሒ ንኣብነት፡ ነፍሰ-ወከፍ ብኣኡ ዝመሓደር ዓዲ፡ ኣብ ብዓላት-ፋሲካ/ መስቀል፡ መጉላ-ዲበላ ዝእመሰሉ ህያባት የበርክት።

ሹም ወይ ጭቃ-ዓዲ እውን ኣብቲ ንሶም ዘመሓደርዎም ዓድታት፡ ተመሳሳሊ ጉቡእ-መሰልን እዩ ዝከበርም። ዓስራይ-አፍ ንጉሳዊ-ግብሪ ናይ ምልዓል መሰል ግን ኣይፍቀ-ዶምን። እቲ ዓዲ ግና ባዕለ-ምሕዳር ኩይኑ፡ ንጉሳዊ-ግብሪ በይኑ ተፈልዩ ምስ ዝኸፍል እቲ «ጭቃ» እውን፡ ዓስራይ-አፍ ይበጽሖ እዩ። ብዝኸነ ከኣ መዝነቱ ኣብ ግብሪ ከተርጎም፡ ፍቃድ ሹም-ጉልቲ ይሕተት።

ከም እንምልከቶ እምበኣርከስ፡ እዚ ፖሊቲካውን-ማሕበራውን ስርዓት'ዚ፡ ምስቲ ኣብ ማእከላይ-መዋእል (Medio-Evo= Middle Age) ዝነበረ ናይ ኢጣልያ መስፍናዊ-ስርዓት፡ ፈጻሙ ዘይራኽብ እዩ።

መስፍናዊ-ስርዓት ኣብ መሰረቱ፡ ውሑድ ባዕዳዊ-ህዝቢ ንዝበዝሖ ወደ'ባት ዝኢኡ ከም ዊንታኡ ዝምዝምዎ ስርዓት እዩ።

ጉልቲ ክበሃል እንከሎ ግና፡ ናይ ደም-ዝምድና/ምትእስሳርን ኣሚኑ፡ ስምምዕ-ኣድነትን ኣባላቱ ንምርግጋጽ ወይ ንምዕቃብ፡ ብፍታው/ ብሕገ-ቦኸራውነት ተቐይዶ ዝከበር ሰፊሕ «እንዳ» እዩ።

ብርእይቶይ (ደራሲ) እዚ ኣቃውማ'ዚ፡ንናይ "ስኮትላንድ" «እንዳ» እዩ ድኣ ዝመስል። ብፍላይ ድማ እቲ ጥንታዊ-ቅዋማቱ ብመስፍንነት ከይተሓበለ እንከሎ ንዝነበረ እንዳዊ-ኣቃውማ ይመስል። መስፍናዊ-ስርዓት እዩ'ውን ኣብቲ ቦታ'ቲ፡ መንቀሊ ናይቲ ብ 1745 ዓ.ም. እተላዕለ ሰውራዊ-ማዕበል ኩይኑ፡ ነቲ ዝጸንሖ «ሳን-ጃኮሞ» እተባህለ ቤት/ምኽሪ ሰራዊ፡ ንጥንታዊ ስርዓት-ካለዶንያ ከም ዝውገድ ገቢሩ።

" ግዊዶ ቢሳኒ " እተባህለ ደራሲ፡ ነቲ ኣብ " ስኮትላንድ " ዝነበረ ናይ ሽዑ ኩነታት፡ ብከምዚ ይገልጽ፡

«...እንደ ክባሃል እንከሎ፡ አብ ሞንጎ አባላቱ ብዝህሉ ምክፍፋል-ዕዮ እንተ-ዘይከብድ፡አብ ቀንዲ ማላለዮኡ ካብ ቀቢላ ብዘሕ እይፍለን። አባላት ኣደ-እንዳ፡ ብናይ ደም-ዝምድና ይተሓሰሩ እዮም። ትርጉም ናይዚ Clan ዝበሃል " ቸልቲካዊ " -ቃል ድማ፡ ልክዕ ከምቲ ላቲናውያን-ህዝባታት Gens ዝብልዎ ደቂ/ ዘርእ-ትውልዲ/ ነገድ/ ማለት እዩ።

መራሒ ናይ «ስኮትላንድ-እንዳ» ከም ወኪል ጥንታዊ ናይ ኣባር-ስድራ (ልኡል መጽዋዕታ-ስሙ እውን ካብኡ ዝወርሶ) ካብቶም ብብዝሒ ኣብ ኣኸራናት ዝከብሩ ዝባር ደቅ-ዓዲ፡ ናይ ተኸተልቲ-ተማእዛዝነት ጥራሕ ዘይከብኑ፡ ዝምድናዊ-ፍቕሪ እውን ዝሰበሮ እዩ። .....» ይብል።

እዚ ቃላት'ዚ፡ ልክዕ ጉልታት መረብ/ምላሽ ንምግላጽ ተባሂሉ እተቐርጸ ይመስል። ነዚ ተመሳሳልነት፡ ምሉእ ንምግባሩ ድማ፡ ኣብ መረብ/ምላሽ ዝርከቡ ጉልቲ፡ ብስም-ኣበዎት ማለት ቦቲ ደቃ-ደቂ ዝብል መጽዋዕታ የሰንይዎ።

ደቃ-ደቂ ማለት ድማ፡ ከም ናይ ቸልቲካውያን-Clan/ወይ ናይ ላቲን-Gens ከብድኑ ትርጉሙ፡ ደቂ -ዘርእ -ነገድ ማለት እዩ።

ኣብነታት፡ ደቃ-ቅንጽብ ኣብ ተኸላ/ ደቂ-ደቂብ ኣብ መራሒ .....ወ.ዘ.ተ.።

ኣብ ሞንጎ አባላት ደቅ-ዓዲ ዝዋደቑ ምቕሊት መሬት ቅድሚ ምግላጽ ተወሳኺ ክበርህ ዝግብእ ነጥቢ፡ ንዝኸነሱ ባዕዳዊ ብዝኸነሱ ምኽንያት ኣብ ምምሳሕ-መሬት ክሳተፍ ከም ዘይፍቀድ ምዝካር ይግባእ። ከብድኑ ግን ኣብ ዓድን/ ካብ ንል-ዓድን ምስ ዝውለዱ ኣብ ክልተ ወይ ሰለስተ ወለዶ ንዝሰበብ ዘርእዎ፡ እዚ መስል'ዚ ይፍቀድ። ካብ ጊላ ዝውለዱ'ውን፡ ኣብ ኣሙሻይ-ወለዶ ኣራ ተባሂሎም ከም ኣሕዋት ደቅ-ዓዲ ዝበሃሉ፡ ንሶም'ውን ኣብ ዓድን ካብ ንል-ዓድን ምስ ዝውለዱ እዩ።

መስል-ዋንነት መሬት ዝፈቕዱ ኣፈሻውያን-ኣምራት ካብ ተኣንጸጹ፡ ምምሳሕ-መሬት ዝኸተልዎ ኣገባባት ንመልከት። ነቲ መሬት እተፈላለዩ ኣሰማት ዘልብሱ፡ ሰለስተ-ኣገባብ ኣለው። ንሶም ድማ፡ ምድራ-ደሳ/ ምድራ ሸፋ ወይ ሸሕና/ ምድራ-ርስቲ ይበሃሉ።

1) -ምድራ-ደሳ (ደሳ ወይ ዳሳ፡ ከከም ዞብኣዊ ኣደማምጸኡ፡ ካብ " ደስ " = ሕጉስ ዝመጸ ቃል) መሬት ን " መላእ-ዓዲ " ዝብጽሖ ናይ«ኣባር-ዋንነት» ምዃኑ ይገልጽ። ዝኸነሱ ውልቀ-ሰብ (ደቅ-እንስትዮ እውን ከይተረፉ) ናይ ማሕረስ ድልየት-ንዋትን ምስ ዝህልዎ፡ ኣብቲ ብኣቡ-መንበርነት ሹም ወይ ጭቃ-ዓዲ ዝምራሕ ማሕበር-ሽማግለ ኣቲቱ፡ ክፍቀዶ ይከኣል። ብጽሒት ግብረ-ንጉስ ክኸፍለሉ ድማ ይግባእ።

ኣዋድቓ ደሳ ዝጥቀም ዓዲ፡ ንጹርን-ብሕታውን መስል ኣይህልዎን። ማንም ሰብ ብብዝመጸ ክኣርሶ ይፍቀድ። ደቅ-ዓዲ ዝህልዎም መስል፡ ናይ ቀዳምነት እዩ። እቲ ኣድሽ መጸኢ ግን፡ ብግብረ-መሬት ይሕተት።

2) -ምድራ ሸፋ ወይ ምድራ ሸሕና (ሸፋ ካብ ምክፋል= ንቐደም-በል/ ሸሕና ድማ ንክልና ማለት እዩ) -ኣብዚ እውን፡ መሬት ብፍሉይ መስል፡ ዋንነት መላእ-ዓዲ ክኔሱ፡ ንክጥቀሙ ተባሂሉ ብማዕረ ክፍሊትን ከከም ኣድላይነት ኣባላቱ ንዝተወሰነ ጊዜ ይዋደቑ። ብዝኸነሱ ግና ከከም ዓዱ፡ እቲ ግዜ ካብ 2 ክሳብ 7 ዓመት እዩ ዕድሙ።

ኣብ መሬት ሸፋ እውን፡ ነፍስ-ወከፍ ኣባል ወድ-ዓዲ፡ ንብጽሒቱ-እጀታ ክሳብ'ቲ እተወሰነሉ እዋን፡ ንኣልእ-ሰብ ከመኣላልፍን-ከሕርሶን ይፍቀድ። ብኣባር ድማ ምኽፋል ግብእ ግብረ-መሬት ኩነቱ/ ዘራእቲ ኣቕሪቡ/ ናውቲ-ማሕረስ እውን ከቐድም ይከኣል። ነዚ ድማ ዋጋኡ ይኣተሉ። እዚ ኣገባብ'ዚ ዝዝውተረሉ መብዛሕትኡ ጊዜ፡ እቲ ንውልቀ-ሰብ ዝብጽሖ መሬት፡ ልዕሊ ዓቕሙን-ናውቲን ምስ ዝኸውን እዩ።

3) -ኣብ መወዳእታ ድማ ምድራ-ርስቲ (ካብ " ወረሰ " ዝመጸ ቃል)፡ ናይ ኣባር ከብድኑ ዝጸንሖ መሬት፡ ኣብ ኣደ ፍሉይ እዋን ብመሰረት ስምምዕ ኣባላቱ ተዋዲቑ ብቀዋሚ መልክዕ እተዓደለ መሬት እዩ። እዚ መስል'ዚ፡ ብመስመር ተባዕታይ-ጾታ ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ዝመኣላልፍ ይኸውን። ስለ'ዚ'ውን «ምድራ-ርስቲ» ብውርሻ ዝመኣላልፍ ከብድኑ፡ ክሸዮጥ-ክልወጥን ይከኣል። እዚ ግን ወትሩ ንደቅ-ዓዲ እምበር፡ ንዘይደቅ-ዓዲ ኣይምልከትን። ምኽንያቱ ድማ እቲ መሬት፡ ብቀዋሚ መልክዕ ድኣ

ይማሳሕ'ምበር፡ እቲ ማሕበራዊ-ጉጅለ፡ ናይ ሓባር ዋንነት መሬት-ዓዲ ዝብል ኣምር'ሲ ፈጸሙ ኣይነጸጎን። ምድረ-ርስቲ፡ ኣብቲ ሰዲቡ ዝመጸ እዋናት፡ ብብዝሒ ሃልቂ ኣባላት ናይቲ ብዝምድና ዝተኣሳሰር «እንዳ»ኩነት/ኹም-ዓድታት ቦቲ ኣብዚ ዞባ'ዚ ዘጋጠመ ናዕብታት ተጠቒሞም፡ ነቲ ኣብ መበቆሉ ናይ ሓባር ዝጸንሐ ዋንነት፡ ብረጽሚ ንባዕሉም ክብሕትዎ ዕድል ስለ ዝረኸቡን እዩ፡ ብጸቢቡ ብሕታዊ-ዋንነት መሲሉ ዝቐርብ። እዚ ግን ኣብ ዝሰዕብ ዝበርህ እዩ።

ኣዋድቻ-መሬት ብዘየገድስ ግና፡ ንኩሉም ዝቐይድ ስርዓተ-ሕጊ ኣሎ። ብኣጸፍ ክግለጽ ድማ፡ ከምዚ ዝሰዕብ እዩ።

ሀ)-ኹም-ጉልቲ ኩነት ጭቃ-ዓዲ ብመሰረት ናይቲ ዝህልዎም መዝናንት እውን እንተኹነ፡ ብዘይካ'ቲ ኣብ ዓዲም ብማዕረ ዝበጸሐም እጅታ፡ ኣብ ዝኹነ ካልእ ብኣእም'ውን ዝመሓደር ዓዲ፡ ካልእ ብጽሒት ኣይፍቀድምን።

ለ)-መሬት ዝሃለቐ ዓዲ፡ ኣብ ክንዲ ናብቲ «ጉልቲ ናይ ሰብ»፡ ናብ "መንግስቲ" ይምለስ። መንግስቲ ድማ ከከም ኩነታቲ፡ ነቲ ጉልቲ ይኹን/ ንካልእ የድሊ ዝበሎ ህዝቢ ከወፍዮ፡ መሰሉ እዩ።

እዚ'ውን ከምቲ ድሮ እተጠቐሰ፡ ካልእ ኣገባብ መበቆል «ውስጡ-ጉልቲ» ክኸውን ይኸእል።

ካልእ ንምድረ-ርስቲ ዝቐይድ መትከል ድማ፡ እዚ ዝሰዕብ እዩ፡ ብዘይካ ፍቓድ-ንጉስ፡ ካብ ዓድኻ ወጻኢ ካልእ ርስቲ ምውራስ ኣይፍቀድን።

ከምዚ ዝኣመሰሉ ቀይዲ-ሕግታትን ዝጸደቁ ድማ፡ መንግስቲ ዘለዎ ቀዳምነት ንምንጻር እዩ። ማለት እቲ «መሬት ብሓባር ይውሃን» ዝብል መሰረታዊ መትከል ተጣሒሱ፡ ዋንነት-መሬት ኣብ ኢድ ውሑዳት ከይባሓት ምዕጋት፡ እዩ ዕገማኡ።

ስለ'ዚ'ውን ከም ሕጋዊ ሳዕቢን፡ ዝኹነ ኹም-ጉልቲ፡ ብዘይ ዋና ዝተረፈ መሬት ክዕድል ወይ ከማሰሕ ኣይፍቀድን። እዚ ተኸእሎ'ዚ ንጉስ ንበይኑ፡ ወይ ብኣኡ ንፍላይ እተመዘዘ ወኪል እዮም ዘተግብርዎ።

መሬት-ኣማሲን መብዛሕትኡ ደሳ ወይ ሸፋ ኩይኑ ኣዋድቻኡ፡ ውሑዳት መሬት-ርስቲ እውን ይርከብዎ።

ኣብ መሬት ኣከለ-ጉዛይ ምድረ ሸፋ-ምድረ ርስትን ይዕብልሉ።

ኣፈሻዊ ስርዓት ሰራዩ ድማ ምድረ-ርስቲ እዩ። ኣብ ዝተረፉ ወረዳ «ደቃ-ወረሰናዝጊ» ዝዘውተር ዋንነት-መሬት ድማ፡ ንናይ ኣከለ ጉዛይ-ኣማሲን ብዝመሰል ስርዓት፡ ብማሕበርነታዊ ኣገባብ ይዋደቕ። ከምዚ'ሉ፡ ኣብ ምሉእ ደቃ-ተስፋ፡ ዋላ'ውን ኣብቶም ከም ናይ«ዓረዛ» ዝኣመሰሉ ኣያላት እንዳታት እንተኹነ፡ብናይ ርስቲ-ኣገባብ ዝመሓደር መሬት ኣዝዩ ውሑድ እዩ።

ምድረ-ርስቲ፡ ኣብ ቀረባ ከባቢ-ዓዲ ይርከቡ። ኣብ ክንዲ ፍሉይ ቅውም-ንብረት ድማ፡ ኣድሕዊ-ሸለል (ምጽውዋር) ናይቶም ኣሃዳኣውያን ዝፈቐድዎ ንብረት ይመሰሉ። ካብ ከባቢ-ዓዲ ርስቲ ኢሉም ዝርከቡ መሬት፡ ብደሳ ይዋደቁ። ኪኖኡ ድማ፡ ከም ክልሰ-ሓሳቡ ኣብ ምምሕዳር ናይቲ ጉልቲ ዝላትው፡ "መሬት በረኻ" ዝበሃሉ ንብረት ይርከቡ። ኣብዚኣም ግና፡ እቲ ጉልቲ ናይ ምርጫን-ቀዳምነትን መሰል እዩ ዝህልዎ። ኣብቲ ዝተርፍ መሬት፡ ዝኹነ ሰብ ኣመጽእኡ ብዘየገድስ፡ ብፍቓድ ኹም-ጉልቲ ወይ ኹም-ዓዲ ናይ'ዚ በረኻ ዝበሃል መሬት ክሓርስ ይፍቀድ።

1- በረኻ ማለት ብኣፈሻኡ፡ ዝባደመ ወይ ሰብ ዘይነብሮ ቦታ ማለት'ዚ እንተኹነ፡ ዘይፈረ መሬት ማለት ኣይከውንን። ብእንጻፍ'ዚ ድኣ፡ ኣብ ምዕራባዊ-ገማግማ ክበሳን/ጉላጉልን፡ ኣዝዩ ዝፈረ መሬት ኩይኑ፡ መሸላ-ጦጥን ብብዝሒ ይሕፈሶ። ጸጥታ-ውሕስነት ስለ ዘይርከቦን/ኣያል ኩነታት ባህር-ኣየርን ስለ ዝፍራሕ እዩ ሰብ ብቀዋሚ ዘይነብሮም። ናይ ጸጥታ ጉዳይ ማለት ኣብዚ ምድርታት'ዚ፡ ናይ ባዛ-ባርያ ራሲዮታት ስለ ዝፍርሕ ማለት ክኸውን እንክሎ፡ ናይ ኣየር ኩነታቲ ድማ፡ ጻዕቲ-ሃሩር ጥራሕ ዘይኩነ፡ ብእዋን ኣኸራማት ንዝሰላሉ ሕማማት ዝምልከት እዩ።

አብ ቆሓይን እውን፡ አዝዩ ውሑድ ዝኹን እዩ አብነት ምድራ-ርሱቲ። አገባብ-ደሳ ይፅብልል። አብዚ ቦታ'ዚ ግና ስሙ ለዊጡ፡ «ተወፋር» ይበሃል። አብ ቆሓይን፡ ብዘይካ እዚ ካልእ አዝዩ ደሞክራሲያዊ ዝኹን አገባብ'ውን ብሰፊሑ ይዝውተር እዩ። «ምድራ-አሕዋት» እውን ይበሃል። ናይ አዋድቻኡ አገባብ፡ ናይ ምድራ-በረኻ እኒ እንተመሰለ፡ ካብኡ ጽብብ ዝበለ እዩ። ከመይሲ፡ እቲ ዛይዱ ዝተርፍ መሬት፡ ምስ'ዞም ሰብ-መሰል ዝበሃሉ ወንንቲ፡ ናይ ሓባር መበቆል ንዘለዎም ህዝብታት እዩ ብቀዳምነት ዝፈቅድ።

ብዘይካ'ዞም ዝረአናዮም መልከዓት ዋንነት-መሬት፡ ንጥቕሚ ቤተ-ክፍነት ተባሂሎም ዝውሰኑ፡ ምድራ-ቐሺ ወይ ምድራ-ፈላጊ ዝበሃሉ ዋንነት እውን አለው። አገባብ ምምሕዳሮም ነቲ አብ ኢጣልያ እውን ዝዝውተር ይመስል። ብዛዕባ'ቶም ምድራ-ንጉሳ ዝበሃሉ መሬት «ዶሚናል» ዝምልከት፡ ድሮ ተገሊጹ እዩ።

ሰለዚ ከበሃል ዝጸንሐ እምበኣርክስ፡ ብሰንኪ ውሽጣዊ-ምስሕሓብን/ እተኻየዱ ግዳማውያን ውግእትን/ ዝሰዓቡ ዓመጸትን/ ሃልቂ-ህዝብን፡ አዋድቻ መሬት-ሰራዩ ብሓፈሻኡ «ርሱቲ» ኩይኑ፡ አብ ኢድ ውሑዳት-ሰባት ይጥቕሳል።

ውዲሉ-ሓዲሩ ግና፡ ንጉሳዊ-መዝነት ንዝተፈጸሙ ዓመጸት ወጊዱ አብ ግቡእ ማሕበራዊ ሰነ-ሕጊ ተመርኩሱ ብፍላይ አብዚ ወረዳ'ዚ ንዝርከቡ ዕቕራት-መሬት ናብ ህዝባዊ-ዋንነት (ዶሚናል) ምምላስ ተኻሊሉ ካልእ ዓይነት አዋድቻ-መሬት ምኽታል ስለ ዝከኣል፡ ብዛዕባ አብ ሰራዩ ዝርከቡ «ምድራ-ርሱቲ» ኣሕጺርካ ምግላጽ ከድሊ እዩ።

አብ ሰራዩ ዝርከብ መሬት ከም ምድራ-ርሱቲ ተመሓዲሩ አብ ብዙሓት ብሕታውን-ውልቃውን ክፍልታት (ሎቶ) ተመቐሉ፡ ከምጽወት/ ክሸየጥ/ ክልወጥ/ ብውርሻ ክመሓላለፍ ይከኣል እዩ። ብዝኹን ግና፡ ፍሉይን-አገዳስን ቀይዲ ዘለዎ እዩ። ማለት፡ ዓዳጊ ወይ ተሻያጢ/ ወራሲ ኩነ ሓድሽ ወናኒ፡ ብዝኹን፡ ወድ-ዓዲ ክኸውን ይግባእ።

መንግስቲ፡ ንዝተለቐቐን-ዘይሕረሱን-ግብሪ ዘይከፈሉን መሬታት ስሒቡ፡ «ዶሚናል» ናይ ምባል ዘለዎ መሰል-ቀዳምነትን/ ከምኡ'ውን ሓፈሻዊ ባህርያት ብሕታዊ-ዋንነት መሬት ተገንዚብካን፡ መንፈስ ናይ ከምዚ ዝበለ ቅድመ-ኩነት አበይ ከም ዝሓመተ፡ ብቀሊሉ ዝግመት እዩ።

ከም መጀመርያ ሳዕቢን ናይዚ መትከል'ዚ፡ ደቅ-አንስትዮ መሬት ክወርሳ ኣይፍቀድን ዘሎ። ናይ ውርሻ-መሰልን፡ አብ ገንዘብ-እንሰሳዊ ጥሪት-ልብስታት-ስልማት-እኽሊ.... ዝሓመሰሉ ተንቀሳቐሱት-ንብረት ይውሰን። እቲ አብ ምሉእ መረብ/ምላሽ ካብ አገባብ ዋንነት-መሬት ብዝፍለ መንገዲ፡ ከም ተንቀሳቐሲ-ንብረት ዝግመት መናበሪ-ቤት እውን፡ ብደቅ-አንስትዮ ክውረስ ይፍቀድ እዩ።

ምድራ-ርሱቲ፡ ብመስመር ዝቐረበ ዝምድና፡ ናብ ተባዕታይ-ጾታ አዝማድ መዋቲ እዩ ዝመሓላለፍ። ጸብጸብ-ወለዶ አዝማድ ምስ ዘይዝከር ድማ (ብሳሕቲ ዝገሃድ ኢጋጣሚ)፡ እቲ መሬት ከም ሓድሽ ክማሳሕ፡ ናብ ባይቶ-ዓዲ ይምለስ።

እታ ብሰንኪ እንስታይ-ጾታእ ካብ ውርሻ እትእገድ ንል-እንስተይቲ፡ ካብቲ አብ ክንዳእ ዝትካእ ተባዕታይ ወራሲ፡ ብገንዘብ ይኹን-ጥሪት-ወይ ካልእ ተንቀሳቐሲ-ንብረት ትከሓስ። ብፍላይ ድማ ካብቲ ዝግባእ ውርሻ፡ ብዘይካ መሬት ካልእ ንብረት ምስ ዘይበጽሓ።

አብ ትሕቲ ንግስነት ናይ'ቲ ከም ናይ መወዳእታ ንጉሰ-ነገስት ዝፍለጥ ሃጸይ-ዮሃንስ ዝከበረ እዋን፡ አብ ክንዳኡ ድማ ራእሲ-አሉላ መረብ/ምላሽ የመሓድረሉ አብ ዝከበረ፡ ደቅ-አንስትዮ እውን መሬት ክውንና-ክወርሳን ተፈቐደ። እዚ ሕግ'ዚ ግና፡ አብ ሓማሲን/ አክላ ጉዛይ ከይተተገበረ፡ አገባብ ዋንነት-መሬት ብዝሕዞ ፍሉይ ባህሪ፡ አብ ሰራዩ ብፍላይ እዩ አብ ግብሪ ውዲሉ። ካብቲ ድሮ መሬት ብርሱቲ ተመቐሉ ዝጸንሐ ዓድታት ከኒው-መረብ ዝመጸ ቅዲ እዩ ድማ።

ደቅ-አንስትዮ ካብ መሰል ውርሻ-ርሱቲ ከእገዳ፡ ኣይማዕርነታውን። ብሕልፊ ድማ፡ አብ ንውርሻ ከጽንሐ ዝኸለል ካልእ ንብረት ምስ ዘይህልዎን -ከምኡ ድማ እቲ ዝወረሰ ተባዕታይ ዘመድ ኩነ እቲ ዓዲ ብምልኡ አብ ክንድ'ቲ እተወርሰ-መሬት፡ ዝግባእ ካሕሳ ክቐርቡ ምስ ዘይከኣሉን።

እቲ ብዮሃንስ እተገብረ ጽገና ግና፡ ናይ ሓቂ ዕላማኡስ ነቲ ጸረ-ምስፍሕፋሕ ትግራይ ኩይኑ ዝጸንሐ ሰልፊ ምድኻም ተባሂሉ እተወሰደ ስጉምቲ እዩ ዝብል ምጥርጣር እውን ኣይተሳእኖን። ምኽንያቱ ከምቲ ኣብ ሓድሓደ ቦታ ናይዚ ኣውራጃ 'ዚ ዘጋጠመ፡ ምናልባት 'ውን ብሓይሊ ተጠቂምካ ምስተን ውርሻ-መሬት ዝህልወን ደቅ-አንስትዮ ሰራዊ ብመውሰድ ኣቢልካ ኣብቲ መሬት ምስርጫው ዝሓለነ ዕላማ እውን ከይኩነ ኣይተርፍን።

ምትእትታው ናይቲ ሕጊ ብዘየገድስ ግና፡ ደቅ-ትግራይ መረብ ሰጊሮም ብዘወጹ፡ እቲ ዮሃንስ ዘእተዎ ሕጊ፡ ብኡ ንብኡ ፈረሰ። እዚ ድማ፡ ንዝክበረ እምብይታ ምግላጽ ዝኣክል እዩ።

ኣብ ሓማሴን ግና፡ ኣብቲ ውሑድ ዝርከቡ መሬት ርስቲ፡ ዘይመሰላ ደቅ-አንስትዮ፡ ተባዕታይ-ዘርእ ካብ ዘይገደፈ ወላዲ፡ መሬት ከወርሳ ፍቕድ እዩ። ኩይኑ ግና፡ ኣብ ዓፄ ክኑበራ ይግደዳ። ብዘይካ ተባዕታይ-ውላድ ምስ ዝሞታ ድማ፡ እቲ መሬት ብውርሻ ናብ በዓል-ቤተን ኣይሓልፍን። ናብ ዝቐረበ ተባዕታይ-ዘመድ እዩ ዝምለስ።

*****

IV.

ብሕታዊ ስነ-ሕጊ

ፈታው ሃጸይ ተደርሰ ዝክበረ " ሆግሊን " እተባህለ ውሑድ ገደባይ፡ ነዊሕ-እዋን ኣብ ዓድ-ሓበሻ ድሕር ምጽናሕ፡ ከምዚ ሰዕብ ይጽሕፍ፡ «...ዝመት- ሞራላዊ ቀይድታት ዘይምኽባር ኣብ ደቀ'ባት ኣዝዩ ዝሰረተ ኩይኑ፡ ልዕለ-ሕጊ እዩ'ውን ከበሃል ይከኣል። ሰብእይ፡ ሰበይቱ ትኹን/ኣዲኡ/ጓሉ/ሓውቱ/ ከይኑሓፈ ንምንዝርና የወፍየን። እዚ ኣመል'ዚ ዝውቱር እዩ፡ ነውራ'ውን ኣይበሃልን። ቃል-ኪዳን ዝእመሰሰ ሰርዓት፡ ግዳማዊ እዩ ትሕዝቶኡ። ብሓሕቲ ድማ ብሃይማኖታዊ-ኣገባብ ይፍጸም።...»።

እዚ ጀርመናዊ ገደባይ ዘቐርቦ ተራር-ፍርዲ፡ኣብ ዓድ-ሓበሻ ብሓፈሻኡ ሓቂ'ኳ ከበሃል እንተተኻእለ፡ መረብ/ምላሽ ንዝምልከት፡ ኣዝዩ ምእራም ዝግብእ ርእይቶ እዩ። ብሕ-ልፊ ኣብቲ ኣመንቲ ሃይማኖት-ምስልምና ዝዕብልሉ ክፍለ-ወገናት ኤርትራ'ኳ ጨረሱ መሰረት ኣይርከቡን። ከመይሲ ኣብ ሞንጎ ተኸተልቲ ናይዚ ሃይማኖት ዘበሉ፡ ኣመንዝራነት ከም ተርእዮ መጠን ኣይዝውተርን እዩ።

ብርግጽ ኣብ መረብ/ምላሽ እውን፡ ጸታዊ-ርክብ ንዝምልከት፡ ኣዝዩ ሓራ ዝኹነ ልምድታት ይዝውተር። ኩይኑ ግን፡ ብሞራላዊ-ሓላፍነት ዝቐየድ ርክባት እዩ። እዚ ሞራላዊ-ቀይድታት፡ ኣብ ካልእ ቦታ፡ ከም ንኣብነት ኣብ ትግራይ ኣይርከቡን። እተን ኣብ ግዝእትና (ኤርትራ) ኣብ ናይ ኣመንዝራነት-ማእከላት ዝርከባ " ሸራመጥ " ደቅ-አንስትዮ፡ ካብኡ፡ ካብ ትግራይ ዝመጸ እዩን።

ብርእይቶይ (ደራሲ)፡ ኣብ ካልእ ቦታ ዘይርከቡ ኣወንታውያን ኣብነታት እውን ኣብ ግምት ምእታው ዝግባእ እዩ።

ብቃል-ኪዳን ዝእሰሩ ሰብእይን-ሰበይትን፡ ኣብ ፍጹም ማዕርነታዊ መድረኽ ይርከቡን ምስ ዘይጸወሩ ድማ፡ ብማዕረ-መሰል ክፍትሑ ነጻ እዮም። ስለዚ ድማ እቲ ንጓል-አንስተይቲ ኣብ ደረጃ እቕሓ-መሸጣ ዘሕስር ኩነት ኣሎ ከበሃል ኣይከኣልን።

ወረዳውን እዚ ሓራ እንታይነት ያል-አንስተይቲ አዝዩ ስለ ዝሸብር፡ ኣብ ልዕል እዚ ጸታ'ዚ ሓይሲ እይዝውተርን። ኣብ ዚጋጥም እውን፡ ሳሕቲ እዩ።

ኣብ ብዙሕ ኢጋጣምታት ከም እተገንዘብኩም (ደራሲ)፡ ደቅ-አንስትዮ ሰብኣዮን ፈቲሐን ኣብ ካልእ ሓዳር ጸኒሐን፡ ብሸምግልና-ልማጥ ኣብ ቀዳማይ ሓዳርን ምምላስ ንቡር እዩ።

ሰነ-ሕገ ቃል ኪዳን

ኣብ መረብ/ምላሽ ዝዝውተር ጸታዊ-ምትእስሳር፡ ናይ ብሓቂ ስሩዕ ቃል-ኪዳን ካብ ምዃን ተረፉ፡ ውዕል ናይ «ኣባር-ናብራ» ክበሃል ምተኻለለ።

ንምስጋና መልክዕ ደቅ-አንስትዮ ናይዚ ዞባ'ዚ ድማ፡ ብውዕል ምስ ሓደ-ሰብኣይ ሓቢራ እትነብር ሰበይቲ፡ ምስ ካልእ ሰብኣይ ናይ ምርኻብ ዝህልዎ ስጋዊ-ድልየት፡ አዝዩ ሳሕቲ ዝኹን ተርእዮ ምዃኑ ምዝኽኻር ይግባእ። ፍቶታ ከማርኹ ምስ ዝበቐዐ/ወይ ድማ ብሉጽ ኩነታት ናብራ-ሓዳር ከውሕሰላ ምስ ዝሸነፈ ሰብኣይ ምስ 'ትጽመድ' ካብ ቀዳማይ-ሓዳር ብስርዓት ተፋቲኡ፡ ብዘዩሕፍር ኣገባብ እያ ናብዚ ዳሕረዋይ ትኣቲ።

ውሳድ፡ ዕንቅፋት ኣይፈጥሩን። ሓደ-ሰድራ ድማ ዝህልዎ ሓይልን-ክብርን ብብዝሒ ኣባላቲ ስለ ዝውሰን፡ ውሳድ ከም ሃብቲ ተገሚቶም፡ ሓድ-ሓደ እዋን ኣብ ሞንጎ'ቶም ዝፈላለዩ ሰብ-ሓዳር፡ ምሳይ ዶ ምሳኻ ዝኣመሰለ ሓያል ምጉት ይግበረሉም። እቶም ምስ ኣይ ሓቢሮም ኣብቲ ሓድሽ-ሰድራ ዝኣትው ውሳድ ድማ፡ ካብቶም ምስ ኣቦ ዝተርፉ፡ ካብ ዝኹን ዓይነት መሰል ኣይባኹን።

ናብራ-ሓዳር፡ ንቡር ማሕበራዊ ኩነት እዩ። ስለ'ዚ እውን መንእሰያት ዕድመኦም ብዝላሸለ፡ ሻዓይሎም ሓዳሮም ይወጹ።

ደቅ-አንስትዮ ኣብ መበል 12 ዓመት ዕድመኦን ንመርዓ ይውሰኑ። ቅድሚ 16-17 ዓመት ዕድመ ግን ኣይወልዳን። ኣብ 14-16 ዓመተን እየን'ውን ሰላሳ ዝብላ። ውሳድ ምውሳድ ኣስጋኢ ዝበሃል ዕድመ'ውን፡ ብቐድሚ 40 ኣይበጽሓን። ብድሕር'ዚ ዝወለደ ኣንስቲ ምርኣይ እውን ሳሕቲ ኣይከሰን።

ቃል ኪዳን ብሓፈሻኡ -ብዘይካ ካልእ ፍቓድ- ብጽቡቕ ድልየት ሰብ-ውዕል ይፍጸም። ማንም ብቃል-ኪዳን እተኣሰረ ውልቀ-ሰብ፡ ኣብ ሓደ እዋን ምስ ካልእ ሰብ ብከምኡ ክዋሰብ ኣይፍቀድን። በዓል ቃል-ኪዳን ብሞት ምስ ዝፍለ፡ እቲ ዝተረፈ ብጻዩ ዳግም ከምርቦ ይፍቀድ። ፍትሕ ይዝውተር እዩ። ፍቕሪ ብዘብቀዐ፡ ብምሕዝብታዊ-ኣገባብ ይፍጸም።

ብወገን ሰበይቲ ኩነ ሰብኣይ፡ብምዝማው ኣብ ኪዳን ዘይምጽናዕ፡ እኹል ናይ መፋትሒ ምኽንያት ይኸውን። ዘማዊ-ወገን ብሕጊ እውን ምቕጻው ይከኣል።

ብግዕድ (ብጭብጢ) መሰሉ እተዘለፈ-እተዋረደ በዓል-ቤት፡ ናይ ባዕሉ ፍትሒ ክጥቀም መሰል ይህልዎ። ብናይ ብዕልግና ጠባያት እተፋነወት ወይ እተፈትሐት ሰበይቲ ምእ-ታው ኣንጻር በዓል-ቤታ ዝፍጸም በደል ተባሂሉ፡ብዓቢ ዘቀያይም ነውሪ እዩ። 'የግዳስ፡ ተፋቲሖም ዝጸንሑ ሰባት፡ ተዓራቕም ብሓባር ክምለሱ ምርኣይ እዩ'ቲ ልሙድ።

መልክዓት ቃል-ኪዳን ወይ ብዝበለጸ ዘቢታዊ-ናብራ፡ ኣብ ስለስተ ደረጃ ይኸፈሉ።

-መርዓ ቃል-ኪዳን፡ ንወግዓዊ ምትሕብባር።

-ብውዕል ዝፍጸም መውሰዕ -ሰብ ደሞዝ-።

-ምስ ገረድ ዘሕድር ናብራ -ምግራድ-።

መርዓ ብቃል-ኪዳን፡ ብሕጽር ዝበለ "ሲቪላዊ" ኣገባብ ኣብ ቅድሚ ጭቃ-ዓድን- /መሰኻኸርን/ዋሕሳትን ይፍጸም። በዚ ኣገባብ'ዚ ዝምርዓው ሰብ-ኪዳን፡ ናይ ፍትሕ መሰሎም እውን ይዕቅቡ። እዚ ኣገባብ-መርዓ ብዝያ ክብሪ ንክፍጸም፡ ብሃይማኖት

እውን ይባረኹ እዩ። ነዚ ድማ ካህን እዩ ሓድሕዳዊ ጽቡቕ ድልዩት ሰሚዑ -ግብአቶም ኣዘኻኸሩ -ናይ እምነት ማሕላ ኣፈጸሙ፡ መርዓውን-መርዓትን ምዃናም ዚገልጽ። እዚ ዳኢረዋይ ኣገባብ እተሓወሶ ቃል-ኪዳን ግን፡ ፍትሕ ኣይፈቅድን። ሞት ሓዲእም ምስ ዘጋጥም ግን፡ እቲ ብህይወቱ ዝተረፈ እንደገና ብቕዱስን-ወግዓውን ኣገባብ፡ ዳግማይ-መርዓ ይፍቀዶ።

ከም ዝመስሎ ድሕ፡ ኣብዚ ቀረባ እዋናት ብዝተኣታተወ ጽዮቕ-ባህሊ፡ ብከምዚ ኣገባብ እተኣሰረ ቃል-ኪዳን እውን ተፈቲኡ፡ ብተመሳሳሊ ቅዱስ-ኣገባብ እንደገና ምምርዓው ይልመድ ኣሎ። ብሲቪላዊ ይኹን-ሃይማኖታዊ ኣገባብ ዝፍጸም ቃል-ኪዳን፡ ንሰረት ናይቲ ዘቢታዊ-ትካል ተባሂሉ፡ ብውዕል፡ ብመርዓት ዝወሃብ ገዘምን/ መርዓዊ ዝቐርቦ ህያባትን ተደሚሩ፡ ናይ ሓባር ንብረት ሰብ-ኪዳን ይኸውን።

ፍትሕቲ ሰበይቲ፡ ብኡንብኡ ሰብኣይ ከተእቲ ፍቕድ እዩ። ኣብ ሞንጎ ኣብ ዘሎ እዋናት ከኣ፡ ቅድሚ ሸውዓተ-ወርሒ ምስ እትወልድ፡ እቲ ውሳድ፡ ናይ ቀዳማይ ሓዳራ ይበሃል፡ ብድሕርቲ ምስ ዝኸውን ድማ፡ ኣብ ካልኣይ ሓዳራ ይእቲ።

ፍትሕ ብስምምዕ ክልተ-ወገናት ምስ ዝፍጸም፡ እቲ ብቃል-ኪዳን ኣብ ሓባር ዝእተወ ንብረት ብማዕረ ይምቀል። ፍትሕ ዘኸተለ ጠንቂ ግና፡ ብዝተረጋገጸ ርኡይ ጉድለት ሓድ-ወገን ምስ ዝኸውን፡ ብጽሒት ንብረት ናይቲ በዳሊ (ዘበደለ) ወገን፡ ናብቲ እተጉድኦ ብጻዩ ይጥቕልል።

መበለት/ማእምን ኣብ ካልኣይ ሓዳር ቅድሚ ምእታው፡ ሓድ-ዓመት ከትጸንሕ ይግባእ። ናይ «ሰብ-ደሞዝ» ዝበሃል ኣገባብ ድማ፡ ናይ ብሓባር ምንባር ዝፍጸም ውዕል እዩ። ብመሰረት'ዚ ድማ፡ በዓል-ቤት ዝህልዎ ግብኣት፡

1) -ኣብ ቅድሚ ዋሕስ-መሰኻኸርን ንዝውሰን ዓመታዊ ገምጋም-ዋጋ ንመናብርቲ ክኸፍል። እዚ ድማ፡ ብሕታዊ ዋጋንት ናይታ ንል-ኣንስተይቲ ኩይኑ ይተርፍ።

2) -ንሓባራዊ ንብረቶም ዝሕተት ወጻኢታት ይኸትት። ብደምዝ ዝእተወት ንል-ኣንስተይቲ ድማ፡ ንዘቢታዊ-ዕዮ ትግደድ። ብፍላይ ንክሸነ። እቲ ዝተርፍ ካልእ ነገር ግን፡ ብስምምዕ ሰብ-ውዕል ይውሰን።

እዚ መውሰድ'ዚ፡ ብምርጫ ሓድ-ወገን ክፍታሕ ይከኣል። ተቐውሞ እውን ኣይቀርበሉን። ኩይኑ ግን፡እቲ ንዓመት ክፍለየላ ስምምዕ እተገብረሉ ገንዘብ ብ 12 ወርሒ ተመቐሉ ዝኸውን ወርሓዊ-እቶት፡ ምስ ፍቕዲ ብሓባር ዝበረትሉ እዋናት ተገሚቲ፡ ካሕላ ይኸፈላ። ውሳድ ንዝምልከት ጉዳይ ድማ፡ እቲ ኣብ ስርዓት ቃል-ኪዳን ዝዘውተር ኣገባብ ይኸተል።

3) -ብምግራድ (ገረድ) እትእቲ ሰበይቲ ዝህልዎ ደረጃ-ኣኸብሮትን፡ ነቲ ናይ በዓልት-ደሞዝ እዩ ዝመስል። ካብኡ ዝፍለ ግን፡ ዓመታዊ-ደሞዝ ዝያዳ ክነሱ ኣብ ዘቢታዊ-ዕዮ ኣይትግደድን። ምስኣ ሓቢሩ ዝተብር ሰብኣይ ድማ ንቅውም ናብራ ኣይሕተትን።

ኣብ መርዓ ብቃል-ኪዳን ዝወሃብ ገዘሚ ኩነ/ ሰለስቲኦ ኣብ መረብ-ምላሽ ዝፍጸም ኣገባብ መርዓ ብሓፈሻኡ፡ ኣብ ቅድሚ 6 መሰኻኸርን (ሰለስተ ምስክር ንፍስ-ወክፍ ወገን) -ኣቦን (ምስ ዘይህሉ ድማ፡ ብኣባልገ ይትካእ) እዩ ብወግዲ ዝፍጸም። እዚ እም እዮም ድማ ዋሕስ ዝግጥቡ።

ኣብ መርዓ ብቃል-ኪዳን ንኣብነት፡ ሰለስተ ዓርክ-ርእሲ ገዘሚ ተቐቢሎም ምስ ኣዝማድ እንዳ-ንል ውዕል ብዘፈጸሙ፡ ናብታ መርዓት ይቐርቡ'ሞ፡ የማናይ ኢዶም ኣብ ርእሳ ኣንቢሮም፡ ብከምዚ ዝሰዕብ ማሕላ ይእትውላ፡ « ከምቲ ሳራ ንይስሓቕ ወድ ኣብርሃም መሓዛ ዝኸኑቶ-መሓዛ ከትኩንና፡ ንህኪ-ንህና/ኣገውስኪ-ኣገውስና፡ ብሰብኣይኪ ምስ ትግፍዲ ወገኪ ክንኸውን፡ ኣብ ዝሃለኪ-ሃልዊ፡ ዓዊርኪ/ኣንኪ-ሰኪ/ኣሚምኪ/ ኣይንጠልምን...» ቢሎም ቃል ይእትው።

እዚ መብጽዓ'ዚ ከንቲ ኣይኩንን። ወትሩ ድማ ዋላውን ብዓቢ መስዋእቲ ብእምነት ዝትግበር እዩ። እዚ ዓርክ-ርእሲ ምስታ መርዓት ዝተብርዎ ምትእስሳር ዝህልዎ ክብሪ

ዘረድእ፡ ዋላ'ውን ማእምን ምስ እትኸውን፡ ብዝኸውን ካልእ አገባብ ከምርዓው/ ከመርዕው ከም ዘይፍቀድ ምጥቃስ እኻሊ እዩ። እዚ ምስ ዝጥሕሱ ድማ፡ ፍንፋናት/ርጉማት ተባሂሎም፡ እብ ማሕበረ-ሰብ ኩነናት እዮም።

መብዛሕትኦ ጊዚ እቲ ን " ምፍታን " ተባሂሉ ዝፍጸም ናይ ደሞዝ መውሰዕ እዩ ከም መቐጸልታ፡ ናብ መውሰዕ ብቃል-ኪዳን ዝሰጋገር። ሰብ ሓዳር፡ ብዛዕባ እብ ሓድሕዶም ዘሉ ፍቕሪ እጸቢቕም ምስ እረጋገጹን -ሰጋዊ ስምዒታት ሃዲኡ እብ ውላድ ምስ ተበጽሖን፡ ናይ ሓባር ናብራ-እም ብ ቃል-ኪዳን ባሪኹም ይዛዝሙ።

መውሰዕ ብቃል-ኪዳን፡ እብ ልኡላን-ደርቢ ናይዚ ሕ/ሰብ እዩ ዝያዳ ዝዝውተር። መብዛሕትኦ ጊዚ ድማ፡ ዕርክነት/ዝምድና/ሻርነት...ው.ዘ.ተ. ንምድልዳል ተባሂሉ፡ ብወለዲ እዩ ዝሕተት። እቲ መውሰዕ ብሞንጎኛታት ይኮናውን። መብጽዓ ዝፍጸም ድማ ደቃቶም ገና ብዘጸናቶም እዩ። ጸቢብ ርክብም ዝጅምር፡ ሰብእይ 15 ዓመት -ሰበይቲ ድማ 12 ዓመት ምስ መልኡ እዮም። ከምዚ ዝላመሰሰ መብጽዓ ምኽሓድ፡ ዓቢ በደል ተባሂሉ-ከም ጋር-ነብሲ (120 ቅርሺ) እዩ መቐጸዕቲ። ዘይርኽባት ግና ብ 30-ቅርሺ እውን ይዳንዩ እዮም።

እዚ ንደቆም ወኪሎም ወለዲ ዝላትውዎ መብጽዓ፡ በቶም ውሉዳት ክፈርስ ኣይግባእን። ብዝኸውን፡ እብ ሓዳርም ሕጉሳት ምስ ዘይኸውን፡ ብድሕር ውሑድ-መዓልታት'ውን ክሰናበቲ ነጻ እዮም። ብድሕር'ዚ ድማ ብዘይካ ፍቓድ-ወለዶም እውን እንደገና ከምርዓው ይፍቀድ።

ናይ መርዓ መብጽዓ ተዝቢሩላ ዝጸንሖት ንል-አንስተይቲ፡ ብሰጋ ምስ ካልእ ተባዕታይ ተዋሲባ ጥንሲ'ውን ምስ ዝሰዕብ፡ ኣይትቐጸዕን። ዘጥነሰ ሰብእይ ንመርዓ ተሓቲቲ ምስ ዝጸና ድማ፡ እቲ ህጻን እብ ምውላዱ ተዓቢሱ ይቐተል። ብድሕር'ዚ ድማ፡ እቲ ዓገብ ዝፈጸመ፡ ንሕጹያ ብ 120-ቅርሺ ይኸሕሶ። እታ ንል ግና መብጽዓ ዘይወደቐ ነጻ ዝጸንሖት ምስ ትኸውን፡ ዘሰሓተ ሰብእይ እብ ሓማሲን ብዘይካ ቀለብ ቁልዓ ካልእ ኣይሕተትን። እብ ኣክሰ-ጉዛይ ብመርዓ ከሕውዮ ወይ 50-ቅርሺ ክኸሕሰ ይሕተት። ከምኡ'ውን እብ ሰራዩ፡ ኣብዚ ግን እቲ ካሕላ ብ 10 ቅርሺ ይዳንዩ።

ርግጽነት ኣቦ-ቁልዓ ንምፍላጥ፡ ማሕላ ንል-አንስተይቲ እኹል ጭብጢ እዩ።

እቲ ኣቐዲሙ ብዛዕባ ህጻን እብ ምላዱ ዓቢሶም ይቐትልዎ እተባህለ ልምዲ ግና፡ ሎሚ ፈጺሙ ኣይዝውተርን።

እብ እዋናት ሰላም-ምርግጋእን፡ እብ ሞንጎ ኣዝማድ፡ መርዓ ኣይፍቀድን። ቀይዱ ድማ ክሳብ ዓሰራይ-ወለዶ እውን ይበጽሕ። እብ ጊዚ ናዕቢ-ዕግርግርን ግና እቲ ዝውሰን ቀይዲ ውሕድ ዝበለ ኩይኑ፡ ክሳብ ሓሙሻይ-ወለዶ ይጽብጽብ። ዕላማ ናይዚ ዓሕረዋይ ኣገባብ ድማ፡ ዝያዳ ንምሕባርን-ዝምድናዊ ምትእስሳር ምጽባብን እዩ ዝክበረ።

እዚ ብ "ኣይተ-ሓድሻ" እተጎግረኒ ኣገባብ ግና፡ እምነት ካብ ምዃን ሓሊፉ እብ ግብርስ ኣይከምኡን ዝክበረ። ምክንያቱ ድማ "ኣይተ-ጉፎ" በዓል መርሓኛ ብጽቡቕ ቃላት ከም ዝገልጽዎ፡ እብ ግብርስ፡ እብ ሞንጎ ኣባላት ሓደ-ነገድ ወይ ደቃ-ደቂ ዋላ እውን ደረጃ ዝምድናኦም ኣዚዩ እተረሓቐ ምስ ዝኸውን፡ ናይ ሓባር ጨንፈርም ኣዝዩ ጥንታዊ/ እብ ሓደ ዓዲ ተወለዶም-ምስ ዝኸብርሉን/ ደቅ-ሓደ ሩባ ሓደ-መሬትን ስለ ዝበሃሉ፡ መውሰዕ ኣይፍጸምን።

እቲ ቦኸር-ነገድ (ወይ ደቃ-ደቂ) እብ ክልተ-ጨንፈር ተገሚፁ እብ በበይኖም ዓድታት ምስ ዝኸብሩ፡ እብ ሞንጎ ዘርኦም ዝፍጸም መውሰዕ፡ ሸውዓተ-ወለዶ ይጽብጽብ። ማለት ካብቲ ናይ ሓባር ፈራይኦም ብሸውዓተ-ወለዶ እተረሓቑ ክኹኑ ይግባእ።

ካብዚ በሪህ ከም ዝቐርብ፡ እቲ ኣብዚ ዓድ'ዚ ጥንታዊ ዝኸውን ኣገባብ መውሰዕ፡ ክሳብ ደረጃ ሻድሻይ-ወለዶ ኣዝዩ ጽኑዕ እዩ ዝክበረ። ከም ሳዕቢን ናይዚ እዩ'ውን እቲ እብ ኣገባብ-መርዓ ፍሉይ መልክዕ ዝሓዘ ናይ " ምዝራፍ " ምስሉይነት ዝዝውተር። ተዓቂቦም ዝጸንሖ ዝኸረን-ጥንታውያን ባህልታት ኣገባብ መርዓን፡ ብዙሓትን-ፍሉጣትን እዮም²።

2- ወ/ሮ ሮዛልያ ፒያናቪያ ቪዛልዲ፡ ኣላብቲ «ሰለስተ ዓመት እብ እርትራ» (ሚላኖ-ቤት/ ማሕተም ኮሌያቲ፡ 1901 ገጽ 70) ዘርእሱ፡ ጽሑፋ፡ ነቲ እብ ኣስመራ ክዝውተር ዝጸንሖ ባህላዊ-መርዓ፡ ብንጹር-ልክዕን ኣገባብ ትገልጽ።

መልክዓት መውሰድ ብዘየገድስ፡ ምፍታሕ (ፍትሕ) ኣብ ዚጋጥም፡ ናይ ውሳኔ ሓላፍነት ዝወስዱ፡ ኣቦን-ኣደን ብሓባር እዮም። ቁልዓ ናይ ወላዲት ክንክን ምስ ዘድልዮ፡ ምስ ኣደ ይጸንሕ። ኣቦ ድማ እቲ ህጻን ሳልሳይ-ዓመት ክሳብ ዝመልእ፡ ኣደ ወርሒ እናጸ-ቐጠ ንቀለብ ይሕተት። ብድሕርቲ፡ እቶም ደቂ ንኑፍስ-ወክፍ ወላዲ ማዕረ ይብ-ጽሕዎ። ቦኸር-ወዲ ናብ ኣደ/ ቦኸር-ጌል ነ'ቦ/ - ካልኣይ ተባዕታይ ውሳኔ፡ ነ'ቦ/ ካልኣይቲ ጌል ነ'ደ/..... እናበለ እቲ ምቕሊት ይቐጽል። ዝኣመሰለ ኣገባብ ግና፡ ሰነ-ሕጊ ንዝምልከት ድኣ'ምበር፡ ኣብ ግብርስ ህጻናት ናብ ዝመረጽዎ ወላዲኦም ይጥርነፉ። ወላዲት ኣብ ካልእ ሓዳር ምስ ትኣቲ፡ ምስኣ ዝጸንሑ ውሳኔ ናብ ኣቦኦም ክምለሱ ነጻ እዮም። ኣብዚ ጉዳያት'ዚ ዚጋጥሙ ምስሕሓብ፡ ሳሕቲ እዮም። ብዘበለ ኣቢሉ ኣብ ልዕል ውሳኔ ዘሎ ፍቕሪ ዓሚቑ ስለ ዝኹን፡ ሰይተ'ቦ ትኹን-ሰብኣይ ኣደ፡ ነቶም ብካልእ ተወሊዶም ኣብኦም ዝጽምበሩ ደቂ፡ ማዕረ-ደቆም ይሓልዩን ይከፍኹን።

ስልጣን ኣባታውነት

ኣቦ ኣብ ልዕል-ውሳኔ ዝህልዎ ስልጣን፡ ክሳብ'ቲ ውሳኔ «መንደላይ» ተባሂሉ ዝፋኖ ጊዚ ይዝውተር። ንዝሓንገደ ውሳኔ መቐጸዕቲ ይፍቀድ። እዚ ግን ክሳብ ደረጃ መግረ-ፍቲ ይበጽሕ። ኣቦ ምስ ዝመውት፡ ውክልና ናይቶም ዘይመሰሉ ውሳኔ፡ ናብ ኣደ ይመሓላለፍ። እዚኣ ግን ኣብ ካልእ ሓዳር ምስ ትኣቲ፡ ብውርሻ ዝሕጽ ንብረት ኣቦ 'ቶም ቁልዕ፡ ዋሕስ ይዕገተሉ። ወኪል ተባሂሉ ነቲ ንብረት ዝጥርንፍ ድማ፡ መቐረባ ዘመድ ኣቦ እዩ። ኣደ እውን ቅድም ሰብኣይ ምስ ትመውት፡ ወትሩ መቐረባ ዘመድ ኣቦ እዩ ሕጋዊ-ወኪሊ ናይቶም ህጻናት ዝኸውን። ውክልና ዝዓርፍ፡ እቶም መንእሰያት ንመርዓ ምስ ዝበቐዱ እዩ።

ማሕበራዊ ደረጃ ወድ-ሰብ

ውሳኔ ብዝኹን ኣገባብ ተወሊዱ፡ሕሉ ሕጋዊ ተባሂሉ ማዕረ እዩ መሰሉ። ኣብ መረብ/ ምላሽ ብምሉኡ-ብዘይካ ኣብቲ ድሮ እተጠቐሰ ድምበዛን- ልኡላን ዝበሃሉ ማሕበራዊ-ጉጅለ ኣይርከቡን።

ቦኸር-ውሳኔ ናይቶም «ሹም-ዓዲ» ወይ «ሹም-ጉልቲ» ዝብል መዝነት ብውርሻ ዝፍቀድሎም እንዳታት እዮም ድማ ንዘይኖም ሹማግለ(ልኡላን-ደርቢ) ዝበሃሉ።

ብሕገ-ሰርዓቲ፡ ባርነት'ውን ኣይፍቀድን ዝነበረ። ወረ'ውን ከምቲ ኣብ እዋኑ እተጠቐሰ ባሮት ምግዛእን ኣብ ንግድ-ባርነት ምውፋርን፡ ሓይል መቐጸዕቲ እዩ ዝኸትል ነይሩ። ዓዳጊ ግን ነቲ ጊላ ከም ውሳኔ ክከፍኹን ብዝብል ውዕል፡ ጊላ ምግዛእ ኣይክልከልን ዝነበረ።

እቲ ጊላ እስላማይ ወይ ኣብ ጣኦት ዘምልኹ ምስ ዝኸውን፡ ክጥመቑ ይግባእ። ከምዚ'ሉ ድማ ክርስትያን ከም ጊላ ምሻጥ እተኸልከለ ብምንባሩ፡ እቲ ንግድ ነቶም ኣቐዲሞም እተጠቐሱ ክልተ-ዚጋታት እዩ ዝምልከት ዝነበረ። እተጠመቐ ጊላ ምሻጡ ስለ ዘይክኣልን -ብዝነበረ ቀይድታትን/ናይ ንግድ ጽንኩርነትን ግና፡ እዚ ዓይነት ንግድ'ዚ ጸቢብ እዩ ዝነበረ ዕድላቲ። ኩይኑ ድማ፡ ኣብቶም ሃብታማት ዝበሃሉ ሰብ ከተማን/ ኣብ ምዕራባዊ-ቐላ ካብ ዓሊታት ባርያ-ባዛ-ሻንቅላ- ብቀሊሉ ምጥራዮም ስለ ዝክኣልን፡ ኣብዚ ክልተ ቦታ እዩ ብብዝሒ ከዋፈር ጸኒሑ። ንሸያጣይ ከንንፎ ብዝኸለል መቐጸዕቲ ግን፡ ኣብዚ ቦታ'ዚ እውን እቲ ንግድ ብሕሙእ እዩ ዝሰላሰል ነይሩ።

ጉይታ ኣብ ልዕል ጊላኡ ዝህልዎ ምልኪ፡ ማዕረ'ቲ ኣብ ልዕል ዘይመሰሉ ደቁ ዘዘ-ውትሮ እዩ። ኩሉ'ቲ ብጊላ ዝኣቲ መኸሰብ፡ ንጉይታኡ ይበጽሖ። እዚ ድማ ከም ኣባል ናይቲ ስድራ ነቲ ጊላ ክከፍኹኖ ይግደድ።

ጊላ ኣብ ኣቢያተ-ፍርዲ ኣይቀርብን። ንጉይታኡ ኣብ ዝምልከት ጉዳያት ድማ፡ ንምስክር ኣይበቅዕን። ብዘይካ ፍቓድ ጉይታኡ፡ ክዋሰብ ኣይክእልን። ኩብኡ እተወልዱ ድማ፡ ጊላታት ናይቲ ጉይታ ይኹኑ። ኣብ ሳልሳይ ወይ ከምቲ ኣብ መብዛሕትኡ ዝዝውተር፡ ኣብ ሓሙሻይ ወለዶ፡ ኩብ ጊላ እተወልዱ ሓራ ተባሂሎም ብምሉእ መሰል ከም ኣሕዋት ኣባላት ናይቲ ዓዲ ይኹኑ።

ጉዳታ ግን አብ ዝኸነ ለዋን ነቶም አብ ቤቱ እተወልዱ ጊላታት ይኹኑ/ተገዢአም ዝመዱ ሓደስትን፡ ሓራ ክለቆም ይኸእል።

ሓራ እተባህለ ጊላ፡ ምስ ደቅ-ዓዲ ብመውሰብ'ውን ክዛመድ ይፍቀድ። ከምዚ'ሉ ሓራ ምስ ዘይበሃል ግን፡ ዋላ'ውን ብድሕር ሳልሳይ ወይ ሓሙሻይ ጊላዊ-ወለዶኡ ብመሰል ስነ-ሕጊ ሓራ እንተተባህለ፡ ምስ ደቅ-ዓዲ ክዋሰብ እተኸልከለ እዩ።

ሓራ እተባህለ ጊላ ይኹን/ እቲ ብመሰል ወለዶኡ ሓራ ክኸውን ዝኸኣለ፡ አብ ማሕበር ዓዲ ክሳተፉን-ዝሕረስ መሬት ክሓቱን መሰል ይፍቀደሉም።

ብመሰረት ናይቲ ብሓባር ምንባር/ምብላዕ-ምስታይን/ ዝፍጠር መንፈሳዊ ዝምድና፡ ጊላታት ከም ውሉድ ወይ ኣሕዋት ስለ ዝግመቱ፡ ምሳታቶም መውሰቦ ምፍጻም ኣይከኣልን። እዚ ምውሃድ'ዚ ግን፡ ብናይ ህዝቢ ርእይቶ ድኣ ኩነን ይበሃል እምበር፡ ሕጋዊ ሳቦቢን ዘኸትል "ፈናፍንቲ" ኣይበሃልን።

ምስ ጉዳታአም ዝዋሰቡ ተባዕታይ ወይ ኣንስተይቲ ጊላ፡ ብኡንብኡ ሓራ ይኹኑ።

ከምዚ'ሉ እተጸበበ ጊላውነት ፈጺመ ብሕጊ እተወገደ፡ ብመሰረት ኣዋጅ ንጉስ-ዮሃንስ ድኣ ይኹን'ምበር፡እቲ ትእዛዝሲ ብምሉኡ አብ ግብሪ ኣይወዓለን። ኢጣልያ ከበሳ አብ ዝአተወሉ እዋናት'ውን፡ ጊላታት ነይሮም እዮም። አብ መበቆላዊ-እንዳአም ከምለሱ ድማ ስነ-ሕጊ ኢጣልያ እዩ ዳንይም። ከም ሓቁ ክፍለጥ ዝግባእ ግና፡ አብ መረብ/ምላሽ ክዝውተር ዝጸንሐ ጊላውነት፡ ከምቲ ንሕና (ኢጣልያ) እንግምቶ ኣይኩነን ዝነበረ። ነዚ ዝገልጽ ድማ፡ መብዛሕትኡ ጊዜ እቶም ሓራ እተባህሉ ጊላታት፡አብ ክንዲ ናብ ቦታአም-ኣዝማዶምን ምምላስ፡ ምስ ጥንታውያን ጉዳቶቶም ምትራፍ ይመርጹ ነበሩ።

ናይ ደም ሕነ

ብመውሰቦ ዝፍጸም ምትእስሳር ኣዝዩ ድኹም ኩይኑ፡ ጽታዊ-ርክባት ብሓራ ምዝውታር ዝብል ኣታሓሳስባ'ኳ እንተዓብለለ፡ አብቲ ብደረጃ ኣቦታት (ደቃ-ደቂ ወይ ነገድ) እተመስረተ ማሕበራዊ-ስርዓት ብምሉኡ፡ ዝምድናዊ ምትእስሳር እዩ ድኣ ዝያዳ ሓይልን ትርን ዘለዎ ስምዒት። ምእንት'ዚ'ውን ሕነ ናይ ምፍዳይ ኣገባብ ዝውቱር ይኸውን።

እዚ ኣገባብ'ዚ፡ አብ ኩሎም'ቶም ከምዚ ዝኣመሰለ ማሕበራዊ-ስርዓት ዝኸተሉ ሕ/ሰብ ንቡር ኩይኑ ንረኽቦ። ዝኹን ዓይነት ስነ-ሕጊ'ኳ እንተዘይፈቐደ፡ብልምዲ እዩ ጸኒሑ። ሕጊ ግና፡ ይቃወሞን-ይውግዶን እዩ። ሕጋዊ-ሰልጣን እዩ ንውልቁ ናይ ፍርድን-መቐጸዕቲ ዝበናትን መሰል ክበልዎ ዝግባእ። ልምዲ ግን፡ ልዕል ሕጊ እዩ ጸኒሑ።

ኮነይሉ ዘይተፈጸመ መቐተልቲ/ አብ ኩናት ንዘጋጠመ/ ብሕጊ እተኣዘዘ ቅትለት/ ንሕጋዊ ነብሰ-ምክልኻል/ አብ ትሕቲ ውክልና ንዝጸንሐ ሰብን-ንብረትን ጠንቂ ሓደጋ ከይድንዝባን-ንጉስ ተባሂሉ ከብቅዕ፡ ብምቐጻል ናይቲ ግፍዒ ክቐትል እተገደደ/ ዘበሉን ዝኣመሰሉን ቅትለታት ኩሎም፡ ናይ ደም-ሕነ ኣይግበረሉምን።

ናይ ደም-ሕነ፡ መፈጸምታ ኣይርከቦን። ከተግብሮ ዝገደድ ድማ፡ ዝኹን መቐረባ ዘመድ መዋቲ እዩ።

ብቐድም'ዚ ግን ቤተ-ሰብ መዋቲ ሰዲቡ ንዝቐጽል ናይ ደም ሕነታት ንምዕጋት፡ ናብ ስድራ ቀታሊ ቀሪቦም፡ እቲ ዝለዓለ ናይ ሞት መቐጸዕቲ ባዕለም ንክፍጽሙ ዕድመ ይገብሩሎም። እዚ ምስ ዝፍጸም ድማ፡ ሕነ ይዓርፍ። ንጊላ እውን ከም ኣባል እንዳ ጉዳታኡ፡ ብተመሳሳሊ ኣገባብ ሕነ ይፍደዩ።

መቐራሰልትን/ ቅንጽላ ኣካላት-ነብስን እውን ብከምኡ ኣገባብ ይዳን።

ጋር-ነብሲ ከፊልካ ብገንዘብ ዝፍጸም ካሕሳ፡ መብዛሕትኡ ጊዜ ተቐባልነት ኣይረኽብን። ምኽንያቱ ብዘይካ'ቲ ንሕነ ዘበግሶ ባህርያዊ-ስምዒታት፡ ናይ ዓሊት ትምክሕቲ እውን ስለ ዝሕወሶ በዝማድ እውን ከይተረፈ፡ ጋር-ነብሲ ዝበልዕ፡ በዓል ትሑት ሓቦ ተባሂሉ ስለ ዝዓቕቕ። ንመቐራሰልትን/ ቅንጽላ ኣካላት-ነብስን ዝምልከት ግና፡ እዚ ናይ ካሕሳ ኣገባብ ዕሸሽ ይበሃሎ እዩ።

እንዳዊ-ምትእስሳር

ብመሰረት ናይ ከምዚ ዝኣመሰሉ መትከላዊ ዝምድና፡ ከምቲ ድሮ ኣብ ዝሓለፈ ምዕራፍ እተጠቐሰ፡ ብዕዳ ደኹን ብመቐጸዕቲ ቤት ፍርዲ ዝኸሰሰ-ዝእስርን ኣባል ሓደ-ሰድራ፡ ብምሉእ ተሰባህቦ ጸር ናይቲ ክኸፈል ዝግባእ ዕዳ ይኣፈሎ።

እዚ ግዳማዊ-መልክዕ ዘነጸር ረጅሒ ክኸውን እንከሎ፡ ስምዒታት ንዝምልከት፡ ውሉድ ንወላዲኡ ኣዝዩ ከም ዘኸብርን-ዝምእዝዝን፡ ወላዲ እውን ንውላዱ ዓሚቑ ፍቕርን-ልግስናን ከም ዘለዎ ምጥቃስ ኣድላይ እዩ።

ካብ ዘሎ ዘቢታዊ ፍቕር፡ ፍሉይ ቆላሕታ ዝግበእ፡ እቲ ንሓው/ሓውትን ዝእስር ፍቕር እዩ።

ጽታዊ-ዝምድና፡ ውሕሰት ዘይርከቦን/ድኹምን ብምዃን፡ እቲ ንብጻይን-ብጻይትን ብሓባር ምንባር ተፈታዊ ዝገብሮ ውሽጣዊ ፍቕርን- ናይ ሓድሕድ ሓልዮትን፡ መጥዛሕትኡ ጊዚ ከይዓምበበ ይውንዘፍ። ተባዕታይ-ጽታ ምስቲ ብተፈጥሮ ዝዕደሎ፡ ሓሳብ ቆሪጽካ ምውሳኑ -ስንምቲ ደምዲምካ ምትግባር ዝኣመሰሉ ባህርያት/ ምስቲ መስተውዓልን - ዳናይን -ጥንቁቕን ስምዒት እንስታይ-ጽታ፡ ብዝግባእ ምስ ዝዋሰነ እዩ መንፈሳዊ ህይወት ብምልኣቲ ዝግባእ። ብናብራ-ሓዳር ኣብ እተጸመዱ ሰብ ከምዚ ዝኣመሰለ ርክባት-እተሓሳበባን ብዚይምህላው እዩ መጥዛሕትኡ ጊዚ እታ ሰበይቲ ምስ ሓዋ/ሰብኣይ ድማ ምስ ሓውቲ ዝያዳ ዝቀራረቡ።

ከምዚ ዝኣመሰሉ ትምህርታት ስነ-እእምሮ ኣገደስቲ ክኾሰም፡ ኣብዚ ምስፋሖም ኣድላይ ኣይከውንን። ዝሰዕብ ኣብነት ምጥቃስ ኣኻሊ እዩ፡ ኣብ መሳርዐይ (ደራሲ) በዓልቲ-ቤቲ ዝቐበረ " ዓስከር " ዝበረ። ብዙሕ ይፋተው ብምንባርም፡ ብድሕር መሪር ሓዘን ነቲ ሕሰም ክቐበሎ ተገደደ። ዓመት ብድሕር'ዚ ድማ፡ ሓውቲ ቀበረ። ሓዘኑ ምእባድ ስኢኑ ምጽንናው ኣይተኻእለን። ድንጋጽ ኣሕዲረ፡ ብዛዕባ ባህርያውያን ሕግታት ህይወት እናዘኻኸርኩ ድማ ከጸናንዮ ፈተንኩ። ውጽኢት ግን ኣይተረኸቦን። ብድሕር'ዚ፡ ከምቲ ብቐድመኡ ሞት በዓልቲ-ቤቲ ብትብዓት እተቐበሉ፡ ነዚ ውን መንፈስ ኣትሪፍ ክቐበሎ ከም ዝግባእ ኣብ ዘዘኻኸርኩዎ፡ ዘገርም መልሲ ረኽበኩ፡ « ሰበይቲ ምስ እተድልዮ፡ ኣብ ዝወሰንኩሉ እዋን ካልኣይቲ ሰበይቲ ክረክብ ይኸእል እዩ። ኣደይ ግን ሸምጊላ እያ ካልኣይቲ ሓውቲ ክትወልደለይ ኣይትኸእልን » ተባህለኒ።

ካብ ተራ ወታሃደር ኣትሒዙ/ክሳብ ተሰባህቦ ሃጸይ/ናይ ግዳም ልብስታቶም ብዘየገ-ድስ ደቅ-ሰብ ከም ምዃናም፡ ልቦም ሓደ እዩ።

ነዚ ጉዳይ'ዚ ኣብ ዝምልከት፡ ኣብ ትግራይ ዘሎ ባህሊ ካብቲ ናይ መረብ/ምላሽ ብዙሕ ኣይፍልን። ኣብ ተጸራራ-ወገን ድኣ ንሰለፍ እምበር፡ ንኣብነት ሃጸይ-የግንስ ዝበሮ ልቦና-እእምሮን ምክሓድ ዘይከእል እዩ። ዘድንቑ ተመክሮታት ህይወቲ፡ ኣብ «መተማ» እንጻር ድርቡሽ እናተሞገሰ፡ ብዓወት እዩ ዛዚምዎ።

ኣብ ሓውቲ " እተጌ-ድንቅንሽ " ሕሉፍ ኣኸብሮት ከም ዝበሮ ይዝከር። ዮሃንስ ባዕሉ እዚ ስም'ዚ፡ ናይ ኩናት-ጭርሖ ሰራዊቲ ክኸውን ስለ ዝመረጸ እዩም ሰራዊት-ትግራይ ኩናት ምስ ዝከተለ « ድንቅንሽ!! ድንቅንሽ!! » እናበሉ ናብ ጸላእቶም ዝደፍኡ።

እቲ ኣብ መረብ/ምላሽ ፍሉይ ኣገባብ ዝኸተል ናይ ቀብሪ ስነ-ስርዓት እንተተመ-ልከትና እውን፡ ንሬሳ ብመልቀስ ዘሰንዮ ሰልፊ ደቅ-እንስትዮ፡ ብበዓልት-ቤት ዘይኩን -ብሓውቲ መዋቲ እዩ ዝምራሕ።

ተዝካር

ሓደ ካብቶም ፍሉይ ማሕበራዊ ኣገዳስነት ሃልይዎም፡ ብልምድን-ባህልን ንምውታት ዝግበሩሎም ዝኸረታት፡ እዚ ተዝካር ዝበሃል፡ ንዝሞቲ ኣዝማድ ተባሂሉ ዝኣሎ ዓቢ መኣዲ ይዝከር።

ተዝካር፡ ንወላዲ-አሕዋት-ወላድ- ንሰብአይ ሰበይትን ይዳሎ። ኩሎም አዝማድን (ዋላ እውን ብዘረሓቑ ደረጃን-አብ ካልእ ዓዲ ምስ ዝቐመጡን) ቤተ-ክህነትን ድማ ይዕ-ደሙ። ቤተ-ክህነት አቐዲሙ ንዝኸረ ነፍሰ-ሄር ቅዳሰ-ይባርኹ። ብድሕር'ዚ ኩሎም አብ መእዲ ቀረቦም፡ ህየትን/ሰናይ-ግብረ መዋትን ይዝክሩ። ንኩሎም ዝሕወሱ ስኡናት፡ ዝኣክል መግብን-መስተን ይምጽወተሉም።

ተዝካር ዘውዕል ሰብ፡ ጉዳዩ ከድምቕ ብዘለዎ ትሕዝቶ ይዳለወሉ። ሕሩድ ብብዝሒ /ሰዋ-ሚስን፡ ዋሕዚ/ እንገራ-ሕምባሻን እውን ብዝኣክል ይዳሎ-ይዕደልን። ከምዚ'ሉ እቲ እኩብ ዝኸሰዕ-ዝሰሕቅን/ዝሓዝን-ዝድሰትን ኩሉ፡ ምሉእ ለይቲ ብሓባር ይሓድር።

ሓዘን-ደሰታን ዝእመሰሉ ክልተ ተጋጨውቲ-አምራት እዩም ድማ ምስጢር ናይዚ ምድራዊ ህይወት።

አዝዩ ድሙቕ ዝኹነ ተዝካር፡ እቲ ብስም ወላዲ ዝፍጸም እዩ። ተዝካር፡ ክትሰግሮ ዘይ-ክኣል ማሕበራዊ-ግብረ ይበሃል። ምእንት'ዚ ድማ ሰኡናት ከይተረፉ ምውታቶም ንምዝካር፡ ዘድሊ ትሕዝቶ ክኣኻኹሉ ብጸዕሪ ይጻዩ። እዚ ንምትግባር ክሳብ ዘይበቐዮ ድማ፡ ዓመት ንዓመት ከወንዝፍዎ ይጸንሑ። እዚ ግብእ'ዚ ንምፍጸም ብዝጸምድዎ ከቢድ ውራይ፡ ብዙሓት ሰድራ-ቤት አብ ቁጠባዊ-ሚዳ ዓቢ ማህሰይቲ የኸትሉ።

ተዝካር ናይ ምፍጸም ዘሎ ግዴታ፡ ዕቢቱ ንምርዳእ፡ እቲ ተዝካር ከውዕል ዝበለ ሰብ ዘተግብረሉ ኩነታት ንምፍጣር፡ ካልእ ማሕበራዊ-አገዳሰን ዘለዎም ጉዳያት'ውን፡ ሸለል ይበሃሎም። አብ አክለ-ጉዳይ ንኣብነት፡ እዋድቓ መሬት ምድራ-ሸፋ ብምዃን፡ ሰብአይ በዓል-ሓዳር ምስ ዝመውት፡ እቲ መሬት ናብ "ዓዲ" ክምለስ'ዚ እንተኸነ ስርዓቱ፡ ሰይቲ-መዋቲ ተዝካር ከተውዕል ሓገዝ ክኹና ንማለት፡ ምህርቲ ናይቲ መሬት ንሰ-ለስተ-ዓመት ክትጥቀመሉ ይፍቀዳ።

ሰን-ሕገ ብሕታዊ ዋንነት

ብዛዕባ ዋንነት፡ ካብቲ አብ ዝሓለፈ ምዕራፋት እተዘርበሉ ሓሊፍካ፡ ውሑድ እዩ እቲ ዝተርፍ ዘተ። ብሕታዊ ዋንነት-መሬት ከም ዘይፍቀድ፡ ድሮ ተገሊጹ እዩ። ዋንነት መሬት ማለት፡ መሬት ንኸትጥቀመሉ ዝፈቅድ መሰል ድኣ'ምበር፡ ብሕታዊ ንብረት ማለት ኣይከነን።

ብመሰረቱ፡ ወናኒ መሬት ዝበሃል፡ እቲ ብንጉሳዊ-ሰልጣን ዝውክል ህዝቢ እዩ። እዚ ድማ ጥንታዊ-አገባባት ተኹሉ ከከም ዓጹ ክልወጥ ብዝከኣል፡ አብ ትሕቲ ፍሉይ ኩነትን/ጥንቁቕ ምትግባርን፡ መሬት ክትሓርስን -ጸማኻ ክትሓርስን ይፈቅድ።

ብዘይካ ብምኽንያት ከቢድ ሓፈሻዊ-ጸጥታ/ስርዓትን ድማ፡ እዚ ልምዳዊ-ሕገ ምውጋድ ኣይከኣልን።

ብሕታዊ-ዕዮን/ሰሩዕ መደብ-ህይወትን ብዝኸትልዎ ጥቓቦት(ውህላ፡ ከም ውጽኢት ሕጋዊ ፍረ-ዕዮ)፡ ተንቀሳቓሲ-ንብረት ምውናን ይፍቀድ እዩ።እዚ ዋንነት'ዚ«ጥንዘብ»-ተባሂሉ፡ ጥረ ጥንዘብን/ጠለ-ቦጊዕ/ማል/ካልእ እንስሳ ዘ-ቤት ብሓፈሻኡ/ናውቲ ዘቤት-ናውቲ ዕዮን /ዘፈርን-ዝግዛእን ሃላኺ/ብረት...ው.ዘ.ተ.ዝእመሰሉ ንብረት የጠቓልል።

መናበሪ-ቤት እውን ንሕጋዊ-ጉልባብ(አምሳል)፡ ተንቀሳቓሲ ንብረት ተባሂሉ፡ ምስ ጥንዘብ እዩ ፍቕዱ። እዚ ግን፡ አብ ጥንታዊ-ልምዲ እተሰረተ አቱሓሰባ ከይከነን ኣይተርፍን። ከመይሲ፡ ግእዛዊ ርእሰ-ነገድ አብቲ ናይ መጃመርያ ኣሲጋሚ መንሰኡ፡ አብ «አዋንት» እዩ ዝኸተለ ነይሩ። አዋንት፡ ከም ካልእ ንብረት ተጠርኒፉ፡ ምሳሉ እዩ ዘሳግም። ስለ'ዚ ድኣ፡ እተሃንጸ-ቤት እውን ተንቀሳቓሲ-ንብረት ተባሂሉ ከይከውን ?

ጥንዘብ ግና፡ ርእሰ-ማል ስለ ዝኸውን፡ ንወናኒሉ ፍሉይ ምንጪ እቶት'ውን ይኸውን። ምኽንያቱ፡ ወናን-ርእሰማል ዘርእ ኣሕሊፉ ይጸንሕ/ ናውቲ-አብዐርን ንውዕለት ስለ ዘዋፍር/ ንግዲ ስለ ዝግድ፡ ርእሰማሉ ደው ኣይብልን። የዋፍሮ ድኣ። ስለ'ዚ እቲ መሬት ብሓባር ምውናን ዝብል አገባብ ከኸትሎ ዝኸኣል ምድሰካል ትሕዝቶ ማእቶት/ማሕረስ ከይምዕብል ዝፍጠሩ ዕንቅፋት/ ሸለልትነት አብ ክንዲ ምትሓም መደባት/

3- ንተመሳሳልነት ኣብዚ ሃገር'ዚ ዝርከቡ ዓድታትን፡ ናይ ሩሲያ-ሚር ንዝምልከት፡ አብ መው-ዳእታ ክፍሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ፡ አብ ምልክታ ቍ.3 ተመልከት።

ብዝወሓደ ጸዕረ፡ መሬት ኣዚኻ ምምዝማዝ...ዝእመሰሉ ማሕልኻ፡ ብተኸለሎ ድለባ-ገንዘብ ይመዓራረዩ ማለት እዩ።

ውዕላት- ናይ ምትግባርም ኣስገዳድን

ውዕላት ኣብ ቅድሚ መሰኻኸር፡ ብቃል ይፍጽሙ። ዝኸነ ፍጻሜ ድማ፡ ዋሕስ ይፅጉቱ። ዋሕስ፡ንቅኑዕ ኣተረጓጎማ ዕላማ ሰብ-ውዕልን/ቀይድታት ምኽባርን፡ ብነብሱን ንብረቱን ይሕተቱ።

ናይ ውርሻ ሰነ-ሕጊ

ገንዘብ ዘበለ ኩሉ ፍሉይ-ዋንነት ስለ ዝኸውን፡ ክዕደግ/ክሸየጥ/ክልወጥ/ ወይ ንውህበት ክሕደግ ስለ ዝከኣል፡ ከም ውርሻ'ውን ይመሓላለፍ። መብጽዓ ብለባዎ ምስ ዘይህሉ፡ ውርሻ ንተባዕታይ ይኹን ኣንስተይቲ፡ ብደረጃ ዝቐረበ ዘመድ ይመሓላለፍ። ለባዎ፡ ብዘይካ ናይ ጸታ ኣፈላላይ፡ ብቃል እውን ክፍጸም ይከኣል። ኣብ ቅድሚ ኣዝማድ/ኣለው ካብ ዝበሃሉ ደቅ-ዓድን (ኣብ ሰራዩ ንኣብነት፡ ካህን ወይ ጭቃ-ዓዲ) እዩ ድማ ለበዎ ከም ናይ መወዳእታ ድልየት መዋቲ ዝግለጽ። እዚእም ብሓባር ንዝህብዎ ቃል፡ ተቓውሞ ክቐርቦ ኣይፍቀድን።

ወላዲ፡ብምሉእ ሓርነት ንዘለዎ ንብረት ከም ዝመሰሎ ይምድብ። ክሳብ'ውን ንዘይደለዩ ውላድ ካብ ናይ ውርሻ-መሰል ክነጽጎ ይፍቀድ።

ወላዲ (ሰብኣይ-ሰበይቲ) ብዘይ ለበዎ ምስ ዝመውት፡ ንብረቲ ብማዕረ ተመቺሉ ብዘይ ናይ ጸታ ኣፈላላይ ናብ ደቁ ይመሓላለፍ። ብቐድሞ'ዚ ግን፡ ዘይመሰሎ ውላድ (ወዲ ይኹን ንል) ምስ ዝህልው፡ ካብቲ ጠቐላሊ ንብረት-ውርሻ፡ ማዕረ'ቲ መውጽኢ ሓዳር ተባሂሉ ንዝመሰሎ ደቁ እተገብረ ውህበት ዝግምገም ንብረት፡ ነቶም ዘይመሰሉ ይስለዓሉም። ብድሕር'ዚ እቲ ንብረት ብማዕረ ይምቀል።

መሬት-ርስቲ፡ ዋላ'ውን ተወራሲ እንተኹነ፡ ለበዎ ኣየድልዮን። ብልምዓውን-ባህላውን ኣገባብ፡ መንግስቲ ዝህልዎ ናይ ቀዳምነት መሰል ክይሰሓተ እዩ ከመሓላለፍ-ክጥርነፍ-ከምቀልን ዝከኣል።

ብቐድሚ ንጉስ-ዮሃንስ ኣብ ዝኸበረ እዋን፡ ደቅ-ኣንስትዮ መሬት-ርስቲ ኣይወርሳን ዝኸበሩ። ዮሃንስ እዩ ነቲ ሓው ምስ ዘይህሉ ሰበይቲ እውን ትውረስ ዝበል ሕጊ ትግራይ ኣብ ሰራዩ ድማ ክትግበር ኣዊጁ። ኩይኑ ግና፡ ኣብ ዓዲ ክኖበራ ይግባእ። ብዘይካ ተባዕታይ ዘርኢ ምስ ዝሞታ ግና፡ መሬት-ርስቲ ናብ በዓል-ቤተን ዘይኹነ፡ ናብ ቀረባ ተባዕታይ ዘመድ ብወገን ኣቦ ይመሓላለፍ።

*****

V.

ማሕበራዊ ዝምድና

ማሕበራዊ ዝምድናታት ንዝምልከት፡ ኢትዮጵያውያን ብኣፈሻ፡ ደቀ'ባት መረብ/ምላሽ ድማ ብፍላይ፡ እተመሓላለኹ ኣገባባት ዝኸተል ሕሉፍ ኣኸብሮት የዘውትሩ። ከቐይሙ ዝኸለሉ ጌጋታት ንምእላይን/ ክብረትካ እውን ንምርግጋጽን፡ መባእታዊ ሕግታቶም ምፍላጥ ኣድላይ እዩ። ምኽንያቱ ድማ ግዳማውያን መሰሎም ትርጉም ዘይወሃቦም ንኣሸቱ ጉድለታት እውን፡ ጠንቂ ሕማቕ ሳዕቢናት ክኹኑ ስለ ዝኸለሉ።

ፍሉያት ምልክት

አብ ትሑቲ ወርቂ እድያቲ ቀያሕታይ ጽላል-ሃሪ ብእኸብሮት ክኸብር መሰል ዝህልዎ፡ ሃጻይ እዩ ንውልቁ። ብፍቓዱ ግና፡ ንሱ አብ ዘይርከበ፡ ወዱ ኩነ-ዝግብሩ ነገሳታት-አቡና ወይ እላሊ እውን ንእስ ዝበሉ ቀያሕቲ-ጽላል ብዘይካ ወርቂ እድያት ክጥቀሙ ይኸእሉ። ቀያሕ ጽላል፡ ናይ ንጉሰን/ ናይቶም ንሱ ዝፈቐደሎም ልኡላን ብምዃኑ፡ ዓበይቲ-ጅማምንቲ/መራሕቲ-ወረዳ/ በዓል-ነጋሪት -አንስቶምን እውን መገሻ ብዝሕዙ፡ ጽላል-ሃሪ ክጥቀሙ ይፍቀድ። ሕብሩ ግና ቀያሕ ክኸውን ኣይግባእን።

ጽላል ምልክት ሓይሊ-ሰልጣን ሰለ ዝኹነ፡ እቶም ክጥቀሙሉ መሰል ዝፍቀዶም ሰባት፡ አብ መገሻእም ብለይቲ እውን ክይተረፈ ጉቲሮምዎ ይጓዓዙ።

አብ ትሑታን መሳፍንቲ፡ ናይ ላሰታ "ዋግ-ሹም" እዩ ንውልቁ (ከም መራሕ ናይቲ ዝፋኑ ብፍታው ንሕጋዊ ሰሎሞናዊ-ሰርወ ዘረከበ ናይ ዛጌ-ትውልዲ) አብ ቅድሚ ንጉስ እውን ክሳብ ዝቐርብ፡ ነጋሪት ከሠርም መሰል ዝህልዎ። ብዝተረፈ፡ ኩሎም ሰብ-ነጋሪት አብ ቅድሚ ሰራዊት-ንጉስ እውን ነጋሪት ከሠርሙ ኣይፍቀዶምን።

"ሰብ-ቀሚሽ" ምስ ሰራዊቶም ክጥቀሙሉ መሳርያ፡ እምብልታ-መለኸት-ቃንዳ- እዮም። ድምጽታት መሳርያ ኩናት አብ ቅድሚ ልኡላዊ-ሰልጣን ኩነ -ምስ ግዙፍ ሰራዊት አብ ዝጽምበርሉ እዋን፡ ክዳርፍ ይግባእ።

እዚእም እዮም እቶም ንፍሉይ-ክብሪ ዘረጋግጹ ሓበረታ።

ካብቶም ንኡሳን ክጥቀስ ዝግባእ ድማ፡ ኣገዳስነትን/ደረጃን ሰብ-ሰልጣን፡ ብፍቕዲ ተኸተልቶም እውን ምፍላጡ ዝከእል እዩ። አብ ዝገበርዎ ምንቅስቓስ፡ ዋላ'ውን ካብ ቤት ፍንትት ምስ ዝበሉ፡ ተኸተልቶም ብምሉእቶም ደድሕረእም ይሰሰቡ።

ናይ ወግዲ ስነ-ስርዓት

ንላዕለዎት ኣካላት ኩነ/ ክብሪ ምስ ዝግባእም ሰባት፡ አብ ክንድ'ቲ ንመሰታ ወይ ትሑታን ዝምልከት «ኣታ-ኣቲ»፡ «ንስኹም-ንስኸን» እናበልካ እዩ ወግዲ። እዚ ድማ ትግርኛ ምስቲ ናይ ሓባር መበቆል ዘለዎ ቋንቋ-ትግሪ ዝህልዎ ፍልልይ የነጽር። ትግሪ፡ ንዝኹነ ሰብ «ኣታ» ይጥቀም።

መዝነት ዘለዎ ኣኸብሮት ዝግባእ ሰብ፡ ንውልቅኻ ወኪልካ «ጉይታይ» ይበሃል። ብዙሓን ወኪልካ ድማ፡ «ጉይታና»። ንልእልቲ ድማ፡ «እምበይተይ» ወይ «እምበይትና» ይበሃል። ንዘይትፈልጦ በዓል ማእከላይ-ደርቢ፡ «ዓርከይ» ወይ «ኣውተይ» ከኸም ጽታኡ። ኣገባብ ሰነ-ስርዓት ከም ዝሓቶ ድማ፡ አብ መንገዲ ንዘንገፈካ ኩነ -ክትበጽሖ ንዝኸድካ ሰብ፡ ብድሕር ሰላምታ፡ ኩነታት ጥዕና ኣቦ-ኣደ-ሰበይቲ-ደቂ-አዝማድ-ስድራ- ዓዲ.....ክሳብ'ውን ግራውቲ-ጥሪትን ከመይ ከም ዘለው ይሕተት።

ዘይታዊ ኣገባባት

እንዳ-ሰብ አብ ዝኸደሉ፡ ዋና-ገዛ ንጋሻ አብ ዓራት ወይ ዓንገረብ የንብሮ። ከኸም ኩነታቲ ድማ፡ እቲ ጋሻ ካብቲ በዓል ገዛ ዝለዓለ ደረጃ-ሰልጣን ምስ ዝህልዎ፡ ዋና ገዛ አብ ትሑት ዝበለ መንበር እዩ ቦታኡ። ደረጃእም ማዕረ ወይ ድማ ኣፅፋኽ ምስ ዝኹኑ ከኣ፡ ብጉኒ ከፍ ይበሃል። ካብኡ ለጠቕ ዝበለ ምስ ዝኸውን ድማ፡ ዋና-ገዛ አብ ልምዳዊ ቦታኡ ነቢሩ ንጋሻ መንበር የቐርበሉ። አብዚ ዳሕረዋይ ኣብነት ግና፡ ንኣኸብሮት ማዕረይ ተቐመጥ'ኪ እንተተባህለ፡ ንሰነ-ስርዓቲ ቀልዓለም ተገይሩ ለጠቕ ኢልካ እዩ ከፍ ዝበሃል።

መግብን-መስተን ብዝቐረቡ ድማ፡ ንቐድሞ ኣገልጋሊ፡ ሰዲቦም ድማ ዋና ገዛን-ጋሻን ይቐምሱ። እዚ ልምድ'ዚ፡ ንሓለዋ መርዚ ተባሂሉ ይዝውተር። ኣገባቡ ግን ብከኒው-መረብ'ኪ ዝፍጸም እንተኸውነ፡ ብ ኔጅኡስ፡ ኣኸብሮትን-ዕርክትን ንምግላጽ፡ ጋሻ ኑቲ ኣገባብ ኩሊፋ፡ ብእምነት ኩላሶ ወይ መዐሳ የቐድም።

በጸሒ-ጋሻ ዝህልዎ ማሕበራዊ-ደረጃ፡ ካብ ናይ በዓል-ቤት ልዕል ዝበለ ምስ ዝኸውን ወይ ድማ መቐረባ-ፈተውትን ምስ ዝኹኑ እዩ ብፍላይ፡ ኣንስቲ ናብ ሰፈር ኢጋይሽ

ክላትዋ ዝፍቀድ። ነዚ ልምድታት'ዚ እጸቢቹ ዘይመለኽን ኢውሮጳዊ፣ ዝግበረሉ ኣኸበሮት በዚ እውን ከመዝኖ ይኸክል።

መግቢ፡ ምስ ኣገባብ ኣመጋግባ ደቀ'ባት ብዝላኸ መንገዲ፡ ብኢድካ ይብላዕ። ቅድሚ ምጅማር ግን፡ ኣገልጋሊ ከከም ደረጃ ክብሪ ዕዳማት ሓሓሊፉ ኣእዳው የሕጽብ። እዚ ኣገባብ'ዚ፡ ቅድም'ቲ Rinascimento = Renaissance «ሪናሺመንቶ» ዝበሃል መዋእል፡ ኣብ ኢጣልያ እውን የገልግል ነይሩ እዩ።

ብድሕር'ዚ ሰርዓት መኣዲ ይጅመር። ናይ ሕጽቦ ኣገባብ፡ ኣብ መወዳእታ እንደገና ይድገም።

ኩላሶ ምክልላስ፡ ምልክት ምሕዝብት እዩ። በዓል ልኡል መዓርግ ንትሑት፡ ኩላሶ ከቕርበሉ እንከሎ፡ ፍሉይ እምነት የመልክተሉ ኣሎ ማለት እዩ። ትሑት ግና ብእንጻሩ ከምኡ ክገብር ኣይፍቀድን። ኣገልጋሊ እዩ ድማ ኩላሶታት ዘዳሉ። ፍላይ ዕድመ ምስ ዘይግበረሉ፡ ትሑት ምስ ልኡል ሓቢሩ መኣዲ ኣይቅረብን። ደቅ-ኣንስትዮ ብዘይካ በዓል ቤተን፡ ምስ ሰብኡት መኣዲ ኣይቀርባን። ውላድ'ውን ብድሕር ወላዲኡ እዩ መኣዲ ዝቐርብ።

ሰባት ኣብ እተኣከበሉ ቦታ፡ ሓደ ካብ ኣሽበይናታት ሓፍ ኢሉ ክብገስ ምስ ዝደሊ፡ ካብ'ቶም ዝተርፉ ትሑት ወይ ማዕረ ደረጃ ዘለዎም ሰባት፡ ምሳሉ ሓፍ ብምባል ኣኸብሮት ይገልጽሉ። ከምኡ'ውን ኣብ ምምላሱ ኩነ-ካልእ ሰብ ኣብ ዝጽምበርም፡ «ንበሩ» ይበሃል።

ሰብ ለጠቕ-ደረጃ ንልኡላን ሰላምታ ኣብ ዘቐርብሉ፡ ብማዕዶ ምስ ዝኸውን፡ ነጻላም ካብ ዝባኖም ኣውራጃም- ክሳብ መሪት ብሓደ ብርኮም ተዓጺፎም ብክልተ ኣእዳምም ሰለስተ-ጊዜ ባይታ ይጥፍጥፉ። እቲ ሰላምታ ግን ብቐረባ ምስ ዝኸውን፡ ነጻላም ኣውራጃም ብሓደ-ኢዶም ባይታ ይትንክፉ።

ደቅ-ኣንስትዮ፡ ደረጃኦን ብዘይገድስ፡ ኣብ ቅድሚ ዝኹን ሰብ (ንጉስ እውን እንተኹን) ኣኸብሮት ንምግላጽ፡ ርእሰን የድንና። ከምኡ'ውን ካህናት ተልእኹኦም ንምፍጻም፡ እታ ዘይትፍለዮም መስቀል ብክልተ ኣእዳምም ኣቐረቦም የሳልሙ።

ኣብ ፈረስ ተወጢሖም ዝጸንሑ ሰባት፡ ካብእም ብደረጃ ዝለዓለ-ሰብ ምስ ዘንገፎም፡ ወሪዶም ኑቲ ሰብ ከሕልፉ ንማለት፡ ካብ መንገዲ ይእለዩ'ሞ፡ ቡቲ እተጠቐሰ ኣገባብ ሰላምታኦም የቐርቡ።

ልኡል፡ የማናይ ኢዱ ንምልክት-ሰላም ምስ ዘቐርብ፡ ትሑት፡ ክልተ-ኣእዳው ብነጻላ ኣጉልቢቡ ይቐበሉ። ደኒኑ ድማ ኢድ ይሳለም። እቲ ልኡል ግና ፍቕሪ-ኣኸብሮትን ንምግላጽ፡ ነዚ ከልኪሉ ኢዱ ጨቢጡ ሰላምታ የቐርብ።

በዓል ስልጣን ንበዓል ትሑት መዝነት ኣብ ዝገንሓሉ፡ ዋላ'ውን ንከዚድ ጉድለታት፡ ህድላት-ቅሳነት ከየጥፈሉ፡ ብትሑት ድምጺ ይገንሑ።

ኣብ ኣኸባ፡ ብበዓል-ስልጣን ስሙ እተረቐሖ ታሕተዋይ-መዝነት «ኣቢት» ኢሉ መሊሱ ደው ምስ በለ፡ ነጻላኡ ኣውራዳ ከፍ-በል ክሳብ ዘይበሃለ፡ ከምኡይሉ ይጸንሑ። ክዛረብ ምስ ዝደሊ እውን ከምኡ፡ ሓፍ ኢሉ ፊት መዛርብቲ ወይ መራሕ-ኣኸባ ኩይኑ ይዛረብ። ጸታኦም ሓደ ዝኹኑ መሓዞት ብዝተራኸቡሉ፡ ምስዕዓም የዘውትሩ። ምስ ደቅ-ኣንስትዮ እውን፡ እንተድኣ ምስ በዓል-ቤተን ቀረባ ርክብ ሃልዩ ብሕልፊ ድማ ምስ ዓርክ-ርእሲ፡ ኣገባብ ምስዕዓም ፍቕድ እዩ። ቀረባ ኣዝማድ እውን ጸታኦም ብዘየገድስ፡ ተሰዓዲሞም ሰላምታ ይለዋወጡ። እሰላም ግን ዋላ'ውን ምስ ቀረባ ዘመድ፡ ኣብ ኣእዳምም ይሰዓዓሙ።

ጸርፍን-ጸያፍ ዘረባን፡ ኣብ ትሑታን ደርብታት እውን ኣይዝውተርን። ንልኡላን-ደርቢ ዘነጽር ፍሉይ ሰርዓት-ኣገባብ ንወገን ገዲፍካ፡ ኣብ ኩሎም ማሕበራውያን-ደርብታት፡ እሩም ዝኹን ኣገባብ-ሰርዓት እዩ ዓብላሊ።

ኣዝማድ ምስ ዘይኩኑ ሰባት ዝዝውተሩ ማሕበራዊ-ዝምድናታት፡ ኣገባቦም ዝሓለውን-እሩማትን'ኳ እንተኹኑ፡ ሓቅን-ንጽህናን ይጉድሉሎም። እዚ ድማ ምናልባት ሳዕቢን ናይቲ እንዳዊ ኣሰራርዓ ሕ/ሰቦም ከይኩኑ ኣይተርፍን። ኣብ ሞንጎኦም፡ ጽልእ'ኳ

እንተዘይተባህለ፡ ዋሕዲ ምትእምማን-ውድድርን አይሰላንን። ካብዚ እዩ'ውን እቲ ናይ ያዕ-ያዕ መንፈስ ኩነ/ ብዘይጠቅም ጉዳይ፡ ከሳብ ደረጃ ቤት-ፍርዲ ምስሕ-ካብን ዝእመሰሉ ጠባያት፡ ዝውቱራት ዝኹኑ። ንቤት-ፍርዲ ግና ዓቢ እኹብሮትን- ምሉእ ስልጣንን ይእምንሉ።

አኸብሮ/ወይ ኢድ-ንሳኢ ንዝቐመ ስልጣን

ልጅ-አበራ ካብ መስርዕ ሰራዊት-ኢጣልያ እምሊጡ ንዘለዓሎ ናዕቢ ኢድል ምቀጽጸር ምስ ተገብረሉ፡ ባዕለይ (ደራሲ) ምስክር ኩይነ ዝረእኸዎ ኣደ ዘሕዝን ፍጻሜ፡ ነዚ እኹብሮት'ዚ ብግቡእ ይገልጽ።

ክልተ ተኸተልቲ አበራ ተማሪኹም አብ ናይ ቤት-መኻእ "ፎርተ" ንወታዕደራዊ ቤት-ፍርዲ ተወሲኖም ነበሩ። ወታዕደራዊ-ፍርዲ ድማ ብኡንብኡ ስለ ዝትግበር፡ ድሮ እቲ ረሻኒ ጉጅለ አብ ቅድሚ ዳይናታት ተሰሪዑ ነበረ። ከም ዘይተርፎም ድማ ንሞት ተፈረዱ። እተመደበሉም እስተርጓሚ ውሳኔ ቤት-ፍርዲ ምስ ገለጸሉም፡ ክልቲአም ፍሩዳት ብዘይካ ንዕቅት ርእሶም እድኒኖም ብዓቢ ኩርዓት ተቐበልዎ። ብክብሪ ድማ፡ ቀሺ-ገብረ ንዝቐረበሉም መስቀል ተሳሊሞም ናብቲ ዝርሸንሉ ቦታ እምርሑ።

ትእዛዝ መንግስትን/ሕጋዊ መዝነትን እውን ብኣፈሻኡ ተመሳሳሊ እኹብሮት ይግበ-ረሉም። ስም ሕጋዊ-ስልጣን ምርቋሕ ንባዕሉ፡ ኣደ ፍጻሜ ከተግባር ወይ ክዓግት እኻሊ እዩ። ዝባን-መንግስቲ እተባህሉ ጉዳይ፡ ቤት-ፍርዲ እዩ ዳናይሉ።

ብድሕር'ዚ ኩሉ ናዕብታት/ ብግዳም ዝኣተወ ረጽምታት/ ውሽጣዊ ፋሉልነት፡ አብ መንፈስ ህዝብታት መረብ/ምላሽ እቲ «መንግስትን-ትካላቱን» ዝብል ሰውር-አምር፡ ብቅኑዕ አተራጉማኡን-ክብሩን ተዓቂቡ ምጽናሉ፡ እዞ ዘገርም ነገር እዩ።

ካልእ አብነታት ንምጥቃስ፡ ሕማም ተሳገብ ንምጥፋእ፡ መማዘኒታዊ መንግስቲ-ኢጣልያ ንዘውጽእ ትእዛዝ፡ ፈጺሙ ተቐውሞ (ዋላ'ውን ሰላሕታዊ) አይተገብረሉን።

ብ1890ዓ.ም. ካብ ሃገር-ዓረብ/ንባጽዕን ገማግም-ባሕርን ዝኣተወ ሕማም-በዲዶ (ጸሊም በዲዶ) ንምጥፋእ፡ ብመማዘኒታዊ-ስልጣን ዝቐረበ ዕድመ ክታበት ጸረ-ሕማም፡ ሰብእይን ሰበይትን-ቈልዓ-ሸማግል፡ ብፍጥነት ናብ አቢያተ-ሕክምና ተጓዩዩ።

ብድሕር'ዚ እምበአርክስ፡ አብ መረብ/ምላሽ ቅጥፊት-ዓመጽ ብኣቂ ውሑድ ተርእዮ እዩ ምባል ዘገርም ነገር አይክውንን። አብቲ ሕማቕ ኩነታት መማዘኒታዊ ህላዌና /ዘይርጉጽ መደባትና/ተላጋቢ-ሕማማት/ዋሕዲ ዝናም/ሕማም-ጉልሓይ/ተደጋጋሚ ናይ እንበጣ-ወራር፡ ነቲ ሃገር አባሺኖም ጥሚት እውን እንተአኸተሉ፡ ስርቂ-ዓመጽን ነውሪ ምባል አይተረፈን።

አኸብሮት ደቅ-አንስትዮ

ካልእ ፍሉይን ተፈታውን መልክዕ ስነ-አእምሮ ደቀ'ባት አብ ማሕበራዊ-ናብራ፡ንጌል-አንስተይቲ ብፍላይ ዝዘውተር እኹብሮት እዩ። ምዕዶ ጓል-አንስተይቲ፡ አብ ደረጃ ልሉላን ጥራሕ ዘይኩነ፡ አብ ታሕተዋይ ደርብታት እውን ዓቢ ተቐባልነት እዩ ዘለዎ።

ብወርሒ የካቲት 1891 ዓ.ም.፡ ምቁር ጓል-ባህይሉ ወድ-ዑቕባስላሲ -ሰይቲ ቀሺ አይሙት ወድ-ቀሺ አብድ ቆሞስን-ብወርሻ እተመርጸ ጭቃ-ዓድ ጉላ እተባህለ ኣምሳ ገባር ዝነብርዎ አብ ጉልቲ ሰፍኢ ዝኣቱ ሰኡን ቁሸት፡ ንመጀመርያ ጊዜ እተላለኸዋ እዋን ከዝክር።

ቀሺ-አይሙት ዝነበሮ ሃይማኖታውን-ሲቪላውን ድርብ መዝነት ብዘየገድስ፡ እቲ ዝቐሰነ ሰብ ናይዛ ዓለም እዩ። ወትሩ አብ ዘዩድሊ ኣሳብ ጥሒሉ ትረኸቦ። ሕልምታቱ እናተኸተለ ድማ፡ተገዲሱ፡ ቆስጣንጢኖስ-ጲላሙስ...እተወለድሉ ሃገራት ከዋልድ ሒሹ ከብል ይውዕል። ምስ ኢጣልያ-ዚጋታቱን ብዝነበሮ ፍቕሪ፡ ነቲ ዳሕረዋይ-ውላዱ «ገብረንጉስ» ኢሉ ይሰምዮ። ድርብ ትርጉም ናይዚ ስም'ዚ ከብርሃይ ንማለት፡ ናይ መኖም ካብ ነገስታት እዩ እቲ ውላዱ አገልጋሊ (ገብረ) ከኸውን ዝምነሉ ብዝኣተ-ትክም፡ ብታሕጓስ፡ «ንናይ ሮማ ንጉስ እምበር» ኢሉ መለሰለይ። የግዳስ፡ ብዛዕባ ምጥርጣሪ ድኣ ገረሞ። ብዘይካ'ቲ አብ አኸራናት ሰፍኢ ብኣፈሻኡ ገኒኑ ዝነበረ

መቻልሕ-አስማት ኢጣልያ/ሮማ መንፈሱ መሲጦም ዘሕደርሉ ሃሜናዊ-ፍቅር፡ ጣልያን ኩኑ/ንጉሶም፡ ንቀሺ ኢይሙትሲ መን ከይብልዎ ?

ማእከላይ ዘዕድመኣ ወ/ሮ ምቁር በዓልቲ-ቤቱ ድኣ ካብኡ እተፈለየ ጠባይ ዝነበራ። ተባቦ-ፈጣን-መስተውዓሊትን እያ። ወገና፡ ምሳና (ኢጣልያ) እዩ። ካብ ሰፍኣ ነሰመራ እናተንቀሳቆሰት፡ ምስጢራዊ ትእዛዛትና ንደቀ'ባት ተመሓላልፍ ዝነበረት፡ ወ/ሮ ምቁር እያ።

እብቲ እዋን'ቲ፡እብ ምዕራባዊ-ክፍሊ ዝነበሩ ጉልታት ተራሕሪሖም ዝመሓደር መንግስቲ ኣይነበሮምን። ሰፍኣ እውን እብ ተመሳሳሊ ኩነታት እዩ ዝነበረ። እብዚ ግን፡ ምቁር ንል-ባህይሉ ብፍቓድ በዓል-ቤታ፡ ጉዳያት መነባብሮ ዓድ-ጉላ ዳርጋ ብናይ ምልኪ ዓይነት ተመሓደሮ ነበረት። እቲ እብ ትሕቲ እም-ዳዕሮ ሩባ-ቆሓጽየን ብዛዕባ ናይ ሓባር ጥቕምን/ትእዛዛት መንግስትን ንምዝታይ ዝካድድ ዝነበረ ባይቶ ሹማምንቲ-ዓዲ ናይቲ ጉልቲ፡ባዕላ ወይዘሮ-ምቁር እያ ከም ኣቦ-መንበር ትመርሖ። ወ/ሮ ምቁር እያ እውን እቲ ብኣና (ኢጣልያ) ንደቅ-ዓዳ ዝሕተት ዝነበረ ተማእዛዝነት/እምነትን ንመን-ግስቲ-ኢጣልያ «ይዋሓሱ!!!» ትብላሉ ዝነበረት።

እብ ልዕል ደቅ-አንስትዋ ዝዘውተር ናይ ኣኹብሮት ኣገባብ፡ ፍሉይ መላልዮ ህዝቢ-ግእዝ ይመስል። ምክንያቱ ድማ፡ እብቶም ቅውም መነባብሮ ዘለዎም ህዝብታት-ከበሳ ከይተሓጸረ፡ እብ ሓድ-ሓደ ክፍልታት ናይቶም እብ ገማግም ተመሲሶም ምስልምና ብመለማን ዝያዳ ሓንቲ በዓልቲ-ቤት መርዓ ዝፍቀዶም ህዝብታት ዓሊት-ግእዝ እውን፡ ተዓቲቡ እዩ ተሪፉ። ዋላ'ውን እብቶም ምስ ናይ "በጃ" ባእታታት እተወሃሃዱ ህዝቢ ብንዓምር። «መ-ዚንገር» ነዚ ሓቅ'ዚ ዘረጋግጹ፡ ከም ዛንታ ገይሩ ዘቕረቦም መጽና-ዕታት ምንባብ ኣገዳሲ እዩ።

ንል-አንስተይቲ እብ ኢትዮጵያዊ ሕ/ሰብ ዘለዋ ጽልዋ፡ ዝደጋገም ተርእዮ እዩ። ከምኡ ኢሉ ድማ ካብታ ዝናዊት ንግስቲ-ሳባ እትሓዙ ክሳብ'ዚ ዘለናዮ ዕለታት፡ ዝበኣሉ እዋናት ናይ ፖሊቲካ-ምትሕልላኽ ሰጊሩ፡ እብ ክፍለ-ዘመናት ለውጢ ከይተገብሮ ተዓቲቡ እዩ ጸኒሑ። መጻኢ-ዕድል ናይቶም ከምዚ ኣገባብ'ዚ ዝኹተሉ ህዝብታት ከመይ ምኺኑ እውን፡ ካብዚ ኣብነት'ዚ ምርዳእ ዝከኣል እዩ።

ንውልቆም ካብ ህዝብታት-ምብራቕ/ ምስቲ እብ ካልእ ክፍልታት ኣፍሪቃ ዝዘውተር ልምድታት ድማ ብዝጸረረ፡ እብ ልዕሊ ንል-አንስተይቲ ዝግባእ ኣኹብሮት ምዕቃብ ዝኸኣሉ፡ እዞም ህዝብ'ዚ እም ምኺኖም ክጥቀስ ዝግባእ ሓቂ እዩ። እዚ ድማ፡ ናብ ጌጋ ዝመርሖ ተኸእሎ ንወገን ገዲፍካ፡ ሓያል እብ ልዕል-ድኹም ከዘውትሮ፡ ዝሕተት ልሑል ናይ ርህራህ ስነ-ሓሳብ/ስምዒትን ዓብላሊ ምኺኑ የረድእ።

*****

1ይ- ምልክታ

ብዛዕባ ናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-አዋርሕ

እቲ ብእምሳል ሃይማኖት ተዋህዶ እተሰርዐ ናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-አዋርሕ፡ ብመሰረቱ ካብ ናይ «ጳ-ልዮ-እፍሪቃዊ» እተወሰደ ፍቕዲ እዩ። ምእንት'ዚ ድማ ልደተ-ክርስቶስ ካብቲ ብፍቕ-ድና (ኢጣልያ) እተመደበሉ ዕለት፡ ሸውዓተ-ዓመት ድሒሩ ይርከብ። ነዚ ናይ ጳ-ልዮና ዝበሃል አገባብ ተኸቲሉ ድማ፡ ማዕረቶም ናይ ምብራቕ ኢብያተ-ክርስቲያን እናቐጸለ፡ ንሓደ-ዓመት ኣብ 365 መዓልትን ሓደ-ርብዕን (1/4) ይኸፍሎ። ከምዚ'ሉ፡ ነቲ ብመሰረት ጳጳስ-ግሪግ-ርዮምስ XIII፣ እተኣዘዘ ጽገና ብኣና እተገብረ መእረምታ ኣይኸተሎን።

ስለዚ ድማ እቲ ግሪግ-ርዮዊ-ጽገና ተኣታትዩ እንተዝኸውን፡ ብናትና (ኢጣልያ) 1-መስከረም ከጅምር ዝምተገብእ ሓድሽ-ዓመት ዓድ-ሓበሻ፡ ኣብ ቀዳማይ ዓመቲ ብዕለት 12-መስከረም ይብል። ኣብቶም ሰዓቦም ዝመጹ ሰለስተ-ዓመት ናይቶም «ቢዘስቲለ» Bisestile = Leap Year ተባሂሎም በብዙርያ 4 ዓመት ዝደጋገሙ ድማ፡ ሓድሽ-ዓመት ዓድ-ሓበሻ ብዕለት 11 መስከ-ረም ይብገስ።

ብናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-አዋርሕ እዚ «ቢዘስቲለ» እተባህለ ዓመት ንምፍጥ፡ ፍቕዲ ዓመተ-ምህረት ብ 4 ይምቀል፡ ተረፉ 3 ምስ ዝኸውን ድማ፡ እቲ ዓመት «ቢዘስቲለ» ይበሃል። ንኣብነት፡ 1895 ዓ.ም. (1895:4 = 473+3) «ቢዘስቲለ» ይኸውን። እዚ ዝኸውንሉ ድማ እቲ ንሕና (ኢጣልያ) እንጽብጽቦ መዋእል፡ ኣብ 1ይ ዓመት ከጅምር ከኸውን ኣንከለ። ፍቕዲ መዋእል ኢትዮጵያ ካብ ባይ(0) ስለ ዝጅምር እዩ።

ምእንት'ዚ፡ 1900 ዓ.ም. ብናይ ኢትዮጵያ ፍቕዲ (ካብ 12 መስከረም 1907 ጀሚሩ ክሳብ 10 መስከረም 1908 ናይ ግሪግ-ርዮዊ ዓ.ም. ዘሎ እዋን የጠቓልል) ሰሩዕ ዓመት ይኸውን፡ ከምእውን 1901-1902። 1903 ግን «ቢዘስቲለ» ይበሃል።

ዓመት ኢትዮጵያ ብ 12 አዋርሕ ዝቐመ እዩ። ነፍሰ-ወክሪም ድማ 30 መዓልቲ ይጽብጽብ። እቲ ዓመት ሰሩዕ ዓመት ምስ ዝኸውን፡ ኣብ መወዳእታ 5-መዓልቲ ተረፍ የዋሃልል። «ቢዘስቲለ» ምስ ዝኸውን ድማ 6-መዓልቲ የትርፍ። እዞም ከምዚ'ሉም ዝተርፉ መዓልታት፡ ካብ ቋንቋ-ግሪክ ብዝመጸ ቃል፡ «ጳጳሚ» ይበሃሉ። ጳጳሚ በዚ ተጺሉ ዝቐርብ ስርዓት፡ ኣስማት ወንጌላውያን ይወሃቦም፤ እቶም ኣብ ቀዳማይ ዓመት ናይቲ ዙርያ ዝእትው መዓልታት ን ቅዱስ-ማርቆስ ይበሃሉ/ እቶም ናይ ካልኣይ ዓመት ን ዮሐንስ/ ናይ ሳልሳይ ን ማቴዎስ/ እቶም 6 መዓልቲ ናይቲ «ቢዘስቲለ» ዝኸውን ራብዓይ ዓመት ድማ፡ ን ሉቃስ ይበሃሉ። እቲ ዓመት ድማ ስም ናይቲ ጳጳሚ ዝባረኸ ወንጌላዊ ይወሃቦ። ማለት እቲ ቀዳማይ ዓመት ዘመነ-ማርቆስ ይበሃል/ እቲ ካልኣይ ዘመነ-ዮሐንስ....ወ.ዘ.ተ.

ኣስማት አዋርሕ-ምክትታሉምን ከምዚ ዝሰዕብ እዩ፡ 1-መስከረም/ 2-ጥቅምት/ 3-ህዳር/ 4-ታህሳስ/ 5-ጥር/ 6-የካቲት/ 7-መጋቢት/ 8-ሚያዝያ/ 9-ግንቦት/ 10-ሰኔ/ 11-ሓምሌ/ 12-ነሐሴ፡ ብድሕረአም ድማ ጳጳሚ ይሰብዩ።

ነዚ ስርዓት ተኸቲልካ፡ ንናይ ኢውሮጳን-ኢትዮጵያን ዓውደ-አዋርሕ ዘጸጸር ሰሌዳ ብቐሊሉ ክሰራዕ ይከኣል። ዝሰዕብ ሰሌዳ ንኣብነት፡ ካብ 1895-1900 ዓ.ም. ዘሎ እዋን ይምልከት።

ዕለት-ሐደ ናይ መርሐ	ናይ ኢትዮጵያ ዓመታዊ ዓውደ-አዋርሕ					
	1895 በዘከተለ	1896 ሰኞ	1897 ሰኞ	1898 ሰኞ	1899 በዘከተለ	1900 ሰኞ
	ብ ማረከርያዊ ዓውደ-አዋርሕ ክትርጎም እንከሎ					
መስከረም	11 Sep. 1902	12 Sep. 1903	11 Sep. 1904 -Bis.	11 Sep. 1905	11 Sep. 1906	12 Sep. 1907
ጥቅምት	11 Oct. "	12 Oct. 1903	11 Oct. 1904	11 Oct. 1905	11 Oct. 1906	12 Oct. 1907
ሕዳር	10 Nov.	11 Nov. 1903	10 Nov. 1904	10 Nov. 1905	10 Nov. 1906	11 Nov. 1907
ታህሳስ	10 Dic. 1902	11 Dic. 1903	10 Dic. 1904	10 Dic. 1905	10 Dic. 1906	11 Dic. 1907
ጥር	9 Jan. 1903	10 Jan. 1904 -Bis.	9 Jan. 1905	9 Jan. 1906	9 Jan. 1907	10 Jan. 1908 -Bis.
የካቲት	8 Feb. 1903	9 Feb. 1904	8 Feb. 1905	8 Feb. 1906	8 Feb. 1907	9 Feb. 1908
መጋቢት	10 Mar. 1903	10 Mar. 1904	10 Mar. 1905	10 Mar. 1906	10 Mar. 1907	10 Mar. 1908
ሚያዝያ	9 Apr. 1903	9 Apr. 1904	9 Apr. 1905	9 Apr. 1906	9 Apr. 1907	9 Apr. 1908
ግንቦት	9 May 1903	9 May 1904	9 May 1905	9 May 1906	9 May 1907	9 May 1908
ሰኔ	8 June 1903	8 June 1904	8 June 1905	8 June 1906	8 June 1907	8 June 1908
ሐምሌ	8 July 1903	8 July 1904	8 July 1905	8 July 1906	8 July 1907	8 July 1908
ኅዳር	7 Aug. 1903	7 Aug. 1904	7 Aug. 1905	7 Aug. 1906	7 Aug. 1907	7 Aug. 1908
ጳጉሜ	6- 11 Sep. 1903	6- 10 Sep. 1904	6- 10 Sep. 1905	6- 10 Sep. 1906	6- 11 Sep. 1907	6- 10 Sep. 1908
	ዘመነ- ሉቃስ	ዘመነ- ማርቆስ	ዘመነ- ዮሀንስ	ዘመነ- ማቴዎስ	ዘመነ- ሉቃስ	ዘመነ- ማርቆስ...

ናይ ኢትዮጵያ ሰሙናዊ መዓልታት፡ ምስቲ ናይ ኢውሮጳ ይሳነ እዩ። እሁድ -ሰኞ -ማክሰኞ -ሮብ -ሓሙስ -ዓርብ -ቅዳሜ፡ ይበሃሉ።

እብ ናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-አዋርሕ ፍሉይ ቆላሕታ ዝግብእም፡ እቶም በብወርሒ ኣብ እተወሰነ መዓልቲ ዝኸበሩ በዓላት እዮም።

ዕለት 12 ናይ ነፍስ-ወክፍ ወርሒ፡ ቅዱስ-ሚካኤል ይበዓል። ዕለት 21፡ ማርያም-ድንግል። ኣብርሃም-ይሱሓች-ያእቆብ፡ ብዕለት 28 ይኸብሩ። መድሃኒ-ኣለም ዕለት 29 ይውዕል።

ብቀሊሉ ከም ዝገንዘብ፡ እዚ በዓላት'ዚ፡ ሃይማኖታዊ ብጽሑት/ ወታሃደራዊ-ተውሃቦ/ ጼጉ-መላጂት/ ባህላዊ-ዕቃብ ስማዊ-መበቆል/ ክርስትያናዊ-ተሃድሶ የዘኻኸር። እዚእም እዮም ድማ እቶም ኣርባዕተ-መእዘን ንጥራላውን-መንፈሳውን ህይወት ደቀ'ባት ቀይዲ ዝኹንዎ መትከ-ላት።

ዝገበየ ድምቀት ዝወፃዕ ዓመታዊ-በዓል፡ መስቀል እዩ። እዚ ኣከታቲሉ ን ሳልስቲ ዝቐጽል ኣውደ-ዓመት'ዚ፡ ብ 16 መስከረም ይጅምር። እቲ ካብ መፋርቕ ወርሒ ግንቦት እትሓዙ ክሳብ ፍርቂ መስከረም ዝኖዋሕ ናይ ክረምቲ አዋርሕ በዚ ስለ ዝድምደም፡ መስቀል ከም ተስፋ ጽቡቕ ምህርቲ፡ " ሲቪላዊ " በዓል እዩ'ውን ምተባህለ። ኣብዚ ወርሕ'ዚ፡ ከም ወርሒ-ግንቦት ኣብ ኢጣልያ፡ ከበሳ ብምልኡ ዕምበባ ይኸውን።

በዓል-መስቀል፡ ብኃይላ/ ውድድራት/ ደርፊ/ ሆየ-ሆየ/ተኹሲ ብረት...ወ.ዘ.ተ. ይደምቑ።

እብ ናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-አዋርሕ ብስም ማርያም ዝውዕሉ በዓላት ብዝሕ ዝበሉ ብምዃናም፡ ኩሉም ምጥቃስ እየድልን። ካብእቶም ግን ዝደገ አገዳስት ዝግበረሉም፡ እቲ ብሓደ-መስከረም ብዓቢ ድምቀት ምስ ዮሃንስ-መጥመቕ ሓቢሩ ዝውዕልን፡ እቲ ብ 29 ታሕሳስ ዝበዓል በዓል ልደትን እዮም። በዓል ልደት፡ ኣብ'ቶም ዓመታት ኢትዮጵያ " ቢዘስቲላ " ዝኹንሉ፡ ብናይ ኢውሮጳ 7 ጥሪ ይውዕል፡ ኣብቲ ሰሩዕ ዓመታት ግን፡ ብ 8 ጥሪ ይበዓል። ካለም ድማ ብዕለት 28 ዕለት 30 ናይቲ ሰዓቡ ዝመጽእ ከም ብጹእን ዝፍለጥ በዓል፡ ጽብብ ዝበለ ጸም ይግበረሉም።

ብስርዓት ቤተ-ክርስትያን ኢትዮጵያ ዝምደቡ ጸም፡ ብዙሓት-ጽንኩራትን እዮም። ብዘይካ ልም-ዓውያን ዓርበ-ረቦዕ -ካብ ፋሲካ ንጸንጠቆስጠ ዘለው ገዲፍካ-እዞም ዝሰዕቡ መዓልታት ይዝኩሩ፡

1ይ ጸም፡ እቲ ን 15 መዓልቲ ዝጽወም ፍልሰታ

2ይ = ፡ 55 መዓልቲ ዝጸንሕ ዓዚይ-ጸም

3ይ = ፡ 41 = ፡ ጸመ-ነብያት

4ይ = ፡ 40 = ፡ ጸመ-ሃዋርያት

5ይ = ፡ ንጸመ ፋሲካ ብ 3 መዓልቲ ዝመርሖ ጸመ-ነውየ

እዚ ድማ ንጸም ድሮ-በዓላት ንወገን ገዲፍካ እዩ።

እብ መዓልቲ በዓላት ዝበሃሉ ቀዳመ-ሰንበት፡ ጸም ኣይጽወምን። ክርስትያን ዘበሉ ኩሉም ንጸም ብጥንቃቄ ይከታተሉ። ካብ ስጋ ጥራሕ ዘይኩነ፡ ዝኹነ ምስ ስጋ ዝሓመድ ምግባታት እውን (ጠስሚ-ጸባ-ዓሳ...) ክልኩላት እዮም።

ዘይቅወማት በዓላት፡ ንናትና (ኢጣልያ) ብዝመስል ኣገባብ፡ ብፋሲካ ይውሰኑ። ንመዓልቲ ፋሲካ ዝውሰን ድማ፡ እብ እስክንድርያ-ግብጺ ዝኸበረ ናይ ተዋህዶ " ብትርያርክ " እዩ። ምርኩሳ ጸብጸቡ፡ እቲ ከም ናይ " ሰማእታ " ወይ ናይ " ዲዮክለጽያ " (284 ዓመት ቅ-ል.ክ.) ዝፍለጥ መዋእል ኩይኑ፡ ብዝተመሓለለኽ ናይ ፍቕዲ ኣገባብ ኣብቲ De emendatione temporum ዘርእስቲ ዓቢ ጽሑፍ ተገሊጹ ይርከብ።

«ሰካሊጀሮ» ከም ዝእምኖ፡ እስክንድራውያን እዮም ነቲ ብመሰረት ሓዳስ-ወርሒ ዝውሰን ፋሲካ ዝሕብሩ በብ 19 ዓመት ዝፍጸሙ ዙርያታት፡ ንመጀመርያ ወሲኖም ይብል። ስለ'ዚ እዩ'ውን ካብ ጥንቲ-ዘመናት እትሓዙ ንመላእ ኣመንቲ-ክርስትና ዘገልግል ምውሳን ዕለት ፋሲካ ንናይ እስክንድርያ-ብትርያርክ ቀዳምነት ዝፍለጠሉ።

እብ ዝሰንበ እዋናት ብዘጋጠሙ ፍጻሜታት እዮም ቀጺሉም ላቲናውያን ኩኑ ግሪካውያን በብ-ወገኖም፡ ብዝተፈላለየን-ርእሱ ዝኸኣልን ኣገባብ እናተጠቐሙ መዓልቲ ፋሲካ ክውሰኑ ጀሚሮም። ናይ እስክንድርያ ቤተ-ክርስትያን ግን ሃጊት ቡቲ ጥንታዊ ኣገባብ ይጥቀም።

ካዚ ምሉእ ዘይኩነ ሓበረታ ንምድምዳም ድማ ከጥቀስ ዝገበእ፡ እቲ ብዘመነ " ጁልዮ-ቸዛሪ " (ቂሳር) ኩነ "ኣውጉስቶ" ብህይወቱ ዝኸበረ«ዲዮስኮሮ-ሲኩሎ» ከም ዝምሰክሮ፡ እቲ ብመሰረት

30 መዓልታት ዝፈቐዱ 12 አዋርሕ ጳጉሜ ወሲኸኳ ዝማላእ ዓመት ናይ ግብጺ ዓውደ-አዋርሕ፡ ማለት እቲ ሰዓቢም ኢትዮጵያውያን እውን እተኸተልዎ ፍቕዲ፡ ቅድም'ቲ ናይ «ጳ-ልያኖ» እዩ ዝነበረ። እዚ ናይ ጳ-ልያኖ እዩ'ውን ነቲ 30 መዓልቲ ዝፍቐዶም 12 አዋርሕ ክህልው ዝወሰነ አብ ግብጽን-ኢትዮጵያን ዝጸንሐ አገበብ-ፍቕዲ ተፈጸመ።

እዚ ድማ፡ ንኢትዮጵያ ብዝምልከት፡ ቅድሚ ናይ "አግኣዚ" ወራር ዝአተወ ይመስል። ምክንያቱ፡ አግኣዚ ንባዕሉም በቲ አብዚ ቦታ'ዚ ዝጸንሐም ኣስማት አዋርሕ እዮም ተጠቒሞም። ኣስማት ናይ'ቶም አዋርሕ ድማ፡ ብቋንቋ-ግእዝ ኣይትርጎምን።

2ይ- ምልክታ

አብ መረብ-ምላሽ / መሬት-ከረን ዝዘውተሩ ሚዛን-ስፍርታትን

እከፋፍላ ግብረ ኩነ ምስ ደቀ'ባት ክህሉ ንዝገለል ንግዳዊ-ንጥፊታት ንምምሕዳር፡ እቲ አብዚ ቦታ'ዚ ዝዘውተር ሚዛን-ስፍርታት ምስቲ ናትና (ኢጣልያ) ዝህልዎ ዝምድና ምፍላጥ፡ እድላይ እዩ። ምእንት'ዚ ድማ፡ እቲ አብ መረብ/ምላሽን ጥቓኡ ዝርከብ ተዛማዲ መሬት-ከረን ዝዘውተሩ ስፍርታት፡ ከምዚ ዝሰፊብ ምዃኖም ይግለጽ።

አብ መረብ/ምላሽ

ራሕቂ ዝልክዑ ስፍራ

እመት፡ እቲ ካብ ኩርናዕ ኣትሒዙ-ክሳብ ማእከላይ ኣጸብዕ ናይ ዝርጉሕ ኢድ ዘሎ ራሕቂ ይሕብር። ነዚ ዝልክዕ ሰብ ቁመቱ ብዘየገድስ፡ ብዓዳኒ እውን ንሸያጢ ክቐርበሉ ይኸእል። አብ ዓዲ ዝለለሙ ዓለባታት ጋቢ፡ ንእመት ዕጽፊ እናወሰኸኳ እዮም ዝልክዑ።

ዕጽፊ ድማ፡ ቁመት ማእከላይ-ኣጸብዕ እዩ።

ክብር ዝበሉ ዓለባን፡ ካብ ወጻኢ ዝኣትው ዓለባ ጡጥን ግን፡ ዕጽፊ ኣይወድቑምን።

ማእከላይ ራሕቂ ኣድ-እመት = 50 cm. (ሰንቲሙተር) ኣበሉ ይኸውን።

ስድራ፤ዳርጋ ፍርቂ-እመት እዩ። ካብ ጫፍ ዓባይ-ዓባይቶ ክሳብ ጫፍ ማእከላይቶ ኣጸብዕ-ኢድ ዘሎ ራሕቂ ይሕብር።

መጽዓን፤ሰኹሚ እንስሳ-መጽዓን፡ ዝጠምር ምራን-ቐርብት እዩ። ኣድ-መጽዓን፡ 24 እመት እዩ። ዳርጋ 12 ሚትሮ ኣበሉ ድማ ይግመት። ንውሕ ዝበሉ ራሕቂታት ንምልክዕ የገልግል።

ዝባን ወይ ገጽ-መሬት መለክዳ።

መዓልቲ-ጽምዲ፣ ጽምዲ-ብዕራይ እብ ሓደ-መዓልቲ ዝውዕሎ ዕዮ ይሕብር። ሕርሻዊ ስፍሓተ-መሬት ንምልካዕ እዩ ውን ዘገልግል። ከከም ዝውዕልዎ ጽምድታት ድማ በዚ መለክዕ ዚ ዝግመቲ ግራውቲ፣ መዓልት-ጽምዲ / መዓልት ክልተ-ጽምዲ / መዓልት ስለስተ-ጽምዲ... ይበሃሉ።

እዚ መለክዕ ዚ ግን፡ ከከም እውራጃኡን - ዝስዕብ ፍልልይ ባህርያት መሬቲን (ሰለ ዚ እውን ከከም ጻዕራ-ዕዮኡ) ይፈላል እዩ።

እብቶም ስለስተ እገደስቲ ዝበሃሉ ወረዳ፡ መዓልት-ጽምዲ ዝህልዎ ስፍሓት ከምዚ ዝስዕብ እዩ።

- እብ ሓማሲን-ሰራዩ «መዓልት-ጽምዲ» ከበሃል እንክሎ፡ 1500 ሜትር / ትርብዒት ኣቢሉ ይግመት።

- እብ ኣክላ ጉዛይ ግን፡ እቲ መሬት ልስልስ ስለ ዝብል፡ ዳርጋ ዕጽፊ ይኸውን።

መስፈር እኸሊ

ብዘሕ ዝበሉ ኪ እንተኸውን እቶም ብሓባር «ሚዛን» ተባሂሎም እብ ግብረ ዘገልግሉ ስፍርታት፣ እሲ ወይ ካዕቦ / ዝበታን እዮም።

እሲ ወይ ካዕቦ፡ ራብዓይ-እፍ (1/4) ዝበታ ብምኽኻም፡ ሓባር-ረጅሒ መስፈር እኸሊ ከበሃሉ ምተኻለል።

እብ መላእ ዚ መሬት፡ እስማት-ዝምድናን መስፈርታት ሓደ እኪ እንተኸውን / ትሕዝቶኦም ከከም ዕዲጋኡ ይልውጥ። ነዚ ዝውስኡ ድማ፡

1ይ- እብ ሓማሲን፡ ዕዲጋ-ጸዓዘጋ እዩ -

2ይ- እብ ሰራዩ፡ ዕዲጋ-ኩዶፈላሲ -

3ይ- እብ ኣክላ-ጉዛይ፡ ዕዲጋ-ሓመስ - እዮም።

ብቐድሞ ቲ 10 ዓመት ዝጸንሐ መግዛእቲ-ትግራይ (1879 -1889 ዓ.ም.)፡ እብ መረብ/ምላሽ እዞም ስለስተ እተጠቐሱ ዕዲጋ እዮም ንምሉእ ንግዳዊ-ንጥፊ ናይ ዚ ዞባ ዝመርሑ ነይሮም።

ዕዲጋ-ጸዓዘጋ፣ ብቐዳም / ዕዲጋ-ኩዶፈላሲ፣ ብሰሉስ / ዕዲጋ-ሓመስ ድማ ከም ስሙ ብሓመስ እዮም ዝውዕሉ ዝከበሩ።

እብ ኣክላ-ጉዛይ ዝዝውተር ስፍራ እቲ ዝኣለስ ኩይኑ፡ ዝዓበየ ስፍራ፡ ናይ ሰራዩ እዩ። ነዚ ክልተ-ስፍርታት ማእ-ከላይ ገምጋም ምስ ዝዝበረሉ ድማ፡ እብ ሓማሲን ዝዝውተር ስፍራ፡ 3/5 (ስለስተ-ሕምሲት) ናይቲ እብ ሰራዩ ዝዝውተር ክኸውን እንክሎ፡ ብናይ ኣክላ-ጉዛይ ዓቕን ድማ፡ 2/5 (ክልተ-ሕምሲት) ኣቢሉ ይኸውን።

ንሰፍራ ዘገልግሉ ናውቲ፡ ብዕንጸይቲ ወይ ብላኻ ይሰርሑ።

ሚዛን እኸሊ ድማ፡ ብኹምሮ እምበር፡ ኣይምድመድን።

አብ መረብ/ምላሽ ዝዘውተሩ «መስፈር-እኽሊ» ብሰሊዖ

እስማት-መማዝንትን		ትሕዝቶኡ ብሊትሮ					
		እብ ሰራዩ		እብ ሓማሲን		እብ እክለ ጉዛይ	
	ይኸውን						
ትሕተ-ረባሕታ							
ፈረቓ-ሸልዖ	ፍርቲ-ሸልዖ	-	40	-	24	-	16
ሸልዖ	2 ፈረቓ-ሸልዖ	-	80	-	48	-	33
ክፋለ-	2 ሸልዖ	1	59	-	96	-	67
እንትዓ ወይ ጸዓ	2 ክፋለ-	3	18	1	93	1	35
ምዕሮ	2 እንትዓ	6	37	3	87	2	71
ካዕቦ ወይ ዕሲ	2 ምዕሮ	12	75	7	75	5	42
ረባሕታ							
ንፍቲ	2 ካዕቦ	25	50	15	50	10	85
መሰለሰ	3 ካዕቦ	38	25	22	25	16	27
ዝታ	4 ካዕቦ	51	00	31	00	21	70
እንፍቕቲ	2 ዝታ	102	00	62	00	43	40
ጃዒት	2 እንፍቕቲ	204	00	124	00	86	80
እንጥላም	2 ጃዒት	408	00	248	00	173	60
ካዕቢ	2 እንጥላም	816	00	486	00	347	20

ሚዛን ናይዚ ስፍርታት'ዚ ናብ ኪሎግራም ንምልክት፡ እኽሊ-መሸላ እዩ ናይ ሓባር-ረጅሐ። ብመሰርት'ዚ ድማ፡

ሓደ-ካዕቦ መሸላ፡ አብ ሰራዩ - 8,75 ኪሎግራም ይምዘን።

አብ ሓማሲን- 5,300 " "

አብ እክለ-ጉዛይ- 3,700 " "

ከምዚ'ሉ እተወሰነ ድማ፡ ማእከላይ ሚዛን መሸላ= 0,686 ኪሎግራም ንሓደ-ሊትሮ ስለ ዝግመት እዩ።

ስፍራ-ፈሰሰቲ

እብ ሰራዊ ዝዘውተሩ ስፍርታት፡ ኣስማቶም ኩነ ዓቕኖም ልክዕ ከምቶም እኸሊ ዝስፈረሉም እዮም። እቶም ንመለከዒ ዘገልግሉ ናውቲ፡ ብመሬት ይስርሑ።

እብ ኣማሰን፡ ጠስምን-መዓርን ብ «ጣሳ» ይስፈር። ጣሳ ብመሬት ዝስራሕ መስፈሪ ኩይኑ፡ ትሕዝቶኡ ዳርጋ 3-ሊትሮ ኣቢሉ ይኸውን።

እብ ኣከለ-ጉዳይ ዝዘውተር መስፈሪ፡ ተመሳሳሊ እዩ፡ «ፊዮ» ግና ይበሃል።

ኣደ-ፊዮ ዳርጋ 4-ሊትሮ ይጸውር።

ብዘይካ'ዚ እም ድማ እብ ምሉእ መረብ/ምላሽ ዘገልግሉ ካብ ኤውሮጳውያን ኣተወሰዱ 2 መስፈርታት ይዘውተሩ፡

ጥራመዝ ኣሰሰንቲ፡ ኣደ-ሊትሮ ይስፈር። እቲ ጠራመዝ፡ ውዝቢ-ኣበሻ ኣገዮም ዝጠቀሙ «ኣሰሰንቲ» እተባህለ ኣልኮላዊ-መስተ ዓሺጉ እዩ ድማ ካብ ገማግም ንከበሳ ዘለኣኸ ዝሰበረ።

ኩባዶ ኤውሮጳዊ-ሰራዊትና ስንቂ-ሲጋ ዝፅሸጉሉ ታኒካ (ሰቃጥላ) እዩ። ተቐጥቲጡን-ተጋፊሑን 25-ሰንቲሊትሮ ኣቢሉ ይጸውር። ውሑድ-ትሕዝቶ እኸሊ፡ ብኩባዶ እውን ይስፈር እዩ። እዚ ስፍር'ዚ ካብ መረብ ኣሊፍካ፡ እብ ፅዳጋ ዓድዋ እውን የገልግል።

ግምት ሚዛን

እብ ምሉእ መረብ/ምላሽ ንዝዘውተሩ ሚዛን ብኣባር ዝረ-ቐሓ፡ «ቅርሺ-ብጠራ ማርያ-ተረዛ» እዩ። ብናትና (ኢጣልያ) ፅሰሪታዊ ናይ ኣክፋፍላ ኣገባብ ድማ፡ 27-ግራም ኣቢሉ ይምዘን።

ሚዛን 16-ቅርሺ ተመዚኑ ዝኸውን 0,432 ኪሎግራም፡ «ነጥሪ» ይበሃል።

ነጥሪ ብፈረቓ (1/2) / ርባፅ (1/4) / ስምኒት (1/8) ... ተመቂሉ፡ ንዝስዕብ ኣገባብ ይኸተል፡

ፈረቓ-ነጥሪ 8 ቅርሺ ይምዘን = 216 ግራም ምዃኑ እዩ።

ርባፅ-ነጥሪ 4 ቅርሺ ይምዘን = 180 " " "

ጥዑም-ነጥሪ 2 ቅርሺ ይምዘን = 54 " " "

ሕልቂ 1 ቅርሺ ይምዘን = 27-ግራም ድማ ይምዘን።

ንደቀቕቲ ሚዛን ድማ፡ ሕልቂ እብ 16 ክፋል ተመቂሉ፡ «ደርጊም» ይበሃል።

***

አብ ምድሪ ከረን

ናይ ራሕቂ ስፍራ

አብ መሬት-ከረን ዝዘውተሩ ስፍራታት፡ በቲ አብዚ ዞባ'ዚ ዓብላሊ ዝኾነ ቋንቋ-ትግሪ ይድመዱ።

አመት፡ ምስ ናይ መረብ/ምላሽ ሓደ እዩ ዓቕኑ።

ሰድረኛ ከም ናይ መረብ/ምላሽ ኩይኑ፡ ፍርቂ-አመት እዩ ገምጋሙ።

ጸፍረኛ ናይ መረብ/ምላሽ መጽዓን ይመስል። አብ መሬት ከረን ግን፡ ብ አመት ይልካዕ። ብ-ካፈሻኡ ግና፡ ሓደ-ጸፍረ = 12 ወይ 24 አመት እዩ ራሕቁ።

ዓቕን ዝባን-መሬት ትሕዝቶ እኽልን

አምዕል-ጣወል፡ (መዓልቲ-ዕዮ)፡ ብጽምዲ-ብዕራይ አብ ሓደ-መዓልቲ ከሕረስ ዝክእል ዝባን-መሬት የመልከት። ብግምት 2500 ሜትሮ-ትርብዒት እቢሉ ይኸውን።

ትሕዝቶ እኽሊ ንምስፋር፡ ከፋ-ሎ እዩ ከም ናይ ሓባር መስፈር ዘገልግል። ብቐጽሊ-ስዩ/ቐርበት-ጠልን ዝሰፈ ሰፊ ትሕዝቶ ሓደ-ከፋ-ሎ = 5,20-ሊትሮ እቢሉ ይኸውን። ብሚዛን ድማ እንተድኣ ሓደ-ሊትሮ ፈላሲ=0,686 ኪሎ-ግራም መሸላ ኩይኑ ሚዛኑ፡ ሓደ-ከፋ-ሎ= 3,600 ኪሎ-ግራም መሸላ ምዃኑ እዩ።

ረባሕታን- ትሕተ ረባሕታን ናይዚ ስፍራታት'ዚ ንምንጻር፡ እዚ ዝስዕብ ሰሊዳ ንመልከት፡

ዝበታ 4 አብዒላ እዩ 124 ሊትሮ ዳርጋ እቢሉ ይጸወር።

አብዒላ 6 ከፋ-ሎ = 31 ሊትሮ = = =

ከፋ-ሎ 2 ሽልዖ = 5,20 ሊትሮ = =

ሽልዖ 2 ጋብእሽልዖ እዩ 2,60 = = =

ጋብእሽልዖ 2 ካፈን እዩ 1,30-ሊትሮ = =

ካፈን =ክልተ አእዳውካ ብጽምዲ አሕቢርካ እትሕዞ ዕማኹ እዩ።

ተመልከት፡ አብ መሬት-ቢላን ዝዘውተሩ ስፍራታት፡ ነዞም ክጥቀሱ ዝጸንሑ አገባብ ይኹተሉ። አብ መሬት-ከረን ዝርከቡ ካልእት ህዝቢ-ብሄርን ግን፡አሰማት ናይቲ ስፍራታት ድኣ አይለውጡ እምበር፡ዓቕን-ትሕዝቶኦምን ይፈልይዎም እዮም። ንኣብነት፡ አብ ህዝቢ-መንሳዕ ትሕዝቶ ከፋ-ሎ ነብቲ ናይ ከረን ለጠቕ ድኣ ይበል'ምበር፡ አብዚ'ውን 4 አብዒላ= ሓደ-ዝበታ ይብልዎም ንሓደ-ዝበታ ዝመሰል ስፍራ፡ አብ ብንዓምር ሞኽላዓት ይበሃል።

ስፍራ ፈሰስቲ፡ ጠሰሚ-መዓር...ወ.ዘ.ተ. ዝእመስሉ ፈሰስቲ ብ ታናኻት ይልከዩ። ትሕዝቶ ታናኻት ዓቕሚ ሽልዖ ኩይኑ፡ ዳርጋ 2 ሊትሮ-ፈረቓን ይጸውር። ታናኻት አብ ብን-ዓምር፡ «ሞኽላዓት» ይበሃል።

አብ መሬት-ከረን ክብሪ ዘለዎም ሃለኹቲ፡ ብሚዛን ይልከዩ። 27 ግራም እቢሉ ዝምዘን ቅርሺ ማርያ-ተረዛ፡ «ርያል» ተባሂሉ ናይ መምዘኒ ዓቕን ይኸውን። አብዚ ዞባ'ዚ ዝዘውተሩ ስፍራታት፡ ካብ ቀቢላ ናብ ቀቢላ -አብ ሓደ ቀቢላ'ውን ካብ ቦታ ናብ ቦታ- ዝለዋወጡ'ኳ እንተኹኑ፡ ልዕል ኩሉ ዘገልግል ስፍራ እቲ ናይ ከረን እዩ። አብ ከረን እውን እኽሊ ብኹምር እምበር፡ መድሚድካ አይሰፈርን።

ናይ ሩስያ «ሚር»

እዚ «ሚር» እተባህለ ኢውሮጳዊ-ትካል፡ ነቲ ኣብ ኢትዮጵያ «ዓዲ» ዝተባልዎ ይመስል። "ፕሮፌሶር ማሪካሊ" ኣብቲ «መሬት» ዘርእስቲ ጽሑፉ፡ ብዛዕባ ሚር ክጠቅስ እንከሎ ከምዚ ዝሰባብ ገይሩ ይገልጽ፡

ብ ቋንቋ-ዝላቪ «ሚር» ከበሃል እንከሎ፡ ብቋንቋ-ጥልያን «ሀዝቢ» ወይ «ኣሃዱ» የስምዕ። ሚር፡ ባዕሉ-ዝመሓደር ትካል እዩ። ምስ ማእከላይ-ስልጣን ዝኣስሮ ድማ፡ እቲ ከበርክቶ ዝግባእ- ብሰራዊትን/ገንዘብን ዚግለጽ ግብረ-መንግስቲ እምበር ካልእ ኣይኮነን።

ነፍሰ-ወክፍ ሚር፡ «ሸታሮስታ» እተባህለ መራሒ ይርከቦ። እዚ ሸታሮስታ ዝተባል ስም፡ ካብ «ሸታሮ» ማለት ሸማግል ዝመጸ ቃል ብምዃን፡ ብዘመኑ እቲ መራሒ ብዕድመ መሰረት ይምረጽ ምንባሩ ይሕብር። እብዚ ጊዚ'ዚ ግን፡ዕድመ ብዘየገድስ ንሰብ-ስልጣን ዝፍቀድ መዝንት እዩ ከይኮነ።

ሚር እዩ ድማ ንሸታሮስታ ዝመርጸ። ስልጣኑ ድማ፡ ነቲ ሚር ኣብቲ "ስኩድ" እተባህለ ባይቶኡ ከም ዝለዓለ ስልጣን መጠን ዘጽድቕዎ ውሳኔታት፡ ኣብ ግብሪ ምትርጓም ይውሰን።

ምስሒት-መሬት/ ኣደስቲ እተወሰኑ ግብረ-መሬት/ ናይ ሓባር ዕዮ/ ምዕቃብ ንብረት-ሚር.. ዝኣመሰሉ ውሳኔታት፡ ኣብ «ስኩድ» ይውሰኑ። መሰረት ሚር ድማ፡ ናይ ሓባር ኣሃዱ ስል ዝኹን፡ ናይ ሓባር ባዕሉ-ምምሕዳር እዩ ሰርዓቱ። መሬት'ውን ብሓባር ይውሃን።

ብዘይካ ዝነበርዎ ቤትን-ኣብኡ እተዘርኡ ኣትክልትን፡ ዋንነት-መሬት ብውርሻ ኣይመሓላለፍን። ነቲ ብውርሻ ዝመሓላለፍ ንብረት ዝወርስ'ውን፡ ወድ-ዓዲ ክኸውን ይግባእ። ንሕርሻን-መጓሰን ዝውሰኑ መሬት፡ እቲ ስኩድ እተባህለ ባይቶ ኣቦታት እዩ ንውዕለት ዝዕድሎ። እዚ ድማ ነፍሰ-ወክፍ ስድራ ብዝህልዎ ፍቕዲ ደቅ-ተባዕትዮ ይውሰን።

ኣባል ናይቲ ኣሃዱ፡ ከዩቲሪጽ ግብረ-መሬት ምስ ዝኸፍል፡ መሰሉ እውን ዝተሓለወ እዩ።

እዚ ናይ ሚር ኣገባብ፡ ነቲ ኣብ ሩስያ ዓብላሊ ዝኹን ኣባታዊ-ሰርዓት ይመስል። ስድራ-ቤት ከበሃል እንከሎ ድማ፡ ንባዕሉ ንኡስ-መንግስቲ እዩ። ኣቦ ዝህልዎ ልኡላዊ-ስልጣን ፍጹም እዩ። ውላድ ብወጥኡ፡ ኣቦ ምስ ዝኸውን እዩ ጥራሕ ካብ ስልጣን-ኣቦኡ ዝላቕቕ።

ኣብ ሩስያዊ-ባህሊ፡ ንል-ኣንስተይቲ ብወገን ኣቦኣ ኩነ ብወገን በዓል-እንዳለ፡ ኣብ ናይ ሓባር ዋንነት ኣይትሳተፍን። ፍሉይ ሕድገት ተገይሩላ ግን ብነብሳ ክትሰርሕ ይፍቀድ። ስድራ-ቤት ዝንጸል፡ ብናይ ሓባር ፍቕድ እዩ። ወይ'ውን ብፍቕድ ኣቦ፡ ኣይ-ውላድ ካብቲ ስድራ ክርሕቕ ምስ ዝደለ፡ መውጽኢ ሓዳሩ ህያብ ተገይርሉ ካብቲ ስድራ ይፋኖ።

ብልምዲ፡ ሚር ዝውንኖ ዋንነት፡ መሬት (ዋላ'ውን እቲ ኣባይቲ ዝሆነሉ)-ቀላይትን/ እንዳ-መጥሓን/ እንስሳ መጓሰ/ ናይ እንስሳ መፋረይ-መደበራት/ንዘመነ ኣካሒዳ ወይ ንዘርኢ ዝኹን እኼሊ-መበሽግታቲን/ እዮም ንብረቱ ብሓፈሻ።

ኣተዓዳድላ-ብጽሒትን ናይዚ ዋንነት ኩነ/ ንውልቃዊ-ዕዮን ዝምልከቲ ጉዳያት፡ «ሚር» ኣብ መሰረታዊ-ዎን ባእታታቱ ይኸፈል። እዞም ባእታ ድማ፡ ብንኡሳን-ተራድኦታት ዝቕመ-ጉጅለታት እዮም። ንውሑን ዕዮ ተመዲቦም፡ ሰዓቦም እናቀጸሉ ዝዓብዩ «ተራድኦ» እዚእም፡ ብመጀመርያ ኣብ ውሽጢ-ክርሲ ናይቲ ሚር እዮም ዝዕምብቡ። ከምዚ ዝበሉ ናይ መባእታ-ኣሃዱ፡ ኣብ'ቶም «ዓበይቲ-ሩሲያውያን» ዝባሃሉ ቀበሊ፡ "ኦዝማክ" ይባሃሉ። ኣብ ካልእ ድማ ከም "ትያግሎ" ይፍለጡ።

ምስሒት ናይቲ ን «ሚር» ዝብጽሖ መሬት/ እቶት ናይ'ቶም ክንጸሉ ዘይከእሉ ትካላት/ ኣታውን-ወጻእን ርእሰማል፡ ከም ልምዲ፡ ንኣይ-ስድራ ወይ ንነፍሰ-ወክፍ ተባዕታይ ብኣፈ-ብርኪ ዘይኮነ፡ በብጉጅለ እዩ ዝኸፈል። ካብዚ ሰዓቡ ድማ ብደረጃ ስድራ መብዛሕትኡ ጊዚ ብፍቕዲ ደቅ-ተባዕትዮ ይዕደል።

ከም ልምዲ፡ ኣብዚ "ኦዝማክ" እተባህለ ትካል፡ ሓድሕዳዊ ደገፍ-ምትሕብባርን-ናይ ተራድኦ መንፈስን-እሩም-ማዕረን ዝኹን ምቕሊት መሰል/ግብእን ነጊሱ ይርከብ። ንዝሓመመን-ዘይከእለን

አባል፡ ደገፍ ይግበረሉን- ካልነት አብ በታኦ ይሰርሱን። ንሱ'ውን አብ ዝሸላለሉ-ዓቕሙ ብዝፈቐዶን ብግደኡ ጉልበት ከደቆጠበ ከምኡ ዝእመሰል እበርክቶ የወፈ።

እዋድቑ-ወይ ምስሒት መሬት አብ ዝምደበሉ፡ ንቕድም ዝሰርዑ ረጅሒታት፡ ዓይነት ናይቲ መሬት/ ገምጋም እቶቲ/ ዝሕተት ሓይለ-ጉልበት/ ነፍሰ-ወከፍ ኦዞማክ ዝውንኖ ርእሰማልን አብ ግምት ብምእታው ድላ'ምበር፡ ብፍቕዲ አባላቲ እይኩንን። ምኸንያቲ ድማ አንስትን ቂልውን-ሕሙማትን ዝዕብልልዎ ኦዞማክ እውን ከጋጥም ስለ ዝሸላል።

ከም ልምዲ፡ ጽር ኩነ ግጠሽ፡ ናይ ሓባር-ዋንነት ብምጥጥም፡ እይምቀሉን።

ሓሕቲ ዚጋጥም ተርእዮ'ኳ እንተኹነ፡ ሚር ህላዌኡ ከብቅዕ እውን ዝሸላል እዩ። ነፍሰ-ወከፍ አባሉ'ውን ብሕጊ መሰረት ምቅሊት መሬቲ ከሰላሳሉ መሰሉ እተሓለወ እዩ። ብልምዲ ግን፡ እንጻሩ የጋጥም። ማለት ሚር እዩ ድላ ነቲ ብውልቂ ክውንን ዝጸንሐ መሬት ዝጥቕልሎ። ብመሰረት ናይቲ ሓድሽ ዝተኣታተወ ናይ ሕርሻ ሕግታት፡ እቲ ነጻ ንዝተባህሉ ጊሒታት ከም ሓድሽ እተዓደለ መሬት ብሓፈሻኡ፡ ብናይ ሓባር-ዋንነት እዩ ተዓቂቡ ጸኒሐ።

*****

መደምደምታ

ብዓይነይ ዝረእኹም መረብ/ምላሽ እምበኣርከሰ፡ ከም ዘለዎ እየ ታሪኹ እመዝጊበ።

ዓሰርተ-ዓመት ብድሕር ምዝገሙ፡ ቅድሚ ናብ ቤት-ማሕተም ምሕላፉ፡ ነዚ መጽናዕቲ ተመሊሰ ኣብ ዘንበብኩሉ፡ብሕንቕንቕ ነቲ ብጥዑም-ጊዜ ዝፈጸምኩም ኣድንቑ፡ ዘይርሳዕ መገሻ በእምሮይ ተመሊሰዮ። ሓበረታ ዝረኸብኩሉ ምንጭታት እንደገና ተመራሚረ፡ እበይ -መዓስ -ከመይ -ካብ መንን እየ ሓበረታ ሰኒቐ ነዚ ጽሑፍ'ዚ ከብቅዕ ክኢለ ? ዝእመሰሰ ሕቶ እየ ኣብ ኣእምሮይ ረጊኡ።

ዝቐረቡለይ ነቐፊታ ደጊመ እመዝጊኒ ብድሕር ምስትውዓል፡ ክልወጡ ዝግበእም ኣሰራት እውን ኣይረኸብኩን። ልክዕ'ዩ፡ ብድቕቕ ዝበለ መጽናዕቲ ክእረሙን-ክመሓየሹን ዝግብእም ፍሉይት ጉዳያት ኣይሰኣኑን። ምእንት'ዚ እም ግና፡ ሓፈሻዊ-መስመራት ናይ'ዚ መጽናዕቲ ኣይልውጥን።

ምናልባት ነቲ ከም ንቕሕ ተዓዛባይ፡ ብውድዓውነት -ህድኣት -ዘይሻርነት ከቕርቦ ኢለ እተበገስኩል ዕጋት ሰጊረ፡ እንኣንሳእ ብስምዒት ተደፊኡ፡ ዓቕን-ሕብርምን ለዊጠ ዘቐረብኩም ጉዳያት ይህልውኹን። ኩይኑ ግና፡ ኣብ መጽናዕቲ እናደፋእኩ ካብ ዕለት ናብ ዕለት ብዛዕባ'ቲ ቦታ ኣፍልጦ እናደለብኩ የቕርቦ ንዝነበርኩ ፍሉይ ርእይቶ፡ ወቐሳ ድኣ ቐረቡኒ'ምበር፡ ኣብ ድርሰተይሲ ዝኹን ዓይነት ማሕለሻ ኩን/ፍተሻ ኣይተገብሩለይን። ኮታስ ኣብዚ ጽሑፍ'ዚ ብዝተኸተልኩም ሓፈሻዊ-መስመራት፡ ዕጉብ እየ።

ኣነ ከም ዝእምኖ፡ ሓቂ ኣብ ምልኣቱ ዝገሃይ፡ ነቲ ብልሑል ስምዒት ተደፊኡ ዘናድዮ ተመራማሪ'ምበር፡ ነቲ ብዝሑል ወይ ርጉእ ምስትውዓል ተጠቒመ ክሰርሕ ዝበለ ሰብ ኣይከኑን። ምኽንያቱ፡ ነዚ ዳሕረዋይ ኣገባብ ምኽታል፡ ኣብ ሓደ ፍሉይ-መልክዕ ወይ ተምሳል ናይ ሓደ ተርእዮ ተወሲንካ ምስራሕ ማለት ስለ ዝኸውን፡ እቲ ሓሳብ ንባዕሉ ሕጽር እየ።

ከምቲ ናይ ሽዑ፡ ሎም'ውን እንተኹን፡ ኤርትራን-ገለጻኡ ዝኹን መረብ/ምላሽን፡ ከም ናይ መግዛእቲ-ሃገር ምግማት ኣይግባእን። ከምቲ ናይ ሽዑ፡ ሎም'ውን እቶም ኣብዚ ዘባ'ዚ ናይ ሓባር ንቕሓት ዝሃጹ ናይ ጀግራፍን-ኣትኒክን ታሪኻውያን ረጅሒታት፡ ዓቢ ኣኸብሮት ከም ዝግበእም ይእምን።

ምንም'ኳ ወደ'ባት ብዘይካ-ጫማ ጥራሕ እግሩ መሬት ዝረግጽ/ ጸጉር-ርእሱ ልኻይ ቀቢኡ/ጥዑም ዝብሎ መግቢ፡ " ብርንዶ " እንተተባህለ (ጥዑይ መንፈስ ዝሃጹ ኣገደሰቲ ክብርታት ክሰም)፡ ብእንታይነቱ-ኣእምሮኡ-ተፈጥሮኡ፡ ኣብ ደረጃ ኣንትሮ-ፖሎጂያዊ ኣክፋፍላ፡ ኣብ ክብ ዝበለ ቦታ እየ መንበሩ።

ከምቲ ናይ ሽዑ፡ ሎም'ውን ዘይለውጥኩም እምነት፡ ደቀ'ባት ዝእምኑሎም ናይ ጥንቲ ቅዋማትን/ዘድንቑ ጥበባቶምን፡ ብዘይምስትውዓል፡ ኣብ ሓደ እዋን ምፍራሶም ኣይግባእን። ምትኣእም ምስ ዘድሊ ድማ፡ ኣንዊሕካ ብምሕሳብን/ምስ ደቀ'ባት ብዘሰማማዕ መንገድን ክኸውን ይሕተት።

እዚ'ኸ ነቶም ብምስትውዓል ተነዲፎም ዝበሃሉ ንድፊ፡ ከመይ'ሉ ይጸረርም ?

ብኣንጻሩ ድኣ፡ ኣብ ክንዲ ብመሰረት ብዝሒ ሰበ-ስልጣን/ ውድባት/ ጊዚያዊ ጥቕም-ታት/ ምልውዋጥ ኩነታት/ እተወሰዱ ሰጉምቲ(ብኢጣልያ)፡ ነቲ ኣቐዲሙ እተጠቐሰ ኣገባብ ተኸቲልና እንተንኸውን፡ ብዙሓት ጊጋታት ኣይምገጠሙናን። ንኣብነት እቲ ንብዙሕ ዓመታት ጉልበትና ዘባኸነ «ጉዳይ-ደባት»፡ ብቐሊሉ ምተፈትሐ። ክርዳእ ዘይከኣል ናይ «ከሰላ» ሕድገት እውን ነዚ ሃብታም-ብሉጽን ወረዳ ካብ ኤርትራ ምንጻል ኣይመኸተለን። ካብ'ዞም ክልተ ኣብ መወዳእታ እተጠቐሱ ዓቢይቲ መስመራት መግዛእታዊ-ፖሊቲካና ዘጽፉ ኣብነት ወጺእና ግና፡ ኣብቲ ምጡን ውሽጣዊ መግዛእ-ታዊ ምምሕዳር ምስ እንውሰን፡ እቲ ኣቐዲሙ እተጠቐሰ ሓፈሻዊ-ስምዒታት ደቀ'ባት ኣሰተውዒልናሉ እንተንኸውን፡ እቶም ከም ናይ በዓል ደጊያት-ገብረመድህን/ ልጅ-

እበራ ደጊያት ባህታ-ሓጐስ ዝእመሰሉ ተቓውሞታት-ሳዕቢናቶምን፤ እይመጋጠሙናን። እዚ ድማ፡ ንጣዕሳ ዘይኩን፤ ንመጻኢ ትምህርቲ ክኸውን እዩ ዝጥቀስ ዘሎ።

እቲ ነዛ እካላ ጐዲሉ/ ብይም ጸጊባ/ ንሞት እተፈርደት ኢርትራ ከመሓደር ሓደራ እተባህለ ክቡር«ማርቲኒ»፤ ንዝጸንሐ ኩነታት ብዝከላሎ ኣመሓደሹ፤ ብምስትውዓልን- ጥንቃቄን-ትሑት መንፈስን፤ ዓቢ መጻኢ ከፊቱላ ኣሎ። ብሳላ ዕዮኡ፤ እቲ መንቀሊ ናይዚ ጽሑፍ'ዚ ከይኑ ዘሎ ከም መረብ/ምላሽ ዝፍለጥ ክፍለ-ወገን ግዝእትና እተመረጸ ከይኑ፤ ነቲ ካብ ኢጣልያ ንከበሳ ኢትዮጵያ ዘምረሐ መግዛእታዊ-ምህዛብ ዘዋፍር ባይታ ከይኑ'ውን ይርከብ።

ጉዳዩ ተነካኢ ብምዃኑ ድማ፡ ከከም ኣገባብ ኣመራርሓ ናይዚ ተመክሮታት'ዚ እዩ ዓወትን-ክሳራን ከምዝገብ ዝከኣል። ከም ጉዳያት እዚእም ክመርሑ እተመዘኑ ሰበ-ሰልጣን ሓበረታ ክኸውን እናተመነኹ እየ እውን፤ ነቲ ተበጊሱ ከብቅዕ ብኢጋ እተኸሰፈ ተመክሮ ንምድጋፍ፤ ብእዋኑ ንዝዓቀብከም ሓበረታ፤ ከም ጽሑፍ ከበርክቶ ወሲኑ።

***

ኣብ ኢርትራ ዝቐመ መግዛእትና ቅድሚ ምቕጻል፡ ዋንነት-መሬት ብከመይ ዝበለ ሕጊ ወይ ህዝባዊ-ሰርዓት ከመሓደር ይግባእ ? ዝብል ሕቶ፡ መልሲ የድልዮ።

መግዛእታዊ-ህላዌና ኣብ ገማግም-ባሕሪ ተወሲኑ ክሳብ ዝጸነሓሉ እዋናት፤ ናይቲ ዞባ ባህሊ-ልምድን ክንክተል፡ ግዴታ እዩ ዝኸበረ። ከመይ ድማ፡ኣብቲ ቦታ ዝነበሩ ህዝቢ፤ ኣሳገምቲ፤ እቲ መሬት'ውን ን «መግዛእታዊ-ምህዛብ» ስለ ዘይዕድምን፤ ዝጸንሐ መኸሰብና፤ ፖሊቲካውን-ንግዳውን ከይኑ እዩ ጸኒሑ። ንውሽጢ ደፊእና ብዝእተና ግና፤ እቲ ህዝቢ ብማሕረስ ዝናበር/ ካብ ክፍለ-ዘመናት ኣትሒዙ'ውን ኣብ ውሉን ቦታ ብቀዋሚ-ማሕረስ ስለ ዝነበር/ሒዘም ዝርከብ ሰፍሓት-መሬት ንፍቕዲ ኣባላቲን-ዓቕሙን ስለ ዝዕበልል/ ተፈታዊ ኩነታት እየሩ(ክሊማ) ንህዝብታት-ኢውሮጳ ስለ ዝሰማማዕን/ ዝኣቱ ምህርቲ ብርኩት ብምዃኑን/ ምእንት'ዚ ኩሉ ዝልውጥ ኩነታት፤ እቲ ኣገባብ'ውን ክልወጥ ናይ ግድን ከይኑ ይረኣ።

እዚ ሸለል ኢልና ክንርእዮ ዘይግባእ መሬት ግና፡ ብሰራዕ ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ እዩ ከመሓደር ጸኒሑና። ጥንታዊ-መበቐሉ ዓቢ ናይ ሰልጣኑ ደረጃ ዝነበሮ እዩ። ምናልባት ንድሕረት ኣብ "ባርባርነት" እተመልሱ ህዝቢ ረኺብና ማለት ድማ፡ ኣኸብሮት ናይቲ ዘሎ ሰነ-ሕጊ ምግሃስ ማለት ኣይከውንን። ብሓደ ወገን ጥቕሚ ሃገርና ምውሓስ፤ ብቲ ሓደ ድማ ጥንታውያን ሕግታት ዘይምግሃስ ዝእመሰሉ ድርብ ጸገማት ንምፍታሕ እዩ ድማ ብማዕርነታውን-ብሰልን ኣገባብ እቲ መጽናዕቲ ምእላይ ዝግባእ።

ምብሓቲ ዝከኣልን/ውሕስነት ዝርከቦ መሬትን/ ንሰደተኛ-ህዝብና እናዓቀብና(እዚ'ዩ እቲ መግዛእታዊ ምህዛብ)፡ ምዕቡል መንግስቲ ከም ዝሕተተሉ ድማ፡ ኩነታት ደቀ'ባት ምምሕያሽ እውን ሓላፍነትና እዩ። ፍትሒ ክትግበር እንተድኣ ከይኑ፤ እቲ ኣብኡ ንጊሱ ዝርከብ ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ፡ ምስቲ ናትና ምዝማድ ከድሊ እዩ። ምክንያቱ ድማ፡ እቲ ብደቀ'ባት ክለዓል ዝኸኣል ተቓውሞ፡ ኣብ ውሽጢ ሓጽር ህልዊ ግዝእትና ከይተወሰነ፤ ኣብቲ ምናልባት ብውፅዓት-ሰላም ከኸሰፋ-ሕፍሓሉ እንኸል ከበሳ-ኢትዮጵያ ጽልዋ ኢሕዲሩ፤ ጉድኣት ከዊኸትለልና ብምሕሳብ።

እዚ ሓደጋ'ዚ ካብ ሓቂ ከም ዘይረሓቐ ዘረድእ፡ እቲ ብባህታ-ሓጐስ እተላዕለ ተቓውሞ እዩ። ነቲ ናዕቢ ዘንቀሎ ምክንያት ብዘየገድስ፡ባህታ-ሓጐስ ሰምዒት ህዝቢ ኣከለ ጉዳይ ከላዕል፡ ኣብ መሬት-ዶሚናል ኩነ/ ኣብቲ ነጻ ጸኒሑ እተጠቐምናሉ መሬትን እዩ ዕላማኡ ኣቕኒዑ። ክንግንዘቦ ዝግባእ ድማ፡ እዚ ናዕብ'ዚ ኣብ እተላዕለሉ እዋናት፡ ኣብ ኢርትራ 15 ስድራ ስደተኛታት-ኢጣልያ እዮም ጥራሕ ዝነበሩ። ክኸውን ድማ፡ ኣብ ካልእ ወረዳ እዩ መናበሪኦም ዝነበረ።

እዚ ጉዳይ'ዚ፡ ብካልእ ኣገዳሲ መዳይ እውን ምጥማቲ ኣድላይ እዩ።

ዋና-መትኒ ደቀ'ባት ሰራዊትና፡ ካብ ህዝቢ-ከበሳ እዩ ዋሕዙ። ሓረስቶት ብምዃንም ድማ፡ ንርእይ ምክንያት፤ ንሰም እዮም ዝያዳ ናይ ምውጋእ-መንፈስ ዝህልዎም።

ብቁጠባዊ-ጸገማት ኢውሮጳዊ ሰራዊት ከቅንስ እንተድኣ ከይኑ ከምቲ ዝገተዮ ዘሎ መደብ ድማ፡ ኣብ እምነት-ጽቡቕ ኣገልግሎትን ሰራዊት ደቀ'ባት ክንምርኩስ ናይ ግድን ክኸውን እዩ። ኣብ ግዝኣትና ሰላም ንምርግጋጽ እምበኣርኩስ፡ ንዓኡም ብዝምልከት እውን፡ ዋንነት-መሬት ብስርዓት ክደላደል ይግባእ።

ኣብ ሰሚን ኩነት ገማግም-ባሕርን፡ ማለት ኣብቲ ብብዝሒ ህዝቢ-እስላም ዝከበርሉ ቦታታት፡ ዝኹን ዓይነት ኣገባብ ምምሕዳር ዋንነት-መሬት ክንጥቀም፡ ዘፍርሕ ሳዕቢናት ክኸትል ኣይከእልን። ምክንያቱ ድማ፡ ኣሳጊሞም ብመጓሰ ስለ ዝኖሩ፡ ንኣድሕዶምን ምስቲ መሬትን ስለ ዘይተኣሳሰሩ። ብዛዕባ'ቶም ብካልእ ኣገባብ-ማእቶት ኣብ ከበሳ (መረብ/ምላሽ) ዝከበሩ ህዝባታት ኢና ድኣ ዝያዳ ክንግደስ ዝግባእ።

ኣብዚ ጉዳይ'ዚ፡ እንተ ንኣሉታ-እንተ ንእውንታ፡ ኣብነት ካልኣት ሃገራት'ውን ክንጥቀም ኣይንከእልን። ኣብቶም ባዕልና እነካይዶም መጽናዕትን-ጥንቃቕን ክንምርኩስ ግዳዳት ኢና።

እቶም ብቕድመና ኣብ መግዛእታዊ-ተመኩሮ እተዋፈሩ ኢውሮጳውያን-ሃገራት፡ እንተስ ምስ ዘይማዕበሉ ህዝባታት ገጢሞም-እጽኒቶም-ተኪእም ጸብለል ክብሉ ዝኸእሉ/እንተስ እቲ መሬት ኣዝዩ ተሃዚቡ ብምጽናሑ ስደተኛታቶም ምጽዋር ኣይፈቐደን/ዝኣመሰሉ እዮም ኣብነታቶም። ንዓና (ኢጣልያ) ገጢመና ዘሎ ሃገር ግና፡ ህዝቡ ብ ኣትናሎጅያዊ-ደረጃ፡ ምዕቡል/ ፍቕዱ፡ ውሑድ/ ሒዝዎ ዝርከብ መሬት ድማ ካብ 20 ጊዜ ንላዕሊ ህልዊ-ዓቕሚ ህዝቡ ክጸወር ዝፈቐድ ጉዳይ ስለ ዝኹን ነገሩ፡ ህዝቡ ምቕሃም ዝብል መደብ እውን ከንቲ ይኸውን።

ንዓቕሙ-ጉልበት ናይቶም ንርሑቕ-ሃገራት ዝሰደዱ ዜጋታትና (መብዛሕትኡ ጊዜ'ውን ተቐባልነት ዘይረኽቡሉ) ክጸወር ዝኸእል ጥጡሕ-ባይታ ኣብዚ ክንሃንጽ-ክማዕበልን ዝከእል እዩ። ብሰላም-ጸጥታን ክኖሩ እንተድኣ ከይኖሩ ግና፡ እቲ ከመሓድሮም ዝግባእ ሕጊ-ስርዓትን፡ ብሓደ ወገን ንዓኡም ዘውሕስ ክኸውን ኣናተገብኡ፡ ቦቲ ሓደ ድማ ምስ ህዝባታት ደቀ'ባት፡ ሰብኣዊ-ርህራህ/ ፍትሒ/ ምዕቡል ዝምድና ምምስራት ክድሊ እዩ። ከምዚ'ሉም ድማ እዞም ብማሕረስ ዝኖሩን -ኣብ ምቅርራብ ዝርከቡን ህዝባታት ኢጣልያ-ኢትዮጵያን ከይተጋጨው፡ ብስኒት- ንምዕባል ብሓባር ምግባራም ምተኸእለ።

ኣብዚ ጽሑፍ'ዚ ድሮ ከም እተጠቐስ፡ ዋንነት ቅውም-ንብረት ንዝምልከት፡ ኣብ ኢጣልያን-ኢትዮጵያን ዘገልግሉ ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ፡ ብመሰረቱ ይፈላለዩ እዮም ተባሂሉ ነይሩ።

ኣብ ትሕቲ ሓደ ልኡላዊ-ስልጣን ዝመሓደር መሬት'ከ ? ብክልተ እተፈላለዩን-ዝጸረፉን ሕግታት፡ ከመይ ቢልካ ምምሕዳሩ ይከእል ?

ብርግጽ ስለ ዘይከእል፡ ከም ጸገም መጠም እውን ምፍታሑ ምስ ዝድለ፡ ብኡ-ንብኡ ስለስተ-ኣገባብ ከም መፍትሒ ይቐርቡልና።

1ይ- ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ ኢትዮጵያ ከም ዘለዎ ምትግባር-

2ይ- ንዓኡ ብናትና ምትካእ-

3ይ- ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ ኢጣልያ ንዚጋታትና/ እቲ ናይ ኢትዮጵያ ድማ ንደቀ'ባት፡ ዝብሉ እዮም።

ኣየናዮም እዩ ግና እቲ ተመራጺ ኣገባብ ?

ንዘሎ ኢትዮጵያዊ ሰነ-ሕጊ ምስ እንኸተል፡ እቲ ክንረኽቦ እንከእል ቀዳማይ ረብሓ፡ ዝጸንሐ ልኡላዊ-ስልጣን -ብካልእ ሃገራዊ-መንግስቲ ስለ ዝትካእ፡ ዋንነት-መሬት ናብዚ ዳሕረዋይ እዩ ከመሓላለፍ። እዚ ድማ፡ ህዝባታት ኢጣልያ ኩነት ደቀ'ባት፡ ዝሰማምዕሉ ጉዳይ ምኹን። ህዝባታት ደቀ'ባት፡ ርኡይ ንዝኹን ምክንያት/ ህዝቢ-ኢጣልያ ግዳስ ዝኸውን ድማ፡ ንዚ መሬት'ዚ ዘጥረዮ ናይ ወራር ይኹን ናይ ምምሕዳሩን ወጻኢታት ዝኸፈለ፡ ሃገራዊ-ንብረት (ሃገራዊ ርእሰማል) ስለ ዝኹን እዩ።

ናብ ብሕታዊ-ዋንነት መሬት ዝምበሉ፡ ንማዕረ ክፍሊት-መሬት ዝጣበቑ ወገናት/ ኣተሓሳስባን ብምህላም ግና፡ ምስቲ ኣብ ኢትዮጵያ ዘገልግል ሕጊ ብመሰረቱ ስለ ዝጸረፍን ድማ፡ ምብራህ ዝግበእም ነጥብታት ኣለው።

ንመንግስትና 'ኸ (መንግስቲ-ኢጣልያ)፡ ጠቕላላ ዋንነቱ ራሕሪሑ/ ልኡላውነቱ ዝሓጽሩ ብዙሓት ናይ ብሕቲ ዋንነት ምፍጣር፡ እንታይ እዩ ረብሓኡ ?

ብመሰረት ህዝባዊ ስነ-ሕጊ ኢትዮጵያ፡ መንግስቲ ኣብ ዋንነት-መሬት ዝህልዎ ቀዳም-ነት ኣብ ክልተ-ክፍሊ ይኸፈል፡ እቲ ቀዳማይ፡ ነቶም ብደቀ'ባት ተታሒዞም ብሰርዓት ዝሕረሱ መሬት ይምልከት። እቲ ካልኣይ ድማ ነቶም ካብ ጥንቲ ኣትሒዞም ዶሚናል ተባሂሎም ዝጸንሑን/ እተሰቑቑን/ ብዘይ-ሕጊ እተታሕዙ መሬትን (ሰላዚ'ውን ዶሚናል ምባሎም ዝከኣል) ዝምልከት ጉዳይ እዩ። ኣብዚ'ውን መንግስቲ እዩ ናይ ዕቃብ ቀዳ-ምነት ከህልዎ ዝፍቀድ።

በዚ ኣገባብ'ዚ፡ ኣብ ትሕቲ ሓደ-ልኡላዊ ስልጣን ምቕያድ ማለት፡ ደቀ'ባት -ጸጥታን -ሰርዓት -ፍትሕን ዘውሕሶም መንግስቲ ከህልዎም ማለት ከኸውን እንከሎ፡ እቲ ነቢ ልኡላዊ-ስልጣን ዘተኣታቱ ህዝቢ-ኢጣልያ ድማ ብማዕረ ኩነታት ደቀ'ባት ከጥቀሙሉ ዝኸለል መሬት ከም መሰል ከጠልብ ምፍቃድ ማለት እዩ።

ከም ሳዕቢን ናይዚ ድማ፡ እቲ ን«ሃጸይነት» ከም ተርእዮ ዘገጽ፡ ንዝጸንሐ ናይ ሓባር ዋንነት ሰሪዝኻ፡ ብብሕታዊ-ዋንነት ምትካሉ ዝብል ኣምር ወጊድኻ፡ ናይ ኢጣልያ ዜጋታት እውን ጥቕምም ዘውሕሱሉ ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ሕጊ ምክታል (ንብሕታዊ-ዋንነት ዘይኩነ፡ ብመሰረት መሬት ዶሚናል)፡ ተቓውሞ ክቐርቦ ዘይከኣል/ ብቕድመና ዝበረ ልኡላዊ-ስልጣን ከዘውትሮ ዝጸንሐ ንቡር ኣገባብ እዩ'ውን ምተባህለ።

ናይ ኢጣልያ-ስደተኛታት ንናይ ኢትዮጵያ «ዓፂ» ዝመስሉ ኣሃዱታት ከምሰርቱ ምስ ዘደልዩ፡ እቲ ልኡላዊ-ስልጣን ዝፈቐደሎም " መሬት-ዶሚናል "፡ ንጥቕሚ ውልቀ-ሰባት ወይ ፍሉያት እንዳ ዘይኩነ፡ ንናይ ሓባር ጥቕሚ ናይቲ ማሕበረ-ሰብ ምስ ዝኸውን ክፍቀድ ዝከኣል እዩ። እቲ ዝበለጸ ኩነት እውን ምኹነ፡ ብካልኣ ወገን ተራእዩ ድማ፡ እቲ ልኡላዊ-ስልጣን ዝውንኖ መሬት ንዝቐሙ ኣሃዱታት ምስ ዝፍቀድ፡ እቲ ንህላዊኦምን/ምዕባለኦም ዘረጋግጽን-ኣድላይን ዝበሎ ይፍቀደሎም ብምህላው፡ ካብቲ ቀጥታዊ ዕብለላ ዘኸትሎ ጉድኣትን-ከንቲ ምብራሕ ንብረትን ምተላቐቐ። በዚ ከኣ ዕላማ ናይቲ መግዛእቲ ተማሊኡ፡ ርህሩህ መንግስቲ እውን ምተባህለ።

ናይዚ ግብራዊ ኣተራጉማ፡ ብንጹህ ጸዕሪ ናይቲ ማሕበረ-ሰብ እዩ ዝረጋገጽ። ንጥቕሙ ከብል ድማ፡ ኣድላይ ብዝበሎ መሳርሒታት ከጥቀም እዩ።

ዓፂ ምስ ቆመ፡ ማሕበር ኩነ (ባይቶ መሬት-እንዳታት) ምርጫ ሹም-ዓድን ከድሊ እዩ። ከምዚ'ሉ ድማ እቲ ኣሃዱ፡ ርእሰ-ምምሕዳሩን/ ሕጋዊ ውክልናኡን ዘረጋግጹሉ ባእታታት ይሃንጽ። ካብ'ዚ ክርከብ ዝኸለል ርኡይ ጥቕሚ ድማ፡ እህም ናይ ምህብ-ማእከላት ኣብ መንግስታዊ ተባብሶታት ከይተመርኩሱ፡ ባዕሎም ርእሶም ዝኸኣሉ መን-ገድታት ንውልቃዊ ጥቕሚ ከናድዩ እዮም።

እቲ ወትሩ ኣብ ሌላን-ጉሌላን/ ዘይሕጋዊ ቀዳምነትን ዝህነጽ " ቡርክራሲ " ክውገድ ማለት እዩ።

ሓድ-ሕዳዊ ምድግጋፍ ኣሃዱኣውያን፡ ዘይተርፍ ሳዕቢን ናይቲ ኣገባብ ይኸውን። ኩሉ፡ ኩነታት መንባብሮኡ ከመሓይሽ ስለ ዝቃለስ። ናይ ሓባር ረብሓ ድማ፡ ተመሊሱ ንውልቃዊ ጥቕሚ እዩ ዘገልግል። ኣብ ሞንጎ እተፈላለዩ ኣሃዱታት'ውን፡ ኒሕ-ውድድርን ክብገስ እዩ። ከም ባህርያዊ ምዕባል። እዚ ረጀሒታት እዩ ድማ ሰንቅን-ዋሕስን ማእቶታዊ ምንቅስቓስ ዝኸውን።

እቲ ብከምዚ እተገልጸ ከህነጽ ዝድለ ዘሎ ዓፂ፡ ካብ ከባቢኡ ተነጺሉ (ካብ ደቀ'ባት) ክነብር ማለት ዘይኩነ፡ ናይ ኢጣልያ ዜጋታት ኣብ ናይ ደቀ'ባት ኣሃዱ/ ደቀ'ባት እውን ኣብ ናይ ኢጣልያውያን ምጽንባር ማለት እዩ። ብከምዚ ድማ እቶም ናብ ዓሊታዊ ኣድልዎ ዝመርሑ መንገድታት ተጻቢቦም ሕብረ-ዓሊታዊ ማሕበረ/ሰብ ከህነጽ ይከኣል።

መከሰቡ ብዙሐ ላይ። ብቀዳምነት አብ ሞንጎቶም ነዚ መሬት'ዚ ዝሓርሱ ዚጋታት ዝሰፍን ሰላም/ተላማንነት ስለ ዝረጋገጽ። ቀጺሉ ድማ፡ እቲ መንግስቲ ካብቲ ክጸወርም ዝግባእ ሓላፍነት- ናይ ቁጠባ ወጻኢታትን፡ ጸሩ የፋኹሰ። እቶም ካብ መንግስታዊ ጣልቃ ወጻኢ ከይኖሩም ብፍንወ ባዕሎም ዝጥርነፉ ዓድታት፡ ብባይቶ አባላቶም ስለ ዝመሓደሩ፡ ናይ ጸጋማቶም ሓላፍነት፡ መንግስቲ ኣይሕተተሉን። ናይ ሌላን-ጉላላን ስጉምታት ተወሲዶም ዝብሉ ክስታት ኣይክህልውን ማለት እዩ። አብቶም ገባር ዝሰፍ-ርዎም ማእከላት እውን፡ ከምደቡ ዝግባእም ናይ መንግስቲ-ሹማምንቲ ስለ ዝቕንሱ፡ ኣንኢስካ ዘይረእ መከሰብ እዩ።

ከምዚ 'ሉ ዝቐውም ዓዲ፡ ብዝተሓተ-ደረጃኡ ፍትሒ ዝምልከት ጉዳያት'ውን ከመሓደር ይከኣል እዩ። ካብኡ ልዕል ንዝበሉ ጉዳያት ድማ፡ ብዙሓት ዓድታት አብ ሓደ-ከባቢ ተጠርኒፎም፡ ብሹም-ዓድታት ተሰንዩ ፍትሒ ከመሓደር ዝከኣል ኣካል እውን ክቐውም ይከኣል እዩ። ኣድላይነት ቤት-ፍርዲ ብመንግስታዊ-ደረጃ፡ ንመወዳእታ-ይግባይ ዝበሃ-ሎም ጉዳያት ይውሰን።

እዚ ኣገባብ'ዚ አብ ግብሪ፡ አብቲ ኢውሮጳዊ ገዛኢ-ህዝቢ ዝሰራጨወሉ ከባቢታት እዩ ክትግበር ዝከኣል። ካብ ከባቢታት ወጻኢ ግና፡ መግዛእታዊ-መንግስቲ ነቲ ዶሚናን ዝበሎ መሬት ፈጽሞ ስለ ዝውንኖ፡ ብመልክዕ ክራይ-ንውሱን ጊዚ-ን ዝቆመ ትካላት ኩነ ናይ ግሊ ርእሰማላውያን ብጉልበት ደቀ'ባት ዝሕረስ "ትርጉሞ" ሕርሻታት ምክያድ ክፈትድ ይከኣል።

ጸገማት ናይ ከምዚ ዝላመሰለ ኣገባብ ኩ? ከመይ ዝበሉ እዮም?

ርእይቲ ከበሃሉ ዝከኣል ጸገማት'ኳ ኣይህልውን። ምክንያቱ እቲ ኣገባብ ንባዕሉ፡ መቐጸልታ ናይቲ ካብ ጥንቲ ዝጸንሐ ምምሕዳር እዩ ዝኸውን ዘሎ። እቶም ንዝኹን ዓይነት ትካል አብ መጀመርያኡ ክገጥምዎ ዝከኣሉ ጸገማት፡ ኣይሰኣኑን።

አብ ሓድሓደ ቦታን/ጊዚን፡ ምጥርጣራትን-ተስፋ ምቕራጽን እውን ኪጋጥም ይከኣል እዩ። እዚ ግን ምስ'ቲ ንምርምሮ ዘለና ጉዳይ ኣይጋጮን። ባህርያዊ-ሳዕቢን ናይ ዝኹን ይኹን ተበግሶ ብምኃኑ። መግዛእታዊ-ህላውና ንገዛእ-ርእሱ፡ ብጸዕርን-ምጥርጣ-ራትን-ተስፋ ምቕራጽን- እዩ ተበጊሱ። ቀዋሚ መልክዕ ክሳብ ዝለብሰሉ ሂደት ድማ፡ ጸገማት ኣይከተርፉን እዮም። ዝኹን መግዛእታዊ-ተበግሶ ዝጥቀመሉ ኣገባብ ብዘየገድስ፡ ካብ'ዞም እተጠቐሱ ሽግራት ሓራ ክኸውን ኣይከኣልን።

ናይ ኢትዮጵያ ሰነ-ሕጊ አብ ግብሪ ምትርጓም፡ ምስ ብሕታዊ-ዋንነት ስለ ዝጸረር፡ ንዝኹን ቁጠባዊ-ምዕባል ዝግባት ስርዓት እዩ ዝብሉ ወገናት እውን ኣይሰኣኑን። ምክንያቱ ድማ፡ ከምቲ ንሕና እንርድእ ብሕታዊ ዋንነት መሬት ዘይምፍቃድ፡ ውሕሰነት ዘየረጋገጽን-ንምዕባል ሰደተኛታት ዝግባትን ረጅሒ ምኃኑ ስለ ዝለመን።

ከዘኸኸር ዝግባእ ነገር ግና፡ ምውናን ተንቀሳቓሲ-ንብረት ብምሉእ መልክዓቱ ውሕሰነት ስለ ዝግበረሉ፡ ውህላላ ርእሰማል ደረት ኣይህልዎን። ዝኹን ፍረ-ዕዮኡ ዝሓፈሰ ዚጋ፡ ርእሰማሉ አብ ንግድ-ኢንዱስትሪን ኣዋፊሩ፡ ነቲ መሰረት ድለባ-ሃብቱ ከይኑ ዝጸንሐ መሬት ለቂቑ፡ አብ ካልእ ስራሕ ክዋፈር ይከኣል እዩ።

ብናይ ኢትዮጵያ ሰነ-ሕጊ ምጥቃም ድማ፡ ኩነታት መንባብሮ ብዙሓት ደቀ'ባት ዘመሓይሸን-ጉቡኣቶም ዘኸኸኸርን ረጅሒ ምኃኑ እውን ከንዝንጋዕ ኣይግባእን።

ከምኡ'ውን እቲ ብገሊጎም ክሳራ እዩ ተባሂሉ ዝግመት ምትሕንፋጽ-ዓሊት፡ ምስ'ዚ ኣተላሳሲርካ ዝረእ ጉዳይ እዩ ክኸውን። ምትሕንፋጽ ማለት፡ ምድኻም ናይቶም ክልተ ዝፋረዩ ዓሊት ዘኸትል ተርእዮ እዩ ዝብሉ ወገናት ኣለው እዮም። እዚ ፍርሕ'ዚ፡ መሰረተ-አልቦ ምኃኑ አብ ዘረጋገጹ መደምደምታ ንምብጻሕ፡ ንውሕ ዝበለ መገ-ተ መድለዩ። ብሓጺሩ ግና፡ ኣብዚ ስፍሓት መሬት ምስ ፍቕዲ-ህዝቢ ዘይተደላደለ ቦታ፡ ከውሕዝ ዝከኣል ዋሕዚ ሰደተኛታት ሓያል ምስ ዝኸውን፡ አብ ውሑድ ዓመታት እቲ ሓድሽ-ህዝቢ ነቲ ጥንታዊ ምስተዮ። ከምዚ 'ሉ ድማ እቲ ምትሕንፋጽ ከኸትሎ ዝበሃል ሳዕቢን(እዚ'ውን ዓሊት ደቀ'ባት ትሑት ተባሂሉ ምስ ዝግመት)፡ ትርጉም ዘይወሃቦ ጉዳይ ከይኑ ምተረፈ።

ብሓፈሻኡ ከም እተመልከትናዮ እምበኣርከስ፡ ኢትዮጵያዊ ስነ-ሕግ ምትግባር፡ ምስ መግዛእታዊ-ምዕባላ ኣይጸረርን። ብዝኸውን ድማ እቲ ክሰገር ዝከኣል ናይ ኣገባብ ጸገማት ከም መሰረታዊ ጉድለት ናይቲ ዕላማን-ግብራውኑቲን ክውሰን ኣይከኣልን።

ኣብ ኢትዮጵያ ከገልግል ዝጸንሐ ሰርዓት፡ ብናይ ኢጣልያ ስነ-ሕግ ምትካሉ ዝበል ካልኣይ ስርዓ-ሓሳብ ከ? ከመይ ዝበሉ ጥቕምን-ጉድኣትን እዩ ዘኸትል ?

እቲ ጥቕሚ ዝበሃል፡ ብሓጺሩ ንጽህና ኢውሮጳዊ-ዓለት ምዕቃብን/ወገንቲ ንብረት ናይ ምዃን ተሰፋ ዝደፋፍእ ዋሕዚ ስደት ምብርታውን እዩ ዘጠቓልል።

ብዛዕባ ንጽህና ኢውሮጳዊ-ዓለት ምዕቃብ፡ ኣቕዲሙ ተጠቒሱ እዩ። ነቲ ዳሕረዋይ ረብሓ ዝምልከት ድማ፡ ንስደትና ዘንቀሎ ምክንያታት ተመሊሱካ ምርኣይ ከድሊ እዩ።

ስደተኛ ክበሃል እንከሎ ብመሰረቱ፡ ካብቲ ብብዕልቱ እናባኣሰ ዝቐጽል ናይ ድኸነት ኩነታትን፡ ውጽኢት ዘይርከቦ ናይ ናብራ ቃልሲ-ጸዕርታትን ንምምላጥ፡ ክኣው ዶብ-ውቅያኖስን፡ ኣብ ትሕቲ ሰማያት ርሑቕ-ቦታ ብድኻም/ዕዮ-ጽዓት ኩነታት መነባብሮኡ ንምምሕያሽ እተላዕለ ዚጋ እዩ። ብከምዚ እተሰደዱ ድማ፡ ክሳብ'ውን ናይ ስደተኛ ኩነታቶም ለዊጦም፡ ወገንቲ ንብረት ዝኸንሉ ደረጃ ከበጽሑ ይኸኣሉ። ኩሎም ወይ መብዛሕትእም ስደተኛታት ግና እዚ'ዩ ዕላማእም ኢልካ ምውሳን ኣይከኣልን።

ስደት፡ ብሕታዊ-ዋንነት ንምርግጋጽ ዝክድ ወፍሪ ኣይኩንን። ባህርያዊ ጠለባት ንምርዋይ ዝእክል ጸማ ዕዮኻ ብግቡእ እትፍደዩሉ ኩነታት ናይ ምፍጣር እዩ መሰረታዊ መንቀሊኡ።

ናይ ኢትዮጵያ ሕገ-ሰርዓት ብናይ ኢጣልያ ምስ ዝትካእ፡ ስደተኛታት ዋንነት-መሬት ስለ ዝፍቀዶም፡ ረብሓ ዝርከበሉ ሰርዓት ይመስል። ኣይከምኡን ግን።

ብቀዳምነት፡ ጸገማት ሓድሓደ ክፍለ-ወገን ኢጣልያ ተመልኪትካ፡ እዚ ኣገባብ'ዚ ብዓይኒ ፍትሒ ተቐባሊ ክኸውን ኣይከኣልን። ከመይሲ ነቲ ክሰደድ ዝበለ ዚጋ እተማ-ልእ ኩነታት ኣወፊኻ ከም ዝብገስ ምድፍፋእ፡ ነቲ ፍቕሪ ሃገሩ ሓዲርዎ ኣብ መሬት ዓዱ ብጸዕሪ ክነብር ዝበለ ዚጋ፡ ምብዓል ማለት ስለ ዝኸውን። ደፋእ እናበለ ድማ እቲ ናይ ስደት ሃንቀውታ እናደኸመ ስለ ዝኸይድ ነቲ «...ሰፊሕ መሬት ብብቕሩ ብምህብ» ዝብል ዕላማ ኣብ ምዓላ ኣይከውዕሉን እዩ።

ኣብ ክንዲ ብሃዊሕ መደብ ናብ ምህዛብ ዝእመተ ዕላማ ምክታል ድማ፡ ጊዚያውያን ናይ ሕርሻ ኣሃዱታት ኢና ክንምስርት። ብኣንጻር ናይዚ ግና እቲ መደብ ከም ዝሓቶ፡ ሓንሳብ እቲ ናይ ስደት ዋሕዚ ምስ ተበገስ፡ እቲ ቦታ ብዛይካ ብዙሕ ቁጠባዊ-ወጻኢታት ተዳልዩ ጸኒሑ፡ ምምሕዳሩ እውን ርእሱ ክኢሉ ዝቐጽለሉ ኩነታት ምፍጣር ይበልጽ።

ንስደት ዘበግሶን-ዝውስኖን ረጅሒ ድማ፡ ብሕታዊ-ዋንነት ምድላብ ዝብል ኢታሓሳብ ጥራሕ ኣይኩንን። ካብቲ ኣብ ኢጣልያ ዘሕልፎ ህይወት፡ብሰራሕ ኣቢሉ ዝረኸቦ ዝያዳ ውሕስነት ዝህብ መነባብሮ ምርግጋጽ እዩ መንቀሊኡ።

ጉዳይ ጸገምና ብቐረባ ንዝምርምር፡ ጉዳይ ጽዑቕ ውሽጣዊ-ጸገም ምዃን ክስሕቶ ኣይከኣልን። ነዚ ዝፈትሖ ድማ፡ ቅዱስ-ዘኸበብን ሓበረታ እናቐረብካ፡ ዕላማ ናይቲ ተበግሶታት ምግላጽ እዩ።

ዚጋታትና ብርእሰ-ተእማንነት ክናበሩ እንተድኣ ኩይኖም፡ ኣገባብ ዋንነት-መሬት ብናይ ኢጣልያ ሰርዓት ክመሓደር ይግባእ ምባል፡ ናብኡ ገጹ ዘምርሕ መንገዲ ኣይ-ኩንን። ጸገማቱ ድማ፡ ብኣንጻር ናይቲ ስነ-ሕግ ኢትዮጵያ ብምዕቃብ ዝኸተል ረብ-ሓታት እዩ ዝረእ። ብዘይካ'ዚ'ውን እቲ ተካሊ ሓድሽ-ምምሕዳር፡ እንተሓይ ንደቀ 'ባት ስለ ዝምልከት፡ ናዕብታት ኣይመኽተለንዶ?

ምትእትታው ብሕታዊ ዋንነት-መሬት፡ ብባህሪ ጥቕሚ ሃብታማት እዩ ዝውክል። ስለዚ ድማ እቲ ሓፋሽ፡ መሬት ምውናን ዝፈቐደሉ ርእሰማል ስለ ዘይውንን፡ ኣብ ናይ ኣገልጋሊ ደረጃ ክተርፍ ማለት እዩ።

መሬት ደቀ'ባት፡ ቡዩም ስሱዓትን-ሰብኣዊ ሕልና ዘጥፍኡን መዝመዝቲ ምስ ተታሕዘ ድማ፡ እቲ ካብ ኢውሮጳ ብሓደስቲ ክልሰ-ሓሳብ ተመራሖ ዝቐላቐል ዘሎ ቃልስታት፡

ናብዚ 'ውን ከሰግር እዩ። ኣብ ዘለናዮ ወቕቲ ድማ፡ ሃገርና ከጸወርም ዘይከላሉ ጸገማት እዮም።

እዚ ሎም ዝእናዮ እንርከብ ቦታ፡ ውጽኢት ናይ ዘካየድናዮ ወራር ብምዃኑ፡ ብቃሕ ዝበለና መንገዲ ከመሓድሮ መሰልና እዩ ምባል፡ ሓላፍንቲ ሰለ ዝሰሓተ፡ ከመዓድ-ክድገፍን ዝግባእ ኣገባብ ኣይኩነን። ብቀሊሉ ከም ዝርዳእ፡ ነዚ መንገድ 'ዚ ምኽታል፡ መንግስቲ ዝህልዎ ሓላፍንት ምውሳኽ-ማእለያ ዘይብሎም ጭፍራ ሹመኛታት ቤት/ጽሕፈት ምምዳብ -ሰለ'ዚ'ውን ሰፍ ዘይብሉ ወጻኢታት ንዋት/ገንዘብን ምኽታት ማለት ይኸውን። ንመጻኢ ድማ ግዝእትና ከመሓድር እንተድኣ ኩይኑ መደብና፡ እዚ ኣይኩነን እቲ ዘወውት መንገዲ።

እቲ ማእከላይ ከባሃል ዝከላል ተረፉ ዘሎ ሳልሳይ ስርወ-ሓሳብ፡ መሰረት ናይቲ ከም ተመኰሮ ከካየድ ዝጸንሐ መደባት እዩ።

ኣብ መጀመርያ ክረእ እንከሎ፡ ኣወንታዊ መሰሉ'ኳ እንተቐረበ፡ ብመሰረት ናይቲ ከተተዮ ዝጸንሐ መግለጽታት፡ እቲ ትጽቢት እተገብረሉ ውጽኢት፡ ሓቅነት ዘይብሉን መዐሸውን ምዃኑ ተገንዚብና።

ጸገማቲ እዩ ግን ጉሊሑ ዝረእ።

ክልቲኦም ስነ-ሕግታት ኣብ ሓደ-እዋን ምትግባር ማለት፡ ንክልቲኦም ዓሊት ኣብ ክልተ-ዓውዲ ምኽፋል ማለት እዩ። እቲ መደብ ብቑዕ-መንፈስ ድዩ ቀረብሱ? ኣይፋልን? ዘይኩነን ጉዳዩ ድማ፡ መኸሰብዶ? ክሳራ ኣኹሉ? እዩ ሕቶኡ።

ክልተ-ዓሊት ከፋፊልካ ብክልተ እተፈላለዩ ኣገባብ ምምሕዳርም ማለት፡ ብግብረ፡ ጥቕሚ ሓዲእም ኣማሊእካ፡ ነቲ ሓደ ምጽቃጥ እዩ ትርጉሙ። እቲ ኣብ ዝተሓተ-ደረጃ ዝተረፈ ወገንከ፡ ሰብኣዊ-ክብሩ ተጋሂሱ/ ጥቕሙ ኣብ ዘየማልእ ምምሕዳር፡ ከመይ 'ሉ ይነብር? ሓደ ኣብ ልዕል'ቲ-ሓደ ምልዕዓል ዘይተርፍ እዩ። ሳብኡ ድማ፡ መግለጺ ኣየድልዮን። ንኢጣልያውያን ከገልግል ተባሂሉ፡ ስነ-ሕጊ ሃገርና ከተግባር ኣብ እንጀምረሉ፡ ብኡንብኡ፡ ተወንዚፎም ብሚላ ተታሒዞም ዝጸንሑ ሽግራት ክልዓሉ እዮም። ብዘይካ'ዚ፡ ካብቶም ንብሕታዊ ዋንነት-መሬት ዝቐይዱ ኣብ ስነ-ሕጊ ኢጣልያ ሰፊሮም ዝርከቡ ከም ንኣብነት«ትሕጃ-ንብረት» ዝኣመሰሉ መትከላት፡ ኣብ ምምሕዳር ናይዚ ግዝእታዊ-መሬትና፡ ተወጊዶም ቀረቦም ብምህላዎም፡ ንብሕታዊ-መሬት ድኣ ከመይ ዝበለ ውሕስነት እዩ ክፈገጉሉ?

ካብዚ ሓሊፍካ'ውን ኣብቲ ን " ኮንቸሰዮንታት " ተባሂሎም እተዳለው ውፅኣት (ኮንትራት) ምስ እንምልከት፡ ጉልበት ደቀባት ከይዋፈር ዝግግቱ ጥቕስታት ሰፊሮም ይርከቡዎም። እዚ 'ኽ ምስቲ ምስ ዝላ-ርእሱ ክሰምር እንተድኣ ኩይኑ ብመሰረት ምሉእ-ፍጹምን ብሕታዊ-ዋንነት (Jus utendi et abutendi) እተነድፈ ስነ-ሕግና ኣይጸረርንዶ?

ሰለ'ዚ ድማ፡ እቲ ከም ዘለዎ ብድርቕ ይቐረብ ዝበሃል ዘሎ ስነ-ሕጊ ሃገርና፡ ድሮ ኣካላቲ ጉዲሉ ከትግበር ማለት እዩ።

ንምንታይ ድኣ ኣብ ከንዲ ብጐዶሎን-ዘይተማልእን ስነ-ሕጊ ሃገርና፡ ቦቲ ዝጸንሐ ዞብኣዊ ስርዓት ዘይንቐየድ?

እቲ ዝሓሸ ኣገባብ ስነ-ሕጊ ካብ ተነጻሪ እምባርከስ፡ ብከመይክ ኣብ ግብረ ክትርጐም ከም ዝግባእ ንመልከት።

እቲ ሓድሽ ኣገባብ ስነ-ሕጊ ከትግበረሉ ዘለዎ መትከል፡ ብመሰረት ናይቲ ስነ-ሕጊ ኢትዮጵያ ን«ዓዲ» ዘልብሶ ትርጉም ክኸውን ይግባእ። እቲ ድሮ ብደረጃ ስድራ-ቤት እተፈተነ «መግባእታዊ-መንግስቲ»፡ ካብ መጀመርያኡ ኣትሒቱ ስርዓት ከም ዝኸተል እተረጋገጸ እዩ። እቲ ቀጺሉ ዝሰባ ውጽኢታት እዩ ድኣ መማገብቲ ዝኸውን ዘሎ።

ኣሸሓት ህዝብታት ናብዚ ሓድሽ መሬት ምልኣኽ ሰለ ዝኸነ እቲ ጉዳዩ፡ ኣብ ብሕታዊ ዋንነት-መሬት እተመርከሰ መግባእታዊ-መንግስቲ ብደረጃ ስድራ-ቤት ምህናዱ፡ ናብቲ ዕላማ ዘይወቅፅ ኣገባብ እዩ። ከም ትምኒት፡ እቲ ተደላይ ኩነት እውን ምተባህለ። ሰዲቡ ዝመጽእ ምምሕዳሩ ግና ኣብ ቁጠባዊ-ሚዳ ዝሓቶ ወጻኢታት፡

ሃብታም ዝበሃል መንግስቲ ከኢ ኣይምተጸወሮን። ብኣንጻሩ፡ መንግስቲ-ኢጣልያ ድኻ መንግስቲ እዩ። ኣብ ሃገር ተዋፊሩ ዝርከብ ርእሰማል እውን፡ ኣይርቡሕን። ዝስደዱ ዜጋታትና ድማ ብዘይካ ጉልበቶም ካልእ ኣይውጉን።

ዓዲ ዝቐውም ግና፡ ኣብ ከባቢኡ ንማሕረስ ዝኸውን መሬት ስለ ዝርከብ/ ህይወቱን ዘራእቲን ዘውሕስ መባእታዊ-ኩነት ስለ ዘይሰለን/ እተፈላለዩ ድልዩት-ጥቕምታትን ኣብ ኣደ ስለ ዝጥርነፉ/ ኣብ ኩሎም ድማ ናይ ስራሕ -ሰርዓት -ኣባይቲ ናይ ምህናጽ ድልዩታት ስለ ዝሰብሉ፡ ኩነታቶም ማዕረ ብምዃኑ ሽግርን-ራህዋን ድማ ብማዕረ ስለ ዝካፈሉን እዩ።

ብሰራሕ ኣቢሉ ዝረጋገጽ ማሕበራዊ-ናብራ፡ ንባህሪ ወድ-ሰብ ይመስል። ኣብ ንእሱቱ ድኹም እዩ፡ ደፋእ እናበለ ግን ብተመክሮኡ ተመልሲሉ ይዓቢ።

ምስ'ዚ ኣገባብ'ዚ ብዝሰማማዕ መንገዲ፡ መንግስቲ ክህልዎ ዝግባእ ኣላፍነት'ውን፡ ኣዘዩ እተፋኹስ እዩ። መሬት ዝውንን፡ መንግስቲ ንውልቁ ስለ ዝኸውን፡ ዓዲ እቑመ ከመሓድሮ ንዝበለ ማሕበራዊ-ጉጅለ፡ ካብቲ ኣፈሻዊ መምርሒታት ከይወጸእካ ምፅዓል እዩ ተራ ናይቲ መንግስቲ ዝኸውን።

እተለቐቐ መሬት/ ዝባደሙ ዓድታት/ ዶሚናላ እተባህሉ በረኻ/ ስለ ዝኸውን ንብረቲ ድማ፡ መንግስቲ፡ ማይ ዝርከበሉ ቦታን- ንሕርሻ ዝጥዕምን- ኣድሕዳዊ ምቕርራብ ዝዕድሙን ተበግሶታት ተገንዚቡ፡ ገባር በብዝመጽዎ «ዓዲ» ከቑሙ ይፈቅድ።

መንግስቲ ብዘለዎ ትሕዝቶ እውን ደገፉ ከበርከት፡ መሰሉ እተሓለወ እዩ። ንኣብነት ማይ ኣብ ዝርከበዎ ቦታ ዒላታት ክኹዕት/ ህንጻን-መጥጋዝያን ዝእመሰሉ ሽግራት ከቃልል/ ብሰራዕ ትካላቲ ኣቢሉ ምሉእ'ቲ ዓዲ ዝውሓሶ ልቓሕ ምፍቃድ...ወ.ዘ.ተ. ዝእመሰሉ ተበግሶታት ከዋፍር ይኸእል። ካብ ኩሉ ድማ ኣብ ቅድም ክሰራዕ ዝግባእ ኣላፍነት መንግስቲ፡ ሰርዓት-ጽዋታን ምውሓስ እዩ።

ብዛዕባ ውሽጣዊ ትካላት-ዓዲ ንዝምልከት ግና፡ ኣንሳብ እቲ መሬት ምስ ተፈቕደ፡ መንግስቲ ዝህልዎ ተራ፡ ኣብ ቍጽጽር እዩ ክውሰን ዝግባእ። ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ ኢትዮ-ጵያ ብምኽታል ድማ፡ እቲ ብመሰረት ጉልበትን/ ጠለብ ነፍስ-ወክፍ እንዳን፡ በብእዋኑ ዝፍጸም ኣዋድቓ መሬት፡ ብ ባይቶ መራሕቲ-አንዳ ስድራ-ቤት ስደተኛታት እዩ ኣብ ግብሪ ክውዕል።

ብዘይካ ኣድለይቲ ንዝተባህሉ ማሕበራዊ ጉዳያትን/ምፍራስ ውዕላትን፡ እቲ ብመንግስቲ ንዓዲ ተባሂሉ ዝዕደል መሬት ቀዋሚ ስለ ዝኸውን፡ እዚ ናይ ኣባር-ዋንነት እዩ ተመ-ሊሱ ብምሉእ ምትእምማን ነቲ ዓዲ ዘገስግሶ።

ኣብ ከም«ዓዲ»ዝእመሰለ ትካል፡ብሕታውን/ናይ ኣባር-ዋንነትን፡ኣደ-ትርጉም ይለብሱ።

ካልእ ክንግንዘቦ ዝግባእ ነጥቢ፡ እትጥቀሙሉ ኣገባብ-መግቢቲ ብዘየገድስ፡ ኩሎም'ቶም ክመጹ እተባህሉ ስደተኛታት፡ ኣረሰቶት ከም ዘይኩኑ ምፍጻጥ የድሊ። ሕርሻ ኣብ ዝካየደሉ ሕብረተ-ሰብ ወይ«ዓዲ»፡ ንማሕበራዊ ናብራኡም ኣድለይቲ ዝበሃሉ ከም ኣንዶ/ ነዳቕ/ ጸረብቲ-ዕንጻይቲ/ ሜማ-ዝሰርሕ ካልጸላዮ...ወ.ዘ.ተ. ዝእመሰሉ ኢደ-ጥበባት ዝመለኹ ዜጋታት እውን ከድልዩ እዮም። ኣብ ብሕታዊ-ዋንነት እተመርኩሰ ብደረጃ ስድራ-ቤት ዝፍጸም ዓይነት መግቢቲ ንኣብነት፡ ኣብ መጀመርያ እዋናቲ፡ ንህላወ ከምዚእም ዝእመሰሉ ሞያውያን ኣይፈቅድን።

ንናይ ደቀ'ባት መንባብሮ ብዝመስል፡ ኣብ ኣባራዊ-ዋንነት እተመርኩሰ ብደረጃ «ዓዲ» ዝፍጸም ምህዛብ እዩ ነዚ ሕቶ'ዚ ብግቡእ ዝምልሶ። ዝኹን ጥበብ ዝመለኽ ሸቃላይ ይኹን/ኣብ ዝኹን ዓይነት ማሕረስ ዝዋፈረ ኣረሰታይ፡ ኣብ ዝመሰሉም ኢደ-ጥበብ ኩን ማሕረስ ከዋፈሩ ነጻ እዮም።

እዚ ይሓይሽ ዝበሃል ዘሎ ኣገባብ፡ ካልእ ኣገዳሲ መደብ እውን ስለ ዘጠቓልል እዩ።

ናይ ስደትና ባህሪ ምስ እንምልከት፡ ፍቕዲ ስደተኛታት ደቅ-ተባዕትዮ ነቲ ናይ ደቅ-ኣንስትዮ ይዕብልሎ እዩ። ንስደት ዝኸለ ድማ፡ ሰብ-ጥዕና/ድልዳላት/ ኣብ ሰዊት-ዕድመ ዝርከቡ ኣገጥዝ ተባዕትዮ እዮም። እቲ ብደረጃ ስድራ-ቤት ድኣ ይፈጸም ዝብል ኣገባብ መግቢቲ ግና፡ ኣንጻር'ዚ ተርእዮ እዩ። ኣንስትን-ቁልዑን-ሽማግላን ስለ

ዘተኢታቱ፡ አብ ሓደ እዋን ድርብ ሽግር እዩ ከኸትል። ብቐዳምነት እቲ ነዚ አገባብ ዝሰርዕ መንግስቲ ተመሊሱ ክዋገሉ አብ ዘይክእል ሞራላዊ-ሓላፍነት እዩ ንባዕሉ ክእቲ ዝርከብ። ቀጺሉ ድማ ኢጣልያውያን ካብ ደቀ'ባት ስለ ዝንጽል፡ እቲ አቐዲሙ ምት-ሕንፋጽ ስዒቡ ድማ ዓሊታዊ ምውህሃድ ይኹን ዝበለ መደብ፡ በቲ መንግስቲ ባዕሉ እዩ ዝተዓናቐፍ ዘሎ።

ናይ "ኮንቸስዮንታት" ፍቓድ ዝሓቱ ንመግዛእታዊ-መንግስቲ ቀሪምሉ ዘለው ምልክታ (ዶማንዳ) ኩነ/ፍቕዲ ናይቶም ንኢርትራ ከንብገስ ሓሉም እተመዝገቡ ዚጋታት ምስ እንምልከት፡ እቲ ናይ ስደት ተርእዮ ባህሪ እይልውጥን። "ስካፖሊ" (ሓዲሮም ዘይወጹ) ደቅ-ተባዕትዮ እዮም ዓብላሊ ቀጽሪ። ስለ'ዚ ብመሰረቱ መሬት/ፍትሒ/ጸጥታ/ ምስ ዝረጋገጸሎም፡ ባዕሎም ዝመሓደሩ እዮም። እዚ እም እዮም'ውን ነቲ አብ ኢርትራ ዘስፋሕፍሑ ዘሎ መግዛእትና ዋልታ ከኹንዎ ተስፋ ዝግበረሎም። ንሶም እዮም'ውን ነቲ ናይ መጀመርያ ድንኳነት እናገማጠሉ ምስቲ መሬት ዝላለዩን-ተመክሮታት ዝፍልሙን። እዞም አጉባዝ እዮም'ውን አብ ዓድታት እናተሰራጨው ምስ እንስትዮ ደቀ'ባት ክዋሰቡን ነቲ አድላይ እተባህለ መደብ ምትሕንፋጽ ከበግሱን።

እተለቐቐ ጥንታውያን ዓድታት፡ በዞም ናይ ዓሊትና ቅድመ-ጥንባር ዝበሃሉ አጉባዝ እዮም እንደገና ከዘዘቡ።

እዚ አገባብ'ዚ፡ እኩብ እንዳታት ስደተኛ ኢጣልያ አብ ሓደ-ዓዲ ምስ ደቀ'ባት ሓቢ-ሮም ክነብሩ አይጸረርን። ምክንያት ስለ ዘይህልዎ። አፍልጦ ናይዚ ሃገር'ዚ እጸቢቐ ዝመለኸ ክጥንዘቦ ከም ዝኸኸለ ድማ፡ እእምሮን-ሞራላዊ ሓላፍነትን ንዝምልከት፡ ኢትዮጵያውያን ካብ ተራ-ስደተኛ ዚጋና ድሕር ዝበልሉ አብነት አይርከብን። ተራ-ስደተኛ ዚጋና ከበሃል እንክሎ ግና፡ ነቶም ዛጊት መንግዲ ሓቂ ብዘይሓዘ አገባብ ንኢርትራ እተላእኩ ዚጋታትና አይኩንን ዝምልከት።

እቲ ካብ ኢጣልያ ንኢርትራ ዘምርሕ ስደት፡ አብ ምሉእ ሓርነት እተመርኩሰ ኩይኑ፡ ጸታዊ-ርክብ ንዝምልከት'ውን ሓራ ክኸውን ይግባእ። ብከምዚ እዩ ድማ እቲ መን-ግስቲ ካብ ዘዩደሊ ሓላፍነት ምስካም ነጻ ክኸውን ዝኸኸለ።

ዓዲ ከበሃል እንክሎ፡ ውሽጣዊ ቅዋማቱን-ህይወቱን ሓራ ብምዃኑ፡ ንዓቕሙ ብዝሰመንገዲ ባዕሉ እዩ ጥቕምታቱ ዘማልእ። ብደረጃ ስድራ-ቤት ዝፍጸም መግዛእቲ ግና፡ ክብሪ ሃገር/ ክብሪ ዓሊት ዝእመሰሉ ናይ ሞራል-ሓላፍነት ስለ ዝቐይድዎ፡ ግድነት ክትግበር ዝብል ዕላማ እዩ ዝደፋፍኦ። ነጻ ኩይኑ ዝምደብ መግዛእቲ ብእንጸፍ፡ ከሲቡ-ከሲፍ ዋጋ-ዕዲጋ ዝዋገሉም ክብርታት የብሉን።

ነዚ እውንታዊ ዝበሃል ዘሎ ስርዓት-መግዛእቲ ዝድግፍ ካልእ ረጅሒ ድማ፡ ንህዝብታት ደቀ'ባት ኩነ/ ነቶም አብ ትሕቲ ጽልዋና ዝርከቡ ህዝብታት ሰግራ-ዶብ፡ እቲ ንደቅ-ሃገርና ይግባእ ዝበሃል ቀዳምነት፡ ክሳብ ከንድ'ዚ ነጺሩ ክቐርበሎም አይግባእን።

ስልጣን ደቀ'ባት ተኪእና «መሬት-ዶሚኒዮን» አብ ዝጠርኑፍናሉ (እዚ'ውን ንዝጸንሐ ስርዓት ብምክታል)፡ መትከል ህዝባዊ ሰነ-ሕጊ ደቀ'ባት ኢና ተኸቲልና።

ከምዚ'ሉ ብስም ንጉስ ከም ወካሊ-ህዝቢ ተጠርኒፉ ዝጸንሐ ንብረት ቀንጢጥና ንውልቃዊ ዋገነት ኢውሮጳውያን ምስ እንዕድሎ፡ ካብ ሓባራዊ-ዋገነት ደቀ'ባት ይውሰድ ብምህላው ዝረፋ እዩ ዝበሃል። አብዚ ድማ ክርሳዕ ዘይግባእ ነገር እቲ ካብ ራስ-ቁሳር ክሳብ ፈለግ-መረብ/ ካብ ገማግም ቀይሕ ባሕሪ ክሳብ ጉላጉል ባርካ ዝርከብ መሬት-ግዝእትና ብዘይካ ባጽዕ፡ ብብረታዊ-ወራር አይኩንን ተመሊኹ። ብእምነት-ተእማንነት-ለዋህ ግርህና ናይቶም ዝነብርዎ ህዝብታት እዩ ተታሒዙ። እቲ አብ ውሽጥ'ዚ ደባት ዝርከብ ክፍለ-ወገን ኢትዮጵያዊ ከበሳ እውን፡ ብዘይካ ተኸራ ቦቶም ብረት ምልዓል ብቐዳነት ተባሂሎም "ጃነራል-ባልዲሲራ" ብክእለት ዝጠርኑፍዎ ደቀ'ባት ኢና ተመራሕና እቲና። ነቲ ብዙሕ-ዓመታት እቢት ዝበልሉ ሰላም-ፍትሒ-ምዕባሉ ሓዘና ከም ዝመጸእና ኢሕዋት እውን ተቐቢሎምና።

ዋገነት-መሬት አብ መንግስቲ ተጠርኒፉ ክሳብ ዝጸንሕን -ብዕዮ ዝፈሪ ምህርቲ ንኩሉ ምክፋል ዘሎ ተኸኢሎ ክሳብ ዝቐጽልን፡ አሉታዊ-ሳዕቢን አይክህሉን እዩ። ካልእሲ ይትረፍ፡ ጽቡቕ አብነቱ ንዝኸረ ዝተርፍ እዩ።

እቲ ሃገር ውሑድ እዩ ህዝቡ። ስለዚ ንዊሕ-እዋን ንኩሉ ዝኣክል መሬት ኣሎ። ቀጺሉ ድማ ምትሕንፋጽ ክልተ-ዓለት ኩነ ምስዋጥ ዓለት ደቀ'ባት፡ መበቆል ናይ ዝነበረ ፍልልይ ኣረሳሲዑ ነቲ ከጋጥም ዝኸለል ረጽምታት ክኣልዮ እዩ። እዚ ውጽኢታት'ዚ ብቀሊሉ ክረጋገጽ ዝኸለል ድማ፡ ካብ መጀመርያ ኣትሒዞ ኣብ ውሽጢ ህልዊ ደባት-ኢርትራ መሰል ደቀ'ባትን-ኪጋታትናን ብማዕረ ምስ እንሕሉ እዩ።

ነቶም ብዘኸው-ደባት ዝመጹ ህዝቢ'ውን መሬት ክንፈቅድ ይግባእ። እዚ ቅድመ-ኩነት 'ዚ ኣቐዲምና ምስ እንጸንሕ ኢና ድማ ኣብ መጻኢ-እዋን ብተመሳሳሊ ኣገባብ፡ ኣብ ሃገርም እውን ከምኡ ዝኣመሰሉ መሰላት ክሕለውልና ዝብሉ ጠለባት ከቐርብ ዝፍቀደና። ኩሎም'ቶም ኣብ ናይ ውሽጢ ኣውራጃታት በጺሖም እተመልሱ ተመራ-መርቲ ከም ዝገለጽዎ ድማ፡ መሬቶም ካብቲ ሎም እንውንኖ ኣዝዩ ፈራይ እዩ።

ነዚ ይሓይሽ ዝበሃል ዘሎ ኣገባብ-መግባእቲ ዝድግፉ ካልኣት ኣርእስትታት እውን ምቕራብ ምትክእለ፡ እቶም ኣገደስቲ ዝኹኑ ድኣ እዮም ተጠቒሶም ዘለው። ኣብ ናይ ተመኮሮ እዋን ካብ ሃለና ኸ? ስለምንታይ ነዚ ሓድሽ ክጥቀስ ዝጸንሐ ኣገባብ ንተመኮሮ ዘይንጥቀመሉ?

እዚ ክልተ ከም ምንጽጻር ዝጥቀስ ዘሎ ኣገባባት ኣብ ምትግባሩ ምስ ዘይዕወት፡ ካብ ዝጸንሐ ናይ ሓባር ዋንነት/ናብ ውልቃዊ-ዋንነት ምምላስ፡ ጸገም እየኸትልን። ብውልቂ ከውንን ዝጸንሐ መሬት ግና ናይ ሓባር ይኹን ኣብ ዝበሃለሉ፡ ኣሉታዊ እዩ ሳዕቢናቱ። እቲ ብ «ባይቶ መሬት-እንዳታት» ንማሕረስ ተባሂሉ ዘውሰን ጊዚያዊ ኣዋድቻ-መሬት ተፈቲኑ፡ ኣሉታዊ ውጽኢት ምስ ዘኸትል፡ ኣብ ብሕታዊ-ዋንነት ክልወጥ ዝከኣል እዩ።

መሰረት መግባእታዊ-ተበግሶና እቲ «ዓዲ» ዝበሃል ኣሃዱ ይኹን ከበሃል እንከሎ፡ ጸገማት ኣይከህልውን ማለት ኣይኮነን። እቲ መሬት ብምውናን ከጋጥም ካብ ዝኸለል ቀዳማይ ጸገም እንተድኣ ሰጊርና፡ ካብ ዘመናት ኣትሒዞ ብዝጸንሐ ኣገባብ ተጠቒምና ከስመሓድሮ፡ ዝወሓደ ጸገም እዩ ተሪፉ ዘሎ ማለት እዩ።

ነዚ ሽግራት'ዚ ንምቅላል ድማ፡ እቶም ሰደተኛታት ዝበገሱሎም ኣብ ኢጣልያ ዝርከቡ ኣሃዱታቶም ክተሓባበሩ ይግባእ። ንምስጋና ናይቲ ዝውፈየሎም ሓገዝ ድማ፡ ኣብ ናይ መጀመርያ እዋናት ምስቲ እተወልድሉ ዓድታቶም ብዝምድና ተኣሳሲሮም ከጸንሑ ንማለት ነቲ ኣብ ኢርትራ ዝምስርቶም ዓድታት፡ ስም ናይቲ ዝውላድሉ ዓድታት ክልብስዎ ዝሓሸ እዩ። መጻኢ-ወለዶ ዝኸረ ጥንታዊ-ሃገሩ ክይርስዕ። ኣብ ኢጣልያ ዝርከቡ ዓድታት ድማ ብወገኖም ዝረኽቡዎ ጥቕሚ፡ ብሽቕለተ-ኣልቦነት ተጠቒም ካብ ጥሚት ንምግልጋል ከሳብ ደረጃ "ቢጋግንዶ" (ቪጋግንዶ) ሓሲሮም ዝርከቡ ናይ ክሳራ-ኪጋታት ካብ ውሽጦም ምእላይ ይኸውን። ብዝተረፈ እዚ ይሓይሽ ዝበሃል ዘሎ ስርዓት/ናይ ማእቶት ኣገባብን፡ ኣብ ዓድ-ሓበሻ ጥራሕ ክይተወሰነ ኣብ ኢውሮጳ እውን ዝተራእየ እዩ።

ሓድሓደ መልክዓቲ ንናይ ዴስነት-ፍልስፍና መሲሉ'ዚ እንተቐረበ፡ ብዝያዳስ ምስ ናይ ክሮኣዲያ (Croatia) «ዛድሩግ» ብፍላይ ድማ ምስ ናይ ሩስያ «ሚር» ይዛመድ።

ኣብ ጥንታዊ-ኢውሮጳ ይዘውተር ዝነበረ ኣገባብ ዋንነት-መሬት፡ ንናይ ኢትዮጵያ ብዝመሰል ስነ-ሕጊ እዩ ዝመሓደር ዝነበረ። ብፍላይ ድማ ናይ ሩስያ ሚር፡ ጥንቁቕ ናቲ ቅዳሕ እዩ ምተባህለ።

ስለ'ዚ ኣብ ኢርትራ ክፍጸም ዝግባእ ኣገባብ ኣተዓዳድላ-መሬት፡ ንናይ «ዓዲ» መሲሉ ናይ ሰደተኛታት ዋሕዚ ድማ ብፍንው መልክዕ ኣብ ዘድልዮ ቦታ ክቐውም-ክእከብ-እግሪ ክተክል-ብዝመሰሎ ኣገባብ ከውደብን -ኣርነት ምፍቃድ ይግባእ።

ኣብዚ ንዓና ሓድሽ ዝኹን ኣውራጃታት ብውሑዱ እቲ ወትሩ ምስ መንግስቲ ምርጋም ዝኣመሰለ ኣብ ኢጣልያ ልመድ ዝኹን ድኸመታት ንወገን ገዲፍና፡ ንብሕታዊ-ተበግሶ ቀዳምነት ምሃብ እዩ ትርፌ ዝርከቦ። ብሕታዊ-ተበግሶ እዩ'ውን ብሓፈሻኡ ዘይጋገን-ነቲ ብመጀመርያ ዝገጥሞ ጸገማት፡ ከም ዝሓይሽ ዝሰርዖን። ካብ ሽግራቲ ተመኮሮ ሰኒቐ ድማ ዘወውቶ ሓይሊ የናዲ።

አብዚ እርእስት'ዚ ካብ ሃለፍ፡ " ካብ " እተባህለ መስፍን ብዛዕባ ናይ ሩሲያ «ሚር» እናጠቐስ «...ንመጻእ-እዋን እብ ምሉእ እውሮጳ ዘስፋሕፍሕ ትካል እዩ» ዝበሉ ቃል ምዝኸኸር ይግባእ።

እዚ እብ እርትራ ከገልግል ዝበሃል ዘሎ አገባብ ናይ ሓባር ዋንነት-መሬት፡ እብ ኢጣልያ ከላዕሎ ዝኸለል ማሕበራዊ ጠንቅታት ከኸትል'ዩ ምስ ዝበሃል እውን፡ ናይ ተራድኦ አገባብ እውዳድባ እዩ መፍትሒኡ።

ስዒቡ ዝቐጽል ጉዳይ፡ ግብረ-መሬት ዝምልከት እዩ። ብዛዕባ ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ሕገ እብ ዝጠቐስናሉ፡ ትሕዝቶኡን-አገባቡን ተገሊጹ እዩ። ዓድታት፡ ንለውጢ ናይቲ እተፈቐደሉም መሬት፡ ግብረ-ፈሰስ-ህያባትን የበርኩቲ፡ተባሂሉ ነይሩ። ዝፍቀድ ዋንነት-መሬት ናይ ሓባር ብምዃኑ፡ ግብረ እውን ብሓባር ንመላእ ዓዲ ዝምልከት ጉዳይ እዩ። ስለ'ዚ ብቐሊሉ ከም እንግንዘቦ፡ እቲ አመሓዳሪ ስርዓት (መንግስቲ) ብዛዕባ ግብረ ምኽፋል ዘፍርሕ ሳዕቢናት ክህልዎ አይሕሰብን። አገባብ አጠራንፋኡ እውን ስሩፅ እዩ።

አብዚ ክጥቀስ ዝግባእ ነገር ግን፡ እቲ ሓድሽ ዝምስረት ስርዓት፡ ነቶም ካልእት መልክዓት ግብረ -ፈሰስ ኩነ ህያባት ወጊዱ፡ ግብረ-መሬት ከተግብር እዩ ፍላይ ዝሕተት። ግብረ ክበሃል እንክሎ፡ ውልቀ-ሰብ ዘይኩን ዓዲ-ምሉእ ብዝተወሰነሉ ገም-ጋም ክኸፍሎ ዝግደድ ናይ መሬት ቀረጽ እዩ። ትሕዝቶኡ፡ ብዘይካ ቀረጽ /ዓመታዊ ክራይ እውን ዘጠቓልል ኩይኑ፡ ብገንዘብ ወይ ብጥረ-ነገር'ውን ክኸፍል ይከኣል።

እቶም ከም ፈሰስ-ህያባት...ዝእመሰሉ ካልእት መልክዓት ግብረ ግና ክውገዱ ይግባእ። እዚ ድማ ንመላእ ህዝቢ ደቀ'ባት ብእውንታ ዝጸሉ ውሳኔ ክኸውን እዩ። ምኽንያቲ፡ እዚ ከጽወር ዘይከኣል ጽዕነት እዩ እብ እተፈላለዩ ናይ ፖሊቲካ-ምግምግላት፡ መንቀሊ ስዲ-ስርዓትን/ጭኩናን ኩይኑ ጸኒሑ። ንሰራዊት ዝበሃል ስንቅን -ህያባት ንመራሕ-ትን/ልኡላን ሹማምንትን ዝእመሰሉ መልክዓት ግብረ፡ ንዓና'ውን እዩምሕረልናን።

ዝተርፍ፡ ብዛዕባ ግብረ ሃገራዊ-አገልግሎት እዩ። እዚ ድማ «ክተት» እብ ዝበሃሉ፡ ከኸምቲ ዝውሰነሉ አገባብ፡ ብዘይ አፈላላይ ንደቀ'ባት ኩነ/ ዚጋታት ኢጣልያ ብማዕረ ዝምልከት ይኸውን።

እዚ ፍጹም-ድምዳምን ዘይኩን ዕዮ ዝእመቶ ሽቶ፡ ነቲ ብዛዕባ ዋንነት-መሬት እብ እርትራ ዘሎ አገባብ፡ ንሓዋሩ ዘመሓደሮ ስርዓት ምንዳይ ናይ ዘሎ ግድነት ምሕባር እዩ ዝበረ ዕላማኡ።

ዋንነት-መሬት ክበሃል እንክሎ ድማ፡ምስ ማሕበራዊ ስርዓትን-ፖሊቲካዊ ዝምድናታትን ኩነ፡ ምስቲ ደፋእ እናበለ ዝኸይድ ምዕባል-ሰላምን ግዝእትና፡ ጸቢብ ምትእስሳር ዘለዎ እዩ። ናብዚ ዕላማ'ዚ ንምብጻሕ ድማ፡ ናይ «ቶረንስ ውዕላት» ይኹኑ ፈረንሳ እብ አልጀርያ ዘተኣታተዎ ስርዓተ-ሕገ አይኩኑን ክመርሑና ዝግባእ።

እቲ ቀዳማይ (ውዕላት-ቶረንስ)፡ ንሓይ ብሞራል ዝሰነፈን-ጉዳሎ ጥዕናንን ተባሂሉ ምቕሃሙ ዘይተርፎ ውሑድ-ህዝቢ ንዝርከብዎም ሃገራት እዩ ተተሊሙ። እቲ ካልኣይ እውን፡ ንዓና ዘይምልከት እዩ። ምኽንያቲ ድማ፡ ተወላይ ደቀ'ባት አልጀርያ እብ ምስልምና ዝእመኑ እዮም። ተመኮሮ ከም ዘረጋግጹ እውን፡ እስላም ሃይማኖቶም ለዊጦም ምእመናን-ክርስትና ክኹኑ፡ ወይ ምስ ዝገዝእም ህዝቢ-ክርስትያን ተወሃሂዶም ክኹቡ፡ ዓቢ ገደቢ እዩ። ብዘይካ'ዚ ድማ፡ ብድሕር 75-ዓመት ዝጸንሐ መግዛእቲ፡ ፈረንሳን -ዝፈሰሰ ደምን -ሓደል ንዋታዊ ክሳራን፡ ፈረንሳ እብ አልጀርያ ማዚያዊ-ህላወ እዩ አረጋጊጹ ዝርከብ። መንፈስ ህዝቢ ደቀ'ባት ድማ፡ ዛጊት አንጻሮም ካብ ምምካት አይዓረፈን።

እብ እርትራ፡ ብፍላይ ድማ እብ መረብ/ምላሽ ዝርከብ ህዝቢ፡ ብ አንትሮፖሎጂያዊ (መጽናዕቲ ስነ-ሰብ) አከፋፍላ፡ ሓደ ካብቶም ልዕል ዝበለ ደረጃ ዘለዎ ህዝቢ ምዃኑ ይፍለጥ። ንክትሓስቦ ዘጸይፍ ክነሱ ድማ፡ ብመጽናዕቲ ነቲ ህዝቢ ምጽናት ዘይከኣል እዩ። ፍቕዶም ብርክት ዝበለ ብምዃኑ። ኩሩዕን-መስተውዓልን ህዝቢ ስለ ዝኸነ ድማ፡ ብዓሊታዊ-አድልዎ ክምለኽ ዘይሕሰብ እዩ። ብዘይካ'ዚ፡ ብዛዕባ ዝኸበሮ ጥንታዊ-ሰልጣን ኩነ/ደቅ-ትግራይ ምስ ዝኹኑ አዝማይም ሓቢሮም፡ ካብ ኒል ክሳብ ፋርሳዊ-ወሽመጥ/ ካብ ወሽመጥ በረኒቶ- ክሳብ ማርሳ ሶፋላ፡ እብ ዝርከቡ ሰጣሕቲ፡ ዝኸበረ ናይቲ ሃጺም ዘመሓደርዎ ንግስነት ዝዓቀቡ እዮም።

ንውልቆም ካብ መላእ ህዝብታት-አፍሪቃ፡አብ ዝበዛሉ ክፍለ-ወገን ሃገሮም፡ ሃይማኖት ክርስትና ዓቂቦም እንጻር'ቲ ካብ 12ክፍለ-ዘመናት እትሒዙ ዝሰቆዩ-ምን/ካብ ምዕቡል ዝበሃል ዓለም ጨውዩ ዘትረፎምን ምስፍሕፋሕ እስላማዊ ማዕበል ዝመከቱ ብምዃናም፡ ሓብን ዝግበእም ህዝቢ እዮም።

ዝግበእም ማዕርነት ብካልእ ኣብነት ዝምስክር ድማ፡ ማዕረ'ቲ ሰደተኛ-ኢጣልያዊ፡ ምስ ዝኹን ህዝቢ-ዓለም ብስላም ናይ ምንባር ዘለዎም ባህርያዊ ልግስና-ተፈጥሮን፡ ኣብቲ ኣብ ኤርትራ ተመስሪቱ ዘሎ ናይ ቤት-ትምህርቲ ትካላት ትግንዘቦ።

ኣብዚ ትካላት'ዚ፡ እቶም ምስ መናእሰያት ኢውሮጳውያን ሓቢሮም ኣብ ኣደ-ሰደቓ ዝመሃሩ ደቀ'ባት፡ ካብ መማህርቶም ብዝኹን መንገዲ ኣይሰንፉን።

ኣብ መወዳእታ ድማ፡ ስርዓት ዓሊታዊ-ኣድልዎ፡ ምስቲ ኣብ ኢትዮጵያ እውን ተሓቲቱ እተፈቐደ ትካል «ኢጣልያዊ ቤተ-ክህነት» ዘይቃዶ ስርዓት እዩ።

ሃገርና ኣብዚ ዞባ'ዚ ከተሓታትዎ ዝግባእ ኣድሽ ኣገባብ፡ ንኹሉ ኣተሓሳስባን-ድልዩትን ዘርዊ ከዕይኑነቲ ካብ ክፍለ-ዘመናት እትሒዙ ብናይ ዓወት ይኹን ዘሕዝን ፍጻሜታት ተመልሲሉ ለውጢ ከይገበረ ኣድማሳዊ-ባህሊ ዝሓዘ ብዛዕባ ምዕባላ ወድ-ሰብ ዘለንና ኣምር ዘንጸባርቕ ክኸውን ይግባእ። ከምዚ'ሉ እዩ ድማ ንመጻኢ እዋናት፡ ሃገርና ብጽቡቕ ዕድል ተሰንዩ፡ ዘሎ ዓቕሙ ከመስክር ዝኸእል።

ሰንበት 23 ጥቅምቲ 1904 ዓ.ም.

ተፈጸመ።

አርእስቲ

*****

ክቡር አንባቢ፦.....	ገጽ	7
መቼድም - ዓድ ሐበሻ/ኢሮትራን፦ § 1 መሰረታዊ አምር ብሄራውነት		
§ 2 ጆግራፊያዊ ቅርጻ ሃድ-ሐበሻ § 3 ኢትዮግራፊያዊ ባለታታት ዓድ-ሐበሻ		
§ 4 ፖሊቲካዊ ስርዓት § 5 ወግዓዊ ቋንቋ § 6 ሃይማኖት § 7 ባህርያውያን-አውራጃታት ዓድ-ሐበሻ § 8 ምድረ-ባሕሪ § 9 ባሕረ-ነጋሲ § 10 ብዛዕባ-ምድረ-ባሕሪ § 11 መረብ/ምላሽ § 12 ርእሰ ምምሕዳር መረብ/ምላሽ-ከመይ'ሉ ምዕቃቡ ተኻሊሉ	ገጽ	34

ቀዳማይ ክፋል - ዞብአዊ ሕጽረ-መሬት

መሰረታዊ አምር	ገጽ	37
I. አውራጃ ደቃ-ሚናብ	ገጽ	40
ወረዳ ሓማሴን	ገጽ	42
ወረዳ አከላ-ጉዳይ	ገጽ	61
II. አውራጃ ደቃ-ወረሰናዝጊ	ገጽ	75
ወረዳ ሰራየ	ገጽ	76
ወረዳ ደቃ-ተስፋ	ገጽ	96
ወረዳ ደቃ-ምልጋላ ወይ ቆሐይን	ገጽ	105

ካልአይ ክፋል - ናይ ታሪኽ መዘከራት

መቼድም	ገጽ	114
I. ሓማሴን ወይ ሓማሴን- 1ይ. ፍቕዲ ወለዶ እንዳ-ተስፋጽዮን ተጸረርቲ እንዳታት ጸዓዘጋ-ሃዘጋን	ገጽ	117
2ይ. ታሪኽ ናይቲ አብ ሞንጎ ደጊዖት ሃይሉ/ራእሲ ወለንከአል (ወልደሚካኤል) ብ ነጀው መረብ/ምላሽ ጸብሐልትነት ንምርግጋጽ እተገብረ ቃልሲ	ገጽ	128
1ይ ምልክታ- ብዛዕባ ንግስቲ ሳባ አብ መረብ/ምላሽ ዝንገር ዝና	ገጽ	152
2ይ ምልክታ- ካብ 1255 ዓ.ም. ሕጋዊ-ስርወ ዳግመ ዝነገሰሉ/ ክሳብ ሞት ዮሃንስ 4ይ (10 መጋቢት 1889) ዝቐርብ ተኸታታሊ ጸብጻብ ታሪኽ ኢትዮጵያ	ገጽ	159
መሳፍንቲ	ገጽ	164
ሰሎሞናውን ናይ ጉግሳን ስርወታት	ገጽ	169
ሃጺዮት ሕጋዊ-ስርወ አብ ዘመነ-መሳፍንቲ	ገጽ	170
ስርወ-ጉግሳ	ገጽ	172
ስዩመ-እግዚአብሔር ዝበሃሉ ነገስታት	ገጽ	173
እንዳ-ናይብ	ገጽ	179
II. ድምበዛን - እንዳ ደጊዖት ሓድጉ'ንበሳ /ብዛዕባ ህዝቢ ምድረ-ድምበዛን.....	ገጽ	187
III. ካርነሽም - ብዛዕባ ህዝቢ ካርነሽም-እንዳ ደጊዖት ስባዙቲን	ገጽ	191
IV. አከላ ጉዳይ- እንዳ ደጊዖት ባህታ-ሓጉስ በዓል ሰጉይቲ	ገጽ	194
ብዛዕባ ፖሊቲካዊ-አወዳድባ አከላ ጉዳይ	ገጽ	197
V. ሰራየ - በላምበራስ ተስፋማርያም ዝውለደሉም እንዳ ሹም-ጉልቲ	ገጽ	199

VI. ደቃ ተስፋ- መከራናዊ እንዳ-ዓረዛ፡ እንዳ በላምበራስ ክፍለየሱስ/ቀኝ- አዝማች ካፌይ	ገጽ	207
VII. ጉንደት - እንዳ ሹም-ጉልቲ	ገጽ	218
VIII. ሰፍላ - ሰፍላ፡ ብ እንዳዊ-ወርሻ ዝመጸ መዝናኛ ሹም-ጉልቲን	ገጽ	226

ጥበቆ፡

ሀ)- ሓባብ/ ዓድ ሸኸ	ገጽ	223
ለ)- ብንዓምር/ አብ ምብራች-ሱዳን ዝርከቡ ካልኣት ህዝብታት ኣግኣዚ...	ገጽ	227
ሐ)- እንዳ ደጊዖት ገብረመድህን በዓል ሸኸሰዓ	ገጽ	230

ሳልሳይ ክፋል - ማሕበራዊ መንባብሮ

I. እንትሮፖሎጂያዊ ስእሊ- ተወላዶ ደቀ'ባት ኢርትራ፡ ኩሻውያን- ሓማውያን- ሰማውያን፡ እንትሮፖሎጂያዊ አክፋፋ፡ ቋንቋታት፡ እምሓርኛ፡ትግራይ ህዝቢ መረብ/ምላሽ፡ ጉድናዊ ቅርጺ ናይ'ቶም ቋንቋ-ትግራይ ዘዘውትሩ ህዝብታት	ገጽ	254
II. ሃይማኖታት-ሃይማኖትን- ሓፈሻዊ አምር፡ ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ፡ ምስልምና፡ ቀሺ-ገብረ«ቆሞስ ኣስመራ»ብዛዕባ ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያ ዘቐርቦ ሓበረታ፡ ኣባ ገብረእግዚአብሔር ኣበምንዮት ደብረ-ቢዝን ዘቐርቦ ሓበ-ረታ፡ ኣባ ኪዳነ ካቶሊካዊ ካዘን ወደ'ባት፡ ኣፈንዲ መሓመድ ብዛዕባ ሃይማኖት እስላም ዘቐርቦ ሓበረታ፡ ሓጅ-ሓሰን ብዛዕባ እስላም እንታይ ይብል፡ናይ ከንሻ ሰዊድናዊ ሚስዮን፡ ኣብ ኣኸሩር ዝርከብ ናይ ፈረንሳ ካቶሊካዊ ሚስዮን፡ጽሑፍ ደምዳም	ገጽ	279
III. ማሕበራዊ ስነ-ሕግ- ናይ ቅዋም ስነ-ሕግ፡ መንግስታዊ ኣካላት፡ ሲቪላዊ- ጽፍሕታት፡ ናይ ግምቢ ጽፍሕታት፡ ወታዕደራዊ ጽፍሕታት፡ ማሕበራዊ ስርዓት ኣገባብ ስነ-ሕግ፡ ዝበኛት መቐጸልትእምን፡ ሕገ-ምምሕዳር ቀረጽ/ግብርን፡ ቀረጽ ተጎ/ቅርጽት ዕዳጋ/ኣገልግሎት-ህያባትን፡ መሬት ዶሚናል፡ ወታዕደራዊ ኣገልግ-ሎት፡ ህዝባዊ ስነ-ሕግ ኢትዮጵያ ብመንጸር ውሽጣዊ ምምሕዳር መረብ ምላ ገጽ		311
IV. ብሕታዊ ስነ-ሕግ-ስነ ሕግ ቃል-ኪዳን፡ ስልጣን ኣባታውንት፡ ማሕበራዊ ደረጃ ወድ-ሰብ፡ ናይ ደም ሕግ፡ እንዳዊ ምትእስሳር፡ ተዘካር፡ ስነ-ሕግ ብሕታዊ ዋን-ነት፡ ውዕላት ናይ ምትግባሮም ኣስገዳድን፡ ናይ ወርሻ ስነ-ሕግ	ገጽ	319
V. ማሕበራዊ ዝምድና-ፍሉይት ምልክት፡ ናይ ወግዒ ስነ-ስርዓት፡ ዘቤታዊ ኣገባባት ኣኸብሮ ወይ ኢድ ንሳሊ ንዝቐመ ስልጣን፡ ኣኸብሮት ደቅ እንስትዮ.....	ገጽ	323
1ይ- ምልክታ -ብዛዕባ ናይ ኢትዮጵያ ዓውደ-አዋርሕ	ገጽ	324
2ይ- ምልክታ -ኣብ መረብ ምላሽ/መሬት ከረን ዝዘውተሩ ሚዛን-ስፍርታትን..	ገጽ	327
3ይ- ምልክታ -ናይ ሩስያ «ሚር»	ገጽ	332
መደምደምታ	ገጽ	334
ኣርእስቲ	ገጽ	347

*****

አብ መጻሕፍት-ሕታም፥
*****

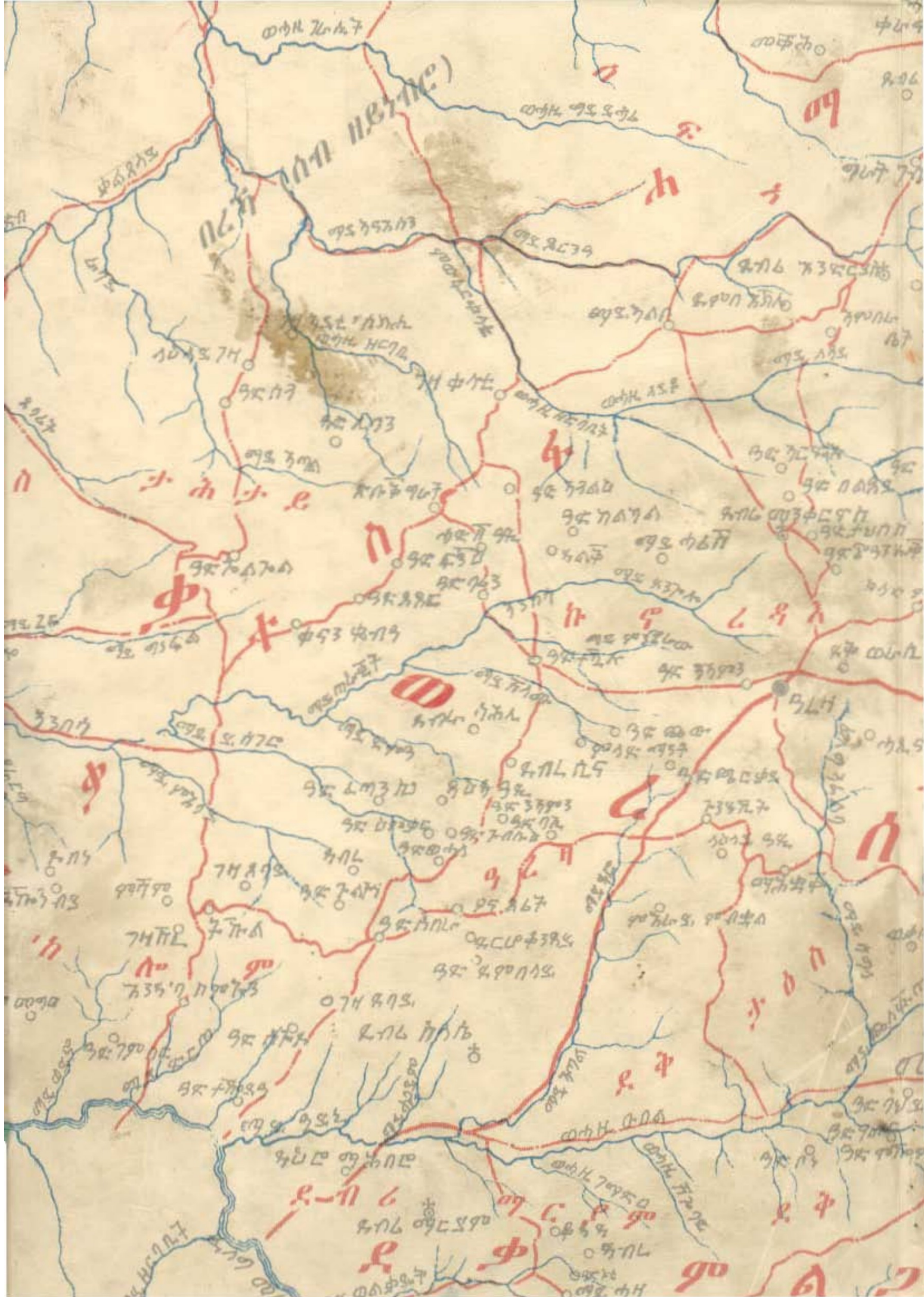
ሀ) - መገሻ ንቡብያ/ዓድ-ካበሻን፥ አስተዋጽኦ
ካብ James Bruce: Voyage en Nubie et en Abyssinie

ለ) - መግዛእቲ ኢጣልያ አብ ኦርትዶ፥ ሳዕቤና፥
ብቋንቋ-ትግርኛ/ኢጣልያን

ድርሰት፥ ሺቶርዮ ሮንካሊ

መረብ ምላሽ

*****

(ብ ነጀው መረብ)